श्रीनारदीयमहापुराणम्

अथ प्रथमोऽध्यायः
ॐ श्रीगुरुभ्यो नमः ॐ श्री गणेशाय नमः ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत्
ॐ वेदव्यासाय नमः
वृन्दे
वृन्दावनासीनमिन्दिरानन्दमन्दिरम् उपेन्द्रं सांद्रकारुण्यं परानन्दं
परात्परम् १
ब्रह्मविष्णुमहेशाख्या यस्यांशा
लोकसाधकाः
तमादिदेवं चिद्रूपं विशुद्धं परमं भजे २
शौनकाद्या महात्मान ऋषयो ब्रह्मवादिनः
नैमिषाख्ये महारण्ये
तपस्तेपुर्मुमुक्षवः ३
जितेन्द्रिया जिताहाराः सन्तः
सत्यपराक्रमाः
यजन्तः परया भक्त्या विष्णुमाद्यं
सनातनम् ४
अनीर्ष्याः सर्वधर्मज्ञा
लोकानुग्रहतत्पराः
निर्म्ममा निरहंकाराः परस्मिन्रतमानसाः ५
न्यस्तकामा विवृजिनाः शमादिगुणसंयुताः

कृष्णाजिनोत्तरीयास्ते जटिला
ब्रह्मचारिणः ६
गृणन्तः परमं ब्रह्म जगच्चक्षुःसमौजसः
धर्मशास्त्रार्थतत्त्वज्ञास्तेपुर्नैमिषकानने ७
यज्ञैर्यज्ञपतिं
केचिज्ज्ञानैर्ज्ञानात्मकं परे
केचिच्च परया भक्त्या नारायणमपूजयन् ८
एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुरुत्तमाः
धर्मार्थकाममोक्षाणामुपायाञ्ज्ञातुमिच्छवः ९
षड्विंशतिसहस्राणि
मुनीनामूर्द्ध्वरेतसाम्
तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या वक्तुं न
शक्यते १०
मुनयो भावितात्मानो मिलितास्ते महौजसः
लोकानुग्रहकर्तारो वीतरागा विमत्सराः ११
कानि क्षेत्राणि पुण्यानि कानि तीर्थानि
भूतले
कथं वा प्राप्यते मुक्तिर्नृणां
तापार्तचेतसाम् १२
कथं हरौ मनुष्याणां भक्तिरव्यभिचारिणी
केन सिद्ध्य्ते च फलं
कर्मणस्त्रिविधात्मनः १३
इत्येवं प्रष्टुमात्मानमुद्यतान् प्रेक्ष्य शौनकः

प्राञ्जलिर्वाक्यमाहेदं विनयावनतः सुधीः १४
शौनक उवाच-
आस्ते सिद्धाश्रमे पुण्ये सूतः पौराणिकोत्तमः यजन्मखैर्बहुविधैर्विश्वरूपं जनार्दनम् १५
स एतदखिलं वेत्ति व्यासशिष्यो महामुनिः पुराणसंहितावक्ता शान्तो वै रोमहर्षणिः १६
युगे युगेऽल्पकान् धर्मान् निरीक्ष्य मधुसूदनः
वेदव्यासस्वरूपेण वेदभागं करोति हि १७
वेदव्यासमुनिः साक्षान्नारायण इति
द्विजाः
शुश्रुमः सर्वशास्त्रेषु सूतस्तु
व्यासशासितः १८
तेन संशासितः सूतो वेदव्यासेन धीमता पुराणानि स वेत्त्येव नान्यो लोके ततः परः १९
स पुराणार्थविल्लोके स सर्वज्ञः स बुद्धिमान्
स शान्तो मोक्षधर्मज्ञः कर्मभक्तिकलापवित् २० वेदवेदाङ्गशास्त्राणां सारभूतं मुनीश्वराः

जगद्धितार्थं तत्सर्वं पुराणेषूक्तवान् मुनिः २१
ज्ञानार्णवो वै
सूतस्तत्सर्वतत्त्वार्थकोविदः
तस्मात्तमेव पृच्छाम इत्यूचे शौनको
मुनीन् २२
ततस्ते मुनयः सर्वे शौनकं वाग्विदां वरम्
समाश्लिष्य सुसम्प्रीताः साधु साध्विति
चाब्रुवन् २३
अथ ते मुनयो जग्मुः पुण्यं सिद्धाश्रमं
वने
मृगव्रजसमाकीर्णं मुनिभिः परिशोभितम् २४
मनोज्ञभूरुहलताफलपुष्पविभूषितम् युक्तं सरोभिरच्छोदैरतिथ्यातिथ्यसंकुलम् २५
ते तु नारायणं देवमनन्तमपराजितम् यजन्तमग्निष्टोमेन ददृशू रोमहर्षणिम् २६ यथार्हमर्चितास्तेन सूतेन प्रथितौजसः तस्यावभृथमीक्षन्तस्तत्र तस्थुर्मखालये २७
अधरावभृथस्नातं सूतं पौराणिकोत्तमम् पप्रच्छुस्ते सुखासीनं नैमिषारण्यवासिनः २८
ऋषय ऊचुः-
वयं त्वतिथयः प्राप्ता आतिथेयास्तु सुव्रत

ज्ञानदानोपचारेण पूजयास्मान् यथाविधि २९
दिवौकसो हि जीवन्ति पीत्वा चन्द्र
कलामृतम्
ज्ञानामृतं भूसुरास्तु मुने
त्वन्मुखनिःसृतम् ३०
येनेदमखिलं जातं यदाधारं यदात्मकम्
यस्मिन्प्रतिष्ठितं तात यस्मिन् वा
लयमेष्यति ३१
केन विष्णुः प्रसन्नः स्यात् स कथं पूज्यते नरैः
कथं वर्णाश्रमाचारश्चातिथेः पूजनं कथम् ३२
सफलं स्याद्यथा कर्म मोक्षोपायः कथं नृणाम्
भक्त्या किं प्राप्यते पुंभिस्तथा
भक्तिश्च कीदृशी ३३
वद सूत मुनिश्रेष्ठ सर्वमेतदसंशयम्
कस्य नो जायते श्रद्धा श्रोतुं
त्तद्वचनामृतम् ३४
सूत उवाच-
शृणुध्वमृषयः सर्वे यदिष्टं वो वदामि तत्
गीतं सनकमुख्यैस्तु नारदाय महात्मने ३५
पुराणं नारदोपाख्यमेतद्वेदार्थसम्मितम्
सर्वपापप्रशमनं दुष्टग्रहनिवारणम् ३६
दुःस्वप्ननाशनं धर्म्यं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम्

नारायणकथोपेतं सर्वकल्याणकारणम् ३७
धमार्थकाममोक्षाणां हेतुभूतं महाफलम्
अपूर्वपुण्यफलदं शृणुध्वं सुसमाहिताः ३८
महापातकयुक्तो वा युक्तो वाप्युपपातकैः
श्रुत्वैतदार्षं दिव्यं च पुराणं
शुद्धिमाप्नुयात् ३९
यस्यैकाध्यायपठनाद् वाजिमेधफलं लभेत्
अध्यायद्वयपाठेन राजसूयफलं तथा ४०
ज्येष्ठमासे पूर्णिमायां मूलर्क्षे
प्रयतो नरः
स्नात्वा च यमुनातोये मथुरायामुपोषितः ४१
अभ्यर्च्य विधिवत् कृष्णं यत्फलं लभते
द्विजाः
तत्फलं समवाप्नोति अध्यायत्रयपाठतः ४२
तत्प्रवक्ष्यामि वः सम्यक् शृणुध्वं गदतो
मम
जन्मायुतार्जितैः पापैर्मुक्तः
कोटिकुलान्वितः ४३
ब्रह्मणः पदमासाद्य तत्रैव प्रतितिष्ठति
श्रुत्वास्य तु दशाध्यायान् भक्तिभावेन
मानवः ४४
निर्वाणमुक्तिं लभते नात्र कार्या विचारणा
श्रेयसां परमं श्रेयः पवित्राणामनुत्तमम् ४५
दुःस्वप्ननाशनं पुण्यं श्रोतव्यं यत्नतो

द्विजाः
श्रद्धया सहितो मर्त्यः श्लोकं
श्लोकार्धमेव वा ४६
पठित्वा मुच्यते सद्यो महापातकराशिभिः
सतामेव प्रवक्तव्यं गुह्याद् गुह्यतरं
यतः ४७
वाचयेत् पुरतो विष्णोः पुण्यक्षेत्रे
द्विजान्तिके
ब्रह्मद्रोहपराणां च
दम्भाचारयुतात्मनाम् ४८
जनानां बकवृत्तीनां न ब्रूयादिदमुत्तमम्
त्यक्तकामादिदोषाणां
विष्णुभक्तिरतात्मनाम् ४९
सदाचारपराणां च वक्तव्यं मोक्षसाधनम्
सर्वदेवमयो विष्णुः स्मरतामार्तिनाशनः ५०
सद्भक्तिवत्सलो विप्रो भक्त्या तुष्यति
नान्यथा
अश्रद्धयापि यन्नाम्नि कीर्तितेऽथ
स्मृतेऽपि वा ५१
विमुक्तः पातकैर्मर्त्यो लभते पदमव्ययम्
संसारघोरकान्तारदावाग्निर्मधुसूदनः ५२
स्मरतां सर्वपापानि नाशयत्याशु सत्तमाः तदर्थद्योतकमिदं पुराणं श्राव्यमुत्तमम् ५३
श्रवणात् पठनाद्वापि सर्वपापविनाशकृत् यस्यास्य श्रवणे बुद्धिर्जायते

भक्तिसंयुता ५४
स एव कृतकृत्यस्तु सर्वशास्त्रार्थकोविदः
यदर्जितं तपः पुण्यं तन्मन्ये सफलं
द्विजाः ५५
यदस्य श्रवणे भक्तिरन्यथा न हि जायते
सत्कथासु प्रवर्तन्ते सज्जना ये
जगद्धिताः ५६
निन्दायां कलहे वापि ह्यसन्तः पापतत्पराः पुराणेष्वर्थवादत्वं ये वदन्ति नराधमाः ५७
तैरर्जितानि पुण्यानि क्षयं यान्ति
द्विजोत्तमाः
समस्तकर्मनिर्मूलसाधनानि नराधमः ५८
पुराणान्यर्थवादेन ब्रुवन्नरकमश्नुते
अन्यानि साधयन्त्येव कार्याणि विधिना
नराः ५९
पुराणानि द्विजश्रेष्ठाः साधयन्ति न मोहिताः
अनायासेन यः पुण्यानीच्छतीह द्विजोत्तमाः ६०
श्रोतव्यानि पुराणानि तेन वै भक्तिभावतः पुराणश्रवणे बुद्धिर्यस्य पुंसः प्रवर्तते ६१
पुरार्जितानि पापानि तस्य नश्यन्त्यसंशयम्
पुराणे वर्तमानेऽपि पापपाशेन यन्त्रितः

आदरेणान्यगाथासु सक्तबुद्धिः पतत्यधः ६२
सत्सङ्गदेवार्चनसत्कथासु हितोपदेशे
निरतो मनुष्यः
प्रयातिविष्णोः परमं पदं
यद्देहावसानेऽच्युततुल्यतेजाः ६३
तस्मादिदं नारदनामधेयं पुण्यं पुराणं शृणुत
!
यस्मिञ्छ्रुते जन्मजरादिहीनो नरो
भवेदच्युतनिष्ठचेताः ६४
वरं वरेण्यं वरदं पुराणं
निजप्रभाभावितसर्वलोकम्
संकल्पितार्थप्रदमादिदेवं स्मृत्वा
व्रजेन्मुक्तिपदं मनुष्यः ६५
ब्रह्मेशविष्ण्वादिशरीरभेदैर्विश्वं
सृजत्यत्ति च पाति विप्राः
तमादिदेवं परमं परेशमाधाय चेतस्युपयाति
मुक्तिम् ६६
यो नाम जात्यादिविकल्पहीनः परः पराणां
परमः परस्मात्
वेदान्तवेद्यः स्वजनप्रकाशः समीड्यते
सर्वपुराणवेदैः ६७
तस्मात्तमीशं जगतां
विमुक्तिमुपासनायालमजं मुरारिम्
परं रहस्यं पुरुषार्थहेतुं स्मृत्वा नरो
याति भवाब्धिपारम् ६८
वक्तव्यं धार्मिकेभ्यस्तु श्रद्दधानेभ्य

एव च
मुमुक्षुभ्यो यतिभ्यश्च वीतरागेभ्य एव च ६९
वक्तव्यं पुण्यदेशे च सभायां देवतागृहे
पुण्यक्षेत्रे पुण्यतीर्थे
देवब्राह्मणसन्निधौ ७०
उच्छिष्टदेशे वक्तार आख्यानमिदमुत्तमम्
पच्यन्ते नरके घोरे यावदाभूतसंप्लवम् ७१
मृषा शृणोति यो मूढो दम्भी भक्तिविर्जितः सोऽपि तद्वन्महाघोरे नरके पच्यतेऽक्षये ७२
नरो यः सत्कथामध्ये सम्भाषां
कुरुतेऽन्यतः
स याति नरकं घोरं तदेकाग्रमना भवेत् ७३
श्रोता वक्ता च विप्रेन्द्रा एष धर्मः
सनातनः
असमाहितचित्तस्तु न जानाति हि किञ्चन ७४
तत एकमना भूत्वा पिबेद्धरिकथामृतम्
कथं संभ्रान्तचित्तस्य कथास्वादः
प्रजायते ७५
किं सुखं प्राप्यते लोके पुंसा
सम्भ्रान्तचेतसा
तस्मात् सर्वं परित्यज्य कामं दुःखस्य
साधनम् ७६
समाहितमना भूत्वा कुर्यादच्युतचिन्तनम् येन केनाप्युपायेन स्मृतो नारायणोऽव्ययः

७७
अपि पातकयुक्तस्य प्रसन्नः स्यान्न संशयः यस्य नारायणे भक्तिर्विभौ विश्वेश्वरेऽव्यये
तस्य स्यात्सफलं जन्म मुक्तिश्चैव करे स्थिता ७८
धर्मार्थकाममोक्षाख्यपुरुषार्था द्विजोत्तमाः
हरिभक्तिपराणां वै सम्पद्यन्ते न संशयः ७९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सूतर्षिसंवादो नाम प्रथमोऽध्यायः १

अथ द्वितीयोऽध्यायः
ऋषय ऊचुः-
कथं सनत्कुमारस्तु नारदाय महात्मने प्रोक्तवान् सकलान् धर्मान् कथं तौ
मिलितावुभौ १
कस्मिन् स्थाने स्थितौ सूत तावुभौ
ब्रह्मवादिनौ
हरिगीतसमुद्गाने चक्रतुस्तद्वदस्व नः २
सूत उवाच-
सनकाद्या महात्मानो ब्रह्मणो मानसाः सुताः
निर्ममा निरहङ्काराः सर्वे ते

ह्यूर्ध्वरेतसः ३
तेषां नामानि वक्ष्यामि सनकश्च सनन्दनः
सनत्कुमारश्च विभुः सनातन इति स्मृतः ४
विष्णुभक्ता महात्मानो
ब्रह्मध्यानपरायणाः
सहस्रसूर्यसंकाशाः सत्यसन्धा मुमुक्षवः ५
एकदा मेरुशृङ्गं ते प्रस्थिताः ब्रह्मणः
सभाम्
इष्टां मार्गेऽथ ददृशुः गंगां विष्णुपदीं
द्विजाः ६
तां निरीक्ष्य समुद्युक्ताः स्नातुं
सीताजलेऽभवन्
एतस्मिन्नन्तरे तत्र देवर्षिर्नारदो
मुनिः ७
आजगाम द्विजश्रेष्ठा दृष्ट्वा भ्रातॄन्
स्वकाग्रजान्
तान् दृष्ट्वा स्नातुमुद्युक्तान्
नमस्कृत्य कृताञ्जलि ८
गृणन् नामानि सप्रेमभक्तियुक्तो
मधुद्विषः
नारायणाच्युतानन्त वासुदेव जनार्दन ९
यज्ञेश यज्ञपुरुष कृष्ण विष्णो नमोऽस्तु ते
पद्माक्ष कमलाकान्त गङ्गाजनक केशव क्षीरोदशायिन् देवेश दामोदर नमोऽस्तु ते १०

श्रीराम विष्णो नरसिंह वामन प्रद्युम्न संकर्षण वासुदेव
अजानिरुद्धामलरुङ् मुरारे त्वं पाहि नः सर्वभयादजस्रम् ११
इत्युच्चरन् हरेर्नाम नत्वा तान्
स्वाग्रजान् मुनीन्
उपासीनश्च तैः सार्धं सस्नौ
प्रीतिसमन्वितः १२
तेषां चापि तु सीताया जले लोकमलापहे
स्नात्वा सन्तर्प्य देवर्षिपितॄन्
विगतकल्मषाः १३
उत्तीर्य सन्ध्योपास्त्यादि कृत्वाचारं
स्वकं द्विजाः
कथां प्रचक्रुर्विविधाः
नारायणगुणाश्रिताः १४
कृतक्रियेषु मुनिषु गङ्गातीरे मनोरमे
चकार नारदः प्रश्नं नानाख्यानकथान्तरे १५
नारद उवाच-
सर्वज्ञाः स्थ मुनिश्रेष्ठाः
भगवद्भक्तितत्पराः
यूयं सर्वे जगन्नाथा भगवन्तः सनातनाः १६
लोकोद्धारपरान् युष्मान् दीनेषु
कृतसौहृदान्
पृच्छे ततो वदत मे भगवल्लक्षणं बुधाः १७
येनेदमखिलं जातं जगत्स्थावरजङ्गमम्
गङ्गापादोदकं यस्य स कथं ज्ञायते हरिः १८

कथं च त्रिविधं कर्म सफलं जायते नृणाम् ज्ञानस्य लक्षणं ब्रूत तपसश्चापि मानदाः १९
अतिथेः पूजनं वापि येन विष्णुः प्रसीदति एवमादीनि गुह्यानि हरितुष्टिकराणि च अनुगृह्य च मां नाथास्तत्त्वतो
वक्तुमर्हथ २०
शौनक उवाच-
नमः पराय देवाय परस्मात् परमाय च
परावरनिवासाय सगुणायागुणाय च २१
अमायायात्मसंज्ञाय मायिने विश्वरूपिणे योगीश्वराय योगाय योगगम्याय विष्णवे २२
ज्ञानाय ज्ञानगम्याय सर्वज्ञानैकहेतवे ज्ञानेश्वराय ज्ञेयाय ज्ञात्रे
विज्ञानसम्पदे २३
ध्यानाय ध्यानगम्याय ध्यातृपापहराय च
ध्यानेश्वराय सुधिये
ध्येयध्यातृस्वरूपिणे २४
आदित्यचन्द्राग्निविधातृदेवाः
सिद्धाश्च यक्षासुरनागसंघाः
यच्छक्तियुक्तास्तमजं पुराणं सत्यं
स्तुतीशं सततं नतोऽस्मि २५
यो ब्रह्मरूपी जगतां विधाता स एव पाता
द्विजविष्णुरूपी
कल्पान्तरुद्राख्यतनुः स देवः
शेतेऽङघ्रिपानस्तमजं भजामि २६

यन्नामसङ्कीर्तनतो गजेन्द्रो ग्राहोग्रबन्धान्मुमुचे स देवः विराजमानः स्वपदे पराख्ये तं विष्णुमाद्यं शरणं प्रपद्ये २७
शिवस्वरूपी शिवभक्तिभाजां यो विष्णुरूपी
हरिभावितानाम्
सङ्कल्पपूर्वात्मकदेहहेतुस्तमेव नित्यं
शरणं प्रपद्ये २८
यः केशिहन्ता नरकान्तकश्च बालो भुजाग्रेण
दधार गोत्रम्
देवं च भूभारविनोदशीलं तं वासुदेवं सततं
नतोऽस्मि २९
लेभेऽवतीर्योग्रनृसिंहरूपी यो
दैत्यवक्षः कठिनं शिलावत्
विदार्य संरक्षितवान् स्वभक्तं
प्रह्लादमीशं तमजं नमामि ३०
व्योमादिभिर्भूषितमात्मसंज्ञं निरंजनं
नित्यममेयतत्त्वम्
जगद्विधातारमकर्मकं च परं पुराणं पुरुषं
नतोऽस्मि ३१
ब्रह्मेन्द्ररुद्रा
निलवायुमर्त्यगन्धर्वयक्षासुरदेवसंघैः
स्वमूर्तिभेदैः स्थित एक
ईशस्तमादिमात्मानमहं भजामि ३२
यतो भिन्नमिदं सर्वं समुद्भूतं स्थितं च वै

यस्मिन्नेष्यति पश्चाच्च तमस्मि शरणं गतः ३३
यः स्थितो विश्वरूपेण सङ्गीवात्र प्रतीयते
असङ्गी परिपूर्णश्च तमस्मि शरणं गतः ३४
हृदि स्थितोऽपि यो देवो मायया
मोहितात्मनाम्
न ज्ञायेत परः शुद्धस्तमस्मि शरणं गतः ३५
सर्वसङ्गनिवृत्तानां ध्यानयोगरतात्मनाम् सर्वत्र भाति ज्ञानात्मा तमस्मि शरणं गतः
३६
दधार मंदरं पृष्ठे निरोदेऽमृतमन्थने
देवतानां हितार्थाय तं कूर्मं शरणं गतः ३७
दंष्ट्रांकुरेण योऽनन्तः
समुद्धृत्यार्णवाद् धराम्
तस्थाविदं जगत् कृत्स्नं वाराहं तं
नतोऽस्म्यहम् ३८
प्रह्लादं गोपयन् दैत्यं शिलातिकठिनोरसम्
विदार्य हतवान् यो हि तं नृसिंहं
नतोऽस्म्यहम् ३९
लब्ध्वा वैरोचनेर्भूमिं द्वाभ्यां
पद्भ्यामतीत्य यः
आब्रह्मभुवनं प्रादात् सुरेभ्यस्तं
नतोऽजितम् ४०
हैहयस्यापराधेन ह्येकविंशतिसंख्यया क्षत्रियान्वयभेत्ता यो जामदग्न्यं

नतोऽस्मि तम् ४१
आविर्भूतश्चतुर्धा यः कपिभिः परिवारितः
हतवान् राक्षसानीकं रामचन्द्रं
नतोऽस्म्यहम् ४२
मूर्तिद्वयं समाश्रित्य भूभारमपहृत्य च संजहार कुलं स्वं यस्तं श्रीकृष्णमहं भजे ४३
भूम्यादिलोकत्रितयं संतृप्तात्मानमात्मनि
पश्यन्ति निर्मलं शुद्धं तमीशानं भजाम्यहम् ४४
युगान्ते पापिनोऽशुद्धान् भित्त्वा तीक्ष्णसुधारया
स्थापयामास यो धर्मं कृतादौ तं नमाम्यहम् ४५
एवमादीन्यनेकानि यस्य रूपाणि पाण्डवाः न शक्यं तेन संख्यातुं कोट्यब्दैरपि तं
भजे ४६
महिमानं तु यन्नाम्नः परं गन्तुं
मुनीश्वराः
देवासुराश्च मनवः कथं तं क्षुल्लको भजे ४७
यन्नामश्रवणेनापि महापातकिनो नराः
पवित्रतां प्रपद्यन्ते तं कथं स्तौमि
चाल्पधीः ४८
यथाकथञ्चिद्यन्नाम्नि कीर्तिते वा श्रुतेऽपि वा

पापिनस्तु विशुद्धाः स्युः शुद्धा
मोक्षमवाप्नुयुः ४९
आत्मन्यात्मानमाधाय योगिनो गतकल्मषाः
पश्यन्ति यं ज्ञानरूपं तमस्मि शरणं गतः ५०
साङ्ख्याः सर्वेषु पश्यन्ति
परिपूर्णात्मकं हरिम्
तमादिदेवमजरं ज्ञानरूपं भजाम्यहम् ५१
सर्वसत्त्वमयं शान्तं सर्वद्रष्टारमीश्वरम्
सहस्रशीर्षकं देवं वन्दे भावात्मकं हरिम् ५२
यद्भूतं यच्च वै भाव्यं स्थावरं जङ्गमं जगत्
दशाङ्गुलं योऽत्यतिष्ठत्तमीशमजरं भजे ५३
अणोरणीयांसमजं महतश्च महत्तरम्
गुह्याद्गुह्यतमं देवं प्रणमामि पुनः
पुनः ५४
ध्यातः स्मृतः पूजितो वा श्रुतः प्रणमितोऽपि वा
स्वपदं यो ददातीशस्तं वन्दे पुरुषोत्तमम् ५५
इति स्तुवन्तं परमं परेशं हर्षाम्बुसंरुद्धविलोचनास्ते मुनीश्वरा नारदसंयुतास्तु सनन्दनाद्याः प्रमुदं प्रजग्मुः ५६
यं इदं प्रातरुत्त्थाय पठेद्वै पौरुषं

स्तवम्
सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं स गच्छति ५७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सनत्कुमारनारदसंवादे नारदकृतविष्णुस्तुतिर्नाम द्वितीयोऽध्यायः २

अथ तृतीयोऽध्यायः
नारद उवाच-
कथं ससर्ज ब्रह्मादीनादिदेवः पुरा विभुः तन्ममाख्याहि सनक सर्वज्ञोऽस्ति यतो भवान् १
श्रीसनक उवाच-
नारायणोऽक्षरोऽनन्तः सर्वव्यापी
निरञ्जनः
तेनेदमखिलं व्याप्तं जगत्स्थावरजङ्गमम् २
आदिसर्गे महाविष्णुः स्वप्रकाशो जगन्मयः
गुणभेदमधिष्ठाय मूर्तित्रिकमवासृजत् ३
सृष्ट्यर्थं तु पुरा देवो दक्षिणाङ्गात्
प्रजापतिम्
मध्ये रुद्राख्यमीशानं जगदन्तकरं मुने ४
पालनायास्य जगतो वामाङ्गाद्विष्णुमव्ययम्
तमादिदेवमजरं केचिदाहुः शिवाभिधम्

केचिद्विष्णुं सदा सत्यं ब्रह्माणं केचिदूचिरे ५
तस्य शक्तिः परा विष्णोर्जगत्कार्यप्रवर्तिनी भावाभावस्वरूपा सा विद्याविद्येति गीयते ६
यदा विश्वं महाविष्णोभिर्न्नत्वेन प्रतीयते
तदा ह्यविद्या संसिद्धा भवेद्दुःखस्य साधनम् ७
ज्ञातृज्ञेयाद्युपाधिस्ते यदा नश्यति नारद
सर्वैकभावना बुद्धिः सा विद्येत्यभिधीयते ८
एवं माया महाविष्णोभिर्न्ना संसारदायिनी अभेदबुद्ध्या दृष्टा चेत्
संसारक्षयकारिणी ९
विष्णुशक्तिसमुद्भूतमेतत् सर्वं चराचरम्
यस्माद्भिनमिदं सर्वं यच्चेङ्गेद्यच्च
नेङ्गति १०
उपाधिभिर्यथाकाशो भिन्नत्वेन प्रतीयते
अविद्योपाधियोगेन तथेदमखिलं जगत् ११
यथा हरिर्जगद्व्यापी तस्य शक्तिस्तथा
मुने
दाहशक्तिर्यथाङ्गारे स्वाश्रयं व्याप्य
तिष्ठति १२

उमेति केचिदाहुस्तां शक्तिं लक्ष्मीं तथा परे
भारतीत्यपरे चैनां गिरिजेत्यम्बिकेति च १३
दुर्गेति भद्रकालीति चण्डी माहेश्वरीत्यपि
कौमारी वैष्णवी चेति वाराह्यैन्द्री च
शाम्भवी १४
ब्राह्मीति विद्याविद्येति मायेति च तथा
परे
प्रकृतिश्च परा चेति वदन्ति परमर्षयः १५
शेषशक्तिः परा
विष्णोर्जगत्सर्गादिकारिणी
व्यक्ताव्यक्तस्वरूपेण जगद्व्याप्य
व्यवस्थिता १६
प्रकृतिश्च पुमांश्चैव कालश्चेति
विधिस्थितिः
सृष्टिस्थितिविनाशानामेकः कारणतां गतः १७
येनेदमखिलं जातं ब्रह्मरूपधरेण वै
तस्मात् परतरो देवो नित्य इत्यभिधीयते १८
रक्षां करोति यो देवो नित्य इत्यभिधीयते १९
रक्षां करोति यो देवो जगतां परतः पुमान् तस्मात् परतरं यत्तदव्ययं परमं पदम् २० अक्षरो निर्गुणः शुद्धः परिपूर्णः सनातनः यः परः कालरूपाख्यो योगिध्येयः परात्परः

२१
परमात्मा परानन्दः सर्वोपाधिविवर्जितः ज्ञानैकवेद्यः परमः सच्चिदानन्दविग्रहः २२
योऽसौ शुद्धोऽपि परमो ह्यहङ्कारेण संयुतः देहीति प्रोच्यते
मूढैरहोऽज्ञानविडम्बनम् २३
स देवः परमः शुद्धः सत्त्वादिगुणभेदतः
मूर्तित्रयं समापन्नः
सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् २४
योऽसौ ब्रह्मा जगत्कर्ता
यन्नाभिकमलोद्भवः
स एवानन्दरूपात्मा तस्मान्नास्त्यपरो
मुने २५
अन्तर्यामी जगद्व्यापी सर्वसाक्षी निरञ्जनः
भिन्नाभिन्नस्वरूपेण स्थितो वै परमेश्वरः २६
यस्य शक्तिर्महामाया जगद्विस्रम्भधारिणी विश्वोत्पत्तेर्निदानत्वात्प्रकृतिः प्रोच्यते बुधैः २७
आदिसर्गे महाविष्णोर्लोकान्कर्त्तुं
समुद्यतः
प्रकृतिः पुरुषश्चेति कालश्चेति त्रिधा
भवेत् २८
पश्यन्ति भावितात्मानो यं

ब्रह्मेत्यभिसंज्ञितम्
शुद्धं यत्परमं धाम तद्विष्णोः परमं पदम् २९
एवं शुद्धोऽक्षरोऽनन्तः कालरूपी महेश्वरः गुणरूपी गुणाधारो जगतामादिकृद्विभुः ३०
प्रकृतिः क्षोभमापन्ना पुरुषाख्ये
जगद्गुरौ
महान्प्रादुरभूद्बुद्धिस्ततोऽह
समवर्त्तत ३१
अहंकाराच्च सूक्ष्माणि
तन्मात्राणीन्द्रियाणि च
तन्मात्रेभ्यो हि जातानि भूतानि जगतः
कृते ३२
आकाशवाय्वग्निजलभूमयोऽब्जभवात्मज
यथाक्रमं कारणतामेकैकस्योपयान्ति च ३३
ततो ब्रह्मा जगद्धाता तामसानसृजत्प्रभुः
तिर्यग्योनिगताञ्जन्तून्पशुपक्षिमृगादिकान् ३४
तमप्यसाधकं मत्वा देवसर्गं सनातनात्
ततो वै मानुषं सर्गं कल्पयामास पद्मजः ३५
ततो
दक्षादिकान्पुत्रान्सृष्टिसाधनतत्परान्
एभिः पुत्रैरिदं व्याप्तं
सदेवासुरमानुषम् ३६
भूर्भुवश्च तथा स्वश्च महश्चैव जनस्तथा तपश्च सत्यमित्येवं लोकाः सत्योपरि

स्थिताः ३७
अतलं वितलं चैव सुतलं च तलातलम्
महातलं च विप्रेन्द्र ततोऽधश्च रसातलम् ३८
पातालं चेति सप्तैव पातालानि क्रमादधः एष सर्वेषु लोकेषु लोकनाथांश्च सृष्टवान् ३९
कुलाचलान्नदीश्चासौ तत्तल्लोकनिवासिनाम् वर्त्तनादीनि सर्वाणि यथायोग्यमकल्पयत् ४०
भूतले मध्यगो मेरुः सर्वदेवसमाश्रयः लोकालोकश्च भूम्यन्ते तन्मध्ये सप्त सागराः ४१
द्वीपाश्च सप्त विप्रेन्द्र द्वीपे
द्वीपे कुलाचलाः
बाह्या नद्यश्च विख्याता
जनाश्चामरसन्निभाः ४२
जम्बूप्लक्षाभिधानौ च शाल्मलश्च कुशस्तथा क्रौञ्चशाकौ पुष्करश्च ते सर्वे देवभूमयः ४३
एते द्वीपा समुद्रैस्तु सप्तसप्तभिरावृताः लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिक्षीरजलैः समम् ४४
एते द्वीपाः समुद्राश्च पूर्वस्मादुत्तरोत्तराः

ज्ञेया द्विगुणविस्तारा लोकालोकाच्च पर्वतात् ४५
क्षारोदधेरुत्तरं यद्धिमाद्रेश्चैव दक्षिणम्
ज्ञेयं तद्भारतं वर्षं सर्वकर्मफलप्रदम् ४६
अत्र कर्माणि कुर्वन्ति विविधानि तु नारद
तत्फलं भुज्यते चैव भोगभूमिधनक्रमात् ४७
भारते तु कृतं कर्म शुभं वाशुभमेव च
तत्फलं क्षयि विप्रेन्द्र
भुज्यतेऽन्यत्र जन्तुभिः ४८
अद्यापि देवा इच्छन्ति जन्म भारतभूतले
सञ्चितं सुमहत्पुण्यमक्षय्यममलं शुभम् ४९
कदा लभामहे जन्म वर्षभारतभूमिषु
कदा पुण्येन महता यास्यामः परमं पदम् ५०
दानैर्वा विविधैर्यज्ञैस्तपोभिर्वाथवा
हरिम्
जगदीशं समेष्यामो नित्यानन्दमनामयम् ५१
यो भारतभुवं प्राप्य विष्णुपूजापरो भवेत्
न तस्य सदृशोऽन्योऽस्ति त्रिषु लोकेषु
नारद ५२
हरिकीर्तनशीलो वा तद्भक्तानां प्रियोऽपि वा
शुश्रूषुर्वापि महतः स वंद्यो दिविजैरपि ५३
हरिपूजारतो नित्यं भक्तः पूजारतोऽपि वा

भक्तोच्छिष्टान्नसेवी च याति विष्णोः परं
पदम् ५४
नारायणेति कृष्णेति वासुदेवेति यो वदेत्
अहिंसादिपरः शान्तः सोऽपि वन्द्यः
सुरोत्तमैः ५५
शिवेति नीलकण्ठेति शंकरेति च यः स्मरेत्
सर्वभूतहितो नित्यं सोऽभ्यर्च्यो
दिविजैःस्मृतः ५६
गुरुभक्तः शिवध्यानी स्वाश्रमाचारतत्परः
अनसूयुः शुचिर्दक्षो यः सोऽप्यर्च्यः
सुरेश्वरैः ५७
ब्राह्मणानां हितकरः श्रद्धावान्वर्णधर्मयोः
वेदवादरतो नित्यं स ज्ञेयः पङिक्तपावनः ५८
अभेददर्शी देवेशे नारायणशिवात्मके सर्वं यो ब्रह्मणा नित्यमस्मदादिषु का
कथा ५९
गोषु क्षान्तो ब्रह्मचारी
परनिन्दाविवर्जितः
अपरिग्रहशीलश्च देवपूज्यः स नारद ६०
स्तेयादिदोषविमुखः कृतज्ञः सत्यवाक्
शुचिः
परोपकारनिरतः पूजनीयः सुरासुरैः ६१
वेदार्थश्रवणे बुद्धिः पुराणश्रवणे तथा सत्संगेऽपि च यस्यास्ति सोऽपि वन्द्यः

सुरोत्तमैः ६२
एवमादीन्यनेकानि कर्माणि श्रद्धयान्वितः करोति भारते वर्षे सम्बन्धोऽस्माभिरेव च ६३
एतेष्वन्यतमो विप्रमात्मानं नारभेत्तु यः स एव दुष्कृतिर्मूढो नास्त्यन्योऽस्मादचेतनः ६४
संप्राप्य भारते जन्म सत्कर्मसु पराङ्मुखः
पीयूषकलशं मुक्त्वा विषभाण्डमुपाश्रितः ६५
श्रुतिस्मृत्युदितैर्द्धर्मैर्नात्मानंपावयेत्तुः यः
स एवात्मविघाती
स्यात्पापिनामग्रणीर्मुने ६६
कर्मभूमिं समासाद्य यो न धर्मं समाचरेत्
स च सर्वाधमः प्रोक्तो
वेदविद्भिर्मुनीश्वर ६७
शुभं कर्म समुत्सृज्य दुष्कर्माणि करोति यः
कामधेनुं परित्यज्य अर्कक्षीरं स मार्गति ६८
एवं भारतभूभागं प्रशंसन्ति दिवौकसः ब्रह्माद्या अपि विप्रेन्द्र स्वभोगक्षयभीरवः ६९
तस्मात्पुण्यतमं ज्ञेयं भारतं

वर्षमुत्तमम्
देवानां दुर्लभं वापि सर्वकर्मफलप्रदम् ७०
अस्मिन्पुण्ये च भूभागे यस्तु सत्कर्मसूद्यतः
न तस्य सदृशं कश्चित्त्रिषु लोकेषु
विद्यते ७१

अस्मिञ्जातो नरो यस्तु
स्वकर्मक्षपणोद्यतः
नररूपपरिच्छन्नः स हरिर्नात्र संशयः ७२
परं लोकफलं प्रेप्सुः
कुर्यात्कर्माण्यतन्द्रितः
निवेद्य हरये भक्त्या तत्फलं ह्यक्षयं
स्मृतम् ७३
विरागी चेत्कर्मफलेष्वपि किंचिन्न कारयेत्
अर्पयेत्सुकृतं कर्म प्रीयतामिति मे हरिः ७४
आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरुत्पत्तिदायकाः फलागृध्नुः कर्मणां तत्प्राप्नोति परमं
पदम् ७५
वेदोदितानि कर्माणि कुर्यादीश्वरतुष्टये
यथाश्रमं त्यक्तुकामः प्राप्नोति
पदमव्ययम् ७६
निष्कामो वा सकामो वा कुयात्कर्म यथाविधि

स्वाश्रमाचारशून्यश्च पतितः प्रोच्यते
बुधैः ७७
सदाचारपरो विप्रो वर्द्धते ब्रह्मतेजसा
तस्य विष्णुश्च तुष्टः
स्याद्भक्तियुक्तस्य नारद ७८
भारते जन्म संप्राप्य नात्मानं तारयेत्तु
यः
पच्यते निरये घोरे स त्वाचन्द्रा
र्कतारकम् ७९
वासुदेवपरो धर्मो वासुदेवपरं तपः
वासुदेवपरं ज्ञानं वासुदेवपरा गतिः ८०
वासुदेवात्मकं सर्वं जगत्स्थावरजंगमम्
आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं तस्मादन्यन्न
विद्यते ८१
स एव धाता त्रिपुरान्तकश्च स एव
देवासुरयज्ञरूपः
स एव ब्रह्माण्डमिदं ततोऽन्यन्न
किंचिदस्ति व्यतिरिक्तरूपम् ८२
यस्मात्परं नापरमस्ति
किंचिद्यस्मादणीयान्न तथा महीयान्
व्याप्तं हि तेनेदमिदं विचित्रं तं
देवदेवं प्रणमेत्समीड्यम् ८३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे
सृष्टिभरतखण्डप्राशस्त्यभूगोलानां वर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ३

अथ चतुर्थोऽध्यायः सनक उवाच-
श्रद्धापूर्वाः सर्वधर्मा मनोरथफलप्रदाः श्रद्धया साध्यते सर्वं श्रद्धया तुष्यते हरिः १
भक्तिर्भक्त्यैव कर्त्तव्या तथा कर्माणि
भक्तितः
कर्मश्रद्धाविहीनानि न सिध्यन्ति
द्विजोत्तमाः २
यथाऽलोको हि जन्तूनां चेष्टाकारणतां गतः
तथैव सर्वसिद्धीनां भक्तिः परमकारणम् ३
यथा समस्तलोकानां जीवनं सलिलं स्मृतम्
तथा समस्तसिद्धीनां जीवनं भक्तिरिष्यते ४
यथा भूमिं समाश्रित्य सर्वे जीवन्ति
जन्तवः
तथा भक्तिं समाश्रित्य सर्वकार्य्याणि
साधयेत् ५
श्रद्धावाँ ल्लभते धर्म्मं
श्रद्धावानर्थमाप्नुयात्
श्रद्धया साध्यते कामः
श्रद्धावान्मोक्षमाप्नुयात् ६
न दानैर्न तपोभिर्वा यज्ञैर्वा
बहुदक्षिणैः
भक्तिहीनैर्मुनिश्रेष्ठ तुष्यते
भगवान्हरिः ७

मेरुमात्रसुवर्णानां कोटिकोटिसहस्रशः दत्ता चाप्यर्थनाशाय यतो भक्तिविवर्जिता ८
अभक्त्या यत्तपस्तप्तं केवलं कायशोषणम् अभक्त्या यद्धुतं हव्यं भस्मनि न्यस्तहव्यवत् ९
यत्किञ्चित्कुरुते कर्म्म
श्रद्धयाऽप्यणुमात्रकम्
तन्नाम जायते पुंसां शाश्वतं
प्रीतिदायकम् १०
अश्वमेधसहस्रं वा कर्म्म वेदोदितं कृतम्
तत्सर्वं निष्फलं ब्रह्मन्यदि
भक्तिविवर्जितम् ११
हरिभक्तिः परा नॄणां कामधेनूपमा स्मृता
तस्यां सत्यां पिबन्त्यज्ञाः संसारगरलं
ह्यहो १२
असारभूते संसारे सारमेतदजात्मज भगवद्भक्तसङ्गश्च हरिभक्तिस्तितिक्षुता १३
असूयोपेतमनसां भक्तिदानादिकर्म्म यत् अवेहि निष्फलं ब्रह्मन्स्तेषां दूरतरो हरिः १४
परश्रियाभितप्तानां दम्भाचाररतात्मनाम् मृषा तु कुर्वतां कर्म तेषां दूरतरो हरिः १५
पृच्छतां च महाधर्मान्वदतां वै मृषा च

तान्
धर्मेष्वभक्तिमनसां तेषां दूरतरो हरिः १६ वेदप्रणिहितो धर्म्मो वेदो नारायणः परः तत्राश्रद्धापरा ये तु तेषां दूरतरो हरिः १७
यस्य धर्म्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च
स लोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति १८
धर्मार्थकाममोक्षाख्याः पुरुषार्थाः
सनातनाः
श्रद्धावतां हि सिध्यन्ति नान्यथा
ब्रह्मनन्दन १९
स्वाचारमनतिक्रम्य हरिभक्तिपरो हि यः
स याति विष्णुभवनं यद्वै पश्यन्ति सूरयः २०
कुर्वन्वेदोदितान्धर्म्मान्मुनीन्द्र
स्वाश्रमोचितान्
हरिध्यानपरो यस्तु स याति परमं पदम् २१
आचारप्रभवो धर्मः धर्म्मस्य प्रभुरच्युतः
आश्रमाचारयुक्तेन पूजितः सर्वदा हरिः २२
यः स्वाचारपरिभ्रष्टः साङ्गवेदान्तगोऽपि
वा
स एव पतितो ज्ञेयो यतः कर्मबहिष्कृतः २३
हरिभक्तिपरो वाऽपि हरिध्यानपरोऽपि वा
भ्रष्टो यः स्वाश्रमाचारात्पतितः
सोऽभिधीयते २४

वेदो वा हरिभक्तिर्वा भक्तिर्वापि महेश्वरे
आचारात्पतितं मूढं न पुनाति द्विजोत्तम २५
पुण्यक्षेत्राभिगमनं पुण्यतीर्थनिषेवणम् यज्ञो वा विविधो ब्रह्मंस्त्यक्ताचारं न रक्षति २६
आचारात्प्राप्यते स्वर्ग
आचारात्प्राप्यते सुखम्
आचारात् प्राप्यते मोक्ष आचारात्किं न
लभ्यते २७
आचाराणां तु सर्वेषां योगानां चैव सत्तम
हरिभक्तेरपि तथा निदानं भक्तिरिष्यते २८
भक्त्यैव पूज्यते
विष्णुर्वाञ्छितार्थफलप्रदः
तस्मात्समस्तलोकानां भक्तिर्मातेति
गीयते २९
जीवन्ति जन्तवः सर्वे यथा मातरमाश्रिताः
तथा भक्तिं समाश्रित्य सर्वे जीवन्ति
धार्म्मिकाः ३०
स्वाश्रमाचारयुक्तस्य हरिभक्तिर्यदा भवेत्
न तस्य त्रिषु लोकेषु सदृशोऽस्त्यजनन्दन ३१
भक्त्या सिध्यन्ति कर्माणि कर्मभिस्तुष्यते हरिः

तस्मिंस्तुष्टे भवेज्ज्ञानं
ज्ञानान्मोक्षमवाप्यते ३२
भक्तिस्तु भगवद्भक्तसङ्गेन खलु जायते
तत्सङ्गं प्राप्यते पुम्भिः सुकृतैः
पूर्वसञ्चितैः ३३
वर्णाश्रमाचाररता भगवद्भक्तिलालसाः
कामादिदोषनिर्मुक्तास्ते सन्तो
लोकशिक्षकाः ३४
सत्सङ्गः परमो ब्रह्मन्न
लभ्येताकृतात्मनाम्
यदि लभ्येत विज्ञेयं पुण्यं
जन्मान्तरार्जितम् ३५
पूर्वार्जितानि पापानि नाशमायान्ति यस्य वै
सत्सङ्गतिर्भवेत्तस्य नान्यथा घटते हि सा ३६
रविर्हि रश्मिजालेन दिवा हन्ति बहिस्तमः सन्तः सूक्तिमरीच्योघैश्चान्तर्ध्वान्तं
हि सर्वदा ३७
दुर्लभाः पुरुषा लोके भगवद्भक्तिलालसाः
तेषां सङ्गो भवेद्यस्य तस्य शान्तिर्हि
शाश्वती ३८
नारद उवाच-
किंलक्षणा भागवतास्ते च किं कर्म्म कुर्वते
तेषां लोको भवेत्कीदृक् तत्सर्वं ब्रूहि

तत्त्वतः ३९
त्वं हि भक्तो रमेशस्य देवदेवस्य चक्रिणः
एतन्निगदितुं शक्तस्त्वत्तो
नास्त्यधिकोऽपरः ४०
सनक उवाच-
शृणु ब्रह्मन्परं गुह्यं मार्कण्डेयस्य
धीमतः
यमुवाच जगन्नाथो योगनिद्राविमोचितः ४१
योऽसौ विष्णुः परं ज्योतिर्देवदेवः
सनातनः
जगद्रूपी जगत्कर्त्ता
शिवब्रह्मस्वरूपवान् ४२
युगान्ते रौद्ररूपेण
ब्रह्माण्डग्रासबृंहितः
जगत्येकार्णवीभूते नष्टे स्थावरजङ्गमे ४३
भगवानेव शेषात्मा शेते वटदले हरिः
असंख्याताब्जजन्माद्यैराभूषिततनूरुहः ४४
पादांगुष्ठाग्रनिर्यातगङ्गाशीताम्बुपावनः
सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरो देवो
ब्रह्माण्डग्रासबृंहितः ४५
वटच्छदे शयानोऽभूत्सर्वशक्तिसमन्वितः
तस्मिन्स्थाने महाभागो नारायणपरायणः
मार्कण्डेयः स्थितस्तस्य लीलाः
पश्यन्महेशितुः ४६
ऋषय ऊचुः-

तस्मिन्काले महाघोरे नष्टे स्थावरजङ्गमे हरिरेकः स्थित इति मुने पूर्वं हि शुश्रुम ४७
जगत्येकार्णवीभूते नष्टे स्थावरजङ्गमे सर्वग्रस्तेन हरिणा किमर्थं सोऽवशेषितः ४८
परं कौतूहलं ह्यत्र वर्त्ततेऽतीव सूत नः हरिकीर्तिसुधापाने कस्यालस्यं प्रजायते ४९
सूत उवाच-
आसीन्मुनिर्महाभागो मृकण्डुरिति विश्रुतः
शालग्रामे महातीर्थे सोऽतप्यत महातपाः ५०
युगानामयुतं ब्रह्मन्गृणन्ब्रह्म
सनातनम्
निराहारः क्षमायुक्तः सत्यसन्धो
जितेन्द्रियः ५१
आत्मवत्सर्वभूतानि पश्यन्विषयनिःस्पृहः
सर्वभूतहितो दान्तस्तताप सुमहत्तपः ५२
तत्तपःशङ्किताः सर्वे देवा इन्द्रादयस्तदा
परेशं शरणं जग्मुर्नारायणमनामयम् ५३
क्षीराब्धेरुत्तरं तीरं संप्राप्य
त्रिदिवौकसः
तुष्टुवुर्देवदेवेशं पद्मनाभं
जगद्गुरुम् ५४

देवा ऊचुः-
नारायणाक्षरानन्त शरणागतपालक मृकण्डुतपसा त्रस्तान्पाहि नः शरणागतान् ५५
जय देवाधिदेवेश जय शंखगदाधर
जयो लोकस्वरूपाय जयो ब्रह्माण्डहेतवे ५६
नमस्ते देवदेवेश नमस्ते लोकपावन
नमस्ते लोकनाथाय नमस्ते लोकसाक्षिणे ५७
नमस्ते ध्यानगम्याय नमस्ते ध्यानहेतवे नमस्ते ध्यानरूपाय नमस्ते ध्यानसाक्षिणे ५८
केशिहन्त्रे नमस्तुभ्यं मधुहन्त्रे
परात्मने
नमो भूम्यादिरूपाय नमश्चैतन्यरूपिणे ५९
नमो ज्येष्ठाय शुद्धाय निर्गुणाय
गुणात्मने
अरूपाय स्वरूपाय बहुरूपाय ते नमः ६०
नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च
जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ६१
नमो हिरण्यगर्भाय नमो ब्रह्मादिरूपिणे
नमः सूर्य्यादिरूपाय हव्यकव्यभुजे नमः ६२
नमो नित्याय वन्द्याय सदानन्दैकरूपिणे
नमः स्मृतार्तिनाशाय भूयो भूयो नमो नमः ६३
एवं देवस्तुतिं श्रुत्वा भगवान्कमलापतिः
प्रत्यक्षतामगात्तेषां शंखचक्रगदाधरः ६४
विकचाम्बुजपत्राक्षं

सूर्य्यकोटिसमप्रभम्
सर्वालङ्कारसंयुक्तं
श्रीवत्साङ्कितवक्षसम् ६५
पीताम्बरधरं सौम्यं स्वर्णयज्ञोपवीतिनम्
स्तूयमानं मुनिवरैः पार्षदप्रवरावृतम् ६६
तं दृष्ट्वा देवसंघास्ते तत्तेजोहततेजसः
नमश्चक्रुर्मुदायुक्ता अष्टांगैरवनिं
गताः ६७
ततः प्रसन्नो भगवान्मेघगंभीरनिस्वनः
उवाच प्रीणयन्देवान्नतानिन्द्र
पुरोगमान् ६८
श्रीभगवानुवाच-
जाने वो मानसं दुःखं मृकण्डुतपसोद्गतम्
युष्मान्न बाधते देवाः स
ऋषिःसज्जनाग्रणीः ६९
संपद्भिः संयुता वापि विपद्भिश्चापि
सज्जनाः
सर्वथान्यं न बाधन्ते स्वप्नेऽपि
सुरसत्तमाः ७०
सततं बाध्यमानोऽपि विषयाख्यैररातिभिः
अविधायात्मनो रक्षामन्यान्द्वेष्टि कथं
सुधीः ७१
तापत्रयाभिधानेन बाध्यमानो हि मानवः
अन्यं पीडयितुं शक्तः कथं भवति सत्तमः ७२
कर्मणा मनसा वाचा बाधते यः सदा परान् नित्यं कामादिभिर्युक्तो मूढधीः

प्रोच्यते तु सः ७३
यो लोकहितकृन्मर्त्यो गतासुर्यो विमत्सरः
निःशङ्कः प्रोच्यते सदिभरिहामुत्र च
सत्तमाः ७४
सशङ्कः सर्वदा दुःखी निःशङ्कः
सुखमाप्नुयात्
गच्छध्वं स्वालयं स्वस्थाः क्रीडयिष्यति
वो न सः ७५
भवतां रक्षकश्चाहं विहरध्वं यथासुखम्
इति दत्वा वरं तेषामतसीकुसुमप्रभः ७६
पश्यतामेव देवानां तत्रैवान्तरधीयत तुष्टात्मानः सुरगणा ययुर्नाकं यथागतम् ७७
मृकण्डोरपि तुष्टात्मा हरिः प्रत्यक्षतामगात्
अरूपं परमं ब्रह्म स्वप्रकाशं निरञ्जनम् ७८
अतसीपुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतम् दिव्यायुधधरं दृष्ट्वा मृकण्डुर्विस्मितोऽभवत् ७९ ध्यानादुन्मील्य नयनमपश्यद्धरिमग्रतः प्रसन्नवदनं शान्तं धातारं विश्वतेजसम् ८०
रोमाञ्चितशरीरोऽसावानन्दाश्रुविल्चनः ननाम दण्डवद्भूमौ देवदेवं सनातनम् ८१ अश्रुभिः क्षालयंस्तस्य चरणौ हर्षसंभवैः

शिरस्यञ्जलिमाधाय स्तोतुं समुपचक्रमे ८२
मृकण्डुरुवाच-
नमः परेशाय परात्मरूपिणे
परात्परस्मात्परतः पराय
अपारपाराय परानुकर्त्रे नमः परेभ्यः
परपारणाय ८३
यो नामजात्यादिविकल्पहीनः
शब्दादिदोषव्यतिरेकरूपः
बहुस्वरूपोऽपि निरञ्जनो यस्तमीशमीड्यं
परमं भजामि ८४
वेदान्तवेद्यं पुरुषं पुराणं
हिरण्यगर्भादिजगत्स्वरूपम्
अनूपमं भक्तिजनानुकम्पिनं भजामि
सर्वेश्वरमादिमीड्यम् ८५
पश्यन्ति यं वीतसमस्तदोषा ध्यानैकनिष्ठा
विगतस्पृहाश्च
निवृत्तमोहाः परमं पवित्रं नतोऽस्मि
संसारनिवर्त्तकं तम् ८६
स्मृतार्तिनाशनं विष्णुं शरणागतपालकम्
जगत्सेव्यं जगद्धाम परेशं करुणाकरम् ८७
एवं स्तुतः स भगवान्विष्णुस्तेन महर्षिणा
अवाप परमां तुष्टिं शंखचक्रगदाधरः ८८
अथालिङ्ग्य मुनिं
देवश्चतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः
उवाच परमं प्रीत्या वरं वरय सुव्रत ८९
प्रीतोऽस्मि तपसा तेन स्तोत्रेण च तवानघ

मनसा यदभिप्रेतं वरं वरय सुव्रत ९०
मृकण्डुरुवाच-
देवदेव जगन्नाथ कृतार्थोऽस्मि न संशयः
त्वद्दर्शनमपुण्यानां दुर्लभं च यतः
स्मृतम् ९१
ब्रह्माद्या यं न पश्यन्ति योगिनः
संशितव्रताः
धर्मिष्ठा दीक्षिताश्चापि वीतरागा
विमत्सराः ९२
तं पश्यामि परं धाम किमतोऽन्य वरं वृणे एतेनैव कृतार्थोऽस्मि जनार्दन जगद्गुरो ९३
यन्नामस्मृतिमात्रेण महापातकिनोऽपि ये
तत्पदं परमं यान्ति तं दृष्ट्वा किमुताच्युत ९४
श्रीभगवानुवाच-
सत्यमुक्तं त्वया ब्रह्मन्प्रीतोऽस्मि तव
पण्डित
मद्दर्शनं हि विफलं न कदाचिद्भविष्यति ९५
विष्णुर्भक्तकुटुम्बीति वदन्ति विबुधाः
सदा
तदेव पालयिष्यामि मज्जनो नानृतं वदेत् ९६
तस्मात्त्वत्तपसा तुष्टो यास्यामि तव पुत्रताम्
समस्तगुणसंयुक्तो दीर्घजीवी स्वरूपवान् ९७

मम जन्म कुले यस्य तत्कुलं मोक्षगामि वै मयि तुष्टे मुनिश्रेष्ठकिमसाध्यं
जगत्त्रये ९८
इत्युक्त्वा देवदेवेशो मुनेस्तस्य
समीक्षतः
अन्तर्दधे मृकण्डुश्च तपसः समवर्तत ९९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे भक्तिवर्णनप्रसङ्गेन मार्कण्डेयचरितारम्भो नाम चतुर्थोऽध्यायः ४

अथ पञ्चमोऽध्यायः
नारद उवाच-
ब्रह्मन्कथं स भगवान्मृकण्डोः पुत्रतां गतः
किं चकार च तद् ब्रूहि हरिर्भार्गववंशजः १
श्रूयते च पुराणेषु मार्कण्डेयो महामुनिः
अपश्यद्वैष्णवीं मायां चिरञ्जीव्यस्य
संप्लवे २
सनक उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि कथामेतां सनातनीम्
विष्णुभक्तिसमायुक्तां मार्कण्डेयमुनिं
प्रति ३
तपसोऽन्ते मृकण्डुस्तु भार्यामुद्वाह्य सत्तमः
गार्हस्थ्यमकरोद्धृष्टः शान्तो दान्तः

कृतार्थकः ४
तस्य भार्या शुचिर्दक्षा नित्यं
पतिपरायणा
मनसा वचसा चापि देहेन च पतिव्रता ५
काले दधार सा गर्भं हरितेजॐशसंभवम् सुषुवे दशमासान्ते पुत्रं तेजस्विनं परम् ६
स ऋषिः परमप्रीतो दृष्ट्वा पुत्रं
सुलक्षणम्
जातकं कारयामास मङ्गलं विधिपूर्वकम् ७
स बालो ववृधे तत्र शुक्लपक्ष इवोडुपः
ततस्तु पञ्चमे वर्षे उपनीय मुदान्वितः ८
शिक्षां चकार विप्रेन्द्र वैदिकीं
धर्मसंहिताम्
नमस्कार्या द्विजाः पुत्र सदा दृष्ट्वा
विधानतः ९
त्रिकालं सूर्यमभ्यर्च्य सलिलाञ्जलिदानतः
वैदिकं कर्म कर्तव्यं वेदाध्ययनपूर्वकम् १०
ब्रह्मचर्येण तपसा पूजनीयो हरिः सदा निषिद्धं वर्जनीयं स्याद्
दुष्टसंभाषणादिकम् ११
साधुभिः सह वस्तव्यं विष्णुभक्तिपरैः सदा
न द्वेषः कस्यचित्कार्यः सर्वेषां
हितमाचरेत् १२

इज्याध्ययनदानानि सदा कार्याणि ते सुत एवं पित्रा समादिष्टो मार्कण्डेयो मुनीश्वरः १३
चचार धर्मं सततं सदा संचिन्तयन्हरिम् मार्कण्डेयो महाभागो दयावान्धर्मवत्सलः १४
आत्मवान्सत्यसन्धश्च मार्तण्डसदृशप्रभः
वशी शान्तो महाज्ञानी
सर्वतत्त्वार्थकोविदः १५
तपश्चचार परममच्युतप्रीतिकारणम्
आराधितो जगन्नाथो मार्कण्डेयेन धीमता १६
पुराणसंहितां कर्त्तुं
दत्तवान्वरमच्युतः
मार्कण्डेयो मुनिस्तस्मान्नारायण इति
स्मृतः १७
चिरजीवी महाभक्तो देवदेवस्य चक्रिणः
जगत्येकार्णवीभूते स्वप्रभावं
जनार्द्दनः १८
तस्य दर्शयितुं विप्रास्तं न संहृतवान्हरिः
मृकण्डुतनयो धीमान्विष्णुभक्तिसमन्वितः १९
तस्मिञ्जले महाघोरे स्थितवाञ्छीर्णपत्रवत्
मार्कण्डेयः स्थितस्तावद्यावच्छेते हरिः स्वयम् २०

तस्य प्रमाणं वक्ष्यामि कालस्य वदतः शृणु दशभिः पञ्चभिश्चैव निमैषैः परिकीर्तिता २१
काष्ठा तत्त्रिंशतो ज्ञेया कला पद्मजनन्दन
तत्त्रिंशतो क्षणो ज्ञेयस्तैः षड्भिर्घटिका स्मृता २२
तद्द्वयेन मुहूर्त्तं स्याद्दिनं
तत्त्रिंशताभवेत्
त्रिंशद्दिनैर्भवेन्मासः
पक्षद्वितयसंयुतः २३
ऋतुर्मासद्वयेन स्यात्तत्त्रयेणायनं स्मृतम्
तद्द्वयेन भवेदब्दः स देवानां दिनं भवेत् २४
उत्तरं दिवसं प्राहू रात्रिर्वै दक्षिणायनम्
मानुषेणैव मासेन पितॄणां दिनमुच्यते २५
तस्मात्सूर्येन्दुसंयोगे ज्ञातव्यं
कल्पमुत्तमम्
दिव्यैर्वर्षसहस्रैर्द्वादशभिर्दैवतं
युगम् २६
दैवे युगसहस्रे द्वे ब्राह्मः कल्पौ तु तौ
नृणाम्
एकसप्ततिसंख्यातैर्दिव्यैर्मन्वन्तरं
युगैः २७

चतुर्द्दशभिरेतैश्च ब्रह्मणो दिवसं मुने यावत्प्रमाणं दिवसं तावद्रात्रिः
प्रकीर्तिता २८
नाशमायाति विप्रेन्द्र तस्मिन्काले
जगत्त्रयम्
मानुषेण सहस्रेण यत्प्रमाणं भवेच्छृणु २९
चतुर्युगसहस्राणि ब्रह्मणो दिवसं मुने
तद्वन्मासो वत्सरश्च ज्ञेयस्तस्यापि
वेधसः ३०
परार्द्धद्वयकालस्तु तन्मतेन
भवेद्द्विजाः
विष्णोरहस्तु विज्ञेयं तावद्रात्रिः
प्रकीर्तिता ३१
मृकण्डुतनयस्तावत्स्थितः संजीर्णपर्णवत् तस्मिन्घोरे जलमये
विष्णुशक्त्युपबृंहितः
आत्मानं परमं
ध्यायन्स्थितवान्हरिसन्निधौ ३२
अथ काले समायाते योगनिद्राविमोचितः
सृष्टवान्ब्रह्मरूपेण जगदेतच्चराचरम् ३३
संहृतं तु जलं वीक्ष्य सृष्टं विश्वं
मृकण्डुजः
विस्मितः परमप्रीतो ववन्दे चरणौ हरेः ३४
शिरस्यञ्जलिमाधाय मार्कण्डेयो महामुनिः
तुष्टाव वाग्भिरिष्टाभिः
सदानन्दैकविग्रहम् ३५

मार्कण्डेय उवाच-
सहस्रशिरसं देवं नारायणमनामयम्
वासुदेवमनाधारं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् ३६
अमेयमजरं नित्यं सदानन्दैकविग्रहम्
अप्रतर्क्यमनिर्द्देश्यं प्रणतोऽस्मि
जनार्दनम् ३७
अक्षरं परमं नित्यं विश्वाक्षं
विश्वसम्भवम्
सर्वतत्त्वमयं शान्तं प्रणतोऽस्मि
जनार्दनम् ३८
पुराणं पुरुषं सिद्धं सर्वज्ञानैकभाजनम् परात्परतरं रूपं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् ३९
परं ज्योतिः परं धाम पवित्रं परमं पदम् सर्वैकरूपं परमं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् ४०
तं सदानन्दचिन्मात्रं पराणां परमं पदम् सर्वं सनातनं श्रेष्ठं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् ४१
सगुणं निर्गुणं शान्तं मायाऽतीतं सुमायिनम्
अरूपं बहुरूपं तं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् ४२
यत्र तद्भगवान्विश्वं सृजत्यवति हन्ति च तमादिदेवमीशानं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् ४३ परेश परमानन्द शरणागतवत्सल

त्राहि मां करुणासिन्धो मनोतीत नमोऽस्तु
ते ४४
एवं स्तुवन्तं विप्रेन्द्रं मार्कण्डेयं
जगद्गुरुम्
उवाच परया प्रीत्या शंखचक्रगदाधरः ४५
श्रीभगवानुवाच-
लोके भागवता ये च भगवद्भक्तमानसाः
तेषां तुष्टो न सन्देहो रक्षाम्येतांश्च
सर्वदा ४६
अहमेव द्विजश्रेष्ठ नित्यं
प्रच्छन्नविग्रहः
भगवद्भक्तरूपेण लोकान्रक्षामि सर्वदा ४७
मार्कण्डेय उवाच-
किं लक्षणा भागवता जायन्ते केन कर्म्मणा
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं कौतूहलपरो यतः ४८
श्रीभगवानुवाच-
लक्षणं भागवतानां शृणुष्व मुनिसत्तम
वक्तुं तेषां प्रभावं हि शक्यते
नाब्दकोटिभिः ४९
ये हिताः सर्वजन्तूनां गतासूया अमत्सराः
वशिनो निस्पृहाः शान्तास्ते वै
भागवतोत्तमाः ५०
कर्म्मणा मनसा वाचा परपीडां न कुर्वते अपरिग्रहशीलाश्च ते वै भागवताः स्मृताः ५१
सत्कथाश्रवणे येषां वर्त्तते सात्विकी

मतिः
तद्भक्तविष्णुभक्ताश्च ते वै भागवतोत्तमाः ५२
मातापित्रोश्च शुश्रूषां कुर्वन्ति ये नरोत्तमाः
गङ्गाविश्वेश्वरधिया ते वै भागवतोत्तमाः ५३
ये तु देवार्चनरता ये तु तत्साधकाः स्मृताः
पूजां दृष्ट्वानुमोदन्ते ते वै भागवतोत्तमाः ५४
व्रतिनां च यतीनां च परिचर्यापराश्च ये वियुक्तपरनिन्दाश्च ते वै भागवतोत्तमाः ५५
सर्वेषां हितवाक्यानि ये वदन्ति नरोत्तमाः
ये गुणग्राहिणो लोके ते वै भागवताः
स्मृताः ५६
आत्मवत्सर्वभूतानि ये पश्यन्ति नरोत्तमाः
तुल्याः शत्रुषु मित्रेषु ते वै
भागवतोत्तमाः ५७
धर्म्मशास्त्रप्रवक्तारः सत्यवाक्यरताश्च ये
सतां शुश्रूषवो ये च ते वै भागवतोत्तमाः ५८
व्याकुर्वते पुराणानि तानि शृण्वन्ति ये

तथा
तद्वक्तरि च भक्ता ये ते वै भागवतोत्तमाः ५९
ये गोब्राह्मणशुश्रूषां कुर्वते सततं नराः
तीर्थयात्रापरा ये च ते वै भागवतोत्तमाः ६०
अन्येषामुदयं दृष्ट्वा येऽभिनंदन्ति
मानवाः
हरिनामपरा ये च ते वै भागवतोत्तमाः ६१
आरामारोपणरतास्तडागपरिरक्षकाः
कासारकूपकर्तारस्ते वै भागवतोत्तमाः ६२
ये वै तडागकर्तारो देवसद्मानि कुर्वते
गायत्रीनिरता ये च ते वै भागवतोत्तमाः ६३
येऽभिनन्दन्ति नामानि हरेः
श्रुत्वाऽतिहर्षिताः
रोमाञ्चितशरीराश्च ते वै भागवतोत्तमाः ६४
तुलसीकाननं दृष्ट्वा ये नमस्कुर्वते नराः तत्काष्ठाङ्कितकर्णा ये ते वै
भागवतोत्तमाः ६५
तुलसीगन्धमाघ्राय सन्तोषं कुर्वते तु ये
तन्मूलमृतिकां ये च ते वै भागवतोत्तमाः ६६
आश्रमाचारनिरतास्तथैवातिथिपूजकाः
ये च वेदार्थवक्तारस्ते वै भागवतोत्तमाः ६७
शिवप्रियाः शिवासक्ताः शिवपादार्च्चने

रताः
त्रिपुण्ड्रधारिणो ये च ते वै भागवतोत्तमाः ६८
व्याहरन्ति च नामानि हरेः
शम्भोर्महात्मनः
रुद्राक्षालंकृता ये च ते वै
भागवतोत्तमाः ६९
ये यजन्ति महादेवं क्रतुभिर्बहुदक्षिणैः हरिं वा परया भक्त्या ते वै भागवतोत्तमाः ७०
विदितानि च शास्त्राणि परार्थं प्रवदन्ति ये
सर्वत्र गुणभाजो ये ते वै भागवताः स्मृताः ७१
शिवे च परमेशे च विष्णौ च परमात्मनि
समबुद्ध्या प्रवर्त्तन्ते ते वै भागवताः
स्मृताः ७२
शिवाग्निकार्यनिरताः पञ्चाक्षरजपे रताः
शिवध्यानरता ये च ते वै भागवतोत्तमाः ७३
पानीयदाननिरता येऽन्नदानरतास्तथा
एकादशीव्रतरता ते वै भागवतोत्तमाः ७४
गोदाननिरता ये च कन्यादानरताश्च ये
मदर्थं कर्म्मकर्त्तारस्ते वै
भागवतोत्तमाः ७५
एते भागवता विप्र केचिदत्र प्रकीर्तिताः
मयाऽपि गदितुं शक्या नाब्दकोटिशतैरपि ७६

तस्मात्त्वमपि विप्रेन्द्र सुशीलो भव सर्वदा
सर्वभूताश्रयो दान्तो मैत्रो धर्म्मपरायणः ७७
पुनर्युगान्तपर्य्यन्तं धर्म्मं सर्वं
समाचरन्
मन्मूर्तिध्याननिरतः परं
निर्वाणमाप्स्यसि ७८
एवं मृकण्डुपुत्रस्य स्वभक्तस्य
कृपानिधिः
दत्त्वा वरं स देवेशस्तत्रैवान्तरधीयत ७९
मार्कण्डेयो महाभागो हरिभक्तिरतः सदा
चचार परमं धर्ममीजे च विधिवन्मखैः ८०
शालग्रामे महाक्षेत्रे तताप परमं तपः
ध्यानक्षपितकर्मा तु परं
निर्वाणमाप्तवान् ८१
तस्माज्जन्तुषु सर्वेषु हितकृद्धरिपूजकः ईप्सितं मनसा यद्यत्तत्तदाप्नोत्यसंशयम् ८२
सनक उवाच-
एतत्सर्वं निगदितं त्वया पृष्टं द्विजोत्तम
भगवद्भक्तिमाहात्म्यं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ८३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे मार्कण्डेयवर्णनं नाम

पञ्चमोऽध्यायः ५

अथ षष्ठोऽध्यायः सूत उवाच-
भगवद्भक्तमाहात्म्यं श्रुत्वा प्रीतस्तु नारदः
पुनः पप्रच्छ सनकं ज्ञानविज्ञानपारगम् १ नारद उवाच-
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं तीर्थानां च तथोत्तमम्
परया दयया तथ्यं ब्रूहि शास्त्रार्थपारग २
सनक उवाच-
शृणु ब्रह्मन्परं गुह्यं सर्वसंपत्करं परम्
दुःस्वप्ननाशनं पुण्यं धर्म्यं पापहरं
शुभम् ३
श्रोतव्यं मुनिभिर्नित्यं
दुष्टग्रहनिवारणम्
सर्वरोगप्रशमनमायुर्वर्द्धनकारणम् ४
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं तीर्थानां च
तथोत्तमम्
गङ्गायमुनयोर्योगं वदन्ति परमर्षयः ५
सितासितोदकं तीर्थं ब्रह्माद्याः
सर्वदेवताः
मुनयो मनवश्चैव सेवन्ते पुण्यकांक्षिणः ६

गङ्गा पुण्यनदी ज्ञेया यतो विष्णुपदोद्भ्वा
रविजा यमुना ब्रह्मंस्तयोर्योगः शुभावहः ७
स्मृतार्तिनाशिनी गंगा नदीनां प्रवरा मुने
सर्वपापक्षयकरी सर्वोपद्रवनाशिनी ८
यानि क्षेत्राणि पुण्यानि समुद्रान्ते
महीतले
तेषां पुण्यतमं ज्ञेयं प्रयागाख्यं
महामुने ९
इयाज वेधा यज्ञेन यत्र देवं रमापतिम् तथैव मुनयः सर्वे चक्रुश्च विविधान्मखान् १०
सर्वतीर्थाभिषेकाणि यानि पुण्यानि तानि
वै
गंगाबिन्द्वभिषेकस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ११
गंगा गंगेति यो ब्रूयाद्योजनानां शते
स्थितः
सोऽपि मुच्येत पापेभ्यः किमु
गंगाभिषेकवान् १२
विष्णुपादोद्भवा देवी
विश्वेश्वरशिरःस्थिता
संसेव्या मुनिभिर्देवैः किं पुनः
पामरैर्जनैः १३

यत्सैकतं ललाटे तु ध्रियते मनुजोत्तमैः तत्रैव नेत्रं विज्ञेयं विध्वर्द्धाधः समुज्वलत् १४
यन्मज्जनं महापुण्यं दुर्लभं
त्रिदिवौकसाम्
सारूप्यदायकं विष्णोः किमस्मात्कथ्यते
परम् १५
यत्र स्नाताः पापिनोऽपि
सर्वपापविवर्जिताः
महद्विमानमारूढाः प्रयान्ति परमं पदम् १६
यत्र स्नाता महात्मानः पितृमातृकुलानि वै
सहस्राणि समुद्धृत्य विष्णुलोके व्रजन्ति
वै १७
स स्नातः सर्वतीर्थेषु यो गंगां स्मरति
द्विज
पुण्यक्षेत्रेषु सर्वेषु स्थितवान्नात्र
संशयः १८
यत्र स्नातं नरं दृष्ट्वा पापोऽपि
स्वर्गभूमिभाक्
यदंगस्पर्शमात्रेण देवानामधिपो भवेत् १९
तुलसीमूलसंभूता द्विजपादोद्भवा तथा
गंगोद्भवा तु
मृल्लोकान्नयत्यच्युतरूपताम् २०
गंगा च तुलसी चैव हरिभक्तिरचञ्चला
अत्यन्तदुर्ल्लभा नॄणां
भक्तिर्द्धर्मप्रवक्तरि २१

सद्धर्मवक्तुः पदसम्भवां मृदं गङ्गोद्भवां चैव तथा तुलस्याः मूलोद्भवां भक्तियुतो मनुष्यो धृत्वा शिरस्येति पदं च विष्णोः २२
कदा यास्याम्यहं गङ्गां कदा पश्यामि
तामहम्
वाञ्च्छत्यपि च यो ह्येवं सोऽपि
विष्णुपदं व्रजेत् २३
गङ्गाया महिमा ब्रह्मन् वक्तुं वर्षशतैरपि
न शक्यते विष्णुनापि किमन्यैर्बहुभाषितैः २४
अहो माया जगत्सर्वं मोहयत्येतदद्भुतम् यतो वै नरकं यान्ति गङ्गानाम्नि स्थितेऽपि हि २५
संसारदुःखविच्छेदि गङ्गानाम प्रकीर्तितम्
तथा तुलस्या भक्तिश्च हरिकीर्तिप्रवक्तरि २६
सकृदप्युच्चरेद्यस्तु गंगेत्येवाक्षरद्वयम् सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति २७
योजनत्रितयं यस्तु गङ्गायामधिगच्छति सर्वपापविनिर्मुक्तः सूर्यलोकं समेति हि २८

सेयं गंगा महापुण्या नदी भक्त्या निषेविता
मेषतौलिमृगार्केषु पावयत्यखिलं जगत् २९ गोदावरी भीमरथी कृष्णा रेवा सरस्वती तुंगभद्रा च कावेरी कालिन्दी बाहुदा तथा ३०
वेत्रवती ताम्रपर्णी सरयूश्च द्विजोत्तम एवमादिषु तीर्थेषु गंगा मुख्यतमा स्मृता ३१
यथा सर्वगतो विष्णुर्जगद्व्याप्य प्रतिष्ठितः
तथेयं व्यापिनी गंगा सर्वपापप्रणाशिनी ३२ अहो गंगा जगद्धात्री स्नानपानादिभिर्जगत् पुनाति पावनीत्येषा न कथं सेव्यते नृभिः ३३
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमम्
वाराणसीति विख्यातं सर्वदेवनिषेवितम् ३४
ते एव श्रवणे धन्ये संविदाते बहुश्रुतम्
इह श्रुतिमतां पुंसां काशी याभ्यां
श्रुताऽसकृत् ३५
ये यं स्मरन्ति संस्थानमविमुक्तं द्विजोत्तमम्
निर्धूतसर्वपापास्ते शिवलोकं व्रजन्ति वै ३६
योजनानां शतस्थोऽपि अविमुक्तं स्मरेद्यदि

बहुपातकपूर्णोऽपि पदं गच्छत्यनामयम् ३७
प्राणप्रयाणसमये योऽविमुक्तं स्मरेद्
द्विज
सोऽपि पापविनिर्मुक्तः शैवं
पदमवाप्नुयात् ३८
काशीस्मरणजं पुण्यं भुक्त्वा स्वर्गे
तदन्ततः
पृथिव्यामेकराड् भूत्वा काशीं प्राप्य च
मुक्तिभाक् ३९
बहुनात्र किमुक्तेन वाराणस्या
गुणान्प्रति
नामापि गृह्णतां काश्याश्चतुर्वर्गो न
दूरतः ४०
गंगायमुनयोर्योगोऽधिकः काश्या अपि द्विज यस्य दर्शनमात्रेण नरा यान्ति परां गतिम् ४१
मकरस्थे रवौ गंगा यत्र कुत्रावगाहिता पुनाति स्नानपानाद्यैर्नयन्तीन्द्रपुरं जगत् ४२
यो गङ्गां भजते नित्यं शङ्करो लोकशङ्करः लिङ्गरूपी कथं तस्या महिमा परिकीर्त्यते ४३
हरिरूपधरं लिङ्ग लिङ्गरूपधरो हरिः ईषदप्यन्तरं नास्ति भेदकृच्चानयोः कुधीः ४४
अनादिनिधने देवे हरिशङ्करसंज्ञिते

अज्ञानसागरे मग्ना भेदं कुर्वन्ति पापिनः ४५
यो देवो जगतामीशः कारणानां च कारणम् युगान्ते निगदन्त्येतद्रुद्ररूपधरो हरिः ४६
रुद्रो वै विष्णुरूपेण पालयत्यखिलं जगत्
ब्रह्मरूपेण सृजति प्रान्ते ह्येतत्त्रयं
हरः ४७
हरिशंकरयोर्मध्ये ब्रह्मणश्चापि यो नरः
भेदं करोति सोऽभ्येति नरकं भृशदारुणम् ४८
हरं हरिं विधातारं यः पश्यत्येकरूपिणम् स याति परमानन्दं शास्त्राणामेष निश्चयः ४९
योऽसावनादिः सर्वज्ञो जगतामादिकृद्विभुः नित्यं सन्निहितस्तत्र लिगरूपी जनार्दनः ५०
काशीविश्वेश्वरं लिङ्ग ज्योतिर्लिङ्गं तदुच्यते
तं दृष्ट्वा परमं ज्योतिराप्नोति
मनुजोत्तमः ५१
काशीप्रदक्षिणा येन कृता त्रैलोक्यपावनी
सप्तद्वीपा साब्धिशैला भूः
परिक्रमितामुना ५२
धातुमृद्दारुपाषाणलेख्याद्या मूर्तयोऽमलाः
शिवस्य वाच्युतस्यापि तासु संनिहितो हरिः

५३
तुलसीकाननं यत्र तत्र पद्मवनं द्विज
पुराणपठनं यत्र तत्र सन्निहितो हरिः ५४
पुराणसंहितावक्ता हरिरित्यभिधीयते
तद्भक्तिं कुर्वतां नॄणां गंगास्नानं
दिने दिने ५५
पुराणश्रवणे भक्तिर्गङ्गास्नानसमा द्विज
तद्वक्तरि च या भक्तिः सा प्रयागोपमा
स्मृता ५६
पुराणधर्मकथनैर्यः समुद्धरते जगत्
संसारसागरे मग्नं स हरिः परिकीर्तितः ५७
नास्ति गङ्गासमं तीर्थं नास्ति मातृसमो
गुरुः
नास्ति विष्णुसमं दैवं नास्ति तत्त्वं
गुरोः परम् ५८
वर्णानां ब्राह्मणः श्रेष्ठस्तारकाणां
यथा शशी
यथा पयोधिः सिन्धूनां तथा गङ्गा परा
स्मृता ५९
नास्ति शान्तिसमो बन्धुर्नास्ति
सत्यात्परं तपः
नास्ति मोक्षात्परो लाभो नास्ति गंगासमा
नदी ६०
गंगायाः परमं नाम पापारण्यदवानलः
भवव्याधिहरा गंगा तस्मात्सेव्या
प्रयत्नतः ६१

गायत्री जाह्नवी चोभे सर्वपापहरे स्मृते एतयोर्भक्तिहीनो यस्तं विद्यात्पतितं
द्विज ६२
गायत्री छन्दसां माता माता लोकस्य
जाह्नवी
उभे ते सर्वपापानां नाशकारणतां गते ६३
यस्य प्रसन्ना गायत्री तस्य गंगा
प्रसीदति
विष्णुशक्तियुते ते द्वे
समकामप्रसिद्धिदे ६४
धर्मार्थकामरूपाणां फलरूपे निरञ्जने
सर्वलोकानुग्रहार्थं प्रवर्तेते
महोत्तमे ६५
अतीव दुर्लभा नॄणां गायत्री जाह्नवी तथा तथैव तुलसीभक्तिर्हरिभक्तिश्च सात्विकी ६६
अहो गंगा महाभागा स्मृता पापप्रणाशिनी हरिलोकप्रदा दृष्टा पीता सारूप्यदायिनी यत्र स्नाता नरा यान्ति विष्णोः पदमनुत्तमम् ६७
नारायणो जगद्धाता वासुदेवः सनातनः गंगास्नानपराणां तु वाञ्छितार्थफलप्रदः ६८
गंगाजलकणेनापि यः सिक्तो मनुजोत्तमः सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रयाति परमं पदम् ६९

यद्बिन्दुसेवनादेव सगरान्वयसम्भवाः विसृज्य राक्षसं भावं संप्राप्तः परमं पदम् ७०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गामाहात्म्यं नाम षष्ठोऽध्यायः ६

अथ सप्तमोऽध्यायः नारद उवाच-
कोऽसौ राक्षसभावाद्धि मोचितः सगरान्वये सगरः को मुनिश्रेष्ठ तन्ममाख्यातुमर्हसि १
सनक उवाच-
शृणुष्व मुनिशार्दूल गंगामाहात्म्यमुत्तमम् यज्जलस्पर्शमात्रेण पावितं सागरं कुलम् गतं विष्णुपदं विप्र सर्वलोकोत्तमोत्तमम् २
आसीद्रविकुले जातो बाहुर्नाम वृकात्मजः बुभुजे पृथिवीं सर्वां धर्मतो धर्मतत्परः ३
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा श्चान्ये च जन्तवः स्थापिताःस्वस्वधर्मेषु तेन बाहुर्विशांपतिः ४
अश्वमेधैरियाजासौ सप्तद्वीपेषु सप्तभिः

अतर्प्पयद्भूमिदेवान्
गोभूस्वर्णांशुकादिभिः ५
अशासन्नीतिशास्त्रेण यथेष्टं परिपन्थिनः
मेने कृतार्थमात्मानमन्यातपनिवारणम् ६
चन्दनानि मनोज्ञानि बलि यत्सर्वदा जनाः
भूषिता भूषणैर्दिव्यैस्तद्राष्ट्रे
सुखिनो मुने ७
अकृष्टपच्या पृथिवी फलपुष्पसमन्विता ८
भूमौ देवेन्द्रः काले काले मुनीश्वर
अधर्मनिरतापाये प्रजा धर्मेण रक्षिताः ९
एकदा तस्य भूपस्य सर्वसम्पद्विनाशकृत्
अहंकारो महाञ्जज्ञे सासूयो लोपहेतुकः १०
अहं राजा समस्तानां लोकानां पालको बली
कर्त्ता महाक्रतूनां च मत्तः पूज्योऽस्ति
कोऽपरः ११
अहं विचक्षणः श्रीमाञ्जिताः सर्वे मयारयः
वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो
नीतिशास्त्रविशारदः १२
अजेयोऽव्याहतैश्वर्यो मत्तः
कोऽन्योऽधिको भुवि
अहंकारपरस्यैवं जातासूया परेष्वपि १३
असूयातोऽभवत्कामस्तस्य राज्ञो मुनीश्वर एषु स्थितेषु तु नरो विनाशं यात्यसंशयम् १४
यौवनं धनसंपत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् १५

तस्यासूया नु महती जाता लोकविरोधिनी स्वदेहनाशिनी विप्र सर्वसम्पद्विनाशिनी १६
असूयाविष्टमनसि यदि संपत्प्रवर्त्तते
तुषाग्निं वायुसंयोगमिव जानीहि सुव्रत १७
असूयोपेतमनसां दम्भाचारवतां तथा
परुषोक्तिरतानां च सुखं नेह परत्र च १८
असूयाविष्टचित्तानां सदा
निष्ठुरभाषिणाम्
प्रिया वा तनया वापि बान्धवा अप्यरातयः १९
मनोभिलाषं कुरुते यः समीक्ष्य
परस्त्रियम्
स स्वसंपद्विनाशाय कुठारो नात्र संशयः २०
यः स्वश्रेयोविनाशाय कुर्याद्यत्नं नरो
मुने
सर्वेषां श्रेयसं दृष्ट्वा स
कुर्यान्मत्सरं कुधीः २१
मित्रापत्यगृहक्षेत्रधनधान्यपशुष्वपि हानिमिच्छन्नरः कुर्यादसूयां सततं द्विज
२२
अथ तस्याविनीतस्य ह्यसूयाविष्टचेतसः
हैहयास्तालजङ्घाश्च बलिनोऽरातयोऽभवन् २३
यस्यानुकूलो लक्ष्मीशः सौभाग्यं तस्य
वर्द्धते
स एव विमुखो यस्य सौभाग्यं तस्य हीयते २४
तावत्पुत्राश्च पौत्राश्च

धनधान्यगृहादयः
यावदीक्षेत लक्ष्मीशः कृपापाङ्गेन नारद २५
अपि मूर्खान्धबधिरजडाः शूरा विवेकिनः श्लाघ्या भवन्ति विप्रेन्द्र प्रेक्षिता माधवेन ये २६
सौभाग्यं तस्य हीयेत यस्यासूयादिलाञ्छनम् जायते नात्र संदेहो जन्तुद्वेषो विशेषतः २७
सततं यस्य कस्यापि यो द्वेषं कुरुते नरः तस्य सर्वाणि नश्यन्ति श्रेयांसि मुनिसत्तम २८
असूया वर्द्धते यस्य तस्य विष्णुः
पराङ्मुखः
धनं धान्यं मही संपद्विनश्यति ततो
ध्रुवम् २९
विवेकं हन्त्यहंकारस्त्वविवेकात्तु जीविनाम्
आपदः संभवन्त्येवेत्यहंकारं त्यजेत्ततः
३०
अहंकारो भवेद्यस्य तस्य नाशोऽतिवेगतः
असूयाविष्टमनसस्तस्य राज्ञः परैः सह ३१
आयोधनमभूद् घोरं मासमेकं निरन्तरम्
हैहयैस्तालजङ्घैश्च रिपुभिः स पराजितः ३२
वनं गतस्ततो बाहुरन्तर्वत्न्या स्वभार्यया

अवाप परमां तुष्टिं तत्र दृष्ट्वा
महत्सरः ३३
असूयोपेतमनसस्तस्य भावं निरीक्ष्य च
सरोगतविहंगास्ते लीनाश्चित्रमिदं महत् ३४
अहो कष्टमहो रूपं घोरमत्र समागतम्
विशन्तस्त्वरया वासमित्यूचुस्ते
विहंगमाः ३५
सोऽवगाह्य सरो भूपः पत्नीभ्यां सहितो मुदा
पीत्वा जलं च सुखदं वृक्षमूलमुपाश्रिताः ३६
तस्मिन्बाहौ वनं याते तेनैव परिरक्षिताः दुर्गुणान्विगणय्यास्य धिग्धिगित्यब्रुवन्प्रजाः ३७
यो वा को या गुणी मर्त्यः सर्वश्लाघ्यतरो
द्विज
सर्वसंपत्समायुक्तोऽप्यगुणी निन्दितो
जनैः ३८
अपकीर्तिसमो मृत्युर्लोकेष्वन्यो न
विद्यते
यदा बाहुर्वनं यातस्तदा तद्राज्यगा जनाः
सन्तुष्टिं परमां याता दवथौ विगते यथा ३९
निन्दितो बहुशो बाहुर्मृतवत्कानने स्थितः
निहत्य कर्म च यशो लोके द्विजवरोत्तम ४०
नास्त्यकीर्तिसमो मृत्युर्नास्ति क्रोधसमो रिपुः

नास्ति निंदासमं पापं नास्ति मोहसमासवः ४१
नास्त्यसूयासमाकीर्तिर्नास्ति कामसमोऽनलः
नास्ति रागसमः पाशो नास्ति संगसमं विषम् ४२
एवं विलप्य बहुधा बाहुरत्यन्तदुःखितः जीर्णाङ्गो मनसस्तापाद् वृद्धभावादभूदसौ ४३
गते बहुतिथे काले और्वाश्रमसमीपतः
स बाहुर्व्याधिना ग्रस्तो ममार मुनिसत्तम ४४
तस्य भार्या च दुःखार्ता कनिष्ठा गर्भिणी
तदा
चिरं विलप्य बहुधा सह गन्तुं मनो दधे ४५
समानीय च सैधांसि चितां कृत्वातिदुःखिता
समारोप्य तमारूढं स्वयं समुपचक्रमे ४६
एतस्मिन्नन्तरे
धीमानौर्वस्तेजोनिधिर्मुनिः
एतद्विज्ञातवान्सर्वं परमेण समाधिना ४७
भूतं भव्यं वर्त्तमानं त्रिकालज्ञा मुनीश्वराः
गतासूया महात्मानः पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषा ४८
तपोभिस्तेजसां राशिरौर्वपुण्यसमो मुनिः संप्राप्तस्तत्र साध्वी च यत्र

बाहुप्रिया स्थिता ४९ चितामारोढुमुद्युक्तां तां दृष्ट्वा मुनिसत्तमः
प्रोवाच धर्ममूलानि वाक्यानि मुनिसत्तमः ५०
और्व उवाच-
राजवर्यप्रिये साध्वि मा कुरुष्वातिसाहसम्
तवोदरे चक्रवर्ती शत्रुहन्ता हि तिष्ठति ५१
बालापत्याश्च गर्भिण्यो ह्यदृष्टऋतवस्तथा
रजस्वला राजसुते नारोहन्ति चितां शुभे ५२
ब्रह्महत्यादिपापानां प्रोक्ता
निष्कृतिरुत्तमैः
दम्भिनो निंदकस्यापि भ्रूणघ्नस्य न
निष्कृतिः ५३
नास्तिकस्य कृतघ्नस्य धर्मोपेक्षाकरस्य च
विश्वासघातकस्यापि निष्कृतिर्नास्ति
स्रुवते ५४
तस्मादेतन्महत्पापं कर्त्तुं नार्हसि
शोभने
यदेतद्दुःखमुत्पन्नं तत्सर्वं
शांतिमेष्यति ५५
इत्युक्ता मुनिना साध्वी विश्वस्य तदनुग्रहम्

विललापातिदुःखार्ता समुह्यधवपत्कजौ ५६ और्वोऽपि तां पुनः प्राह सर्वशास्त्रार्थकोविदः
मा रोदी राजतनये श्रियमग्र्ये गमिष्यसि ५७
मा मुंचास्रं महाभागे प्रेतो दाह्योऽद्य सज्जनैः
तस्माच्छोकं परित्यज्य कुरु कालोचितां क्रियाम् ५८
पंडिते वापि मूर्खे वा दरिद्रे वा
श्रियान्विते
दुर्वृत्ते वा सुवृत्ते वा मृत्योः
सर्वत्र तुल्यता ५९
नगरे वा तथारण्ये दैवमत्रातिरिच्यते ६०
यद्यत्पुरातनं कर्म तत्तदेवेह युज्यते
कारणं दैवमेवात्र मन्ये सोपाधिका जनाः ६१
गर्भे वा बाल्यभावे वा यौवने वापि वार्द्धके
मृत्योर्वशं प्रयातव्यं जन्तुभिः कमलानने ६२
हन्ति पाति च गोविन्दो जन्तून्कर्मवशे स्थितान्
प्रवादं रोपयन्त्यज्ञा हेतुमात्रेषु जन्तुषु ६३
तस्माद्दुःखं परित्यज्य सुखिनी भव सुव्रते

कुरु पत्युश्च कर्माणि विवेकेन स्थिरा भव ६४
एतच्छरीरं दुःखानां व्याधीनामयुतैर्वृतम्
सुखाभासं बहुक्लेशं कर्मपाशेन यन्त्रितम् ६५
इत्याश्वास्य महाबुद्धिस्तया कार्याण्यकारयत्
त्यक्तशोका च सा तन्वी नता प्राह मुनीश्वरम् ६६
किमत्र चित्रं यत्सन्तः परार्थफलकांक्षिणः
नहि द्रुमाश्च भोगार्थं फलन्ति जगतीतले ६७
योऽन्यदुःखानि विज्ञाय साधुवाक्यैः प्रबोधयेत्
स एव विष्णुस्तत्त्वस्थो यतः परहिते
स्थितः ६८
अन्यदुःखेन यो दुःखी योऽन्य हर्षेण
हर्षितः
स एव जगतामीशो नररूपधरो हरिः ६९
सद्भिः श्रुतानि शास्त्राणि परदुःखविमुक्तये
सर्वेषां दुःखनाशाय इति सन्तो वदन्ति हि ७०
यत्र सन्तः प्रवर्त्तन्ते तत्र दुःखं न

बाधते
वर्तते यत्र मार्तण्डः कथं तत्र तमो भवेत् ७१
इत्येवं वादिनी सा तु स्वपत्युश्चापराः क्रियाः
चकार तत्सरस्तीरे मुनिप्रोक्तविधानतः ७२
स्थिते तत्र मुनौ राजा देवराडिव संज्वलन्
चितामध्याद्विनिष्क्रम्य
विमानवरमास्थितः ७३
प्रपेदे परमं धाम नत्वा चौर्वं
मुनीश्वरम्
महापातकयुक्ता वा युक्ता वा चोपपातकैः
परं पदं प्रयान्त्येव महद्भिरवलोकिताः ७४
कलेवरं वा तद्भस्म तद्धूमं वापि सत्तम
यदि पश्यति पुण्यात्मा स प्रयाति परां
गतिम् ७५
पत्युः कृतक्रिया सा तु गत्वाश्रमपदं
मुनेः
चकार तस्य शुश्रूषां सपत्न्या सह नारद ७६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गामाहात्म्यं नाम सप्तमोऽध्यायः ७

अथाष्टमोऽध्यायः
सनक उवाच-
एवमौर्वाश्रमे ते द्वे बाहुभार्ये

मुनीश्वर
चक्राते भक्तिभावेन शुश्रूषां प्रतिवासरम् १
गते वर्षार्द्धके काले ज्येष्ठा राज्ञी
तु या द्विज
तस्याः पापमतिर्जाता सपत्न्याः सम्पदं
प्रति २
ततस्तया गरो दत्तः कनिष्ठायै तु पापया
न स्वप्रभावं चक्रे वै गरो मुनिनिषेवया ३
भूलेपनादिभिः सम्यग्यतः सानुदिनं मुनेः
चकार सेवां तेनासौ जीर्णपुण्येन कर्मणा ४
ततो मासत्रयेऽतीते गरेण सहितं सुतम् सुषाव सुशुभे काले शुश्रूषानष्टकिल्बिषा ५
अहो सत्सङ्गतिर्लोके किं पापं न विनाशयेत्
न तदातिसुखं किं वा नराणां पुण्यकर्मणाम् ६
ज्ञानाज्ञानकृतं पापं यच्चान्यत्कारितं परैः
तत्सर्वं नाशयत्याशु परिचर्या महात्मनाम् ७
जडोऽपि याति पूज्यत्वं सत्सङ्गाज्जगतीतले कलामात्रोऽपि शीतांशुः शम्भुना स्वीकृतो यथा ८
सत्सङ्गतिः परामृद्धिं ददाति हि नृणां

सदा
इहामुत्र च विप्रेन्द्र सन्तः
पूज्यतमास्ततः ९
अहो महद्गुणान्वक्तुं कः समर्थो मुनीश्वर
गर्भं प्राप्तो गरो जीर्णो
मासत्रयमहोऽदभुतम् १०
गरेण सहितं पुत्रं दृष्ट्वा
तेजोनिधिर्मुनिः
जातकर्म चकारासौ तन्नाम सगरेति च ११
पुपोष सगरं बालं तन्माता प्रीतिपूर्वकम्
चौलोपवीतकर्माणि तथा चक्रे मुनीश्वरः १२
शास्त्राण्यध्यापयामास राजयोग्यानि
मन्त्रवित्
समर्थं सगरं दृष्ट्वा
किंचिदुद्भिन्नशैशवम् १३
मन्त्रवत्सर्वशस्त्रास्त्रं दत्तवान्स मुनीश्वरः
सगरः शिक्षितस्तेन सम्यगौर्वर्षिणा मुने १४
बभूव बलवान्धर्मी कृतज्ञो गुणवान्सुधीः धर्मज्ञः सोऽपि सगरो मुनेरमिततेजसः समित्कुशाम्बुपुष्पादि प्रत्यहं समुपानयत् १५
स कदाचिद्गुणनिधिः प्रणिपत्य स्वमातरम् उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा सगरो विनयान्वितः १६

सगर उवाच-
मातर्गतः पिता कुत्र किं नामा कस्य वंशजः
तत्सर्वं मे समाचक्ष्व श्रोतुं कौतूहलं
मम १७
पित्रा विहीना ये लोके जीवन्तोऽपि
मृतोपमाः १८
दरिद्रोऽपि पिता यस्य ह्यास्ते स धनदोपमः
यस्य माता पिता नास्ति सुखं तस्य न
विद्यते १९
धर्महीनो यथा मूर्खः परत्रेह च निन्दितः मातापितृविहीनस्य अज्ञस्याप्यविवेकिनः अपुत्रस्य वृथा जन्म ऋणग्रस्तस्य चैव हि २०
चन्द्रहीना यथा रात्रिः पद्महीनं यथा सरः पतिहीना यथा नारी पितृहीनस्तथा शिशुः २१ धर्महीनो यथा जन्तुः कर्महीनो यथा गृही पशुहीनो यथा वैश्यस्तथा पित्रा विनार्भकः २२
सत्यहीनं यथा वाक्यं साधुहीना यथा सभा
तपो यथा दयाहीनं तथा पित्रा विनार्भकः २३
वृक्षहीनं यथारण्यं जलहीना यथा नदी
वेगहीनो यथा वाजी तथा पित्रा विनार्भकः २४
यथा लघुतरो लोके मातर्याच्ञापरो नरः
तथा पित्रा विहीनस्तु बहुदुःखान्वितःसुतः २५
इतीरितं सुतेनैषा श्रुत्वा निःश्वस्य

दुःखिता
संपृष्टं तद्यथावृत्तं सर्वं तस्मै न्यवेदयत् २६
तच्छ्रुत्वा सगरः क्रुद्धः कोपसंरक्तलोचनः
हनिष्यामीत्यरातीन्स प्रतिज्ञामकरोत्तदा २७
प्रदक्षिणीकृत्य मुनिं जननीं च प्रणम्य सः
प्रस्थापितः प्रतस्थे च तेनैव मुनिना तदा २८
और्वाश्रमाद्विनिष्क्रान्तः सगरः सत्यवाक् शुचिः
वसिष्ठं स्वकुलाचार्यं प्राप्तः
प्रीतिसमन्वितः २९
प्रणम्य गुरवे तस्मै वशिष्ठाय महात्मने
सर्वं विज्ञापयामास ज्ञानदृष्ट्या
विजानते ३०
एन्द्रास्त्रं वारुणं ब्राह्ममाग्नेयं
सगरो नृपः
तेनैव मुनिनाऽवाप खड्गं वज्रोपमं धनुः ३१
ततस्तेनाभ्यनुज्ञातः सगरः सौमनस्यवान्
आशीर्भिरर्चितः सद्यः प्रतस्थे प्रणिपत्य
तम् ३२
एकेनैव तु चापेन स शूरः परिपन्थिनः सपुत्रपौत्रान्सगणानकरोत्स्वर्गवासिनः

३३
तच्चापमुक्तबाणाग्निसंतप्तास्तदरातयः केचिद्विनष्टा संत्रस्तास्तथा चान्ये प्रदुद्रुवुः ३४
केचिद्विशीर्णकेशाश्च वल्मीकोपरि
संस्थिताः
तृणान्यभक्षयन्केचिन्नग्नाश्च
विविशुर्जलम् ३५
शकाश्च यवनाश्चैव तथा चान्ये महीभृतः सत्वरं शरणं जग्मुर्वशिष्ठं प्राणलोलुपाः ३६
जितक्षितिर्बाहुपुत्रो
रिपून्गुरुसमीपगान् चारैर्विज्ञातवान्सद्यः प्राप्तश्चाचार्यसन्निधिम् ३७
तमागतं बाहुसुतं निशम्य मुनिर्वशिष्ठः
शरणागतांस्तान्
त्रातुं च शिष्याभिहितं च कर्तुं
विचारयामास तदा क्षणेन ३८
चकार
मुण्डाञ्शबरान्यवनांल्लम्बमूर्द्धजान्
अन्धांश्च
श्मश्रुलान्सर्वान्मुण्डान्वेदबहिष्कृतान् ३९
वसिष्ठमुनिना तेन हतप्रायान्निरीक्ष्य सः प्रहसन्प्राह सगरः स्वगुरुं तपसो निधिम्

४०
सगर उवाच-
भो भो गुरो दुराचारानेतान्ररक्षसि तान्वृथा
सर्वथाहं हनिष्यामि मत्पितुर्देशहारकान् ४१
उपेक्षेत समर्थः सन्धर्मस्य परिपन्थिनः स एव सर्वनाशाय हेतुभूतो न संशयः ४२ बान्धवं प्रथमं मत्वा दुर्जनाः सकलं जगत् त एव बलहीनाश्चेद्भजन्तेऽत्यन्तसाधुताम् ४३
अहो मायाकृतं कर्म खलाः कश्मलचेतसः तावत्कुर्वन्ति कार्याणि यावत्स्यात्प्रबलं बलम् ४४
दासभावं च शत्रूणां वारस्त्रीणां च सौहृदम्
साधुभावं च सर्पाणां श्रेयस्कामो न
विश्वसेत् ४५
प्रहासं कुर्वते नित्यं
यान्दन्तान्दर्शयन्खलाः
तानेव दर्शयन्त्याशु
स्वसामर्थ्यविपर्यये ४६
पिशुना जिह्वया पूर्वं परुषं प्रवदन्ति च
अतीव करुणं वाक्यं वदन्त्येव तथाबलाः ४७
श्रेयस्कामो भवेद्यस्तु नीतिशास्त्रार्थकोविदः

साधुत्वं समभावं च खलानां नैव विश्वसेत् ४८
दुर्जनं प्रणतिं यान्तं मित्रं कैतवशीलिनम्
दुष्टां भार्यां च विश्वस्तो मृत एव न संशयः ४९
मा रक्ष तस्मादेतान्वै
गोरूपव्याघ्रकर्मिणः
हत्वैतानखिलान्
दुष्टांस्त्वत्प्रसादान्महीं भजे ५०
वशिष्ठस्तद्वचः श्रुत्वा सुप्रीतो मुनिसत्तमः
कराभ्यां सगरस्याङ्गं स्पृशन्निदमुवाच ह ५१
वसिष्ठ उवाच-
साधु साधु महाभाग सत्यं वदसि सुव्रत तथापि मद्वचः श्रुत्वा परां शान्तिं
लभिष्यसि ५२
मयैते निहताः पूर्वं
त्वत्प्रतिज्ञाविरोधिनः
हतानां हनने कीर्तिः का समुत्पद्यते वद ५३
भूमीश जन्तवः सर्वे कर्मपाशेन यन्त्रिताः
तथापि पापैर्निहताः किमर्थं हंसि
तान्पुनः ५४
देहस्तु पापजनितः पूर्वमेवैनसा हतः आत्मा ह्यभेद्यः

पूर्णत्वाच्छास्त्राणामेष निश्चयः ५५
स्वकर्मफलभोगानां हेतुमात्रा हि जन्तवः
कर्माणि दैवमूलानि दैवाधीनमिदं जगत् ५६
यस्माद् दैवं हि साधुनां रक्षिता
दुष्टशिक्षिता
ततो नरैरस्वतन्त्रैः किं कार्यं साध्यते
वद ५७
शरीरं पापसंभूतं पापेनैव प्रवर्तते पापमूलमिदं ज्ञात्वा कथं हन्तुं समुद्यतः ५८
आत्मा शुद्धोऽपि देहस्थो देहीति
प्रोच्यते बुधैः
तस्मादिदं वपुर्भूप पापमूलं न संशयः ५९
पापमूलवपुर्हन्तुः का कीर्तिस्तव बाहुज
भविष्यतीति निश्चित्य नैतान्हिंसीस्ततः
सुत ६०
इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं विरराम स
कोपतः
स्पृशन्करेण सगरं नन्दनं मुनयस्तदा ६१
अथाथर्वनिधिस्तस्य सगरस्य महात्मनः राज्याभिषेकं कृतवान्मुनिभिः सह सुव्रतैः ६२
भार्याद्वयं च तस्यासीत्केशिनी सुमतिस्तथा
काश्यपस्य विदर्भस्य तनये मुनिसत्तम ६३ राज्ये प्रतिष्ठिते दृष्ट्वा

मुनिरौर्वस्तपोनिधिः
वनादागत्य राजानं संभाष्य स्वाश्रमं ययौ ६४
कदाचित्तस्य भूपस्य भार्याभ्यां प्रार्थितो मुनिः
वरं ददावपत्यार्थमौर्वो
भार्गवमन्त्रवित् ६५
क्षणं ध्यानस्थितो भूत्वा त्रिकालज्ञो
मुनीश्वरः
केशिनीं सुमतिं चैव इदमाह प्रहर्षयन् ६६
और्व उवाच-
एका वंशधरं चैकमन्या षडयुतानि च अपत्यार्थं महाभागे वृणुतां च यथेप्सितम् ६७
अथ श्रुत्वा वचस्तस्य मुनेरौर्वस्य नारद केशिन्येकं सुतं वव्रे वंशसन्तानकारणम् ६८
तथा षष्टिसहस्राणि सुमत्या ह्यभवन्सुताः नाम्नासमंजाः केशिन्यास्तनयो मुनिसत्तम ६९
असमंजास्तु कर्माणि चकारोन्मत्तचेष्टितः तं दृष्ट्वा सागराः सर्वे ह्यासन्दुर्वृत्तचेतसः ७०
तद्बालभावं संदुष्टं ज्ञात्वा बाहुसुतो नृपः
चिन्तयामास विधिवत्पुत्रकर्म विगर्हितम्

७१
अहो कष्टतरा लोके दुर्जनानां हि संगतिः कारुकैस्ताड्यते वह्निरयः संयोगमात्रतः ७२
अंशुमान्नाम तनयो बभूव ह्यसमंजसः शास्त्रज्ञो गुणवान्धर्मी पितामहहिते रतः ७३
दुर्वृत्ताः सागराः सर्वे लोकोपद्र वकारिणः
अनुष्ठानवतां नित्यमन्तराया भवन्ति ते ७४ हुतानि यानि यज्ञेषु हवींषि विधिवद् द्विजैः
बुभुजे तानि सर्वाणि निराकृत्य दिवौकसः ७५
स्वर्गादाहृत्य सततं रम्भाद्या देवयोषितः
भजन्ति सागरास्ता वै कचग्रहबलात्कृताः ७६
पारिजातादिवृक्षाणां पुष्पाण्याहृत्य ते
खलाः
भूषयन्ति स्वदेहानि मद्यपानपरायणाः ७७
साधुवृत्तीः समाजह्रुः सदाचाराननाशयन्
मित्रैश्च योद्धुमारब्धा
बलिनोऽत्यन्तपापिनः ७८
एतद् दृष्ट्वातितुःखार्ता देवा इन्द्र
पुरोगमाः
विचारं परमं चक्रुरेतेषां नाशहेतवे ७९
निश्चित्य विबुधाः सर्वे

पातालान्तरगोचरम्
कपिलं देवदेवेशं ययुः प्रच्छन्नरूपिणः ८०
ध्यायन्तमात्मनात्मानं
परानन्दैकविग्रहम्
प्रणम्य दण्डवद् भूमौ
तुष्टुवुस्त्रिदशास्ततः ८१
देवा ऊचुः-
नमस्ते योगिने तुभ्यं सांख्ययोगरताय च
नररूपप्रतिच्छन्नजिष्णवे विष्णवे नमः ८२
नमः परेशभक्ताय लोकानुग्रहहेतवे
संसारारण्यदावाग्ने धर्मपालनसेतवे ८३
महते वीतरागाय तुभ्यं भूयो नमो नमः
सागरैः पीडितानस्मांस्त्रायस्व
शरणागतान् ८४
कपिल उवाच-
ये तु नाशमिहेच्छंतिं यशोबलधनायुषाम्
त एव लोकान्बाधन्ते नात्राश्चर्यं
सुरोत्तमाः ८५
यस्तु बाधितुमिच्छेत जनान्निरपराधिनः तं विद्यात्सर्वलोकेषु पापभोगरतं सुराः ८६
कर्मणा मनसा वाचा यस्त्वन्यान्बाधते सदा तं हन्ति दैवमेवाशु नात्र कार्या विचारणा ८७
अल्पैरहोभिरेवैते नाशमेष्यन्ति सागराः इत्युक्ते मुनिना तेन कपिलेन महात्मना

प्रणम्य तं यथान्यायं गता नाकं दिवौकसः ८८ अत्रान्तरे तु सगरो वसिष्ठाद्यैर्महर्षिभिः
आरेभे हयमेधाख्यं यज्ञं कर्त्तुमनुत्तमम् ८९
तद्यज्ञे योजितं सप्तिमपहृत्य सुरेश्वरः
पाताले स्थापयामास कपिलो यत्र तिष्ठति ९०
गूढविग्रहशक्रेण हृतमश्वं तु सागराः
अन्वेष्टुं बभ्रमुर्लोकान् भूरादींश्च
सुविस्मिताः ९१
अदृष्टसप्तयस्ते च पातालं गन्तुमुद्यताः
चख्नुर्महीतलं सर्वमेकैको योजनं पृथक् ९२
मृत्तिकां खनितां ते चोदधितीरे समाकिरन् तद्द्वारेण गताः सर्वे पातालं सगरात्मजाः ९३
विचिन्वन्ति हयं तत्र मदोन्मत्ता विचेतसः ९४
तत्रापश्यन्महात्मानं कोटिसूर्यसमप्रभम् कपिलं ध्याननिरतं वाजिनं च तदन्तिके ९५ ततः सर्वे तु संरब्धा मुनिं दृष्ट्वाऽतिवेगतः
हन्तुमुद्युक्तमनसो विद्रवन्तः समासदन् ९६
हन्यतां हन्यतामेष वध्यतां वध्यतामयम् गृह्यतां गृह्यतामाशु इत्यूचुस्ते परस्परम् ९७

हृताश्वं साधुभावेन बकवद्ध्य्नातत्परम् सन्ति चाहो खला लोके कुर्वन्त्याडम्बरं
महत् ९८
इत्युच्चरन्तो जहसुः कपिलं ते मुनीश्वरम्
समस्तेन्द्रियसन्दोहं
नियम्यात्मानमात्मनि ९९
आस्थितः कपिलस्तेषां तत्कर्म
ज्ञातवान्नहि १००
आसन्नमृत्यवस्ते तु विनष्टमतयो मुनिम् पद्भिः संताडयामासुर्बाहूं च जगृहुः परे १०१
ततस्त्यक्तसमाधिस्तु स
मुनिर्विस्मितस्तदा
उवाच भावगम्भीरं लोकोपद्रवकारिणः १०२
एश्वर्यमदमत्तानां क्षुधितानां च
कामिनाम्
अहंकारविमूढानां विवेको नैव जायते १०३
निधेराधारमात्रेण मही ज्वलति सर्वदा
तदेव मानवा भुक्त्वा ज्वलन्तीति
किमद्भुतम् १०४
किमत्र चित्रं सुजनं बाधन्ते यदि
दुर्जनाः
महीरुहांश्चानुतटे पातयन्ति नदीरयाः १०५
यत्र श्रीर्यौवनं वापि शारदा वापि तिष्ठति
तत्राश्रीर्वृद्धता नित्यं मूर्खत्वं

चापि जायते १०६
अहो कनकमाहात्म्यमाख्यातुं केन शक्यते नामसाम्यदहो चित्रं धत्तूरोऽपि मदप्रदः १०७
भवेद्यदि खलस्य श्रीः सैव लोकविनाशिनी
यथा सखाग्नेः पवनः पन्नगस्य यथा विषम् १०८
अहो धनमदान्धस्तु पश्यन्नपि न पश्यति
यदि पश्यत्यात्महितं स पश्यति न संशयः १०९
इत्युक्त्वा कपिलः क्रुद्धो नेत्राभ्यां
ससृजेऽनलम्
स वह्निः
सागरान्सर्वान्भस्मसादकरोत्क्षणात् ११०
यन्नेत्रजानलं दृष्ट्वा पातालतलवासिनः अकालप्रलयं मत्वा च्रुकुशुः शोकलालसाः १११
तदग्नितापिताः सर्वे दन्दशूकाश्च राक्षसाः
सागरं विविशुः शीघ्रं सतां कोपो हि दुःसहः ११२
अथ तस्य महीपस्य समागम्याध्वरं तदा देवदूत उवाचेदं सर्वं वृत्तं हि यक्षते ११३
एतत्समाकर्ण्य वचः सगरःसर्ववित्प्रभुः दैवेन शिक्षिता दुष्टा इत्युवाचातिहर्षितः ११४
माता वा जनको वापि भ्राता वा तनयोऽपि वा

अधर्मं कुरुते यस्तु स एव रिपुरिष्यते ११५
यस्त्वधर्मेषु निरतः सर्वलोकविरोधकृत्
तं रिपुं परमं विद्याच्छास्त्राणामेष
निर्णयः ११६
सगरः पुत्रनाशेऽपि न शुशोच मुनीश्वरः दुर्वृत्तनिधनं यस्मात्सतामुत्साहकारणम् ११७
यज्ञेष्वनधिकारत्वादपुत्राणामिति
स्मृतेः
पौत्रं तमंशुमन्तं हि पुत्रत्वे
कृतवान्प्रभुः ११८
असमञ्जस्सुतं तं तु सुधियं वाग्विदां
वरम्
युयोज सारविद् भूयो ह्यश्वानयनकर्मणि ११९
स गतस्तद्बिलद्वारे दृष्ट्वा तं मुनिपुङ्गवम्
कपिलं तेजसां राशिं साष्टाङ्गं प्रणनाम ह १२०
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा विनयेनाग्रतः स्थितः
उवाच शान्तमनसं देवदेवं सनातनम् १२१
अंशुमानुवाच-
दौःशील्यं यत्कृतं ब्रह्मन्मत्पितृव्यैः
क्षमस्व तत्
परोपकारनिरताः क्षमासारा हि साधवः १२२
दुर्जनेष्वपि सत्वेषु दयां कुर्वन्ति

साधवः
नहि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्र श्चाण्डालवेश्मनः १२३
बाध्यमानोऽपि सुजनः सर्वेषां सुखकृद् भवेत्
ददाति परमां तुष्टिं भक्ष्यमाणोऽमरैः शशी १२४
दारितश्छिन्न एवापि ह्यामोदेनैव चन्दनः सौरभं कुरुते सर्वं तथैव सुजनो जनः १२५
क्षान्त्या च तपसाचारैस्तद्गुणज्ञा
मुनीश्वराः
सञ्जातं शासितुं लोकांस्त्वां विदुः
पुरुषोत्तम १२६
नमो ब्रह्मन्मुने तुभ्यं नमस्ते ब्रह्ममूर्त्तये
नमो ब्रह्मण्यशीलाय ब्रह्मध्यानपराय च
१२७
इति स्तुतो मुनिस्तेन प्रसन्नवदनस्तदा वरं वरय चेत्याह प्रसन्नोऽस्मि तवानघ १२८
एवमुक्ते तु मुनिना ह्यंशुमान्प्रणिपत्य
तम्
प्रापयास्मत्पितॄन्ब्राह्मं
लोकमित्यभ्यभाषत १२९
ततस्तस्यातिसंतुष्टो मुनिः प्रोवाच सादरम्
गङ्गामानीय पौत्रस्ते नयिष्यति

पितॄन्दिवम् १३०
त्वत्पौत्रेण समानीता गङ्गा पुण्यजला नदी कृत्वैतान्धूतपापान्वै नयिष्यति परं पदम् १३१
प्रापयैनं हयं वत्स यतः स्यात्पूर्णमध्वरम्
पितामहान्तिकं प्राप्य साश्वं वृत्तं
न्यवेदयत् १३२
सगरस्तेन पशुना तं यज्ञं ब्राह्मणैः सह
विधाय तपसा विष्णुमाराध्याप पदं हरेः १३३
जज्ञे ह्यंशुमतः पुत्रो दिलीप इति विश्रुतः
तस्माद्भगीरथो जातो यो गङ्गामानयद्दिवः
१३४
भगीरथस्य तपसा तुष्टो ब्रह्मा ददौ मुने गङ्गां भगीरथायाथ चिन्तयामास धारणे १३५
ततश्च शिवमाराध्य तद्द्वारा स्वर्णदीं
भुवम्
आनीय तज्जलैः स्पृष्ट्वा पूतान्निन्ये दिवं पितॄन् १३६
भगीरथान्वये जातः सुदासो नाम भूपतिः
तस्य पुत्रो मित्रसहः सर्वलोकेषु
विश्रुतः १३७
वसिष्ठशापात्प्राप्तः स सौदासौ राक्षसीं तनुम्
गङ्गाबिन्दुनिषेकेण पुनर्मुक्तो

नृपोऽभवत् १३८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गामाहात्म्यं नाम अष्टमोऽध्यायः ८

अथ नवमोऽध्यायः
नारद उवाच-
शप्तः कथं वसिष्ठेन सौदासो नृपसत्तमः गङ्गाबिन्द्वभिषेकेण पुनः शुद्धोऽभवत्कथम् १
सर्वमेतदशेषेण भ्रातर्मे वक्तुमर्हसि शृण्वतां वदतां चैव गङ्गाख्यानं शुभावहम् २
सनक उवाच-
सौदासः सर्वधर्मज्ञः सर्वज्ञो गुणवाञ्छुचिः
बुभुजे पृथिवीं सर्वां पितृवद्र
ञ्जयन्प्रजाः ३
सगरेण यथा पूर्वं महीयं सप्तसागरा
रक्षिता तद्वदमुना सर्वधर्माविरोधिना ४
पुत्रपौत्रसमायुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः त्रिंशदष्टसहस्राणि बुभुजे पृथिवीं युवा ५
सौदासस्त्वेकदा राजा मृगयाभिरतिर्वनम् विवेश सबलः सम्यक् शोधितं

ह्याप्तमन्त्रिभिः ६
निषादैः सहितस्तत्र विनिघ्नन्मृगसञ्चयम्
आससाद नदीं रेवां धर्मज्ञः स पिपासितः ७
सुदासतनयस्तत्र स्नात्वा कृत्वाह्निकं
मुने
भुक्त्वा च मन्त्रिभिः सार्द्धं तां
निशां तत्र चावसत् ८
ततः प्रातः समुत्थाय कृत्वा
पोर्वाह्णिकीं क्रियाम्
बभ्राम मन्त्रिसहितो नर्मदातीरजे वने ९
वनाद्वनान्तरं गच्छन्नेक एव महीपतिः आकर्णकृष्टबाणः सत् कृष्णसारं समन्वगात् १०
दूरसैन्योऽश्वमारूढः स
राजानुव्रजन्मृगम्
व्याघ्रद्वयं गुहासंस्थमपश्यत्सुरते
रतम् ११
मृगपृष्ठं परित्यज्य व्याघ्रयोः संमुखं
ययौ
धनुःसंहितबाणेन तेनासौ शरशास्त्रवित् १२
तां व्याघ्रीं पातयामास
तीक्ष्णाग्रनतपर्वणा
पतमाना तु सा व्याघ्री
षट्त्रिंशद्योजनायता १३
तडित्वद्घोरनिर्घोषा राक्षसी विकृताभवत् पतितां स्वप्रियां वीक्ष्य द्विषन्स

व्याघ्रराक्षसः १४
प्रतिक्रियां करिष्यामीत्युक्त्वा चान्तर्दधे तदा
राजा तु भयसंविग्नो वने सैन्यं समेत्य च १५
तद्वृत्तं कथयन्सर्वान्स्वां पुरीं स न्यवर्त्तत
शङ्कमानस्तु तद्रक्षःकृत्याद्राजा
सुदासजः १६
परितत्याज मृगयां ततः प्रभृति नारद
गते बहुतिथे काले हयमेधमखं नृपः १७
समारेभे प्रसन्नात्मा
वसिष्ठाद्यमुनीश्वरैः
तत्र ब्रह्मादिदेवेभ्यो हविर्दत्त्वा
यथाविधि १८
समाप्य यज्ञनिष्क्रान्तो वशिष्ठः स्नातकोऽपि च
अत्रान्तरे राक्षसोऽसौ नृपहिंसितभार्यकः
कर्तुं प्रतिक्रियां राज्ञे समायातो
रुषान्वितः १९
स राक्षसस्तस्य गुरौ प्रयाते वशिष्ठवेषं
तु तदैव धृत्वा
राजानमभ्येत्य जगाद भोक्ष्ये मांसं
समिच्छाम्यहमित्युवाच २०
भूयः समास्थाय स सूदवेषं पक्त्वामिषं मानुषमस्य प्रादात्

स्थितश्च राजापि हिरण्यपात्रे धृत्वा
गुरोरागमनं प्रतीक्षन् २१
तन्मांसं हेमपात्रस्थं सौदासो
विनयान्वितः
समागताय गुरवे ददौ तस्मै स सादरम् २२
तं दृष्ट्वा चिन्तयामास स गुरुः किमिति
विस्मितः २३
अपश्यन्मानुषं मांसं परमेण समाधिना
अहोऽस्य राज्ञो दौःशील्यमभक्ष्यं
दत्तवान्मम २४
इति विस्मयमापन्नः प्रमन्युरभवन्मुनिः अभोज्यं मद्विघाताय दत्तं हि पृथिवीपते २५
तस्मात्तवापि भवतु ह्येतदेव हि भोजनम् नृमांसं रक्षसामेव भोज्यं दत्तं मम त्वया २६
तद्याहि राक्षसत्वं त्वं तदाहारोचितं नृप इति शापं ददत्यस्मिन्सौदासो भयविह्वलः २७
आज्ञप्तो भवतैवेति सकंपोऽस्मै
व्यजिज्ञपत्
भूयश्च चिन्तयामास वसिष्ठस्तेन नोदितः २८
रक्षसा वञ्चितं भूपं ज्ञातवान्
दिव्यचक्षुषा
राजापि जलमादाय वशिष्ठं शप्तुमुद्यतः २९
समुद्यतं गुरुं शप्तं दृष्ट्वा भूयो रुषान्वितम्

मदयंती प्रिया तस्य प्रत्युवाचाथ सुव्रता ३०
मदयन्त्युवाच-
भो भो क्षत्रियदायाद कोपं संहर्तुमर्हसि त्वया यत्कर्म भोक्तव्यं तत्प्राप्तं नात्र संशयः ३१
गुरुं तुंकृत्य हुंकृत्य यो
वदेन्मूढधीर्नरः
अरण्ये निर्जले देशे स भवेद्
ब्रह्मराक्षसः ३२
जितेन्द्रिया जितक्रोधा गुरुशुश्रूषणे
रताः
प्रयान्ति ब्रह्मसदनमिति शास्त्रेषु
निश्चयः ३३
तयोक्तो भूपतिः कोपं त्यक्त्वा भार्यां ननन्द च
जलं कुत्र क्षिपामीति चिन्तयामास चात्मना ३४
तज्जलं यत्र संसिक्तं तद्भवेद्भस्मनिश्चितम्
इति मत्वा जलं तत्तु पादयोर्न्यक्षिपत्स्वयम् ३५ तज्जलस्पर्शमात्रेण पादौ कल्माषतां गतौ कल्माषपाद इत्येवं ततः प्रभृति विस्तृतः ३६
कल्माषपादो मतिमान् प्रिययाश्वासितस्तदा

मनसा सोऽतिभीतस्तु ववन्दे चरणं गुरोः ३७
उवाच च प्रपन्नस्तं प्राञ्जलिर्नयकोविदः
क्षमस्व भगवन्सर्वं नापराधः कृतो मया ३८
तच्छ्रुत्वोवाच भूपालं मुनिर्निःश्वस्य
दुःखितः
आत्मानं गर्हयामास ह्यविवेकपरायणम् ३९
अविवेको हि सर्वेषामापदां परमं पदम्
विवेकरहितो लोके पशुरेव न संशयः ४०
राज्ञा त्वजानता नूनमेतत्कर्मोचितं कृतम्
विवेकरहितोऽज्ञोऽह यतः पापं समाचरेत् ४१
विवेकनियतो याति यो वा को वापि निर्वृतिम्
विवेकहीनमाप्नोति को वा यो
वाप्यनिर्वृतिम् ४२
इत्युक्त्वा चात्मनात्मानं प्रत्युवाच
मुनिर्नृपम्
नात्यन्तिकं भवेदेतद् द्वादशाब्दं
भविष्यति ४३
गङ्गाबिन्द्वभिषिक्तस्तु त्यक्त्वा वै
राक्षसीं तनुम्
पूर्वरूपं त्वमापन्नो भोक्ष्यसे
मेदिनीमिमाम् ४४
तद्बिन्दुसेकसंभूतज्ञानेन गतकल्मषः हरिसेवापरो भूत्वा परां शान्तिं गमिष्यसि ४५
इत्युक्त्वाथर्वविद्भूपं वसिष्ठः स्वाश्रमं ययौ

राजापि दुःखसम्पन्नो राक्षसीं तनुमाश्रितः ४६
क्षुत्पिपासाविशेषार्तो नित्यं क्रोधपरायणः
कृष्णक्षपाद्युतिर्भीमो बभ्राम विजने वने ४७
मृगांश्च विविधांस्तत्र मानुषांश्च सरीसृपान्
विहङ्गमान्प्लवङ्गांश्च प्रशस्ताँ
स्तानभक्षयत् ४८
अस्थिभिर्बहुभिर्भूयः पीतरक्तकलेवरैः
रक्तान्तप्रेतकेशैश्च चित्रासीद्
भूर्भयंकरी ४९
ऋतुत्रये स पृथिवीं शतयोजनविस्तृताम्
कृत्वातिदुःखितां
पश्चाद्वनान्तरमुपागमत् ५०
तत्रापि कृतवान्नित्यं नरमांसाशनं सदा
जगाम नर्मदातीरं मुनिसिद्धनिषेवितम् ५१
विचरन्नर्मदातीरे सर्वलोकभयङ्करः
अपश्यत्कंचन मुनिं रमन्तं प्रियया सह ५२
क्षुधानलेन संतप्तस्तं मुनिं समुपाद्रवत्
जग्राह चातिवेगेन व्याघ्रो मृगशिशुं यथा ५३
ब्राह्मणी स्वपतिं वीक्ष्य निशाचरकरस्थितम्

शिरस्यञ्जलिमाधाय प्रोवाच भयविह्वला ५४ ब्राह्मण्युवाच-
भो भो नृपतिशार्दूल त्राहि मां भयविह्वलाम्
प्राणप्रियप्रदानेन कुरु पूर्णं मनोरथम् ५५
नाम्ना मित्रसहस्त्वं हि सूर्यवंशसमुद्भवः
न राक्षसस्ततोऽनाथां पाहि मां विजने वने ५६
या नारी भर्त्तृरहिता जीवत्यपि मृतोपमा तथापि बालवैधव्यं किं वक्ष्याम्यरिमर्दन ५७
न मातापितरौ जाने नापि बन्धुं च कञ्चन पतिरेव परो बन्धुः परमं जीवनं मम ५८ भवान्वेत्त्यखिलान्धर्मान्योषितां वर्त्तनं यथा
त्रायस्व बन्धुरहितां बालापत्यां जनेश्वर ५९
कथं जीवामि पत्यास्मिन्हीना हि विजने वने
दुहिताहं भगवतस्त्राहि मां पतिदानतः ६०
प्राणदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति
वदन्तीति महाप्राज्ञाः प्राणदानं कुरुष्व
मे ६१
इत्युक्त्वा सा पपातास्य राक्षसस्य पदाग्रतः

एवं स्रंपार्थ्यमानोऽपि ब्राह्मण्या राक्षसो द्विजम्
अभक्षयत् कृष्णसारं शिशुं व्याघ्रो यथा
बलात् ६२
ततो विलप्य बहुधा तस्य पत्नी पतिव्रता
पूर्वशापहतं भूपमशपत्क्रोधिता पुनः ६३
पतिं मे सुरतासक्तं
यस्माद्धिंसितवान्बलात्
तस्मात्स्त्रीसङ्गमं प्राप्तस्त्वमपि
प्राप्स्यसे मृतिम् ६४
शप्त्वैवं ब्राह्मणी क्रुद्धा पुनः
शापान्तरं ददौ
राक्षसत्वं ध्रुवं तेऽस्तु
मत्पतिर्भक्षितो यतः ६५
सोऽपि शापद्वयं श्रुत्वा तया दत्तं
निशाचरः
प्रमन्युः प्राह
विसृजन्कोपादङ्गारसंचयम् ६६
दुष्टे कस्मात्प्रदत्तं मे वृथा शापद्वयं
त्वया
एकस्यैवापराधस्य शापस्त्वेको ममोचितः ६७
यस्मात्क्षिपसि दुष्टाग्र्ये मयि
शापान्तरं ततः
पिशाचयोनिमद्यैव याहि पुत्रसमन्विता ६८
तेनैवं ब्राह्मणी शप्ता पिशाचत्वं गता तदा

क्षुधार्ता सुस्वरं भीमा
रुरोदापत्यसंयुता ६९
राक्षसश्च पिशाची च क्रोशन्तौ निर्जने
वने
जग्मतुर्नर्मदातीरे वनं राक्षससेवितम् ७०
औदासीन्यं गुरौ कृत्वा राक्षसीं
तनुमाश्रितः
तत्रास्ते दुःखसन्तप्तः
कश्चिल्लोकविरोधकृत् ७१
राक्षसं च पिशाचीं च दृष्ट्वा स्ववटमागतौ
उवाच क्रोधबहुलो वटस्थो ब्रह्मराक्षसः ७२
किमर्थमागतौ भीमौ युवां मत्स्थानमीप्सितम्
ईदृशौ केन पापेन जातो मे ब्रुवतां ध्रुवम् ७३
सौदासस्तद्वचः श्रुत्वा तथा यच्चात्मना कृतम्
सर्वं निवेदयित्वास्मै पश्चादेतदुवाच ह ७४
सौदास उवाच-
कस्त्वं वद महाभाग त्वया वै किं कृतं पुरा सख्युर्ममातिस्नेहेन तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ७५
करोति वञ्चनं मित्रे यो वा को वापि दुष्टधीः
स हि पापफलं भुङ्क्ते यातनास्तु

युगायुतम् ७६
जन्तूनां सर्वदुःखानि क्षीयन्ते
मित्रदर्शनात्
तस्मान्मित्रेषु मतिमान्न
कुर्याद्वञ्चनं कदा ७७
कल्माषपादेनेत्युक्तो वटस्थो
ब्रह्मराक्षसः
उवाच प्रीतिमापन्नो धर्मवाक्यानि नारद ७८
ब्रह्मराक्षस उवाच-
अहमासं पुरा विप्रो मागधो वेदपारगः
सोमदत्त इति ख्यातो नाम्ना धर्मपरायणः ७९
प्रमत्तोऽह महाभाग विद्यया वयसा धनैः
औदासीन्यं गुरोः कृत्वा प्राप्तवानीदृशीं
गतिम् ८०
न लभेऽह सुखं किंचिज्जिताहारोऽतिदुःखितः
मया तु भक्षिता विप्राः शतशोऽथ सहस्रशः ८१
क्षुत्पिपासापरो नित्यमन्तस्तापेन
पीडितः
जगत्त्रासकरो नित्यं मांसाशनपरायणः ८२
गुर्ववज्ञा मनुष्याणां राक्षसत्वप्रदायिनी
मयानुभूतमेतद्धि ततः श्रीमान्न चाचरेत् ८३
कल्माषपाद उवाच-
गुरुस्तु कीदृशः प्रोक्तः कस्त्वया श्लाघितः पुरा

तद्वदस्व सखे सर्वं परं कौतूहलं हि मे ८४
ब्रह्मराक्षस उवाच-
गुरवः सन्ति बहवः पूज्या वन्द्याश्च
सादरम्
तानहं कथयिष्यामि शृणुष्वैकमनाः सखे ८५
अध्यापकश्च वेदानां वेदार्थश्रुतिबोधकः
शास्त्रवक्ता धर्मवक्ता
नीतिशास्त्रोपदेशकः ८६
मन्त्रोपदेशव्याख्याकृद्वेदसन्देहहृत्तथा
व्रतोपदेशकश्चैव भयत्रातान्नदो हि च ८७
श्वशुरो मातुलश्चैव ज्येष्ठभ्राता पिता
तथा
उपनेता निषेक्ता च संस्कर्त्ता
मित्रसत्तमः ८८
एते हि गुरवः प्रोक्ताः पूज्या
वन्द्याश्च सादरम् ८९
कल्माषपाद उवाच-
गुरवो वहवः प्रोक्ता एतेषां कतमो वरः
तुल्याः सर्वेऽप्युत सखे तद्यथावद्धि
ब्रूहि मे ९०
ब्रह्मराक्षस उवाच-
साधु साधु महाप्राज्ञ यत्पृष्टं तद्वदामि
ते
गुरुमाहात्म्यकथनं श्रवणं चानुमोदनम् ९१
सर्वेषां श्रेय आधत्ते तस्माद्वक्ष्यामि

सांप्रतम्
एते समानपूजार्हाः सर्वदा नात्र संशयः ९२
तथापि शृणु वक्ष्यामि शास्त्राणां
सारनिश्चयम्
अध्यापकाश्च वेदानां
मन्त्रव्याख्याकृतस्तथा ९३
पिता च धर्मवक्ता च विशेषगुरवः स्मृताः
एतेषामपि भूपाल शृणुष्व प्रवरं गुरुम् ९४
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञैर्भाषितं प्रवदामि ते
यः पुराणानि वदति धर्मयुक्तानि पण्डितः
९५
संसारपाशविच्छेदकरणानि स उत्तमः
देवपूजार्हकर्माणि देवतापूजने फलम् ९६
ज्ञायते च पुराणेभ्यस्तस्मात्तानीह
देवताः
सर्ववेदार्थसाराणि पुराणानीति भूपते ९७
वदन्ति मुनयश्चैव तद्वक्ता परमो गुरुः
यः संसारार्णवं तर्त्तुमुद्योगं कुरुते
नरः ९८
शृणुयात्स पुराणानि इति शास्त्रविभागकृत्
प्रोक्तवान्सर्वधर्मांश्च पुराणेषु
महीपते ९९
तर्कस्तु वादहेतुः स्यान्नीतिस्त्वैहिकसाधनम्
पुराणानि महाबुद्धे इहामुत्र सुखाय हि

१००
यः शृणोति पुराणानि सततं भक्तिसंयुतः तस्य स्यान्निर्मला बुद्धिर्भूयो
धर्मपरायणः १०१
पुराणश्रवणाद्भक्तिर्जायते श्रीपतौ शुभा
विष्णुभक्तनृणां भूप धर्मे बुद्धिः
प्रवर्त्तते १०२
धर्मात्पापानि नश्यन्ति ज्ञानं शुद्धं च
जायते
धर्मार्थकाममोक्षाणां ये
फलान्यभिलिप्सवः १०३
शृणुयुस्ते पुराणानि प्राहुरित्थं
पुराविदः
अहं तु गौतममुनेः सर्वज्ञाद्
ब्रह्मवादिनः १०४
श्रुतवान्सर्वधर्मार्थं गङ्गातीरे मनोरमे
कदाचित्परमेशस्य पूजां कर्त्तुमहं गतः १०५
उपस्थितायापि तस्मै प्रणामं न ह्यकारिषम् स तु शान्तो महाबुद्धिर्गौतमस्तेजसां
निधिः १०६
मन्त्रोदितानि कर्माणि करोतीति मुदं ययौ
यस्त्वर्चितो मया देवः शिवः
सर्वजगद्गुरुः १०७
गुर्ववज्ञा कृता येन राक्षसत्वे

नियुक्तवान्
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि योऽवज्ञां कुरुते गुरोः १०८
तस्यैवाशु प्रणश्यन्ति
धीर्विद्यार्थात्मजक्रियाः
शुश्रूषां कुरुते यस्तु गुरूणां सादरं
नरः १०९
तस्य सम्पद्भवेद्भूप इति प्राहुर्विपश्चितः
तेन शापेन दग्धोऽहमन्तश्चैव क्षुधाग्निना ११०
मोक्षं कदा प्रयास्यामि न जाने नृपसत्तम एवं वदति विप्रेन्द्र वटस्थेऽस्मिन्निशाचरे १११
धर्मशास्त्रप्रसङ्गेन तयोः पापं क्षयं
गतम्
एतस्मिन्नन्तरे प्राप्तः
कश्चिद्विप्रोऽतिधार्मिकः ११२
कलिङ्गदेशसम्भूतो नाम्ना गर्ग इति स्मृतः
वहन्गङ्गाजलं स्कन्धे स्तुवन्
विश्वेश्वरं प्रभुम् ११३
गायन्नामानि तस्यैव मुदा हृष्टतनूरहः
तमागतं मुनिं दृष्ट्वा पिशाचीराक्षसौ च
तौ ११४
प्राप्ता नः पारणेत्युक्त्वा प्राद्रवन्नूर्ध्वबाहवः

तेन कीर्तितनामानि श्रुत्वा दूरे व्यवस्थिताः
अशक्तास्तं धर्षयितुमिदमूचुश्च राक्षसाः ११५
अहो विप्र महाभाग नमस्तुभ्यं महात्मने नामकीर्तनमाहात्म्याद्राक्षसा दूरगा वयम् ११६
अस्माभिर्भक्षिताः पूर्वं विप्राः कोटिसहस्रशः
नामप्रावरणं विप्र रक्षति त्वां महाभयात् ११७
नामश्रवणमात्रेण राक्षसा अपि भो वयम् परां शान्तिं समापन्ना महिम्ना
ह्यच्युतस्य वै ११८
सर्वथा त्वं महाभाग रागादिरहितो ह्यसि
गङ्गाजलाभिषेकेण
पाह्यस्मात्पातकोच्चयात् ११९
हरिसेवापरो भूत्वा यश्चात्मानं तु
तारयेत्
स तारयेज्जगत्सर्वमिति शंसन्ति सूरयः १२०
अपहाय हरेर्नाम घोरसंसारभेषजम्
केनोपायेन लभ्येत मुक्तिः सर्वत्र
दुर्लभा १२१
लोहोडुपेन प्रतरन्निमज्जत्युदके यथा तथैवाकृतपुण्यास्तु तारयन्ति कथं परान् १२२

अहो चरित्रं महतां सर्वलोकसुखावहम् यथा हि सर्वलोकानामानन्दाय कलानिधिः १२३ पृथिव्यां यानि तीर्थानि पवित्राणि द्विजोत्तम
तानि सर्वाणि गङ्गायाः कणस्यापि समानि न १२४
तुलसीदलसंमिश्रमपि सर्षपमात्रकम् गङ्गाजलं पुनात्येव कुलानामेकविंशतिम् १२५
तस्माद्विप्र महाभाग सर्वशास्त्रार्थकोविद गंगाजलप्रदानेन पाह्यस्मान्पापकर्मिणः १२६
इत्याख्यातं
राक्षसैस्तैगङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् निशम्य विस्मयाविष्टो बभूव द्विजसत्तमः १२७
एषामपीदृशी भक्तिर्गङ्गायां लोकमातरि किमु ज्ञानप्रभावाणां महतां पुण्यशालिनाम् १२८
अथासौ मनसा धर्मं विनिश्चित्य द्विजोत्तमः
सर्वभूतहितो भक्तः प्राप्नोतीति परं पदम् १२९
ततो विप्रः कृपाविष्टो गङ्गाजलमनुत्तमम् तुलसीदलसम्मिश्रं तेषु रक्षःस्वसेचयत्

१३०
राक्षसास्तेन सिक्तास्तु सर्षपोपमबिंदुना
विसृज्य राक्षसं भावमभवन्देवतोपमाः १३१ ब्राह्मणी पुत्रसंयुक्ता सोमदत्तस्तथैव च कोटिसूर्यप्रतीकाशा बभूवुर्विबुधर्षभाः १३२
शङ्खचक्रगदाचिह्ना हरिसारूप्यमागताः स्तुवन्तो ब्राह्मणं सम्यक्ते
जग्मुर्हरिमन्दिरम् १३३
राजा कल्माषपादस्तु निजरूपं समास्थितः
जगाम महतीं चिन्तां दृष्ट्वा
तान्मुक्तिगानघान् १३४
तस्मिन् राज्ञि सुदुःखार्ते गूढरूपा
सरस्वती
धर्ममूलं महावाक्यं बभाषेऽगाधया गिरा १३५
भो भो राजन्महाभाग न दुःखं गन्तुमर्हसि
राजंस्तवापि भोगान्ते महच्छ्रेयो
भविष्यति १३६
सत्कर्मधूतपापा ये हरिभक्तिपरायणाः
प्रयान्ति नात्र सन्देहस्तद्विष्णोः परमं
पदम् १३७
सर्वभूतदयायुक्ता धर्ममार्गप्रवर्तिनः प्रयान्ति परमं स्थानं गुरुपूजापरायणाः १३८
इतीरितं समाकर्ण्य भारत्या नृपसत्तमः

मनसा निर्वृतिं प्राप्य सस्मार च गुरोर्वचः १३९
स्तुवन्गुरुं च तं विप्रं हरिं
चैवातिहर्षितः
पूर्ववृत्तं च विप्राय सर्वं तस्मै
न्यवेदयत् १४०
ततो नृपस्तु कालिङ्गं प्रणम्य
विधिवन्मुने
नामानि व्याहरन्विष्णोः सद्यो वाराणसीं
ययौ १४१
षण्मासं तत्र गङ्गायां स्नात्वा दृष्ट्वा
सदाशिवम्
ब्राह्मणीदत्तशापात्तु मुक्तो
मित्रसहोऽभवत् १४२
ततस्तु स्वपुरीं प्राप्तो वसिष्ठेन
महात्मना
अभिषिक्तो मुनिश्रेष्ठ स्वकं
राज्यमपालयत् १४३
पालयित्वा महीं कृत्स्नां भुक्त्वा
भोगान्स्त्रियं विना
वसिष्ठात्प्राप्य सन्तानं गतो मोक्षं
नृपोत्तमः १४४
नैतच्चित्रं द्विजश्रेष्ठ
विष्णोर्वाराणसीगुणान्
गृणञ्छृण्वन्स्मरन्गङ्गां पीत्वा मुक्तो
भवेन्नरः १४५

तस्मान्महिम्नो विप्रेन्द्र गंगायाः शक्यते नहि
पारं गन्तुं
सुराधीशैर्ब्रह्मविष्णुशिवैरपि १४६
यन्नामस्मरणादेव महापातककोटिभिः
विमुक्तो ब्रह्मसदनं नरो याति न संशयः १४७
गंगा गगेति यन्नाम सकृदप्युच्यते यदा तदैव पापनिर्मुक्तो ब्रह्मलोके महीयते १४८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गामाहात्म्ये नवमोऽध्यायः ९

अथ दशमोऽध्यायः नारद उवाच-
विष्णुपादाग्रसंभूता या गङ्गेत्यभिधीयते तदुत्पत्तिं वद भ्रातरनुग्राह्योऽस्मि ते यदि १
सनक उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि गङ्गोत्पत्तिं तवानघ वदतां शृण्वतां चैव पुण्यदां पापनाशिनीम् २
आसीदिन्द्रादिदेवानां जनकः कश्यपो मुनिः दक्षात्मजे तस्य भार्ये दितिश्चादितिरेव
च ३
अदितिर्देवमातासीत् दैत्यानां जननी दितिः
ते तयोरात्मजा विप्र परस्परजयैषिणः ४

सदा सपूर्वदेवास्तु यतो दैत्याः प्रकीर्तिताः
आदिदैत्यो दितेः पुत्रो हिरण्यकशिपुर्बली ५
प्रह्लादस्तस्य पुत्रोऽभूत्सुमहान्दैत्यसत्तमः
विरोचनस्तस्य सुतो बभूव द्विजभक्तिमान् ६
तस्य पुत्रोऽतितेजस्वी
बलिरासीत्प्रतापवान्
स एव वाहिनीपालो दैत्यानामभवन्मुने ७
बलेन महता युक्तो बुभुजे मेदिनीमिमाम्
विजित्य वसुधां सर्वां स्वर्गं जेतुं मनो
दधे ८
गजाश्च यस्यायुतकोटिलक्षास्तावन्त
एवाश्वरथा मुनीन्द्र
गजे गजे पञ्चशती पदातेः किं वर्ण्यते तस्य
चमूर्वरिष्ठा ९
अमात्यकोट्यग्रसरावमात्यौ
कुम्भाण्डनामाप्यथ कूपकर्णः
पित्रा समं शौर्यपराक्रमाभ्यां बाणो बलेः पुत्रशताग्रजोऽभूत् १०
बलि सुराञ्जेतुमनाः प्रवृतः सैन्येन
युक्तो महता प्रतस्थे
ध्वजातपत्त्रैर्गगनाम्बुराशेस्तरङ्गविद्युत्स्मरणं प्रकुर्वन् ११
अवाप्य वृत्रारिपुरं सुरारी रुरोध

दैत्यैर्मृगराजगाढैः सुराश्च युद्धाय पुरात्तथैव विनिर्ययुर्वज्रकरादयश्च १२
ततः प्रववृते युद्धं घोरं
गीर्वाणदैत्ययोः
कल्पान्तमेघनिर्घोषं
डिण्डिमध्वनिसंभ्रमम् १३
मुमुचुः शरजालानि दैत्याः सुमनसां बले
देवाश्च दैत्यसेनासु
संग्रामेऽत्यन्तदारुणे १४
जहि दारय भिंधीति छिंधि मारय ताडय
इत्येवं सुमहान्घोषो वदतां सेनयोरभूत् १५
शरदुन्दुभिनिध्वानैः सिंहनादैः
सुरद्विषाम्
भाङ्कारैः स्यन्दनानां च
बाणक्रेङ्कारनिःस्वनैः १६
अश्वानां ह्रेषितैश्चैव गजानां बृंहितैस्तथा
टङ्कारैर्धनुषां चैव लोकः शब्दमयोऽभवत्
१७
सुरासुरविनिर्मुक्तबाणनिष्पेषजानले अकालप्रलयं मेने निरीक्ष्य सकलं जगत् १८
बभौ देवद्विषां सेना
स्फुरच्छस्त्रौघधारिणी
चलद्विद्युन्निभा रात्रिश्छादिता
जलदैरिव १९

तस्मिन्युद्धे महाघोरैर्गिरीन् क्षिप्तान् सुरारिभिः नाराचैश्चूर्णयामासुर्देवास्ते लघुविक्रमाः २०
केचित्सन्ताडयामासुर्नागैर्नागन्रथान्रथैः
अश्वैरश्वांश्च केचित्तु
गदादण्डैरथार्द्दयन् २१
परिघैस्ताडिताः केचित्पेतुः
शोणितकर्द्दमे
समुत्क्रान्तासवः केचिद्विमानानि
समाश्रिताः २२
ये दैत्या निहता देवैःप्रसह्य सङ्गरे तदा ते देवभावमापन्ना देतेयान्समुपाद्रवन् २३
अथ दैत्यगणाः क्रुद्धास्ताड्यमानाः
सुरैर्भृशम्
शस्त्रैर्बहुविधैर्द्देवान्निजघ्नुरतिदारुणाः २४
दृषद्भिर्भिन्दिपालैश्च खङ्गैः
परशुतोमरैः
परिघैश्छुरिकाभिश्च कुन्तैश्चक्रैश्च
शङ्कुभिः २५
मुसलैरंकुशैश्चैव लाङ्गलैः पट्टिशैस्तथा
शक्त्योपलैः शतघ्नीभिः पाशैश्च
तलमुष्टिभिः २६

शूलैर्नालीकनाराचैः क्षेपणीयैस्समुद्गरैः
रथाश्वनागपदगैः सङ्कुलो ववृधे रणः २७
देवाश्च विविधास्त्राणि दैतेयेभ्यः
समाक्षिपन्
एवमष्टसहस्राणि युद्धमासीत्सुदारुणम् २८
अथ दैत्यबले वृद्धे पराभूता दिवौकसः
सुरलोकं परित्यज्य सर्वे भीताः
प्रदुद्रुवुः २९
नररूपपरिच्छन्ना विचेरुरवनीतले
वैरोचनिस्त्रिभुवनं नारायणपरायणः ३०
बुभुजेऽव्याहतैश्वर्यः
प्रवृद्धश्रीर्महाबलः
इयाज चाश्वमेधैः स विष्णुप्रीणनतत्परः ३१
इन्द्रत्वं चाकरोत्स्वर्गे दिक्पालत्वं
तथैव च
देवानां प्रीणनार्थाय यैः क्रियन्ते
द्विजैर्मखाः ३२
तेषु यज्ञेषु सर्वेषु हविभुङ्क्ते स
दैत्यराट्
अदितिः स्वात्मजान्वीक्ष्य
देवमातातिदुःखिता ३३
वृथात्र निवसामीति
मत्वागाद्धिमवद्गिरिम्
शक्रस्यैश्वर्यमिच्छन्ती दैत्यानां च
पराजयम् ३४

हरिध्यानपरा भूत्वा तपस्तेपेऽतिदुष्करम्
किंचित्कालं समासीना तिष्ठन्ती च ततः
परम् ३५
पादेनैकेन सुचिरं ततः पादाग्रमात्रतः
कंचित्कालं फलाहारा ततः शीर्णदलाशना ३६
ततो जलाशना वायुभोजनाहारवर्जिता
सच्चिदानन्दसन्दोहं
ध्यायत्यात्मानमात्मना ३७
दिव्याब्दानां सहस्रं सा तपोऽतप्यत नारद
दुरन्तं तत्तपः श्रुत्वा दैतेया
मायिनोऽदितिम् ३८
देवतारूपमास्थाय स्रंपोचुर्बलिनोदिताः
किमर्थं तप्यते मातः शरीरपरिशोषणम् ३९
यदि जानन्ति दैतेया महद्दुखं ततो भवेत्
त्यजेदं दुःखबहुलं कायशोषणकारणम् ४०
प्रयाससाध्यं सुकृतं न प्रशंसन्ति
पण्डिताः
शरीरं यत्नतो रक्ष्यं धर्मसाधनतत्परैः ४१
ये शरीरमुपेक्षन्ते ते स्युरात्मविघातिनः
सुखं त्वं तिष्ठ सुभगे पुत्रानस्मान्न
खेदय ४२
मात्रा हीना जना मातर्मृतप्राया न संशयः
गावो वा पशवो वापि यत्र गावो महीरुहाः ४३
न लभन्ते सुखं किञ्चिन्मात्रा हीना मृतोपमाः
दरिद्रो वापि रोगी वा देशान्तरगतोऽपि वा

४४
मातुर्दर्शनमात्रेण लभते परमां मुदम् अन्ने वा सलिले वापि धनादौ वा प्रियासु च ४५
कदाचिद्विमुखो याति जनो मातरि कोऽपि न यस्य माता गृहे नास्ति यत्र धर्मपरायणा साध्वी च स्त्री पतिप्राणा गन्तव्यं तेन वै वनम् ४६
धर्मश्च नारायणभक्तिहीनो धनं च
सद्भोगविवर्जितं हि
गृहं च भार्यातनयैर्विहीनं यथा तथा
मातृविहीनमर्त्यः ४७
तस्माद्देवि परित्राहि
दुःखार्तानात्मजांस्तव
इत्युक्ताप्यदितिर्दैत्यैर्न चचाल
समाधितः ४८
एवमुक्त्वासुराः सर्वे हरिध्यानपरायणाम्
निरीक्ष्य क्रोधसंयुक्तां
हन्तुञ्चक्रुर्मनोरथम् ४९
कल्पान्तमेघनिर्घोषाः क्रोधसंरक्तलोचनाः
दंष्ट्राग्रैरसृजन्वह्निं सोऽदहत्काननं
क्षणात् ५०
शतयोजनविस्तीर्णं नानाजीवसमाकुलम् तेनैव दग्धा दैतेया ये प्रधर्षयितुं गताः ५१
सैवावशिष्टा जननी

सुराणामब्दाच्छतादच्युतसक्तचित्ता संरक्षिता विष्णुसुदर्शनेन दैत्यान्तकेन स्वजनानुकम्पिना ५२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गोत्पत्तौ बलिकृतदेवपराजयवर्णनन्नाम दशमोऽध्यायः १०

अथ एकादशोऽध्यायः
नारद उवाच-
अहो ह्यत्यद्भुतं प्रोक्तं त्वया भ्रातरिदं मम
स वह्निरदितिं मुक्त्वा कथं
तानदहत्क्षणात् १
वदादितेर्महासत्त्वं विशेषाश्चर्यकारणम्
परोपदेशनिरताः सज्जना हि मुनीश्वराः २
सनक उवाच-
शृणु नारद माहात्म्यं हरिभक्तिरतात्मनाम्
हरिध्यानपरान्साधून्कः
समर्थःप्रबाधितुम् ३
हरिभक्तिपरो यत्र तत्र ब्रह्मा हरिः शिवः
देवाः सिद्धा मुनीशाश्च नित्यं तिष्ठन्ति
सत्तमाः ४
हरिरास्ते महाभाग हृदये शान्तचेतसाम्
हरिनामपराणां च किमु ध्यानरतात्मनाम् ५
शिवपूजारतो वाऽपि विष्णुपूजापरोऽपि वा

यत्र तिष्ठति तत्रैव लक्ष्मीः सर्वाश्च देवताः ६
यत्र पूजापरो विष्णोर्वह्निस्तत्र न बाधते
राजा वा तस्करो वापि व्याधयश्च न सन्ति हि ७
प्रेताः पिशाचाः कूष्माण्डग्रहा बालग्रहास्तथा
डाकिन्यो राक्षसाश्चैव न
बाधन्तेऽच्युतार्चकम् ८
परपीडारता ये तु भूतवेतालकादयः
नश्यन्ति यत्र सद्भक्तो
हरिलक्ष्म्यर्चनेरतः ९
जितेन्द्रियः सर्वहितो धर्मकर्मपरायणः यत्र तिष्ठति तत्रैव सर्वतीर्थानि देवताः १०
निमिषं निमिषार्द्धं वा यत्र तिष्ठन्ति
योगिनः
तत्रैव सर्वश्रेयांसि तत्तीर्थं तत्तपोवनम् ११
यन्नामोच्चारणादेव सर्वे नश्यन्त्युपद्र
वाः
स्तोत्रैर्वाप्यर्हणाभिर्वा किमु
ध्यानेन कथ्यते १२
एवं तेनाग्निना विप्र दग्धं सासुरकाननम् सादितिर्नैव

दग्धाभूद्विष्णुचक्राभिरक्षिता १३
ततः प्रसन्नवदनः पद्मपत्रायतेक्षणः प्रादुरासीत्समीपेऽस्या शङ्खचक्रगदाधरः १४
ईषद्धास्यस्फुरद्दन्तप्रभाभासितदिङ्मुखः
स्पृशन्करेण पुण्येन प्राह कश्यपवल्लभाम् १५
श्री भगवानुवाच-
देवमातः प्रसन्नोऽस्मि तपसाराधितस्त्वया चिरं श्रान्तासि भद्रं ते भविष्यति न
संशयः १६
वरं वरय दास्यामि यत्ते मनसि रोचते
मा भैर्भद्रे महाभागे ध्रुवं श्रेयो
भविष्यति १७
इत्युक्ता देवमाता सा देवदेवेन चक्रिणा
तुष्टाव प्रणिपत्यैनं सर्वलोकसुखावहम् १८
अदितिरुवाच-
नमस्ते देवदेवेश सर्व व्यापिञ्जनार्दन
सत्त्वादिगुणभेदेन लोकव्यापारकारण १९
नमस्ते बहुरूपायारूपाय च महात्मने
सर्वैकरूपरूपाय निर्गुणाय गुणात्मने २०
नमस्ते लोकानाथाय परमज्ञानरूपिणे
सद्भक्तजनवात्सल्यशालिने मङ्गलात्मने २१
यस्यावताररूपाणि ह्यर्चयन्ति मुनीश्वराः तमादिपुरुषं देवं नमामि ह्यर्थसिद्धये २२

श्रुतयो यं न जानन्ति न जानन्ति च सूरयः तं नमामि जगद्धेतुं समायं चाप्यमायिनम् २३
यस्यावलोकनं चित्रं मायोपद्रवकारणम् जगद्रूपं जगद्धेतुं तं वन्दे सर्ववन्दितम् २४ यत्पादाम्बुजकिञ्जल्कसेवारक्षितमस्तकाः अवापुः परमां सिद्धिं तं वन्दे कमलाधवम् २५
यस्य ब्रह्मादयो देवा महिमानं न वै विदुः अत्यासन्नं च भक्तानां तं वन्दे भक्तसङ्गिनम् २६
यो देवस्त्यक्तसङ्गानां शान्तानां
करुणार्णवः
करोति ह्यात्मनः सङ्गं तं देवं
सङ्गवर्जितम् २७
यज्ञेश्वरं यज्ञकर्म
यज्ञकर्मसुनिष्ठितम्
नमामि यज्ञफलदं यज्ञकर्मप्रबोधकम् २८
अजामिलोऽपि पापात्मा यन्नामोच्चारणादनु
प्राप्तवान्परमं धाम तं वन्दे
लोकसाक्षिणम् २९
हरिरूपी महादेवः शिवरूपी जनार्दनः
इति लोकस्य नेता यस्तं नमामि जगद्गुरुम् ३०
ब्रह्माद्या अपि देवेशा

यन्मायापाशयन्त्रिताः
न जानन्ति परं भावं तं वन्दे सर्वनायकम् ३१
हृत्पद्मस्थोऽप्ययोग्यानां दूरस्थ इव भासते
प्रमाणातीतसद्भावस्तं वन्दे ज्ञानसाक्षिणम् ३२
यन्मुखाद् ब्राह्मणो जातो बाहुभ्यां
क्षत्रियोऽजनि
ऊर्वोर्वैश्यः समुत्पन्नः पद्भ्यां
शूद्रोऽभ्यजायत ३३
मनसश्चन्द्रमा जातो जातः सूर्यश्च
चक्षुषः
मुखादग्निस्तथेन्द्रश्च
प्राणाद्वायुरजायत ३४
ऋग्यजुःसामरूपाय सप्तस्वरगतात्मने
षडङ्गरूपिणे तुभ्यं भूयोभूयो नमो नमः ३५
! पवनः सोमस्त्वमीशानस्त्वमन्तकः
त्वमग्निर्निरृतिश्चैव वरुणस्त्वं
दिवाकरः ३६
देवाश्च स्थावराश्चैव पिशाचाश्चैव राक्षसाः
गिरयः सिद्धगंधर्वा नद्यो भूमिश्च सागराः ३७
त्वमेव जगतामीशो यत्रासि त्वं परात्परः त्वद्रूपमखिलं देव तस्मान्नित्यं

नमोऽस्तु ते ३८
अनाथनाथ सर्वज्ञ भूतदेवेन्द्रविग्रह
दैतेयैर्बाधितान्पुत्रान्मम पाहि
जनार्दन ३९
इति स्तुत्वा देवमाता देवं नत्वा पुनः
पुनः
उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा
हर्षाश्रुक्षालितस्तनी ४०
अनुग्राह्यास्मि देवेश त्वया सर्वादिकारण
अकण्टकां श्रियं देहि मत्सुतानां
दिवौकसाम् ४१
अन्तर्य्यामिञ्जगद्रूप सर्वज्ञ परमेश्वर अज्ञातं किं तव श्रीश किं मामीहयसि प्रभो ४२
तथापि तव वक्ष्यामि यन्मे मनसि रोचते वृथापुत्रास्मि देवेश दैतेयैः परिपीडिता ४३
तान्न हिंसितुमिच्छामि यतस्तेऽपि सुता मम
तानहत्वा श्रियं देहि मत्सुतेभ्यः
सुरेश्वर ४४
इत्युक्तो देवदेवेशः पुनः प्रीतिमुपागतः
उवाच हर्षयन्विप्र देवमातरमादरात् ४५
श्री भगवानुवाच-
प्रीतोऽस्मि देवि भद्रं ते भविष्यामि सुतो ह्यहम्
यतः सपत्निपुत्रेषु वात्सल्यं देवि

दुर्लभम् ४६
त्वया तु यत्कृतं स्तोत्रं तत्पठन्ति
नरास्तु ये
तेषां संपद्वरा पुत्रा न हीयन्ते कदाचन ४७
आत्मजे वान्यपुत्रे वा यः समत्वेन वर्तते
न तस्य पुत्रशोकः स्यादेष धर्मः सनातनः ४८
अदितिरुवाच-
नाहं वोढुं क्षमा देव त्वामद्य पुरुषं परम्
असङ्ख्याताण्डरोमाणं सर्वेशं सर्वकारणम् ४९
यत्प्रभावं न जानन्ति श्रुतयः सर्वदेवताः
तमहं देवदेवेशं धारयामि कथं प्रभो ५०
अणोरणीयांसमजं परात्परतरं प्रभुम्
धारयामि कथं देव त्वामहं पुरुषोत्तमम् ५१
महापातकयुक्तोऽपि यन्नामस्मृतिमात्रतः मुच्यते स कथं देवो ग्राम्येषु जनिमर्हति
५२
यथा शूकरमत्स्याद्या अवतारास्तव प्रभो
तथायमपि को वेद तव विश्वेश चेष्टितम् ५३
त्वत्पादपद्मप्रणता
त्वन्नामस्मृतितत्परा
त्वामेव चिंतये देव यथेच्छसि तथा कुरु ५४
सनक उवाच-
तयोक्तं वचनं श्रुत्वा देवदेवो जनार्दनः
दत्वाभयं देवमातुरिदं वचनमब्रवीत् ५५

श्री भगवानुवाच-
सत्यमुक्तं महाभागे त्वया नास्त्यत्र संशयः
तथापि शृणु वक्ष्यामि गुह्याद्गुह्यतरं
शुभे ५६
रागद्वेषविहीना ये मद्भक्ता मत्परायणाः
वहन्ति सततं ते मां गतासूया अदाम्भिकाः ५७
परोपतापविमुखाः शिवभक्तिपरायणाः मत्कथाश्रवणासक्ता वहन्ति सततं हि माम् ५८
पतिव्रताः पतिप्राणाः पतिभक्तिपरायणा
वहन्ति सततं देवि स्त्रियोऽपि त्यक्तमत्सराः ५९
मातापित्रोश्च
शुश्रूषुर्गुरुभक्तोऽतिथिप्रियः
हितकृद्ब्राह्मणानां यः स मां वहति
सर्वदा ६०
पुण्यतीर्थरता नित्यं सत्सङ्गनिरतास्तथा लोकानुग्रहशीलाश्च सततं ते वहन्ति माम् ६१
परोपकारनिरताः परद्रव्यपराङ्मुखाः नपुंसकाः परस्त्रीषु ते वहन्ति च मां सदा ६२
तुलस्युपासनरताः सदा नामपरायणाः गोरक्षणपरा ये च सततं मां वहन्ति ते ६३ प्रतिग्रहनिवृत्ता ये परान्नविमुखास्तथा

अन्नोदकप्रदातारो वहन्ति सततं हि माम् ६४
त्वं तु देवि पतिप्राणा साध्वी भूतहिते
रता
संप्राप्य पुत्रभावं ते साधयिष्ये
मनोरथम् ६५
इत्युक्त्वा देवदेवेशो ह्यदितिं
देवमातरम्
दत्त्वा कण्ठगतां मालामभयं च तिरोदधे ६६
सा तु संहृष्टमनसा देवसूर्दक्षनन्दिनी
प्रणम्य कमलाकान्तं पुनः
स्वस्थानमाव्रजत् ६७
ततोऽदितिर्महाभागा सुप्रीता लोकवन्दिता
असूत समये पुत्रं सर्वलोकनमस्कृतम् ६८
शङ्खचक्रधरं शान्तं चन्द्रमण्डलमध्यगम्
सुधाकलशदध्यन्नकरं वामनसंज्ञितम् ६९
सहस्रादित्यसंकाशं व्याकोशकमलेक्षणम्
सर्वाभरणसंयुक्तं पीताम्बरधरं हरिम् ७०
स्तुत्यं मुनिगणैर्युक्तं सर्वलोकैकनायकम्
आविर्भूतं हरिं ज्ञात्वा कश्यपो
हर्षविह्वलः
प्रणम्य प्राञ्जलिर्भूत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ७१
कश्यप उवाच-
नमो नमस्तेऽखिलकारणाय नमो नमस्तेऽखिलपालकाय

नमो नमस्तेऽमरनायकाय नमो नमो दैत्यविनाशनाय ७२
नमो नमो भक्तजनप्रियाय नमो नमः
सज्जनरञ्जिताय
नमो नमो दुर्जननाशनाय नमोऽस्तु तस्मै
जगदीश्वराय ७३
नमो नमः कारणवामनाय नारायणायामितविक्रमाय
सर्शार्ङ्गचक्रासिगदाधराय नमोऽस्तु
तस्मै पुरुषोत्तमाय ७४
नमः पयोराशिनिवासनाय नमोऽस्तु
सद्धृत्कमलस्थिताय
नमोऽस्तु सूर्याद्यमितप्रभाय नमो नमः
पुण्यकथागताय ७५
नमो नमोऽकेन्दुविलोचनाय नमोऽस्तु ते
यज्ञफलप्रदाय
नमोऽस्तु यज्ञाङ्गविराजिताय नमोऽस्तु ते
सज्जनवल्लभाय ७६
नमो जगत्कारणकारणाय नमोऽस्तु
शब्दादिविवर्जिताय
नमोऽस्तु ते दिव्यसुखप्रदाय नमो नमो
भक्तमनोगताय ७७
नमोऽस्तु ते ध्वान्तविनाशकाय नमोऽस्तु ते
मन्दरधारकाय
नमोऽस्तु ते यज्ञवराहनाम्ने नमो
हिरण्याक्षविदारकाय ७८
नमोऽस्तु ते वामनरूपभाजे नमोऽस्तु ते

क्षत्त्रकुलान्तकाय
नमोऽस्तुते रावणमर्दनाय नमोऽस्तु ते
नन्दसुताग्रजाय ७९
नमस्ते कमलाकान्त नमस्ते सुखदायिने
स्मृतार्तिनाशिने तुभ्यं भूयो भूयो नमो
नमः ८०
यज्ञेश यज्ञविन्यास यज्ञविघ्नविनाशन
यज्ञरूप यजद्रूप यज्ञाङ्गं त्वां
यजाम्यहम् ८१
इति स्तुतः स देवेशो वामनो लोकपावनः उवाच प्रहसन्हर्षं वर्द्धयन्कश्यपस्य सः ८२
श्री भगवानुवाच-
तात तुष्टोऽस्मि भद्रं ते भविष्यति सुरार्चित
अचिरात्साधयिष्यामि निखिलं त्वन्मनोरथम् ८३
अहं जन्मद्वये त्वेवं युवयोः पुत्रतां गतः
अस्मिञ्जन्मन्यपि तथा साधयाम्युत्तमं सुखम् ८४
अत्रान्तरे बलिर्दैत्यो दीर्घसत्रं
महामखम्
आरेभे गुरुणा युक्तः काव्येन च
मुनीश्वरैः ८५
तस्मिन्मखे समाहूतो

विष्णुर्लक्ष्मीसमन्वितः
हविः स्वीकरणार्थाय ऋषिभिर्ब्रह्मवादिभिः ८६ प्रवृद्धैश्वर्यदैत्यस्य वर्त्तमाने महाक्रतौ
आमन्त्र्य मातापितरौ स वटुर्वामनो ययौ ८७
स्मितेन मोहयँ ल्लोकं वामनो भक्तवत्सलः हविर्भोक्तुमिवायातो बलेः प्रत्यक्षतो हरिः ८८
दुर्वृत्तो वा सुवृत्तो वा जडो वायं
हितोऽपि वा
यो भक्तियुक्तस्तस्यान्तः सदा सन्निहितो
हरिः ८९
आयान्तं वामनं दृष्ट्वा ऋषयो
ज्ञानचक्षुषः
ज्ञात्वा नारायणं देवमुद्ययुः
सभ्यसंयुताः ९०
एतज्ज्ञात्वा दैत्यगुरुरेकान्ते बलिमब्रवीत्
स्वसारमविचार्यैव खलाः कार्याणि कुर्वते ९१
शुक्र उवाच-
भो भो दैत्यपते सौम्य ह्यपहर्ता तव श्रियम्
विष्णुर्वामनरूपेण ह्यदितेः पुत्रतां गतः

९२
तवाध्वरं स आयाति त्वया तस्यासुरेश्वर
न किञ्चिदपि दातव्यं मन्मतं शृणु पण्डित ९३
आत्मबुद्धिः सुखकरी गुरुबुद्धिर्विशेषतः
परबुद्धिर्विनाशाय स्त्रीबुद्धिः
प्रलयङ्करी ९४
शत्रूणां हितकृद्यस्तु स हन्तव्यो
विशेषतः ९५
बलिरुवाच-
एवं गुरो न वक्तव्यं धर्ममार्गविरोधतः
यदादत्ते स्वयं विष्णुः किमस्मादधिकं
वरम् ९६
कुर्वन्ति विदुषो
यज्ञान्विष्णुप्रीणनकारणात्
स चेत्साक्षाद्धविर्भोगी मत्तः
कोऽभ्यधिको भुवि ९७
दरिद्रेणापि यत्किञ्चिद् दीयते विष्णवे
गुरो
तदेव परमं दानं दत्तं भवति चाक्षयम् ९८
स्मृतोऽपि परया भक्त्या पुनाति
पुरुषोत्तमः
येन केनाप्यर्चितश्चेद् ददाति परमां
गतिम् ९९
हरिर्हरति पापानि दुष्टचित्तैरपि स्मृतः अनिच्छयापि संस्पृष्टो दहत्येव हि पावकः

१००
जिह्वाग्रे वसते यस्य हरिरित्यक्षरद्वयम् स विष्णुलोकमाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् १०१
गोविन्देति सदा ध्यायेद्यस्तु रागादिवर्जितः
स याति विष्णुभवनमिति प्राहुर्मनीषिणः १०२
अग्नौ वा ब्राह्मणे वापि हूयते यद्धविर्गुरो
हरिभक्त्या महाभाग तेन विष्णुः प्रसीदति १०३
अहं तु हरितुष्ट्यर्थं करोम्यध्वरमुत्तमम्
स्वयमायाति चेद्विष्णुः कृतार्थोऽस्मि न संशयः १०४
एवं वदति दैत्येन्द्रे विष्णुर्वामनरूपधृक् प्रविवेशाध्वरस्थानं हुतवह्निमनोरमम् १०५
तं दृष्ट्वा कोटिसूर्याभं योग्यावयवसुन्दरम्
वामनं सहसोत्थाय प्रत्यगृह्णात्कृताञ्जलि १०६ दत्त्वासनं च प्रक्षाल्य पादौ वामनरूपिणम्

सकुटुम्बो वहन्मूर्ध्ना परमां मुदमाप्तवान् १०७
विष्णवेऽस्मै जगद्धाम्ने दत्त्वार्घ्यं
विधिवद्बलि
रोमाञ्चिततनुर्भूत्वा
हर्षाश्रुनयनोऽब्रवीत् १०८
बलिरुवाच-
अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलो मखः
जीवितं सफलं मेऽद्य कृतार्थोऽस्मि न
संशयः १०९
अमोघामृतवृष्टिर्मे समायातातिदुर्लभा
त्वदागमनमात्रेण ह्यनायासो महोत्सवः ११०
एते च ऋषयः सर्वे कृतार्था नात्र संशयः यैः पूर्वं हि तपस्तप्तं तदद्य सफलं प्रभो १११
कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि न संशयः
तस्मात्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमो नमः ११२
त्वदाज्ञया त्वन्नियोगं साधयामीति मन्मनः अत्युत्साहसमायुक्तं समाज्ञापय मां प्रभो ११३
एवमुक्तो दीक्षितेन प्रहसन्वामनोऽब्रवीत्
देहि मे तपसि स्थातुं भूमिं त्रिपदसंमिताम् ११४

एतच्छ्रुत्वा बलि प्राह राज्यं याचितवान्न हि
ग्रामं वा नगरं चापि धनं वा किं कृतं त्वया ११५
तन्निशम्य बलि प्राह विष्णुः सर्वशरीरभृत्
आसन्नभ्रष्टराज्यस्य वैराग्यं जनयन्निव ११६
श्रीभगवानुवाच-
शृणु दैत्येन्द्र वक्ष्यामि गुह्याद्गुह्यतमं परम् सर्वसङ्गविहीनानां किमर्थैः साध्यते वद ११७
अहंतु सर्वभूतानामन्तर्यामीति भावय मयि सर्वमिदं दैत्य किमन्यैः साध्यते वद ११८
रागद्वेषविहीनानां शान्तानां त्यक्तमायिनाम्
नित्यानन्दस्वरूपाणां किमन्यैः साध्यते धनैः ११९
आत्मवत्सर्वभूतानि पश्यतां शान्तचेतसाम् अभिन्नमात्मनः सर्वं को दाता दीयते च किम् १२०
पृथ्वीयं क्षत्रियवशा इति शास्त्रेषु निश्चितम्
तदाज्ञायां स्थिताः सर्वे लभन्ते परमं

सुखम् १२१
दातव्यो मुनिभिश्चापि षष्ठांशो भूभुजे
बले
महीयं ब्राह्मणानां तु दातव्या
सर्वयत्नतः १२२
भूमिदानस्य माहात्म्यं न भूतं न भविष्यति परं निर्वाणमाप्नोति भूमिदो नात्र संशयः १२३
स्वल्पामपि महीं दत्त्वा श्रोत्रियायाहिताग्नये ब्रह्मलोकमवाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् १२४
भूमिदः सर्वदः प्रोक्तो भूमिदो मोक्षभाग्भवेत्
अतिदानं तु तज्ज्ञेयं सर्वपापप्रणाशनम् १२५
महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः दशहस्तां महीं दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते १२६
सत्पात्रे भूमिदाता यः सर्वदानफलं लभेत् भूमिदानसमं नान्यत्त्रिषु लोकेषु विद्यते १२७
द्विजाय वृत्तिहीनाय यः प्रदद्यान्महीं बले
तस्य पुण्यफलं वक्तुं न क्षमोऽब्दशतैरहम् १२८

सक्ताय देव पूजासु वृत्तिहीनाय दैत्यप स्वल्पामपि महीं दद्याद्यः स विष्णुर्न
संशयः १२९
इक्षुगोधूमतुवरीपूगवृक्षादिसंयुता
पृथ्वी प्रदीयते येन स विष्णुर्नात्र
संशयः १३०
वृत्तिहीनाय विप्राय दरिद्राय
कुटुम्बिने
स्वल्पामपि महीं दत्त्वा
विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् १३१
सक्ताय देवपूजासु विप्रायाढकिकां महीम्
दत्त्वा लभेत गङ्गायां त्रिरात्रस्नानजं
फलम् १३२
विप्राय वृत्तिहीनाय सदाचाररताय च
द्रोणिकां पृथिवीं दत्त्वा यत्फलं लभते
शृणु १३३
गङ्गातीर्थाश्वमेधानां शतानि विधिवन्नरः
कृत्वा यत्फलमाप्नोति तदाप्नोति
सपुष्कलम् १३४
ददाति खारिकां भूमिं दरिद्राय द्विजाय यः तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि वदतो मे निशामय १३५
अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च
विधाय जाह्नीवतीरे यत्फलं तल्लभेद् ध्रुवम् १३६
भूमिदानं महादानमतिदानं प्रकीर्त्तितम्

सर्वपापप्रशमनमपवर्गफलप्रदम् १३७
अत्रेतिहासं वक्ष्यामि शृणु
दैत्यकुलेश्वर
यच्छ्रुत्वा श्रद्धया युक्तो भूमिदानफलं
लभेत् १३८
आसीत्पुरा द्विजवरो ब्राह्मकल्पे महामतिः
दरिद्रो वृत्तिहीनश्च नाम्ना भद्र
मतिर्बले १३९
श्रुतानि सर्वशास्त्राणि तेन
वेददिवानिशम्
श्रुतानि च पुराणानि धर्मशास्त्राणि
सर्वशः १४०
अभवंस्तस्य षट् पत्न्यः श्रुतिः
सिन्धुर्यशोवती
कामिनी मालिनी चैव शोभा चेति
प्रकीर्तिताः १४१
आसु पत्नीषु
तस्यासंश्चत्वारिशच्छतद्वयम्
पुत्राणामसुरश्रेष्ठ सर्वे नित्यं
बुभुक्षिताः १४२
अकिञ्चनो भद्रमतिः
क्षुधार्तानात्मजान्प्रियाः
पश्यन्स्वयं क्षुधार्तश्च
विललापाकुलेन्द्रियः १४३
धिग्जन्म भाग्यरहितं धिग्जन्म धनवर्जितम् धिग्जन्म धर्मरहितं धिग्जन्म

ख्यातिवर्जितम् १४४
नरस्य बह्वपत्यस्य
धिग्जन्मैश्वर्यवर्जितम्
अहो गुणाः सौम्यता च विद्वत्ता जन्म
सत्कुले १४५
दारिद्रय्म्बाउ!धि मग्नस्य सर्वमेतन्न
शोभते
प्रियाः पुत्राश्च पौत्राश्च बान्धवा
भ्रातरस्तथा १४६
शिष्याश्च
सर्वमनुजास्त्यजन्त्यैश्वर्यवर्जितम्
चाण्डालो वा द्विजो वापि भाग्यवानेव
पूज्यते १४७
! पुरुषो लोके शववल्लोकनिन्दितः
अहो संपत्समायुक्तो निष्ठुरो
वाप्यनिष्ठुरः १४८
गुणहीनोऽपि गुणवान्मूर्खो वाप्यथ पण्डितः एश्वर्यगुणयुक्तश्चेत्पूज्य एव न संशयः १४९
अहो दरिद्रता दुःखं तत्राप्याशातिदुःखदा आशाभिभूताः पुरुषा दुःखमश्नुवतेऽक्षयम् १५०
आशाया दासा ये दासास्ते सर्वलोकस्य
आशा दासी येषां तेषां दासायते लोकः १५१ मानो हि महतां लोके धनमक्षयमुच्यते तस्मिन्नाशाख्यरिपुणा माने नष्टे दरिद्र

ता १५२
सर्वशास्त्रार्थवेत्तापि दरिद्रो भाति
मूर्खवत्
नैष्किञ्चन्यमहाग्राहग्रस्तानां को
विमोचकः १५३
अहो दुःखमहो दुःखमहो दुःखं दरिद्रता
ततोऽपि पुत्रभार्याणां
बाहुल्यमतिदुःखदम् १५४
एवमुक्त्वा भद्रमतिः सर्वशास्त्रार्थपारगः
अन्यमैश्वर्यदं धर्मं मनसाऽचिन्तयत्तदा १५५
भूमिदानं विनिश्चित्य सर्वदानोत्तमोत्तमम्
दानेन योऽनुमंताति स एव कृतवान्पुरा १५६ प्रापकं परमं धर्मं सर्वकामफलप्रदम् दानानामुत्तमं दानं भूदानं परिकीर्तितम् १५७
यद् दत्त्वा समवाप्नोति यद्यदिष्टतमं नरः इति निश्चित्य मतिमान्धीरो भद्रमतिर्बले १५८
कौशाम्बीं नाम नगरीं कलत्रापत्ययुग्ययौ सुघोषनामविप्रेन्द्रं सर्वैश्वर्यसमन्वितम् १५९
गत्वा याचितवान्भूमिं पञ्चहस्तायतां बले सुघोषो धर्मनिरतस्तं निरीक्ष्य

कुटुम्बिनम् १६०
मनसा प्रीयमाणेन समभ्यर्च्येदमब्रवीत्
कृतार्थोऽह भद्रमते सफलं मम जन्म च १६१
मत्कुलं पावनं जातं त्वदनुग्रहतो द्विज इत्युक्त्वा तं समभ्यर्च्य सुघोषो
धर्मतत्परः १६२
पञ्चहस्तमितां भूमिं ददौ तस्मै महामतिः
पृथिवी वैष्णवी पुण्या पृथिवी
विष्णुपालिता १६३
पृथिव्यास्तु प्रदानेन प्रीयतां मे
जनार्दनः
मन्त्रेणानेन दैत्येन्द्र सुघोषस्तं
द्विजोत्तमम् १६४
विष्णुबुद्ध्या समभ्यर्च्य तावतीं
पृथिवीं ददौ
सोऽपि भद्रमतिर्व्रिपो धीमता याचितां
भुवम् १६५
दत्तवान्हरिभक्ताय श्रोत्रियाय
कुटुम्बिने
सुघोषो भूमिदानेन कोटिवंशसमन्वितः १६६
प्रपेदे विष्णुभवनं यत्र गत्वा न शोचति
बले भद्रमतिश्चापि यतः
प्रार्थितवाञ्छ्रियम् १६७
स्थितवान्विष्णुभवने सकुटुम्बो युगायुतम्
तथैव ब्रह्मसदने स्थित्वा कोटियुगायुतम्

१६८
एन्द्रं पदं समासाद्य स्थितवान्कल्पपञ्चकम्
ततो भुवं समासाद्य सर्वैश्वर्यसमन्वितः १६९
जातिस्मरो महाभागो बुभुजे भोगमुत्तमम् ततो भद्रमतिर्दैत्य निष्कामो विष्णुतत्परः १७०
पृथिवीं वृत्तिहीनेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः
प्रदत्तवान्
तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा
दत्त्वैश्वर्यमनुत्तमम् १७१
कोटिवंशसमेतस्य ददौ मोक्षमनुत्तमम् तस्माद् दैत्यपते मह्यं सर्वधर्मपरायण १७२
तपश्चरिष्ये मोक्षाय देहि मे त्रिपदां महीम्
वैरोचनिस्ततो हृष्टः कलशं जलपूरितम् १७३ आददे पृथिवीं दातुं वर्णिने वामनाय च विष्णुः सर्वगतो ज्ञात्वा जलधारावरोधिनम् १७४
काव्यं हस्तस्थदर्भाग्रं तच्छरे सन्यवेशयत्
दर्भाग्रेऽभून्महाशस्त्रं कोटिसूर्यसमप्रभम् १७५
अमोघं ब्राह्ममत्य्रुगं

काव्याक्षिग्रासलोलुपम्
आयाय भार्गवसुरानसुरानेकचक्षुषा १७६
पश्येति वांदिदेशे च दर्भाग्रं
शस्त्रसन्निभम्
बलिर्ददौ महाविष्णोर्महीं
त्रिपदसंमिताम् १७७
ववृधे सोऽपि विश्वात्मा आब्रह्मभुवनं तदा
अमिमीत महीं द्वाभ्यां पद्भ्यां
विश्वतनुर्हरिः १७८
स आब्रह्मकटाहान्तपदान्येतानि सप्रभः
पादाङ्गुष्ठाग्रनिर्भिन्नं ब्रह्माण्डं
विभिदे द्विधा १७९
तद्द्वारा बाह्यसलिलं बहुधारं समागतम्
धौतविष्णुपदं तोयं निर्मलं लोकपावनम् १८०
अजाण्डबाह्यनिलयं धारारूपमवर्त्तत
तज्जलं पावनं श्रेष्ठं
ब्रह्मादीन्पावयत्सुरान् १८१
सप्तर्षिसेवितं चैव
न्यपतन्मेरुमूर्द्धनि १८२
एतद्दृष्ट्वाद्भुतं कर्म ब्रह्माद्या देवतागणाः
ऋषयो मनवश्चैव ह्यस्तुवन्हर्षविह्वलाः १८३
देवा ऊचुः-
नमः परेशाय परात्मरूपिणे परात्परायापररूपधारिणे

ब्रह्मात्मने ब्रह्मरतात्मबुद्धये नमोऽस्तु तेऽव्याहतकर्मशालिने १८४
परेश परमानन्द परमात्मन्परात्पर सर्वात्मने जगन्मूर्ते प्रमाणातीत ते नमः १८५
विश्वतश्चक्षुषे तुभ्यं विश्वतो बाहवे नमः
विश्वतः शिरसे चैव विश्वतो गतये नमः १८६
एवं स्तुतो महाविष्णुर्ब्रह्माद्यैः
स्वद्र्दिवौकसाम्
दत्वाभयं च मुमुदे देवदेवः सनातनः १८७
विरोचनात्मजं दैत्यं पदैकार्थं बबन्ध ह
ततः प्रपन्नं तु बलि ज्ञात्वा चास्मै
रसातलम्
ददौ तद्द्वारपालश्च भक्तवश्यो बभूव ह १८८
नारद उवाच-
रसातले महाविष्णुर्विरोचनसुतस्य वै किं भोज्यं कल्पयामास घोरे सर्पभयाकुले १८९
सनक उवाच-
अमन्त्रितं हविर्यत्तु हूयते जातवेदसि अपात्रे दीयते यच्च तद्घोरं भोगसाधनम् १९०
हुतं हविरशुचिना दत्तं सत्कर्म यत्कृतम् तत्सर्वं तत्र भोगार्हमधःपातफलप्रदम् १९१ एवं रसातलं विष्णुर्बलये सासुराय तु

दत्त्वाभयं च सर्वेषां सुराणां त्रिदिवं ददौ १९२
पूज्यमानोऽमरगणैः स्तूयमानो महर्षिभिः गन्धर्वैर्गीयमानश्च पुनर्वामनतां गतः १९३
एतद्दृष्ट्वा महत्कर्म मुनयो ब्रह्मवादिनः
परस्परं स्मितमुखाः प्रणेमुः
पुरुषोत्तमम् १९४
सर्वभूतात्मको विष्णुर्वामनत्वमुपागतः
मोहयन्नखिलं लोकं प्रपेदे तपसे वनम् १९५
एवं प्रभावा सा देवी गङ्गा विष्णुपदोद्भवा
यस्याः स्मरणमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः १९६
इदं तुं गङ्गामाहात्म्यं यः पठेच्छृणुयादपि
देवालये नदीतीरे सोऽश्वमेधफलं लभेत् १९७ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे
गङ्गोत्पत्तिर्गङ्गामाहात्म्यं नाम

एकादशोऽध्यायः ११ अथ द्वादशोऽध्यायः
नारद उवाच-
श्रुतं तु गङ्गामाहात्म्यं वाञ्छितं

पापनाशनम्
अधुना लक्षणं ब्रूहि भ्रातर्मे दानपात्रयोः १
सनक उवाच-
सर्वेषामेव वर्णानां ब्राह्मणः परमो
गुरुः
तस्मै दानानि देयानि
दत्तस्यानन्त्यमिच्छता २
ब्राह्मणः प्रतिगृह्णीयात्सर्वतो
भयवर्जितः
न कदापि क्षत्त्रविशौ गृह्णीयातां
प्रतिग्रहम् ३
चण्डस्य पुत्रहीनस्य दम्भाचाररतस्य च
स्वकर्मत्यागिनश्चापि दत्तं भवति
निष्फलम् ४
परदाररतस्यापि परद्रव्याभिलाषिणः
नक्षत्रसूचकस्यापि दत्तं भवति निष्फलम् ५
असूयाविष्टमनसः कृतघ्नस्य च मायिनः
अयाज्ययाजकस्यापि दत्तं भवति निष्फलम् ६
नित्यं याच्ञापरस्यापि हिंसकस्य खलस्य च
रसविक्रयिणश्चैव दत्तं भवति निष्फलम् ७
वेदविक्रयिणश्चापि स्मृतिविक्रयिणस्तथा धर्मविक्रयिणो विप्र दत्तं भवति निष्फलम् ८
गानेन जीविका यस्य यस्य भार्या च पुंश्चली परोपतापिनश्चापि दत्तं भवति निष्फलम् ९

असिजीवी मषीजीवी देवलो ग्रामयाजकः धावको वा भवेत्तेषां दत्तं भवति निष्फलम् १०
पाककर्तुः परस्यार्थे कवये गदहारिणे अभक्ष्यभक्षकस्यापि दत्तं भवति निष्फलम् ११
शूद्रान्नभोजिनश्चैव शूद्राणां शवदाहिनः
पौंश्चलान्नभुजश्चापि दत्तं भवति निष्फलम् १२
नामविक्रयिणो विष्णोः
सन्ध्याकर्म्मोज्झितस्य च
दुष्प्रतिग्रहदग्धस्य दत्तं भवति
निष्फलम् १३
दिवाशयनशीलस्य तथा मैथुनकारिणः सन्ध्याभोजिन एवापि दत्तं भवति निष्फलम् १४
महापातकयुक्तस्य त्यक्तस्य
ज्ञातिबान्धवैः
कुण्डस्य चापि गोलस्य दत्तं भवति निष्फलम् १५
परिवित्तेः शठस्यापि परिवेत्तुः
प्रमादिनः
स्त्रीजितस्यातिदुष्टस्य दत्तं भवति
निष्फलम् १६
मद्यमांसाशिनश्चापि

स्त्रीविटस्यातिलोभिनः
चौरस्य पिशुनस्यापि दत्तं भवति निष्फलम् १७
ये केचित्पापनिरता निन्दिताः सुजनैः सदा न तेभ्यः प्रतिगृह्णीयान्न च दद्याद् द्विजोत्तम
सत्कर्मनिरतायापि देयं यत्नेन नारद १८ यद्दानं श्रद्धया दत्तं तथा विष्णुसमर्पणम्
याचितं वापि पात्रेण भवेत्तद्दानमुत्तमम् १९
परलोकं समुद्दिश्य ह्यैहिकं वापि नारद यद् दानं दीयते पात्रे तत्काम्यं मध्यमं
स्मृतम् २०
दम्भेन चापि हिंसार्थं परस्याविधिनापि च
क्रुद्धेनाश्रद्धयापात्रे तद्दानं
मध्यमं स्मृतम् २१
अधमं बलितोषाय मध्यमं स्वार्थसिद्धये
उत्तमं हरिप्रीत्यर्थं प्राहुर्वेदविदां
वराः २२
दानभोगविनाशाश्च रायः स्युर्गतयस्त्रिधा २३
यो ददाति च नो भुंक्ते तद्धनं नाशकारणम् धनं धर्मफलं विप्र धर्मो माधवतुष्टिकृत् २४
तरवः किं न जीवन्ति तेऽपि लोके परार्थकाः

यत्र मूलफलैर्वृक्षाः परकार्यं प्रकुर्वते २५
मनुष्या यदि विप्राग्र्य न परार्थास्तदा मृताः
परकार्यं न ये मर्त्याः कायेनापि धनेन वा २६
मनसा वचसा वापि ते ज्ञेयाः पापकृत्तमाः अत्रेतिहासं वक्ष्यामि शृणु नारद तत्वतः २७
यत्र दानादिकानां तु लक्षणं परिकीर्तितम् गङ्गामाहात्म्यसहितं सर्वपापप्रणाशनम् २८
भगीरथस्य धर्मस्य संवादं पुण्यकारणम् आसीद्भगीरथो राजा सगरान्वयसंभवः २९
शशास पृथिवीमेतां सप्तद्वीपां ससागराम् सर्वधर्मरतो नित्यं सत्यसन्धः प्रतापवान् ३०
कन्दर्पसदृशो रूपे यायजूको विचक्षणः
प्रालेयाद्रिसमो धैर्ये धर्मे धर्मसमो
नृपः ३१
सर्वलक्षणसम्पन्नः सर्वशास्त्रार्थपारगः सर्वसंपत्समायुक्तः सर्वानन्दकरो मुने ३२
आतिथ्यप्रयतो नित्यं वासुदेवार्चने रतः पराक्रमी गुणनिधिर्मैत्रः कारुणिकः सुधीः ३३
एतादृशं तं राजानं ज्ञात्वा हृष्टो

भगीरथम्
धर्मराजो द्विजश्रेष्ठ कदाचिद् द्रष्टुमागतः ३४
समागतं धर्मराजमर्हयामास भूपतिः
शास्त्रदृष्टेन विधिना धर्मः प्रीत उवाच
तम् ३५
धर्मराज उवाच-
राजन्धर्मविदां श्रेष्ठ प्रसिद्धोऽसि
जगत्त्रये
धर्मराजोऽथ कीर्तिं ते श्रुत्वा त्वां
द्रष्टुमागतः ३६
सन्मार्गनिरतं सत्यं सर्वभूतहिते रतम्
द्रष्टुमिच्छन्ति
विबुधास्तवोत्कृष्टगुणप्रियाः ३७
कीर्तिर्नीतिश्च संपत्तिर्वर्तते यत्र भूपते
वसन्ति तत्र नियतं गुणास्सन्तश्च देवताः
३८
अहो राजन्महाभाग शोभनं चरितं तव
सर्वभूतहितत्वादि मादृशामपि दुर्लभम् ३९
इत्युक्तवन्तं तं धर्मं प्रणिपत्य भगीरथः
प्रोवाच विनयाविष्टः संहृष्टः श्लक्ष्णया
गिरा ४०
भगीरथ उवाच-
भगवन्सर्वधर्मज्ञ समदर्शिन् सुरेश्वर कृपया परयाविष्टो यत्पृच्छामि वदस्व तत्

४१
धर्मा कीदृग्विधाः प्रोक्ताः के लोका धर्मशालिनाम्
कियत्यो यातनाः प्रोक्ताः केषां ताः
परिकीर्तिताः ४२
त्वया संमाननीया ये शासनीयाश्च ये यथा
तत्सर्वं में महाभाग
विस्तराद्वक्तुमर्हसि ४३
धर्मराज उवाच-
साधु साधु महाबुद्धे मतिस्ते विमलोर्जिता
धर्माधर्मान्प्रवक्ष्यामि तत्त्वतः शृणु
भक्तितः ४४
धर्मा बहुविधाः प्रोक्ताः
पुण्यलोकप्रदायकाः
तथैव यातनाः प्रोक्ता असङ्ख्या
घोरदर्शनाः ४५
विस्तराद्गदितुं नालमपि वर्षशतायुतैः
तस्मात्समासतो वक्ष्ये
धर्माधर्मनिदर्शनम् ४६
वृत्तिदानं द्विजानां वै महापुण्यं प्रकीर्त्तितम्
तथैवाध्यात्मविदुषो दत्तं भवति चाक्षयम् ४७
कुटुम्बिनं वा शास्त्रज्ञं श्रोत्रियं वा गुणान्वितम्
यो दत्त्वा स्थापयेद्वृत्तिं तस्य

पुण्यफलं शृणु ४८
मातृतः पितृतश्चैव द्विजः कोटिकुलान्वितः निर्विश्य विष्णुभवनं कल्पं तत्रैव मोदते ४९
गण्यन्ते पांसवो भूमेर्गण्यन्ते वृष्टिबिन्दवः
न गण्यन्ते विधात्रापि ब्रह्मवृत्तिफलानि वै ५०
समस्तदेवतारूपो ब्राह्मणः परिकीर्तितः जीवनं ददतस्तस्य कः पुण्यं गदितुं क्षमः ५१
यो विप्रहितकृन्नित्यं स सर्वान्कृतवान्मखान्
स स्नातः सर्वतीर्थेषु तप्तं तेनाखिलं तपः ५२
यो ददस्वेति विप्राणां जीवनं
प्रेरयेत्परम्
सोऽपि तत्फलमाप्नोति
किमन्यैर्बहुभाषितैः ५३
तडागं कारयेद्यस्तु स्वयमेवापरेण वा
वक्तुं तत्पुण्यसङ्ख्यानं नालं
वर्षशतायुषा ५४
एकश्चेदध्वगो राजंस्तडागस्य जलं पिबेत्
तत्कर्तुः सर्वपापानि नश्यन्त्येव न
संशयः ५५
एकाहमपि यत्कुर्याद्भूमिस्थमुदकं नरः

स मुक्तः सर्वपापेभ्यः शतवर्षं वसेद्दिवि ५६
कर्तुं तडागं यो मर्त्यः साह्यकः शक्तितो भवेत्
सोऽपि तत्फलमाप्नोति तुष्टः प्रेरक एव च ५७
मृदं सिद्धार्थमात्रां वा तडागाद्यो बहिः क्षिपेत्
तिष्ठत्यब्दशतं स्वर्गे विमुक्तः
पापकोटिभिः ५८
देवता यस्य तुष्यन्ति गुरवो वा नृपोत्तम
तडागपुण्यभाक् स स्यादित्येषा शाश्वती
श्रुतिः ५९
इतिहासं प्रवक्ष्यामि तवात्र नृपसत्तम
यं श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र
संशयः ६०
गौडदेशेऽतिविख्यातो राजासीद्वीरभद्रकः महाप्रतापी विद्यावान्सदा विप्रपूजकः ६१
वेदशास्त्रकुलाचारयुक्तो मित्रविवर्धनः तस्य राज्ञी महाभागा नाम्ना चम्पकमञ्जरी ६२
तस्य राज्ञो महामात्याः कृत्याकृत्यविचारणाः
धर्माणां धर्मशास्त्रैस्तु सदा कुर्वन्ति निश्चयम् ६३
प्रायश्चितं चिकित्सां च ज्योतिषे

धर्मनिर्णयम्
विना शास्त्रेण यो
ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातकम् ६४
इति निश्चित्य मनसा मन्वादीरितधर्मकान्
आचार्येभ्यः सदा भूपः शृणोति
विधिपूर्वकम् ६५
न कोऽप्यन्यायवर्ती च तस्य राज्येऽवरोऽपि च
धर्मेण पाल्यमानस्य तस्य देशस्य भूपतेः ६६
जातं समत्वं स्वर्गस्य सौराज्यस्य शुभावहम्
स चैकदा तु नृपतिर्मृगयायां महावने ६७
मन्त्र्यादिभिः परिवृतो बभ्राम
मध्यभास्करम्
दैवादाखेटशून्यस्य ह्यतिश्रान्तस्य तत्र
वै ६८
नृपरीतस्य सञ्जातं सरसो दर्शनं नृप
ततः शुष्कां तु सरसीं दृष्ट्वा तत्र
व्यचिन्तयत् ६९
किमयं सरसी शृंगे भुवः केन विनिर्मिता
कथं जलं भवेदत्र येन जीवेदयं नृपः ७०
ततो बुद्धिः समभवत्खाते तस्या नृपोत्तम
हस्तमात्रं ततो गर्त्तं खात्वा
तोयमवाप्तवान् ७१
तेन तोयेन पीतेन राज्ञस्तृप्तिरजायत

मन्त्रिणश्चापि भूमीश
बुद्धिसागरसंज्ञिनः ७२
स बुद्धिसागरो भूपं प्राह धर्मार्थकोविदः
राजन्नियं पुष्करिणी वर्षा जलवती पुरा ७३
अद्यैनां बद्धवप्रां च कर्त्तुं जाता मतिर्मम
तद्भवान्मोदतां देव दत्तादाज्ञां च मेऽनघ ७४
इति श्रुत्वा वचस्तस्य मन्त्रिणो नृपसत्तमः
मुमुदेऽतितरां भूपः स्वयं कर्तुं समुद्यतः ७५
तमेव मन्त्रिणं तत्र युयोज शुभकर्मणि ततो राजाज्ञया सोऽपि बुद्धिसागरको मुदा ७६
सरसीं सागरं कर्त्तुमुद्यतः पुण्यकृत्तमः धनुषां चैव पञ्चाशत्सर्वतो विस्तृतायताम् ७७
सरसीं बद्धसुशिलां चकारागाधशम्बराम् तां विनिर्माय सरसीं राज्ञे सर्वं
न्यवेदयत् ७८
तस्यां ततः प्रभृति वै सर्वेऽपि वनचारिणः
पान्थाः पिपासिता भूप लभन्ते स्म जलं
शुभम् ७९
कदाचित्स्वायुषश्चान्ते स मन्त्री बुद्धिसागरः

प्रमृतो गतवांल्लोकं लोकशास्तुर्मम प्रभो ८०
तदर्थं तु मया पृष्टो धर्मो धर्मलिपिंकरः चित्रगुप्तस्तु तत्कर्म मह्यं सर्वं न्यवेदयत् ८१
उपदेष्टा स्वयं चासौ धर्मकार्यस्य भूपतेः तस्माद्धर्मविमानं तु समारोढुमिहार्हति ८२
इत्युक्ते चित्रगुप्तेन समाज्ञप्तो मया नृप
विमानं धर्मसज्ञं तु आरोढुं बुद्धिसागरः ८३
अथ कालान्तरे राजन्स राजा वीरभद्रकः मृतो गतो मम स्थानं नमश्चक्रे मुदान्वितः ८४
मया तु तत्र तस्यापि पृष्टं कर्माखिलं नृप
कथितं चित्रगुप्तेन धर्मं सरसिसंभवम् ८५
तदा सम्यङ्मया राजा बोधितोऽभूद्यथा शृणु
अधित्यकायां भूपाल सैकतस्य गिरेः पुरा ८६
लावकेनामुना चञ्च्वा खातं
द्व्यङ्गुलमम्बुनि
ततः कालान्तरे तेन वाराहेण नृपोत्तम ८७
खनितं हस्तमात्रं तु जलं तुण्डेन चात्मनः
ततोऽन्यदाऽमुया काल्या हस्तयुग्ममितः
कृतः ८८
खातो जले महाराज तोयं मासद्वयं स्थितम्

पीतं क्षुद्रैर्वनचरैः सत्त्वैस्तृष्णासमाकुलैः ८९
ततो वर्षत्रयान्ते तु गजेनानेन सुव्रत हस्तत्रयमितः खातः कृतस्तत्राधिकं जलम् ९०
मासत्रये स्थितं तच्च पयो जीवैर्वनेचरैः भवांस्तत्र समायातो जलशोषादनन्तरम् ९१ मासे तत्र तु संप्राप्तं हस्तं खात्वा जलं नृप
ततस्तस्योपदेशेन मन्त्रिणो नृपते त्वया ९२
पञ्चाशद्धनुरुत्खातं जातं तत्र महाजलम् पुनः शिलाभिः सुदृढं बद्धं जातं महत्सरः वृक्षाश्च रोपितास्तत्र सर्वलोकोपकारिणः ९३
तेन स्वस्वेन पुण्येन पञ्चैते जगतीपते विमानं धर्म्यमारूढास्त्वमप्येनं समारुह ९४
इति वाक्यं समाकर्ण्य मम राजा स भूमिप आरुरोह विमानं तत्षष्ठो राजा समांशभाक् ९५
इति ते सर्वमाख्यातं तडागजनितं फलम् श्रुत्वैतन्मुच्यते पापादाजन्ममरणान्तिकात् ९६
यो नरः श्रद्धया युक्तो व्याख्यातं शृणुयात्पठेत्

सोऽप्याप्नोत्यखिलं पुण्यं सरोनिर्माणसंभवम् ९७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्माख्याने द्वादशोऽध्यायः १२

अथ त्रयोदशोऽध्यायः
धर्मराज उवाच-
देवतायतनं यस्तु कुरुते कारयत्यपि शिवस्यापि हरेर्वापि तस्य पुण्यफलं शृणु १
मातृतः पितृतश्चैव लक्षकोटिकुलान्वितः कल्पत्रयं विष्णुपदे तिष्ठत्येव न संशयः २
मृदैव कुरुते यस्तु देवतायतनं नरः यावत्पुण्यं भवेत्तस्य तन्मे निगदतः शृणु ३
दिव्यदेहधरो भूत्वा विमानवरमास्थितः कल्पत्रयं विष्णुपदे तिष्ठत्येव न संशयः ४
मृदैव कुरुते यस्तु देवतायतनं नरः यावत्पुण्यं भवेत्तस्य तन्मे निगदतः शृणु ५
दिव्यदेहधरो भूत्वा विमानवरमास्थितः कल्पत्रयं विष्णुपदे स्थित्वा ब्रह्मपुरं व्रजेत् ६
कल्पद्वयं स्थितस्तत्र पुनः कल्पं

वसेद्दिवि
ततस्तु योगिनामेव कुले जातो दयान्वितः ७
वैष्णवं योगमास्थाय मुक्तिं व्रजति
शाश्वतीम्
दारुभिः कुरुते यस्तु तस्य स्याद्
द्विगुणं फलम् ८
त्रिगुणं चेष्टकाभिस्तु
शिलाभिस्तच्चतुर्गुणम्
स्फाटिकाभिः शिलाभिस्तु ज्ञेयं
दशगुणोत्तरम् ९
ताम्रीभिस्तच्छतगुणं हेम्ना कोटिगुणं भवेत्
देवालयं तडागं वा ग्रामं वा पालयेत्तु यः
१०
कर्तुःशतगुणं तस्य पुण्यं भवति भूपते देवालयस्य शुश्रूषां लेपसेचनमण्डनैः ११
कुर्याद्यत्सततं भक्त्या तस्य
पुण्यमनन्तकम्
वेतनाद्विष्टितो वापि
पुण्यकर्मप्रवर्त्तिताः १२
ते गच्छन्ति धराधाराः शाश्वतं वैष्णवं पदम्
तडागार्द्धफलं राजन्कासारे परिकीर्तितम् १३
कूपे पादफलं ज्ञेयं वाप्यां पद्माकरोन्मितम्

वापीशतगुणं प्रोक्तं कुल्यायां भूपतेः
फलम् १४
दृषद्भिस्तु धनी कुर्यान्मृदा
निष्किञ्चनो जनः
तयोः फलं समानं स्यादित्याह कमलोद्भवः १५
दद्यादाढ्यस्तु नगरं हस्तमात्रमकिञ्चनः
भुवं तयोः समफलं प्राहुर्वेदविदो जनाः १६
धनाढ्यः कुरुते यस्तु तडागं फलसाधनम्
! कुरुते कूपं समं पुण्यं प्रकीर्तितम् १७
आश्रमं कारयेद्यस्तु बहुजन्तूपकारकम्
स याति ब्रह्मभुवनं कुलत्रयसमन्वितः १८
धेनुर्वा ब्राह्मणो वापि यो वा को वापि
भूपते
क्षणार्द्धं तस्य छायायां तिष्ठन्स्वर्गं
नयत्यमुम् १९
आरामकारका राजन्देवतागृहकारिणः तडागग्रामकर्त्तारः पूज्यन्ते हरिणा सह २०
सर्वलोकोपकारार्थं पुष्पारामं जनेश्वर कुर्वते देवतार्थं वा तेषां पुण्यफलं शृणु २१
तत्र यावन्ति पर्णानि कुसुमानि भवन्ति च तावद्वर्षाणि नाकस्थो मोदते कुलकोटिभिः २२
प्राकारकारिणस्तस्य कण्टकावरणप्रदाः प्रयान्ति ब्रह्मणः स्थानं

युगानामेकसप्ततिम् २३
तुलसीरोपणं ये तु कुर्वते मनुजेश्वर
तेषां पुण्यफलं राजन्वदतो मे निशामय २४
सप्तकोटिकुलैर्युक्तो मातृतः पितृतस्तथा
वसेत्कल्पशतं साग्रं नारायणपदे नृप २५
ऊर्ध्वपुण्ड्रधरो यस्तु तुलसीमूलमृत्स्नया
गोपिकाचन्दनेनापि चित्रकूटमृदापि वा गङ्गामृत्तिकया चैव तस्य पुण्यफलं शृणु
२६
विमानवरमारुढो गन्धर्वाप्सरसां गणैः
सङ्गीयमानचरितो मोदते विष्णुमन्दिरे २७
पत्राणि तुलसीमूलाद्यावन्ति पतितानि वै
तावन्ति ब्रह्महत्यादिपातकानि हतानि च २८
तुलस्यां सेचयेद्यस्तु जलं चुलुकमात्रकम्
क्षीरोदवासिना सार्द्धं वसेदाचन्द्र
तारकम् २९
ददाति ब्राह्मणानां यः कोमलं तुलसीदलम्
स याति ब्रह्मसदने कुलत्रितयसंयुतः ३०
शालग्रामेऽपयेद्यस्तु तुलस्यास्तु दलानि
च
स वसेद्विष्णुभवने यावदाभूतसम्प्लवम् ३१
कण्टकावरणं यस्तु प्राकारं वापि कारयेत्
सोऽप्येकविंशतिकुलैर्मोदते
विष्णुमन्दिरे ३२
योऽच्चयेद्धरिपादाब्जं तुलस्याः

कोमलैर्दलैः
न तस्य
पुनरावृत्तिर्विष्णुलोकान्नरेश्वर ३३
द्वादश्यां पौर्णमास्यां यः क्षीरेण
स्नापयेद्धरिम्
कुलायुतयुतः सोऽपि मोदते वैष्णवे पदे ३४
प्रस्थमात्रेण पयसा यः स्नापयति केशवम् कुलायुतायुतयुतः सोऽपि विष्णुपुरे वसेत् ३५
घृतप्रस्थेन यो विष्णुं द्वादश्यां स्नापयेन्नरः
कुलकोटियुतो राजन्सायुज्यं लभते हरेः ३६ पञ्चामृतेन यः स्नानमेकादश्यां तु कारयेत्
विष्णोः सायुज्यकं तस्य भवेत्कुलशतायुतैः ३७
एकादश्यां पौर्णमास्यां द्वादश्यां वा नृपोत्तम
नालिकेरोदकैर्विष्णुं स्नापयेत्तत्फलं
शृणु ३८
दशजन्मार्जितैः पापैर्विमुक्तो नृपसत्तम
शतद्वयकुलैर्युक्तो मोदते विष्णुना सह ३९
इक्षुत्येन देवेशं यः स्नापयति भूपते
केशवं लक्षपितृभिः सार्द्धं विष्णुपदं
व्रजेत् ४०
पुष्पोदकेन गोविन्दं तथा गन्धोदकेन च

स्नापयित्वा हरिं भक्त्या वैष्णवं पदमाप्नुयात् ४१
जलेन वस्त्रपूतेन यः स्नापयति माधवम् सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुना सह मोदते ४२
क्षीराद्यैः स्नापयेद्यस्तु
रविसङ्क्रमणे हरिम्
स वसेद्विष्णुसदने त्रिसप्तपुरुषैः सह ४३
शुक्लपक्षे चतुर्द्दश्यामष्टम्यां
पूर्णिमादिने ४४
एकादश्यां भानुवारे द्वादश्यां
पञ्चमीतिथौ
सोमसूर्योपरागे च मन्वादिषु युगादिषु ४५
अर्द्धोदये च सूर्यस्य पुष्यार्के रोहिणीबुधे
तथैव शनिरोहिण्यां भौमाश्विन्यां तथैव च
४६
शन्यां भृगुमृगे चैव भृगुरेवतिसङ्गमे
तथा बुधानुराधायां श्रवणार्के तथैव च ४७
तथा च सोमश्रवणे हस्तयुक्ते बृहस्पतौ
बुधाष्टम्यां बुधाषाढे पुण्ये चान्ये
दिने तथा ४८
स्नापयेत्पयसा विष्णुं शान्तिमान्
वाग्यतः शुचिः
घृतेन मधुना वापि दध्ना वा तत्फलं शृणु ४९
सर्वयज्ञफलं प्राप्य सर्वपापविवर्जितः

वसेद्विष्णुपुरे सार्द्धं
त्रिसप्तपुरुषैर्नृप ५०
तत्रैव ज्ञानमासाद्य योगिनामपि दुर्लभम्
मोक्षमाप्नोति नृपते
पुनरावृत्तिदुर्लभम् ५१
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां सोमवारे च भूपते
शिवं संस्नाप्य दुग्धेन
शिवसायुज्यमाप्नुयात् ५२
नालिकेरोदकेनापि शिवं संस्नाप्य भक्तितः
अष्टम्यामिन्दुवारे वा
शिवसायुज्यमश्नुते ५३
शुक्लपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वापि
भूपते
घृतेन मधुना स्नाप्य शिवं तत्साम्यतां
व्रजेत् ५४
तिलतैलेन संस्नाप्य विष्णुं वा शिवमेव च
स याति तत्तत्सारूप्यं पितृभिः सह
सप्तभिः ५५
शिवमिक्षुरसेनापि यः स्नापयति भक्तितः
शिवलोके वसेत्कल्पं स सप्तपुरुषैः सह ५६
घृतेन स्नापयेल्लिङ्गमुत्थाने
द्वादशीदिने
क्षीरेण वा महाभाग तत्फलं शृणु मद्गिरा ५७
जन्मायुतार्जितैः पापैर्विमुक्तो मनुजो नृप
कोटिसङ्ख्यं समुद्धृत्य स्वकुलं शिवतां

व्रजेत् ५८
सम्पूज्य गन्धकुसुमैर्विष्णुं
विष्णुतिथौ नृप
जन्मायुतार्जितैः पापैर्मुक्तो व्रजति
तत्पदम् ५९
पद्मपुष्पेण यो विष्णुं शिवं वा
पूजयन्नेरः
स याति विष्णुभवनं कुलकोटिसमन्वितः ६०
हरिं च केतकीपुष्पैः शिवं धत्तूरजैर्निशि
सम्पूज्य पापनिर्मुक्तो वसेद्विष्णुपुरे
युगम् ६१
हरिं तु चाम्पकैः पुष्पैरर्कपुष्पैश्च
शङ्करम्
समभ्यर्च्य महाराज
तत्तत्सालोक्यमाप्नुयात् ६२
शङ्करस्याथवा विष्णोर्घृतयुक्तं च
गुग्गुलुम्
दत्त्वा धूपे नरो भक्त्या सर्वपापैः
प्रमुच्यते ६३
तिलतैलान्वितं दीपं विष्णोर्वा शङ्करस्य
वा
दत्त्वा नरः सर्वकामान्संप्राप्नोति
नृपोत्तम ६४
घृतेन दीपं यो दद्याच्छङ्करायाथ विष्णवे
स मुक्तः सर्वपापेभ्यो गङ्गास्नानफलं
लभेत् ६५

ग्राम्येण वापि तैलेन राजन्नन्येन वा पुनः
दीपं दत्त्वा महाविष्णोः शिवस्यापि फलं शृणु ६६
सर्वपापविनिर्मुक्तः
सर्वैश्वर्यसमन्वितः
तत्तत्सालोक्यमाप्नोति
त्रिःसप्तपुरुषान्वितः ६७
यद्यदिष्टतमं भोज्यं तत्तदीशाय विष्णवे
दत्वा तत्तत्पदं याति
चत्वारिंशत्कुलान्वितः ६८
यद्यदिष्टतमं वस्तु तत्तद्विप्राय दापयेत्
स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिदुर्लभम्
६९
भ्रूणहा स्वर्णदानेन शुद्धो भवति भूपते
अन्नतोयसमं दानं न भूतं न भविष्यति ७०
अन्नदः प्राणदः प्रोक्तः प्राणदश्चापि
सर्वदः
सर्वदानफलं यस्मादन्नदस्य नृपोत्तम ७१
अन्नदो ब्रह्मसदनं याति वंशायुतान्वितः
न तस्य पुनरावृत्तिरिति शास्त्रेषु
निश्चितम् ७२
सद्यस्तुष्टिकरं ज्ञेयं जलदानं यतोऽधिकम्
अन्नदानान्नृपश्रेष्ठ निर्दिष्टं
ब्रह्मवादिभिः ७३

महापातकयुक्तो वा युक्तो वाप्युपपातकैः जलदो मुच्यते तेभ्य इत्याह कमलोद्भवः ७४ शरीरमन्नजं प्राहुः प्राणानप्यन्नजान्विदुः तस्मादन्नप्रदो ज्ञेयः प्राणदः पृथिवीपते ७५
यद्यत्तुष्टिकरं दानं सर्वकामफलप्रदम्
तस्मादन्नसमं दानं नास्ति भूपाल भूतले ७६
अन्नदस्य कुले जाता आसहस्रं नृपोत्तम
नरकं ते न पश्यन्ति तस्मादन्नप्रदो वरः ७७
पादाभ्यङ्गं भक्तियुक्तो योऽतिथेः
कुरुतेनरः
स स्नातः सर्वतीर्थेषु
गङ्गास्नानपुरःसरम् ७८
तैलाभ्यङ्गं महाराज ब्राह्मणानां करोति
यः
स स्नातोऽष्टशतं साग्रं गङ्गायां नात्र
संशयः ७९
रोगितान्ब्राह्मणान्यस्तु प्रेम्णा
रक्षति रक्षकः
स कोटिकुलसंयुक्तो वसेद् ब्रह्मपुरे
युगम् ८०
यो रक्षेत्पृथिवीपाल रङ्कं वा रोगिणं
नरम्
तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा
सर्वान्कामान्प्रयच्छति ८१

मनसा कर्मणा वाचा यो रक्षेदामयान्वितम् सर्वान्कामानवाप्नोति सर्वपापविवर्जितः ८२
यो ददाति महीपाल निवासं ब्राह्मणाय वै तस्य प्रसन्नो देवेशः स्वलोकं
सम्प्रयच्छति ८३
ब्राह्मणाय ब्रह्मविदे यो दद्याद्गां
पयस्विनीम्
स याति ब्रह्मसदनमन्येषामतिदुर्लभम् ८४
अन्येभ्यः प्रतिगृह्यापि यो दद्याद्गां
पयस्विनीम्
तस्य पुण्यफलं वक्तुं नाहं शक्तोऽस्मि
पण्डित ८५
कपिलां वेदविदुषे यो ददाति पयस्विनीम्
स एव रुद्रो भूपाल सर्वपापविवर्जितः ८६
विप्राय वेदविदुषे दद्यादुभयतोमुखीम्
यस्तस्य पुण्यं सङ्ख्यातुं न
शक्तोऽब्दशतैरपि ८७
तस्य पुण्यफलं राजञ्श्छृणु वक्ष्यामि
तत्त्वतः
एकतः क्रतवः सर्वे समग्रवरदक्षिणाः ८८
एकतो भयभीतस्य प्राणिनः प्राणरक्षणम्
संरक्षति महीपाल यो विप्रं भयविह्वलम् ८९
स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः
वस्त्रदो रुद्रभवनं कन्यादो ब्रह्मणः

पदम् ९०
हेमदो विष्णुभवनं प्रयाति स्वकुलान्वितः
यस्तु कन्यामलङ्कृत्य
ददात्यध्यात्मवेदिने ९१
शतवंशसमायुक्तः स व्रजेद् ब्रह्मणः पदम्
कार्तिक्यां पौर्णमास्यां वा आषाढ्यां
वापि भूपते ९२
वृषभं शिवतुष्ट्यर्थमुत्सृजेत्तत्फलं
शृणु
सप्तजन्मार्जितैः पापैर्विमुक्तो रुद्र
रूपभाक् ९३
कुलसप्ततिसंयुक्तो रुद्रेण सह मोदते
शिवलिङ्गाङ्कितं कृत्वा महिषं यः
समुत्सृजेत् ९४
न तस्य यातनालोको भवेन्नृपतिसत्तम ताम्बूलदानं यः कुर्याच्छक्तितो नृपसत्तम ९५
तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा
ददात्यायुर्यशः श्रियम्
क्षीदो घृतदश्चैव मधुदो दधिदस्तथा ९६
दिव्याब्दायुतपर्यन्तं स्वर्गलोके
महीयते
प्रयाति ब्रह्मसदनमिक्षुदाता नृपोत्तम ९७
गन्धदः पुण्यफलदः प्रयाति ब्रह्मणः पदम्
गुडेक्षुरसदश्चैव प्रयाति क्षीरसागरम् ९८
भटानां जलदो याति सूर्यलोकमनुत्तमम्

विद्यादानेन सायुज्यं माधवस्य व्रजेन्नरः ९९
विद्यादानं महीदानं गोदानं चोत्तमोत्तमम् नरकादुद्धरन्त्येव जपवाहनदोहनात् १००
सर्वेषामपि दानानां विद्यादानं विशिष्यते विद्यादानेन सायुज्यं विष्णोर्याति
नृपोत्तम १०१
नरस्त्विन्धनदानेन मुच्यते ह्युपपातकैः शालग्रामशिलादानं महादानं प्रकीर्तितम् १०२
यद् दत्वा मोक्षमाप्नोति लिङ्गदानं तथा स्मृतम्
ब्रह्माण्डकोटिदानेन यत्फलं लभते नरः १०३ तत्फलं समवाप्नोति लिङ्गदानान्न संशयः शालग्रामशिलादाने ततोऽपि द्विगुणं फलम् १०४
शालग्रामशिलारूपी विष्णुरेवेति विश्रुतः यो ददाति नरो दानं गृहेषु महतां प्रभो १०५ गङ्गास्नानफलं तस्य निश्चितं नृप जायते रत्नान्वितसुवर्णस्य प्रदानेन नृपोत्तम १०६
भुक्तिमुक्तिमवाप्नोति महादानं यतः स्मृतम्
नरो माणिक्यदानेन परं मोक्षमवाप्नुयात् १०७
ध्रुवलोकमवाप्नोति वज्रदानेन मानवः

स्वर्गं विद्रुमदानेन रुद्र लोकमवाप्नुयात् १०८
प्रयाति यानदानेन मुक्तादानेन चैन्दवम् वैडूर्यदो रुद्रलोकं पुष्परागप्रदस्तथा १०९
पुष्परागप्रदानेन सर्वत्र सुखमश्नुते अश्वदो ह्यश्वसान्निध्यं चिरं व्रजति
भूमिप ११०
गजदानेन महता सर्वान्कामानवाप्नुयात्
प्रयाति यानदानेन स्वर्गं
स्वर्यानमास्थितः १११
महिषीदो जयत्येव ह्यपमृत्युं न संशयः गवां तृणप्रदानेन रुद्रलोकमवाप्नुयात्
११२
वारुणं लोकमाप्नोति महीश लवणप्रदः
स्वाश्रमाचारनिरता सर्वभूतहिते रताः ११३
अदाम्भिका गतासूयाः प्रयान्ति ब्रह्मणः
पदम्
परोपदेशनिरता वीतरागा विमत्सरा ११४
हरिपादार्चनरताः प्रयान्ति सदनं हरेः
सत्सङ्गाह्लादनिरताः सत्कर्मसु
सदोद्यताः ११५
परापवादविमुखाः प्रयान्ति हरिमन्दिरम् नित्यं हितकरा ये तु ब्राह्मणेषु च गोषु च ११६
परस्त्रीसङ्गविमुखा न पश्यन्ति यमालयम्

जितेन्द्रिया जिताहारा गोषु क्षान्ताः सुशीलिनः ११७
ब्राह्मणेषु क्षमाशीलाः प्रयान्ति भवनं हरेः
अग्निशुश्रूषवश्चैव गुरुशुश्रूषकास्तथा ११८
पतिशुश्रूषणरता न वै संसृतिभागिनः
सदा देवार्चनरता हरिनामपरायणाः ११९
प्रतिग्रहनिवृत्ताश्च प्रयान्ति परमं
पदम्
अनाथं विप्रकुणपं ये दहेयुर्नृपोत्तम १२०
अश्वमेधसहस्राणां फलमश्नुवते सदा
पत्रैः पुष्पैः फलैर्वापि जलैर्वा
मनुजेश्वर १२१
पूजया रहितं लिङ्गमचर्येत्तत्फलं शृणु
अप्सरोगणगन्धर्वैः स्तूयमानो विमानगः १२२
प्रयाति शिवसान्निध्यमित्याह कमलोद्भवः चुलुकोदकमात्रेण लिङ्गं संस्नाप्य भूमिप १२३
लक्षाश्वमेधजं पुण्यं संप्राप्नोति न
संशयः
पूजया रहितं लिङ्गं
कुसुमैर्योऽचयेत्सुधीः १२४
अश्वमेधायुतफलं भवेत्तस्य जनेश्वर
भक्ष्यैर्भोज्यैः फलैर्वापि शून्यं
लिङ्गं प्रपूज्य च १२५

शिवसायुज्यमाप्नोति पुनरावृत्तिवर्जितम्
पूजया रहितं विष्णुं योऽचयेदर्कवंशज १२६
जलेनापि स सालोक्यं विष्णोर्याति नरोत्तम
देवतायतने यस्तु कुर्यात्सम्मार्जनं
सुधीः १२७
यावत्पांसु युगावासं वैष्णवे मन्दिरे
लभेत्
शीर्णं स्फटिकलिङ्गं तु यः
संदध्यान्नृपोत्तम १२८
शतजन्मार्जितैः पापैर्मुच्यते स तु मानवः यस्तु देवालये राजन्नपि गोचर्ममात्रकम् १२९
जलेन सिञ्चेद् भूभागं सोऽपि स्वर्गं लभेन्नरः
गन्धोदकेन यः सिञ्चेद्देवतायतने भुवम् १३०
यावत्कणानुकल्पं तु तिष्ठेत देवसन्निधौ मृदा धातुविकारैर्वा यो लिम्पेद्देवतागृहम् १३१
स कोटिकुलमुद्धृत्य याति साम्यं
मधुद्विषः
शिलाचूर्णेन यो मर्त्यो देवागारं तु
लेपयेत् १३२
स्वस्तिकादीनि वा कुर्यात्तस्य
पुण्यमनन्तकम्
यः कुर्याद्दीपरचनां देवतायतने नृप १३३

तस्य पुण्यं प्रसङ्ख्यातुं नोत्सहेऽब्दशतैरपि
अखण्डदीपं यः कुर्याद्विष्णोर्वा शङ्करस्य च १३४
क्षणे क्षणेऽश्वमेधस्य फलं तस्य न
दुर्लभम्
अर्चितं शङ्करं दृष्ट्वा विष्णुं वापि
नमेत्तु यः १३५
स विष्णुभवनं प्राप्य मोदते च युगायुतम्
देव्याः प्रदक्षिणामेकां सप्त सूर्यस्य
भूमिप १३६
तिस्रो विनायकस्यापि चतस्रो
विष्णुमन्दिरे
कृत्वा तत्तद्गृहं प्राप्य मोदते
युगलक्षकम् १३७
यो विष्णोर्भक्तिभावेन तथैव गोद्विजस्य च
प्रदक्षिणां चरेत्तस्य ह्यश्वमेधः पदे
पदे १३८
काश्यां माहेश्वरं लिङ्गं संपूज्य प्रणमेत्तु यः
न तस्य विद्यते कृत्यं संसृतिर्नैव जायते १३९
शिवं प्रदक्षिणं कृत्वा सव्येनैव विधानतः नरो न च्यवते स्वर्गाच्छङ्करस्य प्रसादतः १४०
स्तुत्वा स्तोत्रैर्जगन्नाथं

नारायणमनामयम्
सर्वान्कामानवाप्नोति मनसा यद्यदिच्छति १४१
देवतायतने यस्तु भक्तियुक्तः प्रनृत्यति गायते वा स भूपाल रुद्रलोके च मुक्तिभाक् १४२
ये तु वाद्यं प्रकुर्वन्ति देवतायतने नराः
ते हंसयानमारूढा व्रजन्ति ब्रह्मणः पदम् १४३
करतालं प्रकुर्वन्ति देवतायतने तु ये ते सर्वपापनिर्मुक्ता विमानस्था
युगायुतम् १४४
देवतायतने ये तु घण्टानादं प्रकुर्वते
तेषां पुण्यं निगदितुं न समर्थः शिवः
स्वयम् १४५
भेरीमृदङ्गपटहमुरजैश्च सडिण्डिमैः संप्रीणयन्ति देवेशं तेषां पुण्यफलं शृणु १४६
देवस्त्रीगणसंयुक्ताः सर्वकामैः समर्चिताः
स्वर्गलोकमनुप्राप्य मोदन्ते कल्पपञ्चकम् १४७
देवतामन्दिरे कुर्वन्नरः शङ्खं नृप सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुना सह मोदते १४८

तालकांस्यादिनिनदं कुर्वन् विष्णुगृहे नरः
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकमवाप्नुयात् १४९
यो देवः सर्वदृग्विष्णुर्ज्ञानरूपी निरञ्जनः
सर्वधर्मफलं पूर्णं संतुष्टः प्रददाति च १५०
यस्य स्मरणमात्रेण देवदेवस्य चक्रिणः सफलानि भवन्त्येव सर्वकर्माणि भूपते १५१ परमात्मा जगन्नाथः सर्वकर्म्मफलप्रदः सत्कर्मकर्तृभिर्नित्यं स्मृतः सर्वार्तिनाशनः
तमुद्दिश्य कृतं यच्च तदानन्त्याय कल्पते १५२
धर्माणि विष्णुश्च फलानि विष्णुः कर्माणि विष्णुश्च फलानि भोक्ता
कार्यं च विष्णुः करणानि विष्णुरस्मान्न किञ्चिद्व्यतिरिक्तमस्ति १५३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्मानुकथनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३

अथ चतुर्दशोऽध्यायः
धर्मराज उवाच
श्रुतिस्मृत्युदितं धर्मं

वर्णानामनुपूर्वशः
प्रब्रवीमि नृपश्रेष्ठ तं शृणुष्व समाहितः १
यो भुञ्जानोऽशुचिं वापि चाण्डालं पतितं
स्पृशेत्
क्रोधादज्ञानतो वापि तस्य वक्ष्यामि
निष्कृतिम् २
त्रिरात्रं वाथ षड्रात्रं यथासङ्ख्यं
समाचरेत्
स्नानं त्रिषवणं विप्र पञ्चगव्येन
शुध्यति ३
भुञ्जानस्य तु विप्रस्य कदाचित्स्रवते
गुदम्
उच्छिष्टत्वेऽशुचित्वे च तस्य शुद्धिं
वदामि ते ४
पूर्वं कृत्वा द्विजः शौचं पश्चादप उपस्पृशेत्
अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति ५
निगिरन्यदि मेहेत भुक्त्वा वा मेहने कृते अहोरात्रोषितो भूत्वा जुहुयात्सर्पिषाऽनलम् ६
यदा भोजनकाले स्यादशुचिर्ब्राह्मणः
क्वचित्
भूमौ निधाय तं ग्रासं स्नात्वा
शुद्धिमवाप्नुयात् ७

भक्षयित्वा तु तद् ग्रासमुपवासेन शुंद्ध्य्ति
अशित्वा चैव तत्सर्वं त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ८
अश्नतश्चेद्वमिः स्याद्वै
ह्यस्वस्थस्त्रिशतं जपेत्
स्वस्थस्त्रीणि सहस्राणि गायत्र्याः
शोधनं परम् ९
चाण्डालैः श्वपचैः स्पृष्टो विण्मूत्रे च
कृते द्विजः १०
त्रिरात्रं प्रकुर्वीत भुक्तोच्छिष्टः
षडाचरेत्
उदक्यां सूतिकां वापि संस्पृशेदन्त्यजो
यदि ११
त्रिरात्रेण विशुद्धिः स्यादिति
शातातपोऽब्रवीत्
रजस्वला तु संस्पृष्टा
श्वभिर्मातङ्गवायसैः १२
निराहारा शुचिस्तिष्ठेत्काले स्नानेन
शुद्ध्य्ति
रजस्वले यदा नार्यावन्योन्यं स्पृशतः
क्वचित् १३
शुध्येते ब्रह्मकूर्चेन ब्रह्मकूर्चेन
चोपरि
उच्छिष्टेन च संस्पृष्टो यो न स्नानं
समाचरेत् १४

ऋतौ तु गर्भं शङ्कित्वा स्नानं मैथुनिनः स्मृतम्
अनृतौ तु स्त्रियं गत्वा शौचं
मूत्रपुरीषवत् १५
उभावप्यशुची स्यातां दम्पती याभसङ्गतौ
शयनादुत्थिता नारी शुचिः स्यादशुचिः
पुमान् १६
भर्त्तुः शरीरशुश्रूषां
दौरात्म्यादप्रकुर्वती
दण्ड्या द्वादशकं नारी वर्षं त्याज्या
धनं विना १७
त्यजन्तो
पतितान्बन्धून्दण्ड्यानुत्तमसाहसम्
पिता हि पतितः कामं न तु माता कदाचन १८
आत्मानं घातयेद्यस्तु
रज्ज्वादिभिरुपक्रमैः
मृते मेध्येन लेप्तव्यो जीवतो द्विशतं
दमः १९
दण्ड्यास्तत्पुत्रमित्राणि प्रत्येकं
पाणिकं दमम्
प्रायश्चित्तं ततः
कुर्युर्यथाशास्त्रपचोदितम् २०
जलाग्न्युद्बन्धनभ्रष्टाः
प्रव्रज्यानाशकच्युताः
विषप्रपतनध्वस्ताः शस्त्रघातहताश्च ये २१
न चैते प्रत्यवसिताः सर्वलोकबहिष्कृताः

चान्द्रायणेन शुद्ध्य्न्ति
तप्तकृच्छ्रद्वयेन वा २२
उभयावसितः पापश्यामच्छबलकाच्च्युतः
चान्द्रायणाभ्यां शुद्ध्य्ते दत्त्वा
धेनुं तथा वृषम् २३
श्वशृगालप्लवङ्गाद्यैर्मानुषैश्च रतिं
विना
स्पृष्टाः स्नात्वा शुचिः सद्यो दिवा
सन्ध्यासु रात्रिषु २४
अज्ञानाद्वा तु यो भुक्त्वा चांडालान्नं
कथञ्चन
गोमूत्रयावकाहारो मासार्द्धेन
विशुद्ध्य्ति २५
गोब्राह्मणगृहं दग्ध्वा मृतं
चोद्बन्धनादिना
पाशं छित्वा तथा तस्य कृच्छ्रमेकं चरेद्
द्विजः २६
चाण्डालपुल्कसानां च भुक्त्वा हत्वा च
योषितम्
कृच्छ्रार्द्धमाचरेज्ज्ञानादज्ञानादैन्दवद्वयम् २७
कोपालिकान्नभोक्तॄणां तन्नारीगामिनां
तथा
अगम्यागमने विप्रो मद्यगोमांसभक्षणे २८
तप्तकृच्छ्रपरिक्षिप्तो मौर्वीहोमेन शुद्ध्य्ति

महापातककर्त्तारश्चत्वारोऽथ विशेषतः २९
अग्निं प्रविश्य शुद्ध्य्न्ति स्थित्वा
वा महति क्रतौ
रहस्यकरणोऽप्येवं मासमभ्यस्य पूरुषः ३०
अघमर्षणसूक्तं वा शुद्ध्य्देन्तर्जले
जपन्
रजकश्चर्मकारश्च नटो बुरुड एव च ३१
कैवर्त्तमेदभिल्लाश्च सप्तैते
ह्यन्त्यजाः स्मृताः
भुक्त्वा चैषां स्त्रियो गत्वा पीत्वा यः
प्रतिगृह्यते ३२
कृच्छ्रार्द्धमाचरेज्ज्ञानादज्ञानादैन्दवद्वयम्
मातरं गुरुपत्नीं च दुहितृभगिनीस्नुषाः ३३
सङ्गम्य प्रविशेदग्निं नान्या शुद्धिर्विधीयते
राज्ञीं प्रव्रजितां धात्रीं तथा
वर्णेत्तमामपि ३४
गत्वा कृच्छद्वयं
कुर्यात्सगोत्रामभिगम्य च
अमूषु पितृगोत्रासु मातृगोत्रगतासु च ३५
परदारेषु सर्वेषु कृच्छ्रार्द्धं तपनं
चरेत्
वेश्याभिगमने पापं व्यपोहन्ति
द्विजास्तथा ३६

पीत्वा सकृत्सुतप्तं च पञ्चरात्रं कुशोदकम्
गुरुतल्पगतो कुर्याद् ब्राह्मणो विधिवद् व्रतम् ३७
गोघ्नस्य केचिदिच्छन्ति
केचिच्चैवावकीर्णिनः
दण्डादूर्ध्वं प्रहारेण यस्तु गां
विनिपातयेत् ३८
द्विगुणं गोव्रतं तस्य प्रायश्चितं
विशोधयेत्
अङ्गुष्ठमात्रस्थूलस्तु
बाहुमात्रप्रमाणकः ३९
सार्द्रकस्सपलाशश्च गोदण्डः
परिकीर्त्तितः
गवां निपातने चैव गर्भोऽपि संभवेद्यदि ४०
एकैकशश्चरेत्कृच्छ्रं एषा गोघ्नस्य
निष्कृतिः
बन्धने रोधने चैव पोषणे वा गवां रुजाम् ४१
संपद्यते चेन्मरणं निमिते नैव लिप्यते मूर्च्छितः पतितो वापि दण्डेनाभिहतस्ततः ४२
उत्थाय षट्पदं गच्छेत्सप्त पञ्चदशापि वा ग्रासं वा यदि गृह्णीयात्तोयं वापि पिबेद्यदि ४३
सर्वव्याधिप्रणष्टानां प्रायश्चित्तं न विद्यते

काष्ठलोष्टाश्मभिर्गावः शस्त्रैर्वा निहता यदि ४४
प्रायश्चितं स्मृतं तत्र शस्त्रे शस्त्रे
निगद्यते
काष्ठे सान्तपनं प्रोक्तं प्राजापत्यं तु
लोष्टके ४५
तप्तकृच्छ्रं तु पाषाणे शस्त्रे चाप्यति कृच्छ्रकम्
औषधं स्नेहमाहारं दद्याद्गोब्राह्मणेषु च ४६
दीयमाने विपत्तिः स्यात्प्रायश्चित्तं तदा नहि
तैलभेषजपाने च भेषजानां च भक्षणे ४७ निशल्यकरणे चैव प्रायश्चित्तं न विद्यते वत्सानां कण्ठबन्धेन क्रियया भेषजेन तु ४८
सायं सङ्गोपनार्थं च त्वदोषो रोषबन्धयोः पादे चैवास्य रोमाणि द्विपादे श्मश्रु केवलम् ४९
त्रिपादे तु शिखावर्तं मूले सर्वं
समाचरेत्
सर्वान्केशान्समुद्धृत्य
छेदयेदङ्गुलद्वयम् ५०
एवमेव तु नारीणां मुण्डनं शिरसः स्मृतम्
न स्त्रिया वपनं कार्यं न च वीरासनं
स्मृतम् ५१

न च गोष्ठे निवासोऽस्ति न गच्छन्तीमनुव्रजेत्
राजा वा राजपुत्रो वा ब्राह्मणो वा बहुश्रुतः ५२
अकृत्वा वपनं तेषां प्रायश्चितं
विनिर्द्दिशेत्
केशानां रक्षणार्थं च द्विगुणं
व्रतमादिशेत् ५३
द्विगुणे तु व्रते चीर्णे द्विगुणा
व्रतदक्षिणा ५४
पापं न क्षीयते हन्तुर्दाता च नरकं
व्रजेत्
अश्रौतस्मार्तविहितं प्रायश्चित्तं
वदन्ति ये ५५
तान्धर्मविघ्नकर्तॄंश्च राजा दण्डेन पीडयेत्
न चैतान्पीडयेद्राजा कथञ्चित्काममोहितः ५६
तत्पापं शतधा भूत्वा तमेव परिसर्पति प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णे कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ५७
विंशतिर्गा वृषं चैकं दद्यात्तेषां च
दक्षिणाम्
कृमिभिस्तृणसम्भूतैर्मक्षिकादिनिपातितैः ५८
कृच्छ्रार्द्धं स प्रकुर्वीत शक्त्या

दद्याच्च दक्षिणाम्
प्रायश्चित्तं च कृत्वा वै भोजयित्वा द्विजोत्तमान् ५९
सुवर्णमानिकं दद्यात्ततः
शुद्धिर्विधीयते
चाण्डालश्वपचैः स्पृष्टे निशि स्नानं
विधीयते ६०
न वसेत्तत्र रात्रौ तु सद्यः स्नानेन
शुद्ध्य्ति
वसेदथ यदा रात्रावज्ञानादविचक्षणः ६१
तदा तस्य तु तत्पापं शतधा परिवर्तते
उद्गच्छन्ति च नक्षत्राण्युपरिष्टाच्च ये
ग्रहाः ६२
संस्पृष्टे
रश्मिभिस्तेषामुदकस्नानमाचरेत्
याश्चान्तर्जलवल्मीकमूषिकोषरवर्त्मसु ६३
श्मशाने शौचशेषे च न ग्राह्याः सप्त
मृत्तिकाः
इष्टापूर्तं तु कर्त्तव्यं ब्राह्मणेन
प्रयत्नतः ६४
इष्टेन लभते स्वर्गं मोक्षं पूर्त्तेन
चाप्नुयात्
वित्तक्षेपो भवेदिष्टं तडागं
पूर्त्तमुच्यते ६५
आरामश्च विशेषेण देवद्रोण्यस्तथैव च
वापीकूपतडागानि देवतायतनानि च ६६

पतितान्युद्धरेद्यस्तु स पूर्वफलमश्नुते शुक्लाया आहरेन्मूत्रं कृष्णाया गोः
शकृत्तथा ६७
ताम्रायाश्च पयो ग्राह्यं श्वेतायाश्च
दधि स्मतम्
कपिलाया घृतं ग्राह्यं महापातकनाशनम् ६८
कुशैस्तीर्थनदीतोयैः सर्वद्रव्यं पृथक्
पृथक्
आहृत्य प्रणवेनैव उत्थाप्य प्रणवेन च ६९
प्रणवेन समालोड्य प्रणवेनैव सम्पिबेत्
पालाशे मध्यमे पर्णे भाण्डे ताम्रमये
शुभे ७०
पिबेत्पुष्करपर्णे वा मृण्मये वा कुशोदकम्
सूतके तु समुत्पन्ने द्वितीये समुपस्थिते ७१
द्वितीये नास्ति दोषस्तु प्रथमेनैव
शुध्यति
जातेन शुध्यते जातं मृतेन मृतकं तथा ७२
गर्भसंस्रवणे मासे त्रीण्यहानि
विनिर्दिशेत् ७३
रात्रिभिर्मासतुल्याभिर्गर्भस्रावे
विशुद्ध्य्ति
रजस्युपरते साध्वी स्नानेन स्त्री
रजस्वला ७४
स्वगोत्राद् भ्रश्यते नारी

विवाहात्सप्तमे पदे
स्वामिगोत्रेण कर्त्तव्यास्तस्याः पिण्डोदकक्रियाः ७५
उद्देश्यं पिण्डदाने स्यात्पिण्डे पिण्डे
द्विनामतः
षण्णां देयास्त्रयः पिण्डा एवं दाता न
मुह्यति ७६
स्वेन भर्त्रा सहस्राब्दं माता भुक्ता सुदैवतम्
पितामह्यपि स्वेनैव स्वेनैव प्रपितामही ७७
वर्षे वर्षे तु कुर्वीत मातापित्रोस्तु सत्कृतिम्
अदैवं भोजयेच्छ्राद्धं पिण्डमेकं तु निर्वपेत् ७८
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं
वृद्धिश्राद्धमथापरम्
पार्वणं चेति विज्ञेयं श्राद्धं पञ्चविधं
बुधैः ७९
ग्रहोपरागे सङ्क्रान्तौ पर्वोत्सवमहालये निर्वपेत् त्रीन्नरः पिण्डानेकमेव
मृतेऽहनि ८०
अनूढा न पृथक्कन्या पिण्डे गोत्रे च सूतके
पाणिग्रहणमन्त्राभ्यां
स्वगोत्राद्भ्रश्यते ततः ८१
येन येन तु वर्णेन या कन्या परिणीयते

तत्समं सूतकं याति तथा पिण्डोदकेऽपि च ८२
विवाहे चैव संवृत्ते चतुर्थेऽहनि
रात्रिषु
एकत्वं सा व्रजेद्भर्तुः पिण्डे गोत्रे च
सूतके ८३
प्रथमेऽह्नि द्वितीये वा तृतीये वा
चतुर्थके
अस्थिसंचयनं कार्यं
बन्धुभिर्हितबुद्धिभिः ८४
चतुर्थे पञ्चमे चैव सप्तमे नवमे तथा
अस्थिसञ्चयनं प्रोक्तं वर्णानामनु
पूर्वशः ८५
एकादशाहे प्रेतस्य यस्य चोत्सृज्यते वृषः मुच्यते प्रेतलोकात्स स्वर्गलोके महीयते ८६
नाभिमात्रे जले स्थित्वा हृदयेन तु
चिन्तयेत्
आगच्छन्तु मे पितरो गृह्णन्त्वेतांञ्जलांञ्जलीन् ८७
हस्तौ कृत्वा तु संयुक्तौ पूरयित्वा जलेन
च
गोशृङ्गमात्रमुद्धृत्य जलमध्ये
विनिःक्षिपेत् ८८
आकाशे च क्षिपेद्वारि वारिस्थो दक्षिणामुखः
पितॄणां स्थानमाकाशं दक्षिणादिक् तथैव च

८९
आपो देवगणाः प्रोक्ता आपः पितृगणास्तथा तस्मादस्य जलं देयं पितॄणां हितमिच्छता ९०
दिवा सूर्यांशुसंतप्तं रात्रौ नक्षत्रमारुतैः
मध्ययोरप्युभाभ्यां च पवित्रं सर्वदा
जलम् ९१
स्वभावयुक्तमव्यक्तममेध्येन सदा शुचिः
भाण्डस्थं धरणीस्थं वा पवित्रं सर्वदा
जलम् ९२
देवतानां पितॄणां च जलं
दद्याज्जलाञ्जलीन्
असंस्कृतप्रमीतानां स्थले
दद्याद्विचक्षणः ९३
श्राद्धे हवनकाले च दद्यादेकेन पाणिना
उभाभ्यां तर्पणे दद्यादेष धर्मो
व्यवस्थितः ९४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्मशान्तिनिर्देशो नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४
अथ पञ्चशशोऽध्यायः
धर्म राज उवाच
पापभेदान्प्रवक्ष्यामि यथा स्थूलाश्च यातनाः
शृणुष्व धैर्यमास्थाय रौद्रा ये नरका यतः

१
पापिनो ये दुरात्मानो नरकाग्निषु सन्ततम् पच्यन्ते येषु तान्वक्ष्ये
भयङ्करफलप्रदान् २
तपनो वालुकाकुम्भौ महारौरवरौरवौ
कुम्भीपाको निरुच्छ्वासः कालसूत्रः
प्रमर्दनः ३
असिपत्रवनं घोरं लालाभक्षो हिमोत्कटः
मूषावस्था वसाकूपस्तथा वैतरणी नदी ४
भक्ष्यन्ते मूत्रपानं च पुरीषह्रद एव च
तप्तशूलं तप्तशिला शाल्मलीद्रुम एव च ५
तथा शोणितकूपश्च घोरः शोणितभोजनः
स्वमांसभोजनं चैव वह्निज्वालानिवेशनम् ६
शिलावृष्टिः
शस्त्रवृष्टिर्वह्निवृष्टिस्तथैव च
क्षारोदकं चोष्णतोयं
तप्तायःपिण्डभक्षणम् ७
अथ शिरःशोषणं च मरुत्प्रपतनं तथा
तथा पाषाणवर्षं च कृमिभोजनमेव च ८
क्षारोदपानं भ्रमणं तथा क्रकचदारणम्
पुरीषलेपनं चैव पुरीषस्य च भोजनम् ९
रेतःपानं महाघोरं सर्वसन्धिषु दाहनम्
धूमपानं पाशबन्धं नानाशूलानुलेपनम् १०
अङ्गारशयनं चैव तथा मुसलमर्द्दनम्
बहूनि काष्ठयन्त्राणि कषणं छेदनं तथा ११
पतनोत्पतनं चैव गदादण्डादिपीडनम्

गजदन्तप्रहरणं नाना सर्पैश्च दंशनम् १२
शीताम्बुसेचनं चैव नासायां च मुखे तथा
घोरक्षाराम्बुपानं च तथा लवणभक्षणम् १३
स्नायुच्छेदं स्नायुबन्धमस्थिच्छेदं
तथैव च
क्षाराम्बुपूर्णरन्ध्राणां प्रवेशं
मांसभोजनम् १४
पित्तपानं महाघोरं तथैव श्लेष्मभोजनम्
वृक्षाग्रात्पातनं चैव जलान्तर्मज्जनं
तथा १५
पाषाणधारणं चैव शयनं कण्टकोपरि पिपीलिकादंशनं च वृश्चिकैश्चापि पीडनम्
१६
व्याघ्रपीडा शिवापीडा तथा महिषपीडनम्
कर्द्दमे शयनं चैव दुर्गन्धपरिपूरणम् १७
बहुशश्चार्धशयनं महातिक्तनिषेवणम्
अत्युष्णतैलपानं च महाकटुनिषेवणम् १८
कषायोदकपानं च तप्तपाषाणतक्षणम्
अत्युष्णशीतस्नानं च तथा दशनशीर्णनम् १९
तप्तायःशयनं चैव ह्ययोभारस्य बन्धनम्
एवमाद्या महाभाग यातनाः कोटिकोटिशः २०
अपि वर्षसहस्रेण नाहं निगदितुं क्षमः
एतेषु यस्य यत्प्राप्तं पापिनः
क्षितिरक्षक २१
तत्सर्वं संप्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु

ब्रह्महा च सुरापी च स्तेयी च गुरुतल्पगः २२
महापातकिनस्त्वेते तत्संसर्गी च पञ्चमः पङिक्तभेदी वृथापाकी नित्यं ब्राह्मणदूषकः २३
आदेशी वेदविक्रेता पञ्चैते ब्रह्मघातकाः
ब्राह्मणं यः समाहूय दास्यामीति धनादिकम्
पश्चान्नास्तीति यो
ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् २४
स्नानार्थं पूजनार्थं वा गच्छतो
ब्राह्मणस्य यः
समायात्यन्तरायत्वं
तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् २५
परनिन्दासु निरतश्चात्मोत्कर्षरतश्च यः
असत्यनिरतश्चैव ब्रह्महा परिकीर्तितः २६
अधर्मस्यानुमन्ता च ब्रह्महा परिकीर्तितः
अन्योद्वेगरतश्चैव अन्येषां दोषसूचकः २७
दम्भाचाररतश्चैव ब्रह्महेत्यभिधीयते नित्यं प्रतिग्रहरतस्तथा प्राणिवधे रतः
२८
अधर्मस्यानुमन्ता च ब्रह्महा परिकीर्तितः
ब्रह्महत्या समं पापमेवं बहुविधं नृप २९
सुरापानसमं पापं प्रवक्ष्यामि समासतः
गणान्नभोजनं चैव गणिकानां निषेवणम् ३०
पतितान्नादनं चैव सुरापानसमं स्मृतम्
उपासनापरित्यागो देवलानां च भोजनम् ३१

सुरापयोषित्संयोगः सुरापानसमः स्मृतः यः शूद्रेण समाहूतो भोजनं कुरुते द्विजः ३२
सुरापी स हि विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः
यः शूद्रेणाभ्यनुज्ञातः प्रेष्य कर्म
करोति च ३३
सुरापानं समं पापं लभते स नराधमः
एवं बहुविधं पापं सुरापानसमं स्मृतम् ३४
हेमस्तेयसमं पापं प्रवक्ष्यामि निशामय
कन्दमूलफलानां च कस्तूरीपटवाससाम् ३५
सदा स्तेयं च रत्नानां स्वर्णस्तेयसमं
स्मृतम्
ताम्रायस्त्रपुकांस्यानामाज्यस्य
मधुनस्तथा ३६
स्तेयं सुगन्धद्रव्याणां स्वर्णस्तेयसमं
स्मृतम्
क्रमुकस्यापि हरणमम्भसां चन्दनस्य च ३७
पर्णरसापहरणं स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम्
पितृयज्ञपरित्यागो धर्मकार्यविलोपनम् ३८
यतीनां निन्दनं चैव स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम्
भक्ष्याणां चापहरणं धान्यानां हरणं तथा ३९
रुद्राक्षहरणं चैव स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम्
भगिनीगमनं चैव पुत्रस्त्रीगमनं तथा ४०

रजस्वलादिगमनं गुरुतल्पसमं स्मृतम्
हीनजात्याभिगमनं मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ४१
परस्त्रीगमनं चैव गुरुतल्पसमं स्मृतम्
भ्रातृस्त्रीगमनं चैव
वयस्यस्त्रीनिषेवणम् ४२
विश्वस्तागमनं चैव गुरुतल्पसमं स्मृतम्
अकाले कर्मकरणं पुत्रीगमनमेव च ४३
धर्मलोपः शास्त्रनिन्दा गुरुतल्पसमं
स्मृतम्
इत्येवमादयो राजन्महापातकसंज्ञिताः ४४
एतेष्वेकतमेनापि सङ्गकृत्तत्समो भवेत्
यथाकथञ्चित्पापानामेतेषां परमर्षिभिः ४५
शान्तैस्तु निष्कृतिर्दृष्टा प्रायश्चित्तादिकल्पनैः प्रायश्चित्तविहीनानि पापानि शृणु भूपते ४६
समस्तपापतुल्यानि महानरकदानि च ब्रह्महत्यादिपापानां कथचिन्निष्कृतिर्भवेत् ४७
ब्राह्मणं द्वेष्टि यस्तस्य निष्कृतिर्नास्ति कुत्रचित् विश्वस्तघातिनं चैव कृतघ्नानां नरेश्वर ४८
शूद्रस्त्रीसङ्गिनां चैव निष्कृतिर्नास्ति कुत्रचित्
शूद्रान्नपुष्टदेहानां

वेदनिन्दारतात्मनाम् ४९
सत्कथानिन्दकानां च नेहामुत्र च
निष्कृतिः ५०
बौद्धालयं विशेद्यस्तु महापद्यपि वै
द्विजः
न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा
प्रायश्चित्तशतैरपि ५१
बौद्धाःपाषण्डिनः प्रोक्ता यतो
वेदविनिन्दकाः
तस्माद् द्विजस्तान्नेक्षेत यतो
धर्मबहिष्कृताः ५२
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि द्विजो बौद्धालयं
विशेत्
ज्ञात्वा चेन्निष्कृतिर्नास्ति
शास्त्राणामिति निश्चयः ५३
एतेषां पापबाहुल्यान्नरकं कोटिकल्पकम्
प्रायश्चित्तविहीनानि प्रोक्तान्यन्यानि
च प्रभो ५४
पापानि तेषां नरकान्गदतो मे निशामय ५५
महापातकिनस्तेषु प्रत्येकं युगवासिनः तदन्ते पृथिवीमेत्य सप्तजन्मसु गर्दभाः ५६
ततः श्वानो विद्धदेहा भवेयुर्दशजन्मसु आशताब्दं विट्कृमयः सर्पा द्वादशजन्मसु ५७
ततः सहस्रजन्मानि मृगाद्याः पशवो नृप

शताब्दं स्थावराश्चैव ततो गोधाशरीरिणः ५८
ततस्तु सप्तजन्मानि चण्डालाः पापकारिणः
ततः षोडश जन्मानि शूद्राद्या हीनजातयः ५९
ततस्तु जन्मद्वितये दरिद्रा व्याधिपीडिताः
प्रतिग्रहपराः नित्यं ततो निरयगाः पुनः ६०
असूयाविष्टमनसो रौरवे नरके स्मृतम् तत्र कल्पद्वयं स्थित्वा चाण्डालाः
शतजन्मसु ६१
मा ददस्वेति यो
ब्रूयाद्गवाग्निब्राह्मणेषु च
शुनां योनिशतं गत्वा चाण्डालेषूपजायते ६२
ततो विष्ठाकृमिश्चैव ततो
व्याघ्रस्त्रिजन्मसु
तदन्ते नरकं याति युगानामेकविंशतिम् ६३
परनिन्दापरा ये च ये च निष्ठुरभाषिणः
दानानां विघ्नकर्त्तारस्तेषां पापफलं
शृणु ६४
मुशलोलूखलाभ्यां तु चूर्ण्यन्ते तस्करा
भृशम्
तदन्ते तप्तपाषाणग्रहणं वत्सरत्रयम् ६५
ततश्च कालसूत्रेण भिद्यन्ते सप्त
वत्सरान्
शोचन्तः स्वानि कर्माणि परद्रव्यापहारकाः ६६

कर्मणा तत्र पच्यन्ते नरकाग्निषु सन्ततम् ६७
परस्वसूचकानां च नरकं शृणु दारुणम् यावद्युगसहस्रं तु तप्तायः पिण्डभक्षणम् ६८
संपीड्यते च रसना सन्दंशैर्भृशदारुणैः निरुच्छ्वासं महाघोरे कल्पार्द्धं
निवसन्ति ते ६९
परस्त्रीलोलुपानां च नरकं कथयामि ते
तप्तताम्रस्त्रियस्तेन
सुरूपाभरणैर्युताः ७०
यादृशीस्तादृशीस्ताश्च रमन्ते प्रसभं बहु
विद्रवन्तं भयेनासां गृह्णन्ति प्रसभं च
तम् ७१
कथयन्तश्च तत्कर्म नयन्ते नरकान्क्रमात्
अन्यं भजन्ते भूपाल पतिं त्यक्त्वा च
याःस्त्रियः ७२
तप्तायः पुरुषास्तास्तु तप्तायःशयने बलात्
पातयित्वा रमन्ते च बहुकालं बलान्विताः ७३
ततस्तैर्योषितो मुक्ता हुताशनसमोज्ज्वलम्
अयःस्तम्भं समाश्लिष्य तिष्ठन्त्यब्दसहस्रकम् ७४
ततः क्षारोदकस्नानं क्षारोदकनिषेवणम्

तदन्ते नरकान् सर्वान् भुञ्जतेऽब्दशतं शतम् ७५
यो हन्ति ब्राह्मणं गां च क्षत्रियं च
नृपोत्तमम्
स चापि यातनाः सर्वा भुङ्क्ते कल्पेषु
पञ्चसु ७६
यः शृणोति महन्निन्दां सादरं तत्फलं शृणु
तेषां कर्णेषु दाप्यन्ते तप्तायः
कीलसञ्चयाः ७७
ततश्च तेषु छिद्रेषु तैलमत्युष्णमुल्बणम्
पूर्यते च ततश्चापि कुम्भीपाकं प्रपद्यते ७८
नास्तिकानां प्रवक्ष्यामि विमुखानां हरे हरौ
अब्दानां कोटिपर्यन्तं लवणं भुञ्जते हि
ते ७९
ततश्च कल्पपर्यन्तं रौरवे तप्तसैकते
भुज्यन्ते पापकर्माणोऽन्येष्वप्येवं
नराधिप ८०
ब्राह्मणान्ये निरीक्षन्ते कोपदृष्ट्या
नराधमाः
तप्तसूचीसहस्रेण चक्षुस्तेषां
प्रसूर्यते ८१
ततः क्षाराम्बुधाराभिः सेच्यन्ते नृपसत्तम

ततश्च क्रकचैर्घोरैर्भिद्यन्ते
पापकर्म्मणः ८२
विश्वासघातिनां चैव मर्यादाभेदिनां तथा
परान्नलोलुपानां च नरकं शृणु दारुणम् ८३
स्वमांसभोजिनो नित्यं भक्षमाणाःश्वभिस्तु ते
नरकेषु समस्तेषु प्रत्येकं ह्यब्दवासिनः ८४
प्रतिग्रहरता ये च ये वै नक्षत्रपाठकाः ये च देवलकान्नानां भोजिनस्ताञ्शृणुष्व
मे ८५
राजन्नाकल्पपर्यन्तं यातनास्वासु
दुःखिताः
पच्यन्ते सततं पापाविष्टा भोगरताः सदा ८६
ततस्तैलेन पूर्यन्ते कालसूत्रप्रपीडिताः ततः क्षारोदकस्नानं मूत्रविष्ठानिषेवणम् ८७
तदन्ते भुवमासाद्य भवन्ति म्लेच्छजातयः
अन्योद्वेगरता ये तु यान्ति वैतरणीं
नदीम् ८८
त्यक्तपञ्चमहायज्ञा लालाभक्षं व्रजन्ति
हि
उपासनापरित्यागी रौरवं नरकं व्रजेत् ८९
विप्रग्रामकरादानं कुर्वतां शृणु भूपते यातनास्वासु पच्यन्ते यावदाचन्द्रतारकम् ९०

ग्रामेषु भूपालवरो यः कुर्यादधिकं करम् स सहस्रकुलो भुङ्क्ते नरकं कल्पपञ्चसु ९१ विप्रग्रामकरादाने योऽनुमन्ता तु पापकृत् स एव कृतवान् राजन्ब्रह्महत्यासहस्रकम् ९२
कालसूत्रे महाघोरे स वसेद् द्विचतुर्युगम्
अयोनौ च वियोनौ च पशुयोनौ च यो नरः ९३
त्येजेद्रेतो महापापी स रेतोभोजनं लभेत्
वसाकूपं ततः प्राप्य स्थित्वा
दिव्याब्दसप्तकम् ९४
रेतोभोजी भवेन्मर्त्यः सर्वलोकेषु
निन्दितः
उपवासदिने राजन् दन्तधावनकृन्नरः ९५
स घोरं नरकं याति व्याघ्रपक्षं
चतुर्युगम्
यः स्वकर्मपरित्यागी पाषण्डीत्युच्यते
बुधैः ९६
तत्सङ्गकृतमोघः स्यात्तावुभावतिपापिनौ
कल्पकोटिसहस्रेषु प्राप्नुतो
नरकान्क्रमात् ९७
देवद्रव्यापहर्त्तारो गुरुद्रव्यापहारकाः
ब्रह्महत्याव्रतसमं दुष्कृतं भुञ्जते नृप ९८
अनाथधनहर्त्तारो ह्यनाथं ये द्विषन्ति च

कल्पकोटिसहस्राणि नरके ते वसन्ति च ९९ स्त्रीशूद्राणां समीपे तु ये वेदाध्ययने रताः
तेषां पापफलं वक्ष्ये शृणुष्व सुसमाहितः १००
अधःशीर्षोर्ध्वपादाश्च कीलिताः स्तम्भकद्वये
धूम्रपानरता नित्यं
तिष्ठन्त्याब्रह्मवत्सरम् १०१
जले देवालये वापि यस्त्यजेद्देहजं मलम्
भ्रूणहत्यासमं पापं
सम्प्राप्नोत्यतिदारुणम् १०२
दन्तास्थिकेशनखरान्ये त्यजन्त्यमरालये
जले वा भुक्तशेषं च तेषां पापफलं शृणु १०३
प्रासप्रोता हलैभिर्न्ना आर्त्तरावविराविणः अत्युष्णतैलपाकेऽतितप्यन्ते भृशदारुणे १०४
कुर्वन्ति दुःखसन्तप्तास्ततोऽन्येषु व्रजन्ति च
ब्रह्म संहरते यस्तु गन्धकाष्ठं तथैव च १०५
स याति नरकं घोरं यावदाचन्द्रतारकम् ब्रह्मस्वहरणं राजन्निहामुत्र च दुःखदम् १०६
इह सम्पद्विनाशाय परत्र नरकाय च

कूटसाक्ष्यं वदेद्यस्तु तस्य पापफलं शृणु १०७
स याति यातनाःसर्वा यावदिन्द्राश्चतुर्दश
इह पुत्राश्च पौत्राश्च विनश्यन्ति परत्र च १०८
रौरवं नरकं भुङ्क्तेततोऽन्यानपि च
क्रमात्
ये चातिकामिनो मर्त्या ये च
मिथ्याप्रवादिनः १०९
तेषां मुखे जलौकास्तु पूर्य्यन्ते पन्नगोपमाः
एव षष्टिसहस्राब्दे ततः क्षाराम्बुसेचनम् ११०
ये वृथा मांसनिरतास्ते यान्ति क्षारकर्दमम्
ततो गजैर्निपात्यन्ते मरुत्प्रपतनं यथा १११
तदन्ते भवमासाद्य हीनाङ्गाः प्रभवन्ति च यस्त्वृतौ नाभिगच्छेत स्वस्त्रियं
मनुजेश्वर ११२
स याति रौरवं घोरं ब्रह्महत्यां च विन्दति
अन्याचाररतं दृष्ट्वा यः शक्तो न
निवारयेत् ११३
तत्पापं समवाप्नोति नरकं तावुभावपि पापिनां पापगणनां कृत्वान्येभ्यो दिशन्ति

च ११४
अस्तित्वे तुल्यापापास्ते मिथ्यात्वे द्विगुणा नृप
अपापे पातकं यस्तु समारोप्य विनिन्दति ११५
स याति नरकं घोरं यावच्चन्द्रार्कतारकम् पापिनां निन्द्यमानानां पापार्द्धं क्षयमेति च ११६
यस्तु व्रतानि सङ्गृह्य असमाप्य
परित्यज्येत्
सेऽसिपत्रेऽनुभूयार्तिं हीनाङ्गॐ जायते
भुवि ११७
अन्यैः सङ्गृह्यमाणानां व्रतानां विघ्नकृन्नरः
अतीव दुःखदं रौद्रं स याति श्लेष्मभोजनम् ११८
न्याये च धर्मशिक्षायां पक्षपातं करोति यः
न तस्य निष्कृतिर्भूयः प्रायश्चित्तायुतैरपि ११९
अभोज्यभोजी सम्प्राप्य विड्भोज्यं तु समायुतम्
ततश्चाण्डालयोनौ तु गोमांसाशी सदा भवेत् १२०
अवमान्य द्विजान्वाग्भिर्ब्रह्महत्यां च विन्दति

सर्वाश्च यातना भुक्त्वा चाण्डालो दशजन्मसु १२१
विप्राय दीयमाने तु यस्तु विघ्नं समाचरेत्
ब्रह्महत्यासमं तेन कर्तव्यं व्रतमेव च १२२
अपहृत्य परस्यार्थं यः परेभ्यः प्रयच्छति अपहर्त्ता तु निरयी यस्यार्थस्तस्य तत्फलम् १२३
प्रतिश्रुत्याप्रदानेन लालाभक्षं
व्रजेन्नरः
यतिनिन्दापरो राजन् शिलामात्रे प्रयाति
हि १२४
आरामच्छेदिनो यान्ति युगानामेकविंशतिम्
श्वभोजनं ततः सर्वा भुञ्जते यातनाः
क्रमात् १२५
देवतागृहभेत्तारस्तडागानां च भूपते
पुष्पारामभिदश्चैव यां गतिं यान्ति
तच्छृणु १२६
यातनास्वासु सर्वासु पच्यन्ते वै पृथक् पृथक्
ततश्च विष्ठाकृमयः कल्पानामेकविंशतिम् १२७
ततश्चाण्डालयोनौ तु शतजन्मानि भूपते ग्रामविध्वंसकानां तु दाहकानां च लुम्पताम् १२८

महत्पापं तदादेष्टुं न क्षमोऽह निजायुषा उच्छिष्टभोजिनो ये च मित्रद्रोहपराश्च ये १२९
एतेषां यातनास्तीव्रा भवन्त्याचन्द्र
तारकम्
उच्छिन्नपितृदेवेज्या वेदमार्गबहिः
स्थिताः १३०
पाषण्डा इति विख्यातास्तेषां वै
सर्वयातनाः
एवं बहुविधा भूप यातनाः पापकारिणाम् १३१
तेषां तासां च सङ्ख्यानं कर्त्तुं नालमहं प्रभो
पापानां यातनानां च धर्माणां चापि भूपते १३२
सङ्ख्यां निगदितुं लोके कः क्षमो विष्णुना विना
एतेषां सर्वपापानां धर्मशास्त्रविधानतः १३३
प्रायश्चित्तेषु चीर्णेषु पापराशिः प्रणश्यति
प्रायश्चित्तानि कार्याणि समीपे कमलापतेः १३४
न्यूनातिरिक्तकृत्यानां सम्पूर्तिकरणाय च
गङ्गा च तुलसी चैव सत्सङ्गो हरिकीर्त्तनम् १३५

अनसूया ह्यहिंसा च सर्वेप्येते हि पापहाः विष्ण्वर्पितानि कर्माणि सफलानि भवन्ति हि १३६
अनर्प्पितानि कर्माणि
भस्मविन्यस्तहव्यवत्
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं
यच्चान्यन्मोक्षसाधनम् १३७
विष्णौ समर्पितं सर्वं सात्त्विकं सफलं भवेत्
हरिभक्तिः परा नॄणां सर्वपापप्रणाशिनी १३८
सा भक्तिर्दशधा ज्ञेया पापारण्यदवोपमा तामसै राजसैश्चैव सात्विकैश्च नृपोत्तम १३९
यच्चान्यस्य विनाशार्थं भजनं
श्रीतपेर्नृप
सा तामस्यधमा भक्तिः खलभावधरा यतः १४०
योऽचयेत्कैतवधिया स्वैरिणी स्वपतिं यथा
नारायणं जगन्नाथं तामसी मध्यमा तु सा १४१
देवपूजापरान्दृष्ट्वा
मात्सर्याद्योऽचयेद्धरिम्
सा भक्तिः पृथिवीपाल तामसी चोत्तमा
स्मृता १४२
धनधान्यादिकं यस्तु प्रार्थयन्नर्चयेद्धरिम् श्रद्धया परया युक्तः सा राजस्यधमा

स्मृता १४३
यः सर्वलोकविख्यातकीर्तिमुद्दिश्य माधवम्
अर्चयेत्परया भक्त्या सा मध्या राजसी मता १४४
सालोक्यादि पदं यस्तु समुद्दिश्यार्चयेद्धरिम्
सा राजस्युत्तमा भक्तिः कीर्तिता पृथिवीपते १४५
यस्तु स्वकृतपापानां क्षयार्थं
प्रार्चयेद्धरिम्
श्रद्धया परयोपेतः सा सात्त्विक्यधमा
स्मृता १४६
हरेरिदं प्रियमिति शुश्रूषां कुरुते तु
यः
श्रद्धया संयुतो भूयः सात्त्विकी मध्यमा
तु सा १४७
विधिबुर्द्ध्य्चायेद्यस्तु
दासवच्छ्रीपतिं नृप
भक्तीनां प्रवरा सा तु उत्तमा सात्विकी
स्मृता १४८
महिमानं हरेर्यस्तु किञ्चित्कृत्वा
प्रियो नरः
तन्मयत्वेन सन्तुष्टः सा
भक्तिरुत्तमोत्तमा १४९
अहमेव परो विष्णुर्मयि सर्वमिदं जगत्

इति यः सततं पश्येत्तं विद्यादुत्तमोत्तमम् १५०
एवं दशविधा भक्तिः संसारच्छेदकारिणी तत्रापि सात्विकी भक्तिः सर्वकामफलप्रदा १५१
तस्माच्छृणुष्व भूपाल संसारविजिगीषुणा स्वकर्मणोऽविरोधेन भक्तिः कार्या जनार्दने १५२
यः स्वधर्मं परित्यज्य भक्तिमात्रेण जीवति
न तस्य तुष्यते विष्णुराचारेणैव तुष्यते १५३
सर्वागमानामाचारः प्रथमं परिकल्पते आचारप्रभवो धर्मा धर्मस्य प्रभुरच्युतः १५४
तस्मात्कार्या हरेर्भक्तिः स्वधर्मस्याविरोधिनी
सदाचारविहीनानां धर्मा अप्यसुखप्रदाः १५५
स्वधर्महीना भक्तिश्चाप्यकृतैव
प्रकीर्तिता
यत्तु पृष्टं त्वया भूयस्तत्सर्वं गदितं
मया १५६
तस्माद्धर्मपरो भूत्वा पूजयस्व जनार्दनम्
नारायणमणीयांसं सुखमेष्यसि शाश्वतम् १५७
शिव एव हरिः साक्षाद्धरिरेव शिवः स्वयम्
द्वयोरन्तरदृग्याति नरकान्कोटिशः खलः १५८

तस्माद्विष्णुं शिवं वापि समं बुद्ध्वा समर्चय
भेदकृद् दुःखमाप्नोति इह लोके परत्र च १५९ यदर्थमहमायातस्त्वत्समीपं जनाधिप
तत्ते वक्ष्यामि सुमते सावधानं निशामय १६०
आत्मघातकपाप्मानो दग्धाः कपिलकोपतः वसन्ति नरके ते तु राजंस्तव पितामहाः १६१ तानुद्धर महाभाग गङ्गानयनकर्मणा
गङ्गा सर्वाणि पापानि नाशयत्येव भूपते १६२
केशास्थिनखदन्ताश्च भस्मापि नृपसत्तम नयति विष्णुसदनं स्पृष्टा गाङ्गेन वारिणा १६३
यस्यास्थि भस्म वा राजन् गङ्गायां क्षिप्यते नरैः
स सर्वपापनिर्मुक्तः प्रयाति भवनं हरेः १६४
यानि कानि च पापानि प्रोक्तानि तव भूपते तानि सर्वाणि नश्यन्ति गङ्गाबिन्द्वभिषेचनात् १६५
सनक उवाच
इत्युक्त्वा मुनिशार्दूल महाराजं भगीरथम्
धर्मात्मानं धर्मराजः सद्मश्चान्तर्दधे
तदा १६६
स तु राजा महाप्राज्ञः

सर्वशास्त्रार्थपारगः
निक्षिप्य पृथिवीं सर्वां सचिवेषु ययौ वनम् १६७
तुहिनाद्रौ ततो गत्वा नरनारायणाश्रमात् पश्चिमे तुहिनाक्रान्ते शृङ्गे षोडशयोजने १६८
तपस्तप्त्वानयामास गङ्गां त्रैलोक्यपावनीम् ६९
इति बृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्माख्याने धर्मराजोपदेशेन भगीरथस्य गङ्गानयनोद्यमवर्णनं नाम पञ्चदशोऽध्यायः १५

अथ षोडशोऽध्यायः
नारद उवाच
हिमवद्गिरिमासाद्य किं चकार महीपतिः कथमानीतवान् गङ्गामेतन्मे वक्तुमर्हसि १
सनक उवाच
भगीरथो महाराजो जटाचीरधरो मुने
गच्छन् हिमाद्रिं तपसे प्राप्तो
गोदावरीतटम् २
तत्रापश्यत् महारण्ये
भृगोराश्रममुत्तमम्
कृष्णसारसमाकीर्णं मातङ्गगणसेवितम् ३
भ्रमद्भ्रमरसङ्घुष्टं कूजद्विहगसंकुलम्
व्रजद्वराहनिकरं चमरीपुच्छवीजितम् ४

नृत्यन्मयूरनिकरं सारङ्गादिनिषेवितम्
प्रवर्द्धितमहावृक्षं
मुनिकन्याभिरादरात् ५
शालतालतमालाढ्यं नूनहिन्तालमण्डितम्
मालतीयूथिकाकुन्दचम्पकाश्वत्थभूषितम् ६
उत्पुल्लकुसुमोपेतमृषिसङ्घनिषेवितम्
वेदशास्त्रमहाघोषमाश्रमं प्राविशद्
भृगोः ७
गृणन्तं परमं ब्रह्म वृतं
शिष्यगणैर्मुनिम्
तेजसा सूर्यसदृशं भृगुं तत्र ददर्श सः ८
प्रणनामाथ विप्रेन्द्रं
पादसङ्ग्रहणादिना
आतिथ्यं भृगुरप्यस्य चक्रे
सन्मानपूर्वकम् ९
कृतातिथ्यक्रियो राजा भृगुणा परमर्षिणा
उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा
विनयान्मुनिपुङ्गवम् १०
भगीरथ उवाच
भगवन्सर्वधर्मज्ञ सर्वशास्त्रविशारद
पृच्छामि भवभीतोऽह नृणामुद्धारकारणम् ११
भगवांस्तुष्यते येन कर्मणा मुनिसत्तम
तन्ममाख्याहि सर्वज्ञ अनुग्राह्योऽस्मि
ते यदि १२
भृगुरुवाच
राजंस्तवेप्सितं ज्ञातं त्वं हि

पुण्यवतां वरः
अन्यथा स्वकुलं सर्वं कथमुद्धर्तुमर्हसि १३
यो वा को वापि भूपाल स्वकुलं शुभकर्मणा उद्धर्तुकामस्तं विद्यान्नररूपधरं हरिम् १४
कर्मणा येन देवेशो नृणामिष्टफलप्रदः तत्प्रवक्ष्यामि राजेन्द्र शृणुष्व सुसमाहितः १५
भव सत्यपरो राजन्नहिंसानिरतस्तथा सर्वभूतहितो नित्यं मानृतं वद वै क्वचित् १६
त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर विष्णुं सनातनम् १७
कुरु पूजां महाविष्णोर्याहि
शान्तिमनुत्तमाम्
द्वादशाष्टाक्षरं मन्त्रं जप श्रेयो
भविष्यति १८
भगीरथ उवाच
सत्यं तु कीदृशं प्रोक्तं सर्वभूतहितं
मुने
अनृतं कीदृशं प्रोक्तं दुर्जनाश्चापि
कीदृशाः १९
साधवः कीदृशाः प्रोक्तास्तथा पुण्यं च कीदृशम्

स्मर्तव्यश्च कथं विष्णुस्तस्य पूजा च कीदृशी २०
शान्तिश्च कीदृशी प्रोक्ता को
मन्त्रोऽष्टाक्षरो मुने
को वा द्वादशवर्णश्च मुने
तत्त्वार्थकोविद २१
कृपां कृत्वा मयि परां सर्वं व्याख्यातुमर्हसि
भृगुरुवाच
साधु साधु महाप्राज्ञ तव बुद्धिरनुत्तमा २२
यत्पृष्टोऽह त्वया भूप तत्सर्वं प्रवदामि ते
यथार्थकथनं यत्तत्सत्यमाहुर्विपश्चितः २३
धर्माविरोधतो वाच्यं तद्धि धर्मपरायणैः
देशकालादि विज्ञाय स्वयमस्याविरोधतः २४
यद्वचः प्रोच्यते
सद्भिस्तत्सत्यमभिधीयते
सर्वेषामेव जन्तूनामक्लेशजननं हि तत् २५
अहिंसा सा नृप प्रोक्ता सर्वकामप्रदायिनी
कर्मकार्यसहायत्वमकार्यपरिपन्थिता २६
सर्वलोकहितत्वं वै प्रोच्यते धर्मकोविदैः
इच्छानुवृत्तकथनं धर्माधर्माविवेकिनः २७
अनृतं तद्धि विज्ञेयं सर्वश्रेयोविरोधि तत्

ये लोके द्वेषिणो मूर्खाः
कुमार्गरतबुद्धयः २८
ते राजन्दुर्ज्जना ज्ञेयाः
सर्वधर्मबहिष्कृताः
धर्माधर्मविवेकेन वेदमार्गानुसारिणः २९
सर्वलोकहितासक्ता साधवः परिकीर्तिताः हरिभक्तिकरं यत्तत्सद्भिश्च परिरञ्जितम् ३०
आत्मनः प्रीतिजनकं तत्पुण्यं परिकीर्तितम्
सर्वं जगदिदं विष्णुर्विष्णुः सर्वस्य कारणम् ३१
अहं च विष्णुर्यज्ज्ञानं तद्विष्णुस्मरणं विदुः
सर्वदेवमयो विष्णुर्विधिना पूजयामि तम् ३२
इति या भवति श्रद्धा सा तद्भक्तिः प्रकीर्त्तिता
सर्वभूतमयो विष्णुः परिपूर्णः सनातनः ३३
इत्यभेदेन या बुद्धिः समता सा
प्रकीर्तिता
समता शत्रुमित्रेषु वशित्वं च तथा नृप ३४
यदृच्छालाभसंतुष्टिः सा शान्तिः
परिकीर्त्तिता
एते सर्वे समाख्यातास्तपः सिद्धिप्रदा
नृणाम् ३५

समस्तपापराशीनां तरसा नाशहेतवः अष्टाक्षरं महामन्त्रं सर्वपापप्रणाशनम् ३६
वक्ष्यामि तव राजेन्द्र पुरुषार्थैकसाधनम्
विष्णोः प्रियकरं चैव
सर्वसिद्धिप्रदायकम् ३७
नमो नारायणायेति जपेत्प्रणवपूर्वकम्
नमो भगवते प्रोच्य वासुदेवाय तत्परम् ३८
प्रणवाद्यं महाराज द्वादशार्णमुदाहृतम् द्वयोः समं फलं राजन्नष्टद्वादशवर्णयोः ३९
प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च
साम्यमुद्दिष्टमेतयोः
शङ्खचक्रधरं शान्तं नारायणमनामयम् ४०
लक्ष्मीसंश्रितवामाङ्कं तथाभयकरं
प्रभुम्
किरीटकुण्डलधरं नानामण्डनशोभितम् ४१
भ्राजत्कौस्तुभमालाढ्यं
श्रीवत्साङ्कितवक्षसम्
पीताम्बरधरं देवं सुरासुरनमस्कृतम् ४२
ध्यायेदनादिनिधनं सर्वकामफलप्रदम् अन्तर्यामी ज्ञानरूपी परिपूर्णः सनातनः ४३
एतत्सर्वं समाख्यातं यत्तु पृष्टं त्वया नृप

स्वस्ति तेऽस्तु तपः सिद्धिं गच्छ लब्धुं यथासुखम् ४४
एवमुक्तो महीपालो भृगुणा परमर्षिणा परमां प्रीतिमापन्नः प्रपेदे तपसे वनम् ४५
हिमवद्गिरिमासाद्य पुण्यदेशे मनोहरे
नादेश्वरे महाक्षेत्रे
तपस्तेपेऽतिदुश्चरम् ४६
राजा त्रिषवणस्नायी कन्दमूलफलाशनः
कृतातिथ्यर्हणश्चापि नित्यं होमपरायणः ४७
सर्वभूतहितः शान्तो नारायणपरायणः
पत्रैः पुष्पैः फलैस्तोयैस्त्रिकालं
हरिपूजकः ४८
एवं बहुतिथं कालं नीत्वा यात्यन्तधैर्यवान्
ध्यायन्नारायणं देवं शीर्णपर्णाशनोऽभवत् ४९
प्राणायामपरो भूत्वा राजा परमधार्मिकः निरुच्छ्वासस्तपस्तप्तुं ततः समुपचक्रमे ५०
ध्यायन्नारायणं देवमनन्तमपराजितम् षष्टिवर्षसहस्राणि निरुच्छ्वासपरोऽभवत् ५१
तस्य नासापुटाद्राज्ञो वह्निर्जज्ञे भयङ्करः
तं दृष्ट्वा देवताः सर्वो वित्रस्ता

वह्नितापिताः ५२
अभिजग्मुर्महाविष्णुं यत्रास्ते जगतां पतिः
क्षीरोदस्योत्तरं तीरं सम्प्राप्य
त्रिदशेश्वराः
अस्तुवन्देवदेवेशं शरणागतपालकम् ५३
देवा ऊचुः
नताःस्म विष्णुं जगदेकनाथं
स्मरत्समस्तार्तिहरं परेशम्
स्वभावशुद्धं परिपूर्णभावं वदन्ति
यज्ज्ञानतनुं च तज्ज्ञाः ५४
ध्येयः सदा योगिवरैर्महात्मा
स्वेच्छाशरीरैः कृतदेवकार्यः
जगत्स्वरूपो जगदादिनाथस्तस्मै नताः स्मः
पुरुषोत्तमाय ५५
यन्नामसङ्कीर्त्तनतो खलानां समस्तपापानि
लयं प्रयान्ति
तमीशमीड्यं पुरुषं पुराणं नताःस्म
विष्णुं पुरुषार्थसिद्ध्यै ५६
यत्तेजसा भान्ति दिवाकराद्या
नातिक्रमन्त्यस्य कदापि शिक्षाः
कालात्मकं तं त्रिदशाधिनाथं नमामहेवै
पुरुषार्थरूपम् ५७
रुद्रः पुनाति लोकाञ्छ्रुतिभिश्च विप्राः
तमादिदेवं गुणसन्निधानं

सर्वोपदेष्टारमिताः शरण्यम् ५८
वरं वरेण्यं मधुकैटभारिं
सुरासुराभ्यर्चितपादपीठम्
सद्भक्तसङ्कल्पितसिद्धिहेतुं
ज्ञानैकवेद्यं प्रणताःस्म देवम् ५९
अनादिमध्यान्तमजं
परेशमनाद्यविद्याख्यतमोविनाशम्
सच्चित्परानन्दघनस्वरूपं रूपादिहीनं
प्रणताःस्म देवम् ६०
नारायणं विष्णुमनन्तमीशं पीताम्बरं
पद्मभवादिसेव्यम्
यज्ञप्रियं यज्ञकरं विशुद्धं नताःस्म
सर्वोत्तममव्ययं तम् ६१
इति स्तुतो महाविष्णुर्देवैरिन्द्रा दिभिस्तदा
चरितं तस्य राजर्षेर्देवानां संन्यवेदयत्
६२
ततो देवान्समाश्वास्य दत्त्वाभयमनञ्जनः
जगाम यत्र राजर्षिस्तपस्तपति नारद ६३
शङ्खचक्रधरो देवः सच्चिदानन्दविग्रहः
प्रत्यक्षतामगात्तस्य राज्ञः
सर्वजगद्गुरुः ६४
तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं भाभासितदिगन्तरम्
अतसीपुष्पसंकाशं स्फुरत्कुण्डलमण्डितम् ६५

स्निग्धकुन्तलवक्त्राब्जं
विभ्राजन्मुकुटोज्ज्वलम्
श्रीवत्सकौस्तुभधरं वनमालाविभूषितम् ६६
दीर्घबाहुमुदाराङ्गं लोकेशार्चितपङ्कजम्
नाम दण्डवद् भूमौ भूपतिर्नम्रकन्धरः ६७
अत्यन्तहर्षसम्पूर्णः सरोमाञ्चः सगद्गदः
कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति श्रीकृष्णेति
समुच्चरन् ६८
तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा ह्यन्तर्यामी
जगद्गुरुः
उवाच कृपयाविष्टो भगवान्भूतभावनः ६९
श्री भगवानुवाच
भगीरथ महाभाग तवाभीष्टं भविष्यति
आगमिष्यन्ति मल्लोकं तव पूर्वपितामहाः ७०
मम मूर्त्यन्तरं शम्भुं राजन्स्तोत्रैः स्वशक्तितः
स्तुहि ते सकलं कामं स वै सद्यः करिष्यति ७१
यस्तु जग्राह शशिनं शरणं समुपागतम् तस्मादाराधयेशानं स्तोत्रैः स्तुत्यं
सुखप्रदम् ७२
अनादिनिधनो देवः सर्वकामफलप्रदः
त्वया संपूजितो राजन्सद्यः श्रेयो
विधास्यति ७३
इत्युक्त्वा देवदेवेशो जगतां पतिरच्युतः अन्तर्दधे मुनिश्रेष्ठ उत्तस्थौ सोऽपि

भूपतिः ७४
किमिदं स्वप्न आहोस्वित्सत्यं साक्षाद्
द्विजोत्तम
भूपतिर्विंस्मयं प्राप्तः किं करोमीति
विस्मितः ७५
अथान्तरिक्षे वागुच्चैः प्राह तं
भ्रान्तचेतसम्
सत्यमेतदिति व्यक्तं न चिन्तां
कर्तुमर्हसि ७६
तन्निशम्यावनीपाल ईशानं सर्वकारणम्
समस्त देवताराजमस्तौषीद्भक्तितत्परः ७७
भगीरथ उवाच
प्रणमामि जगन्नाथं प्रणतार्त्रिपणाशनम्
प्रमाणागोचरं देवमीशानं प्रणवात्मकम् ७८
जगद्रूपमजं नित्यं सर्गस्थित्यन्तकारणम्
विश्वरूपं विरूपाक्षं
प्रणतोऽस्म्युग्ररेतसम् ७९
आदिमध्यान्तरहितमनन्तमजमव्ययम्
समामनन्ति योगीन्द्रास्तं वन्दे
पुष्टिवर्धनम् ८०
नमो लोकाधिनाथाय वञ्चते परिवञ्चते
नमोऽस्तु नीलग्रीवाय पशूनां पतये नमः ८१
नमश्चैतन्यरूपाय पुष्टानां पतये नमः
नमोऽकल्पप्रकल्पाय भूतानां पतये नमः ८२
नमः पिनाकहस्ताय शूलहस्ताय ते नमः
नमः कपालहस्ताय पाशमुद्गरधारिणे ८३

नमस्ते सर्वभूताय घण्टाहस्ताय ते नमः नमः पञ्चास्यदेवाय क्षेत्राणां पतये नमः ८४
नमः समस्तभूतानामादिभूताय भूभृते
अनेकरूपरूपाय निर्गुणाय परात्मने ८५
नमो गणाधिदेवाय गणानां पतये नमः
नमो हिरण्यगर्भाय हिरण्यपतये नमः ८६
हिरण्यरेतसे तुभ्यं नमो हिरण्यवाहवे
नमो ध्यानस्वरूपाय नमस्ते ध्यानसाक्षिणे
८७
नमस्ते ध्यानसंस्थाय ध्यानगम्याय ते नमः
येनेदं विश्वमखिलं चराचरविराजितम् ८८
वर्षेवाभ्रेण जनितं प्रधानपुरुषात्मना ८९
स्वप्रकाशं महात्मानं परं ज्योतिः
सनातनम्
यमामनन्ति तत्त्वज्ञाः सवितारं
नृचक्षुषाम् ९०
उमाकान्तं नन्दिकेशं नीलकण्ठं सदाशिवम् मृत्युञ्जयं महादेवं परात्परतरं विभुम् ९१
परं शब्दब्रह्मरूपं तं वन्देऽखिलकारणम् कपर्द्दिने नमस्तुभ्यं सद्योजाताय वै नमः ९२
भवोद्भवाय शुद्धाय ज्येष्ठाय च कनीयसे मन्यवे त इषे त्रय्याः पतये यज्ञतन्तवे ९३ ऊर्जे दिशां च पतये कालायाघोररूपिणे

कृशानुरेतसे तुभ्यं नमोऽस्तु सुमहात्मने ९४
समुद्राः सरितोऽद्रयश्च गन्धर्वयक्षासुरसिद्धसङ्घाः स्थाणुश्चरिष्णुर्महदल्पकं च असच्च सज्जीवमजीवमास ९५
नतोऽस्मि तं योगिनताङ्घ्रिपद्मं
सर्वान्तरात्मानमरूपमीशम्
स्वतन्त्रमेकं गुणिनां गुणं च नमामि भूयः
प्रणमामि भूयः ९६
इत्थं स्तुतो महादेवः शङ्करो लोकशङ्करः
आविर्बभूव भूपस्य संतप्ततपसोग्रतः ९७
पञ्चवक्त्रं दशभुजं चन्द्रा
र्द्धकृतशेखरम्
त्रिलोचनमुदाराङ्गं नागयज्ञोपवीतिनम् ९८
विशालवक्षसं देवं तुहिनाद्रिसमप्रभम्
गजचर्माम्बरधरं सुरार्चितपदाम्बुजम् ९९
दृष्ट्वा पपात पादाग्रे दण्डवद्भुवि नारद
तत उत्थाय सहसा शिवाग्रे विहिताञ्जलि १००
प्रणनाम महादेवं कीर्तयञ्शङ्कराह्वयम् विज्ञाय भक्तिं भूपस्य शङ्करः शशिशेखरः १०१
उवाच राज्ञे तुष्टोऽस्मि वरं वरय वाञ्छितम्
तोषितोस्मि त्वया सम्यक् स्तोत्रेण तपसा तथा १०२

एवमुक्तः स देवेन राजा सन्तुष्टमानसः उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा जगतामीश्वरेश्वरम् १०३
भगीरथ उवाच
अनुग्राह्योस्मि यदि ते वरदानान्महेश्वर
तदा गङ्गां प्रयच्छास्मत्पितॄणां
मुक्तिहेतवे १०४
श्रीशिव उवाच
दत्ता गङ्गा मया तुभ्यं पितॄणां ते गतिः
परा
तुभ्यं मोक्षः परश्चेति
तमुक्त्वान्तर्दधे शिवः १०५
कपर्दिनो जटास्रस्ता गङ्गा लोकैकपाविनी
पावयन्ती जगत्सर्वमन्वगच्छद्भगीरथम् १०६
ततः प्रभृति सा देवी निर्मला मलहारिणी
भागीरथीति विख्याता त्रिषु
लोकेष्वभून्मुने १०७
सगरस्यात्मजाः पूर्वं यत्र दग्धाः स्वपाप्मना
तं देशं प्लावयामास गङ्गा सर्वसरिद्वरा
१०८
यदा सम्प्लावितं भस्म सागराणां तु गङ्गया
तदैव नरके मग्ना उद्धृताश्च गतैनसः १०९
पुरा सङ्क्रुश्यमानेन ये यमेनातिपीडिताः
त एव पूजितास्तेन गङ्गाजलपरिप्लुताः ११०
गतपापान्स विज्ञाय यमः सगरसम्भवान्

प्रणम्याभ्यर्च्य विधिवत्प्राह तान्प्रीतमानसः ११२
इत्युक्तास्ते महात्मानो यमेन गतकल्मषाः दिव्यदेहधरा भूत्वा विष्णुलोकं प्रपेदिरे ११३
एवंप्रभावा सा गङ्गा विष्णुपादाग्रसम्भवा सर्वलोकेषु विख्याता महापातकनाशिनी ११४ य इदं पुण्यमाख्यानं महापातकनाशनम् पठेच्च शृणुयाद्वापि गङ्गास्नानफलं लभेत् ११५
यस्त्वेतत्पुण्यमाख्यानं कथयेद्ब्राह्मणाग्रतः
स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिवर्जितम् ११६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गामाहात्म्ये भागीरथगङ्गानयनं नाम षोडशोऽध्यायः १६

अथ सप्तदशोऽध्यायः
ऋषय ऊचुः
साधु सूत महाभाग त्वयातिकरुणात्मना श्रावितं सर्वपापघ्नं
गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् १
श्रुत्वा तु गङ्गामाहात्म्यं नारदो
देवदर्शनः
किं पप्रच्छ पुनः सूत सनकं मुनिसत्तमम् २

सूत उवाच
शृणुध्वमृषयः सर्वे नारदेन सुरर्षिणा पृष्टं पुनर्यथा प्राह प्रवक्ष्यामि तथैव तत् ३
नानाख्यानेतिहासाढ्यं
गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम्
श्रुत्वा ब्रह्मसुतो भूयः
पृष्टवानिदमादरात् ४
नारद उवाच
अहोऽतिधन्यं सुकृतैकसारं श्रुतं मया
पुण्यमसंवृतार्थम्
गाङ्गेयमाहात्म्यमघप्रणाशि त्वत्तो मुने
कारुणिकादभीष्टम् ५
ये साधवः साधु भजन्ति विष्णुं स्वार्थं
परार्थं च यतन्त एव
नानोपदेशैः सुविमुग्धचित्तं प्रबोधयन्ति
प्रसभं प्रसन्नम् ६
ततः समाख्याहि हरेर्व्रतानि कृतैश्च यैः
प्रीतिमुपैति विष्णुः
ददाति भक्तिं भजतां दयालुर्मुक्तिस्तु
तस्या विदिता हि दासी ७
ददाति मुक्तिं भजतां मुकुन्दो
व्रतार्चनध्यानपरायणानाम्
भक्तानुसेवासु महाप्रयासं विमृश्य
कस्यापि न भक्तियोगम् ८
प्रवृत्तं च निवृत्तं च यत्कर्म

हरितोषणम्
तदाख्याहि मुनिश्रेष्ठ विष्णुभक्तोऽसि मानद ९
सनक उवाच
साधु साधु मुनिश्रेष्ठ भक्तस्त्वं
पुरुषोत्तमे
भूयो भूयो यतः पृच्छेश्चरित्रं
शार्ङ्गधन्वनः १०
व्रतानि ते प्रवक्ष्यामि लोकोपकृतिमन्ति च
प्रसीदति हरिर्यैस्तु प्रयच्छत्यभयं तथा ११
यस्य प्रसन्नो भगवान्यज्ञलिङ्गो जनार्दनः इहामुत्र सुखं तस्य तपोवृद्धिश्च जायते १२
येन केनाप्युपायेन हरिपूजापरायणाः प्रयान्ति परमं स्थानमिति प्राहुर्महर्षयः १३
मार्गशीर्षे सिते पक्षे द्वादश्यां
जलशायिनम्
उपोषितोऽचयेत्सम्यङ् नरः
श्रद्धासमन्वितः १४
स्नात्वा शुक्लाम्बरधरो
दन्तधावनपूर्वकम्
गन्धपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपैर्नैवेद्यपूर्वकैः १५

वाग्यतो भक्तिभावेन मुनिश्रेष्ठार्चयेद्धरिम्
केशवाय नमस्तुभ्यमिति विष्णुं च पूजयेत् १६
अष्टोत्तरशतं हुत्वा वह्नौ घृततिलाहुतीः
रात्रौ जागरणं कुर्याच्छालग्रामसमीपतः १७
स्नापयेत्प्रस्थपयसा नारायणमनामयम्
गीतैर्वाद्यैश्च
नैवेद्यैर्भक्ष्यैभोज्यैश्च केशवम् १८
त्रिकालं पूजयेद्भक्त्या महालक्ष्म्या
समन्वितम्
पुनः कल्ये समुत्थाय कृत्वा कर्म
यथोचितम् १९
पूर्ववत्पूजयेद्देवं वाग्यतो नियतः शुचिः
पायसं घृतसम्मिश्रं नालिकेरफलान्वितम् २०
मन्त्रेणानेन विप्राय दद्याद्भक्त्या
सदक्षिणम्
केशवः केशिहा देवः सर्वसम्पत्प्रदायकः २१
परमान्नप्रदानेन मम स्यादिष्टदायकः
ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाच्छक्तितो
बन्धुभिः सह २२
नारायणपरो भूत्वा स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः इति यः कुरुते भक्त्या केशवार्चनमुत्तमम् २३
स पौण्डरीकयज्ञस्य फलमष्टगुणं लभेत् पौषमासे सिते पक्षे द्वादश्यां समुपोषितः

२४
नमो नारायणायेति पूजयेत्प्रयतो हरिम् पयसा स्नाप्य नैवेद्यं पायसं च समर्पयेत् २५
रात्रौ जागरणं
कुर्यात्त्रिकालार्चनतत्परः धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैर्गन्धैः पुष्पैर्मनोरमैः २६
तृणैश्च गीतवाद्याद्यैः स्तोत्रैश्चाप्यर्चयेद्धरिम् कृशरान्नं च विप्राय दद्यात्सघृतदक्षिणम् २७
सर्वात्मा सर्वलोकेशः सर्वव्यापी सनातनः नारायणः प्रसन्नः स्यात्कृशरान्नप्रदानतः २८
मन्त्रेणानेन विप्राय दत्त्वा वै
दानमुत्तमम्
द्विजांश्च भोजयेच्छक्त्या
स्वयमद्यात्सबान्धवः २९
एवं संपूजयेद्भक्त्या देवं नारायणं
प्रभुम्
अग्निष्टोमाष्टकफलं स
संपूर्णमवाप्नुयात् ३०
माघस्य शुक्लद्वादश्यां पूर्ववत्समुपोषितः
नमस्ते माधवायेति हुत्वाष्टौ च घृताहुतीः

३१
पूर्वमानेन पयसा स्नापयेन्माधवं तदा पुष्पगन्धाक्षतैरर्चेत्सावधानेन चेतसा ३२
रात्रौ जागरणं
कुर्यात्पूर्ववद्भक्तिसंयुतः
कल्यकर्म च निर्वर्त्य माधवं पुनरर्चयेत् ३३
प्रस्थं तिलानां विप्राय दद्याद्वै
मन्त्रपूर्वकम्
सदक्षिणं सवस्त्रं च सर्वपापविमुक्तये ३४
माधवः सर्वभूतात्मा सर्वकर्मफलप्रदः
तिलदानेन महता सर्वान्कामान्प्रयच्छतु ३५
मन्त्रेणानेन विप्राय दत्वा
भक्तिसमन्वितः
ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या
संस्मरन्माधवं प्रभुम् ३६
एवं यः कुरुते भक्त्या तिलदानव्रतं मुने
वाजपेयशतस्यासौ संपूर्णं फलमाप्नुयात् ३७
फाल्गुनस्य सिते पक्षे द्वादश्यां समुपोषितः
गोविन्दाय नमस्तुभ्यमिति संपूजयेद् व्रती ३८
अष्टोत्तरशतं हुत्वा घृतमिश्रतिलाहुतीः पूर्वमानेन पयसा गोविन्दं स्नापयेच्छुचिः ३९

रात्रौ जागरणं कुर्यात्त्रिकालं पूजयेत्तथा
प्रातःकृत्यं समाप्याथ गोविन्दं
पूजयेत्पुनः ४०
व्रीह्याढकं च विप्राय दद्याद्वस्त्रं
सदक्षिणम्
नमो गोविन्द सर्वेश गोपिकाजनवल्लभ ४१
अनेन धान्यदानेन प्रीतो भव जगद्गुरो
एवं कृत्वा व्रतं सम्यक्
सर्वपापविवर्जितः ४२
गोमेधमखजं पुण्यं सम्पूर्णं लभते नरः
चैत्रमासे सिते पक्षे द्वादश्यां
समुपोषितः ४३
नमोऽस्तु विष्णवे तुभ्यमिति
पूर्ववदर्चयेत्
क्षीरेण स्नापयेद्विष्णुं पूर्वमानेन
शक्तितः ४४
तथैव स्नापयेद्विप्र घृतप्रस्थेन सादरम्
कृत्वा जागरणं रात्रौ पूजयेत्पूर्ववद्
व्रती ४५
ततः कल्ये समुत्थाय प्रातःकृत्यं समाप्य
च
अष्टोत्तरशतं हुत्वा
मध्वाज्यतिलमिश्रितम् ४६
सदक्षिणं च विप्राय दद्याद्वै तण्डुलाढकम्

प्राणरूपी महाविष्णुः प्राणदः सर्ववल्लभः ४७
तण्डुलाढकदानेन प्रीयतां मे जनार्दनः एवं कृत्वा नरो भक्त्या सर्वपापविवर्जितः ४८
अत्यग्निष्टोमयज्ञस्य फलमष्टगुणं लभेत् वैशाखशुक्लद्वादश्यामुपोष्य मधुसूदनम् ४९
द्रोणक्षीरेण देवेशं स्नापयेद्भक्तिसंयुतः
जागरं तत्र कर्तव्यं त्रिकालार्चनसंयुतम् ५०
नमस्ते मधुहन्त्रे च जुहुयाच्छक्तितो घृतम्
अष्टोत्तरशतं प्रार्च्य विधिवन्मधुसूदनम् ५१
विपापो ह्यश्वमेधानामष्टानां
फलमाप्नुयात्
ज्येष्ठमासे सिते पक्षे
द्वादश्यामुपवासकृत् ५२
क्षीरेणाढकमानेन स्नापयेद्यस्त्रिविक्रमम् नमस्त्रिविक्रमायेति पूजयेद्भक्तिसंयुतः ५३
जुहुयात्पायसेनैव ह्यष्टोत्तरशताहुतीः कृत्वा जागरणं रात्रौ पुनः पूजां

प्रकल्पयेत् ५४
अपूपविंशतिं दत्त्वा ब्राह्मणाय
सदक्षिणम्
देवदेव जगन्नाथ प्रसीद परमेश्वर ५५
उपायनं च सङ्गृह्य ममाभीष्टप्रदो भव
ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या स्वयं
भुञ्जीत वाग्यतः ५६
एवं यः कुरुते विप्र व्रतं त्रैविक्रमं
परम्
सोऽष्टानां नरमेधानां विपापः
फलमाप्नुयात् ५७
आषाढशुक्लद्वादश्यामुपवासी जितेन्द्रि
यः
वामनं पूर्वमानेन स्नापयेत्पयसा व्रती ५८
नमस्ते वामनायेति दूर्वाज्याष्टोत्तरं
शतम्
हुत्वा च जागरं कुर्याद्वामनं
चार्चयेत्पुनः ५९
सदक्षिणं च दध्यन्नं नालिकेरफलान्वितम्
भक्त्या प्रदद्याद्विप्राय
वामनार्चनशीलिने ६०
वामनो बुद्धिदो होता द्रव्यस्थो वामनः
सदा
वामनस्तारकोऽस्माच्च वामनाय नमो नमः ६१
अनेन दत्वा दध्यन्नं शक्तितो भोजयेद् द्विजान्

कृत्वैवमग्निष्टोमानां शतस्य फलमाप्नुयात् ६२
श्रावणस्य सिते पक्षे
द्वादश्यामुपवासकृत्
क्षीरेण मधुमिश्रेण स्नापयेच्छ्रीधरं
व्रती ६३
नमोऽस्तु श्रीधरायेति गन्धाद्यैः
पूजयेत्क्रमात्
जुहुयात्पृषदाज्येन शतमष्टोत्तरं मुने ६४
कृत्वा च जागरं रात्रौ पुनः पूजां प्रकल्पयेत्
दातव्यं चैव विप्राय क्षीराढकमनुत्तमम् ६५
दक्षिणां च सवस्त्रां वै प्रदद्याद्धेमकुण्डले
मन्त्रेणानेन विप्रेन्द्र
सर्वकामार्थसिद्धये ६६
क्षीराब्धिशायिन्देवेश रमाकान्त जगत्पते
क्षीरदानेन सुप्रीतो भव सर्वसुखप्रदः ६७
सुखप्रदत्वाद्विप्रांश्च भोजयेच्छक्तितो व्रती
एवं कृत्वाश्वमेधानां सहस्रस्य फलं लभेत् ६८
मासि भाद्रपदे शुक्ले द्वादश्यां समुपोषितः
स्नापयेद् द्रोणपयसा हृषीकेशं

जगद्गुरुम् ६९
हृषीकेश नमस्तुभ्यमिति सम्पूजयेन्नरः
चरुणा मधुयुक्तेन शतमष्टोतरं हुनेत् ७०
जागरादीनि निर्वर्त्य दद्यादात्मविदे ततः
सार्धाढकं च गोधूमान्दक्षिणां हेम
शक्तितः ७१
हृषीकेश नमस्तुभ्यं सर्वलोकैकहेतवे मह्यं सर्वसुखं देहि गोधूमस्य प्रदानतः ७२
भोजयेद् ब्राह्मणान् शक्त्या स्वयं चाश्नीत वाग्यतः
सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्ममेधफलं लभेत् ७३
आश्विने मासि शुक्लायां द्वादश्यां समुपोषितः
पद्मनाभं च पयसा स्नापयेद्भक्तितः शुचिः ७४
नमस्ते पद्मनाभाय होमं कुर्यात्स्वशक्तितः तिलव्रीहियवाज्यैश्च पूजयेच्च विधानतः ७५ जागरं निशि निर्वर्त्य पुनः पूजां समाचरेत्
दद्याद्विप्राय कुडवं मधुनस्तु सदक्षिणम् ७६
पद्नाभ नमस्तुभ्यं सर्वलोकपितामह मधुदानेन सुप्रीतो भव सर्वसुखप्रदः ७७

एवं यः कुरुते भक्त्या पद्मनाभव्रतं सुधीः
ब्रह्ममेधसहस्रस्य फलमाप्नोति निश्चितम् ७८
द्वादश्यां कार्तिके शुक्ले उपवासी जितेन्द्रियः
क्षीरेणाढकमानेन दध्ना वाज्येन तावता ७९
नमो दामोदरायेति स्नापयेद्भक्तिभावतः
अष्टोत्तरशतं हुत्वा
मध्वाज्याक्ततिलाहुतीः ८०
जागरं नियतः कुर्यात्त्रिकालार्चनतत्परः
प्रातः संपूजयेद्देवं
पद्मपुष्पैर्मनोरमैः ८१
पुनरष्टोत्तरशतं जुहुयात्सघृतैस्तिलैः
पञ्चभक्ष्ययुतं चान्नं दद्याद्विप्राय
भक्तितः ८२
दामोदर जगन्नाथ सर्वकारणकारण
त्राहि मां कृपया देव शरणागतपालक ८३
अनेन दत्वा दानं च श्रोत्रियाय
कुटुम्बिने
दक्षिणां च यथा शक्त्या ब्राह्मणांश्चापि
भोजयेत् ८४
एवं कृत्वा व्रतं सम्यगश्नीयाद्बन्धुभिः
सह
अश्वमेधसहस्राणां द्विगुणं फलमश्नुते ८५
एवं कुर्याद्व्रती यस्तु

द्वादशीव्रतमुत्तमम्
संवत्सरं मुनिश्रेष्ठ स याति परमं पदम् ८६
एकमासे द्विमासे वा यः
कुर्याद्भक्तितत्परः
तत्तत्फलमवाप्नोति प्राप्नोति च हरेः
पदम् ८७
पूर्णं संवत्सरं कृत्वा कुर्यादुद्यापनं
व्रती
मार्गशीर्षासिते पक्षे द्वादश्यां च
मुनीश्वर ८८
स्नात्वा प्रातर्यथाचारं दन्तधावनपूर्वकम्
शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लगन्धानुलेपनः ८९
मण्डपं कारयेद्दिव्यं चतुरस्रं सुशोभनम् घण्टाचामरसंयुक्तं किङ्किणीरवशोभितम् ९० अलङ्कृतं पुष्पमाल्यैर्वितानध्वजराजितम् छादितं शुक्लवस्त्रेण दीपमालाविभूषितम् ९१
तन्मध्ये सर्वतोभद्रं कुर्यात्सम्यगलङ्कृतम्
तस्योपरि
न्यसेत्कुम्भान्द्वादशाम्बुप्रपूरितान् ९२
एकेन शुक्लवस्त्रेण सम्यक्संशोधितेन च सर्वानाच्छादयेत्कुम्भान्पञ्चरत्नसमन्व

ितान् ९३
लक्ष्मीनारायणं देवं कारयेद्भक्तिमान्व्रती
हेम्ना वा रजतेनापि तथा ताम्रेण वा द्विज ९४
स्थापयेत्प्रतिमां तां च कुम्भोपरि सुसंयमी
तन्मूल्यं वा द्विजश्रेष्ठ काञ्चनं च स्वशक्तितः ९५
सर्वव्रतेषु मतिमान्वित्तशाठ्यं
विवर्जयेत्
यदि कुर्यात्क्षयं यान्ति
तस्यायुर्धनसंपदः ९६
अनन्तशायिनं देवं नारायणमनामयम् पञ्चामृतेन प्रथमं स्नापयेद्भक्तिसंयुतः ९७
नामभिः केशवाद्यैश्च ह्युपचारान्प्रकल्पयेत्
रात्रौ जागरणं कुर्यात्पुराणश्रवणादिभिः ९८
जितनिद्रो भवेत्सम्यक्सोपवासो जितेन्द्रियः
त्रिकालमर्चयेद्देवं यथाविभवविस्तरम् ९९ ततः प्रातः समुत्थाय प्रातः कृत्यं समाप्य च
तिलहोमान्व्याहृतिभिः सहस्रं कारयेद्

द्विजैः १००
ततः संपूजयेद् देवं गन्धपुष्पादिभिः क्रमात्
देवस्य पुरतः कुर्यात्पुराणश्रवणं ततः १०१
दद्याद् द्वादशविप्रेभ्यो दध्यन्नं पायसं तथा
अपूपैर्दशभिर्युक्तं सघृतं च सदक्षिणम् १०२
देवदेव जगन्नाथ भक्तानुग्रहविग्रह गृहाणोपायनं कृष्ण सर्वाभीष्टप्रदो भव १०३
अनेनोपायनं दत्वा प्रार्थयेत्प्राञ्जलि स्थितः
आधाय जानुनी भूमौ विनयावनतो व्रती १०४
नमो नमस्ते सुरराजराज नमोऽस्तु ते देव
जगन्निवास
कुरुष्व सम्पूर्णफलं ममाद्य नमोऽस्तु
तुभ्यं पुरुषोत्तमाय १०५
इति सप्रार्थयेद्विप्रान्देवं च पुरुषोत्तमम्
दद्यादर्घ्यं च देवाय महालक्ष्मीयुताय वै १०६
लक्ष्मीपते नमस्तुभ्यं क्षीरार्णवनिवासिने
अर्घ्यं गृहाण देवेश लक्ष्म्या च सहितः

प्रभो १०७
यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या
तपोयज्ञक्रियादिषु
न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्दे
तमच्युतम् १०८
इति विज्ञाप्य देवेशं तत्सर्वं संयमी
व्रते
प्रतिमां दक्षिणायुक्तामाचार्याय
निवेदयेत् १०९
ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाच्छक्त्या
दद्याच्च दक्षिणाम्
भुञ्जीत वाग्यतः पश्चात्स्वयं
बंधुजनैर्वृतः ११०
आसायं शृणुयाद्विष्णोः कथां विद्वज्जनैः
सह
इत्येवं कुरुते यस्तु मनुजो
द्वादशीव्रतम् १११
सर्वान्कामान्स आप्नोति परत्रेह च नारद त्रिसप्तकुलसंयुक्तः सर्वपापविवर्जितः प्रयाति विष्णुभवनं यत्र गत्वा न शोचति ११२
य इदं शृणुयाद्विप्र द्वादशीव्रतमुत्तमम् वाचयेद्वापि स नरो वाजपेयफलं लभेत् ११३ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्याने मार्गशीर्षशुक्लद्वादशीव्रतकथनं नाम

सप्तदशोऽध्यायः १७

अथाष्टादशोऽध्यायः
सनक उवाच
अन्यद्व्रतवरं वक्ष्ये शृणुष्व मुनिसत्तम
सर्वपापहरं पुण्यं सर्वदुःखनिबर्हणम् १
ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां
योषितां तथा
समस्तकामफलदं सर्वव्रतफलप्रदम् २
दुःस्वप्ननाशनं धर्म्यं दुष्टग्रहनिवारणम्
सर्वलोकेषु विख्यातं
पूर्णिमाव्रतमुत्तमम्
येन चीर्णेन पापानां राशिकोटिः प्रशाम्यति ३
मार्गशीर्षे सिते पक्षे पूर्णायां नियतः
शुचिः
स्नानं कुर्याद्यथाचारं
दन्तधावनपूर्वकम् ४
शुक्लाम्बरधरः शुद्धो गृहमागत्य वाग्यतः
प्रक्षाल्य पादावाचम्य स्मरन्नारायणं
प्रभुम् ५
नित्यं देवार्चनं कृत्वा
पश्चात्संकल्पपूर्वकम्
लक्ष्मीनारायणं देवमर्चयेद्भक्तिभावतः ६
आवाहनासनाद्यैश्च गन्धपुष्पादिभिर्व्रती

नमो नारायणायेति पूजयेद्भक्तितत्परः ७
गीतेर्वाद्यैश्च
नृत्यैश्चपुराणपठनादिभिः
स्तोत्रैर्वाराधयेद्देवं
व्रतकृत्सुसमाहितः ८
देवस्य पुरतः कृत्वा स्थण्डिलं चतुरस्रकम्
अरत्निमात्रं तत्राग्निं स्थापयेद् गृह्यमार्गतः
आज्यभागान्तर्पयन्तं कृत्वा पुरुषसूक्ततः
चरुणा च तिलैश्चापि घृतेन जुहुयात्तथा ९
एकवारं द्विवारं वा त्रिवारं वापि
शक्तितः
होमं कुर्यात्प्रयत्नेन
सर्वपापनिवृत्तये १०
प्रायश्चित्तादिकं सर्वं
स्वगृह्योक्तविधानतः
समाप्य होमं विधिवच्छान्तिसूक्तं
जपेद्बुधः ११
पश्चाद्देवं समागत्य पुनः पूजां
प्रकल्पयेत्
तथोपवासं देवाय ह्यर्पयेद्भक्तिसंयुतः १२
पौर्णमास्यां निराहारः स्थित्वा देव तवाज्ञया
भोक्ष्यामि पुण्डरीकाक्ष परेऽह्नि शरणं

भव १३
इति विज्ञाप्य देवाय ह्यर्घ्यं
दद्यात्तथेन्दवे
जानुभ्यामवनीं गत्वा
शुक्लपुष्पाक्षतान्वितः १४
क्षीरोदार्णवसंभूत अत्रिगोत्रसमुद्भव गृहाणार्घ्यं मया दत्तं रोहिणीनायक प्रभो १५
एवमर्घ्यं प्रदायेन्दोः
प्रार्थयेत्प्राञ्जलिस्ततः तिष्ठन्पूर्वमुखो भूत्वा पश्यन्निन्दुं च
नारद १६
नमः शुक्लांशवे तुभ्यं द्विजराजाय ते नमः
रोहिणीपतये तुभ्यं लक्ष्मीभ्रात्रे
नमोऽस्तु ते १७
ततश्च जागरं कुर्यात्पुराणश्रवणादिभिः
जितेन्द्रियश्च संशुद्धः
पाषण्डालोकवर्जितः १८
ततः प्रातः प्रकुर्वीत स्वाचारं च
यथाविधि
पुनः संपूजयेद्देवं यथाविभवविस्तरम् १९
ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या ततश्च प्रयतो
नरः
बन्धुभृत्यादिभिः सार्धं स्वयं भुञ्जीत
वाग्यतः २०
एवं पैषादिमासेषु पूर्णमास्यामुपोषितः

अर्चयेद्भक्तिसंयुक्तो नारायणमनामयम् २१ एवं संवत्सरं कृत्वा कार्तिक्यां पूर्णिमादिने
उद्यापनं प्रकुर्वीत तद्विधानं वदामि ते २२
मण्डपं कारयेद् दिव्यं चतुरस्रं सुमङ्गलम्
शोभितं पुष्पमालाभिर्वितानध्वजराजितम् २३
बहुदीपसमाकीर्णं किङ्किणीजालशोभितम्
दर्पणैश्चामरैश्चैव कलशैश्च समावृतम् २४
तन्मध्ये सर्वतोभद्रं पञ्चवर्णविराजितम्
जलपूर्णं ततः कुम्भं न्यसेत्तस्योपरि
द्विज २५
पिधाय कुम्भं वस्त्रेण सुसूक्ष्मेणातिशोभितम्
हेम्ना वा रजतेनापि तथा ताम्रेण वा द्विज
लक्ष्मीनारायणं देवं कृत्वा तस्योपरि
न्यसेत् २६
पञ्चामृतेन संस्नाप्याभ्यर्च्य
गन्धादिभिः क्रमात्
भक्ष्यैर्भोज्यादिनैवेद्यैर्भक्तितः
संयतेन्द्रियः २७
जागरं च तथा
कुर्यात्सम्यक्छ्रद्धासमन्वितः परेऽह्नि

प्रातर्विधिवत्पूर्ववद्विष्णुमर्चयेत् २८
आचार्याय प्रदातव्या प्रतिमा दक्षिणान्विता ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या विभवे सत्यवारितम् २९
तिलदानं प्रकुर्वीत यथाशक्त्या समाहितः कुर्यादग्नौ च विधिवत्तिलहोमं विचक्षणः ३०
एवं कृत्वा नरः सम्यक् लक्ष्मीनारायणव्रतम्
इह भुक्त्वा
महाभोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः ३१ सर्वपापविनिर्मुक्तः कुलायुतसमन्वितः प्रयाति विष्णुभवनं योगिनामपि दुर्लभम् ३२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे मार्गशीर्षपौर्णिमायां लक्ष्मीनारायणव्रतं नामाष्टादशोऽध्यायः १८

अथैकोनविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
अन्यद् व्रतं प्रवक्ष्यामि ध्वजारोपणसंज्ञितम्
सर्वपापहरं पुण्यं विष्णुप्रीणनकारणम् १

यः कुर्याद् विष्णुभवने ध्वजारोपणमुत्तमम्
संपूज्यते विरिञ्च्याद्यैः
किमन्यैर्बहुभाषितैः २
हेमभारसहस्रं तु यो ददाति कुटुम्बिने
तत्फलं तुल्यमात्रं
स्याद्ध्वजारोपणकर्मणः ३
ध्वजारोपणतुल्यं
स्याद्गङ्गास्नानमनुत्तमम्
अथवा तुलसीसेवा शिवलिङ्गप्रपूजनम् ४
अहोऽपूर्वमहोऽपूर्वमहो पूर्वमिदं द्विज
सर्वपापहरं कर्म ध्वजारोपणसंज्ञितम् ५
सन्ति वै यानि कार्याणि ध्वजारोपणकर्मणि
तानि सर्वाणि वक्ष्यामि शृणुष्व गदतो मम ६
कार्तिकस्य सिते पक्षे दशम्यां प्रयतो
नरः
स्नानं कुर्यात्प्रयत्नेन
दन्तधावनपूर्वकम् ७
एकाशी ब्रह्मचारी च स्वपेन्नारायणं स्मरन्
धौताम्बरधरः शुद्धो विप्रो नारायणाग्रतः ८
ततः प्रातः समुत्थाय स्नात्वाचम्य यथाविधि
नित्यकर्माणि निर्वर्त्य पश्चाद् विष्णुं समर्चयेत् ९

चतुर्भिर्ब्राह्मणैः सार्द्धं कृत्वा च स्वस्तिवाचनम्
नान्दीश्राद्धं प्रकुर्वीत ध्वजारोपणकर्मणि १०
ध्वजस्तम्भौ च गायत्र्या प्रोक्षयेद्
वस्त्रसंयुतौ
सूर्यं च वैनतेयं च हिमांशुं
तत्परोऽचयेत् ११
धातारं च विधातारं पूजयेद् ध्वजदण्डके
हरिद्राक्षतगन्धाद्यैः
शुक्लपुष्पैर्विशेषतः १२
ततो गोचर्ममात्रं तु स्थण्डिलं चोपलिप्य
वै
आधायाग्निं स्वगृह्योक्त्या
ह्याज्यभागादिकं क्रमात् १३
जुहुयात्पायसं चैव साज्यमष्टोत्तरं शतम्
प्रथमं पौरुषं सूक्तं
विष्णोर्नुकमिरावतीम् १४
ततश्च वैनतेयाय स्वाहेत्यष्टाहुतीस्तथा सोमो धेनुमुदुत्यं च जुहुयाच्च ततो द्विज १५
सौरमन्त्राञ्जपेत्तत्र शान्तिसूक्तानि शक्तितः
रात्रौ जागरणं कुर्यादुपकण्ठं हरेः शुचिः १६
ततः प्रातः समुत्थाय नित्यकर्म समाप्य च

गन्धपुष्पादिभिर्देवमर्चयेत्पूर्ववत्क्रमात् १७
ततो मङ्गलवाद्यैश्च सूक्तपाठैश्च शोभनम् नृत्यैश्च
स्तोत्रपठनैर्नयेद्विष्ण्वालये ध्वजम् १८
देवस्य द्वारदेशे वा शिखरे वा मुदान्वितः सुस्थिरं स्थापयेद्विप्र ध्वजं सुस्तम्भसंयुतम् १९
गन्धपुष्पाक्षतैर्द्देवं
धूपदीपैर्मनोहरैः
भक्ष्यभोज्यादिसंयुक्तैर्नैवेद्यैश्च
हरिं यजेत् २०
एवं देवालये स्थाप्य शोभनं ध्वजमुत्तमम् प्रदक्षिणमनुव्रज्य स्तोत्रमेतदुदीरयेत्
२१
नमस्ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन
नमस्तेऽस्तु हृषीकेश महापुरुष पूर्वज २२
येनेदमखिलं जातं यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम्
लयमेष्यति यत्रैवं तं प्रपन्नोऽस्मि
केशवम् २३
न जानन्ति परं भावं यस्य ब्रह्मादयः सुराः
योगिनो यं न पश्यन्ति तं वन्दे
ज्ञानरूपिणम् २४
अन्तरिक्षं तु यन्नाभिर्द्यौर्मूर्द्धा यस्य चैव हि

पादोऽभूद्यस्य पृथिवी तं वन्दे विश्वरूपिणम् २५
यस्य श्रोत्रे दिशः सर्वा यच्चक्षुर्दिनकृच्छशी
ऋक्सामयजुषी येन तं वन्दे ब्रह्मरूपिणम् २६
यन्मुखाद् ब्राह्मणा जाता यद्बाहोरभवन्नृपाः
वैश्या यस्योरुतो जाताः पद्भयां शूद्रो व्यजायत २७
मायासङ्गममात्रेण वदन्ति पुरुषं त्वजम् स्वभावविमलं शुद्धं निर्विकारं निरञ्जनम् २८
क्षीराब्धिशायिनं देवमनन्तमपराजितम् सद्भक्तवत्सलं विष्णुं भक्तिगम्यं नमाम्यहम् २९
पृथिव्यादीनि भूतानि तन्मात्राणीन्द्रियाणि च
सूक्ष्मासूक्ष्माणि येनासंस्तं वन्दे
सर्वतोमुखम् ३०
यद् ब्रह्म परमं धाम सर्वलोकोत्तमोत्तमम्
निर्गुणं परमं सूक्ष्मं प्रणतोऽस्मि पुनः
पुनः ३१
अविकारमजं शुद्धं सर्वतोबाहुमीश्वरम्
यमामनन्ति योगीन्द्रासःर्वकारणकारणम् ३२
यो देवः सर्वभूतानामन्तरात्मा जगन्मयः

निर्गुणः परमात्मा च स मे विष्णुः
प्रसीदतु ३३
हृदयस्थोपि दूरस्थो मायया मोहितात्मनाम्
ज्ञानिनां सर्वगो यस्तु स मे विष्णुः
प्रसीदतु ३४
चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां
पञ्चभिरेव च
हूयते च पुनर्द्वाभ्यां स मे विष्णुः
प्रसीदतु ३५
ज्ञानिनां कर्मिणां चैव तथा भक्तिमतां
नृणाम्
गतिदाता विश्वमृग्यः स मे विष्णुः
प्रसीदतु ३६
जगद्धितार्थं ये देहा ध्रियन्ते लीलया
हरेः
तानर्चयन्ति विबुधा स मे विष्णुः
प्रसीदतु ३७
यमामनन्ति वै सन्तः सच्चिदानन्दविग्रहम्
निर्गुणं च गुणाधारं स मे विष्णुः
प्रसीदतु ३८
इति स्तुत्वा नमेद्विष्णुं ब्राह्मणांश्च
प्रपूजयेत्
आचार्यं पूजयेत्पश्चाद्
दक्षिणाच्छादनादिभिः ३९
ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या भक्तिभावसमन्वितः

पुत्रमित्त्रकलत्राद्यैः स्वयं च सह बन्धुभिः ४०
कुर्वीत पारणं विप्र नारायणपरायणः यस्त्वेतत्कर्म कुर्वीत ध्वजारोपणमुत्तमम्
तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणुष्व सुसमाहितः ४१
पटो ध्वजस्य विप्रेन्द्र यावच्चलति वायुना
तावन्ति पापजालानि नश्यन्त्येव न संशयः ४२
महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः ध्वजं विष्णुगृहे कृत्वा मुच्यते
सर्वपातकैः ४३
यावद्दिनानि तिष्ठेत ध्वजो विष्णुगृहे
द्विज
तावद्युगसहस्राणि हरिसारूप्यमश्नुते ४४
आरोपितं ध्वजं दृष्ट्वा येऽभिनन्दन्ति धार्मिकाः
तेऽपि सर्वे प्रमुच्यन्ते महापातककोटिभिः ४५
आरोपितो ध्वजो विष्णुगृहे धुन्वन्पटं स्वकम्
कर्तुः सर्वाणि पापानि धुनोति निमिषार्द्धतः ४६
यस्त्वारोप्य गृहे विष्णोर्ध्वजं

नित्यमुपाचरेत्
स देवयानेन दिवं यातीव सुमतिर्नृपः ४७ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्याने ध्वजारोपण-न्नामैकोनविंशोऽध्यायः १९

अथ विंशोऽध्यायः
नारद उवाच
भगवन्सर्वधर्मज्ञ सर्वशास्त्रार्थपारग सर्वकर्मवरिष्ठं च त्वयोक्तं ध्वजधारणम् १
यस्तु वै सुमतिर्नाम ध्वजारोपपरो मुने
त्वयोक्तस्तस्य चरितं विस्तरेण ममादिश २
सनक उवाच
शृणुष्वैकमनाःपुण्यमितिहासं पुरातनम्
ब्रह्मणा कथितं मह्यं सर्वपापप्रणाशनम् ३
आसीत्पुरा कृतयुगे सुमतिर्नाम भूपतिः सोमवंशोद्भवः श्रीमान् सप्तद्वीपैकनायकः ४
धर्मात्मा सत्यसम्पन्नः शुचिवंश्योऽतिथिप्रियः सर्वलक्षणसम्पन्नः सर्वसम्पद्विभूषितः ५ सदा हरिकथासेवी हरिपूजापरायणः हरिभक्तिपराणां च शुश्रूषुर्निरहङ्कृतिः ६
पूज्यपूजारतो नित्यं समदर्शी गुणान्वितः

सर्वभूतहितः शान्तः कृतज्ञः कीर्तिमांस्तथा ७
तस्य भार्या महाभागा सर्वलक्षणसंयुता पतिव्रता पतिप्राणा नाम्ना सत्यमतिर्मुने ८
तावुभौ दम्पती नित्यं हरिपूजापरायणौ
जातिस्मरौ महाभागौ सत्यज्ञौ सत्परायणौ ९
अन्नदानरतौ नित्यं जलदानपरायणौ
तडागारामवप्रादीनसङ्ख्यातान्वितेनतुः १०
सा तु सत्यमतिर्नित्यं शुचिर्विष्णुगृहे
सती
नृत्यत्यत्यन्तसन्तुष्टा मनोज्ञा
मञ्जुवादिनी ११
सोऽपि राजा महाभागो द्वादशी द्वादशीदिने
ध्वजमारोपयत्येव मनोज्ञं बहुविस्तरम् १२
एवं हरिपरं नित्यं राजानं धर्मकोविदम्
प्रियां सत्यमतिं चास्य देवा अपि
सदास्तुवन् १३
त्रिलोके विश्रुतौ ज्ञात्वा दम्पती
धर्मकोविदौ
आययौ बहुभिः शिष्यैर्द्रष्टुकामो
विभाण्डकः १४
तमायान्तं मुनिं श्रुत्वा स तु राजा
विभाण्डकम्
प्रत्युद्ययौ सपत्नीकः
पूजाभिर्बहुविस्तरम् १५

कृतातिथ्यक्रियं शान्तं कृतासनपरिग्रहम् नीचासनस्थितो भूपः
प्राञ्जलिर्मुनिमब्रवीत् १६
राजोवाच
भगवन्कृतकृत्योऽस्मि त्वदभ्यागमनेन वै
सतामागमनं सन्तः प्रशंसन्ति सुखावहम् १७
यत्र स्यान्महतां प्रेम तत्र स्युः
सर्वसम्पदः
तेजः कीर्तिर्धनं पुत्रा इति
प्राहुर्विपश्चितः १८
तत्र वृद्धिमुपायान्ति श्रेयांस्यनुदिनं
मुने
यत्र सन्तः प्रकुर्वन्ति महतीं करुणां
प्रभो १९
यो मूर्ध्नि धारयेद् ब्रह्मन्महत्पादजलं
रजः
स स्नातः सर्वतीर्थेषु पुण्यात्मा नात्र
संशयः २०
मम पुत्राश्च दाराश्च सम्पत्त्वयि
समर्पिताः
मामाज्ञापय विप्रेन्द्र किं प्रियं
करवाणि ते २१
विनयावनतं भूपं स निरीक्ष्य मुनीश्वरः
स्पृशन्करेण तं प्रीत्या
प्रत्युवाचातिहर्षितः २२
ऋषिरुवाच

राजन्यदुक्तं भवता तत्सर्वं त्वत्कुलोचितम्
विनयावनतः सर्वो बहुश्रेयो लभेदिह २३
धर्मश्चार्थश्च कामश्च मोक्षश्च नृपसत्तम
विनयाल्लभते मर्त्यो दुर्लभं किं
महात्मनाम् २४
प्रीतोऽस्मि तव भूपाल
सन्मार्गपरिवर्त्तिनः
स्वस्ति ते सततं भूयाद्यत्पृच्छामि
तदुच्यताम् २५
पूजा बहुविधाः सन्ति हरितुष्टिविधायिकाः
तासु नित्यं ध्वजारोपे वर्त्तसे त्वं
सदोद्यतः २६
भार्यापि तव साध्वीयं नित्यं नृत्यपरायणा
किमर्थमेतद् वृत्तान्तं
यथावद्वक्तुमर्हसि २७
राजोवाच
शृणुष्व भगवन्सर्वं यत्पृच्छसि वदामि तत् आश्चर्यभूतं लोकानामावयोश्चरितं त्विह २८
अहमासं पुरा शूद्रो मालिनिर्नाम सत्तम
कुमार्गनिरतो नित्यं सर्वलोकाहिते रतः २९
पिशुनो धर्मविद्वेषी देवद्रव्यापहारकः
गोघ्नश्च ब्रह्महा चौरः सर्वप्राणिवधे
रतः ३०
नित्यं निष्ठुरवक्ता च पापी वेश्यापरायणः
एवं स्थितः कियत्कालमनादृत्य महद्वचः ३१

सर्वबन्धुपरित्यक्तो दुःखी वनमुपागतः मृगमांसाशनो नित्यं तथा पान्थविलुम्पकः ३२
एकाकी दुःखबहुलो न्यवसन्निर्जने वने
एकदा क्षुत्परिश्रान्तो निदाघार्त्तः
पिपासितः ३३
जीर्णं देवालयं विष्णोरपश्यं विजने वने
हंसकारण्डवाकीर्णं तत्समीपे महत्सरः ३४
पर्यन्तवनपुष्पौघच्छादितं तन्मुनीश्वर अपिबं तत्र पानीयं तत्तीरे विगतश्रमः ३५
फलानि जग्ध्वा शीर्णानि स्वयं क्षुच्च
निवारिता
तस्मिञ्जीर्णालये विष्णोर्निवासं
कृतवानहम् ३६
जीर्णस्फुटितसन्धानं तस्य नित्यमकारिषम्
पर्णैस्तृणैश्च काष्ठौघैर्गृहं सम्यक्
प्रकल्पितम् ३७
स्वसुखार्थं तु तद्भूमिर्मया लिप्ता
मुनीश्वर
तत्राहं व्याधवृत्तिस्थो हत्वा
बहुविधान्मृगान् ३८
आजीवं वर्तयन्नित्यं वर्षाणां विंशतिः
स्थितः
अथेयमागता साध्वी विन्ध्यदेशसमुद्भवा ३९
निषादकुलजा विप्र नाम्ना ख्याताऽवकोकिला बन्धुवर्गपरित्यक्ता दुःखिता

जीर्णविग्रहा ४०
क्षुत्तृङ्घर्मपरिश्रान्ता शोचन्ती
स्वकृतं ह्यघम्
दैवयोगात्समायाता भ्रमन्ती विजने वने ४१
ग्रीष्मतापार्द्दिता बाह्ये स्वान्ते
चाधिनिपीडिता
इमां दुःखार्दितां दृष्ट्वा जाता मे
विपुला दया ४२
दत्तं मया जलं चास्यै मांसं वन्यफलानि च
गतश्रमा त्वियं ब्रह्मन्मया पृष्टा
यथातथम् ४३
अवेदयत्स्ववृत्तान्तं तच्छृणुष्व
महामुने
नाम्नावकोकिला चाहं निषादकुलसम्भवा ४४
दारुकस्य सुता चाहं विन्ध्यपर्वतवासिनी
परस्वहारिणी नित्यं सदा पैशुन्यवादनी ४५
पुंश्चलीत्येवमुक्त्वा तु बन्धुवर्गैः समुज्झिता
कियत्कालं ततः पत्या भृताहं लोकनिन्दिता ४६
दैवात्सोऽपि गतो लोकं यमस्यात्र विहाय माम्
कान्तारे विजने चैका भ्रमन्ती दुःखपीडिता ४७
दैवात्त्वत्सविधं प्राप्ता जीविताहं त्वयाधुना

इत्येवं स्वकृतं कर्म मह्यं सर्वं
न्यवेदयत् ४८
ततो देवालये तस्मिन्दम्पतीभावमाश्रितौ
स्थितौ वर्षाणि दश च आवां मांसफलाशिनौ ४९
एकदा मद्यपानेन प्रमत्तौ निर्भरं मुने तत्र देवालये रात्रौ मुदितौ मांसभोजनात् ५०
तनुवस्त्रापरिज्ञानौ नृत्यं चकृव मोहितौ
प्रारब्धकर्मभोगान्तमावां युगपदागतौ ५१
यमदूतास्तदायाताः पाशहस्ता भयङ्कराः
नेतुमावां नृत्यरतौ सुघोरां यमयातनाम् ५२
ततः प्रसन्नो भगवान्कर्मणा मम मानद
देवावसथसंस्कारसंज्ञितेन कृतेन नः ५३
स्वदूतान्प्रेषयामास स्वभक्तावनतत्परः
ते दूता देवदेवस्य शङ्खचक्रगदाधराः ५४
सहस्रसूर्यसङ्काशाः सर्वे चारुचतुर्भुजा
किरीटकुण्डलधरा हारिणो वनमालिनः ५५
दिशो वितिमिरा विप्र कुर्वन्तः स्वेन
तेजसा
भयङ्करान्पाशहस्तान्दंष्ट्रिणो
यमकिङ्करान् ५६
आवयोर्ग्रहणे यत्तानूचुः कृष्णपरायणाः ५७
विष्णुदूता ऊचुः
भो भो क्रूरा दुराचारा विवेकपरिवर्जिताः मुञ्चध्वमेतौ निष्पापौ दम्पती हरिवल्लभौ ५८

विवेकस्त्रिषु लोकेषु सम्पदामादिकारणम् अपापे पापधीर्यस्तु तं विद्यात्पुरुषाधमम् ५९
पापे त्वपापधीर्यस्तु तं विद्यादधमाधमम् ६०
यमदूता ऊचुः
युष्माभिः सत्यमेवोक्तं किं त्वेतौ पापिसत्तमौ
यमेन पापिनो दण्ड्यास्तन्नेष्यामो वयं त्विमौ ६१
श्रुतिप्रणिहितो धर्मो
ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः
धर्माधर्मविवेकोऽय तन्नेष्यामो
यमान्तिकम् ६२
एतच्छ्रुत्वातिकुपिता विष्णुदूता महौजसः प्रत्यूचुस्तान्यमभटानधर्मे धर्ममानिनः ६३
विष्णुदूता ऊचुः
अहो कष्टं धर्मदृशामधर्मः स्पृशते सभाम् सम्यग्विवेकशून्यानां निदानं ह्यापदां
महत् ६४
तर्कणाद्यविषेण नरकाध्यक्षतां गतः
यूयं किमर्थमद्यापि कर्त्तुं पापानि
सोद्यमाः ६५
स्वकर्मक्षयपर्यन्तं महापातकिनोऽपि च तिष्ठन्ति नरके घोरे यावच्चन्द्रा

र्कतारकम् ६६
पूर्वसञ्चितपापानामदृष्ट्वा निष्कृतिं वृथा
किमर्थं पापकर्माणि करिष्येऽथ पुनः पुनः ६७
श्रुतिप्रणिहितो धर्मः सत्यं सत्यं न संशयः
किन्त्वाभ्यां चरितान्धर्मान्प्रवक्ष्यामो यथातथम् ६८ एतौ पापविनिर्मुक्तौ हरिशुश्रूषणे रतौ हरिणा त्रायमाणौ च मुञ्चध्वमविलम्बितम् ६९
एषा च नर्तनं चक्रे तथैष ध्वजरोपणम् अन्तकाले विष्णुगृहे तेन निष्पापतां गतौ ७०
अन्तकाले तु यन्नाम श्रुत्वोक्त्वापि च वै सकृत्
लभते परमं स्थानं किमु शुश्रूषणे रताः ७१ महापातकयुक्तो वा युक्तो वाप्युपपातकैः कृष्णसेवी नरोऽन्तेऽपि लभते परमां गतिम् ७२
यतीनां विष्णुभक्तानां परिचर्यापरायणाः ते दूताः सहसा यान्ति पापिनोऽपि परां गतिम् ७३
मुहूर्तं वा मुहूर्तार्द्धं यस्तिष्ठेद्धरिमन्दिरे

सोऽपि याति परं स्थानं किमु द्वात्रिंशवत्सरान् ७४ उपलेपनकर्त्तारौ सम्मार्जनपरायणौ
एतौ हरिगृहे नित्यं जीर्णशीर्णाधिरोपकौ ७५
जलसेचनकर्त्तारौ दीपदौ हरिमन्दिरे कथमेतौ महाभागौ यातनाभोगमर्हतः ७६
इत्युक्त्वा विष्णुदूतास्ते च्छित्वा
पाशांस्तदैव हि
आरोप्यावां विमानाग्र्यं ययुर्विष्णोः
परं पदम् ७७
तत्र सामीप्यमापन्नौ देवदेवस्य चक्रिणः
दिव्यान्भोगान्भुक्तवन्तौ तावत्कालं
मुनीश्वर ७८
दिव्यान्भोगांस्तु तत्रापि भुक्त्वा यातौ
महीमिमाम्
अत्रापि सम्पदतुला हरिसेवाप्रसादतः ७९
अनिच्छया कृतेनापि सेवनेन हरेर्मुने
प्राप्तमीदृक् फलं विप्र देवानामपि
दुर्लभम् ८०
इच्छयाराध्य विश्वेशं भक्तिभावेन माधवम्
प्राप्स्यावः परमं श्रेय इति
हेतुर्निरूपितः ८१
अवशेनापि यत्कर्म कृतं स्यात्सुमहत्फलम्
जायते भूमिदेवेन्द्र किं पुनः श्रद्धया
कृतम् ८२

एतदुक्तं निशम्यासौ स मुनीद्रो विभाण्डकः
प्रशस्य दम्पती तौ तु प्रययौ स्वतपोवनम् ८३
तस्माज्जानीहि देवर्षे देवदेवस्य चक्रिणः परिचर्या तु सर्वेषां कामधेनूपमा स्मृता ८४
हरिपूजापराणां तु हरिरेव सनातनः
ददाति परमं श्रेयः सर्वकामफलप्रदः ८५
य इदं पुण्यमाख्यानं सर्वपापप्रणाशनम्
पठेच्च शृणुयाद्वापि सोऽपि याति परां
गतिम् ८६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सुमतिभूपकथावर्णनं नाम विंशोऽध्यायः २०

अथैकविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
अन्यद्व्रतं प्रवक्ष्यामि शृणु नारद तत्त्वतः
दुर्लभं सर्वलोकेषु विख्यातं हरिपञ्चकम् १
नारीणां च नराणां च सर्वदुःखनिवारणम् धर्मकामार्थमोक्षाणां निदानं मुनिसत्तम २ सर्वाभीष्टप्रदं चैव सर्वव्रतफलप्रदम् मार्गशीर्षे सिते पक्षे दशम्यां

नियतेन्द्रियः ३
कुर्यात्स्नानादिकं कर्म
दन्तधावनपूर्वकम्
कृत्वा देवार्चनं सम्यक् तथा पञ्च
महाध्वरान् ४
एकाशी च भवेत्तस्मिन् दिने नियममास्थितः
ततः प्रातः समुत्त्थाय ह्येकादश्यां
मुनीश्वरः ५
स्नानं कृत्वा यथाचारं हरिं चैवार्चयेद्
गृहे
स्नापयेद् देवदेवेशं पञ्चामृतविधानतः ६
अर्चयेत्परया भक्त्या गन्धपुष्पादिभिः
क्रमात्
धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैस्ताम्बूलैश्च
प्रदक्षिणैः ७
सम्पूज्य देवेदेवेशमिमं मन्त्रमुदीरयेत्
नमस्ते ज्ञानरूपाय ज्ञानदाय नमोऽस्तुते ८
नमस्ते सर्वरूपाय सर्वसिद्धिप्रदायिने
एवं प्रणम्य देवेशं वासुदेवं जनार्दनम् ९
वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण ह्युपवासं समर्पयेत्
पञ्चरात्रं निराहारो ह्यद्यप्रभृति केशव १०
त्वदाज्ञया जगत्स्वामिन्ममाभीष्टप्रदो भव
एवं समर्प्य देवस्य उपवासं जितेन्द्रियः

११
रात्रौ जागरणं कुर्यादेकादश्यामथो द्विज द्वादश्यां च त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां जितेन्द्रियः १२
पौर्णमास्यां च कर्त्तव्यमेवं
विष्ण्वर्चनं मुने
एकादश्यां पौर्णमास्यां कर्त्तव्यं जागरं
तथा १३
पञ्चामृतादिपूजा तु सामान्या दिनपञ्चसु
क्षीरेण स्नापयेद्विष्णुं पौर्णमास्यां
तु शक्तितः
तिलहोमश्च कर्त्तव्यस्तिलदानं तथैव च १४
ततः षष्ठे दिने प्राप्ते निर्वर्त्य
स्वाश्रमक्रियाम्
संप्राश्य पञ्चगव्यं च
पूजयेद्विधिवद्धरिम् १५
ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्विभवे
सत्यवारितम्
ततः स्वबन्धुभिः सार्द्धं स्वयं भुञ्जीत
वाग्यतः १६
एवं पौषादिमासेषु कार्त्तिकान्तेषु नारद
शुक्लपक्षे व्रतं
कुर्यात्पूर्वोक्तविधिना नरः १७
एवं संवत्सरं कार्यं व्रतं पापप्रणाशनम्
पुनः प्राप्ते मार्गशीर्षे
कुर्यादुद्यापनं व्रती १८

एकादश्यां निराहारो भवेत्पूर्वमिव द्विज द्वादश्यां पञ्चगव्यं च प्राशयेत्सुसमाहितः १९
गन्धपुष्पादिभिः सम्यग्देवदेवं
जनार्दनम्
अभ्यर्च्योपायनं दद्याद् ब्राह्मणाय
जितेन्द्रियः २०
पायसं मधुसम्मिश्रं घृतयुक्तं फलान्वितम् सुगन्धजलसंयुक्तं पूर्णकुम्भं सदक्षिणम् २१
वस्त्रेणाच्छादितं कुम्भं
पञ्चरत्नसमन्वितम्
दद्यादध्यात्मविदुषे ब्राह्मणाय
मुनीश्वर २२
सर्वात्मन् सर्वभूतेश सर्वव्यापिन्सनातन
परमान्नप्रदानेन सुप्रीतो भव माधव २३
अनेन पायसं दत्त्वा
ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः
शक्तितो बन्धुभिः सार्द्धं स्वयं भुञ्जीत
वाग्यतः २४
व्रतमेतत्तु यः कुर्याद्धरिपञ्चकसंज्ञितम्
न तस्य पुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन २५
व्रतमेतत्प्रकर्त्तव्यमिच्छद्भिर्मोक्षमुत्तमम्

समस्तपापकान्तारदावानलसमं द्विज २६
गवां कोटिसहस्राणि दत्त्वा
यत्फलमाप्नुयात्
तत्फलं लभ्यते पुम्भिरेतस्मादुपवासतः २७
यस्त्वेतच्छृणुयाद्भक्त्या नारायणपरायणः
स मुच्यते महाघोरैः पातकानां च कोटिभिः २८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्याने मार्गशीर्षशुक्लैकादशीमारभ्य पौर्णिमापर्यन्तं पञ्चरात्रिव्रतं नामैकविंशोऽध्यायः २१

अथ द्वाविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
अन्यद् व्रतवरं वक्ष्ये तच्छृणुष्व समाहितः
सर्वपापहरं पुण्यं सर्वलोकोपकारकम् १
आषाढे श्रावणे वापि तथा भाद्रपदेऽपि च
तथैवाश्विनके मासे कुर्यादेतद्व्रतं
द्विज २
एतेष्वन्यतमे मासे शुक्लपक्षे जितेन्द्रि
यः
प्राशयेत्पञ्चगव्यं च
स्वपेद्विष्णुसमीपतः ३
ततः प्रातः समुत्त्थाय नित्यकर्म समाप्य च

श्रद्धया पूजयेद्विष्णुं वशी क्रोधविवर्जितः ४
विद्वद्भिः सहितो विष्णुमर्चयित्वा
यथोचितम्
सङ्कल्पं तु ततः
कुर्यात्स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ५
मासमेकं निराहारो ह्यद्यप्रभृति केशव
मासान्तं पारणं कुर्वे देवदेव तवाज्ञया ६
तपोरूप नमस्तुभ्यं तपसां फलदायक
ममाभीष्टप्रदं देहि सर्वविघ्नान्निवारय ७
एवं समर्प्य देवस्य विष्णोर्मासव्रतं शुभम्
ततः प्रभृति मासान्तं निवसेद्धरिमन्दिरे ८
प्रत्यहं स्नापयेद् देवं पञ्चामृतविधानतः दीपं निरन्तरं कुर्यात्तस्मिन्मासे
हरेर्गृहे ९
प्रत्यहं खादयेत्काष्ठं
ह्यपामार्गसमुद्भवम्
ततः स्नायीत विधिवन्नारायणपरायणः १०
ततः संस्नापयेद्विष्णुं
पूर्ववत्प्रयतोऽचयेत्
ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या भक्तियुक्तः
सदक्षिणाम् ११
स्वयं च बन्धुभिः सार्द्धं भुञ्जीत प्रयतेन्द्रियः

एवं मासोपवासांश्च व्रती कुर्यात्त्रयोदश १२
वर्षान्ते वेदविदुषे गां प्रदद्यात् सदक्षिणाम्
भोजयेद् ब्राह्मणांस्तत्र द्वादशैव विधानतः
शक्त्या दक्षिणां दद्याद्ब्राह्मण्याभरणानि च १३
मासोपवासत्रितयं यः कुर्यात्संयतेन्द्रि
यः
आप्तोर्यामस्य यज्ञस्य द्विगुणं
फलमश्नुते १४
चतुःकृत्वः कृतं येन पाराकं मुनिसत्तम
स लभेत्परमं पुण्यमष्टाग्निष्टोमसंभवम् १५
पञ्चकृत्वो व्रतमिदं कृतं येन महात्मना
अत्यग्निष्टोमजं पुण्यं द्विगुणं
प्राप्नुयान्नरः १६
मासोपवासषट्कं यः करोति सुसमाहितः
ज्योतिष्टोमस्य यज्ञस्य फलं सोऽष्टगुणं
लभेत् १७
निराहारः सप्तकृत्वो नरो मासोपवासकान् अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं सोऽष्टगुणं लभेत् १८
मासोपवासान्यः कुर्यादष्टकृत्वो मुनीश्वर

नरमेधाख्ययज्ञस्य फलं पञ्चगुणं लभेत् १९
यस्तु मासोपवासांश्च नवकृत्वः समाचरेत्
गोमेधमखजं पुण्यं लभते त्रिगुणं नरः २०
दशकृत्वस्तु यः कुर्यात्पराकं मुनिसत्तम स ब्रह्ममेधयज्ञस्य त्रिगुणं फलमश्नुते २१
एकादश पराकांश्च यः कुर्यात्संयतेन्द्रि यः
स याति हरिसारूप्यं सर्वभोगसमन्वितम् २२
त्रयोदश पराकांश्च यःकुर्यात्प्रयतो नरः
स याति परमानन्दं यत्र गत्वा न शोचति २३
मासोपवासनिरता गङ्गास्नानपरायणाः धर्ममार्गप्रवक्तारो मुक्ता एव न संशयः २४
अवीराभिश्च
नारीभिर्यतिभिर्ब्रह्मचारिभिः मासोपवासः कर्त्तव्यो वनस्थैश्च विशेषतः २५
नारी वा पुरुषो वापि व्रतमेतत्सुदुर्लभम् कृत्वा मोक्षमवाप्नोति योगिनामपि दुर्लभम् २६
गृहस्थो वानप्रस्थो वा व्रती वा
भिक्षुरेव वा
मूर्खो वा पण्डितो वापि
श्रुत्वैतन्मोक्षभाग्भवेत् २७
इदं पुण्यं व्रताख्यानं नारायणपरायणः

शृणुयाद्वाचयेद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते २८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्याने मासोपवासवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
इदमन्यत्प्रवक्ष्यामि व्रतं त्रैलोक्यविश्रुतम्
सर्वपापप्रशमनं सर्वकामफलप्रदम् १
ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां चैव
योषिताम्
मोक्षदं कुर्वतां भक्त्या विष्णोः
प्रियतरं द्विज २
एकादशीव्रतं नाम सर्वाभीष्टप्रदं नृणाम्
कर्त्तव्यं सर्वथा विप्र विष्णुप्रीतिकरं
यतः ३
एकादश्यां न भुञ्जीत पक्षयोरुभयोरपि
यो भुङ्क्ते सोऽत्र पापीयान्परत्र नरकं
व्रजेत् ४
उपवासफलं
लिप्सुर्जह्याद्भुक्तिचतुष्टयम् पूर्वापरदिने रात्रावहोरात्रं तु मध्यमे ५
एकादशीदिने यस्तु भोक्तुमिच्छति मानवः

स भोक्तुं सर्वपापानि स्पृहयालुर्न संशयः ६
भवेद्दशम्यामेकाशी द्वादश्यां च मुनीश्वर
एकादश्यां निराहारो यदि मुक्तिमभीप्सति ७
यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च
अन्नमाश्रित्य तिष्ठन्ति तानि विप्र
हरेर्दिने ८
ब्रह्महत्यादिपापानां
कथञ्चिन्निष्कृतिर्भवेत्
एकादश्यां तु यो भुङ्क्ते तस्य नैवास्ति
निष्कृतिः ९
महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः
एकादश्यां निराहारः स्थित्वा याति परां
गतिम् १०
एकादशी महापुण्या विष्णोः प्रियतमा तिथिः
संसेव्या सर्वथा विप्रैः
संसारच्छेदलिप्सुभिः ११
दशम्यां प्रातरुत्थाय दन्तधावनपूर्वकम्
स्नापयेद्विधिवद्विष्णुं
पूजयेत्प्रयतेन्द्रियः १२
एकादश्यां निराहारो निगृहीतेन्द्रियो
भवेत्
शयीत सन्निधौ विष्णोर्नारायणपरायणः १३
एकादश्यां तथा स्नात्वा सम्पूज्य च जनार्दनम्
गन्धपुष्पादिभिः सम्यक्

ततस्त्वेवमुदीरयेत् १४
एकादश्यां निराहारः स्थित्वाद्याहं
परेऽहनि
भोक्ष्यामि पुण्डरीकाक्ष शरणं मे
भवाच्युत १५
इमं मन्त्रं समुच्चार्य देवदेवस्य चक्रिणः
भक्तिभावेन तुष्टात्मा उपवासं समर्पयेत् १६
देवस्य पुरतः कुर्याज्जागरं नियतो व्रती गीतैर्वाद्यैश्च नृत्यैश्च
पुराणश्रवणादिभिः १७
ततःप्रातः समुत्थाय द्वादशीदिवसे व्रती
स्नात्वा च विधिवद्विष्णुं
पूजयेत्त्प्रयतेन्द्रियः १८
पञ्चामृतेन संस्नाप्य एकादश्यां जनार्द्दनम्
द्वादश्यां पयसा विप्र हरिसारूप्यमश्नुते १९
अज्ञानतिमिरान्धस्य व्रतेनानेन केशव प्रसीद सुमुखो भूत्वा ज्ञानदृष्टिप्रदो भव २०
एवं विज्ञाप्य विप्रेन्द्र माधवं
सुसमाहितः
ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या दद्याद्वै
दक्षिणां तथा २१

ततः स्वबन्धुभिः सार्द्धं नारायणपरायणः कृतपञ्चमहायज्ञः स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः २२
एवं यः प्रयतः
कुर्यात्पुण्यमेकादशीव्रतम्
स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिदुर्लभम् २३
उपवासव्रतपरो धर्मकार्यपरायणः चाण्डालान्पतितांश्चैव नेक्षेदपि कदाचन २४
नास्तिकान्भिन्नमर्यादान्निन्दकान्पिशुनांस्तथा
उपवासव्रतपरो नालपेच्च कदाचन २५
वृषलीसूतिपोष्टारं वृषलीपतिमेव च
अयाज्ययाजकं चैव नालपेत्सर्वदा व्रती २६
कुण्डाशिनं गायकं च तथा देवलकाशिनम्
भिषजं काव्यकर्तारं देवद्विजविरोधिनम् २७
परान्नलोलुपं चैत्र परस्त्रीनिरतं तथा
व्रतोपवासनिरतो वाङ्मात्रेणापि
नार्चयेत् २८
इत्येवमादिभिः शुद्धो वशी सर्वहिते रतः उपवासपरो भूत्वा परां सिद्धिमवाप्नुयात् २९
नास्ति गङ्गासमं तीर्थं नास्ति मातृसमो गुरुः
नास्ति विष्णुसमं दैवं तपो नानशनात्परम्

३०
नास्ति क्षमासमा माता नास्ति कीर्तिसमं
धनम्
नास्ति ज्ञानसमो लाभो न च धर्मसमः पिता ३१
न विवेकसमो बन्धुर्नैकादश्याः परं व्रतम्
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम् ३२
संवादं भद्रशीलस्य तत्पितुर्गालवस्य च
पुरा हि गालवो नाम मुनिः सत्यपरायणः ३३
उवास नर्मदातीरे शान्तो दान्तस्तपोनिधिः
बहुवृक्षसमाकीर्णे गजभल्लुनिषेविते ३४
सिद्धचारणगन्धर्वयक्षविद्याधरान्विते
कन्दमूलफलैः पूर्णे मुनिवृन्दनिषेविते ३५
गालवो नाम विप्रेन्द्रो
निवासमकरोच्चिरम्
तस्याभवद्भद्रशील इति ख्यातः सुतो वशी ३६
जातिस्मरो महाभागो नारायणपरायणः
बालक्रीडनकालेऽपि भद्रशीलो महामतिः ३७
मृदा च विष्णोः प्रतिमां कृत्वा पूजयते
क्षणम्
वयस्यान्बोधयेच्चापि विष्णुः पूज्यो नरैः
सदा ३८
एकादशीव्रतं चैव कर्त्तव्यमपि पण्डितैः
एवं ते बोधितास्तेन शिशवोऽपि मुनीश्वर ३९
हरिं मृदैव निर्माय पृथक्सम्भूय वा मुदा
अर्चयन्ति महाभागा विष्णुभक्तिपरायणाः ४०
नमस्कुर्वन्भद्रमतिर्विष्णवे

सर्वविष्णवे
सर्वेषां जगतां स्वस्ति
भूयादित्यब्रवीदिदम् ४१
क्रीडाकाले मुहूर्तं वा
मुहूर्तार्द्धमथापि वा
एकादशीति संकल्प्य व्रतं यच्छति केशवे ४२
एवं सुचरितं दृष्ट्वा तनयं गालवो मुनिः
अपृच्छद्विस्मयाविष्टः समालिङ्ग्य
तपोनिधिः ४३
गालव उवाच
भद्रशील महाभाग भद्रशीलोऽसि सुव्रत चरितं मंङ्गलं यत्ते योगिनामपि दुर्लभम् ४४
हरिपूजापरो नित्यं सर्वभूतहिते रतः एकादशीव्रतपरो निषिद्धाचारवर्जितः निर्द्वन्द्वो निर्ममः शान्तो हरिध्यानपरायणः ४५
एवमेतादृशी बुद्धिः कथं जातार्भकस्य ते विनापि महतां सेवां हरिभक्तिर्हि दुर्लभा ४६
स्वभावतो जनस्यास्य ह्यविद्याकामकर्मसु प्रवर्त्तते मतिर्वत्स कथं तेऽलौकिकी
कृतिः ४७
सत्सङ्गेपि मनुष्याणां
पूर्वपुण्यातिरेकतः
जायते भगवद्भक्तिस्तदहं विस्मयं गतः ४८

पृच्छामि
प्रीतिमापन्नस्तद्भवान्वक्तुमर्हति भद्रशीलो मुनिश्रेष्ठः पित्रैवं
सुविकल्पितैः ४९
जातिस्मरः सुकृतात्मा हृष्टप्रहसिताननः
स्वानुभूतं यथावृत्तं सर्वं पित्रे
न्यवेदयत् ५०
भद्रशील उवाच
शृणु तात मुनिश्रेष्ठ ह्यनुभूतं मया पुरा
जातिस्मरत्वाज्जानामि यमेन परिभाषितम् ५१
एतच्छ्रुत्वा महाभागो गालवो विस्मयान्वितः
उवाच प्रीतिमापन्नो भद्रशीलं महामतिम् ५२
गालव उवाच
कस्त्वं पूर्वं महाभाग किमुक्तं च यमेन ते कस्य वा केन वा हेतोस्तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ५३
भद्रशील उवाच
अहमासं पुरा तात राजा सोमकुलोद्भवः
धर्मकीर्तिरिति ख्यातो दत्तात्रेयेण
शासितः ५४
नववर्षसहस्राणि महीं कृत्स्नामपालयम्
अधर्माश्च तथा धर्मा मया तु बहवः कृताः ५५
ततः श्रिया प्रमत्तोऽह बह्वधर्ममकारिषम्
पाषण्डजनसंसर्गात्पाषण्डचरितोऽभवम् ५६

पुरार्जितानि पुण्यानि मया तु सुबहून्यपि पाषण्डैर्बाधितोऽह तु वेदमार्गं समत्यजम् ५७
मखाश्च सर्वे विध्वस्ताः कूटयुक्तिविदा मया
अधर्मनिरतं मां तु दृष्ट्वा मद्देशजाः
प्रजाः ५८
सदैव दुष्कृतं चक्रुः षष्ठांशस्तत्र
मेऽभवत्
एवं पापसमाचारो व्यसनाभिरतः सदा ५९
मृगयाभिरतो भूत्वा ह्येकदा प्राविशं वनम्
ससैन्योऽह वने तत्र हत्वा
बहुविधान्मृगान् ६०
क्षुत्तृट्परिवृतः श्रान्तो
रेवातीरमुपागमम्
रवितीक्ष्णातपक्लान्तो रेवायां
स्नानमाचरम् ६१
अदृष्टसैन्य एकाकी पीड्यमानः क्षुधा
भृशम् ६२
समेतास्तत्र ये केचिद्रेवातीरनिवासिनः
एकादशीव्रतपरा मया दृष्टा निशामुखे ६३
निराहारश्च तत्राहमेकाकी तज्जनैः सह
जागरं कृतवांश्चापि सेनया रहितो निशि ६४
अध्वश्रमपरिश्रान्तः
क्षुत्पिपासाप्रपीडितः
तत्रैव जागरान्तेऽह तात पंचत्वमागतः ६५

ततो यमभटैर्बद्धो महादंष्ट्राभयङ्करैः अनेकक्लेशसम्पन्नमार्गेणाप्तो
यमान्तिकम्
दंष्ट्राकरालवदनमपश्यं समवर्तिनम् ६६
अथ कालश्चित्रगुप्तमाहूयेदमभाषत
अस्य शिक्षाविधानं च यथावद्वद पण्डित ६७
एवमुक्तश्चित्रगुप्तो धर्मराजेन सत्तम
चिरं विचारयामास पुनश्चेदमभाषत ६८
असौ पापरतः सत्यं तथापि शृणु धर्मप एकादश्यां निराहारः सर्वपापैः प्रमुच्यते ६९
एष रेवातटे रम्ये निराहारो हरेर्दिने जागरं चोपवासं च कृत्वा निष्पापतां गतः ७० यानि कानि च पापानि कृतानि सुबहूनि च तानि सर्वाणि नष्टानि ह्युपवासप्रभावतः ७१
एवमुक्तो धर्मराजश्चित्रगुप्तेन धीमता ननाम दण्डवद् भूमौ ममाग्रे सोऽनुकम्पितः ७२
पूजयामास मां तत्र भक्तिभावेन धर्मराट् ततश्च स्वभटान्सर्वानाहूयेदमुवाच ह ७३
धर्मराज उवाच
शृणुध्वं मद्वचो दूता हितं
वक्ष्याम्यनुत्तमम्
धर्ममार्गरतान्मर्त्यान्मानयध्वं
ममान्तिकम् ७४

ये विष्णुपूजनरताः प्रयताः कृतज्ञाश्चैकादशीव्रतपरा- विजितेन्द्रियानारायणाच्युत हरे शरणंभवेति
शान्ता वदन्ति सततं तरसा त्यजध्वम् ७५
नारायणाच्युत जनार्दन कृष्ण विष्णो
पद्मेश पद्मजपितः शिव शङ्करेति
नित्यं वदन्त्यखिललोकहिताः प्रशान्ता
दूराद्भटास्त्यजत तान्न ममैषु शिक्षा ७६
नारायणार्पितकृतान्हरिभक्तिभाजः
स्वाचारमार्गनिरतान् गुरुसेवकांश्च
सत्पात्रदाननिरतांश्च सुदीनपालान्
दूतास्त्यजध्वमनिशं हरिनामसक्तान् ७७
पाषण्डसङ्गरहितान्द्विजभक्तिनिष्ठान्
सत्सङ्गलोलुपतरांश्च तथातिथेयान्
शम्भौ हरौ च समबुद्धिमतस्तथैव
दूतास्त्यजध्वमुपकारपराञ्जनानाम् ७८
ये वर्जिता हरिकथामृतसेवनैश्च नारायणस्मृतिपरायणमानसैश्च
विप्रेन्द्र
पादजलसेचनतोऽप्रहृष्टांस्तान्पापिनो मम
भटा गृहमानयध्वम् ७९
ये मातृतातपरिभर्त्सनशीलिनश्च लोकद्विषो
हितजनाहितकर्मणश्च
देवस्वलोभनिरताञ्जननाशकर्तॄनत्रानयध्वमपराधपरांश्च दूताः ८०

एकादशीव्रतपराङ्मुखमुग्रशीलं लोकापवादनिरतं परनिन्दकं च
ग्रामस्य नाशकरमुत्तमवैरयुक्तं दूताः समानयत विप्रधनेषु लुब्धम् ८१
ये विष्णुभक्तिविमुखाः प्रणमन्ति नैव नारायणं हि शरणागतपालकं च
विष्ण्वालयं च नहि यांति नरा सुमूर्खास्तानानयध्वमतिपापरतान्प्रसह्य ८२
एवं श्रुतं यदा तत्र यमेन परिभाषितम् मयानुतापदग्धेन स्मृतं तत्कर्म निन्दितम् ८३
असत्कर्मानुतापेन सद्धर्मश्रवणेन च
तत्रैव सर्वपापानि निःशेषाणि गतानि मे ८४
पापशेषाद्विनिर्मुक्तं हरिसारूप्यतां
गतम्
सहस्रसूर्यसङ्काशं प्रणनाम यमश्च तम् ८५
एवं दृष्ट्वा विस्मितास्ते यमदूता
भयोत्कटाः
विश्वासं परमं चक्रुर्यमेन परिभाषिते ८६
ततः सम्पूज्य मां कालो विमानशतसङकुलम्
सद्यः सम्प्रेषयामास तद्विष्णोः परमं
पदम् ८७
विमानकोटिभिः सार्द्धं सर्वभोगसमन्वितैः
कर्मणा तेन विप्रर्षे विष्णुलोके
मयोषितम् ८८

कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च स्थित्वा विष्णुपदं पश्चादिन्द्र लोकमुपागमम् ८९
तत्रापि सर्वभोगाढ्यः सर्वदेवनमस्कृतः तावत्कालं दिवि स्थित्वा ततो भूमिमुपागतः ९०
अत्रापि विष्णुभक्तानां जातोऽह भवतां कुले
जातिस्मरत्वाज्जानामि सर्वमेतन्मुनीश्वर ९१
तस्माद्विष्ण्वर्चनोद्योगं करोमि सह बालकैः
एकादशीव्रतमिदमिति न ज्ञातवान्पुरा ९२
जातिस्मृतिप्रभावेण तज्ज्ञातं साम्प्रतं
मया
अत्र स्वेनापि यत्कर्म कृतं तस्य फलं
त्विदम् ९३
एकादशीव्रतं भक्त्या कुर्वतां किमुत
प्रभो
तस्माच्चरिष्ये विप्रेन्द्र
शुभमेकादशीव्रतम् ९४
विष्णुपूजां चाहरहः परमस्थानकाङ्क्षया
एकादशीव्रतं यत्तु कुर्वन्ति श्रद्धया
नराः ९५
तेषां तु विष्णुभवनं परमानन्ददायकम् एवं पुत्रवचः श्रुत्वा सन्तुष्टो गालवो

मुनिः ९६
अवाप परमां तुष्टिं मनसा चातिहर्षितः
मज्जन्म सफलं जातं मद्वंशः पावनीकृतः ९७
यतस्त्वं मद्गृहे जातो विष्णुभक्तिपरायणः
इति सन्तुष्टचित्तस्तु तस्य पुत्रस्य
कर्मणा ९८
हरिपूजाविधानं च यथावत्समबोधयत्
इत्येतत्ते मुनिश्रेष्ठ यथावत्कथितं मया
सङ्कोचविस्तराभ्यां च
किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ९९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्याने एकादशीव्रतमहिमानुवर्णनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः
सूत उवाच
एतन्निशम्य सनकोदितमप्रमेयं पुण्यं हरेर्दिनभवं निखिलोत्तमं च पापौघशान्तिकरणं व्रतसारमेवं ब्रह्मात्मजः पुनरभाषत हर्षयुक्तः १
नारद उवाच
कथितं भवता सर्वं मुने तत्त्वार्थकोविद
व्रताख्यानं महापुण्यं
यथावद्धरिभक्तिदम् २
इदानीं श्रोतुमिच्छामि वर्णाचारविधिं

मुने
तथा सर्वाश्रमाचारं प्रायश्चित्तविधिं
तथा ३
एतत्सर्वं महाभाग सर्वतत्त्वार्थकोविद
कृपया परया मह्यं यथावद्वक्तुमर्हसि ४
सनक उवाच
शृणष्व मुनिशार्दूल यथा भक्तप्रियङ्करः
वर्णाश्रमाचारपरैः पूज्यते हरिरव्ययः ५
मन्वाद्यैरुदितं यच्च
वर्णाश्रमनिबन्धनम्
तत्ते वक्ष्यामि विधिवद्भक्तोऽसि
त्वमधोक्षजे ६
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा
श्चत्वार एव ते
वर्णा इति समाख्याता एतेषु
ब्राह्मणोऽधिकः ७
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या द्विजाः
प्रोक्तास्त्रयस्तथा
मातृतश्चोपनयनाद् द्विजत्वं प्राप्यते
त्रिभिः ८
एतैर्वर्णैः सर्वधर्माः कार्या
वर्णानुरूपतः
स्ववर्णधर्मत्यागेन पाषण्डः प्रोच्यते
बुधैः ९
स्वगृह्यचोदितं कर्म द्विजः कुर्वन्कृती भवेत्

अन्यथा पतितो भूयात्सर्वधर्मबहिष्कृतः १०
युगधर्मः परिग्राह्यो
वर्णैरेतैर्यथोचितम्
देशाचारास्तथा ग्राह्याः
स्मृतिधर्माविरोधतः ११
कर्मणा मनसा वाचा यत्नाद्धर्म्मं
समाचरेत्
अस्वर्ग्यं लोकविद्विष्टं
धर्म्यमप्याचरेन्न तु १२
समुद्रयात्रास्वीकारः कमण्डलुविधारणम्
द्विजानामसवर्णासु कन्यासूपयमस्तथा १३
देवराच्च सुतोत्पत्तिर्मधुपर्के
पशोर्वधः
मांसादनं तथा श्राद्धे
वानप्रस्थाश्रमस्तथा १४
दत्ताक्षतायाः कन्यायाः पुनर्दानं वराय च नैष्ठिकं ब्रह्मचर्यं च नरमेधाश्वमेधकौ १५
महाप्रस्थानगमनं गोमेधश्च तथा मखः एतान्धर्मान्कलियुगे वर्ज्यानाहुर्मनीषिणः १६
देशाचाराः
परिग्राह्यास्तत्तद्देशगतैर्नरैः अन्यथा पतितो ज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः १७
ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च

द्विजोत्तम
क्रियाः सामान्यतो वक्ष्ये तच्छृणुष्व समाहितः १८
दानं दद्याद् ब्राह्मणेभ्यस्तथा
यज्ञैर्यजेत्सुरान्
वृत्त्यर्थं याजयेच्चैव
अन्यानध्यापयेत्तथा १९
याजयेद्यजने योग्यान्विप्रो नित्योदकी
भवेत्
कुर्य्याच्च वेदग्रहणं तथाग्नेश्च
परिग्रहम् २०
ग्राह्ये द्रव्ये च पारक्ये समबुद्धिर्भवेत्तथा
सर्वलोकहितं कुर्यान्मृदुवाक्यमुदीरयेत् २१
ऋतावभिगमः पत्न्यां शस्यते ब्राह्मणस्य वै
न कस्याप्यहितं ब्रूयाद्विष्णुपूजापरो भवेत् २२
दद्याद्दानानि विप्रेभ्यः क्षत्रियोऽपि
द्विजोत्तम
कुर्य्याच्च वेदग्रहणं
यज्ञैर्द्देवान्यजेत्तथा २३
शस्त्राजीवी भवेच्चैव पालयेद्धर्मतो महीम्
दुष्टानां शासनं कुर्य्याच्छिष्टानां

पालनं तथा २४
पाशुपाल्यं च वाणिज्यं कृषिश्च
द्विजसत्तम
वेदस्याध्ययनं चैव वैश्यस्यापि
प्रकीर्त्तितम् २५
कुर्याच्च दारग्रहणं धर्मांश्चैव
समाचरेत्
क्रयविक्रयजैर्वापि धनैः
कारुक्रियोद्भवैः २६
दद्याद्दानानि शूद्रोऽपि
पाकयज्ञैर्यजेन्न च
ब्राह्मणक्षत्रियविशां शुश्रूषानिरतो
भवेत् २७
ऋतुकालाभिगामी च स्वदारेषु भवेत्तथा
सर्वलोकहितैषित्वं मङ्गलं प्रियवादिता २८
अनायासो मनोहर्षस्तितिक्षा नातिमानिता
सामान्यं सर्ववर्णानां मुनिभिः
परिकीर्तितम् २९
सर्वे च मुनितां यान्ति
स्वाश्रमोचितकर्मणा
ब्राह्मणः क्षत्रियाचारमाश्रयेदापदि
द्विज ३०
क्षत्रियोऽपि च विड्वृत्तिमत्यापदि
समाश्रयेत्
नाश्रयेच्छूद्रवृत्तिं तु अत्यापद्यपि
वै द्विजः ३१

यद्याश्रयेद् द्विजो मूढस्तदा चाण्डालतां व्रजेत्
ब्राह्मणक्षत्रियविशां त्रयाणां मुनिसत्तम ३२
चत्वार आश्रमाः प्रोक्ताः पञ्चमो
नोपपद्यते
ब्रह्मचारी गृही वानप्रस्थो भिक्षुश्च
सत्तम ३३
चतुर्भिराश्रमैरेभिः साध्यते धर्म उत्तमः
विष्णुस्तुष्यति विप्रेन्द्र
कर्मयोगरतात्मनः ३४
निःस्पृहाशान्तमनसः स्वकर्मनिरतस्य च ततो याति परं स्थानं यतो नावर्त्तते पुनः ३५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सदाचारो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः २४

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
वर्णाश्रमाचारविधिं प्रवक्ष्यामि विशेषतः
शृणुष्व तन्मुनिश्रेष्ठ सावधानेन चेतसा १ यः स्वधर्मं परित्यज्य परधर्मं समाचरेत् पाषण्डः स हि विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः २

गर्भाधानादिसंस्काराः कार्या मन्त्रविधानतः
स्त्रीणाममन्त्रतः कार्या यथाकालं यथाविधि ३
सीमन्तकर्म प्रथमं चतुर्थे मासि शस्यते षष्ठे वा सप्तमे वापि अष्टमे वापि कारयेत् ४
जाते पुत्रे पिता स्नात्वा सचैलं जातकर्म च
कुर्य्याच्च नांदीश्राद्धं च
स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ५
हेम्ना वा रजतेनापि वृद्धिश्राद्धं
प्रकल्पयेत्
अन्नेन कारयेद्यस्तु स चण्डालसमो भवेत् ६
कृत्वाभ्युदयिकं श्राद्धं पिता पुत्रस्य वाग्यतः
कुर्वीत नामनिर्द्देशं सूतकान्ते यथाविधि ७
अस्पष्टमर्थहीनं च ह्यतिगुर्वक्षरान्वितम्
न दद्यान्नाम विप्रेन्द्र तथा च
विषमाक्षरम् ८
तृतीयवर्षे चौलं च पञ्चमे षष्ठसम्मिते
सप्तमे चाष्टमे वापि कुर्याद्
गृह्योक्तमार्गतः ९
दैवयोगादतिक्रान्ते गर्भाधानादिकर्मणि

कर्तव्यः पादकृच्छ्रो वै चौले त्वर्द्धं
प्रकल्पयेत् १०
गर्भाष्टमेऽष्टमे वाब्दे
बटुकस्योपनायनम्
आषोडशाब्दपर्यन्तं गौणं कालमुशन्ति च ११
गर्भैकादशमेऽब्दे तु राजन्यस्योपनायनम्
आद्वाविंशाब्दपर्यन्तं
कालमाहुर्विपश्चितः १२
वैश्योपनयनं प्रोक्तं गर्भाद् द्वादशमे तथा
चतुर्विंशाब्दपर्यन्तं गौणमाहुर्मनीषिणः १३
एतत्कालावधेर्यस्य द्विजस्यातिक्रमो भवेत्
सावित्रीपतितं विद्यात्तं तु नैवालपेत्कदा १४
द्विजोपनयने विप्र मुख्यकालव्यतिक्रमे द्वादशाब्दं चरेत्कृच्छ्रं पश्चाच्चान्द्रायणं तथा
सान्तपनद्वयं चैव कृत्वा कर्म समाचरेत् १५
अन्यथा पतितं विद्यात्कर्त्तापि ब्रह्महा भवेत्
मौञ्जी विप्रस्य विज्ञेया धनुर्ज्या क्षत्त्रियस्य तु १६
आवी वैश्यस्य विज्ञेया श्रूयतामजिनं तथा

विप्रस्य चोक्तमैणेयं रौरवं क्षत्रियस्य तु १७
आजं वैश्यस्य विज्ञेयं दण्डान्वक्ष्ये
यथाक्रमम्
पालाशं ब्राह्मणस्योक्तं नृपस्यौदुम्बरं
तथा १८
बैल्वं वैश्यस्य विज्ञेयं तत्प्रमाणं शृणुष्व मे
विप्रस्य केशमानं स्यादाललाटं नृपस्य च १९
नासाग्रसंमितं दण्डं वैश्यस्याहुर्विपश्चितः
तथा वासांसि वक्ष्यामि विप्रादीनां यथाक्रमम् २०
काषायं चैव मांजिष्ठं हारिद्रं च प्रकीर्तितम्
उपनीतो द्विजो विप्र परिचर्यापरो गुरोः २१
वेदग्रहणपर्यन्तं निवसेद् गुरुवेश्मनि प्रातःस्नायी भवेद्वर्णी
समित्कुशफलादिकान् २२
गुर्वर्थमाहरेन्नित्यं कल्ये कल्ये
मुनीश्वर
यज्ञोपवीतमजिनं दण्डं च मुनिसत्तम २३
नष्टे भ्रष्टे नवं मन्त्राद् धृत्वा भ्रष्टं जले क्षिपेत्

वर्णिनो वर्त्तनं प्राहुर्भिक्षान्नेनैव केवलम् २४
भिक्षा च
श्रोत्रियागारादाहरेत्प्रयतेन्द्रियः
भवत्पूर्वं ब्राह्मणस्य भवन्मध्यं नृपस्य
च २५
भवदन्त्यं विशः प्रोक्तं भिक्षाहरणकं वचः
सायं प्रातर्वह्निकार्यं यथाचारं
जितेन्द्रियः २६
कुर्यात्प्रतिदिनं वर्णी ब्रह्मयज्ञं च
तर्पणम्
अग्निकार्यपरित्यागी पतितः प्रोच्यते
बुधैः २७
ब्रह्मयज्ञविहीनश्च ब्रह्महा
परिकीर्तितः
देवताभ्यर्च्चनं कुर्याच्छुश्रूषानुपदं
गुरोः २८
भिक्षान्नं भोजयेन्नित्यं नैकान्नाशी
कदाचन
आनीयानिन्द्यविप्राणां गृहाद्भिक्षां
जितेन्द्रियः २९
निवेद्य
गुरवेऽश्नीयाद्वाग्यतस्तदनुज्ञया मधुस्त्रीमांसलवणं ताम्बूलं दन्तधावनम् ३०
उच्छिष्टभोजनं चैव दिवास्वापं च वर्जयेत्

छत्त्रपादुकगन्धांश्च तथा
माल्यानुलेपनम् ३१
जलकेलि नृत्यगीतवाद्यं तु परिवर्जयेत्
परिवादं चोपतापं विप्रलापं तथाञ्जनम् ३२
पाषण्डजनसंयोगं शूद्रसङ्गं च वर्जयेत् अभिवादनशीलः स्याद् वृद्धेषु च यथाक्रमम् ३३
ज्ञानवृद्धास्तपोवृद्धा वयोवृद्धा इति त्रयः
आध्यात्मिकादिदुःखानि निवारयति यो गुरुः ३४
वेदशास्त्रोपदेशेन तं पूर्वमभिवादयेत् असावहमिति ब्रूयाद् द्विजो वै ह्यभिवादने ३५
नाभिवाद्याश्च विप्रेण क्षत्रियाद्याः कथञ्चन
नास्तिकं भिन्नमर्यादं कृतघ्नं
ग्रामयाजकम् ३६
स्तेनं च कितवं चैव कदाचिन्नाभिवादयेत्
पाषण्डं पतितं व्रात्यं तथा
नक्षत्रजीविनम् ३७
तथा पातकिनं चैव कदाचिन्नाभिवादयेत्
उन्मत्तं च शठं धूर्त्तं धावन्तमशुचिं
तथा ३८
अभ्यक्तशिरसं चैव जपन्तं नाभिवादयेत्
विवादशीलिनं चन्डं वमन्तं जलमध्यगम् ३९

भिक्षान्नधारिणं चैव शयानं नाभिवादयेत् भर्तृघ्नीं पुष्पिणीं जारां सूतिकां
गर्भपातिनीम् ४०
कृतघ्नीं च तथा चण्डीं
कदाचिन्नाभिवादयेत्
सभायां यज्ञशालायां देवतायतनेष्वपि ४१
प्रत्येकं तु नमस्कारो हन्ति पुण्यं
पुराकृतम्
श्राद्धं व्रतं तथा दानं देवताभ्यर्चनं
तथा ४२
यज्ञं च तर्पणं चैव कुर्वन्तं
नाभिवादयेत्
कृतेऽभिवादने यस्तु न
कुर्यात्प्रतिवादनम् ४३
नाभिवाद्यः स विज्ञेयो यथा शूद्रस्तथैव सः
प्रक्षाल्य पादावाचम्य गुरोरभिमुखः सदा ४४
तस्य पादौ च संगृह्य अधीयीत विचक्षणः अष्टकासु चतुर्दश्यां
प्रतिपत्पर्वणोस्तथा ४५
महाभरण्यां विप्रेन्द्र
श्रवणद्वादशीदिने
भाद्रपदापरपक्षे द्वितीयायां तथैव च ४६
माघस्य शुक्लसप्तम्यां नवम्यामाश्विनस्य च

परिवेषं गते सूर्ये श्रोत्रिये गृहमागते ४७
बन्धिते ब्राह्मणे चैव प्रवृद्धकलहे तथा सन्ध्यायां गर्जिते मेघे ह्यकाले परिवर्षणे ४८
उल्काशनिप्रपाते च तथा विप्रेऽवमानिते मन्वादिषु च देवर्षे युगादिषु चतुर्ष्वपि ४९
नाधीयीत द्विजः कश्चित्सर्वकर्मफलोत्सुकः
तृतीया माधवे शुक्ला भाद्रे कृष्णा त्रयोदशी ५०
कार्त्तिके नवमी शुद्धा माघे पञ्चदशी तिथिः
एता युगाद्याः कथिता दत्तस्याक्षयकारिकाः ५१
मन्वादींश्च प्रवक्ष्यामि शृणुष्व सुसमाहितः
अक्षयुक्छुक्लनवमी कार्तिके द्वादशी सिता ५२
तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च आषाढशुक्लदशमी सिता माघस्य सप्तमी ५३
श्रावणस्याष्टमी कृष्णा तथाषाढी च
पूर्णिमा
फाल्गुनस्य त्वमावास्या पौषस्यैकादशी
सिता ५४

कार्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्यैष्ठी पञ्चदशी सिता
मन्वादयः समाख्याता दत्तस्याक्षयकारिकाः ५५
द्विजैः श्राद्धं च कर्त्तव्यं मन्वादिषु युगादिषु
श्राद्धे निमन्त्रिते चैव ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ५६
अयनद्वितये चैव तथा भूकम्पने मुने
गलग्रहे दुर्द्दिने च नाधीयीत कदाचन ५७
एवमादिषु सर्वेषु अनध्यायेषु नारद
अधीयतां सुमूढानां प्रजां प्रज्ञां यशः
श्रियम् ५८
आयुष्यं बलमारोग्यं निकृन्तति यमः स्वयम्
अनध्याये तु योऽधीते तं विद्याद्
ब्रह्मघातकम् ५९
न तं सम्भाषयेद्विप्र न तेन सह संवसेत्
कुन्डगोलकयोः केचिज्जडादीनां च नारद ६०
वदन्ति चोपनयनं तत्पुत्रादिषु केचन अनधीत्य तु यो वेदमन्यत्र कुरुते श्रमम् ६१
शूद्रतुल्यः स विज्ञेयो नरकस्य प्रियोऽतिथिः
अनधीतश्रुतिर्विप्र आचारं प्रतिपद्यते ६२ नाचारफलमाप्नोति यथा शूद्रस्तथैव सः नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यच्चान्यत्कर्म

वैदिकम् ६३
अनधीतस्य विप्रस्य सर्वं भवति निष्फलम्
शब्दब्रह्ममयो विष्णुर्वेदः
साक्षाद्धरिः स्मृतः ६४
वेदाध्यायी ततो विप्रः
सर्वान्कामानवाप्नुयात् ६५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे स्मार्ताचारेषु वर्णाश्रमधर्मेष्वध्ययनादिधर्मनिरूपणं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः २५

अथ षड्विंशोऽध्यायः
सनक उवाच
वेदग्रहणपर्यन्तं शुश्रूषानियतो गुरोः अनुज्ञातस्ततस्तेन कुर्यादग्निपरिग्रहम् १
वेदांश्च धर्मशास्त्राणि वेदाङ्गान्यपि च द्विजः
अधीत्य गुरवे दत्त्वा दक्षिणां संविशेद् गृहम् २
रूपलावण्यसम्पन्नां सगुणां
सुकुलोद्भवाम्
द्विजः समुद्वहेत्कन्यां सुशीलां
धर्मचारिणीम् ३
मातृतः पञ्चमीं धीमान्पितृतः सप्तमीं तथा द्विजः समुद्वहेत्कन्यामन्यथा

गुरुतल्पगः ४
रोगिणीं चैव वृत्ताक्षीं सरोगकुलसम्भवाम् अतिकेशामकेशां च वाचालां नोद्वहेद् बुधः ५
कोपनां वामनां चैव दीर्घदेहां विरूपिणीम् न्यूनाधिकाङ्गीमुन्मत्तां पिशुनां नोद्वहेद् बुधः ६
स्थूलगुल्फां दीर्घजङ्घां तथैव
पुरुषाकृतिम्
श्मश्रुव्यञ्जनसंयुक्तां कुब्जां
चैवोद्वहेन्न च ७
वृथाहास्यमुखीं चैव सदान्यगृहवासिनीम्
विवादशीलां भ्रमितां निष्ठुरां नोद्वहेद्
बुधः ८
वह्वशिनीं स्थूलदन्तां स्थूलोष्ठीं
घुर्घुरस्वनाम्
अतिकृष्णां रक्तवर्णां धूर्तां
नैवोद्वहेद् बुधः ९
सदा रोदनशीलां च पाण्डुराभां च
कुत्सिताम्
काशश्वासादिसंयुक्तां निद्राशीलां च
नोद्वहेत् १०
अनर्थभाषिणीं चैव लोकद्वेषपरायणाम्
परापवादनिरतां तस्करां नोद्वहेद् बुधः ११
दीर्घनासां च कितवां तनूरुहविभूषिताम् गर्वितां बकवृत्तिं च सर्वथा नोद्वहेद्

बुधः १२
बालभावादविज्ञातस्वभावामुद्वहेद्यदि
प्रगल्भां वाऽगुणां ज्ञात्वा सर्वथा तां
परित्यजेत् १३
भर्त्तृपुत्रेषु या नारी सर्वदा निष्ठुरा भवेत्
परानुकूलिनी या च सर्वथा तां परित्यजेत् १४
विवाहाश्चाष्टधा ज्ञेया ब्राह्माद्या मुनिसत्तम
पूर्वः पूर्वो वरो ज्ञेयः पूर्वाभावे परः परः १५
ब्रह्मो दैवस्तथैवार्षः
प्राजापत्यस्तथासुरः
गान्धर्वो राक्षसश्चैव पैशाचश्चाष्टमो
मतः १६
ब्राह्मेण च विवाहेन वैवाह्यो वै द्विजोत्तमः
दैवेनाप्यथवा विप्र केचिदार्षं प्रचक्षते १७
प्राजापत्यादयो विप्र विवाहाः पञ्च गर्हिताः
अभावेषु तु पूर्वेषां कुर्यादेव
परान्बुधः १८
यज्ञोपवीतद्वितयं सोत्तरीयं च धारयेत्
सुवर्णकुण्डले चैव धौतवस्त्रद्वयं तथा १९

अनुलेपनलिप्ताङ्गः कृत्तकेशनखः शुचिः
धारयेद्वैणवं दण्डं सोदकं च कमण्डलुम् २०
उष्णीषममलं छत्रं पादुके चाप्युपानहौ
धारयेत्पुष्पमाल्ये च सुगन्धं
प्रियदर्शनः २१
नित्यं स्वाध्यायशीलः स्याद्यथाचारं
समाचरेत्
परान्नं नैव भुञ्जीत परवादं च वर्जयेत् २२
पादेन नाक्रमेत्पादमुच्छिष्टं नैव
लङ्घयेत्
न संहताभ्यां हस्ताभ्यां कण्डूयेदात्मनः
शिरः २३
पूज्यं देवालयं चैव नापसव्यं व्रजेद् द्विजः
देवार्चाचमनस्नानव्रतश्राद्धक्रियादिषु २४
न भवेन्मुक्तकेशश्च नैकवस्त्रधरस्तथा नारोहेदुष्ट्रयानं च शुष्कवादं च वर्जयेत् २५
अन्यस्त्रियं न गच्छेच्च पैशुन्यं
परिवर्जयेत्
नापसव्यं
व्रजेद्विप्रगोश्वत्थानलपर्वतान् २६
चतुष्पथं चैत्यवृक्षं देवखातं नृपं तथा
असूयां मत्सरत्वं च दिवास्वापं च
वर्जयेत् २७

न वदेत्परपापानि स्वपुण्यं न प्रकाशयेत् स्वकं नाम स्वनक्षत्रं मानं चैवातिगोपयेत् २८
न दुर्जनैः सह वसेन्नाशास्त्रं शृणुयात्तथा
आसवद्यूतगीतेषु द्विजस्तु न रतिं चरेत् २९
आद्रार्!स्थि च तथोच्छिष्टं शूद्रं च पतितं तथा
सर्पं च भषणं स्पृष्ट्वा सचैलं स्नानमाचरेत् ३०
चितिं च चितिकाष्ठं च यूपं चाण्डालमेव च स्पृष्ट्वा देवलकं चैव सवासा जलमाविशेत् ३१
दीपखट्वातनुच्छायाकेशवस्त्रकटोदकम् अजामार्जनिमार्जाररेणुर्द्दैवं शुभं
हरेत् ३२
शूर्प्पवातं प्रेतधूमं तथा शूद्रा
न्नभोजनम्
वृषलीपतिसङ्गं च दूरतः परिवर्जयेत् ३३
असच्छास्त्रार्थमननं खादनं नखकेशयोः
तथैव नग्नशयनं सर्वदा परिवर्जयेत् ३४
शिरोभ्यङ्गावशिष्टेन तैलेनाङ्गं न
लेपयेत्
ताम्बूलमशुचिं नाद्यात्तथा सुप्तं न
बोधयेत् ३५

नाशुद्धोऽग्नि परिचरेत्पूजयेद्गुरुदेवताः
न वामहस्तेनैकेन पिबेद्वक्त्रेण वा जलम् ३६
न चाक्रमेद् गुरोश्छायां तदाज्ञां च मुनीश्वर
न निन्देद्योगिनो विप्रान्व्रतिनोऽपि
यतींस्तथा ३७
परस्परस्य मर्माणि न कदापि वदेद् द्विजः
दर्शे च पौर्णमास्यां च यागं
कुर्याद्यथाविधि ३८
उपासनं च होतव्यं सायं
प्रातर्द्विजातिभिः
उपासनपरित्यागी सुरापीत्युच्यते बुधैः ३९
अयने विषुवे चैव युगादिषु चतुर्ष्वपि
दर्शे च प्रेतपक्षे च श्राद्धं कुर्याद्
गृही द्विजः ४०
मन्वादिषु मृताहे च अष्टकासु च नारद नवधान्ये समायाते गृही श्राद्धं समाचरेत् ४१
श्रोत्रिये गृहमायाते ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः
पुण्यक्षेत्रेषु तीर्थेषु गृही श्राद्धं समाचरेत् ४२
यज्ञो दानं तपो होमः स्वाध्यायः पितृतर्पणम्

वृथा भवति तत्सर्वमूर्द्ध्वपुण्ड्रं विना कृतम् ४३
उर्द्ध्वपुण्ड्रं च तुलसीं श्राद्धे नेच्छन्ति केचन
वृथाचारः
परित्याज्यस्तस्माच्छ्रेयोऽथिभिर्द्विजैः ४४
इत्येवमादयो धर्माः
स्मृतिमार्गप्रचोदिताः
कार्या द्विजातिभिः
सम्यक्सर्वकर्मफलप्रदाः ४५
सदाचारपरा ये तु तेषां विष्णुः प्रसीदति
विष्णौ प्रसन्नतां याते किमसाध्यं
द्विजोत्तम ४६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे स्मार्त्तधर्मेषु वेदाध्ययनादिकस्य गृहस्थधर्मस्य च निरूपणं नाम
षड्विंशोऽध्यायः २६

अथ सप्तविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
गृहस्थस्य सदाचारं वक्ष्यामि मुनिसत्तम यद्वतां सर्वपापानि नश्यन्त्येव न संशयः १
ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्त्थाय

पुरुषार्थाविरोधिनीम्
वृत्तिं सञ्चिंतयेद्विप्र कृतकेशप्रसाधनः २
दिवा सन्ध्यासु कर्णस्थब्रह्मसूत्र
उदङ्मुखः
कुर्यान्मूत्रपुरीषे तु रात्रौ चेद्
दक्षिणामुखः ३
शिरः प्रावृत्य वस्त्रेण ह्यन्तर्द्धाय
तृणैर्महीम्
वहन्काष्ठं करेणैकं तावन्मौनी भवेद्
द्विजः ४
पथि गोष्ठे नदीतीरे तडागगृहसन्निधौ
तथा वृक्षस्य च्छायायां कान्तारे
वह्निसन्निधौ ५
देवालये तथोद्याने कृष्टभूमौ चतुष्पथे ब्राह्मणानां समीपे च तथा गोगुरुयोषिताम्
६
तुषाङ्गारकपालेषु जलमध्ये तथैव च
एवमादिषु देशेषु मलमूत्रं न कारयेत् ७
शौचे यत्नः सदा कार्यः शौचमूलो द्विजः
स्मृतः
शौचाचारविहीनस्य समस्तं कर्म निष्फलम् ८
शौचं तु द्विविधं प्रोक्तं
बाह्यमाभ्यन्तरं तथा
मृज्जलाभ्यां बहिः
शुद्धिर्भावशुद्धिस्तथान्तरम् ९

गृहीतशिश्नश्चोत्थाय शौचार्थं मृदमाहरेत्
न मूषकादिखनितां फालोत्कृष्टां तथैव च १०
वापीकूपतडागेभ्यो नाहरेदपि मृत्तिकाम्
शौचं कुर्यात्प्रयत्नेन समादाय शुभां
मृदम् ११
लिङ्गे मृदेका दातव्या तिस्रो वा मेढ्रयोर्द्वयोः
एतन्मूत्रसमुत्सर्गे शौचमाहुर्मनीषिणः १२
एका लिङ्गे गुदे पञ्च दश वामे तथोभयोः सप्त तिस्रः प्रदातव्याः
पादयोर्मृत्तिकाः पृथक् १३
एतच्छौचं विडुत्सर्गे गन्धलेपापनुत्तये
एतच्छौचं गृहस्थस्य द्विगुणं
ब्रह्मचारिणाम् १४
त्रिगुणं तु वनस्थानां यतीनां
तच्चतुर्गुणम्
स्वस्थाने पूर्णशौचं स्यात्पथ्यर्द्धं
मुनिसत्तम १५
आतुरे नियमो नास्ति महापदि तथैव च
गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्याद्विचक्षणः १६
स्त्रीणामनुपनीतानां गन्धलेपक्षयावधि
व्रतस्थानां तु सर्वेषां
यतिवच्छौचमिष्यते १७
विधवानां च विप्रेन्द्र एतदेव निगद्यते

एवं शौचं तु निर्वर्त्य पश्चाद्वै सुसमाहितः १८
प्रागास्य उदगास्यो
वाप्याचामेत्प्रयतेन्द्रियः
त्रिश्चतुर्धा पिबेदापो
गन्धफेनादिवर्जिताः १९
द्विर्मार्जयेत्कपोलं च तलेनोष्ठौ च
सत्तम
तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन नासारन्ध्रद्वयं
स्पृशेत् २०
अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुः श्रोत्रे
यथाक्रमम्
कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन नाभिदेशे स्पृशेद्
द्विजः २१
तलेनोरःस्थलं चैव अङ्गुल्यग्रैः शिरः
स्पृशेत्
तेलेन चाङ्गुलाग्रैर्वा स्पृशेदंसौ
विचक्षणः २२
एवमाचम्य विप्रेन्द्र
शुद्धिमाप्नोत्यनुत्तमाम्
दन्तकाष्ठं ततः खादेत्सत्वचं
शस्तवृक्षजम् २३
बिल्वासनापामार्गाणां
निम्बाम्रार्कादिशाखिनाम्
प्रक्षाल्य वारिणा चैव
मन्त्रेणाप्यभिमन्त्रितम् २४

आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वन्नो धेहि वनस्पते २५
कनिष्ठाग्रसमं स्थौल्ये विप्रः
खादेद्दशाङ्गुलम्
नवाङ्गुलं क्षत्रियश्च
वैश्यचाष्टाङ्गुलोन्मितम् २६
शूद्रो वेदाङ्गुलमितं वनिता च मुनीश्वर
अलाभे दन्तकाष्ठानां
गण्डूषैर्भानुसंमितैः २७
मुखशुद्धिर्विधीयेत तृणपत्रसमन्वितैः करेणादाय वामेन सञ्चर्वेद्वामदंष्ट्रया २८
द्विजान्सङ्घर्ष्य गोदोहं ततः प्रक्षाल्य पाटयेत्
जिहृमुल्लिख्य ताभ्यां तु दलाभ्यां नियतेन्द्रियः २९
प्रक्षाल्य प्रक्षिपेद् दूरे भूयश्चाचम्य पूर्ववत्
ततः स्नानं प्रकुर्वीत नद्यादौ विमले जले ३०
तटं प्रक्षाल्य दर्भांश्च विन्यस्य प्रविशेज्जलम्
प्रणम्य तत्र तीर्थानि आवाह्य रविमण्डलात् ३१
गन्धाद्यैमण्डलं कृत्वा ध्यात्वा देवं

जनार्दनम्
स्नायान्मन्त्रान्स्मरन्पुण्यांस्तीर्थानि च विरिञ्चिज ३२
गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति
नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिं
कुरु ३३
पुष्कराद्यानि तीर्थानि गङ्गाद्याः
सरितस्तथा
आगच्छन्तु महाभागाः स्नानकाले सदा मम ३४
अयोध्या मथुरा माया काशी कांची अवन्तिका
पुरी द्वारावती ज्ञेया सप्तैता
मोक्षदायिकाः ३५
ततोऽघमर्षणं जप्त्वा
यतासुर्वारिसम्प्लुतः
स्नानाङ्गं तर्पणं कृत्वाचम्यार्घ्यं
भानवेऽपयेत् ३६
ततो ध्यात्वा विवस्वन्तं जलान्निर्गत्य
नारद
परिधायाहतं धौतं द्वितीय परिवीर्य च ३७
कुशासने समाविश्य सन्ध्याकर्म समारभेत् ईशानाभिमुखो विप्र गायत्र्याचम्य वै
द्विज ३८
ऋतमित्यभिमन्त्र्यार्थं पुनरेवाचमेद्
बुधः
ततस्तु वारिणात्मानं वेष्टयित्वा
समुक्ष्य च ३९

सङ्कल्प्य प्रणवान्ते तु ऋषिच्छन्दःसुरान्स्मरन् भूरादिभिर्व्याहृतिभिः सप्तभिः
प्रोक्ष्य मस्तकम् ४०
न्यासं समाचरेन्मन्त्री पृथगेव कराङ्गयोः
विन्यस्य हृदये तारं भूः शिरस्यथ
विन्यसेत् ४१
भुवः शिखायां स्वश्चैव कवचे
भूर्भुवोऽक्षिषु
भूर्भुवः स्वस्तथात्रास्त्रं दिक्षु
तालत्रयं न्यसेत् ४२
तत आवाहयेत्सन्ध्यां
प्रातःकोकनदस्थिताम्
आगच्छ वरदे देवि त्र्यक्षरे
ब्रह्मवादिनि ४३
गायत्रि च्छन्दसां मातर्ब्रह्मयोने
नमोऽस्तुते
मध्याह्ने वृषभारूढां
शुक्लाम्बरसमावृताम् ४४
सावित्रीं रुद्रयोनिं चावाहयेद्रुद्र
वादिनीम्
सायं तु गरुडारूढां पीताम्बरसमावृताम् ४५
सरस्वतीं
विष्णुयोनिमाह्वयेद्विष्णुवादिनीम्
तारं च व्याहृतीः सप्त त्रिपदां च
समुच्चरन् ४६

शिरः शिखां च सम्पूर्य कुम्भयित्वा विरेचयेत्
वाममध्यात्परैर्वायुं क्रमेण प्राणसंयमे ४७
द्विराचामेत्ततः पश्चात्प्रातः सूर्यश्चमेति च
आपः पुनन्तु मध्याह्ने सायमग्निश्चमेति च ४८
आपो हिष्ठेति तिसृभिर्मार्जनं च ततश्चरेत्
सुमित्रिया न इत्युक्त्वा
नासास्पृष्टजलेन च ४९
द्विषद्वर्गं समुत्सार्य द्रुपदां शिरसि
क्षिपेत्
ऋतं च सत्यमेतेन कृत्वा चैवाघमर्षणम् ५०
अन्तश्चरसि मन्त्रेण सकृदेव पिबेदपः
ततः सूर्याय विधिवद्गन्धं पुष्पं
जलाञ्जलिम् ५१
क्षिप्त्वोपतिष्ठेद्देवर्षे भास्करं
स्वस्तिकाञ्जलिम्
ऊर्द्ध्वबाहुरधोबाहुः क्रमात्कल्यादिके
त्रिके ५२
उदुत्यं चित्रं
तच्चक्षुरित्येतत्त्रितयं जपेत्
सौराञ्छैवान्वैष्णवांश्च
मन्त्रानन्यांश्च नारद ५३

तेजोऽसि गायत्र्यसीति प्रार्थयेत्सवितुर्महः
ततोऽङ्गानि त्रिरावर्त्य ध्यायेच्छक्तीस्तदात्मिकाः ५४ ब्रह्माणी चतुराननाक्षवलया कुम्भं करैः स्रुक्स्रवौ
बिभ्राणा त्वरुणेन्दुकांतिवदना ऋग्रूपिणी बालिका हंसारोहणकेलिखण्खण्मणेर्बिम्बार्चिता भूषिता
गायत्री परिभाविता भवतु नः सम्पत्समृद्ध्यै सदा ५५
रुद्राणी नवयौवना त्रिनयना वैयाघ्रचर्माम्बरा खट्वाङ्गत्रिशिखाक्षसूत्रवलयाऽभीतिश्रियै चास्तु नः
विद्युद्दामजटाकलापविलसद्बालेन्दुमौलिर्मुदा
सावित्री बृषवाहना सिततनुर्ध्येया यजूरूपिणी ५६
ध्येया सा च सरस्वती भगवती पीताम्बरालङ्कृता
श्यामा
श्यामतनुर्जरोपरिलसद्गात्राञ्चिता वैष्णवी
तार्क्ष्यस्था मणिनूपुराङ्गदलसद्

ग्रैवेयभूषोज्ज्वला हस्तालङ्कृतशङ्खचक्रसुगदापद्मा श्रियै
चास्तु नः ५७
एवं ध्यात्वा
जपेत्तिष्ठन्प्रातर्मध्याह्नके तथा
सायङ्काले समासीनो भक्त्या तद्गतमानसः ५८
सहस्रपरमां देवीं शतमध्यां दशावराम्
त्रिपदां प्रणवोपेतां
भूर्भुवःस्वरुपक्रमाम् ५९
षट्तारः संपुटो वापि व्रतिनश्च यतेर्जपः गृहस्थस्य सतारः स्याज्जप्य एवंविधो मुने ६०
ततो जप्त्वा यथाशक्ति सवित्रे विनिवेद्य च
गायत्र्यै च सवित्रे च प्रक्षिपेदञ्जलिद्वयम् ६१
ततो विसृज्य तां विप्र उत्तरे इति मन्त्रतः
ब्रह्मणेशेन हरिणानुज्ञाता गच्छ सादरम् ६२
दिग्भ्यो दिग्देवताभ्यश्च नमस्कृत्य कृताञ्जलि
प्रातरादेः परं कर्म कुर्यादपि विधानतः ६३
प्रातर्मध्यन्दिने चैव गृहस्थः स्नानमाचरेत्

वानप्रस्थश्च देवर्षे स्नायात्त्रिषवणं यतिः ६४
आतुराणां तु रोगाद्यैः पान्थानां च
सकृन्मतम्
ब्रह्मयज्ञं ततः कुर्याद्
दर्भपाणिर्मुनीश्वर ६५
दिवोदितानि कर्माणि प्रमादादकृतानि चेत्
शर्वर्याः प्रथमे यामे तानि
कुर्याद्यथाक्रमम् ६६
नोपास्ते यो द्विजः सन्ध्यां धूर्तबुद्धिरनापदि
पाषण्डः स हि विज्ञेयःसर्वधर्मबहिष्कृतः ६७
यस्तु सन्ध्यादिकर्माणि कूटयुक्तिविशारदः
परित्यजति तं विद्यान्महापातकिनां वरम् ६८
ये द्विजा अभिभाषन्ते त्यक्तसन्ध्यादिकर्मणः
ते यांति नरकान्घोरान्यावच्चन्द्रा
र्कतारकम् ६९
देवार्चनं ततः कुर्याद्वैश्वदेवं यथाविधि
तत्रत्यमतिथिं सम्यगन्नाद्यैश्च
प्रपूजयेत् ७०
वक्तव्या मधुरा वाणी तेष्वप्यभ्यागतेषु तु

जलान्नकन्दमूलैर्वा गृहदानेन चार्चयेत् ७१
अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्प्रतिनिवर्तते
स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय
गच्छति ७२
अज्ञातगोत्रनामानमन्यग्रामादुपागतम्
विपश्चितोऽतिथिं प्राहुर्विष्णुवत्तं
प्रपूजयेत् ७३
स्वग्रामवासिनं त्वेकं श्रोत्रियं
विष्णुतत्परम्
अन्नाद्यैः प्रत्यहं विप्र पितॄनुद्दिश्य
तर्पयेत् ७४
पञ्चयज्ञपरित्यागी ब्रह्महेत्युच्यते
बुधैः
कुर्यादहरहस्तस्मात्पञ्चयज्ञान्प्रयत्नतः ७५
देवयज्ञो भूतयज्ञः पितृयज्ञस्तथैव च
नृयज्ञो ब्रह्मयज्ञश्च
पञ्चयज्ञान्प्रचक्षते ७६
भृत्यमित्रादिसंयुक्तः स्वयं भुञ्जीत
वाग्यतः
द्विजानां भोज्यमश्नीयात्पात्रं नैव
परित्यजेत् ७७
संस्थाप्य स्वासने पादौ वस्त्रार्द्धं परिधाय च

मुखेन वमितं भुक्त्वा सुरापीत्युच्यते बुधैः ७८
खादितार्द्धं पुनः खादेन्मोदकांश्च फलानि च
प्रत्यक्षं लवणं चैव गोमांसाशीति गद्यते ७९
अपोशाने वाचमने अद्यद्रव्येषु च द्विजः शब्दं न कारयेद्विप्रस्तं कुर्वन्नारकी
भवेत् ८०
पथ्यमन्नं प्रभुञ्जीत
वाग्यतोऽन्नमकुत्सयन्
अमृतोपस्तरणमसि अपोशानं भुजेः पुरः ८१
अमृतापिधानमसि भोज्यान्तेऽप सकृत्पिबेत्
प्राणाद्या आहुतीर्दत्त्वाचम्य
भोजनमाचरेत् ८२
ततश्चाचम्य विप्रेन्द्र
शास्त्रचिन्तापरो भवेत्
रात्रावपि यथाशक्ति शयनासनभोजनैः ८३
एवं गृही सदाचारं कुर्यात्प्रतिदिनं मुने
यदाऽचारपरित्यागी प्रायश्चित्ती तदा
भवेत् ८४
दूषितां स्वतनुं दृष्ट्वा पलिताद्यैश्च
सत्तम
पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य वनं
गच्छेत्सहैव वा ८५
भवेत्त्रिषवणस्नायी नखश्मश्रुजटाधरः

अधःशायी ब्रह्मचारी पञ्चयज्ञपरायणः ८६
फलमूलाशनो नित्यं स्वाध्यायनिरतस्तथा
दयावान्सर्वभूतेषु नारायणपरायणः ८७
वर्जयेद् ग्रामजातानि पुष्पाणि च फलानि च
अष्टौ ग्रासांश्च भुञ्जीत न कुर्याद्रा
त्रिभोजनम् ८८
अत्यन्तं वर्जयेत्तैलं वानप्रस्थसमाश्रमी
व्यवायं वर्जयेच्चैव निद्रालस्ये तथैव च ८९
शङ्खचक्रगदापाणिं नित्यं नारायणं स्मरेत् वानप्रस्थः प्रकुर्वीत तपश्चान्द्रायणादिकम् ९०
सहेत शीततापादिवह्निं परिचरेत्सदा
यदा मनसि वैराग्यं जातं सर्वेषु वस्तुषु ९१
तदैव संन्यसेद्विप्र पतितस्त्वन्यथा भवेत्
वेदान्ताभ्यासनिरतः शान्तो दान्तो
जितेन्द्रियः ९२
निर्द्वन्द्वो निरहङ्कारो निर्ममः सर्वदा
भवेत्
शमादिगुणसंयुक्तः कामक्रोधविवर्जितः ९३
नग्नो वा जीर्णकौपीनो भवेन्मुण्डो
यतिर्द्विजः
समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः ९४

एकरात्रं वसेद् ग्रामे त्रिरात्रं नगरे
तथा
भैक्षेण वर्त्तयेन्नित्यं नैकान्नादी
भवेद्यतिः ९५
अनिन्दितद्विजगृहे व्यङ्गारे
भुक्तिवर्जिते
विवादरहिते चैव भिक्षार्थं पर्यटेद्यतिः
९६
भवेत्त्रिषवणस्नायी नारायणपरायणः
जपेच्च प्रणवं नित्यं जितात्मा
विजितेन्द्रि यः ९७
एकान्नादी भवेद्यस्तु कदाचिल्लम्पटो यतिः
न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा
प्रायश्चित्तायुतैरपि ९८
लोभाद्यदि यतिर्व्रिप तनुपोषपरो भवेत्
स चण्डालसमो ज्ञेयो वर्णाश्रमविगर्हितः
९९
आत्मानं चिन्तयेद् देवं नारायणमनामयम्
निर्द्वन्द्वं निर्ममं शान्तं
मायातीतममत्सरम् १००
अव्ययं परिपूर्णं च सदानन्दैकविग्रहम्
ज्ञानस्वरूपममलं परं ज्योतिः सनातनम् १०१
अविकारमनाद्यन्तं जगच्चैतन्यकारणम्
निर्गुणं परमं ध्यायेदात्मानं परतः परम्
१०२
पठेदुपनिषद्वाक्यं वेदान्तार्थांश्च

चिन्तयेत्
सहस्रशीर्षं देवं च सदा
ध्यायेज्जितेन्द्रियः १०३
एवं ध्यानपरो यस्तु यतिर्विगतमत्सरः
स याति परमानन्दं परं ज्योतिः सनातनम् १०४
इत्येवमाश्रमाचारान्यः करोति द्विजः
क्रमात्
स याति परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति १०५
वर्णाश्रमाचाररताः सर्वपापविवर्जिताः नारायणपरा यान्ति तद्विष्णोः परमं पदम् १०६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सदाचारेषु गृहस्थवानपस्थयतिधर्मनिरूपणं नाम सप्तविंशोऽध्यायः २७

अथाष्टाविंशोऽध्यायः
सनक उवाच
श्रृणुष्व मुनिशार्दूल श्राद्धस्य विधिमुत्तमम्
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र
संशयः १
क्षयाहपूर्वदिवसे स्नात्वा चैकाशनो भवेत्
अधःशायी ब्रह्मचारी निशि
विप्रान्निमन्त्रयेत् २
दन्तधावनताम्बूले तैलाभ्यङ्गुं तथैव च

रत्योषधिपरान्नानि श्राद्धकर्त्ता
विवर्जयेत् ३
अध्वानं कलहं क्रोधं व्यवायं च धुरं तथा
श्राद्धकर्त्ता च भोक्ता च दिवास्वापं च
वर्जयेत् ४
श्राद्धे निमन्त्रितो यस्तु व्यवायं
कुरुते यदि
ब्रह्महत्यामवाप्नोति नरकं चापि गच्छति ५
श्राद्धे नियोजयेद्विप्रं श्रोत्रियं
विष्णुतत्परम्
यथास्वाचारनिरतं प्रशान्तं
सत्कुलोद्भवम् ६
रागद्वेषविहीनं च पुराणार्थविशारदम्
त्रिमधुत्रिसुपर्णज्ञं सर्वभूतदयापरम् ७
देवपूजारतं चैव स्मृतितत्त्वविशारदम् वेदान्ततत्त्वसम्पन्नं सर्वलोकहिते रतम्
८
कृतज्ञं गुणसम्पन्नं गुरुशुश्रूषणे रतम्
परोपदेशनिरतं सच्छास्त्रकथनैस्तथा ९
एते नियोजितव्या वै श्राद्धे विप्रा
मुनीश्वर
श्राद्धे वर्ज्यान्प्रवक्ष्यामि शृणु
तान्सुसमाहितः १०
न्यूनाङ्गश्चाधिकाङ्गश्च कदर्यो रोगितस्तथा
कुष्ठी च कुनखी चैव लम्बकर्णः क्षतव्रतः

११
नक्षत्रपाठजीवी च तथा च शवदाहकः
कुवादी परिवेत्ता च तथा देवलकः खलः १२
निन्दकोऽमर्षणो धूर्तस्तथैव ग्रामयाजकः
असच्छास्त्राभिनिरतः परान्ननिरतस्तथा १३
वृषलीसूतिपोष्टा च वृषलीपतिरेव च कुण्डश्च गोलकश्चैव ह्ययाज्यानां च याजकः १४
दम्भाचारो वृथामुण्डी ह्यन्यस्त्रीधनतत्परः विष्णुभक्तिविहीनश्च शिवभक्तिपराङ्मुखः १५
वेदविक्रयिणश्चैव व्रतविक्रयिणस्तथा स्मृतिविक्रयिणश्चैव
मन्त्रविक्रयिणस्तथा १६
गायकाः काव्यकर्त्तारो
भिषक्छास्त्रोपजीविनः
वेदनिन्दापरश्चैव ग्रामारण्यप्रदाहकः १७
तथातिकामुकश्चैव रसविक्रयकारकः
कूटयुक्तिरतश्चैव श्राद्धे वर्ज्याः
प्रयत्नतः १८
निमन्त्रयीत पूर्वेद्युस्तस्मिन्नेव
दिनेऽथवा
निमन्त्रितो भवेद्विप्रो ब्रह्मचारी
जितेद्रियः १९
श्राद्धे क्षणस्तु कर्त्तव्यः

प्रसादश्चेति सत्तम
निमन्त्रयेद् द्विजं प्राज्ञं दर्भपाणिर्जितेन्द्रियः २०
ततः प्रातः समुत्थाय प्रातःकृत्यं समाप्य
च
श्राद्धं समाचरेद्विद्वान्काले
कुतपसंज्ञिते २१
दिवसस्याष्टमे काले यदा मन्दायते रविः
स कालः कुतपस्तत्र पितॄणां दत्तमक्षयम् २२
अपराह्णः पितृणां तु दत्तः कालः
स्वयम्भुवा
तत्काल एव दातव्यं कव्यं तस्माद्
द्विजोत्तमैः २३
यत्कव्यं दीयते द्रव्यैरकाले मुनिसत्तम
राक्षसं तद्धि विज्ञेयं पितॄणां
नोपतिष्ठति २४
कव्यं प्रत्तं तु सायाह्ने राक्षसं तद्भवेदपि
दाता नरकमाप्नोति भोक्ता च नरकं व्रजेत् २५
क्षयाहस्य तिथेर्विप्र यदि दण्डमितिर्भवेत्
विद्धापराह्णिकायां तु श्राद्धं कार्यं विजानता २६
क्षयाहस्य तिथिर्या तु ह्यपराह्णद्वये

यदि
पूर्वाक्षये तु कर्त्तव्या वृद्धौ कार्या तथोत्तरा २७
मुहूर्त्तद्वितये पूर्वदिने
स्यादपरेऽहनि
तिथिः सायाह्नगा यत्र परा कव्यस्य
विश्रुता २८
किञ्चित्पूर्वदिने प्राहुर्मुहूर्त्तद्वितये सति नैतन्मतं हि सर्वेषां कव्यदाने मुनीश्वर २९
निमन्त्रितेषु विप्रेषु मिलितेषु द्विजोत्तम
प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा तेभ्योऽनुज्ञां समाहरेत् ३०
श्राद्धार्थं समनुज्ञातो विप्रान् भूयो
निमन्त्रयेत्
उभौ च विश्वेदेवार्थं पित्रर्थं त्रीन्
यथाविधि ३१
देवतार्थं च पित्रर्थंमैकेकं वा
निमन्त्रयेत्
श्राद्धार्थं समनुज्ञातः
कारयेन्मण्डलद्वयम् ३२
चतुरस्रं ब्राह्मणस्य त्रिकोणं क्षत्रियस्य वै
वैश्यस्य वर्तुलं ज्ञेयं शूद्र

स्याभ्युक्षणं भवेत् ३३
ब्राह्मणानामभावे तु भ्रातरं पुत्रमेव च
आत्मानं वा नियुञ्जीत न विप्रं
वेदवर्जितम् ३४
प्रक्षाल्य विप्रपादांश्च
ह्याचान्तानुपवेश्य च
यथावदर्चनं कुर्यात् स्मरन्नारायणं
प्रभुम् ३५
ब्राह्मणानां तु मध्ये च द्वारदेशे तथैव च
अपहता इत्यृचा वै कर्ता तु
विकिरेत्तिलान् ३६
यवैर्दर्भैश्च विश्वेषां
देवानामिदमासनम्
दत्वेति भूयो दद्याच्च दैवे
क्षणप्रतीक्षणम् ३७
अक्षय्यासनयोः षष्ठी द्वितीयावाहने
स्मृता
अन्नदाने चतुर्थी स्याच्छेषाः सम्बुद्धयः
स्मृताः ३८
आसाद्य पात्रद्वितयं दर्भशाखासमन्वितम्
तत्पात्रे सेचयेत्तोयं शन्नो देवीत्यृचा
ततः ३९
यवोऽसीति यवान् क्षिप्त्वा गन्धपुष्पे च
वाग्यतः
आवाहयेत्ततो देवान् विश्वे देवास्स
इत्यृचा ४०

या दिव्या इति मन्त्रेण दद्यादर्घ्यं समाहितः
गन्धैश्च पत्रपुष्पैश्च
धूपैर्दीपैर्यजेत्ततः ४१
देवैश्च समनुज्ञातो यजेत् पितृगणांस्तथा
तिलसंयुक्तदर्भैश्च दद्यात्तेषां
सदासनम् ४२
पात्राण्यासादयेत् त्रीणि ह्यर्घार्थं
पूर्ववद् द्विजः
शन्नो देव्या जलं क्षिप्त्वा तिलोऽसी
तितिलान् क्षिपेत् ४३
उशन्त इत्यृचावाह्य पितॄन् विप्रः
समाहितः
या दिव्या इति मन्त्रेण दद्यादर्घ्यं च
पूर्ववत् ४४
गन्धैश्च पत्रपुष्पैश्च धूपैर्दीपैश्च
सत्तम
वासोभिर्भूषणैश्चैव यथाविभवमर्चयेत् ४५
ततोऽन्नाग्रं समादाय घृतयुक्तं विचक्षणः
अग्नौ करिष्य इत्युक्त्वा तेभ्योऽनुज्ञां
समाहरेत् ४६
करवै करवाणीति चापृष्टा ब्राह्मणा मुने
कुरुष्व क्रियतां वेति कुर्विति
ब्रूयुरेव च ४७
उपासनाग्निमाधाय स्वगृह्योक्तविधानतः
सोमाय च पितृमते स्वधा नम इतीरयेत् ४८

अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इतीह वा स्वाहान्तेनापि वा प्राज्ञो जुहुयात् पितृयज्ञवत् ४९
आभ्यामेवाहुतिभ्यां तु पितॄणां
तृप्तिरक्षया
अग्न्यभावे तु विप्रस्य पाणौ होमो
विधीयते ५०
यथाचारं प्रकुर्वीत पाणावग्नौ च वा
द्विजः
न ह्यग्निर्दूरगः कार्यः पार्वणे
समुपस्थिते ५१
सन्धायाग्निं ततः कार्यं कृत्वा तं
विसृजेत् कृती
यद्यग्निर्दूरगो विप्र पार्वणे
समुपस्थिते ५२
भ्रातृभिः कारयेच्छ्राद्धं
साग्निकैर्विधिवद् द्विजैः
क्षयाहे चैव सम्प्राप्ते
स्वस्याग्निर्दूरगो यदि ५३
तथैव भ्रातरस्तत्र लौकिकाग्नावपि स्थिताः उपासनाग्नौ दूरस्थे समीपे भ्रातरि स्थिते ५४
यद्यग्नौ जुहुयाद्वापि पाणौ वा स हि पातकी उपासनाग्नौ दूरस्थे केचिदिच्छन्ति वै द्विजाः ५५
तच्छेषं विप्रपात्रेषु विकिरेत् संस्मरन्

हरिम्
भक्ष्यैर्भोज्यैश्च लेह्यैश्च
स्वाद्यैर्विंप्रान्प्रपूजयेत् ५६
अन्नत्यागं ततः कुर्य्यादुभयत्र समाहितः
आगच्छन्तु महाभागा विश्वेदेवा महाबलाः ५७
ये यत्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवन्तु
ते
इति सम्प्रार्थयेद्देवान्ये देवास ऋचा नु वै ५८
तथा सम्प्रार्थयेद्विप्रान्ये च हेति ऋचा
पितॄन्
अमूर्तानां च मूर्तानां पितॄणां
दीप्ततेजसाम् ५९
नमस्यामि सदा तेषां ध्यानिनां
योगचक्षुषाम्
एवं पितॄन्नमस्कृत्य नारायणपरायणः ६०
दत्तं हविश्च तत्कर्म विष्णवे
विनिवेदयेत्
ततस्ते ब्राह्मणाः सर्वे
भुञ्जीरन्वाग्यता द्विजाः ६१
हसते वदते कोऽपि राक्षसं तद्भवेद्धविः
यथाचारं प्रदेयं च मधुमांसादिकं तथा ६२
पाकादिं च प्रशंसेरन् वाग्यता धृतभाजनाः
यदि पात्रं त्यजेत्कोऽपि ब्राह्मणः
श्राद्धयोजितः ६३
श्राद्धहन्ता स विज्ञेयो नरकायोपपद्यते

भुञ्जानेषु च विप्रेषु ह्यन्योन्यं संस्पृशेद्यदि ६४
तदन्नमत्यजन्भुक्त्वा गायत्र्यष्टशतं
जपेत्
भुज्यमानेषु विप्रेषु कर्त्ता
श्रद्धापरायणः ६५
स्मरेन्नारायणं देवमनन्तमपराजितम्
रक्षोघ्नान्वैष्णवांश्चैव पैतृकांश्च
विशेषतः ६६
जपेच्च पौरुषं सूक्तं नाचिकेतत्रयं तथा त्रिमधु त्रिसुपर्णं च पावमानं यजूंषि च ६७
सामान्यपि तथोक्तानि
वदेत्पुण्यप्रदांस्तथा
इतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि चैव हि ६८
भुञ्जीरन्ब्राह्मणा यावत्तावदेताञ्जपेद्
द्विज
ब्राह्मणेषु च भुक्तेषु विकिरं
विक्षिपेत्तथा ६९
शेषमन्नं वदेच्चैव मधुसूक्तं च वै जपेत् स्वयं च पादौ प्रक्षाल्य सम्यगाचम्य नारद ७०
आचान्तेषु च विप्रेषु पिण्डं निर्वापयेत्ततः
स्वस्तिवाचनकं कुर्यादक्षय्योदकमेव च ७१ दत्त्वा समाहितःकुर्यात्तथा

विप्राभिवादनम्
अचालयित्वा पात्रं तु स्वस्ति कुर्वन्ति ये द्विजाः ७२
वत्सरं पितरस्तेषां
भवन्त्युच्छिष्टभोजिनः
दातारो नोऽभिवर्द्धन्तामित्याद्यैः
स्मृतिभाषितैः ७३
आशीर्वचो लभेत्तेभ्यो नमस्कारं चरेत्ततः
दद्याच्च दक्षिणां शक्त्या ताम्बूलं
गन्धसंयुतम् ७४
न्युब्जपात्रमथानीय स्वधाकारमुदीरयेत् वाजेवाजे इति ऋचा पितॄन्देवान्विसर्जयेत् ७५
भोक्ता च श्राद्धकृत्तस्यां रजन्यां
मैथुनं त्यजेत्
तथा स्वाध्यायमध्वानं प्रयत्नेन
परित्यजेत् ७६
अध्वगश्चातुरश्चैव विहीनश्च धनैस्तथा
आमश्राद्धं प्रकुर्वीत हेम्ना
वास्पृश्यभार्यकः ७७
द्रव्याभावे द्विजाभावे ह्यन्नमात्रं च
पाचयेत्
पैतृकेन तु सूक्तेन होमं
कुर्याद्विचक्षणः ७८
अत्यन्तहव्यशून्यश्चेत्स्वशक्त्या तु तृणं गवाम्

स्नात्वा च विधिवद्विप्र कुर्याद्वा
तिलतर्पणम् ७९
अथवा रोदनं कुर्यादत्युच्चैर्विजने वने
दरिद्रोऽह महापापी वदन्निति विचक्षणः ८०
परेद्युः श्राद्धकृन्मर्त्यो यो न
तर्पयते पितॄन्
तत्कुलं नाशमायाति ब्रह्महत्यां च
विन्दति ८१
श्राद्धं कुर्वन्ति ये मर्त्याः
श्रद्धावन्तो मुनीश्वर
न तेषां सन्ततिच्छेदः सम्पन्नास्ते
भवन्ति च ८२
पितॄन्यजन्ति ये श्राद्धे तैस्तु विष्णुः
प्रपूजितः
तस्मिंस्तुष्टे जगन्नाथे
सर्वास्तुष्यन्ति देवताः ८३
पितरो देवताश्चैव गन्धर्वाप्सरसस्तथा
यक्षाश्च सिद्धा मनुजा हरिरेव सनातनः ८४
येनेदमखिलं जातं जगत्स्थावरजङ्गमम्
तम्माद्दाता च भोक्ता च सर्वं विष्णुः
सनातनः ८५
यदस्ति विप्र यन्नास्ति दृश्यं
चादृश्यमेव च
सर्वं विष्णुमयं ज्ञेयं तस्मादन्यन्न
विद्यते ८६
आधारभूतो विश्वस्य सर्वभूतात्मकोऽव्ययः

अनौपम्यस्वभावश्च भगवान्हव्यकव्यभुक् ८७
परब्रह्माभिधेयो य एक एव जनार्दनः
कर्त्ता कारयिता चैव सर्वं विष्णुः
सनातनः ८८
इत्येवं ते मुनिश्रेष्ठ श्राद्धस्य
विधिरुत्तमः
कथितः कुर्वतामेवं पापं सद्यो विलीयते ८९
य इदं पठते भक्त्या श्राद्धकाले द्विजोत्तमः
पितरस्तस्य तुष्यन्ति सन्ततिश्चैव वर्धते ९०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे श्राद्धक्रियावर्णनं नामाष्टाविंशोऽध्यायः २८

अथैकोनत्रिंशोऽयायः
सनक उवाच
तिथीनां निर्णयं वक्ष्ये प्रायश्चित्तविधिं तथा
शृणुष्व तन्मुनिश्रेष्ठ कर्मसिद्धिर्यतो भवेत् १
श्रौतं स्मार्त्तं व्रतं दानं यच्चान्यत्कर्म वैदिकम्
अनिर्णीतासु तिथिषु न किञ्चित्फलति द्विज २
एकादश्यष्टमी षष्ठी पौर्णमासी चतुर्द्दशी

अमावास्या तृतीया च ह्युपवासव्रतादिषु ३
परविद्धाः प्रशस्ताः स्युर्न ग्राह्याः
पूर्वसंयुताः
नागविद्धा तु या षष्ठी शिवविद्धा तु
सप्तमी ४
दशम्येकादशीविद्धा नोपोष्याः स्युः कदाचन दर्शं च पौर्णमासीं च सप्तमीं पितृवासरम् ५
पूर्वविद्धं प्रकुर्वाणो नरकायोपपद्यते
कृष्णपक्षे पूर्वविद्धां सप्तमीं च
चतुर्दशीम् ६
प्रशस्तां केचिदाहुश्च तृतीयां नवमी तथा
व्रतादीनां तु सर्वेषां शुक्लपक्षो
विशिष्यते ७
अपराह्णाच्च पूर्वाह्णं ग्राह्यं
श्रेष्ठतरं यतः
असम्भवे व्रतादीनां यदि पौर्वाह्णिकी
तिथिः ८
मुहूर्तद्वितयं ग्राह्यं भगवत्युदिते रवौ
प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या
तिथिर्नक्तव्रते सदा ९
उपोषितव्यं नक्षत्रं येनास्तं याति
भास्करः
तिथिनक्षत्रसंयोगविहितव्रतकर्मणि १०
प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या त्वन्यथा निष्फलं भवेत्

अर्द्धरात्रादधो या तु नक्षत्रव्यापिनी तिथिः ११
सैव ग्राह्या मुनिश्रेष्ठ
नक्षत्रविहितव्रते
यद्यर्द्धरात्रयोर्व्याप्तं नक्षत्रं तु
दिनद्वये १२
तत्पुण्यं तिथिसंयुक्तं नक्षत्रं
ग्राह्यमुच्यते
अर्द्धरात्रद्वये स्यातां नक्षत्रं च
तिथिर्यदि १३
क्षये पूर्वा प्रशस्ता स्याद् वृद्धौ
कार्या तथोत्तरा
अर्द्धरात्रद्वयव्याप्ता
तिथिर्नक्षत्रसंयुता १४
ह्रासवृद्धिविशून्या चेद् ग्राह्या
पूर्वा तथा परा
ज्येष्ठा सम्मिश्रितं मूलं रोहिणी
वह्निसंयुता १५
मैत्रेण संयुता ज्येष्ठा
सन्तानादिविनाशिनी
ततः स्युस्तिथयः पुण्याः कर्मानुष्ठानतो
दिवा १६
रात्रिव्रतेषु सर्वेषु रात्रियोगो
विशिष्यते
तिथिर्नक्षत्रयोगेन या पुण्या
परिकीर्तिता १७

तस्यां तु तद् व्रतं कार्यं सैव कार्या विचक्षणैः
उदयव्यापिनी ग्राह्या श्रवणद्वादशी व्रते १८
सूर्येन्दुग्रहगणे यावत्तावद् ग्राह्या जपादिषु
सङ्क्रान्तिषु तु सर्वासु पुण्यकालो निगद्यते १९
स्नानदानजपादीनां कुर्वतामक्षयं फलम् तत्र कर्कटको ज्ञेयो दक्षिणायनसङ्क्रमः २०
पूर्वतो घटिकास्त्रिंशत्पुण्यकालं विदुर्बुधाः
वृषभे वृश्चिके चैव सिंहे कुम्भे तथैव च २१
पूर्वमष्टमुहूर्तास्तु ग्राह्याः स्नानजपादिषु
तुलायां चैव मेषे च पूर्वतः परतस्तथा २२ ज्ञेया दशैव घटिका दत्तस्याक्षयतावहाः कन्यायां मिथुने चैव मीने धनुषि च द्विज २३
घटिकाः षोडष ज्ञेया परतः पुण्यदायिकाः माकरं सङ्क्रमं प्राहुरुत्तरायणसंज्ञकम् २४
परास्त्रिंशच्च घटिकाश्चत्वारिंशच्च पूर्ववत्

आदित्यशीतकिरणौ ग्राह्यावस्तङ्गतौ यदि २५
स्नात्वा भुञ्जीत विप्रेन्द्र परेद्युः
शुद्धमण्डलम्
दृष्टचन्द्रा सिनीवाली नष्टचन्द्रा
कुहूः स्मृता २६
अमावास्या द्विधा प्रोक्ता
विद्वद्भिर्धर्मलिप्सुभिः
सिनीवाली द्विजैर्गाह्या साग्निकैः
श्राद्धकर्मणि २७
कुहूः स्त्रीभिस्तथा शूद्रैरपि वानग्निकैस्तथा अपराह्णद्वयव्यापिन्यमावास्या तिथिर्यदि २८
क्षये पूर्वा तु कर्तव्या वृद्धौ कार्या तथोत्तरा
अमावास्या प्रतीता चेन्मध्याह्नात्परतो यदि २९
भूतविद्धेति विख्याता सद्भिः
शास्त्रविशारदैः
अत्यन्तक्षयपक्षे तु
परेद्युर्नापराह्णगा ३०
तत्र ग्राह्या सिनीवाली सायाह्नव्यापिनी तिथिः
अर्वाचीनक्षये चैव सायाह्नव्यापिनी तथा ३१
सिनीवाली परा ग्राह्या

सर्वथाश्राद्धकर्मणि अत्यन्ततिथिवृद्धौ तु भूतविद्धां परित्यजेत् ३२
ग्राह्या स्यादपराह्णस्था कुहूः
पैतृककर्मणि
यथार्वाचीनवृद्धौ तु सन्त्याज्या
भूतसंयुता ३३
परेद्युर्विबुधश्रेष्ठैः कुहूर्ग्राह्या
पराह्णगा
मध्याह्नद्वितये व्याप्ता ह्यमावास्या
तिथिर्यदि ३४
तत्रेच्छया च संङ्ग्राह्या पूर्वा वाथ
पराथवा
अन्वाधानं प्रवक्ष्यामि सन्तः
सम्पूर्णपर्वणि ३५
प्रतिपद्दिवसे कुर्याद्यागं च मुनिसत्तम
पर्वणो यश्चतुर्थांश आद्याः
प्रतिपदस्त्रयः ३६
यागकालः स विज्ञेयः प्रातरुक्तो मनीषिभिः
मध्याह्नद्वितये स्याताममावास्या च
पूर्णिमा ३७
परेद्युरेव विप्रेन्द्र सद्यः कालो
विधीयते ३८
पूर्वद्वये परेद्युःस्यात्सङ्गवात्परतो यदि
सद्यः कालः परेद्युः स्याज्ज्ञेयमेवं

तिथिक्षये ३९
सर्वैरेकादशी ग्राह्या दशमीपरिवर्जिता
दशमीसंयुता हन्ति पुण्यं
जन्मत्रयार्जितम् ४०
एकादशी कलामात्रा द्वादश्यां तु प्रतीयते
द्वादशी च त्रयोदश्यामस्ति चेत्सा परा
स्मृता ४१
सम्पूर्णैकादशी शुद्धा द्वादश्यां च
प्रतीयते
त्रयोदशी च रात्र्यन्ते तत्र वक्ष्यामि
निर्णयम् ४२
पूर्वा गृहस्थैः सा कार्य्या ह्युत्तरा
यतिभिस्तथा
गृहस्थाः सिद्धिमिच्छन्ति यतो मोक्षं
यतीश्वराः ४३
द्वादश्यां तु कलायां वा यदि लभ्येत पारणा तदानीं दशमीविद्धाप्युपोष्यैकादशी तिथिः ४४
शुक्ले वा यदि वा कृष्णे भवेदेकादशीद्वयम्
गृहस्थानां तु पूर्वोक्ता यतीनामुत्तरा स्मृता ४५
द्वादश्यां विद्यते किञ्चिद्दशमी संयुता यदि
दिनक्षये द्वितीयैव सर्वेषां परिकीर्तिता ४६

विद्धाप्येकादशी ग्राह्या परतो द्वादशी न चेत्
अविद्धापि निषिद्धैव परतो द्वादशी यदि ४७
एकादशी द्वादशी च रात्रिशेषे त्रयोदशी
द्वादशद्वादशीपुण्यं त्रयोदश्यां तु
पारणे ४८
एकादशी कलामात्रा विद्यते द्वादशीदिने
द्वादशी च त्रयोदश्यां नास्ति वा
विद्यतेऽथवा ४९
विद्धाप्येकादशी तत्र पूर्वा स्याद्
गृहिणां तदा
यतिभिश्चोत्तरा ग्राह्या
ह्यवीराभिस्तथैव च ५०
सम्पूर्णैकादशी शुद्धा द्वादश्यां नास्ति
किञ्चन
द्वादशी च त्रयोदश्यामस्ति तत्र कथं
भवेत् ५१
पूर्वा गृहस्थैः कार्यात्र यतिभिश्चोत्तरा तिथिः
उपोष्यैव द्वितीयेति केचिदाहुश्च भक्तितः ५२
एकादशी यदा विद्धा द्वादश्यां न प्रतीयते द्वादशी च त्रयोदश्यामस्ति तत्रैव चापरे ५३
उपोष्या द्वादशी शुद्धा सर्वैरेव न संशयः केचिदाहुश्च पूर्वां तु तन्मतं न

समञ्जसम् ५४
सक्रान्तौ रविवारे च पातग्रहणयोस्तथा
पारणं चोपवासं च न कुर्यात्पुत्रवान्
गृही ५५
अर्केऽह्निपर्वरात्रौ च चतुर्दश्यष्टमी
दिवा
एकादश्यामहोरात्रं भुक्त्वा चान्द्रायणं
चरेत् ५६
आदित्यग्रहणे प्राप्ते पूर्वयामत्रये तथा
नाद्याद्वै यदि भुञ्जीत सुरापेन समो
भवेत् ५७
अन्वाधानेष्टिमध्ये तु ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः
प्रायश्चित्तं मुनिश्रेष्ठ कर्त्तव्यं
तत्र याज्ञिकैः ५८
चन्द्रोपरागे जुहुयाद्दशमे सोम इत्यृचा
आप्यायस्व ऋचा चैव सोमपास्त इति द्विज ५९
सूर्योपरागे जुहुयादुदुत्यं जातवेदसम्
आसत्येनोद्वयं चैव त्रयो मन्त्रा
उदाहृताः ६०
एवं तिथिं विनिश्चित्य स्मृतिमार्गेण पण्डितः
यः करोति व्रतादीनि तस्य स्यादक्षयं फलम् ६१
वेदप्रणिहितो धर्मो धर्मैस्तुष्यति केशवः तस्माद्धर्मपरा यान्ति तद्विष्णोः परमं

पदम् ६२
धर्मान् ये कर्त्तुमिच्छन्ति ते वै
कृष्णस्वरूपिणः
तस्मात्तांस्तु भवव्याधिः कदाचिन्नैव
बाधते ६३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे तिथ्यादिनिर्णयो नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः २९

अथ त्रिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
प्रायश्चित्तविधिं वक्ष्ये शृणु नारद साम्प्रतम्
प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा सर्वकर्मफलं लभेत् १
प्रायश्चित्तविहीनैस्तु यत्कर्म क्रियते
मुने
तत्सर्वं निष्फलं प्रोक्तं राक्षसैः
परिसेवितम् २
कामक्रोधविहीनैश्च धर्मशास्त्रविशारदैः
प्रष्टव्या ब्राह्मणा धर्मं
सर्वधर्मफलेच्छुभिः ३
प्रायश्चित्तानि चीर्णानि
नारायणपराङ्मुखैः
न निष्पुनन्ति विप्रेन्द्र
सुराभाण्डमिवापगाः ४

ब्रह्महा च सुरापी च स्तेयी च गुरुतल्पगः महापातकिनस्त्वेते तत्संसर्गी च पञ्चमः ५ यस्तु संवत्सरं ह्येतैः शयनासनभोजनैः संवसेत्सह तं विद्यात् पतितं सर्वकर्मसु ६
अज्ञानाद् ब्राह्मणं हत्वा चीरवासा जटी भवेत्
स्वेनैव हतविप्रस्य कपालमपि धारयेत् ७
तदभावे मुनिश्रेष्ठ कपालं वान्यमेव वा
तद्द्रव्यं ध्वजदण्डे तु धृत्वा वनचरो
भवेत् ८
वन्याहारो वसेत्तत्र वारमेकं मिताशनः
सम्यक् सन्ध्यामुपासीत त्रिकालं
स्नानमाचरेत् ९
अध्ययनाध्यापनादीन्वर्जयेत्संस्मरेद्धरिम्
ब्रह्मचारी भवेन्नित्यं गन्धमाल्यादि
वर्जयेत् १०
तीर्थान्यनुवसेच्चैव
पुण्यांश्चैवाश्रमांस्तथा
यदि वन्यैर्न जीवेत ग्रामे भिक्षां
समाचरेत् ११
द्वादशाब्दं व्रतं कुर्यादेवं हरिपरायणः
ब्रह्महा शुद्धिमाप्नोति कर्मार्हश्चैव
जायते १२
व्रतमध्ये मृगैर्वापि रोगैर्वापि

निषूदितः
गोनिमित्तं द्विजार्थं वा प्राणान्वापि परित्यजेत् १३
यद्वा दद्याद् द्विजेन्द्राणां
गवामयुतमुत्तमम्
एतेष्वन्यतमं कृत्वा ब्रह्महा
शुद्धिमाप्नुयात् १४
दीक्षितं क्षत्रियं हत्वा चरेद्धि
ब्रह्महाव्रतम्
अग्निप्रवेशनं वापि मरुत्प्रपतनं तथा १५
दीक्षितं ब्राह्मणं हत्वा द्विगुणं व्रतमाचरेत्
आचार्यादिवधे चैव व्रतमुक्तं चतुर्गुणम् १६
हत्वा तु विप्रमात्रं च चरेत्संवत्सरं व्रतम्
एवं विप्रस्य गदितः प्रायश्चित्तविधिर्द्विज १७
द्विगुणं क्षत्रियस्योक्तं त्रिगुणं तु
विशः स्मृतम्
ब्राह्मणं हन्ति यः शूद्रस्तं मुशल्यं
विदुर्बुधाः १८
राज्ञैव शिक्षा कर्त्तव्या इति
शास्त्रेषु निश्चयः
ब्राह्मणीनां वधे त्वर्द्धं पादः
स्यात्कन्यकावधे १९

हत्वा त्वनुपनीतांश्च तथा पादव्रतं चरेत् हत्वा तु क्षत्रियं विप्रः षडब्दं कृच्छ्रमाचरेत् २०
संवत्सरत्रयं वैश्यं शूद्रं हत्वा तु
वत्सरम्
दीक्षितस्य स्त्रियं हत्वा ब्राह्मणीं
चाष्टवत्सरान् २१
ब्रह्महत्याव्रतं कृत्वा शुद्धो भवति निश्चितम्
प्रायश्चित्तविधानं तु सर्वत्र मुनिसत्तम २२
वृद्धातुरस्त्रीबालानामर्द्धमुक्तं मनीषिभिः
गौडी पैष्टी च माध्वी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा २३
चातुर्वर्ण्यैरपेया स्यात्तथा
स्त्रीभिश्च नारद
क्षीरं घृतं वा गोमूत्रमेतेष्वन्यतमं
मुने २४
स्नात्वार्द्रवासा नियतो
नारायणमनुस्मरन्
पक्वायसनिभं कृत्वा पिबेच्चैवोदकं ततः २५
तत्तु लौहेन पात्रेण ह्यायसेनाथवा पिबेत्
ताम्रेण वाथ पात्रेण तत्पीत्वा मरणं
व्रजेत् २६
सुरापी शुद्धिमाप्नोति नान्यथा

शुद्धिरिष्यते
अज्ञानादात्मबुद्ध्या तु सुरां पीत्वा द्विजश्चरेत् २७
ब्रह्महत्याव्रतं सम्यक् तच्चिह्नपरिवर्जितः
यदि रोगनिवृत्यर्थमौषधार्थं सुरां पिबेत् २८
तस्योपनयनं भूयस्तथा चान्द्रायणद्वयम् सुरासंस्पृष्टपात्रं तु सुराभाण्डोदकं तथा २९
सुरापानसमं प्राहुस्तथा चन्द्रस्य
भक्षणम्
तालं च पानसं चैव द्राक्षं
खार्जूरसम्भवम् ३०
माधुकं शैलमारिष्टं मैरेयं नालिकेरजम् गौडी माध्वी सुरा मद्यमेवमेकादश स्मृताः ३१
एतेष्वन्यतमं विप्रो न पिबेद्वै कदाचन एतेष्वन्यतमं यस्तु पिबेदज्ञानतो द्विजः ३२
तस्योपनयनं भूयस्तप्तकृछ्रं चरेत्तथा समक्षं वा परोक्षं वा बलाच्चौर्येण वा तथा ३३
परस्वानामुपादानं स्तेयमित्युच्यते बुधैः
सुवर्णस्य प्रमाणं तु मन्वाद्यैः

परिभाषितम् ३४
वक्ष्ये शृणुष्व विप्रेन्द्र प्रायश्चित्तोक्तिसाधनम् गवाक्षागतमार्तण्डरश्मिमध्ये प्रदृश्यते ३५
त्रसरेणुप्रमाणं तु रज इत्युच्यते बुधैः त्रसरेण्वष्टकं निष्कस्तत्त्रयं राजसर्षपः ३६
गौरसर्षपस्तत्त्रयं स्यात्तत्षट्कं यव
उच्यते
यवत्रयं कृष्णलः स्यान्माषस्तत्पञ्चकं
स्मृतः ३७
माषषोडशमानं स्यात्सुवर्णमिति नारद
हृत्वा ब्रह्मस्वमज्ञानाद् द्वादशाब्दं
तु पूर्ववत् ३८
कपालध्वजहीनं तु ब्रह्महत्याव्रतं चरेत्
गुरूणां यज्ञकर्तॄणां धर्मिष्ठानां तथैव
च ३९
श्रोत्रियाणां द्विजानां तु हृत्वा
हेमैवमाचरेत्
कृतानुतापो देहे च सम्पूर्णे लेपयेद्
घृतम् ४०
करीषच्छादितो दग्धः
स्तेयपापाद्विमुच्यते
ब्रह्मस्वं क्षत्रियो हृत्वा
पश्चात्तापमवाप्य च ४१

पुनर्ददाति तत्रैव तद्विधानं शृणुष्व मे तत्र सान्तपनं कृत्वा द्वादशाहोपवासतः ४२ शुद्धिमाप्नोति देवर्षे ह्यन्यथा पतितो भवेत्
रत्नासनमनुष्यस्त्रीधेनुभूम्यादिकेषु च ४३
सुवर्णसदृशेष्वेषु प्रायश्चित्तार्द्धमुच्यते त्रसरेणुसमं हेम हृत्वा कुर्यात्समाहितः ४४
प्राणायामद्वयं सम्यक् तेन शुद्ध्यति मानवः
प्राणायामत्रयं कुर्याद् धृत्वा
निष्कप्रमाणकम् ४५
प्राणायामाश्च चत्वारो राजसर्षपमात्रके
गौरसर्षपमानं तु हृत्वा हेम विचक्षणः ४६
स्नात्वा च विधिवज्जप्याद् गायत्र्यष्टसहस्रकम्
यवमात्रसुवर्णस्य स्तेयाच्छुद्धो भवेद् द्विजः ४७
आसायं प्रातरारभ्य जप्त्वा वै वेदमातरम्
हेम कृष्णलमात्रं तु हृत्वा सान्तपनं
चरेत् ४८
माषप्रमाणे हेम्नस्तु प्रायश्चित्ते निगद्यते
गोमूत्रपक्वयवभुग्वर्षेणैकेन शुद्ध्य्ति

४९
सम्पूर्णस्य सुवर्णस्य स्तेयं कृत्वा मुनीश्वर
ब्रह्महत्याव्रतं कुर्याद् द्वादशाब्दं समाहितः ५०
सुवर्णमानान्न्यूने तु रजतस्तेयकर्मणि कुर्यात्सान्तपनं सम्यगन्यथा पतितो भवेत् ५१
दशनिष्कान्तपर्यन्तमूर्द्ध्वं निष्कचतुष्टयात्
हृत्वा च रजतं विद्वान्कुर्याच्चान्द्रायणं मुने ५२
दशादिशतनिष्कान्तं यः स्तेयी रजतस्य तु
चान्द्रायणद्वयं तस्य प्रोक्तं
पापविशोधकम् ५३
शतादूर्द्ध्वं सहस्रान्तं प्रोक्तं
चान्द्रायणत्रयम्
सहस्रादधिकस्तेये ब्रह्महत्याव्रतं
चरेत् ५४
कांस्यपित्तलमुख्येषु ह्ययस्कान्ते तथैव
च
सहस्रनिष्कमाने तु पराकं परिकीर्तितम् ५५
प्रायश्चित्तं तु रत्नानां स्तेये राजतवत्स्मृतम्
गुरुतल्पगतानां च प्रायश्चित्तमुदीर्यते ५६

अज्ञानान्मातरं गत्वा तत्सपत्नीमथापि वा स्वयमेव स्वमुष्कं तु च्छिन्द्यात्पापमुदीरयन् ५७
हस्ते गृहीत्वा मुष्कं तु गच्छेद् वै
नैरृतीं दिशम्
गच्छन्मार्गे सुखं दुःखं न
कदाचिद्विचारयेत् ५८
अपश्यन्गच्छतो गच्छेत्प्राणान्तं यः स शुद्ध्य्ति
मरुत्प्रपतनं वापि कुर्यात्पापमुदाहरन् ५९
स्ववर्णोत्तमवर्णस्त्रीगमने त्वविचारतः ब्रह्महत्याव्रतं कुर्याद् द्वादशाब्दं समाहितः ६०
अमत्याभ्यासतो गच्छेत्सवर्णां चोत्तमां
तथा
कारीषवह्निना दग्धः शुद्धिं याति
द्विजोत्तम ६१
रेतःसेकात्पूर्वमेव निवृत्तो यदि मातरि
ब्रह्महत्याव्रतं कुर्याद्रेतः
सेकेऽग्निदाहनम् ६२
सवर्णोत्तमवर्णासु निवृत्तो
वीर्यसेचनात्
ब्रह्महत्याव्रतं
कुर्यान्नवाब्दान्विष्णुतत्परः ६३
वैश्यायां पितृपत्न्यां तु षडब्दं

व्रतमाचरेत्
शूद्रां गुरोर्भार्यां त्रिवर्षं व्रतमाचरेत् ६४
मातृष्वसारं च पितृष्वसारमाचार्यभार्यां
श्वशुरस्य पत्नीम्
पितृव्यभार्यामथ मातुलानीं पुत्रीं च
गच्छेद्यदि काममुग्धः ६५
दिनद्वये ब्रह्महत्याव्रतं कुर्याद्यथाविधि
एकस्मिन्नेव दिवसे बहुवारं त्रिवार्षिकम् ६६
एकवारं गते ह्यब्दं व्रतं कृत्वा विशुद्ध्य्ति
दिनत्रये गते वह्निदग्धः शुध्येत नान्यथा ६७
चाण्डालद्यं पुष्कसीं चैव स्नुषां च भगिनीं तथा
मित्रस्त्रियं शिष्यपत्नीं यस्तु वै कामतो व्रजेत् ६८
ब्रह्महत्याव्रतं कुर्यात्स षडब्दं
मुनीश्वर
अकामतो व्रजेद्यस्तु सोऽब्दकृच्छ्रं
समाचरेत् ६९
महापातकिसंसर्गे प्रायश्चित्तं निगद्यते
प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा सर्वकर्मफलं
लभेत् ७०

यस्य येन भवेत्सङ्गो ब्रह्महादिचतुर्ष्वपि
तत्तद् व्रतं स निर्वर्त्य शुद्धिमाप्नोत्यसंशयम् ७१ अज्ञानात्पञ्चरात्रं तु सङ्गमेभिः करोति यः
कायकृच्छ्रं चरेत्सम्यगन्यथा पतितो भवेत् ७२
द्वादशाहे तु संसर्गे महासान्तपनं स्मृतम्
सङ्गं कृत्वार्द्धमासं तु द्वादशाहमुपावसेत् ७३
पराको माससंसर्गे चान्द्रमासत्रये
स्मृतम्
कृत्वा सङ्गं तु षण्मासं चरेच्चान्द्रायणद्वयम् ७४
किञ्चिन्न्यूनाब्दसङ्गे तु
षण्मासव्रतमाचरेत्
एतच्च त्रिगुणं प्रोक्तं ज्ञानात्सङ्गे
यथाक्रमम् ७५
मण्डूकं नकुलं काकं वराहं मूषकं तथा
मार्जाराजाविकं श्वानं हत्वा कुक्कुटकं
तथा ७६
कृच्छ्रार्द्धमाचरेद्विप्रोऽतिकृच्छ्रंचाश्वहा चरेत्
तप्तकृच्छ्रं करिवधे पराकं गोवधे स्मृतम्

७७
कामतो गोवधे नैव शुद्धिर्दृष्टा मनीषिभिः
पानशय्यासनाद्येषु पुष्पमूलफलेषु च ७८
भक्ष्यभोज्यापहारेषु पञ्चगव्यविशोधनम्
शुष्ककाष्ठतृणानां च द्रुमाणां च गुडस्य
च ७९
चर्मवस्त्रामिषाणां च त्रिरात्रं
स्यादभोजनम्
टिट्टिभं चक्रवाकं च हंसं कारण्डवं तथा ८०
उलूकं सारसं चैव कपोतं जलपादकम्
शुकं चाषं बलाकं च शिशुमारं च कच्छपम् ८१
एतेष्वन्यतमं हत्वा द्वादशाहमभोजनम्
प्राजापत्यव्रतं कुर्याद्रे
तोविण्मूत्रभोजने ८२
चान्द्रायणत्रयं प्रोक्तं शूद्रो
च्छिष्टस्य भोजने
रजस्वलां च चाण्डालं महापातकिनं तथा ८३
सूतिकां पतितं चैव उच्छिष्टं रजकादिकम्
स्पृष्ट्वा सचैलं स्नायीत घृतं
सम्प्राशयेत्तथा ८४
गायत्रीं च विशुद्धात्मा जपेदष्टशतं
द्विज
एतेष्वन्यतमं स्पृष्ट्वा अज्ञानाद्यदि
भोजने ८५
त्रिरात्रो
पोषणाच्छुद्ध्य्त्पेञ्चगव्याशनाद् द्विज

स्नानदानजपादौ च भोजनादौ च नारद ८६
एषामन्यतमस्यापि शब्दं यः शृणुयाद्वदेत्
उद्वमेद्भुक्तमन्नं तत्स्नात्वा
चोपवसेत्तथा ८७
द्वितीयेऽह्नि घृतं प्राश्य
शुद्धिमाप्नोति नारद
व्रतादिमध्ये यद्येषां
शृणुयाद्ध्वनिमप्युत ८८
अष्टोत्तरसहस्रं तु जपेद् वै वेदमातरम्
पापानामधिकं पापं द्विजदैवतनिन्दनम् ८९
न दृष्टा निष्कृतिस्तस्य सर्वशास्त्रेषु नारद
महापातकतुल्यानि यानि प्रोक्तानि सूरिभिः ९०
प्रायश्चित्तं तु तेषां च कुर्यादेवं यथाविधि
प्रायश्चित्तानि यः कुर्यान्नारायणपरायणः ९१
तस्य पापानि नश्यन्ति ह्यन्यथा पतितो
भवेत्
यस्तु रागादिनिर्मुक्तो
ह्यनुतापसमन्वितः ९२
सर्वभूतदयायुक्तो विष्णुस्मरणतत्परः महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः ९३
विमुक्त एव पापेभ्यो ज्ञेयो विष्णुपरो

यतः
नारायणमनाद्यन्तं विश्वाकारमनामयम् ९४
यस्तु संस्मरते मर्त्यः स मुक्तः
पापकोटिभिः
स्मृतो वा पूजितो वापि ध्यातः
प्रणमितोऽपि वा ९५
नाशयत्येव पापानि विष्णुर्हृद्गमनः सताम्
सम्पर्काद्यदि वा मोहाद्यस्तु पूजयते
हरिम् ९६
सर्वपापविनिर्मुक्तः स प्रयाति हरेः पदम्
सकृत्संस्मरणाद्विष्णोर्नश्यन्ति
क्लेशसञ्चयाः ९७
स्वर्गादिभोगप्राप्तिस्तु तस्य
विप्रानुमीयते
मानुषं दुर्लभं जन्म प्राप्यते
यैर्मुनीश्वर ९८
तत्रापि हरिभक्तिस्तु दुर्लभा
परिकीर्त्तिता
तस्मात्तडिल्लतालोलं मानुष्यं प्राप्य
दुर्लभम् ९९
हरिं सम्पूजयेद्भक्त्या पशुपाशविमोचनम्
सर्वेऽन्तराया नश्यन्ति मनः शुद्धिश्च
जायते १००
परं मोक्षं लभेच्चैव पूजिते तु जनार्दने
धर्मार्थकाममोक्षाख्याः पुरुषार्थाः
सनातनाः १०१

हरिपूजापराणां तु सिध्यन्ति नात्र संशयः पुत्रदारगृहक्षेत्रधनधान्याभिधावतीम् १०२
लब्ध्वेमां मानुषीं वृत्तिं रे रे दर्पं तु मा कृथाः
संत्यज्य कामं क्रोधं च लोभं मोहं मदं तथा १०३
परापवादं निन्दां च भजध्वं भक्तितो हरिम् व्यापारान्सकलांस्त्यक्त्वा पूजयध्वं
जनार्दनम् १०४
निकटा एव दृश्यन्ते कृतान्तनगरद्रुमाः
यावन्नायाति मरणं यावन्नायाति वै जरा १०५
यावन्नेन्द्रियवैकल्यं
तावदेवार्चयेद्धरिम्
धीमान्न कुर्याद्विश्वासं
शरीरेऽस्मिन्विनश्वरे १०६
नित्यं सन्निहितो मृत्युः सन्पदत्यन्तचञ्चला
आसन्नमरणो देहस्तस्माद्दर्पं विमुञ्चत १०७
संयोगा विप्रयोगान्ताः सर्वं च क्षणभङ्गुरम्
एतज्ज्ञात्वा महाभाग पूजयस्व जनार्दनम् १०८
आशया व्यथते चैव मोक्षस्त्वत्यन्तदुर्लभः भक्त्या यजति यो विष्णुं महापातकवानपि

१०९
सोऽपि याति परं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति सर्वतीर्थानि यज्ञाश्च साङ्गा वेदाश्च सत्तम ११०
नारायणार्चनस्यैते कलां नार्हन्ति
षोडशीम्
किं वै वेदैर्मखैः शास्त्रैः किं वा
तीर्थनिषेवणैः १११
विष्णुभक्तिविहीनानां किं
तपोभिर्व्रतैरपि ११२
यजन्ति ये विष्णुमनन्तमूर्तिं निरीक्ष्य
चाकारगतं वरेण्यम्
वेदान्तवेद्यं भवरोगवैद्यं ते यान्ति
मर्त्याः पदमच्युतस्य ११३
अनादिमात्मानमनन्तशक्तिमाधारभूतं जगतः
सुरेड्यम्
ज्योतिःस्वरूपं परमच्युताख्यं स्मृत्वा
समभ्येति नरःसखायम् ११४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे प्रायश्चित्तविधिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः ३०

अथैकत्रिंशोऽध्यायः
नारद उवाच
कथितो भवता सम्यग्वर्णाश्रमविधिर्मुने इदानीं श्रोतुमिच्छामि यममार्गं

सुदुर्गमम् १
सनक उवाच
शुणु विप्र प्रवक्ष्यामि यममार्गं
सुदुर्गमम्
सुखदं पुण्यशीलानां पापिनां भयदायकम् २
षडशीतिसहस्राणि योजनानि मुनीश्वर यममार्गस्य विस्तारः कथितः पूर्वसूरिभिः ३
ये नरा दानशीलास्तु ते यान्ति सुखिनो
द्विज
धर्मशून्या नरा यान्ति दुःखेन भृशमर्दिताः ४
अतिभीता विवस्त्राश्च
शुष्ककण्ठौष्ठतालुकाः
क्रन्दन्तो विस्वरं दीनाः पापिनो यान्ति
तत्पथि ५
हन्यमाना यमभटैः प्रतोदाद्यैस्तथायुधैः ६
इतस्ततः प्रधावन्तो यान्ति दुःखेन तत्पथि क्वचित्पङ्कः क्वचिद्वह्निः
क्वचित्सन्तप्तसैकतम्
क्वचिद्वै दावरूपेण तीक्ष्णधाराः शिलाः
क्वचित् ७
क्वचित्कण्टकवृक्षाश्च दुःखारोहशिला
नगाः
गाढान्धकाराश्च गुहाः कण्टकावरणं महत् ८
वप्राग्रारोहणं चैव कन्दरस्य प्रवेशनम्

शर्कराश्च तथा लोष्टाः सूचीतुल्याश्च कण्टकाः ९
शैवालं च क्वचिन्मार्गे
क्वचित्कीचकपङ्क्तयः
क्वचिद् व्याघ्राश्च गर्जन्ते वर्धन्ते च
क्वचिज्ज्वराः १०
एवं बहुविधक्लेशाः पापिनो यान्ति नारद
क्रोशन्तश्च रुदन्तश्च म्लायन्तश्चैव
पापिनः ११
पाशेन यन्त्रिताः
केचित्कृष्यमाणास्तथाङ्कुशैः
शस्त्रास्त्रैस्ताड्यमानाश्च पृष्ठतो
यान्ति पापिनः १२
नासाग्रपाशकृष्टाश्च केचिदन्त्रैश्च
बन्धिताः
वहन्तश्चायसां भारं शिश्नाग्रेण
प्रयान्ति वै १३
अयोभारद्वयं केचिन्नासाग्रेण तथापरे
कर्णाभ्यां च तथा केचिद्वहन्तो यान्ति
पापिनः १४
केचिच्च स्खलिता यान्ति
ताड्यमानास्तथापरे
अत्यर्थोच्छ्वसिताः
केचित्केचिदाच्छन्नलोचनाः १५
छायाजलविहीने तु पथि यान्त्यतिदुःखिताः शोचन्तः स्वानि कर्माणि

ज्ञानाज्ञानकृतानि च १६
ये तु नारद धर्मिष्ठा दानशीलाःसुबुद्धयः
अतीव सुखसम्पन्नास्ते यान्ति
धर्ममन्दिरम् १७
अन्नदास्तु मुनिश्रेष्ठ भुञ्जन्तः स्वादु
यान्ति वै
नीरदा यान्ति सुखिनः पिबन्तः
क्षीरमुत्तमम् १८
तक्रदा दधिदाश्चैव तत्तद्भोगं लभन्ति वै घृतदा मधुदाश्चैव क्षीरदाश्च द्विजोत्तम १९
सुधापानं प्रकुर्वन्तो यान्ति वै धर्ममन्दिरम्
शाकदाः पायसं भुञ्जन्दीपदो ज्वलयन्दिशः २०
वस्त्रदो मुनिशार्दूल याति
दिव्याम्बरावृतः
पुराकरप्रदो याति स्तूयमानोऽमरैः पथि २१
गोदानेन नरो याति सर्वसौख्यसमन्वितः
भूमिदो गृहदश्चैव विमाने सर्वसम्पदि २२
अप्सरोगणसङ्कीर्णे क्रीडन्याति वृषालयम्
हयदो यानदश्चापि गजदश्च द्विजोत्तम २३
धर्मालयं विमानेन याति भोगान्वितेन वै
अनडुद्दो मुनिश्रेष्ठ यानारूढः प्रयाति
वै २४
फलदः पुष्पदश्चापि याति सन्तोषसंयुतः

ताम्बूलदो नरो याति प्रहृष्टो धर्ममन्दिरम् २५
मातापित्रोश्च शुश्रूषां कृतवान्यो
नरोत्तमः
स याति परितुष्टात्मा पूज्यमानो
दिविस्थितैः २६
शुश्रूषां कुरुते यस्तु यतीनां
व्रतचारिणाम्
द्विजाग्र्यब्राह्मणानां च स
यात्यतिसुखान्वितः २७
सर्वभूतदयायुक्तः पूज्यमानोऽमरैर्द्विजः
सर्वभोगान्वितेनासौ विमानेन प्रयाति च २८
विद्यादानरतो याति पूज्यमानोऽब्जसूनुभिः पुराणपाठको याति स्तूयमानो मुनीश्वरैः २९
एवं धर्मपरा यान्ति सुखं धर्मस्य मन्दिरम्
यमश्चतुर्मुखो भूत्वा शङ्खचक्रगदासिभृत् ३०
पुण्यकर्मरतं
सम्यक्स्नेहान्मित्रमिवार्चति
भो भो बुद्धिमतां श्रेष्ठा नरकक्लेशभीरवः ३१
युष्माभिः साधितं पुण्यमत्रामुत्रसुखावहम्
मनुष्यजन्म यः प्राप्य सुकृतं न करोति च ३२

स एव पापिनां श्रेष्ठ आत्मघातं करोति च
अनित्यं प्राप्य मानुष्यं नित्यं यस्तु न
साधयेत् ३३
स याति नरकं घोरं कोऽन्यस्तस्मादचेतनः
शरीरं यातनारूपं मलाद्यैः परिदूषितम् ३४
तस्मिन्यो याति विश्वासं तं
विद्यादात्मघातकम्
सर्वेषु प्राणिनः श्रेष्ठा तेषु वै
बुद्धिजीविनः ३५
बुद्धिमत्सु नराः श्रेष्ठा नरेषु
ब्राह्मणास्तथा
ब्राह्मणेषु च विद्वांसो विद्वत्सु
कृतबुद्धयः ३६
कृतबुद्धिषु कर्त्तारः कर्तृषु
ब्रह्मवादिनः
ब्रह्मवादिष्वपि तथा श्रेष्ठो निर्मम
उच्यते ३७
एतेभ्योऽपि परो ज्ञेयो नित्यं
ध्यानपरायणः
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कर्तव्यो
धर्मसङ्ग्रहः ३८
सर्वत्र पूज्यते जन्तुर्धर्मवान्नात्र
संशयः
गच्छ स्वपुण्यैर्मत्स्थानं
सर्वभोगसमन्वितम् ३९
अस्ति चेद् दुष्कृतं किञ्चित्पश्चादत्रैव

भोक्ष्यसे
एवं यमस्तमभ्यर्च्य प्रापयित्वा च
सद्गतिम् ४०
आहूय पापिनश्चैव कालदण्डेन तर्जयेत्
प्रलयाम्बुदनिर्घोषो ह्यञ्जनाद्रि
समप्रभः ४१
विद्युत्प्रभायुधैर्भीमो द्वात्रिंशद्भुजसंयुतः योजनत्रयविस्तारो रक्ताक्षो दीर्घनासिकः ४२
दंष्ट्राकरालवदनो वापीतुल्योग्रलोचनः मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोऽपि भीषणः ४३
सर्वे दूताश्च गर्जन्ति यमतुल्यविभीषणाः
ततो ब्रवीति तान्सर्वान्कम्पमानांश्च
पापिनः ४४
शोचन्तः स्वानि कर्माणि चित्रगुप्तो यमाज्ञया
भो भो पापा दुराचारा अहङ्कारप्रदूषिताः
४५
किमर्थमर्जितं पापं युष्माभिरविवेकिभिः
कामक्रोधादिदृष्टेन सगर्वेण तु चेतसा ४६
यद्यत्पापतरं तत्तत्किमर्थं चरितं जनाः
कृतवन्तः पुरा यूयं
पापान्यत्यन्तहर्षिताः ४७
तथैव यातना भोज्याः किं वृथा

ह्यतिदुःखिताः
भृत्यमित्रकलत्रार्थं दुष्कृतं चरितं यथा ४८
तथा कर्मवशात्प्राप्ता यूयमत्रातिदुःखिताः
युष्माभिः पोषिता ये तु पुत्राद्या अन्यतो गताः ४९
युष्माकमेव तत्पापं प्राप्तं किं दुःखकारणम्
यथा कृतानि पापानि युष्माभिः सुबहूनि वै ५०
तथा प्राप्तानि दुःखानि किमर्थमिह दुःखिताः
विचारयध्वं यूयं तु युष्माभिश्चरितं पुरा ५१
यमः करिष्यते दण्डमिति किं न विचारितम् दरिद्रेऽपि च मूर्खे च पण्डिते वा
श्रियान्विते ५२
कान्दिशीके च वीरे च समवर्ती यमः स्मृतः
चित्रगुप्तेरितं वाक्यं श्रुत्वा ते
पापिनस्तदा ५३
शोचन्तः स्वानि कर्माणि तूष्णीं
तिष्ठन्ति भीषिताः
यमाज्ञाकारिणः क्रूराश्चण्डा दूता
भयानकाः ५४
चण्डालाद्याः प्रसह्यैतान्नरकेषु

क्षिपन्ति च
स्वदुष्कर्मफलं ते तु भुक्त्वान्ते
पापशेषतः ५५
महीतलं च सम्प्राप्य भवन्ति स्थावरादयः
नारद उवाच
भगवन्संशयो जातो मच्चेतसि दयानिधे ५६
त्वं समर्थोसि तच्छेत्तुं यतो नो
ह्यग्रजो भवान्
धर्माश्च विविधाः प्रोक्ताः पापान्यपि
बहूनि च ५७
चिरभोज्यं फलं तेषामुक्तं बहुविदा त्वया
दिनान्ते ब्रह्मणः प्रोक्तो नाशो
लोकत्रयस्य वै ५८
परार्द्धद्वितयान्ते तु ब्रह्माण्डस्यापि संक्षयः ग्रामदानादिपुण्यानां त्वयैव विधिनन्दन ५९
कल्पकोटिसहस्रेषु महान्भोग उदाहृतः सर्वेषामेव लोकानां विनाशः प्राकृते लये ६०
एकः शिष्यत एवेति त्वया प्रोक्तं जनार्दन एष मे संशयो जातस्तं भवाञ्छेत्तुमर्हति ६१
पुण्यपापोपभोगानां समाप्तिर्नास्य सम्प्लवे
सनक उवाच

साधु साधु महाप्राज्ञ गुह्याद् गुह्यतमं त्विदम् ६२
पृष्टं तत्तेऽभिधास्यामि शृणुष्व सुसमाहितः
नारायणोऽक्षरोऽनन्तः परं ज्योतिः सनातनः ६३
विशुद्धो निर्गुणो नित्यो मायामोहविवर्जितः
निर्गुणोऽपि परानन्दो गुणवानिव भाति यः ६४
ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैस्तु भेदवानिव
लक्ष्यते
गुणोपाधिकभेदेषु त्रिष्वेतेषु सनातनः ६५
संयोज्य मायामखिलं जगत्कार्यं करोति च
ब्रह्मरूपेण सृजति विष्णुरूपेण पाति च ६६
अन्ते च रुद्ररूपेण सर्वमत्तीति निश्चितम्
प्रलयान्ते समुत्थाय ब्रह्मरूपी जनार्दनः ६७
चराचरात्मकं विश्वं यथापूर्वमकल्पयत् स्थावराद्याश्च विप्रेन्द्र यत्र यत्र व्यवस्थिताः ६८
ब्रह्मा तत्तज्जगत्सर्वं यथापूर्वं करोति
वै
तस्मात्कृतानां पापानां पुण्यानां चैव
सत्तम ६९

अवश्यमेव भोक्तव्यं कर्मणां ह्यक्षयं फलम्
नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ७० अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् यो देवः सर्वलोकानामन्तरात्मा जगन्मयः सर्वकर्मफलं भुङ्क्ते परिपूर्णः सनातनः ७१
योऽसौ विश्वम्भरो देवो गुणभेदव्यस्थितः सृजत्यवति चात्येतत्सर्वं सर्वभुगव्ययः ७२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे यमदूतकृत्यनिरूपणं नामैकत्रिंशोऽध्यायः ३१

अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
एवं कर्मपाशनियन्त्रितजन्तवः स्वर्गादिपुण्यस्थानेषु पुण्यभोगमनुभूय यातनासु चातीव दुःखतरं पापफलमनुभूय प्रक्षीणकर्मावशेषेणामुं लोकमागत्य सर्वभयविह्वलेषु मृत्युबाधासंयुतेषु स्थावरादिषु जायन्ते वृक्षगुल्मलतावल्लीगिरयश्च तृणानि च स्थावरा इति विख्याता महामोहसमावृताः १ स्थावरत्वे पृथिव्यामुप्तबीजानि जलसेकानुपदं

सुसंस्कारसामग्रीवशादन्तरूष्मप्रपाचितान्युच्छूनत्वमापद्य ततो मूलभावं तन्मूलादङ्कुरोत्पत्तिस्तस्मादपि पर्णकाण्डनालादिकं काण्डेषु च प्रसवमापद्यन्ते तेषु च पुष्पसम्भवः २ तानि पुष्पाणि कानिचिदफलानि कानिचित्फलहेतुभूतानि तेषु पुष्पेषु वृद्धभावेषु
सत्सु तत्पुष्पमूलतस्तुषोत्पत्तिर्जायते तेषु तुषेषु भोक्तॄणां प्राणिनां संस्कारसामग्रीवशाद्धिमरश्मिकिरणासन्नतया तदोषधिरसस्तुषान्तः प्रविश्य क्षीरभावं समेत्य स्वकाले तण्डुलाकारतामुपगम्य प्राणिनां भोगसंस्कारवशात्संवत्सरे फलिनः स्युः ३ स्थावरत्वेऽपि बहुकालं वानरादिभिर्भुज्यमाना हि च्छेदनदवाग्निदहनशीतातपादिदुः खमनुभूय म्रियन्ते ततश्च कृमयो भूत्वा सदा दुःखबहुलाः क्षणार्द्धं जीवन्तःक्षणार्द्धं म्रियमाणा बलवत्प्राणिपीडायां निवारयितुमक्षमाः शीतवातादिक्लेशभूयिष्ठा नित्यं क्षुधा क्षुधिता मलमूत्रादिषु सञ्चरन्तो दुःखमनुभवन्ति ४
तत एव पद्मयोनिमागत्य बलवद्बाधोद्वेजिता

वृथोद्वेगभूयिष्ठाः क्षुत्क्षान्ता नित्यं वनचारिणो मातृष्वपि विषयातुरा वातादिक्लेशबहुलाः कस्मिंश्चिज्जन्मनि तृणाशनाः कस्मिंश्चिज्जन्मनि मांसामेध्याद्यदनाः कस्मिंश्चिज्जन्मनि कन्दमूलफलाशना दुर्बलप्राणिपीडानिरता दुःखमनुभवन्ति ५
अण्डजत्वेऽपि वाताशना मांसामेध्याद्यशनाश्च परपीडापरायणा नित्यं दुःखबहुला ग्राम्यपशुयोनिमागताअपि स्वजातिवियोगभारोद्वहनपाशादिबन्धनताडनहलादिधारणादिसर्वदुःखान्यनुभवन्ति
६
एवं बहुयोनिषु सम्भ्रान्ताः क्रमेण मानुषं जन्म प्राप्नुवन्ति केचिच्च पुण्यविशेषाद्युत्क्रमेणापि मनुष्यजन्माश्नुवते ७
मनुष्यजन्मनापि च-चर्मकारचण्डालव्याधनापितरजककुम्भकारलोहकारस्वर्णकारतन्तुवाय सौचिकजटिलसिद्धधावकलेखकभृतकशासनहारिनीचर्भृत्य- दरिद्र हीनाङ्गाधिकाङ्गत्वादिदुःखबहुलज्वरतापशीतश्लेष्मगुल्मपादाक्षिशिरो- गर्भपार्श्ववेदनादिदुःखमनुभवन्ति ८

मनुष्यत्वेऽपि यदा स्त्रीपुरुषयोर्व्यवायस्तत्समयेरेतो यदा जरायुं प्रविशति तदैव कर्मवशाज्जन्तुः शुक्रेण सह जरायुं प्रविश्य शुक्रशोणितकलले प्रवर्त्तते ९ तद्वीर्यं जीवप्रवेशात्पञ्चाहात्कललं भवति अर्द्धमासे पललभावमुपेत्य मासे
प्रादेशमात्रत्वमापद्यते १०
ततः प्रभृति वायुवशाच्चैतन्याभावेऽपि
मातुरुदरे दुःसहतापक्लेशतयैकत्र
स्थातुमशक्यत्वाद् भ्रमति ११
मासे द्वितीये पूर्णे पुरुषाकारमात्रतामुपगम्य मासत्रितये पूर्णे कर- चरणाद्यवयवभावमुपगम्य चतुर्षु मासेषु गतेषु सर्वावयवानां सन्धिभेदपरिज्ञानं
पञ्चस्वतीतेषु नखानामभिव्यञ्जकता षट्स्वतीतेषु नखसन्धिपरिस्फुटतामुपगम्य नाभिसूत्रेण
पुष्यमाणममेध्यमूत्रसिक्ताङ्गं जरायुणा बन्धितरक्तास्थिक्रिमिवसामज्जास्नायुकेशादिदूषिते कुत्सिते शरीरे निवासिनं स्वयमप्येवं परिदूषितदेहं मातुश्च कट्वम्ललवणात्युष्णभुक्तदह्यमानमात्मानं दृष्ट्वा देही पूर्वजन्मस्मरणानुभावात्पूर्वानुभूतनरक

दुःखानि च स्मृत्वान्तर्दुःखेन च परिदह्यमानो
मातुर्देहातिमूत्रादिरूक्षेण दह्यमान एवं मनसि प्रलपति १२
अहोऽत्यन्तपापोऽह पूर्वजन्मनि भृत्यापत्यमित्रयोषिद्गृहक्षेत्रधनधान्यादिष्वत्यन्तरागेण कलत्रपोषणार्थं परधनक्षेत्रादिकं पश्यतो हरणाद्युपायैरपहृत्य कामान्धतया परस्रीहरणादिकमनुभूय महापापान्याचरंस्तैः पापैरहमेक एवंविधनरकाननुभूय पुनः
स्थावरादिषु महादुःखमनुभूय सम्प्रति
जरायुणा परिवेष्टितोऽन्तर्दुःखेन
बहिस्तापेन च दह्यामि १३
मया पोषिता दाराश्च स्वकर्मवशादन्यतो
गताः १४
अहो दुःखं हि देहिनाम् १५
देहस्तु पापात्सञ्जातस्तस्मात्पापं न
कारयेत् भृत्यमित्रकलत्रार्थमन्यद्द्रव्यं हृतं मया १६
तेन पापेन दह्यामि जरायुपरिवेष्टितः दृष्ट्वान्यस्य श्रियं पूर्वं सन्तप्तोऽहमसूयया
१७
गर्भाग्निनानुदह्येयमिदानीमपि पापकृत्

कायेन मनसा वाचा परपीडामकारिषम् तेन
पापेन दह्यामि त्वहमेकोऽतिदुःखितः १८
एवं बहुविधं गर्भस्थो जन्तुर्विलप्य
स्वयमेव वा १९
आत्मानमाश्वास्य उत्पत्तेरनन्तरं सत्सङ्गेन विष्णोश्चरितश्रवणेन च विशुद्धमना भूत्वा सत्कर्माणि निर्वर्त्य अखिलजगदन्तरात्मनः सत्यज्ञानानन्दमयस्य शक्तिप्रभावानुष्ठितविष्टपवर्गस्य लक्ष्मीपतेर्नारायणस्य सकलसुरासुरयक्षगन्धर्वराक्षसपन्नगमुनिकिन्नरसमूहार्चितचरणकमलयुगं भक्तितः समभ्यर्च्य दुःसहः संसारच्छेदस्य कारणभूतं वेदरहस्योपनिषद्भिः परिस्फुटं सकललोकपरायणं हृदि निधाय दुःखतरमिमं संस्कारागारमतिक्रमिष्यामीति मनसि भावयति २०
यतस्तन्मातुः प्रसूतिसमये सति गर्भस्थो देही नारदमुने वायुना परिपीडितो मातुश्चापि दुःखं कुर्वन्कर्मपाशेन बलाद्योनिमार्गान्निष्क्रामन्सकलयातनाभोगमेककालभवमनुभवति २१ तेनातिक्लेशेन योनियन्त्रपीडितो गर्भान्निष्क्रान्तो निःसंज्ञतां याति २२
तं तु बाह्यवायुः समुज्जीवयति बाह्यवायुस्पर्शसमनन्तरमेव

नष्टस्मृतिपूर्वानुभूताखिलदुःखानि वर्त्तमानान्यपि ज्ञानाभावादविज्ञायात्य- न्तदुःखमनुभवति २३
एवं बालत्वमापन्नो जन्तुस्तत्रापि स्वमलमूत्रलिप्तदेह आध्यात्मिकादिपीड्यमानोऽपि वक्तुमशक्तः
क्षुत्तृषापीडितो रुदिते सति स्तनादिकं
देयमिति मन्वानाः प्रयतन्ते २४
एवमनेकं देहभोगमन्याधीनतयानुभूयमानो
दंशादिष्वपि निवारयितुमशक्तः २५
बाल्यभावमासाद्य मातापित्रोरुपाध्यायस्य ताडनं सदा पर्यटनशीलत्वं पांशुभस्मपङ्कादिषु क्रीडनं सदा
कलहनियतत्वमशुचित्वं
बहुव्यापाराभासकार्यनियतत्वं तदसम्भव आध्यात्मिकदुःखमेवं विधमनुभवति २६
ततस्तु तरुणभावेन धनार्जनमर्जितस्य रक्षणं तस्य नाशव्ययादिषु चात्यन्तदुःखिता मायया मोहिताः कामक्रोधादिदुष्टमनसःसदासूयापरायणाः परस्वपरस्त्रीहरणोपायपरायणाः पुत्रमित्रकलत्रादिभरणोपायचिन्तापरायणाः वृथाहङ्कारदूषिताः पुत्रादिषु व्याध्यादिपीडितेषु सत्सु सर्वव्याप्तिं परित्यज्य रोगादिभिः क्लेशितानां समीपे

स्वमाध्यात्मिकदुःखेन परिप्लुता वक्ष्यमाणप्रकारेण
चिन्तामश्नुवते २७
गृहक्षेत्रादिकं कर्म किञ्चिनापि विचारितम्
समृद्धस्य कुटुम्बस्य कथं भवति वर्त्तनम् २८
मम मूलधनं नास्ति वृष्टिश्चापि न वर्षति अश्वः पलायितः कुत्र गावः किं नागता मम २९
बालापत्या च मे भार्या व्याधितोऽह च
निर्धनः
अविचारात्कृषिर्नष्टा पुत्रा नित्यं
रुदन्ति च ३०
भग्नं छिन्नं तु मे सद्म बान्धवा अपि
दूरगाः
न लभ्यते वर्त्तनं च राजबाधातिदुःसहा ३१
रिपवो मां प्रधावन्ते कथं जेष्याम्यहं
रिपून्
व्यवसायाक्षमश्चाहं प्राप्ताः
प्राघूर्णका अमी ३२
एवमत्यन्तचिन्ताकुलः स्वदुःखानि
निवारयितुमक्षमो धिग्विधिं भाग्यहीनं मां
किमर्थं विदधे इति दैवमाक्षिपति ३३
तथा वृद्धत्वमापन्नो हीयमानसारो जरापलितादिव्याप्तदेहो व्याधिबाध्यत्वादिकमापन्नः

प्रकम्पमानावयवश्वासकासादिपीडितो लोलाविललोचनः श्लेष्मण्याप्तकणठः पुत्रदारादिभिनिर्भर्त्स्यमानः कदा मरणमुपयामीति चिन्ताकुलो मयि मृते सति मदर्जितं गृहक्षेत्रादिकं वस्तुपुत्रादयः कथं रक्षन्ति कस्य वा भविष्यति ३४
मद्धने परैरपहृते पुत्रादीनां कथं वर्त्तनं भविष्यतीति ममतादुःखपरिप्लुतो गाढं निःश्वस्य स्वेन वयसा कृतानि
कर्माणि पुनः पुनः स्मरन् क्षणे विस्मरति
च
सन्ततस्त्वासन्नमरणो ३५
व्याधिपीडितोऽन्तस्तापार्तः क्षणं शय्यायां क्षणं मञ्चे च ततस्ततः पर्यटन् क्षुत्तृट्परिपीडितः किञ्चिन्मात्रमुदकं देहीत्यतिकार्पण्येन याचमानस्तत्रापि ज्वराविष्टानामुदकं न श्रेयस्करमिति ब्रुवतो मनसातिद्वेषं कुर्वन्मन्दचैतन्यो भवति ३६
ततश्च हस्तपादाकर्षणे न तु क्षमो रुदद्भिर्बन्धुजनैर्वेष्टितो वक्तुमक्षमः स्वार्जितधनादिकं कस्य भविष्यतीति चिन्तापरो बाष्पाविलविलोचनः कण्ठे घुरघुरायमाणे सति शरीरान्निष्क्रान्तप्राणो

यमदूतैर्भर्त्स्यमानः पाशयन्त्रितो नरकादीन्पूर्ववदश्नुते ३७ आमलप्रक्षयाद्यद्वदग्नौ धाम्यन्ति धातवः तथैव जीविनः सर्व आकर्मप्रक्षयाद् भृशम् ३८
तस्मात् संसारदावाग्नितापार्तो द्विजसत्तम
अभ्यसेत्परमं ज्ञानं
ज्ञानान्मोक्षमवाप्नुयात् ३९
ज्ञानशून्या नरा ये तु पशवः परिकीर्तिताः
तस्मात्संसारमोक्षाय परं ज्ञानं
समभ्यसेत् ४०
मानुष्यं चैव सम्प्राप्य सर्वकर्मप्रसाधकम्
हरिं न सेवते यस्तु कोऽन्यस्तस्मादचेतनः ४१
अहो चित्रमहो चित्रमहो चित्रं मुनीश्वराः आस्थिते कामदे विष्णौ नरा यान्ति हि
यातनाम् ४२
नारायणे जगन्नाथे सर्वकामफलप्रदे
स्थितेऽपि ज्ञानरहिताः पच्यन्ते
नरकेष्वहो ४३
स्रवन्मूत्रपुरीषे तु
शरीरेऽस्मिन्नशाश्वते
शाश्वतं भावयन्त्यज्ञा महामोहसमावृताः ४४
कुत्सितं मांसरक्ताद्यैर्देहं

सम्प्राप्य यो नरः
संसारच्छेदकं विष्णुं न भजेत्सोऽतिपातकी ४५
अहो कष्टमहो कष्टमहो कष्टं हि मूर्खता हरिध्यानपरो विप्र चाण्डालोऽपि महासुखी ४६
स्वदेहान्निस्सृतं दृष्ट्वा मलमूत्रादिकिल्बिषम्
उद्वेगं मानवा मूर्खाः किं न यान्ति हि पापिनः ४७
दुर्लभं मानुषं जन्म प्रार्थ्यते
त्रिदशैरपि
तल्लब्ध्वा परलोकार्थं यत्नं
कुर्य्याद्विचक्षणः ४८
अध्यात्मज्ञानसम्पन्ना हरिपूजापरायणाः लभन्ते परमं स्थानं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ४९
यतो जातमिदं विश्वं यतश्चैतन्यमश्नुते यस्मिंश्च विलयं याति स संसारस्य मोचकः ५० निर्गुणोऽपि परोऽनन्तो गुणवानिव भाति यः तं समभ्यर्च्य देवेशं संसारात्परिमुच्यते ५१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे भवाटवीनिरूपणं नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः

अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः
नारद उवाच
भगवन्सर्वमाख्यातं यत्पृष्टं विदुषा त्वया
संसारपाशबद्धानां दुःखानि सुबहूनि च १
अस्य संसारपाशस्य च्छेदकः कतमः स्मृतः
येनोपायेन मोक्षः स्यात्तन्मे ब्रूहि
तपोधन २
प्राणिभिः कर्मजालानि क्रियन्ते प्रत्यहं
भृशम्
भुज्यन्ते च मुनिश्रेष्ठ तेषां नाशः कथं
भवेत् ३
कर्मणा देहमाप्नोति देही कामेन बध्यते
कामाल्लोभाभिभूतः
स्याल्लोभात्क्रोधपरायणः ४
क्रोधाच्च धर्मनाशः स्याद्धर्मनाशान्मतिभ्रमः प्रनष्टबुद्धिर्मनुजः पुनः पापं करोति च ५
तस्माद्देहं पापमूलं पापकर्मरतं तथा यथा देहे भ्रमं त्यक्त्वा मोक्षभाक्स्यात्तथा वद ६
सनक उवाच
साधु साधु महाप्राज्ञ मतिस्ते विमलोर्जिता

यस्मात्संसारदुःखार्त्तो
मोक्षोपायमभीप्ससि ७
यस्याज्ञया जगत्सर्वं ब्रह्मा सृजति
सुव्रत
हरिश्च पालको रुद्रो नाशकः स हि मोक्षदः ८
अहमादिविशेषान्ता जाता यस्य प्रभावतः
तं विद्यान्मोक्षदं विष्णुं
नारायणमनामयम् ९
यस्याभिन्नमिदं सर्वं यच्चेङ्गद्यच्च
नेङ्गति
तमुग्रमजरं देवं ध्यात्वा
दुंखात्प्रमुच्यते १०
अविकारमजं शुद्धं स्वप्रकाशं निरञ्जनम्
ज्ञानरूपं सदानन्दं प्राहुर्वै
मोक्षसाधनम् ११
यस्यावताररूपाणि ब्रह्माद्या देवतागणाः समचयन्ति तं विद्याच्छाश्वतस्थानदं हरिम् १२
जितप्राणा जिताहाराः सदा ध्यानपरायणाः
हृदि पश्यन्ति यं सत्यं तं जानीहि
सुखावहम् १३
निर्गुणोऽपि गुणाधारो लोकानुग्रहरूपधृक्
आकाशमध्यगः पूर्णस्तं प्राहुर्मोक्षदं
नृणाम् १४
अध्यक्षः सर्वकार्याणां देहिनो हृदये स्थितः

अनूपमोऽखिलाधारस्तं देवं शरणं व्रजेत् १५
सर्वं सङ्गृह्य कल्पान्ते शेते यस्तु जले
स्वयम्
तं प्राहुर्मोक्षदं विष्णुं
मुनयस्तत्त्वदर्शिनः १६
वेदार्थविद्भिः कर्मज्ञैरिज्यते
विविधैर्मखैः
स एव कर्मफलदो मोक्षदोऽकामकर्मणाम् १७
हव्यकव्यादिदानेषु देवतापितृरूपधृक्
भुङ्क्ते य ईश्वरोऽव्यक्तस्तं
प्राहुर्मोक्षदं प्रभुम् १८
ध्यातः प्रणमितो वापि पूजितो वापि
भक्तितः
ददाति शाश्वतं स्थानं तं दयालुं
समर्चयेत् १९
आधारः सर्वभूनामेको यः पुरुषः परः जरामरणनिर्मुक्तो मोक्षदः सोऽव्ययो हरिः २०
सम्पूज्य यस्य पादाब्जं देहिनोऽपि
मुनीश्वर
अमृतत्वं भजन्त्याशु तं विदुः
पुरुषोत्तमम् २१
आनन्दमजरं ब्रह्म परं ज्योतिः सनातनम्
परात्परतरं यच्च तद्विष्णोः परमं पदम् २२
अद्वयं निर्गुणं नित्यमद्वितीयमनौपमम् परिपूर्णं ज्ञानमयं

विदुर्मोक्षप्रसाधकम् २३
एवं भूतं परं वस्तु योगमार्गविधानतः
य उपास्ते सदा योगी स याति परमं पदम् २४
सर्वसङ्गपरित्यागी शमादिगुणसंयुतः कामाद्यैर्वर्जितो योगी लभते परमं पदम् २५
नारद उवाच
कर्मणा केन योगस्य सिद्धिर्भवति योगिनाम् तदुपायं यथातत्त्वं ब्रूहि मे वदतां वर २६
सनक उवाच
ज्ञानलभ्यं परं मोक्षं
प्राहुस्तत्त्वार्थचिन्तकाः
यज्ज्ञानं भक्तिमूलं च भक्तिः कर्मवतां
तथा २७
दानानि यज्ञा विविधास्तीर्थयात्रादयः कृताः
येन जन्मसहस्रेषु तस्य भक्तिर्भवेद्धरौ २८
अक्षयः परमो धर्मो भक्तिलेशेन जायते श्रद्धया परया चैव सर्वं पापं प्रणश्यति २९
सर्वपापेषु नष्टेषु बुद्धिर्भवति निर्मला सैव बुद्धिः समाख्याता ज्ञानशब्देन सूरिभिः ३०
ज्ञानं च मोक्षदं प्राहुस्तज्ज्ञानं योगिनां भवेत्

योगस्तु द्विविधः प्रोक्तः कर्मज्ञानप्रभेदतः ३१
क्रियायोगं विना नॄणां ज्ञानयोगो न
सिध्यति
क्रियायोगरतस्तस्माच्छ्रद्धया
हरिमर्चयेत् ३२
द्विजभूम्यग्निसूर्याम्बुधातुहृच्चित्रसंज्ञिताः
प्रतिमाः केशवस्यैता पूज्य एतासु भक्तितः ३३
कर्मणा मनसा वाचा परपीडापराङ्मुखः
तस्मात्सर्वगतं विष्णुं
पूजयेद्भक्तिसंयुतः ३४
अहिंसा सत्यमक्रोधो ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ
अनीर्ष्या च दया चैव योगयोरुभयोः समाः ३५
चराचरात्मकं विश्वं विष्णुरेव सनातनः
इति निश्चित्य मनसा योगद्वितयमभ्यसेत् ३६
आत्मवत्सर्वभूतानि ये मन्यन्ते मनीषिणः
ते जानन्ति परं भावं देवदेवस्य चक्रिणः ३७
यदि क्रोधादिदुष्टात्मा पूजाध्यानपरो
भवेत्
न तस्य तुष्यते विष्णुर्यतो धर्मपतिः
स्मृतः ३८
यदि कामादिदुष्टात्मा देवपूजापरो भवेत् दम्भाचारः स विज्ञेयः सर्वपातकिभिः समः ३९

तपः पूजाध्यानपरो यस्त्वसूयारतो भवेत् तत्तपः सा च पूजा च तद्ध्य्नां हि निरर्थकम् ४०
तस्मात्सर्वात्मकं विष्णुं
शमादिगुणतत्परः
मुक्त्यर्थमर्चयेत्सम्यक् क्रियायोगपरो
नरः ४१
कर्मणा मनसा वाचा सर्वलोकहिते रतः
समर्चयति देवेशं क्रियायोगः स उच्यते ४२
नारायणं जगद्योनिं सर्वान्तर्यामिणं
हरिम्
स्तोत्राद्यैः स्तौति यो विष्णुं
कर्मयोगी स उच्यते ४३
उपवासादिभिश्चैव पुराणश्रवणादिभिः
पुष्पाद्यैश्चार्चनं विष्णोः क्रियायोग
उदाहृतः ४४
एवं भक्तिमतां विष्णौ
क्रियायोगरतात्मनाम्
सर्वपापानि नश्यन्ति पूर्वजन्मार्जितानि
वै ४५
पापक्षयाच्छुद्धमतिर्वाञ्छति
ज्ञानमुत्तमम्
ज्ञानं हि मोक्षदं ज्ञेयं तदुपायं वदामि
ते ४६
चराचरात्मके लोके नित्यं चानित्यमेव च सम्यग्विचारयेद्धीमान्सद्भिः

शास्त्रार्थकोविदैः ४७
अनित्यास्तु पदार्था वै नित्यमेको हरिः स्मृतः
अनित्यानि परित्यज्य नित्यमेव समाश्रयेत् ४८
इहामुत्र च भोगेषु विरक्तश्च तथा भवेत् अविरक्तो भवेद्यस्तु स संसारे प्रवर्तते ४९
अनित्येषु पदार्थेषु यस्तु रागी भवेन्नरः तत्य संसारविच्छित्तिः कदाचिन्नैव जायते ५०
शमादिगुणसम्पन्नो
मुमुक्षुर्ज्ञानमभ्यसेत्
शमादिगुणहीनस्य ज्ञानं नैव च सिध्यति ५१
रागद्वेषविहीनो यः शमादिगुणसंयुतः
हरिध्यानपरो नित्यं मुमुक्षुरभिधीयते ५२
चतुर्भिःसाधनैरेभिर्विशुद्धमतिरुच्यते
सर्वगं भावयेद्विष्णुं सर्वभूतदयापरः ५३
क्षराक्षरात्मकं विश्वं व्याप्य नारायणः स्थितः
इति जानाति यो विप्र तज्ज्ञानं योगजं
विदुः ५४
योगोपायमतो वक्ष्ये संसारविनिवर्त्तकम्
योगो ज्ञानं विशुद्धं स्यात्तज्ज्ञानं
मोक्षदं विदुः ५५
आत्मानं द्विविधं प्राहुः परापरविभेदतः

द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये इति चाथर्वण्!
श्रुतिः ५६
परस्तु निर्गुणः प्रोक्तो
ह्यहङ्कारयुतोऽपरः
तयोरभेदविज्ञानं योग इत्यभिधीयते ५७
पञ्चभूतात्मके देहे यः साक्षी हृदये
स्थितः
अपरः प्रोच्यते सद्भिः परमात्मा परः
स्मृतः ५८
शरीरं क्षेत्रमित्याहुस्तत्स्थः क्षेत्रज्ञ उच्यते
अव्यक्तः परमः शुद्धः परिपूर्ण उदाहृतः ५९
यदा त्वभेदविज्ञानं जीवात्मपरमात्मनोः भवेत्तदा मुनिश्रेष्ठ
पाशच्छेदोऽपरात्मनः ६०
एकः शुद्धोऽक्षरो नित्यः परमात्मा
जगन्मयः
नृणां विज्ञानभेदेन भेदवानिव लक्ष्यते ६१
एकमेवाद्वितीयं यत्परं ब्रह्म सनातनम्
गीयमानं च वेदान्तैस्तस्मान्नास्ति परं
द्विज ६२
न तस्य कर्म कार्यं वा रूपं वर्णमथापि वा
कर्तृत्वं वापि भोक्तृत्वं निर्गुणस्य
परात्मनः ६३
निदानं सर्वहेतूनां तेजो यत्तजेसां परम्

किमप्यन्यद्यतो नास्ति तज्ज्ञेयं मुक्तिहेतवे ६४
शब्दब्रह्ममयं यत्तन्महावाक्यादिकं
द्विज
तद्विचारोद्भवं ज्ञानं परं मोक्षस्य
साधनम् ६५
सम्यग्ज्ञानविहीनानां दृश्यते विविधं जगत्
परमज्ञानिनामेतत्परब्रह्मात्मकं द्विज
६६
एक एव परानन्दो निर्गुणः परतः परः
भाति विज्ञानभेदेन बहुरूपधरोऽव्ययः ६७
मायिनो मायया भेदं पश्यन्ति परमात्मनि
तस्मान्मायां
त्यजेद्योगान्मुमुक्षुर्द्विजसत्तम ६८
नासद्रूपा न सद्रूपा माया नैवोभयात्मिका
अनिर्वाच्या ततो ज्ञेया
भेदबुद्धिप्रदायिनी ६९
मायैवाज्ञानशब्देन बुद्ध्य्ते मुनिसत्तम
तस्मादज्ञानविच्छेदो भवेद्वै
जितमायिनाम् ७०
सनातनं परं ब्रह्म ज्ञानशब्देन कथ्यते
ज्ञानिनां परमात्मा वै हृदि भाति
निरन्तरम् ७१
अज्ञानं नाशयेद्योगी योगेन मुनिसत्तम अष्टाङ्गैः सिद्ध्य्ते योगस्तानि

वक्ष्यामि तत्त्वतः ७२
यमाश्च नियमाश्चैव आसनानि च सत्तम प्राणायामः प्रत्याहारो धारणा ध्यानमेव च ७३
समाधिश्च मुनिश्रेष्ठ योगाङ्गानि यथाक्रमम्
एषां संक्षेपतो वक्ष्ये लक्षणानि
मुनीश्वर ७४
अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ
अक्रोधश्चानसूया च प्रोक्ताः संक्षेपतो
यमाः ७५
सर्वेषामेव भूतानामक्लेशजननं हि यत् अहिंसा कथिता सद्भिर्योगसिद्धिप्रदायिनी ७६
यथार्थकथनं यच्च धर्माधर्मविवेकतः
सत्यं प्राहुर्मुनिश्रेष्ठ अस्तेयं शृणु
साम्प्रतम् ७७
चौर्येण वा बलेनापि परस्वहरणं हि यत्
स्तेयमित्युच्यते सद्भिरस्तेयं
तद्विपर्ययम् ७८
सर्वत्र मैथुनत्यागो ब्रह्मचर्यं प्रकीर्तितम्
ब्रह्मचर्यपरित्यागाज्ज्ञानवानपि पातकी ७९
सर्वसङ्गपरित्यागी मैथुने यस्तु वर्त्तते स चण्डालसमो ज्ञेयः सर्ववर्णबहिष्कृतः ८०

यस्तु योगरतो विप्र विषयेषु स्पृहान्वितः तत्सम्भाषणमात्रेण ब्रह्महत्या भवेन्नृणाम् ८१
सर्वसङ्गपरित्यागी पुनः सङ्गीभवेद्यदि तत्सङ्गसङ्गिनां सङ्गान्महापातकदोषभाक् ८२
अनादानं हि द्रव्याणामापद्यपि मुनीश्वर
अपरिग्रह इत्युक्तो योगसंसिद्धिकारकः ८३
आत्मनस्तु समुत्कर्षादतिनिष्ठुरभाषणम्
क्रोधमाहुर्धर्मविदो
ह्यक्रोधस्तद्विपर्ययः ८४
धनाद्यैरधिकं दृष्ट्वा भृशं मनसि तापनम्
असूया कीर्तिता सद्भिस्तत्त्यागो
ह्यनसूयता ८५
एवं संक्षेपतः प्रोक्ता यमा विबुधसत्तम नियमानपि वक्ष्यामि तुभ्यं ताञ्छृणु नारद ८६
तपः स्वाध्यायसन्तोषाः शौचं च हरिपूजनम्
सन्ध्योपासनमुख्याश्च नियमाः
परिकीर्त्तिताः ८७
चान्द्रायणादिभिर्यत्र शरीरस्य विशोषणम्
तपो निगदितं सद्भिर्योगसाधनमुत्तमम् ८८
प्रणवस्योपनिषदां द्वादशार्णस्य च द्विज अष्टाक्षरस्य मन्त्रस्य महावाक्यचयस्य च ८९
जपःस्वाध्याय उदितो योगसाधनमुत्तमम्

स्वाध्यायं यस्त्यजेन्मूढस्तस्य योगो न सिध्यति ९०
योगं विनापि स्वाध्यायात्पापनाशो
भवेन्नृणाम्
स्वाध्यायैस्तोष्यमाणाश्च प्रसीदन्ति हि
देवताः ९१
जपस्तु त्रिविधः प्रोक्तो
वाचिकोपांशुमानसः
त्रिविधेऽपि च विप्रेन्द्र
पूर्वात्पूर्वात्परो वरः ९२
मन्त्रस्योच्चारणं सम्यक्स्फुटाक्षरपदं यथा
जपस्तु वाचिकः प्रोक्तः सर्वयज्ञफलप्रदः ९३
मन्त्रस्योच्चारणे किञ्चित्पदात्पदविवेचनम्
स तूपांशुर्जपः प्रोक्तः पूर्वस्माद् द्विगुणोऽधिकः ९४
विधाय ह्यक्षरश्रेण्यां तत्तदर्थविचारणम्
स जपो मानसः प्रोक्तो योगसिद्धिप्रदायकः ९५
जपेन देवता नित्यं स्तुवतः सम्प्रसीदति तस्मात्स्वाध्यायसम्पन्नो लभेत्सर्वान्मनोरथान् ९६ यदृच्छालाभसन्तुष्टिः सन्तोष इति गीयते

सन्तोषहीनः पुरुषो न लभेच्छर्म कुत्रचित् ९७
न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति
इतोऽधिकं कदा लप्स्य इति कामस्तु
वर्द्धते ९८
तस्मात्कामं परित्यज्य देहसंशोषकारणम्
यदृच्छालाभसन्तुष्टो भवेद्धर्मपरायणः ९९
घबाह्याभ्यन्तरभेदेन शौचं तु द्विविधं
स्मृतम्
मृज्जलाभ्यां बहिः
शुद्धिर्भावशुद्धिस्तथान्तरम् १००
अन्तः शुद्धिविहीनैस्तु येऽध्वरा विविधाः
कृताः
न फलन्ति मुनिश्रेष्ठ भस्मनि
न्यस्तहव्यवत् १०१
भावशुद्धिविहीनानां समस्तं कर्म निष्फलम्
तस्माद्रागादिकं सर्वं परित्यज्य सुखी
भवेत् १०२
मृदा भारसहस्रैस्तु कुम्भकोटिजलैस्तथा
कृतशौचोऽपि दुष्टात्मा चण्डालसदृशः
स्मृतः १०३
अन्तः शुद्धिविहीनस्तु देवपूजापरो यदि
तमेव दैवतं हन्ति नरकं च प्रपद्यते १०४
अन्तः शुद्धिविहीनश्च बहिः शुद्धिं करोति यः
अलङ्कृतः सुराभाण्ड इव शान्तिं न गच्छति

१०५
मनश्शुद्धिविहीना ये तीर्थयात्रां प्रकुर्वते
न तान्पुनन्ति तीर्थानि सुराभाण्डमिवापगा १०६
वाचा धर्मान्प्रवदति मनसा पापमिच्छति जानीयात्तं मुनिश्रेष्ठ महापातकिनां वरम् १०७
विशुद्धमानसा ये तु धर्ममात्रमनुत्तमम् कुर्वन्ति तत्फलं विद्यादक्षयं सुखदायकम् १०८
कर्मणा मनसा वाचा स्तुतिश्रवणपूजनैः हरिभक्तिर्दृढा यस्य हरिपूजेति गीयते १०९ यमाश्च नियमाश्चैव संक्षेपेण प्रबोधिताः एभिर्विशुद्धमनसां मोक्षं हस्तगतं विदुः ११०
यमैश्च नियमैश्चैव स्थिरबुद्धिर्जितेन्द्रियः अभ्यसेदासनं सम्यग्योगसाधनमुत्तमम् १११ पद्मकं स्वस्तिकं पीठं सैंहं कौक्कुटकौञ्जरे
कौर्मं वज्रासनं चैव वाराहं मृगचैलिकम् ११२
क्रौञ्चं च नालिकं चैव सर्वतोभद्रमेव च वार्षभं नागमात्स्ये च वैयाघ्रं चार्द्धचन्द्रकम् ११३

दण्डवातासनं शैलं स्वभ्रं मौद्गरमेव च
माकरं त्रैपथं काष्ठं स्थाणुं वैकर्णिकं
तथा ११४
भौमं वीरासनं चैव योगसाधनकारणम्
मुनीन्द्रैः कथितानि वै ११५
एषामेकतमं बद्ध्वा गुरुभक्तिपरायणः
उपासको जयेत्प्राणान्द्वन्द्वातीतो
विमत्सरः ११६
प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि तथा प्रत्यङ्
मुखोऽपि वा
अभ्यासेन जयेत्प्राणान्निःशब्दे
जनवर्जिते ११७
प्राणो वायुः शरीरस्थ आयामस्तस्य निग्रहः
प्राणायाम इति प्रोक्तो द्विविधः स
प्रकीर्त्तितः ११८
अगर्भश्च सगर्भश्च द्वितीयस्तु तयोर्वरः जपध्यानं विनागर्भः सर्भस्तत्समन्वितः ११९
रेचकः पूरकश्चैव कुम्भकः शून्यकस्तथा
एवं चतुर्विधः प्रोक्तः प्राणायामो
मनीषिभिः १२०
जन्तूनां दक्षिणा नाडी पिङ्गला
परिकीर्तिता
सूर्यदैवतका चैव पितृयोनिरिति श्रुता १२१
देवयोनिरिति ख्याता इडा नाडी त्वदक्षिणा तत्राधिदैवतं चन्द्रं जानीहि मुनिसत्तम

१२२
एतयोरुभयोर्मध्ये सुषुम्णा नाडिका स्मृता
अतिसूक्ष्मा गुह्यतमा ज्ञेया सा
ब्रह्मदैवता १२३
वामेन रेचयेद्वायुं रेचनाद्रे चकः स्मृतः
पूरयेद्दक्षिणेनैव पूरणात्पूरकः स्मृतः
१२४
स्वदेहपूरितं वायुं निगृह्य न विमुञ्चति
सम्पूर्णकुम्भवत्तिष्ठेत्कुम्भकः स हि
विश्रुतः १२५
न गृह्णाति न त्यजति
वायुमन्तर्बहिःस्थितम्
विद्धि तच्छून्यकं नाम प्राणायामं
यथास्थितम् १२६
शनैः शनैर्विजेतव्यः प्राणो मत्तगजेन्द्र
वत्
अन्यथा खलु जायन्ते महारोगा भयङ्कराः १२७
क्रमेण यो जयेद्वायुं योगी विगतकल्मषः
स सर्वपापनिर्मुक्तो ब्रह्मणः
पदमाप्नुयात् १२८
विषयेषु प्रसक्तानि चेन्द्रि याणि
मुनीश्वरः
समाहृत्य निगृह्णाति प्रत्याहारस्तु स
स्मृतः १२९
जितेन्द्रि या महात्मानो ध्यानशून्या अपि
द्विज

प्रयान्ति परमं ब्रह्म पुनरावृत्तिदुर्लभम् १३०
अनिर्जितेन्द्रियग्रामो यस्तु ध्यानपरो
भवेत्
मूढात्मानं च तं विद्याद्ध्य्नां चास्य न
सिध्यति १३१
यद्यत्पश्यति तत्सर्वं
पश्येदात्मवदात्मनि
प्रत्याहृतानीन्द्रियाणि धारयेत्सा तु
धारणा १३२
योगाज्जितेन्द्रियग्रामस्तानि हृत्वा दृढं हृदि
आत्मानं परमं ध्यायेत्सर्वधातारमच्युतम् १३३
सर्वविश्वात्मकं विष्णुं सर्वलोकैककारणम्
विकसत्पद्मपत्राक्षं चारुकुण्डलभूषितम् १३४
दीर्घबाहुमुदाराङ्गं सर्वालङ्कारभूषितम् पीताम्बरधरं देवं हेमयज्ञोपवीतिनम् १३५ विभ्रतं तुलसीमालां कौस्तुभेन विराजितम् श्रीवत्सवक्षसं देवं सुरासुरनमस्कृतम् १३६
अष्टारे हृत्सरोजे तु द्वादशाङ्गुलविस्तृते ध्यायेदात्मानमव्यक्तं परात्परतरं

विभुम् १३७
ध्यानं सद्भिर्निगदितं
प्रत्ययस्यैकतानता
ध्यानं कृत्वा मुहूर्त्तं वा परं मोक्षं
लभेन्नरः १३८
ध्यानात्पापानि नश्यन्ति ध्यानान्मोक्षं
च विन्दति
ध्यानात्प्रसीदति
हरिर्द्ध्यानात्सर्वार्थसाधनम् १३९
यद्यद्रूपं
महाविष्णोस्तत्तद्ध्य्योत्समाहितम्
तेन ध्यानेन तुष्टात्मा हरिर्मोक्षं
ददाति वै १४०
अचञ्चलं मनः कुर्याद् ध्येये वस्तुनि
सत्तम
ध्यानं ध्येयं ध्यातृभावं यथा नश्यति
निर्भरम् १४१
ततोऽमृतत्वं भवति ज्ञानामृतनिषेवणात् भवेन्निरन्तरं ध्यानादभेदप्रतिपादनम् १४२
सुषुप्तिवत्परानन्दयुक्तश्चोपरतेन्द्रियः
निर्वातदीपवत्संस्थः समाधिरभिधीयते १४३
योगी समाध्यवस्थायां न शृणोति न पश्यति
न जिघ्रति न स्पृशति न किञ्चिद्वक्ति
सत्तम १४४

आत्मा तु निर्मलः शुद्धः सच्चिदानन्दविग्रहः सर्वोपाधिविनिर्मुक्तो योगिनां भात्यचञ्चलः १४५
निर्गुणोऽपि परो देवो ह्यज्ञानाद्
गुणवानिव
विभात्यज्ञाननाशे तु यथापूर्वं
व्यवस्थितम् १४६
परं ज्योतिरमेयात्मा मायावानिव मायिनाम्
तन्नाशे निर्मलं ब्रह्म प्रकाशयति
पण्डितम् १४७
एकमेवाद्वितीयं च परं ज्योतिर्निरञ्जनम् सर्वेषामेव भूतानामन्तर्यामितया स्थितम् १४८
अणोरणीयान्महतो महीयान्सनातनात्माखिलविश्वहेतुः पश्यन्ति यज्ज्ञानविदां वरिष्ठाः परात्परस्तात्परमं पवित्रम् १४९ अकारादिहकारान्तवर्णभेदव्यवस्थितः पुराणपुरुषोऽनादिः शब्दब्रह्मेति गीयते १५०
विशुद्धमक्षरं नित्यं पूर्णमाकाशमध्यगम् आनन्दं निर्मलं शान्तं परं ब्रह्मेति गीयते १५१
योगिनो हृदि पश्यन्ति परात्मानं सनातनम् अविकारमजं शुद्धं परं ब्रह्मेति गीयते

१५२
ध्यानमन्यत्प्रवक्ष्यामि शृणुष्व मुनिसत्तम
संसारतापतप्तानां सुधावृष्टिसमं नृणाम् १५३
नारायणं परानन्दं स्मरेत्प्रणवसंस्थितम् नादरूपमनौपम्यमर्द्धमात्रोपरि स्थितम् १५४
अकारं ब्रह्मणो रूपमुकारं विष्णुरूपवत् मकारं रुद्ररूपं स्यादर्द्धमात्रं परात्मकम् १५५
मात्रास्तिस्रः समाख्याता ब्रह्मविष्णुशिवाधिपाः
तेषां समुच्चयं विप्र परब्रह्म प्रबोधकम् १५६
वाच्यं तु परमं ब्रह्म वाचकः प्रणवः स्मृतः
वाच्यवाचकसम्बन्धो ह्युपचारात्तयोर्द्विज १५७
जपन्तः प्रणवं नित्यं मुच्यन्ते सर्वपातकैः
तदभ्यासेन संयुक्ताः परं मोक्षं लभन्ति च १५८
जपंश्च प्रणवं मन्त्रं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम्
कोटिसूर्यसमं तेजो ध्यायेदात्मनि

निर्मलम् १५९
शालग्रामशिलारूपं प्रतिमारूपमेव वा
यद्यत्पापहरं वस्तु तत्तद्वा
चिन्तयेद्धृदि १६०
यदेतद्वैष्णवं ज्ञानं कथितं ते मुनीश्वर
एतद्विदित्वा योगीन्द्रो लभते
मोक्षमुत्तमम् १६१
यस्त्वेतच्छृणुयाद्वापि पठेद्वापि
समाहितः
स सर्वपापनिर्मुक्तो
हरिसालोक्यमाप्नुयात् १६२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे योगनिरूपणं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः३३

अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः
नारद उवाच
समाख्यातानि सर्वाणि योगाङ्गानि महामुने इदानीमपि सर्वज्ञ यत्पृच्छामि तदुच्यताम् १
योगो भक्तिमतामेव सिध्यतीति त्वयोदितम् यस्य तुष्यति सर्वेशस्तस्य भक्तिश्च शाश्वतम् २
यथा तुष्यति सर्वेशो देवदेवो जनार्दनः तन्ममाख्याहि सर्वज्ञ मुने कारुण्यवारिधे ३

सनक उवाच
नारायणं परं देवं सच्चिदानन्दविग्रहम् भज सर्वात्मना विप्र यदि मुक्तिमभीप्ससि ४
रिपवस्तं न हिंसन्ति न बाधन्ते ग्रहाश्च तम्
राक्षसाश्च न चेक्षन्ते नरं
विष्णुपरायणम् ५
भक्तिर्दृढा भवेद्यस्य देवदेवे जनार्दने
श्रैयांसि तस्य सिध्यन्ति
भक्तिमन्तोऽधिकास्ततः ६
पादौ तौ सफलौ पुंसां यौ विष्णुगृहगामिनौ
तौ करौ सफलौ ज्ञेयौ विष्णुपूजापरौ तु यौ ७
ते नेत्रे सुफले पुंसां पश्यतो ये
जनार्दनम्
सा जिह्वा प्रोच्यते सद्भिर्हरिनामपरा तु
या ८
सत्यं सत्यं पुनः सत्यमुद्धृत्य
भुजमुच्यते
तत्त्वं गुरुसमं नास्ति न देवः
केशवात्परः ९
सत्यं वच्मि हितं वच्मि सारं वच्मि पुनःपुनः
असारेऽस्मिस्तु संसारे सत्यं हरिसमर्चनम् १०
संसारपाशं सुदृढं महामोहप्रदायकम्

हरिभक्तिकुठारेण च्छित्त्वात्यन्तसुखी भव ११
तन्मनः संयुतं विष्णौ सा वाणी यत्परायणा ते श्रोत्रे तत्कथासारपूरिते लोकवन्दिते १२
आनन्दमक्षरं शून्यमवस्थात्रितयैरपि
आकाशमध्यगं देवं भज नारद सन्ततम् १३
स्थानं न शक्यते यस्य स्वरूपं वा कदाचन
निर्देष्टुं मुनिशार्दूल द्रष्टुं
वाप्यकृतात्मभिः १४
समस्तैः करणैर्युक्तो वर्त्ततेऽसौ यदा
तदा
जाग्रदित्युच्यते सद्भिरन्तर्यामी
सनातनः १५
यदान्तःकरणैर्युक्तः स्वेच्छया
विचरत्यसौ
स्वपन्नित्युच्यते ह्यात्मा यदा
स्वापविवर्जितः १६
न बाह्यकरणैर्युक्तो न चान्तः करणैस्तथा
अस्वरूपो यदात्मासौ
पुण्यापुण्यविवर्जितः १७
सर्वोपाधिविनिर्मुक्तो ह्यानन्दो
निर्गुणो विभुः
परब्रह्ममयो देवः सुषुप्त इति गीयते १८
भावनामयमेतद्वै जगत्स्थावरजङ्गमम् विद्युद्विलोलं विप्रेन्द्र भज

तस्माज्जनार्दनम् १९
अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ वर्तन्ते यस्य तस्यैव तुष्यते जगतां पतिः २०
सर्वभूतदयायुक्तो विप्रपूजा परायणः तस्य तुष्टो जगन्नाथो मधुकैटभमर्दनः २१ सत्कथायां च रमते सत्कथां च करोति यः सत्सङ्गो निरहङ्कारस्तस्य प्रीतो रमापतिः २२
नामसङ्कीर्त्तनं विष्णोः क्षुत्तृट्प्रस्खलितादिषु
करोति सततं यस्तु तस्य प्रीतो ह्यधोक्षजः २३
या तु नारी पतिप्राणा पतिपूजापरायणा
तस्यास्तुष्टो जगन्नाथो ददाति स्वपदं
मुने २४
असूयारहिता ये तु ह्यहङ्कारविवर्जिताः
देवपूजापराश्चैव तेषां तुष्यति केशवः २५
तस्माच्छृणुष्व देवर्षे भजस्व सततं हरिम्
मा कुरुष्व ह्यहङ्कारं विद्युल्लोलश्रिया
वृथा २६
शरीरं मृत्युसंयुक्तं जीवनं चाति चञ्चलम्
राजादिभिर्धनं बाध्यं सम्पदः
क्षणभङ्गुराः २७
किं न पश्यसि देवर्षे ह्यायुषार्द्धं तु निद्रया

हतं च भोजनाद्यैश्च कियदायुः समाहृतम् २८
कियदायुर्बालभावाद् वृद्धभावात्कियद्
बृथा
कियद्विषयभोगैश्च कदा धर्मान्करिष्यति २९
बालभावे च वार्द्धक्ये न
घटेताच्युतार्चनम्
वयस्येव ततो धर्मान्कुरु त्वमनहङ्कृतः ३०
मा विनाशं व्रज मुने मग्नः संसारगह्वरे
वपुर्विनाशनिलयमापदां परमं पदम् ३१
शरीरं भोगनिलयं मलाद्यैः परिदूषितम्
किमर्थं शाश्वतधिया कुर्यात्पापं नरो
वृथा ३२
असारभूते संसारे नानादुःखसमन्विते
विश्वासो नात्र कर्त्तव्यो निश्चितं
मृत्युसङ्कुले ३३
तस्माच्छृणुष्व विप्रेन्द्र सत्यमेतद्
ब्रवीम्यहम्
देहयोगनिवृत्यर्थं सद्य एव जनार्दनम् ३४
मानं त्यक्त्वा तथा लोभं कामक्रोधविवर्जितः
भजस्व सततं विष्णुं मानुष्यमतिदुर्लभम् ३५
कोटिजन्मसहस्रेषु स्थावरादिषु सत्तम सम्भ्रान्तस्य तु मानुष्यं कथञ्चित्परिलभ्यते ३६
तत्रापि देवताबुद्धिर्दानबुद्धिश्च

सत्तम
भोगबुद्धिस्तथा नॄणां जन्मान्तरतपः फलम् ३७
मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य यो हरिं नार्चयेत्सकृत्
मूर्खः कोऽस्ति परस्तस्माज्जडबुद्धिरचेतनः ३८
दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं नार्चयन्ति च ये हरिम्
तेषामतीव मूर्खाणां विवेकः कुत्र तिष्ठति ३९
आराधितो जगन्नाथो ददात्यभिमतं फलम् कस्तं न पूजयेद्विप्र संसाराग्निप्रदीपितः ४०
चण्डालोऽपि मुनिश्रेष्ठ विष्णुभक्तो
द्विजाधिकः
विष्णुभक्तिविहीनश्च द्विजोऽपि
श्वपचाधमः ४१
तस्मात्कामादिकं त्यक्त्वा भजेत
हरिमव्ययम्
यस्मिंस्तुष्टेऽखिलं तुष्येद्यतः
सर्वगतो हरिः ४२
यथा हस्तिपदे सर्वं पदमात्रं प्रलीयते
तथा चराचरं विश्वं विष्णावेव प्रलीयते ४३
आकाशेन यथा व्याप्तं जगत्स्थावरजङ्गमम् तथैव हरिणा व्याप्तं विश्वमेतच्चराचरम्

४४
जन्मनो मरणं नॄणां जन्म वै मृत्युसाधनम् उभे ते निकटे विद्धि तन्नाशो हरिसेवया ४५ ध्यातः स्मृतः पूजितो वा प्रणतो वा जनार्दनः
संसारपाशविच्छेदी कस्तं न प्रतिपूजयेत् ४६
यन्नामोच्चारणादेव महापातकनाशनम्
यं समभ्यर्च्य विप्रर्षे मोक्षभागी
भवेन्नरः ४७
अहो चित्रमहो चित्रमहो चित्रमिदं द्विज
हरिनाम्नि स्थिते लोकः संसारे
परिवर्त्तते ४८
भूयो भूयोऽपि वक्ष्यामि सत्यमेतत्तपोधन
नीयमानो यमभटैरशक्तो धर्मसाधनैः ४९
यावन्नेन्द्रियवैकल्यं यावद्व्याधिर्न
बाधते
तावदेवार्चयेद्विष्णुं यदि
मुक्तिमभीप्सति ५०
मातुर्गर्भाद्विनिष्क्रान्तो यदा
जन्तुस्तदैव हि
मृत्युः संनिहितो भूयात्तस्माद्धर्मपरो
भवेत् ५१
अहो कष्टमहो कष्टमहोकष्टमिदं वपुः
विनश्वरं समाज्ञाय धर्मं नैवाचरत्ययम् ५२
सत्यं सत्यं पुनःसत्यमुद्धृत्य

भुजमुच्यते
दम्भाचारं परित्यज्य वासुदेवं समर्चयेत् ५३
भूयो भूयो हितं वच्मि भुजमुद्धृत्य नारद विष्णुः सर्वात्मना पूज्यस्त्याज्यासूया
तथानृतम् ५४
क्रोधमूलो मनस्तापः क्रोधः संसारबन्धनम्
धर्मक्षयकरः क्रोधस्तस्मात्तं
परिवर्जयेत् ५५
काममूलमिदं जन्म कामः पापस्य कारणम् यशःक्षयकरः कामस्तस्मात्तं परिवर्जयेत् ५६
समस्तदुःखजालानां मात्सर्यं कारणं स्मृतम्
नरकाणां साधनं च तस्मात्तदपि सन्त्यजेत् ५७
मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः तस्मात्तदभिसंयोज्य परात्मनि सुखी भवेत् ५८
अहो धैर्यमहो धैर्यमहो धैर्यमहो नृणाम् विष्णौ स्थिते जगन्नाथे न भजन्ति मदोद्धताः ५९
अनाराध्य जगन्नाथं सर्वधातारमच्युतम् संसारसागरे मग्नाः कथं पारं प्रयान्ति हि ६०
अच्युतानन्तगोविन्दनामोच्चारणभेषजात्

नश्यन्ति सकला रोगाः सत्यं सत्यं
वदाम्यहम् ६१
नारायण जगन्नाथ वासुदेव जनार्दन
इतीरयन्ति ये नित्यं ते वै सर्वत्र
वन्दिताः ६२
अद्यापि च मुनिश्रेष्ठ ब्रह्माद्या अपि देवताः
यत्प्रभावं न जानन्ति तं याहि शरणं मुने ६३
अहो मौर्ख्यमहो मौर्ख्यमहो मौर्ख्यं दुरात्मनाम्
हृत्पद्मसंस्थितं विष्णुं न विजानन्ति
नारद ६४
शृणुष्व मुनिशार्दूल भूयो भूयो वदाम्यहम्
हरिः श्रद्धावतां तुष्येन्न धनैर्न च
बान्धवैः ६५
बन्धुमत्वं धनाढ्यत्वं पुत्रवत्त्वं च
सत्तम
विष्णुभक्तिमतां नॄणां भवेज्जन्मनि
जन्मनि ६६
पापमूलमयं देहः पापकर्मरतस्तथा
एतद्विदित्वा सततं पूजनीयो जनार्दनः ६७
पुत्रमित्रकलत्राद्या बहवः स्युश्च संपदः
हरिपूजारतानां तु भवन्त्येव न संशयः ६८
इहामुत्र सुखप्रेप्सुः पूजयेत्सततं हरिम् इहामुत्रासुखप्रेप्सुः परनिन्दापरो

भवेत् ६९
धिग्जन्म भक्तिहीनानां देवदेवे जनार्दने
सत्पात्रदानशून्यं यत्तद्धनं धिक्पुनः
पुनः ७०
न नमेद्विष्णवे यस्य शरीरं कर्मभेदिने
पापानामाकरं तद्वै विज्ञेयं मुनिसत्तम ७१
सत्पात्रदानरहितं यद्द्रव्यं येन
रक्षितम्
चौर्येण रक्षितमिव विद्धि लोकेषु
निश्चितम् ७२
तडिल्लोलश्रिया मत्ताः क्षणभङ्गुरशालिनः
नाराधयन्ति विश्वेशं पशुपाशविमोचकम् ७३
सृष्टिस्तु विविधा प्रोक्ता देवासुरविभेदतः
हरिभक्तियुता दैवी तद्धीना ह्यासुरी महा ७४
तस्माच्छृणुष्व विप्रेन्द्र हरिभक्तिपरायणाः
श्रेष्ठाः सर्वत्र विख्याता यतो भक्तिः
सुदुर्लभा ७५
असूयारहिता ये च विप्रत्राणपरायणाः
कामादिरहिता ये च तेषां तुष्यति केशवः ७६
सम्मार्जनादिना ये तु विष्णुशुश्रूषणे रताः
सत्पात्रदाननिरताः प्रयान्ति परमं पदम् ७७

इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे हरिभक्ति लक्षणं नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४

अथ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
पुनर्वक्ष्यामि माहात्म्यं देवदेवस्य चक्रिणः
पठतां शृण्वतां सद्यः पापराशिः प्रणश्यति १
शान्ता जितारिषड्वर्गा योगेनाप्यनहङ्कृताः
यजन्ति ज्ञानयोगेन ज्ञानरूपिणमव्ययम् २
तीर्थस्नानैर्विशुद्धा ये
व्रतदानतपोमखैः
यजन्ति कर्मयोगेन सर्वधातारमच्युतम् ३
लुब्धा व्यसनिनोऽज्ञाश्च न यजन्ति
जगत्पतिम्
अजरामरवन्मूढास्तिष्ठन्ति नरकीटकाः ४
तडिल्लेखाश्रिया मत्ता
वृथाहङ्कारदूषिताः
न यजन्ति जगन्नाथं सर्वश्रेयोविधायकम् ५
हरिधर्मरताः शान्ता हरिपादाब्जसेवकाः दैवात्केऽपीह जायन्ते लोकानुग्रहतत्पराः ६
कर्मणा मनसा वाचा यो यजेद्भक्तितो हरिम्

स याति परमं स्थानं सर्वलोकोत्तमोत्तमम् ७
अत्रैवोदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्
पठतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् ८
तत्प्रवक्ष्यामि चरितं
यज्ञमालिसुमालिनोः
यस्य श्रवणमात्रेण वाजिमेधफलं लभेत् ९
कश्चिदासीत्पुरा विप्र ब्राह्मणो
रैवतेऽन्तरे
वेदमालिरिति ख्यातो वेदवेदाङ्गपारगः १०
सर्वभूतदयायुक्तो हरिपूजापरायणः पुत्रमित्रकलत्रार्थं धनार्जनपरोऽभवत् ११
अपण्यविक्रयं चक्रे तथा च रसविक्रयम्
चण्डालाद्यैरपि तथा सम्भाषी
तत्प्रतिग्रही १२
तपसां विक्रयं चक्रे व्रतानां विक्रयं
तथा
परार्थं तीर्थगमनं कलत्रार्थमकारयत् १३
कालेन गच्छता विप्र जातौ तस्य सुतावुभौ
यज्ञमाली सुमाली च यमलावतिशोभनौ १४
ततः पिता कुमारौ तावतिस्नेहसमन्वितः पोषयामास वात्सल्याद्बहुभिः साधनैस्तदा १५
वेदमालिर्बहूपायैर्धनं सम्पाद्य यत्नतः स्वधनं गणयामास कियत्स्यादिति वेदितुम्

१६
निधिकोटिसहस्राणां कोटिकोटिगुणान्वितम् विगणय्य स्वयं हृष्टो विस्मितश्चार्थचिन्तया १७ असत्प्रतिग्रहैश्चैव अपण्यानां च विक्रयैः
मया तपोविक्रयाद्यैरेतद्धनमुपार्जितम् १८
नाद्यापि शान्तिमापन्ना मम तृष्णातिदुःसहा
मेरुतुल्यसुवर्णानि ह्यसङ्ख्यातानि
वाञ्छति १९
अहो मन्ये महाकष्टं समस्तक्लेशसाधनम्
सर्वान्कामानवाप्नोति पुनरन्यच्च
कांक्षति २०
जीर्यन्ति जीर्यतः केशाः दन्ताः
जीर्यन्ति जीर्यतः
चक्षुःश्रोत्रे च जोर्येते तृष्णैका
तरुणायते २१
ममेन्द्रियाणि सर्वाणि मन्दभावं
व्रजन्ति च
बलं हृतं च जरसा तृष्णा तरुणतां गता २२
कष्टाशा वर्त्तते यस्य स विद्वानथ
पण्डितः
सुशान्तोऽपि प्रमन्युः
स्याद्धीमानप्यतिमूढधीः २३

आशा भङ्गकरी पुंसामजेयारातिसन्निभा तस्मादाशां त्यजेत्प्राज्ञो
यदीच्छेच्छाश्वतं सुखम् २४
बलं तेजो यशश्चैव विद्यां मानं च
वृद्धताम्
तथैव सत्कुले जन्म आशा हन्त्यतिवेगतः २५
नृणामाशाभिभूतानामाश्चर्यमिदमुच्यते
किञ्चिद्दातापि चाण्डालस्तस्मादधिकतां
गतः २६
आशाभिभूताः ये मर्त्या महामोहा महोद्धताः
अवमानादिकं दुःखं न जानन्ति कदाप्यहो २७
मयाप्येवं बहुक्लेशैरेतद्धनमुपार्जितम्
शरीरमपि जीर्णं च जरसापहृतं बलम् २८
इतः परं यतिष्यामि परलोकार्थमादरात्
एवं निश्चित्य विप्रेन्द्र
धर्ममार्गरतोऽभवत् २९
तदैव तद्धनं सर्वं चतुर्द्धा व्यभजत्तथा
स्वयं तु भागद्वितयं
स्वार्जितार्थादपाहरत् ३०
शेषं च भागद्वितयं पुत्रयोरुभयोर्ददौ
स्वेनार्जितानां पापानां नाशं
कर्तुमनास्तदा ३१
प्रपातडागारामांश्च तथा देवगृहान्बहून्
अन्नादीनां च दानानि गङ्गातीरे चकार सः ३२
एवं धनमशेषं च विश्राण्य हरिभक्तिमान्
नरनारायणस्थानं जगाम तपसे वनम् ३३

तत्रापश्यन्महारम्यमाश्रमं मुनिसेवितम् फलितैः पुष्पितैश्चैव शोभितं वृक्षसञ्चयैः ३४
गृणद्भिः परमं ब्रह्म
शास्त्रचिन्तापरैस्तथा
परिचर्यापरैर्वृद्धैर्मुनिभिः
परिशोभितम् ३५
शिष्यैः परिवृतं तत्र मुनिं
जानन्तिसंज्ञकम्
गृणन्तं परमं ब्रह्म तेजोराशिं ददर्श ह ३६
शमादिगुणसंयुक्तं रागादिरहितं मुनिम्
शीर्णपर्णाशनं दृष्ट्वा वेदमालिर्ननाम
तम् ३७
तस्य जानन्तिरागन्तोः कल्पयामास चार्हणम्
कन्दमूलफलाद्यैस्तु नारायणधिया मुने ३८
कृतातिथ्यक्रियस्तेन वेदमाली कृताञ्जलि
विनयावनतो भूत्वा प्रोवाच वदतां वरम् ३९
भगवन्कृतकृत्योऽस्मि विगतं कल्मषं मम
मामुद्धर महाभाग ज्ञानदानेन पण्डित ४०
एवमुक्तस्ततस्तेन जानन्तिर्मुनिसत्तमः
प्रोवाच प्रहसन्वाग्मी वेदमालि
गुणान्वितम् ४१
जानन्तिरुवाच
शृणुष्व विप्रशार्दूल संसारोच्छेदकारणम्
प्रवक्ष्यामि समासेन दुर्लभं
त्वकृतात्मनाम् ४२

भज विष्णुं परं नित्यं स्मर नारायणं
प्रभुम्
परापवादं पैशुन्यं कदाचिदपि मा कृथाः ४३
परोपकारनिरतः सदा भव महामते
हरिपूजापरश्चैव त्यज मूर्खसमागमम् ४४
कामं क्रोधं च लोभं च मोहं च मदमत्सरौ
परित्यज्यात्मवल्लोकं दृष्ट्वा शान्तिं
गमिष्यसि ४५
असूयां परनिन्दा च कदाचिदपि मा कुरु दम्भाचारमहङ्कारं नैष्ठुर्यं च परित्यज ४६
दयां कुरुष्व भूतेषु शुश्रूषां च तथा
सताम्
त्वया कृतांश्च धर्मान्वै मा प्रकाशय पृच्छताम् ४७
अनाचारपरान्दृष्ट्वा नोपेक्षां कुरु
शक्तितः
पूजयस्वातिथिं नित्यं
स्वकुटुम्बाविरोधतः ४८
पत्रैः पुष्पैः फलैर्वापि दूर्वाभिः
पल्लवैरथ
पूजयस्व जगन्नाथं नारायणमकामतः ४९
देवानृषीन्पितॄंश्चापि तर्पयस्व यथाविधि
अग्नेश्च विधिवद्विप्र परिचर्यापरो भव ५०
देवतायतने नित्यं सम्मार्जनपरो भव
तथोपलेपनं चैव कुरुष्व सुसमाहितः ५१

शीर्णस्फुटितसम्धानं कुरु देवगृहे सदा
मार्गशोभां च दीपं च विष्णोरायतने कुरु ५२
कन्दमूलफलैर्वापि सदा पूजय माधवम्
प्रदक्षिणनमस्कारैः स्तोत्राणां
पठनैस्तथा ५३
पुराणश्रवणं चैव पुराणपठनं तथा वेदान्तपठनं चैव प्रत्यहं कुरु शक्तितः ५४
एवंस्थिते तव ज्ञानं भविष्यत्युत्तमोत्तमम् ज्ञानात्समस्तपापानां मोक्षो भवति निश्चितम् ५५
एवं प्रबोधितस्तेन वेदमालिर्महामतिः तथा ज्ञानरतो नित्यं ज्ञानलेशमवाप्तवान् ५६
वेदमालि कदाचित्तु ज्ञानलेशप्रचोदितः कोऽह मम क्रिया केति स्वयमेव व्यचिन्तयत् ५७
मम जन्म कथं जातं रूपं कीदृग्विधं मम
एवं विचारणपरो दिवानिशमतन्द्रितः ५८
अनिश्चितमतिर्भूत्वा
वेदमालिर्द्विजोत्तमः
पुनर्जानन्तिमागम्य प्रणम्येदमुवाच ह ५९
वेदमालिरुवाच
ममचित्तमतिभ्रान्तं गुरो ब्रह्मविदां वर
कोऽह मम क्रिया का च मम जन्म कथं वद ६०

जानन्तिरुवाच
सत्यं सत्यं महाभाग चित्तं भ्रान्तं सुनिश्चितम्
अविद्यानिलयं चित्तं कथं सद्भावमेष्यति ६१
ममेति गदितं यत्तु तदपि भ्रान्तिरिष्यते अहङ्कारो मनोधर्म आत्मनो न हि पण्डित ६२ पुनश्च कोऽहमित्युक्तं वेदमाले त्वया तु यत्
मम जात्यादिशून्यस्य कथं नाम करोम्यहम् ६३
अनौपम्यस्वभावस्य निर्गुणस्य परात्मनः निरूपस्याप्रमेस्य कथं नाम करोम्यहम् ६४ परं ज्योतिस्स्वरूपस्य परिपूर्णाव्ययात्मनः अविच्छिन्नस्वभावस्य कथ्यते च कथं क्रिया ६५
स्वप्रकाशात्मनो विप्र नित्यस्य परमात्मनः
अनन्तस्य क्रिया चैव कथं जन्म च कथ्यते ६६
ज्ञानैकवेद्यमजरं परं ब्रह्म सनातनम्
परिपूर्णं परानन्दं तस्मान्नान्यदिह
द्विज ६७
तत्त्वमस्यादिवाक्येभ्यो ज्ञानं मोक्षस्य साधनम्
ज्ञाने त्वनाहते सिद्धे सर्वं ब्रह्ममयं

भवेत् ६८
एवं प्रबोधितस्तेन वेदमालिर्मुनीश्वर
मुमोद पश्यन्नात्मानमात्मन्येवाच्युतं
प्रभुम् ६९
उपाधिरहितं ब्रह्म स्वप्रकाशं निरञ्जनम्
अहमेवेति निश्चित्य परां
शान्तिमवाप्तवान् ७०
ततश्च व्यवहारार्थं वेदमालिर्मुनीश्वरम्
गुरुं प्रणम्य जानन्तिं सदा
ध्यानपरोऽभवत् ७१
गते बहुतिथे काले वेदमालिर्मुनीश्वर वाराणसीपुरं प्राप्य परं मोक्षमवाप्तवान् ७२
य इमं पठतेऽध्यायं शृणुयाद्वा समाहितः
स कर्मपाशविच्छेदं प्राप्य सौख्यमवाप्नुयात् ७३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे ज्ञाननिरूपणं नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ३५

अथ षट्त्रिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
वेदमालेः सुतौ प्रोक्तौ यावुभौ मुनिसत्तम
यज्ञमाली सुमाली च तयोः कर्माधुनोच्यते १
तयोराद्यो यज्ञमाली बिभेद पितृसन्चितम्
धनं द्विधा कनिष्ठस्य भागमेकं ददौ तदा २

सुमाली च धनं सर्वं व्यसनाभिरतः सदा
अपादानादिभिश्चैव नाशयामास भो द्विज ३
गीतवाद्यरतो नित्यं मद्यपानरतोऽभवत्
वेश्याविभ्रमलुब्धोऽसौ परदाररतोऽभवत् ४
सर्वस्मिन्नाशमायाते हिरण्ये
पितृसञ्चिते
अपहृत्य परं द्रव्यं
वारस्त्रीनिरतोऽभवत् ५
दृष्ट्वा सुमालिनः शीलं यज्ञमाली महामतिः
बभूव दुःखितोऽत्यर्थं भ्रातरं
चेदमब्रवीत् ६
अलमत्यन्तकष्टेन वृत्तेनास्मत्कुलेऽनुज
त्वमेक एव दुष्टात्मा महापापरतोऽभवः ७
एवं निवारयन्तं तं बहुशो ज्येष्ठसोदरम्
हनिष्यामीति निश्चित्य खड्गहस्तः
कचेऽग्रहीत् ८
ततो महारवो जज्ञे नगरे भृशदारुणः
बबन्धुर्नागराश्चैनं कुपितास्ते
सुमालिनम् ९
यज्ञमाली ह्यमेयात्मा पौरान्सम्प्रार्थ्य दुःखितः बन्धनान्मोचयामास भ्रातृस्नेहविमोहितः १०
यज्ञमाली पुनश्चापि बिभिदे स्वधनं द्विधा आददे स्वयमर्द्धं च ददावर्द्धं यवीयसे ११ सुमाली त्वतिमूढात्मा तद्धनं चापि नारद

मूर्खैः पाखण्डचाण्डालैर्बुभुजे च सहोद्धतः १२
असतामुपभोगाय दुर्जनानां विभूतयः पिचुमन्दः फलाढ्योऽपि काकैरेवोपभुज्यते १३
भ्रात्रा दत्तं धनं तच्च सुमाली नाशयन्मुने
मद्यपानप्रमत्तश्च गोमांसादीन्यभक्षयत् १४
त्यक्तो बन्धुजनैः सर्वैश्चाण्डालस्त्रीसमन्वितः
राज्ञापि बाधितो विप्र प्रपेदे निर्जनं
वनम् १५
यज्ञमाली सुधीर्विप्र सदा धर्मरतोऽभवत्
अवारितं ददावन्नं सत्सङ्गगतकल्मषः १६
पित्रा कृतानि सर्वाणि तडागादीनि सत्तमः
अपालयत्प्रयत्नेन सदा धर्मपरायणः १७
विश्राणितं धनं सर्वं यज्ञमालेर्महात्मनः
सत्पात्रदाननिष्ठस्य
धर्ममार्गप्रवर्तिनः १८
अहो सदुपभोगाय सज्जनानां विभूतयः
कल्पवृक्षफलं सर्वममरैरेव भुज्यते १९
धनं विश्राण्य धर्मार्थं यज्ञमाली
महामतिः
नित्यं विष्णुगृहे
सम्यक्परिचर्य्यापरोऽभवत् २०

कालेन गच्छता तौ तु वृद्धभावमुपागतौ यज्ञमाली सुमाली च ह्येककाले मृतावुभौ २१ हरिपूजारतस्यास्य यज्ञमालिमहात्मनः हरिः सम्प्रेषयामास विमानं पार्षदावृतम् २२
दिव्यं विमानमारुह्य यज्ञमाली महामतिः पूज्यमानः सुरगणैः स्तूयमानो मुनीश्वरैः २३
गन्धर्वैर्गीयमानश्च सेवितश्चाप्सरोगणैः कामधेन्वा पुष्यमाणश्चित्राभरणभूषितः २४
कोमलैस्तुलसीमाल्यैर्भूषितस्तेजसां
निधिः
गच्छन्विष्णुपदं दिव्यमनुजं पथि
दृष्टवान् २५
ताड्यमानं यमभटैः क्षुत्तृड्भ्यां
परिपीडितम्
प्रेतभूतं विवस्त्रं च दुःखितं
पाशवेष्टितम् २६
इतस्ततः प्रधावन्तं विलपन्तमनाथवत्
क्रोशन्तं च रुदन्तं च दृष्ट्वा मनसि
विव्यथे २७
यज्ञमाली दयायुक्तो
विष्णुदूतान्समीपगान्
कोऽय भटैर्बाध्यमान
इत्यपृच्छत्कृताञ्जलि २८
अथ ते हरिदूतास्तं यज्ञमालिमहौजसम्

असौ सुमाली भ्राता ते पापात्मेति
समब्रुवन् २९
यज्ञमाली समाकर्ण्य ब्याख्यातं
विष्णुकिङ्करैः
मनसा दुःखमापन्नः पुनः पप्रच्छ नारद ३०
कथमस्य भवेन्मोक्षः सञ्चितैः पापसञ्चयैः
तदुपायं वदध्वं मे यूयं हि मम बान्धवाः ३१
सख्यं साप्तपदीनं
स्यादित्याहुर्धर्मकोविदाः
सतां साप्तपदी मैत्री सत्सतां त्रिपदी
तथा ३२
सत्सतामपि ये सन्तस्तेषां मैत्री पदे पदे ३३
तस्मान्मे बान्धवा यूयं मां नेतुं समुपागताः
यतोऽय मम भ्रातापि मुच्यते तदिहोच्यताम् ३४
यज्ञमालिवचः श्रुत्वा विष्णुदूता दयालवः पुनः स्मितमुखाः प्रोचुर्यज्ञमालिहरिप्रियम् ३५ विष्णुदूता ऊचुः
यज्ञमालिन्महाभाग नारायणपरायण
उपायं तव वक्ष्यामः सुमालिप्रेतमुक्तिदम् ३६
कृतं यत्सुमहत्कर्म त्वया प्राक्तनजन्मनि प्रवक्ष्यामः समासेन तच्छृणुष्व समाहितः

३७
पुरा त्वं वैश्यजातीयो नाम्ना विश्वंभरः स्मृतः
त्वया कृतानि पापानि महान्त्यगणितानि वै ३८
सुकर्मवासनाहीनो मातापित्रोर्विरोधकृत् एकदा बन्धुभिस्त्यक्तः शोकसन्तापपीडितः ३९
क्षुधाग्निनापि सन्तप्तः प्राप्तवान् हरिमन्दिरम्
तदा वृष्टिरभूत्तत्र तत्स्थानं पङ्किलं ह्यभूत् ४०
दूरीकृतस्त्वया पङ्कस्तत्स्थाने
स्थातुमिच्छया
उपलेपनतां प्राप्तं तत्स्थानं
विष्णुमन्दिरे ४१
त्वयोषितं तु तद्रात्रौ तस्मिन्देवालये द्विज
दंशितश्चैव सर्पेण प्राप्तं पञ्चत्वमेव च ४२
तेन पुण्यप्रभावेण उपलेपकृतेन च विप्रजन्म त्वया प्राप्तं हरिभक्तिस्तथाचला ४३
कल्पकोटिशतं साग्रं संप्राप्य हरिसन्निधिम्
वसाद्य ज्ञानमासाद्य परं मोक्षं गमिष्यसि

४४
अनुजं पातकिश्रेष्ठं त्वं
समुद्धर्त्तुमिच्छसि
उपायं तव वक्ष्यामस्तं निबोध महामते ४५
गोचर्ममात्रभूमेस्तु उपलेपनजं फलम्
दत्वोद्धर महाभाग भ्रातरं कृपयान्वितः ४६
एवमुक्तो विष्णुदूतैर्यज्ञमाली महामतिः
तत्फलं प्रददौ तस्मै भ्रात्रे
पापविमुक्तये ४७
सुमाली भ्रातृदत्तेन पुण्येन गतकल्मषः
बभूव यमदूतास्तु तं त्यक्त्वा
प्रपलायिताः ४८
विमानं चागतं सद्यः सर्वभोगसमन्वितम् तदा सुमाली स्वर्यानमारुह्य मुमुदे मुने ४९
तावुभौ भ्रातरौ विप्र सुरवृन्दनमस्कृतौ
अवापतुर्भृशं प्र्!तिं समालिङ्ग्य
परस्परम् ५०
यज्ञमाली सुमाली च स्तूयमानौ महर्षिभिः
गीयमानौ च गन्धर्वैर्विष्णुलोकं
प्रजग्मतुः ५१
अवाप्य हरिसालोक्यं सुमाली मुनिसत्तम यज्ञमाली चोषतुस्तौ कल्पमेकं मुदान्वितौ ५२
भुक्त्वा भोगान्बहूंस्तत्र यज्ञमाली महामतिः

तत्रैव ज्ञानसंपन्नः परं मोक्षमुपागतः ५३
सुमाली तु महाभागो विष्णुलोके मुदान्वितः
स्थित्वा भूमिं पुनः प्राप्य विप्रत्वं
समुपागतः ५४
अतिशुद्धे कुले जातो गुणवान्वेदपारगः
सर्वसंपत्समोपेतो हरिभक्तिपरायणः ५५
व्याहरन्हरिनामानि प्रपेदे जाह्नवीतटम्
तत्र स्नातश्च गङ्गायां दृष्ट्वा
विश्वेश्वरं प्रभुम् ५६
अवाप परमं स्थानं योगिनामपि दुर्लभम्
उपलेपनमाहात्म्यं कथितं ते मुनीश्वर ५७
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संपूज्यो जगतां
पतिः
अकामादपि ये विष्णोः सकृत्पूजां
प्रकुर्वते ५८
न तेषां भवबन्धस्तु कदाचिदपि जायते
हरिभक्तिरतान्यस्तु हरिबुद्ध्या
समर्चयेत् ५९
तस्य तुष्यन्ति विप्रेन्द्र ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः हरिभक्तिपराणां तु सङ्गिनां सङ्गमात्रतः
६०
मुच्यते सर्वपापेभ्यो महापातकवानपि
हरिपूजापराणां च हरिनामरतात्मनाम् ६१
शुश्रूषानिरता यान्ति पापिनोऽपि परां
गतिम् ६२

इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुसेवाप्रभावो नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः३६

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
भूयः शृणुष्व विप्रेन्द्र माहात्म्यं कमलापतेः
कस्य नो जायते प्रीतिः श्रोतुं
हरिकथामृतम् १
नराणां विषयान्धानां ममताकुलचेतसाम्
एकमेव हरेर्नाम सर्वपापप्रणाशनम् २
सकृद्वा न नमेद्यस्तु विष्णुं पापहरं
नृणाम्
श्वपचं तं विजानीयात् कदाचिन्नालपेच्च
तम् ३
हरिपूजाविहीनं तु यस्य वेश्म द्विजोत्तम
श्मशानसदृशं तद्धि कदाचिदपि नो विशेत् ४
हरिपूजाविहीनाश्च वेदविद्वेषिणस्तथा
गोद्विजद्वेषनिरता राक्षसाः
परिकीर्त्तिता ५
यो वा को वापि विप्रेन्द्र
विप्रद्वेषपरायणः
समर्चयति गोविन्दं तत्पूजा विफला भवेत् ६
अन्यश्रेयोविनाशार्थं येऽचयन्ति जनार्दनम्

सा पूजैव महाभाग पूजकानाशु हन्ति वै ७
हरिपूजाकरो यस्तु यदि पापं समाचरेत्
तमेव विष्णुद्वेष्टारं
प्राहुस्तत्त्वार्थकोविदाः ८
ये विष्णुनिरताः सन्ति लोकानुग्रहतत्पराः
धर्मकार्यरताः शश्वद्विष्णुरूपास्तु ते
मताः ९
कोटिजन्मार्जितैः पुण्यैर्विष्णुभक्तिः
प्रजायते
दृढभक्तिमतां विष्णौ पापबुद्धिः कथं
भवेत् १०
जन्मकोट्यर्जितं पापं
विष्णुपूजारतात्मनाम्
क्षयं याति क्षणादेव तेषां स्यात्पापधीः
कथम् ११
विष्णुभक्तिवहीना ये चण्डालाः परिकीर्तिताः
चण्डाला अपि वै श्रेष्ठा हरिभक्तिपरायणाः १२
नराणां विषयान्धानां सर्वदुःखविनाशिनी हरिसेवेति विख्याता भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी १३
सङ्गात्स्नेहाद्भयाल्लोभादज्ञानाद्वापियो नरः
विष्णोरुपासनं कुर्यात्सोऽक्षयं
सुखमश्नुते १४

हरिपादोदकं यस्तु कणमात्रं पिबेदपि
स स्नातः सर्वतीर्थेषु विष्णोः प्रियतरो
भवेत् १५
अकालमृत्युशमनं सर्वव्याधिविनाशनम्
सर्वदुःखोपशमनं हरिपादोदकं स्मृतम् १६
नारायणं परं धाम ज्योतिषां
ज्योतिरुत्तमम्
ये प्रपन्ना महात्मानस्तेषां मुक्तिर्हि
शाश्वती १७
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्
पठतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् १८
आसीत्पुरा कृतयुगे गुलिको नाम लुब्धकः
परदारपरद्रव्यहरणे सततोद्यतः १९
परनिन्दापरो नित्यं जन्तूपद्रवकृत्तथा हतवान्ब्राह्मणान् गाश्च शतशोऽथ सहस्रशः २०
देवस्वहरणे नित्यं परस्वहरणे तथा उद्युक्तः सर्वदा विप्र कीनाशानामधीश्वरः २१
तेन पापान्यनेकानि कृतानि सुमहान्ति च
न तेषां शक्यते वक्तुं सङ्ख्या वत्सरकोटिभिः २२
स कदाचिन्महापापो जन्तूनामन्तकोपमः सौवीरराज्ञो नगरं सर्वैश्वर्यसमन्वितम् २३
योषिद्भिर्भूषिताभिश्च

सरोभिर्निर्मलोदकैः
अलङ्कृतं विपणिभिर्ययौ देवपुरोपमम् २४
तस्योपवनमध्यस्थं रम्यं केशवमन्दिरम्
छादितं हेमकलशैर्दृष्ट्वा व्याधो मुदं
ययौ २५
हराम्यत्र सुवर्णानि बहूनीति विनिश्चितम् जगामाभ्यन्तरं तस्य कीनाशश्चौर्यलोलुपः २६
तत्रापश्यद् द्विजवरं शान्तं
तत्त्वार्थकोविदम्
परिचर्यापरं विष्णोरुत्तङ्कं तपसां
निधिम् २७
एकाकिनं दयालुं च निस्पृहं ध्यानलोलुपम्
चौर्यान्तरायकर्तारं तं दृष्ट्वा लुब्धको
मुने २८
द्रव्यजातं तु देवस्य हर्तुकामोऽतिसाहसी
उत्तङ्कं हन्तुमारेमे
विधृतासिर्मदोद्धतः २९
पादेनाक्रम्य तद्वक्षो जटाः सङ्गृह्य
पाणिना
हन्तुं कृतमतिं व्याधमुत्तङ्कः प्रेक्ष्य
चाब्रबीत् ३०
उत्तङ्क उवाच
भो भो साधो वृथा मां त्वं हनिष्यसि
निरागसम्
मया किमपराद्धं ते तद्वदस्व महामते ३१

कृतापराधिनां लोके शक्ताः शिक्षां प्रकुर्वते
नहि सौम्य वृथा घ्नन्ति सज्जना अपि पापिनः ३२
विरोधिष्वपि मूर्खेषु निरीक्ष्यावस्थितान् गुणान्
विरोधं नहि कुर्वन्ति सज्जनाः शान्तचेतसः ३३
बहुधा बोध्यमानोऽपि यो नरः क्षमयान्वितः तमुत्तमं नरं प्राहुर्विष्णोः प्रियतरं सदा ३४
सुजनो न याति वैरं परहितबुद्धिर्विनाशकालेऽपि
छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ३५
अहो विधिः सुबलवान्बाधते बहुधा जनान् सर्वसङ्गविहीनोऽपि बाध्यते हि दुरात्मना ३६
अहो निष्कारणं लोके बाधन्ते बहुधा जनान् सर्वसङ्गविहीनोऽपि बाध्यते पिशुनैर्जनेः तत्रापि साधून् बाधन्ते न समानान्कदाचन ३७
मृगमीनसज्जनानां तृणजलसन्तोषविहितवृत्तीनाम् लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ३८ अहो बलवती माया मोहयत्यखिलं जगत्

पुत्रमित्रकलत्रार्थं सर्वं दुःखेन योजयेत् ३९
परद्रव्यापहारेण कलत्रं पोषितं त्वया अन्ते तत्सर्वमुत्सृज्य एक एव प्रयाति वै ४०
मम माता मम पिता मम भार्या ममात्मजाः ममेदमिति जन्तूनां ममता बाधते वृथा ४१ यावदर्जयति द्रव्यं बान्धवास्तावदेव हि धर्माधर्मौ सहैवास्तामिहामुत्र न चापरः ४२
धर्माधर्मार्जितैर्द्रव्यैः पोषिता येन ये नराः
मृतमग्निमुखे हुत्वा घृतान्नं भुञ्जते हि ते ४३
गच्छन्तं परलोकं च नरं तु ह्यनुतिष्ठतः धर्माधर्मौ न च धनं न पुत्रा न च बान्धवाः ४४
कामः समृद्धिमायाति नराणां पापकर्मिणाम् कामः संक्षयमायाति नराणां पुण्यकर्मणाम् ४५
वृथैव व्याकुला लोका धनादीनां सदार्जने ४६
यद्भावि तद्भवत्येव यदभाव्यं न तद्भवेत् इति निश्चितबुद्धीनां न चिन्ता बाधते क्वचित् ४७
दैवाधीनमिदं सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम्

तस्माज्जन्म च मृत्युं च दैवं जानाति नापरः ४८
यत्र कुत्र स्थितस्यापि यद्भाव्यं तद्भवेद् ध्रुवम्
लोकस्तु तत्र विज्ञाय वृथायासं करोति हि ४९
अहो दुःखं मनुष्याणां ममताकुलचेतसाम्
महापापानि कृत्वापि परान्पुष्यन्ति
यत्नतः ५०
अर्जितं च धनं सर्वं भुञ्जते बान्धवाः सदा
स्वयमेकतमो मूढस्तत्पापफलमश्नुते ५१
इति ब्रुवाणं तमृषिं विमुच्य भयविह्वलः
गुलिकः प्राञ्जलि प्राह क्षमस्वेति पुनः
पुनः ५२
सत्सङ्गस्य प्रभावेण हरिसन्निधिमात्रतः
गतपापो लुब्धकश्च ह्यनुतापीदमब्रवीत् ५३
मया कृतानि पापानि महान्ति सुबहूनि च
तानि सर्वाणि नष्टानि विप्रेन्द्र तव
दर्शनात् ५४
अहोऽह पापधीर्नित्यं महापापमुपाचरम् कथं मे निष्कृतिर्भूयो यामि कं शरणं विभोः ५५
पूर्व जन्मार्जितैः पापैर्लुब्धकत्वमवाप्तवान्
अत्रापि पापजालानि कृत्वा कां गतिमाप्नुयाम् ५६

अहो ममायुः क्षयमेति शीघ्रं पापान्यनेकानि समर्ज्जितानि प्रतिक्रिया नैव कृता मयैषां गतिश्च का स्यान्मम जन्म किं वा ५७
अहो विधिः पापशताकुलं मां किं
सृष्टवान्पापतरं च शश्वत्
कथं च यत्पापफलं हि भोक्ष्ये कियत्सु
जन्मस्वहमुग्रकर्मा ५८
एव विनिन्दन्नात्मानमात्मना लुब्धकस्तदा
अन्तस्तापाग्निसन्तप्तः सद्यः
पञ्चत्वमागतः ५९
उत्तङ्कः पतितं प्रेक्ष्य लुब्धकं तं
दयापरः
विष्णुपादोदकेनैवमभ्यषिञ्चन्महामतिः ६०
हरिपादोदकस्पर्शाल्लुब्धको गतकल्मषः दिव्यं विमानमारुह्य मुनिमेतदथाब्रवीत् ६१
गुलिक उवाच
उत्तङ्क मुनिशार्दूल गुरुस्त्वं मम सुव्रत
विमुक्तस्त्वत्प्रसादेन
महापातककञ्चुकात् ६२
गतस्त्वदुपदेशान्मे सन्तापो मुनिपुङ्गव
तथैव सर्वपापानि विनष्टान्यतिवेगतः ६३
हरिपादोदकं यस्मान्मयि त्वं सिक्तवान्मुने

प्रापितोऽस्मि त्वया तस्मात्तद्विष्णोः
परमं पदम् ६४
त्वयाहं तारितो विप्र पापादस्माच्छरीरतः
तस्मान्नतोऽस्मि ते विद्वन्मत्कृतं
तत्क्षमस्व च ६५
इत्युक्त्त्वा देवकुसुमैर्मुनिश्रेष्ठं समाकिरन्
प्रदक्षिणात्रयं कृत्वा नमस्कारं चकार सः ६६
ततो विमानमारुह्य सर्वकामसमन्वितम् अप्सरोगणसङ्कीर्णं प्रपेदे हरिमन्दिरम् ६७
एतद् दृष्ट्वा विस्मितोऽसौ ह्युत्तङ्कस्तपसां निधिः शिरस्यञ्जलिमाधाय तुष्टाव कमलापतिम् ६८ तेन स्तुतो
महाविष्णुर्दत्तवान्वरमुत्तमम्
वरेण तेनोत्तङ्कोऽपि प्रपेदे परमं पदम् ६९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्ये सप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७

अथाष्टत्रिंशोऽध्यायः
नारद उवाच
किं तत्स्तोत्रं महाभाग कथं तुष्टो

जनार्दनः
उत्तङ्कः पुण्यपुरुषः कीदृशं लब्धवान्वरम् १
सनक उवाच
उत्तङ्कस्तु तदा विप्रो हरिध्यानपरायणः
पादोदकस्य माहात्म्यं दृष्ट्वा तुष्टाव
भक्तितः २
उत्तङ्क उवाच
नतोऽस्मि नारायणमादिदेवं जगन्निवासं
जगदेकबन्धुम्
चक्राब्जशार्ङ्गासिधरं महान्तं
स्मृतार्तिनिघ्नं शरणं प्रपद्ये ३
यन्नाभिजाब्जप्रभवो विधाता सृजत्यमुं
लोकसमुच्चयं च
यत्क्रोधतो हन्ति जगच्च रुद्र
स्तमादिदेवं प्रणतोऽस्मि विष्णुम् ४
पद्मापतिं पद्मदलायताक्षं विचित्रवीर्यं
निखिलैकहेतुम्
वेदान्तवेद्यं पुरुषं पुराणं तेजोनिधिं
विष्णुमहं प्रपन्नः ५
आत्माक्षरः सर्वगतोऽच्युताख्यो
ज्ञानात्मको ज्ञानविदां शरण्यः
ज्ञानैकवेद्यो भगवाननादिः प्रसीदतां
व्यष्टिसमष्टिरूपः ६
अनन्तवीर्यो गुणजातिहीनो गुणात्मको ज्ञानविदां वरिष्ठः

नित्यः प्रपन्नार्तिहरः परात्मा दयाम्बुधिर्मे वरदस्तु भूयात् ७
यः
स्थूलसूक्ष्मादिविशेषभेदैर्जगद्यथावत्स्वकृतं प्रविष्टः
त्वमेव तत्सर्वमनन्तसारं त्वत्तः परं
नास्ति यतः परात्मन् ८
अगोचरं यत्तव शुद्धरूपं मायाविहीनं
गुणजातिहीनम्
निरञ्जनं निर्मलमप्रमेयं पश्यन्ति सन्तः
परमार्थसंज्ञम् ९
एकेन हेम्नैव विभूषणानि यातानि
भेदत्वमुपाधिभेदात्
तथैव सर्वेश्वर एक एव प्रदृश्यते भिन्न
इवाखिलात्मा १०
यन्मायया मोहितचेतसस्तं पश्यन्ति
नात्मानमपि प्रसिद्धम्
त एव मायारहितास्तदेव पश्यन्ति
सर्वात्मकमात्मरूपम् ११
विभुं ज्योतिरनौपम्यं विष्णुसंज्ञं नमाम्यहम्
समस्तमेतदुद्भूतं यतो यत्र प्रतिष्ठितम् १२
यतश्चैतन्यमायातं यद्रूपं तस्य वै नमः अप्रमेयमनाधारमाधाराधेयरूपकम् १३ परमानन्दचिन्मात्रं वासुदेवं

नतोऽस्म्यहम्
हृद्गुहानिलयं देवं योगिभिः परिसेवितम् १४
योगानामादिभूतं तं नमामि प्रणवस्थितम् नादात्मकं नादबीजं प्रणवात्मकमव्ययम् १५ सद्भावं सच्चिदानन्दं तं वन्दे तिग्मचक्रिणम्
अजरं साक्षिणं त्वस्य ह्यवाङ्मनसगोचरम् १६
निरञ्जनमनन्ताख्यं विष्णुरूपं नतोऽस्म्यहम्
इन्द्रियाणि मनो बुद्धिः सत्त्वं तेजो बलं धृतिः १७
वासुदेवात्मकान्याहुः क्षेत्रं
क्षेत्रज्ञमेव च
विद्याविद्यात्मकं प्राहुः परात्परतरं
तथा १८
अनादिनिधनं शान्तं सर्वधातारमच्युतम्
ये प्रपन्ना महात्मानस्तेषां मक्तिर्हि
शाश्वती १९
वरं वरेण्यं वरदं पुराणं
सनातनं सर्वगतं समस्तम्
नतोऽस्मि भूयोऽपि नतोऽस्मि भूयो
नतोऽस्मि भूयोऽपि नतोऽस्मि भूयः २०
यत्पादतोयं भवरोगवैद्यो यत्पादपांसुर्विमलत्वसिद्ध्यै

यन्नाम दुष्कर्मनिवारणाय
तमप्रमेयं पुरुषं भजामि २१
सद्रूपं तमसद्रूपं सदसद्रूपमव्ययम्
तत्तद्विलक्षणं श्रेष्ठं
श्रेष्ठाच्छ्रेष्ठतरं भजे २२
निरञ्जनं निराकारं पूर्णमाकाशमध्यगम्
परं च विद्याविद्याभ्यां
हृदम्बुजनिवासिनम् २३
स्वप्रकाशमनिर्देश्यं महतां च महत्तरम्
अणोरणीयांसमजं सर्वोपाधिविवर्जितम् २४
यन्नित्यं परमानन्दं परं ब्रह्म सनातनम्
विष्णुसंज्ञं जगद्धाम तमस्मि शरणं गतः २५
यं भजन्ति क्रियानिष्ठा यं पश्यन्ति च
योगिनः
पूज्यात्पूज्यतरं शान्तं गतोऽस्मि शरणं
प्रभुम् २६
यं न पश्यन्ति विद्वांसो य एतद्व्याप्य
तिष्ठति
सर्वस्मादधिकं नित्यं नतोऽस्मि
विभुमव्ययम् २७
अन्तःकरणसंयोगाज्जीव इत्युच्यते च यः
अविद्याकार्यरहितः परमात्मेति गीयते २८
सर्वात्मकं सर्वहेतुं सर्वकर्मफलप्रदम्
वरं वरेण्यमजनं प्रणतोऽस्मि परात्परम् २९
सर्वज्ञं सर्वगं शान्तं सर्वान्तर्यामिणं हरिम्

ज्ञानात्मकं ज्ञाननिधिं ज्ञानसंस्थं विभुं भजे ३०
नमाम्यहं वेदनिधिं मुरारिं
वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थम्
सूर्येन्दुवत् प्रोज्ज्वलनेत्रमिन्द्रं
खगस्वरूपं वपतिस्वरूपम् ३१
सर्वेश्वरं सर्वगतं महान्तं वेदात्मकं
वेदविदां वरिष्ठम्
तं वाङ्मनोऽचिन्त्यमनन्तशक्तिं
ज्ञानैकवेद्यं पुरुषं भजामि ३२
इन्द्रा
ग्निकालासुरपाशिवायुसोमेशमार्त्तण्डपुरन्दराद्यैः
यः पाति लोकान् परिपूर्णभावस्तमप्रमेयं
शरणं प्रपद्ये ३३
सहस्रशीर्षं च सहस्रपादं सहस्राबाहुं च
सहस्रनेत्रम्
समस्तयज्ञैः परिजुष्टमाद्यं नतोस्मि
तुष्टिप्रदमुग्रवीर्यम् ३४
कालात्मकं कालविभागहेतुं गुणत्रयातीतमहं
गुणज्ञम्
गुणप्रियं कामदमस्तसङ्गमतीन्द्रियं
विश्वभुजं वितृष्णम् ३५
निरीहमग्र्यं मनसाप्यगम्यं मनोमयं चान्नमयं निरूढम् विज्ञानभेदप्रतिपन्नकल्पं न वाङ्मयं

प्राणमयं भजामि ३६
न यस्य रूपं न बलप्रभावे न यस्य कर्माणि न
यत्प्रमाणम्
जानन्ति देवाः कमलोद्भवाद्याः
स्तोष्याम्यहं तं कथमात्मरूपम् ३७
संसारसिन्धौ पतितं कदर्यं मोहाकुलं कामशतेन बद्धम्
अकीर्तिभाजं पिशुनं कृतघ्नं सदाशुचिं
पापरतं प्रमन्युम्
दयाम्बुधे पाहि भयाकुलं मां पुनः
पुनस्त्वां शरणं प्रपद्ये ३८
इति प्रसादितस्तेन दयालुः कमलापतिः
प्रत्यक्षतामगात्तस्य भगवांस्तेजसां
निधिः ३९
अतसीपुष्पसङ्काशं फुल्लपङ्कजलोचनम्
किरीटिनं कुण्डलिनं हारकेयूरभूषितम् ४०
श्रीवत्सकौस्तुभधरं हेमयज्ञोपवीतिनम् नासाविन्यस्तमुक्ताभवर्धमानतनुच्छविम् ४१
पीताम्बरधरं देवं वनमालाविभूषितम् तुलसीकोमलदलैरर्चिताङिघ्रं महाद्युतिम् ४२
किङ्किणीनूपुराद्यैश्च शोभितं गरुडध्वजम्
दृष्ट्वा ननाम विप्रेन्द्रो दण्डवत्क्षितिमण्डले ४३

अभ्यषिञ्चद्धरेः पादावुत्तङ्को हर्षवारिभिः
मुरारे रक्ष रक्षेति
व्याहरन्नान्यधीस्तदा ४४
तमुत्थाप्य महाविष्णुरालिलिङ्ग दयापरः
वरं वृणीष्व वत्सेति प्रोवाच
मुनिपुङ्गवम् ४५
असाध्यं नास्ति किञ्चित्ते प्रसन्ने मयि सत्तम
इतीरितं समाकर्ण्य ह्युत्तङ्कश्चक्रपाणिना
पुनः प्रणम्य तं प्राह देवदेवं जनार्दनम् ४६
किं मां मोहयसीश त्वं किमन्यैर्देव मे वरैः
त्वयि भक्तिर्दृढा मेऽस्तु जन्मजन्मान्तरेष्वपि ४७
कीटेषु पक्षिषु मृगेषु सरीसृपेषु रक्षःपिशाचमनुजेष्वपि यत्र तत्र
जातस्य मे भवतु केशव ते
प्रसादात्त्वय्येव भक्तिरचलाव्यभिचारिणी
च ४८
एवमस्त्विति लोकेशः शङ्खप्रान्तेन
संस्पृशन्
दिव्यज्ञानं ददौ तस्मै योगिनामपि
दुर्लभम् ४९

पुनः स्तुवन्तं विप्रेन्द्रं देवदेवो जनार्दनः
इदमाह स्मितमुखो हस्तं तच्छिरसि न्यसन् ५०
श्री भगवानुवाच
आराधय क्रियायोगैर्मां सदा द्विजसत्तम
नरनारायणस्थानं व्रज मोक्षं गमिष्यसि ५१
त्वया कृतमिदं स्तोत्रं यः पठेत्सततं नरः
सर्वान्कामानवाप्यान्ते मोक्षभागी
भवेत्ततः ५२
इत्युक्त्वा माधवो विप्रं
तत्रैवान्तर्दधे मुने
नरनारायणस्थानमुत्तङ्कोऽपि ततो ययौ ५३
तस्माद्भक्तिः सदा कार्या देवदेवस्य चक्रिणः
हरिभक्तिः परा प्रोक्ता सर्वकामफलप्रदा
५४
उत्तङ्को भक्तिभावेन क्रियायोगपरो मुने
पूजयन्माधवं नित्यं नरनारायणाश्रमे ५५
ज्ञानविज्ञानसम्पन्नः
सञ्च्छिन्नद्वैतसंशयः
अवाप दुरवापं वै तद्विष्णोः परमं पदम् ५६
पूजितो नमितो वापि संस्मृतो वापि मोक्षदः नारायणो जगन्नाथो भक्तानां मानवर्द्धनः ५७
तस्मान्नारायणं देवमनन्तमपराजितम्

इहामुत्र सुखप्रेप्सुः
पूजयेद्भक्तिसंयुतः ५८
यः पठेदिदमाख्यानं शृणुयाद्वा समाहितः
सोऽपि सर्वाघनिर्मुक्तः प्रयाति भवनं
हरेः ५९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्यं नामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८

अथैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
भूयः शृणुष्व विप्रेन्द्र माहात्म्यं परमेष्ठिनः
सर्वपापहरं पुण्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणाम् १
अहो हरिकथालोके पापघ्न पुण्यदायिनी शृण्वतां वदतां चैव तद्भक्तानां विशेषतः २
हरिभक्तिरसास्वादमुदिता ये नरोत्तमाः नमस्करोम्यहं तेभ्यो
यत्सङ्गान्मुक्तिभाग्नरः ३
हरिभक्तिपरा ये तु हरिनामपरायणाः
दुर्वृत्ता वा सुवृत्ता वा तेभ्यो नित्यं
नमो नमः ४
संसारसागरं तर्तुं य इच्छेन्मुनिपुङ्गव स भजेद्धरिभक्तानां भक्तान्वै पापहारिणः

५
दृष्टः स्मृतः पूजितो वा ध्यातः प्रणमितोऽपि वा
समुद्धरति गोविन्दो दुस्तराद्भवसागरात् ६
स्वपन् भुञ्जन्
व्रजंस्तिष्ठन्नतिष्ठंश्च वदंस्तथा
चिन्तयेद्यो हरेर्नाम तस्मै नित्यं नमो
नमः ७
अहो भाग्यमहो भाग्यं विष्णुभक्तिरतात्मनाम्
येषां मुक्तिः करस्थैव योगिनामपि दुर्लभा
८
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्
वदतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् ९
आसीत् पुरा महीपालः सोमवंशसमुद्भवः
जयध्वज इति ख्यातो नारायणपरायणः १०
विष्णोर्देवालये नित्यं सम्मार्जनपरायणः
दीपदानरतश्चैव सर्वभूतदयापरः ११
स कदाचिन्महीपालो रेवातीरे मनोरमे
विचित्रकुसुमोपेतं
कृतवान्विष्णुमन्दिरम् १२
स तत्र नृपशार्दूलः सदा सम्मार्जने रतः
दीपदानपरश्चैव विशेषेण हरिप्रियः १३
हरिनामपरो नित्यं हरिसंसक्तमानसः
हरिप्रणामनिरतो हरिभक्तजनप्रियः १४
वीतिहोत्र इति ख्यातो ह्यासीत्तस्य

पुरोहितः
जयध्वजस्य चरितं दृष्ट्वा विस्मयमागतः १५ कदाचिदुपविष्टं तं राजानं विष्णुतत्परम् अपृच्छद्वीतिहोत्रस्तु वेदवेदाङ्गपारगः १६
वीतिहोत्र उवाच
राजन्परमधर्मज्ञ हरिभक्तिपरायण
विष्णुभक्तिमतां पुंसां श्रेष्ठोऽसि
भरतर्षभ १७
सम्मार्जनपरो नित्यं दीपदानरतस्तथा
तन्मे वद महाभाग किं त्वया विदितं फलम् १८
संपादनेन वर्त्तीनां तैल संपादनेन च
संयुक्तोऽसि सदा भद्र
यद्विष्णोर्गृहमार्जने १९
कर्माण्यन्यानि सन्त्येव विष्णोः
प्रीतिकराणि च
तथापि किं महाभाग एतयोः सततोद्यतः २०
सर्वात्मना महापुण्यं नरेश विदितं च यत्
तद् ब्रूहि मे गुह्यतमं प्रीतिर्मयि
तवास्ति चेत् २१
पुरोधसैवमुक्तस्तु प्रहसन्स जयध्वजः विनयावनतो भूत्वा प्रोवाचेदं कृताञ्जलि २२
जयध्वज उवाच
शृणुष्व विप्रशार्दूल मयैवाचरितं पुरा जातिस्मरत्वाज्जानामि श्रोतॄणां

विस्मयप्रदम् २३
आसीत्पुरा कृतयुगे ब्रह्मन्स्वारोचिषेऽन्तरे
रैवतो नाम विप्रेन्द्रो वेदवेदाङ्गपारगः २४
अयाज्ययाजकश्चैव सदैव ग्रामयाजकः पिशुनो निष्ठुरश्चैव ह्यपण्यानां च विक्रयी २५
निषिद्धकर्माचरणात्परित्यक्तः स
बन्धुभिः
दरिद्रो दुःखितश्चैव शीर्णाङ्गो
व्याधितोऽभवत् २६
स कदाचिद्धनार्थं तु पृथिव्यां पर्यटन्
द्विजः
ममार नर्मदातीरे श्वासकासप्रपीडितः २७
तस्मिन्मृते तस्य भार्या नाम्ना बन्धुमती
मुने
कामचारपरा सा तु परित्यक्ता च बन्धुभिः २८
तस्यां जातोऽस्मि चण्डालो दण्डकेतुरिति
श्रुतः
महापापरतो नित्यं ब्रह्मद्वेषपरायणः २९
परदारपरद्रव्यलोलुपो जन्तुहिंसकः
गावश्च विप्रा बहवो निहता मृगपक्षिणः ३०
मेरुतुल्यसुवर्णानि बहून्यपहृतानि च
मद्यपानरतो नित्यं बहुशो मार्गरोधकृत् ३१
पशुपक्षिमृगादीनां जन्तूनामन्तकोपमः

कदाचित्कामसन्तप्तो गन्तुकामो रतिं
स्त्रियः ३२
शून्यं विष्णुगृहं दृष्ट्वा प्रविष्टश्च
स्त्रिया सह
निशि रामोपभोगार्थं शयितं तत्र कामिना ३३
ब्रह्मन्स्ववस्त्रप्रान्तेन कियद्देशः
प्रमार्जितः
यावन्त्यः पांशुकणिकास्तत्र सम्मार्जिता
द्विज ३४
तावज्जन्मकृतं पापं तदैव क्षयमागतम्
प्रदीपः स्थापितस्तत्र सुरतार्थं
द्विजोत्तम ३५
तेनापि मम दुष्कर्म निःशेषं क्षयमागतम्
एवं स्थिते विष्णुगृहे ह्यागताः
पुरपालकाः ३६
जारोऽयमिति मां तां च हतवन्तः प्रसह्य वै
आवां निहत्य ते सर्वे निवृत्ताः
पुररक्षकाः ३७
यदा तदैव सम्प्राप्ता
विष्णुदूताश्चतुर्भुजाः
किरीटकुण्डलधरा वनमालाविभूषिताः ३८
तैस्तु स्रंपेरितावावां
विष्णुदूतैरकल्मषैः
दिव्यं विमानमारुह्य सर्वभोगसमन्वितम् ३९
दिव्यदेहधरौ भूत्वा विष्णुलोकमुपागतौ तत्र स्थित्वा ब्रह्मकल्पशतं साग्रं

द्विजोत्तम ४०
दिव्यभोगसमायुक्तौ तावत्कालं दिवि स्थितौ ततश्च भूभिभागेषु देवयोगेषु वै क्रमात् ४१
तेन पुण्यप्रभावेण यदूनां वंशसंभवः तेनैव मेऽच्युता संपत्तथा राज्यमकण्टकम् ४२
ब्रह्मन्कृत्वोपभोगार्थमेवं श्रेयो ह्यवाप्तवान्
भक्त्या कुर्वन्ति ये सन्तस्तेषां पुण्यं
न वेद्म्यहम् ४३
तस्मात्संमार्जने नित्यं दीपदाने च सत्तम
यतिष्ये परया भक्त्या ह्यहं जातिस्मरो
यतः ४४
यः पूजयेज्जगन्नाथमेकाकी विगतस्पृहः सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रयाति परमं पदम् ४५
अवशेनापि यत्कर्म कृत्वेमां श्रियमागतः
भक्तिमद्भिः प्रशान्तैश्च किं पुनः
सम्यगर्चनात् ४६
इति भूपवचः श्रुत्वा वीतिहोत्रो
द्विजोत्तमः
अनन्ततुष्टिमापन्नो हरिपूजापरोऽभवत् ४७
तस्माच्छृणुष्व विप्रेन्द्र देवो नारायणोऽव्ययः
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पूजकानां

विमुक्तिदः ४८
अनित्या बान्धवाः सर्वे विभवो नैव
शाश्वतः
नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो
धर्मसङ्ग्रहः ४९
अज्ञो लोको वृथा गर्वं करिष्यति महोद्धतः कायः सन्निहितापायो धनादीनां किमुच्यते ५०
जन्मकोटिसहस्रेषु पुण्यं यैः
समुपार्जितम्
तेषां भक्तिर्भवेच्छुद्धा देवदेवे
जनार्दने ५१
सुलभं जाह्नवीस्नानं तथैवातिथिपूजनम्
सुलभाः सर्वयज्ञाश्च विष्णुभक्तिः
सुदुर्लभा ५२
दुर्लभा तुलसीसेवा दुर्लभः सङ्गमः सताम्
सर्वभूतदया वापि सुलभा यस्य कस्यचित् ५३
सत्सङ्गस्तुलसीसेवा हरिभक्तिश्च दुर्लभा ५४
दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं न तथा गमयेद् बुधः
अर्चयेद्धि जगन्नाथं सारमेतद् द्विजोत्तम ५५
तर्त्तुं यदीच्छति जनो दुस्तरं भवसागरम् हरिभक्तिपरो भूयादेतदेव रसायनम् ५६ भ्रातराश्रय गोविन्दं मा विलम्बं कुरु

प्रिय
आसन्नमेव नगरं कृतान्तस्य हि दृश्यते ५७
नारायणं जगद्योनिं सर्वकारणकारणम्
समर्चयस्व विप्रेन्द्र यदि
मुक्तिमभीप्ससि ५८
सर्वाधारं सर्वयोनिं सर्वान्तर्यामिणं
विभुम्
ये प्रपन्ना महात्मानस्ते कृतार्था न
संशयः ५९
ते वन्द्यास्ते प्रपूज्याश्च नमस्कार्या
विशेषतः
येऽचयन्ति महाविष्णुं
प्रणतार्तिप्रणाशनम् ६०
ये विष्णुभक्ता निष्कामा यजन्ति
परमेश्वरम्
त्रिःसप्तकुलसंयुक्तास्ते यान्ति
हरिमन्दिरम् ६१
विष्णुभक्ताय यो दद्यान्निष्कामाय
महात्मने
पानीयं वा फलं वापि स एव भगवत्प्रियः ६२
विष्णुभक्तिपराणां तु शुश्रूषां कुर्वते तु ये
ते यान्ति विष्णुभुवनं यावदाभूतसंप्लवम् ६३
ये यजन्ति स्पृहाशून्या हरिभक्तान् हरिं तथा

त एव भुवनं सर्वं पुनन्ति
स्वाङिघ्रपांशुना ६४
देवपूजापरो यस्य गृहे वसति सर्वदा
तत्रैव सर्वदेवाश्च तिष्ठन्ति
श्रीहरिस्तथा ६५
पूज्यमाना च तुलसी यस्य तिष्ठति वेश्मनि
तत्र सर्वाणि श्रेयांसि
वर्द्धन्त्यहरहर्द्विज ६६
शालग्रामशिलारूपी यत्र तिष्ठति केशवः
न बाधन्ते ग्रहास्तत्र भूतवेतालकादयः ६७
शालग्रामशिला यत्र तत्तीर्थं तत्तपोवनम्
यतः सन्निहितस्तत्र भगवान्मधुसूदनः ६८
यद् गृहे नास्ति देवर्षे
शालग्रामशिलार्चनम्
श्मशानसदृशं विद्यात्तद् गृहं
शुभवर्जितम् ६९
पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्राणि च द्विज
साङ्गा वेदास्तथा सर्वे विष्णो रूपं
प्रकीर्तितम् ७०
भक्त्या कुर्वन्ति ये विष्णोः
प्रदक्षिणचतुष्टयम्
तेऽपि यान्ति परं स्थानं
सर्वकर्मनिबर्हणम् ७१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्यं नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९

अथ चत्वारिंशोऽध्यायः
सनक उवाच
अतः परं प्रवक्ष्यामि विभूतिं वैष्णवीं मुने
यां शृण्वतां कीर्तयतां सद्यः पापक्षयो
भवेत् १
वैवस्वतेऽन्तरे पूर्वं शक्रस्य च
बृहस्पतेः
संवादः सुमहानासीत्तं वक्ष्यामि निशामय २
एकदा सर्वभोगाढ्यो विबुधैः परिवारितः
अप्सरोगणसङ्कीर्णो बृहस्पतिमभाषत ३
इन्द्र उवाच
बृहस्पते महाभाग सर्वतत्त्वार्थकोविद
अतीतब्रह्मणः कल्पे सृष्टिः कीदृग्विधा
प्रभो ४
इन्द्रस्तु कीदृशः प्रोक्तो विबुधाः
कीदृशाः स्मृताः
तेषां च कीदृशं कर्म यथावद् वक्तुमर्हसि ५
बृहस्पतिरुवाच
न ज्ञायते मया शक्र पूर्वेद्युश्चरितं
विधेः
वर्तमानदिनस्यापि दुर्ज्ञेयं प्रतिभाति
मे ६
मनवः समतीताश्च तान् वक्तुमपि न क्षमः
यो विजानाति तं तेऽद्य कथयामि निशामय ७

सुधर्म इति विख्यातः कश्चिदास्ते पुरे तव
भुञ्जानो दिव्यभोगांश्च
ब्रह्मलोकादिहागतः ८
स वा एतद्विजानाति कथयामि निशामय
एवमुक्तस्तु गुरुणा शक्रस्तेन समन्वितः ९
देवतागणसङ्कीर्णः सुधर्मनिलयं ययौ १०
समागतं देवपतिं बृहस्पतिसमन्वितम्
दृष्ट्वा यथार्हं देवर्षे पूजयामास
सादरम् ११
सुधर्मेणार्चितः शक्रो दृष्ट्वा तच्छ्रियमुत्तमाम्
मनसा विस्मयाविष्टः प्रोवाच विनयान्वितः १२
इन्द्र उवाच
अतीतब्रह्मकल्पस्य वृत्तान्तं वेत्सि चेद्बुध
तदाख्याहि समायात एतत्पष्टुं सयाजकः १३
गतनिद्राश्चं! देवांश्च येन जानासि
सुव्रत
तद्वदस्वाधिकः कस्मादस्मद्भ्योऽपि दिवि
स्थितः १४
तेजसा यशसा कीर्त्या ज्ञानेन च परन्तप
दानेन वा तपोभिर्वा कथमेतादृशः प्रभो १५
इत्युक्तो देवराजेन सुधर्मा प्रहसंस्तदा प्रोवाच विनयाविष्टः पूर्ववृत्तं यथाविधि १६

सुधर्म उवाच
चतुर्युगसहस्राणि ब्रह्मणो दिनमुच्यते एकस्मिन् दिवसे शक्र मनवश्च चतुर्दश १७
इन्द्राश्चतुर्दश प्रोक्ता देवाश्च
विविधाः पृथक्
इन्द्राणां चैव सर्वेषां मन्वादीनां च
वासव १८
तुल्यता तेजसा लक्ष्म्या प्रभावेण बलेन च
तेषां नामानि वक्ष्यामि शृणुष्व
सुसमाहितः १९
स्वायम्भुवो मनुः पूर्वं ततः
स्वारोचिषस्तथा
उत्तमस्तामसश्चैव रैवतश्चाक्षुषस्तथा २०
वैवस्वतो मनुश्चैव सूर्यसावर्णिरष्टमः
नवमो दक्षसावर्णिः सर्वदेवहिते रतः २१
दशमो ब्रह्मसावर्णिर्धर्मसावर्णिकस्ततः ततस्तु रुद्रसावर्णी रोचमानस्ततः स्मृतः २२
भौत्यश्चतुर्दशः प्रोक्त एते हि मनवः स्मृताः
देवानिन्द्राश्चं! वक्ष्यामि शृणुष्व विबुधर्षभ २३
यामा इति समाख्याता देवाः स्वायम्भुवेऽन्तरे
शचीपतिः समाख्यातस्तेषामिन्द्रो महामतिः २४

पारावताश्च तुषिता देवा स्वारोचिषेऽन्तरे
देवेन्द्रः सर्वसंपत्समन्वितः २५
सुधामानस्तथा सत्याः शिवाश्चाथ
प्रतर्दनाः
! सुशान्तिश्च तृतीये परिकीर्तितः २६
सुताः पाराहराश्चैव सुत्याश्चासुधियस्तथा
! शिवः प्रोक्तः शक्रस्तामसकेऽन्तरे विभुर्नामा देवपतिः पञ्चमः परिकीर्तितः २७
अमिताभादयो देवाः षष्ठेऽपि च तथा शृणु आर्याद्या विबुधाः
प्रोक्तास्तेषामिन्द्रो मनोजवः २८
आदित्यवसुरुद्राद्या देवा
वैवस्वतेऽन्तरे
! पुरन्दरः प्रोक्तः सर्वकामसमन्वितः २९
अप्रमेयाश्च विबुधाः सुतपाद्याः
प्रकीर्तिताः
विष्णुपूजाप्रभावेण तेषामिन्द्रो बलि
स्मृतः ३०
पाराद्या नवमे देवा इन्द्रश्चाद्भुत
उच्यते
सुवासनाद्या विबुधा दशमे परिकीर्तिताः ३१
च तत्रेन्द्रः सर्वभोगसमन्वितः
विहङ्गमाद्या देवाश्च तेषामिन्द्रो वृषः
स्मृतः ३२

एकादशे द्वादशे तु निबोध कथयामि ते ऋभुनामा च देवेन्द्रो हरिनाभास्तथा
सुराः ३३
सुत्रामाद्यास्तथा
देवास्त्रयोदशतमेऽन्तरे
! प्रकीर्तितः ३४
चाक्षुषाद्या देवा इन्द्रः शुचिः
स्मृतः
एवं ते मनवः प्रोक्ता इन्द्रा देवाश्च
तत्त्वतः ३५
एकस्मिन्ब्रह्मदिवसे स्वाधिकारं
प्रभुञ्जते ३६
लोकेषु सर्वसर्गेषु सृष्टिरेकविधा स्मृता
कर्त्तारो बहवः सन्ति तत्सङ्ख्यां वेत्ति
कोविदः ३७
मयि स्थिते ब्रह्मलोके ब्रह्माणो बहवो
गताः
तेषां सन्ख्या न सन्ख्यातुं
शक्तोऽस्म्यद्य सुरोत्तम ३८
स्वर्गलोकमपि प्राप्य यावत्कालं शृणुष्व मे
चत्वारो मनवोऽतीता मम श्रीश्चातिविस्तराः ३९
स्थातव्यं च मयात्रैव युगकोटिशतं प्रभो ततः परं गमिष्यामि कर्मभूमिं शृणुष्व मे ४०

मया कृतं पुरा कर्म वक्ष्यामि तव सुव्रत
वदतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् ४१
अहमासं पुरा शक्र गृध्रः पापो विशेषतः
स्थितश्च भूमिभागे वै अमेध्यामिषभोजनः ४२
एकदाहं विष्णुगृहे प्राकारे संस्थितः
प्रभो
पतितो व्याधशस्त्रेण सायं
विष्णोर्गृहाङ्गणे ४३
मयि कण्ठगतप्राणे भषणो मांसलोलुपः
जग्राह मां स्ववक्त्रेण
श्वभिरन्यैश्चरन्द्रुतः ४४
वहन्मां स्वमुखेनैव
भीतोऽन्यैर्भषणैस्तथा
गतः प्रदक्षिणाकारं विष्णोस्तन्मन्दिरं
प्रभो ४५
तेनैव तुष्टिमापन्नो ह्यन्तरात्मा
जगन्मयः
मम चापि शुनश्चापि दत्तवान्परमं पदम् ४६
प्रदक्षिणाकारतया गतस्यापीदृशं फलम्
संप्राप्तं विबुधश्रेष्ठ किं पुनः
सम्यगर्चनात् ४७
इत्युक्तो देवराजस्तु सुधर्मेण महात्मना
मनसा प्रीतिमापन्नो हरिपूजारतोऽभवत् ४८
तथापि निर्जरा सर्वे भारते जन्मलिप्सवः समर्चयन्ति देवेशं नारायणमनामयम् तानर्चयन्ति सततं ब्रह्माद्या देवतागणाः

४९
नारायणानुस्मरणोद्यतानां महात्मनां त्यक्तपरिग्रहाणाम्
कथं भवत्युग्रभवस्य बन्धः तत्सङ्गलुब्धा यदि मुक्तिभाजः ५०
ये मानवाः प्रतिदिनं परिमुक्तसङ्गा
नारायणं गरुडवाहनमर्चयन्ति
ते सर्वपापनिकरैः परितो विमुक्ता विष्णोः
पदं शुभतरं प्रतियान्ति हृष्टाः ५१
ये मानवा विगतरागपरावरज्ञा नारायणं
सुरगुरुं सततं स्मरन्ति
ध्यानेन तेन हत किल्बिषचेतनास्ते मातुः
पयोधररसं न पुनः पिबन्ति ५२
ये मानवा हरिकथाश्रवणास्तदोषाः
कृष्णाङिघ्रपद्म्नभजने रतचेतनाश्च
ते वै पुनन्ति च जगन्ति शरीरसङ्गात्
संभाषणादपि ततो हरिरेव पूज्यः ५३
हरिपूजापरा यत्र महान्तः शुद्धबुद्धयः तत्रैव सकलं भद्रं यथा निम्ने जलं द्विज ५४
हरिरेव परो बन्धुर्हरिरेव परा गतिः हरिरेव ततः पूज्यो यतश्चैतन्यकारणम् ५५ स्वर्गापवर्गफलदं सदानन्दं निरामयम् पूजयस्व मुनिश्रेष्ठ परं श्रेयो भविष्यति ५६
पूजयन्ति हरिं ये तु निष्कामाः

शुद्धमानसाः
तेषां विष्णुः प्रसन्नात्मा सर्वान्कामान् प्रयच्छति ५७ यस्त्वेतच्छृणुयाद्वापि पठेद्वा सुसमाहितः
स प्राप्नोत्यश्वमेधस्य फलं मुनिवरोत्तम ५८
इत्येतत्ते समाख्यातं हरिपूजाफलं द्विज सङ्कोचविस्तराभ्यां तु किमन्यत्कथयामि ते ५९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्ये चत्वारिंशोऽध्यायः

अथैकचत्वारिंशोऽध्यायः
नारद उवाच
आख्यातं भवता सर्वं मुने तत्त्वार्थकोविद इदानीं श्रोतुमिच्छामि युगानां स्थितिलक्षणम् १
सनक उवाच
साधु साधु महाप्राज्ञ मुने लोकोपकारक
युगधर्मान्प्रवक्ष्यामि
सर्वलोकोपकारकान् २
धर्मो विवृद्धिमायाति काले
कस्मिंश्चिदुत्तम
तथा विनाशमायाति धर्म्म एव महीतले ३

कृतं त्रेता द्वापरं च कलिश्चेति चतुर्युगम्
दिव्यैर्द्वाशभिर्ज्ञेयं वत्सरैस्तत्र सत्तम ४
सन्ध्यासन्ध्यांशयुक्तानि युगानि
सदृशानि वै
कालतो वेदितव्यानि इत्युक्तं
तत्त्वदर्शिभिः ५
आद्ये कृतयुगं
प्राहुस्ततस्त्रेताविधानकम्
ततश्च द्वापरं प्राहुः कलिमन्त्यं विदुः
क्रमात् ६
देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः
नासन्कृतयुगे विप्र सर्वे देवसमाः
स्मृताः ७
सर्वे हृष्टाश्च धर्मिष्ठा न तत्र
क्रयविक्रयौ
वेदानां च विभागश्च न युगे कृतसंज्ञके ८
क्षत्रिया वैश्याः शूद्राः
स्वाचारतत्पराः
सदा नारायणपरास्तपोध्यानपरायणाः ९
कामादिदोषनिर्मुक्ता शमादिगुणतत्पराः
धर्मसाधनचित्ताश्च गतासूया अदाम्भिकाः १०
सत्यवाक्यरताः सर्वे चतुराश्रमधर्मिणः
वेदाध्ययनसम्पन्नाः
सर्वशास्त्रविचक्षणाः ११

चतुराश्रमयुक्तेन कर्मणा कालयोनिना
अकामफलसंयोगाः प्रयान्ति परमां गतिम् १२
नारायणः कृतयुगे शुक्लवर्णः सुनिर्मलः
त्रेताधर्मान्प्रवक्ष्यामि शृणुष्व
सुसमाहितः १३
धर्मः पाण्डुरतां याति त्रेतायां
मुनिसत्तम
हरिस्तु रक्ततां याति
किञ्चित्क्लेशान्विता जनाः १४
क्रियायोगरताः सर्वे
यज्ञकर्मसुनिष्ठिताः
सत्यव्रता ध्यानपराः सदाध्यानपरायणाः १५
द्विपादो वर्तते धर्मो द्वापरे च
मुनीश्वर
हरिः पीतत्वमायाति वेदश्चापि विभज्यते १६
असत्यनिरताश्चापि केचित्तत्र
द्विजोत्तमाः
ब्राह्मणाद्याश्च वर्णाः स्युः केचिद्रा
गादिदुर्गुणाः १७
केचित्स्वर्गापवर्गार्थं विप्र
यज्ञान्प्रकुर्वते
केचिद्धनादिकामाश्च केचित्कल्मषचेतसः १८
धर्माधर्मौ समौ स्यातां द्वापरे
विप्रसत्तम
अधर्मस्य प्रभावेण क्षीयन्ते च
प्रजास्तथा १९

अल्पायुषो भविष्यन्ति केचिच्चापि मुनीश्वर
केचित्पुण्यरतान् दृष्ट्वा असूयां विप्रकुर्वते २०
कलिस्थितिं प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व समाहितः
धर्मः कलियुगे प्राप्ते पादेनैकेन वर्तते २१
तामसं युगमासाद्य हरिः कृष्णत्वमेति च यः कश्चिदपि धर्मात्मा यज्ञाचारान्करोति च २२
यः कश्चिदपि पुण्यात्मा क्रियायोगरतो
भवेत्
नरं धर्मरतं दृष्ट्वा सर्वेऽसूयां
प्रकुर्वते २३
व्रताचाराः प्रणश्यन्ति
ज्ञानयज्ञादयस्तथा
उपद्रवा भविष्यन्ति ह्यधर्मस्य
प्रवर्तनात् २४
असूयानिरताः सर्वे दम्भाचारपरायणाः
प्रजाश्चाल्पायुषः सर्वा भविष्यन्ति कलौ
युगे २५
नारद उवाच
युगधर्माः समाख्यातास्त्वया संक्षेपतो मुने
कलि विस्तरतो ब्रूहि त्वं हि धर्मविदां

वरः २६
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च मुनिसत्तम
किमाहाराः किमाचाराः भविष्यन्ति कलौ युगे २७
सनक उवाच
शृणुष्व मुनिशार्दूल सर्वलोकोपकारक कलिधर्मान्प्रवक्ष्यामि विस्तरेण
यथातथम् २८
सर्वे धर्मा विनश्यन्ति कृष्णे
कृष्णत्वमागते
तस्मात्कलिर्महाघोरः सर्वपातकसङ्करः २९
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा
धर्मपराङ्मुखाः
घोरे कलियुगे प्राप्ते द्विजा
वेदपराङ्मुखाः ३०
व्याजधर्मरताः सर्वे असूयानिरतास्तथा
वृथाहङ्कारदुष्टाश्च सत्यहीनाश्च
पंडिताः ३१
अहमेवाधिक इति सर्वेऽपि विवदन्ति च अधर्मलोलुपाः सर्वे तथा वैतण्डिका नराः ३२
अतः स्वल्पायुषः सर्वे भविष्यन्ति कलौ युगे
अल्पायुषां मनुष्याणां न विद्याग्रहणं द्विज ३३

विद्याग्रहणशून्यत्वादधर्मो वर्तते पुनः व्युत्क्रमेण प्रजाः सर्वा म्रियन्ते
पापतत्पराः ३४
ब्राह्मणाद्यास्तथा वर्णाः सकीर्यन्ते
परस्परम्
कामक्रोधपरा मूढा वृथासन्तापपीडिताः ३५
शूद्रतुल्या भविष्यन्ति सर्वे वर्णाः
कलौ युगे
उत्तमा नीचतां यान्ति नीचाश्चोत्तमतां
तथा ३६
राजानो द्रव्यनिरतास्तथा ह्यन्यायवर्त्तिनः
पीडयन्ति प्रजाश्चैव करैरत्यर्थयोजितैः ३७
शववाहा भविष्यन्ति शूद्राणां च द्विजातयः
धर्मस्त्रीष्वपि गच्छन्ति पतयो जारधर्मिणः ३८
द्विषन्ति पितरं पुत्रा भर्तारं च स्त्रियोऽखिलाः
परस्त्रीनिरताः सर्वे परद्रव्यपरायणाः ३९
मत्स्यामिषेण जीवन्ति द्रुहन्तश्चाप्यजीविकाम्
घोरे कलियुगे विप्र सर्वे पापरता जनाः ४० सतामसूयानिरता उपहासं प्रकुर्वते

सरित्तीरेषु कुद्दालैर्वापयिष्यन्ति चौषधीः ४१
पृथ्वी निष्फलतां याति बीजं पुष्पं
विनश्यति
वेश्यालावण्यशीलेषु स्पृहां कुर्वन्ति
योषितः ४२
धर्मविक्रयिणोः विप्राः स्त्रियश्च
भगविक्रयाः
वेदविक्रयकाश्चान्ये शूद्राचाररता
द्विजाः ४३
साधूनां विधवानां च वित्तान्यपहरन्ति च
न व्रतानि चरिष्यन्ति ब्राह्मणा द्र
व्यलोलुपाः ४४
धर्माचारं परित्यज्य
वृथावादैर्विषज्जिताः
द्विजाः कुर्वन्ति दम्भार्थं
पितृश्राद्धादिकाः क्रियाः ४५
अपात्रेष्वेव दानानि प्रयच्छन्ति नराधमाः
दुग्धलोभनिमित्तेन गोषु प्रीतिं च
कुर्वते ४६
न कुर्वन्ति तथा विप्राः स्नानशौचादिकाः क्रियाः
अकाले कर्मनिरता भविष्यन्ति द्विजाधमाः ४७
साधुनिन्दापराश्चैव विप्रनिन्दापरास्तथा न कस्यापि मनो विप्र विष्णुभक्तिपरं

भवेत् ४८
यज्विनश्च द्विजानैव धनार्थं राजकिङ्कराः
ताडयन्ति द्विजान्दुष्टाः कृष्णे
कृष्णत्वमागते ४९
दानहीना नराः सर्वे घोरे कलियुगे मुने
प्रतिग्रहं प्रकुर्वन्ति पतितानामपि
द्विजाः ५०
कलेः प्रथमपादेऽपि विनिन्दन्ति हरिं नराः युगान्ते च हरेर्नाम नैव कश्चिद्वदिष्यति ५१
शूद्रस्त्रीसङ्गनिरता विधवासङ्गलोलुपाः शूद्रान्नसभोगनिरता भविष्यन्ति कलौ
द्विजाः ५२
विहाय वेदसन्मार्गं कुपथाचारसङ्गताः
पाषण्डाश्च भविष्यन्ति
चतुराश्रमनिन्दकाः ५३
न च द्विजातिशुश्रूषां कुर्वन्ति
चरणोद्भवाः
द्विजातिधर्मान्गृह्णन्ति
पाखण्डलिङ्गिनोऽधमाः ५४
काषायपरिवीताश्च जटिला भस्मधूलिताः
शूद्रा धर्मान्प्रवक्ष्यन्ति
कूटयुक्तिपरायणाः ५५
द्विजाः स्वाचारमुत्सृज्य परपाकान्नभोजिनः
दुरात्मानः शूद्राः प्रव्रजितास्तथा

५६
उत्कोचजीविनस्तत्र भविष्यन्ति कलौ मुने धर्महीनास्तु पाषण्डा कापाला भिक्षवोऽधमाः ५७
धर्मविध्वंसशीलानां द्विजानां
द्विजसत्तम
शूद्रा धर्मान्प्रवक्ष्यन्ति
ह्यधिरुह्योत्तमासनम् ५८
एते चान्ये च बहवो नग्नरक्तपटादिकाः
पाषण्डाः प्रचरिष्यन्ति प्रायो
वेदविदूषकाः ५९
गीतवादित्रकुशलाः क्षुद्रधर्मसमाश्रयाः
भविष्यन्ति कलौ प्रायो धर्मविध्वंसका
नराः ६०
अल्पद्रव्या वृथालिङ्गा
वृथाहङ्कारदूषिताः
हर्तारः परवित्तानां भवितारो नराधमाः ६१
प्रतिग्रहपरा नित्यं जगदुन्मार्गशीलिनः आत्मस्तुतिपराः सर्वे परनिन्दापरास्तथा ६२
विश्वस्तघातिनः क्रूरा दयाधर्मविवर्जिताः
भविष्यन्ति नरा विप्र कलौ चाधर्मबान्धवाः ६३
परमायुश्च भविता तदा वर्षाणि षोडश
घोरे कलियुगे विप्र पञ्चवर्षा प्रसूयते

६४
सप्तवर्षाष्टवर्षाश्च युवानोऽत परे जरा स्वकर्मत्यागिनः सर्वे कृतघ्ना
भिन्नवृत्तयः ६५
याचकाश्च द्विजा नित्यं भविष्यन्ति कलौ
युगे
परावमाननिरताः प्रहृष्टाः परवेश्मनि ६६
तत्रैव निन्दानिरता वृथाविश्रम्भिणो जनाः निन्दां कुर्वन्ति सततं पितृमातृसुतेषु च
६७
वदन्ति वाचा धर्मांश्च चेतसा पापलोलुपाः
धनविद्यावयोमत्ताः सर्वदुःखपरायणाः ६८
व्याधितस्करदुर्भिक्षैः पीडिता
अतिमायिनः
प्रपुष्यन्ति वृथैवामी न विचार्य च
दुष्कृतम् ६९
धर्ममार्गप्रणेतारं तिरस्कुर्वन्ति पापिनः
धर्मकार्ये रतं चैव वृथाविश्रम्भिणो जनाः ७०
भविष्यन्ति कलौ प्राप्ते राजानो म्लेच्छजातयः
शूद्रा भैक्ष्यरताश्चैव तेषां शुश्रूषणे द्विजाः ७१
न शिष्यो न गुरुः कश्चिन्न पुत्रो न पिता तथा

न भार्या न पतिश्चैव भवितारोऽत्र सङ्करे ७२
कलौ गते भविष्यन्ति धनाढ्या अपि याचकाः रसविक्रयिणश्चापि भविष्यन्ति द्विजातयः ७३
धर्मकञ्चुकसंवीता मुनिवेषधरा द्विजाः अपण्यविक्रयरता अगम्यागामिनस्तथा ७४
वेदनिन्दापराश्चैव
धर्मशास्त्रविनिन्दकाः
शूद्रवृत्यैव जीवन्ति नरकार्हा द्विजा
मुने ७५
अनावृष्टिभयं प्राप्ता गगनासक्तदृष्टयः
भविष्यन्ति कलौ मर्त्या सर्वे
क्षुद्भयकातराः ७६
कन्दपर्णफलाहारास्तापसा इव मानवाः
आत्मानं तारयिष्यन्ति
अनावृष्ट्यातिदुःखिताः ७७
कामार्ता ह्रस्वदेहाश्च
लुब्धाश्चाधर्मतत्पराः
कलौ सर्वे भविष्यन्ति स्वल्पभाग्या
बहुप्रजाः ७८
स्त्रियः स्वपोषणपरा
वेश्यालावण्यशीलिकाः
पतिवाक्यमनादृत्य सदान्यगृहतत्पराः ७९
दुःशीला दुष्टशीलेषु करिष्यन्ति सदा स्पृहाम्

असद्वृत्ता भविष्यन्ति पुरुषेषु
कुलाङ्गनाः ८०
चौरादिभयभीताश्च काष्ठयन्त्राणि कुर्वते
दुर्भिक्षकरपीडाभिरतीवोपद्रुता जनाः ८१
गोधूमान्नयवान्नाढ्ये देशे यास्यन्ति दुःखिताः
निधाय हृद्यकर्माणि प्रेरयन्ति वचः शुभम् ८२
स्वकार्यसिद्धिपर्यन्तं बन्धुतां कुर्वते जनाः
भिक्षवश्चापि
मित्रादिस्नेहसंबन्धयन्त्रिताः ८३
अन्नोपाधिनिमित्तेन शिष्यान्गृह्णन्ति
भिक्षवः ८४
उभाभ्यामथ पाणिभ्यां शिरःकण्डूयनं
स्त्रियः
कुर्वन्त्यो
गुरुभर्तॄणामाज्ञामुल्लङ्घयन्ति च ८५
पाषण्डालापनिरताः पाषण्डजनसंगिनः
यदा द्विजा भविष्यन्ति तदा वृद्धिं
कलिर्व्रजेत् ८६
यदा प्रजा न यक्ष्यंन्ति न होष्यन्ति
द्विजातयः
तदैव तु कलेर्वृद्धिरनुमेया विचक्षणैः ८७
अधर्मवृद्धिर्भविता बालमृत्युरपि द्विज सर्वधर्मेषु नष्टेषु याति निःश्रीकतां

जगत् ८८
एवं कलेः स्वरूपं ते कथितं विप्रसत्तम
हरिभक्तिपरानेष न कलिर्बाधते क्वचित् ८९
तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ध्यानमेव च
द्वापरे यज्ञमेवाहुर्दानमेकं कलौ युगे ९०
यत्कृते दशभिर्वर्षैस्त्रेतायां शरदा च यत्
द्वापरे यच्च मासेन ह्यहोरात्रेण तत्कलौ ९१
ध्यायन्कृते यजन्यज्ञैस्त्रेतायां द्वापरेऽपयन्
यदाप्नोति तदाप्नोति कलौ सङ्कीर्त्य
केशवम् ९२
अहोरात्रं हरेर्नाम कीर्तयन्ति च ये नराः
कुर्वन्ति हरिपूजां वा न कलिर्बाधते च
तान् ९३
नमो नारायणायेति कीर्तयन्ति च ये नराः निष्कामा वा सकामा वा न कलिर्बाधते च तान् ९४
हरिनामपरा ये तु घोरे कलियुगे द्विज
त एव कृतकृत्याश्च न कलिर्बाधते हि तान् ९५
हरिपूजापरा ये च हरिनामपरायणाः
त एव शिवतुल्याश्च नात्र कार्या विचारणा ९६
समस्तजगदाधारं परमार्थस्वरूपिणम्

घोरे कलियुगे प्राप्ते विष्णुं ध्यायन्न सीदति ९७
अहो अति सुभाग्यास्ते सकृद्वै केशवार्चकाः
घोरे कलियुगे प्राप्ते सर्वधर्मविवर्जिते ९८
न्यूनातिरिक्तदोषाणां कलौ वेदोक्तकर्मणाम्
हरिस्मरणमेवात्र सम्पूर्णत्वविधायकम् ९९ हरे केशव गोविन्द वासुदेव जगन्मय इतीरयन्ति ये नित्यं नहि तान्बाधते कलि १००
शिव शङ्कर रुद्रेश नीलकण्ठ त्रिलोचन इति जल्पन्ति ये वापि कलिस्तान्नापि
बाधते १०१
महादेव विरूपाक्ष गङ्गाधर मृडाव्यय
इत्थं वदन्ति ये विप्र ते कृतार्था न
संशयः १०२
जनार्दन जगन्नाथ पीतांबरधराच्युत
इति वाप्युच्चरन्तीह नास्ति तेषां
कलेर्भयम् १०३
संसारे सुलभाः पुंसां पुत्रदारधनादयः घोरे कलियुगे विप्र हरिभक्तिस्तु दुर्लभा १०४
कर्मश्रद्धाविहीना ये पाषण्डा वेदनिन्दकाः

अधर्मनिरता नैव नरकार्हा हरिस्मृतेः १०५
वेदमार्गबहिष्ठानां जनानां पापकर्मणाम्
मनःशुद्धिविहीनानां हरिनाम्नैव
निष्कृतिः १०६
दैवाधीनं जगत्सर्वमिदं स्थावरजङ्गमम्
यथाप्रेरितमेतेन तथैव कुरुते द्विज १०७
शक्तितः सर्वकर्माणि वेदोक्तानि विधाय च
समर्पयेन्महाविष्णौ नारायणपरायणः १०८
समर्पितानि कर्माणि महाविष्णौ परात्मनि
संपूर्णतां प्रयान्त्येव
हरिस्मरणमात्रतः १०९
हरिभक्तिरतानां च पापबन्धो न जायते
अतोऽतिदुर्लभा लोके
हरिभक्तिर्दुरात्मनाम् ११०
अहो हरिपरा ये तु कलौ घोरे भयङ्करे
ते सुभाग्या महात्मानः सत्सङ्गरहिता अपि १११
हरिस्मरणनिष्ठानां शिवनामरतात्मनाम्
सत्यं समस्तकर्माणि यान्ति संपूर्णतां
द्विज ११२
अहो भाग्यमहो भाग्यं हरिनामरतात्मनाम्
त्रिदशैरपि ते पूज्याः
किमन्यैर्बहुभाषितैः ११३
तस्मात्समस्तलोकानां हितमेव मयोच्यते
हरिनामपरान्मर्त्यान्न कलिर्बाधते
क्वचित् ११४

हरेर्नामैव नामैव नामैव मम जीवनम् कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा ११५
सूत उवाच
एवं स नारदो विप्राः सनकेन प्रबोधितः परां निर्वृत्तिमापन्नः पुनरेतदुवाच ह ११६
नारद उवाच
भगवन्सर्वशास्त्रज्ञ त्वयातिकरुणात्मना प्रकाशितं जगज्ज्योतिः परं ब्रह्म
सनातनम् ११७
एतदेव परं पुण्यमेतदेव परं तपः
यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं
सर्वपापविनाशनम् ११८
ब्रह्मन्नानाजगच्चैतदेकचित्संप्रकाशितम्
त्वयोक्तं तत्प्रतीयेऽह कथं
दृष्टान्तमन्तरा ११९
तस्माद्येन यथा ब्रह्म प्रतीतं बोधितेन
तु
तदाख्याहि यथा चित्तं
सीदत्स्थितिमवाप्नुयात् १२०
एतच्छ्रुत्वा वचो विप्रा नारदस्य महात्मनः
सनकः प्रत्युवाचेदं स्मरन्नारायणं परम् १२१

सनक उवाच
ब्रह्मन्नहं ध्यानपरो भवेयं सनन्दनं पृच्छ यथाभिलाषम्
वेदान्तशास्त्रे कुशलस्तवायं
निवर्तयेद्वा परमार्थवन्द्यः १२२
इतीरितं समाकर्ण्य सनकस्य स नारदः
सनन्दनं मोक्षधर्मान्प्रष्टुं
समुपचक्रमे १२३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे नाम-माहात्म्यन्नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१

अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः
श्रीनारद उवाच
कुतः सृष्टमिदं
ब्रह्मञ्जगत्स्थावरजङ्गमम्
प्रलये च कमभ्येति तन्मे ब्रूहि सनन्दन १
ससागरः सगगनः सशैलः सबलाहकः
सभूमिः साग्निपवनो लोकोऽय केन निर्मितः २
कथं सृष्टानि भूतानि कथं वर्णविभक्तयः शौचाशौचं कथं तेषां धर्माधर्मविधिः कथम् ३
कीदृशो जीवतां जीवः क्व वा गच्छन्ति ये मृताः
अस्माल्लोकादमुं लोकं सर्वं शंसतु मे भवान् ४

सनन्दन उवाच
शृणु नारद वक्ष्यामि चेतिहासं पुरातनम् भृगुणाभिहितं शास्त्रं भरद्वाजाय पृच्छते ५
कैलासशिखरे दृष्ट्वा दीप्यमानं महौजसम्
भृगुं महर्षिमासीनं भरद्वाजोऽन्वपृच्छत ६
भरद्वाज उवाच
कथं जीवो विचरति नानायोनिषु सन्ततम्
कथं मुक्तिश्च संसाराज्जायते तस्य मानद ७
यश्च नारायणः स्रष्टा
स्वयंभूर्भगवान्स्वयम्
सेव्यसेवकभावेन वर्तेते इति तौ सदा ८
प्रविशन्ति लये सर्वे यमीशं सचराचराः
लोकानां रमणः सोऽय निर्गुणश्च निरञ्जनः ९
अनिर्देश्योऽप्रतर्क्यश्च कथं ज्ञायेत
कैर्मुने
कथमेनं परात्मानं कालशक्तिदुरन्वयम् १०
अतर्क्यचरितं वेदाः स्तुवन्ति कथमादरात्
जीवो जीवत्वमुल्लन्घ्य कथं ब्रह्म
समन्वयात् ११
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं तन्मे ब्रूहि
कृपानिधे
एवं स भगवान्पृष्टो भरद्वाजेन संशयम् १२
महर्षिर्ब्रह्मसङ्काशः सर्वं तस्मै ततोऽब्रवीत्
भृगुरुवाच

मानसो नाम यः पूर्वो विश्रुतौ वै
महर्षिभिः १३
अनादिनिधनो देवस्तथा तेभ्योऽजरामरः
अव्यक्त इति विख्यातः
शाश्वतोऽथाक्षयोऽव्ययः १४
यतः सृष्टानि भूतानि जायन्ते च म्रियन्ति च
सोऽसृजत्प्रथमं देवो महान्तं नाम नामतः १५
आकाशमिति विख्यातं सर्वभूतधरः प्रभुः आकाशादभवद्वारि सलिलादग्निमारुतौ १६ अग्निमारुतसंयोगात्ततः समभवन्मही ततस्तेजोमयं दिव्यं पद्मसृष्टं स्वयंभुवा १७
तस्मात्पद्मात्समभवद्ब्रह्मा वेदमयो विधिः
अहङ्कार इति ख्यातः सर्वभूतात्मभूतकृत् १८
ब्रह्मा वै स महातेजा य एते पञ्च धातवः शैलास्तस्यास्थिसङ्घास्तु मांसं मसि च
मेदिनी १९
समुद्रास्तस्य रुधिरमाकाशमुदरं तथा
पवनश्चैव निश्वासस्तेजोऽग्निर्निम्नगाः
शिराः २०
अग्निषोमौ च चन्द्रार्कौ नयने तस्य विश्रुते

नभश्चोर्ध्वशिरस्तस्य क्षितिः पादौ भुजौ
दिशः २१
दुर्विज्ञेयो ह्यचिन्त्यात्मा सिद्धैरपि
न संशयः
स एष भगवान्विष्णुरनन्त इति विश्रुतः २२
सर्वभूतात्मभूतस्थो
दुर्विज्ञेयोऽकृतात्मभिः
अहङ्कारस्य यः स्रष्टा सर्वभूतभवाय वै
ततः समभवद्विश्वं पृष्टोऽह यदिह त्वया २३
भरद्वाज उवाच
गगनस्य दिशां चैव भूतलस्यानिलस्य च कान्यत्र परिमाणानि संशयं छिंधि तत्त्वतः २४
भृगुरुवाच
अनन्तमेतदाकाशं सिद्धदैवतसेवितम् रम्यं नानाश्रयाकीर्णं यस्यान्तो नाधिगम्यते २५
ऊर्ध्वं गतेरधस्तात्तु चन्द्रादित्यौ न
पश्यतः
तत्र देवाः स्वयं दीप्ता
भास्कराभाग्निवर्चसः २६
ते चाप्यन्तं न पश्यन्ति नभसः प्रथितौजसः
दुर्गमत्वादनन्तत्वादिति मे वद मानद २७
उपरिष्टोपरिष्टात्तु प्रज्वलद्भिः
स्वयंप्रभैः
निरुद्धमेतदाकाशं ह्यप्रमेयं सुरैरपि २८

पृथिव्यन्ते समुद्रास्तु समुद्रान्ते तमः स्मृतम्
तमसेऽन्ते जलं
प्राहुर्जलस्यान्तेऽग्निरेव च २९
रसातलान्ते सलिलं जलान्ते पन्नगाधिपाः
तदन्ते पुनराकाशमाकाशान्ते पुनर्जलम् ३०
एवमन्तं भगवतः प्रमाणं सलिलस्य च अग्निमारुततोयेभ्यो दुर्ज्ञेयं दैवतैरपि ३१
अग्निमारुततोयानां वर्णा क्षितितलस्य च आकाशसदृशा ह्येते भिद्यन्ते तत्त्वदर्शनात् ३२
पठन्ति चैव मुनयः शास्त्रेषु विविधेषु च त्रैलोक्ये सागरे चैव प्रमाणं विहितं यथा ३३
अदृश्यो यस्त्वगम्यो यः कः
प्रमाणमुदीरयेत्
सिद्धानां देवतानां च परिमीता यदा गतिः ३४
तदगण्यमनन्तस्य नामानन्तेति विश्रुतम्
नामधेयानुरूपस्य मानसस्य महात्मनः ३५
यदा तु दिव्यं यद्रूपं ह्रसते वर्द्धते
पुनः
कोऽन्यस्तद्वेदितुं शक्यो योऽपि
स्यात्तद्विधोऽपरः ३६
ततः पुष्करतः सृष्टः सर्वज्ञो मूर्तिमान्प्रभुः

ब्रह्मा धर्ममयः पूर्वः प्रजापतिरनुत्तमः ३७
भरद्वाज उवाच
पुष्करो यदि संभूतो ज्येष्ठं भवति पुष्करम्
ब्रह्माणं पूर्वजं चाह भवान्सन्देह एव मे ३८
भृगुरुवाच
मानसस्येह या मूर्तिर्ब्रह्मत्वं समुपागता
तस्यासनविधानार्थं पृथिवी पद्ममुच्यते ३९
कर्णिका तस्य पद्मस्य
मेरुर्गगनमुच्छ्रितः
तस्य मध्ये स्थितो लोकान्सृजत्येष
जगद्विधिः ४०
भरद्वाज उवाच
प्रजाविसर्गं विविधं कथं स सृजति प्रभुः
मेरुमध्ये स्थितो ब्रह्मा
तद्बहिर्द्विजसत्तम ४१
भृगुरुवाच
प्रजाविसर्गं विविधं मानसो मनसाऽसृजत्
संरक्षणार्थं भूतानां सृष्टं प्रथमतो
जलम् ४२
यत्प्राणाः सर्वभूतानां सृष्टं प्रथमतो जलम्
यत्प्राणाः सर्वभूतानां वर्द्धन्ते येन च

प्रजाः ४३
परित्यक्ताश्च नश्यन्ति तेनेदं सर्वमावृतम्
पृथिवी पर्वता मेघा मूर्तिमन्तश्च ये परे
सर्वं तद्वारुणं ज्ञेयमापस्तस्तंम्भरे
पुनः ४४
भरद्वाज उवाच
कथं सलिलमुत्पन्नं कथं चैवाग्निमारुतौ
कथं वा मेदिनी सृष्टेत्यत्र मे संशयो
महान् ४५
भृगुरुवाच
ब्रह्मकल्पे पुरा ब्रह्मन् ब्रह्मर्षीणां
समागमे
लोकसंभवसन्देहः समुत्पन्नो महात्मनाम् ४६
तेऽतिष्ठन्ध्यानमालम्ब्य मौनमास्थाय
निश्चलाः
त्यक्ताहाराः स्पर्द्धमाना दिव्यं
वर्षशतं द्विजाः ४७
तेषां ब्रह्ममयी वाणी सर्वेषां
श्रोत्रमागमत्
दिव्या सरस्वती तत्र संबभूव नभस्तलात् ४८
पुरास्तिमितमाकाशमनन्तमचलोपमम् नष्टचन्द्रार्कपवनं प्रसुप्तमिव संबभौ ४९
ततः सलिलमुत्पन्नं तमसीव तमः परम् तस्माच्च सलिलोत्पीडादुदतिष्ठत मारुतः ५०

यथाभवनमच्छिद्रं निःशब्दमिव लक्ष्यते तच्चाम्भसा पूर्यमाणं सशब्दं कुरुतेऽनिलः ५१
तथा सलिलसंरुद्धे नभसोऽन्त निरन्तरे भित्त्वार्णवतलं वायुः समुत्पतति घोषवान् ५२
एषु वै चरते वायुरर्णवोत्पीडसंभवः आकाशस्थानमासाद्य प्रशान्तिं नाधिगच्छति ५३
तस्मिन्वाय्वम्बुसङ्घर्षे दीप्ततेजा महाबलः
प्रादुरासीदूर्ध्वशिखः कृत्वा
निस्तिमिरं तमः ५४
अग्निः पवनसंयुक्तः खं समाक्षिपते जलम्
तदग्निवायुसंपर्काद्घनत्वमुपपद्यते ५५
तस्याकाशं निपतितः स्नेहात्तिष्ठति
योऽपरः
स सङ्घातत्वमापन्नो भूमित्वमनुगच्छति ५६
रसानां सर्वगन्धानां स्नेहानां प्राणिनां
तथा
भूमिर्योनिरियं ज्ञेया यस्याः सर्वं
प्रसूयते ५७
भरद्वाज उवाच
य एते धातवः पञ्च रक्ष्या यानसृजत्प्रभुः
आवृता यैरिमे लोका महाभूताभिसंज्ञितैः ५८
यदाऽसृजत्सहस्राणि भूतानां स महामतिः

पश्चात्तेष्वेव भूतत्वं कथं समुपपद्यते ५९
भृगुरुवाच
अमितानि महाष्टानि यान्ति भूतानि संभवम् अतस्तेषां महाभूतशब्दोऽयमुपपद्यते ६० चेष्टा वायुः खमाकाशमूष्माग्निः सलिलं द्रवः
पृथिवी चात्र सङ्घातः शरीरं पाञ्चभौतिकम् ६१
इत्यतः पञ्चभिर्युक्तैर्युक्तं स्थावरजङ्गमम्
श्रोत्रे घ्राणो रसः स्पर्शो दृष्टिश्चेंद्रियसंज्ञिताः ६२
भरद्वाज उवाच
पञ्चभिर्यदि भूतैस्तु युक्ताः स्थावरजङ्गमाः
स्थावराणां न दृश्यन्ते शरीरे पञ्च धातवः ६३
अनूष्मणामचेष्टानां घनानां चैव तत्त्वतः वृक्षाणां नोपलभ्यन्ते शरीरे पञ्च धातवः ६४
न शृण्वन्ति न पश्यन्ति न गन्धरसवेदिनः न च स्पर्शं हि जानन्ति ते कथं पञ्च धातवः ६५
अद्रवत्वादनग्नित्वादभूमित्वादवायुतः आकाशस्याप्रमेयत्वाद्वृक्षाणां नास्ति

भौतिकम् ६६
भृगुरुवाच
घनानामपि वृक्षाणामाकाशोऽस्ति न संशयः
तेषां पुष्पफलव्यक्तिर्नित्यं
समुपपद्यते ६७
ऊष्मतो म्लायते पर्णं त्वक्फलं पुष्पमेव
च
म्लायते शीर्यते चापि स्पर्शस्तेनात्र
विद्यते ६८
वाय्वग्न्यशनिनिर्घोषैः फलं पुष्पं
विशीर्यते
श्रोत्रेण गृह्यते
शब्दस्तस्माच्छृण्वन्ति पादपाः ६९
वल्ली वेष्टयते वृक्षान्सर्वतश्चैव
गच्छति
नह्यदृष्टश्च मार्गोऽस्ति
तस्मात्पश्यन्ति पादपाः ७०
पुण्यापुण्यैस्तथा गन्धैर्धूपैश्च
विविधैरपि
अरोगाः पुष्पिताः सन्ति तस्माज्जिघ्रन्ति
पादपाः ७१
सुखदुःखयोर्ग्रहणाच्छिन्नस्य च विरोहणात्
जीवं पश्यामि वृक्षाणामचैतन्यं न विद्यते ७२
तेन तज्जलमादत्ते जरयत्यग्निमारुतौ

आहारपरिणामाच्च स्नेहो वृद्धिश्च जायते ७३
जङ्गमानां च सर्वेषां शरीरे पञ्च धातवः प्रत्येकशः प्रभिद्यन्ते यैः शरीरं
विचेष्टते ७४
त्वक् च मांसं तथास्थीनि मज्जा स्नायुश्च
पञ्चमः
इत्येतदिह सङ्घातं शरीरे पृथिवीमये ७५
तेजो ह्यग्निस्तथा क्रोधश्चक्षुरूष्मा तथैव च
अग्निर्जनयते यच्च पञ्चाग्नेयाः शरीरिणः ७६
श्रोत्रं घ्राणं तथास्यं च हृदयं कोष्ठमेव च
आकाशात्प्राणिनामेते शरीरे पञ्च धातवः ७७
श्लेष्मा पित्तमथ स्वेदो वसा शोणितमेव च
इत्यापः पञ्चधा देहे भवन्ति प्राणिनां
सदा ७८
प्राणात्प्रीणयते प्राणी
व्यानाद्व्यायच्छते तथा ७९
गच्छत्यपानोऽधश्चैव समानो हृद्यवस्थितः उदानादुच्छ्वसितीति पञ्च प्रितिइ! भेदाच्च भाषते
इत्येते वायवः पञ्च वेष्टयन्तीह देहिनम् ८०
भूमेर्गन्धगुणान्वेत्ति रसं चाद्भ्यः

शरीरवान्
तस्य गन्धस्य वक्ष्यामि विस्तराभिहितान्गुणान् ८१ इष्टश्चानिष्टगन्धश्च मधुरः कटुरेव च निर्हारी संहतः स्निग्धो रूक्षो विशद एव च ८२
एवं नवविधो ज्ञेयः पार्थिवो गन्धविस्तरः ज्योतिः पश्यति चक्षुर्भ्यः स्पर्शं वेत्ति च वायुना ८३
शब्दः स्पर्शश्च रूपं च रसश्चापि गुणाः स्मृताः
रसज्ञानं तु वक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ८४
रसो बहुविधः प्रोक्त ऋषिभिः प्रथितात्मभिः
मधुरो लवणस्तिक्तः कषायोऽम्ल कटुस्तथा ८५
एष षड्विधविस्तारो रसो वारिमयः स्मृतः
शब्दः स्पर्शश्च रूपश्च त्रिगुणं
ज्योतिरुच्यते ८६
ज्योतिः पश्यति रूपाणि रूपं च बहुधा
स्मृतम्
ह्रस्वो दीर्घस्तथा
स्थूलश्चतुरस्रोऽणुवृत्तवान् ८७
शुक्लः कृष्णस्तथा रक्तो नीलः पीतोऽरुणस्तथा
कठिनश्चिक्कणः श्लक्ष्णः पिच्छिलो मृदु

दारुणः ८८
एवं षोडशविस्तारो ज्योतीरूपगुणः स्मृतः तत्रैकगुणमाकाशं शब्द इत्येव तत्स्मृतम् ८९
तस्य शब्दस्य वक्ष्यामि विस्तरं
विविधात्मकम्
षड्जो ऋषभगान्धारौ मध्यमो धैवतस्तथा ९०
पञ्चमश्चापि विज्ञेयस्तथा चापि निषादवान्
एष सप्तविधः प्रोक्तो गुण आकाशसंभवः ९१
एश्वर्य्येण तु सर्वत्र स्थितोऽपि पटहादिषु
मृदङ्गभेरीशङ्खानां स्तनयित्नो रथस्य च ९२
एवं बहुविधाकारः शब्द आकाशसंभवः वायव्यस्तु गुणः स्पर्शः स्पर्शश्च बहुधा
स्मृतः ९३
उष्णः शीतः सुखं दुःखं स्निग्धो विशद एव च
तथा खरो मृदुः श्लक्ष्णो लघुर्गुरुतरोऽपि
च ९४
शब्दस्पर्शौ तु विज्ञेयौ द्विगुणौ
वायुरित्युत
एवमेकादशविधो वायव्यो गुण उच्यते ९५
आकाशजं शब्दमाहुरेभिर्वायुगुणैः सह
अव्याहतैश्चेतयते नवेति विषमा गतिः ९६
आप्यायन्ते च ते नित्यं धातवस्तैस्तु धातुभिः

आपोऽग्निर्मारुतश्चैव नित्यं जाग्रति देहिषु ९७
मूलमेते शरीरस्य व्याप्य प्राणानिह स्थिताः
पार्थिवं धातुमासाद्य यथा चेष्टयते बली ९८
श्रितो मूर्द्धानमग्निस्तु शरीरं परिपालयेत्
प्राणो मूर्द्धनि वाग्नौ च वर्तमानो विचेष्टते ९९
स जन्तुः सर्वभूतात्मा पुरुषः स सनातनः मनो बुद्धिरहङ्कारो भूतानि विषयश्च सः १००
एवं त्विह स सर्वत्र प्राणैस्तु परिपाल्यते
पृष्टतस्तु समानेन स्वां स्वां गतिमुपाश्रितः १०१
वस्तिमूलं गुदं चैव पावकं समुपाश्रितः वहन्मूत्रं पुरीषं वाप्यपानः परिवर्तते १०२
प्रयत्ने कर्मनियमे य एकस्त्रिषु वर्तते उदान इति तं प्राहुरध्यात्मज्ञानकोविदाः १०३
सन्धिष्वपि च सर्वेषु सन्निविष्टस्तथानिलः
शरीरेषु मनुष्याणां व्यान इत्युपदिश्यते

१०४
बाहुष्वग्निस्तु विततः समानेन समीरितः रसानाहृत्य दोषांश्च वर्तयन्नति चेष्टते १०५
अपानप्राणयोर्मध्ये प्राणापानसमीहितः समन्वितस्त्वधिष्ठानं सम्यक् पचति पावकः १०६
आस्यंहि पायुपर्यन्तमन्ते स्याद्गुदसंज्ञिते रेतस्तस्मात्प्रजायन्ते सर्वस्रोतांसि देहिनाम् १०७
प्राणानां सन्निपाताच्च सन्निपातः
प्रजायते
ऊष्मा चाग्निरिति ज्ञेयो योऽन्न पचति
देहिनाम् १०८
अग्निवेगवहः प्राणो गुदान्ते प्रतिहन्यते स ऊर्ध्वमागम्य पुनः समुत्क्षिपति पावकम् १०९
पक्वाशयस्त्वधो नाभ्या ऊर्ध्वमामाशयः
स्मृतः
नाभिमूले शरीरस्य सर्वे प्राणाश्च संस्थिताः ११०
प्रस्थिता हृदयात्सर्वे
तिर्यगूर्द्धमधस्तथा
वहन्त्यन्नरसान्नाड्यो दश
प्राणप्रचोदिताः १११

एष मार्गोऽपि योगानां येन गच्छन्ति तत्पदम्
जितक्लमाः समा धीरा
मूर्द्धन्यात्मानमादधन् ११२
एवं सर्वेषु विहितप्राणापानेषु देहिनाम्
तस्मिन्समिध्यते नित्यमग्निः
स्थाल्यामिवाहितः ११३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे द्वितीयपादे भृगुभरद्वाजसंवादे जगदुत्पत्तिवर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ४२

अथ त्रचत्वारिंशोऽध्यायः
भरद्वाज उवाच
यदि प्राणपतिर्वायुर्वायुरेव विचेष्टते
श्वसित्याभाषते चैव ततो जीवो निरर्थकः १
य ऊष्मभाव आग्नेयो वह्निनैवोपलभ्यते
अग्निर्जरयते चैतत्तदा जीवो निरर्थकः २
जन्तोः प्रम्रियमाणस्य जीवो नैवोपलभ्यते
वायुरेव जहात्येनमूष्मभावश्च नश्यति ३
यदि वायुमयो जीवः संश्लेषो यदि वायुना वायुमण्डलवत्पश्येद्गच्छेत्सह मरुद्गणैः ४
संश्लेषो यदि वा तेन यदि तस्मात्प्रणश्यति महार्णवविमुक्तत्वादन्यत्सलिलभाजनम् ५ कूपे वा सलिलं दद्यात्प्रदीपं वा हुताशने

क्षिप्रं प्रविश्य नश्येत यथा नश्यत्यसौ तथा ६
पञ्चधारणके ह्यस्मिञ्छरीरे जीवितं कृतम् येषामन्यतराभावाच्चतुर्णां नास्ति संशयः ७
नश्यन्त्यापो
ह्यनाहाराद्वायुरुच्छ्वासनिग्रहात् नश्यते
कोष्ठभेदार्थमग्निर्नश्यत्यभोजनात् ८
व्याधिव्रणपरिक्लेशैर्मेदिनी चैव
शीर्यते
पीडितेऽन्यतरे ह्येषां सङ्घातो याति
पञ्चताम् ९
तस्मिन्पञ्चत्वमापन्ने जीवः किमनुधावति किं खेदयति वा जीवः किं शृणोति ब्रवीति च १०
एषा गौः परलोकस्थं तारयिष्यति मामिति
यां दत्त्वा म्रियते जन्तुः सा गौः कं
तारयिष्यति ११
गौश्च प्रतिग्रहीता च दाता चैव समं यदा
इहैव विलयं यान्ति कुतस्तेषां समागमः १२
विहगैरुपभुक्तस्य शैलाग्रात्पतितस्य च अग्निना चोपयुक्तस्य कुतः सञ्जीवनं पुनः १३
छिन्नस्य यदि वृक्षस्य न मूलं प्रतिरोहति जीवन्यस्य प्रवर्तन्ते मृतः क्व

पुनरेष्यति १४
जीवमात्रं पुरा सृष्टं यदैतत्परिवर्तते
मृता मृताः प्रणश्यन्ति बीजाद्बीजं
प्रणश्यति १५
इति मे संशयो ब्रह्मन्हृदये परिधावति
तं निवर्तय सर्वज्ञ यतस्त्वामाश्रितो
ह्यहम् १६
सनन्दन उवाच
एवं पृष्टस्तदानेन स भृगुर्ब्रह्मणः सुतः पुनराह मुनिश्रेष्ठ तत्सन्देहनिवृत्तये १७
भृगुरुवाच
न प्राणाः सन्ति जीवस्य दत्तस्य च कृतस्य च
याति देहान्तरं प्राणी शरीरं तु विशीर्यते १८
न शरीरश्रितो जीवस्तस्मिन्नष्टे
प्रणश्यति
समिधामग्निदग्धानां यथाग्निर्दृश्यते
तथा १९
भरद्वाज उवाच
अग्नेर्यथा तस्य नाशात्तद्विनाशो न विद्यते
इन्धनस्योपयोगान्ते स वाग्निर्नोपलभ्यते २०
नश्यतीत्येव जानामि शान्तमग्निमनिन्धनम्

गतिर्यस्य प्रमाणं वा संस्थानं वा न विद्यते २१
भृगुरुवाच
समिधामुपयोगान्ते स चाग्निर्नोपलभ्यते नश्यतीत्येव जानामि शान्तमग्निमनिन्धनम् २२
गतिर्यस्य प्रमाणं वा संस्थानं वा न विद्यते
समिधामुपयोगान्ते यथाग्निर्नोपलभ्यते २३ आकाशानुगतत्वाद्धि दुर्ग्राह्यो हि निराश्रयः
तथा शरीरसन्त्यागे जीवो ह्याकाशवत्स्थितः २४
न नश्यते सुसूक्ष्मत्वाद्यथा ज्योतिर्न संशयः
प्राणान्धारयते ह्यग्निः स जीव उपधार्यताम् २५
वायुसन्धारणो
ह्यग्निर्नश्यत्युच्छ्वासनिग्रहात् तस्मिन्नष्टे शरीराग्नौ ततो देहमचेतनम् २६
पतितं याति भूमित्वमयनं तस्य हि क्षितिः जङ्गमानां हि सर्वेषां स्थावराणां तथैव च २७
आकाशं पवनोऽन्वेति ज्योतिस्तमनुगच्छति तेषां त्रयाणामेकत्वाद् द्वयं भूमौ

प्रतिष्ठितम् २८
यत्र खं तत्र पवनस्तत्राग्निर्यत्र
मारुतः
अमूर्तयस्ते विज्ञेया मूर्तिमन्तः
शरीरिणः २९
भरद्वाज उवाच
यद्यग्निमारुतौ भूमिः खमापश्च शरीरिषु
जीवः किंलक्षणस्तत्रेत्येतदाचक्ष्व
मेऽनघ ३०
पञ्चात्मके पञ्चरतौ पञ्चविज्ञानसंज्ञके
शरीरे प्राणिनां जीवं वेत्तुमिच्छामि
यादृशम् ३१
मांसशोणितसङ्घाते मेदः
स्नाय्वस्थिसञ्चये
भिद्यमाने शरीरे तु जीवो नैवोपलभ्यते ३२
यद्यजीवशरीरं तु पञ्चभूतसमन्वितम् शारीरे मानसे दुःखे कस्तां वेदयते रुजम् ३३
शृणोति कथितं जीवः कर्णाभ्यां न शृणोति तत्
महर्षे मनसि व्यग्रे तस्माज्जीवो निरर्थकः ३४
सर्वे पश्यन्ति यद्दृश्यं मनोयुक्तेन चक्षुषा
मनसि व्याकुले चक्षुः पश्यन्नपि न पश्यति ३५

न पश्यति न चाघ्राति न शृणोति न भाषते
न च स्पर्शमसौ वेत्ति निद्रावशगतः पुनः ३६
हृष्यति क्रुद्ध्य्ते कोऽत्र शोचत्युद्विजते च कः
इच्छति ध्यायति द्वेष्टि वाक्यं वाचयते च कः ३७
भृगुरुवाच
तं पञ्चसाधारणमत्र किञ्चिच्छरीरमेको
वहतेंऽतरात्मा
स वेत्ति गन्धांश्च रसाञ्छ्रुतीश्च
स्पर्शं च रूपं च गुणांश्च येऽन्ये ३८
पञ्चात्मके पञ्चगुणप्रदर्शी स
सर्वगात्रनुगतोऽन्तरात्मा
स वेत्ति दुःखानि सुखानि चात्र
तद्विप्रयोगात्तु न वेत्ति देहम् ३९
यदा न रूपं न स्पर्शो नोष्मभावश्च पावके तदा शान्ते शरीराग्नौ देहत्यागेन नश्यति ४०
आपोमयमिदं सर्वमापोमूर्तिः शरीरिणाम्
तत्रात्मा मानसो ब्रह्म सर्वभूतेषु
लोककृत् ४१
आत्मानं तं विजानीहि सर्वलोकहितात्मकम्
तस्मिन्यः संश्रितो देहे ह्यब्बिन्दुरिव
पुष्करे ४२
क्षेत्रज्ञं तं विजानीहि नित्यं

लोकहितात्मकम्
तमो रजश्च सत्त्वं च विद्धि जीवगुणानिमान् ४३
अचेतनं जीवगुणं वदन्ति स चेष्टते
चेष्टयते च सर्वम्
अतः परं क्षेत्रविदो वदन्ति
प्रावर्तयद्यो भुवनानि सप्त ४४
न जीवनाशोऽस्ति हि देहभेदे
मिथ्यैतदाहुर्मुन इत्यबुद्धाः
जीवस्तु देहान्तरितः प्रयाति
दशार्द्धतस्तस्य शीररभेदः ४५
एवं भूतेषु सर्वेषु गूढश्चरति सर्वदा
दृश्यते त्वग्र्यया बुध्या सूक्ष्मया
तत्त्वदर्शिभिः ४६
तं पूर्वापररात्रेषु युञ्जानः सततं बुधः
लब्धाहारो विशुद्धात्मा
पश्यत्यात्मानमात्मनि ४७
चित्तस्य हि प्रसादेन हित्वा कर्म
शुभाशुभम्
प्रसन्नात्मात्मनि स्थित्वा
सुखमानन्त्यमश्नुते ४८
मानसोऽग्नि शरीरेषु जीव इत्यभिधीयते
सृष्टिः प्रजापतेरेषा
भूताध्यात्मविनिश्चये ४९
असृजद्ब्राह्मणानेव पूर्वं ब्रह्मा प्रजापतिः

आत्मतेजोऽभिनिर्वृत्तान्भास्कराग्निसमप्रभान् ५०
ततः सत्यं च धर्मं च तथा ब्रह्म च शाश्वतम् आचारं चैव शौचं च स्वर्गाय विदधे प्रभुः ५१
देवदानवगन्धर्वा दैत्यासुरमहोरगाः यक्षराक्षसनागाश्च पिशाचा मनुजास्तथा ५२
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राणामसितस्तथा
भरद्वाज उवाच
चातुर्वर्ण्यस्य वर्णेन यदि वर्णो
विभिद्यते ५३
स्वेदमूत्रपुरीषाणि श्लेष्मा पित्तं
सशोणितम्
त्वन्तः क्षरति सर्वेषां कस्माद्वर्णो
विभज्यते ५४
जङ्गमानामसङ्ख्येयाः स्थावराणां च जातयः तेषां विविधवर्णानां कुतो वर्णविनिश्चयः ५५
भृगुरुवाच
न विशेषोऽस्ति वर्णानां सर्वं ब्रह्ममयं जगत्
ब्रह्मणा पूर्वसृष्टं हि कर्मणा वर्णतां गतम् ५६
कामभोगाः प्रियास्तीक्ष्णाः क्रोधताप्रियसाहसाः

त्यक्तस्वकर्मरक्तागास्ते द्विजाः क्षत्रतां गताः ५७
गोभ्यो वृत्तिं समास्थाय पीताः
कृष्युपजीविनः
स्वधर्म्मान्नानुतिष्ठन्ति ते द्विजा
वैश्यतां गताः ५८
हिंसानृतपरा लुब्धाः सर्वकर्मोपजीविनः
कृष्णाः शौचपरिभ्रष्टास्ते द्विजाः शूद्र
तां गताः ५९
इत्येतैः कर्मभिर्व्याप्ता द्विजा
वर्णान्तरं गताः
ब्राह्मणा धर्मतन्त्रस्थास्तपस्तेषां न
नश्यति ६०
ब्रह्म धारयतां नित्यं व्रतानि
नियमांस्तथा
ब्रह्म चैव पुरा सृष्टं येन जानन्ति
तद्विदः ६१
तेषां बहुविधास्त्वन्यास्तत्र तत्र द्विजातयः
पिशाचा राक्षसाः प्रेता विविधा म्लेच्छजातयः
सा सृष्टिर्मानसी नाम धर्मतन्त्रपरायणा ६२
भरद्वाज उवाच
ब्राह्मणः केन भवति क्षत्रियो वा द्विजोत्तम

वैश्यः शूद्रश्च विप्रर्षे तद्ब्रूहि वदतां वर ६३
भृगुरुवाच
जातकर्मादिभिर्यस्तु संस्कारैः संस्कृतः शुचिः
वेदाध्ययनसंपन्नो ब्रह्मकर्मस्ववस्थितः ६४
शौचाचारस्थितः सम्यग्विद्याभ्यासी गुरुप्रियः
नित्यव्रती सत्यपरः स वै ब्राह्मण उच्यते ६५
सत्यं दानमथोऽद्रोह आनृशंस्यं कृपा घृणा तपस्या दृश्यते यत्र स ब्राह्मण इति स्मृतः ६६
क्षत्रजं सेवते कर्म वेदाध्ययनसङ्गतः दानादानरतिर्यस्तु स वै क्षत्रिय उच्यते ६७
विशत्याशु पशुभ्यश्च कृष्यादानरतिः शुचिः वेदाध्ययनसंपन्नः स वैश्य इति संज्ञितः ६८
सर्वभक्षरतिर्नित्यं सर्वकर्मकरोऽशुचिः त्यक्तवेदस्त्वनाचारः स वै शूद्र इति स्मृतः ६९
शूद्रे चैतद्भवेल्लक्ष्म द्विजे तच्च न विद्यते
न वै शूद्रो भवेच्छूद्रो ब्राह्मणो

ब्राह्मणो न च ७०
सर्वोपायैस्तु लोभस्य क्रोधस्य च विनिग्रहः
एतत्पवित्रं ज्ञानानां तथा चैवात्मसंयमः ७१
वर्ज्यौ सर्वात्मना तौ हि श्रेयोघातार्थमुद्यतौ
नित्यं क्रोधाच्छ्रियं रक्षेत्तपो
रक्षेत्तु मत्सरात् ७२
विद्यां मानापमानाभ्यामात्मानं तु
प्रमादतः ७३
यस्य सर्वे समारम्भा निराशीर्बन्धना
द्विज
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च
बुद्धिमान् ७४
अहिंस्रः सर्वभूतानां मैत्रायणगतश्चरेत्
परिग्रहात्परित्यज्य भवेद्बुद्ध्या
जितेन्द्रियः ७५
अशोकस्थानमातिष्ठेदिह चामुत्र चाभयम्
तपोनित्येन दान्तेन मुनिना संयतात्मना ७६
अजितं जेतुकामेन व्यासङ्गेषु ह्यसङ्गिना
इन्द्रियैर्गृह्यते यद्यत्तत्तद्
व्यक्तमिति स्थितिः ७७
अव्यक्तमिति विज्ञेयं लिङ्गग्राह्यमतीन्द्रियम् अविश्रम्भेण मन्तव्यं विश्रम्भे

धारयेन्मनः ७८
मनः प्राणेन गृह्णीयात्प्राणं ब्रह्मणि
धारयेत्
निर्वेदादेव निर्वाणं न च
किञ्चिद्विचिन्तयेत् ७९
सुखं वै ब्राह्मणो
ब्रह्मन्निर्वेदेनाधिगच्छति
शौचे तु सततं युक्तः सदाचारसमन्वितः ८०
स्वनुक्रोशश्च भूतेषु तद्द्विजातिषु
लक्षणम्
सत्यं व्रतं तपः शौचं सत्यं विसृजते
प्रजाः ८१
सत्येन धार्यते लोकः स्वः सत्येनैव
गच्छति
अनृतं तमसो रूपं तमसा नीयते ह्यधः ८२
तमोग्रस्ता न पश्यन्ति प्रकाशं तमसावृताः
सुदुष्प्रकाश इत्याहुर्नरकं तम एव च ८३
सत्यानृतं तदुभयं प्राप्यते जगतीचरैः
तत्राप्येवंविधा लोके वृत्तिः सत्यानृते
भवेत् ८४
धर्माधर्मौ प्रकाशश्च तमो दुःखसुखं तथा
शारीरैर्मानसैर्दुःखैः
सुखैश्चाप्यसुखोदयैः ८५
लोकसृष्टं प्रपश्यन्तो न मुह्यन्ति विचक्षणाः
तत्र दुःखविमोक्षार्थं प्रयतेत विचक्षणः

८६
सुखं ह्यनित्यं भूतानामिह लोके परत्र च राहुग्रस्तस्य सोमस्य यथा ज्योत्स्ना न भासते ८७
तथा तमोभिभूतानां भूतानां नश्यते सुखम् ८८
तत्खलु द्विविधं सुखमुच्यते शारीरं मानसं च
इह खल्वमुष्मिंश्च लोके वस्तुप्रवृत्तयः सुखार्थमभिधीयन्ते नहीतः परत्रापर्वगफलाद्विशिष्टतरमस्ति
स एव काम्यो गुणविशेषो धर्मार्थगुणारम्भस्तद्धेतुरस्योत्पत्तिः सुखप्रयोजनार्थमारंभाः
भरद्वाज उवाच
वदैतद्भवताभिहितं सुखानां परमा
स्थितिरिति ८९
न तदुपगृह्णीमो न ह्येषामृषीणां महति
स्थितानाम् ९०
अप्राप्य एष काम्यगुणविशेषो न च्नमभिशीलयन्ति
तपसि श्रूयते त्रिलोककृद्ब्रह्मा
प्रभुरेकाकी तिष्ठति ब्रह्मचारी न
कामसुखेष्वात्मानमवदधाति ९१
अपि च भगवान्विश्वेश्वर उमापतिः
काममभिवर्तमानमनङ्गत्वेन सममनयत् ९२

तस्माद्भूमौ न तु महात्मभिरञ्जयति गृहीतो न त्वेष तावद्विशिष्टो गुणविशेष इति
९३
नैतद्भगवतः प्रत्येमि भवता तूक्तं सुखानां परमाः स्त्रियः इति लोकप्रवादो हि
द्विविधः फलोदयः सुकृतात्सुखमवाप्यतेऽन्यथा दुःखमिति ९४ भृगुरुवाच
अत्रोच्यते अनृतात्खलु तमः प्रादुर्भूतं ततस्तमोग्रस्ता अधर्ममेवानुवर्तन्ते न धर्मं
क्रोधलोभमोहहिंसानृतादिभिरवच्छन्नाः खल्वस्मिंल्लोके नामुत्र सुखमाप्नुवन्ति विविधव्याधिरुजोपतापैरवकीर्यन्ते वधबन्धनपरिक्लेशादिभिश्च क्षुत्पिपासाश्रमकृतैरुपतापैरुपतप्यन्ते वर्षवातात्युष्णातिशीतकृतैश्च प्रतिभयैः
शारीरैर्दुःखैरुपतप्यन्ते बन्धुधनविनाशविप्रयोगकृतैश्च मानसैः शोकैरभिभूयन्ते जरामृत्युकृतैश्चान्यैरिति यस्त्वेतैः ९५
शारीरं मानसं नास्ति न जरा न च पातकम् नित्यमेव सुखं स्वर्गे सुखं दुःखमिहोभयम्

९६
नरके दुःखमेवाहुः सुखं तत्परमं पदम् पृथिवी सर्वभूतानां जनित्री तद्विधाः स्त्रियः ९७
पुमान्प्रजापतिस्तत्र शुक्रं तेजोमयं विदुः
इत्येतल्लोकनिर्माता धर्मस्य चरितस्य च ९८
तपसश्च सुतप्तस्य स्वाध्यायस्य हुतस्य च हुतेन शाम्यते पापं स्वाध्याये शान्तिरुत्तमा ९९
दाने भोगानित्याहुस्तपसा
स्वर्गमाप्नुयात्
दानं तु द्विविधं प्राहुः परत्रार्थमिहैव
च १००
सद्भ्यो यद्दीयते
किञ्चित्तत्परत्रोपतिष्ठते
असद्भ्यो दीयते यत्तु तद्दानमिह भुज्यते
यादृशं दीयते दानं तादृशं फलमश्नुते १०१
भरद्वाज उवाच
किं कस्य धर्मचरणं किं वा धर्मस्य लक्षणम् धर्मः कतिविधो वापि तद्भवान्वक्तुमर्हति १०२
भृगुरुवाच
स्वधर्माचरणे युक्ता ये भवति मनीषिणः तेषां स्वर्गफलावाप्तिर्योऽन्यथा स

विमुह्यते १०३
भरद्वाज उवाच
यदेतच्चातुराश्रम्यं ब्रह्मर्षिविहितं
पुरा
तेषां स्वे स्वे समाचारास्तन्मे
वक्तुमिहार्हसि १०४
भृगुरुवाच
पूर्वमेव भगवता ब्रह्मणा
लोकहितमनुतिष्ठता
धर्मसंरक्षणार्थमाश्रमाश्चत्वारोऽभिनिर्द्दिष्टाः १०५
तत्र गुरुकुलवासमेव प्रथममाश्रममाहरन्ति सम्यगत्र
शौचसंस्कारनियमव्रतविनियतात्मा उभे सन्ध्ये भास्कराग्निदैवतान्युपस्थाय विहाय
तद्ध्य्लास्यं गुरोरभिवादनवेदाभ्यासश्रवणपवित्रीकृतान्तरात्मा त्रिषवणमुपस्पृश्य ब्रह्मचर्याग्निपरिचरणगुरुशुश्रूषां नित्यभिक्षाभैक्ष्यादिसर्वनिवेदितान्तरात्मा
गुरुवचननिदेशानुष्ठानाप्रतिकूलो गुरुप्रसादलब्धस्वाध्यायतत्परः स्यात् १०६
भवति चात्र श्लोकः

गुरुं यस्तु समाराध्य द्विजो वेदमवाप्नुयात्
तस्य स्वर्गफलावाप्तिः सिद्ध्य्ते चास्य मानसम्
इति गार्हस्थ्यं खलु द्वितीयमाश्रमं वदन्ति १०७
तस्य सदाचारलक्षणं सर्वमनुव्याख्यास्यामः
समावृतानां सदाचाराणां सहधर्मचर्यफलार्थिनां गृहाश्रमो विधीयते १०८
धर्मार्थकामावाप्तिर्ह्यत्र त्रिवर्गसाधनमपेक्ष्यागर्हितकर्मणा धनान्यादाय स्वाध्यायोपलब्धप्रकर्षेण वा ब्रह्मर्षिनिर्मितेन वा अद्भिः सागरगतेन वा द्रव्यनियमाभ्यासदैवतप्रसादोपब्धेन वा धनेन गृहस्थो गार्हस्थ्यं वर्तयेत् १०९
तद्धि सर्वाश्रमाणां मूलमुदाहरन्ति गुरुकुलनिवासिनः परिव्राजका येऽन्ये सङ्कल्पितव्रतनियमधर्मानुष्ठानिनस्तेषामप्यन्तरा च भिक्षाबलिसंविभागाः प्रवर्तन्ते
११०
वानप्रस्थानां च द्रव्योपस्कार इति प्रायशः खल्वेते साधवः साधुपथ्योदनाः

स्वाध्यायप्रसङ्गिनस्तीर्थाभिगमनदेशदर्शनार्थं पृथिवीं पर्यटन्ति १११
तेषां
प्रत्युत्थानाभिगमनमनसूयावाक्यदानसुखसत्कारासनसुखशयनाभ्यवहारसत्क्रिया
चेति ११२
भवति चात्र श्लोकः
अतिथिर्यस्य भग्नाशो
गृहात्प्रतिनिवर्तते
स दत्त्वा दुष्कृतं तस्मै पुण्यमादाय
गच्छति ११३
अपि चात्र यज्ञक्रियाभिर्देवताः
प्रीयन्ते निवापेन पितरो
विद्याभ्यासश्रवणधारणेन
ऋषयः अपत्योत्पादनेन प्रजापतिरिति ११४
श्लोकौ चात्र भवतः
वात्सल्याः सर्वभूतेभ्यो वायोः श्रोत्रस्तथा गिरा
परितापोपघातश्च पारुष्यं चात्र गर्हितम् ११५
अवज्ञानमहङ्कारो दम्भश्चैव विगर्हितः अहिंसा सत्यमक्रोधं सर्वाश्रमगतं तपः ११६ अपि चात्र
माल्याभरणवस्त्राभ्यङ्गनित्योपभोगनृत्यगीतवादित्रश्रुतिसुखनयनस्नेहरामादर्शनानां

प्राप्तिर्भक्ष्यभोज्यलेह्यपेयचोष्याणामभ्यवहार्य्याणां विविधानामुपभोगः ११७
स्वविहारसन्तोषः कामसुखावाप्तिरिति त्रिवर्गगुणनिर्वृत्तिर्यस्य नित्यं
गृहाश्रमे
स सुखान्यनुभूयेह शिष्टानां
गतिमाप्नुयात् ११८
उञ्छवृत्तिर्गृहस्थो यः स्वधर्मचरणे रतः
त्यक्तकामसुखारम्भः स्वर्गस्तस्य न
दुर्लभः ११९
वानप्रस्था खल्वपि धर्ममनुसरन्तः पुण्यानि तीर्थानि नदीप्रस्रवणानि
स्वभक्तेष्वरण्येषु
मृगवराहमहिषशार्दूलवनगजाकीर्णेषु
तपस्यन्ते अनुसञ्चरन्ति १२०
त्यक्तग्राम्यवस्त्राभ्यवहारोपभोगा वन्यौषधिफलमूलपर्णपरिमितविचित्रनियताहाराः
स्थानासनिनो
भूपाषाणसिकताशर्करावालुकाभस्मशायिनः काशकुशचर्मवल्कलसंवृताङ्गाः केशश्मश्रुनखरोमधारिणो नियतकालोपस्पर्शनाः शुष्कबलिहोमकालानुष्ठायिनः समित्कुशकुसुमापहारसंमार्जनलब्धविश्रामाः शीतोष्णपवनविष्टम्भविभिन्नसर्वत्वचो

विविधनियमयोगचर्यानुष्ठानविहितपरिशुष्कमांसशोणितत्वगस्थिभूता धृतिपराः सत्त्वयोगाच्छरीराण्युद्वहन्ते १२१
यस्त्वेतां नियतचर्यां
ब्रह्मर्षिविहितां चरेत्
स दहेदग्निवद्दोषाञ्जयेल्लोकांश्च
दुर्जयान् १२२
परिव्राजकानां पुनराचारः तद्यथा विमुच्याग्निं धनकलत्रपरिबर्हसङ्गेष्वात्मानं
स्नेहपाशानवधूय परिव्रजन्ति
समलोष्टाश्मकाञ्चनास्त्रिवर्गप्रवृत्तेष्वसक्तबुद्धयः १२३
अरिमित्रोदासीनानां तुल्यदर्शनाः स्थावरजरायुजाण्डजस्वेदजानां भूतानां वाङ्मनः-
कर्मभिरनभिद्रोहिणोऽनिकेताः पर्वतपुलिनवृक्षमूलदेवायतनान्यनुसञ्चरंतो वा
सार्थमुपेयुर्नगरं ग्रामं वा न क्रोधदर्पलोभमोहकार्पण्यदम्भपरिवादाभिमाननिर्वृत्तहिंसा
इति १२४
भवन्ति चात्र श्लोकाः
आभयं सर्वभूतेभ्यो दत्त्वा यश्चरते मुनिः न तस्य सर्वभूतेभ्यो भयमुत्पद्यते

क्वचित् १२५
कृत्वाग्निहोत्रं स्वशरीरसंस्थं शरीरमग्निं स्वमुखे जुहोति
विप्रस्तु
भैक्षोपगतैर्हविर्भिश्चिताग्निना
संव्रजते हि लोकान् १२६
मोक्षाश्रमं यश्चरते यथोक्तं शुचिः
स्वसङ्कल्पितयुक्तबुद्धिः
अनिन्धनं ज्योतिरिव प्रशान्तं स
ब्रह्मलोकं श्रयते द्विजातिः १२७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे भृगुभरद्वाजसंवादे ब्राह्मणाचारनिरूपणं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३

अथचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
भरद्वाज उवाच
अस्माल्लोकात्परो लोकः श्रूयते नोपलभ्यते तमहं ज्ञातुमिच्छामि तद्भवान्वक्तुमर्हति १
भृगुरुवाच
उत्तरे हिमवत्पार्श्वे पुण्ये
सर्वगुणान्विते
पुण्यः क्षेम्यश्च काम्यश्च स परो लोक
उच्यते २
तत्र ह्यपापकर्माणः

शुचयोऽत्यन्तनिर्मलाः लोभमोहपरित्यक्ता मानवा निरुपद्रवाः ३
स स्वर्गसदृशो देशः तत्र ह्युक्ताः शुभा
गुणाः
काले मृत्युः प्रभवति स्पृर्शन्ति
व्याधयो न च ४
न लोभः परदारेषु स्वदारनिरतो जनः
नान्यो हि वध्यते तत्र द्रव्येषु च न
विस्मयः ५
परो ह्यधर्मो नैवास्ति सन्देहो नापि
जायते
कृतस्य तु फलं तत्र प्रत्यक्षमुपलभ्यते ६
यानासनाशनोपेता प्रसादभवनाश्रयाः
सर्वकामैर्वृताः केचिद्धेमाभरणभूषिताः ७
प्राणधारणमात्रं तु केषाञ्चिदुपपद्यते श्रमेण महता केचित्कुर्वन्ति प्राणधारणम् ८
इह धर्मपराः केचित्केचिन्नैष्कृतिका नराः सुखिता दुःखिताः केचिन्निर्धना धनिनो परे ९
इह श्रमो भयं मोहः क्षुधा तीव्रा च जायते लोभश्चार्थकृतो नॄणां येन मुह्यन्त्यपण्डिताः १०
यस्तद्वेदोभयं प्राज्ञः पाप्मना न स लिप्यते
सोपधे निकृतिः स्तेयं परिवादोऽभ्यसूयता

११
परोपघातो हिंसा च पैशुन्यमनृतं तथा एतान्संसेवते यस्तु तपस्तस्य प्रहीयते १२ यस्त्वेतानाचरेद्विद्वान्न तपस्तस्य वर्द्धते
इह चिन्ता बहुविधा धर्माधर्मस्य कर्मणः १३
कर्मभूमिरियं लोके इह कृत्वा शुभाशुभम् शुभैः शुभमवाप्नोति तथाशुभमथान्यथा १४ इह प्रजापतिः पूर्वं देवाः सर्षिगणास्तथा इष्टेष्टतपसः पूता ब्रह्मलोकमुपाश्रिताः १५
उत्तरः पृथिवीभागः सर्वपुण्यतमः शुभः इहस्थास्तत्र जायन्ते ये वै पुण्यकृतो
जनाः १६
यदि सत्कारमिच्छन्ति तिर्यग्योनिषु चापरे
क्षीणायुषस्तथा चान्ये नश्यन्ति
पृथिवीतले १७
अन्योन्यभक्षणासक्ता लोभमोहसमन्विताः
इहैव परिवर्त्तन्ते न च यान्त्युत्तरां
दिशम् १८
गुरूनुपासते ये तु नियता ब्रह्मचारिणः पन्थानं सर्वलोकानां विजानन्ति मनीषिणः १९
इत्युक्तोऽय मया धर्मः संक्षिप्तो ब्रह्मनिर्मितः

धर्माधर्मौ हि लोकस्य यो वै वेत्ति स बुद्धिमान् २०
भरद्वाज उवाच
अध्यात्मं नाम यदिदं पुरुषस्येह चिन्त्यते
यदध्यात्मं यथा चैतत्तन्मे ब्रूहि तपोधन २१अं
भृगुरुवाच
अध्यात्ममिति विप्रर्षे यदेतदनुपृच्छसि तद्व्याख्यास्यामि ते तात श्रेयस्करतमं सुखम् २२
सृष्टिप्रलयसंयुक्तमाचार्यैः
परिदर्शितम्
यज्ज्ञात्वा पुरुषो ल्के प्रीतिं सौख्यं
च विन्दति २३
फललाभश्च तस्य स्यात्सर्वभूतहितं च तत् पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च पञ्चमम् २४
महाभूतानि भूतानां सर्वेषां प्रभवाप्ययौ यतः सृष्टानि तत्रैव तानि यान्ति लयं पुनः २५
महाभूतानि भूतेभ्यः सागरस्योर्मयो यथा प्रसार्य च यथाङ्गानि कूर्मः संहरते पुनः २६
तद्वद् भूतानि भूतात्मा सृष्टानि हरते पुनः

महाभूतानि पञ्चैव सर्वभूतेषु भूतकृत् २७
अकरोत्तेषु वै सम्यक् तं तु जीवो न पश्यति
शब्दः श्रोत्रं तथा खानि
त्रयमाकाशयोनिजम् २८
वायोः स्पर्शस्तथा चेष्टा त्वक्चैव
त्रितयं स्मृतम्
रूपं चक्षुस्तथा पाकस्त्रिविधं तेज
उच्यते २९
रसाः क्लेदश्च जिह्वा च त्रयो जलगुणाः
स्मृताः
घ्रेयं प्राणं शरीरं च एते
भूमिगुणास्त्रयः ३०
महाभूतानि पञ्चैव षष्ठं च मन उच्यते
इन्द्रियाणि मनश्चैव विज्ञातान्यस्य
भारत ३१
सप्तमी बुद्धिरित्याहुः क्षेत्रज्ञः
पुनरष्टमः
श्रोत्रं वै श्रवणार्थाय स्पर्शनाय च त्वक् स्मृता ३२
रसादानाय रसना गन्धादानाय नासिका
चक्षुरालोकनायैव संशयं कुरुते मनः ३३
बुद्धिरध्यवसानाय क्षेत्रज्ञः
साक्षिवत्स्थितः
ऊर्द्ध्वं पादतलाभ्यां यदवाक्चोदक्च
पश्यति ३४
एतेन सर्वमेवेदं विभुना व्याप्तमन्तरम्

पुरुषैरिन्द्रियाणीह वेदितव्यानि कृत्स्नशः ३५
तमो रजश्च सत्त्वं च तेऽपि
भावास्तदाश्रिताः
एतां बुद्धिं नरो बुद्ध्वा भूतानामगतिं
गतिम् ३६
समवेक्ष्य शनैश्चैवं लभते शममुत्तमम्
गुणैर्विनश्यते
बुद्धिर्बुद्धेरेवेन्द्रियाण्यपि ३७
मनः षष्ठानि भूतानि बुद्ध्य्भावे कुतो
गुणाः
इति तन्मयमेवैतत्सर्वं स्थावरजङ्गमम् ३८
प्रलीयते चोद्भवति तस्मान्निर्द्दिश्यते
तथा
येन पश्यति तच्चक्षुः शृणोति
श्रोत्रमुच्यते ३९
जिघ्रति घ्राणमित्याहुः रसं जानाति
जिह्वया
त्वचा स्पर्शयति स्पर्शं
बुद्धिर्विक्रियते सकृत् ४०
येन प्रार्थयते किञ्चित्तदा भवति तन्मनः
अधिष्ठानात्तु बुद्धेर्हि पृथगर्थानि
पञ्चधा ४१
इन्द्रियाणीति तान्याहुस्तान्यदृश्योऽधितिष्ठति पुरुषे तिष्ठती बुद्धिस्त्रिषु भावेषु

वर्तते ४२
कदाचिल्लभते प्रीतिं कदाचिदुपशोचति
न सुखेन न दुःखेन कदाचिदपि वर्तते ४३
एवं नराणां मनसि त्रिषु भावेषु वर्तते
सेयं भावात्मिका
भावांस्त्रीनेतानतिवर्तते ४४
सरितां सागरो भर्ता वेलानामिव वारिधिः
अतिभावगता बुद्धिर्भावैर्मनसि वर्तते ४५
वर्तमानो मुनिस्त्वेवं स्वभावमनुवर्तते
इन्द्रियाणि हि सर्वाणि प्रवर्तयति सा
सदा ४६
प्रीतिं सत्त्वं रजः शोकस्तमः क्रोधस्तु ते त्रयः
ये ये च भावा लोकेऽस्मिन्सर्वेऽप्येतेषु
वै त्रिषु ४७
इति बुद्धिगताः सर्वा व्याख्यातास्तव
भावनाः
इन्द्रियाणि च सर्वाणि विजेतव्यानि
धीमता ४८
सत्त्वं रजस्तमश्चैव प्राणिनां संश्रिताः
सदा
त्रिविधा वेदनाश्चैव सर्वसत्त्वेषु
दृश्यते ४९
सात्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति मानद
सुखस्पर्शः सत्त्वगुणो दुःखस्पर्शो
रजोगुणः ५०

तमोगुणेन संयुक्तौ भवतो व्यावहारिकौ
तव यत्प्रीतिसंयुक्तं काये मनसि वा भवेत् ५१
वर्तते सात्त्विको भाव इत्याचक्षीत
तत्तथा
अथ यद्दुःखसंयुक्तमप्रीतिकरमात्मनः ५२
प्रवृतं रज इत्येव जानीहि मुनिसत्तम
अथ यन्मोहसंयुक्तमव्यक्तविषयं भवेत् ५३
अप्रतर्क्यमविज्ञेयं तमस्तदुपधारयेत्
प्रहर्षः प्रीतिरानन्दः सुखं वा
शान्तचित्तता ५४
कथञ्चिदभिवर्तन्त इत्येते सात्त्विका गुणाः
अतुष्टिः परितापश्च शोको लोभस्तथा क्षमा ५५
लिङ्गानि रजसस्तानि दृश्यन्ते देहहेतुभिः
अपमानस्तथा मोहः प्रमादः स्वप्नतन्द्रि
ते ५६
कथञ्चिदभिवर्तन्ते विविधास्तामसा गुणाः
दूषणं बहुधागामि प्रार्थनासंशयात्मकम् ५७
मनः स्वनियतं यस्य स सुखी प्रेत्य चेह च
सत्त्वक्षेत्रज्ञयोरेतदन्तरं यस्य
सूक्ष्मयोः ५८
सृजते हि गुणानेक एको न सृजते गुणान्
मशकोदुम्बरौ वापि संप्रयुक्तौ यथा सदा ५९
अन्योन्यमेतौ स्यातां च

संप्रयोगस्तथोभयोः
पृथग्भूतौ प्रकृत्या तौ संप्रयुक्तौ च
सर्वदा ६०
यथा मत्स्यो जलं चैव संप्रयुक्तौ तथैव तौ
न गुणा विदुरात्मानं स गुणान्वेत्ति
सर्वशः ६१
परिद्रष्टा गुणानां तु संस्रष्टा मन्यते
तथा
इन्द्रियस्तु प्रदीपार्थं कुरुते
बुद्धिसत्तमैः ६२
निर्विचेष्टैरजानद्भिः परमात्मा
प्रदीपवान्
सृजते हि गुणान्सत्त्वं क्षेत्रज्ञः
परिपश्यति ६३
संप्रयोगस्तयोरेष
सत्त्वक्षेत्रज्ञयोर्ध्रुवम्
आश्रयो नास्ति सत्त्वस्य क्षेत्रज्ञस्य च
कश्चन ६४
सत्त्वं मनः संसृजते न गुणान्वै कदाचन रश्मींस्तेषां स मनसा यदा सम्यङ्नियच्छति ६५
तदा प्रकाशतेऽस्यात्मा घटे दीपो ज्वलन्निव
त्यक्त्वा यः प्राकृतं कर्म नित्यमात्मरतिर्मुनिः ६६ सर्वभूतात्मभूस्तस्मात्स गच्छेदुत्तमां

गतिम्
यथा वारिचरः पक्षी सलिलेन न लिप्यते ६७
एवमेव कृतप्रज्ञो भूतेषु परिवर्तते
एवं स्वभावमेवैतत्स्वबुद्ध्या
विहरेन्नरः ६८
अशोचन्नप्रहृष्यंश्च समो विगतमत्सरः
भावयुक्त्या प्रयुक्तस्तु स नित्यं सृजते
गुणान् ६९
ऊर्णनाभिर्यथा सूत्रं
विज्ञेयास्तन्तुवद्गुणाः
प्रध्वस्ता न निवर्तन्ते
निवृत्तिर्नोपलभ्यते ७०
प्रत्यक्षेण परोक्षं तदनुमानेन सिद्ध्य्ति
एवमेके व्यवस्यन्ति निवृत्तिरिति चापरे ७१
उभयं संप्रधार्यैतद्व्यवस्येत यथामति इतीमं हृदयग्रथिं बुद्धिचिन्तामयं दृढम् ७२
विमुच्य सुखमासीत न शोचेच्छिन्नसंशयः मलिनाः प्राप्नुयुः शुद्धिं यथा पूर्णां
नदीं नराः ७३
अवगाह्य सुविद्वांसो विद्धि ज्ञानभिदे
तथा
महानद्या हि पारज्ञस्तप्यते न तरन्यथा ७४
न तु तप्यति तत्त्वज्ञः कुलज्ञस्तु

तरत्युत
एवं ये विदुरध्यात्मं कैवल्यं ज्ञानमुत्तमम् ७५
एवं बुद्ध्वा नरः सर्वो भूतानामगतिं गतिम्
अवेक्ष्य च शनैर्बुद्ध्या लभते च शमं ततः ७६
त्रिवर्गो यस्य विदितः प्रेक्ष्य यश्च विमुञ्चति
अन्विष्य मनसा युक्तस्तत्त्वदर्शी निरुत्सुकः ७७
न चात्मा शक्यते द्रष्टुमिन्द्रियेषु
विभागशः
तत्र तत्र विसृष्टेषु
दुर्वापेष्वकृतात्मभिः ७८
एतद् बुद्ध्वा भवेद् बुद्धः किमन्यद्
बुद्धलक्षणम्
विज्ञाय तद्धि मन्यन्ते कृतकृत्या
मनीषिणः ७९
न भवति विदुषां ततो भयं यदविदुषां
सुमहद्भयं भवेत्
नहि गतिरधिकास्ति कस्यचित्सति हि गुणे
प्रवदत्यतुल्यताम् ८०
यः करोत्यनभिसन्धिपूर्वकं तच्च निर्दहति यत्पुराकृतम्
नाप्रियं तदुभयं कुतः प्रियं तस्य

तज्जनयतीह कुर्वतः ८१
लोकमायुरभिसूयते जनस्तस्य तज्जनयतीह
कुर्वतः
तत्र पश्य कुशलान्न शोचते जायते यदि भयं
पदं सदा ८२
भरद्वाज उवाच
ध्यानयोगं समाचक्ष्व मह्यं तत्पदसिद्धये
यज्ज्ञात्वा मुच्यते
ब्रह्मन्नरस्त्रिविधतापतः ८३
भृगुरुवाच
हन्त ते संप्रवक्ष्यामि ज्ञानयोगं
चतुर्विधम्
यं ज्ञात्वा शाश्वतीं सिद्धिं गच्छन्तीह
महर्षयः ८४
यथा स्वनुष्ठितं ध्यानं तथा कुर्वन्ति
योगिनः
महर्षयो ज्ञानतृप्ता निर्वाणगतमानसाः ८५
नावर्तन्ते पुनश्चापि मुक्ताः संसारदोषतः
जन्मदोषपारिक्षीणाः स्वभावे
पर्यवस्थिताः ८६
निर्द्वन्द्वा नित्यसत्त्वस्था विमुक्ता
निष्परिग्रहाः
असङ्गान्यविधादीनि मनः शान्तिकराणि च ८७
तत्र ध्यानेन सङिक्लष्टमेकाग्रं धारयेन्मनः
पिण्डीकृत्येन्द्रियग्राममासीनः

काष्ठवन्मुनिः ८८
शब्दं न विन्देच्छ्रोत्रेण त्वचा स्पर्शं
न वेदयेत्
रूपं न चक्षुषा विन्द्याज्जिह्वया न
रसांस्तथा ८९
घ्रेयाण्यपि च सर्वाणि जह्याद्ध्य्नोन
तत्त्ववित्त्
पञ्चवर्गप्रमाथीनि नेच्छेच्चैतानि
वीर्यवान् ९०
ततो मनसि सङ्गृह्य पञ्चवर्गं विचक्षणः
समादध्यान्मनो भ्रान्तमिन्द्रियैः सह
पञ्चभिः ९१
विसञ्चारि निरालम्बं पञ्चद्वारं बलाबलम् पूर्वध्यानपथे धीरः समादध्यान्मनस्त्वरा ९२
इन्द्रियाणि मनश्चैव यदा
पिण्डीकरोत्ययम्
एष ध्यानपथः पूर्वो मया समनुवर्णितः ९३
तस्य तत्पूर्वसंरुद्ध आत्मषष्ठमनन्तरम्
स्फुरिष्यति समुद्रान्ता विद्युदम्बुधरे
यथा ९४
जलबिन्दुर्यथा लोलः पर्णस्थः सर्वतश्चलः एवमेवास्य चित्तं च भवति ध्यानवर्त्मनि ९५
समाहितं क्षणं किञ्चिद्ध्य्नावर्त्मनि तिष्ठति

पुनर्वायुपथं भ्रान्तं मनो भवति वायुवत् ९६
अनिर्वेदो गतक्लेशो गततन्द्रो ह्यमत्सरी समादध्यात्पुनश्चेतो ध्यानेन ध्यानयोगवित् ९७
विचारश्च वितर्कश्च विवेकश्चोपजायते मुनेः समाधियुक्तस्य प्रथमं ध्यानमादितः ९८
मनसा क्लिश्यमानस्तु समाधानं च कारयेत् न निर्वेदं
मुनिर्गच्छेत्कुर्यादेवात्मनो हितम् ९९ पांशुभस्मकरीषाणां यथा वै राशयश्चिताः सहसा वारिणा सिक्ता न यान्ति परिभावनाः १००
किञ्चित् स्निग्धं यथा च स्याच्छुष्कं चूर्णमभावितम्
क्रमेण तु शनैर्गच्छेत्सर्वं
तत्परिभावनम् १०१
एवमेवेन्द्रियग्रामं शनैः शं परिभावयेत्
संहरेत्क्रमशश्चैव सम्यक्
तत्प्रशमिष्यति १०२
स्वयमेव मनश्चैवं पञ्चवर्गं मुनीश्वर
पूर्वं ध्यानपथे स्थाप्य नित्ययोगेन
शाम्यति १०३
न तत्पुरुषकारेण न च दैवेन केनचित्
सुखमेष्यति तत्तस्य यदेवं संयतात्मनः १०४

सुखेन तेन संयुक्तो रंस्यते ध्यानकर्मणि गच्छन्ति योगिनो ह्येवं निर्वाणं तु निरामयम् १०५
सनन्दन उवाच
इत्युक्तो भृगुणा ब्रह्मन्भरद्वाजः
प्रतापवान्
भृगुं परमधर्मात्मा विस्मितः
प्रत्यपूजयत् १०६
एष ते प्रसवो विद्वन् जगतः संप्रकीर्तितः
निखिलेन महाप्राज्ञ किं भूयः
श्रोतुमिच्छसि १०७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४४

अथ पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
सूत उवाच
सनन्दनवचः श्रुत्वा मोक्षधर्माश्रितं द्विजाः
पुनः पप्रच्छ तत्त्वज्ञो नारदोऽध्यात्मसत्कथाम् १
नारद उवाच
श्रुतं मया महभाग मोक्षशास्त्रं
त्वयोदितम्
न च मे जायते तृप्तिर्भूयोभूयोऽपि
शृण्वतः २

यथा सम्मुच्यते जन्तुरविद्याबन्धनान्मुने
तथा कथय सर्वज्ञ मोक्षधर्मं सदाश्रितम् ३
सनन्दन उवाच
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्
यथा मोक्षमनुप्राप्तो जनको मिथिलाधिपः ४
जनको जनदेवस्तु मिथिलाया अधीश्वरः
और्ध्वदेहिकधर्माणामासीद्युक्तो
विचिन्तने ५
तस्य श्मशानमाचार्या वसन्ति सततं गृहे दर्शयन्तः पृथग्धर्मान्नानापाषण्डवादिनः ६
स तेषां प्रेत्यभावे च प्रेत्य जातौ विनिश्चये
आगमस्थः स भूयिष्ठमात्मतत्त्वेन तुष्यति ७
तत्र पञ्चशिखो नाम कापिलेयो महामुनिः परिधावन्महीं कृत्स्नां जगाम मिथिलामथ ८
सर्वसंन्यासधर्माणः
तत्त्वज्ञानविनिश्चये
सुपर्यवसितार्थश्च निर्द्वन्द्वो
नष्टसंशयः ९
ऋषीणामाहुरेकं यं कामादवसितं नृषु
शाश्वतं सुखमत्यन्तमन्विच्छन्स
सुदुर्लभम् १०
यमाहुः कपिलं साङ्ख्याः परमर्षिं

प्रजापतिम्
स मन्ये तेन रूपेण विख्यापयति हि स्वयम् ११
आसुरेः प्रथमं शिष्यं यमाहुश्चिरजीविनम् पञ्चस्रोतसि यः सत्रमास्ते वर्षसहस्रकम् १२
पञ्चस्रोतसमागम्य कापिलं मण्डलं महत् पुरुषावस्थमव्यक्तं परमार्थं न्यवेदयत् १३
इष्टिमन्त्रेण संयुक्तो भूयश्च तमसासुरिः क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्व्यक्तिं विबुधे देहदर्शनः १४
यत्तदेकाक्षरं ब्रह्म नानारूपं
प्रदृश्यते
आसुरिर्मण्डले तस्मिन्प्रतिपेदे
तमव्ययम् १५
तस्य पञ्चशिखः शिष्यो मानुष्या पयसा भृतः
ब्राह्मणी कपिली नाम
काचिदासीत्कुटुम्बिनी १६
तस्यः पुत्रत्वमागत्य स्त्रियाः स पिबति
स्तनौ
ततश्च कापिलेयत्वं लेभे बुद्धिं च
नैष्ठिकीम् १७
एतन्मे भगवानाह कापिलेयस्य संभवम्
तस्य तत्कापिलेयत्वं
सर्ववित्त्वमनुत्तमम् १८

सामात्यो जनको ज्ञात्वा धर्मज्ञो ज्ञानिनं मुने
उपेत्य शतमाचार्यान्मोहयामास हेतुभिः १९
जनकस्त्वभिसंरक्तः कापिलेयानुदर्शनम्
उत्सृज्य शतमाचार्यान्पृष्ठतोऽनुजगाम
तम् २०
तस्मै परमकल्याणं प्रणताय च धर्मतः
अब्रवीत्परमं मोक्षं यत्तत्साङ्ख्यं
विधीयते २१
जातिनिर्वेदमुक्त्वा स
कर्मनिर्वेदमब्रवीत्
कर्मनिर्वेदमुक्त्वा च
सर्वनिर्वेदमब्रवीत् २२
यदर्थं धर्मसंसर्गः कर्मणां च फलोदयः
तमनाश्वासिकं मोहं विनाशि चलमध्रुवम् २३
दृश्यमाने विनाशे च प्रत्यक्षे
लोकसाक्षिके
आगमात्परमस्तीति ब्रुवन्नपि पराजितः २४
अनात्मा ह्यात्मनो मृत्युः क्लेशो मृत्युर्जरामयः
आत्मानं मन्यते मोहात्तदसम्यक् परं मतम् २५
अथ चेदेवमप्यस्ति यल्लोके नोपपद्यते अजरोऽयममृत्युश्च राजासौ मन्यते यथा २६ अस्ति नास्तीति चाप्येतत्तस्मिन्नसितलक्षणे

किमधिष्ठाय तद् ब्रूयाल्लोकयात्राविनिश्चयम् २७
प्रत्यक्षं ह्येतयोर्मूलं कृतान्तं
ह्येतयोरपि
प्रत्यक्षो ह्यागमो भिन्नः कृतान्तो वा न
किञ्चन २८
यत्र तत्रानुमानेऽस्मिन्कृतं भावयतेऽपि च
अन्यो जीवः शरीरस्य नास्तिकानां मते
स्थितः २९
रेतोवटकणीकायां घृतपाकाधिवासनम्
जातिस्मृतिरयस्कान्तः
सूर्यकान्तोऽम्बुभक्षणम् ३०
प्रेतभूतप्रियश्चैव देवता ह्युपयाचनम् मृतकर्मनिवृत्तिं च प्रमाणमिति निश्चयः ३१
नन्वेते हेतवः सन्ति ये केचिन्मूर्तिसंस्थिताः
अमूर्तस्य हि मूर्तेन सामान्यं नोपलध्यते ३२
अविद्या कर्म तृष्णा च केचिदाहुः पुनर्भवम्
तस्मिन्नष्टे च दग्धे च चित्ते
मरणधर्मिणि ३३
अन्योऽस्माज्जायते मोहस्तमाहुः
सत्त्वसंक्षयम्
यदा सरूपतश्चान्यो जातितः श्रुततोऽथतः ३४

कथमस्मिन्स इत्येव संबन्धः स्यादसंहितः एवं सति च का प्रीतिर्ज्ञानविद्यातपोबलैः ३५
यदस्याचरितं कर्म सामान्यात्प्रतिपद्यते अपि त्वयमिहैवान्यैः प्राकृतैर्दुःखितो भवेत् ३६
सुखितो दुःखितो वापि
दृश्यादृश्यविनिर्णयः
यथा हि मुशलैर्हन्युः शरीरं
तत्पुनर्भवेत् ३७
वृथा ज्ञानं यदन्यच्च येनैतन्नोपलभ्यते
ऋम संवत्सरौ तिष्यः शीतोष्णोऽथ
प्रियाप्रिये ३८
यथा तातानि पश्यति तादृशः सत्त्वसंक्षयः
जरयाभिपरीतस्य मृत्युना च विनाशितम् ३९
दुर्बलं दुर्बलं पूर्वं गृहस्येव
विनश्यति
इन्द्रियाणि मनो वायुः शोणितं मांसमस्थि
च ४०
आनुपूर्व्या विनश्यन्ति स्वं धातुमुपयाति
च
लोकयात्राविघातश्चदानधर्मफलागमे ४१
तदर्थं वेदशब्दाश्च व्यवहाराश्च लौकिकाः
इति सम्यङ्मनस्येते बहवः सन्ति हेतवः ४२
एतदस्तीति नास्तीति न कश्चित्प्रतिदृश्यते

तेषां विमृशतामेव तत्सम्यगभिधावताम् ४३
क्वचिन्निवसते बुद्धिस्तत्र जीर्यति
वृक्षवत्
एवं त्वर्थैरनर्थैश्च दुःखिताः
सर्वजन्तवः ४४
आगमैरपकृष्यन्ते हस्तिपैर्हस्तिनो यथा ४५
अर्थांस्तथा हन्ति सुखावहांश्च लिहन्त
एते बहवोपशुष्काः
महत्तरं दुःखमभिप्रपन्ना हित्वामिषं
मृत्युवशं प्रयान्ति ४६
विनाशिनो ह्यध्रुवजीविनः किं किं
बंधुभिर्मित्रपरिग्रहैश्च
विहाय यो गच्छति सर्वमेव क्षणेन गत्वा न
निवर्तते च ४७
भूव्योमतोयानलवायवोऽपि सदा शरीरं
प्रतिपालयन्ति
इतीदमालक्ष्य रतिः कुतो
भवेद्विनाशिनाप्यस्य न शर्म विद्यते ४८
इदमनुपधिवाक्यमच्छलं
परमनिरामयमात्मसाक्षिकम्
नरपतिरभिवीक्ष्य विस्मितः
पुनरनुयोक्तुमिदं प्रचक्रमे ४९
जनक उवाच-
भगवन्यदि न प्रेत्य संज्ञा भवति कस्यचित् एवं सति किमज्ञानं ज्ञानं वा किं करिष्यति ५०

सर्वमुच्छेदनिष्ठं स्यात्पश्य चैतद् द्विजोत्तम
अप्रमत्तः प्रमत्तो वा किं विशेषं
करिष्यति ५१
असंसर्गो हि भूतेषु संसर्गो वा विनाशिषु
कस्मै क्रियत कल्पेत निश्चयः कोऽत्र
तत्त्वतः ५२
सनन्दन उवाच-
तमसा हि मतिच्छत्रं विभ्रान्तमिव चातुरम्
पुनः प्रशमयन्वाक्यैः कविः
पञ्चशिखोऽब्रवीत् ५३
पञ्चशिख उवाच-
उच्छेदनिष्ठा नेहास्ति भावनिष्ठा न विद्यते
अयं ह्यपि समाहारः शरीरेन्द्रियचेतसाम् ५४
वर्तते पृथगन्योन्यमप्युपाश्रित्य कर्मसु
धातवः पञ्चधा तोयं खे वायुर्ज्योतिषो धरा ५५
तेषु भावेन तिष्ठन्ति वियुज्यन्ते स्वभावतः
आकाशं वायुरूष्मा च स्नेहो यश्चापि पार्थिवः ५६
एष पञ्चसमाहारः शरीरमपि नैकधा ज्ञानमूष्मा च वायुश्च त्रिविधः

कायसङ्ग्रहः ५७
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थाश्च
स्वभावश्चेतना मनः
प्राणापानौ विकारश्च धातवश्चात्र
निःसृताः ५८
श्रवणं स्पर्शनं जिह्वा दृष्टिर्नासा
तथैव च
इन्द्रियाणीति पञ्चैते चित्तपूर्वङ्गमा
गुणाः ५९
तत्र विज्ञानसंयुक्ता त्रिविधा चेतना
ध्रुवा
सुखुदःखेति यामाहुरनदुःखासुखेति च ६०
शब्दः स्पर्शश्च रूपं च मूर्त्यर्थमेव ते त्रयः
एते ह्यामरणात्पञ्च सद्गुणा ज्ञानसिद्धये ६१
तेषु कर्मणि सिद्धिश्च सर्वतत्त्वार्थनिश्चयः
तमाहुः परमं शुद्धं बुद्धिरित्यव्ययं महत् ६२
इमं गुणसमाहारमात्मभावेन पश्यतः असम्यग्दर्शनैर्दुःखमनन्तं नोपशाम्यति ६३
अनात्मेति च यद्दृष्टं तेनाहं न ममेत्यपि वर्तते किमधिष्ठानात्प्रसक्ता दुःखसन्ततिः ६४

तत्र सम्यग्जनो नाम त्यागशास्त्रमनुत्तमम्
शृणुयात्तच्च मोक्षाय भाष्यमाणं भविष्यति ६५
त्याग एव हि सर्वेषामुक्तानामपि कर्मणाम् नित्यं मिथ्याविनीतानां क्लेशो दुःखावहो
मतः ६६
द्रव्यत्यागे तु कर्माणि भोगत्यागे
व्रतानि च
सुखत्यागे तपो योगं सर्वत्यागे समापना ६७
तस्य मार्गोऽयमद्वैधः सर्वत्यागस्य
दर्शितः
विप्रहाणाय दुःखस्य दुर्गतिर्हि तथा
भवेत् ६८
पञ्च ज्ञानेन्द्रियाण्युक्त्वा मनः
षष्ठानि चेतसि
बलषष्ठानि वक्ष्यामि पञ्च कमेन्द्रियाणि
तु ६९
हस्तौ कर्मेन्द्रियं ज्ञेयमथ पादौ
गतीन्द्रियम्
प्रजनानन्दयोमेढ्रो विसर्गो
पायुरिन्द्रियम् ७०
वाक्च शब्दविशेषार्थमिति पञ्चान्वितं
विदुः
एवमेकादशैतानि बुद्ध्या त्ववसृजन्मनः ७१
कर्णौ शब्दश्च चित्तं च त्रयः

श्रवणसङ्ग्रहे
तथा स्पर्शे तथा रूपे तथैव रसगन्धयोः ७२
एवं पञ्च त्रिका ह्येते गुणास्तदुपलब्धये
येनायं त्रिविधो भावः
पर्यायात्समुपस्थितः ७३
सात्त्विको राजसश्चापि तामसश्चापि ते त्रयः
त्रिविधावेदना येषु प्रसृता सर्वसाधिनी ७४
प्रहर्षः प्रीतिरानन्दः सुखं संशान्तचित्तता अकुतश्चित्कुतश्चिद्वा चित्ततः
सात्त्विको गुणः ७५
अतुष्टिः परितापश्च शोको लोभस्तथाऽक्षमा
लिङ्गानि रजसस्तानि दृश्यन्ते
हेत्वहेतुतः ७६
अविवेकस्तथा मोहः प्रमादः स्वप्नतन्द्रि ता
कथञ्चिदपि वर्तन्ते विविधास्तामसा गुणाः ७७
इमां च यो वेद
विमोक्षबुद्धिमात्मानमन्विच्छति चाप्रमत्तः
न लिप्यते कर्मफलैरनिष्टैः पत्रं विषस्येव जलेन सिक्तम् ७८ दृढैर्हि पाशैर्विविधैर्विमुक्तः

प्रजानिमित्तैरपि द्वतैश्च
यदा ह्यसौ दुःखसौख्ये जहाति मुक्तस्तदाऽग्र्या गतिमेत्यलिङ्गः ७९
श्रुतिप्रमाणागममङ्गलैश्च शेते
जरामृत्युभयादतीतः
क्षीणे च पुण्ये विगते च पापे
तनोर्निमित्ते च फले विनष्टे ८०
अलेपमाकाशमलिङ्गमेवमास्थाय पश्यन्ति
महत्यशक्ता
यथोर्णनाभिः परिवर्तमानस्तन्तुक्षये
तिष्ठति यात्यमानः ८१
तथा विमुक्तः प्रजहाति दुःखं विध्वंसते
लोष्टमिवादिमृच्छन्
यथा रुरुः शृङ्गमथो पुराणं हित्वा त्वचं
वाप्युरगो यथा च ८२
विहाय गच्छन्ननवेक्षमाणस्तथा विमुक्तो
विजहाति दुःखम्
मत्स्यं यथा वाप्युदके पतन्तमुत्सृज्य
पक्षी निपतत्यशक्तः ८३
तथा ह्यसौ दुःखसौख्ये विहाय मुक्तः
परार्द्ध्यां गतिमेत्यलिङ्गः ८४
इदममृतपदं निशम्य राजा स्वयमिह पञ्चशिखेन
भाष्यमाणम्
निखिलमभिसमीक्ष्य निश्चितार्थः परमसुखी
विजहार वीतशोकः ८५
अपि च भवति मैथिलेन गीतं

नगरमुपाहितमग्निनाभिवीक्ष्य
न खलु मम हि दह्यतेऽत्र किञ्चित्स्वयमिदमाह किल स्म भूमिपालः ८६
इमं हि यः पठति विमोक्षनिश्चयं महामुने
सततमवेक्षते तथा
उपद्रवाननुभवते ह्यदुःखितः प्रमुच्यते
कपिलमिवैत्य मैथिलः ८७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४५

अथ षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
सूत उवाच-
तच्छ्रुत्वा नारदो विप्रा मैथिलाध्यात्ममुत्तमम्
पुनः पप्रच्छ तं प्रीत्या सनन्दनमुदारधीः १
नारद उवाच-
आध्यात्मिकादित्रिविधं तापं नानुभवेद्यथा
प्रब्रूहि तन्मुने मह्यं प्रपन्नाय दयानिधे २
सनन्दन उवाच-
तदस्य त्रिविधं दुःखमिह जातस्य पण्डित
गर्भे जन्मजराद्येषु स्थानेषु
प्रभविष्यतः ३

निरस्तातिशयाह्लादसुखभावैकलक्षणा भेषजं भगवत्प्राप्तिरेका चात्यन्तिकी मता ४
तस्मात्तत्प्राप्तये यत्नः कर्तव्यः पण्डिर्तैनरैः
तत्प्राप्तिहेतुज्ञानं च कर्म चोक्तं
महामुने ५
आगमोत्थं विवेकाच्च द्विधा ज्ञानं
तथोच्यते
शब्दब्रह्मागममयं परं ब्रह्म विवेकजम् ६
मनुरप्याह वेदार्थं स्मृत्वायं
मुनिसत्तमः
तदेतच्छ्रूयतामत्र सुबोधं गदतो मम ७
द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये शब्दब्रह्म परं च यत्
शब्दब्रह्मणि निष्णातः परं
ब्रह्माधिगच्छति ८
द्वे विद्ये वेदितव्ये चेत्याह चाथर्वणी
श्रुतिः
परमा त्वक्षरप्राप्तिरृग्वेदादिमया परा ९
यत्तदव्यक्तमजरमनीहमजमव्ययम्
अनिर्देश्यमरूपं च पाणिपादादिसंयुतम् १०
विभुं सर्वगतं नित्यं भूतयोनिमकारणम्
व्याप्यं व्याप्तं यतः सर्वं तं वै
पश्यन्ति सूरयः ११
तद्ब्रह्म तत्परं धाम तद्ध्य्यें

मोक्षकांक्षिभिः
श्रुतिवाक्योदितं सूक्ष्मं तद्विष्णोः
परमं पदम् १२
तदेव भगवद्वाच्यं स्वरूपं परमात्मनः
वाचको
भगवच्छब्दस्तस्योद्दिष्टोऽक्षयात्मनः १३
एवं निगदितार्थस्य यत्तत्वं तस्य तत्त्वतः
ज्ञायते येन तज्ज्ञानं परमन्यत्त्रयीमयम् १४
अशब्दगोचरस्यापि तस्य वै ब्रह्मणो द्विज पूजायां भगवच्छब्दः क्रियते ह्यौपचारिकः १५
शुद्धे महाविभूत्याख्ये परे ब्रह्मणि
वर्त्तते
भगवन्भगवच्छब्दः सर्वकारणकारणे १६
ज्ञेयं ज्ञातेति तथा भकारोऽथद्वयात्मकः
तेनागमपिता स्रष्टा गकारोऽय तथा मुने १७
एश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसः
श्रियः
ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीरणा १८
वसन्ति तत्र भूतानि भूतात्मन्यखिलात्मनि सर्वभूतेष्वशेषेषु वकारार्थस्ततोऽव्ययः १९
एवमेव महाशब्दो भगवानिति सत्तम परमब्रह्मभूतस्य वासुदेवस्य नान्यगः २०

तत्र पूज्यपदार्थोक्तिः परिभाषासमन्वितः शब्दोऽय नोपचारेण चान्यत्र ह्युपचारतः २१
उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानामागतिं गतिम् वेत्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो
भगवानिति २२
ज्ञानशक्तिबलैश्वर्यवीर्यतेजांस्यशेषतःभगवच्छब्दवाच्यानि विना हेयैर्गुणादिभिः २३
सर्वाणि तत्र भृतानि वसन्ति परमात्मनि
भूतेषु वसनादेव वासुदेवस्ततः स्मृतः २४
खाण्डिक्यं जनकं प्राह पृष्टः केशिध्वजः
पुरा
नामव्याख्यामनन्तस्य वासुदेवस्य
तत्त्वतः २५
भूतेषु वसते सोऽन्तर्वसन्त्यत्र च तानि यत्
धाता विधाता जगतां वासुदेवस्ततः प्रभुः २६
स सर्वभूतप्रकृतिं विकारं गुणादिदोषांश्च मुने व्यतीतः
अतीतसर्वावरणोऽखिलात्मा तेनास्तृतं यद्भुवनान्तरालम् २७
समस्तकल्याणगुणं गुणात्मको
हित्वातिदुःखावृतभूतसर्गः
इच्छागृहीताभिमतोरुदेहः
संसाधिताशेषजगद्धितोऽसौ २८

तेजोबलैश्वर्यमहावबोधं स्ववीर्यशक्त्यादिगुणैकराशिः
परः पराणां सकला न यत्र क्लेशादयः सन्ति परावरेशे २९
स ईश्वरो
व्यष्टिसमष्टिरूपोऽव्यक्तस्वरूपः
प्रकटस्वरूपः
सर्वेश्वरः सर्वनिसर्गवेत्ता
समस्तशक्तिः परमेश्वराख्यः ३०
स ज्ञायते येन तदस्तदोषं शुद्धं परं
निर्मलमेव रूपम्
संदृश्यते चाप्यवगम्यते च
तज्ज्ञानमज्ञानमतोऽन्यदुक्तम् ३१
स्वाध्यायसंयमाभ्यां स दृश्यते
पुरुषोत्तमः
तत्प्राप्तिकारणं ब्रह्म
तदेतत्प्रतिपद्यते ३२
स्वाध्यायाद्योगमासीत
योगात्स्वाध्यायमामनेत्
स्वाध्याययोगसम्पत्त्या परमात्मा
प्रकाशते ३३
तदीक्षणाय
स्वाध्यायश्चक्षुर्योगस्तथापरम्
न मांसचक्षुषा द्रष्टुं ब्रह्मभूतः स
शक्यते ३४
नारद उवाच

भगवंस्तमहं योगं ज्ञातुमिच्छामि तं वद ज्ञाते यत्राखिलाधारं पश्येयं परमेश्वरम् ३५
सनन्दन उवाच
केशिध्वजो यथा प्राह खाण्डिक्याय महात्मने
जनकाय पुरा योगं तथाहं कथयामि ते ३६
नारद उवाच
खाण्डिक्यः कोऽभवद्ब्रह्मन्को वा
केशिध्वजोऽभवत्
कथं तयोश्च संवादो योगसंबन्धवानभूत् ३७
सनन्दन उवाच
धर्मध्वजो वै जनकस्तस्य पुत्रोऽमितध्वजः
कृतध्वजोऽस्य
भ्राताभूत्सदाध्यात्मरतिर्नृपः ३८
कृतध्वजस्य पुत्रोऽभूद्धन्यः केशिध्वजो द्विजः
पुत्रोऽमितध्वजस्यापि खाण्डिक्यजनकाभिधः ३९
कर्ममार्गे हि खाण्डिक्यः स्वराज्यादवरोपितः
पुरोधसा मन्त्रिभिश्च समवेतोऽल्पसाधनः ४०
राज्यान्निराकृतः सोऽथ
दुर्गारण्यचरोऽभवत्
इयाज सोऽपि सुबहून्
यज्ञाञ्ज्ञानव्यपाश्रयः ४१

ब्रह्मविद्यामधिष्ठाय तर्तुं मृत्युमपि स्वयम्
एकदा वर्तमानस्य यागे योगविदां वर ४२
तस्य धेनुं जघानोग्रः शार्दूलो विजने वने
ततो राजा हतां ज्ञात्वा धेनुं व्याघ्रेण
चर्त्विजः ४३
प्रायश्चित्तं स पप्रच्छ किमत्रेति
विधीयताम्
ते चोचुर्न वयं विद्मः कशेरुः
पृच्छ्यतामिति ४४
कशेरुरपि तेनोक्तस्तथेति प्राह नारद
शुनकं पृच्छ राजेन्द्रनाहं वेद स
वेत्स्यति ४५
स गत्वा तमपृच्छच्च सोऽप्याह नृपतिं मुने
न कशेरुर्नचैवाहं न चान्यः साम्प्रतं
भुवि ४६
वेत्त्येक एव त्वच्छत्रुः खाण्डिक्यो यो
जितस्त्वया
स चाह तं व्रजाम्येष प्रष्टुमात्मरिपुं
मुने ४७
प्राप्त एव मया यज्ञे यदि मां स हनिष्यति
प्रायश्चित्तं स चेत्पृष्टो वदिष्यति
रिपुर्मम ४८
ततश्चाविकलो यागो मुनिश्रेष्ठ भविष्यति इत्युक्त्वा रथमारुह्य कृष्णाजिनधरो नृपः ४९

वनं जगाम यत्रास्ते खाण्डिक्यः स महीपतिः तमायान्तं समालोक्य खाण्डिक्यो रिपुमात्मनः ५०
प्रोवाच क्रोधताम्राक्षः समारोपितकार्मुकः
खाण्डिक्य उवाच कृष्णाजिनत्वक्कवचभावेनास्मान्हनिष्यसि ५१
कृष्णाजिनधरे वेत्सि न मयि प्रहरिष्यति मृगाणां वद पृष्ठेषु मूढ कृष्णाजिनं न किम् ५२
येषां मत्वा वृथा चोग्राः प्रहिताः
शितसायकाः
स त्वामहं हनिष्यामि न मे
जीवन्विमोक्ष्यसे ५३
आतताय्यसि दुर्बुद्धे मम राज्यहरो रिपुः केशिध्वज उवाच
खाण्डिक्य संशयं प्रष्टुं भवन्तमहमागतः ५४
न त्वां हन्तुं विचार्यैतत्कोपं बाणं च मुञ्च वा
ततः स मन्त्रिभिः सार्द्धमेकान्ते सपुरोहितः ५५
मन्त्रयामास खाण्डिक्यः सर्वैरेव महामतिः तमूचुर्मन्त्रिणो वध्योः रिपुरेष वशङ्गतः ५६

हतेऽत्र पृथिवी सर्वा तव वश्या भविष्यति खाण्डिक्यश्चाह तान्सर्वानेव मेव न संशयः ५७
हते तु पृथिवी सर्वा मम वश्या भविष्यति
परलोकजयस्तस्य पृथिवी सकला मम ५८
न हन्मि चेल्लोकजयो मम त्वस्य वसुन्धरा
परलोकजयोऽनन्तः स्वल्पकालो महीजयः ५९
तस्मान्नैनं हनिष्येऽह यत्पृच्छति वदामि
तत्
ततस्तमभ्युपेत्याह खाण्डिक्यो जनको
रिपुम् ६०
प्रष्टव्यं यत्त्वया सर्वं तत्पृच्छ त्वं
वदाम्यहम्
ततः प्राह यथावृत्तं होमधेनुवधं मुने ६१
ततश्च तं स पप्रच्छ प्रायश्चित्तं हि तद् व्रतम्
स चाचष्ट यथान्यायं मुने केशिध्वजाय तत्
६२
प्रायश्चित्तमशेषं हि यद्वै तत्र विधीयते विदितार्थः स तेनैवमनुज्ञातो महात्मना ६३
यागभूमिमुपागत्य चक्रे सर्वां क्रियां
क्रमात्
क्रमेण विधिवद्यागं नीत्वा
सोऽवभृथाप्लुतः ६४
कृतकृत्यस्ततो भूत्वा चिन्तयामास पार्थिवः

पूजिता ऋत्विजः सर्वे सदस्या मानिता मया ६५
तथैवार्थिजनोऽप्यर्थैर्योजितोऽभिमतैर्मया
यथाहं मर्त्यलोकस्य मया सर्वं
विचेष्टितम् ६६
अनिष्पन्नक्रियं चेतस्तथा न मम किं यथा
इत्थं तु चिन्तयन्नेव सस्मार स महीपतिः ६७
खाण्डिक्याय न दत्तेति मया वै
गुरुदक्षिणा
स जगाम ततो भूयो रथमारुह्य पार्थिवः ६८
स्वायम्भुवः स्थितो यत्र
खाण्डिक्योऽरण्यदुर्गमम्
खाण्डिक्योऽपि पुनर्दृष्ट्वा तमायान्तं
धृतायुधः ६९
तस्थौ हन्तुं कृतमतिस्तमाह स पुनर्नृपः
अहं तु नापकाराय प्राप्तः खाण्डिक्य मा
क्रुधः ७०
गुरोर्निष्कृतिदानाय मामवेहि समागतम् निष्पादितो मया यागः सम्यक् त्वदुपदेशतः ७१
सोऽह ते दातुमिच्छामि वृणीष्व गुरुदक्षिणाम्
इत्युक्तो मन्त्रयामास स भूयो मन्त्रिभिः सह ७२
गुरोर्निष्कृतिकामोऽय किमयं

प्रार्थ्यतां मया
तमूचुर्मन्त्रिणो राज्यमशेषं याच्यतामयम् ७३
कृतिभिः प्रार्थ्यते राज्यमनायासितसैनिकैः
प्रहस्य तानाह नृपः स खाण्डिक्यो महामतिः ७४
स्वल्पकालं महीराज्यं मादृशैः प्रार्थ्यते कथम्
एतमेतद्भवन्तोऽत्र स्वार्थसाधनमन्त्रिणः ७५
परमार्थः कथं कोऽत्र यूयं नात्र विचक्षणाः
इत्युक्ता समुपेत्यैनं स तु केशिध्वजं नृपम् ७६
उवाच किमवश्यं त्वं दास्यसि
गुरुदक्षिणाम्
बाढमित्येव तेनोक्तः
खाण्डिक्यस्तमथाब्रवीत् ७७
भवानध्यात्मविज्ञानपरमार्थविचक्षणः यदि चेद्दीयते मह्यं भवता गुरुनिष्क्रयः ७८
तत्क्लेशप्रशमायालं यत्कर्म तदुदीरय केशिध्वज उवाच-
न प्रार्थितं त्वया कस्मान्मम राज्यमकण्टकम् ७९

राज्यलाभाद्धि नास्त्यन्यत्क्षत्त्रियाणामतिप्रियम् खाण्डिक्य उवाच-
केशिध्वज निबोध त्वं मया न प्रार्थितं यतः ८०
राज्यमेतदशेषेण यन्न गृध्नन्ति पण्डिताः क्षत्रियाणामयं धर्मो यत्प्रजापरिपालनम् ८१
वधश्च धर्मयुद्धेन स्वराज्यपरिपन्थिनाम् यत्राशक्तस्य मे दोषो नैवास्त्यपकृते त्वया ८२
बन्धायैव भवत्येषा ह्यविद्या चाक्रमोज्झिता
जन्मोपभोगलिप्सार्थमियं राज्यस्पृहा मम ८३
अन्येषां दोषजानेव धर्ममेवानुरुध्यते न याञ्छाक्षत्रबन्धूनां धर्मायैतत्सतां
मतम् ८४
अतो न याचितं राज्यमविद्यान्तर्गतं तव
राज्यं गृध्नन्त्यविद्वांसो
ममत्वाकृष्टचेतसः ८५
अहंमानमह्यपानमदमत्ता न मादृशाः केशिध्वज उवाच-
अहं च विद्यया मृत्युं तर्तुकामः करोमि वै ८६
राज्यं यज्ञांश्च विविधान्भोगे

पुण्यक्षयं तथा
तदिदं ते मनो दिष्ट्या विवेकैश्वर्यतां गतम् ८७
श्रूयतां चाप्यविद्यायाः स्वरूपं
कुलनन्दन
अनात्मन्यात्मबुद्धिर्या ह्यस्वे
स्वविषया मतिः ८८
अविद्यातरुसंभूतं बीजमेतद्द्विधा
स्थितम्
पञ्चभूतात्मके देहे देही मोहतमोवृतः ८९
अहमेतदितीत्युच्चैः कुरुते कुमतिर्मतिम् आकाशवाय्वग्निजलपृथिवीभिः पृथक् स्थिते ९०
आत्मन्यात्ममयं भावं कः करोति कलेवरे कलेवरोपभोग्यं हि गृहक्षेत्रादिकं च यत् ९१
अदेहे ह्यात्मनि प्राज्ञो ममेदमिति मन्यते
इत्थं च पुत्रपौत्रेषु तद्देहोत्पादितेषु
च ९२
करोति पण्डितः स्वाम्यमनात्मनि कलेवरे
सर्वं देहोपभोगाय कुरुते कर्म मानवः ९३
देहं चान्यद्यदा पुंसस्सदा बन्धाय तत्परम्
मृण्मयं हि यथा गेहं लिप्यते वै मृदम्भसा ९४

पार्थिवोऽय तथा देहो मृदम्भोलेपनस्थितिः पञ्चभोगात्मकैर्भोगैः पञ्चभोगात्मकं
वपुः ९५
आप्यायते यदि ततः पुंसो गर्वोऽत्र
किङ्कृतः
अनेकजन्मसाहस्रं संसारपदवीं व्रजन् ९६
मोहश्रमं प्रयातोऽसौ वासनारेणुगुण्ठितः
प्रक्षाल्यते यदा सौम्य
रेणुर्ज्ञानोष्णवारिणा ९७
तदा संसारपान्थस्य याति मोहश्रमः शमम्
मोहश्रमे शमं याते स्वच्छान्तःकरणः
पुमान् ९८
अनन्यातिशयाधारः परं निर्वाणमृच्छति
निर्वाणमय एवायमात्मा ज्ञानमयोऽमलः ९९
दुःखाज्ञानमया धर्माः प्रकृतेस्ते तु
नात्मनः
जलस्य नाग्निना सङ्गः स्थालीसङ्गात्तथापि
हि १००
शब्दोद्रेकादिकान्धर्मान्करोति हि यथा बुधः
तथात्मा प्रकृतेः सङ्गादहंमानादिदूषितः १०१
भजते प्राकृतान्धमार्न्न्यस्तस्तम्भो हि सोऽव्ययः
तदेतत्कथितं बीजमविद्याया मया तव १०२ क्लेशानां च क्षयकरं योगादन्यन्न विद्यते

१०३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयापादे बृहदुपाख्याने षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४६

अथ सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
एतदध्यात्ममानाढ्यं वचः केशिध्वजस्य सः खाडिक्योऽमृतवच्छ्रुत्वा पुनराह तमीरयन् १
खाण्डिक्य उवाच-
तद् ब्रूहि त्वं महाभाग योगं योगविदुत्तम विज्ञातयोगशास्त्रार्थस्त्वमस्यां निमिसन्ततौ २
केशिध्वज उवाच-
योगस्वरूपं खाण्डिक्य श्रूयतां गदतो मम
यत्र स्थितो न च्यवते प्राप्य ब्रह्मलयं
मुनिः ३
मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः बंधस्य विषयासङ्गि मुक्तेर्निर्विषयं तथा ४
विषयेभ्यः समाहृत्य विज्ञानात्मा बुधो मनः
चिन्तयेन्मुक्तये तेन ब्रह्मभूतं परेश्वरम् ५
आत्मभावं नयेत्तेन तद्ब्रह्माध्यापनं मनः

विकार्यमात्मनः शक्त्या लोहमाकर्षको यथा ६
आत्मप्रयत्नसापेक्षा विशिष्टा या मनोगतिः
तस्या ब्रह्मणि संयोगो योग इत्यभिधीते ७
एवमत्यन्तवैशिष्ट्ययुक्तधर्मोपलक्षणम्
यस्य योगः स वै योगी मुमुक्षुरमिधीयते ८
योगयुक् प्रथमं योगी युञ्जमानोऽभिधीयते
विनिष्पन्नसमाधिस्तु
परब्रह्मोपलब्धिमान् ९
यद्यन्तरायदोषेण दूष्यते नास्य मानसम्
जन्मान्तरैरभ्यसनान्मुक्तिः पूर्वस्य
जायते १०
विनिष्पन्नसमाधिस्तु मुक्तिस्तत्रैव
जन्मनि
प्राप्नोति योगी
योगाग्निदग्धकर्मचयोऽचिरात् ११
ब्रह्मचर्यमहिंसां च सत्यास्तेयापरिग्रहान्
सेवेत योगी निष्कामो योगितां स्वमनो नयन् १२
स्वाध्यायशौचसन्तोषतपांसि नियमान्यमान् कुर्व्वीत ब्रह्मणि तथा परस्मिन्प्रवणं
मनः १३
एते यमाश्च नियमाः पञ्च पञ्चप्रकीर्तिताः
विशिष्टफलदाः काम्या निष्कामानां
विमुक्तिदाः १४

एवं भद्रासनादीनां समास्थाय गुणैर्युतः यमाख्यैर्नियमाख्यैश्च युञ्जीत नियतो
यतिः १५
प्राणाख्यमवलंबस्थमभ्यासात्कुरुते तु
यत्
प्राणायामः स विज्ञेयः सबीजोऽबीज एव च १६
परस्परेणाभिभवं प्राणापानौ यदानिलौ
कुरुतः सद्विधानेन तृतीयः संयमात्तयोः १७
तस्य चालंबनवत्स्थूलं रूपं द्विषत्पते
आलंबनमनन्तस्य योगिनोऽभ्यसतः स्मृतम् १८
शब्दादिष्वनुरक्तानि निगृह्याक्षाणि
योगवित्
कुर्य्याच्चित्तानुकारीणि
प्रत्याहारपरायणः १९
वश्यता परमा तेन जायते निश्चलात्मनाम् इन्द्रियाणामवश्यैस्तैर्न योगी योगसाधकः २०
प्राणायामेन पवनैः प्रत्याहरेण चेन्द्रि
यैः
वशीकृतैस्ततः कुर्यात्स्थिरं चेतः
शुभाश्रये २१
खाण्डिक्य उवाच-
कथ्यतां मे महाभाग चेतसो यः शुभाश्रयः
यदाधारमशेषं तु हन्ति दोषसमुद्भवम् २२
केशिध्वज उवाच-
आश्रयश्चेतसो ज्ञानिन् द्विधा तच्च

स्वरूपतः
रूपं मूर्तममूर्तं च परं चापरमेव च २३
त्रिविधा भावना रूपं
विश्वमेतत्त्रिधोच्यते
ब्रह्माख्या कर्मसंज्ञा च तथा
चैवोभयात्मिका २४
कर्मभावात्मिका ह्येका ब्रह्मभावात्मिका परा
उभयात्मिका तथैवान्या त्रिविधा भावभावना २५
सनकाद्यासदा ज्ञानिन् ब्रह्मभावनया युताः कर्मभावनया चान्ये देवाद्याः
स्थावराश्चराः २६
हिरण्यगर्भादिषु च ब्रह्मकर्मात्मिका
द्विधा
अधिकारबोधयुक्तेषु विद्यते भावभावना २७
अक्षीणेषु समस्तेषु विशेषज्ञानकर्मसु विश्वमेतत्परं चान्यद्भेदभिन्नदृशां नृप २८
प्रत्यस्तमितभेदं यत्सत्तामात्रमगोचरम्
वचसामात्मसन्तोद्यं तज्ज्ञानं
ब्रह्मसंज्ञितम् २९
तच्च विष्णोः परं रूपमरूपस्याजनस्य च
विश्वस्वरूपवैरूप्यलक्षणं परमात्मनः ३०
न तद्योगयुजा शक्यं नृप चिन्तयितुं यतः ततः स्थूलं हरे रूपं चिन्त्यं

यच्चक्षुगोचरम् ३१
हिरण्यगर्भो भगवान्वासवोऽथ प्रजापतिः
मरुतो वसवो रुद्रा भास्करास्तारका
ग्रहाः ३२
गन्धार्वा यक्षदैत्याश्च सकला देवयोनयः
पशवः शैला समुद्राः सरितो द्रुमाः ३३
भूप भूतान्यशेषाणि भूतानां ये च हेतवः प्रधानादिविशेषान्ताश्चेतनाचेतनात्मकम् ३४
एकपादं द्विपादं च बहुपादमपादकम्
मूर्त्तमेतद्धरे रूपं
भावनात्रितयात्मकम् ३५
एतत्सर्वमिदं विश्वं जगदेतच्चराचरम्
परब्रह्मस्वरूपस्य विष्णोः
शक्तिसमन्वितम् ३६
विष्णुशक्तिः परा प्रोक्ता
क्षेत्रज्ञाख्या तथापरा
अविद्याकर्मसंज्ञान्या तृतीया
शक्तिरिष्यते ३७
येयं क्षेत्रज्ञशक्तिः सा चेष्टिता नृप
कर्मजा
असारभूते संसारे प्रोक्ता तत्र महामते ३८
संसारतापानखिलानवाप्नोत्यनुसंज्ञितान्
तया तिरोहितत्वात्तु शक्तिः
क्षेत्रज्ञसंज्ञिता ३९
सर्वभूतेषु भूपाल तारतम्येन लक्ष्यते

अप्राणवत्सु खल्वल्पा स्थावरेषु ततोऽधिका ४०
सरीसृपेषु तेभ्योऽन्याप्यतिशक्त्या पतत्त्रिषु
पतत्त्रिभ्यो मृगास्तेभ्यः स्वशक्त्या पशवोऽधिकाः ४१
पशुभ्यो मनुजाश्चातिशक्त्या पुंसः प्रभाविताः
तेभ्योऽपि नागगन्धर्वयक्षाद्या देवता नृप ४२
शक्रः समस्तदेवेभ्यस्ततश्चातिप्रजापतिः
हिरण्यगर्भोऽपि ततः पुंसः
शक्त्युपलक्षितः ४३
एतान्यशेषरूपाणि तस्य रूपाणि पार्थिव
यतस्तच्छक्तियोगेन युक्तानि नभसा यथा ४४
द्वितीयं विष्णुसंज्ञस्य योगिध्येयं
महामते
अमूर्तं ब्रह्मणो रूपं यत्सदित्युच्यते
बुधैः ४५
समस्ताः शक्तयश्चैता नृप यत्र
प्रतिष्ठिताः
नहि स्वरूपरूपं वै रूपमन्यद्धरेर्महत् ४६
समस्तशक्तिरूपाणि तत्करोति जनेश्वर
देवतिर्यङ्मनुष्यादिचेष्टावन्ति
स्वलीलया ४७
जगतामुपकाराय तस्य कर्मनिमित्तजा

चेष्टा तस्याप्रमेयस्य व्यापिन्यविहितात्मिका ४८
तद्रूपं विश्वरूपस्य चिन्त्यं योगयुजा
नृप
तस्य ह्यात्मविशुर्द्ध्य्थं
सर्वकिल्बिषनाशनम् ४९
यथाग्निरुद्धतशिखः कक्षं दहति सानिलः
तथा चित्तस्थितो विष्णुर्योगिनां
सर्वकिल्बिषम् ५०
तस्मात्समस्तशक्तीनामाद्यान्ते तत्र
चेतसः
कुर्वीत संस्थितं साधु विज्ञेया
शुद्धलक्षणा ५१
शुभाश्रयः सचित्तस्य सर्वगस्य तथात्मनः
त्रिभावभावनातीतो मुक्तये योगिनां नृप ५२
अन्ये तु पुरुषव्याघ्र चेतसो ये
व्यपाश्रयाः
अशुद्धास्ते समस्तास्तु देवाद्याः
कर्मयोनयः ५३
मूर्त्तं भगवतो रूपं सर्वापाश्रयनिस्पृहः
एषा वै धारणा ज्ञेया यच्चित्तं तत्र
धार्यते ५४
तत्र मूर्त्तं हरे रूपं यादृक् चिन्त्यं
नराधिप
तच्छ्रूयतामनाधारे धारणा नोपपद्यते ५५
प्रसन्नचारुवदनं पद्मपत्रायतेक्षणम्

सुकपोलं सुविस्तीर्णं ललाटफलकोज्ज्वलम् ५६
समकर्णांसविन्यस्तचारुकर्णोपभूषणम् कम्बुग्रीवं
सुविस्तीर्णश्रीवत्साङ्कितवक्षसम् ५७
बलित्रिभङ्गिना भुग्ननाभिना चोदरेण वै
प्रलम्बाष्टभुजं विष्णुमथवापि
चतुर्भुजम् ५८
समस्थितोरुजघनं सुस्थिराङिघ्रकराम्बुजम् चिन्तयेद्ब्रह्मभूतं तं पीतनिर्मलवाससम्
५९
किरीटचारुकेयूरकटकादिविभूषितम्
शार्ङ्गशङ्खगदाखड्गप्रकाशवलयाञ्चितम् ६०
चिन्तयेत्तन्मयो योगी समाधायात्ममानसम्
तावद्यावद् दृढीभूता तत्रैव नृप धारणा ६१
वदतस्तिष्ठतो यद्वा स्वेच्छया कर्म
कुर्वतः
नापयाति यदा चित्तात्सिद्धां मन्येत तां
तदा ६२
ततः शङ्खगदाचक्रशार्ङ्गादिरहितं बुधः
चिन्तयेद्भगवद्रूपं प्रशान्तं
साक्षसूत्रकम् ६३
सा यदा धारणा तद्वदवस्थानवती ततः
किरीटकेयूरमुखैर्भूषणैः रहितं स्मरेत् ६४
तदेकावयवं चैवं चेतसा हि पुनर्बुधः
कुर्यात्ततोऽवयविनि प्रणिधानपरो भवेत् ६५

तद्रूपप्रत्यये चैकसंनतिश्चान्यनिःस्पृहा
तद्ध्य्नां प्रथमैरङ्गैः षड्भिर्निष्पाद्यते नृप ६६
तस्यैवं कल्पनाहीनं स्वरूपग्रहणं हि यत् मनसा ध्याननिष्पाद्यं समाधिः सोऽभिधीयते ६७
विज्ञानं प्रापकं प्राप्ये परे ब्रह्मणि पार्थिव
प्रापणीयस्तथैवात्मा प्रक्षीणाशेषभावनः ६८
क्षेत्रज्ञकरणीज्ञानं करणं तेन तस्य तत् निष्पाद्य मुक्तिकार्यं वै कृतकृत्यो निवर्तते ६९
तद्भावभावनापन्नस्ततोऽसौ परमात्मनः भवत्यभेदी भेदश्च तस्याज्ञानकृतो भवेत् ७०
विभेदजनके ज्ञाने नाशमात्यन्तिकं गते आत्मनो ब्रह्मणाभेदं संमतं कः करिष्यति ७१
इत्युक्तस्ते मया योगः खाण्डिक्य परिपृच्छतः
संक्षेपविस्तराभ्यां तु किमन्यत्क्रियतां तव ७२
खाण्डिक्य उवाच
कथितो योगसद्भावः सर्वमेव कृतं मम

तवोपदेशात्सकलो नष्टश्चित्तमलो मम ७३ ममेति यन्मया प्रोक्तमसदेतन्न चान्यथा नरेन्द्र गदितुं शक्यमपि विज्ञेयवेदिभिः ७४
अहं ममेत्यविद्येयं व्यवहारस्तथानयोः परमार्थस्त्वसंलाप्यो वचसां गोचरो न यः ७५
तद्गच्छ श्रेयसे सर्वं ममैतद्भवता कृतम् यद्विमुक्तिपरो योगः प्रोक्तः केशिध्वजाव्ययः ७६
सनन्दन उवाच-
यथार्हपूजया तेन खाण्डिक्येन स पूजितः आजगाम पुरं ब्रह्मंस्ततः केशिध्वजो नृपः ७७
खाण्डिक्योऽपि सुतं कृत्वा राजानं योगसिद्धये
विशालामगमत्कृष्णे समावेशितमानसः ७८
स तत्रैकान्तिको भूत्वा यमादिगुणसंयुतः
विष्ण्वाख्ये निर्मले ब्रह्मण्यवाप
नृपतिर्लयम् ७९
केशिध्वजोऽपि मुक्त्यर्थं स्वकर्मक्षपणोन्मुखः
बुभुजे विषयान्कर्म चक्रे चानभिसन्धितम् ८०
स कल्याणोपभोगैश्च क्षीणपापोऽमलस्ततः अवाप सिद्धिमत्यन्तत्रितापक्षपणीं मुने

८१
एतत्ते कथितं सर्वं यन्मां त्वं परिपृष्टवान्
तापत्रयचिकित्सार्थं किमन्यत्कथयामि ते ८२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४७

अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः
नारद उवाच
श्रुतं मया महाभाग तापत्रयचिकित्सितम् तथापि मे मनो भ्रान्तं न स्थितिं
लभतेऽन्जसा १
आत्मव्यतिक्रमं ब्रह्मन्दुर्जनाचरितं
कथम्
सोढुं शक्येत मनुजैस्तन्ममाख्याहि मानद २
सूत उवाच-
तच्छ्रुत्वा नारदेनोक्तं ब्रह्मपुत्रः
सनन्दनः
उवाच हर्षसंयुक्तः स्मरन्भरतचेष्टितम् ३
सनन्दन उवाच-
अत्र ते कथयिष्यामि इतिहासं पुरातनम्
यं श्रुत्वा त्वन्मनो भ्रान्तमास्थानं
लभते भृशम् ४
आसीत्पुरा मुनिश्रेष्ठ भरतो नाम भूपतिः

आर्षभो यस्य नाम्नेदं भारतं खण्डमुच्यते ५
स राजा प्राप्तराज्यस्तु पितृपैतामहं क्रमात्
पालयामास धर्मेण पितृवद्रञ्जयन् प्रजाः ६
ईजे च विविधैर्यज्ञैर्भगवन्तमधोक्षजम् सर्वदेवात्मकं ध्यायन्नानाकर्मसु
तन्मतिः ७
ततः समुत्पाद्य सुतान्विरक्तो विषयेषु सः
मुक्त्वा राज्यं ययौ
विद्वान्पुलस्त्यपुलहाश्रमम् ८
शालग्रामं महाक्षेत्रं मुमुक्षुजनसेवितम्
तत्रासौ तापसौ भूत्वा विष्णोराराधनं मुने ९
चकार भक्तिभावेन यथालब्धसपर्यया
नित्यं प्रातः समाप्लुत्य
निर्मर्लेऽम्भसि नारद १०
उपतिष्ठेद्रविं भक्त्या
गृणन्ब्रह्माक्षरं परम्
अथाश्रमे समागत्य वासुदेवं जगत्पतिम् ११
समाहृतैः स्वयं द्रव्यैः
समित्कुशमृदादिभिः
फलैः पुष्पैस्तथा पत्रैस्तुलस्याः
स्वच्छवारिभिः १२

पूजयन्प्रयतो भूत्वा भक्तिप्रसरसंप्लुतः स चैकदा महाभागः स्नात्वा प्रातः समाहितः १३
चक्रनद्यां जपंस्तस्थौ
मुहूर्तत्रयमम्बुनि
अथाजगाम तत्तीरं जलं पातुं पिपासिता १४
आसन्नप्रसवा ब्रह्मन्नेकैव हरिणी वनात्
ततः समभवत्तत्र पीतप्राये जले तया १५
सिंहस्य नादः सुमहान् सर्वप्राणिभयङ्करः
ततः सा सिंहसन्नादादुत्प्लुता
निम्नगातटम् १६
अत्युच्चारोहणेनास्या नद्यां गर्भः पपात ह
तमुह्यमानं वेगेन वीचिमालापरिप्लुतम् १७
जग्राह भरतो गर्भात्पतितं मृगपोतकम्
गर्भप्रच्युतिदुःखेन
प्रोत्तुङ्गाक्रमणेन च १८
मुनीन्द्र सा तु हरिणी निपपात ममार च हरिणीं तां विलोक्याथ विपन्नां नृपतापसः
१९
मृगपोतं समागृह्य स्वमाश्रममुपागतः
चकारानुदिनं चासौ मृगपोतस्य वै नृपः २०
पोषणं पुष्यमाणश्च स तेन ववृधे मुने
चचाराश्रमपर्यन्तं तृणानिगहनेषु सः २१
दूरं गत्वा च शार्दूलत्रासादभ्याययौ पुनः प्रातर्गत्वातिदूरं च

सायमायात्यथाश्रमम् २२
पुनश्च भरतस्याभूदाश्रमस्योटजान्तरे
तस्य तस्मिन्मृगे दूरसमीपपरिवर्तिनि २३
आसीच्चेतः समासक्तं न तथा ह्यच्युते मुने विमुक्तराज्यतनयः प्रोज्झिताशेषबान्धवः २४
ममत्वं स चकारोच्चैस्तस्मिन्हरिणपोतके
किं वृकैर्भक्षितो व्याघ्रैः किं सिंहेन निपातितः २५
चिरायमाणे निष्क्रान्ते तस्यासीदिति
मानसम्
प्रीतिप्रसन्नवदनः पार्श्वस्थे
चाभवन्मृगे २६
समाधिभङ्गस्तस्यासीन्ममत्वाकृष्टमानसः कालेन गच्छता सोऽथ कालं चक्रे महीपतिः२७
पितेव सास्रं पुत्रेण मृगपोतेन वीक्षितः
मृगमेव तदाद्राक्षीत्त्यजन्प्राणानसावपि २८
मृगो बभूव स मुने तादृशीं भावनां गतः
जातिस्मरत्वादुद्विग्नः संसारस्य
द्विजोत्तम २९
विहाय मातरं भूयः शालग्राममुपाययौ
शुष्कैस्तृणैस्तथा पर्णैः स
कुर्वन्नात्मपोषणम् ३०
मृगत्वहेतुभूतस्य कर्मणो निष्कृतिं ययौ तत्र चोत्सृष्टदेहोऽसौ जज्ञै जातिस्मरो

द्विजः ३१
सदाचारवतां शुद्धे योगिनां प्रवरे कुले
सर्वविज्ञानसम्पन्नः
सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ३२
अपश्यत्स मुनिश्रेष्ठः स्वात्मानं
प्रकृतेः परम्
आत्मनोधिगतज्ञानाद्देवादीनि महामुने ३३
सर्वभूतान्यभेदेन ददर्श स महामतिः
न पपाठ गुरुप्रोक्तं कृतोपनयनः श्रुतम् ३४
न ददर्श च कर्माणि शास्त्राणि जगृहे न च उक्तोऽपि बहुशः किञ्चज्जडवाक्यमभाषत ३५ तदप्यसंस्कारगुणं ग्रामभाषोक्तिसंयुतम् अपद्ध्वस्तवपुः सोऽपि मलिनाम्बरधृङ्मुने ३६
क्लिन्नदन्तान्तरः सर्वैः परिभूतः स नागरैः
संमानेन परां हानिं योगर्द्धेः कुरुते
यतः ३७
जनेनावमतो योगी योगसिद्धिं च विन्दति
तस्माच्चरेत वै योगी सतां धर्ममदूषयन् ३८
जना यथावमन्येयुर्गच्छेयुर्नैव सङ्गतिम् हिरण्यगर्भवचनं विचिन्त्येत्थं महामतिः ३९
आत्मानं दर्शयामास जडोन्मत्ताकृतिं जने भुङ्क्ते कुल्माषवटकान् शाकं वन्यफलं

कणान् ४०
यद्यदाप्नोति स बहूनत्ति वै कालसंभवम्
पितर्युपरते सोऽथ
भ्रातृभ्रातृव्यबान्धवैः ४१
कारितः क्षेत्रकर्मादि कदन्नाहारपोषितः
सरूक्षपीनावयवो जडकारी च कर्मणि ४२
सर्वलोकोपकरणं वभूवाहारवेतनः
तं तादृशमसंस्कारं
विप्राकृतिविचेष्टितम् ४३
क्षत्ता सौवीरराज्यस्य विष्टियोग्यममन्यत
स राजा शिबिकारूढो गन्तुं कृतमतिर्द्विज ४४
बभूवेक्षुमतीतीरे कपिलर्षेर्वराश्रमम् श्रेयः किमत्र संसारे दुःखप्राये
नृणामिति ४५
प्रष्टुं तं मोक्षधर्मज्ञं कपिलाख्यं
महामुनिम्
उवाह शिबिकामस्य क्षत्तुर्वचनचोदितः ४६
नृणां विष्टिगृहीतानामन्येषां सोऽपि मध्यगः
गृहीतो विष्टिना विप्र सर्वज्ञानैकभाजनम् ४७
जातिस्मरोऽसौ पापस्य क्षयकाम उवाह ताम् ययौ जडगतिस्तत्र युगमात्रावलोकनम् ४८ कुर्वन्मतिमतां श्रेष्ठस्ते त्वन्ये

त्वरितं ययुः
विलोक्य नृपतिः सोऽथ विषमं शिबिकागतम् ४९ किमेतदित्याह समं गम्यतां शिबिकावहाः पुनस्तथैव शिबिकां विलोक्य विषमां हसन् ५०
नृपः किमेऽतदित्याह भवद्भिर्गम्यतेऽन्यथा भूपतेर्वदतस्तस्य श्रुत्वेत्थं बहुशो वचः शिबिकावाहकाः प्रोचुरयं यातीत्यसत्वरम् ५१
राजोवाच-
किं श्रान्तोऽस्यल्पमध्वानं त्वयोढा शिबिका मम
किमायाससहो न त्वं पीवा नासि निरीक्ष्यसे ५२
ब्राह्मण उवाच-
नाहं पीवा न चैवोढा शिबिका भवतो मया
न श्रान्तोऽस्मि न चायासो वोढान्योऽस्ति महीपते ५३
राजोवाच-
प्रत्यक्षं दृश्यते पीवा त्वद्यापि शिबिका त्वयि
श्रमश्च भारोद्वहने भवत्येव हि देहिनाम् ५४
ब्राह्मण उवाच-
प्रत्यक्षं भवता भूप यद्दृष्टं मम तद्वद

बलवानबलश्चेति वाच्यं पश्चाद्विशेषणम् ५५
त्वयोढा शिबिका चेति त्वय्यद्यापि स
संस्थिता
मिथ्या तदप्यत्र भवान् शृणोतु वचनं मम ५६
भूमौ पादयुगं चाथ जङ्घे पादद्वये स्थिते
ऊरू जङ्घाद्वयावस्थौ तदाधारं तथोदरम् ५७
वक्षस्थलं तथा बाहू स्कन्धौ चोदरसंस्थितौ
स्कन्धाश्रितेयं शिबिका ममाधारोऽत्र
किङ्कृतः ५८
शिबिकायां स्थितं चैदं देहं त्वदुपलक्षितम्
तत्र त्वमहमप्यत्रेत्युच्यते चेदमन्यथा ५९
अहं त्वं च तथान्ये च भूतैरूह्याश्च पार्थिव
गुणप्रवाहपतितो भूतवर्गोऽपि यात्ययम् ६० कर्मवश्या गुणाश्चैते सत्त्वाद्याः पृथिवीपते
अविद्यासञ्चितं कर्म तच्चाशेषेषु जन्तुषु ६१
आत्मा शुद्धोऽक्षरः शान्तो निर्गुणः प्रकृते परः
प्रवृद्ध्य्पचयौ न स्त एकस्याखिलजन्तुषु ६२
यदा नोपचयस्तस्य नचैवापचयो नृप
तदापि बालिशोऽसि त्वं कया युक्त्या

त्वयेरितम् ६३
भूपादजङ्घाकट्यूरुजठरादिषु संस्थिता शिबिकेयं यदा स्कन्धे तदा भारः समस्त्वया ६४
तथान्यजन्तुभिर्भूप शिबिकोढा न केवलम् शैलद्रुमगृहोत्थोऽपि पृथिवीसम्भवोऽपि च ६५
यथा पुंसः पृथग्भावः प्राकृतैः करणैर्नृप
सोढव्यः सुमहान्भारः कतमो नृप ते मया ६६
यद्द्रव्यो शिबिका चेयं तद्द्रव्यो
भूतसङ्ग्रहः
भवतो मेऽखिलस्यास्य समत्वेनोपबृंहितः ६७
सनन्दन उवाच -
एवमुक्त्वाऽभवन्मौनी स वहञ्शिबिकां
द्विजः
सोऽपि राजाऽवतीर्योर्व्यां तत्पादौ जगृहे
त्वरन् ६८
राजोवाच -
भो भो विसृज्य शिबिकां प्रसादं कुरु मे द्विज
कथ्यतां को भवानत्र जाल्मरूपधरः स्थितः ६९
यो भवान्यदपत्यं वा यदागमनकारणम् तत्सर्वं कथ्यतां विद्वन्मह्यं शुश्रूषवे त्वया ७०
ब्राह्मण उवाच-

श्रूयतां कोऽहमित्येतद्वक्तुं भूप न शक्यते
उपयोगनिमित्तं च सर्वत्रागमनक्रिया ७१
सुखदुःखोपभोगौ तु तौ देहाद्युपपादकौ
धर्माधर्मोद्भवौ भोक्तुं
जन्तुर्देहादिमृच्छति ७२
सर्वस्यैव हि भूपाल जन्तोः सर्वत्र
कारणम्
धर्माधर्मौ यतस्तस्मात्कारणं पृच्छ्यते
कुतः ७३
राजोवाच-
धर्माधर्मौ न सन्देहः सर्वकार्येषु
कारणम्
उपभोगनिमित्तं च देहाद्देहान्तरागमः ७४
यत्त्वेतद्भवता प्रोक्तं
कोऽहमित्येतदात्मनः
वक्तुं न शक्यते श्रोतुं तन्ममेच्छा
प्रवर्तते ७५
योऽस्ति योऽहमिति ब्रह्मन्कथं वक्तुं न शक्यते
आत्मन्येव न दोषाय शब्दोऽहमिति यो द्विज ७६
ब्राह्मण उवाच-
शब्दोऽहमिति दोषाय नात्मन्येवं तथैव तत् अनात्मन्यात्मविज्ञानं शब्दो वा श्रुतिलक्षणः ७७

जिह्वा ब्रवीत्यहमिति
दन्तौष्ठतालुकैर्नृप
एतेनाहं यतः सर्वे वाङ्निष्पादनहेतवः ७८
किं हेतुभिर्वदत्येषा वागेवाहमिति स्वयम्
तथापि वागहमेद्वक्तुमित्थं न युज्यते ७९
पिण्डः पृथग्यतः पुंसः
शिरःपाण्यादिलक्षणः
ततोऽहमिति कुत्रैनां संज्ञां
राजन्करोम्यहम् ८०
यद्यन्योऽस्ति परः कोऽपि मत्तः
पार्थिवसत्तम
न देहोऽहमयं चान्ये वक्तुमेवमपीष्यते ८१
यदा समस्तदेहेषु पुमानेको व्यवस्थितः तदा हि को भवान्कोऽहमित्येतद्विफलं वचः
८२
त्वं राजा शिबिका चेयं वयं वाहाः पुरःसराः
अयं च भवतो लोको न सदेतन्नृपोच्यते ८३
वृक्षाद्दारु ततश्चेयं शिबिका
त्वदधिष्ठिता
क्व वृक्षसंज्ञा वै तस्या दारुसंज्ञाथवा
नृप ८४
वृक्षारूढो महाराजो नायं वदति ते जनः
न च दारुणि सर्वस्त्वां ब्रवीति
शिबिकागतम् ८५
शिबिकादारुसङ्घातो स्वनामस्थितिसंस्थितः अन्विष्यतां नृपश्रेष्ठानन्ददा शिबिका

त्वया ८६
एवं छत्रं शलाकाभ्यः पृथग्भावो
विमृश्यताम्
क्व जातं छत्रमित्येष न्यायस्त्वयि तथा
मयि ८७
पुमान्स्त्री गौरजा वाजी कुञ्जरो विहगस्तरुः
देहेषु लोकसंज्ञेयं विज्ञेया कर्महेतुषु
८८
पुमान्न देवो न नरो न पशुर्न च पादपः
शरीराकृतिभेदास्तु भूपैते कर्मयोनयः ८९
वस्तु राजेति यल्लोके यच्च राजभटात्मकम्
तथान्यच्च नृपेत्थं तन्न सत्यं
कल्पनामयम् ९०
यस्तु कालान्तरेणापि नाशसंज्ञामुपैति वै परिणामादिसम्भूतं तद्वस्तु नृप तच्च किम् ९१
त्वं राजा सर्वलोकस्य पितुः पुत्रो रिपो रिपुः
पत्न्याः पतिः पिता सूनोः कस्त्वं भूप वदाम्यहम् ९२
त्वं किमेतच्छिरः किं तु शिरस्तव तथोदरम् किमु पादादिकं त्वेतन्नैव किं ते महीपते ९३
समस्तावयवेभ्यस्त्वं पृथग्भूतो व्यवस्थितः

कोऽहमित्यत्र निपुणं भूत्वा चिन्तय पार्थिव ९४
एवं व्यवस्थिते तत्त्वे मयाहमिति भावितुम्
पृथक् चरणनिष्पाद्यं शक्यं तु नृपते कथम् ९५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे
बृहदुपाख्यानेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८

अथैएकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच
निशम्य तस्येति वचः परमार्थसमन्वितम् प्रश्रयावनतो भूत्वा तमाह नृपतिर्द्विजम् १
राजोवाच
भगवन्यत्त्वया प्रोक्तं परमार्थमयं वचः श्रुते तस्मिन्भ्रमन्तीव मनसो मम वृत्तयः २
एतद्विवेकविज्ञानं यदि शेषेषु जन्तुषु भवता दर्शितं विप्र तत्परं प्रकृतेर्महत् ३
नाहं वहामि शिबिकां शिबिका मयि न स्थिता शरीरमन्यदस्मत्तो येनेयं शिबिका धृता ४ गुणप्रवृत्तिर्भूतानां प्रवृत्तिः कर्मचोदिता

प्रवर्तन्ते गुणाश्चैते किं ममेति
त्वयोदितम् ५
एतस्मिन्परमार्थज्ञ मम श्रोत्रपथं गते
मनो विह्वलतामेति परमार्थार्थतां गतम् ६
पूर्वमेव महाभाग कपिलर्षिमहं द्विज
प्रष्टुमभ्युद्यतो गत्वा श्रेयः
किन्त्वत्र संशये ७
तदन्तरे च भवता यदिदं वाक्यमीरितम् तेनैव परमार्थार्थं त्वयि चेतः प्रधावति
८
कपिलर्षिर्भगवतः सर्वभूतस्य वै किल
विष्णोरंशो जगन्मोहनाशाय समुपागतः ९
स एव भगवान्नूनमस्माकं हितकाम्यया
प्रत्यक्षतामनुगतस्तथैतद्भवतोच्यते १०
तन्मह्यं मोहनाशाय यच्छ्रेयः परमं द्विज
तद्वदाखिलविज्ञानजलवीच्युदधिर्भवान् ११
ब्राह्मण उवाच
भूयः पृच्छसि किं श्रेयः परमार्थेन पृच्छसि
श्रेयांसि परमार्थानि ह्यशेषाण्येव भूपते १२
देवताराधनं कृत्वा धनसम्पदमिच्छति पुत्रानिच्छति राज्यं च श्रेयस्तस्यैव तन्नृप १३
विवेकिनस्तु संयोगः श्रेयोऽसौ परमात्मना कर्मयज्ञादिकं श्रेयः स्वर्लोकफलदायि यत्

१४
श्रेयःप्रधानं च फले तदेवानभिसंहिते आत्मा ध्येयः सदा भूप योगयुक्तैस्तथा
परैः १५
श्रेयस्तस्यैव संयोगः श्रेयो यः
परमात्मनः
श्रेयांस्येवमनेकानि शतशोऽथ सहस्रशः १६
सन्त्यत्र परमार्थास्तु न त्वेते श्रूयतां च मे
धर्मोऽय त्यजते किं तु परमार्थो धनं यदि १७
व्ययश्च क्रियते कस्मात्कामप्राप्त्युपलक्षणः पुत्रश्चेत्परमार्थाख्यः सोऽप्यन्यस्य
नरेश्वर १८
परमार्थभूतः सोऽन्यस्य परमार्थो हि नः
पिता
एवं न परमार्थोऽस्ति जगत्यत्र चराचरे १९
परमार्थो हि कार्याणि करणानामशेषतः
राज्यादिप्राप्तिरत्रोक्ता परमार्थतया
यदि २०
परमार्था भवन्त्यत्र न भवन्ति च वै ततः
ऋग्यजुःसामनिष्पाद्यं यज्ञकर्म मतं तव २१
परमार्थभूतं तत्रापि श्रूयतां गदतो मम यत्तु निष्पाद्यते कार्यं मृदा कारणभूतया २२

तत्कारणानुगमनाज्जायते नृप मृण्मयम् एवं विनाशिभिर्द्रव्यैः समिदाज्यकुशादिभिः २३
निष्पाद्यते क्रिया या तु सा भवित्री विनाशिनी
अनाशी परमार्थस्तु प्राज्ञैरभ्युपगम्यते २४
यत्तु नाशि न सन्देहो नाशिद्र व्योपपादितम्
तदेवाफलदं कर्म परमार्थो मतो मम २५ मुक्तिसाधनभूतत्वात्परमार्थो न साधनम् ध्यानमेवात्मनो भूप परमार्थार्थशब्दितम् २६
भेदकारि परेभ्यस्तु परमार्थो न भेदवान् परमार्थात्मनोर्योगः परमार्थ इतीष्यते २७
मिथ्यैतदन्यद्द्रव्यं हि नैतद्द्र
व्यमयं यतः
तस्माच्छ्रेयांस्यशेषाणि नृपैतानि न
संशयः २८
परमार्थस्तु भूपाल संक्षेपाच्छ्रूयतां मम
एको व्यापी समः शुद्धो निर्गुणः प्रकृतेः
परः २९
जन्मवृद्ध्यादिरहित आत्मा सर्वगतो नृप
परिज्ञानमयो
सद्भिर्नामजात्यादिभिर्विभुः ३०
न योगवान्न युक्तोऽभून्नैव पार्थिव

योक्ष्यति
तस्यात्मपरदेहेषु सतोऽप्येकमयं हि तत् ३१ विज्ञानं परमार्थोऽसौ वेत्ति नोऽतथ्यदर्शनः
वेणुरन्ध्रविभेदेन भेदः षड्जादिसंज्ञितः ३२
अभेदो व्यापिनो वायोस्तथा तस्य महात्मनः एकत्वं रूपभेदश्च बाह्यकर्मप्रवृत्तिजः ३३
देवादिभेदमध्यास्ते नास्त्येवाचरणो हि सः शृण्वत्र भूप प्राग्वृत्तं यद्गीतमृभुणा
भवेत् ३४
अवबोधं जनयतो निदाघस्य द्विजन्मनः
ऋभुर्नामाऽभवत्पुत्रो ब्रह्मणः
परमेष्ठिनः ३५
विज्ञाततत्त्वसद्भावो निसर्गादेव भूपते
तस्य शिष्यो निदाघोऽभूत्पुलस्त्यतनयः
पुरा ३६
प्रादादशेषविज्ञानं स तस्मै परया मुदा अवाप्तज्ञानतत्त्वस्य न तस्याद्वैतवासना ३७
स ऋभुस्तर्कयामास निदाघस्य नरेश्वर देविकायास्तटे वीर नागरं नाम वै पुरम् ३८ समृद्धमतिरम्यं च पुलस्त्येन निवेशितम् रम्योपवनपर्यन्तं स तस्मिन्पार्थिवोत्तम ३९

निदाघनामा योगज्ञस्तस्य शिष्योऽभवत्पुरा
दिव्ये वर्षसहस्रे तु समतीतेऽस्य
तत्पुरम् ४०
जगाम स ऋभुः शिष्यं निदाघमवलोकितुम्
स तस्य वैश्वदेवान्ते द्वारालोकनगोचरः ४१
स्थितस्तेन गृहीतार्थो निजवेश्म
प्रवेशितः
प्रक्षालिताङिघ्रपाणिं च
कृतासनपरिग्रहम् ४२
उवाच स द्विजश्रेष्ठो भुज्यतामिति सादरम् ऋभुरुवाच-
भो विप्रवर्य भोक्तव्यं यदत्र भवतो गृहे ४३
तत्कथ्यतां कदन्नेषु न प्रीतिः सततं मम निदाघ उवाच-
सक्तुयावकव्रीहीनामपूपानां च मे गृहे ४४
यद्रोचते द्विजश्रेष्ठ तावद्भुंक्ष्व यथेच्छया
ऋभुरुवाच
कदन्नानि द्बिजैतानि मिष्टमन्नं प्रयच्छ
मे ४५
संयावपायसादीनि चेक्षुका रसवन्ति च
निदाघ उवाच
गृहे शालिनि मद्गेहे यत्किंञ्चिदति
शोभनम् ४६
भोज्येषु साधनं मिष्टं तेनास्यान्नं

प्रसाधय
इत्युक्ता तेन सा पत्नी मिष्टमन्नं
द्विजस्य तत् ४७
प्रसाधितवती तद्वै भर्तुर्वचनगौरवात्
तं भुक्तवन्तमिच्छातो मिष्टमन्नं
महामुनिम् ४८
निदाघः प्राह भूपाल प्रश्रयावनतः स्थितः निदाघ उवाच-
अपि ते परमा तृप्तिरुत्पन्ना पुष्टिरेव च ४९
अपि ते मानसं स्वस्थमाहारेण कृतं द्विज क्व निवासी भवान्विप्र क्व वा गन्तुं समुद्यतः ५०
आगम्यते च भवता यतस्तच्च निवेद्यताम्
ऋभुरुवाच
क्षुधितस्य च भुक्तेऽन्ने
तृप्तिर्ब्रह्मन्विजायते ५१
न मे क्षुधा भवेत्तृप्तिः कस्मान्मां
द्विज पृच्छति
वह्निना पार्थिवेनादौ दग्धे वै
क्षुधयान्वितः ५२
भवत्यम्भसि च क्षीणे नृणां
तृष्णासमुद्भवः
क्षुत्तृष्णे देहधर्माख्ये न ममैते यतो
द्विज ५३
ततः क्षुत्सम्भवाभावात्तृप्तिरस्त्येव

मे सदा
मनसः स्वस्थता तुष्टिश्चित्तधर्माविमौ द्विज ५४
चेतसो यस्य यत्पृष्टं पुमानेभिर्न
युज्यते
क्व निवासस्तवेत्युक्तं क्व गन्तासि च
तत्त्वया ५५
कुतश्चागम्यते त्वेतत्त्रितयेऽपि निबोध
मे
पुमान्सर्वगतो व्यापीत्याकाशवदयं यतः ५६
कुतः कुत्र क्व
गन्तासीत्येतदप्यर्थवत्कथम्
सोऽह गन्ता न चागन्ता नैकदेशनिकेतनः ५७
त्वं चान्ये च न च त्वं त्वं नान्ये
नैवाहमप्यहम्
मिष्टान्ने मिष्टमित्येषा जिह्वा सा मे
कृता तव ५८
किं वक्ष्यतीति तत्रापि श्रूयतां
द्विजसत्तम
मिष्टमेव यदामिष्टं तदेवोद्वेगकारणम् ५९
अमिष्टं जायते मिष्टं मिष्टादुद्विजते
जनः
आदिमध्यावसानेषु किमन्नं रुचिकारणम् ६०
मृण्मयं हि मृदा यद्वद् गृहं लिप्तं स्थिरीभवेत्
पार्थिवोऽय तथा देहः पार्थिवैः परमाणुभिः

६१
यवगोधूममुद्गादिर्घृतं तैलं पयो दधि गुडः फलानीति तथा पार्थिवाः परमाणवः ६२
तदेतद्भवता ज्ञात्वा मिष्टामिष्टविचारि
यत्
तन्मनः शमनालम्बि कार्यं प्राप्यं हि
मुक्तये ६३
इत्याकर्ण्य वचस्तस्य परमार्थाश्रितं नृप प्रणिपत्य महाभागो निदाघो वाक्यमब्रवीत् ६४
प्रसीद मद्धितार्थाय कथ्यतां यस्त्वमागतः
नष्टो मोहस्तवाकर्ण्य वचांस्येतानि मे
द्विज ६५
ऋभुरस्मि तवाचार्यः प्रज्ञादानाय ते
द्विज
इहागतोऽह दास्यामि परमार्थं सुबोधितम् ६६
एक एवमिदं विद्धि न भेदि सकलं जगत्
वासुदेवाभिधेयस्य स्वरूपं परात्मनः ६७
ब्राह्मण उवाच्च-
तथेत्युक्त्वा निदाघेन प्रणिपातपुरःसरम्
पूजितः परया भक्त्यानिच्छितः प्रययौ
विभुः ६८
पुनर्वर्षसहस्रान्ते समायातो नरेश्वर
निदाघज्ञानदानाय तदेव नगरं गुरुः ६९
नगरस्य बहिः सोऽथ निदाघं दृष्टवान् मुनिम्

महाबलपरीवारे पुरं विशति पार्थिवे ७०
दूरस्थितं महाभागे जनसंमर्दवर्जकम्
क्षुत्क्षामकण्ठमायान्तमरण्यात्ससमित्कुशम् ७१
दृष्ट्वा निदाघं स ऋभुरुपागत्याभिवाद्य च उवाच कस्मादेकान्ते स्थीयते भवता द्विज ७२
निदाघ उवाच-
भो विप्र जनसंमर्द्दो महानेष जनेश्वरे प्रविविक्षौ पुरे रम्ये तेनात्र स्थीयते मया ७३
ऋभुरुवाच-
नराधिपोऽत्र कतमः कतमश्चेतरो जनः
कथ्यतां मे द्विजश्रेष्ठ त्वमभिज्ञो मतो
मम ७४
निदाघ उवाच-
योऽय गजेन्द्रमुन्मत्तमद्रि
शृङ्गसमुच्छ्रयम्
अधिरूढो नरेन्द्रोऽय परितो यस्तथेतरः ७५
ऋभुरुवाच-
एतौ हि गजराजानौ दृष्टौ हि युगपन्मया
भवता निर्विशेषेण पृथग्वेदोपलक्षितौ ७६
तत्कथ्यतां महाभाग विशेषो भवतानयोः
ज्ञातुमिच्छाम्यहं कोऽत्र गजः को वा
नराधिपः ७७
निदाघ उवाच-

गजो योऽयमधो ब्रह्मन्नुपर्यस्यैष भूपतिः वाह्यवाहकसंबन्धं को न जानाति वै द्विज ७८
ऋभुरुवाच-
ब्रह्मन्यथाहं जानीयां तथा मामवबोधय
अधः सत्त्वविभागं किं किं
चोर्द्ध्वमभिधीयते ७९
ब्राह्मण उवाच-
इत्युक्त्वा सहसारुह्य निदाघः प्राह तं
ऋभुम्
श्रूयतां कथयाम्येष यन्मां त्वं
परिपृच्छसि ८०
उपर्यहं यथा राजा त्वमधः कंञ्जरो यथा
अवबोधाय ते ब्रह्मन्दृष्टान्तो दर्शितो
मया ८१
ऋभुरुवाच-
त्वं राजेव द्विजश्रेष्ठ स्थितोऽह
गजवद्यदि
तदेवं त्वं समाचक्ष्व कतमस्त्वमहं तथा ८२
ब्राह्मण उवाच-
इत्युक्तः सत्वरस्तस्य चरणावभिवन्द्य सः निदाघः प्राह भगवन्नाचार्यस्त्वमृभुर्मम ८३
नान्यस्याद्वैतसंस्कारसंस्कृतं मानसं तथा
यथाचार्यस्य तेन त्वां मन्ये प्राप्तमहं गुरुम् ८४

ऋभुरुवाच-
तवोपदेशदानाय पूर्वशुश्रूषणात्तव
गुरुस्नेहादृभुर्नाम निदाघं समुपागतः ८५
तदेतदुपदिष्टं ते संक्षेपेण महामते
परमार्थसारभूतं यत्तदद्वैतमशेषतः ८६
ब्राह्मण उवाच-
एवमुक्त्वा ददौ विद्यां निदाघं स
ऋभुर्गुरुः
निदाघोऽप्युपदेशेन तेनाद्वैतपरोऽभवत् ८७
सर्वभूतान्यभेदेन ददृशे स तदात्मनः
तथा ब्रह्मतनौ मुक्तिमवाप परमां द्विजः
८८
तथा त्वमपि धर्मज्ञ तुल्यात्मरिपुबान्धवः
भव सर्वगतं ज्ञानमात्मानमवनीपते ८९
सितनीलादिभेदेन यथैकं दृश्यते नभः
भ्रान्तदृष्टिभिरात्मापि तथैकः सन्पृथक्
पृथक् ९०
एकः समस्तं यदिहास्ति किञ्चित्तदच्युतो
नास्ति परं ततोऽन्यत्
सोऽह स च त्वं स च सर्वमेतदात्मा स्वयं
भात्यपभेदमोहः ९१
सनन्दन उवाच
इतीरितस्तेन स राजवर्यस्तत्याज भेदं
परमार्थदृष्टिः
स चापि जातिस्मरणावबोधस्तत्रैव
जन्मन्यपवर्गमाप ९२

परमार्थाध्यात्ममेतत्तुभ्यमुक्तं मुनीश्वर
ब्राह्मणक्षत्रियविशां श्रोतॄणां चापि मुक्तिदम् ९३
यथा पृष्टं त्वया ब्रह्मंस्तथा ते गदितं
मया
ब्रह्मज्ञानमिदं शुद्धं किमन्यत्कथयामि
वै ९४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ४९

अथ पञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सूत उवाच-
श्रुत्वा सनन्दनस्येत्थं वचनं नारदो मुनिः
असन्तुष्ट इव प्राह भ्रातरं तं सनन्दनम् १
नारद उवाच-
भगवन्सर्वमाख्यातं यत्पृष्टं भवतो मया
तथापि नात्मा प्रीयेत शृण्वन्हरिकथां
मुहुः २
श्रूयते व्यासपुत्रस्तु शुकः परमधर्मवित्
सिद्धिं सुमहतीं प्राप्तो
निर्विण्णोऽवान्तरं बहिः ३
ब्रह्मन् पुंसस्तु विज्ञानं महतां सेवनं विना

न जायते कथं प्राप्तो ज्ञानं व्यासात्मजः शिशुः ४
तस्य जन्म रहस्यं मे कर्म चाप्यस्य
शृण्वते
समाख्याहि महाभाग
मोक्षशास्त्रार्थविद्भवान् ५
सनन्दन उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि शुकोत्पत्तिं
समासतः
यां श्रुत्वा ब्रह्मतत्त्वज्ञो जायते
मानवो मुने ६
न हायनैर्न पलितैर्न वित्तेन न बन्धुभिः ऋषयश्चक्रिरे धर्मं योऽनूचानः स नो महान् ७
नारद उवाच-
अनूचानः कथं ब्रह्मन्पुमान्भवति मानद तन्मे कर्म समाचक्ष्व श्रोतुं कौतूहलं मम ८
सनन्दन उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि ह्यनूचानस्य लक्षणम् यज्ज्ञात्वा साङ्गवेदानामभिज्ञो जायते नरः ९
शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषं
तथा
छन्दःशास्त्रं षडेतानि वेदाङ्गानि
विदुर्बुधाः १०

ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः वेदाश्चत्वार एवैते प्रोक्ता धर्मनिरूपणे ११
साङ्गान्वेदान्गुरोर्यस्तु समधीते द्विजोत्तमः
सोऽनूचानः प्रभवति नान्यथा ग्रन्थकोटिभिः १२
नारद उवाच-
अङ्गानां लक्षणं ब्रूहि वेदानां च हि विस्तरात्
त्वमस्मासु महाविज्ञः साङ्गेष्वेतेषु मानद १३
सनन्दन उवाच-
प्रश्नभारोऽयमतुलस्त्वया मम कृतो द्विज
संक्षेपात् कथयिष्यामि सारमेषां
सुनिश्चितम् १४
स्वरः प्रधानः शिक्षायां कीर्त्तितो
मुनिभिर्द्विजैः
वेदानां वेदविद्भिस्तु तत्त्छृणुष्व
वदामि ते १५
आर्चिकं गाथिकं चैव सामिकं च स्वरान्तरम्
कृतान्ते स्वरशास्त्राणां प्रयोक्तव्यं
विशेषतः १६
एकान्तरः स्वरो ह्यप्सु गाथासुद्व्यन्तरः स्वरः
सामसु त्र्यन्तरं विद्यादेतावत्

स्वरतोऽन्तरम् १७
ऋक्सामयजुरङ्गानि ये यज्ञेषु प्रयुञ्जते
अविज्ञानाद्धि शिक्षायास्तेषां भवति
विस्वरः १८
मन्त्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्या
प्रयुक्तो न तमर्थमाह
स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्र
शत्रुः स्वरतोऽपराधात् १९
उरः कण्ठः शिरश्चैव स्थानानि त्रीणि
वाङ्मये
सवनान्याहुरेतानि
सामवाप्यर्द्धतोऽन्तरम् २०
उरः सप्तविवारं स्यात्तथा कण्ठस्तथा शिरः
न च शक्तोऽसि व्यक्तस्तु तथा प्रावचनो
विधिः २१
कठकालापवृत्तेषु तैत्तिराह्वरकेषु च ऋग्वेदे सामवेदे च वक्तव्यः प्रथमः स्वरः
२२
ऋग्वेदस्तु द्वितीयेन तृतीयेन च वर्तते
उच्चमध्यमसङ्घातः स्वरो भवति पार्थिवः २३
तृतीयप्रथमक्रुष्टा कुवन्त्याह्वरकान्
स्वरान्
द्वितीयाद्यास्तु मन्द्रान्तास्तैत्तिरीयाश्चतुःस्वरान् २४
प्रथमश्च द्वितीयश्च तृतीयोऽथ चतुर्थकः ! क्रुष्टो मुनीश्वर एतान् कुर्वन्ति

सामगाः २५
द्वितीयप्रथमावेतौ नाण्डिभाल्लविनौ
स्वरौ
तथा शातपथावेतौ स्वरौ वाजसनेयिनाम् २६
एते विशेषतः प्रोक्ताः स्वरा वै
सार्ववेदिकाः
इत्येतच्चरितं सर्वं स्वराणां
सार्ववैदिकम् २७
सामवेदे तु वक्ष्यामि स्वराणां चरितं यथा
अल्पग्रन्थं प्रभूतार्थं
सामवेदाङ्गमुत्तमम् २८
तानरागस्वरग्राममूर्च्छनानां तु लक्षणम्
पवित्रं पावनं पुण्यं यथा तुभ्यं
प्रकीर्तितम् २९
शिक्षामाहुर्द्विजातीनामृग्यजुःसामलक्षणम्
सप्तस्वरास्त्रयो ग्रामा
मूर्छनास्त्वेकविंशतिः ३०
ताना एकोनपञ्चाशदित्येतत् स्वर मंडलम्
षड्जश्च ऋषभश्चैव गान्धारो मध्यमस्तथा ३१
पञ्चमो धैवतश्चैव निषादः सप्तमः स्वरः
षड्जमध्यमगान्धारास्त्रयो ग्रामाः
प्रकीर्तिताः ३२
भूर्ल्लोकाज्जायते षड्जो भुवर्लोकाच्च मध्यमः
स्वर्गाभ्राच्चैव गान्धारो

ग्रामस्थानानि त्रीणि हि ३३
स्वराणां च विशेषेण ग्रामरागा इति स्मृताः
विंशतिर्मध्यमग्रामे षड्जग्रामे चतुर्दश ३४
तानान् पञ्चदशेच्छन्ति गान्धारे सामगयिनाम्
नदी विशाला सुमुखी चित्रा चित्रवती मुखा ३५
बला चाप्यथ विज्ञेया देवनां सप्त मूर्च्छनाः
आप्यायिनी विश्वभृता चन्द्रा हेमा कपर्दिनी ३६
मैत्री च बार्हती चैव पितॄणां सप्त
मूर्च्छनाः
षड्जे तूत्तरमन्द्रान्स्यादृषभे
चाभिरूहता ३७
अश्वक्रान्ता तु गान्धारे तृतीया
मूर्च्छना स्मृता
मध्यमे खलु सौवीरा हृषिका पञ्चमे स्वरे ३८
धैवते चापि विज्ञेया मूर्च्छना तूत्तरा
मता
निषादे रजनीं विद्यादृषीणां सप्त
मूर्छनाः ३९
उपजीवन्ति गन्धर्वा देवानां सप्त मूर्छनाः

पितॄणां मूर्च्छनाः सप्त तथा यक्षा न संशयः ४०
ऋषीणां मूर्छनाः सप्त यास्त्विमा लौकिकाः
स्मृताः
षड्जः प्रीणाति वै देवानृषीन् प्रीणाति
चर्षभः ४१
पितॄन् प्रीणाति गान्धारो गन्धर्वान्
मध्यमः स्वरः
देवान् पितॄनृषींश्चैव स्वरः प्रीणाति
पञ्चमः ४२
यक्षान्निषादः प्रीणाति भूतग्रामं च धैवतः
गानस्य तु दश विधा गुणवृत्तिस्तु तद्यथा ४३
रक्तं पूर्णमलङ्कृतं प्रसन्नं व्यक्तं विक्रुष्टं श्लक्ष्णं समं सकुमारं मधुरमिति गुणास्तत्र रक्तं नाम वेणुवीणास्वराणामेकीभावं रक्तमित्युच्यते पूर्णं नाम स्वरश्रुतिपूर्णाच्छन्दः पादाक्षरं संयोगात्पूर्णमित्युच्यते अलङ्कृतं नामोरसि शिरसि कण्ठयुक्तमित्यलङ्कृतं प्रसन्नम् नामापगतागद्गद- निर्विशङ्कं प्रसन्नमित्युच्यते व्यक्तं नाम पदपदार्थप्रकृतिविकारागमनोप-कृत्तद्धितसमासधातुनिपातोपसर्गस्वरलिङ्

गं वृत्तिवार्तिकविभक्त्यर्थवचनानां- सम्यगुपपादनं व्यक्तमित्युच्यते विक्रुष्टं नामोच्चैरुच्चारितं व्यक्तपदाक्षरं विक्रुष्टमित्युच्यते श्लक्ष्णं नाम द्रुत म विलम्बितमुच्चनीचप्लुतसमाहारहेलता- लोपनयादिभिरुपपादनाभिःश्लक्ष्णमित्युच्यते समं नामावापनिर्वापप्रदेशे प्रत्यन्तरस्थानानां समासः सममित्युच्यते सुकुमारं नाम मृदुपदवर्णस्वर-
कुहरणयुक्तं सुकुमारमित्युच्यते मधुरं नाम स्वभावोपनीतललितपदाक्षरगुणसमृद्धं मधुरमित्युच्यते एवमेतैर्दशभिर्गुणैर्युक्तं गानं भवति १ भवन्ति चात्र श्लोकाः शकितं भीषणं
भीतमुद्धुष्टमनुनासिकम् काकस्वरं
मूर्द्धगतं तथा स्थानविवर्जितम् ४४
विस्वरं विरसं चैव विश्लिष्टं विषमाहतम्
व्याकुलं तालहीनं च गीतिदोषाश्चतुर्दश ४५
आचार्याः सममिच्छन्ति पदच्छेदं तु
पण्डिताः
स्त्रियो मधुरमिच्छन्ति विक्रुष्टमितरे
जनाः ४६
पद्मपत्रप्रभः षड्ज ऋषभः शुकपिञ्जरः कनकाभस्तु गान्धारो मध्यमः कुन्दसन्निभः

४७
पञ्चमस्तु भवेत्कृष्णः पीतकं धैवतं विदुः निषादः सर्ववर्णः स्यादित्येताः स्वरवर्णताः ४८
पञ्चमो मध्यमः षड्ज इत्येते ब्राह्मणाः स्मृताः
ऋषभो धैव श्चापीत्येतौ वै क्षत्रियावुभौ ४९
गान्धारश्च निषादश्च वैश्यावर्द्धैन वै स्मृतौ
शूद्रत्वं विधिनार्द्धेन पतितत्वान्न संशयः ५०
ऋषभो मूर्छितवर्जितो धैवतसहितश्च पञ्चमो
यत्र
निपतति मध्यमरागे सनिषादं षाड्जवं
विद्यात् ५१
यदि पञ्चमो विरमते गान्धारश्चान्तरस्वरो भवति
ऋषभो निषादसहितस्तं पञ्चममीदृशं विद्यात् ५२
गान्धारस्याधिपत्येन निषादस्य गतागतैः धैवतस्य च दौर्बल्यान्मध्यमग्राम उच्यते ५३
ईषत्पृष्टो निषादस्तु गान्धारश्चाधिको भवेत्
धैवतः कम्पितो यत्र स षड्जग्राम ईरितः ५४

अन्तरस्वरसंयुक्तः काकलिर्यत्र दृश्यते तं तु साधारितं विद्यात् पञ्चमस्थं तु कैशिकम् ५५
कैशिकं भावयित्वा तु स्वरैः सर्वेः समन्ततः
यस्मात्तु मध्यमे न्यासस्तस्मात् कैशिकमध्यमः५६
काकलिर्दृश्यते यत्र प्राधान्यं पञ्चमस्य तु
कश्यपः कैशिकं प्राह मध्यमग्रामसंभवम् ५७
गेति गेयं विदुः प्राज्ञा धेति
कारुप्रवादनम्
वेति वाद्यस्य संज्ञेयं गन्धर्वस्य
प्ररोचनम् ५८
यः समागानां प्रथमः स वेणोर्मध्यमः स्वरः
यो द्वितीयः स गान्धारस्तृतीयस्त्वृषभः
स्मृतः ५९
चतुर्थः षड्ज इत्याहुः पञ्चमो धैवतो
भवेत्
षष्ठो निषादो विज्ञेयः सप्तमः पञ्चमः
स्मृतः ६०
षड्जं मयूरो वदति गावो रम्भन्ति चर्षभम्
अजाविके तु गान्धारं क्रौञ्चो वदति
मध्यमम् ६१
पुष्पसाधारणे काले कोकिला वक्ति पञ्चमम् अश्वस्तु धैवतं वक्ति निषादं वक्ति

कुञ्जरः ६२
कण्ठादुत्तिष्ठते षड्जः शिरसस्त्वृषभः स्मृतः
गान्धारस्त्वनुनासिक्य उरसो मध्यमः स्वरः ६३
उरसः शिरसः कण्ठादुत्थितः पञ्चमः स्वरः ललाटात् धैवतं विद्यान्निषादं सर्वसन्धिजम् ६४
नासा कण्ठमुरस्तालुजिह्वादन्तान्श्च
संश्रितः
षडिभः सञ्जायते यस्मात् तस्मात् षड्ज इति
स्मृतः ६५
वायुः समुत्थितो नाभेः कण्ठशीर्षसमाहितः नर्दत्यृषभवद्यस्मात् तस्मात् ऋषभ उच्यते ६६
वायुःसमुत्थितो नाभेः कण्ठशीर्षसमाहतः वाति गन्धवहः पुण्यो गांधारस्तेन हेतुना ६७
वायुः समुत्थितो नाभेरुरो हृदि समाहतः नाभिप्राप्तो मध्यवर्ती मध्यमत्वं
समश्नुते ६८
वायुः समुत्थितो नाभेरुरो हृत्कण्ठकाहतः
पञ्चस्थानोत्थितस्यास्य पञ्चमत्वं
विधीयते ६९
धैवतं च निषादं च वर्जयित्वा तु तावुभौ शेषान्पञ्च स्वरांस्त्वन्ये

पञ्चस्थानोत्थितान् विदुः ७० पञ्चस्थानस्थितत्वेन सर्वस्थानानि धार्यते
अग्निगीतस्वरः षड्जः ऋपभो ब्रह्मणोच्यते ७१
सोमेन गीतो गान्धारो विष्णुना मध्यमः स्वरः
पञ्चमस्तु स्वरो गीतस्त्वयैवेति निधारय ७२
धैवतश्च निषादश्च गीतौ तुम्बुरुणा स्वरौ आद्यस्य दैवतं ब्रह्मा षड्जस्याप्युच्यते
बुधैः ७३
तीक्ष्णदीप्तप्रकाशत्वादृषभस्य हुताशनः
गावः प्रणीते तुष्यन्ति गान्धारस्तेन
हेतुना ७४
श्रुत्वा चैवोपतिष्ठन्ति सौरभेया न संशयः
सोमस्तु पञ्चमस्यापि दैवतं ब्रह्मराट्
स्मृतम् ७५
निह्रासो यस्य वृद्धिश्च ग्राममासाद्य
सोमवत्
अतिसन्धीयते यस्मादेतान् पूर्वोत्थितान्
स्वरान् ७६
तस्मादस्य स्वरस्यापि धैवतत्वं विधीयते
निषीदन्ति स्वरा यस्मान्निषादस्तेन
हेतुना ७७
सर्वांश्चाभिभवत्येष यदादित्योऽस्य

दैवतम् ७८
दारवी गात्रवीणा च द्वे वीणे गानजातिषु ७९
सामनी गात्रवीणा तु तस्यास्त्वं शृणु
लक्षणम्
गात्रवीणा तु सा प्रोक्ता यस्यां गायन्ति
सामगाः ८०
स्वरव्यञ्जनसंयुक्ता
अङ्गुल्यङ्गुष्ठरञ्जिता
हस्तौ तु संयतौ धार्यौ जानुभ्यामुपरि
स्थितौ ८१
गुरोरनुकृतिं कुर्याद्यथान्या न
मतिर्भवेत्
प्रणवं प्राक् प्रयुञ्जीत
व्याहृतीस्तदनन्तरम् ८२
सावित्रींचानुवचनं ततो वै गानमारभेत्
प्रसार्य चाङ्गुलद्यःसर्वा रोपयेत्
स्वरमण्डलम् ८३
न
चाङ्गुलीभिरङ्गुष्ठमङ्गुष्ठेनाङ्गुलद्यः स्पृशेत्
विरला नाङ्गुलद्यः कुर्यान्मूले चैतान्न
संस्पृशेत् ८४
अङ्गुष्ठाग्रेण ता नित्यं मध्यमे पर्वणि
स्पृशेत्
मात्राद्विमात्रवृद्धानां विभागार्थे
विभागवित् ८५

अङ्गुलीभिर्द्विमात्रं तु पाणेः सव्यस्य दर्शयेत्
त्रिरेखा यस्य दृश्येत सिद्धिं तत्र
विनिर्दिशेत् ८६
स पर्व इति विज्ञेयः शेषमन्तरमन्तरम्
पर्वान्तरं सामसु च ऋक्षु
कुर्यात्तिलान्तरम् ८७
स्वरान् मध्यमपर्वसु सुनिविष्टं
निवेशयेत्
न चात्र कम्पयेत् किञ्चिदङ्गस्यावयवं
बुधः ८८
अधस्तनं मृदं न्यस्य हस्तमास्त्रे
यथाक्रमम्
अभ्रमध्ये यथा विद्युत् दृश्यते
मणिसूत्रवत् ८९
पृषच्छेदविवृत्तीनां यथा बालेषु कर्तरी
कूर्मोङ्गानि च संहृत्य चेतोदृष्टिं
दिशन्मनः ९०
स्वस्थः प्रशान्तो निर्भीको
वर्णानुच्चारयेद् बुधः
नासिकायास्तु पूर्वेण हस्तं
गोकर्णवद्धरेत् ९१
निवेश्य दृष्टिं हस्ताग्रे
शास्त्रार्थमनुचिन्तयेत्
सम्यक् प्रचारयेद्वाक्यं हस्तेन च मुखेन
च ९२

यथैवोच्चारयेद्वर्णांस्तथैवैनां समापयेत्
नात्याहन्यान्न निर्हण्यान्न प्रगायेन्न
कम्पयेत् ९३
समं सामानि गायेत व्योम्नि स्वेन
गतिर्यथा
यथा सुचरतां मार्गो मीनानां नोपलभ्यते ९४
आकाशे वा विहङ्गानां तद्वत्स्वरगता
श्रुतिः
यथा दधिनि सर्पिः स्यात्काष्ठस्थो वा
यथानलः ९५
प्रयत्नेनोपलभ्येत तद्वत्स्वरगता
श्रुतिः
स्वरात्स्वरस्य सङ्क्रामं
स्वरसन्धिमनुल्बणम् ९६
अविच्छिन्नं समं कुर्यात्सूक्ष्मच्छायातपोपमम् अनागतमतिक्रान्तं विच्छिन्नं विषमाहतम् ९७
तन्वन्तमस्थितान्तं च वर्जयेत्कर्षणं बुधः
स्वरःस्थानात् च्युतो यस्तु स्वं
स्थानमतिवर्तते ९८
विस्वरं सामगा ब्रूयुर्विरक्तमिति वीणिनः
अभ्यासार्थे द्रुतां वृत्तिं प्रयोगार्थे
तु मध्यमाम् ९९

शिष्याणामुपदेशार्थं कुर्याद् वृत्तिं विलम्बिताम्
गृहीतग्रन्थ एवं तु ग्रन्थोच्चारणशैक्षकान् १००
हस्तेनाध्यापयेच्छिष्यान् शैक्षेण
विधिना द्विजः
क्रुष्टस्य मूर्द्धनि स्थानं ललाटे
प्रथमस्य तु १०१
भ्रुवोर्मध्ये द्वितीयस्य तृतीयस्य तु
कर्णयोः
कण्ठस्थानं चतुर्थस्य मन्द्रस्य
रसनोच्यते १०२
अतिस्वरस्य नीचस्य हृदि स्थानं विधीयते
अङ्गुष्ठस्योत्तमे क्रुष्टो ह्यङ्गुष्ठं
प्रथमः स्वरः १०३
प्रदेशिन्यां तु गान्धार ऋषभस्तदनन्तरम् अनामिकायां षड्जस्तु कनिष्ठायां तु धैवतः १०४
तस्याधस्ताच्च योन्यास्तु निषादं तत्र निर्दिशेत्
अपर्वत्वादमध्यत्वादव्ययत्वाच्च नित्यशः १०५
मन्द्रोहि मन्दीभूतस्तु परिस्वार इति स्मृतः
क्रुष्टेन देवा जीवन्ति प्रथमे न तु मानुषाः १०६

पशवस्तु द्वितीयेन गन्धर्वाप्सरसस्त्वनु
अन्धजाः पितरश्चैव चतुर्थस्वरजीविनः १०७
मन्द्रत्वेनोपजीवन्ति
पिशाचासुरराक्षसाः
अतिस्वरेण नीचेन जगत्स्थावरजङ्गमाः १०८
सर्वाणि खलु भूतानि धार्यन्ते सामिकैः
स्वरैः
दीप्तायताकरुणानां मृदुमध्यमयोस्तथा १०९
श्रुतीनां यो विशेषज्ञो न स आचार्य उच्यते
दीप्ता मन्द्रे द्वितीये च प्रचतुर्थे
तथैव च ११०
अतिस्वरे तृतीये च क्रुष्टे तु करुणा
श्रुतिः
श्रुतयो या द्वितीयस्य मृदुमध्यायताः
स्मृताः १११
तासामपि तु वक्ष्यामि लक्षणानि पृथक् पृथक्
आयतात्वं भवेन्नीचे मृदुता तु विपर्यये ११२
स्वे स्वरे मध्यमात्वं तु तत्समीक्ष्य प्रयोजयेत्
द्वितीये विरता या तु क्रुष्टश्च परतो भवेत् ११३
दीप्तां तां तु विजानीयात् प्राथम्येन मृदुः स्मृतः
अत्रैव विरता या तु चतुर्थेन प्रवर्तते

११४
तथा मन्द्रे भवेद्दीप्ता साम्नश्चैव समापने
नातितारश्रुतिं कुर्यात् स्वरयोर्नापि चान्तरे ११५
तं च ह्रस्वे च दीर्घे च न चापि
घुटिसंज्ञके
द्विविधा गतिः पदान्तस्थितसन्धिः
सहोष्मभिः ११६
स्थानेषु पञ्चस्वेतेषु विज्ञेयं घट्संज्ञकम्
स्वरान्तराविरतानि ह्रस्वदीर्घघुटानि च ११७
स्थितिस्थानेष्वशेषाणि श्रुतिवत्स्वरतो वदेत्
दीप्तामुदात्ते जानीयाद्दीप्तां च स्वरिते विदुः ११८
अनुदात्ते मृदुर्ज्ञेया गन्धर्वाः श्रुतिसम्पदे
उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितप्रचिते तथा ११९
निघातश्चेति विज्ञेयः स्वरभेदश्च पञ्चधा अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि आर्चिकस्य स्वरत्रयम् १२०
उदात्तश्चानुदात्तश्च तृतीयः स्वरितः स्वरः

य एवोदात्त इत्युक्तः स एव स्वरितात्परः १२१
प्रचयः प्रोच्यते तज्ज्ञैर्न चात्रान्यत्स्वरान्तरम् वर्णस्वरोऽतीतस्वरः स्वरितो द्विविधः स्मृतः १२२
मात्रिको वर्ण एवं तु
दीर्घस्तूच्चरितादनु
स तु सप्तविधो ज्ञेयः स्वरः
प्रत्ययदर्शनात् १२३
पदेन तु स विज्ञेयो भवेद्यो यत्र यादृशः
सप्त स्वरान् प्रयुञ्जीत दक्षिणं श्रवणं
प्रति १२४
आचार्यैविहितं शास्त्रं पुत्रशिष्यहितैषिभिः
उच्चादुच्चतरं नास्ति नीचान्नीचतरं तथा १२५
वैस्वर्यस्वारसंज्ञायां किंस्थानः स्वार उच्यते
उच्चनीचस्य यन्मध्ये साधारणमिति श्रुतिः १२६
तं स्वारं स्वारसंज्ञायां प्रतिजानन्ति शैक्षिकाः
उदात्ते निषादगान्धारावनुदात्ते ऋषभधैवतौ १२७
स्वरितप्रभवा ह्येते षड्जमध्यमपञ्चमाः

यत्र कखपरा ऊष्मा जिह्वामूलप्रयोजनाः १२८
तानप्याज्ञापयेन्मात्रा प्रकृत्यैव तु सा
कला
जात्यः क्षैप्रोऽभिनिहितस्तैरव्यञ्जन एव
च १२९
तिरो विरामः प्रश्लिष्टोऽपादवृत्तश्च
सप्तमः
स्वराणामहमेतेषां पृथग्वक्ष्यामि
लक्षणम् १३०
उद्दिष्टानां तथा न्यायमुदाहरणमेव च सपकारं सवं वापि ह्यक्षरं स्वरितं भवेत् १३१
न चोदात्तं पुरो यस्य जात्यः स्वारः स उच्यते
इउवर्णो यदोदात्तावापद्येते पवौ क्वचित् १३२
अनुदात्तं प्रत्यये तु विद्यात् क्षैप्रस्य लक्षणम् एओआभ्यामुदात्ताभ्यामकारो निहितश्च यः १३३
अकारो यत्र लुम्पति तमाभनिहितं विदुः उदात्तपूर्वे यत्किञ्चिच्छन्दसि स्वरितं भवेत् १३४
एष सर्वबहुस्वारस्तैरव्यञ्जन उच्यते अवग्रहात्परं यत्र स्वरितं स्यादनन्तरम् १३५

तिरोविरामं तं विद्यादुदात्तो यद्यवग्रहः
इकारं यत्र पश्येयुरिकारेणैव संयुतम् १३६
उदात्तमनुदात्तेन प्रश्लिष्टं तं विचारय
स्वरे चेत्स्वरितं यत्र विवृता यत्र
संहिता १३७
एतत् पादान्तवृत्तस्य लक्षणं
शास्त्रनोदितम्
तान्यः स्वारः स जात्येन श्रुत्यग्रे
क्षैप्र उच्यते १३८
ते मन्वताभिनिहितस्तैरव्यञ्जन ऊतये
तिरोविरामो विष्कषिते प्रश्लिष्टो
हीईगोवर्णः १३९
पादवृत्तः कन्दविदे स्वराः सप्तैवमादयः
उच्चादेकाक्षरात् पूर्वात्स्वरं
यद्यदिहाक्षरम् १४०
स्वाराणां जात्यवर्जानामेषा
प्रकृतिरुच्यते
चत्वारस्त्वादितः स्वाराः
कंषम्पुंश्फुतिशास्त्रतः १४१
उदात्ते चैकनीचे वा जुह्वोग्निस्तन्निदर्शनम्
इकारान्ते पदे पूर्व उकारे परतः स्थिते १४२
ह्र्रस्वं कम्पं विजानीयान्मेधावी नात्र संशयः
इकारान्ते पदे चैवोकारद्वयं परे पदे १४३

दीर्धं कम्पं विजानीयाच्छाग्धूष्विति निदर्शनम्
त्रयो दीर्घास्तु विज्ञेया ये च सन्ध्यक्षरेषु वै १४४
मन्या यथा न इन्द्राभ्यां शेषा ह्रस्वाः
प्रकीर्तिताः
अनेकानामुदात्तानामनुदात्तः प्रत्ययो
यदि १४५
शिवकम्पं विजानीयादुदात्तः प्रत्ययो यदि
यत्र द्विप्रभृतीनि
स्युरुदात्तान्यक्षराणि तु १४६
नीचं वोच्चं च परतस्तत्रोदात्तं
विदुर्बुधाः
न रेफे वा हकारे वा द्विर्भावो जायते
क्वचित् १४७
न च वर्गद्वितीयेषु न चतुर्थे कदाचन चतुर्थं तु तृतीयेन द्वितीयः प्रथमेन तु १४८
आद्यमन्त्यं च मध्यं च स्वाराक्षरेण
पीडयेत्
अनन्त्यश्च भवेत् पूर्वो ह्यन्तश्च परतो यदि १४९
तत्र मध्ये यमस्तिष्ठेत् स्ववर्णः
पूर्ववर्णयोः
वर्गान्त्यान् शषसैः
सार्द्धमन्तस्थैर्वापि संयुतान् १५०

दृष्ट्वा यमा निवर्तन्ते अदेशिकमिवाध्वगाः
तृतीयश्च चतुर्थश्च चतुर्थादिपरं पदम् १५१
द्वौ तृतीयौ हकारश्च हकारादिपरं पदम् अनुस्वारोपधामूला तान् क्वचित् क्रमतः परम् १५२
रहपूर्वसंयुते चाप्युत्तरं क्रमतेऽक्षरम्
संयोगो यत्र दृश्येत व्यञ्जनं विरते पदे १५३
पूर्वाङ्गमादितः कृत्वा पराङ्गादौ निवेशयेत्
संयोगे स्वरितं यत्र उद्वातः प्रतनं तथा १५४
पूर्वाङ्गं तद्विजानीयाद्येनारम्भः परं हि तत्
संयोगात्तु विजानीयात् परं संयोगनायकम् १५५
संयुक्तस्य तु वर्णस्य तत्परं पूर्वमक्षरम्
अनुस्वारः पदान्तश्च क्रमजं प्रत्यये
स्वके १५६
स्वरभक्तिस्तथा रेफः
पूर्वपूर्वाङ्गमुच्यते
पादादौ चापादादौ संयोगावग्रहेषु च १५७

य शब्द इति विज्ञेयो योऽन्य सयइति स्मृतः पादादावप्यविच्छेदे संयोगान्ते च तिष्ठताम् १५८
वर्जयित्वा रहपाणामुपादेशः प्रदृश्यते स्वसंयुक्तो गुरुर्ज्ञेयः सानुस्वाराग्रिमः स्फुटः
अणु शेषो ह्रिगो वापि युगलादिरविस्फुटः १५९
यदुदात्तमुदात्तं तद्यत् स्वरितं तत्पदे भवति
यन्नीचं नीचमेव तद्यत्प्रचयस्थं तदपि
नीचम् १६०
अग्निः सुतो मित्रमिदं तथा वयमयावहाः
प्रियं दूतं घृतं चित्तमति शब्दस्तु
नीचतः १६१
अक्वेष्वेव सुतेष्वेव यज्ञेषु कलशेषु च
शतेषु सपवित्रेषु नीचादुच्चार्यते
श्रुतिः १६२
हारिवरुणवरण्येषु धारापुरुषेषु स्वरतिरेफः
विश्वानरो नकारश्च शेषास्तु स्वरिता नराः १६३
द्वौ वरुणौ वस्वरत उदुत्तमंत्वं वरुणधार चौरुधारामुरुधारे-
स्वदोहते मात्रिकं वा द्विमात्रं वा स्वर्यते यदिहाक्षरम्

तस्यादितोर्द्धमात्रं वै शेषं तु परतो भवेत्
अदीर्घं दीर्घवत्कुर्याद्द्विस्वरं यत्
प्रयुज्यते १६४
कम्पोत्स्वरिताभिगीतं ह्रस्वेकर्षणमेव च
निमेषकाला मात्रा स्याद्विद्युत्कालेति
चापरे १६५
ऋक्स्वरा तुल्ययोगा वा
कैश्चिदेवमुदीर्यते १६६
समासेऽवग्रहं कुर्यात्पदं चात्रानुसंहितम्
येतीक्षरादिकरणं पदान्तस्येति तं विदुः १६७
सिर्वत्र मित्रपुत्रसखिशब्दा अहिशतक्रतोऽवग्राह्याः आदित्यविप्रजातवेदाश्च सत्पतिगोपतिवृत्रहासमुद्राश्च स्वरयुपुवोदेवयवश्चारितं देवतातपेइ! चिकितिश्च धचैव नावगृह्णन्ति पण्डिताः विवृतयश्चतस्रो वै विज्ञेया इति मे मतम् १६८
अक्षराणां नियोगेन तासां नामानि मे शृणु ह्रस्वादिवत्सानुसृता वत्सानुसारिणी चाग्रे १६९
पाकवत्युभयोर्ह्रस्वा दीर्घा वृद्धा पिपीलिकाः

चतसृणां विवृतीनामन्तरं मात्रिकं भवेत् १७०
अर्द्धमात्रिकमन्येषामन्येषामणुमात्रिकम् १७१
आपद्यते मकारो रेफोष्मसु प्रत्ययेप्यनुस्वारम्
पवेषु परसवर्णं स्पर्शेषु चोत्तमापतिम् १७२
नकारान्ते पदे पूर्वे स्वरे च परतः स्थिते अकारं रक्तमित्याहुस्तकारेण तु रज्यते १७३
नकारान्ते पदे पूर्वे व्यञ्जनैश्च यवोहिषु
अर्द्धमात्रा तु पूर्वस्य रज्यते
त्वणुमात्रया १७४
नकारस्वरसंयुक्तश्चतुर्युक्तो विधीयते
रेफो रङ्गश्च लोपश्च सानुस्वारोऽपि वा
क्वचित् १७५
हृदयादुत्तिष्ठते रङ्गः कांस्येन तु
समन्वितः
मृदुश्चैव द्विमात्रश्च दधन्वां इति
निदर्शनम् १७६
यथा सौराष्ट्रिका नारी अरां इत्यभिभाषते एवं रङ्गः प्रयोक्तव्यो नारदैतन्मतं मम १७७
स्वरा गडदबाश्चैव ङणनमाः सहोष्मभिः

चतुर्णां पदजातीनां पदान्ता दश कीर्तिताः १७८
स्वर उच्चः स्वरो नीचः स्वरः स्वरित एव च व्यञ्जना न तु वर्तन्ते यत्र तिष्ठति स स्वरः १७९
स्वरप्रधानं त्रैस्वर्यमाचार्याः
प्रतिजानते
मणिवद्व्यञ्जनं विद्यात्सूत्रवच्च स्वरं
विदुः १८०
दुर्बलस्य यथा राष्ट्रं हरते बलवान् नृपः दुर्बलं व्यञ्जनं तद्वद्धरेत बलवान्स्वरः
१८१
उभावश्च विवृत्तिश्च शषसा रेफ एव च
जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः १८२
स्वरप्रत्ययाविवृतिः संहितायां तु या
भवेत्
विसर्गस्तत्र मन्तव्यस्तालव्यश्चात्र
जायते १८३
सन्ध्यक्षरे परे संधौ प्राप्तलुप्तौ यवौ
यदि
व्यञ्जनाख्या विवृत्तिस्तु स्वराख्या
प्रतिसंहिता १८४
ऊष्मान्तं विरते यत्र सम्भावो भवति
क्वचित्
विवृत्तिर्या भवेत्तत्र स्वराख्यां तां
विनिर्दिशेत् १८५

यद्योभावप्रसंधानमृकारादिपरं पदम् स्वरान्तं तादृशं विद्याद्यदन्यद् व्यक्तमूष्मणः १८६
प्रथमा उत्तमाश्चैव पदान्तेषु यदि स्थिताः
द्वितीयं स्थानमापन्नाः शषसप्रत्यया यदि १८७
प्रथमानूष्मसंयुक्तान् द्वितीयानिव दर्शयेत्
न चैतान्प्रतिजानीयाद्यथा मत्स्यः क्षुरोप्सराः १८८
छन्दोमानं च वृत्तं च पादस्थानं
त्रिकारणम्
ऋचः स्वच्छन्दवृत्तास्तु
पादास्त्वक्षरमानतः १८९
ऋग्वर्य्यान् स्वरभक्तिं च छन्दो मानेन
निर्दिशेत्
प्रत्ययेत सहारेफमिमीते स्वरभक्तया १९०
ऋवर्णे तु पृथक् रेफः प्रत्ययस्तु वृथा भवेत्
विद्याल्लघुमृकारं तु यदि तूष्माणसंयुतः १९१
ऊष्मणैव हि संयुक्त ऋकारो यत्र पीड्यते गुरुवर्णः स विज्ञेयस्तृचं चात्र निदर्शनम् १९२
ऋषभं च गृहीतं च बृहस्पतिं पृथिव्यां च

निरृतिपञ्चमा ह्यत्र ऋकारा नात्र संशयः १९३
शषसहरादौ रेफः स्वरभक्तिर्जायते द्विपदसन्धौ
इउवर्णाभ्यां हीना क्वचिदेकपदाक्रमवियुक्ता १९४ स्वरभक्तिर्द्विधा प्रोक्ता ऋकारे रेफः एव च
स्वरोदा व्यञ्जनोदा च विहिताक्षरचिन्तकैः १९५
शषसेषु स्वरोदयां हकारे व्यञ्जनोदयाम् शषसेषु विवृतां तु हकारे संवृतां विदुः १९६
स्वरभक्तिं
प्रयुंजानस्त्रीन्दोषान्परिवर्जयेत्
इकारं चाप्युकारं च ग्रस्तदोषं तथैव च १९७
संयोगपरं च्छपरं विसर्जनीयं द्विमात्रकं
चैव
अथ सान्तिक च नङ्मसानुस्वारं घुटतं च १९८
यस्याः पादः प्रथमो द्वादशमात्रस्तथा तृतीयोपि
अष्टादशो द्वितीयः समापन्नः पञ्चदशमात्रः
यस्या लक्षणमुक्तं या त्वन्या सा स्मृता
विपुला १९९
अक्षराणां लघुह्रस्वमसंयोगपरं यदि तत्संयोगोत्तरं विद्यात्

गुरुदीर्घाक्षराणि तु २००
विवृत्तिर्यत्र दृश्येत
स्वारस्यैवाग्रतः स्थितः २०१
गुरुस्वारः स विज्ञेयः क्षैप्रस्तत्र न विद्यते
अष्टप्रकारं विज्ञेयं पदानां स्वरलक्षणम् २०२
अन्तोदात्तमाद्युदात्तमुदात्तमनुदात्तंनीचस्वरितम्
मध्योदातं स्वरितं द्विरुदात्तमित्येता अष्टौ पदसंज्ञाः २०३
अग्निः सोमः प्रवो वीर्यं हविषा स्वर्वनस्पतिः अन्तर्मध्यमयोताम्युदमनुनिपात्य आद्यात्स्वरितमुपसर्गे द्विर्न्नीचमाख्यात
इति स्वरितात्पराणि यानि स्युर्द्धारापक्षराणि तु सर्वाणि प्रचयस्थान्युपोदात्तं निहन्यते २०४ प्रचयो यत्र दृश्येत तत्र हन्यात्स्वरं बुधः
स्वरितः केवलो यत्र मृदुस्तत्र निपातयेत् २०५
पञ्च विधमाचार्यकं नाम सुखं न्यासः करणं प्रतिज्ञोच्चारणा
अत्रोच्यते श्रेयः खलु वैश्याः

प्रतिज्ञातोच्चारणा यस्य कस्य-चिद्वर्णस्य करणं नोपलभ्यते प्रतिज्ञा तत्र वोढव्याकरणं हि तदात्मकम् २०६
तुम्बरूभवद्विशिष्टविश्वावस्वादयश्च
गन्धर्वाः
सामसु निभृतं करणं स्वरसौक्ष्म्यान्नैव
जानीयुः २०७
कौक्षेयाग्निं सदार क्षेदश्रीपादर्शनं
हेतुम्
जीर्णो हारः प्रबुद्धः खलूषसिन्ब्रह्म
चिन्तयेत् २०८
शरद् विषुवतोतीतादुषस्युत्थानमिष्यते
यावद्वासन्तिकीरात्रिर्मध्यमा
पर्युपस्थिता २०९
आम्रपालाशबिल्वानामपामार्गशिरीषयोः
वाग्यतः प्रातरुत्थाय
भक्षयेद्दन्तधावनम् २१०
खादिरश्च कदम्बश्च करवीरकरञ्जयोः
सर्वेकण्टकिनः पुण्याः क्षीरिणश्च
यशस्विनः २११
तेनास्य करणे सौक्ष्म्यं माधुर्यं
चोपजायते
वर्णांश्च कुरुते सम्यक्
प्राचीनौदवतिर्यथा २१२
त्रिफलां लवणाख्येन भक्षयेच्छिष्यकः सदा
अग्निमेधाजनन्येषा स्वरवर्णकरी तथा २१३

कृत्वा चावश्यकान्धर्माञ्जाठरं पर्युपास्य च
पीत्वा मधु घृतं चैव शुचिर्भूत्वा ततो वदेत् २१४
मन्द्रेणोपक्रमेत्पूर्वं सर्वशाखास्वयं
विधिः
सप्त मन्त्रानतिक्रम्य यथेष्टां
वाचमुत्सृजेत् २१५
न तां समीरयेद्वाचं न प्राणमुपरोधयेत्
प्राणानामुपरोधेन वैस्वर्यं चोपजायते
स्वर व्यञ्जनमाधुर्यं लुप्यते नात्र
संशयः २१६
कुतीर्थादागतं दग्धमपवर्णैश्च भक्षितम्
२१७
न तस्य परिमोक्षोऽस्ति पापाहेरिव
किल्बिषात् २१८
सुतीर्थादागतं जग्धुं स्वाम्नातं
सुप्रतिष्ठितम्
सुस्वरेण स्ववक्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्म
राजति २१९
न करालो न लम्बोष्ठो न च सर्वानुनासिकः २२०
गद्गदो बद्धजिह्वश्च प्रयोगान्वक्तुमर्हति २२१ एकचित्तोऽनिरुद्धान्तः स्नातो गानविवर्ज्जितः

स तु वर्णान् प्रयुञ्जीत दन्तोष्ठं यस्य
शोभनम् २२२
पञ्चविद्यां न गृह्णन्ति चण्डास्तब्धाश्च
ये नराः
अलसाश्च सरोगाश्च येषां च विसृतं मनः २२३
शनैर्विद्यां शनैरर्थानारोहेत्पर्वतं शनैः
शनैरध्वसु वर्तेत योजनान्न परं व्रजेत्
२२४
योजनानां सहस्रं तु शनैर्याति पिपीलिका
अगच्छन्वैनतेयोऽपि पदमेकं न गच्छति २२५
न हि पापहता वाणी प्रयोगान् वक्तुमर्हति
बधिरस्येव जल्पस्य विदग्धा वामलोचना २२६
उपांशुचरितं चैव योऽधीते वित्रसन्निव अभिरूपं सहस्रेषु सन्देहेष्वेव वर्तते २२७
पुस्तकप्रत्ययाधीतं नाधीतं गुरुसन्निधौ राजते न सभामध्ये जारगर्भेव कामिनी २२८ अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य तु सञ्चयम्
अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनकर्मसु २२९
यत् कीटैः पांशुभिः श्लक्ष्णैर्वल्मीकः क्रियते महान्
न तत्र बलसामर्थ्यमुद्योगस्तत्र कारणम् २३०

सहस्रगुणिता विद्या शतशः परिकीर्तिता आगमिष्यति जिह्वाग्रे स्थलान्निम्नमिवोदकम् २३१
हयानामिव
जात्यानामर्द्धरात्रार्द्धशायिनाम्
न हि विद्यार्थिनां निद्रा चिरं नेत्रेषु
तिष्ठति २३२
न भोजनविलंबी स्यान्न च नारीनिबंधनः समुद्रमपि विद्यार्थी व्रजेद्गरुडहंसवत् २३३
अहिरिव गणाद्भीतः साहित्यान्नरकादिव राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स विद्यामधिगच्छति २३४
न शठाः प्राप्नुवन्त्यर्थान्न क्लीबा न च मानिनः
न च लोकरवाद्भीता न च स्वस्वप्रतीक्षकाः २३५
यथाखनन्खनित्रेण भूतलं वारि विन्दति एवं गुरुगतां विद्यां शुश्रूषुरधिगच्छति २३६
गुरुशुश्रूषया विद्या पुष्कलेन धनेन वा अथवा विद्यया विद्या ह्यन्यथा नोपपद्यते २३७
शुश्रूषारहिता विद्या यद्यपि मेधागुणैः समुपयाति
वन्ध्येव यौवनवती न तस्य साफल्यवती भवति

२३८
इति दिङ्मात्रमुद्दिष्टं शिक्षाग्रन्थं मया तव
ज्ञात्वा वेदाङ्गमाद्यं तु ब्रह्मभूयाय कल्पते २३९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५०

अथैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
अथातः संप्रवक्ष्यामि कल्पग्रन्थं मुनीश्वर
यस्य विज्ञानमात्रेण स्यात् कर्मकुशलो
नरः १
नक्षत्रकल्पो वेदानां संहितानां तथैव च
चतुर्थः स्यादाङ्गिरसः शान्तिकल्पश्च
पञ्चमः २
नक्षत्राधीश्वराख्यानं विस्तरेण यथातथम्
नक्षत्रकल्पे निर्दिष्टं ज्ञातव्यं
तदिहापि च ३
वेदकल्पे विधानं तु ऋगादीनां मुनीश्वर
धर्मार्थकाममोक्षाणां सिद्ध्यै प्रोक्तं
सविस्तरम् ४
मन्त्राणामृषयश्चैव छन्दांस्यथ च देवताः
निर्दिष्टाः संहिताकल्पे
मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ५

तथैवाङ्गिरसे कल्पे षट्कर्माणि सविस्तरम् अभिचारविधानेन निर्दिष्टानि स्वयम्भुवा ६
शान्तिकल्पे तु दिव्यानां भौमानां
मुनिसत्तम
तथान्तरिक्षोत्पातानां शान्तयो
ह्युदिताः पृथक् ७
संक्षेपेणैतदुद्दिष्टं लक्षणं कल्पलक्षणे
विशेषः पृथगेतेषां स्थितः शाखान्तरेषु च ८
गृह्यकल्पे तु सर्वेषामुपयोगितयाऽधुना वक्ष्यामि ते द्विजश्रेष्ठ सावधानतया शृणु ९
ॐकारश्चाथ शब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः
पुरा
कण्ठं भित्वा विनिर्यातौ
तस्मान्माङ्गल्यकाविमौ १०
कृत्वा प्रोक्तानि कर्माणि तदूर्द्ध्वानि
करोति यः
सोऽथ शब्दं प्रयुञ्जीत
तदानन्त्यार्थमिष्यते ११
कुशाः परिसमूहाय व्यस्तशाखाः
प्रकीर्तिताः
न्यूनाधिका निष्फलाय कर्मणोऽभिमतस्य च १२
कृमिकीटपतङ्गाद्या भ्रमति वसुधातले तेषां संरक्षणार्थाय प्रोक्तं परिसमूहनम्

१३
रेखाः प्रोक्ताश्च यास्तिस्रः कर्तव्यास्ताः समा द्विज
न्यूनाधिका न कर्तव्या इत्येव परिभाषितम् १४
मेदिनी मेदसा व्याप्ता मधुकैटभदैत्ययोः गोमयेनोपलेप्येयं तदर्थमिति नारद १५ वन्ध्या दुष्टा च दीनाङ्गी मृतवत्सा स च या भवेत्
यज्ञार्थं गोमयं तस्या नाहरेदिति भाषितम् १६
ये भ्रमन्ति सदाकाशे पतङ्गाद्या भयङ्कराः तेषां प्रहरणार्थाय मतं प्रोद्धरणं द्विज १७
स्रुवेण च कुशेनापि कुर्यादुल्लेखनं भुवः अस्थिकण्टकसिर्द्ध्य्थं ब्रह्मणा
परिभाषितम् १८
आपो देवगणाः सर्वे तथा पितृगणा द्विज
तेनाद्भिरुक्षणं प्रोक्तं
मुनिभिर्विधिकोविदैः १९
अग्नेरानयनं प्रोक्तं
सौभाग्यस्त्रीभिरेव च
शुभदे मृण्मये पात्रे प्रोक्ष्याद्भिस्तं
निधापयेत् २०
अमृतस्य क्षयं दृष्ट्वा ब्रह्माद्यैः सर्वदैवतैः

वेद्यां निधापितस्तस्मात्समिद्गर्भो हुताशनः २१
दक्षिणस्यां दानवाद्याः स्थिता यज्ञस्य
नारद
तेभ्यः संरक्षणार्थाय ब्रह्माणं तद्दिशि
न्यसेत् २२
उत्तरे सर्वपात्राणि प्रणीताद्यानि
पश्चिमे
यजमानः पूर्वतः स्युर्द्विजाः सर्वेऽपि
नारद २३
द्यूते च व्यवहारे च यज्ञकर्मणि
चेद्भवेत्
कर्त्तोदासीनचित्तस्तत्कर्म नश्येदिति
स्थितिः २४
ब्रह्माचार्यौ स्वशाखौ हि कर्तव्यौ यज्ञकर्मणि
ऋत्विजां नियमो नास्ति यथालाभं समर्चयेत् २५
द्वे पवित्रे त्र्यङ्गुलेस्तः प्रोक्षिणी चतुरङ्गुला
आज्यस्थाली त्र्यङ्गुलाथ चरुस्थाली षडङ्गुला २६
द्व्यङ्गुलं तूपयमनमेकं
सम्मार्जनाङ्गुलम्
स्रुवं षडङ्गुलं प्रोक्तं स्रुचं
सार्द्धत्रयाङ्गुलम् २७

प्रादेशमात्रा समिधः पूर्णपात्रं षडङ्गुलम्
प्रोक्षिण्या उत्तरे भागे
प्रणीतापात्रमष्टभिः २८
कानि च तीर्थानि समुद्राः सरितस्तथा
प्रणीतायां समासन्नात्तस्मात्तां
पूरयेज्जलैः २९
वैदिका वस्त्रहीना च नग्ना संप्रोच्यते
द्विज
परिस्तीर्य्य ततो दर्भैः परिदध्यादिमां
बुधः ३०
इन्द्रवज्रं विष्णुचक्रं
वामदेवत्रिशूलकम्
दर्भरूपतया त्रीणि पवित्रच्छेदनानि च ३१
प्रोक्षणी च प्रकर्तव्या प्रणीतोदकसंयुता तेनातिपुण्यदं कर्म पवित्रमिति कीर्तितम् ३२
आज्यस्थाली प्रकर्तव्या पलमात्रप्रमाणिका
कुलालचक्रघटितं आसुरं मृण्मयं स्मृतम् ३३ तदेव हस्तघटितं स्थाल्यादि दैविकं भवेत् स्रुवे च सर्वकर्माणि शुभान्यप्यशुभानि च ३४
तस्य चैव पवित्रार्थं वह्नौ तापनमीरितम् अग्रे धृतेन वैधव्यं मध्ये चैव प्रजाक्षयः ३५

मूले च म्रियते होता तस्माद्धार्यं विचार्य तत्
अग्निः सूर्यश्च सोमश्च विरञ्चिरनिलो यमः ३६
स्रुवे षडेते दैवास्तु प्रत्यङ्गुलमुपाश्रिताः अग्निर्भोगार्थनाशाय सूर्यो व्याधिकरो भवेत् ३७
निष्फलस्तु स्मृतः सोमो विरञ्चिः
सर्वकामदः
अनिलो वृद्धिदः प्रोक्तो यमो मृत्युप्रदो
मतः ३८
सम्मार्जनोपयमनं कर्तव्यं च कुशद्वयम्
पूर्वं तु सर्वशाखं स्यात्पञ्चशाखं तथा
परम् ३९
श्रीपर्णी च शमी तद्वत्खदिरश्च विकङ्कतः
पलाशश्चैव विज्ञेयाः स्रुवे चैव तथा
स्रुचि ४०
हस्तोन्मितं स्रुवं शस्तं
त्रिदशाङ्गुलिकं स्रुचम्
विप्राणां चैतदाख्यातं
ह्यन्येषामङ्गुलोनकम् ४१
शूद्राणां पतितानां च खरादीनां च नारद
दृष्टिदोषविनाशार्थं पात्राणां
प्रोक्षणं स्मृतम् ४२
अकृते पूर्णपात्रे तु यज्ञच्छिद्रं

समुद्भवेत्
तस्मिन् पूर्णीकृते विप्र यज्ञसम्पूर्णता भवेत् ४३
अष्टमुष्टिर्भवेत् किञ्चित् पुष्कलं
तच्चतुष्टयम्
पुष्कलानि तु चत्वारि पूर्णपात्रं
विदुर्बुधाः ४४
होमकाले तु सम्प्राप्ते न दद्यादासनं
क्वचित्
दत्ते तृप्तो भवेद् वह्निः शापं दद्याच्च
दारुणम् ४५
आघारौ नासिके प्रौक्तौ आज्यभागौ च
चक्षुषी
प्राजापत्यं मुखं प्रोक्तं
कटिर्व्याहृतिभिः स्मृता ४६
शीर्षं हस्तौ च पादौ च पञ्चवारुणमीरितम्
तथास्विष्टकृतं विप्र श्रोत्रे
पूर्णाहुतिस्तथा ४७
द्विमुखं चैकहृदयं चतुःश्रोत्रं
द्विनासिकम्
द्विशीर्षकं च षण्नेत्रं पिङ्गलं
सप्तजिह्वकम् ४८
सव्यभागे त्रिहस्तं च चतुर्हस्तञ्च
दक्षिणे
स्रुक्स्रुवौ चाक्षमाला च या
शक्तिर्दक्षिणे करे ४९

त्रिमेखलं त्रिपादं च घृतपात्रं द्विचामरम्
मेषारूढं चतुःशृंङ्गं बालादित्यसमप्रभम् ५०
उपवीतसमायुक्तं जटाकुण्डलमण्डितम् ज्ञात्वैवमग्निदेहं तु होमकर्म समाचरेत् ५१
पयो दधि घृतं चैव स्नेहपक्वं तथैव च जुहुयाद्यस्तु हस्तेन स विप्रो ब्रह्महा
भवेत् ५२
यदन्नं पुरुषोऽश्नाति तदन्नं तस्य देवताः
सर्वकामसमृद्ध्यर्थं तिलाधिक्यं
हविर्मतम् ५३
होमे मुद्रात्रयं प्रोक्तं मृगी हंसी च सूकरी
अभिचारे सूकरी स्यान्मृगी हंसी शुभात्मके ५४
सर्वाङ्गुलीभिः क्रौडी स्याद्धंसी मुक्तकनिष्ठिका मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैर्मृगी मुद्रा
प्रकीर्तिता ५५
पूर्वप्रमाणयाहुत्या पञ्चाङ्गुलिगृहीतया
दधिमध्वाज्यसंयुक्तं
ऋत्विग्भिर्जुहुयात्तिलैः ५६
कुशास्त्वनामिकासक्ताः कार्याः स्युः
पुण्यकर्मणि ५७

विनायकः कर्मविघ्नसिर्द्ध्य्थं विनियोजितः
गणानामाधिपत्ये च रुद्रेण ब्रह्मणा तथा ५८
तेनोपसृष्टो यस्तस्य लक्षणानि निबोध मे स्वमेव गाहतेत्यर्थं जलं मुण्डांश्च
पश्यति ५९
कामाय वाससश्चैव क्रव्यादांश्चाधिरोहति
अन्त्यजैर्गर्द्दभैरुष्ट्रैः
सहैकत्रावतिष्ठते ६०
व्रजन्नपि तथात्मानं मन्यतेऽनुगतं परैः
विमना विफलारंभःसंसीदत्यनिमित्ततः ६१
तेनोपसृष्टो लभते न राज्यं राजनन्दनः
कुमारी न च भर्तारमपत्यं गर्भमङ्गना
आचार्यत्वं श्रोत्रियश्च न शिष्योऽध्ययनं
तथा ६२
वणिग्लाभं न चाप्नोति कृषिं चापि कृषीवलः स्नपनं तस्य कर्तव्यं पुण्येऽह्नि
विधिपूर्वकम्
गौरसर्षपकल्केन स्वस्ति वाच्या द्विजैः
शुभाः ६३
अश्वस्थानाद्गजस्थानाद्वल्मीकात्सङ्गमाद्ध्रदात्
मृत्तिकां रोचनां गन्धान् गुग्गुलुं चाशु
निक्षिपेत् ६४
पात्र्याहृता ह्येकवर्णैश्चतुर्भिः

कलशैर्ह्रदात्
चर्मण्यानुडुहे रक्ते स्थाप्यं भद्रासनं
ततः ६५
सहस्राक्षं शतधारं ऋषिभिः पावनं कृतम्
तेन त्वामभिषिञ्चामि पावमान्याः पुनन्तु
ते ६६
भगं ते वरुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः भगमिंद्रश्च वायुश्च भगं सप्तर्षयो ददुः ६७
यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यच्च मूर्द्धनि
ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापस्तुदन्तु सर्वदा ६८
स्नानस्य सार्षपं तैलं स्रुवेणौदुम्बरेण तु
जुहुयान्मूर्द्धनि कुशान्सव्येन
परिगृह्य च ६९
मितश्च सम्मितश्चैव तथा शालकटङ्कटौ
कूष्माण्डो राजपुत्रश्चेत्येते
स्वाहासमन्वितैः ७०
नामभिर्बलिमन्त्रैश्च नमस्कारसमन्वितैः
दद्याच्चतुष्पथे सूर्ये कुशानास्तीर्य्य
सर्वतः ७१
कृता कृतांस्तण्डुलीश्च पललौदनमेव च
मत्स्यांन्पक्वांस्तथैवामान् मांसमेता
वदेव तु ७२

पुष्पं चित्रसुगन्धं च सुरां च त्रिविधामपि
मूलकं पूरिकापूपांस्तथैवोटस्रजोपि च ७३
दध्यन्नं पायसं चैव गुडपिष्टं समोदकम्
एतान्सर्वानुपाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः
शिरः ७४
विनायकस्य जननीमुपतिष्ठेत्ततोऽम्बिकाम्
दूर्वा सर्षपपुष्पाणां दत्वार्घ्यं
पूर्णमञ्जलिम् ७५
रूपं देहि यशो देहि भगं भगवति देहि मे
पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान् कामांश्च
देहि मे ७६
उपस्थाय शिवां दुर्गामुमापतिमथार्चयेत्
धूपैर्दीपैश्च
नैवेद्यैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः ७७
ततः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः
ब्राह्मणान् भोजयेत्
पश्चाद्वस्त्रयुग्मं गुरोरपि ७८
एवं विनायकं पूज्य ग्रहांश्चैव
प्रपूजयेत्
श्रीकामः शान्तिकामो वा
पुष्टिवृद्ध्य्याउ!र्वीर्य्यवान् ७९
सूर्य्यः सोमो महीपुत्रो बुधो जीवो भृगुः
शनिः
राहुकेतू नवाप्येते स्थापनीया ग्रहाः
क्रमात् ८०

ताम्रकाद्रजताद्रक्तचन्दनात् स्वर्णकादपि
हेम्नो रजतादयसः सीसात्कार्या शुभाप्तये ८१
स्ववर्णैर्वा पटे लेख्या गन्धैर्मण्डलकेषु च
यथावर्णं प्रदेयानि वासांसि कुसुमानि च ८२
गन्धाश्च बलयश्चैव धूपो देयश्च गुग्गुलुः कर्तव्या मन्त्रवन्तश्च चरवः प्रतिदैवतम् ८३
आकृष्णेन इमं देवा अग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्
उद्बुध्यस्वाति यदर्यस्तथैवान्नात्
परिस्रुतः ८४
शन्नोदेवीस्तथा काण्डात्केतुं
कृण्वन्नकेतवः ८५
अर्कः पलाशः खदिरस्त्वपामार्गोऽथ पिप्पलः
उदुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः
क्रमात् ८६
एकैकस्मादष्टशतमष्टाविंशतिरेव च
होतव्या मधु सर्पिर्भ्यां दध्ना क्षीरेण
वा पुनः ८७
गुडौदनं पायसं च हविष्यं क्षीरषाष्टिकम्
दध्योदनं हविश्चूर्णं मांसं चित्रान्नमेव
च ८८

दद्यात् ग्रहक्रमादेतत् द्विजेभ्यो भोजनं बुधः
शक्तितोऽपि यथालाभं सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ८९
धेनुः शङ्खस्तथाऽनड्वान्हिमवासो हयः
क्रमात्
कष्णा गौरायसं छाग एता वै दक्षिणाः
स्मृताः ९०
यस्य यस्य तु यद् द्रव्यं पलेनार्च्यः स
तेन च
ब्रह्मन्नेषां वरो दत्तः पूजिताः
पूजयिष्यथः ९१
ग्रहाधीना नरेन्द्राणां धनजात्युच्छ्रयास्तथा
भवाभावौ च जगतस्तस्मात् पूज्यतमा ग्रहाः ९२
आदित्यस्य सदा पूजा तिलकस्वामिनस्तथा महागणपतेश्चैव कुर्वन्सिद्धिमवाप्नुयात् ९३
कर्मणां सफलत्वं च श्रियं वाप्नोत्यनुत्तमाम् ९४
अकृत्वा मातृयागं तु यो ग्रहार्चां
समारभेत्
कुप्यन्ति मातरस्तस्य प्रत्यूहं कुर्वते
तथा ९५
वसोः पवित्रमन्त्रेण वसोर्द्धारां

प्रकल्प्य च
गौर्याद्या मातरः पूज्या माङ्गल्येषु
शुभार्थिभिः ९६
गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया
देवसेना स्वधा स्वाहा मातृका
वैधृतिर्धृतिः ९७
पुष्टिर्हृष्टिस्तथा तुष्टिरात्मदेवतया
सह
गणेशेनाधिका ह्येता वृद्धौ पूज्यास्तु
षोडश ९८
आवाहनं तथा पाद्यमर्घ्यं स्नानं च चन्दनम्
अक्षतांश्चैव पुष्पाणि धूपं दीपं फलानि च ९९
नैवेद्याचमनीयं च ताम्बूलं पूगमेव च नीराजनं दक्षिणां च क्रमाद् दद्याच्चतुष्टये १००
पितृकल्पं प्रवक्ष्यामि
धनसन्ततिवर्द्धनम्
अमावस्याष्टका वृद्धिः
कृष्णपक्षायनद्वयम् १०१
द्रव्यं ब्राह्मणसम्पत्तिर्विषुवत्
सूर्यसङ्क्रमः
व्यतीपातो गजच्छाया ग्रहणं चन्द्रसूर्ययोः १०२
श्राद्धं प्रतिरुचिश्चैव श्राद्धकालाः

प्रकीर्तिताः
अग्र्याः सर्वेषु वेदेषु श्रोत्रियो ब्रह्मविद्युवा १०३
वेदार्थविज्ज्येष्ठसामा
त्रिमधुस्त्रिसुपर्णकः
स्वस्री य ऋत्विग्जामाता
याज्यश्वसुरमातुलाः १०४
त्रिणाचिकेतदौहित्रशिष्यसम्बन्धिबान्धवाः
कर्मनिष्ठास्तपोनिष्ठाः
पञ्चाग्निब्रह्मचारिणः १०५
पितृमातृपराश्चैव ब्राह्मणाः
श्राद्धसम्पदः
रोगी न्यूनातिरिक्ताङ्गः काणः
पौनर्भवस्तथा १०६
अवकीर्णी कुण्डगोलौ कुनखी श्यावदन्तकः भृतकाध्यापकः क्लीबः कन्यादूष्यभिशस्तकः १०७
मित्रध्रुक् पिशुनः सोमविक्रयी परिविन्दकः
मातृपितृगुरुत्यागी कुण्डाशी वृषलात्मजः १०८
परपूर्वापतिः स्तेनः कर्मभ्रष्टाश्च निन्दिताः
निमन्त्रयीत
पूर्वेद्युर्ब्राह्मणानात्मवान् शुचिः

१०९
तैश्चापि संयतैर्भाव्यं मनोवाक्कायकर्मभिः
अपराह्णे समभ्यर्च्य स्वागतेनागतांस्तु
तान् ११०
पवित्रपाणिराचान्तानासने चोपवेशयेत्
विप्रान् दैवे यथाशक्ति पित्र्येऽयुग्मांस्तथैव च १११
पराश्रिते शुचौ देशे दक्षिणाप्रवणं तथा
द्वौ दैवे प्राक् त्रयः पित्र्ये
उदगेकैकमेव च ११२
मातामहानामप्येवं तत्र वा वैश्वदैविकम्
पाणिप्रक्षालनं दत्त्वा विष्टरार्थं
कुशानपि ११३
आवाहयेदनुज्ञातो विश्वेदेवास इत्यृचा
यवैरन्वावकीर्याथ भाजने सपवित्रके ११४
शन्नो देव्या अपः क्षिप्त्वा यवोसीति
यवांस्तथा
यादिव्या इति मन्त्रेण हस्ते पाद्यं
विनिःक्षिपेत् ११५
दत्वोदकं गन्धमाल्यं प्रदायान्नं सदीपकम् अपसव्यं ततः कृत्वा पितॄणां सप्रदक्षिणम् ११६
द्विगुणांस्तु कुशान्दत्वा ह्युशन्तस्त्वेत्यृचा पितॄन्
आवाह्य तदनुज्ञातो जपेदायन्तु नस्ततः ११७

यवार्थास्तु तिलैः कार्याः कुर्यादर्घ्यादि पूर्ववत्
दत्वार्घ्यं सयवांस्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः ११८
पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जं पात्रं
करोत्यधः
अग्नौ करिष्यन्नादाय पृच्छत्यन्नं
घृतप्लुतम् ११९
कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातो दत्वाग्नौ पितृयज्ञवत्
हुतशेषं प्रदद्यात्तु भाजनेषु समाहितः १२०
यथा लाभोपपन्नेषु रौप्येषु च विशेषतः दत्वान्नं पृथ्वीपात्रमिति पात्राभिमन्त्रणम् १२१
कृत्वेदं विष्णुरित्यन्ने
द्विजाङ्गुष्ठं निवेशयेत्
सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवाता इति
त्यृचम् १२२
जप्त्वा यथासुखं वाच्यं भुञ्जीरंस्तेपि
वाग्यताः
अन्नमिष्टं हविष्यं च
दद्यादक्रोधनोऽत्वरः १२३
आतृप्तेस्तु पवित्राणि जप्त्वा पूर्वजपं तथा
अन्नमादाय तृप्ताःस्थ शेषं चैवानुमान्य च

१२४
तदन्नं विकिरेद्भूमौ दद्याच्चापः सकृत्सकृत्
सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणामुखः १२५
उच्छिष्टसन्निधौ पिण्डान् दद्याद्वै
पितृयज्ञवत्
मातामहानामप्येवं दद्यादाचमनं ततः १२६
स्वस्तिवाचं ततः कुर्यादक्षय्योदकमेव हि
दत्वा च दक्षिणां शक्त्या
स्वधाकारमुदाहरेत् १२७
वाच्यतामित्यनुज्ञातः प्रकृतेभ्यः
स्वधोच्यताम्
ब्रूयुरस्तु स्वधेत्युक्ते भूमौ
सिञ्चेत्ततो जलम् १२८
विश्वेदेवाश्च प्रीयन्तां विप्रैश्चोक्त
इदं जपेत्
दातारो नोऽभिवर्द्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव
च १२९
श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहुदेयं च
नोस्त्विति
इत्युक्तोक्ताः प्रिया वाचः प्रणिपत्य
विसर्जयेत् १३०
वाजे वाजे इति प्रीतः पितृपूर्वं
विसर्जनम्
यस्मिंस्ते संश्रवाः पूर्वमर्घ्यपात्रे
निवेशिताः १३१

पितृपात्रं तदुत्थानं कृत्वा विप्रान् विसर्जयेत्
प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुञ्जीत पितृसेवितम् १३२
ब्रह्मचारी भवेत्तां तु रजनीं ब्राह्मणैः सह
एवं प्रदक्षिणावृत्या वृद्धौ नान्दीमुखान् पितॄन् १३३
यजेत दधिकर्कन्धूमिश्रान्पिण्डान्यवैः कृतान्
एकोद्दिष्टं देवहीनमेवार्घ्यैकपवित्रकम् १३८
आवहनाग्नौकरणरहितं ह्यपसव्यवत् उपतिष्ठतामक्षय्यस्थाने विप्रविसर्जने १३५
अभिरम्यतामिति वदेत् ब्रूयुस्तेऽभिरताः स्म ह
गन्धोदकं तिलैर्युक्तं कुर्यात् पात्रचतुष्टयम् १३६
अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं
प्रसेचयेत्
ये समाना इति द्वाभ्यां शेषं
पूर्ववदाचरेत् १३७
एतत्सपिण्डीकरणमेकोद्दिष्टं स्त्रिया अपि
अर्वाक् सपिण्डीकरणं यस्य

संवत्सराद्भवेत् १३८
तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्यात् संवत्सरं
द्विजे
मृतेऽहनि तु कर्तव्यं प्रतिमासं तु
वत्सरम् १३९
प्रतिसम्वत्सरं चैव मासमेकादशेऽहनि
पिण्डांश्च गोऽजविप्रेभ्यो दद्यादग्नौ
जलेपि वा १४०
प्रक्षिपेत्सत्सुविप्रेषु द्विजोच्छिष्टं न मार्जयेत् हविष्यान्नेन वै मासं पायसेन तु वत्सरम् १४१
मात्स्यहारिणकौरभ्रशाकुनच्छागपार्षतैः एणरौरववाराहशाशैर्मांसैर्यथा क्रमम् १४२ मासवृद्ध्याभितृप्यन्ति दत्तैरिह पितामहाः
खड्गामिषं महाकल्पं मधु मुन्यन्नमेव च १४३
लोहामिषं महाशाकं मांसं वार्ध्रीणसस्य च यो ददाति गयास्थश्च सर्वमानन्त्यमश्नुते १४४
तथा वर्षात्रयोदश्यां मघासु च विशेषतः कन्यां कन्यावेदिनश्च पशून्वै सत्सुतानपि १४५
द्यूतं कृषिं च वाणिज्यं द्विशफैकशफांस्तथा

ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान् स्वर्णरूप्ये सकुप्यके १४६
ज्ञातिश्रैष्ठ्यं सर्वकामानाप्नोति
श्राद्धदः सदा
प्रतिपत्प्रभृतिष्वेकां वर्जयित्वा
चतुर्दशीम् १४७
शस्त्रेण तु हता ये वै तेभ्यस्तत्र
प्रदीयते
स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च शौर्य्यं क्षेत्रं
बलं तथा १४८
पुत्रान् श्रेष्ठांश्च सौभाग्यं समृद्धिं
मुख्यतां शुभम्
प्रवृत्तं चक्रतां चैव वाणिज्यप्रभृतीनि
च १४९
अरोगित्वं यशो वीतशोकतां परमां गतिम्
धनं विद्यां भिषक्सिद्धिं कुप्यङ्गा
अप्यजाविकम् १५०
अश्वानायुश्च विधिवद्यः श्राद्धं सम्प्रयच्छति
कृत्तिकादिभरण्यतं सकामानाप्नुयादिमान् १५१
आस्तिकः श्रद्दधानश्च व्यपेतमदमत्सरः वसुरुद्रादिति सुताः पितरः श्राद्धदेवताः १५२
प्रीणयन्ति मनुष्याणां पितॄन् श्राद्धेन तर्पिताः

आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च १५३
प्रयच्छन्ति तथा राज्यं नृणां प्रीताः
पितामहाः
इत्येवं कथितं किञ्चित् कल्पाध्याये
विशेषतः १५४
ज्ञातव्यं वैदिके तन्त्रे पुराणान्तरकेपि
च
य इमं चिन्तयेद्विद्वान् कल्पाध्यायं
मुनीश्वर १५५
स भवेत् कर्मकुशल इहान्यत्र गतिं शुभाम्
यः शृणोति नरो भक्त्या दैवे पित्र्ये च
कर्मणि १५६
कल्पाध्यायं स लभते दैवं पित्र्यक्रियाफलम्
धनं विद्यां यशः पुत्रान् परत्र च गतिं
पराम् १५७
अतः परं व्याकरणं तुभ्यं वेदमुखाभिधम्
कथयिष्ये समासेन शृणुष्व सुसमाहितः १५८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः५१

अथ द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
अथ व्याकरणं वक्ष्ये संक्षेपात्तव नारद

सिद्धरूपप्रबन्धेन मुखं वेदस्य साम्प्रतम् १
सुप्तिङन्तं पदं विप्र सुपां सप्त
विभक्तयः
स्वौजसः प्रथमा प्रोक्ता सा
प्रातिपदिकात्मिका २
संबोधने च लिङ्गादावुक्ते कर्मणि कर्तरि अर्थवत्प्रातिपदिकं धातुप्रत्ययवर्जितम् ३
अमौट्शसो द्वितीया स्यात्तत्कर्म क्रियते
च यत्
द्वितीया कर्मणि प्रोक्तान्तरान्तरेण संयुते ४
टाभ्यांभिसस्तृतीया स्यात् करणे
कर्तरीरिता
येन क्रियते तत्करणं सः कर्ता
स्यात्करोति यः ५
ङेभ्यांभ्यसश्चतुर्थी स्यात् सम्प्रदाने
च कारके
यस्मै दित्सा धारयेद्वै रोचते
सम्प्रदानकम् ६
पञ्चमी स्यान्ङसिभ्यांभ्यो ह्यपादाने च
कारके
यतोऽपैति समादत्ते अपदत्ते च यं यतः ७
ङसोसामश्च षष्ठी स्यात्स्वामिसम्बन्धमुख्यके

ङ्योस्सुपः सप्तमी तु स्यात्सा चाधिकरणे भवेत् ८
आधारे चापि विपेन्द्र रक्षार्थानां प्रयोगतः
ईप्सितं चानीप्सितं यत्तदपादानकं स्मृतम् ९
पञ्चमी पर्युपाङ्योगे इतरर्तेन्यदिङ् मुखे
एतैर्योगे द्वितीया स्यात्कर्मप्रवचनीयकैः १०
लक्षणेत्थं भूतोऽभिरभागे चानुपरिप्रति अन्तरेषु सहार्थे च हीने ह्युपश्च कथ्यते ११
द्वितीया च चतुर्थी स्याच्चेष्टायां गति कर्मणि
अप्राणिषु विभक्ती द्वे मन्यकर्मण्यनादरे १२
नमःस्वस्तिस्वधास्वाहालंवषड्योग ईरिता चतुर्थी चैव तादर्थ्ये तुमर्त्थाद्भाववाचिनः १३
तृतीया सहयोगे स्यात् कुत्सितेङ्गे
विशेषणे
काले भावे सप्तमी स्यादेतैर्योगे च
षष्ठ्यपि १४
स्वामीश्वराधिपतिभिः साक्षिदायादसूतकैः निर्धारणे द्वे विभक्ती षष्ठी

हेतुप्रयोगके १५
स्मृत्यर्थकर्मणि तथा करोतेः प्रतियत्नके
हिंसार्थानां प्रयोगे च कृति कर्मणि
कर्तरि १६
न कर्तृकर्मणोः षष्ठी निष्ठादि प्रतिपादिका
एता वै द्विविधा ज्ञेयाः सुबादिषु विभक्तिषु
भूवादिषु तिङन्तेषु लकारा दश वै स्मृताः १७
तिप्तसन्तीति प्रथमो मध्यमः सिप्थस्थोत्तमः
मिब्वस्मसः परस्मै तु पदानां चात्मनेपदम् १८
त आतेऽन्ते प्रथमो मध्यः से आथेध्वे तथोत्तमः
ए वहे मह आदेशा ज्ञेया ह्यन्ये लिङादिषु १९
नाम्नि प्रयुज्यमाने तु प्रथमः पुरुषो भवेत्
मध्यमो युष्मदि प्रोक्त उत्तमः
पुरुषेऽस्मदि २०
भूवाद्या धातवः प्रोक्ताः
सनाद्यन्तास्तथा ततः
लडीरितो वर्तमाने भूतेऽनद्यतने तथा २१
मास्मयोगे च लङ् वाच्यो लोडाशिषि च धातुतः

विध्यादौ स्यादाशिषि च लिङितो द्विविधो मुने २२
लिडतीते परोक्षे स्यात् श्वस्तने लुड्भविष्यति
स्यादनद्यतने लृट् च भविष्यति तु धातुतः २३
भूते लुङ् तिपस्यपौ च क्रियायां लृङ्
प्रकीर्तितः
सिद्धोदाहरणं विद्धि संहितादिपुरःसरम् २४
दण्डाग्रं च दधीदं च मधूदकं पित्रर्षभः
होतॄकारस्तथा सेयं लाङ्गलीषा मनीषया २५
गङ्गोदकं तवल्कार ऋणार्णं च मुनीश्वर
मुनिश्रेष्ठ सेन्द्रः सौकार इत्यपि २६
वध्वासनं च पित्रर्थो नायको लवणस्तथा
त आद्या विष्णवे ह्यत्र तस्मा अर्घो गुरा अधः २७
हरेऽव विष्णोऽवेत्येषादसोमादप्यमी अघाः
शौरी एतौ विष्णू इमौ दुर्गे अमू नो
अर्जुनः २८
आ एवं च प्रकृत्यैते तिष्ठन्ति मुनिसत्तम षडत्र षण्मातरश्च वाक्छूरो वाग्घरिस्तथा २९
हरिश्शेते विभुश्चिंत्यस्तच्छेष यच्चरस्तथा
प्रश्नस्त्वथ हरिष्षष्ठः कृष्णष्टीकत इत्यपि ३०

भवान् षष्ठश्च षट्सन्तः षट्ते तल्लेप एव च चक्रिंश्छिंधि भवाञ्छौरिर्भवाञ्शौरिरित्यपि ३१
सम्यङ्ङनन्तोङ्गच्छाया कृष्णं वन्दे
मुनीश्वर
तेजांसि मंस्यते गङ्गा
हरिश्छेत्तामरश्शिवः ३२
रामः काम्यः र कृपः र पूज्यो हरिः
पूज्योऽच्य एव हि
रांमो दृष्टोऽबला अत्र सुप्ता इष्टा इमा
यतः ३३
विष्णुर्नम्यो रविरयं गी फलं प्रातरच्युतः
भक्तैर्वन्द्योप्यन्तरात्मा भो भो एष
हरिस्तथा
एष शार्ङ्गी सैष रामः संहितैवं प्रकीर्तिता ३४
रामेणाभिहितं करोमि सततं रामं भजे सादरम् रामेणापहृतं समस्तदुरितं रामाय तुभ्यं नमः
रामान्मुक्तिमभीप्सिता मम सदा रामस्य दासोऽस्म्यहम्
रामे रञ्जतु मे मनः सुविशदं हे राम तुभ्यं नमः ३५
सर्व इत्यादिका गोपाः सखा चैव पतिर्हरिः ३६

सुश्रीर्भानुः स्वयम्भूश्च कर्तारै गौस्तु नौरिति
अनड्वान्गोधुग्लिट् च द्वे त्रयश्चत्वार एव च ३७
राजा पन्थास्तथा दण्डी ब्रह्महा पञ्च चाष्ट च
अष्टौ अयं मुने सम्राट् सविभ्रद्वपुड्मनः ३८
प्रत्यङ् पुमान्महान् धीमान् विद्वान्षट् पिपठीश्च दोः
उशनासाविमे पुंसि स्युरक्तलविरामकाः ३९
राधा सर्वा गतिर्गोपी स्त्री
श्रीर्धेनुर्वधूः स्वसा
गौर्नौरुपानद्द्यौर्गोःक्षुत्
ककुप्संवित्तु वा क्वचित् ४०
रुग्विडुद्भाः स्त्रियास्तपः कुलं
सौमपमक्षि च
ग्रामण्यम्बुखलप्वेवं कर्तृ चातिरि
वातिनु ४१
स्वनडुच्च विमलद्यु वाश्चत्वारीदमेव च
एतद् ब्रह्माहश्च दण्डी
असृक्किंचित्त्यदादि च ४२
एतद्वेभिद्गवाक् गवाङ् गो अक् गोऽङ गोक्
गोङ्
तिर्यग्यकृच्छकृच्चैव ददद्भवत्
पचत्तुदत् ४३

दीव्यद्धनुश्च पिपठीः पयोऽदसुपुमांसि च गुणद्रव्यक्रियायोगांस्त्रिलिङ्गांश्च कति ब्रुवे ४४
शुक्तः कीलालपाश्चैव शुचिश्च ग्रामणीः सुधीः
पटुः स्वयम्भूः कर्ता च माता चैव पिता च ना ४५
सत्यानाग्युस्तथा पुंसो मतभ्रमरदीर्घपात्
धनाकृसोमौ
चागर्हस्ताविर्ग्रथास्वर्णन्बहू ४६ रिमपव्विषाद्वन्द्वजातानहो तथा
सर्वं विश्वोभये चोभौ अन्यान्तरेतराणि च ४७
उत्तरश्चोत्तमो नेमस्त्वसमोऽथ समा इषः पूर्वोत्तरोत्तराश्चैव दक्षिणश्चोत्तराधरौ ४८ अपरश्चतुरोप्येतद्यावत्तत्किमसौ द्वयम् युष्मदस्मच्च प्रथमश्चरमोल्पस्तथार्धकः ४९
नोरः कतिपयो द्वे च त्रयो शुद्धादयस्तथा स्वेकाभुविरोधपरिविपर्ययश्चाव्ययास्तथा ५०
तद्धिताश्चाप्यपत्यार्थे पाण्डवाः श्रैधरस्तथा
गार्ग्यो नाडायनात्रेयौ

गाङ्गेयःपैतृष्वस्रीयः ५१
देवतार्थे चेदमर्थे ह्यैन्द्रं ब्राह्मो
हविर्बली
क्रियायुजोः कर्मकर्त्रोधौरेयः कौङ्कुमं
तथा ५२
भवाद्यर्थे तु कानीनः क्षत्रियो वैदिकः
स्वकः
स्वार्थे चौरस्तु तुल्यार्थे चन्द्र
वन्मुखमीक्षते ५३
ब्राह्मणत्वं ब्राह्मणता भावे
ब्राह्मण्यमेव च
गोमान्धनी च धनवानस्त्यर्थे प्रमितौ
कियान् ५४
जातार्थे तुन्दिलः श्रद्धालुरौन्नत्ये तु
दन्तुरः
स्रग्वी तपस्वी मेधावी मायाव्यस्त्यर्थ
एव च ५५
वाचालश्चैव वाचाटो बहुकुत्सितभाषिणि
ईषदपरिसमाप्तौ कल्पब्देशीय एव च ५६
कविकल्पः कविदेश्यः प्रकारवचने तथा पटुजातीयः कुत्सायां वैद्यपाशः प्रशंसने ५७
वैद्यरूपो भूतपूर्वे मतो दृष्टचरो मुने प्राचुर्यादिष्वन्नमयो मृण्मयः स्त्रीमयस्तथा ५८
जातार्थे लज्जितोऽत्यर्थे

श्रेयाच्छ्रेष्ठश्च नारद
कृष्णतरः शुक्लतमः किम आख्यानतोव्ययान् ५९
किन्तरां चैवातितरामभिह्युच्चैस्तरामपि
परिमाणे जानुदघ्नं जानुद्वयसमित्यपि ६०
जानुमात्रं च निर्द्धारे बहूनां च द्वयोः क्रमात्
कतमः कतरः संख्येयविशेषावधारणे ६१
द्वितीयश्च तृतीयश्च चतुर्थः षष्ठपञ्चमौ
एकादशः कतिपयः कतिथः कति नारद ६२
विंशश्च विंशतितमस्तथा शततमादयः
द्वेधा द्वैधा द्विधा संख्या प्रकारेऽथ
मुनीश्वर ६३
क्रियावृत्तौ पञ्चकृत्वो
द्विस्त्रिर्बहुश इत्यपि
द्वितयं त्रितयं चापि संख्यायां हि द्वयं
त्रयम् ६४
कुटीरश्च शमीरश्च शुण्डारोऽल्पार्थके मतः
स्त्रैणः पौष्णस्तुण्डिभश्च
वृन्दारककृषीवलौ ६५
मलिनो विकटो गोमी भौरिकी विधमुत्कटम्
अवटीटोवनाटे निबिडं चेक्षुशाकिनम् ६६
निबिरीसमेषुकारी वित्तोविद्याच्चणस्तथा
विद्याचुञ्चुर्बहुतिथं पर्वतः
शृङ्गिणस्तथा ६७
स्वामी विषमरूप्यं चोपत्यकाधित्यका तथा

चिल्लश्च चिपिटं चिक्वं वातूलः कुतपस्तथा ६८
वल्लश्च हिमेलुश्च कहोडश्चोपडस्ततः ऊर्णायुश्च मरूतश्चैकाकी चर्मण्वती तथा ६९
ज्योत्स्ना तमिस्राऽष्ठीवच्च कक्षीवद्र र्य्मण्वती
आसन्दीवच्च चक्रीवत्तूष्णीकां जल्पतक्यपि ७०
कम्भश्च कंयुः कंवश्च नारदकेतिः कन्तुः
कन्तकम्पौ शंवस्तथैव च
शन्तः शन्तिःशंयशन्तौ शंयोहंयुः
शुभंयुवत् ७१
भवति बभूव भविता भविष्यति
भवत्वभवद्भवेच्चापि ७२
भूयादभूदभविष्यल्लादावेतानि रूपाणि
अत्ति
जघासात्तात्स्यत्यत्वाददद्याद्विरघसदात्स्यत् ७३
जुहोति जुहाव जुहवांचकार होता होष्यति जुहोतु
अजुहोज्जुहुयाद्धूयादहौषीदहौष्यद्दीव्यति
दिदेव देविता देविष्यति च अदीव्यद्दीव्येद्दीव्याद्वै ७४
अदेवीददेवीष्यत्सुनोति सुषाव सोता

सोष्यति वै
सुनोत्वसुनोत् सूनुयात् सूयादशावीदसोष्यत्तुदति च ७५
तुतोद तोत्ता तोत्स्यति
तुदत्वत्तुदत्तुदेत्तुद्याद्धि
अतौत्सीदतोत्स्यदिति च रुणद्धि रुरोध
रोद्धा रोत्स्यति वै ७६
रुणद्धु अरुणद्रुध्यादरौत्सीदरोत्स्यच्च
तनोति ततान तनिता तनिष्यति
तनोत्वतनोत्तनुयाद्धि ७७
अतनीच्चातानीदतनिष्यत् क्रीणाति चिक्राय क्रेता क्रेष्यति
क्रीणात्विति च अक्रीणात् क्रीणीयात्
क्रीयादक्रैषीदक्रेष्यच्चोरयति
चोरयामास चोरयिता चोरयिष्यति चोरयतु ७८
अचोरयच्चोरयेच्चोर्यात् अचूचुरदचोरिष्यदित्येवं दश वै गणाः प्रयोजके भावयति सनीच्छायां बुभूषति क्रियासमभिहारे तु पण्डितो बोभूयते मुने ७९
तथा यङ्लुकि बोभवीति च पठ्यते पुत्रीयतीत्यात्मनीच्छायां तथाचारेपि नारद
अनुदात्तञितो धातोः क्रियाविनिमये तथा ८० निविशादेस्तथा विप्र विजानीह्यात्मनेपदम्

परस्मैपदमाख्यातं शेषात् कर्तरि
शाब्दिकैः ८१
ञित्स्वरितेतश्च उभे यक्च
स्याद्भावकर्मणोः
सौकर्यातिशयं चैव यदा द्योतयितुं मुने ८२
विवक्ष्यते न व्यापारो लक्ष्ये
कर्तुस्तदापरे
लभन्ते कर्तृतां पश्य पच्यते ह्योदनः
स्वयम् ८३
साधुवासिश्छिनत्येवं स्थाली पचति वै मुने
धातोः सकर्मकाद्भावे कर्मण्यपि
लप्रत्ययाः ८४
तस्मै वाकर्मकाद्विप्र भावे कर्तरि
कीर्तितः
फलव्यापारयोरेकनिष्ठतायामकर्मकः ८५
धातुस्तयोर्द्धर्मिभेदे सकर्मक उदाहृतः
गौणे कर्मणि द्रुह्यादेः प्रधाने
नीहृकृष्वहाम् ८६
बुद्धिभक्षार्थयोः शब्दकर्मकाणां
निजेच्छया
प्रयोज्यकर्मण्यन्येषां ण्यन्तानां
लादयो मताः ८७
फलव्यापारयोर्द्धातुराश्रये तु तिङः
स्मृताः
फले प्रधानं व्यापारस्तिङर्थस्तु
विशेषणम् ८८

एधितव्यमेधनीयमिति कृत्ये निदर्शनम् भावे कर्मणि कृत्याः स्युः कृतः कर्तरि कीर्तिताः ८९
कर्ता कारक इत्याद्या भूते भूतादि कीर्तितम्
गम्यादिगम्ये निर्दिष्टं शेषमद्यतने मतम् ९०
अधिस्त्रीत्यव्ययीभावे यथाशक्ति च कीर्तितम्
रामाश्रितस्तत्पुरुषे धान्यार्थो
यूपदारु च ९१
व्याघ्रभी राजपुरुषोऽक्षशौण्डो
द्विगुरुच्यते
पञ्चगवं दशग्रामी त्रिफलेति तु रूढितः ९२
नीलोत्पलं महाषष्ठी तुल्यार्थे कर्मधारयः
अब्राह्मणो नञि प्रोक्तः कुम्भकारादिकः
कृता ९३
अन्यार्थे तु बहुव्रीहौ ग्रामः प्राप्तोदको द्विज
पञ्चगू रूपवद्भार्यो मध्याह्नः ससुतादिकः ९४
समुच्चये गुरुं चेशं भजस्वान्वाचये त्वट भिक्षामानय गां चापि वाक्यमेवानयोर्भवेत् ९५
इतरेतरयोगे तु रामकृष्णौ समाहृतौ रामकृष्णं द्विज द्वे द्वे ब्रह्म

चैकमुपास्यते ९६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने व्याकरणनिरूपणं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५२

अथ त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
निरुक्तं ते प्रवक्ष्यामि वेदं श्रोत्राङ्गमुत्तमम् तत्पञ्चविधमाख्यातं वैदिकं धातुरूपकम् १
क्वचिद्वर्णागमस्तत्र
क्वचिद्वर्णविपर्ययः
विकारः क्वापि वर्णानां वर्णनाशः
क्वचिन्मतः २
तथा विकारनाशाभ्यां वर्णानां यत्र नारद
धातोर्योगातिशयी च संयोगः परिकीर्तितः ३
सिद्धेद्वर्णागमाद्धंसः सिंहो वर्णविपर्ययात्
गूढोत्मा वर्णविकृतेर्वर्णनाशात्पृषोदरः ४
भ्रमरादिषु शब्देषु ज्ञेयो योगो हि पंचमः बहुलं छन्दसीत्युक्तमत्र वाच्यं पुनर्वसूः ५
नभस्वद् वृषणश्चैवापरस्मैपदि चापि हि परं व्यवहिताश्चापि गतिसंज्ञास्तथा हि आ

६
विभक्तीनां विपर्यासो यथा दध्ना जुहोति हि
अभ्युत्सादयाम केतुर्ध्वनयीत्प्रमुखास्तथा निष्टर्क्याद्रय्स्ताथोक्ताश्च गृभायेत्यादिकास्तथा ७
सुप्तिङुपग्रहलिङ्गनराणां
कालहल्च्स्वरकर्तृयडां च
व्यत्ययमिच्छति शास्त्रकृदेषां सोऽपि च
सिद्ध्य्ति बाहुलकेन ८
रात्री विम्बी च कद्रूश्चाविष्ट्वो
वाजसनेयिनः ९
कर्णेभिश्च यशोभाग्य
इत्याद्याश्चतुरक्षरम्
देवासोऽथो सर्वदेवतातित्वावत इत्यपि १०
उभयाविनमाद्याश्च प्रलयाद्याश्च स्तृचं
तथा
अपस्पृधेथां नो अव्यादायो
अस्मान्मुखास्तथा ११
सगर्भ्योस्थापदी ऋत्व्योरजिष्टं
त्रिपञ्चकम्
हिरण्ययेन नरं च परमे व्योमनित्यपि १२
उर्विया स्वप्रया वारवध्वाददुहवैवधी यजध्वैनमेमसि च स्नात्वी गत्वा पचास्थभीः १३

गोनाञ्चापरिह्वृत्ताश्चातुरिर्ग्रसितादिका
पश्येदधद् बभूथापि प्रमिणान्तित्यवीवृधत् १४
मित्रयुश्च दुरस्वा वा हात्वा
सुधितमित्यपि
दधर्त्याद्याः स्ववद्भिश्च ससूवेति च
धिष्व च १५
प्रप्रायं च हरिवतेक्षण्वतः सुपथिन्तरः
रथीतरी नसताद्या अम्नर्भुवरथो इति १६
ब्रूह्याद्यादेः परस्याप्यौ
श्रावयेत्वादिके प्लुतः
दाश्वांश्च स्वतवान्यापौत्रिभिष्ट्वं च
नृभिष्टुतः १७
अभीषुण ऋतावाहं न्यषीदन्नृमणा अपि
चतुर्विधात् बाहुलकात्
प्रवृत्तेरप्रवृत्तितः १८
विभाषयान्यथाभावात्सर्वं सिद्ध्य्च्चे
वैदिकम्
भूवाद्या धातवो ज्ञेयाः
परस्मैपदिनस्स्मृताः १९
एधाद्या आत्मनेभाषा उदात्ताः
षट्त्रिंसङ्ख्यकाः
अतादयोऽष्टत्रिंशच्च परस्मैपदिनो मुने २०
श्लोकृपूर्वा द्विचत्वारिंशदुक्ता च ह्यात्मने पदे

उदात्तेतस्तु पञ्चाशत् फक्काद्याः
परिकीर्तिताः २१
वर्चाद्या अनुदात्तेत एकविंशतिरीरिताः
गुपादयो द्विचत्वारिंशदुदात्तेताः
समीरिताः २२
धिण्यादयोऽनुदात्तेतो दश प्रोक्ता हि
शाब्दिकैः
अणादयोप्युदात्तेतः सप्तविंशतिधातवः २३
अमादयः समुद्दिष्टाश्चतुस्त्रिंशद्धि
शाब्दिकैः
द्विसप्ततिमिता
मव्यमुखाश्चोदात्तबन्धनाः २४
स्वरितेद्धावुधातुस्तु एक एव प्रकीर्तितः
क्षुधादयोऽनुदात्तेतो
द्विपञ्चाशदुदाहृताः २५
घुषिराद्या उदात्तेतोऽष्टाशीतिर्धातवो
मताः
द्युताद्या अनुदात्तेतो द्वाविंशतिरतो
मताः २६
षितस्त्रयोदश घटादिष्वनुदात्तेत ईरितः
ततो ज्वलदुदात्तेतो
द्विपञ्चाशन्मितास्तथा २७
स्वरितेद्रा
जृसम्प्रोक्तस्तनह्रेभाजृतस्त्रयः
अनुदात्तेत आख्याताभाद्युदात्ता इतः
स्यमात् २८

सहोनुदात्तेदेकस्तु रमैकोऽप्यात्मनेपदी सदस्त्रय उदात्तेतः कुचाद्वेदा उदात्त इत् २९
स्वरितेतः पञ्चत्रिंशद्धिक्काद्याश्च
ततः परम्
स्वरितेच्छिञ्भृञाद्याश्चत्वार
स्वरितेत्ततः ३०
धेटः परस्मैपदिनः षट्चत्चारिंशदुदीरिताः अष्टादश स्मिङाद्यास्तु आत्मनेपदिनो मताः ३१
ततस्त्रयोऽनुदात्तेतः पूङाद्याः परिकीर्तिताः
हृपरस्मैपदी चात्मनेभाषास्तुगुपात्त्रयः ३२
रभद्यब्दयानुदात्तेतो ञिक्ष्विदोदात्त इन्मतः
परस्मैपदिनः पञ्चदश स्कम्भ्वादयस्तथा ३३ कितधातुरुदात्तेच्च दानशानोभयात्मकौ स्वरितेतः पचाद्यङ्काः परस्मैपदिनो मताः ३४
स्वरितेतस्त्रयश्चैतौ वदवची परिभाषिणौ
भ्वाद्या एते षडधिकं सहस्रं धातवो मताः ३५
परस्मैपदिनः प्रोक्ता वदाश्चपि हनेति च
स्वरितेतो द्विषाद्यास्तु चत्वारो धातवो
मताः ३६
चक्षिङेकः समाख्यातो धातुरत्रात्मनेपदी

इरादयोऽनुदात्तेतो धातवस्तु त्रयोदश ३७ आत्मनेपदिनौ प्रोक्तौ षूङ्शीङ्द्वौ शाब्दिकैर्मुने
परस्मैपदिनः प्रोक्तौ षुमुखाः सप्त धातवः ३८
स्वरिते दुर्णुञाख्यातो धातुरेको मुनीश्वर
घुमुखास्त्रय उद्दिष्टाः
परस्मैपदिनस्तथा ३९
ष्टुञेकस्तु समाख्यातः स्मृतो नारद
शाब्दिकैः ४०
अष्टादश राप्रभृतयः परस्मैपदिनः स्मृताः
इङ्ङात्मने पदी प्रोक्तो धातुर्नारद
केवलः ४१
विदादयस्तु चत्वारः परस्मैपदिनो मताः ञिष्वप्शये समुद्दिष्टः परस्मैपदिकस्तथा ४२
परस्मैपदिनश्चैव ते मयोक्ताः स्यमादयः
दीधीङ् वेवीङ् स्मृतौ धातू आत्मनेपदिनौ मुने ४३
प्रथादयस्त्रयश्चापि उदात्तेतः
प्रकीर्त्तिताः
चर्करीतं च ह्नुङ्
प्रोक्तोऽनुदात्तेन्मुनिसत्तम ४४
त्रिसप्तति समाख्याता धातवोऽदादिके गणे
दादयो धातवो वेदाः परस्मैपदिनो मताः ४५

स्वरितेद्वै भृञाख्यात उदात्तेद्धाक् प्रकीर्तितः
माङ्हाङ्द्वावनुदात्तेतौ
स्वरितेद्दानधातुषु ४६
वाणितिराद्यास्त्रयश्चापि स्वरितेत
उदाहृताः
घृमुखा द्वादश तथा परस्मैपदिनो मताः ४७
द्वाविंशतिरिहोद्दिष्टा धातवो ह्वादिके
गणे
परस्मैपदिनः प्रोक्ता दिवाद्याः
पञ्चविंशतिः ४८
आत्मनेपदिनौ धातू षूङ्दूङ्द्वावपि नारद ओदितः पूङ्मुखाः सप्त आत्मनेपदिनो मताः ४९
आत्मनेपदिनो विप्र दीङ्मुखास्त्विह कीर्तिताः
स्यति प्रभृतयो वेदाः परस्मैपदिनो मताः ५०
जन्यादयः पञ्चदश आत्मनेपदिनो मुने मृषाद्याः स्वरितेतस्तु धातवः पञ्च
कीर्तिताः ५१
एकादश पदाद्यास्तु ह्यात्मनेपदिनो मताः
राधोः कर्मक एवात्र वृद्धौ
स्वादिचुरादिके ५२
उदात्तेतस्तुदाद्यास्तु त्रयोदश समीरिताः

परस्मैपदिनोऽष्टात्र रधाद्याः परिकीर्तिताः ५३ समाद्याश्चाप्युदात्तेतः षट्चत्वारिंशदुदीरिताः
चत्वारिशंच्छतं चापि दिवादौ धातवो मताः ५४
स्वादयः स्वरितेत्तोङ्का धातवः परिकीर्तिताः
सप्ताख्यातो दुनोतिस्तु परस्मैपदिनो मुने ५५
अष्टिघावनुदात्तेतौ धातू द्वौ परिकीर्तितौ
परस्मैपदिनस्त्वत्र तिकाद्यास्तु चतुर्दश ५६
द्वात्रिंशद्धातवः प्रोक्ता विप्रेन्द्र
स्वादिके गणे
स्वरितेतः षडाख्यातास्तुदाद्या
मुनिसत्तम ५७
ऋष्युदात्तेज्जुषीपूर्वा
आत्मनेपदिनोर्णवाः
व्रश्चादय उदात्तेतः प्रोक्ताः पञ्चाधिकं
शतम् ५८
गूर्युदात्तेदिहोद्दिष्टो धातुरेको
मुनीश्वर
णूमुखाश्चैव चत्वारः परस्मैपदिनो मताः ५९
कुङाख्यातोऽनुदात्तेच्च कुटाद्याः

पूर्तिमागताः
पृङ् मृङ् चात्मनेभाषौ षट् परस्मैपदे रिपेः ६०
आत्मनेपदिनो धातू दृङ्धृङ्द्वौ चाप्युदाहृतौ
प्रच्छादिषोडशाख्याताः परस्मैपदिनो मुने ६१
स्वरितेतः षट् ततश्च प्रोक्ता मिलमुखा मुने
कृतीप्रभृतयश्चापि परस्मैपदिनस्त्रयः ६२ सप्त पञ्चाशदधिकास्तुदादौ धातवः शतम् स्वरितेतो रुधोनन्दा परस्मैभाषितः कृती ६३
ञिइंधीतोऽनुदात्तेतस्त्रयो धातव ईरिताः उदात्तेतः शिषपिषरुधाद्याः पञ्चविशतिः ६४ स्वरितेतस्तनोः सप्त धातवः परिकीर्तिताः मनुवन्वात्मनेभाषौ स्वरितेत् कृञुदाहृतः ६५
ततो द्वौ कीर्तितौ विप्र धातवो दश शाब्दिकैः
क्र्याद्याः सप्तोभयेभाषाः सौत्राः स्तंभ्वादिकास्तथा ६६
परस्मैपदिनः प्रोक्ताश्चत्वारोऽपि
मुनीश्वर
द्वाविंशतिरुदात्तेतः क्रुधाद्या धातवो
मताः ६७

वृङ्ङात्मनेपदी धातुः श्रन्थाद्याश्चैकविंशतिः परस्मैपदिनश्चाथ स्वरितेद् ग्रह एव च ६८
क्र्यादिकेषु द्विपंचाशद्धातवः कीर्तिता
बुधैः
चुराद्या धातवो ञ्यन्ता षट्त्रिंशदधिकं
शतम् ६९
चित्याद्यष्टादशाख्याता आत्मनेपदिनो
मुने
चर्चाद्या आधृषीयास्तु ण्यन्ता वा
परिकीर्तिताः ७०
अदन्ता धातवश्चैव चत्वारिंशत्तथाष्ट च
पदाद्यास्तु दश प्रोक्ता धातवो
ह्यात्मनेपदे ७१
सूत्राद्या अष्ट चाप्यत्र ञ्यन्ता
प्रोक्ता मनीषिभिः
धात्वर्थे प्रातिपदिकाद्बहुलं
चेष्टवन्मतम् ७२
तत्करोति तदाचष्टे हेतुमत्यपि णिर्मतः
धात्वर्थे कर्तृकरणाच्चित्राद्याश्चापि
धातवः ७३
अष्ट संग्राम
आख्यातोऽनुदात्तेच्छाब्दिकैर्बुधैः स्तोमाद्याः षोडश तथा अदन्तस्य निदर्शनम् ७४
तथा बाहुलकादन्ये सौत्रलौकिकवैदिकाः

सर्वे सर्वगणीयाश्च तथानेकार्थवाचिनः ७५
सनाद्यन्ता धातवश्च तथा वै नामधातवः
एवमानन्त्यमुद्भाव्यं धातूनामिह नारद
संक्षेपोऽय समुद्दिष्टो विस्तरस्तत्र
तत्र च ७६
ऊदृदन्तैर्यौति
रुक्ष्णुशीङ्स्नुनुक्षुश्विडीङ्श्रिभिःवृङ्वृञ्भ्यां च विनैकाचोऽजन्तेषु निहताः
स्मृताः ७७
शक्लृपच्मुच्रिच्वच्विच्सिच्प्रच्छित्यज्निजिर्भजः
भञ्ज्भुज्भ्रस्ज्मस्जियज्युज्रुज्
रञ्जविजिर्स्वञ्जिसञ्ज्सृजः ७८
अद्क्षुद्खिद्छिद्तुदिनुदः पद्यभिद्विद्यतिर्विनद्
शद्सदी
स्विद्यतिस्कन्दिर्हदीक्रुध्क्षुधिबुध्यती ७९
बन्धिर्युधिरुधीराधिव्यध्शुधः
साधिसिध्यती
मन्यहन्नाप्
क्षिप्छुपितप्तिपस्तृप्यतिदृप्यती ८०
लिब्लुव्वपूशप्स्वप्सृपियभरभलभगम्नम्यमोरभिः
क्रुशिर्दशिदिशी दृश्मृश्रिश्रुश्लिश्विश्स्पृशः कृषिः

८१
त्विष्तुष्द्विष्दुष्पुष्यपिष्विष्शिष्शुष्श्लिष्यतयोघसिः वसतिर्दहदिहिदुहोनह् रुह्लिह्वहिस्तथा ८२
अनुदात्ता हलन्तेषु धातवो द्व्यधिकं शतम् चाद्या निपाता गवयः प्राद्या
दिग्देशकालजाः ८३
शब्दाः प्रोक्ता ह्यनेकार्थाः सर्वलिङ्गा
अपि द्विज
गणपाठः सूत्रपाठो धातुपाठस्तथैव च ८४
पाठोऽनुनासिकानां च परायणमिहोच्यते
शब्दाः सिद्धा वैदिकास्तु लौकिकाश्चापि
नारद ८५
शब्दपारायणं तस्मात् कारणं शब्दसङग्रहे लघुमार्गेण शब्दानां साधूनां सन्निरूपणम् ८६
प्रकृतिप्रत्ययादेशलोपागममुखैः कृतम्
इत्थमेतत्समाख्यातं निरुक्तं किञ्चिदेव
ते ८७
कार्त्स्न्येन वक्तुमानन्त्यात् कोऽपि
शक्तो न नारद ८८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने निरुक्त-लक्षणनिरुपणं नाम त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५३

अथ चतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः सनन्दन उवाच-
ज्योतिषाङ्गं प्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मणा पुरा
यस्य विज्ञानमात्रेण धर्मसिद्धिर्भवेन्नृणाम् १
त्रिस्कन्धं ज्यौतिषं शास्रं चतुर्लक्षमुदाहृतम्
गणितं जातकं विप्र संहितास्कन्धसंज्ञिताः २
गणिते परिकर्मादि खगमध्यस्फुटक्रिये अनुयोगश्चन्द्रसूर्यग्रहणं चोदयास्तकम् ३
छाया शृङ्गोन्नतियुती पातसाधनमीरितम् जातके राशिभेदाश्च ग्रहयोनिश्चयोनिजम् ४ निषेकजन्मारिष्टानि ह्यायुर्दायो दशाक्रमः
कर्माजीवं चाष्टवर्गो राजयोगाश्च नाभसाः ५
चन्द्रयोगाः प्रव्रज्याख्या राशिशीलं च दृक्फलम्
ग्रहभावफलं चैवाश्रययोगप्रकीर्णके ६ अनिष्टयोगाः स्त्रीजन्मफलं निर्याणमेव च नष्टजन्मविधानं च तथा द्रेष्काणलक्षणम् ७

संहिता शास्त्ररूपं च ग्रहचारोऽब्दलक्षणम् तिथिवासरनक्षत्रयोगतिथ्यर्द्धसंज्ञकाः ८ मुहूर्तोपग्रहाः सूर्यसंक्रान्तिर्गोचरः क्रमात्
चन्द्रताराबलं चैव सर्वलग्नार्तवाह्वयः ९
आधानपुंससीमन्तजातनामान्नभुक्तयः चौलंङ्कर्ण्ययणं मौञ्जी क्षुरिकाबन्धनं
तथा १०
समावर्तनवैवाहप्रतिष्ठासद्मलक्षणम्
यात्राप्रवेशनं सद्योवृष्टिः
कर्मविलक्षणम् ११
उत्पत्तिलक्षणं चैव सर्वं संक्षेपतो
ब्रुवे
एकं दश शतं चैव सहस्रायुतलक्षकम् १२
प्रयुतं कोटिसंज्ञां चार्बुदमब्जं च
खर्वकम्
निखर्वं च महापद्मं शङ्कुर्जलधिरेव च १३
अत्यं मध्यं परार्द्धं च संज्ञा
दशगुणोत्तराः
क्रमादुत्क्रमतो वापि योगः कार्योत्तरं
तथा १४
हन्याद्गुणेन गुण्यं स्यात्तेनैवोपान्तिमादिकान् शुद्धेद्धरो यद्गुणश्च

भाज्यान्त्यात्तत्फलं मुने १५
समाङ्कतोऽथो वर्गः स्यात्तमेवाहुः कृतिं
बुधाः
अन्त्यात्तु विषयमात्त्यक्त्वा कृतिं
मूलं न्यसेत्पृथक् १६
द्विगुणेनामुना भक्ते फलं मूले
न्यसेत्क्रमात्
तत्कृतिं च त्यजेद्विप्र मूलेन विभजेत्
पुनः १७
एवं मुहुर्वर्गमूलं जायते च मुनीश्वर
समत्र्यङ्कहतिः प्रोक्तो घनस्तत्र
विधिः पदे १८
प्रोच्यते विषमं त्वाद्यं समे द्वे च ततः
परम्
विशोध्यं विषमादन्त्याद्घनं
तन्मूलमुच्यते १९
त्रिघ्नाद्भजेन्मूलकृत्या समं मूले
न्यसेत् फलम्
तत्कृतित्वेन निहितान्निघ्नीं चापि
विशोधयेत् २०
घनं च विषमादेवं घनमूलं मुहुर्भवेत्
अन्योन्यहारनिहतौ हरांशौ तु समुच्छिदा २१
लवा लवघ्नाश्च हरा हरघ्ना हि सवर्णनम्
भागप्रभागे विज्ञेयं मुने
शास्त्रार्थचिन्तकैः २२
अनुबन्धेऽपवाहे चैकस्य चेदधिकोनकः

भागास्तलस्थहारेण हरं स्वांशाधिकेन तान् २३
ऊनेन चापि गुणयेद्धनर्णं चिन्तयेत्तथा
कार्यस्तुल्यहरांशानां योगश्चाप्यन्ततो
मुने २४
अहारराशौ रूप्यं तु कल्पयेद्धरमप्यथ
अंशाहतिश्छेदघातहृद्भिन्नगुणने फलम् २५
छेदं चापि लवं विद्वन् परिवर्त्य हरस्य च शेषः कार्यो भागहारे कर्तव्यो गुणनाविधिः २६
हरांशयोः कृती वर्गे घनौ घनविधौ मुने
पदसिद्ध्यै पदे कुर्यादथो खं सर्वतश्च खम् २७
छेदं गुणं गुणं छेदं वर्गं मूलं पदं
कृतिम्
ऋणं स्वं स्वमृणं कुर्याद्दृश्ये
राशिप्रसिद्धये २८
अथ स्वांशाधिकोने तु लवाढ्योनो हरो हरः अशंस्त्वविकृतस्तत्र विलोमे शेषमुक्तवत् २९
उद्दिष्टराशिः संक्षिप्तौ हृतॐऽशै रहितो युतः
इष्टघ्नदृष्टेनैतेन भक्तराशिरनीशितः ३० योगोऽन्तरेणोनयुतो द्वितो राशीतसङ्क्रमे राश्यन्तरहृतं वर्गोत्तरं योमसुतश्च तौ ३१

गजग्रीष्टकृतिर्व्यैका दलिता चेष्टभाजिता
एकोऽस्य वर्गो दलितः सैको राशिः परो मतः ३२
द्विगुणेष्टहृतं रूपं श्रेष्ठं प्राग्रूपकं परम्
वर्गयोगान्तरे व्येके राश्योर्वर्गौ स्त एतयोः ३३
इष्टवर्गकृतिश्चेष्टघनोष्टग्रौ च सैककौ एषीः स्यानामुभे व्यक्ते गणितव्यक्तमेव च ३४
गुणघ्नमूलोनयुतः सगुणार्द्धे कृतं पदम् दृष्टस्य च गुणार्द्धो न युतं वर्गीकृतं
गुणः ३५
यदा लवोनपुम्रार्शिदृश्यं भागोनयुग्भुवा
भक्तं तथा मूलगुणं ताभ्यां साध्योऽथ
व्यक्तवत् ३६
प्रमाणेच्छे सजातीये आद्यन्ते मध्यगं
फलम्
इच्छघ्नमाद्यहृत्सेष्टं फलं व्यस्ते
विपर्ययात् ३७
पञ्चराश्यादिकेऽन्योन्यपक्षं कृत्वा फलच्छिदाम्
बहुराशिवधं भक्ते फलं स्वल्पवधेन च ३८
इष्टकर्मवधेर्मूलं च्युतं मिश्रात्कलान्तरे

मानघ्नकालश्चातीतकालाघ्नफलसंहृताः ३९
स्वयोगभक्तानिघ्नाः स्युः
सम्प्रयुक्तदलानि च
बहुराशिफलात्स्वल्पराशिमासफलं बहु ४०
चेद्राशिविवरं मासफलान्तरहृतं च यः क्षेपा मिश्रहताः क्षेपयोगभक्ताः फलानि च ४१
भजेच्छिदॐशैस्तैर्मिश्रै रूपं कालश्च
पूर्तिकृत्
पूर्णो गच्छेत्समेध्यव्ये समे
वर्गोर्द्धितेत्यतः ४२
व्यस्तं गच्छतं फलं यद् गुणवर्गं भचहि तत्
व्येकं व्येकगुणाप्तं च प्राघ्नं मानं
गुणोत्तरे ४३
भुजकोटिकृतियोगमूलं कर्णश्च दोर्भवेत्
श्रुतिकृत्यन्तरपद कोटिर्दोः
कर्णवर्गयोः ४४
विवरात्तत्कर्णपदं क्षेत्रे क्षणे
त्रिचतुरस्रके
राश्योरन्तरवर्गेण द्विघ्ने घाते युते
तयोः ४५
वर्गयोगोऽथ योगान्तहन्तिर्वर्गान्तरं
भवेत्
व्यास आकृतिसंक्षुण्णो
व्यासास्यात्परिधिर्मुने ४६
ज्याव्यासयोगविवराहतमूलोनितोऽद्धितः

व्यासः शरः शरोनाच्च व्यासाच्छरगुणात्पदम् ४७
द्विघ्नं जीवाथ जीवार्द्धवर्गे शरहृते
युते
व्यासोष्टते भवेदेवं प्रोक्तं
गणितकोविदैः ४८
चापोननिघ्नः परिधिः प्रागाङ्कः परिधेः कृते
तुर्यांशेन शरघ्नेनाघेनिनाघं चतुर्गणम् ४९
व्यासघ्नं प्रभजेद्विप्र ज्या काशं जायते स्फुटा
ज्यांघ्रीषुघ्नोवृत्तवर्गोब्धिघ्नव्यासाढ्यमौर्विहृत् ५०
लब्धोनवृत्तवर्गाद्रि पदेऽधात्पतिते
धनुः
स्थूलमध्यापृवन्नवेधो
वृत्ताङ्काशेषभागिकः ५१
वृत्ताङ्गांशकृतिर्वेधनिप्रीयनकरामितौ वारिव्यासहतं दैर्घ्यं वेधाङ्गुलहतं पुनः ५२
खखेन्दुरामविहतं मानं द्रोणादिवारिणः विस्तारायामवेधानामङ्गुल्योऽन्योन्यनाडिघ्नाः ५३
रसाङ्काभ्राब्धिभिर्भक्ता धान्ये द्रोणादिकामितिः

उत्सेधव्यासदैर्घ्याणामङ्गुल्यान्यस्य नो द्विज ५४
मिथोघ्नाति भजेत्खाक्षेशैद्रोर्णा!
दिमितिर्भवेत्
विस्ताराद्यङ्गुलान्येवं
मिथोघ्नान्यपसां भवेत् ५५
वाणेभमार्गणैर्लब्धं द्रोणाद्यं
मानमादिशेत्
दीपशङ्कुतलच्छिद्रघ्नः शंकुर्भैवं
भवेन्मुने ५६
नरोनदीपकशिखौच्यभक्तो ह्यथ भोद्वने
शङ्कौ नृदीपाधश्छिद्रघ्नैर्दीपौच्च्यं
नरान्विते ५७
विशङ्कुदीपौच्च्य गुणाच्छाया शंकूद्धृता भवेत्
दीपशङ्क्वन्तरं चाथ च्छायाग्रविवरघ्नभा ५८
मानान्तरद्रुद्भूमिः स्यादथो भूनराहतिः प्रभाप्ता जायते दीपशिखौच्च्यं स्यात् त्रिराशिकात् ५९
एतत् संक्षेपतः प्रोक्तं गणिते
परिकर्मकम्
ग्रहमघ्यादिकं वक्ष्ये गणिते
नातिविस्तरान् ६०
युगमानं स्मृतं विप्र खचतुष्करदार्णवाः तद्दशांशास्तु चत्वारः कृताख्यं

पादमुच्यते ६१
त्रयस्त्रेता द्वापरः द्वौ कलिरेकः
प्रकीर्तितः
मनुकृताब्दसहिता युगानामेकसप्ततिः ६२
विधेर्द्दिने स्युर्विप्रेन्द्र मनवस्तु
चतुर्दश
तावत्येव निशा तस्य विप्रेन्द्र
परिकीर्तिता ६३
स्वयम्भुवा शरगतानब्दान्सम्पिण्ड्य नारद
खचरानयनं कार्यमथवेष्टयुगादितः ६४
युगे सूर्यज्ञशुक्राणां खचतुष्करदार्णवा
पूजार्किगुरुशुक्राणां
भगणापूर्वपापिनाम् ६५
इन्दोरसाग्नित्रिषु सप्त भूधरमार्गणाः
दस्रत्र्याष्टरसाङ्काश्विलोचनानि
कुजस्य तु ६६
बुधशीघ्रस्य शून्यर्तुखाइ! यङ्कनगेन्दवः
बृहस्पतेः खदस्राक्षिवेदस्त्रड्
हूयस्तथा ६७
शितशीघ्रस्य यष्णसत्रियमाश्विस्वभूधराः
शनेर्भुजङ्गषट्पञ्चरसवेदनिशाकराः ६८
चन्द्रो
च्चस्याग्निशून्याक्षिवसुसर्पार्णवा युगे
वामं पातस्य च स्वग्नियमाश्विशिखिदस्रकाः ६९

उदयादुदयं भानोर्भूमेः साचेन वासराः वसुद्व्यष्टाद्रिरूपाङ्कसप्ताद्रि
तिथयो युगे ७०
षड्वहित्रिहुताशाङ्कतिथयश्चाधिमासकाः
तिथिक्षयायमार्थाक्षिद्व्यष्टव्योमशराश्विनः ७१
खचतुष्का समुद्राष्टकुर्पचरविमासकाः
षट् त्र्यग्निवेदाग्निपञ्च
शुभ्रांशुमासकाः ७२
प्रागातेः सूर्यमन्दस्य कल्पे सप्ताष्टवह्नयः
कौजस्य वेदस्वयमा बौधस्याष्टर्तुवह्नयः
७३
खखरन्ध्राणि जैवस्य शौक्रस्यार्धगुणेपवः गोऽग्नयः शनिमन्दस्य पातानामथवा मतः ७४
मनुदस्रास्तु कौजस्य बौधस्याष्टाष्ट
सागराः
कृताद्रिचन्द्रा जैवस्य
शौक्रस्याग्निखनन्दकाः ७५
शनिपातस्य भगणाः कल्पे यमरसर्तवः
वर्तमानयुगे पानावत्सरा भगणाभिधाः ७६
मासीकृता युता
मासैर्मधुशुक्लादिभिर्गतैः पृथक्त्थासिधिमासग्रासूर्यमासविभाजिताः ७७
अथाधिमासकैर्युक्ता दिनीकृत्य

दिनान्विताः
द्विस्थास्तिथिक्षयाभ्यस्ताश्चान्द्र
वासरभाजिताः ७८
लथोनरात्रिरहिता लङ्कायामर्द्धरात्रिकः
सावनोद्यूगसोरर्कादिर्दिनमासाब्दयास्ततः ७९
सप्तभिः क्षपितः शेषः सूर्याद्यो
वासरेश्वरः
मासाब्ददिनसङ्ख्यासं द्वित्रिघ्नं
रूपसंयुतम् ८०
सप्तोर्द्धनावशेषौ तौ विज्ञेयौ मासवर्षपौ स्नेहस्य भगणाभ्यस्तो दिनराशिः कुवासरैः ८१
विभाजितो मध्यगत्या भगणादिर्ग्रहो भवेत्
एवं ह्यशीघ्रमन्दाच्च ये प्रोक्ताः
पूर्वपापिनः ८२
विलोमगतयः पातास्तद्वच्चक्राद्विशोधिताः
योजनानि शतान्यष्टौ भूकर्णौ द्विगुणः
स्मृतः ८३
तद्वर्गतो दशगुणात्पद भूपरिधिर्भवेत्
लम्बज्याघ्नस्वजीवाप्तः स्फुटो भूपरिधिः
स्वकः ८४
तेन देशान्तराभ्यस्ता
ग्रहभुक्तिर्विभाजिता
कलादितत्फलं प्रार्च्याः ग्रहेभ्यः
परिशोधयेत् ८५

रेखाप्रतीचिसंस्थाने प्रक्षिपेत्स्युः स्वदेशतः
राक्षसातपदेवौकः शैलयोर्मध्यसूत्रगाः ८६
अवन्तिकारोहतिकं तथा सन्निहितं सरः
वारप्रवृत्तिवाग्देशे
क्षयार्द्धेभ्यधिको भवेत् ८७
तद्देशान्तरनाडीभिः पश्चादूने
विनिर्दिशेत्
इष्टनाडीगुणा भुक्तिः षष्ट्या भक्ता
कलादिकम् ८८
गते शोध्यं तथा योज्यं गम्ये तात्कालिको ग्रहः
भचक्रलिप्ताशीत्यंशः परमं दक्षिणोत्तरम् ८९
विक्षिप्यते स्वपातेन स्वक्रान्त्यन्तादनुष्णगुः
तत्र वासं द्विगुणितजीवस्त्रिगुणितं कुजः ९०
बुधशुक्रार्कजाः पातै र्विक्षिप्यन्ते चतुर्गुणम्
राशिलिप्ताष्टमो भागः प्रथमं ज्यार्द्धमुच्यते ९१
ततो द्विभक्तलब्धोनमिश्रितं तद्
द्वितीयकम्
आद्येनैव क्रमात्पिण्डान्
भक्ताल्लब्धोनितैर्युतान् ९२

खण्डकाः स्युश्चतुर्विंशा
ज्यार्द्धपिण्डाः क्रमादमी
परमा पक्रमज्या तु सप्तरन्ध्रगुणेन्दवः
९३
तद्गुणज्या त्रिजीवाप्ता तच्चापं
क्रान्तिरुच्यते
ग्रहं संशोध्य मन्दोच्चत्तथा
शीघ्राद्विशोध्य च ९४
शेषं कन्दपदं तस्माद्भुजज्याकोटिरेव च
गताद्भुजज्याविषमे गम्यात्कोटिः पदे
भवेत् ९५
समेति गम्याद्बाहुज्या कोटिज्यानुगता
भवेत्
लिप्तास्तत्त्वयमैर्भक्ता
लब्धज्यापिण्डकं गतम् ९६
गतगम्यान्तराभ्यस्तं
विभजेत्तत्त्वलोचनैः
तदवाप्तफलं योज्यं ज्यापिण्डे गतसंज्ञके
९७
स्यात्क्रमज्याविधिश्चैवमुत्क्रमज्यागत
ा भवेत्
लिप्तस्तत्त्वयमैर्भक्ता लब्धज्या
पिण्डकं गतम् ९८
गतगम्यान्तराभ्यस्तं
विभजेत्तत्त्वलोचनैः
तदवाप्तफलं योज्यं ज्यापिण्डे गतसंज्ञके

९९
स्यात्क्रमज्याविधिश्चैवमुक्त्रमज्यास्वपि स्मृतः
ज्यां प्रोह्य शेषः तत्त्वताश्वि हन्तं
तद्विवरोद्धृम् १००
सङ्ख्यातत्त्वाश्विसंवर्ग्य संयोज्यं
धनुरुच्यते
रवेर्मन्दपरिध्यंशा मनवः शीतगोरदाः १०१
युग्मान्ते विषमान्ते तु नखलिप्तो
नितास्तयोः
युग्मान्तेऽथाद्रयः खाग्निसुराः सूर्या
नवार्णवाः १०२
ओजे द्व्यगा च सुयमारदारुद्रागजाब्धयः
कुजादीनामतः शौघ्न्या
युग्मान्तेर्थाग्निदस्रकाः १०३
! खनगाद्विरसाक्षीणि गोऽग्नयः
ओजान्ते
द्वित्रियमताद्विविश्वेयमपर्वताः १०४
खर्तुदस्रा विपद्वेदाः शीघ्रकर्मणि
कीर्तिताः
ओजयुग्मान्तरगुणा
भुजज्यात्रिज्ययोद्धृताः १०५
युग्मवृत्तेधनर्णश्यादोजादूनेऽधिके
स्फुटम्
तद्गुणे भुजकोटिज्ये भगणांशविभाजिते १०६
तद्भुजज्याफलधनुर्मान्दं लिप्तादिकं

फलम्
शैघ्र्यकोटिफलं केन्द्रे मकरादौ धनं स्मृतम् १०७
संशोध्यं तु त्रिजीवायां कर्कादौ कोटिजं फलम्
तद्बाहुफलवर्गैक्यान्मूलकर्णश्चलाभिधः १०८
त्रिज्याभ्यस्तं भुजफलं मकरादौ धनं स्मृतम्
संशोध्यं तु त्रिजीवायां कर्कादौ कोटिजं फलम् १०९
तद्बाहुफलवर्गैक्यान्मूलं कर्णश्चलाभिधः त्रिज्याभ्यस्तं भुजफलं पलकर्णविभाजितम् ११०
लब्धस्य चापं लिप्तादि फलं शैघ्र्यमिदं स्मृतम्
एतदादौ कुजादीनां चतुर्थे चैव कर्मणि १११
मान्द्यं
कर्मैकमर्केन्द्वोर्भौमादीनामथोच्यते
शैघ्र्यं मान्द्यं पुनर्मान्द्यं
शैघ्र्यं चत्वार्यनुक्रमात् ११२
अजादिकेन्द्रे सर्वेषां मान्द्ये शैघ्र्ये च कर्मणि
धनं ग्रहाणां लिप्तादितुलादावृणमेव तत् ११३
अर्कबाहुफलाभ्यस्ता ग्रहभुक्तिविभाजिताः

भचक्रकलिकाभिस्तु लिप्ताः कार्या ग्रहेऽकवत् ११४
ग्रहभक्तः फलं कार्यं ग्रहवन्मन्दकर्मणि कर्कादौ तद्धनं तत्र मकरादावृणं स्मृतम् ११५
दोर्ज्योत्तरगुणाभुक्तिस्तत्त्वनेत्रोद्धृता पुनः
स्वमन्दपरिधिक्षुण्णा भगणांशोद्धृताः कलाः ११६
मन्दस्फुटकृता भुक्तिः प्रोह्य
शीघ्रोच्चभुक्तितः
तच्छेषं विवरेणाथ हन्यात्
त्रिज्याङ्ककर्णयोः ११७
चक्रकर्णहृतं भुक्तौ कर्णे त्रिज्याधिके धनम्
ऋणमूनेऽधिके प्रोह्य शेषं वक्रगतिर्भवेत् ११८
र्वेदेन्द्रैः शून्यत्र्येकैर्गुणाष्टभिः
शररुद्रैश्चतुर्यांशुकेन्द्राशें! र्भूसुतादयः ११९
वक्रिणश्चक्रशुद्धैस्तैरंशैरुजुति
वक्रताम्
क्रमज्या विषुवद्भाघ्नी क्षितिज्या
द्वादशोद्धृता १२०
त्रिज्यागुणा दिनव्यासभक्ता चापं च

शत्रवः
तत्कार्मुकमुदक्रान्तौ धनहीनौ पृथक्क्षते १२१
स्वाहोरात्रचतुर्भागे दिनरात्रिदले
स्मृते
याम्यक्रान्तौ विपर्यस्ते द्विगुणैते
दिनक्षये १२२
भभोगोऽष्टशतीर्लिप्ताः
स्वाश्विशैलोस्तथा तिथेः
ग्रहलिप्ता भगाभोगाभानि
भुक्त्यादिनादिकम् १२३
रवीन्दुयोगलिप्तास्तु योगा भभोगभाजिताः
गतगम्याश्च षष्ठिघ्ना
भुक्तियोगाप्तनाडिकाः १२४
अर्कोनचन्द्रलिप्तास्तु तिथयो
भोगभाजिताः
गतगम्याश्च षष्टिघ्ना
नातोऽभुक्ततरोद्धताः १२५
तिथयः शुक्लप्रतिपदो द्विघ्नाः सैका
नगाहताः
शेषं बवो बालवश्च कौलवस्तैतिलो गरः १२६
वणिजोभ्रे भवेद्विष्टिः कृष्णभूतापरार्द्धतः
शकुनिर्नागश्च चतुष्पद किंस्तुघ्नमेव च १२७
शिलातलेवसंशुद्धे वज्रलेपेति वा समे

तत्र शकाङ्गुलैरिष्टैः सममण्डलमालिखेत् १२८
तन्मध्ये स्थापयेच्छङ्कुं कल्पनाद्वादशाङ्गुलम्
तच्छायाग्रं स्पृशेद्यत्र दत्तं पूर्वापराह्णयोः १२९
तत्र बिन्दुं विधायोभौ वृत्ते
पूर्वापराभिधौः
तन्मध्ये तिमिना रेखा कर्त्तव्या
दक्षिणोत्तरा १३०
याम्योत्तरदिशोर्मध्ये तिमिना
पूर्वपश्चिमा
दिग्मध्यमत्स्यैः संसाध्या
विदिशस्तद्वदेव हि १३१
चतुरस्तं बहिः
कुर्यात्सूत्रैर्मध्याद्विनिःसृतैः
भुजसूत्राङ्गुलैस्तत्र दत्तैरिष्टप्रभा
मता १३२
प्राक्पश्चिमाश्रिता रेखा प्रोच्यते सममण्डलम्
भमण्डलं च विषुवन्मण्डलं परिकीर्तितम् १३३
रेखाप्राच्यपरा साध्या विषुवद्भाग्रया तथा
इष्टच्छायाविषुवतोर्मध्ये ग्राह्याभिधीयते १३४

शङ्कुच्छायाकृतियुतेर्मूलं कर्णोऽयवर्गतः
प्रोह्य शङ्कुकृते मूलं छाया शङ्कुविपर्ययात् १३५
त्रिंशत्कृत्यो युगे भानां चक्रं
प्राक्परिलम्बते
तद्गुणाद्भदिनैर्भक्त्याद्युगणाद्यदवाप्यते १३६
तद्दोस्त्रिघ्नादशाघ्नांशा विज्ञेया
अयनाभिधाः
तत्संस्क्कृताद्धहात्
कान्तिच्छायावरदलादिकम् १३७
शङ्कुच्छायाहते त्रिज्ये
विषुवत्कर्कभाजिते
लम्बाक्षज्ये तयोश्छाये लम्बाक्षौ
दक्षिणौ सदा १३८
साक्षार्कापक्रमयुतिर्द्दिक्साम्येऽन्तरमन्यथा
शेषह्यानांशाः सूर्यस्य तद्बाहुज्याथ
कोटिजाः १३९
शङ्कुमानाङ्गुलाभ्यस्ते भुजत्रिज्ये
यथाक्रमम्
कोटीज्यया विभज्याप्ते
छायाकर्णाबहिर्दले १४०
स्वाक्षार्कनतभागानां दिक्साम्येऽन्तरमन्यथा

दिग्भेदोऽपक्रमः शेषस्तस्य ज्या
त्रिज्यया हता १४१
परमोपक्रमज्याप्तचापमेषादिगो रविः
कर्कादौ प्रोह्य चक्रार्द्धात्तुलादौ
भार्द्धसंयुतात् १४२
मृगादौ प्रोह्यचक्रात्तु मध्याह्नेऽक
स्फुटो भवेत्
तन्मन्दमसकृद्वामं फलं मध्यो दिवाकरः १४३
ग्रहोदयाः प्राणहताः खखाष्टैकोद्धता गतिः
चक्रासवो लब्धयुती स्वाहोरात्रासवः
स्मृताः १४४
त्रिभद्युकर्णार्द्धगुणाः
स्वाहोरात्रार्द्धभाजिताः
क्रमादेकद्वित्रिभाज्या तच्चापानि पृथक्
पृथक् १४५
स्वाधोऽध प्रविशोध्याथ
मेषाल्लङ्कोदयासवः
स्वागाष्टयोऽथगोगैकाः शरत्र्येकं
हिमांशवः १४६
स्वदेशचरखण्डोना भवन्तीष्टोदयासवः
व्यस्ताव्यस्तैर्युतास्तैस्तैः
कर्कटाद्यास्ततस्तु यः १४७
उत्क्रमेण षडेवैते भवन्तीष्टास्तुलादयः
गतभोग्यासवः कार्याः
सायनास्स्वेष्टभास्करा १४८
स्वोदयात्सुहता भक्ता भक्तभोग्याः

स्वमानतः
अभीष्टघटिकासुभ्यो भोग्यासून्प्रविशोधयेत् १४९
तद्वदेवैष्यलग्नासूनेवं
व्याप्तास्तथाक्रमात्
शेषं त्रिंशत्क्रमाद्ध्य्स्तमशुद्धेन
विभाजितम् १५०
भागयुक्तं च हीनं च व्ययनांशं तनुः कुजे प्राक्
पश्चान्नतनाडीभ्यस्तद्वल्लङ्कोदयासुभिः
१५१
भानौ क्षयधने कृत्वा मध्यलग्नं तदा भवेत् भोग्यासूनूनकस्याथ भुक्तासूनधिकस्य च १५२
सपिण्ड्यान्तरलग्नासूनेवं
स्यात्कालसाधनम्
विराह्वर्कभुजांशाश्चेदिन्द्राल्पाः
स्याद् ग्रहो विधोः १५३
तेषां शिवघ्नाः शैलाप्ता व्यावर्काजः शरोङ्गुलैः
अर्कं विधुर्विधुं भूमा छादयत्यथ छन्नकम् १५४
छाद्यछादकमानार्धं शरोनं ग्राह्यवर्जितम्
तत् स्वच्छन्नं च मानैक्यार्द्धांशषष्ठं दशाहतम् १५५
छन्नघ्नमस्मान्मूलं तु

खाङ्गोनग्लौवपुर्हृतम् स्थित्यर्द्धं घटिकादि स्याद् व्यङ्गबाह्वंशसम्मितैः १५६
इष्टैः पलैस्तदूनाढ्यं व्यगावूनेऽकषड्
गुणः
तदन्यथाधिके तस्मिन्नेवं स्पष्टे
सुखान्त्यगे १५७
ग्रासेन स्वाहते च्छाद्यमानामे
स्युर्विंशोपकाः
पूर्णान्तं मध्यमत्र स्याद्दर्शान्तेंजं
त्रिभोनकम् १५८
पृथक तत् क्रान्त्यक्षभागसंस्कृतौ स्युर्नतांशकाः
तद्
द्विघ्नांशकृतिद्व्यूनार्द्धार्कयुता
हरिः १५९
त्रिभानाङ्गार्कविश्लेषांशॐशोनघ्नाः पुरन्दराः
हराप्तालम्बनं स्वर्णवित्रिभेऽकाधिकोनके १६०
विश्वघ्नलम्बनकलाढ्योनस्तु तिथिवद्यगुः शरोनोलम्बनषडघ्ने तल्लवाढ्योनवित्रिभात् १६१
नतांशास्तजांसाने प्राधृतस्तद्विवर्जितः शब्देन्दुलिप्तैः षडंभिस्तु भक्ता नतिर्नर्तांशदिक् १६२

तयोर्नाट्योह भिन्नैकदिक्शरः स्फुटतां व्रजेत्
ततश्छन्नस्थितिदले साध्ये स्थित्यर्धषट्त्रिभिः १६३
अंशस्तैर्वित्रिभं द्विस्थं लम्बने तयोः
पूर्ववत्
संस्कृतेस्ताभ्यां स्थित्यर्द्धे भवतः
स्फुटे १६४
ताभ्यां हीनयुतो मध्यदर्शः कालौ मुखान्तगौ
अर्काद्यूना विश्व ईशा नवपञ्चदशांशकाः १६५
कालांशास्तैरूनयुक्ते रवौ ह्यस्तोदयो विधोः
दृष्ट्वा ह्यादौ खेटबिम्बं दृगौच्ये लम्बमीक्ष्य च १६६
तल्लम्बपापबिम्बान्तर्दृगौ
व्याप्तरविघ्नभाः
अस्ते सावयवा ज्ञेया गतैष्यास्तिथियो
बुधैः १६७
व्यस्ते युकान्तिभागैश्च द्विघ्नतिथ्याहृता स्फुटम् संस्कारदिकलम्बनमङ्गुलाद्यं प्रजायते १६८
सेष्वंशोनाः सितं तिथ्यो बलन्नाशोन्नतं विधोः

शृङ्गमन्यत्र उद्वाच्यं
बलनाङ्गुललेखनात् १६९
पञ्चत्वे गोङ्कविशिखाः शेषकर्णहताः पृथक्
विकृज्यर्काङ्गसिद्धाग्निभक्ता
लब्धोनसंयुताः १७०
त्रिज्याधिकोने श्रवणे वपूंषि स्युर्हृताः कुजात् ऋज्वोरनृज्वोर्विवरं गत्यन्तरविभाजितम् १७१
वक्रर्त्वोगतियोगामं गम्येऽतीते दिनादिकम्
खनत्यासंस्कृतौव्वेषू दक्साम्येन्येन्तरं युतिः १७२
याम्योदक् खेटविवरं मानैक्यार्द्धोल्पकं
यदा
यदा भेदो लम्बनाद्यं स्फुटार्थं
सूर्यपर्ववत् १७३
एकायनगतौ स्यातां सूर्याचन्द्रमसौ यदा
तयुते मण्डले क्रान्त्यौ तुल्यत्वे वै
धृताभिधः १७४
विपटीतायनगतौ चन्द्रार्कौ क्रान्तिलिप्तिकाः
समास्तदा व्यतीपातो भगणार्द्धे तपोयुतौ १७५
भास्करेन्द्वोर्भचक्रान्तचक्रार्धावधिसंस्थयोः

दृक्कल्पसाधितांशादियुक्तयोः स्वावपक्रमौ १७६
अथोजपदगम्येन्दोः
क्रान्तिर्विक्षेपसंस्कृता
यदि स्यादधिका भानोः क्रान्तेः पातो
गतस्तदा १७७
न्यूना चेत्स्यात्तदा भावी वामं
युग्मपदस्य च
यदान्यत्वं विधोः क्रान्तिः
क्षेपाच्चेद्यदिशुद्ध्य्ति १७८
क्रान्त्योर्जे त्रिज्ययाभिस्ते परमायक्रमोद्धृते तच्चापान्तर्मर्द्धवायोर्ज्यभाविनशीतगौ १७९
शोध्यं चन्द्राद्गते पाते तत्सूर्यगतिताडितम्
चन्द्रभुक्त्या हृते भानौ लिप्तादिशशिवत्फलम् १८० तद्वच्छशाङ्कपातस्य फलं देयं विपर्ययात् कर्मेतदसकृत्तावत्क्रान्ती यावत्समेतयोः १८१
क्रान्त्योः समत्वे पातोऽथ प्रक्षिप्तांशोनिते विधौ हीनेऽद्धरात्रिकाघातो भावी तात्कालिकेऽधिका १८२ स्थिरीकृतार्द्धरात्रार्द्धौ

द्वयोर्विवरलिप्तकाः षष्टिश्चाचन्द्रभुक्ताप्ता पातकालस्य नाडिकाः १८३
रवीन्द्वोर्मानयोगार्द्धं षष्ट्या
सङ्गुण्य भाजयेत्
तयोर्भुक्त्यन्तरेणाप्तं
स्थित्यमर्द्धां नाडिकादिवत् १८४
पातकालः स्फुटो मध्यः सोऽपि
स्थित्यर्द्धवर्जितः
तस्य सम्भवकालः
स्यात्तत्संयोगेक्तसंज्ञकः १८५
आद्यन्तकालयोर्मध्ये कालो ज्ञेयोऽतिदारुणः
प्रज्वलज्ज्वलनाकारः सर्वकर्मसु गर्हितः १८६
इत्येतद्गणिते किञ्चित्प्रोक्तं संक्षेपतो द्विज
जातकं वच्मि समयाद्राशिसंज्ञापुरःसरम् १८७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे वृहदुपाख्याने द्वितीयपादे ज्योतिष-वर्णनं नाम चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५४

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
मूर्द्धास्यबाहुहृत्क्रोडान्तर्बस्तिव्

यञ्जसोनखः
जानुजङ्घाङिघ्रयुगलं कालाङ्गानि
क्रिंयादयः १
भौमास्फुजिबुधेन्दुश्च रविसौम्यसिताः
कुजः
गुरुमन्दार्किगुरवो मेषादीनामधीश्वराः २
होरे विषमभेर्केन्दोः समभे शशिसूर्ययोः
आदिपञ्चनवाधीशा द्रेष्काणेशाः
प्रकीर्तिताः ३
पञ्चेष्टाष्टाद्रिपञ्चाशा
कुजार्कीज्यज्ञशुक्रगाः
ओजे विपर्ययाद्युग्मे त्रिशांशेशाः
समीरिताः ४
क्रियणतौलिकर्काद्या मेषादिषु नवांशकाः
स्वभाद् द्वादशभागेशाः षड्वर्गं
राशिपूर्वकम् ५
गोजाश्च कर्कयुग्मेन रात्र्याख्या
पृष्ठकोदयाः
शेषा दिनाख्यास्तूभयं तिमिः क्रूरः
सौम्यः पुमान् ६
पुमांश्च स्त्री च क्लीबश्च
चरस्थिरद्विःस्वभावकाः
मेषाद्याः पूर्वतोदिक्स्थाः
स्वस्वस्थानचरास्तथा ७
अजोक्षैणाङ्गनाकीटझषजूका इनादितः उच्चानि द्वित्रिमनुयुक्तिथीषुभनखांशकैः

८
तत्तत्सप्तमनीचानि प्राङ्मध्यान्त्यांशकाः क्रमात् वर्गोत्तमाश्चराधेषु भावाद्द्वादश मूर्तिमान् ९
सिंहोक्षाविस्त्रश्चतौलिकुंभाः सूर्यात्त्रिकोणभम्
चतुरस्रं तूर्यमृत्युत्रिकोणं नवपञ्चमम् १०
रिःफाष्टषट्कं त्रिकभं केन्द्रं प्राक्तुर्यसप्तखम्
नृपादः कीटपशवो बलाढ्याः केन्द्रगाः
क्रमात् ११
केन्द्रात्परं पणफरमापोक्लिममतः परम्
रक्तः श्वेतः शुकनिभः पाटलो
धूम्रपाण्डुरौ १२
चित्रः कृष्णः पीतपिङ्गौ बभ्रुः स्वच्छः
प्रभाक्रियात्
साम्याशाख्यप्लवत्वं स्याद् द्वितीये
वशिरर्कभात् १३
मनश्चन्द्रः कुजः सत्त्वं वचो बुधः
जीवो ज्ञानं सुखं शुक्रः कामो दुःखं
दिनेशजः १४
नृपौ रवीन्दू नेतासृक् कुमारो ज्ञः कवीज्यकौ
सचिवो सूर्यजः प्रेष्यो मतो

ज्योतिर्विदांवरैः १५
ताम्रशुक्लरक्तहरित्पीतचित्रासिता रवेः
वर्णा वअव्यहहरीन्द्रा शचीकौधिपारवेः १६
रविशुक्रारराह्वर्केन्दुविदीज्या
दिगीश्वराः
क्षीणेन्द्वर्काररविजाः पापा पापयुतो
बुधः १७
क्लीबौ बुधार्की शुक्रेन्दू स्त्रियौ
शेषा नराः स्मृताः
शिखिभूमिपयोवारिवासिनो भूसुतादयः १८
कवीज्यौ कुजसूर्यौ च वेदो ज्ञो वर्णपाः
क्रमात्
सौरोऽन्त्यजाधिपः प्रोक्तो
राहुर्म्लेच्छाधिपस्तथा १९
चन्द्रार्कजीवाज्ञसितौ कुजार्की
सात्त्विकादिकाः
देवतेन्द्वग्निखैलाभूकोसखायोपराधिपाः २०
वस्त्रं स्थलं नवं वह्निकहतं मद्यदं तथा
स्फुटितं रवितस्ताम्रं तारं
ताम्रपुनिस्तथा २१
हेमकांस्यायसी त्र्यंशैः शिशिराद्याः
प्रकीर्तिताः
सौरशुक्रारचन्द्रज्ञगुरुषूद्यत्सु च
क्रमात् २२
त्र्याशत्रिकोणतुर्याष्टसप्तमान्येन वृद्धितः

सौरेज्यारापरे पूर्णे क्रमात्यश्यन्ति
नारद २३
अयनक्षणघस्रर्तुमासार्द्धशरदो रवेः
कटुतिक्तक्षारमिश्रमधुराम्लकषायकाः २४
त्रिकोणात्सान्त्यधाधर्मायुः सुखखोद्यपः
सुहृत्
जीवो जीवज्ञौ सितज्ञौ व्यर्का व्याराः
क्रमादमी २५
वीन्द्वर्का विकुजेन्द्वर्काः
सुहृदोऽन्ये रवेर्धृताः
मिथोधनव्ययायत्त्रिबन्धुव्यापारगः
सुहृत् २६
ध्येकानुभक्तामयान् ज्ञात्वा
मिश्रीदीत्सहजान्मुने
मत्कालोधिसुहृन् मित्रपूर्वकान्
कल्पयेत्पुनः २७
स्वोच्चत्रिकोणगेहा प्रनवांशैस्थानजं
बलम्
दिक्षु सौम्येज्ययोः सूर्यारयोः सौरे
सिताब्जयोः २८
खादृतूदगनेन्ये तु वक्त्रे च समागमे
उत्तरस्था दीप्तकराश्चेष्टा वीर्ययुता
मताः २९
निशीन्दुकुजसौराश्च सर्वदा क्षोह्नि चापरे
क्रूराः कृष्णे सिते सौम्या मतं कालबलं

बुधैः ३०
सौरारज्ञेज्यशुक्रेन्दुसूर्याधिक्यं
परस्परम्
पापास्तु बलिनः सौम्या विवक्षाः
कण्टकोपगे ३१
क्लीबे तदूशनाद्वापि चन्द्रार्कांशसमं
जनुः
स्वांशे पापाः परांशस्थाः सौम्या लग्नं
वियोनिजम् ३२
निर्बलं च तदादेश्यं वियोनेर्जन्म पण्डितैः
शीर्षं वक्त्रगले पादावंसौ पृष्ठमुरस्तथा ३३
पार्श्वे कुक्षी त्वपानाङ्घ्री मेढ्रमुष्कौ तथा स्फिजौ
पुच्छं चतुष्पदाङ्गेषु मेषाद्या राशयः स्मृताः ३४
लग्नांशाद्ग्रहयुग्दृष्ट्वा वर्णान्
बलयुताद्वदेत्
दृक्समानप्रमाणांश्च इष्टे रेखां
स्मरस्थितैः ३५
खगत्र्यंशे बलाग्नेगे चरमांशे
ग्रहान्विते
वांशे स्थलाम्बुजः सौरेर्द्वीक्षायोगभवा
द्विजाः ३६
विप्रलैस्तनुचन्द्रेज्यार्कैस्तरूणां

जनिं वदेत्
स्थलाम्बुभेन्दोशकृतश्चेतरेषामुदाहृतः ३७
स्थलाम्बु च पतिः खेटो लग्नाद्यावन्मिते गृहे
तावन्त एव तरवः स्थलजा जलजास्तथा ३८ अन्तःसारा रवौ सौरे दुर्भगाः क्षीरिणो विधौ
भौमे कण्टकिनो वृक्षा ईज्ये ज्ञे सफलाफलौ ३९
पुष्पिता भार्गवे स्निग्धाश्चन्द्रेऽथ कटुकाः कुजे
अशुभर्क्षे शुभः खेटः शुभं वृक्षं कुभूमिजम् ४०
कुर्याद्विवलोमगो वापि स्वांशोक्तपरगैः
समम्
कुजेन्दुहेतुकं स्त्रीणां
प्रतिमासमिहार्तवम् ४१
नेष्टस्थेज्येऽन्यथास्ते
स्त्रीयुक्तासन्नरेक्षिते
पापयुक्तेक्षिते द्यूने रुषा प्रीत्या
शुभग्रहैः ४२
शुक्रार्केन्दुजैः स्वांशस्थैरीज्य
चाङ्गत्रिकोणगे
भवेदपत्यं विप्रेन्द्र पुंसां
सद्वीर्यशालिनाम् ४३

अस्रेऽकेन्दो कुजार्की चेत् पुंस्त्रियोरामयप्रदौ
व्ययखगो युतौ चैकदृष्ट्या मृत्युप्रदौ
तयोः ४४
शुक्रार्कौ मातृपितरौ दिवानक्तं शशीनजौ
मातृष्वसृपितृव्याख्यौ वा पद्मेजि समे
शुभौ ४५
पापदृष्टे शुभे क्षीणे तुङ्गे वा लग्नगे
यमे
क्षीणेन्दुकुजसन्दृष्टे मृत्युमेत्य गता
ध्रुवम् ४६
युगपद्वा पृथक्संस्थौ लग्नेन्दू पापमध्यगौ
यदा तदा गर्भयुता नारी मृत्युमवाप्नुयात् ४७
लग्नाच्चन्द्राच्च तुर्यस्थैः पापैर्निधनगे कुजे
नष्टेन्दौ कुजरव्योश्च बन्धुरिष्फगयोर्मृतिः ४८
तन्वस्तसंस्थयोर्भौमरव्योः शस्त्रभवः
क्षयः
यन्मासाधिपतिर्नष्टस्तन्मासं संस्रवे
त्यजेत् ४९
लग्नेन्दुगैः शुभैः खेटैस्त्रिकोणार्थास्तभूखगैः पापैस्त्रिषष्ठलाभस्थैः सुखी गर्भो

रवीक्षितः ५०
ओजभे पुरुषांशेऽके
ज्येन्दुलग्नैर्बलान्वितैः
गुर्वर्कौ विषमस्थौ वा पुंजन्म
प्रवदेत्तदा ५१
युग्मभांशस्थितैस्तैस्तु
वक्रेन्दुभृगुभिस्तथा
यामस्थानगतैर्वाच्यं स्त्रियो जन्म
मनीषिभिः ५२
द्व्यङ्गस्था बुधसन्दृष्टाः स्वपक्षे यमलङ्कराः
लग्नं विनौजभावस्थः सौरः पुंजन्मकृत्तथा ५३
मिथो रवीन्दूर्ज्ञार्की वा पश्यतः समगं रविः
वक्रो वाङ्गविधू ओजे जज्ञौ युग्मौजसंस्थितौ ५४
कुजेक्षिते पुमांशे तु दुहिता
क्लीबजन्मदा
समे सितेन्दू ओजस्था ज्ञाराङ्गेज्या
नृवीक्षितौ ५५
लग्नेन्दुसमगौ युग्मस्थाने वा यमलङ्कराः
ग्रहोदयस्थान्द्यङ्गांशान्पश्यति ज्ञे
स्वभागगे ५६
त्रितयं ज्ञांशकाद्युग्मममिश्रैः सममादिशेत्

लग्ने चापान्त्यभागस्थे तदंशस्थ बलिग्रहैः ५७
वीर्याढ्यज्ञार्किसद्दृष्टैः
कोशस्थावहवोगिनः
सितारेज्यार्कचन्द्रा
र्किज्ञाङ्गेशोर्केन्दवोऽधिपाः ५८
मासानां तत्समं वाच्यं गर्भस्थस्य
शुभाशुभम्
त्रिकोणे ज्ञे
परैर्नष्टैर्द्विमुखाह्निकपान्वितः ५९
अवागावाटावशुभैर्भसन्धिस्थैः प्रजायते वीरान्सगीश्चदष्टेध्वष्टार्कातभसंहिताः ६०
आरार्की चेज्यभांशस्थौ सदन्तोगर्भकस्तदा खभेजे भुवि मन्दारदृष्टे कुब्जस्तु गर्भगः
पंगुर्मीने
यमेद्वारैर्दष्टेथाङ्गेभसन्धिगे ६१
पापैर्जडो विधौ गर्भः शुभदृष्टिविवर्जिते मृगान्त्यगे वामनकः
सौरेन्द्वर्कनिरीक्षिते
धीनयोदपगैस्त्र्यंशैः
पापास्तैरसिरोहृदाः ६२
रवीन्दुयुक्ते सिंहेङ्गे माहेयार्किनिरीक्षिते नेत्रहीना मिश्रखेटैर्दृष्टे

बुद्बुदलोचनाः
व्ययेजो वामनयनं दक्षं सूर्यो विनाशयेत् ६३
नेष्टा योगाः शुभैर्दृष्टाः पापाः स्युर्नात्र संशयः
मेन्देऽस्ते मन्दभांशेङ्गे
निषेकेब्दत्रये जनिः ६४
द्वादशाब्दे शशिन्येवं सुतावपि
विचिन्तयेत् ६५
आधानेन्दुद्वादशांशा पापास्तद्राशिभिः
पुरः ६६
शशाङ्के जन्मभागादिद्विघ्नमिष्टकलाः
स्मृताः ६७
पितुः परोक्षे जन्म स्यादिन्दौ
लग्नमपश्यति ६८
मध्याद्भ्रष्टेर्के विदेशस्थे जनने
नारिजन्म वै
मन्देङ्गस्थे कुजेस्ते च ज्ञोस्फुजि
मध्यगे विधौ ६९
पापाङ्गेब्जे त्रिभागे लौ स्वायगैः
सद्भिरुद्गतः
सूर्यस्तद्दृष्टिगो वापि ज्ञेयो
ज्योतिर्विदांवरैः ७०
चतुष्पदर्क्षगे भानौ शेषैर्बलयुतैः खगैः
कोशादतौ तु यमलौ जायेते मुनिसत्तम ७१
सार्क्यारसिंहोज्ञाजांसे

भांशतुत्याङ्गनालयुक्
लग्नमिन्दुं च सार्केन्दुं न पश्यति यदा गुरुः ७२
सपापगोऽको जायो वा परवीर्यप्रसूतिकृत् पापभस्थौ पापखेटैः सूर्यार्घानत्रिकोणगौ ७३
विदेशगः पितावृद्धः खेवा राशिवशात्यये पूर्ण इन्दौ स्वभेशेज्ञे शुभे भुव्यम्बुजे तनौ ७४
द्यूनस्थे वा विधौ यातेंगना नारी
प्रसूयते
अब्धाङ्गमन्भगः पूर्णे ज्यो वा पश्यति
नारद ७५
स्वबंधलग्नगः सूतिः सलिले नात्र संशयः
पापदृष्टे यमे गुद्यां
जन्माङ्गाजव्ययस्थिते ७६
कर्कातिलग्नगेशौरेवटे जन्माब्जवीक्षिते
मन्दे जन्मगते लग्ने
बुधसूर्येन्दुवीक्षिते ७७
क्रीडास्थाने देवगेहेऽप्यूषरे च
क्रमाज्जनिः
श्मशाने
लग्नदृगसृग्राम्यस्थानेब्जभार्गवौ ७८
अग्निहोत्रगृहे जीवोऽको भूषाभरणो गृहे शिल्पालये बुधो जन्म कुर्याद्वलसमन्वितः ७९

भासमाने सरे मार्गे स्थिरे स्वर्क्षांशगे गृहे
त्रिकोणगेज आरार्क्योरस्ते वा सृज्यतेऽम्बया ८०
गुरुदृष्टे तु दीर्घायुः परं च प्राप्यते
पुनः
पापदृष्टे विधौ लग्नेऽस्ते कुजे तु
विनश्यति ८१
भवे कुजार्क्योः सन्दृष्टे परहस्तगतः सुखी
पापेद्यतायुर्भवति मासः सार्थैः परैरपि ८२
पितृमातृगृहे जन्म तदधीशबलान्मुने तरुगेहे शुभे नीचे नैकस्थदृष्टौ
लग्नेंदुः ८३
एतल्लक्षणसम्पन्ना प्रसूतिर्विजने तदा
मन्दर्क्षांशे विधौ तुर्ये
मन्ददृष्टेऽब्जगेऽपि वा ८४
मन्दार्चने वा तमसि शयनं नीचगे भुवि
शीर्षे पृष्ठोदये जन्म तद्वदेव
विनिर्दिशेत् ८५
चन्द्रास्तसुखगः पापैर्मातुः पीडां
समादिशेत्
जीर्णोद्धृतं गृहं मन्दे सृजि दग्धं न वा
विधौ ८६
काष्ठाढ्यमदृढं सूय बहुशिल्पयुतं बुधे

चित्रयुक्तं नवं शुक्रे दृढे रम्ये गुरौ गृहम् ८७
धटाजकर्क्यलिघटे पूर्वे ज्ञेज्यगृहे
ह्युदक्
वृषे पश्चान्मृगे सिंहे दक्षिणे
वसतिर्भवेत् ८८
गृहप्राच्यादिगौ द्वौ द्वौ द्व्य्ङ्गाः
कोणेष्वजादयः
पर्यङ्के
वास्तुवत्पादास्त्रिषदङ्कान्त्यराशयः ८९
चन्द्रागान्तरगैः खेटैः सूतिकाः
समुदाहृताः
चक्राद्धि बहिरन्तश्च
दृश्यादृश्योपरेऽन्यथा ९०
लग्राशयसमानांगो बालिखेटंसमोपि वा
चन्द्रनन्दांशवद्वर्णः
शीर्षाद्यङ्गविभागयुक् ९१
शीर्षकं दक्श्रवे नासा कपोलहनवो मुखम्
कण्ठांसपार्श्वहृद्दोषः क्रोडं नाभिश्च
बास्तिकः ९२
शिश्नापाते च वृषणौ जघने जानुनीतथा
जङ्घे पादौ चोभयत्र त्र्यंशैः
समुदितैर्वदेत् ९३
पापयुक्ते व्रणस्तस्मिन्नङ्गे लक्ष्म च तद्युते
स्वर्क्षांशे स्थिरयुक्ते तु नैज

आगन्तुकोऽन्यथा ९४
मन्देऽनिलाश्मजो भौमे विषशस्त्राग्निजो बुधे
भुजेऽके काष्ठपशुजो जेतुः शङ्ग्यजयोनिजः ९५
यस्मिन्संज्ञास्त्रयः खेटा अङ्गेस्युस्तत्र निश्चितम् व्रणोशुभकृतः पृष्ठे तनौ राशिसमाश्रिते ९६
तिलकृन्मसकृदष्टसोम्यैर्युक्तश्च लक्ष्मवान्
चतुरस्रः पिङ्गदृक् च पैत्तिकोऽल्पकचो रविः ९७
वृतो वातकफी प्राज्ञो मन्दवाक् शुभदृक् शशी
क्रूरदृक्तरुणो भौमः पैत्तिकश्चपलस्तथा ९८
त्रिधानुपवृतिर्हास्यरुचिज्ञः श्लिष्टवाक्तथा
पिङ्गके श्लक्षणो दीर्घः कफी
धीमान्गुरुर्मतः ९९
सुवपुर्लोचनः कृष्णवक्रकेशो भृगुः सुखी
दीर्घः कपिलदृङ्मन्दो निलीखरकचोलसः १००
स्नाय्वस्थिरक्तत्वक्शुक्रवसामज्जास्तुधातवः
मन्दार्कचन्द्रसोम्यास्फुजिज्जीवकुभुवः

क्रमात् १०१
चन्द्राङ्गपापैर्भान्त्यस्थैः सेम्बुपापचतुष्टयैः
चक्रपूर्वापरे पापसौम्यैः कीटतनौ मृतिः १०२
पापौ चन्द्रः क्रूरयुतैः शुभैः
न चेद् दृष्टस्तदा मृत्युर्जातस्य भवति ध्रुवम् १०३
क्षीणेऽब्जे व्ययगे पापैर्लग्नाष्टस्थैः
शुभा न चेत्
केन्द्रेषु वाब्जोसंयुक्तः
स्मरान्त्यमृतिलग्नगः १०४
केन्द्राद्या हस्त सन्खेटैरदृष्टो
मृत्युदस्तथा
षष्ठेमेब्जेऽसदृष्टेसद्यौ मृत्युः
शुभेक्षिते १०५
समाष्टके मिश्रखेटैर्दृष्टेर्दृष्टे
मृतिः शिशोः
क्षीणेब्जेङ्गे रन्ध्रकेन्दे पापे
पापान्तरस्थिते १०६
भूद्यूननिधने वाब्जे लग्नेऽप्येवं
शिशोर्मृतिः
पापैश्चन्द्रास्तगैर्मात्रा सार्द्धं
सदृष्टिमन्तरा १०७
शुभादृष्टे भान्त्यगेब्जे त्रिकोणोपरतैः खलैः

लग्नस्थे वा विधौ पापैरस्तस्थैर्मृतिमाप्नुयात् १०८
ग्रस्तेऽब्जेऽसद्भिरष्टस्थै
सृज्यवात्मजयोर्मृतिः
लग्ने रवौ तु शस्त्रेण
सवीर्यासद्भिरष्टगैः १०९
कर्केन्द्वीज्ययुते लग्ने केन्द्रे
सौम्ये च भार्गवे
शेषैस्त्र्यरीशगैरायुरमितं भवति
ध्रुवम् ११०
वर्गोत्तमे मीनलग्ने वृषेऽब्जे
तत्त्वलिप्सिके
स्वतुङ्गस्थेष्वशेषेषु परमायुः
प्रकीर्तितम् १११
शुभैर्दृष्टः सवीर्योगे केन्द्रस्थे
चायुरर्थदः
स्वच्चोब्जे स्वर्क्षगैः सौम्यैः
सवीर्येङ्गाधिपे तनौ ११२
षष्ठ्यब्दकेन्द्रसौम्येभेष्टशुद्धे
सप्ततिर्गुरौ
मूलत्रिकोणगैः सौम्यैर्गुरौ
स्वोच्चसमन्विते ११३
लग्नाधिपे बलयुते शीत्यब्दं
त्वायुरीरितम्
सवीर्ये सत्सु केन्द्रेषु
त्रिंशच्छुद्धियुतेऽष्टमे ११४

लयेशे धर्मगे जीवेष्टस्थे क्रूरेक्षिते जिताः
लग्नाष्टमेशावष्टस्थौ भाब्दमायुःकरौ मतौ ११५
लग्नेऽशुभेज्यौ ग्लौदृष्टौ मृत्यौ कश्चन चाकृतिः
धर्माङ्गस्थे शनौ शुक्रे केन्द्रेऽब्जे
व्ययधर्मगे ११६
शताब्दं गीष्पतौ कर्के कटकस्थसितेज्ययोः
लयेशेङ्गे शुभैर्हीनेऽष्टमे खाब्धिमितं
वयः ११७
लग्नेशेष्टमगेष्टेशे तनुस्थे
पञ्चवत्सरम्
कवीज्ययोगे सौम्याब्जौ लग्ने मृत्यौ च
स्वेषवः ११८
एतद्योगजमायुः स्यादथ स्पष्टमुदीर्यते
सूर्याधिकबले पैण्डं निसर्गाच्च
बिधोर्बले ११९
अंशायुः सबले लग्ने तत्साधनमथो शृणु
गोब्जास्तत्त्वतिथी सूर्यास्तिथिः
स्वर्गा नखाः क्रमात् १२०
नखा विधुर्द्वावङ्काश्च धृतिः
स्वाक्षिखमार्गणाः १२१
पिण्डे निसर्गे रवोच्चे नो ग्रहः षट्भाल्पको यदा
चक्रशुद्धस्तदा ग्राह्येस्यांशा आयुषि

संमताः १२२
अंशोनाः शत्रुभे कार्या ग्रहं वक्रगतिं
विना
मन्दशुक्रौ विनार्द्धोना
ग्रहस्यास्तङ्गतस्य च १२३
हानिद्वयेऽधिकाः कार्या यदा क्रूरस्तनौ
तदा
विहायारीनंशाद्यैर्हन्यादायुर्लवान्
भजेत् १२४
भगणांशैर्लब्धहीनास्तेषां कार्या
विचक्षणैः
पापस्यांशाः समग्रोना
सौम्यस्यार्द्धविवर्जिताः १२५
स्पष्टास्तेंशाः खषट्त्र् यासा गुणयित्वा
स्वकैर्गणैः
वर्षाणि शेषमर्कघ्नं हारात्संमासकाः
स्मृताः १२६
तच्छेषश्च त्रिगुणितः तेनैवाप्तं दिनानि च
शेषे षष्ट्या हते भक्ते हारेण घटिकादिकम् १२७
हित्वा भाज्यङ्गभागादीन्कलीकृत्य खखाक्षिभिः
भजेद्वर्षाणि शेषे तु गुणिते द्वादशादिभिः १२८
द्विसप्तांशे च मासादिलग्नायुर्जायते

स्फुटम्
अंशायुषी सलग्नानां खेटानामंशका हृताः १२९
खयुगैरायुरंशाः स्युस्तत्संस्कारं वदामि ते
ग्रहोनलग्नं षड्रात्यं चेत्संस्कारोऽन्यथा नहि १३०
तदंशः स्वाग्नयो भक्ता लब्धोनोभूर्गुणो
भवेत्
यदैकाल्यं तदास्यांशाः स्वाग्र्याप्तोना
च भूर्गुणः १३१
सौम्यस्यार्द्धेन पापस्य समग्रेणेत्ति निश्चयः
गुणकघ्नाश्चायुरंशाः संस्कारोऽयमुदाहृतः १३२
आयुरंशकलाभक्ताद्विंशत्याब्दा इनाहतम् शेषं द्विशतभक्तं स्युर्मासाः शेषा दिना दिकम् १३३
लग्नायुरंशास्त्रिगुणा दिग्भिक्ता स्युः
समास्ततः
शेषेऽकादिगुणे भक्ते दिग्भर्मासादिकं
भवेत् १३४
सबलेङ्गेभतुल्याब्दैर्युतमायुर्भवेत्स्फुटम्
अंशद्विघ्नमक्षांशं मासाः खत्र्यादिसङ्गुणात् १३५

शेषा दिनादिकं योज्यं नैतत्पिण्डनिसर्गयोः
लग्नार्कचन्द्रमध्ये तु यो बली तद्दशा पुरा १३६
ततः केन्द्रादिगानां तु द्वित्र्यादौ
सबलस्य च
बह्वायुर्यो वीर्यसाम्येर्काद्युतस्य
प्राक् याचकः १३७
षड्वर्गार्द्धस्य त्रिंशस्य त्रिकोणगश्च
स्मरगः
सप्तमासस्य तूर्यस्य चतुरस्रगतस्य च १३८
क्रमः केन्द्रादिकोऽत्रापि द्वित्र्यादौ सबलस्य च
पाकपस्याब्धिनागाश्च ह्यर्णवा सहगस्य च १३९
त्रिकोणस्थस्य चाष्टाक्षिसूर्या द्यूनगतस्य च
तुर्याष्टगस्य तु स्वर्गा गुणकाः परिकीर्तिताः १४०
दशागुणैर्हता भक्त्या गुणैक्येन समागताः शेषेऽकादिहते भक्ते मासाद्यैक्येन नारद १४१
अन्तर्दशासु विदशास्तासु चोपदशास्तथा दशेशमित्रस्वोच्चक्षङ्गो ब्जोब्ध्येकाद्रिवृद्धिगः १४२
शुभगो यद्भगस्तद्भिस्तन्वादिस्थेन

तद्धिकृत्
प्रोक्तेतरस्थानगतस्तत्तद्भावक्षयङ्करः १४३
खगस्य यद्भवेद् द्रव्यं भावभे क्षणयोगजम्
जीविकादिफलं सर्वं दशायां तस्य योजयेत् १४४
विशन्यापदशायां यो वैरिदृष्टो विपत्तिकृत्
शुभमित्रेक्षितश्चेष्टसद्वर्गस्थश्च यो ग्रहः १४५
तत्काले बलवानापन्नाशकृत्समुदाहृतः यस्याष्टवर्गजं चापि फलं पूर्णशुभं भवेत् १४६
यश्च मूर्तितनुग्लावो वृद्धिगः स्वोच्चभस्थितः स्वत्रिकोणसुहृद्भस्थस्तस्य
मध्यमसत्फलम् १४७
श्रेष्ठं शुभतरं वाच्यं विपरीतगतस्य तु
नेष्टमुत्कटमिष्टं तु स्वल्पं ज्ञात्वा
बलं वदेत् १४८
चरे सन्मध्यदुष्टाभ्यामङ्गभङ्गे
विपर्ययात्
स्थिरे नेष्टेष्टमध्या च होरायास्त्र्यंशकैः फलम् १४९
स्वामीज्यज्ञयुता होरा दृष्टा वा

सत्फलावहा
विनाशदृष्टयुक्ता च पापान्तरगतान्यथा १५०
प्राग्ध्वांक्षा बंधु मृत्याय
तयोर्द्य्ने रविः स्वभात्
वक्रात्स्वादिवसाच्चार्के शुक्राद्यूनां
तु षड्रतः १५१
धर्मध्यायारिगो जीवादिकत्र्यारिगो
विधोः
पृध्यंत्यधीतपाः सुज्ञा
ततोवृद्ध्य्त्यंबंधुराः १५२
वृद्धिगॐगात्सधनघीतपः स्वाराच्छशी शुभः
स्वद्वृध्यस्तादिषु पृधात्ससाष्टौ
पंचयोपगः १५३
षट्त्र् यायधीस्थो मंदाच्च
ज्ञाद्द्विवत्र्यायाष्टकेंद्रगः
केंद्राष्टायांत्य इज्याद्वा
ज्ञज्यायास्तत्र स्वे कवेः १५४
वृद्धाविनात्सादिधिया मंगा मायारिगो
विधोः
केंद्राष्टापार्थगः
स्वर्क्षान्मंदाद्गोष्टायकेंद्रगः १५५
षट् त्रिधी भवतः सौम्यात्षड्वांशाष्टगो
भृगोः
कर्मायव्ययषष्ठस्थो जीवाद्भौमः शुभः
स्मृतः १५६
कवेर्द्ध्याषष्ठमोध्याये

सन्ज्ञोमंदान्सधीत्रये
साक्षास्ते
भूमिजाज्जीवाद्ययारिभवमृत्युगः १५७
धर्मायारिसतांत्येर्कात्साद्यत्रिस्वगता स्वभात्
षट्खायाष्टाब्धिखेष्विज्यात्सहाद्येषु
विलग्नतः १५८
दिक्वाष्टाद्यस्तबंध्याये
कुजात्खात्सत्रिके गुरुः
सात्र्यंके सन् रवेः शुक्राद्धीखगो
दिग्भवारिगः १५९
चंद्राद्वीशार्थगोस्तेषु
मन्दाद्धीत्रिषडंत्यगः
गोब्धिधीषट्खखाद्या ये ज्ञात्सद्यूने
विलग्नतः १६०
आशुः तेशाष्टगोष्वंगः
त्सतिष्वब्जात्सितः शुभः
स्वात्सज्ञेषु त्रिधीगोब्धी दिक्छिद्रा
सिगतोर्कजात् १६१
रंध्रायव्यचगः सूर्यादोष्टधीखे
सगोर्गुरो
ज्ञाब्धित्र्यायारिगोरात्रिषट्ध्यध्यांत्यगोषु च १६२
त्रिधीशारिषु मन्दः खात्साक्षांत्येषु शुभो सृजः
केंद्रायाष्टधनेर्ष्का

लग्नाद्वृद्ध्य्द्याबंधुषु १६३
गोध्वष्टापारिखांत्येज्ञाच्चंद्रा
ल्लाभत्रिषद्भतः
षडष्टांत्यगतः
शुक्राद्गुरोर्द्वीशांत्यशत्रुषु १६४
उक्तस्थानेषु रेखादो ह्यनुक्तेषु तु
बिंदुदाः
जन्मभाद्वद्विमित्रोच्चस्वभेधिष्टं
परेष्वसत् १६५
कष्टमर्थक्षयः क्लेशः समतार्थसुखागमः
धनाप्तिः सुखमिष्टाप्तिरिति रेखाफलं
क्रमात् १६६
पितृमातृद्विषन्मित्रभ्रातृस्त्रीभृतकाद्रवेः
स्वामिलग्नाजयोः
स्वस्थाद्भेंद्वर्कस्वयशोशयात् १६७
तृणस्वर्णाश्वधोरणाद्यैरर्कांशे
वृत्तिमादिशेत्
कृष्यंबुजस्त्रीभ्योब्जांशे कौजे
धात्वस्त्रसाहसैः १६८
काव्यशिल्पादिभिर्बोधे जवे
देवद्विजाकरैः
शौक्रे रजतगोरर्त्न्मांदे
हिंसाश्रमाधमैः १६९
स्वोच्चेष्वार्की तथा ज्यारैरुक्तैकांगे नृपाधिपाः

लग्ने वर्गोत्तमेऽब्जे वा चतुरादिग्रहेक्षिते १७०
द्वाविंशभूपास्तुंगेसृक्चापेर्केन्दूयमस्तनौ
भूपकृत्तुंगगोर्कोगेस्तेसाजार्कोखभे
गुरौ १७१
यमेंदुतुंगगौ लग्ने षष्ठेऽकज्ञौ तुलाजगौ सितासृजो गुरौ कर्को साराजे लग्नगे नृपाः १७२
वृषेगेब्जेर्केज्यसौरैः
सुहृज्जायाखगैर्नृपः
मंदे मृगांगेत्र्यर्यकांशस्थैरजादिभिर्नृप १७३
सेज्याजेश्वे मृगमुखं कुजे
तुंगेर्क्षभागवौ
लगेऽथ सेज्यकर्केंगे
ज्ञाजशुक्रैर्भवोपगैः १७४
मेषेऽके भूमिपासेंदौ एषे षांग्रेंर्कपपासृजः सिंहकुंभमृगस्थाश्चेद्भूपः सारेतनावजे १७५
आर्केजीवे तनौ वापि नृपोऽथो कुजभास्करौ धीस्थौ गुर्विन्दुकवयो भूमौ स्त्र्यगे बुधैर्नृपः १७६
मृगास्यलग्नगैः सौरेजाब्जर्क्षहयः सयाः कविक्षौ तुल युग्मस्थौ वै भूपः

कीर्तिमान्भवेत् १७७
यस्य कस्यापि तनयः प्रोक्तैर्योगैर्नृपो
भवेत्
वक्ष्यमाणैर्नृपसुतो ज्ञेयो भूयो
मुनीश्वर १७८
स्वोच्चे त्रिकोणभगते स्त्र्याद्यैर्बलयुतैर्नृपः
सिंहेऽके मेषलग्नेऽजे मृगे भौमे
घटेऽष्टमे १७९
चापे जीवे धरानाथःयादथ स्वर्क्षगे भृगौ पातालगे धर्मगेऽब्जे शुभदृष्टे युते मुने १८०
त्रिलग्नभवगैः शेषैर्धराधीशः प्रजायते
सौम्ये वीर्ययुतेंऽगस्थे बलाढ्ये शुभगे
शुभे १८१
धमार्थोपचयस्थैश्च शेषैर्धर्मयुतोनृपः
मेषूरणायतनुगाः शशिसूर्यजसूरयः १८२
ज्ञारौ धने शितरवा हिबुके भूपतिस्तदा
वृषेऽगेऽब्जोधनारिस्थो जीवार्की लांभगाः
परे १८३
सुखे गुरुः खेरवींदूयमो लग्ने भवे करै
लग्ने वक्रासितौ चंद्रेज्यसितार्कबुधाः
क्रमात् १८४
सुखास्तु शुभखाप्तिस्था नरेशं जनयंत्यपि
कर्म लग्नगखेटस्य दशायां राज्यसंगतिः १८५
प्रबलस्य दशायां वा शत्रुनीचा

दिगार्तिंदाः
आसन्नकेंद्रद्वयगैर्वर्गदाख्यः
सकलग्रहैः १८६
तन्वस्तगैश्च सकटं विहगो राज्यबंधुगैः
शृङ्गाटकं धिगौगस्थैर्लग्नान्यस्थैर्हलं
मतम् १८७
वर्ज्जोङ्गेस्थे सत्स्वसत्सु
तुर्यखस्थैर्यवोन्यथा
विमिश्रैः कमलं
प्राहुर्वायाकंटकबाह्यगैः १८८
लग्नाच्चतुर्भुगैर्यूपः
शरस्तूर्याच्चतुर्भुगैः
द्यूनाद्वेदक्षगैः शक्तिं
र्दऽखादिचतुर्भगैः १८९
लग्नात्क्रमात्सप्तभगैर्नौकाकूटस्तु
नुर्यतः
छत्रमस्तात्स्वभाद्यायोन्यस्मादर्द्धेन्दुनामकः १९०
लग्नादेकांतरगतैश्चक्रमर्थात्सरित्पतिःषह्युस्थानेषु वीणाद्याः
समसप्तर्क्षसंस्थितैः १९१
वीणादामपाशकेदारभूशूलयुगगोलकाः
ग्रहैः सर्वैश्चरभगै राजयोगः प्रकीर्तितः १९२
स्थिरस्थैर्मुसलं नाम द्विशरीणतैर्नलः भाला केंद्रस्थितैः सौम्यैः पापैस्सर्प

उदाहृतः १९३
ईर्य्युरध्वरुची रज्ज्वां मुसले
धनमानयुक्
व्यंगा स्थिरा लोनलजो
मोगीस्रग्जोहिजोर्दितः १९४
वीणोद्भवोतिनिपुणाः गीतनृत्यरुचिर्भृशम् दाता समृद्धो दामास्थः पाशजो धनशीलयुक्र् १९५
केदारोत्थः कृषिकरः शूले शूरोक्षतो धनः युगं पाषंडयुर्गोले विधनो मलिनस्तथा १९६ भूपवंद्यपदश्चक्रे समुद्रे नृपभोगयुक् सुभगांगोर्द्धचंपात्सुखीशूरश्च चामरः १९७
मित्रोपकारकृच्छत्रे कूटे चानृतबंधराट् तौजः सकीर्तिः सुखभाक् मानवो भवति ध्रुवम् १९८
त्यागी यज्वात्मवान् यूथे हिंस्रो
गुह्याधिपः शरैः
शक्तौ नीचोऽलसो निःस्वो दण्डे
प्रियवियोगभाक् १९९
व्यर्कैः स्वांत्योभयगतैः खेटैः
स्यात्सुनफानफा
दुरुधरा चैव विधौ ज्ञेयः
केमुद्रुमोऽन्यथा २००
स्वोपार्जितार्थभुग्दाता सुनफायां धनी सुखी

नीरोगः शीलवान् ख्यातः सुवेषश्चानफाभवः २०१
भोगी सुखी धनी दानी त्यागी दुरुधुरोद्भवः केमुद्रुमेऽतिमलिनो दुःखी नीचोऽथ निर्धनः २०२
यन्त्राश्मकारंशाजोको भौमपुष्करुर्ते ध्वगः सुज्ञः
सुकीर्तिर्निपुणं विद्वांसं धनिनं तथा २०३
सेन्योन्यकार्यनिरतं सास्फुजिच्छस्त्रजीविनम्
समंदो धातुकुशलं तथा भाडंविदं मुने २०४
कूटस्न्याशवपण्याठं नसासृगिंदुः
प्रसूद्विषम्
कुर्यात्सज्ञोर्थनिपुणं नम्रं
सत्कीर्तिसंयुतम् २०५
सज्योऽस्थिरवयं वंश्यं विक्रांतं च
समर्थिनम्
ससितोसुकवेत्तारं सार्किपोनभवं मुने २०६
आरे सज्ञे बाहुयोधी पुराध्यक्षः सगीष्पतौ
सशुक्रे द्यूतक्रर्होयो नृती द्यूती
समंदके २०७
सेज्येज्ञे नृत्यगीताढ्यो मायादक्षः
सभार्गवे
समंदे लुब्धकः क्रूरो नरो भवति नारद २०८
सशुक्रे वाक्पतौ

विद्वान्ससितेऽन्नघटंकरः
कवौ स मंदमंदाक्षा व वनिश्रयवित्तवान् २०९
एकस्थैश्चतुराद्यैस्तु खवार्थैः खचरैः पृथक्
कुजज्ञेज्याजशुक्रार्किसूर्यैः
परिव्रजेन्नरः २१०
शाक्याजीवकवृद्धार्थिचरकाखफलाशनः
तत्स्वामिभिः परिजितैः
प्रव्रज्याप्रच्युतिर्भवेत् २११
अदीक्षिताल्पस्तगतैः सबलैस्तत्स्थभक्तयः जन्मपोन्यैर्यद्यदृष्टो मंदं पश्यति नारद २१२
मंदो वा जन्मपं नष्टं तथा च मंदकागणे भौमार्कांशे सौरदृष्टे चंद्रे वा दीक्षितो भवेत् २१३
सुरूपो भूषितोऽश्विन्यां दक्षः सत्यवचा यमे
बहूभुग्पदारग्नौ स्थिरधीः प्रियवाक्तथा २१४
ब्राह्मे धनी मृगे भोगी रौद्रे हिंस्रः शठोऽघकृत्
दांतो रोगी शुभोऽदित्यां पुष्यर्यजन्मा कविः सुखी २१५
धूर्तः शठः कृतघ्नोऽहौ पापः सर्वाशनो भवेत्

पत्रे भोगी धनी भक्तो दाता प्रियवचा भगे २१६
धनी भोगी नरोर्यमर्क्षे स्तेनो धृष्टो घृणी करे
चित्रांबरः सुदृक्त्वाष्ट्रे न च धर्मदयापरः २१७
द्वीशे लुब्धः पटुः क्रोधी मैढ्यो
आठनोविदेशगः
शाक्रे धर्मपरस्तुष्टो मूले मानी धनी
सुखी २१८
आप्ये मानी सुखी ह्रष्टो वैश्वे नम्रश्च धार्मिकः
कर्णे धनी सुखी ख्यातो दाता शूरो धनी वसौ २१९
शतेऽरिहंता व्यसनी स्त्रीजितो जाहिभेदिनी बुन्धे वक्ता सुखी कांतः पौष्णे शूरो धनी शुचिः २२०
कामी शूरः कृतज्ञोऽजे कांतस्त्यागी क्षमी
वृषे
युग्मे स्त्रीद्यूतशास्त्रज्ञः स्त्रेणो
ह्नस्वः स्वभे विधौ २२१
स्त्रीद्विट् क्रोधी हरै मानी विक्रांतः
स्थिरधीः सुखी
धर्मो श्लक्ष्णः सुधीः षष्ठे
प्राज्ञःप्रांशुर्धनी धटे २२२
रोगी पूज्यः क्षती र्कौर्प्ये कविः

शिल्पीज्यभे धनी
मृगेऽलसोऽटनः स्वक्षः परदारार्थहृद्धटे २२३
सबलेभेभयेवापिसबलेजेखिलं फलम्
अन्यथा विपरीतं तत्फलमेवं परेऽपि न ख्यातः स्त्रीद्विट् धनी तीक्ष्णोज्ञः कविः शौंडिको धनी
पूज्यो लुब्धोऽधनसखो मेषादौ भास्करे जनौ २२४
निःस्वोऽकभे भूमिपुत्रे धनी चांद्रे स्वभेदनः
बौधे कृतज्ञो जैवे तु ख्यातः
शौक्रेऽन्यदारिकः २२५
मृगे बह्वात्मजधनः कुंभे दुःख्यनृती खलः
स्त्रीद्वेष्यः स्वजनद्वेषीनियरत्यः
सधीधनः २२६
समानार्थः सपुत्रस्त्रीसर्णः सूर्यादिभे
बुधे
सेनानीः स्त्र्यर्थपुत्राढ्यः
दक्षमैश्यः परिच्छदी २२७
मंडलेशः सार्थसुखः
सर्णस्वाम्यर्कभाद्गुरौ
स्त्र्याप्तार्थो मंदशोकाढ्यो
बंधुद्वेषी धनाघवान् २२८
सार्थः प्राज्ञःसमः ख्यातिः स्त्रीजितोऽकादिभे भृगौ

व्यंगजार्थो खप्रसूको विधिमित्रो सुखत्रयः २२९
सत्पुत्रस्त्रीधनो राजा ग्रामे
शोकादिभेर्कजे
भूपज्ञगुणिपौरास्वादृष्टेब्जेजेसृगादिभिः २३०
निःस्वस्तेन नृपाः प्रज्ञप्रेष्यामविनृयुग्मगे धात्वाजीवी नृपज्ञाभीतंतुवायाधनाः स्वभे २३१
युयुत्सुकविसूरीज्यधातुजीविदृगामयाः
ज्योतिर्ज्ञाढ्येज्यनु खलु
नृपेज्ञादिकर्हरौ २३२
षष्ठे शुभैर्नृपचमूपनैपुण्यवतिताशयाः
जूके भूपस्वर्णकारवणिजः शेषदृग्युते २३३
द्विपैतृकाब्धिध्वजिनो व्यंगा
स्वक्षितिपा अलौ
ज्ञातिक्ष्माजनयाश्चाये सद्भिर्दर्मी
शठस्तथा २३४
भूपमंडितसखे ज्यामृगे भूयान्यदारिकौ
कुंभे शेषैश्च हास्यज्ञनृपज्ञाः
सद्भिरंत्यभे २३५
हारेशर्क्षदलस्थैस्तु दृष्टो युक्तः शशी शुभः
त्र्यंशे
तत्पतिमित्रर्क्षगतैर्युक्तेक्षितस्तथा

२३६
द्वादशांशे फलं प्रोक्तं नवांशेऽप्यथ कीर्त्यते
आरक्षेको वधरुचिर्नियुद्धकुशलोऽथवान् २३७
कलहः क्षितिजांशेथे शौक्रे मूर्खोऽन्यदारदः
कविः सुखी बुधांशे तु नटचौरज्ञशिल्पिनः २३८
स्वांशे त्वल्पतनुः सखस्तपस्वी लोभतत्परः क्रोधी निधीशोमात्यो वा नृपो हिंस्रो सुतो हरेः २३९
जीवांशे हास्यविद्योधा बली मंत्री च
धार्मिकः
अल्पापत्यो दुःखितो खो
दुष्टस्त्रीसौरिभागगे २४०
भानाविंद्वादिदृष्टे नु तद्वदेव फलं
वदेत्
वर्गोत्तमे खे परभे फलमुक्तं शुभं
क्रमात् २४१
पुष्टं मध्यं लघु ज्ञेयं यदि
चांशपतिर्बली
राशीक्षणफलं रुद्ध्वा ददात्यंशफलं
स्फुटम् २४२
शूरस्तब्धो विकलदृग्निर्घृणोऽके तनुस्थिते

मेषे धनी तैमिरकः सिंहे रात्र्यंध एव च २४३
नीचोधोस्वः कर्कगेऽके उद्बुदाक्षस्तनुस्थिते
द्वितीयेऽके बहुधनो नृपदंड्यो मुखामयी २४४
त्रिगे बुधो विक्रमी च विमुखः पीडितो भुवि धनापत्योक्तितो धीस्थे बली शत्रुजितोरिगे २४५
स्त्रीजितो द्यूनसंस्थे च निधनेल्पात्मजोल्पदृक्
सुतार्थसुखभा भाग्ये दशमे श्रुतशौर्यवान् २४६
लाभे बहुधनो मानी पतितो खोऽव्यये रवौ मूकॐधो बधिरः प्रेष्यो जेगे खाच्चाजगे धनी २४७
बुटुर्वा धनवानर्धे हिंस्रो विक्रमगे भवेत्
साधुभावः सुखगते धीस्थे कन्याप्रजोलसः २४८
अल्पाग्निकामस्तीक्ष्णोरौईर्ष्युस्तत्रिमदोज्ञखे
व्याधिपीडान्वितो मृत्यौ भानुर्द्धनगे मित्रधनान्वितः २४९ धर्मधीधनयुग्राज्ये ख्यातधीधनयुग्भवेत् क्षुद्रोऽङ्गहीनो व्ययगे चंद्रे

प्रोक्तं फलं बुधैः २५०
लग्ने कुजे क्षततनुर्द्धनगे तु कदन्नभुक्
धर्मपापसमाचारोऽन्यत्र सूर्यसमो मतः २५१
विद्वान् धनी च प्रवरः पंडितः सचिवोरियुक्
धर्मज्ञो विस्तृतगुणो गाधो ज्ञेयरतोऽकवत् २५२
विद्बान्स वाच्यः कृपणी सुखाक्षो रिपुगृद्धिमान्
नीचस्तपस्वी चष्णवनी
लोभीदुष्टस्तनोर्गुरो २५३
स्मरी मुखी विलग्नस्थे कलही सुरतोत्सुकः
सुखितस्तनपस्ये च भृगौ जीववदन्यतः २५४
निःस्वो रोगी कामवशो मलिनः शैशवार्तियुक्
अलसो लग्नगे मंदे धर्मांत्स्वोच्चगते
नृपः २५५
ग्रामाधिपः स विद्वांश्च चार्वंगोऽन्यत्र
सूर्यवत्
पूर्णमुच्चेथ पादोनफलं मूलत्रिकोणगे २५६
शुभग्रहे दलं स्वर्क्षे मित्रभेंऽघ्रिमितं फलम्
शत्रुभेऽल्प तथा नीचास्तंगते फलशून्यता २५७
खभराकादिके खेटे कुलतुल्यः कुलाधिकः बंधुपूज्योऽथधनवान्सुखी भोगी नृपः क्रमात् २५८

परवित्तसुह्रद्बंधुपोष्यागणबलाधिपौ नृपश्च मित्रभस्थेषु खेटे घ्रेंकादिषु क्रामात् २५९
विषमर्क्षेऽकहोरायां सस्थिंते शुभभेषु च ख्यातो महोद्यमी चातितेजा धीमान्धनी बली २६०
शुभेषु चंद्रहोरायां स्थितेषु समराशिषु कांतिमार्द्दवसौभाग्यभोगधीमान्भवेन्नरः २६१
सूर्यहोरागतः पापः समभेषु तु मध्यमाः विषमर्क्षेषु भास्कर्या सौम्या नोक्तफलप्रदाः २६२
स्वमित्रत्र्यंशगश्चंद्र सुरूपं गुणिनं नरम्
करोत्यन्नगतस्तद्वत्तत्तुल्यगुणरूपिणम् २६३
व्यालायुधे चतुष्पादांऽजेषु च त्र्यंशके च
तीक्ष्णेऽतिहिंस्रश्च भवेद्गुरुतल्पगतोटनः २६४
स्तेनो भोक्ता सधनधीर्नृपः क्लीबश्च
शत्रुहा
विष्टिकृद्दासवृत्तिश्च पापो
हिंस्रोऽमतिर्भवेत् २६५
मेषादिकोत्तमांशेषु द्वादशांशेषु राशिवत्

जायाबलविभूषाढ्यः सत्त्वयुक्तोऽतिसाहसी २६६
तेजस्वी च नरः खाये त्रिंशांशे सृजिसंस्थिते
आमयी वा स्वभार्यायां विषमः पारदारिकः २६७
दुःखी परिच्छदयुतो मलिनश्चार्कजे स्वके सुखधीधनकीर्त्यालस्तेजस्वी लोकपूजितः २६८
नीरगुह्यभवान्भोगी जीवे खत्रिंशभागगे
मेधाकलाकाव्यशिल्पविवादकपटांचितः २६९
शास्त्रार्थसाहसयुतो बुधे स्वत्रिंश
भागगे
बह्वपत्यसुखारौग्यरोगरूपार्थसंयुतः २७०
ललितांगो विप्रकीर्णैद्रियः
स्याद्भार्गवे स्वके
शूरस्तब्धौ च विषमवधकौ सद्गुणान्वितौ २७१
सुखेज्ञो चारु चेष्टांगौ चंद्रा
र्क्कौचेत्कुजादिगौ
मूलत्रिकोणस्वर्क्षोच्चे कंठस्थास्तु च
ये ग्रहाः २७२
अन्योन्यकारकास्ते स्युः कर्मगस्तु
विशेषतः
शुभं वर्गोत्तमे जन्म वेसिस्थाने
वसद्गृहैः २७३
अशून्येषु च केंद्रेषु कारकाख्यगृहेषु च

गुरुजन्मेशलग्नेशाः केंद्रस्था मध्यसौख्यदाः २७४
पृष्ठोभवकोदपर्क्षस्थितास्त्वंत्यांतरादिषु
प्रवेशे भास्करकुजौ भृग्वीज्यौ मध्यगौ
तथा २७५
चंद्रार्की फलदावंत्ये सदा ज्ञः फलदायकः
लग्नात्पुत्रे कलत्रे
वाब्जाच्छुभेशयुतेक्षिते २७६
स्यात्तयोः संपदः स्वत्वमन्यथाथांगतोदयः
रवौ मीनेऽकजः स्त्रीघ्नः पुत्रस्थस्तु
तथा कुजः २७७
सिमातुर्याष्टगैः क्रूरैर्यद्वा
क्रूरांतरे सितः
सद्ग्रहायुतदृष्टश्चेदग्निपातान्मृतिः
स्त्रियाः २७८
लग्नाद्यपाणिगतयोः शशिरव्योः सह स्त्रिया
एकेन यस्य जन्माहुरथ सप्तमसंस्थयोः २७९
नवधीर्गतयोर्वापि विकलस्त्रीसितार्कयोः
कोणोदयेऽस्तात्यसन्धौ भृगौ
बंध्यापतेर्जनिः २८०
सुतभं चेन्न
सौम्याढ्यमथांत्यास्तोदयर्क्षगैः पापे धीस्थे विधौक्षीणजन्मा सुतकलत्रिणः २८१
शनौ खगेऽस्ते सशुक्रे तद्दृष्टे

पारदारिकः
तौ चेत्सेंदुस्त्रिया सार्द्धं पुंश्चलो जायते नरः २८२
भृग्वब्जयोरस्तगयोर्नरो भार्या सुतोऽपि
वा
नृस्त्रियोस्तु शुभैर्दृष्टौ तौ द्वौ
परिणतांगकौ २८३
खास्तांबुगैरिंदुशुक्रपापैर्वंशविनाशकःशिल्पी त्र्येशे बुधयुते केंद्र
संस्थार्किवीक्षिते २८४
दास्यां जातः सौरिभागे रिःफगे भृगुनंदने
नीचेऽकेन्दोरस्तगयोर्दृष्टयोः सूर्यजेन
वा २८५
पापदृष्टौ शनिकुजावस्तगौ वातरुक्प्रदौ
कर्काल्यंशगते केंद्रे पापयुक्ते तु
गुह्यरुक् २८६
पापातरगतेंऽगेऽब्जे रवौ द्यूने तु
कुष्ठयुक्
चन्द्रे खेऽस्तगते भौमे विकलो
वेशिगेऽकजे २८७
मिथो भांशगयोः शूली रवींद्वोर्युतयोः
कृशः
निधनारिधनांत्यस्था रवींद्वारयमा यदा २८८
चलद्ग्रहेण दोषेण कुर्वंत्यनयनं नरम् सौम्या दृष्टा न वायत्रिधीगताः पापखेचराः २८९

कर्णोपघातका द्यूने रदवैकृत्यकारकाः लग्ने गुरौ द्युने मंदे वातरोगादिर्तो भवेत् २९०
सुखेऽस्ते वा कुजे जीवे लग्ने
वार्कियुतोदये
कुजेन वात्मजे द्यूने संज्ञेंऽत्येऽब्जे
च सोन्मदः २९१
घीधर्मार्थांत्यगैः
पापैर्भसमस्यान्निबंधनम्
सर्पशृंखलया
शाठ्यैर्दृक्कैर्बल्यशुभेक्षितैः २९२
समंदेऽब्जे वक्रदृष्टे पस्मारी दुर्वचाः
क्षयी
रविमन्दकुजैः खस्थैः सौम्यदृष्टैः
समंडलैः २९३
भृतकाः पूर्वमुदितैर्वरमध्याधमा नराः
पुंजनौ तु फलं पण्यस्त्रीणां योग्यं
वदेच्च तत् २९४
तत्स्वामिष्वखिलं कार्यं तद्भर्तृमरणं
मृतौ
लग्नेंदुगं वपुश्चैव यादयूपपीतद्युने २९५
युग्मेषु लग्नशशिनोर्वनिता
प्रकृतिस्थिता
सच्छीलभूषणयुता शुभसंदृष्टयोस्तयोः २९६
पुरुषाकृतिशीलाढ्या तयोरोजस्थयोर्मता अथ पापा गुणोनाश्च पापवीक्षितयोस्तयोः

२९७
कुजार्कीज्यज्ञशुक्राणां कुजर्क्षे क्रमशोऽङ्गना
बाल्यदुष्टा तथा दासी साध्वी मायावती त्वरा २९८
दृष्टा वाकृतिशीला स्यात्तयोरोजस्थयोर्मता
अथ पापा गुणोनाश्च पापवीक्षितयोस्तयोः २९९
दुष्णवाक् पुनर्भूः सगुणा विज्ञा ख्याता स्फुजिद्ग्रहे
बौधे समा या क्लीबा च सती गुणवती चला ३०० द्वंद्वभे स्वैरिणीशघ्नी गुणाढ्या शिल्पिकाधमा
वाचाटा कुलटा सिंहे रागी पुंधीरगम्यता ३०१
जैवे गुणाढ्याऽल्परतिर्गुणज्ञा ज्ञानिनी सती
दासी नीचरता साध्वी मांदे दुष्टानपत्यका ३०२
लग्नेदुयुक्तैस्त्रिंशांशैः फलमेतद्बलानुगम्
दृग्गैः मिथॐशे शुक्रार्की शौक्रे चेद्वा घटांशके ३०३
स्त्रीभिः स्त्री मैथुनं याति मदनानलदीपिता

शून्ये कापुरुषो द्यूने बले क्लीबो न
सदृशि ३०४
बुधार्क्योश्चरभे नित्यं परदेशपरायणः
तत्सृष्टा मदगे सूर्ये स्त्री बालविध
कुजे ३०५
पापदृष्टे शनौ द्यूने कन्यैवापद्यते
जराम्
आग्नेयैर्विधवास्तस्थैः
पुनर्भूर्मिश्रकैर्भवेत् ३०६
क्रूरे हीनबलेऽस्तस्थे पतित्यक्ता न
सदृशि
मिथॐशगैः सितारौ तु कुरुतोऽन्यरतां
स्त्रियम् ३०७
शीतरश्मिर्यदा द्यूने तदा भर्तुरनुसया
सौरारर्क्षे लग्नगते सेंदुशुक्रे तु
बंधकी ३०८
मात्रा सार्द्धमसद्दृष्टे तथा
कौजेंशकेऽस्तगे
मंददृष्टे व्याधियोनिः सद्ग्रहांशे
पतिप्रिया ३०९
मंदर्क्षे वांशके द्यूने वृद्धौ मूर्खः
पतिः स्त्रियाः
स्त्रीलोलः क्रोधनः कौजे बौधे विद्वांश्च
नैपुणः ३१०
जितेंद्रियो गृणी जैवे चांद्रे कामी मृदुस्तथा

शौक्रे सौभाग्ययुक्कांतः सौरेति मृदुकर्मकृत् ३११
शुक्राब्जयोर्लग्नगयोः
सुखिनीर्ष्यासमन्विता
ज्ञेंद्वोः कलासु निपुणा सुखिता च
गुणान्विता ३१२
सुकज्ञयोस्तु शुभगा कलाज्ञा रुचिरांगना
अनेकसौख्यार्थगुणा लग्ने सौम्यत्रये
स्थिते ३१३
क्रूरऽष्टमे ऽष्टमेशांशे यस्य
स्यात्तद्वयः समे
वैधव्यं च मृतिस्तस्या स्वयं
सत्स्वर्थगेषु तु ३१४
अल्पापत्यत्वमब्जेऽस्याकन्यालिहरिगोषु
तु
सौरे मध्यकबले चंद्र
शुक्रज्ञैर्बलवर्जितैः ३१५
शेषैः सवीर्यैरजर्क्षे लग्ने कुरूपिणी
भवेत्
जीवारकविसौम्येषु बलिषु समभेतनौ ३१६
विख्यातानैकशास्त्रज्ञा वनिता
ब्रह्मवादिनी
पापेऽस्ते नवमस्थस्य प्रव्रज्यामेति
भामिनी ३१७
उद्वाहे वरणे प्रश्ने सर्वमेतद्विचिंतयेत्

मृत्युस्थानं पश्यतां स्याद्बलिना धातुकोपतः ३१८
नृणां मृत्युहितं युक्तं भगात्रोस्थोपथभूरिभिः सवीर्यैर्बहुजोऽग्न्यक्षतज्वररुगुद्भवः ३१९
तृट्क्षुद्भवश्चाष्टमस्थैः सूर्याद्यैश्च वरादिषु परस्वाध्वप्रदेशेषु मृत्युः सूर्यमहीजयोः ३२०
स्वबंधुस्थितयोः पुंसः शैलाग्नाभिरुतस्य च
बंध्वस्तकर्मगैर्मंदभूजैः प्रहौ मृतिः २२१
स्त्रियां हिमोष्णकरयोः स्वजनात्पापदृक्तयोः
तोयमृतो रवीदृतुस्यातांया द्युभयोदये ३२२
शस्त्राग्निजोशुभांतस्थे चंद्रे
भौमगृहस्थिते
मृत्युश्चाथ मृगे चंद्रे कर्के मंदे
जलोदरात् ३२३
स्त्रियामिंदौ रक्तशोथात्सौरे
वाज्वग्निपातजः
पुत्रधर्मस्थस्योर्वंधात्पापयोः
सददृष्टयोः ३२४
सयासशयंनिगडैर्दृकैर्मृत्यौ तु बंधनैः

स्त्रियां सपापेऽव्जे द्यूने सिते मेषे रवौ तनौ ३२५
मरणं स्त्रीकृते गेहे ह्यथ तुर्ये कुजे
रवौ
यमे खेंऽगत्रिकोणस्थेः क्षीणचंद्राशुं!
भैः सकृत् ३२६
तुर्येऽके खे कुजेक्षीण चन्द्रदृष्टे
समिद्धतः
रंध्रखांगजलैः
क्षीणेंद्वारार्किरविसंयुतैः ३२७
लकुटेनाथ तैरेव खांकांगतनयस्थितैः धूमानिबंधनैः कार्यः कुदनैर्मरणं भवेत् ३२८
बंध्वस्तखस्थैर्भौमार्कमंदैः
शस्त्राग्निराजभिः
सौरेंद्वारैः स्वांबुखस्थैः क्षतक्रेम्यंगया ततः ३२९
स्वेऽके तुर्ये कुजे यानपातादथ
कुजेऽस्तगे
यंत्रोसीदुनतः क्षीणचंद्रयुक्ते
मृतिर्भवेत् ३३०
भौमार्किशीतकिरणैर्जूकाजशनिभस्थितैः
क्षीणेंद्वर्ककुजैः
खास्तांबुस्थैर्वारकरे मृतिः ३३१
बल्यारदृष्टे क्षीणेंदौ मंदे निधनसंस्थिते

गुह्यरुक्कृमिशस्त्राग्निदारुजो मृत्युरंगिराः ३३२
सौरेऽकेऽस्ते मृतो मंदे क्षीणेंदौ
भुव्यसंयुते
लग्नध्यायास्तपः खार्कभौमचन्द्र
निशाकरैः ३३३
शैलशृंगस्वरुग्रपातौनुर्निधनं भवेत् दृक्कॐत्तरे
तुर्द्वाविंशस्तत्पतिर्मृत्युपोपि वा ३३४
स्वगुणैर्निधनं कुर्याद्बलवान्यो द्वयोर्भवेत्
लग्नांशेशसदृक्स्थाने मृत्युर्योगेक्षणादिभिः ३३५
मोदॐतेनुदितांशस्य तुल्यो द्विघ्नः
स्वपेक्षिते
शुभेक्षिते तु त्रिगुणः
कल्प्यमन्यत्स्वबुद्धितः ३३६
वह्र्यंबुभस्मसक्लेदशोषव्यालैर्मृतिस्थितैः
बिंदुतश्चिंतनीयश्च यथोक्तो मत्युरंगिनः ३३७
गुरुः शशांकशुक्रौ च सूर्यभौमौ यमेंदुजौ देवपित्त्रतिरक्तोथ नारकान्कुर्युरष्टमे ३३८
रवींदुबलवश्रंशनाथाच्छ्रेष्ठसमाधमाः

तुंगगः सांदनूकेनुगतिः षड्रंध्रदृक्कपः ३३९
द्यूनस्थितो गुरुर्वापि रिपुकेंद्र विनाशगः
स्वोच्चस्थेंऽगे व्यये सौम्यभागे मोक्षो बलान्यतः ३४०
आधाने जन्माज्ञाने तु वृक्षतां लग्नतो
वदेत्
पूर्वापरार्द्धैर्लग्नस्य सौम्ये
वाच्यपनेजनिः ३४१
लग्नत्रिकोणे धीज्यत्र्यंशैर्विकल्पावयवाः समाः
ग्रीष्मोगेऽके परे
रम्यापनतांपृतुरर्कभात् ३४२
चन्द्रज्ञजीवावृत्यस्याः
शुक्रारार्किभिरन्यथा
दृक्वैराद्यैः
पूर्वमासस्तिथिस्तत्रानुपाततः ३४३
विलोमजन्मभागैश्च वेला रात्रिद्युसंज्ञके
त्रिकोणोत्तमवार्यं हि लग्नं वा लभनाभने ३४४
यावदूनो विधुर्लग्नात्तावच्चंद्राच्च जन्मभे
गोहरी युग्मवसुभे क्रियजूके मृगांगने ३४५ दशाष्टसप्तविषये गुण्याः शेषाः खसंख्यया

जीवभौमकविज्ञाः स्यु राघवाद्यायरेज्ञवत् ३४६
भानां नित्यो विधिः खेटवशावद्धर्गणास्तथा सप्तघ्नं भहृतं शेषमृक्षं नवधनर्णतः ३४७ द्विघ्ने समर्तुमासाः स्युः पक्षतिथ्यौ गजाहते
सप्तघ्नं
होनिशार्क्षाणीषुघ्नेंगांशेष्टहोरिका ३४८
पुमान्परशुधृक्कृष्णो रक्तदृग्रक्षितुं क्षमः
हृष्टर्तिकपदाश्वास्या रक्तवस्त्रा घटाकृतिः ३४९
कपिलो ह्यंधदृक्रूरो रक्तवस्त्रः
क्षतव्रतः
क्षुत्तृषार्तोदुग्धपटो
लूनकुंचितमूर्धजः ३५०
मलिनः क्षुत्परोजास्यो दक्षः कृष्यादिकर्मणि
द्विपकायः सरभयात्पिंगलो व्याकुलांतरः ३५१
शौचिकीरूपिणी साध्वी ह्यप्रजोच्छ्रितपाणिका
उद्याने कवची धन्वी क्रीडेच्छर्गरुडाननः ३५२
नृत्यादिविद्वरुणवद्बहुरत्नोधनुर्धरः

द्विपास्यकंठः क्रोडास्यः काननेशरमाहिकः ३५३
आतव्यशाखां पालाशी रौति मूर्द्धाहिकर्कशा चिपिटास्यो हि संवीतो नौस्थः स्त्र्यर्थंव्रजञ्जले ३५४
श्वा नरो जंबुकं गृध्रं गृहीत्वा रौति शाल्मलौ
धन्वी कृष्णाजिनी सिंहवाश्वोन्नतमातुरः ३५५
फलामिषघ्नः कूर्चीना भल्लास्यः कपिचेष्टितः
पुष्पपूर्णच्छटाकन्याविद्येल्ला मलिनांबरा ३५६
धन्वी व्ययापकृच्छ्यामो लिपिकृद्रा
मशोनरः
गौरीधौतांशुकात्सुच्चाकुंभद्दृस्तासुरालये ३५७
मानोन्मान्पापसोतौलीभांडमुल्पविचिंतकः
क्षुत्तृड्युतो नरः कुंभीगृध्नस्य
स्त्रीसुतोपगः ३५८
धन्वीकिंतरचेष्टस्तुहैमवर्मामृगानुगः
सिंधे कूजंव्रजंतीस्त्रीनानासर्पसित
हिका ३५९
सौख्यस्पृहाह्यावृतांगीभत्रर्थकच्छपाकृतिः
कूर्मास्यो मलये सिंहः श्वक्रॐडमृगभीषकः

३६०
वास्यः श्वकायो धानुष्को रक्षंस्तापसयज्ञिये
चंपकाभासने मध्या सिंधुरत्रविवर्द्धिनी ३६१
कूर्चासने चंपकाभो दंडी कौशेयकानिनी परमोऽथो गृध्रमुखः स्नेहमद्याशनस्पृहः ३६२
दग्धानस्था लोहधरा सभूषाभांडकच्चरा भांडी रोमश्चवाः श्यामः किरीटी फलयंत्रधृक् ३६३ नौस्थोध्वौसंविभूषांर्थ नानारत्नकरॐचितः नौस्थाब्धेः कूलमायांती सयूथां चम्पकानना ३६४
गर्ते सर्पावृतो नग्नो रुदंश्चौरानलार्दितः एतादृशांक्रियांशाः स्तु षत्रिंशदुदिताः क्रमात् ३६५
एतत्संक्षेपतः प्रोक्तं जातकं मुनिसत्तम निबोध संहितास्कंधं लोककृत्युपयोगिनम् ३६६
इति श्री नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहन्दुपाख्याने जातकनिरूपणन्नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सनंदन उवाच-
क्रमाच्चैत्रादिमासेषु मेषाद्याः स्रंकमा मताः
चैत्रशुक्लप्रतिपदि यो वारः स नृपः
स्मृतः १
मेषप्रवेशे सेनानीः कर्कटे सस्यपो भवेत्
समोद्यधीश्वरः सूर्यो मध्यमश्चोत्तमो
विधुः २
नेष्टः कुजो बुधो जीवो
भृगुस्त्वतिशुभङ्करः
अधमो रविजो वाच्यो ज्ञात्वा चैषां
बलाबलम् ३
दण्डाकारे कबंधेवा ध्वांक्षाकारेऽथ कीलके
दृष्टेऽकमण्डले
व्याधिर्भ्रांतिश्चोरार्थनाशनम् ४
छत्रध्वजपताकाद्यसन्निभस्तिमितैर्ध्वनैः
रविमण्डलगैर्धूम्रैः सस्फुलिगैर्जगत्
क्षयः ५
सितरक्तैः
पीतकृष्णैर्वर्णैर्विप्रादिपीडनम्
घ्नंति द्वित्रिचतुर्वर्णैर्भुवि
राजजनान्मुने ६
ऊर्द्ध्वैर्भानुकरैस्ताम्रैर्नाशं याति चमूपतिः

पीतैर्नृपसुतः
श्वतैःपुरोधश्चित्रितैर्जनाः ७
धूम्रैर्नृपपिशंगैस्तु जलदाधोमुखैर्जगत्
शुभोर्कः शिशिरे ताम्रः कुंकुमाभा
वसन्तिके ८
ग्रीष्मश्चापांडुरश्चैव विचित्रो
जलदागमे
पद्मोदराभः शरदि हेमंते लोहितच्छविः ९
पीतः शीते सिते वृष्टौ ग्रीष्मे लोहितभा
रविः
रोगानावृष्टिभयकृत् क्रमादुक्तो
मुनीश्वर १०
इन्द्रचापार्द्धमूर्तिस्तु भानुर्भूपविरोधकृत्
शशरक्तनिभे भानौ संग्रामो न चिराद्भुवि ११
मयूरपत्रसङ्काशो द्वादशाब्दं न वर्षति चन्द्रमाशदृशो भानुः कुर्याद्भूपांतरं क्षितौ १२
अर्के श्यामे कीटभयं भस्माभे राष्ट्रजं तथा
छिद्रेऽकमण्डले दृष्टं महाराजविनाशनम् १३
घटाकृतिः क्षुद्भयकृत्पुरहातोरणाकृतिः छत्राकृतेदेशहतिः खंडभानुनृपांतकृत् १४ उदयास्त मये काले विद्युदुल्काशनिर्यदि

तदा नृपवधोज्ञेयस्त्वथवा राजविग्रहः १५
पक्षं पक्षार्धमर्केन्दु
परिविष्टावहर्निशम्
राजानमन्यं कुरुतोलोहिताम्बुदयास्तगौ १६
उदयास्तमये भानुराच्छिन्नः
शस्त्रसन्निभैः
घनैर्युद्धं खरोष्ष्ट्राद्यैः
पापरूपैर्भयप्रदम् १७
शृङ्गोन्नतश्चन्द्रः शुभदो मीनमेषयोः
सौम्य शृङ्गोन्नतः श्रेष्ठो
नृयुङ्मकरयोस्तथा १८
घटोक्ष्णस्तु समः कर्कचापयोः शरसन्निभः चापवत्कौर्महर्योश्च शूलवत्तुलकर्कयोः १९
विपरीतोदितश्चन्द्रो दुर्भिक्षकलहप्रदः
आषाढद्वयमूलेन्द्रधिष्ण्यानां याम्यगः
शशी २०
अग्निप्रदस्तेयचरवनसर्पविनाशकृत्
विशाखा मित्रयोर्याम्यपार्श्वगः पापगः
शशी २१
मध्यमः पितृदैवत्ये द्विदैवे सौम्यगः शशी
अप्राप्यपौष्णभाद्रौद्रामदुक्षाविशशी
शुभः २२
मध्यगो द्वारदक्षाणि अतीत्य नववासवात् यमेंद्राहीशनोयेशमरुतश्चार्द्धतारकाः २३

ध्रुवादितिद्विदैवाः स्युरध्यर्द्धांश्चापराः समाः याम्यशृंगोन्नतो नेष्टः शुभः शुक्ले
पिपीलिका २४
कार्यहानिः
कार्यवृद्धिर्हानिर्वृद्धिर्यथाक्रमम्
सुभिक्षकृद्विशालेंदुरविशालोघनाशनः २५
अधोमुखे शस्त्रभयंकलहो दंडसन्निभे
कुजाद्यैर्निहते शृंगे मंडले वा
यथाक्रमम् २६
क्षेमाद्यं वृष्टिभूपालजननाशः प्रजायते
सत्याष्टनवमर्क्षेषु सोदयाद्वक्रिमे
कुजे २७
तद्वक्रमुष्णं संज्ञं
स्यात्प्रजापीडाग्निसंभवः
दशमैकादशे ऋक्षे द्वादशर्वाग्रतीपयः २८
क्रूकं वक्रमुखं ज्ञेयं सस्यवृष्टिविनाशकृत्
कुजे त्रयोदशे ऋक्षे वक्रिते वा चतुर्दशे २९
बालस्यचक्रं
तत्तस्मिन्सस्यवृष्टिविनाशनम्
पंचदशे षोडशर्क्षे वक्रे स्याद्रुधिराननम् ३०
दुर्भिक्षं क्षुद्भयं रोगान्करोति क्षितिनंदनः

अष्टादशे सप्तदशे तद्वक्रं मुशलाह्वयम् ३१
दुर्भिक्षं धनधान्यादिनाशने भयकृत् सदा फाल्गुन्योरुदितो भौमो वैश्वदेवे प्रतीपगः ३२
अस्तगश्चतुरास्यार्क्षे लोकत्रयविनाशकृत्
उदितः श्रवणे पुष्ये वक्तृगोश्वनहानिदः ३३
यद्दिग्गोऽभ्युदितो भौमस्तद्दिग्भूपभयप्रदः
मघामध्यगतो भौमस्तत्र चैव प्रतीपगः ३४ अवृष्टिशस्त्रभयदः पीड्यं देवा नृपांतकृत्
पितृद्विदैवधातॄणां भिद्यन्ते गंडतारकाः ३५
दुर्भिक्षं मरणं रोगं करोति क्षितिजस्तदा त्रिषूत्तरासु रोहिण्यां नैरृते श्रवणे मृगे ३६
अवृष्टिदश्चरन्भौमो दक्षिणे रोहिणीस्थितः
भूमिजः सर्वधिष्ण्यानामुदगामी शुभप्रदः ३७
याम्यगोऽनिष्टफलदो भवेद्भेदकरो नृणाम् विनोत्पातेन शशिनः कदाचिन्नोदयं व्रजेत् ३८

अनावृष्टाग्निभयकृदनर्थनृपविग्रहः वसुवैष्णवविश्वेन्दुधातृभेषु चरन्बुधः ३९
भिनत्ति यदि तत्तारां बाधावृष्टिभयंकरः आद्रार्!दिपितृभांतेषु दृश्यते यदि चन्द्रजः ४०
तदा दुर्भिक्षकलहरोगानावृष्टिभीतिकृत् हस्तादिषट्सु तारासु विचरन्निन्दुनंदनः ४१
क्षेमं सुभिक्षमारोग्यं कुरुते रोगनाशनम् अहिर्बुध्न्यार्यमाग्नेययाम्यभेषु
चरन्बुधः ४२
भिषक्तरंगवाणिज्यवृत्तीनां नाशकृत्तदा
पूर्वात्रयेचरन्सौम्यो योगतारां भिनत्ति
चेत् ४३
क्षुच्छस्त्रानलचौरेभ्यो भयदः प्राणिनां
तदा
याम्याग्निधातृवायव्यधिष्ण्येषु
प्राकृता गतिः ४४
रौद्रेन्दुसार्पपित्र्येषु ज्ञेया
मिश्राह्वया गतिः
भाग्यार्यमेज्यादितिषु संक्षिप्ता
गतिरुच्यते ४५
गतिस्तीक्ष्णाजचरणाहिर्बुघ्न्यभाश्रिभेषुया
योमातिकातिविश्वांबुमूलमत्स्यैन्यजस्य च

४६
घोरा गतिर्हरित्वाष्ट्रवसुवारुणभेषु च इंद्राग्निमित्रमार्तंडभेषु पापाह्वयागतिः ४७
प्राकृताद्यासु गतिषु
ह्युदितोऽस्तमियोपिवा
यावंत्येव दिनान्येष
दृश्यस्तावत्यदृश्यगः ४८
चत्वारिंशत्क्रमात्र्त्रिशद्रवींदू
भूसुतो नव
पंचदशैकादशभिर्दिवसैः शशिनंदनः ४९
प्राकृतायां गतः सौम्यः
क्षेमारोग्यसुभिक्षकृत्
मिश्रसक्षिप्तयोर्मध्ये फलदोऽन्यासु
वृष्टिदः ५०
वैशाखे श्रावणे पौषे आषाढेऽभ्युदितो बुधः
जगतां पापफलदस्त्वितरेषु शुभप्रदः ५१
इषोर्जमासयोः
शस्त्रदुर्भिक्षाग्निभयप्रदः उदितश्चंद्रजः श्रेष्ठो रजतस्फटिकोपमः ५२
द्विभाटजोदिमास्तस्य पंचमैकादशास्त्रिभात् यन्नक्षत्रोदितो जीवस्तन्नक्षत्राख्यवत्सरः ५३ कार्तिको मार्गशीर्षश्च नृणां

दुष्टफलप्रदः
शुभप्रदौ पौषमाघौ मध्यमौ फाल्गुनो मधुः ५४
माधवः शुभदो ज्येष्ठो नृणां मध्यफलप्रदः नभः श्रेष्ठो भाद्रः श्रेष्ठः क्वचिन्नरः ५५
अतिश्रेष्ठ इषः प्रोक्तो मासानां
फलमीदृशम्
सौम्ये भागे चरन्भानां
क्षेमारोग्यसुभिक्षकृत् ५६
विपरीतो गुरुर्याम्ये मध्ये चरति मध्यमम् पीताग्निश्यामहरितरक्तवणेगिराः क्रमात् ५७
व्याध्यग्निचौरशस्त्रास्त्रभयदः प्राणिनां भवेत्
अनावृष्टिं भूम्ननिभः करोति सुरपूजितः ५८ दिवादृष्टो नृपवध्यामयंवाराष्ट्रनाशनम् संवत्सरशरीरं स्यात्कृत्तिका रोहिणी तथा ५९
नाभिस्त्वापाठयुगलमाद्री हृत्कुसुमं मघा दुर्भिक्षाग्निमरुद्भीतिः शरीरं क्रूरपीडिते ६०
नाभ्यां क्षुत्तृड्भयं पुष्ये
सम्यङ्मूलफलक्षयः
हृदयेशस्य निधनं शुभं स्यात्संयुतैः
शुभैः ६१

शस्यवृद्धिः प्रजारोग्यं युद्धं जीवात्यवर्षणम्
इति द्विजातिमध्यां तु गोनृपस्त्रीसुखं महत् ६२
निःस्वनावृष्टिफणिभिर्वृष्टिः स्वास्थ्यं महोत्सवः
महार्घमपि संपत्तिर्देशनाशोऽतिवर्षणम् ६३
अवैरं रोगमभयं रोगभीः सस्यवर्षणे
रोगो धान्यं नभोऽदृष्टिमघाद्यृक्षगते गुरौ ६४
सौम्यमध्यमयाम्येषु मार्गेषु
वीथिकात्रयम्
शुक्रस्य दस्रभाज्ज्ञेयं पर्यायैश्च
त्रिभिस्त्रिभिः ६५
नागेभैरावताश्चैव वृषभोष्ट्र्रखराह्वयाः
मृगांजदहनाख्याः स्युर्याम्यांता वीथयो
नव ६६
सौम्यमार्गे च तिसृषु चरन्वीथिषु भार्गवः
धान्यार्थवृष्टिसस्यानां परिपूर्तिं
करोति हि ६७
मध्मार्गे च तिसृषु सर्वमप्यधमं फलम् पूर्वस्यां दिशि मेघस्तु शुभदः पितृपंचके ६८
स्वातित्रये पश्चिमायां तस्यां शुक्रस्तथाविधः

विपरीते
त्वनावृष्टिर्वृष्टिकृद्बुधसंयुतः ६९
कृष्णाष्टम्यां चतुर्दश्याममायां च यदा
सितः
उदयास्तमनं याति तदा जलमयी मही ७०
मिथः सप्तमराशिस्थौ पश्चात्प्राग्वीथिसंस्थितौ गुरुशुक्रावनावृष्टिदुर्भिक्षसमरप्रदौ
७१
कुजज्ञजीवरविजाः शुक्रस्याग्रेसरा यदि युद्धातिवायुर्दुर्भिक्षजलनाशकरामताः ७२
जलमित्रार्यमाहींद्रनक्षत्रेषु
सुभिक्षकृत्
सच्छस्त्रावृष्टिदो
मूलेऽहिर्बुध्न्यांत्यभयोर्भयम् ७३
श्रवणानिलहस्ताद्रार्भ!रणीभाग्यभेषु च
चरञ्छनैश्चरो नॄणां
सुभिक्षारोग्यसस्यकृत् ७४
मुखे चैकं गुदे द्वे च त्रीणि के नयने द्वयम्
हृदये पञ्च ऋक्षाणि वामहस्ते चतुष्टयम् ७५
वामपादे तथा त्रीणि दक्षिणे त्रीणि भानि च चत्वारि दक्षिणे हस्ते जन्मभाद्र विजस्थितिः ७६
रोगो लाभस्तथा हानिर्लाभः सौख्यं च

बंधनम्
आयासः श्रेष्ठयात्रा च धनलाभः
क्रमात्फलम् ७७
बहुधारविजस्त्वेतद्वक्रगः फलमीदृशम्
करोत्येव समः साम्यं शीघ्रगेषूत्क्रमात्
फलम् ७८
विष्णुचक्रोत्कृत्तशिराः पङ्गुः पीयूषपानतः
अमृत्युतां गतस्तत्र खेटत्वे परिकल्पितः ७९
वरणधातुरर्केन्दू तुदते सर्वपर्वणि विक्षेपावनतेर्वंगाद्राहुर्दूरगतस्तयोः ८०
षण्मासवृद्ध्या ग्रहणं शोधयेद्रविचंद्र योः
पर्वेशास्तु तथा सत्यदेवा रव्यादितः क्रमात् ८१
ब्रह्मेनिंद्वद्र
धनाधीशवरुणाग्नियमाह्वयाः
पशुसस्यद्विजातीनां वृद्धिर्ब्राह्मे तु
पर्वणि ८२
तद्वदेव फलं सौम्ये श्लेष्मपीडा च पर्वणि
विरोधो भूभुजां दुःखमैंद्रे
सस्यविनाशनम् ८३
धनिनां धनहानिः स्यात्कौबेरं धान्यवर्धनम्

नृपाणामशिवं क्षेममितरेषां च वारुणे ८४
प्रवर्षणं सस्यवृद्धिः क्षेमं
हौताशपर्वणि
अनावृष्टिः सस्यहानिर्दुर्भिक्षं
याम्यपर्वणि ८५
वेलाहीने सस्यहानिर्नृपाणां दारुणं रणम्
अतिवेले पुष्पहानिर्भयं सस्यविनाशनम् ८६
एकस्मिन्नेव मासे तु चंद्रार्कग्रहणं
यदा
विरोधो धरणीशानामर्थवृष्टिविनाशनम् ८७
ग्रस्तोदितावस्तमितौ नृपधान्यविनाशदौ
सर्वग्रस्ताविनेंदू तु
क्षुद्व्याध्यग्निभयप्रदौ ८८
सौम्यायने क्षत्रविप्रानितरां हन्ति
दक्षिणे
द्विजातीं श्चक्रमाद्धंति
राहुदृष्टोरगादितः ८९
तथैव ग्रामभेदाः स्युर्मोक्षभेदास्तथा दश
नो शक्ता लक्षितुं देवाः किं पुनः
प्राकृता जनाः ९०
आनीय खेटान्गणितांस्तेषां वारं
विचिंतयेत्
शुभाशुभान्यैः कालस्य ग्राहयामो हि
लक्षणम् ९१
तस्मादन्वेषणीयं तत्कालज्ञानाय धीमता
उत्पातरूपाः केतूनामुदयास्तमया नृणाम् ९२

दिव्यांतरिक्षा भौमास्ते शुभाशुभफलप्रदाः यज्ञध्वजास्त्रभवनरक्षवृद्धिंगजोपमाः ९३
स्तम्भशूलांकुशाकारा आंतरिक्षाः
प्रकीर्तिताः
नक्षत्रसंस्थिता दिव्या भौमा ये
भूमिसंस्थिताः ९४
एकोऽपि भिन्नरूपः स्याज्जंतुर्नाम शुभाय
वै
यावन्तो दिवसान्केतुर्दृश्यते
विविधात्मकः ९५
तावान्मासैः फलं यच्छत्यष्टौ सारव्यवत्सरैः
ये दिव्याः केतवस्तेपि शश्वज्जीवफलप्रदाः ९६
ह्रस्वः स्निग्धः सुप्रसन्नः श्वेतकेतुः सुवृष्टिकृत्
क्षिप्रादस्तमयं याति दीर्घकेतुरवृष्टिकृत् ९७
अनिष्टदो धूमकेतुः शक्रचापसमप्रभः द्वित्रिचतुःशूलरूपः स च राज्यांतकृन्मतः ९८
मणिहारस्तु वर्णाभा दीप्तिमंतोऽकसूनवः केतवश्चोदिताः पूर्वापरयोर्नृपहानिदाः ९९
वंसुकबिंबक्षितजच्छुकतुंडादिसन्निभाः

हुताशनोदितास्तेऽपि केतवः फलदाः स्मृताः १००
भूसुता जलतैलाभा वर्तुलाः क्षुद्भयप्रदाः सुभिक्षक्षेमदाः श्वेतकेतवः सोमसूनवः १०१ पितामहात्मजः
केतुस्त्रिवर्णस्त्रिदशान्वितः ब्रह्मदंडाद्धूमकेतुः प्रजानामंतकृन्मतः १०२
एशान्यां भार्गवसुताः श्वेतरूपास्त्वनिष्टदाः
अनिष्टदाः पंगुसुता विशिखाः कमकाह्वयाः १०३
विकचाख्या गुरुसुता वेष्टा याम्ये स्थिता अपि
सूक्ष्माः शुक्ला बुधसुताश्चौररोगभयप्रदाः १०४
कुजात्मजाः कुंकुमाख्या रक्ताः
शूलास्त्वनिष्टदाः
अग्निजा विश्वरूपाख्या अग्निवर्णाः
सुखप्रदाः १०५
अरुणाः श्यामलाकारा अर्कपुत्राश्च पापदाः
शुक्रजा ऋक्षसदृशाः केतवः शुभदायकाः १०६
कृत्तिकासु भवो धूमकेतुर्नूनं प्रजाक्षयः
प्रासादवृक्षशैलेषु जातो राज्ञां
विनाशकृत् १०७
सुभिक्षकृत्कौमुदाख्यः केतुः

कुमुदसन्निभः
आवर्तकेतुसंध्यायां शशिरो नेष्टदायकः १०८
ब्रह्मदेवमनोर्मानं पित्र्यं सौरं च
सावनम्
चांद्रमार्क्षं गुरोर्मानमिति मानानि वै
नव १०९
एतेषां नवमानानां व्यवहारोऽत्र पञ्चभिः
तेषां पृथक्पृथक्कार्यं वक्ष्यते
व्यवहारतः ११०
ग्रहाणां निखिलश्चारो गृह्यते सौरमानतः
वृष्टेर्विधानं स्त्रीगर्भः सावनेनैव
गृह्यते १११
प्रवर्षणां समे गर्भो नाक्षत्रेण
प्रगृह्यते
यात्रोद्वाहव्रतक्षौरे
तिथिवर्षेशनिर्णयः ११२
पर्ववास्तूपवासादि कृत्स्नं चांद्रेण गृह्यते
गृह्यते गुरुमानेन प्रभवाद्यब्दलक्षणम् ११३
तत्तन्मासैर्द्वादशभिस्तत्तदष्टौ भवेत्ततः
गुरुमध्यमचारेण षष्ट्यब्दाः प्रभवादयः ११४
प्रभवो विभवः शुक्लः प्रमोदोऽथ प्रजापतिः अंगिराः श्रीमुखो भावो युवा धाता तथैव च

११५
ईश्वरो बहुधान्यश्च प्रमाथी विक्रमो वृषः
चित्रभानुस्सुभानुश्च तारणः
पार्थिवोऽव्ययः ११६
सर्वजित्सर्वधारी च विरोधी विकृतः खरः
नंदनो विजयश्चैव जयो मन्मथदुर्मुखौ ११७
हेमलंबो विलंबश्च विकारी शार्वरी लवः
शुभकृच्छोभनः क्रोधी विश्वावसुपराभवौ ११८
प्लवंगः कीलकः सौम्यः सामाप्तश्च विरोधकृत्
र्प्भावी प्रमादी च आनन्दो राक्षसोऽनलः ११९
पिंगलः कालयुक्तश्च सिद्धार्थो रौद्र दुर्मतीः
दुंदुभी रुधिरोद्गारी रक्ताक्षः क्रोधनः क्षयः १२०
नामतुल्यफलाः सर्वे विज्ञेयाः
षष्टिवत्सराः
युगं स्थात्पंचभिर्वर्षैर्युगान्येवं तु
द्वादश १२१
तेषामीशाः क्रमाज्ज्ञेया
विष्णुर्देवपुरोहितः
पुरंदरो लोहितश्च
त्वष्टाहिर्बुध्न्यसंज्ञकः १२२
पितरश्च ततो विश्वे शशींद्राग्न्यश्विनो भगः

तथा युगस्य
वर्षेशास्त्वग्निनेंदुविधीश्वराः १२३
अथाद्वेशचमूनाथसस्यपानां बलाबलम्
तत्कालं ग्रहचारं च सम्यग् ज्ञात्वा फलं
वदेत् १२४
सौम्यायनं मासषट्कं मृगाद्यं
भानुभुक्तितः
अहः सुराणां तद्रात्रिः कर्काद्यं
दक्षिणायनम् १२५
गृहप्रवेशवैवाहप्रतिष्ठामौंजिबन्धनम्
मघादौ मंगलं कर्म विधेयं चोत्तरायणे १२६
याम्यायने गर्हितं च कर्म यत्नात्प्रशस्यते
माघादिमासौ द्वौ द्वौ च ऋतवः शिशिरादयः १२७
मृगाच्छिशिरवसंतश्च ग्रीष्माः स्युश्चोत्तरायणे
वर्षा शरच्च हेमंतः कर्काद्वै दक्षिणायने १२८
चांद्रो दर्शावधिः सौरः संक्रात्या सावनो दिनैः
त्रिंशद्भिश्चंद्रभगणो मासो
नाक्षत्रसंज्ञकः १२९
मधुश्च माधवः शुक्रः शुचिश्चाथ नभस्ततः
नभस्य इषःऊर्जश्च सहाश्चैव सहस्यकः १३०
तपास्तपस्य क्रमशश्चैत्रादीनां

समाह्वयाः
यस्मिन्मासे पौर्णमासी येन धिष्ण्येन संयुता १३१
तन्नक्षत्राह्वयो मासः पौर्णमासी
तदाह्वया
तत्पक्षौ दैव पित्राख्यौ शुक्लकृष्णौ
तथापरे १३२
शुभाशुभे कर्मणि च प्रशस्तौ भवतः सदा
क्रमात्तिथीनां ब्रह्माग्नी
विरिंचिविष्णुशैलजाः १३३
विनायकयमौ नागचंद्रौ स्कंदोऽकवासवौ
महेन्द्रवासवौ नागदुर्गादंडधराह्वयः १३४
शिवविष्णू हरिरवीकामः सर्वः कलीततः
चन्द्रविश्वेदर्शसंज्ञतिथीशाः पितरः
स्मृताः १३५
नंदाभद्राजयारिक्तापूर्णाः स्युस्तिथयः
पुनः
त्रिरावृत्त्या क्रमाज्ज्ञेया
नेष्टमध्येष्टदाः सिते १३६
कृष्णपक्षे त्विष्टमध्यानिष्टदाः क्रमशस्तदा
अष्टमी द्वादशी षष्ठी चतुर्थी च चतुर्दशी १३७
तिथयः पक्षरंध्राख्या ह्यतिरूक्षा प्रकीर्तिताः
समुद्र

मनुरंध्रांकतत्त्वसंख्यास्तुनाडिकाः १३८
त्याज्याः स्युस्तासु तिथिषु क्रमात्पंच
च सर्वदा
अमावास्या च नवमी हित्वा विषमसज्ञिका १३९
तिथयस्तुप्रशस्तास्युर्मध्यमा
प्रतिपत्सिता
षष्ठ्यां तैलं तथाष्टम्यां मासं क्षौरं
कलेस्तिथौ १४०
पूर्णिमादर्शयोर्नारीसेवनं परिवर्जयेत्
दर्शे षष्ठ्यां प्रतिपदि द्वादश्यां
प्रतिपर्वसु १४१
नवम्यां च न कुर्वीत कदाचिद्दंतधावनम्
व्यतीपाते च संक्रांतावेकादश्यां च
पर्वसु १४२
अर्कभौमदिने षष्ठ्यां नाभ्यंगो वैधृतौ
तथा
यः करोति दशम्यां च स्नानमामलकैर्नरः १४३
पुत्रहानिर्भवेत्तस्य त्रयोदश्यां धनक्षयः
अर्थपुत्रक्षयस्तस्य द्वितीयायां न संशयः १४४
अमायां च नवम्यां च सप्तम्यां च कुलक्षयः या पौर्णिमा दिवा चंद्रमती सानुमती स्मृता १४५
रात्रौ चन्द्रवती राकाप्यमावास्या तथा द्विधा

सिनीवाली चेंदुमती कुहूर्नेंदुमती मता १४६
कार्तिके शुक्लनवमी त्वादिः कृतयुगस्य च त्रेतादिर्माधवे शुक्ले तृतीया
पुण्यसंज्ञिता १४७
कृष्णापंचदशी माघे द्वापरादिरुदीरिता
कल्पादिः स्यात्कृष्णपक्षे नभस्यस्य
त्रयोदशी १४८
द्वादश्यूर्जे शुक्लपक्षे
नवम्यच्छेश्वयुज्यपि
चेत्रे भाद्रपदे चैव तृतीया
शुक्लसंज्ञिता १४९
एकादशी सिता पौषे ह्याषाढेर्देशमीसिता
माघे च सप्तमी शुक्ला नभस्ये
त्वसिताष्टमी १५०
श्रावणे मास्यमावास्या फाल्गुने मासि
पौर्णिमा
आषाढें कार्तिके मासि ज्यष्ठे चैत्रे च
पौर्णिमा १५१
मन्वादयो मानवानां
श्राद्धेष्वत्यंतपुण्यदा
भाद्रे कृष्णत्रयोदश्यां मघामिंदुः करे
रविः १५२
गजच्छाया तदा ज्ञेया श्राद्धे ह्यत्यंतपुण्यदा
एकस्मिन्वासरे तिस्रस्तिथयः

स्यात्तिथिक्षयः १५३
तिथिर्वारत्रये त्वेका ह्यधिका द्वे च
निंदिते
सूर्यास्तमनपर्यंतं यस्मिन्वारे तु या
तिथिः १५४
विद्यते सा त्वखंडा स्यान्न्यूना चेत्खंडसंज्ञिता
तिथेः पंचदशो भागः क्रमात्प्रतिपदादयः १५५
क्षणसंज्ञास्तदर्द्धानि तासामर्द्धप्रमाणतः स्थिश्चरश्चन्द्रः क्रूरोवक्रोखिलो बुधः १५६
लघुरीज्यो मृदुः शुक्रस्तीक्ष्णो
दिनकरात्मजः
अभ्यक्तो भानुवारे यः स नरः
क्लेशवान्भवेत् १५७
ऋक्षेशे कांतिभाग्भौमे व्याधिसौभाग्यमिंदुजे
जीवे नैवं सिते हानिर्मन्दे सर्वसमृद्धयः १५८
लंकोदयात्स्याद्वारादिस्तस्मादूर्ध्वमधोऽपिवा
देशांतरस्वचरार्द्धनाडीभिरपरे भवेत् १५९ बलप्रदस्य खेटस्य कर्म सिद्ध्य्ति यत्कृतम्

तत्कर्म बलहीनस्य दुःखेनापि न सिद्ध्य्ति १६०
इंदुज्ञजीवशुक्राणां वासराः सर्वकर्मसु फलदास्त्वितरे क्रूरे कर्मस्वभिमतप्रदाः १६१
रक्तवर्णो रविश्चंद्रो गौरो भौमस्तु लोहितः
दूर्वावर्णो बुधो जीवः पीतः श्वेतस्तु
भार्गवः १६२
कृष्णः सौरिः स्ववारेषु स्वस्ववर्णक्रिया
हिताः
अद्रिबाणाश्च यस्तर्कपातालवसुधाधाः १६३
बाणाग्निलोचनानिह्यवेदवाहुशिलीमुखाः
त्र्येकाहयो नेत्रगोत्ररामाश्चंद्र
रसर्तवः १६४
कुलिकाश्चोपकुलिका वारवेलास्तथा क्रमात्
प्रहरार्द्धप्रमाणास्ते विज्ञेयाः
सूर्यवासरात् १६५
यस्मिन्वारे क्षणो
वारदृष्टस्तद्वासराधिपः
आद्यः षष्ठो द्वितीयोऽस्मात्तत्षष्ठस्तु
तृतीयकः १६६
षष्ठः षष्ठश्चेतरेषां कालहोराधिपाः
स्मृताः
सार्द्धनाडीद्वयेनैव दिवा रात्रौ
यथाक्रमात् १६७

वारप्रोक्ते कर्मकार्ये तद्ग्रहस्य क्षणेऽपि सन्
नक्षत्रेशाः क्रमाद्दस्रयमवह्निपितामहाः १६८
चंद्रेशादितिजीवाहिपितरो भगसंज्ञकः अर्यमार्कत्वष्टृमरुच्छक्राग्निमित्रवासवः १६९
नैरृत्युदकविश्वेजगोविंदवसुतोयपाः
अजैकपादहिर्बुध्न्या पूषा चेति
प्रकीर्तिताः १७०
पूर्वात्रयं मघाह्यग्निविशाखायममूलभम्
अधोमुखं तु नवकं भानौ तत्र विधीयते १७१
बिलप्रवेशगणितभूतसाधनलेखनम् शिल्पकर्मकलाकूपनिक्षेपोद्धरणादि यत् १७२
मित्रेन्दुत्वाष्ट्रहस्तेन्द्रा दितिभांत्याश्विवायुभम् तिर्यङ्मुखाख्यं नवकं भानौ तत्र विधीयते १७३
हलप्रवाहगमन गंत्रीपत्रगजोष्ट्रकम्
खरगोरथनौयानालुलायहयकर्म च १७४
ब्रह्मविष्णुमहेशार्यशततारावसूत्तराः
ऊद्ध्वास्यं नवकं भानां प्रोक्तमत्र
विधीयते १७५
नृपाभिषेकमांगल्यवारणध्वजकर्म च प्रासादतोरणारामप्राकाराद्यं च

सिद्ध्य्ति १७६
स्थिरं रोहिण्युत्तराख्यं क्षिप्रं
सूर्याश्विपुष्यभम्
साधारणं द्विदैवत्यं वह्निभं च
प्रकीर्तितम् १७७
वस्वदित्यंवुपुष्याणि विष्णुभं
चरसंज्ञितम्
मृद्विंदुमित्रचित्रांत्यमुग्रं
पूर्वामघात्रिकम् १७८
मूलाद्रार्हीं!द्रभं तीक्ष्णं
स्वनामसदृशं फलम्
चित्रादित्यंबुविष्ण्वंबांत्याधिमित्रवसूडुषु १७९
समृगेज्येषु बालानां कर्णवेधक्रिया हिता
दस्रेन्द्वदितितिष्येषु करादित्रितये
तथा १८०
गजकर्माखिलं यत्तद्विधेयं स्थिरभेषु च वाजिकर्माखिलं कार्यं सूर्यवारे विशेषतः १८१
चित्रावरुणवैरिंचत्र्युत्तरासु गमागमम्
दर्शाष्टम्यां चतुर्दश्यां पशूनां न कदाचन १८२
मृदुध्रुवक्षिप्रचरविशाखापितृभेषु च हलप्रवाहं प्रथमं विदध्यान्मूलभे वृषैः १८३

हलादौ वृषनाशाय भत्रयं सूर्यमुक्तभात् अग्रे वृद्ध्यै त्रयं लक्ष्म्यै
सौम्यपार्श्वे च पंचकम् १८४
शूलत्रयेपि नवकं मरणाय च पंचकम्
श्रियै पुष्ट्यै त्रयं श्रेष्ठं
स्याच्चक्रे लांगलाह्वये १८५
मृदुध्रुवक्षिप्रभेषु पितृवायुवसूडुषु समूलभेषु बीजोप्तिरत्युत्कृष्टफलप्रदा १८६
भवेद्भत्रितयं मूर्ध्नि धान्यनाशाय राहुभात्
गले त्रयं कज्जलाय वृद्ध्यै च द्वादशोदरे १८७
निस्तंडुलत्वं लांगूले भवतु ष्टयभीतिदम् नाभौ वह्निः पचकं यद्बजोप्ताविति
चिंतयेत् १८८
स्थिरेष्वदितिसार्पांत्यपितृमारुतभेषु च
न कुर्याद्रोगमुक्तस्य
स्नानमाहींदुशुक्रयोः १८९
उत्तरात्रयमैतेन्द्रवसुवारुणभेषु च
पुष्यार्कपौष्णधिष्ण्येषु नृत्यारंभः
प्रशस्यते १९०
पूर्वार्द्धयुंजि षड्भानि
पौष्णभादुदभात्ततः
मध्ययुंजि द्वादशर्क्षाणीन्द्र
भान्नवभानि च १९१

परार्द्धयुंजि क्रमशः संप्रीतिर्दम्पतेर्मिथः जघन्यास्तोयपाद्रार्!हिपवनांतकनाकपाः १९२
क्रमादितिद्विदैवत्या बृहत्ताराः पराः समाः
तासां
प्रमाणघटिकास्त्रिंशन्नवतिद्यष्टयः १९३
क्रमादभ्युदिते चंद्रे नयत्यर्घसमानि च
अश्वग्रींद्वीज्यनैरृत्यत्वाष्ट्रजत्त्युराभवाः १९४
पितृद्विदैववस्वाख्यास्ताराः स्युः
कुलसंज्ञिकाः
धातृज्येष्ठादितिस्वातीपौष्णार्कहरिदेवताः १९५
अजाह्यंत्यकभौजंगताराश्चैवाकुलाह्वयाः
शेषाः कुलाकुलास्तारास्तासां मध्ये
कुलोडुषु १९६
प्रयाति यदि भूपालस्तदाप्नोति पराजयम् भेषूपकुलसंज्ञेषु जयमाप्नोति निश्चितम् १९७
संधिर्वापि तयोः साम्यं कुलाकुलगणोडुषु अर्कार्किभौमवारे चेद्भद्राया विषमांघ्रिभम् १९८
त्रिपुष्करं त्रिगुणदं द्विगुणं यमलाहिभम्

दद्यात्तद्दोषनाशाय गोत्रयं मूल्यमेव वा १९९
द्विपुष्करे द्वयं दद्यान्न दोषस्त्वृक्षभोऽपि वा
क्रूरविद्धो युतो वापि पुष्यो यदि बलान्विर्तः २००
विना पाणिग्रहं सर्वमंगलेष्विष्टदः सदा रामाग्निऋतुबाणाग्निभूवेदाग्निशरेषु च २०१
नेत्रबाहुशरेंद्विंदुबाहुवेदाग्निसंकराः
वेदनेत्राब्ध्यग्निशतबाहुनेत्ररदाः क्रमात् २०२
तारासंख्याश्च विज्ञेया दस्रादीनां पृथक् पृथक् अं
या दृश्यंते दीप्तताराः स्वगणे योगतारकाः २०३
वृषो
वृक्षोश्चभायाम्यधिष्ण्येयमकरस्तरुः उडुंबरश्चाग्निधिष्ण्ये रोहिण्यां जंबुकस्तरुः २०४
इन्दुभात्खदिरो जातः कृष्णप्लक्षश्च रौद्रभात्
संभूतोऽदितिभाद्वंशः पिप्पलः पुष्यसंभवः २०५
सर्पधिष्ण्यान्नागवृक्षो वटः पितृभसंभवः

पालाशो भाग्यभाज्जातः अक्षश्चार्यमसंभवः २०६
अरिष्टवृक्षो
रविभाच्छ्रीवृक्षस्त्वाष्ट्रसंभवः स्वात्यृक्षजोऽजुनो वृक्षो द्विदैवत्याद्विकंकतः २०७
मित्रभाद्बकुलोजातो विष्टिः
पौरंदरर्क्षजः
सर्ज्जवृक्षो मूलभाच्च वंजुलो
वारिधिष्ण्यजः २०८
पनसो वैश्वभाज्जातश्चार्कवृक्षश्च
विष्णुभात्
वसुधिष्ण्याच्छमीवृक्षः कदंबो
वारुणर्क्षजः २०९
अजाहेश्चूतवृक्षोभूद्बुध्न्यजः पिचुमन्दकः
मधुवृक्षः
पौष्णधिष्ण्याद्धिष्ण्यवृक्षाः
प्रकीर्तिताः २१०
यस्मिञ्छनैश्चरो धिष्ण्ये तद्वृक्षोऽच्य
प्रयत्नतः
योगेशा यमविश्वेंदुधातृजीवनिशाकराः २११
इंद्रतोयाहिवह्न्यर्कभूमिरुद्रकतोयपाः गणेशरुद्रधनदत्वष्टृमित्रषडाननाः २१२
सावित्री कमला गौरी नासत्यौ पितरोऽदितिः
वैधृतिश्च व्यतीपातो महापातावुभौ सदा २१३

परिघस्य च पूर्वार्द्धं सर्वकार्येषु गर्हितम्
विष्कंभवज्रयोस्तिस्रः षड्वा गंडातिगंडयोः २१४
व्याघाते नव शूले तु पंच नाड्यो हि गर्हिताः
अदितींदुमघाह्यश्वमूलमैत्रेज्यभानि च २१५
ज्ञेयानि सहचित्राणि मूर्द्धभानि यथाक्रमम्
लिखेदूर्ध्वगतामेकां तिर्यग्रेखास्त्रयोदश २१६
तत्र खार्जूरिके चक्रे कथितं मूर्ध्नि भं न्यसेत्
भाज्यैकरेखागतयोः सूर्याचंद्रमसोर्मिथः २१७
एकार्गलो दृष्टिपातश्चाभिजिद्वर्जितानि वै
विनाडीभिर्द्वादशभी रहितं घटिकाद्वयम् २१८
योगं प्रकरणं योगाः क्रमात्तु सप्तविंशतिः
इन्द्र
प्रःजापतिर्मित्रस्त्वष्टाभूहरितिप्रिया २१९
कीनाशःकलिरुद्रा

ख्योतिथ्यर्द्धेशास्त्वहिर्मरुत् बवादिवणिजांतानि शुभानि करणानि षट् २२० परीता विपरीता वा विष्टिर्नेष्टा तु मंगले
मुखे पंचगले चैका वक्षस्येकादश स्मृतः २२१
नाभौ चतस्रः षट् कट्यां तिस्रः पुच्छाख्यनाडिकाः
कार्यहानिर्मुखे मृत्युर्गलेवक्षसि निःस्वता २२२
कट्यामुन्मत्तता नाभौ च्युतिः पुच्छे ध्रुवं जयः
स्थिराणि मध्यमान्येषां मध्यनागचतुष्पदौ २२३
दिवामुहूर्ता रुद्राहिमित्रपितृवसूदकम् विश्वेविधातृब्रह्मेंद्ररुद्रा ग्निवसुतोयपाः २२४
अर्यमा भगसंज्ञश्च विज्ञेया दश पंच च ईशाजपादाहिर्बुध्न्यपूषाश्वियमवह्नयः २२५
धातृइन्द्रादितीज्याख्या विष्ण्वर्कत्वष्टृवायवः अह्नःपंचदशोभागस्तथा रात्रिप्रमाणतः २२६ मुहूर्तमानं द्वरावक्षणर्क्षाणि समेश्वरम्
अर्यमा राक्षसब्राह्मौ पित्र्याग्नेयौ

तथाभिजित् २२७
राक्षसाख्यौ ब्राह्मपित्र्यौ भर्गाजांशाविनादिषु
वारेषु वर्जनीयास्ते मुहूर्ताः शुभकर्मसु २२८
येषु ऋक्षेषु यत्कर्म कथितं निखिलं च तत् तद्दैवत्ये मुहूर्तेऽपि कार्यं
यात्रादिकं सदा २२९
भूकंपः सूर्यभात्सप्तमर्क्षे विद्युच्च
पंचमे
शूलोऽष्टमे च दशमे शनिरष्टादशे ततः २३०
केतुः पंचदशे दंड उल्का एकोनविंशतौ
निर्घातपातसंज्ञश्च ज्ञेयः स नवपंचमे २३१
मोहनिर्घातकंपाश्च कुलिशं परिवेषणम् विज्ञेया एकविंशर्क्षादारभ्य च यथाक्रमम् २३२
चन्द्रयुक्तेषु भेष्वेषु शुभकर्म न
कारयेत्
सूर्यभात्सर्वपित्र्यर्क्षं
त्वाष्ट्रमित्राप्तभेषु च २३३
सविष्णुभेषु क्रमशो हस्तभाच्चंद्रसंयुतः
धिष्ण्ये तावति सत्यत्र दुष्टयोगः
पतत्यसौ २३४
चंडीशचंडायुधाख्यस्तस्मिन्नैवाचरेच्छुभम्
त्रयोदश स्युर्मिलनसंख्यया तिथिवारयोः

२३५
क्रकचो नाम योगोऽय मंगलेष्वतिगर्हितः सप्तम्यामर्कवारश्चेत्प्रतिपत्सौम्यवासरे २३६
संवतयोगो विज्ञेयः शुभकर्मविनाशकृत् आनन्दः कालदंडाख्यो धूम्रधातृसुधाकराः २३७
ध्वांक्षध्वजाख्यश्रीवत्सवज्रमुद्गरछत्रकाः
मित्रमानसपद्माख्यलुम्बकोत्पातमृत्यवः २३८
काणसिद्धिशुभा मृत्युमुशलांतककुंजराः राक्षसाख्यवरस्थैर्यवर्द्धमानाः क्रमादमी २३९
योगाः स्वसंज्ञाफलदा अष्टाविंशतिरीरिताः रविवारे क्रमादेव दस्रभादिंदुभाद्विधौ २४०
सार्पाद्भौमे बुधे हस्तान्मैत्रभात्सुरमंत्रिणि वैश्वदेवाद्भृगुसुते वारुणाद्भास्करात्मजे २४१
हस्तर्क्षं च रवाविन्दौ चन्द्रभं दस्रभं
कुजे
सौम्ये मित्रभमाचार्यं तिष्यः पोष्णभृगोः
सुते २४२
रोहिणी मंदवारे च सिद्धियोगाह्वया अमी

आदित्यभौमयोर्नन्दा भद्रा शुक्रशशांकयोः २४३
जया सौम्ये गुरौ रिक्ता शनौ पूर्णेति नो शुभाः
नंदा तिथिः शुक्रवारे सौम्ये भद्रा कुजे जया २४४
रिक्ता मन्दे गुरोर्वारे पूर्णा सिद्धाह्वया अमी
एकादश्यामिन्दुवारो द्वादश्यामर्कवासरः २४५
षष्ठी गुरौ तृतीया ज्ञेऽष्टमी शुक्रे शनैश्चरे
नवमी पंचमी भौमे दग्धयोगाः प्रकीर्तिताः २४६
भरण्यर्कदिने चंद्रे चित्राभौमे तु विश्वभम्
बुधे श्रविष्ठार्यमभे गुरौ ज्येष्ठा भृगोर्दिने २४७
रेवती मंदवारे तु ग्रहजन्मर्क्षनाशनम् विशाखादिचतुर्वर्गमर्कवारादषु क्रमात् २४८
उत्पातमृत्युकाणाख्यसिद्धियोगाः प्रकीर्तिताः
तिथिवारोद्भवा नेष्टा योगा वारर्क्षसंभवाः २४९ हूणवंगखसेष्वन्यदेशेष्वतिशुभप्रदाः

घोराष्टाक्षीमहोदर्यो मन्दा मंदाकिनी तथा २५०
मिश्रा राक्षसिका सूर्यवारादिषु यथाक्रमम्
शूद्रतस्करवैश्यक्ष्मादेवभूपगवां क्रमात् २५१
अनुक्तानां च सर्वेषां घोराद्याः सुखदाः
स्मृताः
पूर्वाह्णे नृपतीन्हन्ति
विप्रान्मध्यंदिने विशः २५२
अपराह्णेऽस्तगे शूद्रान्प्रदोषे च पिशाचकान्
निशि रात्रिचरान्नाट्यकारानपररात्रिके
२५३
गोपानुषसि संध्यायां लिगिनो रविसंक्रमः दिवा चेन्मेषसंक्रांतिरनर्थकलहप्रदा २५४
रात्रौ सुभिक्षमतुलं
संध्ययोर्वृष्टिनाशनम्
हरिशार्दूलवाराहखरकुंजरमाहिषाः
अश्वश्वाजवृषाः पादायुधाः करणवाहनाः २५५
मुशुंडी च गदा खड्ग् दंड इष्वासतोमरौ २५६
कुन्तपाशांकुशास्त्रेषून्बिभर्तिं करयोस्त्विनः
अन्नं च पायसं भैक्ष्यं सयूषं च पयो दधि २५७
मिष्टान्नं गुडमध्वाज्यशर्करा ववतो हविः

ववोवीवणिजेविश्वां बालवे गोचरस्थितौ २५८
कौलवे शकुनौ भानुः किंस्तुघ्ने
चोर्द्ध्वसंस्थितः
चतुःपादे तिले नागे सुप्तः क्रांतिं
करोति हि २५९
धर्मायुर्वृष्टिषु समं श्रेष्ठं नष्टं
फलं क्रमात्
आयुधं वाहनाहारौ यज्जातीयं जनस्य च २६०
स्वापोपविष्टास्तिष्ठंतस्ते लोकाः क्षेममाप्नुयुः
अंधकं मंदसंज्ञं च मध्यसंज्ञं सुलोचनम् २६१
पपीयाद्गणयेद्भानि रोहिण्यादिचतुर्विधम् स्थिरभेष्वर्कसंक्रांतिर्ज्ञेया विष्णुपदाह्वया २६२
षडशीतिमुखा ज्ञेया द्विस्वभावेषु राशिषु तुलाघटाजयोर्ज्ञेयो विषुवत्सूर्यसंक्रमः २६३
याम्यायने स्थिरे त्वाद्याः पराः सौम्येन्दुमूर्तिभैः
मेध्या विषुवति प्रोक्ताः पुण्यनाड्यस्तु षोडश २६४
संध्या त्रिनाडी
प्रमितार्कबिंबोर्द्धोदयास्ततः
प्राक्पश्चाद्याम्यसौम्ये चेत्पुण्यं
पूंवापरेऽहनि २६५

यादृशेनेंदुना भानॐ सक्रांतिस्तादृशं फलम्
नरः प्राप्नोति तद्रशौ शीतांशोः साध्वसाधु च २६६
संक्रांतेः परतो भानुर्भुक्त्वा यावद्भिशकैः
रवेरयनसंकांतिस्तदा तद्राशिसंक्रमात् २६७
सक्रांतिग्रहगर्क्षंवा जन्मन्युभयपार्श्वयोः व्रतोद्वाहादिकेष्वेव द्वयं नेष्टं तु तत्क्रमात् २६८
तिलोपरिलिखेच्चक्रं त्रित्रिशूलं
त्रिकोणकम्
तत्र हेम विनिक्षिप्य
दद्याद्दोषापवृत्तये २६९
ताराबलेन शीतांशुर्बलवांस्तद्वशाद्रविः बली संक्रममाणरतु तद्वत्खेटा बलाधिकाः २७०
शुभोऽको जन्मतस्त्र्यायदशषट्सु मुनीश्वर
नवपञ्चांबुरिष्फस्थैर्व्यर्किभिर्विध्यते न चेत् २७१
शुभो जन्मर्क्षतश्चंद्रो द्यूनांगायारिस्वत्रिषु यथेष्टांत्यांबुधर्मस्थैर्विबुधैर्विध्

यते न चेत् २७२
त्र्यायारिषु कुजः श्रेष्ठो जन्मना
चेन्न विध्यते
व्ययेष्वंकस्थितैः सौरिसौम्यसूर्यैः
शुभौंषधात् २७३
ज्ञः स्वायार्यष्टखायेषु जन्मतश्चेन्न
विध्ययते
धीत्र्यकादिगजांतस्थैः शशांकरहितैः
शुभैः २७४
जन्मराशेर्गुरुः श्रेष्ठः
स्वायगोऽध्यस्तगो न चेत्
विध्यतेंत्याष्टखांबुत्रिगतैः
खेटैर्मुनीश्वर २७५
जन्मभादासुताष्टांकांत्यायेष्विष्टो
भृगोःसुतः
चेन्न विद्धोऽष्टसप्तांगम्
खांकाद्यायारिरामगैः २७६
न ददाति शुभं किंचिद्गोचरे वेधसंयुते तस्माद्वेधं विचार्याथ कथनीयं शुभाशुभम् २७७
वामभेदविधानेन दुष्टोऽपि स्याच्छुभङ्करः सौम्येक्षितोऽनिष्टफलः शुभदः पापवीक्षितः २७८
निष्फलौ तौ ग्रहौ स्वेन शत्रुणा च विलोकितौ
नीचराशिगतः स्वस्य शत्रोः क्षेत्रगतोऽपि

वा २७९
शुभाशुभफलं नैव दद्यादस्तमितोपि वा
ग्रहेषु विषमस्थेषु शांतिं
कुर्यात्प्रयत्नतः २८०
हानिर्वृद्धिर्ग्रहाधीना तस्मात्पूज्यतमा ग्रहाः मणिर्मुक्ताफलं विद्रुमाख्यं मरकतं तथा २८१
पुष्परागं तथा वज्रं नीलं गोमेदसंज्ञितम् दूर्य्यं च भास्करादीनां तुष्ट्यै धार्यं यथाक्रमम् २८२
शुक्लपक्षादिदिवसे चंद्रो यस्य शुभप्रदः स पक्षस्तस्य शुभदः कृष्णपक्षोन्यथाऽशुभः २८३
शुक्लपक्षे शुभश्चंद्रो द्वितीयनवपंचमे रिःफरंध्रांबुसंस्थैश्चैन्न विद्धो गगनेचरैः २८४
जन्म संपद्विपत् क्षेम प्रत्यरिः साधको वधः
मित्रं च परममित्रं जन्मभात्तु पुनः पुनः २८५
जन्मत्रिपंचसप्ताख्यास्तारा नेष्टफलप्रदाः
शाकं गुडं च लवणं सतिलं कांचनं क्रमात् २८६
अनिष्टफलनाशाय दद्यादेतद्द्विवजातये

कृष्णे बलवती तारा शुक्लपक्षे बली शशी चंद्रस्य द्वादशावस्था राशौराशौ यथाक्रमम् २८७
यात्रोद्वाहादिकार्येषु नामतुल्यफलप्रदाः
षष्टिघ्नं गतचन्द्रर्क्षं
तत्कालघटिकान्वितम्
वेदघ्नमिषुवेदांत्यमवस्था भानुभागतः २८८
प्रवासनष्टाख्यमृता जयो हास्यं रतिर्मुदा
शनिभुक्तिर्ज्वरः कंपः
सुस्थितिर्नामसन्निभाः २८९
पट्टबंधनयानोग्रसंधिविग्रहभूषणम्
धात्वाकरं युद्धकर्म मेषलग्ने
प्रसिद्ध्य्ति २९०
मंगलानि
स्थिराण्यंबुवेश्मकर्मप्रवर्तनम्
कृषिवाणिज्यपश्वादिदुष्टलग्ने
प्रसिद्ध्य्ति २९१
कलाविज्ञानशिल्पानि भूषणाहवसश्रंवम्
गजोद्वाहाभिषेकाद्यं कर्त्तव्यं
मिथुनोदये २९२
वापीकूपतडागादि वारिबंधनमोक्षणम् पौष्टिकं लिपिलेखादि कर्तव्यं कर्कटोदये २९३
इक्षुधान्यवणिक्पण्यकृषिसेवादयस्स्थिरेसाहसाहवभूपाद्यं सिंहलग्ने

प्रसिद्ध्य्ति २९४
विद्याशिल्पौषधं कृत्यं भूषणं च चरस्थिरम्
कन्या लग्ने विधेयं च पौष्टिकाखिलमंगलम् २९५
कृषिवाणिज्ययानं च पशूद्वाहव्रतादिकम् तुलायामखिलं कर्म तुलाभाराश्रिते च यत् २९६
स्थिरकर्माखिलं कार्यं राजसेवाभिषेचनम् चौर्यकर्मस्थिरारंभाः कर्तव्याः वृश्चिकोदये २९७ व्रतोद्वाहप्रयाणाश्वगजशिल्पकलादिकम् चर स्थिरविमिश्रं च कर्तव्यं कार्मुकोदये २९८
चापबंधनमोक्षास्त्रकृषिगोश्वादिकर्म यत् प्रस्थानं पशुदासादि कर्तव्यं मकरोदये २९९
कृषिवाणिज्यपश्वंबुशिल्पकर्मकलादिकम् जलपात्रास्त्रशस्त्रादि कर्तव्यंकलशोदये ३००
व्रतोद्वाहाभिषेकांबुस्थापनं सन्निवेशनम्
भूषणं जलपात्राश्वकर्म मीनोदये शुभम् ३०१ मेषादिषु विलग्नेषु शुद्धेष्वेवं प्रसिद्ध्य्ति क्रूरग्रहेक्षितेषूग्रसंयुतेषूग्रमेव हि

३०२
गोयुग्मकर्ककन्यांत्यतुलाचापधराः शुभाः शुभर्क्षत्वाशुभासत्य इतरा पापराशयः ३०३ ग्रहयोगावलोकाभ्यां राशिर्धत्ते ग्रहोद्भवम्
फलं ताभ्यां विहीनोऽसौ स्वभावमुपसर्पति ३०४
आदौ संपूर्णफलदं मध्ये मध्यफलप्रदम् अंते तुच्छफले लग्ने सर्वस्मिन्नेवमेव हि ३०५
सर्वत्र प्रथमं लग्नं कर्तुश्चंद्रबलं ततः
कल्प्यामदिंदौ बलिनि सप्तमे बलिनो ग्रहाः ३०६
चंद्रस्य वलिमाधारमाधेय चान्यखेटकम्
आधारभूतेनाधेयं धीयते परिधिष्ठिनम् ३०७
चेदिन्दुः शुभदः सर्वे ग्रहाः
शुभफलप्रदाः
अशुभश्चेदशुभदा वर्जयित्वा धनाधिपम् ३०८
लग्नस्याभ्युदिता येंशास्तेष्वंशेषु स्थितो ग्रहः
लग्नोद्भवं फलं धत्ते धनातीतो द्वितीयकम् ३०९
एवं स्थानेषु शेषेषु चैवमेवं प्रकल्पयेत् लग्नं सर्वगुणोपेतं लभ्यतेऽल्पैर्दिनैर्नहि ३१०

दोषाल्पत्वं गुणाधिक्यं बहु संततमिष्यते दोषाद्दुष्टो हि कालस्तमपि मार्ष्टुं
पितामहः ३११
अप्यशौचगुणाधिक्यं दोषान्यत्ते ततो हि ते
अमारिक्ताष्टमीषष्ठीद्वादशीप्रतिपत्स्वपि ३१२
परिघस्य च पूर्वार्द्धं व्यतीपाते
सवैधृतौ
संध्यासूपप्लवे विष्ट्यामशुभं
प्रथमार्त्तवम् ३१३
रुग्णा पतिप्रिया दुःखी पुत्रिणी भोगनी
तथा
पतिव्रता केशयुक्ता सूर्यवारादिषु
क्रमात् ३१४
यामाग्निरौद्रभाग्याहिद्वीशेंद्रा
दिह्युपद्विषाः
तारका न हिता मासा मधूर्जशुचिपौषकाः ३१५
भद्रा च स्रंकमो निद्रा रात्रिश्चंद्रा
र्कयोर्ग्रहः
कुलटा पापभोगेषु निंद्यर्क्षे
निंन्द्यवासरे ३१६
तिलाज्यदूर्वा जुहुयाद्गायत्र्याष्टशतं बुधः
सुवर्णगोतिलान्दद्यात्सर्वदोषापनुत्तये ३१७
आद्या निशाश्चतस्रस्तु त्याज्या ह्यपि

समाः परैः
ओजराश्यंशगे चंद्रे लग्ने पुंग्रहवीक्षिते ३१८
उपवीती युग्मतिथावनग्नः
कामयेत्स्त्रियम्
पुत्रार्थी पुरुषस्त्यक्त्व
पौष्णमूलाहिपित्र्यभम् ३१९
प्रसिद्धे प्रथमे गर्भे तृतीये वा
द्वितीयके
मासे पुंसवनं कार्यं सीमंतं च यथा तथा ३२०
चतुर्थे मासि षष्ठे वाप्यष्टमे वा तदीश्वरे
बलोपपन्ने दंपत्योश्चंद्रताराबलान्विते ३२१
अरिक्तापर्वदिवसे कुजजीवार्कवासरे तीक्ष्णमिश्रार्कवर्ज्येषु पुंभांशे रात्रिनायके ३२२
शुद्धेऽष्टमे जन्मलग्नात्तयोर्लग्ने न नैधने
शुभग्रहयुते दृष्टे पापदृष्टिविवर्जिते ३२३
शुभग्रहेषु धीधर्मकेंद्रेष्वरिभवे त्रिषु
पापेषु सत्सु चंद्रेत्यं! निधनाद्यरिवर्जिते ३२४ क्रूरग्रहाणामेकोपि

लग्नादंत्यात्मजाष्टगः
सीमंतिनीं वा तद्गर्भं बली हंति न संशयः ३२५
तस्मिञ्जन्ममुहूर्तेऽपि सूतकांतेपि वा शिशोः
जातकर्म प्रकर्तव्यं पितृपूजनपूर्वकम् ३२६
सूतकांते नामकर्म विधेयं तत्कुलोचितम् नामपूर्वं प्रशस्तं स्यान्मंगलैः सुसमीक्षितैः ३२७
देशकालोपघाताद्यैः कालातिक्रमणं यदा अनस्तगे भृगावीज्ये तत्कार्ये चोत्तरायणे ३२८
चरस्थिरमृदुक्षिप्रनक्षत्रे शुभवासरे चन्द्रताराबलोपेते दिवसे च शिशोः पितुः ३२९
शुभलग्ने शुभांशे च निधने शुद्धिसंयुते षष्ठे मास्यष्टमे वापि पुंसां स्त्रीणां तु पञ्चमे ३३०
सप्तमे मासि वा कार्यं नवान्नप्राशनं शुभम्
रिक्तां दिनक्षयं नन्दां द्वादशीमष्टमीमथ ३३१
त्यक्त्वावान्यतिथिषु प्रोक्तं प्राशनं शुभवासरे
चरस्थिरमृदुक्षिप्रनक्षत्रे शुभनैधने

३३२
दशमे शुद्धिसंयुक्ते शुभलग्ने शुभांशके पूर्वार्द्धे सौम्यखेटेन संयुक्ते वीक्षितेऽपि वा ३३३
त्रिषष्ठलाभगैः क्रूरैः केंद्रधीधर्मगैः
शुभैः
व्ययारिनिधनस्थे च चन्द्रेऽन्नप्राशनं
शुभम् ३३४
तृतीये पञ्चमे चाब्दे स्वकुलाचारतोऽपि वा
बालानां जन्मतश्चौलं
स्वगृह्योक्तविधानतः ३३५
सौम्यायने नास्तगयोः
सुरारिसुरमन्त्रिणोः
अपर्वरिक्तातिथिषु
शुक्रेज्यज्ञेंदुवासरे ३३६
दस्रादितीज्यचंद्रेन्द्रपूषभानि शुभानि
च
चौलकर्मणि हस्तर्क्षात्र्त्रीणित्रीणि च
विष्णुभात् ३३७
पट्टबंधनचौकान्नप्राशने चोपनायने
शुभदं जन्मनक्षत्रमशुभं त्वन्यकर्मणि ३३८
अष्टमे शुद्धिसंयुक्ते शुभलग्ने शुभांशके
जन्माष्टमे न शीतांशौ
षष्ठाष्टांत्यविवर्जिते ३३९
धनत्रिकोणकेंद्रस्थैः शुभैस्त्र्यायारिगैः परैः

अभ्यक्ते सन्ध्ययोर्नारे निशि भुक्त्वा न
वाहवे ३४०
नोत्कटे भूषिते नैव याने न नवमेऽह्नि च
क्षौरकर्म महीपानां पच्चमेपंचमेऽहनि ३४१
कर्तव्यं क्षौरनक्षत्रेऽप्यथ वास्योदये शुभम्
नृपविप्राज्ञया यज्ञे मरणे बन्धमोक्षणे ३४२
उद्वाहेऽखिलवारर्क्षतिथिषु क्षौरमिष्टदम्
कर्तव्यं मङ्गलेष्वादौ मङ्गलाय
क्षुरार्पणम् ३४३
नवमे सप्तमे वापि पञ्चमे दिवसेऽपिवा
तृतीये बीजनक्षत्रे शुभवारे शुभोदये ३४४
सम्यग्गृहाण्यलंकृत्य वितानध्वजतोरणैः
आशिषो वाचनं कार्यं पुण्यं
पुण्यांगनादिभिः ३४५
सहवादित्रनृत्याद्यैर्गत्वा प्रागुत्तरां दिशम्
तत्र मृदततस्तीक्ष्णा गृहीत्वा पुनरागतः ३४६
मृण्मयेऽप्यथ वा वैणवेऽपि पात्रे प्रपूरयेत्
अनेकबीजसंयुक्तं तोयं पुष्पाभिशोभितम् ३४७
आधानादष्टमे वर्षे जन्मतो वाग्रजन्मनाम्

राज्ञामेकादशे मौंजीबंधनं द्वादशे विशाम् ३४८
जन्मतः पंचमे वर्षे वेदशास्त्रविशारदः उपवीती यतं श्रीमान्कार्यं तत्रोपनायनम् ३४९
बालस्य बलहीनोऽपि सितो जीवः शुभप्रदः यथोक्तवत्सरे कार्यमनुक्ते नोपनायनम् ३५० दृश्यमानगुरौ शुक्रे शाखेशे चोत्तरायणे वेदानामधिपा जीवशुक्रभौमबुधाः क्रमात् ३५१
शरद्ग्रीष्मवसंतेषु व्युत्क्रमात्तु द्विजन्मनाम्
मुख्यं साधारणं तेषां तपोमासादिपंचसु ३५२
स्वकुलाचारधर्मज्ञो माघमासे तु फाल्गुने
विधिज्ञश्चार्थवांश्चैत्रे
वेदवेदांगपारगः ३५३
वैशाषे धनवान्वेदशास्त्रविद्याविशारदः उपनीतोबलाढ्यश्च ज्येष्टे विधिविदां वरः
३५४
शुक्लपक्षे द्वितीया च तृतीया पंचमी तथा
त्रयोदशी च दशमी सप्तमी व्रतबंधने ३५५
श्रेष्ठा त्वेकादशी षष्ठी
द्वादश्यन्यास्तु मध्यमाः
कृष्णे द्वित्रीषुसंख्याश्च तिथ्योऽन्या
ह्यतिनिंदिताः ३५६
धिष्णान्यर्कत्रयांतेज्यरुद्रा

दित्युत्तराणि च
विष्णुत्रयाश्विमित्राब्जयोनिभान्युपनायने ३५७
जन्मभाद्दशमं कर्म संघातर्क्षं तु षोडशम् अष्टादशं समुदयं त्रयोविंशं विनाशनम् ३५८
मानसं पंचविंशर्क्षं नाचरेच्छुभमेषु तु
आचार्यसौम्यकाव्यानां वाराः शस्ताः
शशीनयोः ३५९
वारौ तु मध्यमौ चैव व्रतेऽन्यौ निंदितौ
मतौ
त्रिधा विभज्य दिवसं तत्रादौ कर्म
दैविकम् ३६०
द्वितीये मानुषं कार्यं तृतीयेंशे च
पैतृकम्
स्वनीचगे तदंशे वा स्वारिभे वा तदंशके ३६१
गुरुशिखिनोश्च शाखेशे कलाशीलविवर्जितः
स्वाधिशत्रुगृहस्थे वा तदंशस्थेऽथ वा
व्रती ३६२
शाखेशे वा गुरौ शुक्रे महापातककृद्भवेत्
स्वोच्चसंस्थे तदंशे वा स्वराशौ राशिगे
गणे ३६३
शाखेशे वा गुरौ शुक्रे केंद्रगे वा
त्रिकोणगे
अतीव धनवांश्चैव वेदवेदांगपारगः ३६४
परमोच्चगते जीवे शाखेशे वाथ वा सिते व्रती विशुद्धे निधने वेदशास्त्रविशारदः

३६५
स्वाधिमित्रगृहस्थे वा तस्योच्चस्थे तदंशगे
गुरौ भृगौ वा शाखेशे विद्याधनसमन्वितः ३३६
शाखाधिपतिवारश्च शाखाधिपबलं शिशोः शाखाधिपतिलग्नं च दुर्लभं त्रितयं व्रते ३६७
तस्माद्वेद्वांशगे चंद्रे व्रती विद्याविशारदः
पापांशगे स्वांशगे वा दरिद्रो नित्यदुःखितः ३६८
श्रवणादिनि नक्षत्रे कर्कांशस्थे निशाकरे तदा व्रती वेदशास्त्रधनधान्यसमृद्धिमान् ३६९
शुभलग्ने शुभांशे च नैधने शुद्धिसंयुते लग्ने तु निधने सौम्यैः संयुते वा निरीक्षिते ३७०
इष्टैर्जीवार्कचंद्राद्यैः
पंचभिर्बलिभिर्ग्रहैः
स्थानादिबलंसपूर्णैश्चतुर्भिर्वा
शुभान्वितैः ३७१
ईक्षन्नैवात्रैकविंशमहादोषविवर्जिते
राशयः सकलाः श्रेष्ठाः
शुभग्रहयुतेक्षिताः ३७२
शुभनवांशकगता ग्राह्यास्ते शुभराशयः

न कदाचित्कर्कटांशशुभेक्षितयुतोऽपि वा ३७३
तस्माद्गोमिथुनांशाश्च तुलाकन्यांशकाः शुभाः
एवंविधे लग्नगते नवांशे व्रतमीरितम् ३७४
त्रिषडायगतैः पापैः
षडष्टांत्यविवर्जितैः
शुभैःषष्ठाष्टलग्नांत्यवर्जितेन
हिमांशुना ३७५
स्वोच्चसंस्थोऽपि शीतांशुर्व्रतिनो यदि
लग्नगः
न करोति शिशुं निःस्वं सर्वतः
क्षयरोगिणम् ३७६
स्फूर्जिते केंद्रगे भानौ व्रतिनां
पितृनाशनम्
पंचदोषोनितं लग्नं शुभदं चोपनायने ३७७
विना वसंतऋतुना कृष्णपक्षे गलग्रहे
अनध्याये विष्टिषष्ठ्योर्न तु
संस्कारमर्हति ३७८
त्रयोदश्यादिचत्वारि
सप्तम्यादिदिनत्रयम्
चतुर्थी वा शुभाः प्रोक्ता अष्टावेते
गलग्रहाः ३७९
क्षुरिकाबंधनं वक्ष्ये नृपाणां प्राक्करग्रहात्
विवाहोक्तेषु मासेषु

शुक्लपक्षेऽप्यनस्तगे ३८०
जीवे शुक्रे च भूपुत्रे चंद्र
ताराबलान्विते
मौंजीबंधोक्ततिथिषु कुजवर्जितवासरे ३८१
नचेन्नवांशके कर्तुरष्टमोदयवर्जिते
शुद्धेऽष्टमे विधौ लग्ने
षष्ठाष्टांत्यविवर्जिते ३८२
धनत्रिकोणकेंद्रस्थैः शुभैस्त्र्यायारिगैः परैः
क्षुरिकाबंधनं
कार्यमर्चयित्वापरान्पितॄन् ३८३
अर्चयेत्क्षुरिकां सम्यग्देवतानां च
सन्निधौ
ततः सुलग्ने बध्नीयात्कट्यां
लक्षणसंयुताम् ३८४
आयामार्द्धाग्रविस्तारप्रमाणेनैवच्छेदयेत्
तच्छेदखंडान्यायाः स्युर्ध्वजाये
रिपुनाशनम् ३८५
घूम्राये मरणं सिंहे जयः शुनि च रोगिता
धनलाभो वृषेऽत्यतं दुःखी भवति गर्दभे ३८६
गजायेऽत्यतसंप्रीतिर्ध्वांक्षे
वित्तविनाशनम्
खड्गपुत्रिकयोर्मानं गणयेत्स्वांगुलेन
तु ३८७
मानांगुलेषु पर्यायामेकादशमितां त्यजेत्

शेषाणामगुलीनां च फलानि स्युर्यथाक्रमम् ३८८
पुत्रलाभः शत्रुवधः स्त्रीलाभो गमनं शुभम्
अर्थहानिश्चार्थवृद्धिः प्रीतिः सिद्धिर्जयः स्तुतिः ३८९
स्थितो ध्वजे वृषाये वा नष्टाचेत्पूर्वतो व्रणम्
सिंहे गजे मध्यभागे त्वंतभागे श्वकाकयोः ३९०
धृम्रगर्द्दभयोर्नैव व्रणं श्रयॐत्यभागगम्
अथोत्तरायणे शुक्रजीवयोर्दृश्यमानयोः ३९१
द्विजातीनां गुरोर्गेहान्निवृत्तानां यतात्मनाम्
चित्रोत्तरादितीज्यांत्यहरिमित्रविधातृषु ३९२
भेष्वर्केदुज्ञेज्यशुक्रवारलग्नांशकेषुच
प्रतिपत्पर्वरिक्तामा चाष्टमी च
दिनत्रयम् ३९३
हित्वान्यदिवसे कार्यं समावर्तनमुंडनम्
सर्वाश्रमाणां विप्रेंद्र ह्युत्तमोऽय
गृहाश्रमः ३९४
सुखं तत्रापि भामिन्यां शीलवत्यां स्थितं

ततः
तस्याः सच्छीललब्धिस्तु सुलग्नवशतः खलु ३९५
पितामहोक्तं संवीक्ष्य लग्नशुद्धिं प्रवच्म्यहम्
पुण्येऽह्निलक्षणोपेतं सुखासीनं सुचेतसम् ३९६
प्रणम्य देववत्पृच्छद्दैवज्ञं भक्तिपूर्वकम्
तांबूलफलपुष्पाद्यैः पूर्णांजलिरुपागतः ३९७
तत्र चेल्लग्नगः क्रूरस्तस्मात्सप्तमगः कुजः
दंपत्योर्मरणं वाच्यं वर्षाणामष्टकात्पुरा ३९८
यदि लग्नगतश्चंद्रस्तस्मात्सप्तमगः कुजः विज्ञेयं भर्तृभरणमष्टवर्षांतरे बुधैः ३९९
लग्नात्पंचमगः पापः शत्रुदृष्टश्च नीचगः
मृतपुत्राथ वा कन्या कुलटा वा न संशयः ४००
तृतीयपंचसप्तायकर्मगो वा निशाकरः
लग्नात्करोति संबंधं
दंपत्योर्गुरुवीक्षितः ४०१
तुलागोकर्कटा लग्नसंस्थाः शुक्रेंदुसंयुताः
वीक्षिताः पृच्छतां नॄणां कन्यालाभो

भवेत्तदा ४०२
स्त्रीद्रेष्कोणः स्त्रीनवांशे
युग्मलग्नं समागतम्
वीक्षितं चंद्रशुक्राभ्यां कन्यालाभो
भवेत्तदा ४०३
एवं स्त्रीणां भर्तृलब्धिः पुंलग्ने पुंनवांशके
पृच्छकस्य भवेल्लग्नं पुंग्रहैरवलोकितम् ४०४
कृष्णपक्षे प्रश्नालग्नाद्यस्य राशौ शशी यदा
पापदृष्टोऽथ वा रंध्रे न संबंधो भवेत्तदा ४०५
पुण्यैर्निमित्तशकुनैः प्रश्नकाले तु
मंगलम्
दंपत्योरशुभैरेतैरशुभं सर्वतो भवेत् ४०६
पंचांगशुद्धिदिवसे चंद्रताराबलान्विते
विवाहभस्योदये वा कन्यावरणमन्वयैः ४०७
भूषणैः पुष्पतांबूलफलैर्गंधाक्षतादिभिः
शुक्लांबरैर्गीतवाद्यैर्विघ्नाशीर्वचनैः सह ४०८
कारयेत्कन्यकागेहे वरः प्रणवपूर्वकम्
तदा कुर्यात्पिता तस्याः प्रदानं
प्रीतिपूर्वकम् ४०९
कुलशीलवयोरूपवित्तविद्यायुताय च
वराय च रूपवतीं कन्यां दद्याद्यवीयसीम्

४१०
संपूज्य प्रार्थयित्वा च शचीं देवीं गुणाश्रयाम्
त्रैलोक्यसुन्दरीं
दिव्यगंधमाल्यांबरावृताम् ४११
सर्वलक्षणसंयुक्तां सर्वाभरणभूषिताम्
अनर्घमणिमालाभिर्भासयंतीं दिगंतरान् ४१२
विलासिनीसहस्राद्यैः सेवमानामहर्निशम्
एवंविधां कुमारीं तां पूजांते
प्रार्थयेदिति ४१३
देवींद्राणि नमस्तुभ्यं देवेंद्र प्रियभामिनि
विवाहे भाग्यमारोग्यं पुत्रलाभं च देहि मे ४१४अं
युग्मेऽब्दे जन्मतः स्त्रीणां प्रीतिदं पाणिपीडनम्
एतत्पुंसामयुग्मेऽब्दे व्यत्यये नाशनं
तयोः ४१५
माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभप्रदाः
मध्यमः कार्तिको मार्गशीर्षो वै निंदिताः
परे ४१६
न कदाचिद्वशर्क्षेषु भानोराद्रार्प्र! वेशनात्
विवाहो देवतानां च प्रतिष्ठा चोपनायनम् ४१७
नास्तंगते सिते जीवे न तयोर्बालवृद्धयोः

न गुरौ सिंहराशिस्थे सिंहांशकगतेपि वा ४१८
पश्चात्प्रागुदितः शुक्रो दशत्रिदिवसं शिशुः
वृद्धः पंचदिनं पक्षं गुरुः पक्षं च
सर्वतः ४१९
अप्रबुद्धो हृषीकेशो यावत्तावन्न मंगलम्
उत्सवे वासुदेवस्य दिवसे नान्यमंगलम् ४२०
न जन्ममासे जन्मर्क्षे न जन्मदिवसेऽपि च
आद्यगर्भसुतस्याथ दुहितुर्वा करग्रहः ४२१
नैवोद्वाहो ज्येष्ठपुत्रीपुत्रयोश्च
परस्परम्
ज्येष्ठमासे तयोरेकज्येष्ठे श्रेष्ठश्च
नान्यथा ४२२
उत्पातग्रहणादूर्द्ध्वं सप्ताहमखिलग्रहे
नाखिले त्रिदिनं नेष्टं त्रिद्युस्पृक् च
क्षयं तथा ४२३
ग्रस्तास्ते त्रिदिनं पूर्वं
पश्चाद्ग्रस्तोदयेऽथवा
संध्यायां त्रिदिनं तद्वन्निशीथे सप्त एव
च ४२४
मासान्ते पंच दिवसांस्त्यजेद्रिक्तां
तथाष्टमीम्
व्यतीपातं वैधृतिं च संपूर्णं
परिघार्द्धकम् ४२५
पौष्णभत्र्युत्तरामैत्रमरुच्चंद्रा

र्कपित्र्यभैः
समूलभैरविद्धैस्तैः स्त्रीकरग्रह इष्यते ४२६
विवाहे बलमावश्यं दंपत्योर्गुरुसूर्ययोः चेत्पूजा यत्नतः कार्या दुर्बलग्रहयोस्तयोः ४२७
गोचरं वेधजं चाष्टवर्गजं रूपजं बलम् यथोत्तरं बलाधिक्यं स्थूलं गोचरमार्गजम् ४२८
चंद्रताराबलं वीक्ष्य ततःपंचांगजं बलम् तिथिरेकगुणा वारो द्विगुणस्त्रिगुणं च भम् ४२९
योगश्चतुर्गुणः पञ्चगुणं तिथ्यर्द्धसंज्ञितम्
ततो मुहूर्तो बलवांस्ततो लग्नं बलाधिकम् ४३०
ततो बलवती होरा द्रेष्कोणो बलवांस्ततः ततो नवांशो बलवान्द्वादशांशो बली ततः ४३१ त्रिंशांशो
बलवांस्तस्माद्वीक्ष्यमेतद्बलाबलम् शुभेक्षितयुताः शस्ता उद्वाहेऽखिलराशयः ४३२
चंद्रार्केज्यादयः पंच यस्य राशेस्तु खेचराः
इष्टास्तच्छुभदं लग्नं चत्वारोऽपि बलान्विताः ४३३

जामित्रशुद्ध्य्कैविंशन्महादोषविवर्जितम्
एकविंशतिदोषाणां नामरूपफलानि च ४३४
वक्ष्यंतेऽत्र समासेन शृणु नारद
सांप्रतम्
पञ्चांगशुद्धिराहित्यं दोषस्त्वाद्यः
प्रकीर्तितः ४३५
उदयास्तशुद्धिर्हानिर्द्वितीयः
सूर्यसंक्रमः
तृतीयः पापषड्वर्गो भृगुः षष्ठः
कुजोऽष्टमः ४३६
गंडांतं कर्तरी रिष्फषडष्टेन्दुगतो ग्रहः दंपत्योरष्टमं लग्नं राशिर्विषघटी तथा ४३७
दुर्मुहूर्तो वारदोषः
खार्जूरिकसमाङ्घ्रिभम्
ग्रहणोत्पातभं क्रूरविद्धर्क्षं
क्रूरसंयुतम् ४३८
कुनवांशो महापातो वैधृतिश्चैकविंशतिः
तिथिवारर्क्षयोगानां करणस्य च मेलनम् ४३९
पंचांगमस्य शुद्धिस्तु
पंचांगशुद्धिरीरिता
यस्मिन्पंचांगदोषोऽस्ति तस्मिँ ल्लग्ने
निरर्थकम् ४४०
त्यजेत्पंचैष्टिकं चापि विषसंयुक्तदुग्धवत्

लग्नलग्नांशकौस्वस्वपतिना वीक्षितौ युतौ ४४१
न चेद्वान्योन्यपतिना शुभमित्रेण वा तथा वरस्य मृत्युः स्यात्ताभ्यां सप्तसप्तोदयांशकौ ४४२
एवं तौ न युतौ दृष्टौ मुत्युर्वध्वाः
करग्रहे
त्याज्याः सूर्यस्य संक्रांतेः
पूर्वतःपरतस्तथा ४४३
विवाहादिषु कार्येषु नाड्यः षोडशषोडश
षड्वर्गः शुभदः श्रेष्ठो
विवाहस्थापनादिषु ४४४
भृगुषष्ठाह्वयो दोषो लग्नात्षष्ठगते सिते
उच्चगे शुभसंयुक्ते तल्लग्नं सर्वदा
त्यजेत् ४४५
कुजोऽष्टमो महादोषो लग्नादष्टमगे कुजे शुभत्रययुतं लग्नं न त्यजेत्तुंगगो यदि ४४६
पूर्णानंदाख्ययोस्तिथ्योः
संधिर्नाडीद्वयं यदा
गंडांतं मृत्युदं
जन्मयात्रोद्वाहव्रतादिषु ४४७
कुलीरसिंहयोः कीटचापयोर्मीनमेषयोः
गंडातमंतरालं स्याघ्दटिकार्द्धं
मृतिप्रदम् ४४८
सार्पैन्द्रपौष्णभेष्वंत्यषोडशेशा

भसंधयः
तदग्रिमेष्वाद्यपादा भानां
गंडातसंज्ञकाः ४४९
उग्रं च संधित्रितयं गंडातं त्रिविधं
महत्
लग्नाभिमुखयोःपापग्रहयोरृजुवक्रयोः ४५०
सा कर्तरीति विज्ञेया दंपत्योर्गलकर्तरी
कर्तरीयोगदुष्टं यल्लग्नं
तत्परिवर्जयेत् ४५१
अपिसौम्यग्रहैर्युक्तं गुणैः सर्वैः
समन्वितम्
षडष्टरिष्फगे चंद्रे लग्नदोषः
स्वसंज्ञकः ४५२
तल्लग्नं
वर्जयेद्यत्नाज्जीवशुक्रसमन्वितम् उच्चगे नीचगे वापि मित्रभे शत्रुराशिगे ४५३
अपि सर्वगुणोपेतं दंपत्योर्निधनप्रदम् शशांके ग्रहसंयुक्ते दोषः संग्रहसंज्ञकः ४५४
तस्मिन्संग्रहदोषे तु विवाहं नैव कारयेत् सूर्येण संयुते चंद्रे दारिद्य्रं भवति
स्फुटम् ४५५
कुजेन मरणं व्याधिः सौम्येन त्वनपत्यता
दौर्भाग्यं गुरुणा युक्ते सापत्यं
भार्गवेण तु ४५६

प्रव्रज्या सूर्यपुत्रेण राहुणा मूलसंक्षयः
केतुना संयुते चन्द्रे नित्यं कष्टं
दरिद्रता ४५७
पापग्रहयुतेचन्द्रे दंपत्योर्मरणं भवेत्
शुभग्रहयुते चंद्रे स्वोच्चस्थे
मित्रराशिगे ४५८
दोषायनं भवेल्लग्नं दंपत्योः श्रेयसे सदा
स्वोच्चगो वा स्वर्क्षगो वा
मित्रक्षेत्रगतोपि वा ४५९
! करोति मरणं तयोः
दंपत्योरष्टमं लग्नमष्टमो राशिरेव च ४६०
यदि लग्नगतः सोपि दंपत्योर्मरणप्रदः
स राशिः शुभसंयुक्तो लग्नं वा शुभसंयुतम् ४६१
लग्नं
विवर्जयेद्यत्नात्तदंशांशतदीश्वराम् दंपत्योर्द्वादशं लग्नं राशिर्वा यदि लग्नगः ४६२
अर्थहानिस्तयोरस्मात्तदंशस्वामिनं त्यजेत्
जन्मराश्युदय श्चैव जन्मलग्नोदयः शुभः ४६३
तयोरुपचयस्थानं लग्नेत्यंतशुभप्रदम् खमार्गणा वेदपक्षाः खरामा वेदमार्गणाः ४६४

वह्निचंद्रा रूपदस्राः खरामा व्योमबाहवः द्विरामाः स्वाग्नयः शून्यदस्राः कुंजरभूमयः ४६५

रूपपक्षा व्योमदस्रा वेदचन्द्रा
श्चतुर्द्दश
शून्यचन्द्रा वेदचन्द्रा षडृक्षा
वेदबाहवः ४६६
शून्यचन्द्राः पूर्णचन्द्रा गतेन्द्र
वः
तर्कचन्द्रा वेदपक्षाः
खरामाश्चाश्विभात्क्रमात् ४६७
आभ्यः परास्तु घटिकाश्चतस्रो विषसंज्ञिताः
विवाहादिषु कार्येषु विषनाडीं विवर्जयेत् ४६८
भास्करादिषु वारेषु ये मुहूर्ताश्च निन्दिताः
विवाहादिषु ते वर्ज्या अपि
लक्षगुणैर्युताः ४६९
निहिता वारदोषा ये सूर्यवारादिषु क्रमात्
अपि सर्वगुणोपेतास्ते वर्ज्याः
सर्वमङ्गले ४७०
एकार्गलाङिघ्रतुल्यं यत्तल्लग्नं च विवर्जयेत्

अपि शुक्रेज्यसंयुक्तं विषसंयुक्तदुग्धवत् ४७१
ग्रहणोत्पातभं त्याज्यं मङ्गलेषु
ऋतुत्रयम्
यावच्च शशिना भुक्त्वा मुक्तभं
दग्धकाष्ठवत् ४७२
मङ्गलेषु त्यजेत्खेटैर्विद्धं च क्रूरसंयुतम्
अखिलर्क्षं पन्चगव्यं सुराबिन्दुयुतं यथा ४७३
पाद एव शुभैर्विद्धमशुभं नैव कृत्स्नभम् क्रूरविद्धं युतं धिष्ण्यं निखिलं नैव
मङ्गलम् ४७४
तुलामिथुनकन्यांशा
धनुरन्त्यार्द्धसंयुताः
एते नवांशाः शुभदा वृषभस्यांशकाः खलु ४७५
अंत्यांशास्तेपि शुभदा यदि
वर्गोत्तमाह्वयाः
अन्ये नवांशा न ग्राह्या यतस्ते
कुनवांशकाः ४७६
कुनवांशकलग्नं यत्त्याज्यं
सर्वगुणान्वितम्
यस्मिन्दिने महापातस्तद्दिनं
वर्जयेच्छुभे ४७७
अपि सर्वगुणोपेतं दम्पत्योर्मृत्युदं यतः अनुक्ताः स्वल्पदोषाः

स्युर्विद्युन्नीहारवृष्टयः ४७८ प्रत्यर्कपरिवेषेन्द्र चापाम्बुधरगर्जनाः
लत्तोपग्रहपाताख्या मासदग्धाह्वया तिथिः ४७९
दग्धलग्नान्धबधिरपङ्गुसंज्ञाश्च राशयः
एवमाद्यास्ततस्तेषां व्यवस्था
क्रियतेऽधुना ४८०
अकालजा भवन्त्येते विद्युन्नीहारवृष्टयः
दोषाय मङ्गले नूनमदोषायैव कालतः ४८१
बृहस्पतिः केन्द्रगतः शुक्रो वा यदि वा
बुधः
एकोऽपि दोषनिचयं हरत्येव न संशयः ४८२
तिर्यक्पन्चोर्द्ध्वगाः पञ्च रेखा द्वे
द्वे च कोणयोः
द्वितीये शन्भुकोणेऽग्निधिष्ण्यं चक्रे
प्रविन्यसेत् ४८३
भान्यत्र साभिजित्येकरेखाखेटेन विद्धभम्
पुरतः पृष्ठतोऽकाद्या दिनर्क्षं
लत्तयन्ति यत् ४८४
अर्काकृतिगुणाद्रय्ङ्गबाणाष्टनवसङ्ख्यभम्
सूर्यभात्सार्प्पपित्र्यान्यत्वाष्ट्रमित्रोडुविष्णुभम् ४८५
सङ्ख्यया दिनभे तावदश्विभात्पातदुष्टभम् सौराष्ट्रे साल्वदेशे तु लत्तितं भं

विवर्जयेत् ४८६
कलिङ्गबङ्गदेशेषु पातितं न शुभप्रदम्
बाह्लिके कुरुदेशे चान्यस्मिन्देशे न
दूषणम् ४८७
तिथयो मासदग्धाश्च दग्धलग्नानि यान्यपि मध्यदेशे विवर्ज्यानि न दुष्टानीतरेषु च ४८८
पङ्ग्वन्धकाणलग्नानि मासशून्याश्च राशयः गौडमालवयोस्त्याज्या अन्यदेशे न गर्हिताः ४८९
दोषदुष्टं सदा कालं सन्निमार्ष्टुं न शक्यते
अपि धातुरतो ग्राह्यं दोषाल्पत्वं गुणाधिकम् ४९०
एवं सुलग्ने दम्पत्योः
कारयेत्सम्यगीक्षणम्
हस्तोच्छ्रितां चतुर्हस्तैश्चतुरस्रां
समन्ततः ४९१
स्तम्भैश्चतुर्भिः सुश्लक्ष्णैर्वामभागे तु सन्नताम्
समणडपां चतुर्दिक्षु सोपानैरतिशोभिताम् ४९२
प्रागुदक्प्रवणां रम्भास्तम्भैर्हंसशुकादिभिः विचित्रितां
चित्रकुम्भैर्विविधैस्तोरणाङ्कुरैः ४९३

शृङ्गारपुष्पनिचयैर्वर्णकैः समलङ्कृताम् विप्राशीर्वचनैः पुण्यस्त्रीभिर्दिव्यैर्मनोरमाम् ४९४
वादित्रनृत्यगीताद्यैर्त्दृदयानन्दिनींशुभाम्
एवंविधां समारोहेन्मिथुनं
स्वाग्निवेदिकाम् ४९५
अष्टधा राशिकूटं च स्वादूम् डुगणराशयः राशीशयोनिवर्णाख्यऋतवः पुत्रपौत्रदाः ४९६
एकराशौ पृथग्धिष्ण्ये दंपंत्योः
पाणिपीडनम्
उत्तमं मध्यमं भिन्नं राश्यैकत्वं ययोस्तयोः ४९७
एकर्क्षे त्वेकराशौ हि विवाहः
प्राणहानिदः
स्त्रीधिष्ण्यादाद्यनवके
स्त्रीदूरमतिनिन्दितम् ४९८
द्वितीये मध्यमं श्रेष्ठं तृतीये नवके
नृभम्
तिस्रः पूर्वोत्तरा
धातृयाम्यमाहेशतारकाः ४९९
इति मर्त्यगणे ज्ञेयः स्यादमर्त्यगणः परः
हर्यादित्यार्कवाय्वन्त्यमित्राश्वीज्येन्दुतारकाः ५००
रक्षोगणः

पितृत्वाष्ट्रद्विदैवाग्नीन्द्रतारकाः
वसुवारीशमूलाहितारकाभिर्युतास्ततः ५०१
दंपत्योर्जन्मभे चैकगणे प्रीतिरनेकधा
मध्यमा देवमर्त्यानां राक्षसानां
तयोर्मृतिः ५०२
मृत्युः षष्ठाष्टके पञ्चनवमे त्वनपत्यता
नैःस्व्यं द्विर्द्वादशेऽन्येषु
दम्पत्योः प्रीतिरुत्तमा ५०३
एकाधिपे मित्रभावे शुभदं पाणिपीडनम्
द्विर्द्वादशे त्रिकोणे च न
कदाचित्षडष्टके ५०४
अश्वेभमेषसर्पाहिह्योतुमेषोतुमूषकाः आखुगोमहिषव्याघ्रकालीव्याघ्रमृगद्वयम् ५०५
श्वानः कपिर्बभ्रुयुगं कपिसिंहतुरङ्गमाः
सिंहगोदन्तिनो भानां योनयः
स्युर्यथाश्विभात् ५०६
श्वैणं बभ्ररगं मेषवानरौ सिंहवारणम्
गोव्याघ्रमाखुमार्जारं महिषाश्वं च
शात्रवम् ५०७
झषालिकर्कटा विप्रास्तदूर्ध्वाः
क्षत्रियादयः
पुंवर्णराशेः स्त्रीराशौ सतिहीने
यथाशुभम् ५०८
चतुस्त्रिद्व्यंघ्रिभोत्थायाः कन्यायाश्चाश्विभात्क्रमात्

वह्निभादिन्दुभान्नाडीत्रिचतुःपञ्चपर्वसु ५०९
गणयेत्सङ्ख्यया चैकनाड्यां मृत्युर्न
पार्श्वयोः
प्राजापत्यब्राह्मदैवा
विवाहाश्चार्षसंयुताः ५१०
उक्तकाले तु कर्तव्याश्चत्वारः फलदायकाः गंधर्वासुरपैशाचराक्षसाख्यास्तु सर्वदा ५११
चतुर्थमभिजिल्लग्नमुदयर्क्षाच्च सप्तमम् गोधूलिकं तदुभयं विवाहे पुत्रपौत्रदम् ५१२
प्राच्या न च कलिङ्गानां मुख्यं गोधूलिकं स्मृतम्
अभिजित्सर्वदेशेषु मुख्यो दोषविनाशकृत् ५१३
मध्यन्दिनगते भानौ मुहुर्तोऽभिजिदाह्वयः नाशयत्यखिलान्दोषान्पिनाकी त्रिपुरं यथा ५१४
पुत्रोद्वाहात्परं पुत्रीविवाहो न ऋतुत्रये
न तयोर्व्रतमुद्वाहान्मङ्गले
नान्यमङ्गलम् ५१५
विवाहश्चैकजन्यानां षण्मासाभ्यंतरे यदि
असंशयं त्रिभिर्वर्षैस्तत्रैका विधवा
भवेत् ५१६

प्रत्युद्वाहो नैव कार्यो नैकस्मै दुहितृद्वयम्
न चैकजन्ययोः पुंसोरेकजन्ये तु कन्यके ५१७
नैवं कदाचिदुद्वाहो नैकदा मुंडनद्वयम् दिवाजातस्तु पितरं रात्रौ तु जन्नीं तथा ५१८
आत्मानं संध्ययोर्हन्ति नास्ति गंडे विपर्ययः
सुतः सुता वा नियतं श्वसुरं हन्ति मूलजः ५१९
तदन्त्यपादजो नैव तथाश्लेषाद्यपादजः ज्येष्ठान्त्यपादजौ ज्येष्ठं बालो हन्ति
न बालिका ५२०
न बालिकाम्बुमूलर्क्षे मातरं पितरं तथा
सैन्द्री धवाग्रजं हन्ति देवरं तु
द्विदैवजा ५२१
आरभ्योद्वाहदिवसात् षष्ठे वाप्यष्टमे दिने
वधूप्रवेशः संपत्त्यै दशमे सप्तमे दिने ५२२
हायनद्वितयं जन्मभलग्नदिवसानपि सन्त्यज्य ह्यतिशुक्रेऽपि यात्रा वैवाहिकी शुभा ५२३
श्रीप्रदं सर्वगीर्वाणस्थापनं चोत्तरायणे

गीर्वाणपूर्वगीर्वाणमत्रिणोर्दृश्यमानयोः ५२४
विचैत्रेष्वेव मासेषु माघादिषु च पञ्चसु
शुक्लपक्षेषु कृष्णेषु तदादिष्वष्टसु
शुभम् ५२५
दिनेषु यस्य देवस्य या तिथिस्तत्र तस्य च द्वितीयादिद्वये पञ्चम्यादितस्तिसृषु
क्रमात् ५२६
दशम्यादेश्चतसृषु पौर्णमास्यां विशेषतः
त्र्युत्तरादितिचन्द्रा
न्त्यहस्तत्रयगुरूडुषु ५२७
साश्विधातृजलाधीशहरिमित्रवसुष्वपि कुजवर्जितवारेषु कर्तुः सूर्ये बलप्रदे ५२८
चन्द्रताराबलोपेते पूर्वाह्णे शोभने दिने
शुभलग्ने शुभांशे च कर्त्तुर्न निधनोदये ५२९
राशयः सकलाः श्रेष्ठाः शुभग्रहयुतेक्षिताः
पञ्चाष्टके शुभे लग्ने नैधने शुद्धिसंयुते ५३०
लग्नस्थाश्चन्द्र
सूर्यारराहुकेत्वर्कसूनवः
कर्त्तुर्मृत्युप्रदाश्चान्ये
धनधान्यसुखप्रदाः ५३१

द्वितीये नेष्टदाः पापाः सौम्याश्चन्द्र श्च वित्तदाः
तृतीये निखिलाः खेटाः पुत्रपौत्रसुखप्रदाः ५३२
चतुर्थे सुखदाः सौम्याः क्रूराः खेटाश्च
दुःखदाः
ग्लानिदाः पञ्चमे क्रूराः सौम्याः
पुत्रसुखप्रदाः ५३३
षष्ठे शुभाः शत्रुदाः स्युः पापाः
शत्रुक्षयङ्कराः
व्याधिदाः सप्तमे पापाः सौम्याः
शुभफलप्रदाः ५३४
अष्टमस्थाः खगाः सर्वे
कर्तुर्मृत्युप्रदायकाः
धर्मे पापा घ्नन्ति सौम्याः शुभदा
मङ्गलप्रदाः ५३५
कर्मगा दुःखदाः पापाः सौम्याश्चन्द्रश्च कीर्तिदाः
लाभस्थानगताः सर्वे भूरिलाभप्रदा ग्रहाः ५३६
व्ययस्थानगताः शश्वद्बहुव्ययकरा ग्रहाः हन्त्यर्थहीनाः कर्तारं मन्त्रहीनास्तु
ऋत्विजम् ५३७
स्त्रियं लक्षणहीनास्तु न प्रतिष्ठासमो
रिपुः
गुणाधिकतरे लग्ने दोषः स्वल्पतरो यदि ५३८

सुराणां स्थापनं तत्र कर्तुरिष्टार्थसिद्धिदम्
निर्माणायतनग्रामगृहादीनां समासतः ५३९
क्षेत्रमादौ परीक्षेत गन्धवर्णरसांशकैः
मधुपुष्पाम्लपिशितगन्धं
विप्रानुपूर्वकम् ५४०
सितं रक्तं च हरितं कृष्णवर्णं यथाक्रमम् मधुरं कटुकं तिक्तं कषायकसं क्रमात् ४४१ अत्यन्तवृद्धिदं नॄणामीशानप्रागुदग्प्लवम्
अन्यदिक्षु प्लवे तेषां शश्वदत्यन्तहानिदम् ५४२ समगर्तारत्निमात्रं खनित्वा तत्र पूरयेत् अत्यन्तवृद्धिरधिके हीने हानिः समे समम् ५४३
तथा निशादौ तत्कृत्वा पानीयेन प्रपूरयेत् प्रातर्दृष्टे जले वृद्धिः समं पङ्के क्षयः क्षये ५४४
एवं लक्षणसंयुक्तं सम्यक् क्षेत्रं समीक्ष्यते
दिक्साधनाय तन्मध्ये समं मण्डलमालिखेत् ५४५
द्वादशाङ्गुलकं शुङ्कुं स्थाप्येक्षेत्तत्र दिक्क्रमम् चतुरस्रीकृते क्षेत्रे षड्वर्गपरिशोधिते ५४६

रेखामार्गे च कर्त्तव्यं प्राकारं सुमनोहरम्
आयामेषु चतुर्दिक्षु प्रागादिषु च सत्स्वपि ५४७
अष्टावष्टौ प्रतिदिशं द्वाराणि स्युर्यथाक्रमम् प्रदक्षिणक्रमात्तेषाममूनि च फलानि वै ५४८
हानिर्नैःस्व्यं धनप्राप्तिर्नृपपूजा महद्धनम्
अतिचौर्यमतिक्रोधो भीतिर्दिशि शचीपतेः ५४९
निधनं बन्धनं
भीतिरर्थाप्तिर्द्धनवर्द्धनम् अनातङ्कं व्याधिभयं निःसत्त्वं दक्षिणादिशि ५५०
पुत्रहानिः
शत्रुवृद्धिर्लक्ष्मीप्राप्तिर्द्धनागमः
सौभाग्यमतिदौर्भाग्यं दुःखं शोकश्च
पश्चिमे ५५१
कलत्रहानिर्निःसत्त्वं हानिर्द्धान्यधनागमः सम्पद्वृद्धिर्मासभीतिरामयं दिशि शीतगोः ५५२
एवं गृहादिषु

द्वारविस्ताराद्द्विगुणोच्छ्रितम् पश्चिमे दक्षिणे वापि कपाटं स्थापयेद्गृहे ५५३ प्राकारान्तःक्षितिं कुर्यादेकाशीतिपदं यथा
मध्ये नवपदे ब्रह्मस्थानं तदतिनिन्दितम् ५५४
द्वात्रिंशदंशाः प्राकारसमीयांशाः समन्ततः
पिशाचांशे गृहारम्भो दुःखशोकभयप्रदः ५५५
शेषांशाः स्युश्च निर्माणे
पुत्रपौत्रधनप्रदाः
शिराः स्युर्वास्तुनो रेखा
दिग्विदिग्मध्यसंभवाः ५५६
ब्रह्मभागाः पिशाचांशाः शिराणां यत्र सहंतिः
तत्र तत्र विजानीयाद्वास्तुनो मर्मसन्धयः ५५७
मर्माणि सन्धयो नेष्टाः स्वस्थेऽप्येवं निवेशने
सौम्यफाल्गुनवैशाखमाघश्रावणकार्तिकाः ५५८
मासाः स्युर्गृहनिर्माणे पुत्रारोग्यधनप्रदाः
अकारादिषु भागेषु दिक्षु प्रागादिषु क्रमात् ५५९

खरोश्वोथ हरिः श्वाख्यः सर्पाखुगजशाशकाः दिग्वर्गाणामियं योनिः स्ववर्गात्पञ्चमो रिपुः ५६०
साध्यवर्गः पुरः स्थाप्य पृष्ठतः साधकं न्यसेत्
व्यत्यये नाशनं तस्य ऋणमध्यं धनाच्छुभम् ५६१
आरभ्य साधकं धिष्ण्यं साध्यं यावच्चतुर्गुणम्
विभेजेत्सप्तभिः शेषं साधकस्य धनं तदा ५६२
विस्तार आयामगुणो गृहस्य पदमुच्यते
तस्माद्धनाघनायर्क्षवारांशाः सङ्ख्यया
क्रमात् ५६३
धनाधिकं गृहं वृद्ध्यै ऋणाधिकमशोभनम्
विषमायः शुभायैव समायो निर्धनाय च ५६४
धनक्षयस्तृतीयर्क्षे पञ्चमर्क्षे परः
क्षयः
आत्मक्षयः सप्तमर्क्षे भवत्येव हि
भर्तृभात् ५६५
द्विर्द्वादशो निर्धनाय त्रिकोणमसुताय च
षट्काष्टकं मृत्यवे स्याच्छुभदा राशयः
परे ५६६
सूर्याङ्गारकवारांशा वैश्वानरभयप्रदाः इतरे ग्रहवारांशाः सर्वकामार्थसिद्धिदाः ५६७

नभस्यादिषु मासेषु त्रिषु त्रिषु यथाक्रमम्
पूर्वादिकशिरोवामपार्श्वेशायाप्रदक्षिणम् ५६८
चराह्वयो वास्तुपुमान् चरत्येवं महोदरः
यद्दिङ्मुखो वास्तुपुमान्
कुर्यात्तद्दिङ्मुखं गृहम् ५६९
प्रतिकूलमुखं गेहं रोगशोकभयप्रदम्
सबलो मुखगेहानामेष दोषो न विद्यते ५७०
वृत्येटिकां स्वर्णरेणुधान्यशैवलसंयुतम्
गृहमध्ये हस्तमात्रे गर्ते न्यासाय
विन्यसेत् ५७१
वस्त्वायामदलं
नाभिस्तस्मादध्यङ्गुलत्रयम्
कुक्षिस्तस्मिन्न्यसेच्छङ्कुं
पुत्रपौत्रविवर्धनम् ५७२
चतुर्विंशत्त्रयोविंशत्षोडशद्वादशाङ्गुलैः
विप्रादीनां कुक्षिमानं
स्वर्णवस्त्राद्यलंकृतम् ५७३
खदिरार्जुनशालोत्थं युगयन्त्रं
तरूद्भवम्
रक्तचन्दनपालाशरक्तशालविशालजम् ५७४
शन्कु त्रिधा विभज्याद्यं चतुरस्रं ततः परम्
अष्टास्रं च तृतीयासौ मन्वस्रं

मृदुमन्रणम् ५७५
एवं लक्षणसंयुक्तं परिकल्प्य शुभे दिने षड्वर्गशुद्धि सूत्रेणसूत्रिते धरणीतले ५७६
मृदुध्रुवक्षिप्रभेषु रिक्तामावर्जिते दिने
व्यर्कारचरलग्नेषु पापे चाष्टमवर्जिते ५७७
नैधने शुद्धिसंयुक्ते शुभलन्ने शुभांशके शुभेक्षितेऽथ वा युक्ते लग्ने शङ्कुं विनिक्षिपेत् ५७८
पुण्याहघोषैर्वादित्रैः
पुण्यपुण्याङ्गनादिभिः
स्वत्रिकेन्द्रत्रिकोणस्थैः
शुभैस्त्र्यायारिगैः परैः ५७९
लग्नांशाष्टारिचन्द्रेण दैवज्ञार्चनपूर्वकम् एकद्वित्रिचतुःशालाः सप्तशाला दशाह्वया ५८०
ताः पुनः षड्विधाः शालाः प्रत्येकं दशषड्विधाः
ध्रुवं धान्यं जयं नन्दं खरः कान्तं मनोरमम् ५८१
सुमुखं दुर्मुखं क्रूरं शत्रुं स्वर्णप्रदं क्षयम्
आक्रन्दं विपुलाख्यं च विजयं षोडशं गृहम्

५८२
गृहाणि गणयेदेवं तेषां प्रस्तारभेदतः गुरोरधो लघुः स्थाप्यः पुरस्तादूर्ध्ववन्न्यसेत् ५८३
गुरुभिः
पूरयेत्पश्चात्सर्वलघ्ववधीर्विधिः
कुर्याल्लघुपदेऽलिन्दं
गृहद्वारात्प्रदक्षिणम् ५८४
पूर्वादिगेष्वलिन्देषु गृहभेदास्तु षोडश
स्नानागारं दिशि प्राच्यामाग्नेय्यां
पाकमन्दिरम् ५८५
याम्यां च शयनागारं नैरृत्यां
शास्त्रमन्दिरम्
प्रतीच्यां भोजनगृहं वायव्यां
धान्यमन्दिरम् ५८६
कौबेर्यां देवतागारमीशान्यां
क्षीरमन्दिरम्
शय्यामूत्रास्त्रतद्विच्च भोजनं
मङ्गलाश्रयम् ५८७
धान्यस्त्रीभोगवित्तं च शृङ्गारायतनानि च
ईशान्यादिक्रमस्तेषां गृहनिर्माणकं
शुभम् ५८८
एतेष्वेतानि शस्त्राणि स्वं स्थाप्यानि स्वदिक्ष्वपि
ध्वजो धूम्रोथ सिंहः श्वा सौरमेयः खरो गजः ५८९

ध्वांक्षश्चैव भवत्यष्टौ पूर्वादिपाः क्रमादमी
प्लक्षोदुम्बरचूताख्या निम्बस्तु हि बिभीतकाः ५९०
ये कण्टका दुग्धवृक्षा
वृक्षाश्वत्थकपित्थकाः
अगस्तिसिन्धुवालाख्यतिन्तिडीकाश्च
निन्दिताः ५९१
पित्तवाग्रजदेहस्यात्पश्चिमे दक्षिणे तथा
गृहपादागृहस्तम्भाः समाः शस्ताश्च नासमाः ५९२
नात्युच्छ्रितं नातिनीचं कुड्योत्सेधं यथारुचि
गृहोपरि गृहादीनामेवं सर्वत्र चिन्येत् ५९३
गृहादीनां गृहश्रावं क्रमशोऽष्टविधं स्मृतम्
पांचालमानं वैदेहं कौरवं च कुजन्यकम् ५९४ मागधं शूरसेनं च गान्धारावन्तिका स्मृतम् सचतुर्भागविस्तारमुत्सेधं यत्तदुच्यते ५९५
पाञ्चालमातुलानां च ह्युत्तरोत्तरवृद्धितः वैदेहादीन्यशेषाणि मानानि स्युर्यथाक्रमम् ५९६

पाञ्चालमानं सर्वेषां साधारणमतः परम् अवन्तिमानं विप्राणां गान्धारं क्षत्त्रियसय च ५९७
कौजन्यमानं वैश्यानां विप्रादीनां
यथोत्तरम्
यथोदितं जलस्राव्यं
द्वित्रिभूमिकवेश्मनाम् ५९८
उष्ट्रकुन्जरशालानां ध्वजायेप्यथ वा जगे पशुशालाश्च शालानां ध्वजायेप्यथ वा गजे ५९९
द्वारशय्याशनामत्रध्वजाः सिंहवृषध्वजाः वास्तुपूजाविधिं वक्ष्ये नववेश्मप्रवेशने ६००
हस्तमात्रा लिखेद्रेखा दश पूर्वा दशोत्तराः
गृहमध्ये तण्डुलोपर्येकाशीतिपदं भवेत् ६०१
पञ्चोत्तरान्वक्ष्यमाणांश्चत्वारिंशत्सुरान् लिखेत्
द्वात्रिंद्बाह्यतः पूज्यास्तत्रान्तस्थास्त्रयोदश ६०२
तेषां स्थानानि नामानि वक्ष्यामि
क्रमशोऽधुना
ईशानकोणतो बाह्ये द्वात्रिंशस्त्रिदशा
अमी ६०३
कृपीटयोनिः पर्जन्योः जयन्तः पाकशासनः

सूर्यः शशी मृगाकाशौ वायुः पूषा च नैरृतिः ६०४
गृहाक्षतो दन्डधरो गान्धर्वो भृगुराजकः मृगः पितृगणाधीशस्ततो दौवारिकाह्वयः ६०५ सामः सूर्योऽदितिदिती द्वात्रिंशस्त्रिदशा अमी अथेशानादिकोणस्थाश्चत्वारस्तत्समीपगाः ६०६
सावित्रसंज्ञश्च जयो रुद्रः क्रमादमी एकान्तरा स्युः प्रागाद्याः परितो ब्रह्मणः स्मृताः ६०७
अर्यमा सविता बिम्बविवस्वान्वसुधाधिपः मित्रोथ राजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधराह्वयः ६०८
आपवत्सोऽष्टमः पञ्चचत्वारिंशत्सुरा अमी आपश्चैवापवत्सश्च पर्जन्योऽग्निर्दितिः
क्रमात् ६०९
यद्दिक्कानां च वर्गोऽयमेवं कोणेष्वशेषतः
तन्मध्ये विंशतिर्बाह्या द्विपदास्ते तु
सर्वदा ६१०
अर्यमा च विवस्वांश्च मित्रः
पृथ्वीधराह्वयः
ब्राह्मणः परितो दिक्षु चत्वारस्त्रिपदाः
स्मृताः ६११
ब्रह्माणं च
तथैकद्वित्रिपदानर्चयेत्सुरान्

वास्तुमन्त्रेण वास्तुज्ञो
दूर्वादध्यक्षतादिभिः ६१२
ब्रह्ममन्त्रेण वा श्वेतवस्त्रयुग्मं
प्रदापयेत्
आवाहनादिसर्वोपचारांश्च क्रमशस्तथा ६१३
नैवेद्यं त्रिविधान्नेन वाद्यैः सह
समर्पयेत्
ताम्बूलं च ततः कर्ता
प्रार्थयेद्वास्तुपूरुषम् ६१४
वास्तुपुरुष नमस्तेऽस्तु भूशय्यानिरत प्रभो
मद्गृहं धनधान्यादिसमृद्धं कुरु सर्वदा ६१५
इति प्रार्थ्य यथाशक्त्या दक्षिणामर्चकाय च
दद्यात्तदग्रे विप्रेभ्यो भोजनं च स्वशक्तितः ६१६
अनेन विधिना सम्यग्वास्तुपूजां करोति यः आरोग्यं पुत्रलाभं च धनं धान्यं लभेन्नरः ६१७
अकृत्वा वास्तुपूजां यः प्रविशेन्नवमन्दिरम्
रोगान्नानाविधान्क्लेशानश्नुते
सर्वसङ्कटम् ६१८
अकपाटमनाच्छन्नमदत्तबलिभोजनम्
गृहं न प्रविशेदेवं विपदामाकरं हि तत् ६१९

अथो यात्रा नृपादीनामभीष्टफलसिद्धये स्यात्तथा तां प्रवक्ष्यामि सम्यग्विज्ञातजन्मनाम् ६२० अज्ञातजन्मनां नॄणां फलाप्तिर्घुणवर्णवत् प्रश्नोदयनिमित्ताद्यैस्तेषामपि फलोदयः ६२१
षष्ठ्यष्टमीद्वादशीषु रिक्तामापूर्णिमासु च
यात्रा शुक्लप्रतिपदि निर्द्धनाय क्षयाय च ६२२
मैत्रादितीन्द्वर्कान्त्याश्विहरितिष्यवसूडुषु
असप्तपञ्चत्र्याद्येषु
यात्राभीष्टफलप्रदाः ६२३
न मन्देन्दुदिने प्राचीं न
व्रजेद्दक्षिणं गुरौ
सितार्कयोर्न प्रतीचीं नोदीचीं
ज्ञारयोर्द्दिने ६२४
इन्द्राजपादचतुरास्यार्यमर्क्षाणि
पूर्वतः
शूलानि सर्वद्वाराणि
मित्रार्केज्याश्वभानि च ६२५
क्रमाद्दिग्द्वारभानि स्युः सप्तसप्ताग्निधिष्ण्यतः
परिघं लङ्घयेद्दन्डं

नाग्निश्वसनदिग्गमम् ६२६
आग्नेयं
पूर्वदिग्धिष्ण्यैर्विदिशश्चैवमेव हि
दिग्राशयस्तु क्रमशो मेषाद्याश्च पुनः
पुनः ६२७
दिगीश्वरे ललाटस्थे यातुर्न पुनरागमः
लग्नस्थो भास्करः प्राच्यां दिशि
यातुर्ललाटगः ६२८
द्वादशैकादशः शुक्रोऽप्याग्नेय्यां तु
ललाटगः
दशमस्थः कुजो लग्नाद्याम्यां
यातुर्ललाटगः ६२९
नवमाष्टमगो राहुर्नैऋत्यां तु ललाटगः
लग्नात्सप्तमगः सौरिः प्रतीच्यां तु
ललाटगः ६३०
षष्ठः पञ्चमगश्चन्द्रो वायव्यां च
ललाटगः
चतुर्थस्थानगः सौम्यश्चोत्तरस्यां
ललाटगः ६३१
द्वित्रिस्थानगतो जीव ईशान्यां वै ललाटगः
ललाटं तु परित्यज्य
जीवितेच्छुर्व्रजेन्नरः ६३२
विलोमगो ग्रहो यस्य यात्रालग्नोपगो यदि
तस्य भङ्गप्रदो राज्ञस्तद्वर्गोऽपि
विलग्नगः ६३३
रवीन्द्वयनयोर्यातमनुकूलं शुभप्रदम्

तदभावे दिवारात्रौ यायाद्यातुर्वधोऽन्यथा ३३४
मूढे शुक्रे कार्यहानिः प्रतिशुक्रं पराजयः
प्रतिशुक्रकृतं दोषं हन्तुं शक्ता ग्रहा
न हि ६३५
वासिष्ठकाश्यपेयात्रिभारद्वाजाः सगौतमाः
एतेषां पञ्चगोत्राणां प्रतिशुक्रो न
विद्यते ६३६
एकग्रामे विवाहे च दुर्भिक्षे राजविग्रहे
द्विजक्षोभे नृपक्षोभे प्रतिशुक्रो न
विद्यते ६३७
नीचगोऽरिगृहस्थो वा वक्रगो वा पराजितः
यातुर्भङ्गप्रदः शुक्रः
स्वोच्चस्थश्चेज्जयप्रदः ६३८
स्वाष्टलग्नेष्टराशौ वा शत्रुभात्त्वष्टमेपि वा
तेषामीशस्थराशौ वा यातुर्मृत्युर्न संशयः ६३९
जन्मेशाष्टमलग्नेशौ मिथो मित्रे व्यवस्थितौ
जन्मराश्यष्टमर्क्षोत्थदोषा नश्यन्ति भावतः ६४०
क्रूरग्रहेक्षितो युक्तो द्विःस्वभावोऽपि भङ्गदः
याने स्थिरोदये नेष्टो भव्ययुक्तेक्षितः

स्वयम् ६४१
वस्वन्त्यार्द्धादिपञ्चर्क्षे सङ्ग्रहं तृणकाष्ठयोः
याम्यदिग्गमनं शय्या न कुर्याद्गेहगोपनम् ६४२
जन्मोदये जन्मभे वा तयोरीशस्य भेपि वा ताभ्यां तयोरिकेन्द्रेषु यातुः शत्रुक्षयो भवेत् ६४३
शीर्षोदये लग्नगते दिग्लग्ने लग्नगेपि वा शुभवर्गोथ वा लग्ने यातुः शत्रुक्षयस्तदा ६४४
शत्रुजन्मोदये जन्मराशेर्वा निधनोदये तयोरीशस्थिते राशौ यातुः शत्रुक्षयो भवेत् ६४५
वक्रः पन्था मीनलग्ने यातुर्मीनांशकेपि वा
निन्द्यो निखिलयात्रासु घटलग्नो घटांशकः ६४६
जललग्नो जलांशो वा जलयोनेः शुभावहः मूर्तिः कोशो धन्विनश्च वाहनं मन्त्रसंज्ञकम् ६४७
शत्रुमार्गस्तथायुश्च
मनोव्यापारसंज्ञिकम्
प्राप्तिरप्राप्तिरुदयाद्भावाः
स्युर्द्वादशैव ते ६४८
घ्नन्ति क्रूरास्त्र्याप्तिवर्गं

भावान्सूर्यमहीसुतौ
न निघ्नतो हि व्यापारं सौम्याः पुष्णन्त्यरिं विना ६४९
शुक्रोऽस्त च न पुष्णाति मूर्तिं मृत्युं
च चन्द्रमाः
याम्यदिग्गमनं त्यक्त्वा सर्वकाष्ठासु
यायिनाम् ६५०
अभिजित्क्षणयोगोऽयमभीष्टफलसिद्धिदः पञ्चाङ्गशुद्धिरहिते दिवसेऽपि फलप्रदः ६५१
यात्रायोगा विचित्रास्तान्योगान्वक्ष्ये
यतस्ततः
फलसिद्धिर्यागलग्नाद्राज्ञां विप्रस्य धिष्ण्यतः ६५२
मुहूर्तशक्तितोऽन्येषां शकुनैस्तस्करस्य
च
केन्द्रत्रिकोणे ह्येकेन योगः
शुक्रज्ञसूरिणाम् ६५३
अधियोगो भवेद्द्वाभ्यां त्रिभिर्योगाधियोगकः
योगेऽपि यायिनां क्षेममधियोगे जयो भवेत् ६५४
योगाधियोगे क्षेमं च विजयार्थविभूतयः व्यापारशत्रुमूर्तिस्थैश्चन्द्र मन्ददिवाकरैः ६५५
रणे गतस्य भूपस्य जयलक्ष्मीः प्रमाणिका

शुक्रार्कज्ञार्किभौमेषु
लग्नाध्वस्तत्रिशत्रुषु ६५६
गतस्याग्रे वैरिचमूर्वह्नौ लाक्षेव लीयते
लग्नस्थे त्रिदशाचार्ये धनायस्थैः
परग्रहैः ६५७
गतस्य राज्ञोऽरिसेना नीयते यममन्दिरम्
लग्ने शुक्रे रवौ लाभे चन्द्रे
बन्धुस्थिते यदा ६५८
गतो नृपो रिपून्हन्ति केसरीवेभसंहतिम्
स्वोच्चसंस्थे सिते लग्ने स्वोच्चे
चन्द्रे च लाभगे ६५९
हन्ति यातोऽरिष्टतनां केशवः पूतनामिव
त्रिकोणे केन्द्रगाः सौम्याः
क्रूरास्त्र्यायारिगा यदि ६६०
यस्य यातेरलक्ष्मीस्तमुपैतीवाभिसारिका
जीवार्कचन्द्रा लग्नारिरंध्रगा यदि
गच्छतः ६६१
तस्याग्रे खलमैत्रीव न स्थिरा रिपुवाहिनी त्रिखडायेषु मन्दारौ बलवन्तः शुभा यदि ६६२
यात्रायां नृपतेस्तस्य हस्तस्था शत्रुमेदिनी
स्वोच्चस्थे लग्नगे जीवे चन्द्रे लाभगते यदि ६६३
गतो राजा रिपून्हन्ति पिनाकी त्रिपुरं यथा

मस्तकोदयगे शुक्रे लग्नस्थे लाभगे गुरौ ६६४
गतो राजा रिपून्हन्ति कुमारस्तारकं यथा जीवे लग्नगते शुक्रे केन्द्रे वापि
त्रिकोणगे ६६५
गतो दहत्यरीन्राजा कृष्णवर्त्मा यथा वनम्
लग्नगे ज्ञे शुभे केन्द्रे धिष्ण्ये
चोपकुले गतः ६६६
नृपाः शुष्यन्त्यरीन् ग्रीष्मे ह्रदिनीं
वार्करश्मयः
शुभे त्रिकोणे केन्द्रस्थे लाभे चन्द्रे
ऽथवा रवौ ६६७
शत्रून्हन्ति गतो राजा ह्यन्धकारं यथा
रविः
स्वक्षेत्रगे शुभे केन्द्रे
त्रिकोणायगते गतः ६६८
विनाशयत्यरीन्राजा तूलराशिमिवानलः
इन्दौ स्वस्थे गुरौ केन्द्रे मन्त्रः
सप्रणवो गतः ६६९
नृपो हन्ति
रिपून्सर्वान्पापान्पन्चाक्षरो यथा
वर्गोत्तमगते शुक्रेऽप्येकम्स्न्न्व
लग्नगे ६७०
हरिस्मृतिर्यथाघौघान्हन्ति शत्रून् गतो नृपः
शुभे केन्द्रे त्रिकोणस्थे चन्द्रे

वर्गोत्तमे गतः ६७१
सगोत्रारीन्नृपान् हन्ति यथा गोत्रांश्च
गोत्रभित्
मित्रभेऽथ गुरौ केन्द्रे त्रिकोणस्थेऽथ
वा सिते ६७२
शत्रून्हन्ति गतो राजा भुजङ्गान् गरुडो यथा
शुभकद्रत्रिकोणस्थे वर्गोत्तमगते गतः ६७३
विनाशयत्यरीन्राजा पापान्भागीरथी यथा ये नृपा यान्त्यरीञ्जेतुं तेषां
योगैर्नृपाह्वयैः ६७४
उपैति शान्तिं कोपाग्निः
शत्रुयोषाश्रुबिन्दुभिः
बलक्षयपक्षदशमीमासीषे विजयाभिधा ६७५
विजयस्तत्र यातॄणां सन्धिर्वा न पराजयः निमित्तशकुनादिभ्यः प्रधानं हि मनोदयः ६७६
तस्मान्मनस्विनां यत्नात्फलहेतुर्मनोदयः उत्सवोपनयोद्वाहप्रतिष्ठाशौचसूतके ६७७ असमाप्ते न कुर्वीत यात्रां मर्त्यो जिजीविषुः
महिषोन्दुरयोर्युद्धे कलत्रकलहार्त्तवे ६७८
वस्त्रादेः स्खलिते क्रोधे दुरुक्ते न व्रजेन्नृपः

घृतान्नं तिलपिष्टान्नं मत्स्यान्नं
घृतपायसम् ६७९
प्रागादिक्रमशो भुक्त्वा याति राजा
जयत्यरीन्
सज्जिका परमान्नं च कांजिकं च पयो दधि ६८०
क्षीरं तिलोदनं भुक्त्वा भानुवारादिषु
क्रमात्
कुल्माषांश्च तिलान्नं च दधि क्षौद्रं
घृतं पयः ६८१
मृगमांसं च तत्सारं पायसं च खगं मृगम् शशमांसं च षाष्टिक्यं प्रियङ्गुकमपूपकम् ६८२
चित्राण्डजफलं कूर्मश्वाविद्गोधांश्च
शास्वकम्
हविष्यं कृशरान्नं च मुद्गान्नं यवपिष्टिकम् ६८३
मत्स्यान्नं च विचित्रान्नं दध्यन्नं
दस्रभात्क्रमात्
भुक्त्वा राजेभाश्वरथनरैर्याति
जयत्यरीन् ६८४
हुताशनं तिलैर्हुत्वा पूजयेत दिगीश्वरम्
प्रणम्य देवभूदेवानाशीर्वादैर्नृपो
व्रजेत् ६८५
यद्वर्णवस्त्रगन्धाद्यैस्तन्मन्त्रेण विधानतः
इंद्रमैरावतारूढं शच्या सह विराजितम्

६८६
वज्रपाणिं स्वर्णवर्णं दिव्याभरणभूषितम् सप्तहस्तं सप्तजिह्वं षण्मुखं मेषवाहनम् ६८७
स्वाहाप्रियं रक्तवर्णं स्रुक्स्रुवायुधधारिणम्
दण्डायुधं लोहितार्क्षं यमं महिषवाहनम् ६८८
श्यामलं सहितं रक्तवर्णैरूर्द्ध्वमुखं शुभम्
खड्गचर्मधरं नीलं निरृतिं नरवाहनम् ६८९
उर्द्ध्वकेशं विरूपाक्षं
दीर्घग्रीवायुतं विभुम्
नागपाशधरं पीतवर्णं मकरवाहनम् ६९०
वरुणं कालिकानाथं रत्नाभरणभूषितम्
प्राणिनां प्राणरूपं तं द्विबाहुं
दण्डपाणिकम् ६९१
वायुं कृष्णमृगारूढं पूजयेदञ्जनीपतिम्
अश्वारूढं कुम्भपाणिं द्विबाहुं
स्वर्णसन्निभम् ६९२
कुबेरं चित्रलेखेशं यक्षगन्धर्वनायकम्
पिनाकिनं वृषारूढं गौरीपतिमनुत्तमम् ६९३
श्वेतवर्णं चन्द्रमौलि नागयज्ञोपवीतिनम्
अप्रयाणे स्वयं कार्या प्रेक्षया
भूभुजस्तथा ६९४
कार्यं निगमनं छत्रं

ध्वजशस्त्रास्त्रवाहनैः स्वस्थानान्निर्गमस्थानं दडानां च शतद्वयम् ६९५
चत्वारिंशद्द्वादशैव प्रस्थितः स स्वयं गतः
दिनान्येकत्र न वसेत्सप्त षट् वा परो जनः ६९६
पच्चरात्रं च पुरतः पुनर्लग्नान्तरे व्रजेत्
अकालजेषु नृपतिर्विद्युद्गर्जितवृष्टिषु ६९७
उत्पातेषु त्रिविधेषु सप्तरात्रं तु न
व्रजेत्
रत्नाकुड्यशिवाकाककपोतानां गिरस्तथा ६९८
झझेभुक्हेमवक्षीरस्वराणां वामतो गतिः
पीतकारभरद्वाजपक्षिणां दक्षिणा गतिः ६९९
चाषं त्यक्त्वा चतुष्पात्तु शुभदा वामतो
मताः
कृष्णं त्यक्त्वा प्रयाणे तु कृकलासेन
वीक्षितः ७००
वाराहशशगोधास्तु सर्पाणां कीर्तनं शुभम्
हृतेक्षणं नेष्टमेवाव्यपत्ययं
कपिऋक्षयोः ७०१
मयूरच्छागनकुलचाषपारावताः शुभाः
दृष्टमात्रेण यात्रायां व्यस्तं सर्वं
प्रवेशने ७०२

यात्रासिद्धिर्भवेद्दृष्टे शवे रोदनवर्जिते
प्रवेशे रोदनयुतः शवः शवप्रदस्तथा ७०३ पतितक्लीबजटिलमत्तवान्तौषधादिभिः अभ्यक्तवसास्थिचर्माङ्गारदारुणरोगिभिः ७०४
गुडकार्पासलवणरिपुप्रश्नतृणोरगैः वन्ध्याकुञ्जककाषायमुक्तकेशबुभुक्षितैः ७०५
प्रयाणसमये नग्नैर्दृष्टैः सिद्धिर्न जायते
प्रज्वलाग्नीन्सुतुरगनृपासनपुराङ्गनाः ७०६
गन्धपुष्पाक्षतच्छत्रचामरान्दोलिकं नृपः भक्ष्येक्षुफलमृत्स्नान्नमध्वाज्यदधिगोदयाः ७०७
मद्यमांससुधाधौतवस्त्रशंखवृषध्वजाः
पुण्यस्त्रीपुण्यकलशरत्नभृङ्गारगोद्विजाः ७०८
भेरीमृदङ्गपटहघन्टावीणादिनिःस्वनाः
वेदमङ्गलघोषाः स्युः यायिनां
कार्यसिद्धिदाः ७०९
आदौ विरुद्धशकुनं दृष्ट्वा
यायीष्टदेवताम्
स्मृत्वा द्वितीये विप्राणां कृत्वा
पूजां निवर्तयेत् ७१०

सर्वदिक्षु क्षुतं नेष्टं गोक्षुतं निधनप्रदम्
अफलं यद्बालवृद्धरोगिपैनसिकैः कृतम् ७११
परस्त्री द्विजदेवस्वं
तत्स्पृशेद्दिग्गजाश्वकान्
हन्यात्परपुरप्राप्तो न स्त्रीर्नित्यं
निरायुधान् ७१२
आदौ सौम्यायने कार्यं नववास्तुप्रवेशनम् विधाय पूर्वदिवसे वास्तुपूजाबलिक्रियाम् ७१३
माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासेषु शोभनम्
प्रवेशो मध्यमो ज्ञेयः सौम्यकार्तिकमासयोः ७१४
शशीज्यान्तेषु
वरुणत्वाष्ट्रमित्रस्थिरोडुषु
शुभः प्रवेशो
देवेज्यशुक्रयोर्दृश्यमानयोः ७१५
व्यर्कारवारे तिथिषु रिक्तामावर्जितेषु च दिवा वा यदि वा रात्रौ प्रवेशो मङ्गलप्रदः ७१६
चन्द्रताराबलोपेते पूर्वाह्णे शोभने दिने
स्थिरलग्ने स्थिरांशे च नैधने शुद्धिसंयुते ७१७
त्रिकोणकेन्द्रसंस्थैश्च सौम्यैस्त्र्यायारिगैः परैः

लग्नान्त्याष्टमषष्ठस्थवर्जितेन हिमांशुना ७१८
कर्तुर्वा जन्मभे लग्ने ताभ्यामुपचयेऽपि
वा
प्रवेशलग्ने स्याद्वृद्धिरन्यभे
शोकनिःस्वता ७१९
दर्शनीय गृहं रम्यं विविधैमङ्गलस्वनैः
कृत्वार्कं वामतो विद्वान्भृङ्गारं
चाग्रतो विशेत् ७२०
वर्षाप्रवेशे शशिनि जलराशिगतेऽपि वा
केन्द्रगे वा शुक्लपक्षे चातिवृष्टिः
शुभेक्षिते ७२१
अल्पवृष्टिः पापदृष्टे
प्रावृट्कालेऽचिराद्भवेत्
चन्द्रश्चेद्भार्गवे
सर्वमेवंविधगुणान्विते ७२२
प्रावृषीन्दुः सितात्सप्तराशिगः
शुभवीक्षितः
मन्दात्त्रिकोणसप्तस्थो यदि वा
वृद्धिकृद्भवेत् ७२३
सद्यो वृष्टिकरः शुक्रो यदा बुधसमीपगः तयोर्मध्यगते भानौ भवेद् वृष्टिविनाशनम् ७२४
मघादिपञ्चधिष्ण्यस्थः पूर्वे स्वातित्रये परे
प्रवर्षणं भृगुः कुर्याद्विपरीते न

अहिर्बुध्न्यं पूर्वशस्यं परशस्या च
रेवती ७३२
भरणी सर्वसस्या च सर्वनाशाय चाश्विनी
गुरोः सप्तमराशिस्थः प्रत्यग्गो भृगुजो
यदा ७३३
तदातिवर्षणं भूरि प्रावृट्काले बलोज्झिते
आसप्तमर्क्षंशशिनः परिवेशगतोत्तरा ७३४
विद्युत्प्रपूर्णमण्डूकास्वनावृष्टिर्भवेत्तदा
यदाप्रत्यङ्नता मेघाः खसप्तोपरि
संस्थिताः ७३५
पतन्ति दक्षिणस्था ये
भवेद्वृष्टिस्तदाचिरात्
नखैर्लिखन्तो मार्जाराश्चावनिं
लोहसंयुते ७३६
रथ्यायां सेतुबन्धाः स्युर्बालानां
वृष्टिहेतवः
पिपीलिकाश्रेणयश्छिन्नाः खद्योता
बहवस्तदा ७३७
द्रुमादिरोहः सर्पाणां
प्रीतिर्दुर्वृष्टिसूचकाः
उदयास्तमये काले विवर्णोऽकोथ वा शशी ७३८
मधुवर्णोऽतिवायुश्चेदतिवृष्टिर्भवेत्तदा
प्राङ्मुखस्य तु कूर्मस्य नवाङ्गेषु
धरामिमाम् ७३९

विभज्य नवधा खण्डे मण्डलानि प्रदक्षिणम् अन्तर्वेदाश्च पाञ्चालस्तस्येदं नाभिमण्डलम् ७४०
प्राच्या मागधलाटोत्था
देशास्तन्मुखमण्डलम्
स्त्रीकलिङ्गकिराताख्या
देशास्तद्बाहुमण्डलम् ७४१
अवन्ती द्रविडा भिल्ला
देशास्तत्पार्श्वमण्डलम्
गौडकौङ्कणशाल्वान्ध्रपौण्ड्रस्तत्पादमण्डलम् ७४२
सिन्धुकाशिमहाराष्ट्रसौराष्ट्राः
पुच्छमण्डलम्
पुलिन्दचीनयवनगुर्जराः पादमण्डलम् ७४३
कुरुकाश्मीरमाद्रे
यमत्स्यास्तत्पार्श्वमण्डलम्
खसाङ्गवङ्गबाह्लीकं कांबोजाः
पाणिमण्डलम् ७४४
कृत्तिकादीनि धिष्ण्यानि त्रीणि त्रीणि
क्रमान्न्यसेत्
नाभ्यादिषु नवाङ्गेषु पापैर्दुष्टं शुभैः
शुभम् ७४५
देवता यत्र नृत्यन्ति पतन्ति प्रज्वलन्ति
च
मुहू रुदन्ति गायन्ति प्रस्विद्यन्ति
हसन्ति च ७४६

वमन्त्यग्निं तथा धूमं स्नेहं रक्तं पयो जलम्
अधोमुखाधितिष्ठन्ति स्थानात्स्थानं
व्रजन्ति च ७४७
एवमाद्या हि दृश्यन्ते विकाराः प्रतिमासु
च
गन्धर्वनगरं चैव दिवा नक्षत्रदर्शनम् ७४८
महोल्कापतनं काष्ठतृणरक्तप्रवर्षणम्
गान्धर्वं देहदिग्धूमं भूमिकम्पं
दिवानिशि ७४९
अनग्नौ च स्फुलिङ्गाश्च ज्वलनं च विनेन्धनम्
निशीन्द्रचापमण्डूकं शिखरे श्वेतवायसः ७५०
दृश्यन्ते विस्फुलिङ्गाश्च गोगजाश्वोष्ट्रगात्रतः
जन्तवो द्वित्रिशिरसो जायन्ते वापि योनिषु ७५१
प्रातः सूर्याश्चतसृषु ह्यर्दितायुगपद्र वेः
जम्बूकग्रामसंवासः केतूनां च प्रदर्शनम् ७५२
काकानामाकुलं रात्रौ कपोतानां दिवा यदि अकाले पुष्पिता वृक्षा दृश्यन्ते फलिता यदि ७५३
कार्यं तच्छेदनं तत्र ततः

शांतिर्मनीषिभिः
एवमाद्या महोत्पाता बहवः स्थाननशदाः ७५४
केचिन्मृत्युप्रदाः केचिच्छत्रुभ्यश्च
भयप्रदाः
मध्याद्भयं यशो मृत्युः क्षयः कीर्तिः
सुखासुखम् ७५५
एश्वर्यं धनहानिं च मधुच्छन्नं च वाल्मिकम्
इत्यादिषु च सर्वेषूत्पातेषु द्विजसत्तम ७५६
शान्तिं कुर्यात्प्रयत्नेन कल्पोक्तविधिना शुभम्
इत्येतत्कथितं विप्र ज्यौतिषं ते समासतः ७५७
अतः परं प्रवक्ष्यामि च्छन्दःशास्त्रमनुत्तमम् ७५८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५६

अथ सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
वैदिकं लौकिकं चापि छन्दो द्विविधमुच्यते मात्रावर्णविभेदेन तच्चापि द्विविधं पुनः १
मयौ रसौ तजौ भनौ गुरुर्लघुरपि द्विज

कारणं छंदसि
प्रोक्ताश्छन्दःशास्त्रविशारदैः २
सर्वगो मगणः प्रोक्तो मुखलो यगणः स्मृतः
मध्यलो रगणश्चैव प्रांत्यगः सगणो मतः ३
तगणोऽन्तलघुः ख्यातो मध्यगो जो भआदिगः
त्रिलघुर्नगणः प्रोक्तस्त्रिका वर्णगणा
मुने ४
चतुर्लास्तु गणाः पञ्च प्रोक्ता
आर्यादिसंमताः
संयोगश्च विसर्गश्चानुस्वारो लघुतः परः ५
लघोर्दीर्घत्वमाख्याति दीर्घो गो लो
लघुर्मतः
पादश्चतुर्थभागः स्याद् विच्छेदो
यतिरुच्यते ६
सममर्द्धसमं वृत्तं विषमं चापि नारद
तुल्यलक्षणतः पादचतुष्के सममुच्यते ७
आदित्रिके द्विचतुर्थे सममर्द्धसमं मतम्
लक्ष्म भिन्नं यस्य पादचतुष्के विषमं हि
तत् ८
एकाक्षरात् समारभ्य वर्णैकैकस्य वृद्धितः
षड्विंशत्यक्षरं यावत् पादस्तावत् पृथक्
पृथक् ९
तत्परं चण्डवृष्ट्यादि दण्डकाः
परिकल्पिताः
त्रिभिः षड्भिः पदैर्गाथाः शृणु संज्ञा
यथोत्तरम् १०

उक्तात्युक्ता तथा मध्या प्रतिष्ठान्या सुपूर्विका
गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च बृहती
पङिक्तरेव च ११
त्रिष्टुप् च जगती चैव तथातिजगती मता
शक्वरी सातिपूर्वा च अष्ट्यत्यष्टी ततः
स्मृते १२
धृतिश्च विधृतिश्चैव कृतिः
प्रकृतिराकृतिः
विकृतिः सङ्कृतिश्चैव
तथातिकृतिरुत्कृतिः १३
इत्येताश्छन्दसां संज्ञाः प्रस्ताराद्
भेदभागिकाः
पादे सर्वगुरौ पूर्वाल्लघुं स्थाप्य
गुरोरधः १४
यथोपरि तथा शेषमग्रे प्राग्वन्न्यसेदपि एष प्रस्तार उदितो यावत्सर्वलघुर्भवेत् १५
नष्टाङ्कार्द्धे समे लः स्याद्विषमे सैव
सोर्द्ध्वगः
उद्दिष्टे द्विगुणानाद्यादङ्गान् सम्मील्य लस्थितान् १६
कृत्वा सैकान्वदेत् सङख्यामिति प्राहुः
पुराविदः
वर्णान् सैकान् वृत्तभवानुत्तराधरतः
स्थितान् १७

एकादिक्रमतश्चैकानुपर्य्युपरि विन्यसेत् उपान्त्यतो निवर्तेत त्यजन्नेकैकमूर्द्ध्वतः १८
उपर्याद्याद्गुरोरेवमेकद्व्यादिलगक्रिया
लगक्रियाङ्कसङदोहे भवेत्
सङ्ख्याविमिश्रिते १९
उद्दिष्टाङ्कसमाहारः सैको वा जनयेदिमाम्
सङ्ख्यैव द्विगुणैकोना सद्भिरध्वा
प्रकीर्तितः २०
इत्येतत् किन्चिदाख्यातं लक्षणं छन्दसां
मुने
प्रस्तारोक्तप्रभेदानां नामानन्त्यं
प्रगाहते २१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने संक्षिप्तच्छन्दोवर्णनं नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५७

अथाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
नारद उवाच-
अनूचानप्रसङ्गेन वेदाङ्गान्यखिलानि च श्रुतानि
त्वन्मुखाम्भोजात्समासव्यासयोगतः १ शुकोत्पत्तिं समाचक्ष्व विस्तरेण महामते सनन्दन उवाच-

मेरुशृङ्गे किल पुरा कर्णिकारवनायते २
विजहार महादेवो भौमैर्भूतगणैर्वृतः
शैलराजसुता चैव देवी तत्राभवत्पुरा ३
तत्र दिव्यं तपस्तेपे कृष्णद्वैपायनः
प्रभुः
योगेनात्मानमाविश्य योगधर्मपरायणः ४
धारयन्स तपस्तेपे पुत्रार्थं मुनिसत्तमः
अग्नेर्भूमेस्तथा वायोरन्तरिक्षस्य
चाभितः ५
वीर्येण संमतः पुत्रो मम भूयादिति स्म ह
सङ्कल्पेनाथ सोऽनेन
दुष्प्रापमकृतात्मभिः ६
वरयामास देवेशमास्थितस्तप उत्तमम् अतिष्ठन्मारुताहारः शतं किल समाः प्रभुः ७
आराधयन्महादेवं बहुरूपमुमापतिम्
तत्र ब्रह्मर्षयश्चैव सर्वे देवर्षयस्तथा ८
लोकपालाश्च साध्याश्च वसुभिश्चाष्टभिः सह आदित्याश्चैव रुद्राश्च दिवाकरनिशाकरौ ९
विश्वावसुश्च गङ्धर्वः
सिद्धाश्चाप्सरसाङ्गणाः
तत्र रुद्रो महादेवः कर्णिकारमयीं
शुभाम् १०
धारयानः स्रजं भाति शारदीव निशाकरः तस्मिन् दिव्ये वने रम्ये

देवदेवर्षिसङ्कुले ११
आस्थितः परमं योगं व्यासः
पुत्रार्थमुद्यतः
न चास्य हीयते वर्णो न ग्लानिरुपजायते १२
त्रयाणामपि लोकानां तदद्भुतमिवाभवत्
जटाश्च तेजसा तस्य वैश्वानरशिखोपमाः १३
प्रज्वलन्त्यः स्म दृश्यन्ते
युक्तस्यामिततेजसः
एवं विधेन तपसा तस्य भक्त्या च नारद १४
महेश्वरः प्रसन्नात्मा चकार मनसा मतिम् उवाच चैनं भगवांस्त्र्यंबकः प्रहसन्निव १५
यथा ह्यग्निर्यथा वायुर्यथा भूमिर्यथा
जलम्
यथा खं च तथा शुद्धो भविष्यति सुतस्तव १६
तद्भावभागी तद्बुद्धिस्तदात्मा
तदुपाश्रयः
तेजसा तस्य लोकांस्त्रीन्यशः प्राप्स्यति
केवलम् १७
एवं लब्ध्वा वरं देवो व्यासः सत्यवतीसुतः
अरणिं त्वथ सङ्गृह्य
ममंन्थाग्निचिकीर्षया १८
अथ रूपं परं विप्र बिभ्रतीं स्वेन तेजसा
घृताचीं नामाप्सरसं ददर्श भगवानृषिः १९
स तामप्सरसं दृष्ट्वा सहसा काममोहितः अभवद्भगवान्व्यासो वने तस्मिन्मुनीश्वर

२०
सा तु कृत्वा तदा व्यासं कामसंविग्नमानसम्
शुकीभूय महारम्या घृताची समुपागमत् २१
स तामप्सरसं दृष्ट्वा रूपेणान्येन
संवृताम्
स्मरराजेनानुगतः सर्वगात्रातिगेन ह २२
स तु धैर्येण महता निगृह्णन् हृच्छयं मुनिः
न शशाक नियन्तुं तं व्यासः प्रविसृतं मनः २३
भावित्वाच्चैव भाव्यस्य घृताच्या वपुषा हृतम्
यत्नान्नियच्छतश्चापि मुने
एतच्चिकीर्षया २४
अरण्यामेव सहसा तस्य शुक्रमवापतत्
शुक्रेनिर्मथ्यमानेऽस्या शुको जज्ञे
महातपाः २५
परमर्षिर्महायोगी अरणीगर्भसम्भवः
यथैव हि समिद्धोऽग्निर्भाति
हव्यमुपात्तवान् २६
तथा रूपः शुको जज्ञे प्रज्वलन्निव तेजसा
विभ्रच्चित्रं च विप्रेन्द्र
रूपवर्णमनुत्तमम् २७
तं गंगा सरितां श्रेष्ठा मेरुपृष्ठे स्वरूपिणी

अभ्येत्य स्रापयामास वारिणा स्वेन नारद २८
कृष्णाजिनं चान्तरिक्षाच्छुकार्थे भुव्यवापतत्
जेगीयन्त च गंधर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः २९
देवदुन्दुभयश्चैव प्रावाद्यन्त महास्वनाः
विश्वावसुश्च गन्धर्वस्तथा
तुन्बुरुनारदौ ३०
हाहाहूहूश्च गन्धर्वौ तुष्टुवुः
शुकसम्भवम्
तत्र शक्रपुरोगाश्च लोकपालाः समागताः ३१
देवा देवर्षयश्चैव तथा ब्रह्मर्षयोऽपि च दिव्यानि सर्वपुष्पाणि प्रववर्ष च मारुतः ३२
जङ्गमं स्थावरं चैव प्रहृष्टमभवज्जगत् तं महात्मा स्वयं प्रीत्या देव्या सह महाद्युतिः ३३
जातमात्रं मुनेः पुत्रं विधिनोपानयत्तदा तस्य देवेश्वरः शक्रो दिव्यमद्भुतदर्शनम् ३४
ददौ कमण्डलुं प्रीत्या देवा वासांसि चाभितः
हंसाश्च शतपत्राश्च सारसाश्च सहस्रशः ३५ प्रदक्षिणमवर्तन्त शुकाश्चाषाश्च नारद

आरणेयस्तदा दिव्यं प्राप्य जन्म महामुनिः ३६
तत्रैवोवास मेधावी व्रतचारी समाहितः उत्पन्नमात्रं तं वेदाः सरहस्याः ससन्ग्रहाः ३७
उपतस्थुर्मुनिश्रेष्ठं यथास्य पितरं तथा बृहस्पतिं स वव्रे च वेदवेदाङ्गभाष्यवित् ३८
उपाध्यायं द्विजश्रेष्ठ धर्ममेवानुचिन्तयन्
सोऽधीत्य
वेदानखिलान्सरहस्यान्ससन्ग्रहान् ३९
इतिहासं च कार्त्स्न्येन वेदशास्त्राणि
चाभितः
गुरवे दक्षिणां दत्त्वा समावृत्तो
महामुनिः ४०
उग्रं तपः समारेभे ब्रह्मचारी समाहितः
देवतानामृषीणां च बाल्येऽपि सुमहातपाः ४१
सम्मन्त्रणीयो जन्यश्च ज्ञानेन तपसा तथा न त्वस्य रमते बुद्धिराश्रमेषु मुनीश्वर ४२
त्रिषु गार्हस्थ्यमूलेषु मोक्षधर्मानुदर्शिनः
स मोक्षमनुचिन्त्यैव शुकः पितरमभ्यगात् ४३
प्राहाभिवाद्य च तदा श्रेयोऽथी

विनयान्वितः
मोक्षधर्मेषु कुशलो भगवान् प्रब्रवीतु मे ४४
यथैव मनसः शान्तिः परमा सम्भवेन्मुने श्रुत्वा पुत्रस्य वचनं परमर्षिरुवाच तम् ४५
अधीष्व मोक्षशास्त्रं वै धर्मांश्च विविधानपि
पितुर्निदेशाज्जग्राह शुको ब्रह्मविदां
वरः ४६
योगशास्त्रं च निखिलं कापिलं चैव नारद
शतं ब्राह्म्या श्रिया युक्तं
ब्रह्मतुल्यपराक्रमम् ४७
मेने पुत्रं यथा व्यासो
मोक्षशास्त्रविशारदम्
उवाच गच्छेति तदा जनकं मिथिलेश्वरम् ४८
स ते वक्ष्यति मोक्षार्थं निखिलेन
नराधिपः
पितुर्नियोगादगमज्जनकं मैथिलं नृपम् ४९
प्रष्टुं धर्मस्य निष्ठां वै मोक्षस्य च
परायणम्
उक्तश्च मानुषेण त्वं तथा
गच्छेत्यविस्मितः ५०
न प्रभावेण गन्तव्यमन्तरिक्षचरेण वै आर्जवेनैव गन्तव्यं न सुखाय क्षणात्त्वया ५१

न द्रष्टव्या विशेषा हि विशेषा हि प्रसन्गिनः
अहङ्कारो न कर्तव्यो याज्ये
तस्मिन्नराधिपे ५२
स्थातव्यं वसथे तस्य स ते छेत्स्यति
संशयम्
स धर्मकुशलो राजा मोक्षशास्त्रविशारदः ५३
यथा यथा च ते ब्रूयात्तत्कार्यमविशङ्कया एवमुक्तः स धर्मात्मा जगाम मिथिलां मुनिः ५४
पद्भ्यां शक्तोन्तरिक्षेण क्रान्तुं भूमिं ससागराम्
सगिरींश्चाप्यतिक्रम्य भारतं वर्षमासदत् ५५
स देशान्विविधान्स्फीतानतिक्रम्य महामुनिः
विदेहान्वै समासाद्य जनकेन समागमत् ५६
राजद्वारं समासाद्य द्वारपालैर्निवारितः
तस्थौ तत्र महायोगी
क्षुत्पिपासादिवर्जितः ५७
आतपे ग्लानिरहितो ध्यानयुक्तश्च नारद
तेषां तु द्वारपालानामेकस्तत्र
व्यवस्थितः ५८
मध्यन्गतमिवादित्यं दृष्ट्वा
शुकमवस्थितम्
पूजयित्वा यथान्यायमभिवाद्य कृताञ्जलि ५९

प्रावेशयत्ततः कक्षां द्वितीयां राजवेश्मनः
तत्रान्तःपुरसम्बद्धं महच्चैत्ररथोपमम् ६०
सुविभक्तजलाक्रीडं रम्यं पुष्पितपादपम् दर्शयित्वासने स्थाप्य राजानं च
व्यजिज्ञपत् ६१
श्रुत्वा राजा शुकं प्राप्तं वारस्त्रीः
स न्ययुङ्क्त च
सेवायै तस्य भावस्य ज्ञानाय मुनिसत्तम ६२
तं चारुकेश्यः शुश्रोण्यस्तरुण्यः प्रियदर्शनाः
सूक्ष्मरक्ताम्बरधरास्तप्तकाच्चनभूषणाः ६३
संलापालापकुशला भावज्ञाः सर्वकोविदाः परं पच्चाशतस्तस्य पाद्यादीनि व्यकल्पयन् ६४
देशकालोपपन्नेन साध्वन्नेनाप्यतर्पयन्
तस्य भुक्तवतस्तात तास्ततः पुरकाननम् ६५
सुरम्यं दर्शयामासुरेकैकत्वेन नारद
क्रीडन्त्यश्च हसन्त्यश्च गायन्त्यश्चैव
ताः शुकम् ६६
उदारसत्वं सत्वज्ञास्सर्वाः
पर्य्यचरंस्तदा
आरणेयस्तु शुद्धात्मा जितक्रोधो
जितेन्द्रियः ६७

ध्यानस्थ एव सततं न हृष्यति न कुप्यति पादशौचं तु कृत्वा वै शुकः
सन्ध्यामुपास्य च ६८
निषसादासने पुण्ये तमेवार्थं व्यचिन्तयत्
पूर्वरात्रे तु तत्रासौ भूत्वा
ध्यानपरायणः ६९
मध्यरात्रे यथान्याय्यं निद्रा माहारयत्प्रभुः
ततः प्रातः समुत्थाय कृत्वा शौचमनन्तरम् ७०
स्त्रीभिः
परिवृतोधीमान्ध्यानमेवान्वपद्यत
अनेन विधिना तत्र तदहःशेषमप्युत ७१
तां च रात्रिं नृपकुले वर्तयामास नारद ७२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने शुकप्रलोभनं नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५८

अथैकोनषष्टितमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
ततः स राजा सहितो मन्त्रिभिर्द्विजसत्तम
पुरः पुरोहितं कृत्वा सर्वाण्यन्तःपुराणि
च १
शिरसा चार्घ्यमादाय गुरुपुत्रं समभ्यगात्
महदासनमादाय सर्वरत्नविभूषितम् २
प्रददौ गुरुपुत्राय शुकाय परमोचितम्

तत्रोपविष्टं तं कार्ष्णिं शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ३
पाद्यं निवेद्य प्रथमं सार्घ्यं गां च
न्यदेवयत्
स च तां मन्त्रतः पूजां प्रतिगृह्य
द्विजोत्तमः ४
पर्यपृच्छन्महातेजा राज्ञः कुशलमव्ययम्
उदारसत्त्वाभिजनो राजापि गुरुसूनवे ५
आवेद्य कुशलं भूमौ निषसाद तदाज्ञया
सोऽपि वैयासकिं भूयः पृष्ट्वा
कुशलमव्ययम्
किमागमनमित्येव पर्यपृच्छद्विधानवित् ६
शुक उवाच-
पित्राहमुक्तो भद्रं ते मोक्षधर्मार्थकोविदः
विदेहराजो ह्याद्यो मे जनको नाम विश्रुतः ७
तत्र त्वं गच्छ तूर्णं वै स ते हृदयसंशयम् प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च सर्वं छेत्स्यत्यसंशयम् ८
सोऽह
पितुर्नियोगात्त्वामुपप्रष्टुमिहागतः
तन्मे धर्मभृतां श्रेष्ठ
यथावद्वक्तुमर्हसि ९
किं कार्यं ब्राह्मणेनेह मोक्षार्थश्च किमात्मकः

कथं च मोक्षः कर्तव्यो ज्ञानेन तपसापि वा १०
जनक उवाच-
यत्कार्यं ब्राह्मणेनेह जन्मप्रभृति तच्छृणु
कृतोपनयनस्तात भवेद्वेदपरायणः ११
तपसा गुरुवृत्त्या च ब्रह्मचर्येण चान्वितः
देवतानां पितॄणां च ह्यतृष्णश्चानसूयकः १२
वेदानधीत्य नियतो दक्षिणामपवर्त्य च अभ्यनुज्ञामनुप्राप्य समावर्तेत वै
द्विजः १३
समावृत्तस्तु गार्हस्थ्ये सदारो नियतो
वसेत्
अनसूयुर्यथान्यायमाहिताग्निरनादृते १४
उत्पाद्य पुत्रपौत्रांश्च वन्याश्रमपदे
वसेत्
तानेवाग्रीन्यथान्यायं
पूजयन्नतिथिप्रियः १५
सर्वानग्नीन्यथान्यायमात्मन्यारोप्य
धर्मवित्
निर्द्वन्द्वो वीतरागात्मा
ब्रह्माश्रमपदे वसेत् १६
शुक उवाच-
उत्पन्ने ज्ञानविज्ञाने प्रत्यक्षे हृदि

शाश्वते
न विना गुरुसंवासाज्ज्ञानस्याधिगमः
स्मृतः १७
किमवश्यं तु वस्तव्यमाश्रमेषु न वा नृप
एतद्भवन्तं पृच्छामि
तद्भवान्वक्तुमर्हति १८
जनक उवाच-
न विना ज्ञानविज्ञाने मोक्षस्याधिगमो
भवेत्
न विना
गुरुसम्बन्धाज्ज्ञानस्याधिगमस्तथा १९
आचार्यः प्लाविता तस्य ज्ञानं प्लव
इहोच्यते
विज्ञाय कृतकृत्यस्तु तीर्णस्तत्रोभयं
त्यजेत् २०
अनुच्छेदाय लोकानामनुच्छेदाय कर्मणाम् कृत्वा शुभाशुभं कर्म मोक्षो नामेह
लभ्यते २१
भावितैः कारणैश्चार्यं बहुसंसारयोनिषु
आसादयति शुद्धात्मा मोक्षं हि
प्रथमाश्रमे २२
तमासाद्य तु मुक्तस्य दृष्टार्थस्य
विपश्चितः
त्रिधाश्रमेषु कोऽन्वर्थो
भवेत्परमभीप्सतः २३
राजसांस्तामसांश्चैव नित्यं

दोषान्विसर्जयेत्
सात्त्विकं मार्गमास्थाय
पश्येदात्मानमात्मना २४
सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि
स पश्यन्नैव लिप्येत जले वारिचरो यथा २५
पक्षीवत्पवनादूर्ध्वममुत्रानन्त्यमश्नुते
विहाय देहं निर्मुक्तो निर्द्वन्द्वः
शुभसङ्गतः २६
अत्र गाथाः पुरा गीताः शृणु राज्ञा
ययातिना
धार्यते या द्विजैस्तात
मोक्षशास्त्रविशारदैः २७
ज्योतिश्चात्मनि नान्यत्र रत्नं तत्रैव
चैव तत्
स्वयं च शक्यं तद्द्रष्टुं
सुसमाहितचेतसा २८
न बिभेति परो यस्मान्न बिभेति पराच्च यः
यश्च नेच्छति न द्वेष्टि ब्रह्म संपद्यते
स तु २९
यदा भावं न कुरुते सर्वभूतेषु पापकम् पूर्वैराचरितो धर्मश्चतुराश्रमसंज्ञकः ३०
अनेन क्रमयोगेन बहुजातिसुकर्मणाम् कर्मणा मनसा वाचा ब्रह्म सम्पद्यते तदा ३१ संयोज्य तपसात्मानमीर्ष्यामुत्सृज्य

मोहिनीम्
त्यक्त्वा कामं च लोभं च ततो ब्रह्मत्वमश्नुते ३२
यदा श्राव्ये च दृश्ये च सर्वभूतेषु
चाव्ययम्
समो भवति निर्द्वन्द्वो ब्रह्म सपम्द्यते
तदा ३३
यदा स्तुतिं च निन्दां च समत्वेन च पश्यति
काञ्चनं चाऽयसं चैव सुखदुःखे तथैव च ३४
शीतमुष्णं तथैवार्थमनर्थं प्रियमप्रियम् जीवितं मरणं चैव ब्रह्म संम्द्यते तदा ३५
प्रसार्येह यथाङ्गानि कूर्मः संहरते पुनः
तथेन्द्रियाणि मनसा संयन्तव्यानि
भिक्षुणा ३६
तमः परिगतं वेश्म यथा दीपेन दृश्यते
तथा बुद्धिप्रदीपेन शक्य आत्मा
निरीक्षितुम् ३७
एतत्सर्वं प्रपश्यामि त्वयि बुद्धिमतांवर
यच्चान्यदपि वेत्तव्यं तत्त्वतो वेत्ति
तद्भवान् ३८
ब्रह्मर्षे विदितश्चासि विषयान्तमुपागतः
गुरोश्चैव प्रसादेन तव चैवोपशिक्षया ३९
तस्य चैव प्रसादेन प्रादुर्भूतं महामुनेः
ज्ञानं दिव्यं समादीप्तं तेनासि विदितो
मम ४०
अधिकं तव विज्ञानमधिकावगतिस्तव

अधिकं च तवैश्वर्यं तच्च त्वं नावबुध्यसे ४१
बाल्याद्वा संशयाद्वापि भयाद्वापि विमेषजात्
उत्पन्ने चापि विज्ञाने नाधिगच्छन्ति तां
गतिम् ४२
व्यवसायेन शुद्धेन मद्विधैश्छिन्नसंशयाः
विमुच्य हृदयग्रन्थीनार्तिमासादयन्ति
ताम् ४३
भवांश्चोत्पन्नविज्ञानः स्थिरबुद्धिरलोलुपः
व्यवसायादृते ब्रह्मन्नासादयति तत्पदम् ४४
नास्ति ते सुखदुःखेषु विशेषो नास्ति वस्तुषु
नौत्सुक्यं नृत्यगीतेषु न राग उपजायते ४५
न बन्धुषु निबन्धस्ते न भयेष्वस्ति ते
भयम्
पश्यामित्वां महाभाग
तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिम् ४६
अहं च त्वानुपश्यामि ये चान्येऽपि मनीषिणः
आस्थितं परमं मार्गे अक्षयं चाप्यनामयम् ४७
यत्फलं ब्राह्मणस्येह मोक्षार्थश्चापदात्मकः

तस्मिन्वै वर्तसे विप्र किमन्यत्परिपृच्छसि ४८
सनन्दन उवाच-
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं कृतात्मा
कृतनिश्चयः
आत्मनात्मानमास्थाय दृष्ट्वा
चात्मानमात्मना ४९
कृतकार्यः सुखी शान्तस्तूष्णीं
प्रायादुदङ्मुखः
शैशिरं गिरिमासाद्य पाराशर्यं ददर्श च ५०
शिष्यानध्यापयन्तं च पैलादीन्वेदसहिताः
आरणेयो विशुद्धात्मा दिवाकरसमप्रभः ५१
पितुर्जग्राह पादौ च सादरं हृष्टमानसः
ततो निवेदयामास पितुः सर्वमुदारधीः ५२
शुको जनकराजेन संवादं मोक्षसाधनम्
तच्छ्रुत्वा वेदकर्तासौ
प्रहृष्टेनान्तरात्मना ५३
समालिङ्ग्य सुतं व्यासः स्वपार्श्वस्थं
चकार च ५४
ततः पैलादयो विप्रा वेदान् व्यासादधीत्य
च
शैलशंङ्गाद्भुवं प्राप्ता याजनाध्यापने
रताः ५५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने एकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९

अथषष्टितमोऽध्यायः
सनन्दन उवाच-
अवतीर्णेषु विप्रेषु व्यासः पुत्रसहायवान्
तूष्णीं ध्यानपरो धीमानेकान्ते समुपाविशत् १
तमुवाचाशरीरी वाक् व्यासं पुत्रसमन्वितम् भो भो महर्षे वासिष्ठ ब्रह्मघोषो न वर्तते २
एको ध्यानपरस्तूष्णीं किमास्से
चिन्तयन्निव
ब्रह्मघोषैर्विरहितः पर्वतोऽय न शोभते ३
तस्मादधीष्व भगवन्सार्द्धं पुत्रेण धीमता
वेदान्वेदविदा चैव सुप्रसन्नमनाः सदा ४
तच्छ्रुत्वा वचनं व्यासो नभोवाणीसमीरितम्
शुकेन सह पुत्रेण वेदाभ्यासमथाकरोत् ५
तयोरभ्यसतोरेवं बहुकालं द्विजोत्तम वातोऽतिमात्रं प्रववौ समुद्रानिलवीजितः
६
ततोऽनध्याय इति तं व्यासः पुत्रमवारयत्
शुको वारितमात्रस्तु कौतूहलसमन्वितः ७
अपृच्छत्पितरं तत्र कुतो वायुरभूदयम्
आख्यातुमर्हति भवान्सर्वं
वायोर्विचेष्टितम् ८
शुकस्यैतद्वचः श्रुत्वा व्यासः

परमविस्मितः
अनध्यायनिमित्तेऽस्मिन्निदं वचनमब्रवीत् ९
दिव्यं ते चक्षुरुत्पन्नं स्वस्थं ते निश्चलं मनः
तमसा रजसा चापि त्यक्तः सत्ये व्यवस्थितः १०
तस्यात्मनि स्वयं वेदान्बुद्ध्वा समनुचिन्तय
देवयानचरो विष्णोः पितृयानश्च तामसः ११ द्वावेतौ प्रत्ययं यातौ दिवं चाधश्च गच्छतः
पृथिव्यामन्तरिक्षे च यतः संयान्ति वायवः १२
सप्त ते वायुमार्गा वै तान्निबोधानुपूर्वशः
तत्र देवगणाः साध्याः समभूवन्महाबलाः १३
तेषामप्यभवत्पुत्रः समानो नाम दुर्जयः
उदानस्तस्य
पुत्रोऽभूद्व्यानस्तस्याभवत्सुतः १४
अपानश्च ततो जज्ञे प्राणश्चापि ततः परम्
अनपत्योऽभवत्प्राणो दुर्द्धर्षः
शत्रुमर्दनः १५
पृथक्कर्म्माणि तेषां तु प्रवक्ष्यामि यथा तथा
प्राणिनां सर्वतो वायुश्चेष्टा वर्तयते

पृथक् १६
प्रीणनाच्चैव सर्वेषां प्राण इत्यभिधीयते
प्रेषयत्यभ्रसन्घातान्धूमजांश्चोष्मजांस्तथा १७
प्रथमः प्रथमे मार्गे प्रवहो नाम सोऽनिलः
अम्बरे
स्नेहमात्रेभ्यस्तडिद्भ्यश्चोत्तमद्युतिः १८
आवहो नाम सोऽभ्येति द्वितीयः श्वसनो नदन् उदयं ज्योतिषां शश्वत्सोमादीनां करोति यः १९
अन्तर्देहेषु चोदानं यं वदन्ति मनीषिणः
यश्चतुर्भ्यः समुद्रेभ्यो
वायुर्द्धारयते जलम् २०
उद्धृत्य ददते चापो जीमूतेभ्यो वनेऽनिलः
योऽद्भि संयोज्य जीमूतान्पर्जन्याय
प्रयच्छति २१
उद्वहो नाम बंहिष्ठस्तृतीयः स सदागतिः
सन्नीयमाना बहुधा येन नीला महाघनाः २२
वर्षमोक्षकृतारम्भास्ते भवन्ति घनाघनाः
योऽसौ वहति देवानां विमानानि विहायसा २३
चतुर्थः संवहो नाम वायुः स गिरिमर्दनः येन वेगवता रुग्णाः क्रियन्ते तरुजा रसाः २४
पञ्चमः स महावेगो विवहो नाम मारुतः यस्मिन्परिप्लवे दिव्या वहन्त्यापो

विहायसा २५
पुण्यं चाकाशगङ्गायास्तोयं तिष्ठति
तिष्ठति
दूरात्प्रतिहतो
यस्मिन्नेकरश्मिर्दिवाकरः २६
योनिरंशुसहस्रस्य येन याति वसुन्धराम्
यस्मादाप्यायते सोमो
निधिर्दिव्योऽन्मृतस्य च २७
षष्ठः परिवहो नाम स वायुर्जीवतां वरः
सर्वप्राणभृतां प्राणान्यॐऽतकाले
निरस्यति २८
यस्य धर्मेऽनुवर्तेते
मृत्युवैवस्वतावुभौ
सम्यगन्वीक्षता बुद्ध्या
शान्तयाऽध्यात्मनित्यया २९
ध्यानाभ्यासाभिरामाणां योऽमृतत्वाय कल्पते
यं समासाद्य वेगेन दिशामन्तं प्रपेदिरे ३०
दक्षस्य दश पुत्राणां सहस्राणि प्रजापतेः येन वृष्ट्या पराभूतस्तोयान्येन निवर्तते ३१
परीवहो नाम वरो वायुः स दुरतिक्रमः एवमेते दितेः पुत्रा मरुतः परमाद्भुताः ३२
अनारमन्तः सर्वान्तः सर्वगाः सर्वचारिणः

एतत्तु महादाश्चर्यं यदयं पर्वतोत्तमः ३३ कन्पितः सहसा तेन पवमानेन वायुना विष्णोर्निःश्वासवातोऽय यदा वेगसमीरितः ३४
सहसोदीर्यते तात जगत्प्रव्यथते तदा तस्माद्ब्रह्मविदो ब्रह्म न
पठन्त्यतिवायुतः ३५
वायोर्वायुभयं ह्युक्तं ब्रह्म तत्पीडितं
भवेत्
एतावदुक्त्वा वचनं पराशरसुतः प्रभुः ३६
उक्त्वा पुत्रमधीष्वेति
व्योमगङ्गामगात्तदा
ततो व्यासे गते स्नातुं शुको ब्रह्मविदां
वरः ३७
स्वाध्यायमकरोद्ब्रह्मन्वेदवेदाङ्गपारगः
तत्र स्वाध्यायसंसक्तं शुकं व्याससुतं
मुने ३८
सनत्कुमारो भगवानेकान्ते समुपागतः
उत्थाय सत्कृतस्तेन ब्रह्मपुत्रो हि
कर्ष्णिना ३९
ततः प्रोवाच विप्रेन्द्र शुकं ब्रह्म विदांवरः
किं करोषि महाभाग व्यासपुत्र महाद्युते ४०
शुक उवाच-

स्वाध्याये सन्प्रवृत्तोऽह ब्रह्मपुत्राधुना स्थितः त्वद्दर्शनमनुप्राप्तः केनापि सुकृतेन च ४१
किन्चित्त्वां प्रष्टुमिच्छामि तत्त्वं मोक्षार्थसाधनम्
तद्वदस्व महाभाग यथा तज्ज्ञानमाप्नुयाम् ४२
सनत्कुमार उवाच-
नास्ति विद्यासमं चक्षुर्नास्ति विद्यासमं तपः
नास्ति रागसमं दुःखं नास्ति त्यागसमं सुखम् ४३
निवृत्तिः कर्मणः पापात्सततं पुण्यशीलता सद्वृत्तिः समुदाचारः श्रेय एतदनुत्तमम् ४४
मानुष्यमसुखं प्राप्य यः सज्जति स मुह्यति
नालं स दुःखमोक्षाय सङ्गो वै दुःखलक्षणः ४५
सक्तस्य बुद्धिर्भवति मोहजालविवर्द्धिनी
मोहजालावृतो दुःखमिहामुत्र तथाश्नुते ४६
सर्वोपायेन कामस्य क्रोधस्य च विनिग्रहः
कार्यः श्रेयोर्थिना तौ हि
श्रेयोघातार्थमुद्यतौ ४७
नित्यं क्रोधात्तपो रक्षेच्छ्रियं

रक्षेच्च मत्सरात्
विद्यां मानावमानाभ्यामात्मानं तु
प्रमादतः ४८
आनृशंस्यं परो धर्मः क्षमा च परमं बलम्
आत्मज्ञानं परं ज्ञानं सत्यं हि परमं
हितम् ४९
येन सर्वं परित्यक्तं स विद्वान्स च
पण्डितः
इन्द्रियैरिन्द्रियार्थेभ्यश्चरत्यात्मवशैरिह ५०
असज्जमानः शान्तात्मा निर्विकारःसमाहितः
आत्मभूतैरतद्भूतः सह चैव विनैव च ५१
स विमुक्तः परं श्रेयो न चिरेणाधिगच्छति
अदर्शनमसंस्पर्शस्तथैवाभाषणं सदा ५२
यस्य भूतैः सह मुने स श्रेयो विन्दते महत्
न हिंस्यात्सर्वभूतानि
भूतैर्मैत्रायणश्चरेत् ५३
नेदं जन्म समासाद्य वैरं कुर्वीत केन चित्
आकिन्चन्यं सुसन्तोषो
निराशिष्ट्वमचापलम् ५४
एतदाहुः परं श्रेय आत्मज्ञस्य जितात्मनः परिग्रहं परित्यज्य भव तात जितेन्द्रियः ५५
अशोकं स्थानमातिष्ठ इह चामुत्र चाभयम् निराशिषो न शोचन्ति त्यजेदाशिषमात्मनः ५६ परित्यज्याशिषं सौम्य

दुःखग्रामाद्विमोक्ष्यसे
तपोनित्येन दान्तेन मुनिना संयतात्मना ५७
अजितं जेतुकामेन भाव्यं सङ्गेष्वसङ्गिना
गुणसङ्गेष्वनासक्त एकचर्यारतः सदा ५८
ब्राह्मणो न चिरादेव सुखमायात्यनुत्तमम् द्वन्द्वारामेषु भूतेषु वराको रमते मुनिः ५९
किञ्चित्प्रज्ञानतृप्तोऽसौ ज्ञानतृप्तो न शोचति
शुभैर्लभेत देवत्वं व्यामिश्रैर्जन्म मानुषम् ६०
अशुभैश्चाप्यधो जन्म कर्मभिर्लभतेऽवशः तत्र मृत्युजरादुःखैः सततं समभिद्रुतम् ६१
संसारं पश्यते जन्तुस्तत्कथं नावबुध्यसे अहिते हितसंज्ञस्त्वमध्रुवे ध्रुवसंज्ञकः ६२
अनर्थे वार्थसंज्ञस्त्वं किमर्थं
नावबुध्यसे
संवेष्ट्यमानं
बहुभिर्मोहतन्तुभिरात्मजैः ६३
कोशकारवदात्मानं वेष्टितो नावबुध्यसे
अलं परिग्रहेणेह दोषवान् हि परिग्रहः ६४
कृमिर्हि कोशकारस्तु बध्यते स्वपरिग्रहात्
पुत्रदारकुटुन्बेषु सक्ताः सीदन्ति

जन्तवः ६५
सरः पन्कार्णवे मग्ना जीर्णा वनगजा इव
मोहजालसमाकृष्टान्पश्य
जन्तून्सुदुःखितान् ६६
कुटुन्बं पुत्रदारं च शरीरं द्र
व्यसञ्चयम्
पारक्यमध्रुवं सर्वं किं स्वं
सुकृतदुष्कृते ६७
यदा सर्वं परित्यज्य गन्तव्यमवशेन वै
अनर्थे किं प्रसक्तस्त्वं स्वमर्थं
नानुतिष्ठसि ६८
अविश्रान्तमनालम्बमपाथेयमदैशिकम्
तमःकर्त्तारमध्वानं कथमेको गमिष्यसि ६९
नहि त्वां प्रस्थितं
कश्चित्पृष्ठतोऽनुगमिष्यति
सुकृतं दुष्कृतं च त्वां
गच्छन्तमनुयास्यतः ७०
विद्या कर्म च शौर्यं च ज्ञानं च
बहुविस्तरम्
अर्थार्थमनुशीर्यन्ते सिद्धार्थस्तु
विमुच्यते ७१
निबन्धिनी रज्जुरेषा या ग्रामे वसतो रतिः
छित्वैनां सुकृतो यान्ति नैनां छिन्दन्ति
दुष्कृतः ७२
तुल्यजातिवयोरूपान् हृतान्पश्यसि मृत्युना

न च नामास्ति निर्वेदो लोहं हि हृदयं तव ७३
रूपकूलां मनः स्रोतां स्पर्शद्वीपां
रसावहाम्
गन्धपङ्कां शब्दजलां
स्वर्गमार्गदुरारुहाम् ७४
क्षमारित्रां सत्यमयीं
धर्मस्थैर्यकराकराम्
त्यागवाताध्वगां शीघ्रां बुद्धिनावं नदीं
तरेत् ७५
त्यक्त्वा धर्ममधर्मं च ह्युभे सत्यानृते
त्यज
त्यज धर्ममसङ्कल्पादधर्मं चाप्यहिंसया ७६
उभे सत्यानृते बुद्ध्वा बुद्धिं परमनिश्चयात्
अस्थिस्थूणं स्रायुयुतं मांसशोणितलेपनम् ७७
धर्मावनद्धं दुर्गन्धिं पूर्णं मूत्रपुरीषयोः
जराशोकसमाविष्टं रोगायतनमस्थिरम् ७८ रजस्वलमनित्यं च भूतावासं समुत्सृज
इदं विश्वं जगत्सर्वमजगच्चापि यद्भवेत् ७९
महाभूतात्मकं सर्वमस्माद्यत्परमाणुमत् इन्द्रियाणि च पञ्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ८०
इत्येष सप्तदशको राशिरव्यक्तसंज्ञकः

सर्वैरिहेन्द्रियार्थैश्च
व्यक्ताव्यक्तैर्हि संहितम् ८१
पञ्चविंशक इत्येष व्यक्ताव्यक्तमयो गणः एतैः सर्वैः समायुक्तमनित्यमभिधीयते ८२
त्रिवर्गोऽत्र सुखं दुःखं जीवितं मरणं
तथा
य इदं वेद तत्त्वेन स वेद प्रभवाप्ययौ ८३
इन्द्रियैर्गृह्यते
यद्यत्तद्व्यक्तममिधीयते
अव्यक्तमथ तज्ज्ञेयं
लिङ्गग्राह्यमतीन्द्रियम् ८४
इन्द्रियैर्नियतैर्देही धाराभिरिव तर्प्यते
लोके विहितमात्मानं लोकं चात्मनि पश्यति ८५
परावरदृशः शक्तिर्ज्ञानवेलां न पश्यति पश्यतः सर्वभूतानि सर्वावस्थासु सर्वदा ८६
ब्रह्मभूतस्य संयोगो नाशुभेनोपपद्यते
ज्ञानेन विविधात्क्लेशान्न निवृत्तिश्च
देहजात् ८७
लोकबुद्धिप्रकाशेन लोकमार्गो न रिष्यति
अनादिनिधनं जन्तुमात्मनि स्थितमव्ययम् ८८
अकर्तारममूढं च भगवानाह तीर्थवित्
यो जन्तुः स्वकृतैस्तैस्तैः
कर्मभिर्नित्यदुःखितः ८९

स्वदुःखप्रतिघातार्थं हन्ति जन्तुरनेकधा ततः कर्म समादत्ते पुनरन्यन्नवं बहु ९० तप्यतेऽथ पुनस्तेन भुक्त्वाऽपथ्यमिवातुरः
अजस्रमेव मोहान्तो दुःखेषु सुखसंज्ञितः ९१
वध्यते तप्यते चैव भयवत्कर्मभिः सदा
ततो निवृत्तो
बंधात्स्वात्कर्मणामुदयादिह ९२ परिभ्रमति संसारे चक्रवद्बाहुवर्जितः संयमेन च सन्बम्धान्निवृत्त्यातपसो बलात् ९३
सम्प्राप्ता बहवः सिद्धिं अव्याबाधां सुखोदयाम् ९४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने षष्टितमोऽध्यायः ६०

अथैकषष्टितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अशोकं शोकनाशार्थं शास्त्रं शान्तिकरं शिवम्
निशम्य लभ्यते बुद्धिर्लब्धायां सुखमेधते १
हर्षस्थानसहस्राणि शोकस्थानशतानि च दिवसे दिवसे मूढमाविशन्ति न पण्डितम् २

अनिष्टसम्प्रयोगाच्च विप्रयोगात्प्रियस्य च
मनुष्या मानसैर्दुःखैर्युज्यन्ते येऽल्पबुद्धयः ३
द्रव्येषु समतीतेषु ये गुणास्तान्न
चिन्तयेत्
ताननाद्रियमाणश्च
स्नेहबन्धाद्विमुच्यते ४
दोषदर्शी भवेत्तत्र यत्र रागः
प्रवर्त्तते
अनिष्टबुद्धितां यच्छेत्ततः क्षिप्रं
विराजते ५
नार्थो न धर्मो न यशो योऽतीतमनुशोचति अस्याभावेन युज्येत तच्चास्य तु निवर्तते ६
गुणैर्भूतानि युज्यन्ते तथैव च न युज्यते सर्वाणि नैतदेकस्य शोकस्थानं हि विद्यते ७
मृतं वा यदि वा नष्टं योऽतीतमनुशोचति
दुःखेन लभते दुःखं महानर्थे प्रपद्यते ८
दुःखोपघाते शारीरे मानसे चाप्युपस्थिते
यस्मिन्न शक्यते कर्तुं
यत्नस्तन्नानुचिन्तयेत् ९
भैषज्यमेतद्दुःखस्य यदेतन्नानुचिन्तयेत्
चिन्त्यमानं हि न व्येति
भूयश्चाभिप्रवर्द्धति १०

प्रज्ञया मानसं दुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः एतद्विज्ञाय सामर्थ्यं न वान्यैः
समतामियात् ११
अनित्यं जीवितं रूपं यौवनं द्रव्यसञ्चयः
अरोग्यं प्रियसंवासं न मृध्येत्पण्डितः
क्वचित् १२
नाज्ञानप्रभवं दुःखमेकं शोचितुमर्हति अशोचन्प्रतिकुर्वीत यदि पश्येदुपक्रमम् १३
सुखात्प्रियतरं दुःखं जीविते नात्र संशयः जरामरणदुःखेभ्यः प्रियमात्मानमुद्धरेत् १४
भजन्ति हि शरीराणि रोगाः शारीरमानसाः सायका इव तीक्ष्णाग्राः प्रयुक्ता
दृढधन्विभिः १५
व्याधितस्य चिकित्साभिस्त्रस्यतो
जीवितैषिणः
आमयस्य विनाशाय शरीरमनुकृष्यते १६
स्रंसन्ति न निवर्तन्ते स्रोतांसि
सरितामिव
आयुरादाय मर्त्यानां रात्र्यहानि पुनः
पुनः १७
अपयन्त्ययमत्यन्तं पक्षयोः
शुक्लकृष्णयोः
जातं मर्त्यं जरयति निमिषं नावतिष्ठते १८
सुखदुःखाभिभूतानामजरो जरयत्यसून्

आदित्यो ह्यस्तमभ्येति पुनः पुनरुदेति च १९
अदृष्टपूर्वानादाय भावानपरिशन्कितान् इष्टानिष्टा मनुष्याणां मतं गच्छन्ति रात्रयः २०
यो यदिच्छेद्यथाकामं कामानां तत्तदाप्नुयात्
यदि स्यान्न पराधीनं पुरुषस्य क्रियाफलम् २१
संयताश्चैव दक्षाश्च मतिमन्तश्च मानवाः दृश्यन्ते निष्फलाः सन्तः प्रहीनाश्च स्वकर्मभिः २२
अपरे निष्फलाः सन्तो निर्गुणाः पुरुषाधमाः
आशाभिरप्यसंयुक्ता दृश्यन्ते सर्वकामिनः २३
भूतानामपरः कश्चिद्धिंसायां सततोत्थितः
वंचनायां च लोकेषु ससुखेष्वेव जीयते २४
अचेष्टमानमासीनं श्रीः कञ्चिदुपतिष्ठति
कश्चित्कर्माणि कुरुते न
प्राप्यमधिगच्छति २५
अपराधान्समाचष्टुं पुरुषस्य स्वभावतः शुक्रमन्यत्र सम्भूतं पुनरन्यत्र गच्छति २६
तस्य योनौ प्रसक्तस्य गर्भो भवति मानवः आम्रपुष्पोपमा यस्य निवृत्तिरुपलभ्यते २७

केषाञ्चित्पुत्रकामानामनुसन्तानमिच्छताम्
सिद्धौ प्रयतमानानां नैवाण्डमुपजायते २८
गर्भादुद्विजमानानां
क्रुद्धादाशीविषादिव
आयुष्मान् जायते पुत्रः कथं प्रेतः पितेव
सः २९
देवानिष्ट्वा तपस्तप्त्वा कृपणैः
पुत्रहेतुभिः
दशमासान्परिधृता जायन्ते कुलपांसनाः ३०
अपरे धनधान्यानि भोगांश्च पितृसञ्चितान् विमलानभिजायन्ते लब्ध्वा तैरेव मङ्गलैः ३१
अन्योन्यं समभिप्रेत्य मैथुनस्य समागमे उपद्रव इवादृष्टो योनौ गर्भः प्रपद्यते ३२
स्निग्धत्वादिन्द्रियार्थेषु मोहान्मरणमप्रियम्
परित्यजति यो दुःखं सुखमप्युभयं नरः ३३
अत्येति ब्रह्म सोऽत्यन्तं सुखमप्यश्नुते
परम्
दुःखमर्था हि त्यज्यन्ते पालने च न ते
सुखाः ३४
श्रुत्वैव नाधिगमनं नाशमेषां न चिन्तयेत्
अन्यामन्यां धनावस्थां प्राप्य वैशेषिका
नराः ३५

अतृप्ता यान्ति विध्वंसं सन्तोषं यान्ति पण्डिताः
सर्वे क्षयान्तां निचयाः पतनान्ताः समुच्छ्रयाः ३६
संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं हि
जीवितम्
अन्तो नास्ति पिपासायास्तुष्टिस्तु परमं
सुखम् ३७
तस्मात्सन्तोषमेवेह धनं शंसन्ति पण्डिताः निमेषमात्रमपि हि योऽधिगच्छन्न तिष्ठति ३८
सशरीरेष्वनित्येषु नित्यं
किमनुचिन्तयेत्
भूतेषु भावं सञ्चिन्त्य ये बुद्ध्या तमसः
परम् ३९
न शोचन्ति गताध्वानः पश्यन्ति परमां
गतिम्
सञ्चिवन्नेकमेवैनं कामानामवितृप्तकम् ४०
व्याघ्रः पशुमिवासाद्य मृत्युरादाय
गच्छति
अथाप्युपायं संपश्येद्दुःखस्यास्य
विमोक्षणे ४१
अशोचन्नारभेन्नैव युक्तश्चाव्यसनी भवेत् शब्दे स्पर्शे रसे रूपे गन्धे च परमं तथा ४२
नोपभोगात्परं किञ्चिद्धनिनो वाऽधनस्य वा

वाक्संप्रयोगाद्भूतानां नास्ति दुःखमनामयम् ४३
विप्रयोगश्च सर्वस्य न वाचा न च विद्यया प्रणयं परिसंहृत्य संस्तुतेष्वितरेषु च ४४
विचरेदसमुन्नद्धः स सुखी स च पण्डितः
अध्यात्मगतमालीनो निरपेक्षो निरामिषः ४५
आत्मनैव सहायेन यश्चरेत्स सुखी भवेत्
सुखदुःखविपर्यासो यदा समुपपद्यते ४६
नैनं प्रज्ञा सुनियतं त्रायते नापि
पौरुषम्
स्वभावाद्यत्नमातिष्ठेद्यत्नवान्नावसीदति ४७
उपद्रव इवानिष्टो योनिं गर्भः प्रपद्यते
तानि पूर्वशरीराणि नित्यमेकं शरीरिणम् ४८
प्राणिनां प्राणसंरोधे
मांसश्लेष्मविचेष्टितम्
निर्दग्धं परदेहेन परदेन्हं बलाबलम् ४९
विनश्यति विनाशान्ते नावि नावमिवाचलाम् सङ्गत्या जठरे न्यस्तं रेतोबिन्दुमचेतनम् ५०
केन यत्नेन जीवन्तं गर्भं त्वमिह पश्यसि अन्नपानानि जीर्यन्ते यत्र भक्ष्याश्च भक्षिताः ५१
तस्मिन्नेवोदरे गर्भः किं नान्नमिव जीर्यति

गर्भे मूत्रपुरीषाणां स्वभावनियता गतिः ५२
धारणे वा विसर्गे च न कर्तुं विद्यतेऽवशः
प्रभवन्त्युदरे गर्भा जायमानास्तथापरे ५३
आगमेन महान्येषां विनाश उपपद्यते
एतस्माद्योनिसन्बम्धाद्यो
जीवन्परिमुच्यते ५४
पूजां न लभते काञ्चित्पुनर्द्वन्द्वेषु मज्जति
गर्भस्य सह जातस्य सप्तमीमीदृशीं दशाम् ५५
प्राप्नुवन्ति ततः पञ्च न भवन्ति शतायुषः नाभ्युत्थाने मनुष्याणां योगाः स्युर्नात्र संशयः ५६
व्याधिभिश्च विवध्यन्ते व्याघ्रैः
क्षुद्रमृगा इव
व्याधिभिर्भक्ष्यमाणानां त्यजतां विपुलं
धनम् ५७
वेदना नापकर्षन्ति यतमानाश्चिकित्सकाः ५८
ते चापि विविधा वैद्याः कुशला सन्मतौषधाः
व्याधिभिः परिकृष्यन्ते मृगा
व्याघ्रैरिवार्दिंताः ५९
ते पिबन्ति कषायांश्च सर्पीषि विविधानि च
दृश्यन्ते जरया भग्ना नागैर्नागा
इवोत्तमाः ६०
कैर्वा भुवि चिकित्स्येत रोगार्त्ता

मृगपक्षिणः
श्वापदाश्च दरिद्राश्च प्रायो नार्ता
भवन्ति ते ६१
घोरानपि दुराधर्षान्नृपतीनुग्रतेजसः
आक्रम्य रोग आदत्ते पशून्पशुपचो यथा ६२
इति लोकमनाक्रन्दं मोहशोकपरिप्लुतम् स्रोतसा महता क्षिप्रं ह्रियमाणं बलीयसा ६३
न धनेन न राज्येन नोग्रेण तपसा तथा
स्वभावा ह्यतिवर्तन्ते ये निर्मुक्ताः
शरीरिषु ६४
उपर्युपरि लोकस्य सर्वो भवितुमिच्छति
यतते च यथाशक्ति न च तद्वर्तते तथा ६५
न म्रियेरन्नजीर्येरन्सर्वे स्युः
सार्वकामिकाः
नाप्रियं प्रतिपद्येरन्नुत्थानस्य फलं
प्रति ६६
एश्वर्यमदमत्ताश्च मानान्मयमदेन च
अप्रमत्ताः शठाः क्रूरा विक्रान्ताः
पर्युपासते ६७
शोकाः प्रतिनिवर्तन्ते
केषाञ्चिदसमीक्षताम्
स्वं स्वं च पुनरन्येषां न
कञ्चिदतिगच्छति ६८
महच्च फलवैषम्यं दृश्यते कर्मसन्धिषु वहन्ति शिबिकामन्ये यान्त्यन्ये

शिबिकारुहः ६९
सर्वेषामृद्धिकामानामन्ये रथपुरःसराः
मनुजाश्च गतश्रीकाः शतशो विविधाः
स्त्रियः ७०
द्वन्द्वारामेषु भूतेषु गच्छन्त्येकैकशो
नराः
इदमन्यत्परं पश्य नात्र मोहं करिष्यसि ७१
धर्मं चापि त्यजाधर्मं त्यज सत्यानृतां
धियम्
सर्वं त्यक्वा स्वरूपस्थः सुखी भव
निरामयः ७२
एतत्ते परमं गुह्यमाख्यातमृषिसत्तम
येन देवाः परित्यज्य मर्त्यलोकं दिवं
गताः ७३
सनन्दन उवाच-
इत्युक्त्वा व्यासतनयं समापृच्छ्य
महामुनिः
सनत्कुमारः प्रययौ पूजितस्तेन सादरम् ७४
शुकोऽपि योगिनां श्रेष्ठः सम्यग्ज्ञात्वा ह्यवस्थितिम्
ब्रह्मणः पदमन्वेष्टुमुत्सुकः पितरं ययौ ७५
ततः पित्रा समागम्य प्रणम्य च महामुनिः शुकः प्रदक्षिणीकृत्य ययौ कैलासपर्वतम् ७६
व्यासस्तद्विरहाद्दूनः

पुत्रस्नेहसमावृतः
क्षणैकं स्थीयतां पुत्र इति चुक्रोश
दुर्मनाः ७७
निरपेक्षः शुको भूत्वा निःस्नेहो
मुक्तबन्धनः
मोक्षमेवानुसञ्चित्य गत एव परं पदम् ७८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने एकषष्टितमोऽध्यायः ६१

अथद्विषष्टितमोऽध्यायः
सूत उवाच-
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं नारदो भगवानृषिः पुनः पप्रच्छ तं विप्र शुकाभिपतनं मुनिम् १
नारद उवाच-
भगवन्सर्वमाख्यातं त्वयाऽतिकरुणात्मना यच्छ्रुत्वा मानसं मेऽद्य शान्तिमग्र्यामुपागतम् २
पुनश्च मोक्षशास्त्रं मे त्वमादिश
महामुने
नहि सम्पूर्णतामेति तृष्णा
कृष्णगुणार्णवे ३
ये तु संसारनिर्मुक्ता
मोक्षशास्त्रपरायणाः
कुत्र ते निवसन्तीह संशयो मे महानयम् ४

तं छिन्धि सुमहाभाग त्वत्तो नान्यो विदांवरः
सनन्दन उवाच-
धारयामास चात्मानं यथाशास्त्रं महामुनिः ५
पादात्प्रभृति गात्रेषु क्रमेण क्रमयोगवित्
ततः स प्राङ्मुखो विद्वानादित्येन
विरोचिते ६
पाणिपादं समाधाय विनीतवदुपाविशत्
न तत्र पक्षिसङ्घातो न शब्दो न च दर्शनम् ७
यत्र वैयासकिर्द्धाम्नि योक्तुं
समुपचक्रमे
स ददर्श तदात्मानं सर्वसङ्गविनिःसृतः ८
प्रजहास ततो हासं शुकः सम्प्रेक्ष्य
भास्करम्
स पुनर्योगमास्थाय मोक्षमार्गोपलब्धये ९
महायोगीश्वरो भूत्वा
सोऽत्यक्रामद्विहायसम्
अन्तरिक्षचरः श्रीमान्व्यासपुत्रः
सुनिश्चितः १०
तमुद्यन्तं द्विजश्रेष्ठं
वैनतेयसमद्युतिम्
ददृशुः सर्वभूतानि मनोमारुतरंहसम् ११
यथाशक्ति यथान्यायं पूजयाञ्चक्रिरे तथा पुष्पवर्षैश्च

दिव्यैस्तमवचक्रुर्दिवौकसः १२
तं दृष्ट्वा विस्मिताः सर्वे गन्धर्वाप्सरसां गणाः
ऋषयश्चैव संसिद्धाः कोऽय सिद्धिमुपागतः १३
ततोऽसौ स्वाह्वयं तेभ्यः कथयामास नारद उवाच च महातेजास्तानृषीन्सम्प्रहर्षितः १४
पिता यद्यनुगच्छेन्मां क्रोशमानः शुकेति वै
तस्मै प्रतिवचो देयं भवद्भिस्तु समाहितैः १५
बाढमुक्तस्ततस्तैस्तु लोकान्हित्वा चतुर्विधान्
तमो ह्यष्टविधं त्वक्त्वा जहौ पञ्चविधं
रजः १६
ततः सत्वं जहौ धीमांस्तदद्भुतमिवाभवत्
ततस्तस्मिन्पदे नित्ये निर्गुणे
लिङ्गपूजिते १७
ततः स शृङ्गेऽप्रतिमे हिमवन्मेरुसन्निभे
संश्लिष्टे श्वेतपीते च रुक्मरूप्यमये
शुभे १८
शतयोजनविस्तारे तिर्यगूर्द्ध्वं च नारद
सोऽविशङ्केन मनसा तथैवाभ्यपतच्छुकः १९
ते शृङ्गेऽत्यन्तसंश्लिष्टे सहसेव द्विधाकृते

अदृश्येतां द्विज श्रेष्ठ
तदद्भुतमिवाभवत् २०
ततः पर्वतशृङ्गाभ्यां सहसैव विनिःसृतः
न च प्रतिजघानास्य स गतिं पर्वतोत्तमः २१
ततो मन्दाकिनीं दिव्यामुपरिष्टादभिव्रजन्
शुको ददर्श धर्मात्मा पुष्पितद्रुमकाननम् २२
तस्यां क्रीडासु निरताः स्नान्ति
चैवाप्सरोगणाः
निराकारं तु साकारा ददृशुस्तं विवाससः २३
तं प्रक्रमन्तमाज्ञाय पिता स्नेहसमन्वितः
उत्तमां गतिमास्थाय पृष्ठतोऽनुससार ह २४
शुकस्तु मारुतादूर्द्ध्वं गतिं
कृत्वान्तरिक्षगाम्
दर्शयित्वा प्रभावं स्वं
सर्वभूतोऽभवत्तदा २५
अथ योगगतिं व्यासः समास्थाय महातपाः
निमेषान्तरमात्रेण शुकाभिपतनं ययौ २६
स ददर्श द्विधा कृत्वा पर्वताग्रं गतं
शुकम्
शशंसुर्मुनयः सिद्धा गतिं तस्मै सुतस्य
ताम् २७
ततः शुकेति शब्देन दीर्घेण क्रन्दितं तदा
स्वयं पित्रा
स्वरेणोच्चैस्त्रींल्लोकाननुनाद्य वै २८

शुकः सर्वगतिर्भूत्वा सर्वात्मा सर्वतोमुखः
प्रत्यभाषत धर्मात्मा भोः
शब्देनानुनादयन् २९
तत एकाक्षरं नादं भोरित्येवमुदीरयन्
प्रत्याहरज्जगत्सर्वमुच्चैः
स्थावरजङ्गमम् ३०
ततः प्रभृति वाऽद्यापि शब्दानुच्चारितान्पृथक् गिरिगह्वरपृष्ठेषु व्याजहार शुकं प्रति ३१
अन्तर्हितप्रभावं तं दर्शयित्वा शुकस्तदा गुणान्सन्त्यज्य
सत्त्वादीन्पदमध्यगमत्परम् ३२
महिमानं तु तं दृष्ट्वा
पुत्रस्यामिततेजसः
सोऽनुनीतो भगवता व्यासो रुद्रेण नारद ३३
किमु त्वं ताम्यसि मुने पुत्रं प्रति
समाकुलः
पश्यसि विप्र नायान्तं ब्रह्मभूतं
निजान्तिके ३४
इत्येवमनुनीतोऽसौ व्यासः पुनरुपाव्रजत्
स्वाश्रमं स शुको ब्रह्मभूतो लोकांश्चकार
ह ३५
ततः कालान्तरे ब्रह्मन्व्यासः सत्यवतीसुतः

नरनारायणौ द्रष्टुं ययौ बदरिकाश्रमम् ३६
तत्र दृष्ट्वा तु तौ देवौ तप्यमानौ
महत्तपः
स्वयं च तत्र तपसि स्थितः शुकमनुस्मरन् ३७
यावत्तत्र स्थितो व्यासः शुकः परमयोगवित्
श्वेतद्वीपं गतस्तात यत्र त्वगमः पुरा ३८
तत्र दृष्टप्रभावस्तु श्रीमान्नारायणः
प्रभुः
दृष्टः श्रुतिविमृग्यो हि देवदेवो
जनार्दनः ३९
स्तुतश्च शुकदेवेन प्रसन्नः प्राह नारद
श्रीभगवानुवाच-
त्वया दृष्टोऽस्मि योगीन्द्र सर्वदेवरहः
स्थितः ४०
सनत्कुमारादिष्टेन सिद्धो योगेन वाडव
त्वं सदागतिमार्गस्थो लोकान्पश्य
यथेच्छया ४१
इत्युक्तो वासुदेवेन तं नत्वारणिसम्भवः वैकुण्ठं प्रययौ विप्र सर्वलोकनमस्कृतम् ४२
वैमानिकैः सुरैर्जुष्टं विरजापरिचेष्टितम्
यं भान्तमनुभान्त्येते लोकाः सर्वेऽपि नारद ४३
यत्र विद्रुमसोपानाः स्वर्णरत्नविचित्रिताः

वाप्य उत्पलसञ्छनाः सुरस्त्रीक्रीडनाकुलाः ४४ दिव्यैर्हंसकुलैर्घुष्टाः स्वच्छाम्बुनि भृताः सदा
तत्र
द्वाःस्थैश्चतुर्हस्तैर्नानाभरणभूषितैः ४५
विष्वक्सेनानुगैः सिद्धैः कुमुदाद्यैरवारितः
प्रविश्याभ्यन्तरं तत्र देवदेवं
चतुर्भुजम् ४६
शान्तं प्रसन्नवदनं पीतकौशेयवाससम्
शङ्खचक्रगदापद्मैर्मूर्तिमद्भिरुपासितम् ४७
वक्षस्थलस्थया लक्ष्म्या कौस्तुभेन
विराजितम्
कटिसूत्रब्रह्मसूत्रकटकाङ्गदभूषितम् ४८
भ्राजत्किरीटवलयं मणिनूपुरशोभितम्
ददर्श सिद्धनिकरैः सेव्यमानमहर्निशम् ४९
तं दृष्ट्वा भक्तिभावेन तुष्टाव
मधुसूदनम्
शुक उवाच-
नमस्ते वासुदेवाय सर्वलोकैकसाक्षिणे ५०
जगद्बीजस्वरूपाय पूर्णाय निभृतात्मने
हरये वासुकिस्थाय श्वेतद्वीपनवासिने ५१
हंसाय मत्स्यरूपाय वाराहतनुधारिणे

नृसिंहाय ध्रुवेज्याय साङ्ख्ययोगेश्वराय च ५२
चतुःसनाय कूर्माय पृथवे स्वसुखात्मने नाभेयाय जगद्धात्रे विधात्रेऽन्तकराय च ५३
भार्गवेन्द्राय रामाय राघवाय पराय च
कृष्णाय वेदकर्त्रे च
बुद्धकल्किस्वरूपिणे ५४
चतुर्व्यूहाय वेद्याय ध्येयाय परमात्मने
नरनारायणाख्याय शिपिविष्टाय विष्णवे ५५
ऋतधाम्ने विधाम्ने च सुपर्णाय स्वरोचिषे
ऋभवे सुव्रताख्याय सुधाम्ने चाजिताय च ५६
विश्वरूपाय विश्वाय
सृष्टिस्थित्यन्तकारिणे
यज्ञाय यज्ञभोक्त्रे च
स्थविष्ठायाणवेऽथिने ५७
आदित्यसोमनेत्राय सहओजोबलाय च
ईज्याय साक्षिणेऽजाय
बहुशीर्षाङ्घ्रिबाहवे ५८
श्रीशाय श्रीनिवासाय भक्तवश्याय शार्ङ्गिणे
अष्टप्रकृत्यधीशाय ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये ५९
बृहदारण्यवेद्याय हृषीकेशाय वेधसे पुण्डरीकनिभाक्षाय क्षेत्रज्ञाय विभासिने ६०

गोविन्दाय जगत्कर्त्रे जगन्नाथाय योगिने सत्याय सत्यसन्धाय वैकुण्ठायाच्युताय च ६१
अधोक्षजाय धर्माय वामनाय त्रिधातवे घृतार्चिषे विष्णवे तेऽनन्ताय कपिलाय च ६२
विरिञ्चये त्रिककुदे ऋग्यजुःसामरूपिणे
एकशृङ्गाय च शुचिश्रवसे शास्त्रयोनये ६३
वृषाकपय ऋद्धाय प्रभवे विश्वकर्मणे
भूर्भुवःस्वःस्वरूपाय दैत्यघ्ने
निर्गुणाय च ६४
निरञ्जनाय नित्याय ह्यव्ययायाक्षराय च
नमस्ते पाहि मामीश शरणागतवत्सल ६५
इति स्तुतः स भगवाञ्च्छङ्खचक्रगदाधरः
आरणेयमुवाचेदं भृशं प्रणतवत्सलः ६६
श्रीभगवानुवाच-
व्यासपुत्र महाभाग प्रीतोऽस्मि तव सुव्रत
विद्यामाप्नुहि भक्तिं च ज्ञानी त्वं मम
रूपधृक् ६७
यद्रूपं मम दृष्टं प्राक् श्वेतद्वीपे
त्वया द्विज
सोऽहमेवावतारार्थं स्थितो
विश्वम्भरात्मकः ६८
सिद्धोऽसि त्वं महाभाग
मोक्षधर्मानुचिन्तया
वरलोकान्यथा वायुर्यथा खं सविता तथा ६९

नित्यमुक्तस्वरूपस्त्वं पूज्यमानः
सुरैर्नरैः
भक्तिर्हि दुर्लभा लोके मयि सर्वपरायणे
७०
तां लब्ध्वा नापरं
किञ्चिल्लब्धव्यमवशिष्यते
आकल्पान्तः तपःसंस्थौ नरनारायणावृषी ७१
तयोर्निदेशतो व्यासो जनकस्तव सुव्रतः
कर्ता भागवतं शास्त्रं तदधीष्व भुवं व्रज
७२
स तप्यति तपस्त्वद्य पर्वते गन्धमादने
त्वद्वियोगेन खिन्नात्मा तं प्रसादय
मत्प्रियम् ७३
एवमुक्तः शुको विप्र नमस्कृत्य
चतुर्भुजम्
यथागतं निवृत्तोऽसौ पितुरन्तिकमागमत् ७४
अथ तं स्वान्तिके दृष्ट्वा पाराशर्य्यः
प्रतापवान्
पुत्रं प्राप्य प्रहृष्टात्मा तपसो
निववर्त ह ७५
नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम्
आरणेयसमायुक्तः स्वाश्रमं समुपागमत् ७६
नारायणनियोगात्तु त्वन्मुखेन मुनीश्वर
चकार संहितां दिव्यां
नानाख्यानसमन्विताम् ७७
वेदतुल्यां भागवतीं

हरिभक्तिविवर्द्धिनीम्
निवृत्तिनिरतं पुत्रं शुकमध्यापयच्च ताम् ७८
आत्मारामोऽपि भगवान्पाराशर्यात्मजः शुकः अधीतवान्सहितां वै नित्यं विष्णुजनप्रियाम् ७९
एवमेते समाख्याता मोक्षधर्मास्तवानघ पठतां शृण्वतां चापि हरिभक्तिविवर्द्धनाः ८०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने मोक्षधर्म्मनिरूपणं नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२ समाप्तश्चायं द्वितीयः पादः

अथत्रिषष्टितमोऽध्यायः
शौनक उवाच-
सूत साधो चिरं जीव सर्वशास्त्रविशारद यत्त्वया पायिता विद्वन्वयं कृष्णकथामृतम् १
श्रुत्वा तु मोक्षधर्मान्वै नारदो भगवत्प्रियः
सनन्दनमुखोद्गीतान्किं पप्रच्छ ततः परम् २
मानसा ब्रह्मणः पुत्राः सनाकाद्या

मुनीश्वराः
चरन्ति लोकन्संसिद्धा लोकोद्धरणतत्पराः ३
नारदोऽपि महाभाग नित्यं कृष्णपरायणः
तेषां समागमे भद्रा का कथा लोकपावनी ४
सूत उवाच-
साधु पृष्टं महाभाग त्वया लोकोपकारिणा
कथयिष्यामि तत्सर्वं यत्पृष्टं
नारदर्षिणा ५
श्रुत्वा
सनन्दनप्रोक्तान्मोक्षधर्मान्सनातनान्
नारदो भार्गवश्रेष्ठ पुनः पप्रच्छ
तान्मुनीन् ६
नारद उवाच-
सर्वदेवेश्वरो विष्णुर्वेदे तन्त्रे च
कीर्तितः
समाराध्यः स एवात्र सर्वैः
सर्वार्थकाङिक्षभिः ७
कैर्मन्त्रैर्भगवान्विष्णुः समाराध्यो
मुनीश्वरः
के देवाः पूजनीयाश्च विष्णुपादपरायणैः ८
तन्त्रं भागवतं विप्रा
गुरुशिष्यप्रयोजकम्
दीक्षणं प्रातराद्यं च कृत्यं
स्याद्यत्तदुच्यताम् ९
यैर्मासैः कर्मभिर्यैर्वा जप्यैर्होमादिभिस्तथा

प्रीयेत परमात्मा वै तद्ब्रूत मम मानदाः १०
सूत उवाच-
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य महात्मनः सनत्कुमारो भगवानुवाचार्कसमद्युतिः ११
सनत्कुमार उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि तन्त्रं भागवतं तव
यज्ज्ञात्वाऽमलया भक्त्या
साधयेद्विष्णुमव्ययम् १२
त्रिपदार्थं चतुष्पादं महातन्त्रं
प्रचक्षते
भोगमोक्षक्रियाचर्याह्वयाः पादाः
प्रकीर्तिताः १३
पादार्थास्तु पशुपतिः पशुपाशास्त्रय एव
हि
पतिस्तत्र शिवो ह्येको जीवास्तु पशवः
स्मृताः १४
यावन्मोहादिसंयोगाः स्वरूपाबोधलक्षणाः
तावत्पशुत्वमेतेषां द्वैतवत्पश्य नारद १५
पाशाः पञ्चविधास्त्वेषां प्रत्येकं तेषु
लक्षणम्
पशवस्त्रिविधाश्चापि विज्ञाताः
कलसंज्ञिकाः १६
तलपाकलसंज्ञश्च सकलश्चेति नामतः
तत्राद्यो मलसंयुक्तो मलकर्मयुतः परः १७
मलमायाकर्मयुतस्तृतीयः परिकीर्तितः

आद्यस्तु द्विविधस्तत्र समासकलुषस्तथा १८
असमासमलश्चेति द्वितीयोऽपि पुनस्तथा
पक्वापक्वमलेनैव द्विविधः परिकीर्तितः १९
शुद्धेऽध्वनि गतावेतौ विज्ञानप्रलयाकलौ
कलादितत्त्वनियतः सकलः पर्यटत्ययम् २०
कर्मानुगशरीरेषु तत्तद्भुवनगेषु च
पाशाः पंच तथा तत्र प्रथमौ मलकर्मजौ २१
मायेयश्च तिरोधानशक्तिजो बिन्दुजः परः
एकोऽप्यनेकशक्तिर्दृक्क्रियाच्छादनकोमलः २२
तुषकञ्चुकवद्देहनिमित्तं चात्मनामिह धर्माधर्मांत्मकं कर्म विचित्रफलभोगदम् २३
प्रवाहनित्यं तद्बीजान्कुरन्यायेन संस्थितम्
इत्येतौ प्रथमौ चाथ मायेयाद्यान् शृणु द्विज २४
सच्चिदानन्दविभवः परमात्मा सनातनः पतिर्जयति सर्वेषामेको बीजं विभुः परम् २५
मनस्यति न चोदेति निवृत्तिं च प्रयच्छति वर्वर्ति दृक्क्रियारूपं तत्तेजः शाम्भवं
परम् २६
शक्तो मया हरौ भुक्तो मुक्तो पशुगणस्य हि
तच्छक्तिमाद्यामेकान्तां विद्रूपाख्यां
वदन्ति हि २७

तथा चोज्जन्भितो बिन्दुर्दिक्क्रियात्मा शिवाभिधः
अशेषतत्त्वजातस्य कारणं विभुरव्ययम् २८
अस्मिन्निलीना निखिला इच्छायाः शक्तयः
स्वकम्
कृत्यं कुर्वन्ति तेनेदं सर्वानुग्राहकं
मुने २९
चिज्जडानुग्रहार्थाय यस्य विश्वं
सिसृक्षतः
आद्योन्मेषोऽस्य नादात्मा
शान्त्यादिभुवनात्मकः ३०
तच्छक्तितत्त्वं विप्रेन्द प्रोक्तं सावयवं परम्
ततो
ज्ञानक्रियाशक्त्योस्तथोत्कर्षापकर्षयोः ३१
प्रसरश्चाप्यभावेन तत्त्वं
चैतत्सदाशिवम्
दृक्शक्तिर्यत्र न्यग्भूता
क्रियाशक्तिर्विशिष्यते ३२
ईश्वराख्यं तु तत्तत्त्वं प्रोक्तं
सर्वार्थकर्तृकम्
यत्र क्रिया हि न्यग्भूता ज्ञानाख्योद्रे
कमश्नुते ३३
तत्तत्त्वं चैव विद्याख्यं ज्ञानरूपं प्रकाशकम्

नादो बिन्दुश्च सकलः सदाख्यं तत्त्वमाश्रितौ ३४
विद्येशाः पुनरैशं तु मन्त्रा विद्याभिधं
पुनः
इमानि चैव तत्त्वानि शुद्धाध्वेति
प्रकीर्तितम् ३५
साक्षान्निमित्तमीशोऽत्रेत्युपादानं
सबिन्दुराट्
पञ्चानां कालराहित्याक्रमो नास्तीति
निश्चितम् ३६
व्यापारवसतो ह्येषां विहिता खलु कल्पना
तत्त्वं वस्तुत एकन्तु शिवाख्यं
चित्रशक्तिकम् ३७
शक्तं यां वृत्तिभेदात्तु विहिताः खलु
कल्पनाः
चिज्जडानुग्रहार्थाय कृत्वा रूपाणि वै
प्रभुः ३८
अनादिमलरुद्धानां कुरुतेऽनुग्रहं चिताम्
मुक्तिं भुक्तिं च विश्वेषां स्वव्यापारे
समर्थताम् ३९
विधत्ते जडवर्गस्य सर्वानुग्राहकः शिवः शिवसामान्यरूपो हि मोक्षस्तु चिदनुग्रहः ४०
सोऽनादित्वात्कर्मणो हि तत्तद्भोगं विना भवेत्
तेनानुग्राहकः शम्भुस्तद्भुक्त्यै

प्रभुरव्ययः ४१
कुरुते सूक्ष्मकरणभुवनोत्पत्तिमञ्जसा कर्त्तोपादानकरणैर्विना कार्ये न दृश्यते ४२
शक्तयः करणं चात्र मायोपादानमिष्यते
नित्यैका च शिवा शक्त्या ह्यनादिनिधना
सती ४३
साधारणी नराणां वै भुवनानां च कारणम्
स्वभावान्मोहजननी स्वचिताजनकर्मभिः ४४
विभ्वी सूक्ष्मा परा माया विकृतैः
परतस्तु सा
कर्माण्यावेक्ष्य विद्येशो मायां
विक्षोभ्य शक्तिभिः ४५
विधत्ते जीवभोगार्थं वपूंषि करणानि च सृजत्यादौ कालतत्त्वं नानाशक्तिमयी च सा ४६
भावि भूतं भवच्चेदं जगत्कलयते लयम् सूते ह्यनन्तरं मायाशक्तिं नियमनात्मिकाम् ४७
सर्वं नियमयत्येषा तेनेयं नियतिः स्मृता अनन्तरं च सा माया नित्या विश्वविमोहिनी ४८
अनादिनिधना तत्त्वं कलाख्यं जनयत्यपि एकतस्तु नृणां येन कलयित्वा मलं ततः ४९ कर्तृशक्तिं व्यञ्जयति तेनेदं तु कलाभिधम्

कालेन च नियत्योपसर्गतां समुपेतया ५० व्यापारं विदधात्येषा भूपर्यन्तं स्वकीयकम्
प्रदर्शनाथ वै पुंसो विषयाणां च सा पुनः ५१
प्रकाशरूपं विद्याख्यं तत्त्वं सूते कलैव हि
विद्या त्वावरणं भित्त्वा ज्ञानशक्तेः
स्वकर्मणा ५२
विषयान्दर्शयत्येषात्मनांशाकारणं ह्यतः
करोति भोग्यं येनासौ करणेन परेण वै ५३
उद्बुद्धशक्तिः पुरुषः प्रचोद्य महदादिकान्
भोग्ये भोगं च भोक्तारं तत्परं करणं तु सा ५४
भोग्येस्य
भोग्यतिर्मासाच्चिद्व्यक्तिर्भोग उच्यते सुखादिरूपा विषयाकारा बुद्धिः समासतः ५५
भोग्यं भोक्तुश्च स्वेनैव विद्याख्यं
करणं तु तत्
यद्यर्कवत्प्रकाशा धीः कर्मत्वाच्च तथापि
हि ५६
करणान्तरसापेक्षा शक्ता ग्राहयितुं च तम्
संबन्धात्कारणाद्यैस्तद्भोगौत्सुक्येन
चोदनात् ५७
तच्चष्टाफलयोगाच्च संसिद्धा कर्तृतास्य

तु
अकर्तृत्वाभ्युपगमे भोक्तृत्वाख्या
वृथास्य तु ५८
किं च प्रधानचरितं व्यर्थं सर्वं
भवेत्ततः
कर्तृत्वरहिते पुंसि करणाद्यप्रयोजके ५९
भोगस्यासंभवस्तस्मात्स एवात्र प्रवर्तकः
करणादिप्रयोक्तृत्वं विद्ययैवास्य
संमतम् ६०
अनन्तरं कलारागं सूते भिद्यङ्गरूपकम् येन भोग्याय जनिता भिद्यङ्गे पुरुषे पुनः ६१
क्रियाप्रवृत्तिर्भवति तेनेदं
रागसंज्ञिकम्
एभिस्तत्त्वैश्च भोक्तृत्वदशायां कलितो
यदा ६२
नित्यस्तदायमात्मा तु लभते पुरुषाभिधाम्
कलैव पश्चादव्यक्तं सूते भोग्याय चास्य
तु ६३
सप्त ग्रन्थिविधानस्य यत्तद्गौणस्य
कारणम्
गुणानामविभागोऽत्र ह्याधारे
क्ष्मादिभागवत् ६४
आधारोऽपि च यस्तेषां तदव्यक्तं च गीयते त्रय एव गुणा ह्येषामव्यक्तादेव सम्भवः ६५

सत्त्वं रजस्तमःप्रख्या व्यापारनियमात्मिका
गुणतो धीश्च विषयाध्यवसायस्वरूपिणी ६६
गुणतस्त्रिविधा सापि प्रोक्ता
कर्मानुसारतः
महत्तत्वादहङ्कारो जातः
संरम्भवृत्तिमान् ६७
संभेदादस्य विषयः प्राप्नोति
व्यवहार्यताम्
सत्त्वाद्विगुणभेदेन स पुनस्त्रिविधो
भवेत् ६८
तैजसो राजसश्चैव तामसश्चेति नामतः
तत्र तैजसतो ज्ञानेन्द्रियाणि मनसा सह ६९
प्रकाशान्वयतस्तस्माद्बोधकानि भवन्ति हि
राजसाच्च क्रियाहेतोस्तथा कर्मेन्द्रियाणि तु ७०
तामसाच्चैव जायन्ते तन्मात्रा भूतयोनयः इच्छारूपं च सङ्कल्पव्यापारं तत्र वै मनः ७१
द्विधाधिकारि तच्चित्तं भोक्तृभोगोपपादकम्
बहिःकरणभावेन स्वोचितेन यतः सदा ७२ इन्द्रियाणांच सामर्थ्यं सङ्कल्पेनात्मवृत्तिना करोत्यन्तःस्थितं भूयस्ततोऽन्तकरणं मनः ७३

मनोऽहङ्कारबुद्ध्य्ख्यामस्त्यन्तःकरणं त्रिधा
इच्छासंरम्भबोधाख्या वृत्तयः क्रमतोऽस्य तु ७४
ज्ञानेन्द्रियाणि श्रोत्रं त्वक्
चक्षुर्जिह्वा च नासिका
ग्राह्याश्च विषया ह्येषां ज्ञेयाः
शब्दादयो मुने ७५
शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः शब्दादयो मताः
वाक्पाणिपादपायूपस्थास्तु कर्मेन्द्रियाण्यपि ७६
वचनादानगमनोत्सर्गानन्देषु कर्मसु
करणानि च सिद्धानि न कृतिः करणैर्विना ७७
दशधा करणैश्चेष्टां कार्यमाविश्य कार्यते
चेष्टन्ते कार्यमालम्ब्य
विभुत्वात्करणानि तु ७८
तन्मात्राणि तु खं वायुस्तेजोऽम्भ
क्ष्मेति पञ्च वै
तेभ्यो भूतान्येकगुणान्याख्यातानि
भवन्ति हि ७९
इति पञ्चसु शब्दोऽय स्पर्शो भूतचतुष्टये
रूपं त्रिषु रसश्चैव द्वयोर्गन्धः क्षितौ
तथा ८०
कार्याण्येषां क्रमेणैवावकाशो व्यूहकल्पनम्
पाकश्च सन्ग्रहश्चैव धारणं चेति कथ्यते

८१
आशीतोष्णौ महावाद्यौ शीतोष्णौ वारितेजसोः भास्वदग्नौ जले शुक्लं क्षितौ शुक्लाद्यनेकधा ८२
रूपं त्रिषु रसोऽन्भसु मधुरः षड्विधः
क्षितौ
गन्धः क्षितावसुरभिः सुरभिश्च
प्रकीर्तितः ८३
तन्मात्रं तद्भूतगुणं करणं पोषणं तथा
भूतस्य तु विशेषोऽय विशेषरहितं तु तत् ८४
इमानि पञ्चभूतानि सन्निविष्टानि सर्वतः पञ्चभूतात्मकं सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ८५
शरीरसंनिविष्टत्वमेषां तावन्निरूप्यते देहेऽस्थिमांसकेशत्वङ्नखदन्ताश्च
पार्थिवाः ८६
मूत्ररक्तकफस्वेदशुक्रादिषु जलस्थितिः
हृदि पङ्क्तौ दृशोः पित्ते
तेजस्तद्धर्मदर्शनात् ८७
प्राणादिवृत्तिभेदेन वायुश्चैवात्र संस्थितः
वियत्सर्वासु नाडीषु गर्भवृत्यनुषङ्गतः ८८
प्रयोक्त्यादिमहीप्रान्तमेतदण्डार्थसाधनम्
प्रत्यात्मनियतं भोगभेदतो व्यवसीयते ८९

तत्त्वान्येवं कलाद्यानि प्रतिपुंनियतानि हि
देहेषु कर्मवशतः सर्वेषु विचरन्ति हि ९० मायेयश्चैव पाशोऽय येनावृतमिदं जगत् अशुद्धाध्वा मतो ह्येष धरण्यादिकलावधिः ९१
तत्र भूमण्डलस्थोऽसौ स्थावरो जङ्गमात्मकः
स्थावरा गिरिवृक्षाद्या जङ्गमस्त्रिविधः
पुनः ९२
स्वेदजाश्चान्डजाश्चैव तथैव च जरायुजाः
चराचरेषु लक्षाणां चतुराशीतियोनयः ९३
भ्रममाणस्तेषु जीवः कदाचिन्मानुषं वपुः प्राप्नोति कर्मवशतः परं सर्वार्थसाधकम् ९४
तत्रापि भारते खण्डे ब्राह्मणादिकुलेषु च महापुण्यवशेनैव जनिर्भवति दुर्लभा ९५ जनिश्च पुंस्त्रियोर्योगः शुक्रशोणितयोगतः
बिंदुरेकः प्रविशति यदा गर्भे द्वयात्मकः ९६
तदा रजोऽधिके नारी भवेद्रेतोऽधिके पुमान्
मलकर्मादिपाशेन कश्चिदात्मा नियन्त्रितः ९७
जीवभावं तदा तस्मिन्सकलः प्रतिपद्यते अथ तत्राहृतैर्मात्रा पानान्नाद्यैश्च

पोषितः ९८
पक्षमासादिकालेन वर्धते वपुरत्र हि
दुःखाद्यः पीडितश्चैवाच्छन्नदेहो
जरायुणा ९९
एवं तत्र स्थितो गर्भे प्राग्जन्मोत्थं
शुभाशुभम्
स्मरंस्तिष्ठति दुःखात्मा पीड्यमानो
मुहुर्मुहुः १००
कालक्रमेण बालोऽसौ मातरं पीडयन्नपि सम्पीडितो निःसरति योनियन्त्रादवाङ्मुखः १०१
क्षणं तिष्ठति निश्चेष्टस्ततो रोदितुमिच्छति
ततः क्रमेण स शिशुर्वर्धमानो दिनेदिने १०२
बालपौगन्डभेदेन युवत्वं प्रतिपद्यते एवं क्रमेण लोकेऽस्मिन्देहिनां देहसम्भवः १०३
मानुषं दुर्लभं प्राप्य सर्वलोकोपकारकम् यस्तारयति नात्मानं तस्मात्पापतरोऽत्र कः १०४
आहारश्चैव निद्रा च भयं मैथुनमेव च पश्वादीनां च सर्वेषां साधारणमितीरितम् १०५
चतुर्ष्वेवानुरक्तो यः स मूर्खो ह्यात्मघातकः

मनुष्याणामयं धर्मः रवबम्धच्छेदनात्मकः १०६
पाशबन्धनविच्छेदो दीक्षयैव प्रजायते अतो बन्धनविच्छित्त्यै मन्त्रदीक्षां समाचरेत् १०७
दीक्षाज्ञानाख्यया शक्त्या ह्यपध्वंसितबन्धनः शुद्धात्मतत्त्वनामासौ निर्वाणपदमश्नुते १०८
स्वशक्त्यात्मिकया दृष्ट्या शिवं ध्यायति पश्यति
यजते शिवमन्त्रैश्च स्वपरेषां हिताय सः १०९
शिवार्कशक्तिदीधित्या समर्थीकृतचिद्दृशा शिवशक्त्यादिभिः सार्द्धं पश्यत्यात्मगतावृतिः ११० अन्तःकरणवृत्तिर्या बोधाख्या सा महेश्वरम्
न प्रकाशयितुं शक्ता पाशत्वान्निगडादिवत् १११
दीक्षैव परमो हेतुः पाशविच्छेदने पुनः अतः शास्त्रोक्तविधिना मन्त्रदीक्षां समाचरेत् ११२
दीक्षितस्तन्त्रविधिना स्ववर्णाचारतत्परः
अनुष्ठानं प्रकुर्वीत

नित्यनैमित्तिकात्मकम् ११३
निजवर्णाश्रमाचारान्मनसापि न लङ्घयेत्
यो यस्मिन्नाश्रमे तिष्ठन्दीक्षां
प्राप्नोति मानवः ११४
स तस्मिन्नाश्रमे तिष्ठेत्तद्धर्माननुपालयेत्
कृतान्यपि न कर्माणि बन्धनाय भवन्ति हि ११५
एकं तु फलदं कर्म मन्त्रानुष्ठानसम्भवम् दीक्षितोऽभिलषेद्भोगान्यद्यल्लोकगतानसौ ११६
मन्त्राराधनसामर्थ्यात्तद्भुक्त्वा मोक्षमश्नुते
नित्यं नैमित्तिकं दीक्षां प्राप्य यो नाचरेन्नरः ११७
कञ्चित्कालं पिशाचत्वं प्राप्यान्ते
मोक्षमश्नुते
तस्मात्तु दीक्षितः
कुर्य्यान्नित्यनैमित्तिकादिकम् ११८
अनुष्ठानं च तेनास्य दीक्षां
प्राप्याऽनुमीयते
नित्यनैमित्तिकाचारपालकस्य नरस्य तु ११९
दीक्षावैकल्यविरहात्सद्यो मुक्तिस्तु जायते
तत्रापि गुरुभक्तस्य गतिर्भवति नान्यथा १२०

दीक्षया गुरुमूर्तिस्थः सर्वानुग्राहकः शिवः
दृष्टाद्यर्थतया यस्य गुरुभक्तिस्तु
कृत्रिमा १२१
कृतेऽपि विफलं तस्य प्रायश्चित्तं पदे
पदे
कायेन मनसा वाचा गुरुभक्तिपरस्य च १२२
प्रायश्चित्तं भवेन्नैव सिद्धिस्तस्य पदे पदे
गुरुभक्तियुते शिष्ये सर्वस्वविनिवेदके १२३
मिथ्याप्रयुक्तमन्त्रस्तु प्रायश्चित्ती भवेद्गुरुः १२४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने त्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३

अथचतुःषष्टितमोध्यायः सनत्कुमार उवाच-
अथ जीवस्य पाशौघच्छेदनायेष्टसिद्धिदम् दीक्षाविधिं प्रवक्ष्यामि मन्त्रसामर्थ्यदायकम् १
दिव्यं भावं यतो
दद्यात्क्षिणुयाद्दुरितानि च
अतो दीक्षेति सा प्रोक्ता
सर्वागमविशारदैः २

मननं सर्ववेदित्वं त्राणं संसार्यनुग्रहः मननात्त्राणधर्मत्वान्मन्त्र इत्यमिधीयते ३
स्त्रीपुंनपुंसकात्मानस्ते मन्त्रास्तु
त्रिधा मताः
स्त्रीमन्त्रास्तु द्विठान्ताः स्युः
पुंमन्त्रा हुंफडन्तकाः ४
क्लीबाश्चैव नमोऽन्ता स्युर्मन्त्राणां
जातयः स्मृताः
पुंदैवतास्तु मन्त्रा स्युर्विद्याः
स्त्रीदैवता मताः ५
षट्कर्मसु प्रशस्तास्ते मनवस्त्रिविधाः पुनः
तारान्त्यरेफः स्वाहास्तु तत्राग्नेयाः
समीरिताः ६
सौम्यास्तु भृगुपीयूषबीजाढ्याः कथिता
मुने
अग्नीषोमात्मका ह्येवं मन्त्रा ज्ञेया
मनीषिभिः ७
बोधमायान्ति चाग्नेयाः श्वसने
पिङगलाश्रिते
सौम्याश्चैव प्रबुध्यन्ते वामे वहति
मारुते ८
सर्वे मन्त्राः प्रबुद्धयन्ते वायौ नाडिद्वयाश्रिते
स्वापकाले तु मन्त्रस्य जपोऽनर्थफलप्रदः

९
प्रत्येकं मन्त्रमुच्चार्य नाव्यानां तान्समुच्चरेत्
अनुलोमे बिन्दुयुक्तान्विलोमे सर्गसंयुतान् १०
जप्तो यदि स वै देवं प्रबुद्धः
क्षिप्रसिद्धिदः
अनया मालया जप्तो दुष्टमन्त्रोऽपि
सिद्ध्य्ति ११
क्रूरे कर्मणि चाग्नेयाः सौम्याः
सौम्यफलप्रदाः
शान्तज्ञानेति रौद्रे
यशान्तिजातिसमन्वितः १२
शान्तोऽपि रौद्रतामेति
हुंफट्पल्लवयोजनात्
छिन्नादिदोषयुक्तास्ते नैव रक्षन्ति
साधकम् १३
छिन्नो रुद्धः शक्तिहीनस्ततश्चैव पराङ्मुखः
कर्णहीनो नेत्रहीनः कीलितः स्तम्भितस्तथा १४
दग्धः स्रस्तश्च भीतश्च मलिनश्च तिरस्कृतः
भेदितश्च सुषुप्तश्च मदोन्मत्तश्च मूर्च्छितः १५
हतवीर्यो भ्रान्तसंज्ञः प्रध्वस्तो

बालकस्तथा
कुमारोऽथ युवा प्रौढो वृद्धो
निस्त्रिंशकस्तथा १६
निर्बीजः सिद्धिहीनश्च मन्दः कूटो
निरंशकः
सत्त्वहीनः केकरश्च बीजहीनश्च धूमितः १७
आलिङिगतो मोहितश्च
क्षुधार्तश्चातिदीप्तकः
अङ्गहीनोऽतिक्रुद्धश्चातिक्रूरो
व्रीडितस्तथा १८
प्रशान्तमानसः स्थानभ्रष्टश्च विकलस्तथा अतिवृद्धोऽतिनिःस्नेहः पीडितश्च तथा पुनः १९
दोषा ह्येते समाख्याता वक्ष्याम्येषां च
लक्षणम्
संयुक्तं वा वियुक्तं वा त्रिधा वा स्वरसंयुतम् २०
मनोर्यस्यादिमध्यान्ते वह्निबीजं
तथोच्यते
चतुर्द्धा पञ्चधा वापि स
मन्त्रश्छिन्नसंज्ञकः २१
मनोर्यस्यादिमध्यान्ते भूबीजद्वयमुच्यते
स तु रुद्धो मनुर्ज्ञेयो ह्यतिक्लेशेन
सिद्धिदः २२
तारवर्मत्रया लक्ष्मीरेवं हीनस्तु यो मनुः

शक्तिहीनः स विज्ञेयश्चिरकालफलप्रदः २३ कामबीजं मुखे माया ह्यन्ते चैवाङ्कुशं तथा
असौ पराङ्मुखो ज्ञेयो भजतां चिरसिद्धिदः २४
आदिमध्यावसानेषु सकारो दृश्यते यदि
स मन्त्रो बधिरः प्रोक्तः कृष्टेनाल्पफलप्रदः २५
पञ्चार्णो यदि
रेफार्कबिन्दुवर्जितविग्रहः
नेत्रहीनस्तु विज्ञेयः क्लेशेनापि न
सिद्धिदः २६
आदिमध्यावसानेषु हंसः प्रासादवाग्भवौ हंसेन्दुर्वा सकारो वा फकारो वर्म वा पुनः २७
माप्रा नमामि च पदं नास्ति यस्मिन्स
कीलितः
एवं मध्ये द्वयं मूर्ध्नि यस्मिन्नस्त्रलकारकौ २८
न विद्येते स मन्त्रस्तु स्तम्भितः
सिद्धिरोधकृत्
अग्निः पवनसंयुक्तो मनोर्यस्य तु
मूर्द्धनि २९
स सार्णो दृश्यते यस्तु स मन्त्रो दग्धसंज्ञकः
अस्त्रं द्वाभ्यां त्रिभिः

षड्भिरष्टाभिर्दृश्यतेऽक्षरैः ३०
त्रस्तः स मन्त्रो विज्ञेयो मुखे
तारविवर्जितः
हकारः शक्तिरथवा भीतो मन्त्र स एव हि ३१
मनोर्यस्यादिमध्यान्ते
स्यान्मकारचतुष्टयम्
मलिनस्तु स विज्ञेयो ह्यतिक्लेशेन
सिद्धिदः ३२
दार्णो यस्य मनोर्मध्ये मूर्ध्नि
क्रोधयुतं तथा
अस्त्रं चास्ति स मन्त्रस्तु तिरस्कृत
उदीरितः ३३
म्योद्वयं हृदयं शीर्षे वषड्वौषट्कमध्यमः
यस्य स्याद्भेदितो मन्त्रस्त्याज्यः
क्लिष्टफलप्रदः ३४
त्र्यक्षरो हंसहीनो यः सुषुप्तः
कीर्तितस्तु सः
विद्या वाप्यथवा मन्त्रो
भवेत्सप्तदशाक्षरः ३५
षट्कारपंचकादिर्यो मदोन्मत्तस्तु स
स्मृतः
यस्य मध्ये स्थितं चास्त्रं स मन्त्रो
मूर्च्छितः स्मृतः ३६
विरामस्थानगं चास्त्रं हतवीर्यः स उच्यते
मन्त्रस्यादौ च मध्ये च मूर्ध्नि
चास्त्रचतुष्टयम् ३७

ज्ञातव्यो भ्रान्त इत्येष यः स्यादष्टादशाक्षरः पुनर्विंशतिवर्णो वा यो मन्त्रः स्मरसंयुतः ३८
हृल्लेखाङ्कुशबीजाढ्यः प्रध्वस्तः स
कथ्यते
सप्तार्णो बालमन्त्रस्तु कुमारो
वसुवर्णवान् ३९
षोडशार्णो युवा
प्रौढश्चत्वारिंशतिवर्णकः
त्रिंशद्वर्णश्चतुः षष्टिवर्णश्चापि
शताक्षरः ४०
चतुःशताक्षरो मन्त्रो वृद्ध इत्यभिधीयते
नवार्णस्तारसंयुक्तो मन्त्रो निस्त्रिंश
उच्यते ४१
यस्यान्ते हृदयं प्रोक्तं शिरोमन्त्रोऽथ
मध्यगः
शिखा वर्म च यस्यान्ते नेत्रमस्त्रं च
दृश्यते ४२
शिव शक्त्यार्णहीनो वा निर्बीजः स मनुः
स्मृतः
आद्यन्तमध्ये फट्कारः षोढा
यस्मिन्प्रदृश्यते ४३
स मनुः सिद्धिहीनः स्यान्मन्दः पङ्क्त्यक्षरो मनुः
कूट एकाक्षरो मन्त्रः स एवोक्तो निरंशकः

४४
द्विवर्णःसत्त्वहीनः स्यात्केकरश्चतुरक्षरः षड्वर्णो बीजहीनो वा सार्द्धसप्ताक्षरोऽपि वा ४५
सार्द्धद्वादशवर्णो वा धूमितो
निन्दितस्तु सः
सार्द्धबीजत्रययुतो मन्त्रो
विंशतिवर्णवान् ४६
त्रिंशद्वर्णश्चैकविंशद्वर्णश्चालिङिगतस्तु सः
यो मन्त्रो दन्तवर्णस्तु मोहितः स तु
कीर्तितः ४७
चतुर्विंशतिवर्णो वा सप्तविंशतिवर्णवान्
क्षुधार्तः स तु विज्ञेयो
मन्त्रसिद्धिविवर्जितः ४८
एकादशाक्षरो वापि पञ्चविंशतिवर्णकः त्रयोविंशतिवर्णो वा स मनुर्दृप्तसंज्ञकः ४९
षड्विंशत्यक्षरो वापि षट्त्रिंशद्वर्णकोऽपि वा एकोनत्रिंशदर्णो वा मन्त्रो हीनाङ्गकः स्मृतः ५०
अष्टाविंशतिवर्णो वा तथैकत्रिंशदर्णकः अतिक्रूरः स विज्ञेयोऽखिलकर्मसु गर्हितः ५१

चत्वारिंशत्समारभ्य त्रिषष्ट्यन्तस्तु यो मनुः
व्रीडितः स तु विज्ञेयः सर्वकर्मसु न
क्षमः ५२
पञ्चषष्ट्यक्षरा मन्त्रा ज्ञेया वै
शान्तमानसाः
पञ्चषष्ट्यर्णमारभ्य नवनन्दाक्षरावधि ५३
ये मन्त्रास्ते तु विज्ञेयाः
स्थानभ्रष्टा मुनीश्वर
त्रयोदशार्णा ये मन्त्रास्तिथ्यर्णाश्च
तथा पुनः ५४
विकलास्ते समाख्याताः
सर्वतन्त्रविशारदैः
शतं सार्द्धशतं वापि शतद्वयमथापि वा ५५
द्विनवत्येकहीनो वा शतत्रयमथापि वा
ये मन्त्रा वर्णसङ्ख्याका निःस्नेहास्ते
प्रकीर्तिताः ५६
चतुःशतं समारभ्य सहस्रार्णावधि द्विज
अतिवृद्धाः प्रयोगेषु शिथिलास्ते
समीरिताः ५७
सहस्रवर्णादधिका मन्त्रास्ते
पीडिताह्वयाः
तदूर्द्ध्वं चैव ये मन्त्राः
स्तोत्ररूपास्यु ते स्मृताः ५८
एवं विधाः समाख्याता मनवो दोषसंयुताः दोषानेतानविज्ञाय मन्त्रानेताञ्जपन्ति

ये ५९
सिद्धिर्न जायते तेषां कल्पकोटिशतैरपि
छिन्नादिदोषदुष्टानां मन्त्राणां साधनं
ब्रुवे ६०
योनिमुद्रासने स्थित्वा प्रजपेद्यः
समाहितः
यं कञ्चिदपि वा मन्त्रं तस्य स्युः
सर्वसिद्धयः ६१
सव्यपार्ष्णिं गुदे स्थाप्य दक्षिणं च
ध्वजोपरि
योनिमुद्राबन्ध एवं भवेदासनमुत्तमम् ६२
अन्योऽप्यत्र प्रकारोऽस्ति योनिमुद्रा
निबन्धने
तदग्रे सरहस्यं ते कथयिष्यामि नारद ६३
पारम्पर्यक्रमप्राप्तो
नित्यानुष्ठानतत्परः
गुर्वनुज्ञारतः श्रीमानभिषेकसमन्वितः ६४
सुन्दरः सुमुखः शान्तः कुलीनः सुलभो वशी
मन्त्रतन्त्रार्थतत्त्वज्ञो
निग्रहानुग्रहक्षमः ६५
निरपेक्षो मुनिर्दान्तो हितवादी विचक्षणः तत्त्वनिष्कासने दक्षो विनयी च सुवेषवान् ६६
आश्रमी ध्याननिरतः संशयच्छित्सुबुद्धिमान् नित्यानुष्ठानसंयुक्तस्त्वाचार्यः

परिकीर्तितः ६७
शान्तो विनीतः शुद्धात्मा सर्वलक्षणसंयुतः
शमादिसाधनोपेतः श्रद्धावान् सुस्थिराशयः ६८
शुद्धदेहोऽन्नपानाद्यैर्द्धार्मिकः शुद्धमानसः
दृढव्रतसमाचारः कृतज्ञः पापभीरुकः ६९
गुरुध्यानस्तुतिकथासेवनासक्तमानसः
एवंविधो भवेच्छिष्यस्त्वन्यथा
गुरुदुःखदः ७०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने चतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

अथपञ्चषष्टितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
परीक्ष्य शिष्यं तु गुरुर्मन्शोधनमाचरेत् प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च पञ्चसूत्राणि पातयेत् १
चतुष्टयं चतुष्कानां स्यादेवं नृपकोष्ठके तत्राद्यप्रथमे त्वाद्यं द्वितीयाद्ये
द्वितीयकम् २
तृतीयाद्ये तृतीयं स्याच्चतुर्थाद्ये तुरीयकम्
तत्तदाग्नेयकोष्ठेषु तत्तत्पञ्चममक्षरम्

३
विलिख्य क्रमतो धीमान्मनुं संशोधयेत्ततः नामाद्यक्षरमारभ्य यावन्मन्त्रादिवर्णकम् ४
चतुष्के यत्र
नामार्णस्तत्स्यात्सिद्धिचतुष्ककम्
प्रादक्षिण्यात्तद्द्वितीयं साध्याख्यं
परिकीर्तितम् ५
तृतीयं पुंसि सिद्धाख्यं
तुरीयमरिसंज्ञकम्
द्वयोर्वर्णावेककोष्ठे सिद्धसिद्धेति
तन्मतम् ६
तद्द्वितीये तु मन्त्रार्णे सिद्धसाध्यः
प्रकीर्तितः
तृतीये तत्सुसिद्धः
स्यात्सिद्धारिस्तच्चतुर्थके ७
नामार्णान्यचतुष्कात्तु द्वितीये
मन्त्रवर्णके
चतुष्के चेत्तदा पूर्वं यत्र नामाक्षरं
स्थितम् ८
तत्र तत्कोष्ठमारभ्य
गणयेत्पूर्ववत्क्रमात्
साध्यसिद्धः साध्यसाध्यस्तत्सुसिद्धश्च
तद्रिपुः ९
तृतीये चेच्चतुष्के तु यदि स्यान्मन्त्रवर्णक

तदा पूर्वोक्तरीत्या तु क्रमाद्देयं
मनीषिभिः १०
सुसिद्धसिद्धस्तत्साध्यस्तत्सुसिद्धश्च
तदृषिः
तुरीये चेच्चतुष्के तु तद्वं गणयेत्सुधीः
११
अरिसिद्धोऽरिसाध्यश्च तत्सुसिद्धश्च
तद्रि पुः
सिद्धसिद्धो यथोक्तेन
द्विगुणात्सिद्धिसाध्यकः १२
सिद्धः
सुसिद्धोर्द्धतयात्सिद्धारिर्हन्ति
गोत्रजान्
द्विगुणात्साध्यसिद्धस्तु साध्यसाध्यो
विलम्बतः १३
साध्यः सुसिद्धो
द्विगुणात्साध्यारिर्हन्ति बान्धवान्
सुसिद्धसिद्धोर्द्धतया तत्साध्यो
द्विगुणाज्जपात् १४
तत्सुद्धिप्राप्तिमात्रात्सुसिद्धारिः
कुटुम्बहृत्
अरिसिद्धस्तु पुत्रघ्नोऽरिसाध्यः
कन्यकापहः १५
तत्सुसिद्धःकलत्रघ्नः साधकघ्नोरेऽप्यरिः
स्मृतः
अन्येऽप्यत्र प्रकारा हि सन्ति वै बहवो

मुने १६
सर्वेषु मुख्योऽय तेऽत्र कथितो कथहाभिधः
एवं संशोध्य मन्त्रं तु शुद्धे काले स्थले
तथा १७
दीक्षयेच्च गुरुः शिष्यं
तद्विधानमुदीर्यते
नित्यकृत्यं विधायाथ प्रणम्य
गुरुपादुकाम् १८
प्रार्थयेत्सद्गुरुं भक्त्याभीष्टमंत्रार्थमादृतः
संपूज्य वस्त्रालङ्कारगोहिरण्यधरादिभिः १९
कृत्वा स्वस्ति विधानं तु मण्डलादि च तुष्टिमान्
गुरुः शिष्येण सहितः शुचिर्यागगृहं विशेत् २०
सामान्यार्घोदकेनाथ संप्रोक्ष्य
द्वारमस्त्रतः
दिव्यानुत्सारयेद्विघ्नान्नभस्थानर्च्यवारिणा २१
पार्ष्णिघातैस्त्रिभिर्भौमांस्ततः कर्म समाचरेत्
वर्णकैः सर्वतोभद्रे यथोक्तपरिकल्पिते २२
वह्निमण्डलमभ्यर्च्य तत्कलाः परिपूज्य च अस्त्रप्रक्षालितं कुम्भं यथाशक्ति

विनिर्मितम् २३
तत्र संस्थाप्य विधिवत्तत्र भानोः कलां
यजेत्
विलोममातृकामूलमुच्चरन् शुद्धवारिणा २४
आपूर्य कुंभं तत्रार्चेत्सोमस्य
विधिवत्कलाः
धूम्रार्चिरूष्मा ज्वलिनी ज्वालिनी
विस्फुलिङिगनी २५
सुश्रीः सुरूपा कपिला हव्यकव्यवहा तथा
वह्नेर्दश कलाः प्रोक्ताः प्रोच्यन्तेऽथ
रवेः कलाः २६
तपिनी तापिनी धूम्रा मरीचिज्वालिनी रुचिः
सुषुम्णा भोगदा विश्वा बोधिनी धारिणी
क्षमा २७
अथेन्दोश्च कला ज्ञेया ह्यमृता मानदा
पुनः
पूषा तुष्टिश्च पुष्टिश्च रतिश्च
धृतिसंज्ञिकाः २८
शशिनी चन्द्रिका कान्तिर्ज्योत्स्ना
श्रीः प्रीतिरदङ्गा
पूर्णापूर्णामृता चेति प्रोक्ताश्चन्द्रमसः कलाः २९
वस्त्रयुग्मेन संवेष्ट्य
तस्मिन्सर्वौषधीः क्षिपेत्
नवरत्नानि निक्षिप्य
विन्यसेत्पञ्चपल्लवान् ३०

पनसाम्रवटाश्वत्थवकुलेति च तान् विदुः मुक्तामाणिक्यवैडूर्यगोमेदान्वज्रविद्रुमौ ३१
पद्मरागं मरकतं नीलं चेति यथाक्रमम्
एवं रत्नानि निक्षिप्य
तत्रावाह्येष्टदेवताम् ३२
संपूज्य विधिवन्मन्त्री ततः शिष्यं
स्वलङ्कृतम्
वेद्यां संवेश्य संप्रोक्ष्य
प्रोक्षणीस्थेन वारिणा ३३
भूतशुद्ध्यादिकं कृत्वा तच्छरीरे विधानतः
न्यासजालेन संशोध्य मूर्ध्नि विन्यस्य
पल्लवान् ३४
अष्टोत्तरशतेनाथ मूलमंत्रेण मन्त्रितैः
अभिषिञ्चेत्प्रियं शिष्यं जपन्मूलमनुं
हृदि ३५
शिष्टोदकेन वाचम्य परिधायाम्बरं शिशुः
गुरुं प्रणम्य विधिवत्संविशेत्पुरतः
शुचिः ३६
अथ शिष्यस्य शिरसि हस्तं दत्वा गुरुस्ततः
जपेदष्टोत्तरशतं देयमन्त्रं विधानतः ३७
समोऽस्त्वित्यक्षरान्दद्यात्ततः शिष्योऽचयेद्गुरुम्
ततः सचन्दनं हस्तं दत्वा शिष्यस्य मस्तके ३८
तत्कर्णे प्रवदेद्विद्यामष्टवारं

समाहितः
संप्राप्तविद्यः शिष्योऽपि
निपतेद्गुरुपादयोः ३९
उत्तिष्ठ वत्स मुक्तोऽसि सम्यगाचारवान्भव
कीर्तिश्रीकान्तिपुत्रायुर्बलारोग्यं
सदास्तु ते ४०
ततः शिष्यः समुत्थाय
गन्धाद्यैर्गुरुमर्चयेत्
दद्याच्च दक्षिणां तस्मै
वित्तशाठ्यविवर्जितः ४१
संप्राप्यैवं गुरोर्मन्त्रं तदारभ्य
धनादिभिः
देहपुत्रकलत्रैश्च गुरुसेवापरो भवेत् ४२
स्वेष्टदेवं यजेन्मध्ये दत्वा पुष्पाञ्जलि ततः
अग्निनैरृतिवागीशान् क्रमेण परिपूजयेत् ४३
यदा मध्ये यजेद्विष्णुं बाह्यादिषु विनायकम्
रविं शिवां शिवं चैव यदा मध्ये तु शङ्करम् ४४
रविं गणेशमम्बां च हरिं चाथ यदा शिवाम् ईशं विघ्नार्कगोविन्दान्मध्ये चेद्गणनायकम् ४५
शिवं शिवां रविं विष्णुं रवौमध्यगते पुनः गणेशं विष्णुमम्बां च शिवं चेति

यथाक्रमम् ४६
एवं नित्यं समभ्यर्च्य देवपञ्चकमादृतः
ब्राह्मे मुहूर्त्ते ह्युत्थाय
कृत्वाचावश्यकं बुधः ४७
अशङिकतो वा शय्यायां स्वकीयशिरसि स्मरेत् सहस्रदलशुक्लाब्जकर्णिकास्थेन्दुमण्डले ४८
अकथादित्रिकोणस्थं वराभयकरं गुरुम् द्विनेत्रं द्विभुजं शुक्लगधमाल्यानुन्लेपनम् ४९
वामे शक्त्या युतं ध्यात्वा मानसैरुपचारकैः
आराध्य पादुकामन्त्रं दशधाप्रजपेत्सुधीः ५०
वाङ् माया श्रीर्भगेन्द्वाढ्या वियद्धंसखकाग्नयः हसक्षमलवार्यग्निवामकर्णेन्दुयुग्मरुत् ५१
ततो भृग्वाकाशखाग्निभगेन्द्वाढ्याः परंतिमः
सहक्षमलतोयाग्निचन्द्रशान्तियुतो मरुत् ५२
ततः श्रीश्चामुकान्ते तु नन्दनाथामुकी पुनः
देव्यम्बान्ते श्रीपादुकां पूजयामि हृदन्तिमे ५३

अयं श्रीपादुकामन्त्रः सर्वसिद्धिप्रदो नृणाम्
गुह्येति च समर्प्याथ मन्त्रैरेतैर्नमेत्सुधीः ५४ अखण्डमण्डलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ५५
अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ५६
नमोऽस्तु गुरवे तस्मा इष्टदेवस्वरूपिणे यस्य वागमृतं हन्ति विषं संसारसंज्ञकम् ५७
इति नत्वापठेत्स्तोत्रं सद्यः
प्रत्ययकारकम्
ॐ नमस्ते नाथ भगवन् शिवाय गुरुरूपिणे ५८
विद्यावतारसंसिद्ध्य् स्वीकृतानेकविग्रह
नवायतनरूपाय परमार्थैकरूपिणे ५९
सर्वाज्ञानतमोभेदभानवे चिद्घनाय ते स्वतन्त्राय दयाकॢप्तविग्रहाय शिवात्मने ६०
परत्रत्राय भक्तानां भव्यानां भावरूपिणे विवेकिनां विवेकाय विमर्शाय विमर्शिनाम् ६१
प्रकाशानां प्रकाशाय ज्ञानिनां ज्ञानरूपिणे

पुरस्तात्पार्श्वयोः पृष्ठे
नमस्तुभ्यमुपर्यधः ६२
सदा सच्चित्स्वरूपेण विधेहि भवदासनम्
त्वत्प्रसादादहं देव कृतकृत्योऽस्मि
सर्वतः ६३
मायामृत्युमहापाशाद्विमुक्तोऽस्मि
शिवोऽस्मि वः
इति स्तुत्वा ततः सर्वं गुरवे
विनिवेदयेत् ६४
प्रातःप्रभृति सायान्तं
सान्यादिप्रातरन्ततः
यत्करोमि जगन्नाथ तदस्तु तव पूजनम् ६५
ततश्च गुरुपादाब्जगलितामृतधारया
क्षालितं निजमात्मानं निर्मलं
भावयेत्सुधीः ६६
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं मूलविद्यां
विभावयेत्
मूलाधारादधो भागे वर्तुलं वायुमण्डलम् ६७
तत्रस्थवायुबीजोत्थ वायुना च
तदूर्द्ध्वकम्
त्रिकोणं मण्डलं
वह्नेस्तत्रस्थवह्निबीजतः ६८
उत्पन्नेनाग्निना
मूलाधारावस्थितविग्रहाम्
प्रसुप्तभुजगाकारां
स्वयम्भूलिङ्गवेष्टिनीम् ६९

विसतन्तुनिभां कोटिविद्युदाभां तनीयसीम् कुलकुण्डलिनीं ध्यात्वा कूर्चेनोत्थापयेच्च ताम् ७०
सुषुम्णावर्त्मना तां च
षट्चक्रक्रमभेदिनीम्
गुरूपदिष्टविधिना ब्रह्मरन्ध्रं
नयेत्सुधीः ७१
तत्रस्थामृतसंमग्नीकृत्यात्मानं विभावयेत्
तत्प्रभापटलव्याप्तं विमलं चिन्मयं परम् ७२
पुनस्तां स्वस्थलं नीत्वा हृदिदेवं विचिन्तयन्
दृष्ट्वा च मानसैर्द्रव्यैः प्रार्थयेन्मनुनामुना ७३
त्रैलोक्यचैतन्यमयादिदेव श्रीनाथ विष्णो
भवदाज्ञयैव
प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्थं
संसारयात्रां त्वनुवर्तयिष्ये ७४
विष्णोरिति स्थले विप्र कार्य
ऊहोऽन्यदैवते
ततः कुर्यात्सर्वसिद्ध्यै त्वजपाया
निवेदनम् ७५
षट्शतानि दिवा रात्रौ सहस्राण्येकविंशतिः अजपाख्यां तु गायत्रीं जीवो जपति सर्वदा ७६

ऋषिर्हंसस्तथाव्यक्तगायत्रीछन्द ईरितम् देवता परमोहंसश्चाद्यन्ते बीजशक्तिकम् ७७ ततः षडङ्गं कुर्वीत सूर्यः सोमो निरन्जनः निराभासश्च धर्मश्च ज्ञानं चेति तथा पुनः ७८
क्रमादेतान्हंसपूर्वानात्मनेपदपश्चिमान्
जातयुक्तान्साधकेन्द्र षडङ्गेषु नियोजयेत् ७९
हकारः सूर्यसङ्काशतेजाः सङ्गच्छते बहिः सकारस्तादृशश्चैव प्रवेशे ध्यानमीरितम् ८०
एवं ध्यात्वार्पयेद्धीमान्वह्न्यर्केषु
विभागशः
मूलाधारे वादिसान्तबीजयुक्ते चतुर्दले ८१
बन्धूकाभे स्वशक्त्या तु सहितापास्वगाय च
पाशाङ्कुशसुधापात्रमोदकोल्लासपाणये ८२
षट्शतं तु गणेशाय वागधीशाय चार्पयेत्
स्वाधिष्ठाने विद्रुमाभे
वादिलान्तार्णसंयुते ८३
वामाङ्गशक्तियुक्ताय विद्याधिपतये तथा
स्रुवाक्षमालालसितबाहवे पद्मजन्मने ८४
ब्रह्मणे षट्सहस्रं तु हंसारूढाय चार्पयेत्
विद्युल्लसितमेघाभे डादिफान्तार्णपत्रके ८५

मणिपूरे शङ्खचक्रगदापंकजधारिणे सश्रिये षट्सहस्रं च विष्णवे विनिवेदयेत् ८६
अनाहतेऽकपत्रे च कादिठान्तार्णसंयुते शुक्ले शूलाभयवरसुधाकलशधारिणे ८७ वामान्गे शक्तियुक्ताय विद्याधिपतये सुधीः
वृषारूढाय रुद्राय षट्सहस्रं निवेदयेत् ८८
विशुद्धे षोडशदले स्वराढ्ये शुक्लवर्णके महाज्योतिप्रकाशायेन्द्रियाधिपतये ततः ८९
सहस्रमर्पयेत्प्राणशक्त्या युक्तेश्वराय च
आज्ञाचक्रे हक्षयुक्ते द्विदिलेऽब्जे सहस्रकम् ९०
सदाशिवाय गुरवे पराशक्तियुताय वै सहस्रारे महापद्मे नादबिन्दुद्वयान्विते ९१
विलसन्मातृकावर्णे वरामयकराय च प्ररमाद्ये च गुरवे सहस्रं विनिवेदयेत् ९२
चुलुकेऽन्बु पुनर्द्धृत्वा स्वभावादेव सिध्यतः
एकविंशतिसाहस्रप्रमितस्य जपस्य च ९३ षट्शताधिकसङ्ख्यास्यादजपायाविभागशः

संकल्पेन मोक्षदाता विष्णुर्मे प्रीयतामिति ९४
अस्याः सङ्कल्पमात्रेण महापापैः
प्रमुच्यते
ब्रह्मैवाहं न संसारी नित्यमुक्तो न
शोकभाक् ९५
सच्चिदानन्दरूपोऽहमात्मानमिति भावयेत्
ततः समाचरेद्देहकृत्यं देवार्चनं तथा ९६
तद्विधानं प्रवक्ष्यामि सदाचारस्य
लक्षणम् ९७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे पञ्चषष्टितमोऽध्यायः६५

अथषट्षष्ठितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
ततः श्वासानुसारेण दत्वा पादं महीतले समुद्रमेखले देवि पर्वतस्तनमण्डले १
विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं
क्षमस्व मे
इति भूमिं तु सम्प्रार्थ्य विहरेच्च
यथाविधि २
रक्षः कोणे ततो ग्रामाद्गत्वा मन्त्रमुदीरयेत्
गच्छन्तु ऋषयो देवाः पिशाचा ये च गुह्यकाः

३
पितृभूतगणाः सर्वे करिष्ये मलमोचनम् इति तालत्रयं दत्वा शिरः प्रावृत्य वाससा ४
दक्षिणाभिमुखं रात्रौ दिवा स्थित्वा ह्युदङ्मुखः
मलं विसृज्य शौचं तु मृदाद्भिः
समुपाचरेत् ५
एका लिङ्गे गुदे तिस्रो दश वामकरे मृदः
करयोः सप्त वै दद्यात्त्रित्रिवारं च
पादयोः ६
एवं शौचं विधायाथ गण्डूषान्द्वादशैव तु
कृत्वा वनस्पतिं चाथ
प्रार्थयेन्मनुनामुना ७
आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च
श्रियं प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि
वनस्पते ८
संप्रार्थ्यैवं दन्तकाष्ठं
द्वादशाङ्गुलसंमितम्
गृहीत्वा काममंत्रेण कुर्यान्मन्त्री
समाहितः ९
कामदेवपदं ङेन्तं तथा सर्वजनप्रियम्
हृदन्तः कामबीजाढ्यं दन्तांश्चानेन
शोधयेत् १०
जिह्वोल्लेखो वाग्भवेन मूलेन क्षालयेन्मुखम्

देवागारं ततो गत्वा निर्माल्यमपसार्य च ११
परिधायाम्बरं शुद्धं मङ्गलारार्तिकं चरेत्
अस्त्रेण पात्रं संप्रोक्ष्य मूलेन
ज्वालयेच्च तम् १२
संपूज्य पात्र्रमादायोत्थाय घन्टां च
वादयेत्
सुगोघृतप्रदीपेन भ्रामितेन समन्ततः १३
वाद्यैर्गींतैर्मनोज्ञैश्च
देवस्यारार्तिकं भवेत्
इति नीराजनं कृत्वा प्रार्थयित्वा
निजेश्वरम् १४
स्नातुं यायान्निम्नगादौ
कीर्तयन्देवतागुणान्
गत्वा तीर्थं नमस्कृत्य स्नानीयं च निधाय
वै १५
मूलाभिमन्त्रितमृदमादाय कटिदेशतः
विलिप्य पादपर्यन्तं
क्षालयेत्तीर्थवारिणा १६
ततश्च पञ्चभिः पादौ प्रक्षाल्यान्तर्जले पुनः
प्रविश्य नाभिमात्रे तु मृदं वामकरस्य च १७
मणिबन्धे हस्ततले तदग्रे च तथा पुनः कृत्वाङ्गुल्या गाङ्गमृदमादायास्त्रेण

तत्पुनः १८
निजोपरि च मन्त्रज्ञो भ्रामयित्वा
त्यजेत्सुधी
तलस्थां च षडङ्गेषु तन्मन्त्रैः
प्रविलेपयेत् १९
निमज्य क्षालयेत्सम्यग्
मलस्नानमितीरितम्
विभाव्येष्टमयं सर्वमान्तरं
स्नानमाचरेत् २०
अनन्तादित्यसङ्काशं निजभूषायुधैर्युतम्
मन्त्रमूर्तिं प्रभुं स्मृत्वा
तत्पादोदकसंभवाम् २१
धारां च ब्रह्मरन्ध्रेण प्रविशन्तीं निजां तनुम्
तया संक्षालयेत्सर्वमन्तर्द्देहगतं मलम् २२
तत्क्षणाद्विरजा मन्त्री जायते स्फटिकोपमः
ततः श्रौतोक्तविधिना स्नात्वा मन्त्री समाहितः २३
मन्त्रस्नानं ततः कुर्यात्तद्विधानमथोच्यते
देशकालौ च सङ्कीर्त्य प्राणायामषडङ्गकैः २४
कृत्वार्कमन्दलात्तीर्थान्याह्वयेन्मुष्टिमुद्रया

ब्रह्माण्डोदरतीर्थानि करैः स्पृष्टानि ते रवेः२५
तेन सत्येन मे देव देहि तीर्थं दिवाकर २६
गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति
नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिं
कुरु २७
इत्यावाह्य जले तानि सुधाबीजेन योजयेत्
गोमुद्रयामृतीकृत्य कवचेनावगुण्ठ्य च २८
तत्पश्चाच्चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत्
वह्न्यर्केन्दुमण्डलानि तत्र
सन्चितयेद्बुधः २९
मन्त्रयेदर्कमन्त्रेण सुधाबीजेन तज्जलम्
मूलेन चैकादशधा तत्र सम्मन्त्र्य
भावयेत् ३०
पूजायन्त्रं च तन्मध्ये स्वान्तादावाह्य देवताम्
स्नापयित्वार्चयेत्तां च मानसैरुपचारकैः ३१
सिंहासनस्थां तां नत्वा तज्जलं प्रणमेत्सुधीः
आधारः सर्वभूतानां विष्णोरतुलतेजसः ३२
तद्रूपाश्च ततो जाता आपस्ताः
प्रणमाम्यहम्
इति नत्वा समारुन्ध्य सप्तच्छिद्राणि
साधकः ३३
निमज्य सलिले तस्मिन्मूलं देवाकृतिं

स्मरेत्
निमज्ज्योन्मज्ज्य त्रिश्चैवं सिम्चेत्कं कुंभमुद्रया ३४
त्रिर्मूलेन
चतुर्मन्त्रैरभिर्षिञ्चेन्निजां तनुम्
चत्वारो मनवस्तेऽत्र कथ्यन्ते तान्त्रिका
मुने ३५
सिसृक्षोर्निखिलं विश्वं मुहुः शुक्रं
प्रजापतेः
मातरः सर्वभूतानामापो देव्यः पुनन्तु
माम् ३६
अलक्ष्मीर्मलरूपा या सर्वभूतेषु संस्थिता
क्षालयन्ति च तां स्पर्शादापो देव्यः
पुनन्तु माम् ३७
यन्मे केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यच्च मूर्द्धनि
ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापस्तद्धन्तु वो नमः ३८
आयुरारोग्यमैश्वर्यमरिपक्षक्षयं शुभम् सन्तोषः क्षान्तिरास्तिक्यं विद्या भवतु
वो नमः ३९
विप्रपादोदकं पीत्वा शालग्रामशिलाजलम्
पिबेद्विरुद्धं नो कुर्यादेषां तु नियतो
विधिः ४०
पृथिव्यां यानि तीर्थानि दक्षाङ्घ्रौ तानि भूसुरे

स्वेष्टदेवं समुद्वास्य मन्त्री मार्तण्डमण्डले ४१
ततस्तीरं समागत्य वस्त्रं संक्षाल्य
यत्नतः
वाससी परिधायाथ कुर्यात्सन्ध्यादिकं
सुधीः ४२
रोगाद्यशक्तो मनुजः कुर्यात्तत्राघमर्षणम्
अथवा भस्मना स्नातो रजोभिश्चैव वाऽक्षमः ४३
अथ सन्ध्यादिकं कुर्यात् स्थित्वा चैवासने शुभे
केशवेन तथा नारायणेन माधवेन च ४४
संप्राश्य तोयं गोविन्दविष्णुभ्यां
क्षालेत्करौ
मधुसूदनत्रिविक्रमाभ्यामोष्ठौ च
मार्जयेत् ४५
वामनश्रीधराभ्यां च मुखं हस्तौ स्पृशेत्ततः
हृषीकेशपद्मनाभाभ्यां स्पृशेच्चरणौ ततः ४६
दामोदरेण मूर्द्धानं मुखं सङ्कर्षणेन च वासुदेवेन प्रद्युम्नेन स्पृशेन्नासिके ततः ४७
अनिरुद्धपुरुषोत्तमाभ्यां नेत्रे स्मृशेत्ततः

अधोक्षजनृसिंहाभ्यां श्रवणे
संस्पृशेत्तथा ४८
नाभिं स्पृशेदच्युतेन जनार्दनेन वक्षसि
हरिणा विष्णुनांसौ च वैष्णावाचमनं
त्विदम् ४९
प्रणवाद्यैर्ङेतमोन्तैः केशवादिकनामभिः
मुखे नसोः प्रदेशिन्याऽनामया
नेत्रकर्णयोः ५०
कनिष्ठया नाभिदेशं
सर्वत्राङ्गुष्ठयोजनम्
आत्मविद्याशिवैस्तत्त्वैस्वाहान्तैः
शैवमीरितम् ५१
दीर्घत्रयेन्दुयुग्व्योमपूर्वकैश्च पिबेज्जलम्
आत्मविद्याशिवैरेव शैवं स्वाहावसानिकैः ५२
वालज्जाश्रीमुखैः प्रोक्तं शाक्तं स्वाहावसानिकैः
वाग्लज्जाश्रीमुखैः प्रोक्तं
द्विजाचमनमर्थदम् ५३
तिलकं च ततः कुर्याद्भाले सुष्ठु गदाकृति
नन्दकं हृदये शखचक्रे चैव भुजद्वये ५४
शार्ङ्गबाणं मस्तके च विन्यसेत्क्रमशः
सुधीः
कर्णमूले पार्श्वयोश्च पृष्ठे नाभौ
ककुद्यपि ५५

एवं तु वैष्णवः कुर्यान्मृद्भिस्तीर्थोद्भवादिभिः अग्निहोत्रोद्भवं भस्म गृहीत्वा त्र्यम्बकेण तु ५६
किवाग्निरिति मंत्रैणाभिमन्त्र्य पञ्चमन्त्रकैः क्रमात्तत्पुरुषाघोरसद्योजातादिनामभिः ५७
पञ्च कुर्यात्त्रिपुन्ड्राणि भालांसोदरहृत्सु च
शैवः शाक्तत्त्रिकोणाभं नारीवद्वा समाचरेत् ५८
कृत्वा तु वैदिकीं सन्ध्यां तान्त्रिकीं
च समाचरेत्
आचम्य विधिवन्मन्त्री तीर्थान्यावाह्य
पूर्ववत् ५९
ततस्त्रिवारं दर्भेण भूमौ तोयं
विनिःक्षिपेत्
सप्तधा तज्जलेनाथ मूर्द्धानमभिषेचयेत् ६०
ततश्च प्राणानायम्य कृत्वा न्यासं
षडङ्गकम्
आदाय वामहस्तेऽम्बु दक्षेणाच्छाद्य
पाणिना ६१
वियद्वाय्वग्नितोयक्ष्माबीजैः सन्मन्त्र्य मन्त्रवित्
मूलेन तस्मात्

श्चोतद्भिर्बिन्दुभिस्तत्त्वमुद्रया ६२
स्वशिरः सप्तधा प्रोक्ष्यावशिष्टं
तत्पुनर्जलम्
कृत्वा तदक्षरं मन्त्री
नासिकान्तिकमानयेत् ६३
जलं तेजोमयं तच्चाकृष्यान्तश्चेडया पुनः
प्रक्षाल्यान्तर्गतं तेन कलमषं तज्जलं
पुनः ६४
कृष्णवर्णं पिङ्गलया
रचयेत्स्वाग्रतस्तथा
क्षिपेदस्त्रेण तत्पश्चात्कल्पिते
कुलिशोपले ६५
एतद्धि सर्वपापघ्नं प्रोक्तं
चैवाघमर्षणम्
ततश्च हस्तौ प्रक्षाल्य प्राग्वदाचम्य
मन्त्रवित् ६६
समुत्थाय च मन्त्रज्ञस्ताम्रपात्रे
सुमादिकम्
प्रक्षिप्यार्घं प्रदद्याद्वै
मूलान्तैर्मन्त्रमुच्चरन् ६७
रविमंडलसंस्थाय देवायार्घ्यं
प्रकल्पयेत्
दत्वार्घं त्रिरनेनाथ देवं रविगतं
स्मरेत् ६८
स्वल्पोक्तां च गायत्रीं जपेदष्टोत्तरं शतम्

अष्टांविंशतिवारं वा गुह्येतिमनुनार्पयेत् ६९
उद्यदादित्यसंकाशां
पुस्तकाक्षकरांबुजाम्
कृष्णाजिनाम्बरां ब्राह्मीं
ध्यायेत्ताराङिकतेऽम्बरे ७०
मध्याह्ने वरदां देवी पार्वतीं
संस्मरेत्पराम्
शुक्लाम्बरां वृषारूढां त्रिनेत्रां
रविबिम्बगाम् ७१
वरं पाशं च शूलं च दधानां नृकरोटिकाम् सायाह्ने रत्नभूषाढ्यां पीतकौशेयवाससाम् ७२
श्यामरङ्गां चतुर्हस्तां शङ्खचक्रलसत्कराम्
गदापद्मधारां देवीं सूर्यासनकृताश्रयाम् ७३
ततो देवानृषींश्चैव पितॄश्चापि विधानवित् तर्पयित्वा स्वेष्टदेवं तर्पयेत्कल्पमार्गतः ७४
गुरुपङिक्तं च सन्तर्प्य साङ्गं सावरणं तथा
सायुधं वैनतेयं सन्तर्पयामीति तर्पयेत् ७५
नारदं पर्वतं जिष्णुं निशठोद्धवदारुकान् विष्वक्सेनं च शैलेयं वैष्णवः

परितर्पयेत् ७६
एवं सन्तर्प्य विप्रेन्द्र
दत्त्वार्घ्यं च विवस्वते
पूजागारं समागत्य प्रक्षाल्यान्घ्री
उपस्पृशेत् ७७
अग्निहोत्रस्थितानग्नीन् हुत्वोपस्थाय यत्नतः
पूजास्थलं समागत्य द्वारपूजां समाचरेत् ७८
गणेशं चोर्द्धशाखायां महालक्ष्मीं च दक्षिणे
सरस्वतीं वामभागे दक्षे विघ्नेश्वरं पुनः ७९
क्षेत्रपालं तथा वामे दक्षे गङ्गां प्रपूजयेत्
वामे च यमुनां दक्षे धातारं वामतस्तथा ८०
विधातारं शङ्खपद्मनिधींश्च वामदक्षयोः
द्वारपालांस्ततोऽभ्यर्चेत्तत्तत्कल्पोदितान्सुधीः ८१
नन्दः सुनन्दश्चंडण्श्च प्रचण्डः
प्रचलोबलः
! सुभद्रश्चेत्याद्या वैष्णवा
द्वारपालकाः ८२
नन्दी भृङ्गी रिटीस्कन्दो
गणेशोमामहेश्वराः
वृषभश्च महाकालः शैवा वै द्वारपालकाः ८३

ब्राह्मयाद्य्रा मातरोऽष्टौ तु शक्तयो द्वाःस्थिताः स्वयम्
सेन्दुः स्वनामाघर्णाद्या ङेनमोन्ता इमे
स्मृताः ८४
ततः स्थित्वासने धीमानाचम्य प्रयतः शुचिः
दिव्यान्तरिक्षभौमांश्च विघ्नानुत्सार्य
यत्नतः ८५
केशवाद्यां मातृकां तु
न्यसेद्वैष्णवसत्तमः
केशवः कीर्तिसंयुक्तः कांत्या
नारायणस्तथा ८६
माधवस्तुष्टिसहितो गोविन्दः
पुष्टिसंयुतः
विष्णुस्तु धृतिसंयुक्तः
शान्तियुङ्मधुसूदनः ८७
त्रिविक्रमः क्रियायुक्तो वामनो दयितायुतः
श्रीधरोमेधया युक्तो हृषीकेशश्च हर्षया ८८
पद्मनाभयुता श्रद्धा लज्जा दामोदरान्विता वासुदेवश्च लक्ष्मीयुक् सङ्कर्षणसरस्वती ८९
प्रद्युम्नः प्रीतिसंयुक्तोऽनिरुद्धो रतिसंयुतः
चक्री जयायुतः पश्चाद्गदी दुर्गासमन्वितः ९०

शार्ङ्गी तु प्रभया युक्तः खड्गी युक्तस्तु सत्यया
शङ्खी चण्डासमायुक्तो हली वाणीसमायुतः ९१ मुसली च विलासिन्या शूली विजययान्वितः पाशी विरजया युक्तो कुशी विश्वासमन्वितः ९२
मुकुन्दो विनतायुक्तो नन्दजश्च सुनन्दया निन्दी स्मृत्या समायुक्तो नरो वृद्ध्या समन्वितः ९३
समृद्धियुङ्नरकजिच्छुद्धियुक्च हरिः
स्मृतः
कृष्णो बुद्ध्या युतः सत्यो भुक्त्या
मुक्त्याथ सात्वतः ९४
सौरिक्षमे सूररमे उमायुक्तो जनार्दनः
भूधरः क्लेदिनीयुक्तो विश्वमूर्तिश्च
क्लिन्नया ९५
वैकुण्ठो वसुधायुक्तो वसुदः पुरुषोत्तमः
बली तु परया युक्तो बलानुजपरायणे ९६
बालसूक्ष्मे बृषघ्नस्तु
सन्ध्यायुक्प्रज्ञया वृषः
हंसःप्रभासमायुक्तो वराहो निशया युतः ९७
विमलो धारया युक्तो नृसिंहो विद्युता
युतः
केशवादिमातृकाया मुनिर्नारायणो मतः ९८
अनृताद्या च गायत्री छन्दो विष्णुश्च देवता

चक्राद्यायुधसंयुक्तं कुम्भादर्शधरं हरिम् ९९
लक्ष्मीयुतं विद्युदाभं बहुभूषायुतं
भजेत्
एवं ध्यात्वा न्यसेच्छक्तिं
श्रीकामपुटिताक्षरम् १००
वदेत्तद्विष्णुशक्तिभ्यां हृदयं
प्रणवादिकम्
त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राण्यसून्वदेत् १०१
प्राणं क्रोधं तथा
मभ्यामन्तान्यादिदशस्वपि
एक मौलौ मुखे चैक द्विक नेत्रे द्विकं
श्रुतौ १०२
नसोर्द्वयं कपोले च द्वयं द्वे
द्विरदच्छदे
एकं तु रसनामूले ग्रीवायामेकमेव च १०३
कवर्गं दक्षिणे बाहौ चवर्गं वामबाहुके
टतवर्गौ पादयोस्तु पफौ कुक्षिद्वये
न्यसेत् १०४
पृष्ठवंशे वमित्युक्तं नाभौ भं हृदये तु
मम्
यादिसप्तापि धातुस्था हं प्राणे लं
तथात्मनि १०५
क्षं क्रोधे क्रमतो न्यस्य विष्णुपूजाक्षमो भवेत्

पूर्णोदर्या तु श्रीकन्ठो ह्यनन्तो विजरान्वितः १०६
सूक्ष्मेशः शाल्मलीयुक्तो
लोलाक्षीयुक्त्रिमूर्तिकः
महेश्वरो वर्तुलाक्ष्याधीशो वै
दीर्घघोणया १०७
दीर्घमुख्या भारभूतिस्तिथीशो गोमुखीयुतः
स्थावरैशो दीर्घजिह्वायुग्धरः
कुडोदरीयुतः १०८
उर्द्ध्वकेश्या तु झिण्टीशोभौतिको
विकृतास्यया
सद्यो ज्वालामुखीयुक्तोल्कामुख्यानग्रहो
युतः १०९
अक्रूर आस्यया युक्तो महासेनो विद्यया युतः
क्रोधीशश्च महाकाल्या चण्डेशेन सरस्वती ११०
पञ्चान्तकः सिद्धगौर्या युक्तश्चाथ शिरोत्तमः
त्रैलोक्यविद्यया युक्तो
मन्त्रशक्त्यैकरुद्रकः १११
कूर्मेशः कमठीयुक्तो भूतमात्रैकनेत्रकः
लम्बोदर्या चतुर्वक्त्रो ह्यजेशो द्राविणीयुतः ११२
सर्वेशो नागरीयुक्तः सोमेशः खेचरीयुतः
मर्यादया लाङ्गलीशो दारुकेशेन रूपिणी ११३

वारुण्या त्वर्द्धनारीशो उमाकान्तो मुनीश्वरः
काकोदर्या तथाषाढी पूतनासंयुतो मतः ११४ दण्डीशो भद्रकालीयुगत्रीशो योगिनीयुतः मीनेशः शङिखनीयुक्तो मेषेशस्तर्जनीयुतः ११५
लोहितः कालरात्र्या च शिखीशः कुजनीयुतः छलगण्डः कपर्दिन्या द्विरण्डेशश्च वज्रया ११६
महाबलो जयायुक्तो बलीशः सुमुखेश्वरी भुजङ्गो रेवतीयुक्तः पिनाकी माधवीयुतः ११७
खड्गीशो वारुणीयुक्तो बकेशो वायवीयुतः श्वेतोरस्को विदारिण्या भृगुः सहजया युतः ११८
लकुलीशश्च लक्ष्मीयुक् शिवेशो व्यापिनीयुतः
संवर्तके महामाया प्रोक्ता श्रीकण्ठमातृका ११९
यत्र स्वीशपदं नोक्तं तत्र सर्वत्र
योजयेत्
मुनिस्स्याद्दक्षिणामूर्तिर्गायत्रीछन्द ईरितम् १२०
देवता चार्द्धनारीशो विनियोगोऽखिलाप्तये हलो वीजानि चोक्तानि स्वराः शक्तय ईरिताः १२१

कुर्याद्भृगुस्थाकाशेन षड्दीर्घाढ्येन चाङ्गकम्
बन्धूकस्वर्णवर्णागं वराक्षाङ्कुशपाशिनम् १२२
अर्द्धेन्दुशेखरं त्र्यक्षं देववन्द्यं
विचिन्तयेत्
ध्यात्वैवं शिवशक्तीश्च चतुर्थी
हृदयान्तिमे १२३
सौबीजमातृकापूर्वे विन्यसेन्मातृका
स्थले
विघ्नेशश्च ह्रिया युक्तो विघ्नराजः
श्रिया युतः १२४
विनायकस्तथा पुष्ट्या शान्तियुक्तः
शिवोत्तमः
विघ्नकृत्स्वस्तिसंयुक्तो विघ्नहर्ता
सरस्वती १२५
स्वाहया गणनाथश्च एकदन्तः सुमेधया
कान्त्या युक्तो द्विदन्तस्तु कामिन्या
गजवक्रकः १२६
निरन्जनो मोहिनीयुक्कपर्द्दी तु नटीयुतः
दीर्घजिह्वः पार्वतीयुग्ज्वालिन्या
शङ्कुकर्णकः १२७
वृषध्वजो नन्दया च सुरेश्या गणनायकः
! कामरूपिण्या शूर्पकर्णस्तथोमया १२८
विरोचनस्तेजोवत्या सत्या लम्बोदरेण च महानन्दश्च विघ्नेश्या

चतुर्मूर्तिस्वरूपिणी १२९
सदाशिवः कामदया ह्यामोदो मदजिह्वया दुर्मुखो भूतिसंयुक्तः सुमुखो भौतिकीयुतः १३०
प्रमोदः सितया युक्त एकपादो रमायुतः द्विजिह्वो महिषीयुक्तो जभिन्याशूरनामकः १३१
वीरो विकर्णया युक्तः षण्मुखो भृकुटीयुतः वरदो लज्जया वामदेवेशो दीर्घघोणया १३२
धनुर्द्धर्या वक्रतुण्डो द्विरण्डो
यामिनीयुतः
सेनानी रात्रिसंयुक्तः कामान्धो
ग्रामणीयुतः १३३
मत्तः शशिप्रभायुक्तो विमत्तो लोलनेत्रया
मत्तवाहश्चञ्चलया जटी दीप्तिसमन्वितः १३४
मुण्डी सुभगया युक्तः खड्गी दुर्भगया
युतः
वरेण्यश्च शिवायुक्तो भगया वृषकेतनः १३५
भक्ष्यप्रियो भगिन्या च गणेशो भगिनीयुतः
मेघनादः सुभगया व्यापी
स्यात्कालरात्रियुक् १३६
गणेश्वरः कालिकया प्रोक्ता
विघ्नेशमातृकाः
गणेशमातृकायास्तु गणो मुनिभिरीरितः १३७
त्रिवृद्गायत्रिकाछन्दो देवः शक्तिगणेश्वरः

षड्दीर्घाढ्येन बीजेन कृत्वाङ्गानि ततः
स्मरेत् १३८
पांशांकुशाभयवरान्दधानं कज्जहस्तया
पत्न्याश्लिष्टं रक्ततनुं त्रिनेत्रं
गणपे भवेत् १३९
एवं ध्यात्वा
न्यसेत्स्वीयबीजपूर्वाक्षरान्वितम्
निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या
शान्तिस्तथेधिका १४०
दीपिका रेचिका चापि मोचिका च पराभिधा
सूक्ष्मासूक्ष्मामृता ज्ञानामृता
चाप्यायिनी तथा १४१
व्यापिनी व्योमरूपा चानन्ता सृष्टिः समृद्धिका
स्मृतिर्मेधा ततः
कान्तिर्लक्ष्मीर्द्धृतिः स्थिरा
स्थितिः १४२
सिद्धिर्जरा पालिनी च क्षान्तिरीश्वरिका रतिः
कामिका वरदावाथ ह्लादिनी प्रीतिसंयुता १४३
दीर्घा तीक्ष्णा तथा रौद्रा प्रोक्ता निद्रा च तन्द्रिका
क्षुधा च क्रोधिनी पश्चात्क्रियाकारी समृत्युका १४४
पीता श्वेतारुणा पश्चादसितानन्तया युता

उक्ता कलामातृकैवं तत्तद्भक्तः समाचरेत् १४५
कलायुङ्मातृकायास्तु मुनिः प्रोक्तः प्रजापतिः
गायत्रीछन्द आख्यातं देवता शारदाभिधा १४६ ह्रस्वदीर्घांतरस्थैश्च तारैः कुर्यात्षडङ्गकम्
पद्मचक्रगुणैणांश्च दधतीं च त्रिलोचनाम् १४७
पञ्चवक्त्रां भारतीं तां मुक्ताभूषां भजेत्सुधीः
ध्यात्वैवं तारपूर्वां तां
न्यसेन्ङन्तकलान्विताम् १४८
ततश्च मूलमन्त्रस्य षडङ्गानि समाचरेत्
हृदयादिचतुर्थ्यन्ते जातीः संयोज्य
विन्यसेत् १४९
नमः स्वाहा वषट् हुं वौषट् फट् जातय ईरिताः
ततो ध्यात्वेष्टदेवं तं भूषायुधसमन्वितम् १५०
न्यस्याङ्गषट्कं तन्मूर्तौ ततः पूजनमारभेत् १५१
इति श्री बृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे सन्ध्यादिनिरूपणं नाम षट्षष्टिन्तम्! ऽध्यायः ६६

अथसप्तषष्टितमोऽघ्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथ वक्ष्ये देवपूजां साधकाभीष्टसिद्धिदाम्
त्रिकोणं चतुरस्रं वा वामभागे प्रकल्प्य च १
सम्पूज्यास्त्रेण संक्षाल्य हृदाधारं
निधाय च
तत्राग्निमण्डलं चेद्वा पात्रं संक्षाल्य
चास्त्रतः २
आधारे नमसं स्थाप्य तत्र चेद्रविमण्डलम्
विलोममातृकामूलमुच्चरन्पूरयेज्जलैः ३
तत्रेन्दुमण्डलं प्रार्च्य
तीर्थान्यावाह्य पूर्ववत्
गोमुद्रयामृतीकृत्य कवचेनावगुण्ठयेत् ४
संक्षाल्यास्त्रेण प्रणवं तदुपर्यष्टधा
जपेत्
सामान्यार्घमिदं प्रोक्तं सर्वसिद्धिकरं
नृणाम् ५
तज्जलं किञ्चिदुद्धृत्य प्रोक्षिण्या
साधकोत्तमः
आत्मानं यागवस्तूनि तेन
संप्रोक्षयेत्पृथक् ६
आत्मवामाग्रतः कुर्यात्षट्कोणान्तस्त्रिकोणकम्

चतुरस्त्रेण संवेष्ट्य संक्षाल्यार्घोदकेन च ७
ततस्तु साधकश्रेष्ठः स्तम्भयेच्छङ्खमुद्रया
आग्नेयादिषु कोणेषु हृदाद्यङ्गचतुष्टयम् ८
नेत्रं मध्ये दिक्षु चास्त्रं त्रिकोणे पूजयेत्ततः
मूलखण्डत्रयेनाथाधारशक्तिं तु मध्यगाम् ९
एवं संपूज्य विधिवदस्त्रसंक्षालितं हृदा
प्रतिष्ठाप्य त्रिपदिकां
पूजयेन्मनुनामुना १०
मं वह्निमण्डलायेति ततो दशकलात्मने
अमुकार्घ्येति पात्रान्ते
सनापहृदयोऽन्तिमे ११
चतुर्विंशतिवर्णोऽयमाधारस्यार्चने मनुः
स्वमन्त्रक्षालितं शङ्खं संस्थाध्याय
समर्चयेत् १२
तारः कार्म्ममहांस्ते तु ततो जलचराय च
वर्म फट् हृदयं पाञ्चजन्याय हृदयं मनुः १३
तत्रार्कमण्डलायेति द्वादशान्ते
कलात्मने
अप्तुकार्घ्येति पात्रान्ते
नमोन्तस्त्र्यक्षिवर्णवान् १४
सम्पूज्य तेन तत्रार्चेद्द्वादशार्ककलाः क्रमात्

ततः शुद्धजलैर्मूलं विलोममातृकां पठन् १५
शङ्खमापूरयेत्तस्मिन्पूजयेन्मनुनामुना
ॐ सोममण्डलायेति षोडशान्ते कलात्मने १६
अमुकार्घ्यामृतायेति
हृन्मनुश्चार्घ्यपूजने
तत्र षोडप्तसंख्याका यजेच्चन्द्रमसः
कलाः १७
ततस्तु तीर्थान्यावाह्य गङ्गे
चेत्यादिपूर्ववत्
गोमुद्र
यामृतीकृत्याच्छादयेन्मत्स्यमुद्रया १८
कवचेनावगुण्ठ्याथ रक्षेदस्त्रेण तत्पुनः
च ततो मुद्राः प्रदर्शयेत् १९
शङ्खमौशलचकाख्याः परमीकरणं ततः
! ! दर्शयेत्क्रमतः सुधीः २०
गारुडी गालिनी चैव मुख्ये मुद्रे
प्रकीर्तिते
गन्धपुष्पादिभिस्तत्र पूजयेद्देवतां
स्मरन् २१
अष्टकृत्वो जपेन्मूलं प्रणवं चाष्टधा तथा
शङ्खाद्दक्षिणदिग्भागे
प्रोक्षणीपात्रमादिशेत् २२
प्रोक्षण्यां तज्जलं
किञ्चित्कृत्वात्मानं त्रिधा ततः
आत्मतत्त्वात्मने हृच्च
विद्यातत्त्वात्मने नमः २३

शिवतत्त्वात्मने हृच्च इत्येतैर्मनुभिस्त्रिभिः प्रोक्षेत्पुष्पाक्षतेश्चापि मण्डलं विधिवत्सुधीः २४
अथवा मूलगायत्र्या पूजाद्रव्याणि
प्रोक्षयेत्
पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं
मधुपर्कार्थमप्युत २५
पात्राण्याधारयुक्तानि स्थापयेद्विधिना पुरः
पाद्यं
श्यामाकदूर्वाब्जविष्णुक्रान्तजलैः
स्मृतम् २६
अर्घ्यं पुष्पाक्षतयवैः कुशाग्रतिलसर्षपैः
गंधदूर्वादलैः प्रोक्तं ततश्चाचमनीयकम् २७
जातीफलं च कङ्कोलं लवङ्गं च जलान्वितम् क्षौद्राज्यदधिसम्मिश्रं
मधुपर्कसमीरितम् २८
एकस्मिन्नथवा पात्रे पाद्यादीनि
प्रकल्पयेत्
शङ्करार्कार्चने शङ्खमयेनैव प्रशस्यते २९
श्वेताकृष्णारुणापीताश्यामारक्तासितासिताः
रक्ताम्बराभयकरा ध्येया स्युः पीठशक्तयः

३०
स्वर्णादिलिखिते यन्त्रे शालग्रामे मणौ तथा
विधिना स्थापितायां वा प्रतिमायां
प्रपूजयेत् ३१
अङ्गुष्ठादिवितस्त्यन्तमाना
स्वर्णादिधातुभिः
निर्मिता शुभदा गेहे पूजनाय दिने दिने ३२
वक्रां दग्धां खण्डितां च
भिन्नमूर्द्धदृशं पुनः
स्पृष्टां वाप्यत्यजद्यैश्च प्रतिमां
नैव पूजयेत् ३३
बाणादिलिगे वाभ्यर्चेत्सर्वलक्षणलक्षिते
मूलेन मूर्तिं सङ्कल्प्य ध्यात्वा देवं
यथोदितम् ३४
आवाह्य पूजयेत्तस्यां परिवारगणैः सह
शालग्रामे स्थापितायां नावाहनविसर्जने ३५
पुष्पाज्जलि समादाय ध्यात्वा
मन्त्रमुदीरेयेत् ३६
आत्मसंस्थमजं शुद्धं त्वामहं परमेश्वर अरण्यामिव हव्याशं मूर्तावावाहयाम्यहम् ३७
तवेयं हि महामूर्तिस्तस्यां त्वां सर्वगं प्रभो
भक्तिस्नेहसमाकृष्टं दीपवत्स्थापयाम्यहम् ३८

सर्वान्तर्यामिणे देवं सर्वबीजमयं शुभम् स्वात्मस्थाय परं शुद्धमासनं
कल्पयाम्यहम् ३९
अनन्या तव देवेश मूर्तिशक्तिरियं प्रभो
सान्निध्यं कुरु तस्यां त्वं
भक्तानुग्राहकारकः ४०
अज्ञानादुत
मत्तत्त्वाद्वैकल्यात्साधनस्य च यद्यपूर्णं भवेत्कल्पं तथाप्यभिमुखो भव ४१
दृशा पीयूषवर्षिण्या पूरयन्यज्ञविष्टरे मुर्तौ वा यज्ञसम्पूर्त्यै स्थितो भव महेश्वर ४२
अभक्तवाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रदूरायितद्युते
स्वतेजः पज्जरेणाशु वेष्टितो भव सर्वतः ४३
यस्य दर्शनमिच्छंति देवाः
स्वाभीष्टसिद्धये
तस्मै ते परमेशाय स्वागतं स्वागतं च मे ४४
कृतार्थोऽनुगोहीतोऽस्मि सफलं जीवितं मम
आगतो देवदेवेशः सुखागतमिदं पुनः ४५
यद्भक्तिलेशसम्पर्कात्परमानन्दसम्भवः
तस्मै ते चरणाब्जाय पाद्यं शुद्धाय
कल्प्यते ४६
वेदानामपि वेदाय देवानां देवतात्मने

आचामं कल्पयामीश शुद्धानां शुद्धिहेतवे ४७
तापत्रयहर दिव्यं परमानन्दलक्षणम्
तापत्रयविनिर्मुक्त्यै तवार्घ्यं
कल्पयाम्यहम् ४८
सर्वकालुष्यहीनाय परिपूर्णसुखात्मने
मधुपर्कमिदं देव कल्पयामि प्रसीद मे ४९
उच्छिष्टोऽप्यशुचिर्वापि यस्य स्मरणमात्रतः
शुद्धिमाप्नोति तस्मै ते पुनराचमनीयकम् ५०
स्नेहं गृहाण स्नेहेन लोकनाथ महाशय सर्वलोकेषु शुद्धात्मन्ददामि
स्नेहमुत्तमम् ५१
परमानन्दबोधाब्धिनिमग्ननिजमूर्तये
साङ्गोपाङ्गमिदं स्नानं कल्पयाम्यहमीश ते
सहस्रं वा शतं वापि यथाशक्त्यादरेण च ५२
गन्धपुष्पादिकैरीश मनुना चाभिषिञ्चयेत्
५३
मायाचित्रपटच्छन्ननिजगुह्योरुतेजसे
निरावरणविज्ञानवासस्ते कल्पयाम्यहम् ५४
यमाश्रित्य महामाया जगत्सम्मोहिनी सदा
तस्मै ते परमेशाय कल्पयाम्युत्तरीयकम् ५५
रक्तं शक्त्यर्कविघ्न्नेषु पीतं विष्णौ सितं शिवे
तैलादिदूषितं जीर्णं सच्छिद्रं मलिनं

त्यजेत् ५६
यस्य शक्तित्रयेणेदं सम्प्रीतमखिलं जगत्
यज्ञसूत्राय तस्मै ते यज्ञसूत्रं
प्रकल्पये ५७
स्वभावसुन्दराङ्गाय नानाशक्त्याश्रयाय
ते
भूषणानि विचित्राणि कल्पयाम्यमरार्चित ५८
परमानन्दसौरभ्यपरिपूर्णदिगन्तरम्
गृहाण परमं गन्धं कृपया परमेश्वर ५९
तुरीयवनसम्भूतं नानागुणमनोहरम्
अमन्दसौरभं पुष्पं गृह्यतामिदमुत्तमम्
जपाक्षतार्कधत्तूरान्विष्णौ
नैवार्पयेत्क्वचित् ६०
केतकीं कुटजं कुन्दं बन्धूकं केसरं जपाम् मालतीपुष्पकं चैव नार्पयेत्तु महेश्वरं ६१
मातुलिङ्गं च तगरं रवौ
नैवार्पयेत्क्वचित्
शक्तौ दूर्वार्कमन्दारान् गणेशे तुलसीं
त्यजेत् ६२
सरोजिनीदमनकौ तथा मरुबकः कुशः
विष्णुक्रान्ता नागवल्ली
दूर्वापामार्गदाडिमौ ६३
धात्री मुनियुतानां च पत्रैर्देवार्चनं
चरेत्
कदली बदरी धात्री तिंन्तिणी बीजपूरकम् ६४

आम्रदाडिमजम्बीरजंबूपनसभूरुहाः
एतेषां तु फलैः कुर्याद्देवतापूजनं बुधः ६५
शुष्कैस्तु नार्चयेद्देवं पत्रैः पुष्पैः
फलैरपि ६६
धात्रीखदिरबिल्वानां तमालस्य दलानि च
छिन्नभिन्नान्यपि मुने न दूष्याणि
जगुर्बुधाः ६७
पद्ममामलकं तिष्ठेच्छुद्धं चैव दिनत्रयम् सर्वदा तुलसी शुद्धा बिल्वपत्राणि वै तथा ६८
पलाशकाशकुसुमैस्तमालतुलसीदलैः
धात्रीदलैश्च
दूर्वाभिनार्चयेज्जगदम्बिकाम् ६९
नार्पयेत्कुसुमं पत्रं फलं देवे
ह्यधोमुखम्
पुष्पपत्रादिकं विप्र यथोत्पन्नं
तथार्पयेत् ७०
वनस्पतिरसं दिव्यं गन्धाढ्यं सुमनोहरम् आघ्रेयं देवदेवेश धूपं भक्त्या गृहाण मे ७१
सुप्रकाशं महादीपं सर्वदा तिमिरापहम् घृतवर्तिसमायुक्तं गृहाण मम सत्कृतम् ७२ अन्नं चतुर्विधं स्वादु रसैः षड्भिः समन्वितम्
भक्त्या गृहाण मे देव नैवेद्यं तुष्टिदं

सदा ७३
नागवल्लीदलं श्रेष्ठं पूगखदिरचूर्णयुक्
कर्पूरादिसुगन्धाढ्यं यद्दत्तं तद्गृहाण
मे ७४
दद्यात्पुष्पाञ्जलि
पश्चात्कुर्यादावरणार्चनम् ७५
यदाशाभिमुखो भूत्वा पूजनं तु समाचरेत्
सैव प्राची तु विज्ञेया ततोऽन्या विदिशो
दश ७६
केशरेष्वग्निकोणादिहृदयादीनि पूजयेत्
नेत्रमग्रे दिक्षु चास्त्रं
अङ्गमन्त्रैर्यथाक्रमम् ७७
शुक्लश्वेतसितश्यामकृष्णरक्तार्चिषः
क्रमात्
वराभयकरा ध्येयाः
स्वस्वदिक्ष्वङ्गशक्तयः ७८
अमुकावरणान्ते तु देवता इति संवदेत्
सालङ्कारास्ततः
पश्चात्साङ्गाःसपरिचारिकाः ७९
सवाहनाः सायुधाश्च ततः सर्वोपचारकैः
सम्पूजितास्तर्पिताश्च वरदाः सन्त्विदं
पठेत् ८०
मूलान्ते च समुच्चार्य देवतायै निवेदयेत्
अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल ८१
भक्त्या समर्पये तुभ्यममुकावरणार्चनम् इत्युच्चार्य क्षिपेत्पुष्पाञ्जलि

देवस्य मस्तके ८२
ततस्त्वभ्यर्च्यनीयाः स्युः
कल्पोक्ताश्चावृतीः क्रमात्
सायुधांस्तत इंद्राद्यान्स्वस्वदिक्षु
प्रपूजयेत् ८३
इन्द्रो वह्निर्यमो रक्षो वरुणः पवनो विधुः
ईशान्!ऽथ विधिश्चैवमधस्तात्पन्नगाधिपः ८४
एरावतस्तथा मेषो महिषः प्रेतस्तिमिर्मृगः वाजी वृषो हंसकूर्मौ वाहनानि विदुर्बुधाः ८५
वज्रं शक्तिं दण्डखड्गौ पाशाङ्कुशगदा अपि त्रिशूलं पद्मचक्रे च क्रमादिन्द्रा
दिहेतयः ८६
समाप्यावरणार्चां तु देवतारार्तिकं चरेत्
शङ्खतोयं परिक्षिप्योद्बाहुर्नृत्यन्
पतेत्क्षितौ ८७
दण्डवच्चाप्यथोत्थाय प्रार्थयित्वा
निजेश्वरम्
दक्षिणे स्थण्डिलं कृत्वा तत्र
संस्कारमाचरेत् ८८
मूलेनेक्षणमस्त्रेण प्रोक्षणं ताडनं पुनः
कुशैस्तद्वर्मणाभ्युक्ष्य पूज्य तत्र
न्यसेद्वसुम् ८९
प्रदाप्य तत्र जुहुयाद्ध्य्त्वाआ!

चैवेष्टदेवताम्
महाव्याहृतिभिर्यस्तु समस्ताभिश्चतुष्टयम् ९ जुहुयात्सर्पिषा भक्तैस्तिलैर्वा पायसेन वा
सघृतैः साधकश्रेष्ठः पञ्चविंशतिसङ्ख्यया ९१
पुनर्व्याहृतिभिर्हुत्वा गन्धाद्यैः पुनरर्चयेत्
देवं संयोजयेन्मूर्तौ ततो वह्निं
विसर्जयेत् ९२
भो भो वह्ने महाशक्ते सर्वकर्मप्रसाधक
कर्मान्तरेऽपि संप्राप्ते सान्निध्यं
कुरु सादरम् ९३
विसृज्याग्निदेवतायै दद्यादाचमनीयकम् अवशिष्टेन हविषा गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ९४
देवतापार्षदेभ्योऽपि पूर्वोक्तेभ्यो बलि
ददेत्
ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्र स्थाननिवासिनः ९५
योगिन्यो ह्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च
ये
विघ्नभूतास्तथा चान्ये
दिग्विदिक्षुसमाश्रिताः ९६
सर्वे ते प्रीतमनसः प्रतिगृह्णन्त्विमं

बलिम्
इत्यष्टदिक्षु दत्वा च पुनर्भूतबलि चरेत् ९७
पानीयममृतीकृत्य मुद्रया धेनुसंज्ञया देवतायाः करे दद्यात्पुनश्चाचमनीयकम् ९८
देवमुद्वास्य मूर्तिस्थं पुनस्तत्रैव
योजयेत्
नैवेद्यं च ततो
दद्यात्तत्तदुच्छिष्टभोजिने ९९
महेश्वरस्य चण्डेशो विष्वक्सेनस्तथा हरेः चण्डांशुस्तरणेर्वक्रतुण्डश्चापि
गणेशितुः
शक्तेरुच्छिष्टचाण्डाली प्रोक्ता
उच्छिष्टभोजिनः १००
ततो ऋष्यादिकं स्मृत्वा कृत्वा
मूलषडङ्गकम्
जप्त्वा मन्त्रं यथाशक्ति देवतायै
निवेदयेत् १०१
गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं
गृहाणास्मत्कृतं जपम्
सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादात्त्वयि
स्थिता १०२
ततः पराङ्मुखं चार्घं कृत्वा पुष्पैः प्रपूजयेत्-
दोर्भ्यां पद्भ्यां च जानुभ्यामुरसा शिरसा दृशा

मनसा वचसा चेति प्रणामोऽष्टाग ईरितः १०३
बाहुभ्यां च सजानुभ्यां शिरसा वचसापि वा
पञ्चाङ्गकः प्रणामः स्यात्पूजायां
प्रवरावुभौ १०४
नत्वा च दण्डवन्मन्त्री ततः
कुर्यात्प्रदक्षिणाः
विष्णुसोमार्कविघ्नानां
वेदार्धेंद्वद्रिवह्नयः १०५
ततः स्तोत्रादिकं मन्त्री प्रपठेद्भक्तिपूर्वकम्
इतः पूर्णं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतः १०६
जाग्रत्स्वप्नसुष्प्त्यन्तेऽवस्थासु मनसा वदेत्
वाचा हस्ताभ्यां च पद्भ्यामुदरेण ततः परम् १०७
शिष्णान्ते यत्स्मृतं पश्चाद्यदुक्तं
यत्कृतं ततः
तत्सर्वं च ततो ब्रह्मार्पणं भवतु
ठद्वयम् १०८
मां मदीयं च सकलं विष्णवे च समर्पये तारं तत्सदतो ब्रह्मार्पमस्तु मनुर्मतः १०९
प्रणवाद्योऽष्टवस्वर्णो ह्यनेनात्मानमर्पयेत्
अज्ञानाद्वा प्रमादाद्वा

वैकल्यात्साधनस्य च ११०
यन्न्यूनमतिरिक्तं वा तत्सर्वं
क्षन्तुमर्हसि
द्रव्यहीनं क्रियाहीनं मन्त्रहीनं
मयान्यथा १११
कृतं यत्तत्क्षमस्वेश कृपया त्वं दयानिधे
यन्मया क्रियते कर्म
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ११२
तत्सर्वं तावकी पूजा भूयाद्भूत्यै च मे
प्रभो
भूमौ स्खलितपादानां भूमिरेवावलम्बम् ११३
त्वयि जातापराधानां त्वमेव शरणं प्रभो
अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ११४
तस्मात्कारुण्यभावेन क्षमस्व परमेश्वर अपराधसहस्राणि क्रियन्तेऽहर्न्निशं मया
११५
दासोऽयमिति मां मत्वा क्षमस्व जगतां पते
आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् ११६
पूजां चैव न जानामि त्वं गतिः परमेश्वर
सम्प्रार्थ्यैवं ततो मन्त्री मूलान्ते
श्लोकमुच्चरेत् ११७
गच्छ गच्छ परं स्थानं जगदीश जगन्मय
यन्न ब्रह्मादयो देवा जानन्ति च सदाशिवः ११८
इति पुष्पाज्जलि दत्वा ततः संहारमुद्रया निधाय देवं साङ्गं च स्वीयहृत्सरसीरुहे

११९
सुषुम्णावर्त्मना
पुष्पमाघ्रायोद्वासयेद् बुधः
शङ्खचक्रशिलालिगविघ्नसूर्यद्वयं तथा १२०
शक्तित्रयं न चैकत्र पूजयेद्दुःखकारणम्
अकालमृत्युहरणं सर्वव्याधिविनाशनम् १२१
सर्वपापक्षयकरं विष्णुपादोदकं शुभम् १२२
तत्तद्भक्तैर्गृहीतव्यं
तन्नैवेद्यनिवेदितम्
अग्राह्यं शिवनिर्माल्यं पत्रं पुष्पं
फलं जलम् १२३
शालग्रामशिलास्पर्शात्सर्वं याति
पवित्रताम्
पूजा पञ्चविधा तत्र कथिता नारदाखिलैः १२४
आतुरी सौतिकी त्रासी साधना भाविनी तथा
दौर्बोधी च क्रमादासां लक्षणानि
श्रृणुष्व मे १२५
रोगादियुक्तो न स्नायान्न जपेन्न च
पूजयेत्
विलोक्य पूजां देवस्य मूर्तिं वा
सूर्य्यमण्डलम् १२६
प्रणम्याथ
स्मरन्मन्त्रमर्पयेत्कुसुमाण्जलिम्
रोगे निवृत्ते स्नात्वाथ नत्वा
सम्पूजयेद्गुरुम् १२७
त्वत्प्रसादाज्जगन्नाथ जगत्पूज्य

दयानिधै
पूजाविच्छेददोषो मे मास्त्विति प्रार्थयेच्च तम् १२८
द्विजानपि च सम्पूज्य यथाशक्त्या
प्रतोष्य च
तेभ्यश्चाशिषमादाय देवं
प्राग्वत्ततोऽचयेत् १२९
आतुरी कथिता ह्येषा सौतिक्यथ निगद्यते
सूतकं द्विविधं प्रोक्तं जाताख्यं
मृतसंज्ञकम् १३०
तत्र स्नात्वा मानसीं तु कृत्वा सन्ध्यां
समाहितः
मनसैव यजेद्देवं मनसैव जपेन्मनुम् १३१
निवृत्ते सूतके प्राग्वत्सम्पूज्य च गुरुं द्विजान्
तेभ्यश्चाशिषमादाय ततो नित्यक्रमं चरेत् १३२
एषा तु सौतिकी प्रोक्ता त्रासी चाथ निगद्यते
दुष्टेभ्यस्त्रासमापन्नो
यथालब्धोपचारकैः १३३
मानसैर्वा यजेद्देवं त्रासी सा
परिकीर्तिता
पूजासाधनवस्तूनामसामर्थ्ये तु सर्वतः १३४
पुष्पै पत्रैः फलैर्वापि मनसा वा यजेद्विभुम्

साधनाभाविनी ह्येषा दौर्बोधीं शृणु नारद १३५
स्त्रियो वृद्धास्तथा बाला मूर्खास्तैस्तु यथाक्रमम् यथाज्ञानकृता सा तु दौर्बोधीति प्रकीर्तिता १३६
एवं यथाकथञ्चित्तु पूजां कुर्याद्धि साधकः
देवपूजाविहीनो यः स गच्छेन्नरकं ध्रुवम् १३७
वैश्वदेवादिकं कृत्वा भोजयेद्द्विजसत्तमान्
देवे निवेदितं पश्चाद्भुज्जीत स्वगणैः
स्वयम् १३८
आचम्याननशुद्धिं च कृत्वा तिष्ठेत्
कियत्क्षणम्
पुराणमितिहासं च शृणुयात्स्वजनैः सह १३९
समर्थः सर्वकल्पेषु योऽनुकल्पं समाचरेत् न सांगशयिकं तस्य दुर्मतेर्जायते फलम् १४०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे देवपूजानिरूपणं नाम सप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७

अथाष्टषष्टितमोऽध्यायः

श्रीसनत्कुमार उवाच-
अथ वक्ष्ये गणेशस्य मन्त्रान्सर्वेष्टदायकान् यान्समाराध्य विप्रेन्द्र साधको
भुक्तिमुक्तिमान् १
अव्ययो विष्णुवनिता शम्भुस्त्री मीनकेतनः
स्मृतिर्मांसेन्दुमन्वाढ्या सा
पुनश्चन्द्रशेखरा २
डेंतो गणपतिस्तोयं भुजङ्गो वरदेति च
सर्वान्ते जनमुच्चार्य ततो मे वशमानय ३
वह्निः प्रियान्तो
मन्त्रोऽयमष्टाविंशतिवर्णवान्
गणकोऽस्य मुनिश्छन्दो गायत्री
त्रिवृदादिका ४
गणेशो देवता बीजं षष्ठशक्तिस्तदादिका
श्रीमन्महागणपतिप्रीतये विनियोगकः ५
ऋषिं शिरसि वक्त्रे तु छन्दश्च हृदि
देवताम्
गुह्ये बीजं पदोः शक्तिं
न्यसेत्साधकसत्तमः ६
षड्दीर्घाढ्येन बीजेन यं च बीजादिना पुनः
षडङ्गानि न्यसेदस्य जातियुक्तानि
मन्त्रवित् ७
शैवी षडङ्गमुद्रात्र न्यस्तव्या हि षडङ्गके
गामाद्यं चैव भूर्लोकं नाभ्यन्तं

पादयोर्न्यसेत् ८
गीमाद्यं च भुवर्लोकं कण्ठान्तं नाभितो न्यसेत्
स्वर्लोकं चैव गूमाद्यं कण्ठादिमस्तकावधि ९
व्यापकं मूलमन्त्रेण न्यासोऽय भुवनाभिधः मूलमन्त्रं समुच्चार्य मातृकावर्णमीरयेत् १०
तदन्तेऽपि च मूलं स्यान्नमोऽन्त
मातृकास्थले
क्षतिं विन्यस्य मूलेन व्यापकं
रचयेत्सुधीः ११
वर्णन्यासोऽयमाख्यातः पदन्यासस्तथोच्यते
पञ्चत्रिबाणवह्नीन्दुचन्द्राक्षिनिगमैः
क्रमात् १२
विभक्तैर्मूलगायत्र्या हृदन्तैरष्टभिः पदैः
भालदेशे मुखे कण्ठे हृदि नाभ्यूरुजानुषु १३
पादयोश्चैव विन्यस्य मूलेन व्यापकं चरेत् वदेत्तत्पुरुषायान्ते विद्महेति पदं ततः १४
वक्रतुण्डाय शब्दान्ते धीमहीति समीरयेत् तन्नो दन्तिः प्रचोवर्णा दयादिति वदेत्पुनः १५
एषोक्ता मूलगायत्री सर्वसिद्धिप्रदायिनी

एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेदेवं हृदम्बुजे १६
उद्यन्मार्तण्डसदृशं
लोकस्थित्यन्तकारणम्
सशक्तिकं भूषिताङ्गं
दन्तचक्राद्युदायुधम् १७
एवं ध्यात्वा
चतुश्चत्वारिंशत्साहस्रसंयुतम्
चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्रं अष्टद्रव्यैर्दशांशतः १८
जुहुयाद्विधिवन्मन्त्री संस्कृते हव्यवाहने
इक्षवः सक्तवो मोचाफलानि चिपिटास्तिलाः १९
मोदका नारिकेलानि लाजा द्रव्याष्टकं स्मृतम्
पीठमाधारशक्त्यादिपरतत्वान्तमर्चयेत् २०
षट्कोणान्तस्त्रिकोणं च बहिरष्टदलं
लिखेत्
भूपुरं तद्बहिः कृत्वा गणेशं तत्र
पूजयेत् २१
तीव्राख्या ज्वालिनी नन्दा भोगदा
कामरूपिणी
उग्रा तेजोवती सत्या नवमी विघ्ननाशिनी २२
सर्वादिशक्तिकमलासनाय हृदयान्तिकः
पीठमन्त्रोऽयमेतेन दद्यादासनमुत्तमम् २३

तत्रावाह्य गणाधीशं मध्ये सम्पूज्य यत्नतः
त्रिकोणबाह्ये पूर्वादिचतुर्दिक्ष्वर्चयेत्क्रमात् २४
श्रियं श्रियः पतिं चैव गौरीं गौरीपतिं
तथा
रतिं रतिपतिं पश्चान्महीपूर्वं च
पोत्रिणम् २५
क्रमाद्बिल्ववटाश्वत्थप्रियङ्गूनामधोऽचयेत्
रमा पद्मद्वयकरा शङ्खचक्रधरो हरिः २६
गौरी पाशाङ्कुशधरा टङ्कशूलधरो हरः
रतिः पद्मकरा पुष्पबाणचापधरः स्मरः २७
शूकव्रीह्यग्रहस्ता भूः पोत्री
चक्रगदाधरः
देवाग्रे पूजयेल्लक्ष्मीसहितं तु
विनायकम् २८
पूजयेत्षट्सु कोणेषु
ह्यामोदाद्यान्प्रियायुतान्
आमोदं सिद्धिसंयुक्तमग्रतः परिपूजयेत् २९
प्रमोदं चाग्निकोणे तु समृद्धिसहितं
यजेत्
ईशकोणे यजेत्कीर्तिसंयुतं सुमुखं तथा ३०
वारुणे मदनावत्या संयुतं दुर्मुखं यजेत्
यजेन्नैरृत्यकोणे तु विघ्नं मदद्र
वायुतम् ३१

द्राविण्या विघ्नकर्तारं वायुकोणे समर्चयेत्
पाशाङ्कुशाभयकरांस्तरुणार्कसमप्रभान् ३२
कपोलविगलद्दानगन्धलुब्धालिशोभितान्
षट्कोणोभयपार्श्वे तु शङ्खपद्मनिभौ
क्रमात् ३३
सहितौ निजशक्तिभ्यां ध्यात्वा पूर्ववदर्चयेत्
केशरेषु षङ्गानि पत्रेष्वष्टौ तु मातरः ३४
इन्द्राद्यानपि वज्ज्रादीन्पूजयेद्धरणीगृहे
एवमाराध्य विघ्नेशं साधयेत्स्वमनोरथान् ३५
चतुश्चत्वारिंशताढ्यं चतुःशतमतन्द्रितः तर्पयेदम्बुभिः शुद्धैर्गजास्यं दिनशः सुधीः ३६
पद्मैस्तु
वशयेद्भूपांस्तत्पत्नीश्चोत्पलैस्तथा
कुमुदैर्मन्त्रिणोऽश्वत्थसमिद्भिर्वाडवाञ्शुभैः ३७
उदुम्बरोत्थैर्नृपतीन्वैश्यान्प्लक्षसमुद्भवैः
वटोद्भवैः समिद्भिश्च वशयेदन्तिमान्बुधः ३८
आज्येन श्रियमाप्नोति

स्वर्णाप्तिर्मधुना भवेत् गोदुग्धेन गवां लाभो दध्ना सर्वसमृद्धिमान् ३९
अन्नाप्तिरन्नहोमेन समिद्भिर्वेतसां
जलम्
वासांसि लभते हुत्वा कुसुम्भकुसुमैः
शुभैः ४०
अथ सर्वेष्टदं वक्ष्ये
चतुरावृत्तितर्पणम्
मूलेनादौ चतुर्वारं प्रत्येकं च
प्रतर्पयेत् ४१
पूर्वमन्त्राक्षरैर्मन्त्रैः
स्वाहान्तैश्च चतुश्चतुः
मूलमन्त्रैश्चतुर्वारपूर्वकं
संप्रतर्प्य च ४२
मिथुनादींस्ततः
पश्चात्पूर्ववत्सम्प्रतर्पयेत्
देवेन सहितां शक्तिं शक्त्या च सहितं तु
तम् ४३
एवं च षड्विंशतिधा मिथुनानि भवन्ति हि
स्वनामाद्यर्णबीजानि तानि
सन्तर्पयेत्क्रमात् ४४
भवेत्संभूय स चतुश्चत्वारिंशच्चतुःशतम्
एवं सन्तप्य
तत्पश्चात्पूर्ववत्सोपचारकैः ४५
सर्वाभीष्टं च संप्रार्थ्य

प्रणम्योद्वासयेत्सुधीः
भाद्रकृष्णचतुर्थ्यादिप्रतिमासमतन्द्रि तः ४६
आरभ्यार्कोदयं मन्त्री यावच्चन्द्रोदयो भवेत्
तावन्नोपविशेद्भूमौ जितवाक्स्थिरमानसः ४७
ततश्चन्द्रोदये मन्त्री पूजयेद्गणनायकम् पूर्वोक्तविधिना सम्यङ्नानापुष्पोपहारकैः ४८ एकविंशतिसङ्ख्याकान्मोदकांश्च निवेदयेत् तदग्रे प्रजपेन्मन्त्रमष्टोत्तरसहस्रकम् ४९
ततः कर्पूरकाश्मीररक्तपुष्पैः सचन्दनैः अर्घ्यं दद्यात्तु मूलान्ते ङेते गणपतिं
ततः ५०
इदमर्घ्यं कल्पयामि हृदन्तोऽघ्यमनुर्मतः
स्तुत्वा नत्वा विसृज्याथ यजेच्चन्द्रमसं पुनः ५१
अर्घ्यं दद्याच्चतुर्वारं पूजयित्वा
गुरुं ततः
निवेदितेषु विप्राय दद्यादर्धांश्च
मोदकान् ५२
स्वयमर्द्धान्प्रभुञ्जीत ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः
एवं व्रतं यः कुरुते सम्यक्संवत्सरावधि

५३
पुत्रान्पौत्रान्सुखं वित्तमारोग्यं लभते नरः
सूर्योदयादशक्तश्चेदस्तमारभ्य मन्त्रवित् ५४
चन्द्रोदयान्तं पूर्वोक्तविधिना
व्रतमाचरेत्
एवं कृतेऽपि पूर्वोक्तं फलमाप्नोति
निश्चितम् ५५
गणेशप्रतिमां दन्तिदन्तेन कपिनापि वा
गजभग्नेन निम्बेन सितार्केणाथवा पुनः ५६
कृत्वा तस्यां समावाह्य
प्राणस्थापनपूर्वकम्
अभ्यर्च्य विधिवन्मन्त्री राहुग्रस्ते
निशाकरे ५७
स्पृष्ट्वा चैव निराहारस्तां शिखायां
समुद्वहन्
द्यूते विवादे समरे व्यवहारे जयं लभेत् ५८
बीजं वराहो बिन्द्वाढ्यौ मन्विंद्बान्नौ
कलौ ततः
स्मृतिर्मांसेन्दुमन्वाग्रा
कर्णोच्छिष्टगणे वदेत् ५९
बकः सदीर्घपवनो महायक्षाय यं बलि
बलिमन्त्रोऽयमाख्यातो न
चेद्वर्णोऽखिलेष्टदः ६०
प्रणवो भुवनेशानीस्वबीजान्ते नवार्णकः

हस्तीति च पिशाचीति लिखेच्चैवाग्निसुन्दरी ६१
नवार्णोऽय समुद्दिष्टो भजतां
सर्वसिद्धिदः
पदैः सर्वेण मन्त्रेण पञ्चाङ्गानि
प्रकल्पयेत् ६२
अन्यत्सर्व समानं स्यात्पूर्वमन्त्रेण नारद
अथाभिधास्ये विधिवद्वक्रतुण्डमनुत्तमम् ६३
तोयं विधिर्वह्नियुक्तकर्णेन्द्वाढ्यो हरिस्तथा
सदीर्घो दारको वायुर्वर्मान्तोऽय रसार्णकः ६४
भार्गवोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुब्देवो गणाधिपः
वक्रतुण्डाभिधो बीजं वं शक्तिः कवचं पुनः ६५
तारहृन्मध्यगैर्मन्त्रवर्णैश्चन्द्र विभूषितैः
कृत्वा षडङ्गमन्त्रार्णान्भ्रूमध्ये च गले हृदि ६६
नाभौ लिङ्गे पदे न्यस्याखिलेन व्यापकं
चरेत्
उद्यदर्कद्युतिं हस्तैः
पाशाङ्कुशवराभयान् ६७

दधतं गजवक्त्रं च रक्तभूषाम्बरं भजेत् ध्यात्वैवं प्रजपेत्तर्कलक्षं द्रव्यैर्दशांशतः ६८
अष्टभिर्जुहुयात्पीठे
तीव्रादिसहितेऽचयेत्
मूर्तिं मूर्तेन सङ्कल्प्य तस्यामावाह्य
पूजयेत् ६९
षट्कोणेषु षडङ्गानि पत्रेष्वष्टौ तु
शक्तयः
यजेद्विद्यां विधात्रीं च भोगदां
विप्रघातिनीम् ७०
निधिप्रदीपां पापघ्नीं पुण्यां
पश्चाच्छशिप्रभाम्
दलाग्रेषु वक्रतुण्ड एकदंष्ट्रमहोदरौ ७१
गजास्यलम्बोदरकौ विकटो विघ्नराट् तथा
धूम्रवर्णस्ततो बाह्ये
लोकेशान्हेतिसंयुतान् ७२
एवमावरणैरिष्ट्वा पञ्चभिर्गणनायकम्
साधयेदखिलान्कामान्वक्रतुण्डप्रसादतः ७३
लब्ध्वा गुरुमुखान्मन्त्रं
दीक्षासंस्कारपूर्वकम्
ब्रह्मचारी हविष्याशी सत्यवाक् च
जितेन्द्रियः ७४
जपेदर्कसहस्रं तु षण्मासं होमसंयुतम्
दारिद्रयं! तु पराभूय जायते धनदोपमः ७५
चतुर्थ्यादिचतुर्थ्यन्तं जपेदयुतमादरात्

अष्टोत्तरशतं नित्यं हुत्वा प्राग्वत्फलं लभेत् ७६
पक्षयोरुभयोर्मन्त्री चतुर्थ्यां
जुहुयाच्छतम्
अपूपैर्वत्सरे स स्यात्समृद्धेः परमन
पदम् ७७
अङ्गारकचतुर्थ्यां तु देवमिष्ट्वा विधानतः
हविषा पायसान्नेन नैवेद्यं परिकल्पयेत् ७८
ततो गुरुं समभ्यर्च्य भोजयेद्विधिवत्सुधीः
निवेदितेन जुहुयात्सहस्रं विधिवद्वसौ ७९
एवं संवत्सरं कृत्वा महतीं
श्रियमाप्नुयात्
अथान्यत्साधनं वक्ष्ये लोकानां
हितकाम्यया ८०
इष्ट्वा गणेशं पृथुकैः पायसापूपमोदकैः
नानाफलैस्ततो मन्त्री हरिद्रामथ
सैन्धवम् ८१
वचां निष्कार्द्धभागं च तदर्द्धं वा मनुं
जपेत्
विशोध्य चूर्णं प्रसृतौ गवां मूत्रे
विनिक्षिपेत् ८२
सहस्रकृत्वो मनुना मन्त्रयित्वा प्रयत्नतः

स्नातामृतुदिने शुद्धां शुक्लाम्बरधरां
शुभाम् ८३
देवस्य पुरतः स्थाप्य पाययेदौषधं सुधीः
सर्वलक्षणसंपन्नं वंध्यापि लभते सुतम् ८४
अथान्यत्सम्प्रवक्ष्यामि रहस्यं
परमाद्भुतम्
गोचर्ममात्रां धरणीमुपलिप्य प्रयत्नतः ८५
विकीर्य धान्यप्रकरैस्तत्र संस्थापयेद्घटम्
शुद्धोदकेन सम्पूर्य तस्योपरि निधापयेत् ८६
कपिलाज्येन सम्पूर्णं शरावं नूतनं शुभम् षडष्टाक्षरमन्त्राभ्यां दीपमारोपयेच्छुभम् ८७
दीपे देवं समावाह्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत्
स्नातां कुमारीमथवा कुमारं पूजयेत्सुधीः ८८
दीपस्य पुरतः स्थाप्य ध्यात्वा देवं जपेन्मनुम्
प्रदीपे स्थापिते पश्येद्द्विजरूपं
गणेश्वरम् ८९
पृष्टस्ततः संपदि वा नष्टं चैवाप्यनागतम्
सकलं प्रवदेदेवं कुमारी वा कुमारकः ९०
षडक्षरो हृदन्तश्चेद्भवेदष्टाक्षरो मनुः अन्येऽपि मन्त्रा देवर्षे सन्ति तन्त्रे

गणेशितुः ९१
किंत्वत्र यन्न साध्यं स्यात्त्रिषु
लोकेषु साधकैः
अष्टविंशरसार्णाभ्यां तन्न पश्येदपि
क्वचित् ९२
एतद्गणेशमन्त्राणां विधानं ते मयोदितम्
शठेभ्यः परशिष्येभ्यो वञ्चकेभ्योऽपि मा
वद ९३
एवं यो भजते देवं गणेशं सर्वसिद्धिदम्
प्राप्येह सकलान्भोगानन्ते मुक्तिपदं
व्रजेत् ९४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने गणेशमन्त्रविधाननिरूपणं नामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८

अथैकोनसप्ततितमोऽध्यायः सनत्कुमार उवाच-
अथ वक्ष्ये त्रयीमूर्तेर्विधानं त्वब्जिनीपतेः
मन्त्राणां यत्समाराध्य सर्वेष्टं
प्राप्नुयाद्भुवि १
तारो रेचिकया युक्तो मेधानेत्रयुता रतिः
ससर्गा वामकर्णाढ्यो भृगुर्वढ्यासनो
मरुत् २
शेषोदित्य इति प्रोक्तो वस्वर्णो

भुक्तिमुक्तिदः
देवभागो मुनिश्छन्दो गायत्री देवता रविः ३
माया बीजं रमा शक्तिर्दृष्टादृष्टे नियोगकः
सत्याय हृदयं पश्चाद्ब्रह्मणे शिर ईरितम् ४
विष्णवे तु शिखावर्म रुद्राय परिकीर्तितम्
नेत्रं स्यादग्नये पश्चात्शर्वायास्त्रमुदाहृतम् ५
नेत्रो ज्वाला मनो हुं फट् स्वाहान्ता
मनवो गणाः
पुनः षडर्णैर्ह्नीं लक्ष्म्याः
कृत्वान्तःस्थैः षडङ्गकम् ६
शिष्टारौजठरे पृष्ठे तयोर्ङेन्ताख्यया न्यसेत्
आदित्यं च रविं पश्चाद्भानुं भास्करमेव च ७
सूर्यं च मूर्ध्नि वदने हृदि गुह्ये च पादयोः
सद्यादिपञ्च ह्रस्वाद्यान् न्यसेन्ङे हृदयोऽन्तिमान् ८
ह्नीं रमामध्यगामष्टौ वर्णांस्तारादिकान्न्यसेत् मूर्द्धास्यकण्ठहृत्कुक्षिनाभिलिङ्गगुद

ेषु च ९
सचन्द्रस्वरपूर्वं तु ङेतं
शीतांशुमण्डलम्
मूर्द्धादिकण्ठपर्यन्तं न्यसेच्चांद्रि
मनुस्मरन् १०
स्पर्शान्सेन्दून्समुच्चार्य ङेन्तं
भास्करमण्डलम्
न्यसेत्कण्ठादिनाभ्यन्तं
ध्यायन्प्रद्योतनं हृदि ११
यादीन्सचन्द्रानुच्चार्य ङेतं च
वह्निमण्डलम्
नाभ्यादिपादपर्यन्तं
न्यसेद्वह्निमनुस्मरन् १२
प्रोक्तोऽय मण्डलन्यासो महातेजोविधायकः
आदिठान्तार्णपूर्वं ङेनमोन्तं
सोममण्डलम् १३
मूर्द्धादिहृदयान्तं तु
विन्यसेत्साधकोत्तमः
डकारादिक्षकारान्तवर्णाद्यं
वह्निमण्डलम् १४
ङेन्तं हृदादिपादान्तं
विन्यसेत्सुसमाहितः
अग्नीषोमात्मको न्यासः कथितः
सर्वसिद्धिदः १५
न्यसेत्सेन्दून्मातृकार्णाञ्जयान्तपुरुषात्मने

नमोन्ते व्यापकं मन्त्री हंसन्यासोऽयमीरितः १६
अष्टावष्टौ स्वराञ्शेषान्पञ्चपञ्च
मितान्पुनः
उक्तादित्यमुखानेतान्विन्यसेच्च
नवग्रहान् १७
आधारलिङ्गयोर्नाभौ हृदि कण्ठे मुखान्तरे
भ्रूमध्ये च तथा भाले ब्रह्मरन्ध्रे
न्यसेत्क्रमात् १८
हंसाख्यमग्नीषोमाख्यं मण्डलत्रयमेव च
पुनर्न्यासत्रयं कुर्यान्मूलेन व्यापकं
चरेत् १९
एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत्सूर्यं
हृदम्बुजे
दानाभयाब्जयुगलं धारयन्तं करै रविम् २०
कुण्डलाङ्गदकेयूरहारिणं च त्रयीतनुम्
ध्यात्वैवं प्रजपेन्मन्त्री वसुलक्षं
दशांशतः २१
रक्ताम्भोजैस्तिलैर्वापि जुहुयाद्विधिवद्वसौ
प्रथमन पीठयजने धर्मादीनां स्थले यजेत् २२
प्रभूतं विमलं शारं समाराध्यमनन्तरम् परमादिमुखं मध्ये खबिम्बान्तं प्रपूजयेत् २३
सोमाग्निमण्डलं पूज्यरविमण्डलमर्चयेत्

दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा
विभूतिर्विमला तथा २४
अमोघा विद्युता सर्वतोमुखी पीठशक्तयः
ह्रस्वत्रयोक्तिजाः क्लीबहीना
वह्नीन्दुसंयुताः २५
स्वरा बीजानि शक्तीनां तदाद्याः
पूजयेत्तु ताः
ब्रह्मविष्णुशिवात्मा ते सृष्टिः
शेषान्विताप्यसौ २६
एवं चान्ते योगपीठात्मने हृदयमीरयेत्
ताराद्योऽय
पीठमन्त्रस्त्वनेनासनमादिशेत् २७
ध्रुवो वियद्बिन्दुयुतं खं खखोल्काय
हृन्मनुः
नवार्णाय च मनवे मूर्तिं
सङ्कल्पयेत्सुधीः २८
साक्षिणं जगतां तस्यामावाह्य
विधिवद्यजेत्
ततः षडङ्गामाराध्य द्विक्ष्वष्टाङ्गं
प्रपूजयेत् २९
संपूज्य मध्ये वादित्यं रविं भानुं च
भास्करम्
सूर्यं दिशासु सद्यादिपञ्च
ह्रस्वादिकानिमान् ३०
स्वस्वनामादिवर्णाद्याः शक्तयोऽच्या विदिक्षु च

उषां प्रज्ञां प्रभां सन्ध्यां ततो ब्रह्मादिकान्यजेत् ३१
पुरतोऽरुणमभ्यर्च्य सोमं ज्ञं च गुरुं
भृगुम्
दिक्ष्वर्यमादिकानिष्ट्वा भूमिजं च
शनैश्चरम् ३२
राहुं केतुं च कोणेषु पूर्ववत्परिपूजयेत्
इन्द्राद्यानपि
वज्राद्यान्पूजयेत्पूर्ववत्सुधीः ३३
इत्थं सम्पूज्य विधिवद्भास्करं भक्तवत्सलम्
समाहितो दिनेशाय दद्यादर्घ्यं दिने दिने ३४
प्राणानायम्य सद्भूमौ न्यासान्कृत्वा पुरोदितान्
विधाय मण्डलं भानोः पीठं पूर्ववदर्चयेत् ३५
ध्यात्वार्कं
प्रयजेद्दिव्यैर्मानसैरुपचारकैः
पात्रं ताम्रमयं प्रस्थतोयग्राहि
सुशोभनम् ३६
निधाय मण्डले रक्तचन्दनादिविनिर्मिते
विलोममातृकामूलमुच्चरन्पूरयेज्जलैः ३७
सूर्यबिम्बविनिर्गच्छत्सुधाम्बुधिविभावितैः
कुङ्कुमं रोचनां राजीं चंदनं रक्तचंदनम्

३८
करवीरं जपाशालिकुशश्यामाकतण्डुलान् तिलवेणुयवांश्चैव निक्षिपेत्सलिले शुभे ३९
साङ्गं सावरणं तत्रावाह्यार्कं पूर्ववद्यजेत् गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्याद्यैर्विधानतः ४०
प्राणायामत्रयं कृत्वा कुर्यादङ्गानि पूर्ववत्
सुधाबीजं चन्दनेन दक्षे करतले लिखेत् ४१
तेनाच्छाद्यार्घ्यपात्रं च
जपेन्मनुमनन्यधीः
अष्टोत्तरशतावृत्त्या पुनः सम्पूज्य
भास्करम् ४२
हस्ताभ्यां पात्रमादाय जानुभ्यामवनीं गतः
आमूर्ध्नि पात्रमुद्धृत्याम्बरेण वरणे
रवेः ४३
दृष्टिं चाधाय मनसा पूजयित्वा रविं पुनः साधकेन स्वकैक्येन मूलमन्त्रं धिया जपन् ४४
अर्घ्यं दद्याद्रविं ध्यायन् रक्तचन्दनमण्डले
दत्त्वा पुष्पाञ्जलि भूयो जपेदष्टोत्तरं शतम् ४५
नित्यं वा तद्दिनेऽप्येवमर्घ्यं

दद्याद्विवस्वते
तेन तुष्टो दिनेशोऽस्मै दद्याद्वित्तं यशः सुखम् ४६
पुत्रान्पौत्रानभीष्टं च यद्यत्सर्वं
प्रयच्छति
अर्घ्यदानमिदं
प्रोक्तमायुरारोग्यवर्द्धनम् ४७
धनधान्यपशुक्षेमक्षेत्रमित्रकलत्रदम्
तेजोवीर्ययशःकीर्तिविद्याविभवभोगदम् ४८
गायत्र्याराधनासक्तः
सन्ध्यावन्दनतत्परः
एवं मनुं जपन्विप्रो दुःखं
नैवाप्नुयात्क्वचित् ४९
विकर्तनाय निर्माल्यमेवं संपूज्य दापयेत्
वियद्वह्निमरुत्साद्यान्तार्वीसेन्दुसमन्वितम् ५०
मार्तण्डभैरवाख्यं हि बीजं
त्रैलोक्यमोहनम्
बिम्बबीजेन पुटितं सर्वकामफलप्रदम् ५१
पूर्ववत्सकलं चान्यदत्र ज्ञेयं मनीषिभिः
भृगुर्जलेन्दुमन्वाढ्यः सोमाय
हृदयान्तिमः ५२
षडक्षरो मन्त्रराजो मुनिरस्य भृगुर्मतः
छन्दः पङिक्तस्तु सोमोऽस्य देवता
परिकीर्तिता ५३
आद्यं बीजं नमः

शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये
षड्दीर्घेण स्वबीजेन षङ्गानि समाचरेत् ५४
पूर्णेन्द्वास्यं स्फटिकभं
नीलालकलसन्मुखम्
विभ्राणमिष्टं कुमुदं
ध्यायेन्मुक्तास्रजं विधुम् ५५
ऋतुलक्षं जपेन्मन्त्रं पायसेन ससर्पिषा जुहुयात्तद्दशांशेन पीठे सोमान्तपूजिते ५६
मूर्तिमूलेन सङ्कल्प्य
पूजयेद्विधिवद्विधुम् केसरेष्वङ्गपूजा स्यात्पत्रेष्वेताश्च
शक्तयः ५७
रोहणी कृत्तिका चैव रेवती भरणी पुरः
रात्रिराद्रार्! ततो ज्योत्स्ना कला
हारसमप्रभा ५८
सुशुक्लमाल्यवसना मुक्ताहारविभूषिताः
सर्वास्स्तनभराक्रान्ता रचिताञ्जलयः
शुभाः ५९
स्वप्रियासक्तमनसो मदविभ्रममन्थरा
समभ्यर्च्याः सरोजाक्ष्यः
पूर्णेन्दुसदृशाननाः ६०
दलाग्रेषु समभ्यर्च्यास्त्वष्टौ
सूर्यादिका ग्रहाः
आदित्यभूसुतबुधमन्ददेवेज्यराहवः ६१
शुक्रकेतुयुता ह्येते पूज्याः पत्राग्रगा

ग्रहाः
रक्तारुणश्वेतनीलपीतधूम्रसिताऽसिताः ६२
वामोरुन्यस्ततद्धस्ता दक्षिणेन धृताभयाः
लोकपालांस्तदस्त्राणि तद्बाह्ये
पूजयेत्सुधीः ६३
एवं संसाधितो मन्त्रः
प्रयच्छेदिष्टमात्मनः
पौर्णमास्यां जिताहारो दद्यादर्घ्यं
विधूदये ६४
मण्डलत्रितयं कुर्यात्प्राक्प्रत्यगायतं
भुवि
पश्चिमे मण्डले स्थित्वा पूजाद्रव्यं च
मध्यमे ६५
संस्थाप्य
सोममन्यस्मिन्मण्डलेऽब्जसमन्विते
समभ्यर्च्य विधानेन पीठपूजनपूर्वकम् ६६
स्थापयेद्राजतं पात्रं पुरतस्तत्र
मन्त्रवित्
सुरभीपयसापूर्य्य तं
स्पृशन्प्रजपेन्मनुम् ६७
अष्टोत्तरशतं पश्चाद्विद्यामंत्रेण
मंत्रवित्
दद्यान्निशाकरायार्घ्यं
सर्वाभीष्टार्थसिद्धये ६८
कुर्यादनेन विधिना प्रतिमासमतन्द्रितः वर्षान्तरेण सर्वेष्टं प्राप्नोति भुवि

मानवः ६९
विद्ये विद्यामालिनि स्यादन्ते चन्द्रि
णि संवदेत्
चन्द्रमुखि द्विठान्तोऽय विद्यामन्त्र
उदाहृतः ७०
एवं कुमुदिनीनाथमन्त्रं यो जपति ध्रुवम्
धनं धान्यं सुतान्पौत्रान्सौभाग्यं
लभतेऽचिरात् ७१
अथाङ्गारकमन्त्रं तु वक्ष्ये धनसुतप्रदम्
तारो दीर्घेन्दुयुग्व्योम तदेवेन्दुयुतः
पुनः ७२
षांतः सर्गी च चण्डीशौ क्रमादिन्दुविसर्गिणौ
षडर्णोऽय महामन्त्रो मङ्गलस्याखिलेष्टदः ७३
विरूपाक्षो मुनिश्छन्दो गायत्रं देवता कुजः
मन्त्रार्णैः षड्भिरङ्गानि कुर्वन्ध्यायेद्धरात्मजम् ७४
मेषस्थं रक्तवस्त्राङ्गं
शूलशक्तिगदावरान्
करैर्बिभ्राणमीशानस्वेदजं भूसुतं
स्मरेत् ७५
रसलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं खदिरोद्भवैः
समिद्भिर्जुहुयादग्नौ शैवे पीठे
यजेत्कुजम् ७६

प्रागङ्गानि समाराध्य
ह्येकविंशतिकोष्ठकम्
मङ्गलो भूमिपुत्रश्च ऋणहर्ता धनप्रदः ७७
स्थिरासनो महाकायः सर्वकर्मावरोधकः
लोहितो लोहिताक्षश्च सामगानां कृपाकरः ७८
धरात्मजः कुजो भौमो भूमिदो भूमिनन्दनः
अङ्गारको महीसूनुः सर्वरोगापहारकः ७९
वृष्टिकर्ता वृष्टिहर्ता
सर्वकार्यार्थसिद्धिदः
इत्येकविंशतिः प्रोक्ता मूर्तयो भूसुतस्य
वै ८०
मङ्गलादीन्यजेन्मन्त्री
स्वस्वस्थानस्थितान्क्रमात्
इन्द्राद्यानपि वज्रादीनेवं सिद्धो
भवेन्मनुः ८१
सुतकामा कुरङ्गाक्षी भौमव्रतमुपाचरेत्
मार्गशीर्षेऽथ वैशाखे व्रतारम्भः
प्रशस्यते ८२
अरुणोदयवेलायामुत्थायावश्यकं पुनः
विनिर्वर्त्य रदान्धावेदपामार्गेण
वाग्यता ८३
स्नात्वा रक्ताम्बरधरा रक्तमाल्यविलेपना
नैवेद्यादींश्च
सम्भारान्रक्तान्सर्वान्प्रकल्पयेत् ८४
योग्यं विप्रं समाहूय कुजमर्चेत्तदाज्ञया
रक्तगोगोमयालिप्तभूमौ रक्तासने विशेत् ८५

आचम्य देशकालौ च स्मृत्वा काम्यं समुच्चरन्
मङ्गलादीनि नामानि स्वकीयाङ्गेषु विन्यसेत् ८६
मुखे प्रविन्यसेत्साध्वी सामगानां कृपाकरम्
धरात्मजं नसोरक्ष्णोः कुजं भौमं ललाटके ८७
भूमिदं तु भ्रुवोर्मध्ये मस्तके भूमिनन्दनम्
अङ्गारकं शिखायां च सर्वाङ्गे च महीसुतम् ८८
बाहुद्वये
न्यसेत्पश्चात्सर्वरोगापहारकम् मूर्द्धादि वृष्टिकर्तारमापादान्तं न्यसेत्सुधीः ८९
विन्यसेद्वृष्टिहर्तारं मूर्द्धान्तं
चरणादितः
न्यसेदन्ते ततो दिक्षु
सर्वकार्यार्थसिद्धिदम् ९०
नाभौ हृदि शिरस्यारं वक्त्रे भूमिजमेव च
विन्यस्यैवं निजे देहे
ध्यायेत्प्राग्वद्धरात्मजम् ९१
मानसैरुपचारैश्च संपूज्यार्घ्यं निधापयेत्
एकविंशतिकोष्ठाढ्ये त्रिकोणे

ताम्रपत्रगे ९२
आवाह्याङ्गारकं तत्र
रक्तपुष्पादिभिर्यजेत्
अङ्गानि पूर्वमाराध्य
मङ्गलादीन्प्रपूजयेत् ९३
एकविंशतिकोष्ठेषु चक्रमारं च भूमिजम्
त्रिकोणेषु च सम्पूज्य बहिरष्टौ च
मातृकाः ९४
इन्द्रादीनथ वज्रादीन्बाह्ये सम्पूजयेत्पुनः
धूपदीपौ समर्प्याथ गोधूमान्नं निवेदयेत् ९५
ताम्रपात्रे शुद्धतोयपूरिते रक्तचन्दनम् रक्तपुष्पाक्षतफलान्याक्षिप्यार्घ्यं समर्पयेत्
मङ्गलाय ततो मन्त्री इदं मन्त्रद्वयं
पठेत् ९६
भूमिपुत्र महातेजः स्वेदोद्भव पिनाकिनः
सुतार्थिनी प्रपन्ना त्वां गृहाणार्घ्यं
नमोऽस्तु ते ९७
रक्तप्रवालसङ्काश जपाकुसुमसन्निभ महीसुत महाभाग गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते ९८
एकविंशतिपूर्वोक्तैर्ङेनमोन्तैश्च नामभिः
ताराद्यैः प्रणमेत्पश्चात्तावत्यश्च

प्रदक्षिणाः ९९
धरणीगर्भसम्भूतं विद्युत्तेजः समप्रभम् कुमारं शक्तिहस्तं च मङ्गलं प्रणमाम्यहम् १००
ततो रेखात्रयं कुर्यात्खदिराङ्गारकेण च मार्जयेद्वामपादेन मन्त्राभ्यां च
समाहिता १०१
दुःखदौर्भाग्यनाशाय पुत्रसंतानहेतवे
कृतरेखात्रयं
वामपादेनैतत्प्रमार्ज्म्यहम् १०२
ऋणदुःखविनाशाय मनोभीष्टार्थसिद्धिये
मार्जयाम्यसिता रेखास्तिस्रो
जन्मत्रयोद्भवाः १०३
स्तुवीत धरणीपुत्रं पुष्पाञ्जलिकरा ततः
ध्यायन्ती तत्पदाम्भोजं
पूजासाङ्गत्वसिद्धये १०४
ऋणहर्त्रे नमस्तुभ्यं दुःखदारिद्रय्नाशिने
सौभाग्यसुखदो नित्यं भव मे धरणीसुत १०५
तप्तकाञ्चनसङ्काश तरुणार्कसमप्रभ
सुखसौभाग्यधनद ऋणदारिद्रय्नाशक १०६
ग्रहराज नमस्तेऽस्तु सर्वकल्याणकारक
प्रसादं कुरु देवेश सर्वकल्याणभाजन १०७
देवदानवगन्धर्वयक्षराक्षसपन्नगाः आप्नुवन्ति शिवं सर्वे सदा पूर्णमनोरथाः १०८

अचिरादेव लोकेऽस्मिन्यस्याराधनतो जनाः प्राप्नुवन्ति सुखं तस्मै नमो धरणिसूनवे १०९
यो वक्रगतिमापन्नो नृणां दुखं प्रयच्छति
पूजितः सुखसौभाग्यं तस्मै क्ष्मासूनवे
नमः ११०
नभसि द्योतमानाय सर्वकल्याणहेतवे
मङ्गलाय नमस्तुभ्यं धनसन्तानहेतवे १११
प्रसादं कुरु मे भौम मङ्गलप्रद मङ्गल
मेषवाहन रुद्रात्मन्देहि पुत्रान्धनं
यशः ११२
एवं स्तुत्वा प्रणम्याथ विसृज्य
धरणीसुतम्
यथाशक्त्या प्रदाय स्वं
गृह्णीयाद्ब्राह्मणाशिषः ११३
गुरवे दक्षिणां दत्त्वा
भुञ्जीयात्तन्निवेदितम् ११४
एवमावत्सरं कुर्यात्प्रतिमङ्गलवासरम्
तिलैर्होमन विधायाथ शतार्द्धं
भोजयेद्द्विजान् ११५
भौममूर्तिं स्वर्णमयीमाचार्याय
समर्पयेत्
मण्डलस्थे
घटेऽभ्यर्च्येत्सुतसौभाग्यसिद्धये ११६
एवं व्रतपरा नारी प्राप्नुयात्सुभगान्सुतान्

ऋणनाशाय वित्तार्थं व्रतं कुर्यात्पुमानपि ११७
ब्राह्मणः
प्रजपेन्मन्त्रमग्निर्मूर्द्धेति वैदिकम्
अंगारकस्य गायत्री वक्ष्ये यजनसिद्धये ११८
अंगारकाय शब्दान्ते विद्महे पदमीरयेत् शक्तिहस्ताय वर्णांते धीमहीति समुच्चरेत् ११९
तन्नो भौमः प्रचोवर्णान्दयादिति च संवदेत्
भौमस्यैषा तु गायत्री जप्तुः
सर्वेष्टसिद्धिदा १२०
भौमोपासनमेतद्धि बुधमन्त्रमथोच्यते
फांतः कर्णेंदुसंयुक्तो बुधो ङेन्ते
हृदन्तिमः १२१
रसार्णो बुधमन्त्रोऽय मुनिर्ब्रह्मास्य
कीर्तितः
पङिक्तश्छन्दो देवता तु बुधः सर्वेष्टदो
नृणाम् १२२
आद्यं बीजं नमः शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये
वन्दे बुधं सदा भक्त्या पीताम्बरविभूषणम् १२३
जानुस्थवामहस्ताढ्यं साभयेतरपाणिकम्

ध्यात्वैवं बुधं प्रजपेत्सहस्रं
विजितेन्द्रियः १२४
दशांशं जुहुयादाज्यैः पीठे
पूर्वादितेऽचयेत्
अङ्गमातृदिशापालहेतिभिर्बुधमर्चयेत् १२५
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री साधयेत्स्वमनोरथान्
सहस्रं प्रजपेन्मन्त्रं नित्यं दशदिनावधि १२६
तस्याशु ग्रहजा पीडा नश्यत्येव न संशयः बुधस्याराधनं प्रोक्तं गुरोराराधनं शृणु १२७
बृहस्पतिपदं ङेऽन्त सेन्द्वाद्यर्णाघमण्डितम्
नमोन्तो वसुवर्णोऽय मुनिर्ब्रह्मास्य सम्मतः १२८
छन्दोऽनुष्टुप्सुराचार्यो देवता
बीजमादिमम्
हृच्छक्तिर्दीर्घवह्नीन्दुयुगलेनाङ्गकल्पना १२९
न्यस्तवामकरं राशौ रत्नानां
दक्षिणात्करात्
किरन्तं
पीतपुष्पालङ्कारालेपांशुकार्चितम् १३०
सर्वविद्यानिधिं देवगुरुं स्वर्णद्युतिं स्मरेत्

लक्षं जपो दशांशेन घृतेनान्नेन वा हुनेत् १३१
धर्मादिपीठे प्रयजेदङ्गदिक्पालहेतिभिः एवं सिद्धे मनौ मन्त्री
साधयेदिष्टमात्मनः १३२
विषरोगादिपीडासु कलहे स्वजनोद्भवे
पिप्पलोत्थसमिद्भिश्च
जुहुयात्तन्निवृत्तये १३३
हुत्वा दिनत्रयं मन्त्री निशापुष्पैर्घृतप्लुतैः
स विंशतिशतं शीघ्रं वासांसि लभते महीम् १३४
गुरोराराधनं प्रोक्तं शृणु शुक्रस्य साम्प्रतम्
वस्त्रं मे देहि शुक्राय ठद्वयान्तो ध्रुवादिकः १३५
रुद्रार्णोऽय मनुर्ब्रह्मा मुनिश्छन्दो
विराडुत
दैत्येज्यो देवता बीजं ध्रुवः
शक्तिर्वसुप्रिया १३६
भूनेत्र चन्द्रनेत्राग्निनेत्रार्णैः
स्यात्षडङ्गकम्
शुक्लाम्बरालेपभूषं करेण ददतं धनम् १३७
वामेन शुक्रं व्याख्यानमुद्रादोषं स्मरेत्सुधीः
अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयाद्

घृतैः १३८
धर्मादिपीठे प्रयजेदङ्गेन्द्रा
दितदायुधैः
श्वेतपुष्पैः सुगन्धैश्च जुहुयाद्
भृगुवासरे १३९
एकविंशतिवारं यो लभते सॐऽशुकं मणीन् मनवोऽमी सदा गोप्या न देया यस्य कस्यचित् १४०
भक्तियुक्ताय शिष्याय देया वा निजसूनवे १४१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने मन्त्रविधाननिरूपणं नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९

अथसप्ततितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथ वक्ष्ये महाविष्णोर्मन्त्रान्लोकेषु दुर्लभान्
यान्प्राप्य मानवास्तूर्णं
प्राप्नुवन्ति निजेप्सितम् १
येषामुच्चारणेनैव पापसंघः प्रलीयते
ब्रह्मादयोऽपि याज्ज्ञात्वा समर्थाः
स्युर्जगत्कृतौ २
तारहृत्पूर्वकं ङेन्तं नारायणपदं भवेत् अष्टाक्षरो मनुश्चास्य साध्यो नारायणो

मुनिः ३
छन्दः प्रोक्तं च गायत्री देवता
विष्णुरव्ययः
ॐ बीजं यं च तथा
शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये ४
क्रुद्धोल्काय हृदाख्यातं महोल्काय शिरः
स्मृतम्
वीरोल्काय शिखा प्रोक्ता द्युल्काय कवचं
मतम् ५
महोल्कायेति चास्त्रं स्यादित्थं
पञ्चाङ्गकल्पना
पुनः षडङ्गमन्त्रोत्थैः षड्वर्णैश्च
समाचरेत् ६
अवशिष्टौ
न्यसेत्कुक्षिपृष्ठयोर्मन्त्रवर्णकौ
सुदर्शनस्य मन्त्रेण कुर्याद्दिग्बन्धनं
ततः ७
तारो नमश्चतुर्थ्यन्तं सुदर्शनपदं वदेत्
अस्त्रायफडिति प्रोक्तो मन्त्रो
द्वादशवर्णवान् ८
दशावृत्तिमयं न्यासं वक्ष्ये
विभूतिपञ्जरम्
मूलार्णान्स्वतनौ न्यस्येदाधारे हृदये
मुखे ९
दोःपन्मूलेषु नासायां प्रथमावृत्तिरीरिता

गले नाभौ हृदि कुचपार्श्वपृष्ठेषु तत्पराः १०
मूर्द्धास्यनेत्रश्रवणघ्राणेषु च
तृतीयकाः
दोःपादसन्ध्यङ्गुलिषु वेदावृत्त्या च
विन्यसेत् ११
धातुप्राणेषु हृदये विन्यसेत्तदनंतरम्
शिरोनेत्रास्यहृत्कुक्षिसोरुजङ्घापदद्वये १२
एकैकशो न्यसेद्वर्णान्मन्त्रस्य क्रमतः
सुधीः
न्यसेद्धृदंसोरुपदेष्वर्णान्वेदमितान्मनोः १३
चक्रशङ्खगदाम्भोजपदेषु स्वस्वमुद्रया शेषांश्च न्यासवर्योऽय विभूतिपञ्जराभिधः १४
न्यसेन्मूलार्णमेकैकं सचन्द्रं
तारसम्पुटम्
अथवा वै नमोन्तेन न्यसेदित्यपरे जगुः १५
तत्त्वन्यासं ततः
कुर्याद्विष्णुभावप्रसिद्धये
अष्टार्णोऽष्टप्रकृत्यात्मा गदितः
पूर्वसूरिभिः १६
पृथिव्यादीनि भूतानि ततोऽहङ्कारमेव च
महांश्च प्रकृतिश्चैवेत्यष्टौ प्रकृतयो
मताः १७

पादे लिङ्गे हृदि मुखे मूर्ध्नि वक्षसि हृत्स्थले
सर्वाङ्गे व्यापकं कुर्यादेकेन साधकोत्तमः १८
मन्त्रार्णहृत्परायाद्यमात्मने
हृदयान्तिमम्
तत्तन्नाम समुच्चार्य्य
न्यसेत्तत्तत्स्थले बुधः १९
अयं तत्त्वाभिधो न्यासः
सर्वन्यासोत्तमोत्तमः
मूर्तीर्न्यसेद्द्वादश वै
द्वादशादित्यसंयुताः २०
द्वादशाक्षरवर्णाद्या
द्वादशादित्यसंयुताः
अष्टार्णोऽय मनुश्चाष्टप्रकृत्यात्मा
समीरितः २१
तासामात्मचतुष्कस्य योगादर्काक्षरो भवेत्
ललाटकुक्षिहृत्कण्ठदक्षपार्श्वांसकेषु च २२
गले च वामपार्श्वां सगलपृष्ठेष्वनम्तरम् ककुद्यपि न्यसेन्मन्त्री मूर्तीर्द्वादश वै क्रमात् २३
धात्रा तु केशवं न्यस्यार्यम्णं नारायणं पुनः
मित्रेण माधवं न्यस्य गोविन्दं वरुणेन च

२४
विष्णुं चैवांशुना युक्तं भगेन मधुसूदनम् न्यसेद्विवस्वता युक्तं त्रिविक्रममतः
परम् २५
वामनं च तथार्केण पूष्णा श्रीधरमेव च
हृषीकेशं न्यसेत्पश्चात्पर्जन्येन
समन्वितम् २६
त्वष्ट्रा युतं पद्मनाभं दामोदरं च
विष्णुना
द्वादशार्णं ततो मन्त्रं समस्ते शिरसि
न्यसेत् २७
व्यापकं विन्यसेत्पश्चात्किरीटमनुना
सुधीः
ध्रुवः किरीटकेयूरहारान्ते मकरेतिच २८
कुण्डलान्ते
चक्रशङ्खगदान्तेऽम्भोजहस्ततः
पीताम्बरान्ते
श्रीवत्साङ्कितवक्षःस्थलेति च २९
श्रीभूमिसहितस्वात्मज्योतिर्द्वयमतः परम्
वदेद्दीप्तिकरायान्ते सहस्रादित्यतेजसे ३०
नमोन्तो बाणषड्वर्णैः किरीटमनुरीरितः एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेन्नारायणं विभुम् ३१
उद्यत्कोट्यर्कसदृशं शङ्खं चक्रं

गदाम्बुजम्
दधतं च करैभूमिश्रीभ्यां
पार्श्वद्वयाञ्चितम् ३२
श्रीवत्सवक्षसं
भ्राजत्कौस्तुभामुक्तकन्धरम्
हारकेयूरवलयाङ्गदं पीताम्बरं स्मरेत् ३३
वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं
विधिवन्नियतेन्द्रियः
प्रथमेन तु लक्षेण स्वात्मशुद्धिर्भवेद्
ध्रुवम् ३४
लक्षद्वयजपेनाथ मन्त्रशुद्धिमवाप्नुयात्
लक्षत्रयेण जप्तेन स्वर्लोकमधिगच्छति ३५
विष्णोः समीपमाप्नोति वेदलक्षजपान्नरः तथा च निर्मलं ज्ञानं पञ्चलक्षजपाद्भवेत् ३६
लक्षषष्ठेन चाप्नोति मन्त्री विष्णौ
स्थिरां मतिम्
सप्तलक्षजपान्मन्त्री विष्णोः सारूप्यमाप्नुयात् ३७
अष्टलक्षं जपेन्मन्त्री
निर्वाणमधिगच्छति
एवं जप्त्वा ततः प्राज्ञो दशांशं
सरसीरुहैः ३८
मधुराक्तैः प्रजुहुयात्संस्कृते हव्यवाहने
मण्डूकात्परतत्वान्तं पीठे सम्पूज्य

यत्नतः ३९
विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रिया योगा ततः परा
प्रह्वी सत्या तथेशानानुग्रहा नवमी मता ४०
तारो नमो भगवते विष्णवे सर्वभू ततः तात्मने वासुदेवाय सर्वात्मेति पदं वदेत् ४१
संयोगयोगपद्मान्ते पीठाय हृदयान्तिमः षड्विंशदक्षरः पीठमन्त्रोऽनेनासनं दिशेत् ४२
मूर्तिं सङ्कल्प्य मूलेन तस्यामावाह्य
पूजयेत्
आदौ चाङ्गानि सम्पूज्य मन्त्राणां
केशरेषु च ४३
प्रागादिदिग्दले वासुदेवं सङ्कर्षणं तथा
प्रद्युम्नमनिरुद्धं च शक्तीः
कोणेष्वथार्चयेत् ४४
शान्तिं श्रियं सरस्वत्या रतिं
संपूजयेत्क्रमात्
हेमपीततमालेन्द्रनीलाभाः पीतवाससः ४५
चतुर्भुजाः शङ्खचक्रगदाम्भोजधरा इमे सितकाञ्चनगोदुग्धदूर्वावर्णाश्च शक्तयः ४६
दलाग्रेषु चक्रशङ्खगदापङ्कजकौस्तुभान् पूजयेन्मुसलं खड्गं वनमालां यथाक्रमात्

४७
रक्ताजपीतकनकश्यामकृष्णासितार्जुनान् कुङ्कुमाभं समभ्यर्च्येद्बहिरग्रे खगेश्वरम् ४८
पार्श्वयोः पूजयेत्पश्चाच्छङ्खपद्मनिधी
क्रमात्
मुक्तामाणिक्यसङ्काशौ पश्चिमे
ध्वजमर्चयेत् ४९
रक्तं विघ्नं तथाग्नेये श्याममार्यं च
राक्षसे
दुर्गां श्यामां वायुकोणे सेनान्यं
पीतमैश्वरे ५०
लोकेशानायुधैर्युक्तान्बहिः संपूजयेत्सुधीः
एवमावरणैर्युक्तं योऽचयेद्विष्णुमव्ययम् ५१
भुक्त्त्वेह सकलान्भोगानन्ते विष्णुपदं व्रजेत्
क्षेत्रधान्यसुवर्णानां प्राप्तये धरणीं स्मरेत् ५२
देवीं दूर्वादलश्यामां दधानां
शालिमञ्जरीम्
चिन्तयेद्भारतीं देवीं
वीणापुस्तकधारिणीम् ५३
दक्षिणे देवदेवस्य पूर्णचन्द्रनिभाननाम् क्षीराब्धिफेनपुञ्जाभे वसानां

श्वेतवाससी ५४
भारत्या सहितं यो वै ध्यायेद्देवं परात्परम्
वेदवेदार्थतत्त्वज्ञो जायते सर्ववित्तमः ५५
नारसिंहमिवात्मानं देवं ध्यात्वातिभैरवम्
शस्त्रं सम्मत्र्यं मन्त्रेण
शत्रून्हत्वा निवर्तते ५६
नारसिंहेन बीजेन मन्त्रं संयोज्य साधकः
शतमष्टोत्तरं जप्त्वा
वामहस्ताभिमन्त्रिताः ५७
पुनः पुनरपः सिञ्चेत्सर्पदष्टोऽपि जीवति गारुडेन च संयोज्य पञ्चार्णेन जपेत्तदा ५८
निर्विषीकरणे ध्यायेद्विष्णुं
गरुडवाहनम्
अशोकफलके तार्क्ष्यमालिख्याशोकसंहतौ ५९
अशोकपुष्पैः सम्पूज्य भगवन्तं तदग्रतः
जुहुयात्तानि पुष्पाणि त्रिसंध्यं
सप्तपत्रकम् ६०
प्रत्यक्षो जायते पक्षी वरमिष्टं प्रयच्छति
गाणपत्येन संयोज्य जपेल्लक्षं पयोव्रतः ६१
महागणपतिं देवं प्रत्यक्षमिह पश्यति

वाणीबीजेन संयुक्तं षण्मासं यो जपेन्नरः ६२
महाकविवरो भूत्वा मोहयेत्सकलं जगत् हुत्वा गुडूचीशकलान्यर्द्धाङ्गुलमितानि च ६३
दधिमध्वाज्ययुक्तानि मृत्युं जयति साधकः शनैश्चरदिने सम्यक् स्पृष्ट्वाश्वत्थं च पाणिना ६४
जप्त्वा चाष्टशतं युद्धे ह्यपमृत्युं
जयत्यसौ
पञ्चविंशतिधा जप्त्वा नित्यं प्रातः
पिबेज्जलम् ६५
सर्वपापविनिर्मुक्तो ज्ञानवान्
रोगवर्जितः
कुम्भं संस्थाप्य विधिवदापूर्य
शुद्धवारिणा ६६
जप्त्वायुतं ततस्तेनाभिषेकः सर्वरोगनुत्
चन्द्रसूर्योपरागे तु
ह्युपोष्याष्टसहस्रकम् ६७
स्पृष्ट्वा ब्राह्मीघृतं जप्त्वा
पिबेत्साधकसत्तमः
मेधां कवित्वं वाक्सिद्धिं लभते नात्र
संशयः ६८
जुहुयादयुतं बिल्वैर्महाधनपतिर्भवेत्
नारायणस्य मन्त्रोऽय
सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः ६९

आलयः सर्वसिद्धीनां कथितस्तव नारद
नारायणाय शब्दान्ते विद्महे पदमीरयेत् ७०
वासुदेवपदं ङेन्तं धीमहीति ततो वदेत्
तन्नो विष्णुः
प्रचोवर्णान्संवदेच्चोदयादिति ७१
एषोक्ता विष्णुगायत्री सर्वपापप्रणाशिनी
तारो हृद्भगवान् ङेन्तो वासुदेवाय
कीर्तितः ७२
द्वादशार्णो महामन्त्रो
भुक्तिमुक्तिप्रदायकः
स्त्रीशूद्राणां वितारोऽय सतारस्तु
द्विजन्मनाम् ७३
प्रजापतिर्मुनिश्चास्य गायत्री छन्द
ईरितः
देवता वासुदेवस्तु बीजं शक्तिर्ध्रुवश्च
हृत् ७४
चन्द्राक्षिवेदपञ्चार्णैः
समस्तेनाङ्गकल्पनम्
मूर्ध्नि भाले दृशोरास्ये गले दीर्हृदये
पुनः ७५
कुक्षौ नाभौ ध्वजे जानुद्वये पादद्वये
तथा
न्यसेत्क्रमान्
मन्त्रवर्णान्सृष्टिन्यासोऽयमीरितः ७६
हृदादिमस्तकान्तं तु स्थितिन्यासं प्रचक्षते

पादादारभ्य मूर्द्धानं न्यासं संहारकं विदुः ७७
तत्त्वन्यासं ततः कुर्यात्सर्वतन्त्रेषु
गोपितम्
जीवं प्राणं तथा चित्तं हृत्पद्मं
सूर्यमण्डलम् ७८
चन्द्राग्निमण्डले चैव वासुदेवं ततः
परम्
सङ्कर्षणं च प्रद्युम्नमनिरुद्धं ततः
परम् ७९
नारायणं चक्रमतस्तत्त्वानि द्वादशैव तु
मूलार्णहृत्परायाद्यमात्मने
हृदयान्तिमम् ८०
तत्त्वे नामसमुच्चार्य्य
न्यसेन्मूर्द्धादिषु क्रमात्
पूर्वोक्तं ध्यानमत्रापि भानुलक्षजपो
मनोः ८१
तद्दशांशं तिलैराज्यलोलितैर्हवनं चरेत्
पीठे पूर्वोदिते मन्त्री मूर्तिं
सङ्कल्प्य मूलतः ८२
तस्यामावाह्य देवेशं वासुदेवं प्रपूजयेत्
अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य
वासुदेवादिकास्ततः ८३
शान्त्यादिशक्तयः पूज्याः प्राग्वद्दिक्षु विदिक्षु च
तृतीयावरणे पूज्याः प्रोक्ता द्वादश

मूर्तयः ८४
इन्द्राद्यानायुधैर्युक्तान् पूजयेद्धरणीगृहे
एवमावरणैरिष्ट्वा पञ्चभिर्विष्णुमव्ययम् ८५
प्राप्नुयात्सकलानर्थानन्ते विष्णुपदे व्रजेत्
पुरुषोत्तमसंज्ञस्य विष्णोर्भेदचतुष्टयम् ८६
त्रैलोक्यमोहनस्तेषां प्रथमः
परिकीर्तितः
श्रीकरश्च हृषीकेशः कृष्णश्चात्र
चतुर्थकः ८७
तारः कामो रमा पश्चान् ङेन्तः
स्यात्पुरुषोत्तमः
वर्मास्त्राण्यग्निप्रियान्तो मन्त्रो
वह्नीन्दुवर्णवान् ८८
ब्रह्मा मुनिः स्याद्गायत्री छन्दः प्रोक्तोऽथ देवता
पुरुषोत्तमसंज्ञोऽत्र बीजशक्तीस्मरेदिरे ८९
भूचन्द्रै
करसाक्ष्यक्षिमन्त्रवर्णैर्विभागतः कृत्वाङ्गानि ततो ध्यायेद्विधिवत्पुरुषोत्तमम् ९० समुद्यदादित्यनिभं शङ्खचक्रगदाम्बुजैः

लसत्करं पीतवस्त्रं
स्मरेच्छ्रीपुरुषोत्तमम् ९१
महारत्नौघखचितस्फुरत्तोरणमण्डपे
मौक्तिकौघशमदमविराजितवितानके ९२
नृत्यद्देवाङ्गनावृन्दक्वणत्किङ्किणिनूपुरे
लसन्माणिक्यवेद्यां तु
दीप्तार्कायुततेजसि ९३
वंन्दारकव्रातकिरीटाग्ररत्नाभिचर्चिते
नवलक्षं जपेन्मन्त्रं
जुहुयात्तद्दशांशतः ९४
उत्फुल्लैः कमलैः पीठे पूर्वोक्ते
वैष्णवेऽचयेत्
एवमाराध्य देवेशं प्राप्नोति महतीं
श्रियम् ९५
पुत्रान्पौत्रान्यशः कान्तिं भुक्तिं
मुक्तिं च विन्दति
उत्तिष्ठेति पदं
पश्चाच्छ्रीकराग्निप्रियान्तिमः ९६
अष्टार्णोऽस्य मुनिर्व्यासः
पङिक्तश्छन्द उदाहृतम्
श्रीकराख्यो हरिः प्रोक्तो देवता
सकलेष्टदः ९७
भीषयद्वितयं हृत्स्यात् त्रासयद्वितयं शिरः
शिखाप्रमर्द्दयद्वन्द्वं वर्म

प्रध्वंसयद्वयम् ९८
अस्त्रं रक्षद्वयं सर्वे हुमन्ताः समुदीरिताः
मस्तके नेत्रयोः कण्ठे हृदये नाभिदेशके ९९
ऊरूजङ्घाङिघ्रयुग्मेषु मन्त्रवर्णान्क्रमान्न्यसेत्
ततः पुरुषसूक्तोक्तमन्त्रैर्न्यासं समाचरेत् १००
मुखे न्यसेद्ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीदिमन
मनुम्
बाहुयुग्मे तथा बाहू राजन्य इति
विन्यसेत् १०१
ऊरू तदस्य यद्वैश्य इममूरुद्वये न्यसेत्
न्यसेत्पादद्वये मन्त्री पद्भ्यां शूद्रो
अजायत १०२
चक्रं शङ्खं गदां पद्मं कराग्रेष्वथ
विन्यसेत्
एवं न्यासविधिं कृत्वा
ध्यायेत्पूर्वाक्तमण्डपे १०३
अरुणाब्जासनस्थस्य तार्क्ष्यस्योपरि संस्थितम्
पूर्वोक्तरूपिणं देवं श्रीकरं लोकमोहनम् १०४
ध्यात्वैवं पूजयेदष्टलक्षं मन्त्री दशांशतः

रक्ताम्बुजैः समिद्भिश्च विल्वक्षीरिद्रुमोद्भवैः १०५
पयोऽन्नै सर्पिषा हुत्वा प्रत्येकं
सुसमाहितः
अश्वत्थोदुम्बरप्लक्षवटाः क्षीरिद्रुमाः
स्मृताः १०६
पूजयेद्वैष्णवे पीठे मूर्तिं सङ्कल्प्य
मूलतः
अङ्गावरणदिक्पालहेतिभिः सहितं विभुम् १०७
इत्थं सिद्धे मनौ मन्त्री प्रयोगान्पूर्ववच्चरेत्
तारो हृद्भगवान् ङेन्तो वराहेति ततः परम् १०८
रूपाय भूर्भुवः स्वः स्याल्लोहितकामिका च ये
भूपतित्वं च मे देहि ददापय शुचिप्रिया १०९ रामाग्निवर्णो मन्त्रोऽय भार्गवोऽस्य मुनिर्मतः
छन्दोऽनुष्टुब्देवतादिवराहःसमुदीरितः ११०
एकदंष्ट्राय हृदयं व्योमोल्काय शिरः स्मृतम्
शिखा तेजोऽधिपतये विश्वरूपाय वर्म च १११
महादंष्ट्राय चास्त्रं
स्यात्पञ्चाङ्गमिति कल्पयेत्
अथवा गिरिषट्सप्तबाणैर्वसुभिरक्षरैः ११२

विभक्तैर्मन्त्रवर्यस्य पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत्
ततो ध्यायेदनेकार्कनिभमादिवराहकम् ११३ आं ह्रीं स्वर्णनिभं जान्वोरधो नाभेः सितप्रभम्
इष्टाभीतिगदाशङ्खचक्रकशक्त्यसिखेटकान् ११४
दधतं च करैर्दंष्ट्राग्रलसद्धरणिं स्मरेत्
एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं दशांशं सरसीरुहैः ११५
मध्वाक्तैर्जुहुयात्पीठे पूर्वोक्ते
वैष्णवे यजेत्
मूलेन मूर्तिं सङ्कल्प्य तस्यां
सम्पूजयेद्विभुम् ११६
अङ्गावरणदिक्पालहेतियन्त्रप्रसिद्धये
जपादेवावनिं दद्याद्धनं धान्यं महीं
श्रियम् ११७
सिंहार्के सितपक्षस्याष्टम्यां गव्येषु
पञ्चसु
शिलां शुद्धां विनिक्षिप्य स्पृष्ट्वा
तामयुतं जपेत् ११८
उदङ्मुखस्ततो मन्त्री तां शिलां निखनेद्भुवि
भूतप्रेताहिचौरादिकृतां बाधां निवारयेत् ११९

प्रातर्भृगुदिने साध्यभूतलान्मृदमाहरेत् मन्त्रितां मूलमन्त्रेण विभजेत्तां
त्रिधा पुनः १२०
चुल्ल्यामेकं समालिप्याप्यपरं पाकभाजने
गोदुग्धे परमालोड्य शोधितांस्तंदुलान्
क्षिपेत् १२१
सम्यक् शुद्धे शुचिः केशे जपन्मन्त्रं पचेच्चरुम्
अवतार्य चरुं पश्चाद्वह्नौ देयं यथाविधि १२२
सम्पूज्य धूपदीपाद्यैः पश्चादाज्यप्लुतं चरुम्
जुहुयात्संस्कृते वह्नौ अष्टोत्तरशतं
सुधीः १२३
एवं प्रजुहुयान्मन्त्री कविवारेषु सप्तसु
विरोधो नश्यति क्षेत्रे
शत्रुचौराद्युपद्रवाः १२४
भानूदयेप्यारवारे साध्यक्षेत्रान्मृदं पुनः
आदाय पूर्वविधिना हविरापाद्य पूर्ववत् १२५
जुहुयादेधिते वह्नौ पूर्वसङ्ख्याकमादरात्
एवं सप्तारवारेषु जुहुयात्क्षेत्रसिद्धये १२६ जुहुयाल्लक्षसङ्ख्याकं गव्यैश्चैव

सपायसैः
अभीष्टभूम्याधिपत्यं लभते नात्र संशयः १२७
उद्यद्दोः परिघं दिव्यं सितदंष्ट्राग्रभूधरम्
स्वर्णाभं पार्थिवे पीते मण्डले सुसमाहितः १२८
ध्यात्वाप्नोति महीं रम्यां वराहस्य
प्रसादतः
वारुणे मण्डले ध्यायेद्वाराहं
हिमसन्निभम् १२९
महोपद्रवशान्तिः स्यात्साधकस्य न संशयः
वश्यार्थं च सदा ध्यायेद्वह्न्याभं
वह्निमण्डले १३०
ध्यायेदेवं रिपूच्चाटे कृष्णाभं
वायुमण्डले
ह्यमण्डलगतं स्वच्छं वाराहं
सर्वसिद्धिदम् १३१
शत्रुभूतग्रहक्ष्वेडामयपीडादिशान्तये भग्वर्धीशयुतं व्योमविन्दुभूषितमस्तकम् १३२
एकाक्षरो वराहस्य मन्त्रः कल्पद्रुमोऽपरः पूजाद्यर्घ्यादिकं सर्वमस्यां पूर्वोक्तवच्चरेत् १३३
सवामकर्णानिद्रास्याद्वराहाय हृदन्तिमः ताराद्यो वसुवर्णोऽय

सर्वैश्वर्यप्रदायकः १३४
ब्रह्मा मुनिः स्याद्गायत्री छन्दो
वाराहसंज्ञकः
देवश्चन्द्रेन्द्वब्धिनेत्रैः
सवेणाङ्गक्रिया मता १३५
ध्यानपूजाप्रयोगादि प्राग्वदस्यापि कल्पयेत्
प्रणवादौ च ङेन्तं च भगवतीति पदं ततः धरणिद्वितयं पश्चाद्धरेर्द्वयमुदीरयेत् १३६
एकोनविंशत्यर्णाढ्यो मन्त्रो वह्निप्रियान्तिमः वराहोऽस्यमुनिश्छन्दो गायत्री
निचृदादिका १३७
देवता धरणी बीजं तारःशक्तिर्वसुप्रिया
रामवेदाग्निबाणाक्षिनेत्रार्णैरङ्गकल्पनम् १३८
श्यामां चित्रविभूषाढ्यां पद्मस्थां तुङ्गसुस्तनीम्
नीलाम्बुजद्वयं शालिमञ्जरीं च शुकं करैः १३९
दधतीं चित्रवसनां धरां भगवतीं स्मरेत् एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं दशांशं पायसेन तु १४०
साज्येन जुहुयान्मन्त्री विष्णोः पीठे समर्चयेत्

मूर्तिं सङ्कल्प्य मूलेन तस्यां वसुमतीं
यजेत् १४१
अङ्गानि पूर्वमाराध्य भूवह्निजलमारुतान्
दिक्पात्रेषु च सम्पूज्य कोणपत्रेषु
तत्कलाः १४२
निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्यानां तैश्च
तत्कलाः
इन्द्राद्यानपि
वज्रादीन्पूजयेत्तदनन्तरम् १४३
पूर्वसिद्धे मनौ मन्त्री साधयेदिष्टमात्मनः
धरणीं प्रभजन्नेवं पशुरत्नाम्बरादिभिः १४४
धरण्या वल्लभः स स्यात्सुखी जीवेच्छतं समाः
त्रैलोक्यमोहनो मन्त्रो जगन्नाथस्य
कीर्त्यते १४५
तारः कामो रमा बीजं हृदन्ते पुरुषोत्तमः
श्रीकण्ठः प्रतिरूपान्ते लक्ष्मीति च
निवासि च १४६
सकलान्ते जगत्पश्चात्क्षोभणेति पदं वदेत् सर्वस्त्रीहृदयान्ते तु विदारणपदं वदेत् १४७
ततस्त्रिभुवनान्तं तु मदोन्मादकरेति च सुरासुरांते मनुजसुंदरीजनवर्णतः १४८ मनांसि तापयद्वन्द्वं दीपयद्वितयं ततः

शोषयद्वितयं पश्चान्मारयद्वितयं ततः १४९
स्तम्भयद्वितयं भूयो मोहयद्वितयं ततः
द्रावयद्वितयं तावदाकर्षययुगं ततः १५०
समस्तपरमो येन सुभगेन च संयुतम् सर्वसौभाग्यशब्दान्ते करसर्वपदं वदेत् १५१
कामप्रदादमुन्ब्रह्मासेन्दुर्हनुयुगं ततः
चक्रेण गदया पश्चात्खड्गेन तदनन्तरम् १५२ सर्वबाणैर्भेदियुगं पाशेनान्ते कटद्वयम् अङ्कुशेनेति सम्प्रोच्य ताडयद्वितयं पुनः १५३
कुरुशब्दद्वयमथो किं तिष्ठसि पदं वदेत् तावद्यावत्पदस्यान्ते समाहितमनन्तरम् ततो मे सिद्धिराभास्यभवमन्ते च वर्म फट् १५४
हृदन्तोऽय महामन्त्रो द्विशतार्णः समीरितः
जैमिनिर्मुनिरस्योक्तश्छन्दश्चामितमीरितम् १५५
देवता जगतां मोहे जगन्नाथः प्रकीर्तितः कामो बीजं रमा शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये १५६
पुरुषोत्तमत्रिभुवनोन्मादकान्तेऽग्निवर्म च
हृदयं कीर्तितं पश्चाज्जगत्क्षोभणशब्दतः

१५७
लक्ष्मीदयितवर्मान्तः शिरः प्रोक्तं शिखा पुनः
मन्मथो तमशब्दान्ते मङ्गजे पदमीरयेत् १५८ कामदायेति हुं प्रोच्य न्यसेद्वर्म ततः परम्
परमान्ते भृगुकर्णाभ्यां च सर्वपदं ततः १५९
सौभाग्यकरवर्मान्ते कवचं परिकीर्तितम् सुरासुरान्ते मनुजसुन्दरीति पदं वदेत् १६०
हृदयान्ते विदा पश्चाद्रणसर्वपदं वदेत्
ततः प्रहरणधरसर्वकामुकतत्पदम् १६१
हनयुग्मन च हृदयं बन्धनानि ततो वदेत्
आकर्षयद्वयं पश्चान्महाबलपदं ततः १६२
वर्म चास्त्रं समाख्यातं नेत्रं स्यात्तदनन्तरम्
वदेत्त्रिभुवनं पश्चाच्चर सर्वजनेति च १६३
मनांसि हरयुग्मान्ते दारयद्वितयं च मे वशमानय वर्मान्ते नेत्रमन्त्रः समीरितः १६४
षडङ्गमन्त्रास्ताराद्याः फट्नमोन्ताः प्रकीर्तिताः
तारस्त्रैलोक्यशब्दान्ते मोहनेति पदं वदेत् १६५

हृषीकेशेति
सम्प्रोच्याप्रतिरूपादिशब्दतः मन्मथानन्तरं सर्वस्त्रीणां हृदयमीरयेत् १६६
आकर्षणपदा गच्छदागच्छ हृदयान्तिमः
अनेन व्यापकं कृत्वा जगन्नाथं स्मरेत् सुधीः १६७
क्षीराब्धेस्तु तटे रम्यं
सुरद्रुमलताञ्चितम्
उद्यदर्काभुजालाभं
स्वधाम्नोज्वालदिङ्मुखम् १६८
प्रसूनावलिसौरभ्यमाद्यन्मधुकरारवम्
दिव्यवातोच्चलत्कञ्जपरागोद्धूलिताम्बरम् १६९
स्वर्वधूगीतमाधुर्याभिरामन चिन्तयेद्वनम् तदन्तर्मणिसम्पत्तिस्फुरत्तोरणमण्डपे
१७०
विलसन्मौक्तिकोद्दामदामराजद्वितानके
मणिवेद्यादिवियत्किरीटाग्रसमर्चिते १७१
दिव्यसिंहासने विप्र समासीनं
स्मरेद्विभुम्
शङ्खपाशेषुचापानि मुसलं नन्दकं गदाम् १७२
अङ्कुशं दधतं दोर्भिः श्लिष्टे कमलयोरसि
पश्यत्यङ्कस्थयाम्भोजश्रिया
रागोल्लसद्दृशा १७३

ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षचतुष्कं तद्दशांशतः
कुण्डेऽद्धचन्द्रे पद्मैर्वा
जातीपुष्पैश्च होमयेत् १७४
यागभूमिन तथात्मानं यागोपकरणं तथा
पूजयिष्यन् जगन्नाथं गायत्र्या
प्रोक्षयेद्बुधः १७५
त्रैलोक्यमोहनायान्ते विद्महे पदमीरयेत्
स्मराय धीमहीत्युक्त्वा तन्नो विष्णुः
प्रचोदयात् १७६
गायत्र्येषा समाख्याता सर्वशुद्धिकरी
परा
कल्पयेदासनं पीठे पूर्वोक्ते वैष्णवे
सुधीः १७७
पक्षिराजाय ठद्वन्द्वं पीठमन्त्रोऽयमीरितः
मूर्तिं सङ्कल्पमूलेन तस्यामावाहयेदतः १७८
व्यापकन्यासमन्त्रेण ततः सम्पूज्य भक्तितः
श्रीवत्सहृदयं तेन श्रीवत्सं
स्तनयोर्यजेत् १७९
कौस्तुभाय हृदन्तेन यजेद्वक्षसि
कौस्तुभम्
पूजयेद्वनमालायै हृदन्तेन गले च ताम् १८०
कर्णिकायां

ततोऽभ्यर्च्येद्विधिवच्चाङ्गदेवताः
दलेषु
पूजयेत्पश्चाल्लक्ष्याद्यावृतचामराः १८१
बन्धूककुसुमाभासा मुक्ताहारलसत्कुचाः
उत्फुल्लाम्भोजनयना मदविभ्रममन्थराः १८२
लक्ष्मी सरस्वती चैव धृतिः प्रीतिस्ततः
परम्
कान्तिः शान्तिस्तुष्टिपुष्टिबीजाद्या
ङेनमोन्तिकाः १८३
भृगुः खड्राशचन्द्राढ्यो देव्या
बीजमुदाहृतम्
ह्रस्वत्रयक्लीबसर्वरहितस्वरसंयुतम् १८४
देव्या बीजं क्रमादासामादौ च विनियोजयेत्
दलाग्रेषु यजेच्छङ्खं शार्ङ्गं चक्रमसिं
गदाम् १८५
अङ्कुशं मुसलं पाशं स्वमुद्रामनुभिः पृथक्
महाजलचरायान्ते वर्मास्त्रं वह्निवल्लभा १८६
पाञ्चजन्या प्रताराद्यो नमोन्तः शङ्खपूजने
शार्ङ्गाय सशयान्ते च वर्मास्त्रं
वह्निवल्लभा १८७
शार्ङ्गाय त्दृदयं मन्त्रो महाद्यः
शार्ङ्गपूजने
सुदर्शनमहान्ते तु चक्रराजपदं वदेत् १८८

हययुग्मन सर्वदुष्टभयमन्ते कुरुद्वयम् छिन्धिद्वयं ततः पश्चाद्विदारययुगं ततः १८९
परमन्त्रान् ग्रसद्वन्द्वं भक्षयद्वितयं पुनः
भूतानि त्रासयद्वन्द्वं वर्मफड् वह्निसुन्दरी १९०
सुदर्शनाय हृदयं प्रोक्तश्चक्रार्चने मनुः
महाखड्गतीक्ष्णपदाच्छिवियुग्मन समीरयेत् १९१
हुं फट् स्वाहा च खड्गाय नमः खड्गार्चने मनुः
महाकौमोदकीत्यन्ते वदेच्चैव महाबले १९२
सर्वासुरान्तके पश्चात्प्रसीदयुगलेति च
वर्मास्त्रवह्निजायान्तकौमोदकि
हृदन्तिमः १९३
कौमोदक्यर्चने प्रोक्तो मन्त्रः
सर्वार्थसाधकः
महाङ्कुशपदात्कुट्टयुग्मन
हुंफट्वसुप्रिया १९४
अङ्कुशाय नमः प्रोक्तो
मन्त्रश्चैवाङ्कुशार्चने
संवर्तकमहान्ते तु मुसलेति पदं वदेत् १९५
योधयद्वितयं वर्म फडन्ते वह्निसुन्दरी मुसलाय नमः प्रोक्तो मन्त्रो मुसलपूजने

१९६
महापाशादादपदयमाकर्षयद्वयम्
हुं फट् स्वाहा च पाशाय नमः पाशार्चने
मनुः १९७
ताराद्या मनवो ह्येते ततः
शक्रादिकान्यजेत् १९८
वज्राद्यानपि सम्पूज्य सर्वसिद्धीश्वरो भवेत्
मासमात्रं तु कुसुमैः पूजयित्वा हयारिजैः १९९
कुमुदैर्वा प्रजुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् मासमात्रेण वश्यास्स्युस्तस्य सर्वे
नृपोत्तमाः २००
यस्य नामयुतं मन्त्रं जपेदयुतसङ्ख्यया
स भवेद्दासवत्सद्यो मन्त्रस्यास्य
प्रभावतः २०१
बहुना किमिहोक्तेन मनुनानेन साधकः
साधयेत्सकलान्कामान्विष्णुतुल्यो न
संशयः २०२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने सप्ततितमोऽध्यायः ७०

अथकसप्ततितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
शुणु नारद वक्ष्यामि

दिव्यान्नरहरेर्मनून्
यान्समाराध्य ब्रह्माद्याश्चक्रुः सृष्ट्यादि कर्म वै १
संवर्तकश्चन्द्र मौलिर्मनुर्वह्निविभूषितः
एकाक्षरः स्मृतो मन्त्रो भजतां सुरपादपः २
मुनिरत्रिश्च जगती छन्दो बुद्धिमतां वर देवता नृहरिः प्रोक्तो
विनियोगोऽखिलाप्तये ३
क्षं बीजं शक्तिरी प्रोक्ता षड्दीर्घेण
षडङ्गकम्
अर्केन्दुवह्निनयनं शरदिन्दुरुचं करैः ४
धनुश्चक्राभयवरान्दधतं नृहरिं स्मरेत्
लक्षं जपस्तद्दशांशहोमश्च घृतपायसैः ५
यजेत्पीठे वैष्णवे तु केसरेष्वङ्गपूजनम्
खगेशं शंकरं शेषं शतानन्दं दिगालिषु ६
श्रियं ह्रियं धृतिं पुष्टिं कोणपत्रेषु
पूजयेत्
दन्तच्छदेषु नृहरींस्तावतः
पूजयेत्क्रमात् ७
कृष्णो रुद्रो महाघोरो भीमो भीषण
उज्ज्वलः
करालो विकरालश्च दैत्यान्तो मधुसूदनः ८
रक्ताक्षः पिगलाक्षश्चाञ्जनो दीप्तरुचिस्तथा

सुघोरकश्च सुहनुर्विश्वको राक्षसान्तकः ९ विशालको धूम्रकेशो हयग्रीवो घनस्वनः मेघवर्णः कुम्भकर्णः कृतान्ततीव्रतेजसौ १०
अग्निवर्णो महोग्रश्च ततो विश्वविभूषणः विघ्नक्षमो महासेनः सिंहा द्वात्रिंशदीरिताः ११
तद्बहिः प्रार्चयेद्विद्वाँ
ल्लोकपालान्सहेतिकान्
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री
साधयेदखिलेप्सितान् १२
विष्णुः प्रद्युम्नयुक् शार्ङ्गी
साग्निर्वीरं महांस्ततः
विष्णुं ज्वलन्तं भृग्वीशो जलं पद्मासनं
ततः १३
हरिस्तु वासुदेवाय वैकुण्ठो विष्णुसंयुतः
गदी सेन्दुनृसिंहं च भीषणं भद्रमेव च १४
मृत्युमृत्युं ततः
शौरिर्भानोर्नारायणान्वितः
नृहरेर्द्वाविंशदर्णोऽय मन्त्रः
साम्राज्यदायकः १५
ब्रह्मा मुनिस्तु गायत्री
छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम्
देवता नृहरिश्चास्य सर्वेष्टफलदायकः १६
हं बीजं इं तथा शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये

वेदैश्चतुर्भिर्वसुभिः षड्भिः षड्भिर्युगाक्षरैः १७
षडङ्गानि निधायाथ मूर्ध्नि भाले च
नेत्रयोः
मुखबाह्वङिघ्रसन्ध्यग्रेष्वथ कुक्षौ तथा
हृदि १८
गले पार्श्वद्वये पृष्ठे
ककुद्यर्णान्मनूद्भवान्
प्रणवान्तरितान् कृत्वा
न्यसेत्साधकसत्तमः १९
नृसिंहसान्निध्यकरो न्यासो दशविधो यथा
कराङ्घ्र्यष्टाद्यङ्गुलीषु
पृथगाद्यन्तपर्वणोः २०
सर्वाङ्गुलीषु विन्यस्यावशिष्टं
तलयोर्न्यसेत्
शिरोललाटे भ्रूमध्ये नेत्रयोः
कर्णयोस्तथा २१
कपोलकर्णमूले च चिबुकोर्द्ध्वाधरोष्ठके कण्ठे घोणे च भुजयोर्हृत्तनौ नाभिमण्डले २२
दक्षान्पदोस्तले कट्यां मेढ्रोर्वोजानुजङ्घयोः
गुल्फे पादकराङ्गुल्योः सर्वसन्धिषु रोमसु २३
रक्तास्थिमज्जासु तनौ न्यसेद्वर्णान्विचक्षणः

वर्णान्पदे गुल्फजानुकटिनाभिहृदि स्थले २४
बाह्वोः कण्ठे च चिबुके चौष्ठे गण्डे प्रविन्यसेत्
कर्णयोर्वदने नासापुटे नेत्रे च मूर्द्धनि २५
पदानि तु मुखे मूर्ध्नि नसि चक्षुषि
कर्णयोः
आस्ये च हृदये नाभौ पादान्सर्वाङ्गके
न्यसेत् २६
अर्द्धद्वयं न्यसेन्मूर्ध्नि
आहृत्पादात्तदङ्गकम्
उग्रादीनि पदानीह मृत्युमृत्युं
नमाम्यहम् २७
इत्यन्तान्यास्यकघ्राणचक्षुः श्रोत्रेषु
पक्ष्मसु
हृदि नाभौ च कट्यादिपादान्तं नवसु
न्यसेत् २८
वीराद्यानपि तान्येव यथापूर्वं
प्रविन्यसेत्
नृसिंहाद्यानि तान्येव
पूर्ववद्विन्यसेत्सुधीः २९
चन्द्रा
ग्निवेदषड्रामनेत्रदिग्बाहुभूमितान्
विभक्तान्मन्त्रवर्णांश्च
क्रमात्स्थानेषु विन्यसेत् ३०

मूले मूलाच्च नाभ्यन्तं नाभ्यादि हृदयावधि
हृदयाद्भ्रूयुगान्तं तु नेत्रत्रये च मस्तके ३१
बाह्वोरङ्गुलिषु प्राणे मूर्द्धादि चरणावधि
विन्यसेन्नामतो धीमान्हरिन्यासोऽयमीरितः ३२
न्यासस्यास्य तु माहात्म्यं जानात्येको हरिः स्वयम्
एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेच्च नृहरिं हृदि ३३
गलासक्तलसद्बाहुस्पृष्टकेशोऽब्जचक्रधृक्
नखाग्रभिन्नदैत्येशो ज्वालामालासमन्वितः ३४
दीप्तजिह्वस्त्रिनयनो दंष्ट्रोग्रं वदनं वहन्
नृसिंहोऽस्मान्सदा पातु स्थलांबुगगनोपगः ३५
दर्शयेन्मुद्रां नृसिंहस्य महात्मनः जानुमध्यगतौ कृत्वा चिबुकोष्ठौ समावुभौ ३६
हस्तौ च भूमिसंलग्नौ कम्पमानः पुनः पुनः मुखं विजृन्भितं कृत्वा लेलिहानां च जिह्विकाम् ३७

एषा मुद्रा नारसिंही प्रधानेति प्रकीर्तिता
वामस्याङ्गुष्ठतो बद्ध्वा कनिष्ठामन्गुलीत्रयम् ३८
संमुखोर्द्ध्वे कुर्यान्मुद्रां
नृसिंहगाम्
अङ्गुष्ठाभ्यां च करयोस्तथाऽक्रम्य
कनिष्ठके ३९
अधोमुखाभिः शिष्टाभिः शेषाभिर्नृहरौ ततः हस्तावधोमुखौ कृत्वा नाभिदेशे प्रसार्य च ४०
तर्जनीभ्यां नयेत्स्कन्धौ प्रोक्ता
चान्त्रणमुद्रिका
हस्तावूर्द्ध्वमुखौ कृत्वा तले संयोज्य मध्यमे ४१
अनामायां तु वामायां दक्षिणां तु
विनिक्षिपेत्
तर्जन्यौ पृष्ठतो लग्नौ अङ्गुष्ठौ
तर्जनीश्रितौ ४२
चक्रमुद्रा भवेदेषा नृहरेः सन्निधौ मता
चक्रमुद्रा तथा कृत्वा तर्जनीभ्यां तु
मध्यमे ४३
पीडयेद्दंष्ट्रमुद्रैषा
सर्वपापप्रणाशिनी
एता मुद्रा नृसिंहस्य सर्वमन्त्रेषु
सम्मताः ४४

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं च पायसैः
घृताक्तैर्जुहुयाद्वह्नौ पीठे पूर्वोदितेऽचयेत् ४५
अङ्गा न्यादौ समाराध्यदिक्पत्रेषु
यजेत्पुनः
गरुडादीन् श्रीमुखांश्च विदिक्षु
लोकपान्बहिः ४६
एवं संसाधितो मन्त्रः
सर्वान्कामान्प्रपूरयेत्
सौम्ये कार्ये स्मरेत्सौम्यं क्रूरं
क्रूरे स्मरेद्बुधः ४७
पूर्वमृत्युपदे शत्रोर्नाम कृत्वा स्वयं
हरिः
निशितैर्नखदंष्ट्राग्रैः खाद्यमानं च
संस्मरेत् ४८
अष्टोत्तरशतं नित्यं जपेन्मन्त्रमतन्द्रितः
जायते मण्डलादर्वाक् शत्रुर्वै शमनातिथिः ४९
ध्यानभेदानथो वक्ष्ये सर्वसिद्धिप्रदायकान्
श्रीकामः सततं ध्यायेत्पूर्वोक्तं नृहरिं सितम् ५०
वामाङ्कस्थितया लक्ष्म्यालिङ्गितं पद्महस्तया

विषमृत्यूपरोगादिसर्वोपद्रवनाशनम् ५१ नरसिंहं महाभीमन कालानलसमप्रभम् आन्त्रमालाधरं रौद्रं कण्ठहारेण भूषितम् ५२
नागयज्ञोपवीतं च पञ्चाननसुशोभितम् चन्द्रमौलि नीलकण्ठं प्रतिवक्त्रं
त्रिनेत्रकम् ५३
भुजैः परिघसङ्काशैर्द्दशभिश्चोपशोभितम्
अक्षस्रूत्रं गदापद्मं शङ्खं
गोक्षीरसन्निभम् ५४
धनुश्च मुशलं चैव बिभ्राणं चक्रमुत्तमम् खड्गं शूलं च बाणं च नृहरिं रुद्ररूपिणम् ५५
इन्द्रगोपाभनीलाभं चन्द्राभं
स्वर्णसन्निभम्
पूर्वादि चोत्तरं यावदूर्ध्वास्यं सर्ववर्णकम् ५६
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्री
सर्वव्याधिविमुक्तये
सर्वमृत्युहरं दिव्यं
स्मरणात्सर्वसिद्धिदम् ५७
ध्यायेद्यदा महत्कर्म तदा षोडशहस्तवान्
नृसिंहः सर्वलोकेशः सर्वाभरणभूषितः ५८
द्वौ विदारणकर्माप्तौ द्वौ चान्त्रोद्धरणान्वितौ
शङ्खचक्रधरौ द्वौ तु द्वौ च

बाणधनुर्द्धरौ ५९
खड्गखेटधरौ द्वौ च द्वौ गदापद्मधारिणौ
पाशाङ्कुशधरौ द्वौ च द्वौ
रिपोर्मुकुटार्पितौ ६०
इति षोडशदोर्दण्डमण्डितं नृहरिं विभुम् ध्यायेन्नारद नीलाभमुग्रकर्मण्यनन्यधीः ६१
ध्येयो महत्तमे कार्ये
द्वात्रिंशद्धस्तवान्बुधैः
नृसिंहः सर्वभूतेशः सर्वसिद्धिकरः परः ६२
दक्षिणे चक्रपद्मे च परशुं पाशमेव च
हलं च मुशलं चैव अभयं चाङ्कुशं तथा ६३
पट्टिशं भिन्दिपालं च खड्गमुद्गरतोमरान्
वामभागे करैः शङ्खं खेटं पाशं च शूलकम् ६४
अग्निं च वरदं शक्तिं कुण्डिकां च ततः
परम्
तर्जनीमुद्रां गदां डमरुशूर्पकौ ६५
द्वाभ्यां कराभ्यां च
रिपोर्जानुमस्तकपीडनम्
ऊर्द्ध्वीकृताभ्यां बाहुभ्यां
आन्त्रमालाधरं विभुम् ६६
अधः स्थिताभ्यां बाहुभ्यां
हिरण्यकविदारणम्
प्रियङ्करं च भक्तानां दैत्यानां च
भयङ्करम् ६७
नृसिंहं तं स्मरेदित्थं महामृत्युभयापहम्

एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्री
सर्वकार्यार्थसिद्धये ६८
अथोच्यते ध्यानमन्यन्मुखरोगहरं शुभम्
स्वर्णवर्णसुपर्णस्थं
विद्युन्मालासटान्वितम् ६९
कोटिपूर्णेन्दुवर्णं च सुमुखं त्र्यक्षिवीक्षणम्
पीतवस्त्रोरुभूषाढ्यं नृसिहं
शान्तविग्रहम्
चक्रशङ्खाभयवरान्दधतं करपल्लवैः ७०
क्ष्वेडरोगादिशमनं स्वैर्ध्यानैः
सुरवन्दितम्
शत्रोः सेनानिरोधेन यत्नं कुर्याच्च
साधकम् ७१
अक्षकाष्ठैरेधितेऽग्नौ विचिन्त्य रिपुमर्दनम्
देवं नृसिंहं सम्पूज्य कुसुमाद्युपचारकैः ७२
समूलमूलैर्जुहुयाच्छरैर्दशशतं पृथक् रिपुं खादन्निव जपेन्निर्दहन्निव तं क्षिपेत् ७३
हुत्वा सप्तदिनं मन्त्री सेनामिष्टां
महीपतेः
प्रस्थापयेच्छुभे लग्ने
परराष्ट्रजयेच्छया ७४
तस्याः पुरस्तान्नृहरिं निघ्नन्तं

रिपुमण्डलम्
स्मृत्वा जपं प्रकुर्वीत यावदायाति सा पुनः ७५
निर्जित्य निखिलाञ्छत्रून्सह वीरश्रिया
सुखात्
प्रीणयेन्मन्त्रिणं राजा विभवैः
प्रीतमानसः ७६
गजाश्वरथररत्नैश्च ग्रामक्षेत्रधनादिभिः यदि मन्त्री न तुष्येत तदानर्थो महीपतेः ७७
जायते तस्य राष्ट्रेषु प्राणेभ्योऽपि
महाभयम्
अष्टोत्तरशतमूलमन्त्रमन्त्रितभस्मना ७८
नाशयेन्मूषिकालूतावृश्चिकाद्युत्थितं
विषम्
लिप्ताङ्गः सर्वरोगैश्च मुच्यते नात्र
संशयः ७९
सेवन्तीकुसुमैर्हुत्वा महतीं
श्रियमाप्नुयात्
औदुम्बरसमिद्भिस्तु
भवेद्धान्यसमृद्धिमान् ८०
अपूपलक्षहोमे तु भवेद्वैश्रवणोपमः
क्रुद्धस्य सन्निधौ राज्ञो जपेदष्टोत्तरं
शतम् ८१
सद्यो नैर्मल्यमाप्नोति प्रसादं चाधिगच्छति

कुन्दप्रसूनैरुदयं मोचाभिर्विघ्ननाशनम् ८२
तुलसीपत्रहोमेन महतीं कीर्तिमाप्नुयात् शाल्युत्थसक्तुहोमेन वशयेदखिलं जगत् ८३
मधूकपुष्पैरिष्टं स्यात्स्तम्भनं
धात्रिखण्डकैः
दधिमध्वाज्यमिश्रां तु गुडूचीं
चतुरङ्गुलाम् ८४
जुहुयादयुतं योऽसौ शतं जीवति रोगजित्
शनैश्चरदिनेऽश्वत्थं स्पृष्ट्वा
चाष्टोत्तरं शतम् ८५
जपेज्जित्वा सोऽपमृत्युं शतवर्षाणि जीवति
अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि यन्त्रं
त्रैलोक्यमोहनम् ८६
यस्य सन्धारणादेव भवेयुः सर्वसम्पदः
श्वेतभूर्ज्जे लिखेत्पद्मं
द्वात्रिंशत्सिंहसंयुतम् ८७
मध्ये सिंहे स्वबीजं च लिखेत्पूर्ववदेव
तु
श्रीबीजेन तु संवेद्य वलयत्रयसंयुतम् ८८
पाशाङ्कुशैश्च संवेष्ट्य
पूजयेद्यन्त्रमुत्तमम्
त्रैलोक्यमोहनं नाम सर्वकामार्थसाधनम् ८९
चक्रराजं महाराजं सर्वचक्रेश्वरेश्वरम् धारणाज्जयमाप्नोति सत्यं सत्यं न संशयः ९०

अथ यन्त्रान्तरं वक्ष्ये शुणु नारद सिद्धिदम्
अष्टारं विलिखेद्यन्त्रं श्लक्ष्णं कर्णिकया युतम् ९१
मूलमन्त्रं लिखेत्तत्र प्रणवेन समन्वितम् एकाक्षरं नारसिंहं मध्ये चैव ससाध्यकम् ९२
जपेदष्टसहस्रं तु सूत्रेणावेष्ट्य तद्बहिः
स्वर्णरौप्यसुताम्रैश्च वेष्टयेत्क्रमतः सुधीः ९३
लाक्षया वेष्टितं कृत्वा पुनर्मन्त्रेण
मन्त्रयेत्
कण्ठे भुजे शिखायां वा
धारयेद्यन्त्रमुत्तमम् ९४
नरनारीनरेन्द्राश्च सर्वे स्युर्वशगा भुवि
दुष्टास्तं नैव बाधन्ते पिशाचोरगराक्षसाः ९५
यन्त्रराजप्रसादेन सर्वत्र जयमाप्नुयात् अथान्यत्सम्प्रवक्ष्यामि यन्त्रं सर्ववशङ्करम् ९६
द्वादशारं महाचक्रं पूर्ववद्विलिखेत्सुधीः मात्राद्वादशसम्भिन्नदलेन विलिखेद्बुधः ९७

मध्ये मन्त्रं शक्तियुक्तं श्रीबीजेन तु वेष्टयेत्
कालान्तकं नाम चक्रं सुरासुरवशङ्करम् ९८
चक्रमुल्लेखयेद्भूर्जे
सर्वशत्रुनिवारणम्
यस्य धारणमात्रेण सर्वत्र विजयी भवेत् ९९
अथ सर्वेष्टदं ज्वालामालिसंज्ञं वदाम्यहम्
बीजं हृद्भगवान्ङेन्तो नरसिंहाय तत्परम् १००
ज्वालिने मालिने दीप्तदंष्ट्राय अग्निने पदम्
त्राय सर्वादिरक्षोघ्नाय च नः सर्वभूपदम् १०१
हरिर्विनाशनायान्ते सर्वज्वरविनाशनः नामान्ते दहयुग्मं च पचद्वयमुदीरयेत् १०२
रक्षयुग्मं च वर्मास्त्रठद्वयान्तो
ध्रुवादिकः
अष्टषष्ट्यक्षरैः प्रोक्तो ज्वालामाली
मनूत्तमः १०३
पुण्यादिकं तु पूर्वोक्तं
त्रयोदशभिरक्षरैः
पङिक्तभी रुद्र
सङ्ख्याकैरष्टादशभिरक्षरैः १०४
भानुभिः करणैर्मन्त्री वरेरंगानि कल्पयेत्

पूर्वोक्तरूपिणं ज्वालामालिनं नृहरिं
स्मरेत् १०५
लक्षं जपो दशांशं च जुहुयात्कपिलाधृतैः
रौद्रापस्मारभूतादिनाशकोऽय मनूत्तमः १०६
प्राणो माया नृसिहश्च सृष्टिर्ब्रह्मास्त्रमीरितः
षडक्षरो महामन्त्रः सर्वाभीष्टप्रदायकः १०७
मुनिर्ब्रह्मा तथा छन्दः पङिक्तर्देवो नृकेसरी
षड्दीर्घभाजा बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् १०८
पूर्वोक्तेनैव विधिना ध्यानं पूजां समाचरेत्
सिद्धेन मनुनानेन सर्वसिद्धिर्भवेन्नृणाम् १०९
रमाबीजादिकोऽनुष्टुप्
त्रयस्त्रिंशार्णवान्मनुः
प्रजापतिर्मुनिश्च्छन्दोऽनुष्टुप्
लक्ष्मीनृकेसरी ११०
देवता च पदैः सर्वेणाङ्गकल्पनमीरितम्
विन्यस्यैवं तु पञ्चाङ्गं स्वात्मरक्षां
समाचरेत् १११
संस्पृशन् दक्षिणं बाहुं शरभस्य मनुं
जपेत्
प्रणवो हृच्छिवायेति महते शरभाय च ११२

वह्निप्रियान्तो मन्त्रस्तु रक्षार्थे समुदाहृतः
अथवा राममन्त्रान्ते परं क्षद्वितयं
पठेत् ११३
अथवा केशवाद्यैस्तु रक्षां
कुर्यात्प्रयत्नतः
केशवः पातु पादौ मे जङ्घे नारायणोऽवतु ११४
माधवो मे कटिं पातु गोविन्दो गुह्यमेव च नाभिं विष्णुश्च मे पातु जठरं मधुसूदनः ११५
ऊरू त्रिविक्रमः पातु हृदयं पातु मे नरः श्रीधरः पातु कण्ठं च हृषीकेशो मुखं मम ११६
पद्मनाभः स्तनौ पातु शीर्षं दामोदरोऽवतु एवं विन्यस्य चाङ्गेषु जपकाले तु साधकः ११७
निर्भयो जायते भूतवेतालग्रहराक्षसात् पुनर्न्यसेत्प्रयत्नेन ध्यानं कुर्वन्समाहितः ११८
पुरस्तात्केशवः पातु चक्री जांबूनदप्रभः पश्चान्नारायणः शङ्खी नीलजीमूतसन्निभः ११९
ऊर्द्ध्वमिन्दीवरश्यामो माधवस्तु गदाधरः गोविन्दो दक्षिणे पार्श्वे धन्वी चन्द्र प्रभो महान् १२०
उत्तरे हलधृग्विष्णुः

पद्मकिञ्जल्कमसन्निभः आग्नेय्यामरविन्दाक्षो मुसली मधुसूदनः १२१
त्रिविक्रमः खड्गपाणिर्नैरृत्यां ज्वलनप्रभः
वायव्यां माधवो वज्री तरुणादित्यसन्निभः १२२
एशान्यां पुण्डरीकाक्षः श्रीधरः पट्टिशायुधः
विद्युत्प्रभो हृषीकेश ऊर्द्ध्वे पातु
समुद्गरः १२३
अधश्च पद्मनाभो मे सहस्रांशुसमप्रभः
सर्वायुधः सर्वशक्तिः
सर्वाद्यःसर्वतोमुखः १२४
इन्द्रगोपप्रभः पायात्पाशहस्तोऽपराजितः स बाह्याभ्यन्तरे देहमव्याद्दामोदरो हरिः १२५
एवं सर्वत्र निश्छिद्रं नामद्वादशपञ्जरम्
प्रविष्टोऽह न मे किञ्चिद्भयमस्ति कदाचन १२६
एवं रक्षां विधायाथ दुर्द्धर्षो जायते नरः
सर्वेषु नृहरेर्मन्त्रवर्गेष्वेवं विधिर्मतः १२७
पूर्वोक्तविधिना सर्वं ध्यानपूजादिकं

चरेत्
जितं ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन १२८
नमस्तेऽस्तु हृषीकेश महापुरुष ते नमः इत्थं सम्प्रार्थ्य जप्त्वा च पठित्वा विसृजेद्विभुम् १२९
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री जायते सम्पदां
पदम्
जयद्वयं श्रीनृसिंहेत्यष्टार्णोऽय
मनूत्तमः १३०
मुनिर्ब्रह्माथ गायत्री छन्दः
प्रोक्तोऽस्य देवता
श्रीमाञ्जयनृसिंहस्तु
सर्वाभीष्टप्रदायकः १३१
सेन्दुगोविन्दपूर्वेण वियता
सेन्दुनापुनः
षड्दीर्घाढ्ये न कुर्वीत षडंगानि
विशालधीः १३२
ततो ध्यायेद्धृदि विभुं नृसिंहं चन्द्र
शेखरम् १३३
श्रीमन्नृकेसरितनो जगदेकबन्धो
श्रीनीलकण्ठ करुणार्णव सामराज
वह्नीन्दुतीव्रकरनेत्र पिनाकपाणे
शीतांशुशेखर रमेश्वर पाहि विष्णो १३४
ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षाष्टकं मन्त्री दशांशतः

साज्येन पायसान्नेन जुहुयात्प्राग्वदर्चनम् १३५
तारो माया स्वबीजान्ते कर्णोग्रं
वीरमीरयेत्
महाविष्णुं ततो ब्रूयाज्ज्वलन्तं
सर्वतोमुखम् १३६
स्फुरद्द्वयं प्रस्फुरेति द्वयं घोरपदं
ततः
वदेद्घोरतरं ते तु तनुरूपं च ठद्वयम् १३७
प्रचटद्वयमाभाष्य कहयुग्मन च मद्वयम्
बन्धद्वयं घातयेति द्वयं
वर्मास्त्रमीरयेत् १३८
नृसिंहं भीषणं भद्रं मृत्युमृत्युं नमाम्यहम्
पञ्चाशीत्यक्षरो मन्त्रो भजतामिष्टदायकः १३९
ऋषी ह्यघोरब्रह्माणौ तथा त्रिष्टुबनुष्टुभौ
छन्दसी च तथा घोरनृसिंहो देवता मतः १४० ध्यानार्चनादिकं चास्य कुर्यादानुष्टुभं सुधीः
विशेषान्मन्त्रवर्योऽय सर्वरक्षाकरो मतः १४१
बीजं जययुगं
पश्चान्नृसिंहेत्यष्टवर्णवान्
ऋषिः प्रजापतिश्चास्यानुष्टुप्छन्द

उदाहृतम् १४२
विदारणनृसिंहोऽस्य देवता परिकीर्तितः
जं बीजं हं तथा
शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये १४३
दीर्घाढ्येन नृसिंहेन षडङ्गन्यासमाचरेत्
रौद्रं ध्यायेन्नृसिंहं तु
शत्रुवक्षोविदारणम् १४४
नखदंष्ट्रायुधं भक्ताभयदं श्रीनिकेतनम्
तप्तहाटककेशान्तज्वलत्पावकलोचनम् १४५
वज्राधिकनखस्पर्श दिव्यसिंह नमोऽस्तु ते मुनिर्ब्रह्मा समाख्यातोऽनुष्टुप्छन्दः समीरितः १४६
देवतास्य रदार्णस्य दिव्यपूर्वो नृकेसरी पादैश्चतुर्भिः सर्वेण पञ्चाङ्गानि
समाचरेत् १४७
ध्यानपूजादिकं सर्वं प्राग्वत्प्रोक्तं
मुनीश्वर
पूर्वोक्तानि च सर्वाणि कार्याण्यायान्ति
सिद्धताम् १४८
तारो नमो भगवते नरसिंहाय हृच्च ते
जस्तेजसे आविराविर्भव वज्रनखान्ततः १४९
व्रजदंष्ट्रेति कर्मान्ते
त्वासयाक्रन्दयद्वयम्
तमो ग्रसद्वयं पश्चात्स्वाहान्ते चाभयं
ततः १५०
आत्मन्यन्ते च भूयिष्ठा ध्रुवो

बीजान्तिमो मनुः
द्विषष्ट्यर्णोऽस्य मुन्यादि सर्वं
पूर्ववदीरितम् १५१
तारो नृसिंहबीजं च नमो भगवते ततः
नरसिंहाय तारश्च बीजमस्य यदा ततः १५२
रूपाय तारः स्वर्बीजं कूर्मरूपाय तारकम्
बीजं वराहरूपाय तारो बीज नृसिंहतः १५३
रूपाय तार स्वं बीजं वामनान्ते च रूपतः
पापध्रुवत्रयं बीजं रामाय निगमादितः १५४
बीजं कृष्णाय तारान्ते बीजं च कल्किने ततः जयद्वयं ततः शालग्रामान्ते च निवासिने १५५
दिव्यसिंहाय डेन्तः स्यात्स्वयम्भूः पुरुषाय हृत्
तारः स्वं बीजमित्येष महासाम्राज्यदायकः १५६
नृसिंहमन्त्रः खाङ्कार्णो मुनिरत्रिः प्रकीर्तितः
छन्दोऽतिजगती प्रोक्तं देवता कथिता मनोः १५७
दशावतारो नृहरिं बीजं खं शक्तिरव्ययः
षड्दीर्घाढ्येन बीजेन कृत्वाङ्गानि च
भावयेत् १५८
अनेकचन्द्रप्रतिमो लक्ष्मीमुखकृतेक्षणः
दशावतारैः सहितस्तनोतु नृहरिः सुखम् १५९
जपोऽयुतं दशांशेन होमः स्यात्पायसेन तु

प्रागुक्ते पूजयेत्पीठे मूर्तिं सङ्कल्प्य मूलतः १६०
अंगान्यादौ च मत्स्याद्यान्दिग्दलेषु
ततोऽचयेत्
इन्द्राद्यानपि
वज्राद्यान्सम्पूज्येष्टमवाप्नुयात् १६१
सहस्रार्णं महामन्त्रं वक्ष्ये तन्त्रेषु
गोपितम्
तारो माया रमा कामो बीजं क्रोधपदं ततः १६२
मूर्ते नृसिंहशब्दान्ते महापुरुष ईरयेत् प्रधानधर्माधर्मान्ते निगडेतिपदं वदेत् १६३
निर्मोचनान्ते कालेति ततः पुरुष ईरयेत् कालान्तकसदृक्तोयं स्वेश्वरान्ते सदृग्जलम् १६४
श्रान्तान्ते तु निविष्टेति चैतन्यचित्सदा ततः
भासकान्ते तु कालाद्यतीतनित्योदितेति च १६५
उदयास्तमयाक्रान्तमहाकारुणिकेति च हृदयाब्जचतुश्चोक्ता दलान्ते तु निविष्टितः १६६
चैतन्यात्मन्श्चतुरात्मन्द्वादशात्मन्स्ततः परम्
चतुर्विंशात्मन्नन्ते तु
पञ्चविंशात्मन्नित्यपि १६७

बको हरिः सहस्रान्ते मूर्ते एह्येहि शब्दतः
भगवन्नृसिंहपुरुष क्रोधेश्वर रसा सह १६८
स्रवन्दितान्ते पादेति
कल्पान्ताग्निसहस्र च
कोट्याभान्ते महादेव निकायदशशब्दतः १६९
शतयज्ञातलं ज्ञेयं ततश्चामलयुग्मकम्
पिङ्गलेक्षणसटादंष्ट्रा दंष्ट्रायुध
नखायुध १७०
दानवेन्द्रान्तकावह्निणशोणितपदं ततः
संसक्तिविग्रहान्ते तु
भूतापस्मारयातुधान् १७१
सुरासुरवन्द्यमानपादपङ्कजशब्दतः भगवन्व्योमचक्रेश्चरान्ते तु प्रभावप्यय
१७२
रूपेणोत्तिष्ठ चोत्तिष्ठ अविद्यानिचयं दह दहज्ञानैश्वर्यमन्ते प्रकाशययुगं ततः १७३
ॐ सर्वज्ञ अरोषान्ते जम्भाजृम्भ्यवतारकम् सत्यपुरुषशब्दान्ते सदसन्मध्य ईरयेत् १७४
निविष्टं मम दुःस्वप्नभयं निगडशब्दतः भयं कान्तारशब्दान्ते भयं विषपदात्ततः १७५
ज्वरान्ते डाकिनी कृत्याध्वरेवतीभयं ततः अशन्यन्ते भयं दुर्भिक्षभयं मारीशब्दतः १७६
भयं मारीचशब्दान्ते भयं छायापदं ततः

स्कन्दापस्मारशब्दान्ते भयं चौरभयं ततः १७७
जलस्वप्नाग्निभयं गजसिंहभुजङ्गतः
भयं जन्मजरान्ते मरणादिशब्दमीरयेत् १७८
भयं निर्मोचययुगं प्रशमययुगं ततः
ज्ञेयरूपधारणान्ते नृसिंहबृहत्सामतः १७९
पुरुषान्ते सर्वभयनिवारणपदं ततः अष्टाष्टकं चतुःषष्टिः चेटिकाभयमीरयेत् १८०
विद्यावृतस्त्रयस्त्रिंशद्देवताकोटिशब्दतः
नमितान्ते पदपदात्पङ्कजान्वित ईरयेत् १८१ सहस्रवदनान्ते तु सहस्रोदर संवदेत् सहस्रेक्षणशब्दान्ते सहस्रपादमीरयेत् १८२
सहस्रभुज सम्प्रोच्य सहस्रजिह्व संवदेत्
सहस्रान्ते ललाटेति सहस्रायुधतोधरात् १८३
तमःप्रकाशक पुरमथनान्ते तु सर्व च
मन्त्रे राजेश्वरपदाद्विहायसगतिप्रद १८४
पातालगतिप्रदान्ते यन्त्रमर्द्दन ईरयेत् घोराट्टहासहसितविश्वावासपदं ततः १८५
वासुदेव ततोऽक्रूर ततो हयमुखेति च
परमहंसविश्वेश विश्वान्ते तु विडम्बन १८६
निविष्टान्ते ततः प्रादुर्भावकारक ईरयेत् हृषीकेश च स्वच्छन्द निःशेषजीव विन्यसेत् १८७

ग्रासकान्ते
महापश्चात्पिशितासृगितीरयेत् लंपटान्ते खेचरीति सिद्ध्य्न्ते तु
प्रदायक १८८
अजेयाव्यय अव्यक्त ब्रह्माण्डोदर इत्यपि
ततो ब्रह्मसहस्रान्ते
कोटिस्रग्रुण्डशब्दतः १८९
माल पण्डितमुण्डेति मत्स्य कूर्म ततः परम्
वराहान्ते नृसिंहेति वामनान्ते समीरयेत् १९०
त्रैलोक्याक्रमणान्ते तु पादशालिक ईरयेत् रामत्रय ततो विष्णुरूपान्ते धर एव च १९१ तत्त्वत्रयान्ते प्रणवाधारतस्तच्छिखां पदम्
निविष्टवह्निजायान्ते स्वधा चैव ततो वषट् १९२
नेत्र वर्मास्त्रमुच्चार्य्यप्राणाधार इतीरयेत्
आदिदेवपदात्प्राणापानपश्चान्निविष्टितः १९३
पाञ्चरात्रिक दितिज विनिधनान्ते करेति च महामाया अमोघान्ते दर्यं दैत्येन्द्र शब्दतः १९४
दर्यान्ते दलनेत्युक्ता तेजोराशिन् ध्रुवं स्मरः

तेजस्वरान्ते पुरुष्पंङेन्ते सत्यपूरुष १९५
अस्त्रतारोऽच्युतास्त्रं च तारो वाचा सुदेव फट्
तारमायामूर्तेः फट् वः कामः स्वरादिमः १९६
मूर्तेस्त्रमव्ययोबीजं विश्वमूर्तेस्त्रिमव्ययः मायाविश्वात्मने षट् च तारः सौचं तुरात्मने १९७
फट् तारोहं विश्वरूपिन्नस्त्रं च तदनन्तरम्
तारौह्रैपरमान्ते तु ह्रंसफट्प्रणवस्ततः १९८
ह्रः हिरण्यगर्भरूप धारणान्ते च फट् ध्रुवः
ह्रौं अनौपम्यरूपधारिणास्त्रं ध्रुवस्ततः १९९
क्षौं नृसिंहरूपधारिन् ॐ क्लं श्लश्च
स्वरादिकः
ष्टाङ्गविन्यासविन्यस्तमूर्तिधारिंस्ततश्च फट् २००
ह्रौं निसर्गसिद्ध्य्कैरूपधारिंस्ततश्च फट्
तारो वर्मत्रयं संकरं वं चामुकमस्तकम् २०१

खण्डद्वयं खादयेतिद्वयं क्लीं साध्यमानय द्वयं ततो
महात्मन्स्यान्सम्यग्दर्शययुग्मकम् २०२ षड्दीर्घाड्यां स्वबीजं च क्षपितान्ते तु कल्मष
उत्तरायं द्वयं पञ्चबाणबीजानि वोच्चरेत् २०३
नृसिंहान्ते ततो ज्वालात्मने स्वाहा समीरयेत्
नृसिंहान्ते ततः कालात्मने स्वाहा
ध्रुवस्ततः २०४
खबीजं कामबीजं च लक्ष्मीबीजद्वयं ततः
मायातारान्तिमो मन्त्रः
सहस्राक्षरसम्मितः २०५
कपिलोऽस्य मुनिश्छन्दो जगती देवता पुनः
श्रीलक्ष्मीर्नृहरिर्बीजं क्षौं
शक्तिर्वह्निवल्लभा २०६
श्वेतो वर्ण उदात्तश्च स्वरः प्रोक्तो
मनीषिभिः
क्षेत्रं च परमात्मा तु
विनियोगोऽखिलाप्तये २०७
क्षः सहस्रबाहवेन्ते सहस्रायुधधराय च
नृसिहान्तं वह्निजायास्त्रायफट् मन्त्र
ईरितः २०८
अनेन करशुद्धिं च कृत्वाङ्गानि समाचरेत् तारः क्षां च सहस्रान्ते

क्षरशब्दाद्विजृम्भितम् २०९
नृसिंहायाग्निजायान्तो हृदये मनुरीरितः
मारः क्षीं च महातेनुं प्रभान्ते विकरेति
च २१०
नृसिंहायाग्निजायान्ते शिरोमन्त्रः
प्रकीर्तितः
तारः क्षूं तप्तयंहायश्चादृक् केशान्त
ईरयेत् २११
ज्वलत्यावकलो कूर्मो दीर्घा वज्राधिकेति
च
नखस्पर्शाद्दिव्यासिंह नमोऽस्तु भगवन्
हरिः २१२
महाध्वस्त जगद्रूप नृसिंहाय द्वयंद्वयम्
अनेन च शिखा प्रोक्ता कवचं तदनन्तरम् २१३
तारः क्षैं च सुवर्णं ते मदमत्तपदं ततः
विह्वलितनृसिंहाय स्वाहान्तं कवचं
स्मृतम् २१४
तारः क्षौं च सहस्राय विश्वरूपपदं वदेत्
धारणेग्निप्रियान्तोऽय नेत्रमन्त्रः
प्रकीर्तितः २१५
तारो क्षश्च सहस्रान्ते वारावेपदमीरयेत् सहस्रान्ते युधायाथ नृसिंहायाग्निसुन्दरी ११६ अस्त्रमन्त्रः समाख्यातस्ततो ध्यायेन्नृकेसरीम्
उद्यदर्कसहस्राभं त्रीक्षणं भीमभूषणम्

२१७
सुतीक्ष्णाग्रभुजो दण्डेर्दैत्यदारणकं स्मरेत्
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्री सहस्रं पायसेन च २१८
आज्यप्लुतेन जुहुयात्सम्यक्सिद्धो
भवेन्मनुः
प्रागुक्ते वैष्णवे पीठे मूर्तिं
सङ्कल्प्य मूलतः २१९
सम्पूज्य नृहरिं पश्चादादावङ्गानि पूजयेत्
चक्रं शङ्खं च पाशं वाङ्कुशं कुलिशमेव च २२०
गदाकृपाणिक्ष्वेडानि दलेषु परिपूजयेत् लोकेशानपि वज्राद्यान्पूजयेत्तदनन्तरम् २२१
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री प्रयोगान्कर्तुमर्हति
भस्माभिमन्त्रितं कृत्वा ग्रहग्रस्तं
विलेपयेत् २२२
भस्मसंलेपनादेव सर्वग्रहविनाशनम्
अनेनैव विधानेन यक्षराक्षसकिन्नराः २२३
भूतप्रेतपिशाचाश्च नश्यन्त्येव न संशयः पराभिचारकृत्यानि मनुनानेन मन्त्रितम् २२४
भस्म संलेपयेत्सद्यो दुराधर्षो भवेन्नरः

सुदिने स्थापयेत्कुम्भे सर्वतोभद्र
मण्डले २२५
तीर्थतोयेन सम्पूर्य जपेदष्टोत्तरं शतम्
तेनाभिषिक्तो मनुजः सर्वापत्तिं तरेद्
ध्रुवम् २२६
किं बहूक्तेन सर्वेष्टदायकोऽय मनूत्तमः
वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदंष्ट्राय धीमहि
तन्नो नृसिंहः शब्दान्ते वदेच्चैव
प्रचोदयात् २२७
एषा नृसिंहगायत्री सर्वाभीष्टप्रदायिनी एतस्याः स्मरणादेव सर्वपापक्षयो भवेत् २२८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे नृसिंहोपासनामन्त्रगायत्र्यादिनिरूपणं नामैकसप्ततितमोऽध्यायः ७१

अथद्विसप्ततितमोऽध्यायः सनत्कुमार उवाच-
प्रणवो हृदयं विष्णुर्नेन्तः सुरपतिस्तथा महाबलाय स्वाहान्तो मन्त्रो वसुधराक्षरः १
मुनिरिन्दुर्विराट् छन्दो देवता दधिवामनः तारो बीजं तथा शक्तिर्वह्निजाया प्रकीर्तिता २
चन्द्राक्षिरामबाणेषु

नेत्रसङ्ख्यैर्मनूद्भवैः
वर्णैः षडङ्गं कृत्वा च मूर्ध्नि भाले च
नेत्रयोः ३
कर्णयोर्घ्राणयोरोष्ठतालुकण्ठभुजेषु च
पृष्ठे हृद्युदरे नाभौ गुह्ये चोरुस्थले
पुनः ४
जानुद्वये जङ्घयोश्च
पादयोर्विन्यसेत्क्रमात्
अष्टादशैव मन्त्रोत्थास्ततो देवं
विचिन्तयेत् ५
मुक्तागौरं रत्नभूषं चन्द्रस्थं
भृङ्गसन्निभैः
अलकैर्विलसद्वक्त्रं कुम्भं
शुद्धाम्बुपूरितम् ६
दध्यन्नपूर्णचषकं दोर्भ्यां सन्दधतं
भजेत्
लक्षत्रयं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं
घृतप्लुतैः ७
पायसान्नैः प्रजुहुयाद्दध्यन्नेन
यथाविधि
चन्द्रान्ते कल्पिते पीठे पूर्वोक्ते
पूजयेच्च तम् ८
सङ्कल्पमूर्तिमूलेन सम्पूज्य च विधानतः
केसरेषु षडङ्गानि सम्पूज्य दिग्दलेषु च ९
वासुदेवं सङ्कर्षणं प्रद्युम्नमनिरुद्धकम्

कोणपत्रेषु शान्तिं च श्रियं सरस्वतीं
रतिम् १०
ध्यजं च वैनतेयं च कौस्तुभं वनमालिकम्
शङ्खं चक्रं गदां शार्ङ्गं दलेष्वष्टसु
पूजयेत् ११
दलाग्रेषु
केशवादीन्दिक्पालांस्तदनन्तरम्
तदस्त्राणि च सम्पूज्य गजानष्टौ
समर्चयेत् १२
एरावतः पुण्डरीको वामनः कुमुदोऽन्जनः
पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च
दिग्गजाः १३
करिण्योऽभ्रमुकपिलापिङ्गलानुपमाः
क्रमात्
ताम्रकर्णी शुभ्रदन्ती चाङ्गना
ह्यञ्जनावती १४
एवमाराधितो मन्त्री दद्यादिष्टानि
मन्त्रिणे
श्रीकामः पायसाज्येन सहस्रं
जुहुयात्सुधीः १५
महतीं श्रियमाप्नोति
धान्याप्तिर्धान्यहोमतः
शतपुष्पासमुत्थैश्च बीजैर्हुत्वा
सहस्रतः १६
महाभयं नाशयेद्धि नात्र कार्या विचारणा दद्ध्य्दोनेन शुद्धेन हुत्वा मुच्येत

दुर्गतेः १७
ध्यात्वा त्रैविक्रमं रूपं जपेन्मन्त्रं
समाहितः
कारागृहाद्भवेन्मुक्तो बद्धो
मन्त्रप्रभावतः १८
भित्तौ सम्पाद्य देवेशं फलके वा
प्रपूजयेत्
नित्यं सुगन्धकुसुमैर्महतीं
श्रियमाप्नुयात् १९
हुत्वा रक्तोत्पलैर्मन्त्री वशयेत्सकलं
जगत्
अन्नाज्यैर्जुहुयान्नित्यमष्टाविंशतिसङ्ख्यया २०
सिताज्यान्नं च विधिवत्प्राप्नुयादन्नमक्षयम्
अपूपैः षड्रसोपेतैर्हुनेद्वसुसहस्रकम् २१
अलक्ष्मीं च पराभूय महतीं श्रियमाप्नुयात्
जुहुयादयुतं मन्त्री दध्यन्नं च सितान्वितम् २२
यत्र यत्र वसेत्सोऽपि
तत्रान्नगिरिमाप्नुयात्
पद्माक्षरैर्युतं बिल्वान्तिकस्थो
जुहुयान्नरः २३
महालक्ष्मीं स लभते तत्र तत्र न संशयः

जुहुयात्पायसैर्लक्षं वाचस्पतिसमो भवेत् २४
लक्षं जप्त्वा तद्दशांशं पुत्रजीवफलैर्हुनेत्
तत्काष्ठैरेधिते वह्नौ श्रेष्ठं
पुत्रमवाप्नुयात् २५
ससाध्यतारं विलसत्कर्णिकं च सुवर्णकैः
विलसत्केसरं
मन्त्राक्षरद्वन्द्वाष्टपत्रकम् २६
शेषयुग्मार्णान्त्यपत्रं
द्वादशाक्षरवेष्टितम्
तद्बहिर्मातृकावर्णैर्यन्त्रं
सम्पत्प्रदं नृणाम् २७
रक्तं त्रिविक्रमं ध्यात्वा प्रसूनै रक्तवर्णकैः
जुहुयादयुतं मन्त्री सर्वत्र विजयी भवेत् २८
ध्यायेच्चन्द्रासनगतं पद्मानामयुतं हुनेत्
लभेदकण्टकं राज्यं सर्वलक्षणसंयुतम् २९
हुत्वा
लवङ्गैर्मध्वाक्तैरपामार्गदलैस्तु वा
अयुतं साध्यनामाढ्यं स वश्यो जायते
ध्रुवम् ३०
अष्टोत्तरशतं हुत्वा ह्यपामार्गदलैः शुभैः

तावज्जप्त्वा च सप्ताहान्महारोगात्प्रमुच्यते ३१ उहिरत्पदमाभाष्य प्रणवोहीय शब्दतः सर्ववागीश्वरेत्यन्ते प्रवदेदीश्वरेत्यथ ३२
सर्ववेदमयाचिन्त्यपदान्ते सर्वमीरयेत् बोधयद्वितयान्तोऽय मन्त्रस्तारादिरीरितः ३३
ऋषिर्ब्रह्मास्य निर्दिष्टश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् देवता स्याद्धयग्रीवो वागैश्वर्यप्रदो
विभुः ३४
तारेण पादैर्मन्त्रस्य पञ्चाङ्गानि
प्रकल्पयेत्
तुषाराद्रिसमच्छायं तुलसीदामभूषितम् ३५
तुरङ्गवदनं वन्दे तुङ्गसारस्वतप्रदम्
ध्यात्वैवं प्रजपेन्मन्त्रमयुतं
तद्दशांशतः ३६
मध्वक्तैः पायसैर्हुत्वा
विमलादिसमन्विते
पूजयेद्वैष्णवे पीठे मूर्तिं सङ्कल्प्य
मूलतः ३७
कर्णिकायां चतुर्दिक्षु यजेत्पूर्वादितः
क्रमात्
सनन्दनं च सनकं श्रियं च पृथिवीं तथा ३८
तद्बहिर्दिक्षु वेदाश्च षट्कोणेषु

ततोऽचयेत्
निरुक्तं ज्योतिषं पश्चाद्यजेद्व्याकरणं ततः ३९
कल्पं शिक्षां च छन्दांसि वेदाङ्गानि त्विमानि वै
ततोऽष्टदलमूले तु मातरोऽष्टौ समर्चयेत् ४०
वक्रतुण्डादिकानष्टौ दलमध्ये प्रपूजयेत्
दलाग्रेष्वर्चयेत्पश्चात्साधकश्चाष्टभैरवान् ४१
असिताङ्गं रुरुं चैव भीषणं रक्तनेत्रकम्
बटुकं कालदमनं दन्तुरं विकटं तथा ४२
तद्बहिः षोडशदलेष्ववतारान्हरेर्दश
शङ्खं चक्रं गदां पद्मं नन्दकं
शार्ङ्गमेव च ४३
तद्बहिर्भूगृहे शक्रमुखान्दश
दिगीश्वरान्
वज्राद्यांस्तद्बहिश्चेष्ट्वा द्वारेषु
च ततः क्रमात् ४४
महागणपतिं दुर्गां क्षेत्रेशं बटुकं तथा
समस्तप्रकटाद्याश्च
योगिन्यस्तद्बहिर्भवेत् ४५
तद्बहिः सप्त नद्यश्च तद्बाह्ये तु
ग्रहान्नव
तद्बाह्ये पर्वतानष्टौ नक्षत्राणि च
तद्बहिः ४६

एवं पञ्चदशावृत्त्या सम्पूज्य तुरगाननम् वागीश्वरसमो वाचि धनैर्धनपतिर्भवेत् ४७
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री
प्रयोगान्कर्तुमर्हति
अष्टौत्तरसहस्रं तु शुद्धं
वार्यभिमन्त्रितम् ४८
बीजेन मासमात्रं यः पिबेद्धीमान्
जितेन्द्रियः
जन्ममूकोऽपि स नरो वाक्सिद्धिं लभते
ध्रुवम् ४९
वियद्भृगुस्थमर्धीराबिन्दुमद्बीजमीरितम्
चन्द्रसूर्योपरागे तु पात्रे रुक्ममये
क्षिपेत् ५०
दुग्धं वचां ततो मन्त्री कण्ठमात्रोदके
स्थितः
स्पर्शाद्विमोक्षपर्यन्तं
प्रजपेन्मन्त्रमादरात् ५१
पिबेत्तत्सर्वमचिरात्तस्य सारस्वतं
भवेत्
ज्योतिष्मतीलताबीजं
दिनेष्वेकैकवर्द्धितम् ५२
अष्टोत्तरशतं यावद्भक्षयेदभिमन्त्रितम् सरस्वत्यवतारोऽसौ सत्यं स्याद्भुवि मानवः ५३
किं बहूक्तेन विप्रेन्द्र मनोरस्य

प्रसादतः
सर्ववेदागमादीनां व्याख्याता ज्ञानवान् भवेत् ५४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने सनत्कुमारविभागे तृतीयपादे हयग्रीवोपासनानिरूपणं नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

अथत्रिसप्ततितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथ रामस्य मनवो वक्ष्यन्ते सिद्धिदायकाः येषामाराधनान्मर्त्यास्तरन्ति भवसागरम् १
सर्वेषु मन्त्रवर्येषु श्रेष्ठं वैष्णवमुच्यते
गाणपत्येषु सौरेषु शाक्तशैवेष्वभीष्टदम् २
वैष्णवेष्वपि मन्त्रेषु राममन्त्राः फलाधिकाः
गाणपत्यादिमन्त्रेभ्यः
कोटिकोटिगुणाधिकाः ३
विष्णुशय्यास्थितो
वह्निरिन्दुभूषितमस्तकः
रामाय हृदयान्तोऽय महाघौघविनाशनः ४
सर्वेषु राममन्त्रेषु ह्यतिश्रेष्ठः षडक्षरः

ब्रह्महत्या सहस्राणि ज्ञाताज्ञातकृतानि
च ५
स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानि च
कोटिकोटिसहस्राणि ह्युपपापानि यानि वै ६
मन्त्रस्योच्चारणात् सद्यो लयं यान्ति न
संशयः
ब्रह्मा मुनिः स्याद् गायत्री छन्दो
रामश्च देवता ७
आद्यं बीजं च
हृच्छक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये
षड्दीर्घभाजा बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् ८
ब्रह्मरन्ध्रे भ्रुवोर्मध्ये
हृन्नाभ्योर्गुह्यपादयोः
मन्त्रवर्णान् क्रमान्न्यस्य केशवादीन्
प्रविन्यसेत् ९
पीठन्यासादिकं कृत्वा ध्यायेद्धृदि
रघूत्तमम्
कालाम्भोधरकान्तं च वीरासनसमास्थितम् १०
! दक्षहस्ते दधतं जानुनीतरम्
सरोरुहकरां सीतां विद्युदाभां च
पार्श्वगाम् ११
पश्यन्तीं रामवक्त्राब्जं
विविधाकल्पभूषिताम्
ध्यात्वैवं प्रजपेद्वर्णलक्षं मन्त्री
दशांशतः १२
कर्मलैर्जुहुयाद्वह्नौ

ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्तः पूजयेद्वैष्णवे पीठे विमलादिसमन्विते १३
मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य तस्यामावाह्य
साधकः
सीतां वामे समासीनां तन्मन्त्रेण
प्रपूजयेत् १४
रमासीतापदं ङेऽन्त द्विठान्तो जानकीमनुः
अग्नेः शार्ङ्गं च सम्पूज्य शरान्
पार्श्वद्वयेऽचयेत् १५
केशरेषु षडङ्गानि
पत्रेष्वेतान्समर्चयेत्
हनुमन्तं च सुग्रीवं भरतं सविभीषणम् १६
लक्ष्मणाङ्गदशत्रुघ्नान् जाम्बवन्तं
क्रमात्पुनः
वाचयन्तं हनूमन्तमग्रतो धृतपुस्तकम् १७
यजेद्भरतशत्रुघ्नौ पार्श्वयोर्धृतचामरौ
धृतातपत्रं हस्ताभ्यां लक्ष्मणं
पृष्ठतोऽचयेत् १८
ततोऽष्टपत्रे सृष्टिं च जयन्तं विजयं तथा
सुराष्ट्रं राष्ट्रपालं च अकोपं
धर्मपालकम् १९
सुमन्तं चेति सम्पूज्य लोकेशानायुधैर्युतान्
एवं रामं समाराध्य जीवन्मुक्तः प्रजायते २०
चन्दनाक्तैः प्रजुहुयाज्जातीपुष्पैः

समाहितः
राजवश्याय कमलैर्धनधान्यादिसिद्धये २१
लक्ष्मीकामः
प्रजुहुयात्प्रसूनैर्बिल्वसम्भवैः
आज्याक्तैर्नीलकमलैर्वशयेदखिलं जगत् २२
घृताक्तशतपर्वीभिर्दीर्घायुश्च निरामयः
रक्तोत्पलानां होमेन धनं प्राप्नोति
वाञ्छितम् २३
पालाशकुसुमैर्हुत्वा मेधावी जायते नरः
तज्जप्ताम्भः पिबेत् प्रातर्वत्सरात्
कविराड् भवेत् २४
तन्मन्त्रितान्नं भुञ्जीत
महारोगप्रशान्तये
रोगोक्तौषधहोमेन तद्रोगान्मुच्यते
क्षणात् २५
नदीतीरे च गोष्ठे वा जपेल्लक्षं पयोव्रतः
पायसेनाज्ययुक्तेन हुत्वा
विद्यानिधिर्भवेत् २६
परिक्षीणाधिपत्यो यः शाकाहारो जलान्तरे
जपेल्लक्षं च जुहुयाद्
बिल्वपुष्पैर्दशांशतः २७
तदैव पुनराप्नोति स्वाधिपत्यं न संशयः
उपोष्य गङ्गातीरान्ते स्थित्वा लक्षं
जपेन्नरः २८
दशांशं कमलैर्हुत्वा बिल्वोत्थैर्वा प्रसूनकैः

मधुरत्रयसंयुक्तै राज्यश्रियमवाप्नुयात् २९
मार्गमासे जले स्थित्वा कन्दमूलफलाशनः लक्षं जप्त्वा दशांशेन पायसैर्जुहुयाद्वसौ ३०
श्री रामचन्द्रसदृशः पुत्रः पौत्रोऽपि जायते
अन्येऽपि बहवः सन्ति प्रयोगा मन्त्रराजके ३१
किन्तु प्रयोगकर्तॄणां परलोको न विद्यते षट्कोणं वसुपत्रं च तद्बाह्यार्कदलं लिखेत् ३२
षट् कोणेषु षडर्णानि मन्त्रस्य विलिखेद्
बुधः
अष्टपत्रे तथाष्टार्णांल्लिखेत्
प्रणवगर्भितान् ३३
कामबीजं रविदले मध्ये मन्त्रावृताभिधाम्
सुदर्शनावृतं बाह्ये दिक्षु युग्मावृतं
तथा ३४
वज्रोल्लसद्भूमिगेहं
कन्दर्पाङ्कुशपाशकैः
भूम्या च विलसत्कोणं यन्त्रराजमिदं
स्मृतम् ३५
भूर्जेऽष्टगन्धैः संलिख्य पूजयेदुक्तवर्त्मना
षट् कोणेषु

दलार्काब्जान्यावेष्टवृतयुग्मतः ३६
केशरेष्वष्टपत्रस्य स्वरद्वन्द्वं
लिखेद् बुधः
बहिस्तु मातृकां चैव मन्त्रं
प्राणनिधायनम् ३७
यन्त्रमेतच्छुभे घस्रे कण्ठे वा दक्षिणे
भुजे
मूर्ध्नि वा धारयेन्मन्त्री सर्वपापैः
प्रमुच्यते ३८
सुदिने शुभनक्षत्रे सुदेशे शल्यवर्जिते वश्याकर्षणविद्वेषद्रावणोच्चाटनादिकम् ३९
पुष्यद्वयं तथादित्याद्रार्म!घासु
यथाक्रमम्
दूर्वोत्था लेखनी वश्ये तथाकृष्टौ
करञ्जजा ४०
नरास्थिजा मारणे तु स्तम्भने राजवृक्षजा
शान्तिपुष्ट्यायुषां सिद्ध्यै
सर्वापच्छमनाय च ४१
विभ्रमोत्पादने चैव शिलायां विलिखेद्
बुधः
खरचर्मणि विद्वेषे ध्वजे तूच्चाटनाय च ४२
शत्रूणां ज्वरसन्तापशोकमारणकर्मणि
पीतवस्त्रं लिखित्वा तु
साधयेत्साधकोत्तमः ४३
वश्याकृष्टौ चाष्टगन्धैः सम्पूज्य च

यथाविधि
चिताङ्गारादिना चैव ताडनोच्चाटनादिकम् ४४
विषार्कक्षीरयोगेन मारणं भवति ध्रुवम्
लिखित्वैवं यन्त्रराजं
गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ४५
त्रिलोहवेष्टितं कृत्वा
धारयेत्साधकोत्तमः
बीजं रामाय ठद्वन्द्वं मन्त्रोऽय
रसवर्णकः ४६
महासुदर्शनमनुः कथ्यते सिद्धिदायकः
सुदर्शनमहाशब्दाच्चक्रराजेश्वरेति च ४७
दुष्टान्तकदुष्टभयानकदुष्टभयङ्करम् छिन्धिद्वयं भिन्धियुग्मं विदारययुगं ततः ४८
परमन्त्रान् ग्रसद्वन्द्वं भक्षयद्वितयं
ततः
त्रासयद्वितयं वर्मास्त्राग्निजायान्तिमो मनुः ४९
अष्टषष्ट्यक्षरः प्रोक्तो
यन्त्रसंवेष्टने त्वयम्
तारो हृद्भगवान् ङेन्तो ङेन्तो हि
रघुनन्दनः ५०
रक्षोघ्नविशदायान्ते मधुरादिप्रसन्न च
वरदानायामितान्ते तेजसेपदमीरयेत् ५१
बालायान्ते तु रामाय विष्णवे हृदयान्तिमः सप्तचत्वारिंशदर्णो मालामन्त्रोऽयमीरितः

५२
विश्वामित्रो मुनिश्चास्य गायत्री छन्द ईरितम्
श्रीरामो देवता बीजं ध्रुवः शक्तिश्च
ठद्वयम् ५३
षड्दीर्घस्वरयुग्मायाबीजेनाङ्गानि
कल्पयेत्
ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् ५४
अयमाराधितो मन्त्रः
सर्वान्कामान्प्रयच्छति
स्वकामसत्यवाग्लक्ष्मीताराढ्यः
पञ्चवर्णकः ५५
षडक्षरः षड्विधः स्याच्चतुर्वर्गफलप्रदः
ब्रह्मा सम्मोहनः
शक्तिर्दक्षिणामूर्तिसंज्ञकः ५६
अगस्त्यः श्रीशिवः प्रोक्तास्ते तेषां
मुनयः क्रमात्
अथवा कामबीजादेर्विश्वामित्रो मुनिः
स्मृतः ५७
छन्दः प्रोक्तं च गायत्री श्रीरामो देवता
पुनः
बीजशक्तिराधमान्त्यं मन्त्रार्णैः
स्यात्षडङ्गकम् ५८
बीजैः षड्दीर्घयुक्तैर्वा मन्त्रार्णान्पूर्ववन्न्यसेत् ध्यायेत्कल्पतरोर्मूले सुवर्णमयमण्डपे

५९
पुष्पकाख्यविमानान्तः सिंहासनपरिच्छदे पद्मे वसुदले देवमिन्द्रनीलसमप्रभम् ६० वीरासनसमासीनं ज्ञानमुद्रोपशोभितम् वामोरुन्यस्ततद्धस्तसीतालक्ष्मणसेवितम् ६१
रत्नाकल्पं विभुं ध्यात्वा वर्णलक्षं जपेन्मनुम्
यद्वा स्मारादिमन्त्राणां जयाभं च हरिं स्मरेत् ६२
यजनं काम्यकर्माणि सर्वं कुर्यात्
षडर्णवत्
रामश्च चन्द्रभद्रान्तो ङेनमोन्तो
ध्रुवादिकः ६३
मन्त्रावष्टाक्षरौ ह्येतौ तारान्त्यौ
चेन्नवाक्षरौ
एतेषां यजनं सर्वं कुर्यान्मन्त्री
षडर्णवत् ६४
जानकीवल्लभो ङेन्तो द्विठान्तः कवचादिकः
दशार्णोऽय महामन्त्रो वशिष्टोऽस्य मुनिः
स्वराट् ६५
छन्दश्च देवता सीता पतिर्बीजं तथादिमम्
स्वाहा शक्तिश्च कामेन कुर्यादङ्गानि षट्
क्रमात् ६६
शिरोललाटभ्रूमध्यतालुकण्ठेषु हृद्यपि नाभ्यङिघ्रजानुपादेषु

दशार्णान्विन्यसेन्मनोः ६७ अयोध्यानगरे रत्नचित्रसौवर्णमण्डपे मन्दारपुष्पैराबद्धविताने तोरणान्विते ६८
सिंहासनसमासीनं पुष्पकोपरि राघवम् रक्षोभिर्हरिभिर्देवैः सुविमानगतैः शुभैः ६९
संस्तूयमानं मुनिभिः प्रह्वैश्च परिसेवितम्
सीतालङ्कृतवामाङ्गं लक्ष्मणेनोपशोभितम् ७०
श्यामं प्रसन्नवदनं सर्वाभरणभूषितम् एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्री वर्णलक्षं
समाहितः ७१
दशांशः कमलैर्होमो यजनं च षडर्णवत्
रामो ङेन्तो धनुष्पाणिर्ङैन्तोऽन्ते
वह्निसुन्दरी ७२
दशाक्षरोऽय मन्त्रोऽस्य मुनिर्ब्रह्मा
विराट् पुनः
छन्दस्तु देवता प्रोक्तो रामो
राक्षसमर्दनः ७३
आद्यं बीजं द्विठः शक्तिर्बीजेनाङ्गानि
कल्पयेत्
वर्णन्यासं तथा ध्यानं
पुरश्चर्यार्चनादिकम् ७४
दशाक्षरोक्तवत् कुर्याच्चापबाणधरं

स्मरेत्
तारो नमो भगवते रामान्ते चन्द्रभद्रकौ ७५
ङेन्तावर्काक्षरौ मन्त्रौ ऋषिध्यानादि पूर्ववत्
श्रीपूर्वं जयपूर्वं च तद् द्विधा रामनाम च ७६
त्रयोदशाक्षरो मन्त्रो मुनिर्ब्रह्मा विराट् स्मृतम्
छन्दस्तु देवता प्रोक्तो रामः पापौघनाशनः ७७
षडङ्गानि प्रकुर्वीत द्विरावृत्या पदत्रयैः
ध्यानार्चनादिकं सर्वं ह्यस्य
कुर्याद्दशार्णवत् ७८
तारो नमो भगवते रामायान्ते महापदम्
पुरुषाय हृदन्तोऽय मनुरष्टादशाक्षरः ७९
विश्वामित्रो मुनिश्छन्दो धृती रामोऽस्य
देवता
तारो बीजं नमः शक्तिश्चन्द्राक्ष्यब्ध्यग्निषड्भुजैः ८०
वर्णैर्मन्त्रोत्थितैः कुर्यात्
षडङ्गानि समाहितः
निश्शाणभेरीपटहशङ्खतुर्यादिनिःस्वनैः ८१
प्रवृत्तनृत्ये परितो जयमङ्गलभाषिते
चन्दनागरुकस्तूरीकर्पूरादिसुवासिते ८२

नानाकुसुमसौरभ्यवाहिगन्धवहान्विते
देवगन्धर्वनारीभिर्गायन्तीभिरलङ्कृते ८३
सिंहासने समासीनं पुष्पकोपरि राघवम्
सौमित्रिसीतासहितं जटामुकुटशोभितम् ८४
चापबाणधरं श्यामं ससुग्रीवविभीषणम् हत्वा रावणमायान्तं कृतत्रैलोक्यरक्षणम् ८५
एवं ध्यात्वा जपेद्वर्णं लक्षं मन्त्री
दशांशतः
घृताक्तैः पायसैर्हुत्वा पूजनं
पूर्ववच्चरेत् ८६
प्रणवो हृदयं सीतापतये तदनन्तरम्
रामाय हनयुग्मान्ते
वर्मास्त्राग्निप्रियान्तिमः ८७
एकोनविंशद्वर्णोऽय मन्त्रः
सर्वार्थसाधकः
विश्वामित्रो मुनिःश्चास्यानुष्टुप्छन्द
उदाहृतम् ८८
देवता रामभद्रो जं बीजं शक्तिर्नम इति
मन्त्रोत्थितैः क्रमाद्वर्णैस्ततो
ध्यायेच्च पूर्ववत् ८९
पूजनं काम्यकर्मादि सर्वमस्य षडर्णवत्
तारः स्वबीजं कमला रामभद्रेति संपठेत् ९०
महेष्वासपदान्ते तु रघुवीर नृपोत्तम
दशास्यान्तकशब्दान्ते मां रक्ष देहि
संपठेत् ९१

परमान्ते मे श्रियं स्यान्मन्त्रो बाणगुणाक्षरः
बीजैर्वियुक्तो द्वात्रिंशदर्णोऽय फलदायकः ९२
विश्वामित्रो मुनिश्चास्यानुष्टुप्छन्द
उदाहृतम्
देवता रामभद्रोऽत्र बीजं स्वं
शक्तिरिन्दिरा ९३
बीजत्रयाद्यैः कुर्वीत पदैः सर्वेण
मन्त्रवित्
पञ्चाङ्गानि च विन्यस्य
मन्त्रवर्णान्क्रमान्न्यसेत् ९४
मूर्ध्नि भाले दृशोः श्रोत्रे गण्डयुग्मे
सनासिके
आस्ये दोःसन्धियुगले स्तनहृन्नाभिषु
क्रमात् ९५
कटौ मेढ्रे
पायुपादसन्धिष्वर्णान्न्यसेन्मनोः
ध्यानार्चनादिकं चास्य
पूर्ववत्समुपाचरेत् ९६
लक्षत्रयं पुरश्चर्या पायसैर्हवनं मतम्
ध्यात्वा रामं पीतवर्णं जपेल्लक्षं
समाहितः ९७
दशांशं कमलैर्हुत्वा धनैर्धनपतिर्भवेत् तारो माया रमाद्वन्द्वं दशरथाय हृच्च वै ९८

एकादशाक्षरो मन्त्रो मुन्याद्यर्चास्य पूर्ववत्
त्रैलोक्यान्ते तु नाथाय हृदन्तो
वसुवर्णवान् ९९
अस्यापि पूर्ववत्सर्वं
न्यासध्यानार्चनादिकम्
आञ्जनेयपदान्ते तु गुरवे हृदयान्तिमः १००
मन्त्रो नवाक्षरोऽस्यापि यजनं पूर्ववन्मतम्
ङेन्तं रामपदं पश्चाद्धृदयं पञ्चवर्णवत् १०१
मुनिध्यानार्चनं चास्य प्रोक्तं सर्वं षडर्णवत्
रामान्ते चन्द्रभद्रौ च ङेन्तौ पावकवल्लभा १०२
मन्त्रौ द्वौ च समाख्यातौ
मुन्याद्यर्चादि पूर्ववत्
वह्निः शेषान्वितश्चैव चन्द्र
भूषितमस्तकः १०३
एकाक्षरो रघुपतेर्मन्त्रः
कल्पद्रुमोऽपरः
ब्रह्मा मुनिः स्याद्गायत्री छन्दो
रामोऽस्य देवता १०४
षड्दीर्घाढ्येन मन्त्रेण षडङ्गानि
समाचरेत्
सरयूतीरमन्दारवेदिकापङ्कजासने १०५

श्यामं वीरासनासीनं ज्ञानमुद्रोपशोभितम् वामोरुन्यस्ततद्धस्तं सीतालक्ष्मणसंयुतम् १०६ अवेक्षमाणमात्मानं मन्मथामिततेजसम् शुद्धस्फटिकसङ्काशं केवलं मोक्षकांक्षया १०७
चिन्तयेत्परमात्मानमृतुलक्षं जपेन्मनुम् सर्वं षडर्णवच्चास्य होमनित्यार्चनादिकम् १०८
वह्निः शेषासनो भान्तः केवलो द्व्यक्षरो
मनुः
एकाक्षरोक्तवत्सर्वं
मुनिध्यानार्चनादिकम् १०९
तारमानारमानङ्गचास्त्रबीजैर्द्विवर्णकःत्र्यक्षरो मन्त्रराजः स्यात्षड्विधः
सकलेष्टदः ११०
द्व्यक्षरश्चन्द्रभद्रान्तो
द्विविधश्चतुरक्षरः
एकार्णोक्तवदेतेषां
मुनिध्यानार्चनादिकम् १११
तारो रामश्चतुर्थ्यन्तो वर्मास्त्रं
वह्निवल्लभा
अष्टार्णोऽय महामन्त्रो मुन्याद्यर्चा
षडर्णवत् ११२
तारो माया हृदन्ते स्याद्रामाय प्रणवान्तिमः

शिवोमाराममन्त्रोऽयमष्टार्णः सर्वसिद्धिदः ११३
ऋषिः सदाशिवः प्रोक्तो गायत्री छन्द
ईरितम्
शिवोमारामचन्द्रोऽत्र देवता
परिकीर्त्तितः ११४
षड्वीर्ययामाय यातु
ध्रुवपञ्चार्णयुक्तया
षडङ्गानि विधायाथ ध्यायेद्धृदि
सुरार्चितम् ११५
रामं त्रिनेत्रं सोमार्द्धधारिणं शूलिनं वरम्
भस्मोद्धूलितसर्वाङ्गं कपर्दिनमुपास्महे ११६
रामाभिरामां सौन्दर्यसीमां सोमावतंसिनीम्
पाशाङ्कुशधनुर्बाणधरां ध्यायेत्त्रिलोचनाम् ११७
एवं ध्यात्वा जपेद्वर्णलक्षं
त्रिमधुरान्वितैः
बिल्वपत्रैः फलैः पुष्पैस्तिलैर्वा
पङ्कजैर्हुनेत् ११८
स्वयमायान्ति निधयः सिद्धयश्च
सुरेप्सिताः
तारो माया च भरताग्रजराममनोभवः ११९
वह्निजायाद्वादशार्णो मन्त्रः

कल्पद्रुमोऽपरः
अङ्गिराश्च मुनिश्छन्दो गायत्री देवता पुनः १२०
श्रीरामो भुवनाबीजं स्वाहाशक्तिः समीरितः चन्द्रै
कमुनिभूनेत्रैर्मन्त्रार्णैरङ्गकल्पनम् १२१
ध्यानपूजादिकं चास्य सर्वं कुर्यात्षडर्णवत्
प्रणवो हृदयं सीतापते रामश्च ङेन्तिमः १२२
हनद्वयान्ते वर्मास्त्रं मन्त्रः षोडशवर्णवान्
अगस्त्योऽस्य मुनिश्छन्दो बृहती देवता पुनः १२३
श्रीरामोऽह तथा बीजं रां शक्तिः
सुमुदीरिता
रामाब्धिवह्निवेदाक्षिवर्णैः
पञ्चाङ्गकल्पना १२४
ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य कुर्यात्षडर्णवत्
तारो हृच्चैव ब्रह्मण्यसेव्याय पदमीरयेत् १२५
रामायाकुण्ठशब्दान्तं तेजसे च समीरयेत् उत्तमश्लोकधुर्याय स्वं भृगुः कामिकान्वितः १२६

दण्डार्पितां प्रिये मन्त्रो रामरामाक्षरो मतः
ऋषिः शुक्रस्तथानुष्टुप्छन्दो रामोऽस्य देवता १२७
पादैः सर्वेण पञ्चाङ्गं कुर्याच्छेषं षडर्णवत्
लक्षं जपो दशांशेन जुहुयात्पायसैः सुधीः १२८
सिद्धमन्त्रस्य भुक्तिः स्यान्मुक्तिः पातकनाशनम्
आदौ दाशरथायान्ते विद्महे पदमुच्चरेत् १२९
ततः सीतावल्लभाय धीमहीति समुच्चरेत् तन्नो रामः प्रचो वर्णो दयादिति च संवदेत् १३०
एषोक्ता रामगायत्री सर्वाभीष्टफलप्रदा पद्मासीतापदं ङेन्तं ठद्वयान्तः षडक्षरः १३१
वाल्मीकिश्च मुनिश्छन्दो गायत्री देवता पुनः
सीता भगवती प्रोक्ता श्रीं बीजं वह्निसुन्दरी १३२
शक्तिः षड्दीर्घयुक्तेन बीजेनाङ्गानि
कल्पयेत्
ततो ध्यायेन्महादेवीं सीतां
त्रैलोक्यपूजिताम् १३३

तप्तहाटकवर्णाभां पद्मयुग्मं करद्वये सद्रत्नभूषणस्फूर्जद्दिव्यदेहां शुभात्मिकाम् १३४
नानावस्त्रां शशिमुखीं पद्माक्षीं
मुदितान्तराम्
पश्यन्तीं राघवं पुण्यं शय्यार्घ्यां
षड्गुणेश्वरीम् १३५
एवं ध्यात्वा जपेद्वर्णलक्षं मन्त्री
दशांशतः
जुहुयात् कमलैः फुल्लैः पीठे पूर्वोदिते
यजेत् १३६
मूर्तिं सङ्कल्प्य मूलेन तस्यामावाह्य
जानकीम्
सम्पूज्य दक्षिणे
राममभ्यर्च्याग्रेऽनिलात्मजम् १३७
पृष्ठे लक्ष्मणमभ्यर्च्य
षट्कोणेष्वङ्गपूजनम्
पत्रेषु मन्त्रिमुख्यांश्च बाह्मे
लोकेश्वरान्पुनः १३८
वज्राद्यानपि सम्पूज्य सर्वसिद्धीश्वरो
भवेत्
जातीपुष्पैश्चन्दनाक्तै राजवश्याय
होमयेत् १३९
कमलैर्धनधान्याप्तिर्नीलाब्जैर्वशयन् जगत्
बिल्वपत्रैः श्रियःप्रात्यै दूर्वाभी

रोगशान्तये १४०
किं बहूक्तेन सौभाग्यं पुत्रान्पौत्रान्परं सुखम्
धनं धान्यं च मोक्षं च सीताराधनतो लभेत् १४१
शक्रः सेन्दुर्लक्ष्मणाय हृदयं सप्तवर्णवान्
अगस्त्योऽस्य मुनिश्छन्दो गायत्री देवता पुनः १४२
लक्ष्मणाख्यो महावीरश्चाढ्यं हृद्बीजशक्तिके
षड्दीर्घाढ्येन बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् १४३
द्विभुजं स्वर्णरुचिरतनुं पद्मनिभेक्षणम्
धनुर्बाणकरं रामसेवासंसक्तमानसम् १४४
ध्यात्वैवंप्रजपेद्वर्णलक्षं मन्त्री
दशांशतः
मध्वाक्तैः पायसैर्हुत्वा रामपीठे
प्रपूजयेत् १४५
रामवद्यजनं चास्य सर्वसिद्धिप्रदो ह्ययम् साकल्यं रामपूजाया यदीच्छेन्नियतं नरः १४६
तेन यत्नेन कर्त्तव्यं लक्ष्मणार्चनमादरात्
श्रीरामचंद्रभेदास्तु बहवः सन्ति

सिद्धिदाः १४७
तत्साधकैः सदा कार्यं लक्ष्मणाराधनं शुभम्
अष्टोत्तरसहस्रं वा शतं वा सुसमाहितैः १४८
लक्ष्मणस्य मनुर्जप्यो मुमुक्षुभिरतन्द्रितैः
अजप्त्वा लक्ष्मणमनुं राममन्त्रान्
जपन्ति ये १४९
न तेषां जायते सिद्धिर्हानिरेव पदे पदे
यो जपेल्लक्ष्मणमनुं
नित्यमेकान्तमास्थितः १५०
मुच्यते सर्वपापेभ्यः
सर्वान्कामानवाप्नुयात्
जयप्रधानो मन्त्रोऽय
राज्यप्राप्त्यैकसाधनम् १५१
नष्टराज्याप्तये मन्त्रं जपेल्लक्षं
समाहितः
सोऽचिरान्नष्टराज्यं स्वं प्राप्नोत्येव
न संशयः १५२
ध्यायन्राममयोध्यायामभिषिक्तमनन्यधीः
पञ्चायुतं मनुं जप्त्वा
नष्टराज्यमवाप्नुयात् १५३
नागपाशविनिर्मुक्तं ध्यात्वा लक्ष्मणमादरात्
अयुतं प्रजपेमन्मन्त्रं निगडान्मुच्यते

ध्रुवम् १५४
वातात्मजेनानीताभिरोषधीभिर्गतव्यथम्
ध्यात्वा लक्षं जपन्मन्त्रमल्पमृत्युं
जयेद्ध्रुवम् १५५
घातयन्तं मेघनादं ध्यात्वा लक्षं जपेन्मनुम्
दुर्जयं वापि वेगेन जयेद्रिपुकुलं महत् १५६
ध्यात्वा
शूर्पणखानासाछेदनोद्युक्तमानसम् सहस्रं प्रजपेन्मन्त्रं पुरुहूतादिकान्
जयेत् १५७
रामपादाब्जसेवार्थं कृतोद्योगमथो स्मरन्
प्रजपँ ल्लक्षमेकान्ते
महारोगात्प्रमुच्यते १५८
त्रिमासं विजिताहारो नित्यं सप्तसहस्रकम्
अष्टोत्तरशतैः पुष्पैर्निश्छिद्रै
शातपत्रकैः १५९
पूजयित्वा विधानेन पायसं च सशर्करम्
निवेद्य प्रजपेन्मन्त्रं
कुष्ठरोगात्प्रमुच्यते १६०
विजने विजिताहारः षण्मासं विधिनामुना
क्षयरोगात्प्रमुच्येत सत्यं सत्यं न
संशयः १६१
अभिमन्त्र्य जलं प्रातर्मन्त्रेण त्रिः समाहितः

त्रिसन्ध्यं वा पिबेन्नित्यं मुच्यते
सर्वरोगतः १६२
दारिद्रयं! च पराभूतं जायते धनदोपमः
विषादिदोषसंस्पर्शो न भवेत्तु कदाचन १६३
मनुना मन्त्रितैस्तोयैः प्रत्यहं
क्षालयेन्मुखम्
मुखनेत्रादिसम्भूताञ्जयेद्रोगांश्च
दारुणान् १६४
पीत्वाभिमन्त्रितं त्वम्भः कुक्षिरोगान्
जयेद्ध्रुवम्
लक्ष्मणप्रतिमां कृत्वा दद्याद्भक्त्या
विधानतः १६५
स सर्वेभ्योऽथ रोगेभ्यो मुच्यते नात्र
संशयः
कन्यार्थी विमलापाणिग्रहणासक्तमानसः १६६
ध्यायन् लक्षं जपेन्मन्त्री अब्जैर्हुत्वा दशांशतः
ईप्सितां लभते कन्यां शीघ्रमेव न संशयः १६७
दीक्षितं जृम्भणास्त्राणां मन्त्रेषु नियतव्रतम्
ध्यात्वा च विधिवन्नित्यं जपेन्मासत्रयं
मनुम् १६८
पूजापुरःसरं सप्तसहस्रं विजितेन्द्रियः
सर्वासामपि विद्यानां तत्त्वज्ञो जायते
नरः १६९

विश्वामित्रक्रतुवरे कृताद्भुतपराक्रमम् ध्यायँ ल्लक्षं जपेन्मन्त्रं मुच्यते महतो भयात् १७०
कृतनित्यक्रियः शुद्धस्त्रिकालं
प्रजपेन्मनुम्
सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परं
पदम् १७१
दीक्षितो विधिवन्मन्त्री
गुणैर्विगतकल्मषः
स्वाचारनियतो दान्तो गृहस्थो
विजितेन्द्रियः १७२
एहिकाननपेक्ष्यैव निष्कामो
योऽचयेद्विभुम्
स सर्वान्पुण्यपापौघान्दग्ध्वा
निर्मलमानसः १७३
पुनरावृत्तिरहितः शाश्वतं पदमश्नुते
सकामो वान्छितान् लब्ध्वा भुक्त्वा
भोगान् मनोगतान् १७४
जातिस्मरश्चिरं भूत्वा याति विष्णोः परं
पदम्
निद्राचन्द्रान्विता पश्चाद्भरताय
हृदन्तिमः १७५
सप्ताक्षरो मनुश्चास्य मुन्याद्यर्चादि
पूर्ववत्
बकः सेन्दुश्च शत्रुघ्नपरं ङेन्तं
हृदन्तिमः १७६

सप्ताक्षरोऽय शत्रुघ्नमन्त्रः सर्वेष्टसिद्धिदः १७७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने सनत्कुमारविभागे तृतीयपादे रामाद्युपासनावर्णनं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३

अथचतुःसप्ततितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथोच्यन्ते हनुमतो मन्त्राः सर्वेष्टदायकाः
यान्समाराध्य विप्रेन्द्र तत्तुल्याचरणा
नराः १
मनुः स्वरेन्दुसंयुक्तं गगनं च
भगान्विताः
हसफाग्निनिशाधीशाः द्वितीयं बीजमीरितम् २
स्वफाग्नयो भगेन्द्वाढ्यास्तृतीयं
बीजमीरितम्
वियद्भृग्वग्निमन्विन्दुयुक्तं स्याच्च
चतुर्थकम् ३
पञ्चमं भगचन्द्राढ्या
वियद्भृगुस्वकाग्नयः
मन्विन्द्वाढ्यौ हसौ षष्ठं ङेन्तः
स्याद्धनुमांस्ततः ४
हृदयान्तो महामन्त्रराजोऽय द्वादशाक्षरः रामचन्द्रो मुनिश्चास्य जगती छन्द

ईरितम् ५
देवता हनुमान् बीजं षष्ठं शक्तिर्द्वितीयकम्
षड्बीजैश्च षडङ्गानि शिरोभाले दृशोर्मुखे ६
गलबाहुद्वये चैव हृदि कुक्षौ च नाभितः ध्वजे जानुद्वये पादद्वये वर्णान् क्रमान्न्यसेत् ७
षड्बीजानि पदद्वन्द्वं मूर्ध्नि भाले
मुखे हृदि
नाभावूर्वोर्जङ्घयोश्च पादयोर्विन्यसेत्
क्रमात् ८
अञ्जनीगर्भसम्भूतं ततो
ध्यायेत्कपीश्वरम्
उद्यत्कोट्यर्कसङ्काशं
जगत्प्रक्षोभकारकम् ९
श्रीरामाङिघ्रध्याननिष्ठं
सुग्रीवप्रमुखार्चितम्
वित्रासयन्तं नादेन राक्षसान्मारुतिं
भजेत् १०
ध्यात्वैवं प्रजपेद्भानुसहस्रं
विजितेन्द्रियः
दशांशं जुहुयाद्व्रीहीन्
पयोदध्याज्यमिश्रितान् ११
पूर्वोक्ते वैणष्वे पीठे मूर्तिं सङ्कल्प्य मूलतः

आवाह्य तत्र सम्पूज्य पाद्यादिभिरुपायनैः १२
केशरेष्वङ्गपूजा स्यात्पत्रेषु च
ततोऽचयेत्
रामभक्तो महातेजाः कपिराजो महाबलः १३
दोणाद्रिहारको मेरुपीठकार्चनकारकः
दक्षिणाशाभास्करश्च सर्वविघ्नविनाशकः १४
इत्थं सम्पूज्य नामानि दलाग्रेषु ततोऽचयेत्
सुग्रीवमङ्गदं नीलं जाम्बवन्तं नलं तथा १५
सुषेणं द्विविदं मैन्दं लोकपालांस्ततोऽचयेत्
वज्राद्यानपि सम्पूज्य सिद्धश्चैवं मनुर्भवेत् १६
मन्त्रं नवशतं रात्रौ जपेद्दशदिनावधि यो नरस्तस्य नश्यन्ति राजशत्रूत्थभीतयः १७
मातुलिङ्गाम्रकदलीफलैर्हुत्वा सहस्रकम् द्वाविंशतिब्रह्मचारिविप्रान्सम्भोजयेच्छुचीन्
एवं कृते भूतविषग्रहरोगाद्युपद्रवाः १८
नश्यन्ति तत्क्षणादेव
विद्वेषिग्रहदानवाः १९
अष्टोत्तरशतेनाम्बुमन्त्रितं विषनाशनम् भूतापस्मारकृत्योत्थज्वरे

तन्मन्त्रमन्त्रितैः २०
भस्मभिः सलिलैर्वापि ताडयेज्ज्वरिणं क्रुधा
त्रिदिनाज्ज्वरमुक्तोऽसौ सुखं च लभते नरः २१
औषधं वा जलं वापि भुक्त्वा तन्मन्त्रमन्त्रितम्
सर्वान् रोगान्पराभूय सुखी भवति तत्क्षणात् २२
तज्जप्तभस्मलिप्ताङ्गो भुक्त्वा
तन्मन्त्रितं पयः
योद्धुं गच्छेच्च यो मन्त्री
शस्त्रसङ्घैर्न बाध्यते २३
शस्त्रक्षतं व्रणस्फोटो लूतास्फोटोऽपि
भस्मना
त्रिर्जप्तेन च संस्पृष्टाः शुष्यन्त्येव
न संशयः २४
जपेदर्कास्तमारभ्य यावदर्कोदयो भवेत् मन्त्रं सप्तदिनं यावच्चादाय भस्मकीलकौ २५
निखनेदभिमन्त्र्याशु शत्रूणां द्वार्यलक्षितः
विद्वेषं मिथ आपन्नाः पलायन्तेऽरयोऽचिरात् २६
भस्माम्बु चन्दनं मन्त्री मन्त्रेणानेन मन्त्रितम्

भक्ष्यादियोजितं यस्मै ददाति स तु दासवत् २७
क्रूराश्च जन्तवोऽप्येवं भवन्ति वशवर्तिनः
गृहीत्वेशानदिक्संस्थं करञ्जतरुमूलकम् २८
कृत्वा तेनाङ्गुष्ठमात्रां प्रतिमां च हनूमतः
कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां च सिन्दूराद्यैः
प्रपूज्य च २९
गृहस्याभिमुखीं द्वारे
निखनेन्मन्त्रमुच्चरन्
ग्रहाभिचाररोगाग्निविषचौरनृपोद्भवाः ३०
न जायन्ते गृहे तस्मिन् कदाचिदप्युपद्र
वाः
तद्गृहं धनपुत्राद्यैरेधते प्रत्यहं
चिरम् ३१
निशि यत्र वने भस्म मृत्स्नया वापि यत्नतः
शत्रोः प्रतिकृतिं कृत्वा हृदि नाम
समालिखेत् ३२
कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां तं
भिन्द्याच्छस्त्रैर्मनुं जपन्
मन्त्रांते प्रोच्चरेच्छत्रोर्नाम
छिन्धि च भिन्धि च ३३
मारयेति च तस्यान्ते दन्तैरोष्ठं निपीड्य च

कुर्याद्रम्यां विशुद्धात्मा
सर्वलक्षणलक्षिताम् ४२
तैलदीपं वामभागे घृतदीपं तु दक्षिणे
संस्थाप्यावाहयेत्पश्चान्मूलमन्त्रेण
मन्त्रवित् ४३
प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा च पाद्यादीनि
समर्पयेत्
रक्तचन्दनपुष्पैश्च सिन्दूराद्यैः
समर्चयेत् ४४
धूपं दीपं प्रदायाथ नैवेद्यं च समर्पयेत्
अपूपमोदनं शाकमोदकान्वटकादिकम् ४५
साज्यं च तत्समर्प्याथ मूलमन्त्रेण
मन्त्रवित्
अखण्डितान्यहिलतादलानि सप्तविंशतिम् ४६
त्रिधा कृत्वा सपूगानि मूलेनैव समर्पयेत्
एवं सम्पूज्य मन्त्रज्ञो जपेद्दशशतं
मनुम् ४७
कर्पूरारार्तिकं कृत्वा स्तुत्वा च बहुधा
सुधीः
निजेप्सितं निवेद्याथ
विधिवद्विसृजेत्ततः ४८
नैवेद्यान्नेन सम्भोज्य
ब्राह्मणान्सप्तसङ्ख्यया
निवेदितानि पर्णानि तेभ्यो दद्याद्विभज्य
च ४९
दक्षिणां च यथाशक्ति दत्त्वा तान्

विसृजेत्सुधीः
तत इष्टगणैः सार्द्धं स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ५०
तद्दिने भूमिशय्यां च ब्रह्मचर्य्यं
समाचरेत्
एवं यः कुरुते मर्त्यः सोऽचिरादेव
निश्चितम् ५१
प्राप्नुयात्सकलान्कामान्कपीशस्य
प्रसादतः
हनुमत्प्रतिमां भूमौ विलिखेत्तत्पुरो
मनुम् ५२
साध्यनाम द्वितीयान्तं विमोचय विमोचय तत्पूर्वं मार्जयेद्वामपाणिनाथ पुनर्लिखेत्
एवमष्टोत्तरशतं लिखित्वा मार्जयेत्पुनः ५३
एवं कृते महाकारागृहाच्छीघ्रं विमुच्यते एवमन्यानि कर्माणि
कुर्य्यात्पल्लवमुल्लिखन् ५४
सर्षपैर्वश्यकृद्धोमो विद्वेषे हयमारजैः
कुङ्कुमैरिध्मकाष्ठैर्वा
मरीचैर्जीरकैरपि ५५
ज्वरे दूर्वागुडूचीभिर्दध्ना क्षीरेण वा
घृतैः
शूले करञ्जवातारिसमिद्भिस्तैललोलितैः ५६
तैलाक्ताभिश्च निर्गुण्डीसमिद्भिर्वा

प्रयत्नतः
सौभाग्ये चन्दनैश्चेन्द्र लोचनैर्वा
लवङ्गकैः ५७
सुगन्धपुष्पैर्वस्त्राप्त्यै
तत्तद्धान्यैस्तदाप्ततये
रिपुपादरजोभिश्च राजीलवणमिश्रितैः ५८
होमयेत्सप्तरात्रं च रिपुर्याति यमालयम्
धान्यैः सम्प्राप्यते
धान्यमन्नैरन्नसमुच्छ्रयः ५९
तिलाज्यक्षीरमधुभिर्महिषीगोसमृद्धये
किं बहूक्तैर्विषे व्याधौ शान्तौ मोहे च
मारणे ६०
विवादे स्तम्भने द्यूते भूतभीतौ च सङ्कटे
वश्ये युद्धे क्षते दिव्ये बंधमोक्षे
महावने ६१
साधितोऽय नृणां दद्यान्मन्त्रः श्रेयः
सुनिश्चितम्
वक्ष्येऽथ हनुमद्यन्त्रं
सर्वसिद्धिप्रदायकम् ६२
लाङ्गूलाकारसंयुक्तं वलयत्रितयं लिखेत्
साध्यनाम लिखेन्मध्ये
पाशिबीजप्रवेष्टितम् ६३
उपर्यष्टच्छदं कृत्वा पत्रेषु कवचं
लिखेत्
तद्बहिर्दन्तमालिख्य तद्बहिश्चतुरस्रकम्
६४

चतुरस्रस्य रेखाग्रे त्रिशूलानि समालिखेत्
सौं बीजं भूपुरस्याष्टवज्रेषु विलिखेत्ततः ६५ कोणेष्वङ्कुन्शमालिख्य मालामन्त्रेण वेष्टयेत्
तत्सर्वं वेष्टयेद्यन्त्रवलयत्रितयेन च ६६
शिलायां फलके वस्त्रे ताम्रपत्रेऽथ कुड्यके
ताडपत्रेऽथ भूर्जे वा रोचनानाभिकुङ्कुमैः ६७
यन्त्रमेतत्समालिख्य निराहारो जितेन्द्रियः
कपेः प्राणान्प्रतिष्ठाप्य
पूजयेत्तद्यथाविधि ६८
अशेषदुःखशान्त्यर्थं यन्त्रं संधारयेद्
बुधः
मारीज्वराभिचारादिसर्वोपद्रवनाशनम् ६९
योषितामपि बालानां धृतं जनमनोहरम्
भूतकृत्यापिशाचानां दर्शनादेव नाशनम् ७०
मालामन्त्रमथो वक्ष्ये तारो
वाग्विष्णुगेहिनी
दीर्घत्रयान्विता माया प्रागुक्तं
कूटपञ्चकम् ७१
ध्रुवो हृद्धनुमान्ङेन्तोऽथ

प्रकटपराक्रमः
आक्रान्तदिङ्मण्डलन्ते यशोवितानसंवदेत् ७२
धवलीकृतवर्णान्ते जगत्त्रितयवज्र च
देहज्वलदग्निसूर्य कोट्यन्ते च समप्रभ ७३
तनूरुहपदान्ते तु रुद्रावतार संवदेत्
लङ्कापुरी ततः पश्चाद्दहनोदधिलङ्घन ७४
दशग्रीवशिरः पश्चात्कृतान्तकपदं वदेत् सीतान्ते श्वासनपदं वाय्वन्ते सुतमीरयेत् ७५
अञ्जनागर्भसंभूतः श्रीरामलक्ष्मणान्वितः नन्दनति कर वर्णान्ते सैन्यप्राकार ईरयेत् ७६
सुग्रीवसख्यकाद्वर्णाद्रणवालिनिबर्हण कारणद्रोणशब्दान्ते पर्वतोत्पाटनेति च ७७
अशोकवनवीथ्यन्ते दारुणाक्षकुमारक
छेदनान्ते वनरक्षाकरान्ते तु समूह च ७८
विभञ्जनान्ते ब्रह्मास्त्रब्रह्मशक्ति
ग्रसेति च
लक्ष्मणान्ते शक्तिभेदनिवारणपदं वदेत् ७९
विशल्योषधिशब्दान्ते समानयन संपठेत्
बालोदित ततो भानुमण्डलग्रसनेति च ८०
मेघनादहोमपदाद्विध्वंसनपदं वदेत् इन्द्रजिद्वधकारान्ते णसीतारक्षकेति च ८१

राक्षसीसङ्घशब्दान्ते विदारणपदं वदेत् कुम्भकर्णादिसङ्कीर्त्य वधान्ते च परायण ८२
श्रीरामभक्तिवर्णान्ते तत्परेति समुद्र च
व्योमद्रुमलङ्घनेति महासामर्थ्य संवदेत् ८३
महातेजः पुञ्जशब्दाद्विराजमानवोच्चरेत् स्वामिवचनसम्पादितार्जुनान्ते च संयुग ८४
सहायान्ते कुमारेति ब्रह्मचारिन्पदं वदेत्
गम्भीरशब्दोदयान्ते दक्षिणापथ संवदेत्
मार्त्तण्डमेरुशब्दान्ते
वदेत्पर्वतपीठिका ८५
अर्चनान्ते तु सकलमन्त्रान्ते मपदं वदेत्
आचार्यमम शब्दान्ते सर्वग्रहविनाशन ८६
सर्वज्वरोच्चाटनान्ते सर्वविषविनाशन
सर्वापत्तिनिवारण सर्वदुष्टनिबर्हण ८७
सर्वव्याध्यादि सम्प्रोच्य भयान्ते च
निवारण ८८
सर्वशत्रुच्छेदनेति ततो मम परस्य च ८९
ततस्त्रिभुवनान्ते तु
पुंस्त्रीनपुंसकात्मकम्
सर्वजीवपदान्ते तु जातं वशययुग्मकम् ९०
ममाज्ञाकारकं पश्चात्सम्पादय युगं पुनः ततो नानानामधेयान्सर्वान् राज्ञः स

संपठेत् ९१
परिवारान्ममेत्यन्ते सेवकान् कुरु
युग्मकम्
सर्वशस्त्रास्त्रवीत्यन्ते षाणि
विध्वंसय द्वयम् ९२
लज्जादीर्घत्रयोपेता होत्रयं चैहि युग्मकम्
विलोमं पञ्चकूटानि सर्वशत्रून्हनद्वयम् ९३
परबलानि परान्ते सैन्यानि क्षोभयद्वयम् ९४
मम सर्वं कार्यजातं साधयेति द्वयं ततः ९५
सर्वदुष्टदुर्जनान्ते मुखानि कीलयद्वयम्
धेत्रयं वर्मत्रितयं फट्त्रयं हांत्रयं
ततः ९६
वह्निप्रियान्तो मन्त्रोऽय
मालासंज्ञोऽखिलेष्टदः ९७
वस्वष्टबाणवर्णोऽय मन्त्रः
सर्वेष्टसाधकः ९८
महाभये महोत्पाते स्मृतोऽय दुःखनाशनः
द्वादशार्णस्य षट्कूटं त्यक्त्वा बीजं
तथादिमम् ९९
पच्चकूटात्मको मन्त्रः सर्वकामप्रदायकः
रामचन्द्रो मुनिश्चास्यगायत्री छन्द
ईरितम् १००
हनुमान्देवता प्रोक्तो

विनियोगोऽखिलाप्तये
पञ्चबीजैः समस्तेन षडङ्गानि समाचरेत् १०१
रामदूतो लक्ष्मणान्ते
प्राणदाताञ्जनीसुतः
सीताशोकविनाशोऽय लङ्काप्रासादभञ्जनः १०२
हनुमदाद्याः पञ्चैते बीजाद्या ङेयुताः पुनः
षडङ्गमनवो ह्येते ध्यानपूजादि पूर्ववत् १०३
प्रणवो वाग्भवं पद्मा माया दीर्घत्रयान्विता
पञ्चकूटानि मन्त्रोऽय रुद्रार्णः सर्वसिद्धिदः १०४
ध्यानपूजादिकं सर्वमस्यापि पूर्ववन्मतम् अयमाराधितो मन्त्रः सर्वाभीष्टप्रदायकः १०५
नमो भगवते पश्चादनन्तश्चद्रशेखरां - जनेयाय महान्ते तु बलायान्तेऽग्निवल्लभा १०६
अष्टादशार्णो मन्त्रोऽय मुनिरीश्वरसंज्ञकः छन्दोऽनुष्टुप्देवता तु हनुमान्पवनात्मजः १०७
हं बीजं वह्निवनिता शक्तिः प्रोक्ता मनीषिभिः
आञ्जनेयाय हृदयं शिरश्च रुद्रमूर्तये

१०८
शिखायां वायुपुत्रायाग्निगर्भाय वर्मणि रामदूताय नेत्रं
स्याद्ब्रह्मास्त्रायास्त्रमीरितम् १०९
तप्तचामीकरनिभं भीघ्नसंविहिताञ्जलिम्
चलत्कुण्डलदीप्तास्यं पद्माक्षं मारुतिं
स्मरेत् ११०
ध्यात्वैवमयुतं जप्त्वा दशांशं
जुहुयात्तिलैः
वैष्णवे पूजयेत्पीठे प्रागुद्दिष्टेन
वर्त्मना १११
अंष्टोत्तरशतं नित्यं नक्तभोजी
जितेन्द्रियः
जपित्वा क्षुद्ररोगेभ्यो मुच्यते नात्र
संशयः ११२
महारोगनिवृत्त्यै तु सहस्रं प्रत्यहं
जपेत्
राक्षसौघं विनिघ्नन्तं कपिं
ध्यात्वाघनाशनम् ११३
अयुतं प्रजपेन्नित्यमचिराज्जयति द्विषम् सुग्रीवेण समं रामं सन्दधानं कपिं स्मरन् ११४
प्रजपेदयुतं यस्तु सन्धिं कुर्याद्द्विपद्वयोः
ध्यात्वा लङ्कां दहन्तं तमयुतं प्रजपेन्मनुम् ११५

अचिरादेव शत्रूणां ग्रामान्सम्प्रदहेत्सुधीः
ध्यात्वा प्रयाणसमये हनुमन्तं जपेन्मनुम् ११६
यो याति सोऽचिरात्स्वेष्टं साधयित्वा गृहे व्रजेत्
हनुमन्तं सदा गेहे योऽचयेज्जपतत्परः ११७
आरोग्यं च श्रियं कान्तिं लभते निरुपद्र
वम्
कानने व्याघ्रचौरेभ्यो रक्षेन्मनुरयं
स्मृतः ११८
प्रस्वापकाले शय्यायां
स्मरेन्मन्त्रमनन्यधीः
तस्य दुःस्वप्नचौरादिभयं नैव
भवेत्क्वचित् ११९
वियत्सेन्दुर्हनुमते ततो रुद्रात्मजाय च
वर्मास्त्रांतो महामन्त्रो
द्वादशार्णोऽष्टसिद्धिकृत् १२०
रामचन्द्रो मुनिश्चास्य जगती छन्द ईरितम्
हनुमान्देवता बीजमाद्यं शक्तिर्हुमीरिता १२१
षड्दीर्घभाजा बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् महाशैलं समुत्पाट्य धावन्तं रावणं प्रति १२२
लाक्षारक्तारुणं रौद्रं कालान्तकयमोपमम्

ज्वलदग्निसमं जैत्रं सूर्यकोटिसमप्रभम् १२३
अङ्गदाद्यैर्महावीरैर्वेष्टितं रुद्र रूपिणम्
तिष्ठ तिष्ठ रणे दुष्ट सृजन्तं घोरनिःस्वनम् १२४
शैवरूपिणमभ्यर्च्य ध्यात्वा लक्षं जपेन्मनुम्
दशांशं
जुहुयाद्व्रीहीन्पयोदध्याज्यमिश्रितान् १२५
पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे विमलादिसमन्विते मूर्तिं संकल्प्य मूलेन पूजा कार्या हनूमतः १२६
ध्यानैकमात्रोऽपि नृणां सिद्धिरेव न संशयः
अथास्य साधनं वक्ष्ये लोकानां हितकाम्यया १२७
हनुमत्साधनं पुण्यं महापातकनाशनम् एतद्गुह्यतमं लोके शीघ्रसिद्धिकरं परम् १२८
मन्त्री यस्य प्रसादेन त्रैलोक्यविजयी भवेत्
प्रातः स्नात्वा नदीतीरे उपविश्य कुशासने १२९
प्राणायामषडङ्गे च मूलेन सकलं चरेत्

पुष्पाञ्जल्यष्टकं दत्वा ध्यात्वा रामं
ससीतकम् १३०
ताम्रपात्रे ततः पद्ममष्टपत्रं सकेशरम्
कुचन्दनेन घृष्टेन संलिखेत्तच्छलाकया १३१
कर्णिकायां लिखेन्मन्त्रं तत्रावाह्य
कपीश्वरम्
मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य ध्यात्वा
पाद्यादिकं चरेत् १३२
गन्धपुष्पादिकं सर्वं निवेद्य
मूलमन्त्रतः
केसरेषु षडङ्गानि दलेषु च ततोऽचयेत् १३३
सुग्रीवं लक्ष्मणं चैव ह्यङ्गदं नलनीलकौ जाम्बवन्तं च कुमुदं केसरीशं दलेऽचयेत् १३४
दिक्पालांश्चापि वज्रादीन्पूजयेत्तदनन्तरम्
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री साधयेत्स्वेष्टमात्मनि १३५
नदीतीरे कानने वा पर्वते विजनेऽथवा साधयेत्साधकश्रेष्ठो भूमिग्रहणपूर्वकम् १३६
जिताहारो जितश्वासो जितवाक् च जितेन्द्रि यः
दिग्बन्धनादिकं कृत्वा न्यासध्यानादिपूर्वकम् १३७
लक्षं जपेन्मन्त्रराजं पूजयित्वा तु

पूर्ववत्
लक्षान्ते दिवसं प्राप्य कुर्य्याच्च
पूजनं महत् १३८
एकाग्रमनसा सम्यग्ध्यात्वा पवननन्दनम्
दिवारात्रौ जपं कुर्याद्यावत्सन्दर्शनं
भवेत् १३९
सुदृढं साधकं मत्वा निशीथे पवनात्मजः
सुप्रसन्नस्ततो भूत्वा प्रयाति
साधकाग्रतः १४०
यथेप्सितं वरं दत्वा साधकाय कपीश्वरः
वरं लब्ध्वा साधकेन्द्रो विहरेदात्मनः
सुखैः १४१
एतद्धि साधनं पुण्यं लोकानां हितकाम्यया प्रकाशितं रहस्यं वै देवानामपि दुर्लभम् १४२
अन्यानपि प्रयोगांश्च साधयेदात्मनो हितान्
वियदिन्दुयुतं पश्चान्ङेन्तं पवननन्दनम् १४३
वह्निप्रियान्तो मन्त्रोऽय दशार्णः सर्वकामदः
मुन्यादिकं च पूर्वोक्तं षडङ्गान्यपि
पूर्ववत् १४४
ध्यायेद्रणे हनूमन्तं सूर्यकोटिसमप्रभम्
धावन्तं रावणं जेतुं दृष्ट्वा
सत्वरमुत्थितम् १४५

लक्ष्मणं च महावीरं पतितं रणभूतले गुरुं च क्रोधमुत्पाद्य ग्रहीतुं गुरुपर्वतम् १४६
हाहाकारैः सदर्पैश्च कम्पयन्तं
जगत्त्रयम्
आब्रह्माण्डं समाव्याप्य कृत्वा भीमं
कलेवरम् १४७
लक्षं जपेद्दशांशेन
जुहुयात्पूर्ववत्सुधीः
पूर्ववत्पूजनं प्रोक्तं मन्त्रस्यास्य
विधानतः १४८
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री साधयेदात्मनो
हितम्
अस्यापि मन्त्रवर्यस्य रहस्यं साधनं तु
वै १४९
सुगोप्यं सर्वतंत्रेषु न देयं यस्य
कस्यचित्
ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय
कृतनित्यक्रियः शुचिः १५०
गत्वा नदीं ततः स्नात्वा तीर्थमावाह्य
चाष्टधा
मूलमन्त्रं ततो जप्त्वा
सिञ्चेदादित्यसङ्ख्यया १५१
एवं स्ननानादिकं कृत्वा गङ्गातीरेऽथवा पुनः
पर्वते वा वने वापि भूमिग्रहणपूर्वकम्

१५२
आद्यवर्णैः पूरकं स्यात्पञ्चवर्गैश्च कुम्भकम्
रेचकं च पुनर्याद्यैरेवं प्राणान्नियम्य च १५३
यामिनीषु समायाति नियतं पवनात्मजः यथेप्सितं वरं दद्यात्साधकाय कपीश्वरः १५४
तदग्रे प्रजपेन्नित्यं साधकोऽयुतमादरात् सप्तमे दिवसे प्राप्ते कुर्याच्च पूजनं महत् १५५
एकाग्रमनसा मन्त्री दिवारात्रं जपेन्मनुम्
महाभयं प्रदत्वा त्रिभागशेषासु निश्चितम् १५६
यामिनीषु समायाति नियतं पवनात्मजः यथेप्सितं वरं दद्यात्साधकाय कपीश्वरम् १५७
विद्यां वापि धनं वापि राज्यं वा शत्रुनिग्रहम्
तत्क्षणादेव चाप्नोति सत्यं सत्यं न संशयः १५८
इह लोकेऽखिलान्कामान्भुक्त्वान्ते
मुक्तिमाप्नुयात्
सद्याचितं वायुयुग्मं हनूमन्तेति
चोद्धरेत् १५९

फलान्ते फक्रियानेत्रयुक्ता च कामिका ततः
धग्गन्ते धगितेत्युक्त्वा आयुरास्व पदं
ततः १६०
लोहितो गरुडो हेतिबाणनेत्राक्षरो मनुः
मुन्यादिकं तु पूर्वोक्तं प्लीहरोगहरो
हरिः १६१
देवता च समुद्दिष्टा प्लीहयुक्तोदरे पुनः
नागवल्लीदलं स्थाप्यमुपर्याच्छादयेत्ततः
१६२
वस्त्रं चैवाष्टगुणितं ततः साधकसत्तमः
शकलं वंशजं तस्योपरि मुञ्चेत्कपिं
स्मरेत् १६३
आरण्यसाणकोत्पन्ने वह्नौ यष्टिं
प्रतापयेत्
बदरीभूरुहोत्थां तां मन्त्रेणानेन सप्तधा
१६४
तया सन्ताडयेद्वंशशकलं जठरस्थितम्
सप्तकृत्वः प्लीहरोगो नाशमायाति
निश्चितम् १६५
तारो नमो भगवते आञ्जनेयाय चोच्चरेत्
अमुकस्य शृङ्खलां त्रोटयद्वितयमीरयेत्
१६६
बन्धमोक्षं कुरुयुगं स्वाहान्तोऽय
मनुर्मतः
ईश्वरोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता
पुनः १६७

शृङ्खलामोचकः श्रीमान्हनूमान्पवनात्मजः हं बीजं ठद्वयं शक्तिर्बन्धमोक्षे नियोगता १६८
षड्दीर्घवह्नियुक्तेन बीजेनाङ्गानि कल्पयेत्
वामे शैलं वैरिभिदं विशुद्धं टङ्कमन्यतः १६९
दधानं स्वर्णवर्णं च ध्यायेत्कुण्डलिनं हरिम्
एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं दशांशं चूतपल्लवैः १७०
जुहुयात्पूर्ववत्प्रोक्तं यजनं वास्य
सूरिभिः
महाकारागृहे प्राप्तो ह्ययुतं
प्रजपेन्नरः १७१
शीघ्रं कारागृहान्मुक्तः सुखी भवति
निश्चितम्
यन्त्रं चास्य प्रवक्ष्यामि बन्धमोक्षकरं
शुभम् १७२
अष्टच्छदान्तः षट्कोणं
साध्यनामसमन्वितम्
षट्कोणेषु ध्रुवं ङेन्तमाञ्जनेयपदं
लिखेत् १७३
अष्टच्छदेषु विलिखेत्प्रणवो वातुवात्विति
गोरोचनाकुङ्कुमेन लिखित्वा

यन्त्रमुत्तमम् १७४
धृत्वा मूर्ध्नि जपेन्मन्त्रमयुतं
बन्धमुक्तये
यन्त्रमेतल्लिखित्वा तु मृत्तिकोपरि
मार्जयेत् १७५
दक्षहस्तेन मन्त्रज्ञः प्रत्यहं मण्डलावधि
एवं कृते महाकारागृहान्मन्त्री विमुच्यते १७६
गगनं ज्वलनः साक्षी मर्कटेति द्वयं ततः तोयं शशेषे मकरे परिमुञ्चति मुञ्चति १७७ ततः शृङ्खलिकां चेति वेदनेत्राक्षरो मनुः इमं मन्त्रं दक्षकरे लिखित्वा वामहस्ततः १७८
दूरीकृत्य जपेन्मन्त्रमष्टोत्तरशतं बुधः त्रिसप्ताहात्प्रबद्धोऽसौ मुच्यते नात्र संशयः १७९
मुन्याद्यर्चादिकं सर्वमस्य
पूर्ववदाचरेत्
लक्षं जपो दशांशेन शुभैर्द्रव्येश्च
होमयेत् १८०
पुच्छाकारे सुवस्त्रे च लेखन्या
क्षुरकोत्थया
गन्धाष्टकैर्लिखेद्रूपं कपिराजस्य
सुन्दरम् १८१
तन्मध्येऽष्टदशार्णं तु शत्रुनामान्वितं

लिखेत्
तेन मन्त्राभिजप्तेन शिरोबद्धेन भूमिपः १८२
जयत्यरिगणं सर्वं दर्शनादेव निश्चितम् चन्द्रसूर्योपरागादौ पूर्वोक्तं लेखयेद्ध्वजे १८३
ध्वजमादाय मन्त्रज्ञः संस्पर्शान्मोक्षणावधि
मातृकां जापयेत्पश्चाद्दशांशेन च होमयेत् १८४
तिलैः सर्षपसम्मिश्रैः संस्कृते हव्यवाहने
गजे ध्वजं समारोप्य गच्छेद्युद्धाय भूपतिः १८५
गजस्थं तं ध्वजं दृष्ट्वा पलायन्तेऽरयो
ध्रुवम्
महारक्षाकरं यन्त्रं वक्ष्ये
सम्यग्घनूमतः १८६
लिखेद्वसुदलं पद्मं
साध्याख्यायुतकर्णिकम्
दलेऽष्टकोणमालिख्य मालामन्त्रेण
वेष्टयेत् १८७
तद्बहिर्माययावेष्ट्य प्राणस्थापनमाचरेत्
लिखितं स्वर्णलेखन्या भूर्जपत्रे सुशोभने १८८

काश्मीररोचनाभ्यां तु त्रिलोहेन च वेष्टितम्
सम्पातसाधितं यन्त्रं भुजे वा मूर्ध्नि
धारयेत् १८९
रणे दुरोदरे वादे व्यवहारे जयं लभेत्
ग्रहैविर्घ्नैर्विषैः
शस्त्रैश्चौरैर्नैवाभिभूयते १९०
सर्वान्रोगानपाकृत्य चिरं जीवेच्छतं समाः
षड्दीर्घयुक्तं गगनं वह्न्याख्यं
तारसम्पुटम् १९१
अष्टार्णोऽय महामन्त्रो मालामन्त्रोऽथ कथ्यते
प्रणवो वज्रकायेति वज्रतुण्डेति संपठेत् १९२
कपिलान्ते पिङ्गलेति ऊर्द्ध्वकेशमहापदम् बलरक्तमुखान्ते तु तडिज्जिह्व महा ततः १९३
रौद्रदंष्ट्रोत्कटं पश्चात्कहद्वन्द्वं करालिति
महाद्दृढप्रहारेण लङ्केश्वरवधात्ततः १९४
वायुर्महासेतुपदं बन्धान्ते च महा पुनः
शैलप्रवाह गगनेचर एह्येहि संवदेत् १९५
भगवन्महाबलान्ते पराक्रमपदं वदेत्
भैरवाज्ञापयैह्येहि महारौद्रपदं ततः १९६
दीर्घपुच्छेन वर्णान्ते वदेद्वेष्टय वैरिणम्

जम्भयद्वयमाभाष्य वर्मास्त्रान्तो
मनुर्मतः १९७
मालाह्वयो द्विजश्रेष्ठ शरनेत्रधराक्षरः
मालामन्त्राष्टार्णयोश्च मुन्याद्यर्चा
तु पूर्ववत् १९८
जप्तो युद्धे जयं दद्याद्व्याधौ
व्याधिविनाशनः
एवं यो भजते मन्त्री वायुपुत्रं
कपीश्वरम् १९९
सर्वान्स लभते कामान्देवैरपि सुदुर्लभान्
धनं धान्यं सुतान्पौत्रान् सौभाग्यमतुलं
यशः २००
मेधां विद्यां प्रभां राज्यं विवादे विजयं तथा
वश्याद्यानि च कर्माणि सङ्गे विजयं तथा २०१
उपासितोऽञ्जनागर्भसम्भूतः प्रददात्यलम् २०२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने सनत्कुमारविभागे तृतीयपादेहनुमन्मन्त्रकथनं नाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७४

अथपञ्चसप्ततितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथ दीपविधिं वक्ष्ये सरहस्यं हनूमतः

यस्य विज्ञानमात्रेण सिद्धो भवति साधकः १
दीपपात्रप्रमाणं च तैलमानं क्रमेण तु
द्रव्यस्य च प्रमाणं वै तत्तु
मानमनुक्रमात् २
स्थानभेदं च मन्त्रं च दीपदानमनुं पृथक्
पुष्पवासिततैलेन सर्वकामप्रदं मतम् ३
तिलतैलं श्रियः प्राप्त्यै पथिकागमनं प्रति
अतसीतैलमुद्दिष्टं वश्यकर्मणि निश्चितम्
४
सार्षपं रोगनाशाय कथितं कर्मकोविदैः
मारणे राजिकोत्थं वा बिभीतकसमुद्भवम् ५
उच्चाटने करञ्जोत्थं विद्वेषे
मधुवृक्षजम्
अलाभे सर्वतैलानां तिलजं तैलमुत्तमम् ६
गोधूमाश्च तिला माषा मुद्गा वै तण्डुलाः
क्रमात्
पञ्चधान्यमिदं प्रोक्तं नित्यदीपं तु
मारुतेः ७
पञ्चधान्यसमुद्भूतं पिष्टमात्रं
सुशोभनम्
सर्वकामप्रदं प्रोक्तं सर्वदा दीपदानके ८
वश्ये तण्डुलपिष्टोत्थं मारणे माषपिष्टजम्
उच्चाटने कृष्णतिलपिष्टजं च प्रकीर्तितम् ९

पथिकागमने प्रोक्तं गोधूमोत्थं सतण्डुलम् मोहने त्वाढकीजातं विद्वेषे च कुलत्थजम् १०
सङ्ग्रामे केवला माषाः प्रोक्ता दीपस्य पात्रके
सन्धौ त्रिपिष्टजं लक्ष्मीहेतोः
कस्तूरिकाभवम् ११
एलालवङ्गकर्पूरमृगनाभिसमुद्रवम्
कन्याप्राप्त्यै तथा राजवश्ये सख्ये तथैव
च १२
अलाभे सर्ववस्तूनां पञ्चधान्यं वरं
स्मृतम्
अष्टमुष्टिर्भवेत्किञ्चित्किञ्चिदष्टौ च
पुष्कलम् १३
पुष्कलानां चतुर्णां च ह्याढकः
परिकीर्तितः
चतुराढको भवेद् द्रोणः खारी द्रो
णचतुष्टयम् १४
खारी चतुष्टय प्रस्थ संज्ञा च
परिकीर्तिता
अथवान्यप्रकारेण मानमत्र निगद्यते १५
पलद्वयं तु प्रसृतं द्विगुणं कुडवं मतम्
चतुर्भिः कुडवैः
प्रस्थस्तैश्चतुर्भिस्तथाढकः १६
चतुराढको भवेद्द्रोणः खारी द्रो णचतुष्टयम्

क्रमेणैतेन ते ज्ञेयाः पात्रे
षट्कर्मसम्भवे १७
पञ्च सप्त नव तथा प्रमाणास्ते यथाक्रमम्
सौगन्धे नैवं मानं स्यात्तद्यथारुचि
सम्मतम् १८
नित्यपात्रे तु तैलानां नियमो
वार्तिकोद्भवः
सोमवारे गृहीत्वा तद्धान्यं तोयप्लुतं
धरेत् १९
पश्चात्प्रमाणतो ज्ञेयं
कुमारीहस्तपेषणम्
तत्पिष्टं शुद्धपात्रे तु नदीतोयेन
पिण्डितम् २०
दीपपात्रं ततः कुर्याच्छुद्धः प्रयतमानसः
दीपपात्रे ज्वाल्यमाने मारुतेः कवचं
पठेत् २१
शुद्धभूमौ समास्थाप्य भौमे दीपं प्रदापयेत्
मालामनूनां ये वर्णाः साध्यनामसमन्विताः २२
वर्तिकायां
प्रकर्त्तव्यास्तन्तवस्तत्प्रमाणकाः तत्त्रिंशांशेन वा ग्राह्या गुरुकार्येऽखिलाढ्यता २३
कूटतुल्याः स्मृता नित्ये सामान्येऽथ विशेषके

! कूटगणाः प्रोक्ता न पात्रे नियमो मतः २४ एकविंशतिसङ्ख्याकास्तन्तवोऽथाध्वनि स्मृताः
रक्तसूत्रं हनुमतो दीपदाने प्रकीर्तितम् २५
कृष्णमुच्चाटने द्वेषेऽरुणं मारणकर्मणि कूटतुल्यपलं तैलं गुरुकार्ये शिवैर्गुणम् २६
नित्ये पञ्चपलं प्रोक्तमथवा मानसी रुचिः २७
हनुमत्प्रतिमायास्तु सन्निधौ दीपदापनम्
शिवालयेऽथवा कुर्यान्नित्यनैमित्तिके
स्थले २८
विशेषोऽस्त्यत्र यः
कश्चिन्मारुतेरुच्यते मया २९
प्रतिमाग्रे प्रमोदेन ग्रहभूतग्रहेषु च
चतुष्पथे तथा प्रोक्तं षट्सु
दीपप्रदापनम् ३०
सन्निधौ स्फाटिके लिङ्गे शालग्रामस्य सन्निधौ
नानाभोगश्रियै प्रोक्तं दीपदानं हनूमतः ३१
गणेशसन्निधौ विघ्नमहासङ्कटनाशने विषव्याधिभये घोरे हनुमत्सन्निधौ स्मृतम् ३२
दुर्गायाः सन्निधौ प्रोक्तं सङ्ग्रामे

दीपदापनम्
चतुष्पथे व्याधिनष्टौ दुष्टदृष्टौ तथैव च ३३
राजद्वारे बन्धमुक्तौ कारागारेऽथवा मतम्
अश्वत्थवटमूले तु सर्वकार्यप्रसिद्धये ३४
वश्ये भये विवादे च वेश्मसङ्ग्रामसङ्कटे
द्यूते दृष्टिस्तम्भने च विद्वेषे मारणे
तथा ३५
मृतकोत्थापने चैव प्रतिमाचालने तथा
विषे व्याधौ ज्वरे भूतग्रहे
कृत्याविमोचने ३६
क्षतग्रन्थौ महारण्ये दुर्गे व्याघ्रे च
दन्तिनि
क्रूरसत्त्वेषु सर्वेषु
शश्वद्बन्धविमोक्षणे ३७
पथिकागमने चैव दुःस्थाने राजमोहने
आगमे निर्गमे चैव राजद्वारे प्रकीर्तितम्
३८
दीपदानं हनुमतो नात्र कार्या विचारणा ३९
रुद्रैकविंशपिण्डांश्च त्रिधा
मण्डलमानकम्
लघुमानं स्मृतं पञ्च सप्त वा नव वा तथा ४०
क्षीरेण नवनीतेन दध्ना वा गोमयेन च प्रतिमाकरणं प्रोक्तं मारुतेर्दीपदापने ४१
दक्षिणाभिमुखं वीरं कृत्वा केसरिविक्रमम्

४२
ऋक्षविन्यस्तपादं च किरीटेन विराजितम् लिखेद्भित्तौ पटे वापि पीठे वा मारुतेः
शुभे ४३
मालामन्त्रेण दातव्यं दीपदानं हनूमतः
नित्यदीपः प्रकर्त्तव्यो
द्वादशाक्षरविद्यया ४४
विशेषस्तत्र यस्तं वै दीपदानेऽवधारय षष्ठ्यादौ च द्वितीयादाविमं दीपमितीरयेत् ४५
गृहाणेति पदं पश्चाच्छेषं
पूर्ववदुच्चरेत्
कूटादौ नित्यदीपे च मन्त्रं सूर्याक्षरं
वदेत् ४६
तत्र मालाख्यमनुना तत्तत्कार्येषु
कारयेत्
गोमयेनोपलिप्तायां भूमौ तद्गतमानसः ४७
षट्कोणं वसुपत्रं च भूमौ रेखासमन्वितम् कमलं च लिखेद्भद्रं तत्र दीपं निधापयेत् ४८
शैवे वा वैष्णवे पीठे पूजयेदञ्जनासुतम् कूटषट्कं च षट्कोणे अन्तराले परं लिखेत् ४९
षट्कोणेषु षडङ्गानि बीजयुक्तानि संलिखेत् सौम्यं मध्यगतं लेख्यं तत्र संपूज्य मारुतिम् ५०

षट्कोणेषु षडङ्गानि नामानि च पुरोक्तवत्
वसुपत्रे क्रमात्पूज्या अष्टावेते च
वानराः ५१
सुग्रीवायांगदायाथ सुषेणाय नलाय च
नीलायाथो जाम्बवते प्रहस्ताय तथैव च ५२
सुवेषाय ततः पश्चाद्यजेत्षडङ्गदेवताः
आदावञ्जनापुत्राय ततश्च रुद्रमूर्तये ५३
ततो वायुसुतायाथ जानकीजीवनाय च रामदूताय ब्रह्मास्त्रनिवारणाय तत्परम्
५४
पञ्चोपचारैः संपूज्य देशकालौ च कीर्तयेत् कुशोदकं समादाय दीपमन्त्रं समुच्चरेत् ५५
उत्तराभिमुखो जप्त्वा साधयेत्साधकोत्तमः तं मन्त्रं कूटधा जप्त्वा जलं भूमौ
विनिक्षिपेत् ५६
ततः करपुटं कृत्वा यथाशक्ति जपेन्मनुम्
अनेन दीपवर्येण उदङ्मुखगतेन वै ५७
तथा विधेहि हनुमन्यथा स्युर्मे मनोरथाः
त्रयोदशैवं द्रव्याणि गोमयं मृत्तिका
मसी ५८
अलक्तं दरदं रक्तचन्दनं चन्दनं मधु
कस्तूरिका दधि क्षीरं नवनीतं घृतं तथा ५९
गोमयं द्विविधं तत्र प्रोक्तं
गोमहिषीभवम्
पश्चाद्विनष्टद्रव्याप्तौ माहिषं गोमयं
स्मृतम् ६०

पथिकागमने दूरान्महादुर्गस्य रक्षणे बालादिरक्षणे चैव चौरादिभयनाशने ६१
स्त्रीवश्यादिषु कार्येषु शस्तं गोगोमयं
मुने
भूमिस्पृष्टं न तद्ग्राह्यमन्तरिक्षाच्च
भाजने ६२
चतुर्विधा मृत्तिका तु श्वेता
पीतारुणासिता
तत्र गोपीचन्दनं तु हरितालं च गैरिकम् ६३
मषी लाक्षारसोद्भूता सर्वं वान्यत्स्फुटं मतम्
कृत्वा गोपीचन्दनेन चतुरस्रं गृहं सुधीः ६४
तन्मध्ये माहिषेणाथ कुर्यान्मूर्तिं हनूमतः
बीजं क्रोधाच्च तत्पुच्छं लिखेन्मन्त्री
समाहितः ६५
तैलेन स्नापयेन्मूर्तिं गुडेन तिलकं
चरेत्
शतपत्रसमो धूपः शालनिर्याससंभवः ६६
कुर्य्याच्च तैलदीपं तु
वर्तिपञ्चकसंयुतम्
दध्योदनेन नैवेद्यं दद्यात्साधकसत्तमः ६७
वारत्रयं कण्ठदेशे सशेषविषमुच्चरन्
एवं कृते तु नष्टानां महिषीणां गवामपि ६८
दासीदासादिकानां च नष्टानां

प्राप्तिरीरिता चौरादिदुष्टसत्त्वानां सर्पादीनां भये पुनः ६९
तालेन च चतुर्द्वारं गृहं कृत्वा
सुशोभनम्
पूर्वद्वारे गजः स्थाप्यो दक्षिणे
महिषस्तथा ७०
सर्पस्तु पश्चिमे द्वारे
व्याघ्रश्चैवोत्तरे तथा
एवं क्रमेण खड्गं च
क्षुरिकादण्डमुद्गरान् ७१
विलिख्य मध्ये मूर्तिं च महिषीगोमयेन वै
कृत्वा डमरुहस्तां च चकिताक्षीं
प्रयत्नतः ७२
पयसा स्नापनं रक्तचन्दनेनानुलेपनम्
जातीपुष्पैस्तु सम्पूज्य शुद्धधूपं
प्रकल्पयेत् ७३
घृतेन दीपं दत्त्वाथ पायसान्नं निवेदयेत्
गगनं दीपिकेन्द्वाढ्यं शास्त्रं च पुरतो
जपेत् ७४
एवं सप्तदिनं कृत्वा मुच्यते महतो भयात्
अनयोर्भौमवारे तु कुर्यादारम्भमादरात् ७५
शत्रुसेनाभयेप्राप्ते गैरिकेण तु मण्डलम् कृत्वा तदन्तरे तालमीषन्नम्नं समालिखेत् ७६
तत्रावलम्बमानां च प्रतिमां गोमयेन तु

वामहस्तेन तालाग्रं दक्षिणे ज्ञानमुद्रि का ७७
तालमूलात्स्वकाष्ठायां मार्गे हस्तमिते
गृहम्
चतुरस्रधं विधायाथ तन्मध्ये
मूर्तिमालिखेत् ७८
दक्षिणाभिमुखीं रम्यां हृदये
विहिताञ्जलिम्
तोयेन स्नानगन्धादि यथासम्भवमर्पयेत् ७९
कृशरान्नं च नैवेद्यं साज्यं तस्यै
निवेदयेत्
किलिद्वयं जपं प्रोक्तमेवं कुर्याद्दिने
दिने ८०
एवं कृते भवेच्छीघ्रं पथिकानां समागमः श्यामपाषाणखण्डेन लिखित्वा भूपतेर्गृहम् ८१
प्राकारं तु चतुर्द्वारयुक्तं द्वारेषु तत्र वै
अन्योन्यपुच्छपरिधित्रययुक्तां हनूमतः ८२
कुर्यान्मूर्तिं गोमयेन धत्तूरकुसुमैर्यजेत्
जटामांसीभवं धूपं तैलाक्तघृतदीपकम् ८३ नैवेद्यं तिलतैलाक्तसक्षारा माषरोटिका ध्येयो दक्षिणहस्तेन रोटिकां भक्षयन्हरिः ८४

वामहस्तेन पाषाणैस्त्रासयन्परसैनिकान्
मारयन्भ्रुकुटीं बद्ध्वा
भीषयन्मथयन्स्थितः ८५
जपेच्च भुग्भुगिति वै सहस्रं ध्यानतत्परः
एवं कृतविधानेन परसैन्यं विनाशयेत् ८६
रक्षा भवति दुर्गाणां सत्यं सत्यं न संशयः प्रयोगा बहवस्तत्र संक्षेपाद्गदिता मया ८७
प्रत्यहं यो विधानेन दीपदानं हनूमतः
तस्यासाध्यं न वै किञ्चिद्विद्यते
भुवनत्रये ८८
न देयं दुष्टहृदये दुष्टचिन्तनबुद्धये
अविनीताय शिष्याय पिशुनाय कदाचन ८९
कृतघ्नाय न दातव्यं दातव्यं च परीक्षिते बहुना किमिहोक्तेन सर्वं दद्यात्कपीश्वरः ९०
अथ मन्त्रान्तरं वक्ष्ये तत्त्वज्ञानप्रदायकम्
तारो नमो हनुमते जाठरत्रयमीरयेत् ९१ दनक्षोभं समाभाष्य संहरद्वयमीरयेत् आत्मतत्त्वं ततः पश्चात्प्रकाशययुगं ततः ९२
वर्मास्त्रवह्निजायान्तं सार्द्धषड्विंशदर्णवान्
वसिष्ठोऽस्य मुनिन्श्छन्दोऽनुष्टुप् च देवताः पुनः ९३

हनुमान्मुनिसप्तर्तुवेदाष्टनिगमैः क्रमात्
मन्त्रार्णैश्च षडङ्गानि कृत्वा
ध्यायेत्कपीश्वरम् ९४
जानुस्थवामबाहुं च ज्ञानमुद्रापरं हृदि
अध्यात्मचित्तमासीनं कदलीवनमध्यगम् ९५
बालार्ककोटिप्रतिमं ध्यायेज्ज्ञानप्रदं
हरिम्
ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षं दशांशं
जुहुयात्तिलैः ९६
साज्यैः सम्पूजयेत्पीठे पूर्वोक्ते पूर्ववत्प्रभुम्
जप्तोऽय मदनक्षोभं नाशयत्येव निश्चितम् ९७
तत्त्वज्ञानमवाप्नोति कपीन्द्रस्य प्रसादतः
अथ मन्त्रातरं वक्ष्ये भूतविद्रावणं
परम् ९८
तारः काशींकुक्षिपरवराहश्चांजनापदम्
पवनो वनपुत्रान्ते आवेशिद्वयमीरयेत् ९९
तारः श्रीहनुमत्पश्चादस्त्ररचभुजाक्षरः
ब्रह्मा मुनिः स्याद्गायत्री छन्दोऽत्र
देवता पुनः १००
हनुमान्कमला बीजं फट् शक्तिः परिकीर्तितः षड्दीर्घाढ्येन बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् १०१

आञ्जनेयं पाटलास्यं स्वर्णाद्रि समविग्रहम्
पारिजातद्रुमूलस्थं चिन्तयेत्साधकोत्तमः १०२
एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं दशांशं जुहुयात्तिलैः त्रिमध्वक्तैर्यजेत्पीठे पूर्वोक्ते पूर्ववत्सुधीः १०३
अनेन मनुना मन्त्री ग्रहग्रस्तं
प्रमार्जयेत्
आक्रन्दंस्तं विमुच्याथ ग्रहः शीघ्रं
पलायते १०४
मनवोऽमी सदा गोप्या न प्रकाश्या यतस्ततः
परीक्षिताय शिष्याय देया वा निजसूनवे १०५
हनुमद्भजनासक्तः कार्तवीर्यार्जुनं सुधीः
विशेषतः समाराध्य यथोक्तं फलमाप्नुयात् १०६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे
बृहदुपाख्याने तृतीयपादे
दीपविधिनिरूपणं नाम
पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ७५

अथषट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६
नारद उवाच-
कार्तवीर्यप्रभृतयो नृपा बहुविधा भुवि

जायन्तेऽथ प्रलीयंते स्वस्वकर्मानुसारतः १
तत्कथं राजवर्योऽसौ लोके सेव्यत्वमागतः समुल्लङ्घ्य नृपानन्यानेतन्मे नुद संशयम् २
सनत्कुमार उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि सन्देहविनिवृत्तये यथा सेव्यत्वमापन्नः कार्तवीर्यार्जुनो
भुवि ३
यः सुदर्शनचक्रस्यावतारः पृथिवीतले
दत्तात्रेयं समाराध्य लब्धवांस्तेज
उत्तमम् ४
तस्य क्षितीश्वरेन्द्रस्य स्मरणादेव
नारद
शत्रूञ्जयति सङ्ग्रामे नष्टं प्राप्नोति
सत्वरम् ५
तेनास्य मन्त्रपूजादि सर्वतन्त्रेषु
गोपितम्
तुभ्यं प्रकाशयिष्येऽह
सर्वसिद्धिप्रदायकम् ६
वह्नितारयुता रौद्री
लक्ष्मीरग्नीन्दुशान्तियुक्
वेधाधरेनुशान्त्याढ्यो निद्र
याशाग्निबिन्दुयुक् ७
पाशो मायाङ्कुशं पद्मा वर्मास्त्रे कार्तवीपदम्

रेफोवा द्यासनोऽनन्तो वह्निजौ
कर्णसंस्थितौ ८
मेषः सदीर्घः पवनो मनुरुक्तो हृदन्तिमः
ऊनविंशतिवर्णोऽय तारादिर्नखवर्णकः ९
दत्तात्रेयो
मुनिश्चास्यच्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम्
कार्तवीर्यार्जुनो देवो
बीजशक्तिर्ध्रुवश्च हृत् १०
शेषाढ्यबीजयुग्मेन हृदयं विन्यसेदधः
शान्तियुक्तचतुर्थेन कामाद्येन
शिरोऽङ्गकम् ११
इन्द्वाढ्यं
वामकर्णाद्यमाययोर्वीशयुक्तया
शिखामङ्कुशपद्माभ्यां सवाग्भ्यां वर्म
विन्यसेत् १२
वर्मास्त्राभ्यामस्त्रमुक्तं
शेषार्णैर्व्यापकं पुनः
हृदये जठरे नाभौ जठरे गुह्यदेशतः १३
दक्षपादे वामपादे सन्क्थि जानुनि जङ्घयोः
विन्यसेद्बीजदशकं प्रणवद्वयमध्यगम् १४
ताराद्यानथ शेषार्णान्मस्तके च ललाटके
भ्रुवोः श्रुत्योस्तथैवाक्ष्णोर्नसि
वक्त्रे गलेंऽसके १५
सर्वमन्त्रेण सवाङ्गे कृत्वा व्यापकमादृतः
सर्वेष्टसिद्धये ध्यायेत्कार्तवीर्यं

जनेश्वरम् १६
उद्यदर्कसहस्राभं सर्वभूपतिवन्दितम्
दोर्भिः पञ्चाशता
दक्षैर्बाणान्वामैर्धनूंषि च १७
दधतं स्वर्णमालाढ्यं रक्तवस्त्रसमावृतम्
चक्रावतारं श्रीविष्णोर्ध्यायेदर्जुन
भूपतिम् १८
लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयात्तिलैः
सतण्डुलैः पायसेन विष्णुपीठे यजेत्तु तम् १९
षट्कोणेषु षडङ्गानि ततो दिक्षु विदिक्षु
च
चौरमदविभञ्जनं मारीमदविभञ्जनम् २०
अरिमदविभञ्जनं दैत्यमदविभञ्जनम्
दुष्टनाशं दुःखनाशं दुरितापद्विनाशकम् २१
दिक्ष्वष्टशक्तयः पूज्याः
प्राच्यादिष्वसितप्रभाः
क्षेमन्करी वश्यकरी श्रीकरी च यशस्करी २२
आयुःकरी तथा प्रज्ञाकरी विद्याकरी पुनः
धनकर्यष्टमी पश्चाल्लोकेशा
अस्त्रसंयुताः २३
एवं संसाधितो मन्त्रः प्रयोगार्हः
प्रजायते
कार्तवीर्यार्जुनस्याथ
पूजायन्त्रमिहोच्यते २४

स्वबीजानंगध्रुववाक्कर्णिकं दिग्दलं लिखेत्
तारादिवर्मान्तदलं शेषवर्णदलान्तरम् २५ ऊष्मान्त्यस्वरकिञ्जल्कं शेषार्णैः परिवेष्टितम्
कोणालङ्कृतभूतार्णभूगृहं यन्त्रमीशितुः २६
शुद्धभूमावष्टगन्धैर्लिखित्वा यन्त्रमादरात्
तत्र कुम्भं प्रतिष्ठाप्य तत्रावाह्यार्चयेन्नृपम् २७
स्पृष्ट्वा कुम्भं जपेन्मन्त्रं सहस्रं
विजितेन्द्रियः
अभिषिञ्चेत्तदम्भोभिः प्रियं
सर्वेष्टसिद्धये २८
पुत्रान्यशो रोगनाशमायुः स्वजनरञ्जनम्
वाक्सिद्धिं सुदृशः कुम्भाभिषिक्तो लभते
नरः २९
शत्रूपद्रव आपन्ने ग्रामे वा पुटभेदने
संस्थापयेदिदं यन्त्रं
शत्रुभीतिनिवृत्तये ३०
सर्षपारिष्टलशुनकार्पासैर्मार्यते रिपुः
धत्तूरैः स्तभ्यते निम्बैर्द्वेष्यते
वश्यतेऽम्बुजैः ३१
उच्चाटने विभीतस्य समिद्भिः खदिरस्य च कटुतैलमहिष्याज्यैर्होमद्रव्याञ्जनं

स्मृतम् ३२
यवैर्हुते श्रियः
प्राप्तिस्तिलैराज्यैरघक्षयः
तिलतण्डुलसिद्धार्थजालैर्वश्यो नृपो
भवेत् ३३
अपामार्गार्कदूर्वाणां होमो
लक्ष्मीप्रदोऽघनुत्
स्त्रीवश्यकृत्प्रियङ्गूणां मुराणां
भूतशान्तिदः ३४
अश्वत्थोदुम्बरप्लक्षवटबिल्वसमुद्भवाः
समिधो लभते हुत्वा पुत्रानायुर्द्धनं
सुखम् ३५
निर्मोकहेमसिद्धार्थलवणैश्चौरनाशम्
रोचनागोमयैस्तम्भो भूप्राप्तिः
शालिभिर्हुतैः ३६
होमसङ्ख्या तु सर्वत्र सहस्रादयुतावधि
प्रकल्पनीया मन्त्रज्ञैः
कार्य्यगौरवलाघवात् ३७
कार्तवीर्य्यस्य मन्त्राणामुच्यते
लक्षणं बुधाः
कार्तवीर्यार्जुनं ङेन्तं सर्वमन्त्रेषु
योजयेत् ३८
स्वबीजाद्यो दशार्णोऽसौ अन्ये नवशिवाक्षराः
आद्यबीजद्वयेनासौ द्वितीयो मन्त्र ईरितः ३९

स्वकामाभ्यां तृतीयोऽसौ स्वभ्रूभ्यां तु चतुर्थकः
स्वपाशाभ्यां पञ्चमोऽसौ षष्ठः स्वेन च मायया ४०
स्वाङ्कुशाभ्यां सप्तमः
स्यात्स्वरमाभ्यामथाष्टमः
स्ववाग्भवाभ्यां नवमो
वर्मास्त्राभ्यामथान्तिमः ४१
द्वितीयादिनवान्तेषु बीजयोः
स्याद्व्यतिक्रमः
मन्त्रे तु दशमे वर्णा
नववर्मास्त्रमध्यगाः ४२
एतेषु मन्त्रवर्येषु स्वानुकूलं मनुं
भजेत्
एषामाद्ये विराट्छन्दोऽन्येषु
त्रिष्टुबुदाहृतम् ४३
दश मन्त्रा इमे प्रोक्ता यदा स्युः
प्रणवादिकाः
तदादिमः शिवार्णः स्यादन्ये तु
द्वादशाक्षराः ४४
त्रिष्टुप् छन्दस्तथाद्ये स्यादन्येषु जगती मता
एवं विंशतिमन्त्राणां यजनं पूर्ववन्मतम् ४५
दीर्घाढ्यमूलबीजेन कुर्यादेषां षडङ्गकम् तारो हृत्कार्तवीर्यार्जुनाय

वर्मास्त्रठद्वयम् ४६
चतुर्दशार्णो मन्त्रोऽयमस्येज्या
पूर्ववन्मता
भूनेत्रसमनेत्राक्षिवर्णैरस्याङ्गपञ्चकम् ४७
तारो हृद्भगवान् ङेन्तः
कार्तवीर्यार्जुनस्तथा
वर्मास्त्राग्निप्रियामन्त्रः प्रोक्तो
ह्यष्टादशार्णकः ४८
त्रिवेदसप्तयुग्माक्षिवर्णैः पञ्चाङ्गकं मनोः
नमो भगवते श्रीति कार्तवीर्यार्जुनाय च
४९
सर्वदुष्टान्तकायेति तपोबलपराक्रमः
परिपालितसप्तान्ते द्वीपाय सर्वरापदम् ५०
जन्यचूडामणान्ते ये महाशक्तिमते ततः
सहस्रदहनप्रान्ते वर्मास्त्रान्तो
महामनुः ५१
त्रिषष्टिवर्णवान्प्रोक्तः
स्मरणात्सर्वविघ्नहृत्
राजन्यचक्रवर्ती च वीरः शूरस्तृतीयकः ५२
माहिष्मतीपतिः पश्चाच्चतुर्थः समुदीरितः रेवाम्बुपरितृप्तश्च काणो हस्तप्रबाधितः ५३
दशास्येति च षड्भिःस्यात्पदैर्ङेन्तैः षडङ्गकम्

सिञ्च्यमानं युवतिभिः क्रीडन्तं नर्मदाजले ५४
हस्तैर्जलौघं रुन्धन्तं ध्यायेन्मत्तं
नृपोत्तमम्
एवं ध्यात्वायुतं मन्त्रं जपेदन्यत्तु
पूर्ववत् ५५
पूर्वं तु प्रजपेल्लक्षं पूजायोगश्च
पूर्ववत्
कार्तवीर्यार्जुनो नाम राजा
बाहुसहस्रवान् ५६
तस्य संस्मरणादेव हृतं नष्टं च संवदेत्
लभ्यते मन्त्रवर्योऽय
द्वात्रिंशद्वर्णसंयुतः ५७
पादैः सर्वेण पञ्चाङ्गं ध्यानपूजादि
पूर्ववत्
कार्तवीर्याय शब्दान्ते विद्महे
पदमुच्चरेत् ५८
महावीर्याय वर्णान्ते धीमहीति पदं वदेत्
तन्नोऽजुनः प्रवर्णान्ते
चोदयात्पदमीरयेत् ५९
गायत्र्येषार्जुनस्योक्ता प्रयोगादौ जपेत्तु ताम्
अनुष्टुभं मनुं रात्रौ जपतां चौरसञ्चयाः ६०
पलायन्ते गृहाद्दूरं तर्पणाद्धवनादपि अथो दीपविधिं वक्ष्ये

कार्तवीर्यप्रियङ्करम् ६१
वैशाखे श्रावणे मार्गे कार्तिकाश्विनपौषतः माघफाल्गुनयोर्मासोर्दीपारम्भं समाचरेत् ६२
तिथौ रिक्ताविहीनायां वारे शनिकुजौ विना
हस्तोत्तराश्विरौद्रे
यपुष्यवैष्णववायुभे ६३
द्विदैवते च रोहिण्यां दीपारम्भो हितावहः चरमे च व्यतीपाते धृतौ वृद्धौ सुकर्मणि ६४
प्रीतौ हर्षं च सौभाग्ये शोभनायुष्मतोरपि करणे विष्टिरहिते ग्रहणेऽद्धोदयादिषु ६५
योगेषु रात्रौ पूर्वाह्णे दीपारम्भः कृतः शुभः
कार्तिके शुक्लसप्तम्यां निशीथेऽतीव
शोभनः ६६
यदि तत्र रवेर्वारः श्रवणं भं च दुर्लभम् अत्यावश्यककार्येषु मासादीनां न शोधनम् ६७
आद्ये ह्युपोष्य नियतो ब्रह्मचारी
सपीतकैः
प्रातः स्नात्वा शुद्धभूमौ लिप्तायां
गोमयोदकैः ६८
प्राणानायम्य संकल्प्य
न्यासान्पूर्वोदितांश्चरेत्
षट्कोणं रचयेद्भूमौ रक्तचन्दनतण्डुलैः ६९

अतः स्मरं समालिख्य षट्कोणेषु समालिखेत्
नवार्णैर्वेष्टयेत्तच्च त्रिकोणं
तद्बहिः पुनः ७०
एवं विलिखिते यन्त्रे निदध्याद्दीपभाजनम्
स्वर्णजं रजतोत्थं वा ताम्रजं तदभावतः ७१
कांस्यपात्रं मृण्मयं च कनिष्ठं लोहजं
मृतौ
शान्तये मुद्गचूर्णोत्थं सन्धौ
गोधूमचूर्णजम् ७२
आज्ये पलसहस्रे तु पात्रं शतपलं स्मृतम् आज्येऽयुतपले पात्रं पलपञ्चशता स्मृतम् ७३
पञ्चसप्ततिसङ्ख्ये तु पात्रं षष्टिपलं स्मृतम्
त्रिसाहस्री घृतपले शर्करापलभाजनम् ७४ द्विसाहस्र्यां द्विशतमितं च भाजनमिष्यते शतेऽक्षिचरसंख्यातमेवमन्यत्र कल्पयेत् ७५
नित्यदीपे वह्निपलं पात्रमाज्यं पलं स्मृतम्
एवं पात्रं प्रतिष्ठाप्य वर्तीः
सूत्रोत्थिताः क्षिपेत् ७६
एका तिस्रोऽथवा पञ्च सप्ताद्या विषमा अपि
तिथिमानादासहस्रं तन्तुसङ्ख्या
विनिर्मिता ७७
गोघृतं प्रक्षिपेत्तत्र

शुद्धवस्त्रविशोधितम् सहस्रपलसङ्ख्यादिदशांशं कार्यगौरवात् ७८
सुवर्णादिकृतां रम्यां शलाकां
षोडशाङ्गुलाम्
तदर्द्धां वा तदर्द्धां वा सूक्ष्माग्रां
स्थूलमूलिकाम् ७९
विमुञ्चेद्दक्षिणे पात्रमध्ये चाग्रे
कृताग्निकाम्
पात्रदक्षिणदिग्देशे
मुक्त्वाङ्गुलचतुष्टयम् ८०
अधोग्रां दक्षिणाधारां निखनेच्छुरिकां
शुभाम्
दीपं प्रज्वालयेत्तत्र
गणेशस्मृतिपूर्वकम् ८१
दीपात्पूर्वत्र दिग्भागे सर्वतोभद्र
मण्डले
तण्डुलाष्टदले वापि
विधिवत्स्थापयेद्घटम् ८२
तत्रावाह्य नृपाधीशं
पूजयेत्पूर्ववत्सुधीः
जलाक्षतान्समादाय दीपं सङ्कल्पयेत्ततः ८३
दीपसङ्कल्पमन्त्रोऽय कथ्यते
द्वीषुभूमितः
प्रणवः पाशमाये च शिखा कार्ताक्षराणि च ८४
वीर्यार्जुनाय माहिष्मतीनाथाय सहस्र च
बाहवे इति वर्णान्ते सहस्रपदमुच्चरेत् ८५

क्रतुदीक्षितहस्ताय दत्तात्रेयप्रियाय च आत्रेयायानुसूयान्ते गर्भरत्नाय तत्परम् ८६
नमो ग्रीवामकर्णेन्दुस्थितौ पाश इमं ततः
दीपं गृहाण अमुकं रक्ष रक्ष पदं पुनः ८७
दुष्टान्नाशययुग्मं स्यात्तथा पातय घातय
शत्रून् जहिद्वयं माया तारः स्वं
बीजमात्मभूः ८८
वह्निप्रिया अनेनाथ दीपवर्येण पश्चिमा - भिमुखेनामुकं रक्ष अमुकान्ते वरप्रद ८९
मायाकाशद्वयं वामनेत्रचन्द्रयुतं शिवा
वेदादिकामचामुण्डाः स्वाहा तु
पूसबिन्दुकौ ९०
प्रणवोऽग्निप्रिया मन्त्रो
नेत्रबाणाधराक्षरः
दत्तात्रेयो मुनिर्मालामन्त्रस्य
परिकीर्तितः ९१
छन्दोऽमितं कार्तवीर्यार्जुनो
देवोऽखिलाप्तिकृत्
चामुण्डया षडङ्गानि
चरेत्षड्दीर्घयुक्तया ९२
ध्यात्वा देवं ततो मन्त्रं पठित्वान्ते
क्षिपेज्जलम्
गोविन्दाढ्यो हली
सेन्दुश्चामुण्डाबीजमीरितम् ९३
ततो नवाक्षरं मन्त्रं सहस्रं तत्पुरो

जपेत्
तारोऽनन्तो बिन्दुयुक्तो मायास्वं वामनेत्रयुक् ९४
कूमार्ग्नी शान्तिबिन्द्वाढ्यौ वह्निजायाङ्कुशं ध्रुवम्
ऋषिः
पूर्वोदितोऽनुष्टुप्छन्दोऽन्यत्पूर्ववत्पुनः ९५
सहस्रं मन्त्रराजं च जपित्वा कवचं पठेत्
एवं दीपप्रदानस्य
कर्ताप्नोत्यखिलेऽप्सितम् ९६
दीपप्रबोधकाले तु वर्जयेदशुभां गिरम् विप्रस्य दर्शनं तत्र शुभदं परिकीर्तितम् ९७
शूद्राणां मध्यमं प्रोक्तं म्लेच्छस्य
वधबन्धनम्
आख्वोत्वोर्दर्शनं दुष्टं गवाश्वस्य
सुखावहम् ९८
दीपज्वाला समा सिद्ध्यै वक्रा
नाशविधायिनी
सशब्दा भयदा कर्तुरुज्ज्वला सुखदा मता ९९
कृष्णा शत्रुभयोत्पत्त्यै वमन्ती पशुनाशिनी
कृते दीपे यदा पात्रं भग्नं दृश्येत दैवतः १००
पक्षादर्वाक्तदा गच्छेद्यजमानो यमालयम्

वर्त्यन्तरं यदा कुर्यात्कार्यं सिद्ध्येद्विलन्बतः १०१
नेत्रहीनो भवेत्कर्ता तस्मिन्दीपान्तरे कृते
अशुचिस्पर्शने व्याधिर्दीपनाशे तु चौरभीः १०२
श्वमार्जाराखुसंस्पर्शे भवेद्भूपतितो भयम्
पात्रारम्भे वसुपलैः कृतो दीपोऽखिलेष्टदः १०३
तस्माद्दीपः प्रयत्नेन रक्षणीयोऽन्तरायतः
आसमाप्तेः प्रकुर्वीत ब्रह्मचर्यं च भूशयः १०४
स्त्रीशूद्रपतितादीनां सम्भाषामपि
वर्जयेत्
जपेत्सहस्रं प्रत्येकं मन्त्रराजं
नवाक्षरम् १०५
स्तोत्रपाठं प्रतिदिनं निशीथिन्यां
विशेषतः
एकपादेन दीपाग्रे स्थित्वा यो
मन्त्रनायकम् १०६
सहस्रं प्रजपेद्रात्रौ सोऽभीष्टं क्षिप्रमाप्नुयात्
समाप्य शोभनदिने सम्भोज्य द्विजसत्तमान् १०७

कुम्भोदकेन कर्तारमभिषिंञ्चन्मनुं जपेत् कर्ता तु दक्षिणां दद्यात्पुष्कलां
तोषहेतवे १०८
गुरौ तुष्टे ददातीष्टं कृतवीर्यसुतो नृपः
गुर्वाज्ञया स्वयं कुर्याद्यदि वा
कारयेद्गुरुः १०९
दत्वा धनादिकं तस्मै दीपदानाय नारद
गुर्वाज्ञामन्तरा कुर्याद्यो दीपं
स्वेष्टसिद्धये ११०
सिद्धिर्न जायते तस्य हानिरेव पदे पदे उत्तमं गोघृतं प्रोक्तं मध्यमं महिषीभवम् १११
तिलतैलं तु तादृक् स्यात्कनीयोऽजादिजं घृतम्
आस्यरोगे सुगन्धेन दद्यात्तैलेन दीपकम् ११२
सिद्धार्थसम्भवेनाथ द्विषतां नाशनाय च सहस्रेण पलैर्दीपे विहिते च न दृश्यते ११३
कार्यसिद्धिस्तदा कुर्यात्त्रिवारं
दीपजं विधिम्
तदा सुदुर्लभमपि कार्य्यं सिद्ध्य्न्ने
संशयः ११४
दीपप्रियः कार्तवीर्यो मार्तण्डो
नतिवल्लभः
स्तुतिप्रियो
महाविष्णुर्गणेशस्तपर्णप्रियः ११५

दुर्गार्चनप्रिया नूनमभिषेकप्रियः शिवः तस्मात्तेषां प्रतोषाय विदध्यात्तत्तदादरात् ११६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे कार्तवीर्यमाहात्म्यमन्त्रदीपकथनं नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

अथसप्तसप्ततितमोऽध्यायः
नारद उवाच-
साधु साधु महाप्राज्ञ सर्वतन्त्रविशारद
त्वया मह्यं समाख्यातं विधानं
तन्त्रगोपितम् १
अधुना तु महाभाग कीर्तवीर्यहनूमतोः
कवचे श्रोतुमिच्छामि तद्वदस्व कृपानिधे २
सनत्कुमार उवाच-
शृणु विप्रेन्द्र वक्ष्यामि कवचं
परमाद्भुतम्
कार्तवीर्यस्य येनासौ प्रसन्नः
कार्यसिद्धिकृत् ३
सहस्रादित्यसङ्काशे नानारत्नसमुज्ज्वले
भास्वद्ध्वजपताकाढ्ये तुरगायुतभूषिते ४
महासंवर्तकाम्भोधिभीमरावविराविणि
समुद्धृतमहाछत्त्रवितानितवियत्पथे ५
महारथवरे दीप्ते नानायुधविराजिते
सुस्थितं विपुलोदारं सहस्रभुजमण्डितम् ६

वामैरुद्दण्डकोदण्डान्दधानमपरैः शरान् किरीटहारमुकुटकेयूरवलयाङ्गदैः ७
मुद्रिकोदरबन्धाद्यैमौञ्जीनूपुरकादिभिः भूषितं विविधाकल्पैर्भास्वरैः सुमहाधनैः ८
आबद्धकवचं वीरं सुप्रसन्नाननाम्बुजम् धनुर्ज्यासिंहनादेन कम्पयन्तं जगत्त्रयम् ९
सर्वशत्रुक्षयकरं सर्वव्याधिविनाशनम् सर्वसम्पत्प्रदातारं विजयश्रीनिषेवितम् १०
सर्वसौभाग्यदं भद्रं भक्ताभयविधायिनम् दिव्यमाल्यानुलेपाढ्यं सर्वलक्षणसंयुतम् ११
रथनागाश्वपादातवृन्दमध्यगमीश्वरम्
वरदं चक्रवर्तीनं सर्वलोकैकपालकम् १२
समानोदितसाहस्रदिवाकरसमद्युतिम्
महायोगभवैश्वर्यकीर्त्याक्रान्तजगत्त्रयम् १३
श्रीमच्चक्रं हरेरंशादवतीर्णं महीतले
सम्यगात्मादिभेदेन ध्यात्वा
रक्षामुदीरयेत् १४
अस्याङ्गमूर्तयः पञ्च पान्तु मां
स्फटिकोज्ज्वलाः
अग्नीशासुरवायव्यकोणेषु हृदयादिकाः १५
सर्वतोस्त्रज्वलद्रूपा दरचर्मासिपाणयः

अव्याहतबलैश्वर्यशक्तिसामर्थ्यविग्रहाः १६
क्षेमंकरीशक्तियुतश्चौरवर्गविभञ्जनः प्राचीं दिशं रक्षतु मे बाणबाणासनायुधः १७
श्रीकरीशक्तिसहितो मारीभयविनाशकः
शरचापधरः श्रीमान् दिशं मे पातु
दक्षिणाम् १८
महावश्यकरीयुक्तः सर्वशत्रुविनाशकृत्
महेषुचापधृक्पातु मम प्राचेतसीं दिशम् १९
यशःकर्या समायुक्तो दैत्यसङ्घविनाशनः परिरक्षतु मे सम्यग्विदिशं चैत्रभानवीम् २०
विद्याकरीसमायुक्तः सुमहद्दुःखनाशनः पातु मे नैरृतीं चापपाणिर्विदिशमीश्वरः २१
धनकर्या समायुक्तो महादुरितनाशनः
इष्वासनेषुधृक्पातु विदिशं मम वायवीम् २२
आयुःकर्या युतः श्रीमान्महाभयविनाशनः
चापेषुधारी शैवीं मे विदिशं परिरक्षतु २३
विजयश्रीयुतः साक्षात्सहस्रारधरो विभुः दिशमूर्द्ध्वामवतु मे सर्वदुष्टभयङ्करः २४
शङ्खभृत्सुमहाशक्तिसंयुतोऽप्यधरां दिशम् परिरक्षतु मे दुःखध्वान्तसम्भेदभास्करः २५

महायोगसमायुक्तः सर्वदिक्चक्रमण्डलः
महायोगीश्वरः पातु सर्वतो मम पद्मभृत् २६
एतास्तु मूर्तयो रक्ता
रक्तमाल्यांशुकावृताः
प्रधानदेवतारूपाः पृथग्रथवरे स्थिताः २७
शक्तयः पद्महस्ताश्च नीलेन्दीवरसन्निभाः
-

शुक्लमाल्यानुवसनाः
सुलिप्ततिलकोज्ज्वलाः २८
तत्पार्षदेश्वराः स्वस्ववाहनायुधभूषणाः
स्वस्वदिक्षु स्थिताः पान्तु मामिन्द्राद्या महाबलाः २९
एतास्तस्य समाख्याताः सर्वावरणदेवताः
सर्वतो मां सदा पान्तु
सर्वशक्तिसमन्विताः ३०
हृदये चोदरे नाभौ जठरे गुह्यमण्डले
तेजोरूपाः स्थिताः पान्तु
वाञ्छासुरवनद्रुमाः ३१
दिशं चान्ये महावर्णा मन्त्ररूपा महोज्ज्वलाः
व्यापकत्वेन पान्त्वस्मानापादतलमस्तकम् ३२
कार्तवीर्यः शिरः पातु ललाटं हैहयेश्वरः सुमुखो मे मुखं पातु कर्णौ व्याप्तजगत्त्रयः ३३
सुकुमारो हनुं पातु भ्रूयुगं मे धनुर्धरः

नयनं पुंडरीकाक्षो नासिकां मे गुणाकरः ३४ अधरोष्ठौ सदा पातु ब्रह्मज्ञेयो द्विजान्कविः
सर्वशास्त्रकलाधारी जिह्वां चिबुकमव्ययः ३५
दत्तात्रेयप्रियः कण्ठं स्कन्धौ राजकुलेश्वरः
भुजौ दशास्यदर्पघ्नो हृदयं मे महाबलः ३६
कुक्षिं रक्षतु मे विद्वान् वक्षः
परपुरञ्जयः
करौ सर्वार्थदः पातु कराग्राणि
जगत्प्रियः ३७
रेवाम्बुलीलासंदृप्तो जठरं परिरक्षतु
वीरशूरस्तुं मे नाभिं पार्श्वौ मे
सर्वदुष्टहा ३८
सहस्रभुजभृत्पृष्ठं सप्तद्वीपाधिपः
कटिम्
ऊरू माहिष्मतीनाथो जानुनी वल्लभो भुवः ३९
जङ्घे वीराधिपः पातु पातु पादौ मनोजवः
पातु सर्वायुधधरः सर्वांगं सर्वमर्मसु ४०
सर्वदुष्टान्तकः पातु धात्वष्टककलेवरम् प्राणादिदशजीवेशान्सर्वशिष्टेष्टदोऽवतु ४१
वशीकृतेन्द्रियग्रामः पातु सर्वेन्द्रियाणि मे
अनुक्तमपि यत्स्थानं शरीरान्तर्बहिश्च

यत् ४२
तत्सर्वं पातु मे सर्वलोकनाथेश्वरेश्वरः
वज्रात्सारतरं चेदं शरीरं कवचावृतम् ४३
बाधाशतविनिर्मुक्तमस्तु मे भयवर्जितम् बद्ध्वेदं कवचं दिव्यमभेद्यं हैहयेशितुः ४४
विचरामि दिवा रात्रौ निर्भयेनान्तरात्मना
राजमार्गे महादुर्गे मार्गे
चौरादिसङ्कुले ४५
विषमे विपिने घोरे दावाग्नौ गिरिकन्दरे
सङ्ग्रामे शस्त्रसङ्घाते
सिंहव्याघ्रनिषेविते ४६
गह्वरे सर्वसङ्कीर्णे सन्ध्याकाले
नृपालये
विवादे विपुलावर्ते समुद्रे च नदीतटे ४७
परिपन्थिजनाकीर्णे देशे दस्युगणावृते
सर्वस्वहरणे प्राप्ते प्राप्ते प्राणस्य
सङ्कटे ४८
नागारोगज्वरावेशे पिशाचप्रेतयातने
मारीदुःस्वप्नपीडासु क्लिष्टे
विश्वासघातके ४९
शारीरे च महादुःखे मानसे च महाज्वरे आधिव्याधिभये विघ्नज्वालोपद्रवकेऽपि च ५०
न भवेत्तु भयं किंचित्कवचेनावृतस्य मे आगन्तुकामानखिलानस्मद्वसुविलुम्पकान् ५१

निवारयतु दोर्दण्डसहस्रेण महारथः स्वकरोद्धृतसाहस्रपाशबद्धान्सुदुर्जयान् ५२
संरुद्धगतिसामर्थ्यान्करोतु कृतवीर्यजः
सृणिसाहस्रनिर्भिंन्नान्सहस्रशरखण्डित्न् ५३
राजचूडामणिः क्षिप्रं
करोत्वस्मद्विरोधकान्
खड्गसाहस्रदलिकान्सहस्रमुशलार्दितान् ५४
चौरादिदुष्टसत्त्वौधान्करोतु कमलेक्षणः
स्वशङ्खनादसन्त्रस्तान्सहस्रारसहस्रभृत् ५५
अवतारो हरेः साक्षात्पालयत्वखिलं मम
कार्तवीर्य महावीर्य सर्वदुष्टविनाशन ५६
सर्वत्र सर्वदा दुष्टचौरान्नाशाय नाशय
किं त्वं स्वपिषि दुष्टघ्न किं तिष्ठसि
चिरायसि ५७
उत्तिष्ठ पाहि नः सर्वभयेभ्यः स्वसुतानिव ये चौरा वसुहर्तारो विद्विषो ये च हिंसकाः ५८
साधुभीतिकरा दुष्टाश्छद्मका ये दुराशयाः
दुर्हृदो दुष्टभूपाला दुष्टामात्याश्च
पापकाः ५९
ये च कार्यविलोप्तारो ये खलाः परिपन्थिनः
सर्वस्वहारिणो ये च ये च मायाविनोऽपरे ६०
महाक्लेशकरा म्लेच्छा दस्यवो वृषलाश्च ये

येऽग्निदा गरदातारो वञ्चकाः शस्त्रपाणयः ६१
ये पापा दुष्टकर्माणो दुःखदा दुष्टबुद्धयः
व्याजकाः कुपथासक्ता ये च नानाभयप्रदाः ६२
छिद्रान्वेषरता नित्यं येऽस्मान्बाधितुमुद्यताः
ते सर्वे कार्तवीर्यस्य महाशङ्खरवाहताः ६३
सहसा विलयं यान्तु दूरादेव विमोहिताः ये दानवा महादैत्या ये यक्षा ये च राक्षसाः ६४
पिशाचा ये महासत्त्वा ये भूतब्रह्मराक्षसाः
अपस्मारग्रहा ये च ये ग्रहाः पिशिताशनाः ६५
महालोहितभोक्तारो वेताला ये च गुह्यकाः गन्धर्वाप्सरसः सिद्धा ये च देवादियोनयः ६६
डाकिन्यो द्रुणसाः प्रेताः क्षेत्रपाला
विनायकाः
महाव्याघ्रमहामेघा महातुरगरूपकाः ६७
महागजा महासिंहा महामहिषयोनयः
ऋक्षवाराहशुनकवानरोलूकमूर्तयः ६८
महोष्ट्रखरमार्जारसर्पगोवृषमस्तकाः

नानारूपा महासत्त्वा नानाक्लेशसहस्रदाः ६९
नानारोगकराः क्षुद्रा महावीर्या महाबलाः वातिकाः पैत्तिका घोरा श्लैष्मिकाः सान्निपातिकाः ७०
माहेश्वरा वैष्णवाश्च वैरिञ्च्याश्च
महाग्रहाः
स्कान्दा वैनायकाः क्रूरा ये च
प्रमथगुह्यकाः ७१
महाशत्रुग्रहा रौद्रा महामारीमसूरिकाः
एकाहिका द्व्याहिकाश्च त्र्याहिकाश्च
महाज्वराः ७२
चातुर्थिकाः पाक्षिकाश्च मास्याः
पाण्मासिकाश्च ये
सांवत्सरा दुर्निवार्या ज्वराः
परमदारुणाः ७३
स्वाप्निका ये महोत्पाता ये च
दुःस्वाप्निका ग्रहाः
कूष्माण्डा जृम्भिका भौमा द्रोणाः
सान्निध्यवञ्चकाः ७४
भ्रमिकाः प्राणहर्तारो ये च बालग्रहादयः
मनोबुद्धीन्द्रियहराः स्फोटकाश्च
महाग्रहाः ७५
महाशना बलिभुजो महाकुणपभोजनाः
दिवाचरा रात्रिचरा ये च सन्ध्यासु
दारुणाः ७६

प्रमत्ता वाऽप्रमत्ता वै ये मां बाधितुमुद्यताः
ते सर्वे कार्त्तवीर्यस्य
धनुर्मुक्तशराहताः ७७
सहस्रधा प्रणश्यन्तु
भग्नसत्त्वबलोद्यमाः
ये सर्पा ये महानागा महागिरिबिलेशयाः ७८
कालव्याला महादंष्ट्रा महाजगरसंज्ञकाः अनन्तशूलिकाद्याश्च दंष्ट्राविषमहाभयाः ७९
अनेकशतशीर्षाश्च खण्डपुच्छाश्च दारुणाः महाविषजलौकाश्च वृश्चिका रुक्तपुच्छकाः ८०
आशीविषाः कालकूटा महाहालाहलाह्वयाः जलसर्पा जलव्याला जलग्राहाश्च कच्छपाः ८१ मत्स्यका विषपुच्छाश्च ये चान्ये जलवासिनः
जलजाः स्थलजाश्चैव कृत्रिमाश्च महाविषाः ८२
गुप्तरूपा गुप्तविषा मूषिका गृहगोधिकाः नानाविषाश्च ये घोरा महोपविषसंज्ञकाः ८३
येऽस्मान्बाधितुमिच्छन्ति
शरीरप्राणनाशकाः
ते सर्वे कार्तवीर्यस्य
खड्गसाहस्रदारिताः ८४
दूरादेव विनश्यन्तु प्रणष्टेन्द्रि

यसाहसाः
मनुष्याः पशवो त्वृक्षवानरा वनगोचराः ८५
सिंह व्याघ्रवराहाश्च महिषा ये महामृगाः
गजास्तुरङ्गा गवया रासभाः शरभा वृकाः ८६
शुनका द्वीपिनः शुभ्रा मार्जारा
विललोलुपाः
शृगालाः शशकाः श्येना गरुत्मन्तो
विङ्गमाः ८७
भेरुण्डा वायसा गृध्रा हंसाद्याः
पक्षिजातयः
उद्भिज्जाश्चान्डजाश्चैव स्वेदजाश्च
जरायुजाः ८८
नानाभेदकुले जाता नानाभेदाः पृथग्विधाः
येऽस्मान्बाधितुमिच्छन्ति सन्ध्यासु च
दिवा निशि ८९
ते सर्वे कार्तवीर्यस्य गदासाहस्रदारिताः
दूरादेव विनश्यन्तु विनष्टगतिपौरुषाः ९०
ये चाक्षेमप्रदातारः कूटमायाविनश्च ये
मारणोत्सादनोन्मूलद्वेषमोहनकारकाः ९१
विश्वासघातका दुष्टा ये च स्वामिद्रुहो नराः
ये चाततायिनो दुष्टा ये पापा गोप्यहारिणः ९२
दाहोपघातगरलशस्त्रपातातिदुःखदाः क्षेत्रवित्तादिहरणबन्धनादिभयप्रदाः ९३ ईतयो विविधाकारा ये चान्ये दुष्टजातयः

पीडाकरा ये सततं छिद्रमिच्छन्ति
बाधितुम् ९४
ते सर्वे कार्तवीर्यस्य
चक्रसाहस्रदारिताः
दूरादेव क्षयं यान्तु विनष्टबलसाहसाः ९५
ये मेघा ये महावर्षा ये वाता याश्च
विद्युतः
ये महाशनयो दीप्ता ये निर्घाताश्च
दारुणाः ९६
उल्कापाताश्च ये घोरा ये महेन्द्रा
युधादयः
सूर्येन्दुकुजसौम्याश्च
गुरुकाव्यशनैश्चराः ९७
राहुश्च केतवो घोरा नक्षत्रा राशयस्तथा
तिथयः सङ्क्रमा मासा हायना युगनायकाः ९८
मन्वन्तराधिपाः सिद्धा ऋषयो योगसिद्धयः
निधयो ऋग्यजुःसामाथर्वाणश्चैव वह्नयः ९९
ऋतवो लोकपालाश्च पितरो देवसंहतिः विद्याश्चैव चतुःषष्टिभेदा या भुवनत्रये १००
ये त्वत्र कीर्तिताः सर्वे ये चान्ये नानुकीर्तिताः
ते सन्तु नः सदा सौम्याः सर्वकालसुखावहाः १०१
आज्ञया कार्तवीर्यस्य योगीन्द्र स्यामितद्युतेः

कार्तवीर्यार्जुनो धन्वी राजेन्द्रो
हैहयेश्वरः १०२
दशास्यदर्पहा रेवालीलादृप्तः सुदुर्जयः
दुःखहा चौरदमनो राजराजेश्वरः प्रभुः १०३
सर्वज्ञः सर्वदः श्रीमान्
सर्वशिष्टेष्टदः कृती
राजचूडामणिर्योगी सप्तद्वीपाधिनायकः १०४
विजयी विश्वजिद्वाग्मी महागतिरलोलुपः
यज्वा विप्रप्रियो विद्वान् ब्रह्मज्ञेयः
सनातनः १०५
माहिष्मतीपतिर्योधा महाकीर्तिर्महाभुजः सुकुमारो महावीरो मारीघ्नो मदिरेक्षणः १०६
शत्रुघ्नः शाश्वतः शूरः
शङ्खभृद्योगिवल्लभः
महाभागवतो धीमान्महाभयविनाशनः १०७
असाध्यो विग्रहो दिव्यो भावो
व्याप्तजगत्त्रयः
जितेन्द्रियो जितारातिः
स्वच्छन्दोऽनन्तविक्रमः १०८
चक्रभृत्परचक्रघ्नः सङ्ग्रामविधिपूजितः
सर्वशास्त्रकलाधारी विरजा लोकवन्दितः १०९
वीरो विमलसत्त्वाढ्यो महाबलपराक्रमः विजयश्रीमहामान्यो जितारिर्मन्त्रनायकः ११०
खड्गभृत्कामदः कान्तः कालघ्नः कमलेक्षणः

भद्रवादप्रियो वैद्यो विबुधो वरदो वशी १११
महाधनो निधिपतिर्महायोगी गुरुप्रियः
योगाढ्यः सर्वरोगघ्नो राजिताखिलभूतलः ११२
दिव्यास्त्रभृदमेयात्मा सर्वगोप्ता
महोज्ज्वलः
सर्वायुधधरोऽभीष्टप्रदः परपुरञ्जयः ११३
योगसिद्धो महाकायो महावृन्दशताधिपः सर्वज्ञाननिधिः सर्वसिद्धिदानकृतोद्यमः ११४
इत्यष्टशतनामोक्त्या मूर्तयो दश दिक्पथि सम्यग्दशदिशो व्याप्य पालयन्तु च मां सदा ११५
स्वस्थाः सर्वेन्द्रियाः सन्तु शान्तिरस्तु सदा सम
शेषाद्या मूर्तयोऽष्टौ च विक्रमेणैव
भास्वराः ११६
अग्निनिरृतिवाय्वीशकोणगाः पान्तु मां सदा
मम सौख्यमसम्बाधमारोग्यमपराजयः ११७
दुःखहानिरविघ्नश्च प्रजावृद्धिः सुखोदयः
वाञ्छाप्तिरतिकल्याणमवैषम्यमनामयम् ११८
अनालस्यमभीष्टं
स्यान्मृत्युहानिर्बलोन्नतिः
भयहानिर्यशः कान्तिर्विद्या
ऋद्धिर्महाश्रियः ११९
अनष्टद्रव्यता चैव नष्टस्य पुनरागमः

दीर्घायुष्यं मनोहर्षः
सौकुमार्यमभीत्सितम् १२०
अप्रधृष्यतमत्वं च महासामर्थ्यमेव च
सन्तु मे कार्तवीर्य्यस्य हैहयेन्द्रस्य
कीर्तनात् १२१
य इदं कार्तवीर्य्यस्य कवचं
पुण्यवर्द्धनम्
सर्वपापप्रशमनं सर्वोपद्रवनाशनम् १२२
सर्वशान्तिकरं गुह्यं समस्तभयनाशनम्
विजयार्थप्रदं नॄणां सर्वसम्पत्प्रदं
शुभम् १२३
शृणुयाद्वा पठेद्वापि सर्वकामानवाप्नुयात्
चौरैर्हृतं यदा पश्येत्पश्वादिधनमात्मनः १२४
सप्तवारं तदा जप्येन्निशि पश्चिमदिङ्मुखः सप्तरात्रेण लभते नष्टद्रव्यं न संशयः १२५
सप्तविंशतिधा जप्त्वा प्राचीदिग्वदनः
पुमान्
देवासुरनिभं चापि परचक्रं निवारयेत् १२६
विवादे कलहे घोरे पंचधा यः पठेदिदम्
विजयो जायते तस्य न कदाचित्पराजयः १२७
सर्वरोगप्रपीडासु त्रेधा वा पंचधा पठेत् स रोगमृत्युवेतालभूतप्रेतैर्नबाध्यते १२८

सम्यग्द्वादशधा रात्रौ प्रजपेद्बन्धमुक्तये त्रिदिनान्निगडाद्बद्धो मुच्यते नात्र
संशयः १२९
अनेनैव विधानेन सर्वसाधनकर्मणि
असाध्यमपि
सप्ताहात्साधयेन्मन्त्रवित्तमः १३०
यात्राकाले पठित्वेदं मार्गे गच्छति यः
पुमान्
न दुष्टचौरव्याघ्राद्यैर्भयं
स्यात्परिपन्थिभिः १३१
जपन्नासेचनं कुर्वञ्जलेनाञ्जलिना तनौ
न चासौ विषकृत्यादिरोगस्फोटैः प्रबाध्यते १३२
कार्तवीर्यः खलद्वेषी कृतवीर्यसुतो बली सहस्रबाहुः शत्रुघ्नो रक्तवासा धनुर्धरः १३३
रक्तगन्धो रक्तमाल्यो राजा स्मर्तुरभीष्टदः
द्वादशैतानि नामानि कार्तवीर्यस्य यः पठेत् १३४
संपदस्तस्य जायंते जनास्तस्य वशे सदा यः सेवते सदा विप्र श्रीमच्चक्रावतारकम् १३५
तस्य रक्षां सदा कुर्याच्चक्रं विष्णोर्महात्मनः

मयैतत्कवचं विप्र
दत्तात्रेयान्मुनीश्वरात् १३६
श्रुतं तुभ्यं निगदितं
धारयस्वाखिलेष्टदम् १३७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे कार्तवीर्यकवचकथनं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

अथाष्टसप्ततितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
कार्तवीर्यस्य कवचं कथितं ते मुनीश्वर
मोहविध्वंसनं जैत्रं मारुतेः कवचं शुणु १
यस्य सन्धारणात्सद्यः सर्वे
नश्यन्त्युपद्रवाः
भूतप्रेतारिजं दुःखं नाशमेति न संशयः २
एकदाहं गतो द्रष्टुं रामं रमयतां वरम्
आनन्दवनिकासंस्थं ध्यायन्तं स्वात्मनः
पदम् ३
तत्र रामं रमानाथं पूजितं त्रिदशेश्वरैः नमस्कृत्य तदादिष्टमासनं स्थितवान् पुरः ४
तत्र सर्वं मया वृत्तं रावणस्य वधान्तकम् प्रोवाच राजेन्द्रः श्रीरामः स्वयमादरात् ५
ततः कथान्ते भगवान्मारुतेः कवचं ददौ

मह्यं तत्ते प्रवक्ष्यामि न प्रकाश्यं हि कुत्रचित् ६
भविष्यदेतन्निर्द्दिष्टं बालभावेन नारद
श्री
रामेणाञ्जनासूनोर्भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ७
हनुमान् पूर्वतः पातु दक्षिणे पवनात्मजः पातु प्रतीच्यामक्षघ्नः सौम्ये सागरतारकः ८
ऊर्द्ध्वं पातु कपिश्रेष्ठः
केसरिप्रियनन्दनः अधस्ताद्विष्णुभक्तस्तु पातु मध्ये च
पावनिः ९
लङ्काविदाहकः पातु सर्वापद्भ्यो
निरन्तरम्
सुग्रीवसचिवः पातु मस्तकं वायुनन्दनः १०
भालं पातु महावीरो भ्रुवोर्मध्ये निरन्तरम्
नेत्रे छायापहारी च पातु नः प्लवगेश्वरः ११
कपोलौ कर्णमूले च पातु श्रीरामकिङ्करः नासाग्रमञ्जनासूनुः पातु वक्त्रं
हरीश्वरः १२
पातु कण्ठे तु दैत्यारिः स्कन्धौ पातु
सुरारिजित्
भुजौ पातु महातेजाः करौ च चरणायुधः १३

नखान्नखायुधः पातु कुक्षौ पातु कपीश्वरः वक्षो मुद्रापहारी च पातु पार्श्वे
भुजायुधः १४
लङ्कानिभञ्जनः पातु पृष्ठदेशे निरन्तरम्
नाभिं श्रीरामभक्तस्तु कटिं
पात्वनिलात्मजः १५
गुह्यं पातु महाप्राज्ञः सक्थिनी
अतिथिप्रियः
ऊरू च जानुनी पातु लङ्काप्रासादभञ्जनः १६
जङ्घे पातु कपिश्रेष्ठो गुल्फौ पातु
महाबलः
अचलोद्धारकः पातु पादौ भास्करसन्निभः १७
अङ्गानि पातु सत्त्वाढ्यः पातु
पादाङ्गुलद्यः सदा
मुखाङ्गानि महाशूरः पातु रोमाणि
चात्मवान् १८
दिवारात्रौ त्रिलोकेषु सदागतिसुतोऽवतु
स्थितं व्रजन्तमासीनं पिबन्तं जक्षतं
कपिः १९
लोकोत्तरगुणः श्रीमान् पातु त्र्यम्बकसम्भवः
प्रमत्तमप्रमत्तं वा शयानं गहनेऽम्बुनि २०
स्थलेऽन्तरिक्षे ह्यग्नौ वा पर्वते सागरे द्रुमे
सङ्ग्रामे सङ्कटे घोरे विराड्रूपधरोऽवतु

२१
डाकिनीशाकिनीमारीकालरात्रिमरीचिकाः शयानं मां विभुः पातु पिशाचोरगराक्षसीः २२
दिव्यदेहधरो धीमान्सर्वसत्त्वभयङ्करः साधकेन्द्रावनः शश्वत्पातु सर्वत एव माम् २३
यद्रूपं भीषणं दृष्ट्वा पलायन्ते भयानकाः
स सर्वरूपः सर्वज्ञः सृष्टिस्थितिकरोऽवतु २४
स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः साक्षाद्देवो महेश्वरः
सूर्यमण्डलगः श्रीदः पातु कालत्रयेऽपि
माम् २५
यस्य शब्दमुपाकर्ण्य दैत्यदानवराक्षसाः
देवा मनुष्यास्तिर्यञ्चः स्थावरा
जङ्गमास्तथा २६
सभया भयनिर्मुक्ताः भवन्ति स्वकृतानुगाः
यस्यानेककथाः पुण्याः श्रूयन्ते
प्रतिकल्पके २७
सोऽवतात्साधकश्रेष्ठः सदा रामपरायणः
वैधात्रधातृप्रभृति
यत्किंचिद्दृश्यतेऽत्यलम् २८
विद्धि व्याप्तं यथा कीशरूपेणानञ्जनेन तत्

यो विभुः सोऽहमेषोऽह स्वीयः
स्वयमणुर्बृहत् २९
ऋग्यजुःसामरूपश्च प्रणवस्त्रिवृदध्वरः
तस्मै स्वस्मै च सर्वस्मै
नतोऽस्म्यात्मसमाधिना ३०
अनेकानन्तब्राह्मण्डधृते
ब्रह्मस्वरूपिणे
समीरणात्मने तस्मै
नतोऽस्म्यात्मस्वरूपिणे ३१
नमो हनुमते तस्मै नमो मारुतसूनवे
नमः श्रीरामभक्ताय श्यामाय महते नमः ३२
नमो वानरवीराय सुग्रीवसख्यकारिणे
लङ्काविदहनायाथ महासागरतारिणे ३३
सीताशोकविनाशाय राममुद्राधराय च
रावणान्तनिदानाय नमः सर्वोत्तरात्मने ३४
मेघनादमखध्वंसकारणाय नमो नमः
अशोकवनविध्वंसकारिणे जयदायिने ३५
वायुपुत्राय वीराय आकाशोदरगामिने वनपालशिरश्छेत्रे लङ्काप्रासादभञ्जिने
३६
ज्वलत्काञ्चनवर्णाय दीर्घलाङ्गूलधारिणे
सौमित्रिजयदात्रे च रामदूताय ते नमः ३७
अक्षस्य वधकर्त्रे च
ब्रह्मशस्त्रनिवारिणे
लक्ष्मणाङ्गमहाशक्तिजातक्षतविनाशिने ३८
रक्षोघ्नाय रिपुघ्नाय भूतघ्नाय नमो नमः

ऋक्षवानरवीरौघप्रसादाय नमोनमः ३९
परसैन्यबलघ्नाय शस्त्रास्त्रघ्नाय ते नमः
विषघ्नाय द्विषघ्नाय भयघ्नाय नमो नमः ४०
महारिपुभयघ्नाय भक्तत्राणैककारिणे
परप्रेरितमन्त्राणां मन्त्राणां
स्तम्भकारिणे ४१
पयःपाषाणतरणकारणाय नमो नमः
बालार्कमण्डलग्रासकारिणे दुःखहारिणे ४२
नखायुधाय भीमाय दन्तायुधधराय च
विहङ्गमाय शैवाय वज्रदेहाय ते नमः ४३
प्रतिग्रामस्थितायाथ भूतप्रेतवधार्थिने
करस्थशैलशस्त्राय रामशस्त्राय ते नमः ४४
कौपीनवाससे तुभ्यं रामभक्तिरताय च दक्षिणाशाभास्कराय सतां चन्द्रोदयात्मने ४५
कृत्याक्षतव्यथाघ्नाय सर्वक्लेशहराय च
स्वाम्याज्ञापार्थसङ्ग्रामसख्यसंजयकारिणे ४६
भक्तानां दिव्यवादेषु सङ्ग्रामे जयकारिणे
किल्किलावुवकाराय घोरशब्दकराय च ४७
सर्वाग्निव्याधिसंस्तम्भकारिणे भयहारिणे
सदा वनफलाहारसन्तृप्ताय विशेषतः ४८
महार्णवशिलाबद्धसेतुबन्धाय ते नमः इत्येतत्कथितं विप्र मारुतेः कवचं शिवम् ४९
यस्मै कस्मै न दातव्यं रक्षणीयं

प्रयत्नतः
अष्टगन्धैर्विलिख्याथ कवचं धारयेत्तु यः ५०
कण्ठे वा दक्षिणे बाहौ जयस्तस्य पदे पदे किं पुनर्बहुनोक्तेन साधितं लक्षमादरात् ५१
प्रजप्तमेतत्कवचमसाध्यं चापि साधयेत् ५२ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे हनुमत्कवचनिरूपणं नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८

अथैकोनाशीतितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथापरं वायुसूनोश्चरितं पापनाशनम् यदुक्तं स्वासु रामेण आनन्दवनवासिना १ सद्योजाते महाकल्पे श्रुतवीर्ये हनूमति मम श्रीरामचन्द्रस्य भक्तिरस्तु सदैव हि २
शृणुष्व गदतो मत्तः कुमारस्य कुमारक
चरितं सर्वपापघ्नं शृण्वतां पठतां सदा ३
वाञ्छाम्यहं सदा विप्र सङ्गमं कीशरूपिणा
रहस्यं रहसि स्वस्य ममानन्दवनोत्तमे ४
परीतेऽत्र सखायो मे सख्यश्च विगतज्वराः
क्रीडन्ति सर्वदा चात्र प्राकट्येऽपि
रहस्यपि ५

कस्मिंश्चिदवतारे तु यद्वृत्तं च रहो मम तदत्र प्रकटं तुभ्यं करोमि प्रीतमानसः ६
आविर्भूतोऽस्म्यहं पूर्वं राज्ञो
दशरथक्षये
चतुर्व्यूहात्मकस्तत्र तस्य भार्यात्रये
मुने ७
ततः कतिपयैरब्दैरागतो द्विजपुङ्गवः
क्श्विमित्रोऽथयामास पितरं मम भूपतिम् ८
यक्षरक्षोविघातार्थं लक्ष्मणेन सहैव माम्
प्रेषयामास धर्मात्मा
सिद्धाश्रममरण्यकम् ९
तत्र गत्वाश्रममृषेर्दूषयन्तौ निशाचरौ
ध्वस्तौ सुबाहुमारीचौ प्रसन्नोऽभूत्तदा
मुनिः १०
अस्त्रग्रामं ददौ मह्यं मासं चावासयत्तथा
ततो गाधिसुतो धीमान् ज्ञात्वा
भाव्यर्थमादरात् ११
मिथिलामनयत्तत्र रौद्रं चादर्शयद्धनुः तस्य कन्यां पणीभूतां सीतां सुरसुतोपमाम् १२
धनुर्विभज्य समिति लब्धवान्मानिनोऽस्य च
ततो मार्गे भृगुपतेर्दर्प्पमूढं चिरं
स्मयन् १३
व्यपनीयागमं पश्चादयोध्यां स्वपितुः
पुरीम्
ततो राज्ञाहमाज्ञाय प्रजाशीलनमानसः १४

यौवराज्ये स्वयं प्रीत्या सम्मन्त्र्याप्तैर्विकल्पितः
तच्छ्रुत्वा सुप्रिया भार्या कैकेयी
भूपतिं मुने १५
देवकार्यविधानार्थं विदूषितमतिर्जगौ
पुत्रो मे भरतो नाम
यौवराज्येऽभिषिच्यताम् १६
रामश्चतुर्दशसमा दंडकान्प्रविवास्यताम्
तदाकर्ण्याहमुद्युक्तोऽरण्यं
भार्यानुजान्वितः १७
गन्तुं नृपतिनानुक्तोऽप्यगमं
चित्रकूटकम्
तत्र नित्यं
वन्यफलैर्मांसैश्चावर्तितक्रियः १८
निवसन्नेव राज्ञस्तु निधनं चाप्यवागमम्
ततो भरतशत्रुघ्नौ भ्रातरौ मम मानदौ १९
मातृवर्गयुतौ दीनौ साचार्यामात्यनागरौ व्यजिज्ञपतमागत्य पञ्चवट्यां निजाश्रमम् २०
अकल्पयं भ्रातृभार्यासहितश्च
त्रिवत्सरम्
ततस्त्रयोदशे वर्षे रावणो नाम राक्षसः २१
मायया हृतवान्सीतां प्रियां मम परोक्षतः
ततोऽह दीनवदनः ऋष्यमूकं हि पर्वतम् २२
भार्यामन्वेषयन्प्राप्तः सख्यं हर्यधिपेन च

अथ वालिनमाहत्य सुग्रीवस्तत्पदे कृतः २३
सह वानरयूथैश्च साहाय्यं कृतवान्मम
विरुध्य रावणेनालं मम भक्तो विभीषणः २४
आगतो ह्यभिषिच्याशु लङ्केशो हि विकल्पितः
हत्वा तु रावणं सङ्ख्ये
सपुत्रामात्यबान्धवम् २५
सीतामादाय संशुद्धामयोध्यां समुपागतः ततः कालान्तरे विप्र सुग्रीवश्च विभीषणः २६
निमन्त्रितौ पितुः श्राद्धे षट्कुलाश्च
द्विजोत्तमाः
अयोध्यायां समाजग्मुस्ते तु सर्वे
निमन्त्रिताः २७
ऋते विभीषणं तत्र चिन्तयाने रघूत्तमे
शम्भुर्बाह्मणरूपेण षट्कुलैश्च सहागतः २८
अथ पृष्टो मया शम्भुर्विभीषणसमागमे
नीत्वा मां द्रविडे देशे मोचय
द्विजबन्धनात् २९
मया निमन्त्रिताः श्राद्धे
ह्यगस्त्याद्या मुनीश्वराः
सम्भोजितास्तु प्रययुः
स्वस्वमाश्रममण्डलम् ३०
ततः कालांतरे विप्रा देवा दैत्या
नरेश्वराः
गौतमेन समाहूताः सर्वे यज्ञसभाजिताः ३१
ते सर्वे स्फाटिकं लिङ्गं त्र्!

यम्बकाद्रौ निवेशितम्
सम्पूज्य न्यवंसस्तत्र देवदैत्यनृपाग्रजाः ३२
तस्मिन्समाजे वितते सर्वैर्लिङ्गे समर्चिते
गौतमोऽप्यथ मध्याह्ने पूजयामास शङ्करम् ३३
सर्वे शुक्लाम्बरधरा भस्मोद्धूलितविग्रहाः
सितेन भस्मना कृत्वा सर्वस्थाने त्रिपुण्ड्रकम् ३४
नत्वा तु भार्गवं सर्वे भूतशुद्धिं प्रचक्रमुः
हृत्पद्ममध्ये सुषिरं तत्रैव भूतपञ्चकम् ३५
तेषां मध्ये महाकाशमाकाशे निर्मलामलम्
तन्मध्ये च महेशानं ध्यायेद्दीप्तिमयं
शुभम् ३६
अज्ञानसंयुतं भूतं समलं कर्मसङ्गतः
तं देहमाकाशदीपे प्रदहेज्ज्ञानवह्निना ३७
आकाशस्यावृतिं चाहं दग्ध्वाकाशमथो दहेत् दग्ध्वाकाशमथो वायुमग्निभूतं तथा दहेत् ३८
अब्भूतं च ततो दग्ध्वा पृथिवीभूतमेव च तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वा ततो देहं प्रदाहयेत् ३९

एवं प्रदग्ध्वा भूतादि देही तज्ज्ञानवह्निना
शिखामध्यस्थितं विष्णुमानन्दरसनिर्भरम् ४०
निष्पन्नचन्द्रकिरणसङ्काशकिरणं शिवम् शिवाङ्गोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ४१
सुशीतला ततो ज्वाला प्रशान्ता चन्द्र रश्मिवत्
प्रसारितसुधारुग्भिः सान्द्रीभूतश्च
सम्प्लवः
अनेन प्लावितं भूतग्रामं सञ्चिन्तयेत्परम् ४२
इत्थं कृत्वा भूतशुद्धिं क्रियार्हो
मर्त्यः शुद्धो जायते ह्येव सद्यः
पूजां कर्तुं जप्यकर्मापि पश्चादेवं
ध्यायेद्ब्रह्महत्यादिशुद्ध्यै ४३
एवं ध्यात्वा चन्द्रदीप्तिप्रकाशं
ध्यानेनारोप्याशु लिङ्गे शिवस्य
सदाशिवं दीपमध्ये विचिन्त्य
पञ्चाक्षरेणार्चनमव्ययं तु ४४
आवाहनादीनुपचारांस्तथापि कृत्वा स्नानं
पूर्ववच्छङ्करस्य
औदुम्बरं राजतं स्वर्णपीठं
वस्त्रादिच्छन्नं सर्वमेवेह पीठम् ४५
अन्ते कृत्वा बुद्बुदाभ्यां च सृष्टिं पीठे पीठे नागमेकं पुरस्तात्

कुर्यात्पीठे चोर्द्ध्वके नागयुग्मं देवाभ्याशे दक्षिणे वामतश्च ४६
जपापुष्पं नागमध्ये निधाय मध्ये वस्त्रं
द्वादशप्रातिगुण्ये
सुश्वेतेन तस्य मध्ये महेशं लिङ्गाकारं
पीठयुक्तं प्रपूज्यम् ४७
एवं कृत्वा साधकास्ते तु सर्वे दत्त्वा
दत्त्वा पञ्चगन्धाष्टगन्धम्
पुष्पैः पत्रैः श्रीतिलैरक्षतैश्च
तिलोन्मिश्रैः केवलैश्च प्रपूज्य ४८
धूपं दत्त्वा विधिवत्सम्प्रयुक्तं दीपं
दत्त्वा चोक्तमेवोपहारम्
पूजाशेषं ते समाप्याथ सर्वे गीतं नृत्यं
तत्र तत्रापि चक्रुः ४९
काले चास्मिन्सुव्रते गौतमस्य शिष्यः
प्राप्तः शङ्करात्मेति नाम्ना ५०
उन्मत्तवेषो दिग्वासा अनेकां
वृत्तिमास्थितः
क्वचिद्द्विजातिप्रवरः
क्वचिच्चण्डालसन्निभः ५१
क्वच्छ्द्रसमो योगी तापसः क्वचिदप्युत गर्जत्युत्पतते चैव नृत्यति स्तौति गायति ५२
रोदिति शृणुतेऽत्युक्तं पतत्युत्तिष्ठति क्वचित्
शिवज्ञानैकसम्पन्नः परमानन्दनिर्भरः ५३

सम्प्राप्तो भोज्यवेलायां गौतमस्यान्तिकं ययौ
बुभुजे गुरुणा साकं क्वचिदुच्छिष्टमेव च ५४
क्वचिल्लिहति तत्पात्रं तूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित्
हस्तं गृहीत्वैव गुरोः स्वयमेवाभुनक्क्वचित् ५५
क्वचिद् गृहान्तरे मूत्रं
क्वचित्कर्दमलेपनम्
सर्वदा तं गुरुर्दृष्ट्वा करमालम्ब्य
मन्दिरम् ५६
प्रविश्य स्वीयपीठे तमुपवेश्याप्यभोजयत् स्वयं तदस्य पात्रेण बुभुजे गौतमो मुनिः ५७
तस्य चित्तं परिज्ञातुं कदाचिदथ सुन्दरी अहल्या शिष्यमाहूय भुङ्क्ष्वेति प्राह तं मुदा
निर्दिष्टो गुरुपत्न्या तु बुभुजे सोऽविशेषतः ५८
यथा पपौ हि पानीयं तथा वह्निमपि द्विज कन्टकानन्नवद्भुक्त्वा यथापूर्वमतिष्ठत ५९
पुरो हि मुनिकन्याभिराहूतो भोजनाय च दिने दिने तत्प्रदत्तं लोष्टमम्बु च गोमयम् ६०

कर्दमं काष्ठदण्डं च भुक्त्वा पीत्वाथ हर्षितः
एतादृशो मुनिरसौ चण्डालसदृशाकृतिः ६१
सुजीर्णोपानहौ हस्ते गृहीत्वा
प्रलपन्हसन्
अन्त्यजोचितवेषश्च वृषपर्वाणमभ्यगात् ६२
वृषपर्वेशयोर्मध्ये दिग्वासाः समतिष्ठत
वृषपर्वा तमज्ञात्वा पीडयित्वा
शिरोऽच्छिनत् ६३
हते तस्मिन्द्विजश्रेष्ठे जगदेतच्चराचरम्
अतीव कलुषं ह्यासीत्तत्रस्था मुनयस्तथा ६४
गौतमस्य महाशोकः सञ्जातः सुमहात्मनः निर्ययौ चक्षुषो वारि शोकं सन्दर्शयन्निव ६५
गौतमः सर्वदैत्यानां सन्निधौ वाक्यमुक्तवान्
किमनेन कृतं पापं येन च्छिन्नमिदं शिरः ६६ मम प्राणाधिकस्येह सर्वदा शिवयोगिनः ममापि मरणं सत्यं शिष्यच्छद्मा यतो गुरुः ६७
शैवानां धर्मयुक्तानां सर्वदा शिववर्तिनाम्
मरणं यत्र दृष्टं स्यात्तत्र नो मरणं ध्रुवम् ६८

तच्छ्रुत्वा ह्यसुराचार्यः शुक्रः प्राह विदांवरः
एनं संजीवयिष्यामि भार्गवं शङ्करप्रियम् ६९
किमर्थं म्रियते ब्रह्मन्पश्य मे तपसो बलम्
इति वादिनि विप्रेन्द्रे गौतमोऽपि ममार ह ७०
तस्मिन्मृतेऽथ शुक्रोऽपि प्राणांस्तत्याज योगतः
तस्यैवं हतिमाज्ञाय प्रह्लादाद्या
दितीश्वराः ७१
देवा नृपा द्विजाः सर्वे मृता
आसंस्तदद्भुतम्
मृतमासीदथ बलं तस्य बाणस्य धीमतः ७२
अहल्याशोकसन्तप्ता रुरोदोच्चैः पुनः पुनः
गौतमेन महेशस्य पूजया पूजितो विभुः ७३
वीरभद्रो महायोगी सर्वं दृष्ट्वा चुकोप ह
अहो कष्टमहो कष्टं महेशा बहवो हताः ७४
शिवं विज्ञापयिष्यामि तेनोक्तं करवाण्यथ
इति निश्चित्य गतवान्मन्दराचलमव्ययम् ७५
नमस्कृत्वा विरूपाक्षं वृत्तं
सर्वमथोक्तवान्
ब्रह्माणं च हरिं तत्र स्थितौ प्राह शिवो
वचः ७६
मद्भक्तैः साहसं कर्म कृतं ज्ञात्वा

वरप्रदम्
गत्वा पश्यामि हे विष्णो सर्वं
तत्कृतसाहसम् ७७
इत्युक्त्वा वृषमारुह्य वायुना धूतचामरः
नन्दिकेन सुवेषेण धृते छत्रेऽतिशोभने ७८
सुश्वेते हेमदण्डे च नान्ययोग्ये धृते
विभो
महेशानुमतिं लब्ध्वा हरिर्नागान्तके
स्थितः ७९
आरक्तनीलच्छत्राभ्यां शुशुभे लक्ष्मकौस्तुभः
शिवानुमत्या ब्रह्मापि हंसारूढोऽभवत्तदा ८०
इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यां शुशुभे विधिः
इन्द्रादिसर्वदेवाश्च
स्वस्ववाहनसंयुताः ८१
अथ ते निर्ययुः सर्वे
नानावाद्यानुमोदिताः
कोटिकोटिगणाकीर्णा गौतमस्याश्रमं गताः ८२
ब्रह्मविष्णुमहेशाना दृष्ट्वा
तत्परमाद्भुतम्
स्वभक्तं जीवयामास वामकोणनिरीक्षणात् ८३
शङ्करो गौतमं प्राह तुष्टोऽह ते वरं वृणु तदाकर्ण्य वचस्तस्य गौतमः प्राह सादरम् ८४

यदि प्रसन्नो देवेश यदि देयो वरो मम त्वल्लिङ्गार्चनसामर्थ्यं नित्यमस्तु ममेश्वर ८५
वृतमेतन्मया देव त्रिनेत्र शृणु चापरम् शिष्योऽय मे महाभागो हेयादेयादिवर्जितः ८६
प्रेक्षणीयं ममत्वेन न च पश्यति चक्षुषा न घ्राणग्राह्यं देवेश न पातव्यं न चेतरम् ८७
इति बुद्ध्या तथा कुर्वन्स हि योगी महायशाः
उन्मत्तविकृताकारः शङ्करात्मेति
कीर्तितः ८८
न कश्चित्तं प्रति द्वेषी न च तं
हिंसयेदपि
एतन्मे दीयतां देव मृतानाममृतिस्तथा ८९
तच्छ्रुत्वोमापतिः प्रीतो निरीक्ष्य
हरिमव्ययः
स्वांशेन वायुना देहमाविशज्जगदीश्वरः ९०
हरिरूपः शङ्करात्मा मारुतिः कपिसत्तमः
पर्यायैरुच्यतेऽधीशः साक्षाद्विष्णुः
शिवः परः ९१
आकल्पमेष प्रत्येकं कामरूपमुपाश्रितः
ममाज्ञाकारको रामभक्तः पूजितविग्रहः ९२
अनन्तकल्पमीशानः स्थास्यति प्रीतमानसः त्वया कृतमिदं वेश्म विस्तृतं

सुप्रतिष्ठितम् ९३
नित्यं वै सर्वरूपेण तिष्ठामः
क्षणमादरात्
समर्चिताः प्रयास्यामः स्वस्ववासं ततः
परम् ९४
अथाबभाषे विश्वेशं गौतमो मुनिपुङ्गवः
अयोग्यं प्रार्थयामीश ह्यर्थी दोषं न
पश्यति ९५
ब्रह्माद्यलभ्यं देवेश दीयतां यदि रोचते अथेशो विष्णुमालोक्य गृहीत्वा तत्करं करे ९६
प्रहसन्नम्बुजाभाक्षमित्युवाच सदाशिवः क्षामोदरोऽसि गोविन्द देयं ते भोजनं किमु ९७
स्वयं प्रविश्य यदि वा स्वयं भुंक्ष्व स्वगेहवत्
गच्छ वा पार्वतीगेहं या कुक्षिं पूरयिष्यति ९८
इत्युक्त्वा तत्करालम्बी
ह्येकान्तमगमद्विभुः
आदिश्य नन्दिनं देवो द्वाराध्यक्षं
यथोक्तवत् ९९
स गत्वा गौतमं वाथ ह्युक्तवान्विष्णुभाषणम्
सम्पादयान्नं देवेशा भोक्तुकामा वयं मुने १००

इत्युक्त्वैकान्तमगमद्वासुदेवेन शंकरः मृदुशय्यां समारुह्य शयितौ देवतोत्तमौ १०१
अन्योन्यं भाषणं कृत्वा प्रोत्तस्थतुरुभावपि
गत्वा तडागं गम्भीरं स्नास्यन्तौ देवसत्तमौ १०२
कराम्बुपातमन्योन्यं पृथक्कृत्वोभयत्र च मुनयो राक्षसाश्चैव जलक्रीडां प्रचक्रिरे १०३
अथ विष्णुर्महेशश्च जलपानानि शीघ्रतः
चक्रतुः शङ्करः पद्मकिञ्जल्काञ्जलिना
हरेः १०४
अवाकिरन्मुखे तस्य पद्मोत्फुल्लविलोचने
नेत्रे केशरसम्पातात्प्रमीलयत केशवः १०५
अत्रान्तरे हरेः स्कन्धमारुरोह महेश्वरः
हर्युत्तमाङ्गं बाहुभ्यां गृहीत्वा
संन्यमज्जयत् १०६
उन्मज्जयित्वा च पुनः पुनश्चापि पुनः पुनः
पीडितं स हरिः सूक्ष्मं पातयामास शङ्करम् १०७
अथ पादौ गृहीत्वा तं भ्रामयन्विचकर्ष ह अताडयद्धरेर्वक्षः पातयामास चाच्युतम् १०८
अथोत्थितो हरिस्तोयमादायाञ्जलिना ततः

शीर्षे चैवाकिरच्छम्भुमथ शंभुरथो हरेः १०९
जलक्रीडैवमभवदथ चर्षिगणान्तरे जलक्रीडासम्भ्रमेण विस्रस्तजटबन्धनाः ११०
अथ सम्भ्रमतां तेषामन्योन्यजटबन्धनम्
इतरेतरबद्धासु जटासु च मुनीश्वराः १११
शक्तिमन्तोऽशक्तिमत आकर्षन्ति च सव्यथम्
पातयन्तोऽन्यतश्चापि क्रोशन्तो
रुदतस्तथा ११२
एवं प्रवृत्ते तुमुले सम्भूते तोयकर्मणि
आकाशे वानरेशस्तु ननर्त च ननाद च ११३
विपञ्चीं वादयन्वाद्यं ललितां
गीतिमुज्जगौ
सुगीत्या ललिता यास्तु अगायत विधा दश ११४
शुश्राव गीतिं मधुरां शङ्करो लोकभावतः
स्वयं गातुं हि ललितं मन्दं मन्दं
प्रचक्रमे ११५
स्वयं गायति देवेशे विश्रामं गलदेशिकम् स्वरं ध्रुवं समादाय सर्वलक्षणसंयुतम् ११६
स्वधारामृतसंयुक्तं गानेनैवमपोनयन् वासुदेवो मर्दलं च कराभ्यामप्यवादयत् ११७ अम्बुजाङ्गश्चतुर्वक्त्रस्तुम्बुरुर्मुखरो बभौ
तानका गौतमाद्यास्तु गायको वायुजोऽभवत्

११८
गायके मधुरं गीतं हनूमति कपीश्वरे म्लानमम्लानमभवत्कृशाः पुष्टास्तदाभवन् ११९
स्वां स्वां गीतिमतः सर्वे तिरस्कृत्यैव मूर्च्छिताः
तूष्णीभूतं समभवद्देवर्षिगणदानवम् १२० एकः स हनुमान् गाता श्रोतारः सर्व एव ते मध्याह्नकाले वितते गायमाने हनूमति स्वस्ववाहनमारुह्य निर्गताः सर्वदेवताः १२१
गानप्रियो महेशस्तु जग्राह प्लवगेश्वरम् प्लवग त्वं मयाज्ञप्तो निःशङ्को वृषमारुह १२२
मम चाभिमुखो भूत्वा गायस्वानेकगायनम्
अथाह कपिशार्दूलो भगवन्तं महेश्वरम् १२३
वृषभारोहसामर्थ्यं तव नान्यस्य विद्यते
तव वाहनमारुह्य पातकी स्यामहं विभो १२४
मामेवारुह देवेश विहङ्गः शिवधारणः
तव चाभिमुखं गानं करिष्यामि विलोकय १२५
अथेश्वरो हनूमन्तमारुरोह यथा बृषम् आरूढे शङ्करे देवे हनुमत्कन्धरां शिवः १२६
छित्वा त्वचं परावृत्य सुखं गायति पूर्ववत्
शृण्वन्गीतिसुधां शम्भुर्गौतमस्य गृहं

ततः १२७
सर्वे चाप्यागतास्तत्र देवर्षिगणदानवाः
पूजिता गौतमेनाथ भोजनावसरे सति १२८
यच्छुष्कं दारुसंभूतं गृहोपकरणादिकम्
प्ररूढमभवत्सर्वं गायमाने हनूमति १२९
तस्मिन्गाने समस्तानां
चित्रदृष्टिरतिष्ठत १३०
द्विबाहुरीशस्य पदाभिवन्दनः
समस्तगात्राभरणोपपन्नः
प्रसन्नमूर्तिस्तरुणः सुमध्ये
विन्यस्तमूर्द्धाञ्जलिभिः शिरोभिः १३१
शिरः कराभ्यां परिगृह्य शंकरो हनुमतं
पूर्वमुखं चकार
पद्मासनासीनहनूमतोऽञ्जलौ निधाय पादं
त्वपरं मुखे च १३२
पादाङ्गुलीभ्यामथ नासिकां विभुः स्नेहेन
जग्राह च मन्दमन्दम्
स्कन्धे मुखे त्वंसतले च कण्ठे वक्षस्थले
च स्तनमध्यमे हृदि १३३
ततश्च कुक्षावथ नाभिमण्डले पादं द्वितीयं
विदधाति चाञ्जलौ
शिरो गृहीत्वाऽवनमय्य शङ्करः पस्पर्श
पृष्ठं चिबुकेन सोऽध्वनि १३४
हारं च मुक्तापरिकल्पितं शिवो हनूमतः
कंठगतं चकार १३५
अथ विष्णुर्महेशानमिदं वचनमुक्तवान्

हनूमता समो नास्ति कृत्स्नब्रह्माण्डमण्डले १३६ श्रुतिदेवाद्यगम्यं हि पदं तव कपिस्थितम् सर्वोपनिषदव्यक्तं त्वत्पदं कपिसर्वयुक् १३७
यमादिसाधनैर्योगैर्न क्षणं ते पदं स्थिरम्
महायोगिहृदम्भोजे परं स्वस्थं हनूमति १३८
वर्षकोटिसहस्रं तु सहस्राब्दैरथान्वहम्
भक्त्या सम्पूज्!ऽपीश पादो नो
दर्शितस्त्वया १३९
लोके वादो हि सुमहाञ्छम्भुर्नारायणप्रियः
हरिप्रियस्तथा शम्भुर्न
तादृग्भाग्यमस्ति मे १४०
तच्छ्रुत्वा वचनं शम्भुर्विष्णोः प्राह
मुदान्वितः
न त्वया सदृशो मह्यं प्रियोऽन्योऽस्ति
हरे क्वचित् १४१
पार्वती वा त्वया तुल्या वर्तते नैव
भिद्यते
अथ देवाय महते गौतमः प्रणिपत्य च १४२
व्यजिज्ञपदमेयात्मन्देवैर्हि करुणानिधे
मध्याह्नोऽय व्यतिक्रान्तो
भुक्तिवेलाखिलस्य च १४३
अथाचम्य महादेवो विष्णुना सहितो विभुः
प्रविश्य गौतमगृहं भोजनायोपचक्रमे १४४

रत्नाङ्गुलीयैरथ नूपुराभ्यां दुकूलबन्धेन तडित्सुकाञ्च्या हारैरनेकैरथ
कण्ठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससी च १४५
विलम्बिचञ्चन्मणिकुडण्लेन
सुपुष्पधम्मिल्लवरेण चैव
पञ्चागगन्धस्य विलेपनेन बाह्वङ्गदैः
कङ्कणकाङ्गुलीयैः १४६
अथो विभूषितः शिवो निविष्ट उत्तमासने
स्वसंमुखं हरिं तथा न्यवेशयद्वरासने १४७
देव श्रेष्ठौ हरीशौ तावन्योन्याभिमुखस्थितौ सुवर्णभाजनस्थान्नं ददौ भक्त्या स गौतमः १४८
त्रिंशत्प्रभेदान्भक्ष्यांस्तु पायसं च चतुर्विधम्
सुपक्वं पाकजातं च कल्पितं यच्छतद्वयम् १४९
अपक्वं मिश्रकं तद्वत्त्रिंशतं परिकल्पितम्
शतं शतं सुकन्दानां शाकानां च
प्रकल्पितम् १५०
पञ्चविंशतिधा सर्पिःसंस्कृतं व्यञ्जनं
तथा
शर्कराद्यं तथा चूतमोचाखर्जूरदाडिमम् १५१
द्राक्षेक्षुनागरङ्गं च मिष्टं पक्वं

फलोत्करम्
प्रियालकं जम्बुफलं विकङ्कतफलं तथा १५२
एवमादीनि चान्यानि द्रव्याणीशे समर्प्य
च
दत्त्वापोशानकं विप्रो भुञ्जध्वमिति
चाब्रवीत् १५३
भुञ्जानेषु च सर्वेषु व्यजनं
सूक्ष्मविस्तृतम्
गौतमः स्वयमादाय शिवविष्णू अवीजयत् १५४
परिहासमथो कर्तुमियेष परमेश्वरः
पश्य विष्णो हनूमन्तं कथं भुङ्क्ते स
वानरः १५५
वानरं पश्यति हरौ मण्डकं विष्णुभाजने
चिक्षेप मुनिसङ्घेषु पश्यत्स्वपि
महेश्वरः १५६
हनूमते दत्तवांश्च स्वोच्छिष्टं पायसादिकम्
त्वदुच्छिष्टमभोज्यं तु तवैव वचनाद्विभो १५७
अनर्हं मम नैवेद्यं पत्रं पुष्पं फलादिकम्
मह्यं निवेद्यसकलं कूप एव विनिःक्षिपेत् १५८
अभुक्ते त्वद्वचो नूनं भुक्ते चापि कृपा तव
बाणलिङ्गे स्वयम्भूते चन्द्रकान्ते हृदि

स्थिते १५९
चान्द्रायणसमं ज्ञेयं शम्भोर्नैवैद्यभक्षणम् भुक्तिवेलेयमधुना तद्वैरस्यं कथान्तरात् १६०
भुक्त्वा तु कथयिष्यामि निर्विशङ्कं विभुंक्ष्व तत्
अथासौ जलसंस्कारं कृतवान् गौतमो मुनिः १६१
आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेकधाधौतसुशोभिताङ्गान्
तडागतोयैः कतबीजघर्षितैर्विशौधितैस्तैः करकानपूरयत् १६२
नद्याः सैकतवेदिकां नवतरां संछाद्य सूक्ष्माम्बरैः
शुद्धैः श्वेततरैरथोपरि घटांस्तोयेन पूर्णान्क्षिपेत्
लिप्त्वा नालकजातिमास्तपुटकं तत्कौलकं कारिका
चूर्णं चन्दनचन्द्ररश्मिविशदां मालां पुटान्तं क्षिपेत्
यामस्यापि पुनश्च वारिवसनेनाशोध्य कुम्भेन तच्चन्द्रग्रन्थिमथो-
निधाय बकुलं क्षिप्त्वा तथा पाटलम् १६३ शेफालीस्तबकमथो जलं च तत्रै
विन्यस्य प्रथमत एव तोयशुद्धिम्

कृत्वाथो मृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखण्डे- नावेष्टेत्सृणिकमुखं च सूक्ष्मचन्द्रम् १६४
अनातपप्रदेशे तु निधाय करकानथ मन्दवातसमोपेते सूक्ष्मव्यजनवीजिते १६५
सिञ्चेच्छीतैर्जलैश्चापि वासितैः
सृणिकामपि
संस्कृताः स्वायतास्तत्र नरा नार्योऽथवा
नृपाः १६६
तत्कन्या वा क्षालिताङ्गा धौतपादास्सुवाससः मधुपिङ्गमनिर्यासमसान्द्रमगुरूद्भवम् १६७
बाहुमूले च कण्ठे च विलिप्यासान्द्रमेव च मस्तकेजापकं न्यस्य पञ्चगन्धविलेपनम् १६८ पुष्पनद्धसुकेशास्तु ताः शुभाः स्युः सुनिर्मलाः
एवमेवार्चिता नार्य आप्तकुङ्कुमविग्रहाः १६९
युवत्यश्चारुसर्वाङ्ग्यो नितरां भूषणैरपि
एतादृग्वनिताभिर्वा नरैर्वा दापयेज्जलम् १७०
तेऽपि प्रादानसमये सूक्ष्मवस्त्राल्पवेष्टनम्
अथ वामकरे न्यस्य करकं प्रेक्ष्य तत्र हि

१७१
दोरिकान्यस्तमुन्मुच्य ततस्तोयं प्रदापयेत्
एवं स कारयामास गौतमो भगवान्मुनिः १७२
महेशादिषु सर्वेषु भुक्तवत्सु महात्मसु
प्रक्षालिताङिघ्रहस्तेषु
गन्धोद्वर्तितपाणिषु १७३
उच्चासनसमासीने देवदेवे महेश्वरे
अथ नीचसमासीना देवाः सर्षिगणास्तथा १७४
मणिपात्रेषु संवेष्ट्य
पूगखण्डान्सुधूपितान्
अकोणान्वर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि १७५
श्वेतपत्राणि संशोध्य क्षिप्त्वा
कर्पूरखण्डकम्
चूर्णं च शङ्करायाथ निवेदयति गौतमे १७६
गृहाण देव ताम्बूलमित्युक्तवचने मुनौ कपे गृहाण तांबूलं प्रयच्छ मम खण्डकान् १७७
उवाच वानरो नास्ति मम शुद्धिर्महेश्वर अनेकफलभोक्तृत्वाद्वानरस्तु कथं शुचिः १७८
तच्छ्रुत्वा तु विरूपाक्षः प्राह वानरसत्तमम्
मद्वाक्यादखिलं शुद्ध्य्न्मेद्वाक्यादमृतं विषम् १७९

मद्वाक्यादखिला वेदा मद्वाक्याद्देवतादयः मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानं मद्वाक्यान्मोक्ष उच्यते १८० पुराणान्यागमाश्चैव स्मृतयो मम वाक्यतः अतो गृहाण ताम्बूलं मम देहि सुखण्डकान् १८१
हरिर्वामकरेणाधात्ताम्बूलं पूगखण्डकम् ततः पत्राणि सङ्गृह्य तस्मै खण्डान्समर्पयत् १८२
कर्पूरमग्रतो दत्तं गृहीत्वाभक्षयच्छिवः देवे तु कृतताम्बूले पार्वती मन्दराचलात् १८३
जयाविजययोर्हस्तं
गृहीत्वायान्मुनेर्गृहम्
देवपादौ ततो नत्वा विनम्रवदनाभवत् १८४
उन्नमय्यमुखे तस्या इदमाह त्रिलोचनः
त्वदर्थं देवदेवेशि अपराधः कृतो मया १८५
यत्त्वां विहाय भुक्तं हि तथान्यच्छृणु
सुन्दरी
यत्त्वां स्वमन्दिरे त्यक्त्वा महदेनो
मया कृतम् १८६
क्षन्तुमर्हसि देवेशि त्यक्तकोपा विलोकय
न बभाषेऽप्येवमुक्ता सारुन्धत्या
विनिर्ययौ १८७
निर्गच्छन्तीं मुनिर्ज्ञात्वा

दण्डवत्प्रणनाम ह
अथोवाच शिवा तं च गौतम त्वं किमिच्छसि १८८
अथाह गौतमो देवीं पार्वतीं प्रेक्ष्य
संस्मिताम्
कृतकृत्यो भवेयं वै भुक्तायां मद्गृहे
त्वयि १८९
ततः प्राह शिवा विप्रं गौतमं
रचिताञ्जलिम्
भोक्ष्यामि त्वद्गृहे विप्र शङ्करानुमतेन
वै १९०
अथ गत्वा शिवं विंशे लब्धानुज्ञस्त्वरागतः
भोजयामास गिरिजां देवीं चारुन्धतीं तथा १९१
भुक्त्वाथ पार्वती सर्वगन्धपुष्पाद्यलंकृता
सहानुचरकन्याभिः सहस्राभिर्हरं ययौ १९२
अथाह शङ्करो देवीं गच्छ गौतममन्दिरम्
सन्ध्योपास्तिमहं कृत्वा ह्यागमिष्ये
तवान्तिकम् १९३
इत्युक्त्वा प्रययौ देवी गौतमस्यैव मन्दिरम्
सन्ध्यावन्दनकामास्तु सर्व एव विनिर्गताः १९४
कृतसंध्यास्तडागे तु महेशाद्याश्च कृत्स्नशः

अथोत्तरमुखः शम्भुर्न्यास कृत्वा जजाप ह १९५
अथ विष्णुर्महातेजा महेशमिदमब्रवीत् सर्वैर्नमस्यते यस्तु सर्वैरेव समर्च्यते १९६
हूयते सर्वयज्ञेषु स भवान्किं जपिष्यति रचिताञ्जलयः सर्वे त्वामेवैकमुपासते १९७ स भवान्देवदेवेशः कस्मै विरचिताञ्जलि नमस्कारादिपुण्यानां फलदस्त्वं महेश्वर १९८
तव कः फलदो वन्द्यः को वा त्वत्तोऽधिको वद तच्छ्रुत्वा शङ्करः प्राह देवदेवं जनार्दनम् १९९
ध्याये न किञ्चिद्गोविन्द नमस्ये ह न
किञ्चन
किन्तु नास्तिकजन्तूनां
प्रवृत्त्यर्थमिदं मया २००
दर्शनीयं हरे चैतदन्यथा पापकारिणः तस्माल्लोकोपकारार्थमिदं सर्वं कृतं मया २०१
ओमित्युक्त्वा हरिरथ तं नत्वा समतिष्ठत अथ ते गौतमगृहं प्राप्ता देवर्षयस्तदा २०२
सर्वे पूजामथो चक्रुर्देवदेवाय शूलिने देवो हनूमता सार्द्धं गायन्नास्ते मुनीश्वर २०३

पञ्चाक्षरीं महाविद्यां सर्व एव तदाऽजपन् हनुमत्करमालम्ब्य देवाभ्यां सङ्गतो हरः २०४
एकशय्यासमासीनौ तावुभौ देवदम्पती
गायन्नास्ते च
हनुमांस्तुम्बुरुप्रमुखास्तथा २०५
नानाविधविलासांश्च चकार परमेश्वरः
आहूय पार्वतीमीश इदं वाक्यमुवाच ह २०६
रचयिष्यामि धम्मिल्लमेहि मत्पुरतः शुभे
देव्याह न च युक्तं तद्भर्त्रा शुश्रूषणं
स्त्रियः २०७
केशप्रसाधनकृतावनर्थान्तरमापतेत्
केशप्रसाधने देव तत्त्वं सर्वं न
चेप्सितम् २०८
अथ बन्धेकृते
पश्चादंसप्रान्तप्रमार्जनम्
ततश्चरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् २०९
एतस्मिन्वर्तमाने तु महात्मानो यदागमन् तदा किमुत्तरं वाच्यं तव देवादिवन्दित २१०
नायान्ति चेदथ विभो भीतिर्नाशमुपैष्यति एवं हि भाषमाणां तां करेणाकृष्य शङ्करः २११
स्वोर्वोः संस्थापयित्वैव विस्रस्य कचबन्धनम्
विभज्य च कराभ्यां स प्रससार नखैरपि २१२

विष्णुदत्तां पारिजातस्रजं कचगतामपि कृत्वा धम्मिल्लमकरोदथ मालां करागताम् २१३
मल्लिकास्रजमादाय बबन्ध कचबन्धने कल्पप्रसूनमालां च ब्रह्मदत्तां महेश्वरः २१४
पार्वतीवसने गूढगन्धाढ्ये च समाददात् अथांसपृष्टसंलग्नमार्जनं कृतवान् विभुः २१५
श्लथन्नीवेरधो देव्या वस्त्रवेष्टादधोगतः
किमिदं देवि चेत्युक्त्वा नीवीबन्धं चकार
ह २१६
नासा भूषणमेतत्ते सत्यमेव वदामि ते
ततः प्राह शिवा शम्भुं स्मित्वा
पर्वतनन्दिनी २१७
अहो त्वन्मन्दिरे शम्भो सर्ववस्तु समृद्धिमत्
पूर्वमेव मया सर्वं ज्ञातप्रायमभूत्किल २१८
सर्वद्रविणसंपत्तिर्भूषणैरवगम्यते शिरो विभूषितं देव ब्रह्मशीर्षस्य मालया २१९
नरकस्य तथा माला वक्षस्थलविभूषणम् शेषश्च वासुकिश्चैव सविषौ तव कङ्कणौ २२० दिशोऽम्बरं जटाः केशा भसितं चाङ्गरागकम्

महोक्षो वाहनं गोत्रं कुलं चाज्ञातमेव च २२१
ज्ञायेते पितरौ नैव विरूपाक्षं तथा वपुः एवं वदन्तीं गिरिजां विष्णुः
प्राहातिकोपनः २२२
किमर्थं निन्दसे देवि देवदेवं जगत्पतिम्
दुष्प्राणा न प्रिया भद्रे तव
नूनमसंयमात् २२३
यत्रेशनिन्दनं भद्रे तत्र नो मरणव्रतम्
इत्युक्त्वाथ नखाभ्यां हि हरिश्छेत्तुं
शिरो गतः २२४
महेशस्तत्करं गृह्य प्राह मा साहसं कृथाः पार्वतीवचनं सर्वं प्रियं मम न चाप्रियम् २२५
ममाप्रियं हृषीकेश कर्तुं यत्किञ्चिदिष्यते
ओमित्युक्त्वाथ भगवांस्तूष्णींभूतोऽभवद्धरिः २२६ हनुमानथ देवाय व्यज्ञापयदिदं वचः अर्थयामि विनिष्क्रामं मम पूजाव्रतं तथा २२७
पूजार्थमप्यहं गच्छे मामनुज्ञातुमर्हसि तच्छ्रुत्वा शङ्करो देवः स्मित्वा प्राह कपीश्वरम् २२८
कस्य पूजा क्व वा पूजा किं पुष्पं किं दलं वद

को गुरुः कश्च मन्त्रस्ते कीदृशं पूजनं तथा २२९
एवं वदति दैवेशे हनुमान्नीतिसंयुतः वेपमानसमस्ताङ्गः स्तोतुमेवं प्रचक्रमे २३०
नमो देवाय महते शङ्करायामितात्मने
योगिने योगधात्रे च योगिनां गुरवे नमः २३१
योगगम्याय देवाय ज्ञानिनां पतये नमः
वेदानां पतये तुभ्यं देवानां पतये नमः २३२
ध्यानाय ध्यानगम्याय ध्यातॄणां गुरवे नमः अष्टमूर्ते नमस्तुभ्यं पशूनां पतये नमः २३३
अम्बकाय त्रिनेत्राय सोमसूर्याग्निचक्षुषे सुभृङ्गराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियस्य ते २३४
बृहतीपूगपुन्नागचंपकादिप्रियाय च नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु भूय एव नमो नमः २३५
शिवो हरिमथ प्राह मा भैषीर्वद मेऽखिलम् ततस्त्यक्त्वा भयं प्राह हनुमान् वाक्यकोविदः २३६
शिवलिङ्गार्चनं कार्यं
भस्मोद्धूलितदेहिना
दिवा सम्पादितैस्तोयैः पुष्पाद्यैरपि
तादृशैः २३७

देव विज्ञापयिष्यामि शिवपूजाविधिं शुभम् सायङ्काले तु सम्प्राप्ते
आशिरःस्नानमाचरेत् २३८
क्षालितं वसनं शुष्कं धृत्वाचम्य
त्रिरन्यधीः
अथ भस्म समादाय आग्नेयं स्नानमाचरेत् २३९
प्रणवेन समामम्त्र्य अष्टवारमथापि वा
पञ्चाक्षरेण मन्त्रेण नाम्ना वा येन
केनचित् २४०
सप्ताभिमन्त्रितं भस्म दर्भपाणिः
समाहरेत्
ईशानं सर्वविद्यानामुक्त्वा शिरसि
पातयेत् २४१
तत्पुरुषाय विद्महे मुखे भस्म प्रसेचयेत्
अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो भस्म वक्षसि
निक्षिपेत् २४२
वामदेवाय नमः इति गुह्यस्थाने विनिक्षिपेत्
सद्योजातं प्रपद्यामि निक्षिपेदथ पादयोः २४३
उद्धूलयेत्समस्ताङ्गं प्रणवेन विचक्षणः त्रैवर्णिकानामुदितः स्नानादिविधिरुत्तमः २४४
शूद्रादीनां प्रवक्ष्यामि यदुक्तं गुरुणा तथा
शिवेति पदमुच्चार्य भस्म

सम्मन्त्रयेत्सुधीः २४५
सप्त वारमथादाय शिवायेति शिरस्यथ
शङ्कराय मुखे प्रोक्तं सर्वज्ञाय हृदि
क्षिपेत् २४६
स्थाणवे नम इत्युक्त्वा मुखे चापि
स्वयम्भुवे
उच्चार्य पादयोः क्षिप्त्वा भस्म
शुद्धमतः परम् २४७
नमः शिवायेत्युच्चार्य सर्वाङ्गोद्धूलनं
स्मृतम्
प्रक्षाल्य हस्तावाचम्य दर्भपाणिः
समाहितः २४८
दर्भाभावे सुवर्णं स्यात्तदभावे गवालुकाः
तदभावे तु दूर्वाः स्युस्तदभावे तु
राजतम् २४९
सन्ध्योपास्तिं जपं देव्याः कृत्वा देवगृहं व्रजेत्
देववेदीमथो वापि कल्पितं स्थण्डिलं तु वा २५०
मृण्मयं कल्पितं शुद्धं पद्मादिरचनायुतम् चातुर्वर्णकरङ्गैश्च श्वेतेनैकेन वा पुनः २५१
विचित्राणि च पद्मानि स्वस्तिकादि तथैव च
उत्पलादिगदाशङ्खत्रिशूलडमरूंस्तथा २५२
शरोक्तपञ्च प्रासादं शिवलिङ्गमथैव च
सर्वकामफलं वृक्षं कुलकं कोलकं तथा २५३

षट्कोणं च त्रिकोणं च नवकोणमथापि वा
कोणे द्वादशकान्दोलापादुकाव्यजनानि च २५४
चामरच्छत्र्रयुगलं
विष्णुब्रह्मादिकांस्तथा
चूर्णैर्विरचयेद्वेद्यां
धीमान्देवालयेऽपि वा २५५
यत्रापि देवपूजा स्यात् तत्रैव
कल्पयेद्बुधः
स्वहस्तरचितं मुख्यं क्रीतं चैव तु
मध्यमम् २५६
याचितं तु कनिष्ठं
स्याद्बलात्कारमथोऽधमम्
अर्हेषु यत्त्वनर्हेषु बलात्कारात्तु
निष्फलम् २५७
रक्तशालिजपाशाणकलमासितरक्तकैः
तंदुलैर्वीहिमात्रोत्थैः कणैश्चैव
यथाक्रमम् २५८
उत्तमैर्मध्यमैश्चैव कनिष्ठैरधमैस्तथा पद्मादिस्थापनैरेव तत्सम्यग्यागमाचरेत् २५९
प्रागुत्तरमुखो वापि यदि वा प्राङ्मुखो
भवेत्
आसनं च प्रवक्ष्यामि यथादृष्टं यथा
श्रुतम् २६०
कौशं चार्मं चैलतल्पे दारवं तालपत्रकम्
कांबलं काञ्चनं चैव राजतं ताम्रमेव च २६१

गोकरीषार्कजैर्वापि ह्यासनं परिकल्पयेत्
वैयाघ्रं रौरवं चैव हारिणं मार्गमेव च २६२
चार्मं चतुर्विधं ज्ञेयमथ बन्धुकमेव च
यथासंभवमेतेषु ह्यासनं परिकल्पयेत् २६३
कृतपद्मासनो वापि स्वस्तिकासन एव च दर्भभस्मसमासीनः प्राणानायम्य वाग्यतः २६४
तावत्स देवतारूपो ध्यानं चान्तः समाचरेत्
शिखान्ते द्वादशाङ्गुल्ये स्थितं
सूक्ष्मतनुं शिवम् २६५
अन्तश्चरन्तं भूतेषु गुहायां
विश्वतोमुखम्
सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वितम् २६६
ध्यात्वा तं धारयेच्चिते तद्दीप्त्या पूरयेत्तनुम्
तया दीप्त्या शरीरस्थं पापं नाशमुपागतम् २६७
स्वर्णपादैरसंपर्काद्रक्तं श्वेतं यथा भवेत्
तद्द्वादशदलावृत्तमष्ट पञ्च त्रिरेव वा २६८
परिकल्प्यासनं शुद्धं तत्र लिङ्ग निधाय च गुहास्थितं महेशानं लिङ्गेशं चिन्तयेत्तथा २६९
शोधिते कलशे तोयं शोधितं गन्धवासितम् सुगन्धपुष्पं निक्षिप्य

प्रणवेनाभिमन्त्रितम् २७०
प्राणायामश्च प्रणवः शूद्रेषु न विधीयते
प्राणायामपदे ध्यानं
शिवेत्यॐकारमन्त्रितम् २७१
गन्धपुष्पाक्षतादीनि पूजाद्रव्याणि यानि
च
तानि स्थाप्य समीपे तु ततः
सङ्कल्पमाचरेत् २७२
शिवपूजां करिष्यामि शिवतुष्ट्यर्थमेव च
इति सङ्कल्पयित्वा तु तत आवाहनादिकम् २७३
कृत्वा तु स्नानपर्यन्तं ततः स्नानं प्रकल्पयेत्
नमस्तेत्यादिमन्त्रेण शतरुद्रविधानतः २७४
अविच्छिन्ना तु या धारा मुक्तिधारेति कीर्तिता
तया यः स्नापयेन्मासं जपन् रुद्र
मुखांश्च वा २७५
एकवारं त्रिवारं च पञ्च सप्त नवापि वा
एकादश तथा वारमथैकादशधान्वितम् २७६
मुक्तिस्नानमिदं ज्ञेयं मासं मोक्षप्रदायकम्
शैवया विद्यया स्नानं केवलं प्रणवेन वा २७७
मृण्मयैर्नालिकेरस्य शकलैश्चोर्मिभिस्तथा

कांस्येन मुक्ताशुक्त्या च
पुष्पादिकेसरेण वा २७८
स्नापयेद्देवदेवेशं यथासम्भवमीरितैः
शृङ्गस्य च विधिं वक्ष्ये स्नानयोग्यं
यथा भवेत् २७९
पूर्वमन्तस्तु संशोध्य बहिरन्तस्तु
शोधयेत्
सुस्निग्धं लघु कृत्वाथ नाङ्गं
छिन्द्यात्कथञ्चन २८०
नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोण्या
सुहृत्तया
कृशानुयुक्तं स्नानं तु देवाय
परिकल्पयेत् २८१
एवं गवयशृंगस्य जलपूर्तिरथोच्यते द्वारे
निषिद्धलोहार्द्धसन्धिद्वारासमन्विते
२८२
योगवक्रं नागदण्डं नागाकारं प्रकल्पयेत्
फलस्थाने तु चषकं दण्डेन समरन्ध्रकम् २८३
तत्रैव पातयेत्तोयं मूर्द्धयन्त्रघटे
स्थितम्
पातयेदथ चान्येन वामेनैव करेण वा २८४
मुक्तिधारा कृता तेन पवित्रं पापनाशनम् एवं संस्नाप्य देवेशं पञ्चगव्यैस्तथैव च २८५
पञ्चामृतैरथ स्नाप्य मधुरत्रितयेन च

विभूष्य भूषणैर्देवं पुनः
स्नाप्यमहेश्वरम् २८६
शीतोपचारं कृत्वाथ तत आचमनादिकम्
वस्त्रं तथोपवीतं च गन्धद्रव्यकमेव च २८७
कर्पूरमगरुं चापि पाटीरमथवा भवेत् उभयमिश्रितं चापि शिवलिङ्गं प्रपूजयेत्
कृत्स्नं पीठं गन्धपूर्णं यद्वा
विभवसारतः
तूष्णीमथोपचारं वा कालीयं पुष्पमेव च २८८
श्रीपत्रमरुचित्याज्यं यथाशक्त्यखिलं
यथा
अनेकद्रव्यधूपं च गुग्गुलं केवलं तथा २८९
कपिलाघृतसंयुक्तं सर्वधूपं प्रशस्यते
धूपं दत्वा यथाशक्ति कपिलाघृतदीपकान् २९०
अथवा पूजामात्रेण दीपान्दत्वोपहारकम् नैवेद्यमुपपन्नं च दत्वा पुष्पसमन्वितम् २९१
मुखशुद्धिं ततः कृत्वा दत्त्वा ताम्बूलमादरात्
प्रदक्षिणानमस्कारौ पूजैवं हि समाप्यते २९२
गीत्यङ्गपञ्चकं पश्चात्तानि विज्ञापयामि ते
गीतिर्वाद्यं पुराणं च नृत्यं हासोक्तिरेव च २९३
नीराजनं च पुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम्

क्षमापनं चोद्वसनं प्रोक्तं पञ्चोपचारकम् २९४
भूषणं च तथा छत्रं चामरव्यजने अपि
उपवीतं च कैकर्यं षोडशानुपचारकान् २९५
द्वात्रिंशदुपचारैस्तु यः
समाराधयेच्छिवम्
एकेनाह्ना समस्तानां पातकानां क्षयो
भवेत् २९६
एतच्छ्रुत्वा हनुमतो वचनं प्राह शंकरः
एवमेतत्कपिश्रेष्ठः यदुक्तं पूजनं मम २९७
सारभूतमहं तुभ्यमुपदेक्ष्यामि सांप्रतम् आराधनं यथा लिङ्गे विस्तरेण त्वयोदितम् २९८
मत्पादयुगलं प्रार्च्य पूजाफलमवाप्नुहि ततः प्राह कपिश्रेष्ठो देवदेवमुमापतिम् २९९
गुरुणा लिङ्गपूजैव नियता परिकल्पिता तां करोमि पुरा देव
पश्चात्त्वत्पादपूजनम् ३००
इत्युक्त्वेशं नमस्कृत्य
शिवलिङ्गार्चनाय च
सरसस्तीरमागत्य कृत्वा सैकतवेदिकाम् ३०१
तालपत्रैर्विरचितमासनं पर्यकल्पयत् प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च समाचम्य समाहितः ३०२
भस्मस्नानमथो चक्रे पुनराचम्य वाग्यतः

देववेद्यामथो चक्रे पद्मं च सुमनोहरम् ३०३
अनन्तरं तालपत्रे पद्मासनगतः कपिः प्राणानायम्य संन्यस्य
शुक्लध्यानसमन्वितः ३०४
प्रणम्य गुरुमीशानं जपन्नासीदतः परम्
अथ देवार्चनं कर्त्तुं
यत्नमास्थितवान्कपिः ३०५
पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलं शुचि
शिरः कमण्डलुगतं निधायाग्निनिमन्त्रितम् ३०६
आवाहनादि कृत्वाथ स्नानपर्यन्तमेव च
अथ स्नापयितुं देवमादाय करसम्पुटे ३०७ कृत्वा निरीक्षणं देवपीठं नो दृष्टवान्कपिः
लिङ्गमात्रं करगतं दृष्ट्वा भीतिसमन्वितः ३०८
इदमाह महायोगी किं वा पापं मया कृतम् यदेतत्पीठरहितं शिवलिङ्गं करस्थितम् ३०९ ममाद्य मरणं सिद्धं न पीठं चागमिष्यति
अथ रुद्रं जपिष्यामि तदायाति महेश्वरः ३१०
इति निश्चित्य मनसा जजाप शतरुद्रियम्
यदा तु न समायातो महेशोऽथ कपीश्वरः ३११
न्यपातयद्भूमौ वीरभद्रः समागतः
किमर्थ रुद्यते भद्र रुदिते कारणं वद ३१२

तच्छ्रुत्वा प्राह हनुमान्वीरभद्रं मनोगतम्
पीठहीनमिदं लिङ्गं पश्य मे पापसञ्चयम् ३१३
वीरभद्रस्ततः प्राह श्रुत्वा कपिसमीरितम्
यदि नायाति पीठं ते लिङ्गे मा साहसं कुरु ३१४
दाहयिष्याम्यहं लोकान्यदि नायाति पीठकम् पश्य दर्शय मे लिङ्गं पीठं चात्रागतं न वा ३१५
अथ दृष्ट्वा वीरभद्रो लिङ्गे पीठमनागतम् ल्लोकान्वीरभद्रः प्रतापवान् ३१६ अनलं भुवि चिक्षेप क्षणाद्दग्धा मही तदा अथ सप्ततलान्दग्ध्वा पुनरूर्द्ध्वमवर्तत ३१७
पञ्चोर्द्ध्वलोकानदहज्जनलोकनिवासिनः
ललाटनेत्रसम्भूतं नखेनादाय चानलम् ३१८
जम्बीरफलसंकाशं कृत्वा करतले विभुः
तपः सत्यं च
सन्दग्धुमुद्यतोऽभून्मुनीश्वरः ३१९
ततस्तु मुनयो दृष्ट्वा तपोलोकनिवासिनः
दग्धुकामं वीरभद्रं गौतमाश्रममागताः ३२०
न दृष्ट्वा तत्र देवेशं शङ्करं स्वात्मनि स्थितम्
अस्तुवन्भक्तिसंयुक्ताः

स्तोत्रैर्वेदसमुद्भवैः ३२१
ॐ वेदवेद्याय देवाय तस्मै शुद्धप्रभाचिन्त्यरूपाय कस्मै ब्रह्माद्यधीशाय सृष्ट्यादिकर्त्रे विष्णुप्रियायार्तिहन्त्रेऽन्तकर्त्रे ३२२
नमस्तेऽखिलधीश्वरायाम्बराय नमस्ते चरस्थावरव्यापकाय
नमो वेदगुह्याय भक्तप्रियाय नमः पाकभोक्त्रे मखेशाय तुभ्यम् ३२३
नमस्ते शिवायादिदेवाय कुर्मो नमो
व्यालयज्ञोपवीतप्रधर्त्रे
नमस्ते सुराबिन्दुवर्षापनाय
त्रयीमूर्तये कालकालाय नाथ ३२४
धरित्रीमरुद्व्योमतोयेन्दुवह्निप्रभामण्डलात्माष्टधामूर्तिधर्त्रे
शिवायाशिवघ्नाय वीराय भूयात्सदा नः
प्रसन्नो जगन्नाथकेज्यः ३२५
कलानाथभालाय आत्मा महात्मा मनो
ह्यग्रयानो निरूप्यो न वाग्भिः
जगज्जाढ्यविध्वंसनो भुक्तिमुक्तिप्रदः
स्तात्प्रसन्नः सदा शुद्धकीर्तिः ३२६
यतः संप्रसूतं जगज्जातमीशात्स्थितं येन
रक्षावता भावितं च
लयं यास्यते यत्र वाचां विदूरे स वै नः
प्रसन्नोऽस्तु कालत्रयात्मा ३२७

यदादिं च मध्यं तथान्तं न केऽपि विजानन्ति विज्ञा अपि स्वानुमानाः
स वै सर्वमूर्तिः सदा नो विभूत्यै प्रसन्नोऽस्तु किं ज्ञापयामोऽत्र कृत्यम् ३२८
एतां स्तुतिमथाकर्ण्य भगनेत्रप्रदः शिवः
विष्णुमाह मुनीनेतानानयस्व मदन्तिकम् ३२९
अथ विष्णुः समागत्य तपोलोकनिवासिनः
मुनीन्सान्त्वय्य विश्वेशं दर्शयामास
शङ्करम् ३३०
तानाह शङ्करो वाक्यं किमर्थं यूयमागताः तपोलोकाद्भूमिलोकं मुनयो मुक्तकिल्बिषाः ३३१
तच्छ्रुत्वा शूलिनो वाक्यं प्रोचुस्ते मुनिसत्तमाः
देव द्वादशलोकानां दृश्यन्ते भस्मराशयः ३३२
स्थितमेकं वनमिदं पश्य तल्लोकसंक्षयम् तच्छ्रुत्वा गिरिशः प्राह
तान्मुनीनूर्द्ध्वरेतसः ३३३
भूर्लोकस्य तु सन्दाहे पातालानां तथैव च
सन्देहो नास्ति मुनयः स्थितानां नो रहः
स्थले ३३४
ऊर्द्ध्वपञ्चकलोकानां दाहे सन्देह एव नः कथमङ्गारवृष्टिश्च कथं नो वा महाध्वनिः ३३५

तदाकर्ण्य विभोर्वाक्यं शङ्करस्य मुनीश्वराः
प्रोचुः प्राञ्जलयो देवं ब्रह्मादिसुरसङ्गतम् ३३६ भीतिरस्माकमधुना वर्तते वीरभद्रतः
स एवाङ्गारवृष्टिं च पिपासुरपिबद्विभोः ३३७
देवोऽथ वीरमाहूय किं वीरेत्यब्रवीद्वचः वीरोऽप्याह कपेर्लिङ्गे पीठाभावादिदं कृतम् ३३८
तच्छ्रुत्वाह शिवो देवो
मुनींस्तान्भयविह्वलान्
कपेश्चित्तं परिज्ञातुं मया कृतमिदं
द्विजाः ३३९
मा भैष्ट भवतां सौख्यं सदा
सम्पादयाम्यहम्
इत्युक्त्वा तु यथापूर्वं देवदेवः
कृपानिधिः ३४०
दग्धानप्यखिलाँ ल्लोकान्पूर्वतः शोभनान्विभुः
कल्पयामास विश्वात्मा वीरभद्रमथाब्रवीत् ३४१
साधु वत्स यतो भद्रं भक्तानामीहसे सदा ततस्ते विपुला कीर्तिर्लोके स्थास्यति शाश्वती ३४२
इत्युक्त्वालिङ्ग्य शिरसि समाघ्राय

महेश्वरः
ताम्बूलं वीरभद्राय दत्तवान्प्रीतमानसः ३४३
अथासौ हनुमानीशपूजनं कृतवान्यथा समाप्तायां तु पूजायां हनुमान्प्रीतमानसः ३४४
एकं वनचरं तत्र गन्धर्वं सविपञ्चकम् ददर्श तमथाभ्याह वीणा मे दीयतामिति ३४५ गन्धर्वोऽप्याह न मया त्याज्या वीणा प्रिया मम
ममापीष्टेह गन्धर्व वीणेत्याह कपीश्वरः ३४६
यदा न दत्ते गन्धर्वो वल्लकीं कपये प्रियाम्
तदा मुष्टिप्रहारेण गन्धर्वः पातितः
क्षितौ ३४७
वीणामादाय महतीं स्वरतन्तुसमन्विताम्
हनुमान्वानरश्रेष्ठो
गायन्प्रागाच्छिवान्तिकम् ३४८
ततो गानेन महता प्रसाद्य जगदीश्वरम् बृहतीकुसुमैः शुद्धैर्देवपादावपूजयत् ३४९
ततः प्रसन्नो विश्वात्मा मुनीनां सन्निधौ तदा
दैत्यानां देवतानां च नृपाणां शङ्करोऽपि च ३५०

तस्मै वरमथ प्रादात्कल्पान्तं जीवितं पुनः
समुद्रलङ्घने शक्तिं शास्त्रज्ञत्वं
बलोन्नतिम् ३५१
एवं दत्तं वरं प्राप्य महेशेन महात्मना
प्रत्यक्षं मम विप्रेन्द्र
हनुमान्हर्षमागतः ३५२
समस्तभूषासुविभूषिताङ्गः
स्वदीप्तिमन्दीकृतदेवदीप्तिः
प्रसन्नमूर्तिस्तरुणः शिवांशः
सम्भावयामास समस्तदेवान् ३५३
आज्ञप्तो हनुमांस्तत्र मत्सेवायै
मुनीश्वरः
महेशेनाहमप्येनं शशिमौलिमवैमि च ३५४
किं बहूक्तेन विप्रर्षे यादृशो
वानरेश्वरः
बुद्धौ न्याये च वै धैर्ये
तादृगन्योऽस्ति न क्वचित् ३५५
इति ते सर्वमाख्यातं चरितं पापनाशनम् पठतां शृण्वतां चैव गच्छ विप्र यथासुखम् ३५६
तच्छ्रुत्वा रामभद्रस्य रघुनाथस्य धीमतः वचनं दक्षिणीकृत्य नत्वा चागां यथागतः ३५७
एतत्तेऽभिहितं विप्र चरितं च हनूमतः सुखदं मोक्षदं सारं

किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ३५८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे हनुमच्चरित्रं नाम एकोनाशीतितमोऽध्यायः ७९

अथाशीतितमोऽध्यायः
सूत उवाच-
श्रुत्वा तु नारदो विप्राः कुमारवचनं मुनिः
यत्पप्रच्छ पुनस्तच्च युष्मभ्यं
प्रवदाम्यहम् १
कार्तवीर्यस्य कवचं तथा हनुमतोऽपि च
चरितं च महत्पुण्यं श्रुत्वा
भूयोऽब्रवीद्वचः २
नारद उवाच-
साधु साधु मुनिश्रेष्ठ त्वयातिकरुणात्मना
श्रावितं चरितं पुण्यं शिवस्य च हनूमतः ३
तन्त्रस्यास्य क्रमप्राप्तं कथनीयं च
यत्त्वया
तत्प्रब्रूहि महाभाग किं
पृष्ट्वान्यद्विदांवर ४
सनत्कुमार उवाच-
अथ वक्ष्ये कृष्णमन्त्रान् भुक्तिमुक्तिफलप्रदान् ब्रह्माद्या यान्समाराध्य

सृष्ट्यादिकरणे क्षमाः ५
कामः कृष्णपदं ङेतं गोविन्दं च तथाविधम्
गोपीजनपदं पश्चाद् वल्लभायाग्निसुन्दरी ६
अष्टादशार्णो मन्त्रोऽय
दुर्गाधिष्ठातृदैवतः
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दो गायत्री देवता
पुनः ७
श्रीकृष्णः परमात्मा च कामो बीजं
प्रकीर्तितम्
स्वाहा शक्तिर्नियोगस्तु
चतुर्वर्गप्रसिद्धये ८
ऋषिं शिरसि वक्त्रे तु छन्दश्च हृदि
देवताम्
गुह्ये बीजं पदोः शक्तिं
न्यसेत्साधकसत्तमः ९
युगवेदाब्धिनिगमैर्द्वाभ्यां
वर्णैर्मनूद्भवैः
पञ्चाङ्गानि प्रविन्यस्य तत्त्वन्यासं
समाचरेत् १०
हृदन्तिमादिकान्तार्णमपराद्यानि चात्मने
मत्यन्तानि च तत्त्वानि जीवाद्यानि
न्यसेत्क्रमात् ११
जीवं प्राणं मतिमहंकारं मनस्तथैव च
शब्दं स्पर्शं रूपरसौ गन्धं श्रोत्रं
त्वचं तथा १२
नेत्रं च रसनां प्राणं वाचं पाणिं

पदेन्द्रियम्
पायुं शिश्नमथाकाशं वायुं वह्निं जलं महीम् १३
जीवं प्राणं च सर्वाङ्गे मत्यादित्रितयं
हृदि
मूर्द्धास्यहृद्गुह्यपादेष्वथ
शब्दादिकान्न्यसेत् १४
कर्णादिस्वस्वस्थानेषु
श्रोत्रादीनीन्द्रियाणि च
तथा वागादीन्द्रियाणि स्वस्वस्थानेषु
विन्यसेत् १५
मूर्द्धास्य
हृद्गुह्यपादेष्वाकाशादीन्न्यसेत्ततः
हृत्पुण्डरीकमर्केन्दुवह्निबिम्बान्यनुक्रमात् १६
द्विषट्ह्यष्टदशकलाव्याप्तानि च तथा मतः
भूताष्टाङ्गाक्षिपदगैर्वर्णैः
प्राग्विन्न्यसेद्धृदि १७
अथाकाशादिस्थलेषु वासुदेवादिकांस्ततः
वासुदेवः सङ्कर्षणः
प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः १८
नारायणश्च क्रमशः परमेष्ठ्यादिभिर्युताः
परमेष्ठिपुमांच्छौचविश्वनिवृत्तिसर्वकाः १९
श्वेतानिलाग्न्यम्बुभूमिवर्णैः प्राग्वत्प्रविन्यसेत्

स्वबीजाद्यं कोपतत्वं नृसिंहं व्यापकेन च २०
प्राग्वद्विन्यस्य सर्वाङ्गे तत्त्वन्यासोऽयमीरितः
मकाराद्या आद्यवर्णाः सर्वे स्युश्चन्द्र भूषिताः २१
वासुदेवादिका ज्ञेया ङेन्ताः साधकसत्तमैः प्राणायामं ततः कृत्वा पूरकुम्भकरेचकैः २२
चतुर्भिः षडिभर्द्वाभ्यां च मूलमन्त्रेण मन्त्रवित्
केचिदाहुरिहाचार्याः प्राणायामोत्तरं पुनः २३
पीठन्यासं विधायाथ न्यासानन्यान्समाचरेत्
दशतत्त्वादि विन्यस्य वक्ष्यमाणविधानतः २४
मूर्तिपञ्जरनामानं पूर्वोक्तं विन्यसेद्बुधः
अर्वाङ्गे व्यापकं कृत्वा किरीटमनुना सुधीः २५
ततस्तारपुटं मन्त्रं व्यापय्य
करयोस्त्रिशः
पञ्चाङ्गुलीषु करयोः पञ्चाङ्गं
विन्यसेत्ततः २६
त्रिशो मूलेन मूर्द्धादिपादान्तं व्यापकं

न्यसेत्
सकृद्व्यापय्य तारेण मन्त्रन्यासं ततश्चरेत् २७
शिरोललाटे भ्रूमध्ये कर्णयोश्चक्षुषोस्तथा
घ्राणयोर्वदने कण्ठे हृदि नाभौ तथा पुनः २८
कट्यां लिङ्गे जानुनोश्च पादयोर्विन्यसेत्क्रमात् हृदन्तान्मन्त्रवर्णांश्च ततो मूर्ध्नि ध्रुवे न्यसेत् २९
पुनर्नयनयोरास्ये हृदि गुह्ये च पादयोः विन्यसेद्धृदयान्तानि मनोः पञ्चपदानि च ३०
भूयो मुन्यादिकं न्यस्य पञ्चाङ्गं पूर्ववन्न्यसेत्
अथ वक्ष्ये महागुह्यं सर्वन्यासोत्तमोत्तमम् ३१
यस्य विज्ञानमात्रेण जीवन्मुक्तो
भवेन्नरः
अणिमाद्यष्टसिद्धीनामीश्वरः स्यान्न
संशयः ३२
यस्याराधनतो मन्त्री कृष्णसान्निध्यतां
व्रजेत्
ताराद्याभिर्व्याहृतिभिः सम्पुटं
विन्यसेन्मनुम् ३३

मन्त्रेण पुटितांश्चापि प्रणवाद्यांस्ततो न्यसेत्
गायत्र्या पुटितं मन्त्रं विन्यसेन्मातृकास्थले ३४
मन्त्रेण पुटितां तां च गायत्रीं विन्यसेत् क्रमात्
मातृकापुटितं मूलं विन्यसेत् साधकोत्तमः ३५
मूलेन पुटितां चैव मात्रिकां विन्यसेत् क्रमात्
तृचं न मातृकावर्णान्पूर्वं तत्तत्स्थले सुधीः ३६
विन्यसेन्न्यासषट्कं षोढा
न्यासोऽयमीरितः
अनेन न्यासवर्येण साक्षात् कृष्णसमो
भवेत् ३७
न्यासेन पुटितं दृष्ट्वा सिद्धगन्धर्वकिन्नराः
देवा अपि नमन्त्येनं किं पुनर्मानवा भुवि ३८
सुदर्शनस्य मन्त्रेण कुर्याद् दिग्बन्धनं ततः
देवं ध्यायन् स्वहृदये सर्वाभीष्टप्रदायकम् ३९ उत्फुल्लकुसुमव्रातनम्रशाखैर्वरद्रुमैःसस्मेयमञ्जरीवृन्दवल्लरीवेष्टितैः शुभैः

४०
गलत्परागधूलीभिः सुरभीकृतदिङ्मुखैः स्मरेच्छिशिरितं वृन्दावनं मन्त्री
समाहितः ४१
उन्मीलन् नवकञ्जालिविगलन्मधुसञ्चयैः
लुब्धान्तःकरणैर्गुञ्जद् द्विरेफपटलैः
शुभम् ४२
मरालपरभृत्कीरकपोतनिकरैर्मुहुः
मुखरीकृतमानृत्यन् मायूरकुलमञ्जुलम् ४३
कालिन्द्या
लोलकल्लोलविप्रुषैर्मन्दवाहिभिः
उन्निद्राम्बुरुहव्रातरजोभिर्धूसरैः
शिवैः ४४
प्रदीपितस्मरैर्गोष्ठसुन्दरीमृदुवाससाम्
विलोलनपरैः संसेवितं वा तैर्निरन्तरम् ४५
स्मरेत्तदन्ते गीर्वाणभूरुहं सुमनोहरम् तदधः स्वर्णवेद्यां च रत्नपीठमनुत्तमम् ४६
रत्नकुट्टिमपीठेऽस्मिन्नरुणं कमलं स्मरेत्
अष्टपत्रं च तन्मध्ये मुकुन्दं संस्मरेत् स्थितम् ४७
फुल्लेन्दीवरकान्तं च केकिबर्हावतंसकम् पीतांशुकं चन्द्रमुखं सरसीरुहनेत्रकम् ४८

कौस्तुभोद्भासिताङ्गं च श्रीवत्साङ्कं सुभूषितम्
व्रजस्त्रीनेत्रकमलाभ्यर्चितं
गोगणावृतम् ४९
गोपवृन्दयुतं वंशीं वादयन्तं स्मरेत्
सुधीः
एवं ध्यात्वा जपेदादावयुतद्वितयं बुधः ५०
जुहुयादरुणाम्भोजैस्तद्दशांशं समाहितः
जपेत् पश्चान्मन्त्रसिद्ध्यै भूतलक्षं
समाहितः ५१
अरुणैः कमलैर्हुत्वा सर्वसिद्धीश्वरो
भवेत्
पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे मूर्तिं
सङ्कल्प्य मूलतः ५२
तस्यामावाह्य चाभ्यर्चेद्गोपीजनमनोहरम्
मुखे वेणुं समभ्यर्च्य वनमालां च
कौस्तुभम् ५३
श्रीवत्सं च हृदि प्रार्च्य ततः
पुष्पाञ्जलि क्षिपेत्
ततः श्वेतां च तुलसीं
शुक्लचन्दनपङ्किलाम् ५४
रक्तां च तुलसीं रक्तचन्दनाक्तां क्रमात्
सुधीः
अर्पयेद् दक्षिणे वामभागे
ध्यायन्सुरेश्वरम् ५५
हयमारद्वयेनैव हृदि मूर्ध्नि तथा पुनः

पद्मद्वयं च विधिवत्ततः शीर्षे समर्पयेत् ५६
तुलसीद्वयमम्भोजद्वयमश्वारियुग्मकम् ततः सर्वाणि पुष्पाणि सर्वाङ्गेषु समर्पयेत् ५७
दक्षिणे वासुदेवाख्यं स्वच्छं
चैतन्यमव्ययम्
वामे च रुक्मिणीं तद्वन्नित्यां रक्तां
रजोगुणाम् ५८
एवं संपूज्य गोपालं कुर्यादावरणार्चनम् यजेद्दामसुदामौ च वसुदामं च किङ्किणीम् ५९
पूर्वाद्याशासु दामाद्या ङेनमोन्तध्रुवादिकाः अग्निनैरृतिवाय्वीशकोणेषु हृदयादिकान् ६०
दिक्ष्वस्त्राणि समभ्यर्च्य पत्रेषु महिषीर्यजेत्
रुक्मिणी सत्यभामा च नाग्नजित्यभिधा पुनः ६१
सुविन्दा मित्रविन्दा च लक्ष्मणा चर्क्षजा ततः
सुशीला च लसद्रम्यचित्रिताम्बरभूषणा ६२ ततो यजेद्दलाग्रेषु वसुदेवञ्च देवकीम् नन्दगोपं यशोदां च बलभद्रं सुभद्रिकाम् ६३

गोपान् गोपीश्च गोविन्दविलीनमतिलोचनान्
ज्ञानमुद्राभयकरौ पितरौ पीतपाण्डुरौ ६४
दिव्यमाल्याम्बरालेपभूषणे मातरौ पुनः
धारयन्त्यौ चरुं चैव पायसीं
पूर्णपात्रिकाम् ६५
अरुणश्यामले हारमणिकुण्डलमण्डिते
बलः शङेन्दुधवलो मुशलं लाङ्गलं दधत् ६६
हालालोलो नीलवासा हलवानेककुण्डलः
कला या श्यामला भद्रा सुभद्रा भद्रभूषणा
६७
वराभययुता पीतवसना रूढयौवना
वेणुवीणाहेमयष्टिशङ्खशृङ्गादिपाणयः ६८
गोपा गोप्यश्च
विविधप्राभृतान्नकराम्बुजाः
मन्दारादींश्च तद्बाह्ये
पूजयेत्कल्पपादपान् ६९
मन्दारश्च तथा सन्तानको वै पारिजातकः कल्पद्रुमस्ततः पश्चाद्धरिचन्दनसंज्ञकः ७०
मध्ये दिक्षु समभ्यर्च्य बहिः
शक्रादिकान्यजेत्
तदस्त्राणि च संपूज्य यजेत्कृष्णाष्टकेन
च ७१
कृष्णं च वासुदेवं च देवकीनन्दनं तथा
नारायणं यदुश्रेष्ठं वार्ष्णेयं
धर्मपालकम् ७२

असुराक्रान्तभूभारहारिणं पूजयेत्ततः एभिरावरणैः पूजा कर्तव्यासुरवैरिणः ७३ संसारसागरोत्तीर्त्यै सर्वकामाप्तये बुधैः
एवं पूजादिभिः सिद्धो भवेद्वैश्रवणो यमः ७४
त्रिकालपूजनं चास्य वक्ष्ये सर्वार्थसिद्धिदम् श्रीमदुद्यानसंवीतिहेमभूरत्नमण्डपे ७५
लसत्कल्पद्रुमाधस्थ
रत्नाब्जपीठसंस्थितम्
सुत्रामरत्नसंकाशं गुडस्निग्धालकं
शिशुम् ७६
चलत्कनककुण्डलोल्लसितचारुगण्डस्थलंसुघोणधरमद्भुतं स्मितमुखाम्बुजं सुन्दरम्
स्फुरद्विमलरत्नयुक्कनकसूत्रनद्धं दधत्
सुवर्णपरिमण्डितं सुभगपौण्डरीकं नखम् ७७
समुद्धूसरोरस्थले धेनुधूल्या
सुपुष्टाङ्गमष्टापदाकल्पदीप्तम्
कटीलस्थले चारुजङ्घान्तयुग्मं पिनद्धं
क्वणत्किङ्किणीजालदाम्ना ७८
हसन्तं हसद्बन्धुजीवप्रसूनप्रभापाणि
पादाम्बुजोदारकान्त्या
दधानं करे दक्षिणे पायसान्नं
सुहैयङ्गवीनं तथा वामहस्ते ७९
लसद्गोपगोपीगवां वृन्दमध्ये स्थितं

वासवाद्यैः सुरैरर्चिताङिघ्रम् महीभारभूतामराराति यूथांस्ततः पूतनादीन्निहन्तुं प्रवृत्तम् ८०
एवं ध्यात्वार्च्चयेद्देवं पूर्ववत् स्थिरमानसः
दध्ना गुडेन नैवेद्यं दत्वा दशशतं जपेत् ८१
मध्यन्दिने यजेदेवं विशिष्टरूपधारिणम् नारदाद्यैर्मुनिगणैः सुरवृन्दैश्च पूजितम् ८२
लसद्गोपगोपीगवां वृन्दमध्यस्थितं
सान्द्रमेघप्रभं सुन्दराङ्गम्
शिखण्डिच्छदापीडमब्जायताक्षं
लसच्चिल्लिकं पूर्णचन्द्राननं च ८३
चलत्कुण्डलोल्लासिगण्डस्थलश्रीभरं
सुन्दरं मन्दहासं सुनासम्
सुकार्तस्वराभाम्बरं दिव्यभूषं
क्वणत्किङ्किणीजालमत्तानुलेपम् ८४
वेणुं धमन्तं स्वकरे दधानं सव्ये दरं
यष्टिमुदारवेषम्
दक्षे तथैवेप्सितदानदक्षं
ध्यात्वार्चयेन्नन्दजमिन्दिराप्त्यै ८५
एवं ध्यात्वार्चयेत् कृष्णं
पूर्ववद्वैष्णवोत्तमः
अपूपपायसान्नाद्यैर्नैवेद्यं
परिकल्पयेत् ८६

हुत्वा चाष्टोत्तरशतं पयोऽन्नै सर्पिषाप्लुतैः
स्वस्वदिक्षु बलि दद्याद्दिशेदाचमनं ततः ८७
अष्टोत्तरसहस्रं च प्रजपेन्मन्त्रमुत्तमम्
अह्नो मध्ये यजेदेवं यः कृष्णं वैष्णवोत्तमः ८८
देवाः सर्वे नमस्यन्ति लोकानां वल्लभो
नरः
मेधायुः श्रीकान्तियुक्तः पुत्रैः
पौत्रैश्च वर्द्धते ८९
तृतीयकालपूजायामस्ति कालविकल्पना
सायाह्ने निशि वेत्यत्र वदन्त्येके
विपश्चितः ९०
दशाक्षरेण चेद्रात्रौ
सायाऽह्नेष्टादशार्णतः
उभयीमुभयेनैव कुर्यादित्यपरे जगुः ९१
सायाह्ने द्वारवत्यां तु
चित्रोद्यानोपशोभिते
अष्टसाहस्रसङ्ख्यातैर्भवनैरुपमण्डिते ९२
हंससारससङ्कीर्णकमलोत्पलशालिभिः सरोभिर्निर्मलाम्भोभिः परीते भवनोत्तमे ९३
उद्यत्प्रद्योतनोद्योतद्युतौ श्रीमणिमण्डले

हेमाम्भोजासनासीनं कृष्णं
त्रैलोक्यमोहनम् ९४
मुनिवृन्दैः परिवृतमात्मतत्त्वविनिर्णये
तेभ्यो मुनिभ्यः स्वं धाम दिशन्तं
पदमक्षरम् ९५
उन्निद्रेन्दीवरश्यामं पद्मपत्रायतेक्षणम्
स्निग्धं कुन्तलसंभिन्नकिरीटवनमालिनम् ९६
चारुप्रसन्नवदनं स्फुरन्मकरकुण्डलम्
श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत् कौस्तुभं
सुमनोहरम् ९७
काश्मीरकपिशोरस्कं पीतकौशेयवाससम्
हारकेयूरकटककटिसूत्रैरलङ्कृतम् ९८
हृतविश्वम्भराभूरिभारं मुदितमानसम्
शङ्खचक्रगदापद्मराजद्भुजचतुष्टयम् ९९
एवं ध्यात्वार्चयेन्मन्त्री स्यादङ्गैः
प्रथमावृतिः
द्वितीया महिषीभिस्तु तृतीयायां
समर्चयेत् १००
नारदं पर्वतं जिष्णुं निशठोद्धवदारुकान्
विष्वक्सेनं च शैनेयं दिक्ष्वग्रे
विनतासुतम् १०१
लोकपालैश्च वज्राद्यैः पूजयेद्वैष्णवोत्तमः
एवं सम्पूज्य विधिवत् पायसं विनिवेदयेत्

१०२
तर्पयित्वा खण्डमिश्रदुग्धबुद्ध्या जलैरिह
जपेदष्टशतं मन्त्री भावयन्पुरुषोत्तमम् १०३
पूजासु होमं सर्वासु कुर्यान्मध्यन्दिनेऽथवा आसनादर्घ्यपर्यन्तं कृत्वा स्तुत्वा
नमेत्सुधीः १०४
समर्थात्मानमुद्वास्य स्वीयहृत्सरसीरुहे
विन्यस्य तन्मयो भूत्वा
पुनरात्मानमर्चयेत् १०५
सायाह्ने वासुदेवं यो नित्यमेवं
समर्चयेत्
सर्वान्कामानवाप्यान्ते स याति परमां
गतिम् १०६
रात्रौ चेन्मदनाक्रान्तचेतसं नन्दनन्दनम्
यजेद्रासपरिश्रान्तं गोपीमण्डलमध्यगम् १०७
विकसत् कुन्दकह्लारमल्लिकाकुसुमोद्गतैः रजोभिर्धूसरैर्मन्दमारुतैः शिशिरीकृते १०८
उन्मीलन्नवकैरवालिविगलन्माध्वीकलब्धान्तरं-
भ्राम्यन्मत्तमिलिन्दगीतललिते

सन्मल्लिकोज्जृम्भिते पीयूषांशुकरैर्विशालितहरित्प्रान्ते स्मरोद्दीपने -
कालिन्दीपुलिनाङ्गणे स्मितमुखं वेणुं रणन्तं मुहुः १०९ अन्तस्तोयलसन्नवाम्बुदघटासङ्घट् टकारत्विषं
चञ्चच्चिल्लिकमम्बुजायतदृशं बिम्बाधरं सुन्दरम्
मायूरच्छदबद्धमौलिविलसद्धम्मिल्लमालं चलं
दीप्यत्कुण्डलरत्नरश्मिविलसद्गण्डद्वयोद्भासितम् ११०
काञ्चीनूपुरहारकङ्कणलसत्केयूरभूषान्वितं-
गोपीनां द्वितयान्तरे सुललितं वन्यप्रसूनस्रजम्
अन्योन्यं
विनिबद्धगोपदयितादोर्वल्लिवीतं लसद्- रासक्रीडनलोलुपं मनसिजाक्रान्तं मुकुन्दं भजेत् १११
विविधश्रुतिभिन्नमनोज्ञतरस्वरसप्तकमूर्छनतानगणैः
भ्रममाणममूभिरुदारमणिस्फुटमण्डनसिञ्जितचारुतनुम् ११२
इतरेतरबद्धकरप्रमदागणकल्पितरासविहारविध

ौ
मणिशङ्कुगमप्यमुना वपुषा बहुधा विहितस्वकदिव्यतनुम् ११३
एवं ध्यात्वार्चयेन्मन्त्री स्यादङ्गैः
प्रथमावृतिः
श्रीकामः सस्वराद्यानि
कलाब्जैर्वैष्णवोत्तमः ११४
यजेत्केशवकीर्त्यादि मिथुनानि च षोडश
इन्द्राद्यानपि
वज्रादीन्पूजयेत्तदनन्तरम् ११५
पृथुं सुवृत्तं मसृणं वितस्तिमात्रोन्नतं
कौ विनिखन्य शङ्कुम्
आक्रम्य पद्भ्यामितरेतरैस्तु
हस्तैर्भ्रमोऽय खलु रासगोष्ठी ११६
संपूज्यैवं च पयसा ससितोपलसर्पिषा
नैवेद्यमर्चयित्वा तु
चषकैर्नृपसङ्ख्यकैः ११७
ससितं पायसं मन्त्री मिथुनेष्वर्पयेत्क्रमात्
विधाय पूर्ववच्छेषं सहस्रं प्रजपेन्मनुम् ११८
स्तुत्वा नत्वा च सम्प्रार्थ्य पूजाशेषं समापयेत्
एवं यः पूजयेत् कृष्णं स समृद्धेः पदं भवेत् ११९
अणिमाद्यष्टसिद्धीनामीश्वरः स्यान्न

संशयः
भुक्त्वेह विविधान् भोगानन्ते विष्णुपदं व्रजेत् १२०
एवं पूजादिभिः सिद्धे मनौ काम्यानि
साधयेत्
अष्टाविंशतिवारं वा त्रिकालं
पूजयेत्सुधीः १२१
स्वकालविहितान् भूयः परिवारांश्च
तर्पयेत्
प्रातर्द्दध्ना गुडाक्तेन मध्याह्ने पयसा
पुनः १२२
नवनीतयुतेनाथ सायाह्ने तर्पयेत् पुनः
ससितोपलमिश्रेण पयसा वैष्णवोत्तमः १२३
तर्पयामि पदं योज्यं मन्त्रान्ते स्वेषु
नामसु
द्वितीयान्तेषु तु पुनः पूजाशेषं
समापयेत् १२४
अभ्युक्ष्य तत्प्रसादाद्भिरात्मानं
प्रपिबेदपः
तत्तृप्तस्तमथोद्वास्य तन्मयः
प्रजपेन्मनुम् १२५
अथ द्रव्याणि काम्येषु प्रोच्यन्ते
तर्पणेषु च
तानि प्रोक्तविधानानामाश्रित्यान्यतमं
भजेत् १२६
पायसं दाधिकं चाज्यं गौडान्नं कृसरं पयः

दधीनि कदली मोचा चिञ्चा रजस्वला तथा १२७ अपूपा मोदका लाजाः पृथुका नवनीतकम्
द्रव्यषोडशकं ह्येतत्कथितं पद्मजादिभिः १२८
लाजान्ते पृथुकं प्राक्च समर्प्य च सितोपलम्
चतुःसप्ततिवारं यः प्रातरेवं प्रतर्पयेत् १२९
ध्यात्वा कृष्णपदं मन्त्री मण्डलादिष्टमाप्नुयात् धारोष्णपक्वपयसा नवनीतं दधीनि च १३०
दौग्धाम्रमाज्यं मत्स्यण्डी क्षौद्रं
कीलालमेव च
पूजयेन्नवभिर्द्रव्यैः प्रत्येकं
रविसख्यया १३१
एवमष्टोतरशतसङ्ख्याकं तर्पणं पुनः
यः कुर्याद्वैष्णवश्रेष्ठः पूर्वोक्तं
फलमाप्नुयात् १३२
किं बहूक्तेन सर्वेष्टदायकं तर्पणं
त्विदम्
ससितोपलधारोष्णदुग्धबुद्ध्या जलेन वै १३३
कृष्णं प्रतर्पयन् ग्रामं
व्रजन्प्राप्नोति साधकः
धनवस्त्राणि भोज्यं च परिवारगणैः सह १३४
यावत्सन्तर्पयेन्मन्त्री तावत्सङ्ख्यं जपेन्मनुम्

तर्पणेनैव कार्याणि साधयेदखिलान्यपि १३५
काम्यहोममथो वक्ष्ये साधकानां हिताय च
श्रीपुष्पैर्जुहुयान्मन्त्री
श्रियमिच्छन्ननिन्दिताम् १३६
साज्येनान्नेन जुहुयात्घृतान्नस्य
समुद्धये
वन्यपुष्पैर्द्विजान् जातीपुष्पैश्च
पृथिवीपतीन् १३७
असितैः कुसुमैर्वैश्यान् शूद्रा
न्नीलोत्पलैस्तथा
वशयेल्लवणैः सर्वानंबुजैर्युवतीजनम् १३८
गोशालासु कृतो होमः पायसेन ससर्पिषा
गवां शान्तिं करोत्याशु गोपालो
गोकुलेश्वरः १३९
शिक्षावेषधरं कृष्णं किङ्किणीजालशोभितम्
ध्यात्वा प्रतर्पयेन्मन्त्री
दुग्धबुद्ध्या शुभैर्जलैः १४०
धनं धान्यं सुतान्कीर्तिं प्रीतस्तस्मै
ददाति सः
ब्रह्मवृक्षसमिद्भिर्वा कुशैर्वा
तिलतन्दुलैः १४१
जुहुयादयुतं मन्त्री
त्रिमध्वाक्तैर्हुताशने
वशयेद्ब्राह्मणांश्चाथ
राजवृक्षसमुद्भवैः १४२
प्रसूनैः

क्षत्रियान्वैश्यान्कुरण्डकुसुमैस्तथा पाटलोत्थैश्च
कुसुमैर्वशयेदन्तिमान्सुधीः १४३
श्वेतपद्मै रक्तपद्मैश्चम्पकैः पाटलैः
क्रमात्
हुत्वायुतं
त्रिमध्वाक्तैर्वशयेत्तद्वराङ्गनाः १४४
नित्यं हयारिकुसुमैर्निशीथे
त्रिमधुप्लुतैः
वरस्त्रीर्वशयेत्प्राज्ञः सम्यग्धृत्वा
दिनाष्टकम् १४५
अयुतत्रितयं रात्रौ
सिद्धार्थैस्त्रिमधुप्लुतैः
प्रत्यहं जुह्वतो मासात्सुरेशोऽपि वशी
भवेत् १४६
आहृत्य बल्लवीवस्त्राण्यारूढं नीपभूरुहे
स्मरेत्कृष्णं जपेद्रात्रौ सहस्रं
खेन्द्वहात्सुधीः १४७
हठादाकर्षयेच्छीघ्रमुर्वशीमपि साधकः
बहुना किमिहोक्तेन मन्त्रोऽय
सर्ववश्यकृत् १४८
रहस्यं परमं चाथ वक्ष्ये मोक्षप्रदं
नृणाम्
ध्यायेत्स्वहृत्सरसिजे देवकीनन्दनं
विभुम् १४९
श्रीमत्कुन्देन्दुगौरं सरसिजनयनं

शङ्खचक्रे गदाब्जे
बिभ्राणं
हस्तपद्मैर्नवनलिनलसन्मालयादीप्यमानम् वेद्यं मुनीन्द्रैः कणिकमुनिलसद्दिव्यभूषाभिरामं- दिव्याङ्गालेपभासं सकलभयहरं पीतवस्त्रं मुरारिम् १५०
एवं ध्यात्वा पुमांसं स्फुटहृदयसरोजासनासीनमाद्यं- सान्द्राम्भोदाच्छबिम्बाद्भुतकनकनिभं सञ्जपेदर्कलक्षम्
मन्वोरेकं द्वितारान्तरितमथ हुनेदर्कसाहस्रमिध्मैः -
क्षीरिद्रूत्थैर्यथोक्तैः समधुघृतसितेनाथवा पायसेन १५१
एवं लोकेश्वराराध्यं कृष्णं
स्वहृदयाम्बुजे
ध्यायन्ननुदिनं मन्त्री त्रिसहस्रं
जपेन्मनुम् १५२
सायाह्नोक्तेन विधिना सम्पूज्य हवनं पुनः
कृत्वा पूर्वोक्तविधिना मन्त्री
तद्गतमानसः १५३
एवं यो भजते नित्यं विद्वान्गोपालनन्दनम् समुत्तीर्य भवाम्भोधिं स याति परमं पदम् १५४
मध्ये कोणेषु

बाह्येष्वनलपुरपुटस्यालिखेत्कर्णिकायां- कन्दर्पं साध्ययुक्तं विवरगतषडर्णद्विषः केशरेषु
शक्तिः
श्रीपूर्विकाणिद्विनवलिपिमनोरक्षराणिच्छदानां-
मध्ये वर्णान्दशान्तो दशलिपिमनुवर्यस्य वैकैकशोऽब्जम् १५५
भूसद्मनाभिवृतमस्रगमन्मथेन
गोरोचनाविलिखितं तपनीयसूच्या
पट्टे हिरण्यरचिते गुलिकीकृतं
तद्गोपालयन्त्रमखिलार्थदमेतदुक्तम् १५६
संयातसिक्तमभिजप्तमिमं महद्भिर्धार्यं जगत्त्रयवशीकरणैकदक्षम्
रक्षायशः
सुतमहीधनधान्यलक्ष्मीसौभाग्यलिप्सुभिरजस्रमनर्घ्यवीर्यम् १५७
स्मरस्त्रिवक्रिमाक्रान्तश्चाक्रीष्ट्याय हृदित्यसौ
षडक्षरोऽय सम्प्रोक्तः सर्वसिद्धिकरो
मनुः १५८
क्रोडः शान्तीन्दुवह्न्याढ्यो माया बीजं
प्रकीर्तितम्
गोविन्दवह्निचन्द्राढ्यो मनुः
श्रीबीजमीरितम् १५९
आभ्यामष्टादशक्लिपिः स्याद्विंशत्यक्षरो

मनुः
शालग्रामे मणौ यन्त्रे मण्डले प्रतिमासु
वा १६०
नित्यं पूजा हरेः कार्या न तु केवलभूतले
एवं यो भजते कृष्णं स याति परमां गतिम् १६१
विंशार्णस्य मुनिर्ब्रह्मा गायत्री छन्द
ईरितम्
कृष्णश्च देवता कामो बीजं शक्तिर्द्विठो
बुधैः १६२
रामाग्निवेदवेदाब्धेर्नेत्रार्णैरङ्गकल्पनम्
मूलेन व्यापकं कृत्वा मनुना पुटितानथ १६३
मातृकार्णान्न्यसेत्तत् स्थानेषु
सुसमाहितः
दशतत्त्वानि विन्यस्य मूलेन व्यापकं
चरेत् १६४
मन्त्रन्यासं ततः
कुर्याद्देवताभावसिद्धये
शीर्षे ललाटे भ्रूमध्ये नेत्रयोः
कर्णयोस्तथा १६५
नसोर्वक्त्रे च चिबुके कण्ठे दोर्मूलके
हृदि
उदरे नाभि देशे च लिङ्गे मूलसरोरुहे १६६
कट्यां जान्वोर्जङ्घयोश्च गुल्फयोः पादयोः क्रमात् न्यसेद्धृदन्तान्मन्त्राणां

सृष्टिन्यासोऽयमीरितः १६७
हृदये चोदरे नाभौ लिङ्गे मूलसरोरुहे
कट्यां जान्वोर्जङ्घयोश्च गुल्फयोः
पादयोस्तथा १६८
मूर्ध्नि कपोले भ्रूमध्ये नेत्रयोः
कर्णयोर्नसोः
वदने चिबुके कण्ठे दोर्मूले
विन्यसेत्क्रमात् १६९
नमोन्तान्मन्त्रवर्णांश्च
स्थितिन्यासोऽयमीरितः
पादयोर्गुल्फयोश्चैव
जङ्घयोर्जानुनोस्तथा १७०
कट्यां मूले ध्वजे नाभौ जठरे हृदये पुनः
दोर्मूले कण्ठदेशे च चिबुके वदने नसोः १७१
कर्णयोर्नेत्रयोश्चैव भ्रूमध्ये निटिले तथा
मूर्ध्नि
न्यसेन्मन्त्रवर्णान्संहाराख्योऽयमीरितः १७२
पुनः सृष्टिस्थितिन्यासौ विधाय वैष्णवोत्तमः
मूर्तिपञ्जरनामानं विन्यसेत्पूर्ववत्ततः १७३
पुनः षडङ्गं कृत्वाथ ध्यायेत्कृष्णं हृदम्बुजे
द्वारवत्यां

सहस्रार्कभास्वरैर्भवनोत्तमैः १७४ अनल्पैः कल्पवृक्षैश्च परीते मणिमण्डपे ज्वलद्रत्नमयस्तम्भद्वारतोरणकुड्यके १७५
फुल्लप्रफुल्लसच्चित्रवितानालम्बिमौक्तिके
पद्मरागस्थलीराजद्रत्नसङ्घैश्च मध्यतः १७६
अनारतगलद्रत्नधाराढ्यस्वस्तरोरधः रत्नप्रदीपावलिभिः प्रदीपितदिगन्तरे १७७ उद्यदादित्यसङ्काशमणिसिंहासनाम्बुजे समासीनोऽच्युतो ध्येयो द्रुतहाटकसन्निभः १७८
समानोदितचन्द्रार्कतडित्कोटिसमद्युतिः सर्वाङ्गसुन्दरः सौम्यः सर्वाभरणभूषितः १७९
पीतवासाः शङ्खचक्रगदाम्भोजलसत्करः अनाहतोच्छलद्रत्नधारौघकलशं स्पृशन् १८०
वामपादान्बुजाग्रेण मुष्णता
पल्लवच्छविम्
रुक्मिणीसत्यभामेऽस्य मूर्ध्नि
रत्नौघधारया १८१
सिञ्चन्त्यौ दक्षवामस्थे स्वदोस्थकलशोत्थया
नाग्नजिती सुनन्दा च दिशन्त्यौ कलशौ तयोः १८२

ताभ्यां च
दक्षवामस्थमित्रविन्दासुलक्ष्मणे रत्ननद्याः समुद्धृत्य रत्नपूर्णौ घटौ तयोः १८३
जाम्बवती सुशीला च दिशन्त्यौ दक्षवामके बहिः षोडशसाहस्रसङ्ख्याकाः परितः प्रियाः १८४
ध्येयाः कनकरत्नौघधारायुक्कलशोज्वलाः तद्बहिश्चाष्टनिधयः पूरयन्तो धनैर्धराम् १८५
तद्बहिर्वृष्णयः सर्वे पुरोवच्च स्वरादयः एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षपञ्चकं तद्दशांशतः १८६
अरुणैः कमलैर्हुत्वा पीठे पूर्वोदिते यजेत्
विलिप्य गन्धपङ्केन लिखेदष्टदलाम्बुजम् १८७
कर्णिकायां च षट्कोणं ससाध्यं तत्र मन्मथम्
शिष्टैस्तु
सप्तदशभिरक्षरैर्वेष्टयेत्स्वरम् १८८
प्राग्रक्षोऽनिलकोणेषु श्रियं शिष्टेषु
संविदम्
षट्सु सन्धिषु षट्कर्णे केसरेषु
त्रिशस्त्रिशः १८९
विलिखेत्स्मरगायत्रीं मालामन्त्रं

दलाष्टके
षट्शः संलिख्य तद्बाह्ये वेष्टयेन्मातृकाक्षरैः १९०
भूबिम्बं च लिखेद्बाह्ये श्रीमायादिग्विदिक्ष्वपि
भूग्रहं चतुरस्रं स्यादष्टवज्रविभूषितम् १९१
एतद्यन्त्रं हाटकादिपट्टेष्वालिख्य पूर्ववत्
संस्कृतं धारयेद्यो वै सोऽच्यते त्रिदशैरपि १९२
स्याद्गायत्री वामदेवपुष्पबाणौ तु
ङेन्तिमौ
विद्महेधीमहियुतौ तन्नोऽनङ्गः
प्रचोदयात् १९३
जप्या जपादौ गोपालमनूनां जनरञ्जनी
हृदयं कामदेवाय ङेन्तं सर्वजनप्रियम् १९४
उक्त्वा सर्वजनान्ते तु संमोहनपदं तथा
ज्वल ज्वल प्रज्वलेति प्रोच्य सर्वजनस्य
च १९५
हृदयं मम च ब्रूयाद्वशं कुरुयुगं शिरः
प्रोक्तो
मदनमन्त्रोऽष्टचत्वारिंशद्भिरक्षरैः १९६
जपादौ स्मरबीजाद्यो जगत्त्रयवशीकरः
पीठं प्राग्वत्समभ्यर्च्य मूर्तिं
सङ्कल्प्य मूलतः १९७

तत्रावाह्याच्युतं भक्त्या सकलीकृत्य पूजयेत्
आसनादिविभूषान्तं पुनर्न्यासक्रमाद्यजेत् १९८
सृष्टिं स्थितिं षडङ्गं च किरीटं
कुण्डलद्वयम्
शङ्खं चक्रं गदां पद्मं मालां
श्रीवत्सकौस्तुभौ १९९
गन्धपुष्पैः समभ्यर्च्य मूलेन
वैष्णवोत्तमः
षट्कोणेषु षडङ्गानि दिग्दलेषु
क्रमाद्यजेत् २००
वासुदेवादिकान्कोणेषु तु
शान्त्यादिकांस्ततः
पत्राग्रगा महिष्योऽष्टौ
यजेत्साधकसत्तमः २०१
ततः षोडशसाहस्रं सकृदेवार्चयेत्प्रियाः
इन्द्रनीलमुकुन्दांश्च
करालानन्दकच्छपान् २०२
शङ्खपद्मौ ततः पश्चान्निधीनष्टौ
क्रमाद्यजेत्
तद्बहिर्लोकपालांश्च व्रजाद्यानपि
पूजयेत् २०३
एवं सप्तावृत्तिवृतं कृष्णमभ्यर्च्य चादरात्
प्रीणयेद्दधिखण्डाज्यमिश्रेण तु

पयोऽन्धसा २०४
दिव्योपचारं दत्वाथ स्तुत्वा नत्वा च
केशवम्
उद्वासयेत्स्वहृदये परिवारगणैः सह २०५
न्यस्यात्मानं समभ्यर्च्य तन्मयो
विहरेत्सुधीः
रत्नाभिषेकध्यानेज्या
विंशत्यर्णाश्रितेरिता २०६
एवं यो भजते मन्त्रं स समृद्धेः पदं भवेत् जपहोमार्चनध्यानैर्यो मनुं प्रजपेदमुम् २०७
तद्वेश्म पूर्यते रत्नैः स्वर्णधान्यैरनारतम्
पृथ्वी पृथ्वी करे तस्य सर्वसस्यसमाकुला २०८
पुत्रैर्मित्रैः सुसम्पन्नः प्रयात्यन्ते परां गतिम् वह्नावभ्यर्च्य गोविन्दं शुक्लपुष्पैः सतन्दुलैः २०९
आज्याक्तैरयुतं हुत्वा भस्म तन्मूर्ध्नि
धारयेत्
तस्यान्नादिसमृद्धिः स्यात्तद्वशे
सर्वयोषितः २१०
रक्ताम्भोजैस्त्रिमध्वक्तैर्हुनेल्लक्षं समाहितः
श्रिया तस्यैन्द्रमैश्वर्यं तृणलेशायते

ध्रुवम् २११
त्रिमध्वक्तैः सितैः पुष्पैरष्टोत्तरसहस्रकम्
यो हुनेत्प्रत्यहं मासात्पुरोधा नृपतेर्भवेत् ११२
एवमादिप्रयोगांश्च साधयेन्मनुनामुना मन्त्रराजमथो वक्ष्ये दशार्णं सर्वसिद्धिदम् २१३
स्मृतिः सद्यान्विता साक्षिर्लोहितो
जनवल्लभा
पवनोऽग्निप्रियान्तोऽय दशार्णो मन्त्र
ईरितः २१४
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दो विराट् कृष्णोऽस्य
देवता
कामो बीजं वह्निजाया शक्तिः प्रोक्ता
मनीषिभिः २१५
आचक्रं च विचक्रं च सुचक्रं तदनन्तरम् त्रैलोक्यरक्षणं चक्रमसुराम्तकचक्रकम् २१६
एतैर्ङेठद्वयान्तैश्च चक्रैः पञ्चाङ्गकं मनोः
ततस्तारपुटं मन्त्रं व्यापय्य करयोस्त्रिशः २१७ सेन्दून्हृदन्तान्मन्त्रार्णान् प्रणवान्तरितान्न्यसेत् दक्षाङ्गुष्ठाच्च

वामाङ्गुष्ठान्तमङ्गुलिपर्वसु २१८
सृष्टिन्यासोऽयमुदितः
स्थितिन्यासोऽधुनोच्यते
न्यसेद्वामकनिष्ठादिकनिष्ठान्तं स्थितौ
सुधीः २१९
वामाङ्गुष्ठान्न्यसेद्दक्षाङ्गुष्ठान्तं संहृतौ तथा
संहृतिर्दोषसङ्घातहारिणी परिकीर्तिता २२०
विद्याप्रदश्च सृष्ट्यन्तो वर्णिनां शुद्धचेतसाम्
स्थित्यन्तः स्याद्गृहस्थानामेवं काम्यादिरूपतः २२१
संहारान्तो मुनीन्द्राणां विरक्तानां च
सर्वशः
पुनः स्थितिक्रमेणार्णान्मनोरङ्गुलिषु
न्यसेत् २२२
पुनश्चक्रैश्च पूर्वोक्तैः पञ्चाङ्गं
करयोर्न्यसेत्
ततो मूलेन
पुटितान्मातृकार्णान्सबिन्दुकान् २२३
विन्यसेन्मातृकान्यासस्थानेषु प्रणतः सुधीः
ततस्तारपुटं मूलं व्यापकत्वेन विन्यसेत् २२४
संहारसृष्टिभेदेन दशतत्त्वानि विन्यसेत्

नमोन्तमूलमन्त्रार्णपदायाम्यानि चात्मने २२५
मत्यन्तानि च तत्त्वानि पृथिव्याद्यानि च क्रमात्
पृथ्वी जलं तथा वह्निर्वायुराकाशमेव च २२६
अहङ्कारो महत्तत्वं प्रकृतिं पुरुषं परम् प्रविन्यसेन्मस्तके च नेत्रयोः
श्रोत्रयोर्नसोः २२७
वदने हृदये नाभौ लिङ्गे जान्वोश्च पादयोः
प्रणवान्तरितान्वर्णान्हृदन्तान्विन्यसेन्मनोः २२८
सृष्टिन्यासोऽयमाख्यातः स्थितिन्यासं
शृणु द्विज
हृदि नाभौ ध्वजे जान्वोः पादयोर्मस्तके
पुनः २२९
नेत्रयोः कर्णयोर्घ्राणे वदने
विन्यसेत्क्रमात्
पदोर्जान्वोर्लिङ्गदेशे नाभौ हृदि मुखे
नसोः २३०
कर्णयोर्नेत्रयोर्मूर्ध्नि
संहाराख्योऽयमीरितः
सृष्ट्यन्तो वर्णिनां न्यासः स्थित्यन्तो
गृहमेधिनाम् २३१
यतेर्वैराग्ययुक्तस्य संहारान्तः प्रकीर्तितः

चतुर्द्धा वर्णिनां चैव गृहस्थानां च पञ्चधा २३२
यतीनां च त्रिधा न्यासः प्रोक्तोऽय
क्रमतः शुभः
केचिद्विरक्ते गृहगे संहारांतं
विदुर्बुधाः २३३
विभूतिपञ्जरं न्यासं कुर्यादिष्टाप्तये ततः
मनोर्दशावृत्तिमयं कृष्णसान्निध्यकारकम् २३४
आधारे च ध्वजे नाभौ हृदि कण्ठे मुखे शये ऊर्वोश्च कन्धरायां च नाभौ कुक्षौ तथा हृदि २३५
स्तनयोः पार्श्वयोः श्रोण्योर्मस्तके वदने तथा
नेत्रयोः कर्णयोर्नासापुटयोश्च कपोलयोः २३६
एवं दक्षिणदोर्मूलसन्ध्यग्रेष्वङ्गुलीषु च
ततः शिरसि तत्पूर्वाद्याशासु स्वकलासु च २३७
दोष्णोः सक्थ्नोः शिरोक्ष्यास्यकण्ठहृज्जठरेषु च मूलाधारे लिङ्गदेशे जानुनोः पादयोस्तथा २३८
श्रोत्रगण्डांसवक्षोजपार्श्वलिङ्गेषु

विन्यसेत्
ऊर्वोर्जान्वोर्जङ्घयोश्च पादयोर्विन्यसेत्क्रमात् २३९
विभूतिपञ्जराख्योऽय न्यासः
सर्वार्थसिद्धिदः
अनेन न्यासवर्येण
साक्षात्कृष्णतनुर्भवेत् २४०
मूर्तिपञ्जरनामानं न्यासं पूर्वोदितं
न्यसेत्
ततो दशाङ्गपञ्चाङ्गौ न्यासवर्यौ
न्यसेक्रमात् २४१
हृदि मूर्ध्नि शिखायां च सर्वाङ्गे
दिक्षु पार्श्वयोः
कट्यां पृष्ठे तथा मूर्ध्नि
विन्यसेद्वैष्णवोत्तमः २४२
पञ्चाङ्गानि न्यसेद्भूयश्चक्रैः
प्राग्वत्समाहितः
अन्योऽप्यष्टादशार्णोक्तः कर्तव्यो
न्याससञ्चयः २४३
ततः किरीटमन्त्रेण व्यापकं रचयेत्सुधीः
वेणुबिल्वादिमुद्राश्चं!
दर्शयेत्साधकोत्तमः २४४
सुदर्शनस्य मन्त्रेण कुर्याद्दिग्बन्धनं ततः
अनङ्गुष्ठाश्च ऋजवः करशाखा भवन्ति चेत् २४५

हृन्मुद्रेयं समाख्याता शिरोमुद्रा तथा भवेत्
अधोङ्गुष्ठा तु या मुष्टिः शिखामुद्रे यमीरिता
प्रसारितकराङ्गुल्योर्वर्ममुद्रे यमीरिता २४६
नाराचमुष्ट्या धृतबाहुयुग्म
अंगुष्ठतर्जन्युदितो ध्वनिस्तु
विष्वग्विमुक्ता कथितास्त्रमुद्रा
यत्राक्षिणी तर्जनिमध्यमे च २४७
ओष्ठे वामकराङ्गुष्ठो लग्नस्तस्य
कनिष्ठिका
दक्षिणाङ्गुष्ठसंसक्ता तत्कनिष्ठा
प्रसारिता २४८
तर्जनी मध्यमा नामा किंचित्सङ्कुच्य चालिता
वेणुमुद्रेयमुदिता सुगुप्ता प्रेयसी
हरेः
नोच्यन्ते तत्र सिद्धत्वान्मालाश्रीवत्सकौस्तुभाः २४९
वामाङ्गुष्ठं समुद्रं तमपरकरांगुष्ठकेनाथ बद्ध्वा- सम्पीड्याग्रं च दक्षाङ्गुलिभिरपि च तां वामहस्ताङ्गुलीभिः
गाढं बद्ध्वा स्वकीये हृदयसरसिजे स्थापयेत्कामबीजं

प्रोच्चार्यैषा तु गोप्या सकलसुखकरी बिल्वमुद्रा
 ! २५०
कायेन मनसा वाचा यत्पापं समुपार्जितम्
मुद्रा या ज्ञानमात्रेण सर्वं
नाशमुपैष्यति २५१
ध्यानं जपस्त्रिकालार्चा कार्या
पूर्वोदिता मनोः
सर्वेष्वेकः क्रमः प्रोक्तो
दशार्णाष्टादशार्णयोः २५२
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री
प्रयोगान्कर्तुमर्हति
उद्दण्डबाहुदोर्दण्डधृतगोवर्द्धनाचलम्
२५३
अन्यहस्ताङ्गुलीव्यक्तस्वरवंशार्पितानन
म्
ध्यायन् कृष्णं जपेन्मन्त्रं
व्रजेच्छत्रं विना सुधीः २५४
वर्षवाताशनिभ्योऽपि भयं तस्य न जायते
मोघमेघौघव्राताद्गगतेन्द्रं तं
स्मरन्हुनेत् २५५
लोणैरयुतसङ्ख्यैः स्यादनावृष्टिर्न
संशयः
क्रीडन्तमर्कजातीरे मज्जनस्नापनादिभिः
२५६
तच्छीकरजलासारैः सिच्यमानं प्रियाजनैः
ध्यात्वायुतं पयः सिक्तैर्हुनेद्वा

नीरतर्पणैः २५७
वृष्टिर्भवत्यकालेऽपि महती नात्र संशयः सदाहमोहैरार्तस्य विस्फोटकज्वरादिभिः २५८
अमुमेव स्मरन्मूर्ध्नि जपेच्छान्तिर्भवेत्क्षणात्
अथवा गरुडारूढं प्रद्युम्नबलसंयुतम् २५९
निजज्वरनिष्पिष्टज्वराभिष्टुतमच्युतम्
ध्यात्वा मूर्ध्नि जपेन्मन्त्रं
ज्वरमुक्तो भवेज्ज्वरी २६०
ध्यात्वैवमग्नावभ्यर्च्य
यथोक्तैश्चतुरङ्गुलैः
जुहुयादमृताखण्डैरयुतं ज्वरशान्तये २६१
शिलीमुखविनिर्भिन्नभीष्मतापहरं हरिम्
ध्यात्वा जपेत्स्पृशन्नार्तं पाणिभ्यां
ज्वरशान्तये २६२
सान्दीपनाय ददतं पुत्रं ध्यात्वायुतं
हुनेत्
यथोक्तैरमृताखण्डैरपमृत्युनिवृत्तये २६३
सपार्थं मृतपुत्रायार्पयन्तं च
द्विजन्मने
सुतं ध्यात्वा जपेल्लक्षं
पुत्रपौत्रादिवृद्धये २६४
पुत्रजीव फलैर्हुत्वायुतं मधुरसम्प्लुतैः
तत्काष्ठैरेधिते वह्नौ सुतान् दीर्घायुषो

लभेत् २६५
क्षीरद्रुक्वाथसम्पूर्णमभ्यर्च्य कलशं
निशि
प्रातर्ज्जप्त्वायुतं
नारीमभिषिंचेद्विषड्दिनम् २६६
एवं कृते तु वन्ध्यापि लभेत्पुत्रांश्चिरायुषः प्रातर्वाचंयमाश्वत्थदलसम्पुटकं जलम् २६७
अष्टोत्तरशतं जप्तं मासं पुत्रार्थिनी पिबेत्
सर्वलक्षणसम्पन्नं वन्ध्यापि लभते सुतम् २६८
जित्वा कृत्यां काशिराजप्रेषितां च निजारिणः
तेजसा तस्य नगरं दहन्तं भावयन्हरिम् २६९
हुनेत्सप्तदिनं मन्त्री सुस्नेहाक्तैश्च
सर्षपैः
कृत्याकर्तारमेवास्मै कुपिता
नाशयेद्ध्रुवम् २७०
बदरीद्रुमसङ्कीर्णे स्थितं दिव्याश्रमे
शुभे
स्पृशन्तं करपद्माभ्यां
घण्टाकर्णकलेवरम् २७१
ध्यात्वैवं जुहुयाल्लक्षं तिलैस्त्रिमधुराप्लुतैः

महापापयुतोऽप्येवं पूतो भवति तत्क्षणात् २७२
द्यूतासक्तौ रुक्मिबलौ द्वेषयन्तं हरिं स्मरन्
जुहुयादिष्टयोर्द्विष्ट्यै गुलिका गोमयोद्भवाः २७३
नित्यं सहस्रं सप्ताहान्मिथो विद्वेषयेदरीन्
वर्षन्तं गरुडारूढं ज्वलदग्निमुखैः शरैः २७४
धावन्तं रिपुसङ्घातमनुधावन्तमच्युतम् ध्यात्वा सप्तसहस्रं तु
जपेन्मन्त्रमनन्यधीः २७५
उच्चाटनं भवत्येव शत्रूणां सप्तभिर्दिनैः
ध्यायन्नुत्क्षिप्तवत्सं तु
कपित्थफलहारिणम् २७६
प्रजपेदयुतं शत्रुमुच्चाटयति तत्क्षणात्
आत्मानं कंसमथनं
ध्यायन्मञ्चान्निपातितम् २७७
कंसात्मानं व्यकर्षन्तं गतासुं तं
जपेन्मनुम्
रिपुजन्मर्क्षवृक्षोत्थसमिद्भिरयुतं
निशि २७८
जुहुयादेवमुग्रोऽपि सपत्नो निधनं व्रजेत् अथवा निम्बतैलाक्तैर्हुनेदेधोभिरक्षजैः २७९

अयुतं नियतो रात्रौ मारयेदचिरादरीन् निशादिष्टदलव्योषकार्पासास्थिकरैर्निशि २८०
हुनेदेरण्डतैलाक्तैः श्मशाने रिपुशान्तये
न शस्तं मारणं कर्म कुर्य्याच्चेदयुतं
हुनेत् २८१
पायसैर्वा हुनेत्तावच्छान्तये शान्तमनसः
पारिजातहरं कृष्णं ध्यायन् लक्षं
जपेन्मनुम् २८२
सर्वत्रैव जयस्तस्य न कदापि पराजयः
व्याख्यामुद्राकरं कृष्णं रथस्थं
भावयञ्जपेत् २८३
पार्थे दिशन्तं गीतार्थं धर्मवृद्ध्यै
सुमानवः
पालाशपुष्पैर्मध्वक्तैर्लक्षं
विद्याप्तये हुनेत् २८४
राष्ट्रपूर्ग्रामवस्तूनां शरीरस्यापि रक्षणे
विश्वरूपधरं प्रोद्यद्भानुकोटिसमप्रभम् २८५
अग्नीषोमात्मकं कृष्णं द्रुतचामीकरप्रभम् अर्काग्निद्योतितास्याङिघ्रपङ्कज दिव्यभूषणम् २८६
नानायुधधरं प्राप्तं विश्वाकाशावकाशकम्

ध्यात्वा लक्षं जपेन्मन्त्रं रक्षणाय समाहितः २८७
रक्तैर्वन्यप्रसूनैर्यो दिनादौ पूजयेद्धरिम्
दिनमध्योक्तविधिना जपेदष्टोत्तरं शतम् २८८
सहस्रमण्डलान्मन्त्री वशयेन्मुखरान्द्विजान्
जातिपुष्पैः क्षत्रियांश्च गोपवेषधरं स्मरन् २८९
ध्यायन् क्रीडारतं कृष्णं
रक्तैरश्वारिपुष्पकैः
वशयेद्वैश्यजातीयान् शूद्रा
न्नीलोत्पलैः स्मरन् २९०
गीतनृत्यरतं श्वेतपुष्पैः साज्यैश्च
तन्दुलैः
हुत्वान्वहं सप्तदिनं भस्म भाले च
मूर्द्धनि २९१
धारयन्वशयेत्कान्तां सापि तद्वत्पतिं ध्रुवम्
ताम्बूलं कुसुमं वासोऽञ्जनं चन्दनमेव च २९२
सहस्रं मनुना जप्तं दद्याद्यस्मै नराय च सोऽचिरादेव वशगः सपुत्रपशुबान्धवः २९३ वृन्दारण्यस्थितं ध्यायन्बल्लवीसंयुतं हरिम्

अपामार्गसमिद्भिस्तु हुत्वा तु वशयेज्जगत् २९४
सम्प्राप्य सद्गुरोर्दीक्षां कृष्णं यो
विधिनामुना
अर्चयेद्वैष्णवश्रेष्ठः
सोऽष्टसिद्धीश्वरो भवेत् २९५
तस्य दर्शनमात्रेण वादिनो निष्प्रभाः स्मृताः
वसेत्सरस्वती वक्त्रे गृहे चापि सभासदः २९६
भुक्त्वा नानाविधान्भोगानन्ते विष्णुपदं व्रजेत् २९७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे कृष्णमन्त्रनिरूपणं नामाशीतितमोऽध्यायः ८०

अथैकाशीतितमोऽध्यायः श्रीसनत्कुमार उवाच-
अथ कृष्णस्य मन्त्राणां वक्ष्ये भेदान् मुनीश्वर
यान्समाराध्य मनुजाः साधयन्तीष्टमात्मनः १
शक्तिश्रीमारपूर्वश्च श्रीशक्तिस्मरपूर्वकः मारशक्तिस्मापूर्वो दशार्णा मनवस्त्रयः २ मुनिः स्यान्नारदश्छन्दो गायत्री देवता

पुनः
कृष्णो गोविन्दनामात्र सर्वकामप्रदो
नृणाम् ३
चक्रैः पूर्ववदङ्गानि त्रयाणामपि
कल्पयेत्
ततः किरीटमनुना व्यापकं हि समाचरेत् ४
सुदर्शनस्य मनुना कुर्याद्दिग्बन्धनं तथा
विंशत्यर्णोक्तवत्कुर्यादाद्ये
ध्यानार्चनादिकम् ५
द्वितीये तु दशार्णोक्तं ध्यानपूजादिकं चरेत्
तृतीये तु हरिं ध्यायेत्समाहितमनाः सुधीः ६
शङ्खचक्रधनुर्बाणपाशाङ्कुशधरारुणम् दोर्भ्यां धृतं धमन्तं च वेणुं
कृष्णदिवाकरम् ७
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रान्पञ्चलक्षं
पृथक् सुधीः
जुहुयात्तद्दशांशेन पायसेन ससर्पिषा ८
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री कुर्यात्काम्यानि
पूर्ववत्
श्रीशक्तिकामं कृष्णाय
गोविन्दायाग्निसुन्दरी ९
रव्यर्णो ब्रह्मगायत्रीकृष्णा ऋष्यादयोऽस्य तु
बीजै रमाब्धियुग्मार्णैः षडङ्गानि

प्रकल्पयेत् १०
विंशत्यर्णोदितजपध्यानहोमार्चनादिकम्
किं बहूक्तेन मन्त्रोऽय
सर्वाभीष्टफलप्रदः ११
श्रीशक्तिस्मरपूर्वोगजन्मा शक्तिरमान्तिकः
दशाक्षरः स एवादौ प्रोक्तः शक्तिरमायुतः १२
मन्त्रौ षोडशरव्यर्णौ चक्रैरङ्गानि कल्पयेत्
वरदाभयहस्ताभ्यां श्लिष्यन्तं स्वाङ्गके प्रिये १३
पद्मोत्पलकरे ताभ्यां श्लिष्टं चक्रदरोज्वलम्
ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षदशकं तद्दशांशतः १४
आज्यैर्हुत्वा ततः सिद्धौ भवेतां मन्त्रनायकौ
सर्वकामप्रदौ सर्वसम्पत्सौभाग्यदौ
नृणाम् १५
अष्टादशार्णः कामान्तो मनुः सुतधनप्रदः
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दो गायत्री देवता
मनोः १६
कृष्णः कामो बीजमुक्तं शक्तिर्वह्निप्रिया मता षड्वीर्याढ्येन बीजेन षडङ्गानि समाचरेत्

१७
पाणौ पायसपक्वं च दक्षे हैयङ्गवीनकम् वामे दधद्दिव्यदिगम्बरो गोपीसुतोऽवतु १८ ध्यात्वैवं प्रजपेन्मन्त्रं द्वात्रिंशल्लक्षमानतः
दशांशं जुहुयादग्नौ सिताढ्येन पयोऽन्धसा १९
पूर्वोक्तवैष्णवे पीठे यजेदष्टादशार्णवत्
पद्मस्थं कृष्णमभ्यर्च्य
तर्पयेत्तन्मुखाम्बुजे २०
क्षीरेण कदलीपक्वैर्दध्ना हैयङ्गवेन च
पुत्रार्थी तर्पयेदेवं वत्सराल्लभते
सुतम् २१
यद्यदिच्छति तत्सर्वं तर्पणादेव सिद्ध्य्ति
वाक्कामो ङेयुतं कृष्णपदं माया ततः परम् २२
गोविन्दाय रमा पश्चाद्दशार्णं च समुद्धरेत्
मनुस्वरयुतौ सर्गयुक्तौ भृगुतदूर्द्ध्वगौ २३
द्वाविंशत्यक्षरो मन्त्रो
वागीशत्वप्रदायकः
ऋषिः स्यान्नारदश्छन्दो गायत्री देवता
पुनः २४

विद्याप्रदश्च गोपालः कामो बीजं प्रकीर्तितम्
शक्तिस्तु वाग्भवं विद्याप्राप्तये विनियोजना २५
वामोर्द्ध्वहस्ते दधतं
विद्यापुस्तकमुत्तमम्
अक्षमालां च दक्षोर्द्ध्वस्फाटिकीं
मातृकामयीम् २६
शब्दब्रह्ममयं वेणुमधः पाणिद्वये पुनः
गायत्रीगीतवसनं श्यामलं कोमलच्छविम् २७
बर्हावतंसं सर्वज्ञं सेवितं मुनिपुङ्गवैः ध्यात्वैवं प्रमदावेशविलासं भुवनेश्वरम् २८
वेदलक्षं जपेन्मन्त्रं
किंशुकैस्तद्दशांशतः
हुत्वा तु पूजयेन्मन्त्री विंशत्यर्णविधानतः २९
एवं यो भजते मन्त्रं भवेद्वागीश्वरस्तु
सः
अदृष्टान्यपि शास्त्राणि तस्य
गङ्गातरङ्गवत् ३०
तारः कृष्णयुगं पश्चान्महाकृष्ण इतीरयेत्
सर्वज्ञत्वं प्रशब्दान्ते सीदमेऽग्निश्च
मारम ३१
णान्ते विद्येश विद्यामाशु प्रयच्छ ततश्च मे

त्रयस्त्रिंशदक्षरोऽय महाविद्याप्रदो मनुः ३२
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप्
कृष्णोऽस्य देवता
पादैः सर्वेण पञ्चाङ्गं कृत्वा
ध्यायेत्ततो हरिम् ३३
दिव्योद्याने विवस्वत्प्रतिममणिमये मण्डपे योगपीठे
मध्ये यः सर्ववेदान्तमयसुरतरोः सन्निविष्टो मुकुन्दः
वेदैः कल्पद्रुरूपैः शिखरिशतसमालम्बिकोशैश्चतुर्भि- र्न्यायैस्तर्कैः पुराणैः स्मृतिभिरभिवृतस्तादृशैश्चामराद्यैः ३४ दद्याद्बिभ्रत्कराग्रैरपि दरमुरलीपुष्पबाणेक्षुचापा- नक्षस्पृक्पूर्णकुम्भौ स्मरललितवपुर्दिव्यभूषाङ्गरागः व्याख्यां वामे वितन्वन् स्फुटरुचिरपदो वेणुना विश्वमात्रे- शब्दब्रह्मोद्भवेन श्रियमरुणरुचिर्बल्लवीवल्लभो नः ३५
एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं दशांशं
पायसैर्हुनेत्
अष्टादशार्णवत्कुर्याद्यजनं चास्य
मन्त्रवित् ३६

तारो नमो भगवते नन्दपुत्राय संवदेत् आनन्दवपुषे दद्याद्दशार्णं तदनन्तरम् ३७ अष्टाविंशतिवर्णोऽय मन्त्रः सर्वेष्टदायकः
नन्दपुत्रपदं ङेन्तं श्यामलाङ्गपदं तथा ३८
तथा बालवपुः कृष्णं गोविन्दं च तथा पुनः दशार्णोऽतो भवेन्मन्त्रो द्वात्रिंशदक्षरान्वितः ३९ अनयोर्नारदऋषिश्छन्दस्तूष्णिगनुष्टुभौ देवता नन्दपुत्रस्तु विनियोगोऽखिलाप्तये ४०
चक्रैः
पञ्चाङ्गमर्चास्यादङ्गदिक्पालहेतिभिः
दक्षिणे रत्नचषकं वामे सौवर्णनेत्रकम् ४१
करे दधानं देवीभ्यां श्लिष्टं
सञ्चिन्तयेद्विभुम्
लक्षं जपो दशांशेन जुहुयात्पायसेन तु ४२
एताभ्यां सिद्धमन्त्राभ्यां मन्त्री
कुर्याद्यथेप्सितम्
प्रणवः कमला माया नमो भगवते ततः ४३
नंदपुत्राय तत्पश्चाद्बालान्ते वपुषे पदम्
ऊनविंशतिवर्णोऽय मुनिर्ब्रह्मा समीरितः ४४
छन्दोऽनुष्टुप् देवता च कृष्णो बालवपुः

स्वयम्
मन्त्रोऽय सर्वसम्पत्तिसिद्धये सेव्यते
बुधैः ४५
तारो हृद्भगवान्ङेन्तो रुक्मिणीवल्लभाय च
वह्निजायावधिः प्रोक्तो मन्त्रः
षोडशवर्णवान् ४६
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता मनोः
रुक्मिणीवल्लभश्चन्द्र
दृग्वेदाङ्गाक्षिवर्णकैः
पञ्चाङ्गानि प्रकुर्वीत ततो ध्यायेत्सुरेश्वरम् ४७
तापिच्छच्छविरङ्कगां प्रियतमां स्वर्णप्रभामम्बुज-प्रोद्यद्दामभुजां स्ववामभुजयाश्लिष्यन्स्वचित्ताशया श्लिष्यन्तीं
स्वयमन्यहस्तविलसत्सौवर्णवेत्रश्चिरं- पायान्नः सुविशुद्धपीतवसनो नानाविभूषो
हरिः ४८
ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षं रक्तैः
पद्मैर्दशांशतः ४९
त्रिमध्वक्तैर्हुनेत्पीठे पूर्वोक्ते
पूजयेद्धरिम्
अङ्गैर्नारदमुख्यैश्च लोकेशैश्च
तदायुधैः ५०

एवं सिद्धो मनुर्दद्यात्सर्वान्कामांश्च
मन्त्रिणे
लीलादण्डपदाब्जोऽपि जनसंसक्तदोः पदम् ५१
दण्डान्ते वा धरावह्निरधीशाढ्योऽथ लोहितः
मेघश्यामपदं पश्चाद्भगवन् सलिलं सदृक् ५२
विष्णो इत्युक्त्वा ठद्वयं
स्यादेकोनत्रिंशदर्णवान्
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता
मनोः ५३
लीलादण्डहरिः प्रोक्तो
मन्वब्धियुगवह्निभिः
वेदैः पञ्चाङ्गकं
भागैर्मन्त्रवर्णोत्थितैः क्रमात् ५४
सम्मोहयंश्च निजवामकरस्थलीलादण्डेन
गोपयुवतीः परसुन्दरीश्च
दिश्यन्निजप्रियसखांसगदक्षहस्तो देवः
श्रियं निहतकंस उरुक्रमो नः ५५
लक्षं जपो दशांशेन जुहुयात्तिलतण्डुलैः
त्रिमध्वक्तैस्ततोऽभ्यर्चेदङ्गं
दिक्पालहेतिभिः ५६
लीलदण्डहरिं यो वै भजते नित्यमादरात्
स सर्वैः पूज्यते लोकैस्तस्य गेहे स्थिरा
रमा ५७
सद्यारूढा स्मृतिस्तोयं केशवाढ्यधरायुगम् भयाग्निवल्लभामन्त्रः सप्तार्णः

सर्वसिद्धिदः ५८
ऋषिः स्यान्नारदश्छन्दो
उष्णिग्गोवल्लभस्य तु
देवतापूर्ववच्चक्रैः पञ्चाङ्गानि तु
कल्पयेत् ५९
ध्येयो हरिः सकपिलागणमध्यसंस्थस्ता
आह्वयन्दधद्दक्षिणदोस्थवेणुम्
पाशं सयष्टिमपरत्र पयोदनीलः
पीताम्बराहिरिपुपिच्छकृतावतंसः ६०
सप्तलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं
जुहुयात्ततः
गोदुग्धैः पूजयेत्पीठे स्यादङ्गैः
प्रथमावृतिः ६१
सुवर्णपिङ्गलां गौरपिङ्गलां
रक्तपिङ्गलाम्
गुडपिङ्गां बभ्रुवर्णां चोत्तमां कपिलां
तथा ६२
चतुष्कपिङ्गलां पीतपिङ्गलां चोत्तमां
शुभाम्
गोगणाष्टकमभ्यर्च्य
लोकेशानायुधैर्युतान् ६३
सम्पूज्यैवं मनौ सिद्धे कुर्यात्काम्यानि मन्त्रवित्
अष्टोत्तरसहस्रं यः पयोभिर्दिनशो हुनेत् ६४
पक्षात्सगोगणो मुक्तो दशार्णे चाप्ययं

विधिः
तारो हृद्भगवान् ङेन्तः श्रीगोविन्दस्तथा भवेत् ६५
द्वादशार्णो मनुः प्रोक्तो नारदोऽस्य मुनिर्मतः
छन्दः प्रोक्तं च गायत्री
श्रीगोविन्दोऽस्य देवता
चन्द्राक्षियुगभूतार्णैः सर्वैः पञ्चाङ्गकल्पनम् ६६
ध्यायेत्कल्पद्रुमूलाश्रितमणिविलसद्दिव्यसिंहासनस्थं-
मेघश्यामं पिशङ्गांशुकमतिसुभगं
शङ्खवेत्रे कराभ्याम् ६७
बिभ्राणं गोसहस्रैर्वृतममरपतिं
प्रौढहस्तैककुम्भप्रश्चोतत्सौध-धारास्नपितमभिनवाम्भोजपत्राभनेत्रम् ६८
रविलक्षं जपेन्मन्त्रं दुग्धैर्हुत्वा
दशांशतः
यजेच्च पूर्ववद्गोष्ठस्थितं वा
प्रतिमादिषु ६९
पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे मूर्तिं
सङ्कल्प्य मूलतः
तत्रावाह्य यजेत्कृष्णं
गुरुपूजनपूर्वकम् ७०
रुक्मिणीं सत्यभामां च पार्श्वयोरिन्द्र मग्रतः

पृष्ठतः सुरभिं चेष्ट्वा केसरेष्वङ्गपूजनम् ७१
कालिन्द्याद्या महिष्योऽष्टौ वसुपत्रेषु संस्थिताः
पीठकोणेषु बद्ध्वादिकिङ्कणीं च तथा पुनः ७२
दामानि पृष्ठयोर्वेणुं पुरः श्रीवत्सकौस्तुभौ
अग्रतो वनमालादिर्दिक्ष्वष्टसु तथा
स्थिताः ७३
पाञ्चजन्यं गदा चक्रं वसुदेवश्च देवकी
नन्दगोपो यशोदा च सगोगोपालगोपिकाः ७४
इन्द्राद्याश्च स्थिता बाह्ये वज्राद्याश्च ततः परम्
कुमुदः कुमुदाक्षश्च पुण्डरीकोऽथ वामनः ७५
शङ्कुकर्णःसर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः
विष्वक्सेनश्च सम्पूज्यः स्वात्मा चार्च्यस्ततः परम् ७६
एककालं त्रिकालं वा यो गोविन्दं यजेन्नरः स चिरायुर्निरातङ्को धनधान्यपतिर्भवेत् ७७
स्मृतिः सद्यान्विता चक्री दक्षकर्णयुतोधरा
नाथाय हृदयान्तोऽय वसुवर्णो महामनुः ७८

मुनिर्ब्रह्मास्य गायत्री छन्दः कृष्णोऽस्य देवता वर्णद्वन्द्वैश्च सर्वेण पञ्चाङ्गान्यस्य कल्पयेत् ७९
पञ्चवर्षमतिलोलमङ्गणे
धावमानमतिचञ्चलेक्षणम्
किङ्किणीवलयहारनूपुरै रञ्जितं नमत
गोपबालकम् ८०
एवं ध्यात्वा जपेदष्टलक्षं मन्त्री
दशांशतः
ब्रह्मवृक्षसमिद्भिश्च जुहुयात्पायसेन
वा ८१
प्रागुक्ते वैष्णवे पीठे मूर्तिं
सङ्कल्प्य मूलतः
तत्रावाह्यार्चयेत्कृष्णं मन्त्री वै
स्थिरमानसः ८२
केसरेषु चतुर्दिक्षु विदिक्ष्वङ्गानि
पूजयेत्
वासुदेवं बलं दिक्षु
प्रद्युम्नमनिरुद्धकम् ८३
विदिक्षु रुक्मिणीसत्यभामे वै
लक्ष्मणर्क्षजे
लोकेशान्सायुधान्बाह्ये एवं सिद्धो
भवेन्मनुः ८४
तारः श्रीभुवनाकामो ङेन्तं श्रीकृष्णमीरयेत्

श्रीगोविन्दं ततः प्रोच्य गोपीजनपदं ततः ८५
वल्लभाय ततः पद्मात्रयं तत्वाक्षरो मनुः मुन्यादिकं च पूर्वोक्तं सिद्धगोपालकं
स्मरेत् ८६
माधवीमंडपासीनौ गरुडेनाभिपालितौ
दिव्यक्रीडासु निरतौ रामकृष्णौ स्मरन्
जपेत् ८७
पूजनं पूर्ववच्चास्य कर्तव्यं
वैष्णवोत्तमैः
चक्री मुनिस्वरोपेतः सर्गी चैकाक्षरो
मनुः ८८
कृष्णेति द्व्यक्षरः प्रोक्तः कामादिः
स्यात्त्रिवर्णकः
सैव ङेन्तो युगार्णः स्यात्कृष्णाय नम
इत्यपि ८९
पञ्चाक्षरश्च कृष्णाय कामरुद्धस्तथा परः
गोपालायाग्निजायान्तो रसवर्णः
प्रकीर्तितः ९०
कामः कृष्णपदं ङेन्तं वह्निजायान्तकः परः
कृष्णगोविन्दकौ ङेन्तौ सप्तार्णः
सर्वसिद्धिदः ९१
श्रीशक्तिकामाः कृष्णाय कामः सप्ताक्षरः
परः
कृष्णगोविन्दकौ ङेन्तौ हृदन्तोऽन्यो
नवाक्षरः ९२

ङेन्तौ च कृष्णागोविन्दौ तथा कामः पुटः परः
कामः शार्ङ्गी धरासंस्थो
मन्विन्द्वाढ्यश्च मन्मथः ९३
श्यामलाङ्गाय हृदयं दशार्णः सर्वसिद्धिदः
बालान्ते वपुषे
कृष्णायाग्निजायान्तिमोऽपरः ९४
द्विठान्ते बालवपुषे कामः कृष्णाय
संवदेत्
ततो ध्यायन्स्वहृदये गोपीजनमनोहरम् ९५
श्रीवृन्दाविपिनप्रतोलिपु नमत्संफुल्लवल्लीतति- ष्वंतर्जालविघट्टनैः सुरभिणा वातेन संसेविते
कालिन्दीपुलिने विहारिणमथो राधैकजीवातुकं-
वन्दे नन्दकिशोरमिन्दुवदनं स्निग्धाम्बुदाडम्बरम् ९६ पूर्वोक्तवर्त्मना पूजा ज्ञेया ह्येषां मुनीश्वरः
देवकीसुतवर्णान्ते गोविन्दपदमुच्चरेत् ९७
वासुदेवपदं प्रोच्य सम्बुद्ध्य्न्तं जगत्पतिम्
देहि मे तनयं पश्चात्कृष्ण त्वामहमीरयेत् ९८

शरणं गत इत्यन्तो मन्त्रो द्वात्रिंशदक्षरः
नारदोऽस्य मुनिश्छन्दो गायत्री चाप्यनुष्टुभम्
देवः सुतप्रदः कृष्णः पादैः सर्वेण चाङ्गकम् ९९
विजयेन युतो रथस्थितः प्रसमानीय समुद्र
मध्यतः
प्रददत्तनयान् द्विजन्मने स्मरणीयो
वसुदेवनन्दनः १००
लक्षं जपोऽयुतं
होमस्तिलैर्मधुरसम्प्लुतैः
अर्चा पूर्वोदिते पीठे
अङ्गलोकेश्वरायुधैः १०१
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री वन्ध्यायामपि
पुत्रवान्
तारो माया ततः सान्तसेन्दुष्वान्तश्च
सर्ववान् १०२
सोऽह वह्निप्रियान्तोऽय मन्त्रो
वस्वक्षरः परः
पञ्चब्रह्मात्मकस्यास्य मन्त्रस्य
मुनिसत्तम १०३
ऋषिर्ब्रह्मा च परमा गायत्री छन्द ईरितम्
परञ्ज्योतिः परं ब्रह्म देवता
परिकीर्तितम् १०४
प्रणवो बीजमाख्यातं स्वाहा शक्तिरुदाहृता

स्वाहेति हृदयं प्रोक्तं सोऽह वेति शिरो मतम् १०५
हंसश्चेति शिखा प्रोक्ता हृल्लेखा कवचं स्मृतम्
प्रणवो नेत्रमाख्यातमस्त्रं हरिहरेति च १०६
स ब्रह्मा स शिवो विप्र स हरिः सैव देवराट्
स सर्वरूपः सर्वाख्यः सोऽक्षरः परमः
स्वराट् १०७
एवं ध्यात्वा जपेदष्टलक्षहोमो दशांशतः
पूजाप्रणवपीठेऽस्य साङ्गावरणकैर्मता १०८
एवं सिद्धे मनौ ज्ञानं साधकेन्द्रस्य
नारद
जायते तत्त्वमस्यादिवाक्योक्तं
निर्विकल्पकम् १०९
कामो ङेन्तो हृषीकेशो हृदयान्तो गजाक्षरः
ऋषिर्ब्रह्मास्य गायत्री छन्दो
गायत्रमीरितम् ११०
देवता तु हृषीकेशो विनियोगोऽखिलाप्तये कामो बीजं तथायेति शक्तिरस्य ह्युदाहृता १११
बीजेनैव षडङ्गानि कृत्वा ध्यानं समाचरेत् पुरुषोत्तममन्त्रोक्तं सर्वं वास्य प्रकीर्तितम् ११२
लक्षं जपोऽयुतं होमो घृतेनैव प्रकीर्तितः तर्पणं सर्वकामाप्त्यै प्रोक्तं

सम्मोहिनीसुमैः ११३
श्रीबीजं च चतुर्थ्यन्तः श्रीधरो ङेन्तकस्तथा
त्रैलोक्यमोहनः शब्दो नमोऽन्तो मनुरीरितः ११४
ऋषिर्ब्रह्मा च गायत्री छन्दः श्रीधरदेवता
श्रीबीजं शक्तिरापेति बीजेनैव षडङ्गकम् ११५
पुरुषोत्तमवद्ध्य्नापूजादिकमिहोदितः लक्षं जपस्तथा होम आज्येनैव दशांशतः ११६
सुगन्धश्वेतपुष्पैस्तु पूजां होमादिकं
चरेत्
एवं कृते तु विप्रेन्द्र
साक्षात्स्याच्छ्रीधरः स्वयम् ११७
अच्युतानन्तगोविन्दपदं ङेन्तं
नमोन्तिमम्
मन्त्रोऽस्य शौनकऋषिर्विराट् छन्दः
प्रकीर्तितम् ११८
एषां पराशरव्यासनारदा ऋषयः स्मृताः
विराट् छन्दः समाख्यातं परब्रह्मात्मको
हरिः ११९
देवताबीजशक्ती तु पूर्वोक्ते साधकैर्मते शङ्खचक्रधरं देवं चतुर्बाहुं किरीटिनम् १२०
सर्वैरप्यायुधैर्युक्तं गरुडोपरि

संस्थितम्
सनकादिमुनीन्द्रैस्तु सर्वदेवैरुपासितम् १२१
श्रीभूमिसहितं देवमुदयादित्यसन्निभम् प्रातरुद्यत्सहस्रांशुमण्डलोपमकुण्डलम् १२२
सर्वलोकस्य रक्षार्थमनन्तं नित्यमेव हि अभयं वरदं देवं प्रयच्छन्तं मुदान्वितम् १२३
एवं ध्यात्वार्चयेत्पीठे वैष्णवे सुसमाहितः
आद्यावरणसङ्गैः स्याच्चक्रशङ्खगदासिभिः १२४
मुशलाढ्यधनुः पाशाङ्कुशैः प्रोक्तं
द्वितीयकम्
सनकादिकशाक्तेयव्यासनारदशौनकैः १२५
तृतीयं लोकपालैस्तु चतुर्थं परिकीर्तितम्
लक्षं जपो दशांशेन घृतेन हवनं स्मृतम् १२६
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री
प्रयोगानप्युपाचरेत्
श्रीवृक्षमूले देवेशं ध्यायन्वै रोगिणं
स्मरन् १२७
स्पृष्ट्वा जप्त्वायुतं साध्यं स्मृत्वा
वा मनसा द्विज
रोगिणां रोगनिर्मुक्तिं कुर्यान्मन्त्री
तु मण्डलात् १२८

कन्यार्थी जुहुयाल्लाजैर्बिल्वैश्चापि धनाप्तये
वस्त्रार्थी गन्धकुसुमैरारोग्याय तिलैर्हुनेत् १२९
रविवारे जले स्थित्वा नाभिमात्रे जपेत्तु
यः
अष्टोत्तरसहस्रं वै स ज्वरं नाशयेद्
ध्रुवम् १३०
विवाहार्थं जपेन्मासं शशिमण्डलमध्यगम्
ध्यात्वा कृष्णं लभेत्कन्यां वांछितां
चापि नारद १३१
वसुदेवपदं प्रोच्य निगडच्छेदशब्दतः
वासुदेवाय वर्मास्त्रे स्वाहान्तो
मनुरीरितः १३२
नारदोऽस्य ऋषिश्छन्दो गायत्री कृष्णदेवता
वर्म बीजं शिरः शक्तिरन्यत्सर्वं
दशार्णवत् १३३
बालः पवनदीर्घेंदुयुक्तो झिंटीशयुर्जलम् अत्रिर्व्यासाय हृदयं मनुरष्टाक्षरोऽवतु १३४
ब्रह्मानुष्टुप्मुनिश्छन्दो देवः सत्यवतीसुतः
आद्यं बीजं नमः शक्तिर्दीर्घाढ्यो नादिनाङ्गकम् १३५
व्याख्यामुद्रिकया लसत्करतलं सद्योगपीठस्थितं-

वामे जानुतले दधानमपरं हस्तं सुविद्यानिधिम्
विप्रव्रातवृतं प्रसन्नमनसं पाथोरुहांगद्युतिं-
पाराशर्य्यमतीव पुण्यचरितं व्यासं
स्मरेत्सिद्धये १३६
जपेदष्टसहस्राणि पायसैर्होममाचरेत्
पूर्वोक्तपीठे व्यासस्य पूर्वमङ्गानि
पूजयेत् १३७
प्राच्यादिषु यजेत्पैलं वैशंपायनजैमिनी सुमन्तुं कोणभागेषु श्रीशुकं रोमहर्षणम् १३८
उग्रश्रवसमन्यांश्च मुनीन्सेन्द्रा दिकायुधान्
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री कवित्वं शोभनाः प्रजाः १३९
व्याख्यानशक्तिं कीर्तिं च लभते सम्पदां चयम्
नृसिंहो माधवो दृष्टो लोहितो निगमादिमः १४०
कृशानुजाया पञ्चार्णो मनुर्विषहरः परः अनन्तपङिक्तपक्षीन्द्रा मुनिश्छन्दःसुरा मताः १४१ तारवह्निप्रिये बीजशक्ती मन्त्रस्य कीर्तिते
ज्वल ज्वल महामन्त्री स्वाहा हृदयमीरितम्

१४२
गरुडेति पदस्यान्ते चूडाननशुचिप्रिया
शिरोमन्त्रो गरुडतः शिखे स्वाहा शिखा
मनुः १४३
गरुडेति पदं प्रोच्य प्रभञ्जययुगं वदेत्
प्रभेदययुगं पश्चाद्वित्रासय विमर्दय १४४
प्रत्येकं द्विस्ततः स्वाहा कवचस्य
मनुर्मतः
उग्ररूपधरान्ते तु सर्वविषहरेति च १४५
भीषयद्वितयं प्रोच्य सर्वं दह दहेति च
भस्मीकुरु ततः स्वाहा
नेत्रमन्त्रोऽयमीरितः १४६
अप्रतिहतवर्णांते बलाय प्रहतेति च
शासनान्ते तथा हुं फट्
स्वाहास्त्रमनुरीरितः १४७
पादे कटौ हृदि मुखे मूर्ध्नि
वर्णान्प्रविन्यसेत् १४८
तप्तस्वर्णनिभं फणीन्द्रनिकरैः कॢप्ताङ्ग भूषं प्रभुं-
स्मर्तॄणां शमयन्तमुग्रमखिलं नॄणां विषं तत्क्षणात्
चञ्च्वग्रप्रचलद्भुजङ्गमभयं पाण्योर्वरं बिभ्रतं-
पक्षोच्चारितसामगीतममलं श्रीपक्षिराजं भजे १४९
पञ्चलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं

जुहुयात्तिलैः
पूजयेन्मातृकापीठे गरुडं वेदविग्रहम् १५०
चतुर्थ्यन्तः पक्षिराजः स्वाहा पीठमनुः
स्मृतः
दृष्ट्वाङ्गं कर्णिकामध्ये
नागान्यन्त्रेषु पूजयेत् १५१
तद्बहिर्लोकपालांश्च वज्राद्यैर्विलसत्करान्
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री नाशयेद्गरलद्वयम्
देहान्ते लभते चापि श्रीविष्णोः परमं
पदम् १५२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे कृष्णादिमन्त्रभेदनिरूपणं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ८१

अथद्व्यशीतितमोऽध्यायः सनत्कुमानर उवाच-
किं त्वं नारद जानासि पूर्वजन्मनि यत्त्वया
प्राप्तं भगवतः साक्षाच्छूलिनो युगलात्मकम् १
कृष्णमन्त्ररहस्यं च स्मर विस्मृतिमागतम्
सूत उवाच-
इत्युक्तो नारदो विप्राः कुमारेण तु
धीमता २

ध्याने विवेदाशु चिरं चरितं पूर्वजन्मनः ततश्चिरं ध्यानपरो नारदो भगवत्प्रियः ३ ज्ञात्वा सर्वं सुवृत्तान्तं सुप्रसन्नाननोऽब्रवीत् भगवन्सर्ववृत्तान्तः पूर्वकल्पसमुद्भवः ४
मम स्मृतिमनुप्राप्तो विना युगललम्भनम् तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य नारदस्य महात्मनः ५
सनत्कुमारो भगवान् व्याजहार यथातथम् सनत्कुमार उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि यस्मिञ्जन्मनि
शूलिनः ६
प्राप्तं कृष्णरहस्यं वै सावधानो भवाधुना
अस्मात्सारस्वतात्कल्पात्पूर्वस्मिन्पञ्चविंशके ७
कल्पे त्वं काश्यपो जातो नारदो नाम नामतः
तत्रैकदा त्वं कैलासं प्राप्तः कृष्णस्य
योगिनः ८
सम्प्रष्टुं परमं तत्त्वं शिवं
कैलासवासिनम्
त्वया पृष्टो महादेवो रहस्यं
स्वप्रकाशितम् ९
कथयामास तत्त्वेन नित्यलीलानुगं हरेः ततस्तदन्ते तु पुनस्त्वया विज्ञापितो हरः १०

नित्यां लीलां हरेर्द्रष्टुं ततः प्राह सदाशिवः
गोपीजनपदस्यान्ते वल्लभेति पदं ततः ११
चरणाच्छरणं पश्चात्प्रपद्ये इति वै मनुः
मन्त्रस्यास्य ऋषिः प्रोक्तो सुरभिश्छन्द
एव च १२
गायत्री देवता चास्य बल्लवीवल्लभो विभुः
प्रपन्नोऽस्मीति तद्भक्तौ विनियोग
उदाहृतः १३
नास्य सिद्धादिकं विप्र शोधनं न्यासकल्पनम्
केवलं चिन्तनं सद्यो नित्यलीलाप्रकाशकम्
१४
आभ्यन्तरस्य धर्मस्य साधनं वच्मि साम्प्रतम् १५
सङ्गृह्य मन्त्रं गुरुभक्तियुक्तो
विचिन्त्य सर्वं मनसा तदीहितम्
कृपां तदीयां निजधर्मसंस्थो
विभावयन्नात्मनि तोषयेद्गुरुम् १६
सतां शिक्षेत वै धर्मान्प्रपन्नानां
भयापहान्
एहिकामुष्मिकीचिन्ताविधुरान्
सिद्धिदायकान् १७
स्वेष्टदेवधिया नित्यं तोषयेद्वैष्णवांस्तथा भर्त्सनादिकमेतेषां न

कदाचिद्विचिन्तयेत् १८
पूर्वकर्मवशाद्भव्यमैहिकं भोग्यमेव च
आयुष्यकं तथा कृष्णः स्वयमेव करिष्यति १९
श्रीकृष्णं नित्यलीलस्थं
चिन्तयेत्स्वधियानिशम्
श्रीमदर्चावतारेण कृष्णं परिचरेत्सदा २०
अनन्यचिन्तनीयोऽसौ प्रपन्नैः
शरणार्थिभिः
स्थेयं च देहगेहादावुदासीनतया बुधैः २१
गुरोरवज्ञां साधूनां निन्दां भेदं हरे
हरौ
वेदनिन्दां हरेर्नामबलात्पापसमीहनम् २२
अर्थवादं हरेर्नाम्नि पाषण्डं
नामसङ्ग्रहे
अलसे नास्तिके चैव हरिनामोपदेशनम् २३
नामविस्मरणं चापि नाम्न्यनादरमेव च
सन्त्यजेद् दूरतो वत्स
दोषानेतान्सुदारुणान् २४
प्रपन्नोऽस्मीति सततं चिंतयेद्धृद्गतं
हरिम्
स एव पालनं नित्यं करिष्यति ममेति च २५
तवास्मि राधिकानाथ कर्मणा मनसा गिरा कृष्णकान्तेति चैवास्मि युवामेव गतिर्मम २६
दासाः सखायः पितरः प्रेयस्यश्च हरेरिह सर्वे नित्या मुनिश्रेष्ठ चिन्तनीया

महात्मभिः २७
गमनागमने नित्यं करोति वनगोष्ठयोः
गोचारणं वयस्यैश्च विनासुरविघातनम् २८
सखायो द्वादशाख्याता हरेः
श्रीदामपूर्वकाः
राधिकायाः सुशीलाद्याः सख्यो
द्वात्रिंशदीरिताः २९
आत्मानं चिन्तयेद्वत्स तासां मध्ये मनोरमाम्
रूपयौवनसम्पन्नां किशोरीं च स्वलङ्कृताम् ३०
नानाशिल्पकलाभिज्ञां कृष्णभोगानुरूपिणीम् तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम् ३१
ब्राह्मं मुहूर्तमारभ्य यावदर्धनिशा भवेत्
तावत्परिचरेत्तौ तु यथाकालानुसेवया ३२
सहस्रं च तयोर्नाम्नां पठेन्नित्यं
समाहितः
एतत्साधनमुद्दिष्टं प्रपन्नानां
मुनीश्वर ३३
नाख्येयं कस्यचित्तुभ्यं मया तत्त्वं प्रकाशितम्
सनत्कुमार उवाच-
ततस्त्वं नारद पुनः पृष्टवान्वै सदाशिवम्

३४
नाम्नां सहस्रं तच्चापि प्रोक्तवांस्तच्छृणुष्व मे
ध्यात्वा वृंदावने रम्ये यमुनातीरसंगतम् ३५
कल्पवृक्षं समाश्रित्य तिष्ठन्तं
राधिकायुतम्
पठेन्नामसहस्रं तु युगलाख्यं महामुने ३६
देवकीनंदनः शौरिर्वासुदेवो बलानुजः
गदाग्रजः कंसमोहः कंससेवकमोहनः ३७
भिन्नार्गलो भिन्नलोहः पितृबाह्याः
पितृस्तुतः
मातृस्तुतः शिवध्येयो यमुनाजलभेदनः ३८
व्रजवासी व्रजानन्दी नन्दबालो दयानिधिः लीलाबालः पद्मनेत्रो गोकुलोत्सव ईश्वरः ३९
गोपिकानन्दनः कृष्णो गोपानन्दः सतां गतिः बकप्राणहरो विष्णुर्बकमुक्तिप्रदो हरिः ४०
बलदोलाशयशयः श्यामलः सर्वसुन्दरः
पद्मनाभो हृषीकेशः क्रीडामनुजबालकः ४१
लीलाविध्वस्तशकटो वेदमन्त्राभिषेचितः
यशोदानन्दनः कान्तो मुनिकोटिनिषेवितः ४२
नित्यं मधुवनावासी वैकुण्ठः सम्भवः
क्रतुः
रमापतिर्यदुपतिर्मुरारिर्मधुसूदनः ४३

माधवो मानहारी च श्रीपतिर्भूधरः प्रभुः
बृहद्वनमहालीलो नन्दसूनुर्महासनः ४४
तृणावर्तप्राणहारी यशोदाविस्मयप्रदः
त्रैलोक्यवक्त्रः पद्माक्षः पद्महस्तः
प्रियङ्करः ४५
ब्रह्मण्यो धर्मगोप्ता च भूपतिः श्रीधरः
स्वराट्
अजाध्यक्षः शिवाध्यक्षो धर्माध्यक्षो
महेश्वरः ४६
वेदान्तवेद्यो ब्रह्मस्थः
प्रजापतिरमोघदृक्
गोपीकरावलम्बी च गोपबालकसुप्रियः ४७
बालानुयायी बलवान् श्रीदामप्रिय आत्मवान्
! सुश्लोकमङ्गलः ४८
नवनीतहरो बालो नवनीतप्रियाशनः बालवृन्दी मर्कवन्द् चकिताक्षः पलायितः ४९
यशोदातर्जितः कम्पी मायारुदितशोभनः दामोदरोऽप्रमेयात्मा दयालुर्भक्तवत्सलः ५०
सुबद्धोलूखले नम्रशिरा गोपीकदर्थितः
वृक्षभङ्गी शोकभङ्गी धनदात्मजमोक्षणः ५१
देवर्षिवचनश्लाघी भक्तवात्सल्यसागरः
व्रजकोलाहलकरो व्रजानदविवर्द्धनः ५२
गोपात्मा प्रेरकः साक्षी वृन्दावननिवासकृत्

वत्सपालो वत्सपतिर्गोपदारकमण्डनः ५३
बालक्रीडो बालरतिर्बालकः कनकाङ्गदी
पीताम्बरो हेममाली मणिमुक्ताविभूषणः ५४
किङ्किणीकटकी सूत्री नूपुरी मुद्रि
कान्वितः
वत्सासुरपतिध्वंसी बकासुरविनाशनः ५५
अघासुरविनाशी च विनिद्रीकृतबालकः
आद्य आत्मप्रदः सङ्गी यमुनातीरभोजनः ५६
गोपालमण्डलीमध्यः सर्वगोपालभूषणः
कृतहस्ततलग्रासो व्यञ्जनाश्रितशाखिकः ५७
कृतबाहुशृङ्गयष्टिर्गुञ्जालङ्कृतकण्ठकःमयूरपिच्छमुकुटो वनमालाविभूषितः ५८
गैरिकाचित्रितवपुर्नवमेघवपुः स्मरः
कोटिकन्दर्पलावण्यो लसन्मकरकुण्डलः ५९
आजानुबाहुर्भगवान्निद्रारहितलोचनः
कोटिसागरगाम्भीर्यः कालकालः सदाशिवः ६०
विरञ्चिमोहनवपुर्गोपवत्सवपुर्द्धरः
ब्रह्माण्डकोटिजनको ब्रह्ममोहविनाशकः ६१
ब्रह्मा ब्रह्मेडितः स्वामी
शक्रदर्पादिनाशनः
गिरिपूजोपदेष्टा च धृतगोवर्द्धनाचलः ६२
पुरन्दरेडितः पूज्यः कामधेनुप्रपूजितः
सर्वतीर्थाभिषिक्तश्च गोविन्दो
गोपरक्षकः ६३
कालियार्तिकरः क्रूरो नागपत्नीडितो विराट्

धेनुकारिः प्रलम्बारिर्वृषासुरविमर्दनः ६४
मायासुरात्मजध्वंसी केशिकण्ठविदारकः गोपगोप्ता धेनुगोप्ता दावाग्निपरिशोषकः ६५
गोपकन्यावस्त्रहारी गोपकन्यावरप्रदः
यज्ञपत्न्यन्नभोजी च मुनिमानापहारकः ६६
जलेशमानमथनो नन्दगोपालजीवनः
गन्धर्वशापमोक्ता च शङ्खचूडशिरो हरः ६७
वंशी वटी वेणुवादी गोपीचिन्तापहारकः
सर्वगोप्ता समाह्वानः सर्वगोपीमनोरथः ६८
व्यंगधर्मप्रवक्ता च गोपीमण्डलमोहनः
रासक्रीडारसास्वादी रसिको राधिकाधवः ६९
किशोरीप्राणनाथश्च वृषभानसुताप्रियः
सर्वगोपीजनानन्दी गोपीजनविमोहनः ७०
गोपिकागीतचरितो गोपीनर्तनलालसः गोपीस्कन्धाश्रितकरो गोपिकाचुम्बनप्रियः ७१
गोपिकामार्जितमुखो गोपीव्यजनवीजितः गोपिकाकेशसंस्कारी गोपिकापुष्पसंस्तरः ७२
गोपिकाहृदयालम्बी गोपीवहनतत्परः
गोपिकामदहारी च गोपिकापरमार्जितः ७३
गोपिकाकृतसंनीलो गोपिकांसस्मृतप्रियः
गोपिकावन्दितपदो गोपिकावशवर्तनः ७४
राधापराजितः श्रीमान्निकुञ्जेसु

विहारवान्
कुञ्जप्रियः कुञ्जवासी वृन्दावनविकासनः ७५
यमुनाजलसिक्ताङ्गो यमुनासौख्यदायकः
शशिसंस्तम्भनः शूरः कामी कामविमोहनः ७६
कामाद्याः कामनाथश्च काममानसभेदनः
कामदः कामरूपश्च कामिनीकामसञ्चयः ७७
नित्यक्रीडो महालीलः सर्वः सर्वगतस्तथा
परमात्मा पराधीशः सर्वकारणकारणः मिइ! ७८
गृहीतनारदवचा ह्यक्रूरपरिचिन्तितः
अक्रूरवन्दितपदो गोपिकातोषकारकः ७९
अक्रूरवाक्यसङ्ग्राही मथुरावासकारणः
मिइ!
अक्रूरतापशमनो रजकायुःप्रणाशनः ८०
मथुरानन्ददायी च कंसवस्त्रविलुण्ठनः
कंसवस्त्रपरीधानो गोपवस्त्रप्रदायकः ८१
सुदामगृहगामी च सुदामपरिपूजितः
तन्तुवायकस्रंपीतः कुब्जाचन्दनलेपनः ८२
कुब्जारूपप्रदो विज्ञो मुकुन्दो
विष्टरश्रवाः
सर्वज्ञो मथुरालोकी सर्वलोकाभिनन्दनः ८३
कृपाकटाक्षदर्शी च दैत्यारिर्देवपालकः
सर्वदुःखप्रशमनो धनुर्भङ्गी महोत्सवः ८४
कुवलयापीडहन्ता दन्तस्कन्धबलाग्रणीः
कल्परूपधरो धीरो दिव्यवस्त्रानुलेपनः ८५
मल्लरूपो महाकालः कामरूपी बलान्वितः

कंसत्रासकरो भीमो मुष्टिकान्तश्च कंसहा ८६
चाणूरघ्नो भयहरः शलारिस्तोशलान्तकः
वैकुण्ठवासी कंसारिः सर्वदुष्टनिषूदनः ८७
देवदुन्दुभिनिर्घोषी पितृशोकनिवारणः
! सतां नाथो यादवारिप्रमर्द्दनः ८८
शौरिः शोकविनाशी च देवकीतापनाशनः
उग्रसेनपरित्राता उग्रसेनाभिपूजितः ८९
उग्रसेनाभिषेकी च उग्रसेनदयापरः
सर्वसात्वतसाक्षी च यदूनामभिनन्दनः ९०
सर्वमाथुरसंसेव्यः करुणो भक्तबान्धवः
सर्वगोपालधनदो गोपीगोपाललालसः ९१
शोरिदत्तोपवीती च उग्रसेनदयाकरः
गुरुभक्तो ब्रह्मचारी निगमाध्ययने रतः ९२
संकर्षणसहाध्यायी सुदामसुहृदेव च विद्यानिधिः कलाकोशो मृतपुत्रप्रदस्तथा ९३
चक्री पाञ्चजनी चैव सर्वनारकिमोचनः यमार्चितः परो देवो नामोच्चारवशोऽच्युतः ९४
कुब्जाविलासी सुभगो दीनबन्धुरनूपमः अक्रूरगृहगोप्ता च प्रतिज्ञापालकः शुभः ९५
जरासन्धजयी विद्वान् यवनान्तो द्विजाश्रयः
मुचुकुन्दप्रियकरो जरासन्धपलायितः ९६

द्वारकाजनको गूढो ब्रह्मण्यः सत्यसङ्गरः लीलाधरः प्रियकरो विश्वकर्मा यशः प्रदः ९७
रुक्मिणीप्रियसन्देशो रुक्मशोकविवर्द्धनः
चैद्यशोकालयः श्रेष्ठो दुष्टराजन्यनाशनः ९८
रुक्मिवैरूप्यकरणो रुक्मिणीवचने रतः बलभद्रवचोग्राही मुक्तरुक्मी जनार्दनः ९९
रुक्मिणीप्राणनाथश्च सत्यभामापतिः स्वयम्
भक्तपक्षी भक्तिवश्यो ह्यक्रूरमणिदायकः १००
शतन्धन्वाप्राणहारी ऋक्षराजसुताप्रियः सत्राजित्तनयाकान्तो मित्रविन्दापहारकः १०१
सत्यापतिर्लक्ष्मणाजित्पूज्यो भद्रा प्रियङ्करः
नरकासुरघाती च लीलाकन्याहरो जयी १०२ मुरारिर्मदनेशोऽपि धरित्रीदुःखनाशनः वैनतेयी स्वर्गगामी अदित्य कुंडलप्रदः १०३
इन्द्रार्चितो रमाकान्तो वज्रिभार्याप्रपूजितः पारिजातापहारी च शक्रमानापहारकः १०४

प्रद्युम्नजनकः साम्बतातो बहुसुतो विधुः गर्गाचार्यः सत्यगतिर्धर्माधारो धराधरः १०५
द्वारकामण्डनः श्लोक्यः सुश्लोको
निगमालयः
पौण्ड्रकप्राणहारी च काशीराजशिरोहरः १०६
अवैष्णवविप्रदाही सुदक्षिणभयावहः
जरासन्धविदारी च धर्मनन्दनयज्ञकृत् १०७
शिशुपालशिरश्छेदी दन्तवक्त्रविनाशनः विदूरथान्तकः श्रीशः श्रीदो द्विविदनाशनः १०८
रुक्मिणीमानहारी च रुक्मिणीमानवर्द्धनः देवर्षिशापहर्ता च द्रौपदीवाक्यपालकः १०९
दुर्वासोभयहारी च पाञ्चालीस्मरणागतः
पार्थदूतः पार्थमन्त्री
पार्थदुःखौघनाशनः ११०
पार्थमानापहारी च पार्थजीवनदायकः
पाञ्चालीवस्त्रदाता च विश्वपालकपालकः १११
श्वेताश्वसारथिः सत्यः सत्यसाध्यो भयापहः सत्यसन्धः सत्यरतिः सत्यप्रिय उदारधीः ११२
महासेनजयी चैव शिवसैन्यविनाशनः बाणासुरभुजच्छेत्ता बाणबाहुवरप्रदः ११३ तार्क्ष्यमानापहारी च तार्क्ष्यतेजोविवर्द्धनः

रामस्वरूपधारी च सत्यभामामुदावहः ११४
रत्नाकरजलक्रीडो व्रजलीलाप्रदर्शकः
स्वप्रतिज्ञापरिध्वंसी
भीष्माज्ञापरिपालकः ११५
वीरायुधहरः कालः कालिकेशो महाबलः
वर्वरीषशिरोहारी वर्वरीषशिरः प्रदः ११६
धर्मपुत्रजयी शूरदुर्योधनमदान्तकः
गोपिकाप्रीतिनिर्बन्धनित्यक्रीडो
व्रजेश्वरः ११७
राधाकुण्डरतिर्धन्यः सदान्दोलसमाश्रितः
सदामधुवनानन्दी सदावृन्दावनप्रियः ११८
अशोकवनसन्नद्धः सदातिलकसङ्गतः
सदागोवर्द्धनरतिः सदा गोकुलवल्लभः ११९
भाण्डीरवटसंवासी नित्यं वंशीवटस्थितः नन्दग्रामकृतावासो वृषभानुग्रहप्रियः
१२०
गृहीतकामिनीरूपो नित्यं रासविलासकृत्
वल्लवीजनसङ्गोप्ता वल्लवीजनवल्लभः १२१
देवशर्मकृपाकर्ता कल्पपादपसंस्थितः
शिलानुगन्धनिलयः पादचारी घनच्छविः १२२
अतसीकुसुमप्रख्यः सदा लक्ष्मीकृपाकरः त्रिपुरारिप्रियकरो ह्युग्रधन्वापराजितः १२३
षड्धुरध्वंसकर्ता च निकुम्भप्राणहारकः वज्रनाभपुरध्वंसी पौंण्ड्रकप्राणहारकः १२४

बहुलाश्वप्रीतिकर्ता
द्विजवर्यप्रियङ्करः
शिवसङ्कटहारी च वृकासुरविनाशनः १२५
भृगुसत्कारकारी च शिवसात्त्विकताप्रदः
गोकर्णपूजकः साम्बकुष्ठविध्वंसकारकः १२६
वेदस्तुतो वेदवेत्ता यदुवंशविवर्द्धनः
यदुवंशविनाशी च उद्धवोद्धारकारकः १२७
राधा च राधिका चैव आनन्दा वृषभानुजा वृन्दावनेश्वरी पुण्या कृष्णमानसहारिणी
१२८
प्रगल्भा चतुरा कामा सकामिनी हरिमोहिनी
ललिता मधुरा माध्वी किशोरी कनकप्रभा १२९
जितचन्द्रा जितमृगा जितसिंहा जितद्विपा
जितरम्भा जितपिका गोविन्दहृदयोद्भवा १३०
जितबिम्बा जितशुका जितपद्मा कुमारिका
श्रीकृष्णाकर्षणा देवी नित्यं
युग्मस्वरूपिणी १३१
नित्यं विहारिणी कान्ता रसिका
कृष्णवल्लभा
आमोदिनी मोदवती नन्दनन्दनभूषिता १३२
दिव्याम्बरा दिव्यहारा मुक्तामणिविभूषिता
कुञ्जप्रिया कुञ्जवासा कुञ्जनायकनायिका १३३
चारुरूपा चारुवक्त्रा चारुहेमाङ्गदा शुभा श्रीकृष्णवेणुसङ्गीता मुरलीहारिणी शिवा

१३४
भद्रा भगवती शान्ता कुमुदा सुन्दरी प्रिया
कृष्णक्रीडा कृष्णरतिः श्रीकृष्णसहचारिणी १३५ वंशीवटप्रियस्थाना युग्मायुग्मस्वरूपिणी भाण्डीरवासिनी शुभ्रा गोपीनाथप्रिया सखी १३६
श्रुतिनिःश्वसिता दिव्या गोविन्दरसदायिनी
श्रीकृष्णप्रार्थनीशाना
महानन्दप्रदायिनी १३७
वैकुण्ठजनसंसेव्या कोटिलक्ष्मीसुखावहा
कोटिकन्दर्पलावण्या रतिकोटिरतिप्रदा १३८
भक्तिग्राह्या भक्तिरूपा लावण्यसरसी उमा
ब्रह्मरुद्रादिसंराध्या नित्यं
कौतूहलान्विता १३९
नित्यलीला नित्यकामा नित्यशृङ्गारभूषिता
नित्यवृन्दावनरसा नन्दनन्दनसंयुता १४०
गोपिकामण्डलीयुक्ता नित्यं गोपालसङ्गता
गोरसक्षेपणी शूरा सानन्दानन्ददायिनी १४१
महालीला प्रकृष्टा च नागरी नगचारिणी
नित्यमाघूर्णिता पूर्णा
कस्तूरीतिलकान्विता १४२
पद्मा श्यामा मृगाक्षी च सिद्धिरूपा रसावहा

कोटिचन्द्रानना गौरी कोटिकोकिलसुस्वरा १४३
शीलसौन्दर्यनिलया नन्दनन्दनलालिता
अशोकवनसंवासा भाण्डीरवनसङ्गता १४४
कल्पद्रुमतलाविष्टा कृष्णा विश्वा
हरिप्रिया
अजागम्या भवागम्या गोवर्द्धनकृतालया १४५
यमुनातीरनिलया शश्वद्गोविन्दजल्पिनी
शश्वन्मानवती स्निग्धा
श्रीकृष्णपरिवन्दिता १४६
कृष्णस्तुता कृष्णवृता
श्रीकृष्णहृदयालया
देवद्रुमफला सेव्या वृन्दावनरसालया १४७
कोटितीर्थमयी सत्या कोटितीर्थफलप्रदा
कोटियोगसुदुष्प्राप्या
कोटियज्ञदुराश्रया १४८
मनसा शशिलेखा च श्रीकोटिसुभगाऽनघा
कोटिमुक्तसुखा सौम्या
लक्ष्मीकोटिविलासिनी १४९
तिलोत्तमा त्रिकालस्था
त्रिकालज्ञाप्यधीश्वरी
त्रिवेदज्ञा त्रिलोकज्ञा
तुरीयान्तनिवासिनी १५०
दुर्गाराध्या रमाराध्या विश्वाराध्या चिदात्मिका
देवाराध्या पराराध्या ब्रह्माराध्या

परात्मिका १५१
शिवाराध्या प्रेमसाध्या भक्ताराध्या
रसात्मिका
कृष्णप्राणार्पिणी भामा
शुद्धप्रेमविलासिनी १५२
कृष्णाराध्या भक्तिसाध्या
भक्तवृन्दनिषेविता
विश्वाधारा कृपाधारा जीवधारातिनायिका १५३
शुद्धप्रेमययी लज्जा नित्यसिद्धा
शिरोमणिः
दिव्यरूपा दिव्यभोगा दिव्यवेषा
मुदान्विता १५४
दिव्याङ्गनावृन्दसारा नित्यनूतनयौवना परब्रह्मावृता ध्येया महारूपा महोज्ज्वला १५५
कोटिसूर्यप्रभा कोटिचन्द्र बिम्बाधिकच्छविः
कोमलामृतवागाद्या वेदाद्यावेददुर्लभा १५६
कृष्णासक्ता कृष्णभक्ता चन्द्रा वलिनिषेविता
कलाषोडशसम्पूर्णा कृष्णदेहार्द्धधारिणी १५७
कृष्णबुद्धिः कृष्णसारा कृष्णरूपविहारिणी
कृष्णकान्ता कृष्णधना कृष्णमोहनकारिणी

१५८
कृष्णदृष्टिः कृष्णगोत्री कृष्णदेवी कुलोद्वहा
सर्वभूतस्थितावात्मा सर्वलोकनमस्कृता १५९
कृष्णदात्री प्रेमधात्री स्वर्णगात्री मनोरमा
नगधात्री यशोदात्री महादेवी शुभङ्करी १६०
श्रीशेषदेवजननी अवतारगणप्रसूः
उत्पलाङ्कारविन्दाङ्का प्रसादाङ्का
द्वितीयका १६१
रथाङ्का कुञ्जराङ्का च
कुण्डलाङ्कपदस्थिता
छत्राङ्का विद्युदङ्का च
पुष्पमालाङ्कितापि च १६२
दण्डाङ्का मुकुटाङ्का च पूर्णचन्द्रा
शुकाङ्किता
कृष्णान्नाहारपाका च
वृन्दाकुञ्जविहारिणी १६३
कृष्णप्रबोधनकरी कृष्णशेषान्नभोजिनी
पद्मकेसरमध्यस्था सङ्गीतागमवेदिनी १६४
कोटिकल्पान्तभ्रूभङ्गा अप्राप्तप्रलयाच्युता सर्वसत्त्वनिधिः पद्मशङ्खादिनिधिसेविता १६५
अणिमादिगुणैश्वर्या देववृन्दविमोहिनी

सर्वानन्दप्रदा सर्वा सुवर्णलतिकाकृतिः १६६
कृष्णाभिसारसङ्केता मालिनी नृत्यपण्डिता गोपीसिन्धुसकाशाह्वा गोपमण्डपशोभिनी १६७ श्रीकृष्णप्रीतिदा भीता प्रत्यङ्गपुलकाञ्चिता श्रीकृष्णालिङ्गनरता गोविन्दविरहाक्षमा १६८
अनन्तगुणसम्पन्ना कृष्णकीर्तनलालसा बीजत्रयमयी मूर्तिः
कृष्णानुग्रहवाञ्छिता १६९
विमलादिनिषेव्या च ललिताद्यर्चिता सती
पद्मवृन्दस्थिता हृष्टा
त्रिपुरापरिसेविता १७०
वृन्तावत्यर्चिता श्रद्धा दुर्ज्ञेया
भक्तवल्लभा
दुर्लभा सान्द्रसौख्यात्मा श्रेयोहेतुः
सुभोगदा १७१
सारङ्गा शारदा बोधा सद्वृन्दावनचारिणी
ब्रह्मानन्दा चिदानन्दा
ध्यानानन्दार्द्धमात्रिका १७२
गन्धर्वा सुरतज्ञा च गोविन्दप्राणसङ्गमा कृष्णाङ्गभूषणा रत्नभूषणा स्वर्णभूषिता १७३
श्रीकृष्णहृदयावासमुक्ताकनकनालिइ!सिकिआ! सद्रत्नकङ्कणयुता श्रीमन्नीलगिरिस्थिता

१७४
स्वर्णनूपुरसम्पन्ना
स्वर्णकिङ्किणिमण्डिता
अशेषरासकुतुका रम्भोरूस्तनुमध्यमा १७५
पराकृतिः परानन्दा परस्वर्गविहारिणी
प्रसूनकबरी चित्रा महासिन्दूरसुन्दरी १७६
कैशोरवयसा बाला प्रमदाकुलशेखरा कृष्णाधरसुधास्वादा श्यामप्रेमविनोदिनी १७७
शिखिपिच्छलसच्चूडा स्वर्णचम्पकभूषिता कुङ्कुमालक्तकस्तूरीमण्डिता चापराजिता १७८
हेमहारान्वितापुष्पा हाराढ्या रसवत्यपि
माधुर्य्यमधुरा पद्मा पद्महस्ता
सुविश्रुता १७९
भ्रूभङ्गाभङ्गकोदण्डकटाक्षशरसन्धिनी
शेषदेवा शिरस्था च नित्यस्थलविहारिणी १८०
कारुण्यजलमध्यस्था नित्यमत्ताधिरोहिणी
अष्टभाषवती चाष्टनायिका लक्षणान्विता १८१
सुनीतिज्ञा श्रुतिज्ञा च सर्वज्ञा
दुःखहारिणी
रजोगुणेश्वरी चैव शरच्चन्द्रनिभानना १८२
केतकीकुसुमाभासा सदा सिन्धुवनस्थिता
हेमपुष्पाधिककरा पञ्चशक्तिमयी हिता १८३
स्तनकुम्भी नराढ्या च क्षीणापुण्या यशस्विनी

वैराजसूयजननी श्रीशा भुवनमोहिनी १८४ महाशोभा महामाया महाकान्तिर्महास्मृतिः महामोहा महाविद्या महाकीर्तिर्महारतिः १८५
महाधैर्या महावीर्या महाशक्तिर्महाद्युतिः
महागौरी महासम्पन्महाभोगविलासिनी १८६
समया भक्तिदाशोका वात्सल्यरसदायिनी
सुहृद्भक्तिप्रदा स्वच्छा
माधुर्यरसवर्षिणी १८७
भावभक्तिप्रदा शुद्धप्रेमभक्तिविधायिनी गोपरामाभिरामा च क्रीडारामा परेश्वरी १८८
नित्यरामा चात्मरामा कृष्णरामा रमेश्वरी एकानेकजगद्व्याप्ता विश्वलीलाप्रकाशिनी
१८९
सरस्वतीशा दुर्गेशा जगदीशा जगद्विधिः
विष्णुवंशनिवासा च विष्णुवंशसमुद्भवा १९०
विष्णुवंशस्तुता कर्त्री विष्णुवंशावनी
सदा
आरामस्था वनस्था च सूर्य्यपुत्र्यवगाहिनी १९१
प्रीतिस्था नित्ययन्त्रस्था गोलोकस्था
विभूतिदा
स्वानुभूतिस्थिता व्यक्ता
सर्वलोकनिवासिनी १९२
अमृता ह्यद्भुता श्रीमन्नारायणसमीडिता

अक्षरापि च कूटस्था महापुरुषसम्भवा १९३
औदार्यभावसाध्या च
स्थूलसूक्ष्मातिरूपिणी
शिरीषपुष्पमृदुला गाङ्गेयमुकुरप्रभा १९४
नीलोत्पलजिताक्षी च सद्रत्नकवरान्विता
प्रेमपर्यङ्कनिलया तेजोमण्डलमध्यगा १९५
कृष्णाङ्गगोपनाऽभेदा लीलावरणनायिका सुधासिन्धुसमुल्लासामृतास्यन्दविधायिनी १९६
कृष्णचित्ता रासचित्ता प्रेमचित्ता हरिप्रिया
अचिन्तनगुणग्रामा कृष्णलीला मलापहा १९७ राससिन्धुशशाङ्का च रासमण्डलमण्डिनी नतव्रता सिंहरीच्छा सुमूर्तिः सुरवंदिता १९८
गोपीचूडामणिर्गोपीगणेड्या विरजाधिका गोपप्रेष्ठा गोपकन्या गोपनारी सुगोपिका १९९
गोपधामा सुदामाम्बा गोपाली गोपमोहिनी गोपभूषा कृष्णभूषा श्रीवृन्दावनचन्द्रि
का २००
वीणादिघोषनिरता रासोत्सवविकासिनी
कृष्णचेष्टा परिज्ञाता
कोटिकन्दर्पमोहिनी २०१
श्रीकृष्णगुणनागाढ्या देवसुन्दरिमोहिनी कृष्णचन्द्रमनोज्ञा च कृष्णदेवसहोदरी

२०२
कृष्णाभिलाषिणी कृष्णप्रेमानुग्रहवांछिता
क्षेमा च मधुरालापा भ्रुवोमाया सुभद्रि
का २०३
प्रकृतिः परमानन्दा नीपद्रुमतलस्थिता
कृपाकटाक्षा बिम्बोष्ठी रम्भा
चारुनितम्बिनी २०४
स्मरकेलिनिधाना च गण्डताटङ्कमण्डिता
हेमाद्रिकान्तिरुचिरा प्रेमाद्या
मदमन्थरा २०५
कृष्णचिन्ता प्रेमचिन्ता रतिचिन्ता च कृष्णदा
रासचिन्ता भावचिन्ता शुद्धचिन्ता महारसा २०६
कृष्णादृष्टित्रुटियुगा दृष्टिपक्ष्मिविनिन्दिनी
कन्दर्पजननी मुख्या वैकुण्ठगतिदायिनी २०७ रासभावा प्रियाश्लिष्टा प्रेष्ठा प्रथमनायिका
शुद्धा सुधादेहिनी च श्रीरामा रसमञ्जरी २०८
सुप्रभावा शुभाचारा स्वर्णदी नर्मदाम्बिका
गोमती चन्द्रभागेड्या सरयूस्ताम्रपर्णिसूः २०९

निष्कलङ्कचरित्रा च निर्गुणा च निरञ्जना एतन्नामसहस्रं तु युग्मरूपस्य नारद २१० पठनीयं प्रयत्नेन वृन्दावनरसावहे महापापप्रशमनं वन्ध्यात्वविनिवर्तकम् २११
दारिद्रय्शमनं रोगनाशनं कामदं महत् पापापहं वैरिहरं राधामाधवभक्तिदम् २१२ नमस्तस्मै भगवते कृष्णायाकुण्ठमेधसे राधासङ्गसुधासिन्धौ नमो नित्यविहारिणे २१३
राधादेवी जगत्कर्त्री जगत्पालनतत्परा जगल्लयविधात्री च सर्वेशी सर्वसूतिका २१४
तस्या नामसहस्रं वै मया प्रोक्तं
मुनीश्वर
भुक्तिमुक्तिप्रदं दिव्यं किं भूयः
श्रोतुमिच्छसि २१५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे राधाकृष्णसहस्रनामकथनं नाम द्व्यशीतितमोऽध्यायः ८२

अथत्र्यशीतितमोऽध्यायः
श्रीशौनक उवाच-
साधु सूत महाभाग जगदुद्धारकारकम् महातन्त्रविधानं नः कुमारोक्तं त्वयोदितम् १

अलभ्यमेतत्तन्त्रेषु पुराणेष्वपि मानद
यदिहोदितमस्मभ्यं त्वयातिकरुणात्मना २
नारदो भगवान्सूत लोकोद्धरणतत्परः
भूयः पप्रच्छ किं साधो कुमारं विदुषां
वरम् ३
सूत उवाच-
श्रुत्वा स नारदो विप्राः युग्मनामसहस्रकम्
सनत्कुमारमप्याह प्रणम्य ज्ञानिनां वरम् ४
नारद उवाच-
ब्रह्मंस्त्वया समाख्याता विधयस्तन्त्रचोदिताः
तत्रापि कृष्णमन्त्राणां वैभवं ह्युदितं महत् ५
या तत्र राधिका देवी सर्वाद्या समुदाहृता तस्या अंशावताराणां चरितं मन्त्रपूर्वकम् ६
तन्त्रोक्तं वद सर्वज्ञ त्वामहं शरणं गतः शक्तेस्तन्त्राण्यनेकानि शिवोक्तानि मुनीश्वर ७
यानि तत्सारमुद्धृत्य साकल्येनाभिधेहि नः तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य नारदस्य महात्मनः ८
सनत्कुमारः प्रोवाच स्मृत्वा राधापदाम्बुजम्

सनत्कुमार उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि राधांशानां समुद्भवम् ९
शक्तीनां परमाश्चर्यं
मन्त्रसाधनपूर्वकम्
या तु राधा मया प्रोक्ता
कृष्णार्द्धाङ्गसमुद्भवा १०
गोलोकवासिनी सा तु नित्या कृष्णसहायिनी तेजोमण्डलमध्यस्था दृश्यादृश्यस्वरूपिणी ११
कदाचित्तु तया सार्द्धं स्थितस्य
मुनिसत्तम
कृष्णस्य वामभागात्तु जातो नारायणः स्वयम् १२
राधिकायाश्च वामाङ्गान्महालक्ष्मीर्बभूव
ह
ततः कृष्णो महालक्ष्मीं दत्त्वा नारायणाय
च १३
वैकुण्ठे स्थापयामास शश्वत्पालनकर्मणि
अथ गोलोकनाथस्य लोम्नां विवरतो मुने १४
जाताश्चासङ्ख्यगोपालास्तेजसा वयसा समाः
प्राणतुल्यप्रियाः सर्वे बभूवुः पार्षदा
विभोः १५
राधाङ्गलोमकूपेभ्यो बभूवुर्गोपकन्यकाः
राधातुल्याः सर्वतश्च राधादास्यः
प्रियंवदाः १६

एतस्मिन्नन्तरे विप्र सहसा कृष्णदेहतः आविर्बभूव सा दुर्गा विष्णुमाया सनातनी १७
देवीनां बीजरूपां च मूलप्रकृतिरीश्वरी परिपूर्णतमा तेजः स्वरूपा त्रिगुणात्मिका १८
सहस्रभुजसंयुक्ता नानाशस्त्रा त्रिलोचना
या तु संसारवृक्षस्य बीजरूपा सनातनी १९
रत्नसिंहासनं तस्यै प्रददौ राधिकेश्वरः
एतस्मिन्नन्तरे तत्र सस्त्रीकस्तु
चतुर्मुखः २०
ज्ञानिनां प्रवरः श्रीमान्
पुमानोङ्कारमुच्चरन्
कमण्डलुधरो जातस्तपस्वी नाभितो हरेः २१
स तु संस्तूय सर्वेशं सावित्र्या भार्यया सह
निषसादासने रम्ये विभोस्तस्याज्ञया मुने २२
अथ कृष्णो महाभाग द्विधारूपो बभूव ह वामार्द्धाङ्गो महादेवो दक्षार्द्धो गोपिकापतिः २३
पञ्चवक्त्रस्त्रिनेत्रोऽसौ
वामार्द्धाङ्गो मुनीश्वरः
स्तुत्वा कृष्णं समाज्ञप्तो निषसाद हरेः
पुरः २४
अथ कृष्णश्चतुर्वक्त्रं प्राह सृष्टिं

कुरु प्रभो
सत्यलोके स्थितो नित्यं गच्छ मां स्मर सर्वदा २५
एवमुक्तस्तु हरिणा प्रणम्य जगदीश्वरम् जगाम भार्यया साकं स तु सृष्टिं करोति वै २६
पितास्माकं मुनिश्रेष्ठ मानसीं कल्पदैहिकीम्
ततः पश्चात्पञ्चवक्त्रं कृष्णः प्राह
महामते २७
दुर्गां गृहाण विश्वेश शिवलोके तपश्चर
यावत्सृष्टिस्तदन्ते तु लोकान्संहर
सर्वतः २८
सोऽपि कृष्णं नमस्कृत्य शिवलोकं जगाम ह
ततः कालान्तरे ब्रह्मन्कृष्णस्य
परमात्मनः २९
वक्त्रात्सरस्वती जाता वीणापुस्तकधारिणी
तामादिदेश भगवान् वैकुण्ठं गच्छ मानदे ३०
लक्ष्मीसमीपे तिष्ठ त्वं
चतुर्भुजसमाश्रया
सापि कृष्णं नमस्कृत्य गता
नारायणान्तिकम् ३१
एवं पञ्चविधा जाता सा राधा सृष्टिकारणम्
आसां पूर्णस्वरूपाणां
मन्त्रध्यानार्चनादिकम् ३२
वदामि शृणु विप्रेन्द्र लोकानां

सिद्धिदायकम्
तारः क्रियायुक् प्रतिष्ठा प्रीत्याढ्या च ततः परम् ३३
ज्ञानामृता क्षुधायुक्ता वह्निजायान्तको मनुः
सूतपास्तु ऋषिश्छन्दो गायत्री देवता मनोः ३४
राधिका प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिरुदाहृता षडक्षरैः षडङ्गानि कुर्याद्बिन्दुविभूषितैः ३५
ततो ध्यायन्स्वहृदये राधिकां
कृष्णभामिनीम्
श्वेतचम्पकवर्णाभां कोटिचन्द्र
समप्रभाम् ३६
शरत्पार्वणचन्द्रास्यां
नीलेन्दीवरलोचनाम्
सुश्रोणीं सुनितम्बां च
पक्वबिम्बाधराम्बराम् ३७
मुक्ताकुन्दाभदशनां
वह्निशुद्धांशुकान्विताम्
रत्नकेयूरवलयहारकुण्डलशोभिताम् ३८
गोपीभिः सुप्रियाभिश्च सेवितां श्वेतचामरैः
रासमण्डलमध्यस्थां रत्नसिंहासनस्थिताम् ३९
ध्यात्वा पुष्पाञ्जलि क्षिप्त्वा

पूजयेदुपचारकैः
लक्षषट्कं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं
हुनेत्तिलैः ४०
आज्याक्तैर्मातृकापीठे पूजा चावरणैः सह
षट्कोणेषु षडङ्गानि तद्बाह्येऽष्टदले
यजेत् ४१
मालावतीं माधवीं च रत्नमालां सुशीलिकाम्
ततः शशिकलां पारिजातां पद्मावतीं तथा ४२
सुन्दरीं च क्रमात्प्राच्यां
दिग्विदिक्षु ततो बहिः
इन्द्राद्यान्सायुधानिष्ट्वा
विनियोगांस्तु साधयेत् ४३
राधा कृष्णप्रिया रासेश्वरी गोपीगणाधिपा
निर्गुणा कृष्णपूज्या च
मूलप्रकृतिरीश्वरी ४४
सर्वेश्वरी सर्वपूज्या वैराजजननी तथा
पूर्वाद्याशासु रक्षन्तु पान्तु मां
सर्वतः सदा ४५
त्वं देवि जगतां माता विष्णुमाया सनातनी कृष्णमायादिदेवी च कृष्णप्राणाधिके शुभे ४६
कृष्णभक्तिप्रदे राधे नमस्ते मङ्गलप्रदे इति सम्प्रार्थ्य सर्वेशीं स्तुत्वा हृदि विसर्जयेत् ४७
एवं यो भजते राधां सर्वाद्यां सर्वमङ्गलाम्

भुक्त्वेह भोगानखिलान्सोऽन्ते गोलोकमाप्नुयात् ४८
अथ तुभ्यं महालक्ष्म्या विधानं वच्मि नारद
यदाराधनतो भूयात्साधको भुक्तिमुक्तिमान् ४९
लक्ष्मीमायाकामवाणीपूर्वा कमलवासिनी ङेन्ता वह्निप्रियान्तोऽय
मन्त्रकल्पद्रुमः परः ५०
ऋषिर्नारायणश्चास्य छन्दो हि जगती तथा
देवता तु महालक्ष्मीर्द्विद्विवर्णैः
षडङ्गकम् ५१
श्वेतचम्पकवर्णाभां रत्नभूषणभूषिताम्
ईषद्धास्यप्रसन्नास्यां
भक्तानुग्रहकातराम् ५२
बिभ्रतीं रत्नमालां च कोटिचन्द्र
समप्रभाम्
ध्यात्वा जपेदर्कलक्षं पायसेन दशांशतः ५३
जुहुयादेधिते वह्नौ श्रीद्रुकाष्ठैः
समर्चयेत्
नवशक्तियुते पीठे ह्यङ्गैरावरणैः सह ५४
विभूतिरुन्नतिः कान्तिः सृष्टिः
कीर्तिश्च सन्नतिः
व्युष्टिरुत्कृष्टिरृद्धिश्च
सम्प्रोक्ता नव शक्तयः ५५
अत्रावाह्य च मूलेन मूर्तिं सङ्कल्प्य

साधकः
षट्कोणेषु षडङ्गानि दक्षिणे तु गजाननम् ५६
वामे कुसुमधन्वानं वसुपत्रे ततो यजेत् उमां श्रीं भारतीं दुर्गां धरणीं वेदमातरम् ५७
देवीमुषां च पूर्वादौ दिग्विदिक्षु
क्रमेण हि
जह्नुसूर्यसुते पूज्ये
पादप्रक्षालनोद्यते ५८
शङ्खपद्मनिधी पूज्यौ
पार्श्वयोर्धृतचामरौ
धृतातपत्रं वरुणं पूजयेत्पश्चिमे ततः ५९
सम्पूज्य राशीन्परितो यथास्थानं
नवग्रहान्
चतुर्दन्तैरावतादीन् दिग्विदिक्षु
ततोऽचयेत् ६०
तद्बहिर्लोकपालांश्च तदस्त्राणि च
तद्बहिः
दूर्वाभिराज्यसिक्ताभिर्जुहुयादायुषे
नरः ६१
गुडूचीमाज्यसंसिक्तां जुहुयात्सप्तवासरम्
अष्टोत्तरसहस्रं यः स जीवेच्छरदां शतम् ६२
हुत्वा तिलान्घृताभ्यक्तान्

दीर्घमायुष्यमाप्नुयात्
आरभ्यार्कदिनं मन्त्री दशाहं घृतसम्प्लुतः ६३
जुहुयादर्कसमिधः शरीरारोग्यसिद्धये शालिभिर्जुह्वतो नित्यमष्टोत्तरसहस्रकम् ६४
अचिरादेव महती लक्ष्मी सञ्जायते ध्रुवम्
उषाजाजीनालिकेररजोभिर्घृतमिश्रितैः ६५
हुनेदष्टोत्तरशतं पायसाशी तु नित्यशः
मण्डलाज्जायते सोऽपि कुबेर इव मानवः ६६
हविषा गुडमिश्रेण होमतो ह्यन्नवान्भवेत्
जपापुष्पाणि जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् ६७
ताम्बूलरससम्मिश्रं तद्भस्मतिलकं चरेत् चतुर्णामपि वर्णानां मोहनाय द्विजोत्तमः ६८
एवं यो भजते लक्ष्मीं साधकेन्द्रो
मुनीश्वर
सम्पदस्तस्य जायन्ते महालक्ष्मीः
प्रसीदति ६९
देहान्ते वैष्णवं धाम लभते नात्र संशयः
या तु दुर्गा द्विजश्रेष्ठ शिवलोके गता
सती ७०
सा शिवाज्ञामनुप्राप्य दिव्यलोकं
विनिर्ममे
देवीलोकेति विख्यातं सर्वलोकविलक्षणम् ७१
तत्र स्थिता जगन्माता तपोनियममास्थिता

विविधान् स्वावतारान्हि त्रिकाले कुरुतेऽनिशम् ७२
मायाधिका ह्लादिनीयुक् चन्द्राढ्या
सर्गिणी पुनः
प्रतिष्ठा स्मृतिसंयुक्ता क्षुधया सहिता
पुनः ७३
ज्ञानामृता वह्निजायान्तस्ताराद्यो
मनुर्मतः
ऋषिः स्याद्वामदेवोऽस्य छन्दो
गायत्रमीरितम् ७४
देवता जगतामादिर्दुर्गा दुर्गतिनाशिनी
ताराद्येकैकवर्णेन हृदयादित्रयं मतम् ७५
त्रिभिर्वर्मेक्षणं द्वाभ्यां
सर्वैरस्त्रमुदीरितम्
महामरकतप्रख्यां सहस्रभुजमण्डिताम् ७६
नानाशस्त्राणि दधतीं त्रिनेत्रां
शशिशेखराम्
कङ्कणाङ्गदहाराढ्यां
क्वणन्नूपुरकान्विताम् ७७
किरीटकुण्डलधरां दुर्गां देवीं
विचिन्तयेत् ७८
वसुलक्षं जपेन्मन्त्रं तिलैः समधुरैर्हुनेत्
पयोऽन्धसा वा सहस्रं नवपद्मात्मके यजेत् ७९
प्रभा माया जया सूक्ष्मा विशुद्धानन्दिनी

पुनः
सुप्रभा विजया सर्वसिद्धिदा पीठशक्तयः ८०
अद्भिर्ह्रस्वत्रयक्लीबरहितैः
पूजयेदिमाः
प्रणवो वज्रनखदंष्ट्रायुधाय महापदात् ८१
सिंहाय वर्मास्त्रं हृच्च प्रोक्तः सिंहमनुर्मुने
दद्यादासनमेतेन मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ८२
अङ्गावृत्तिं पुराभ्यर्च्य शक्तीः पत्रेषु पूजयेत्
जया च विजया कीर्तिः प्रीतिः पश्चात्प्रभा पुनः ८३
श्रद्धा मेधा श्रुतिश्चैव
स्वनामाद्यक्षरादिकाः
पत्राग्रेष्वर्चयेदष्टावायुधानि
यथाक्रमात् ८४
शङ्खचक्रगदाखड्गपाशाङ्कुशशरान्धनुः
लोकेश्वरांस्ततो बाह्ये
तेषामस्त्राण्यनन्तरम् ८५
इत्थं जपादिभिर्मन्त्री मन्त्रे सिद्धे
विधानवित्
कुर्यात्प्रयोगानमुना यथा
स्वस्वमनीषितान् ८६
प्रतिष्ठाप्य विधानेन कलशान्नवशोभनान् रत्नहेमादिसंयुक्तान्घटेषु नवसु

स्थितान् ८७
मध्यस्थे पूजयेद्देवीमितरेषु जयादिकाः
सम्पूज्य
गन्धपुष्पाद्यैरभिषिञ्चेन्नराधिपम् ८८
राजा विजयते शत्रून्योऽधिको विजयश्रियम्
प्राप्नोत्यरोगो दीर्घायुः
सर्वव्याधिविवर्जितः ८९
वन्ध्याभिषिक्ता विधिना लभते तनयं वरम्
मन्त्रेणानेन सञ्जप्तमाज्यं क्षुद्र
ग्रहापहम् ९०
गर्भिणीनां विशेषेण जप्तं भस्मादिकं तथा
जृम्भश्वासे तु कृष्णस्य प्रविष्टे
राधिकामुखम् ९१
या तु देवी समुद्भूता वीणापुस्तकधारिणी
तस्या विधानं विप्रेन्द्र शृणु
लोकोपकारकम् ९२
प्रणवो वाग्भवं माया श्रीकामः
शक्तिरीरिता
सरस्वती चतुर्थ्यन्ता स्वाहान्तो
द्वादशाक्षरः ९३
मनुर्नारायण ऋषिर्विराट् छन्दः समीरितम्
महासरस्वती चास्य देवता परिकीर्तिता ९४
वाग्भवेन षडङ्गानि कृत्वा
वर्णान्न्यसेद्बुधः
ब्रह्मरन्ध्रे न्यसेत्तारं लज्जां
भ्रूमध्यगां न्यसेत् ९५

मुखनासादिकर्णेषु गुदेषु श्रीमुखार्णकान्
ततो वाग्देवतां ध्यायेद्वीणापुस्तकधारिणीम् ९६
कर्पूरकुन्दधवलां पूर्णचन्द्रो
ज्ज्वलाननाम्
हंसाधिरूढां
भालेन्दुदिव्यालङ्कारशोभिताम् ९७
जपेद्द्वादशलक्षाणि तत्सहस्रं सिताम्बुजैः
नागचम्पकपुष्पैर्वा जुहुयात्साधकोत्तमः ९८
मातृकोक्ते यजेत्पीठे वक्ष्यमाणक्रमेण ताम्
वर्णाब्जेनासनं दद्यान्मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ९९
देव्या दक्षिणतः पूज्या संस्कृता वाङ्मयी
शुभा
प्राकृता वामतः पूज्या वाङ्मयी
सर्वसिद्धिदा १००
पूर्वमङ्गानि षट्कोणे प्रज्ञाद्याः
प्रयजेद्बहिः
प्रज्ञा मेधा श्रुतिः शक्तिः
स्मृतिर्वागीश्वरी मतिः १०१
स्वस्तिश्चेति समाख्याता ब्रह्माद्यास्तदनन्तरम्

लोकेशानर्चयेद्भूयस्तदस्त्राणि च तद्बहिः १०२
एवं सम्पूज्य वाग्देवीं साक्षाद्वाग्वल्लभो भवेत् ब्रह्मचर्यरतः शुद्धः शुद्धदन्तनखादिकः १०३
संस्मरन् सर्ववनिताः सततं देवताधिया कवित्वं लभते धीमान्
मासैर्द्वादशभिर्ध्रुवम् १०४
पीत्वा तन्मन्त्रितं तोयं सहस्रं
प्रत्यहं मुने
महाकविर्भवेन्मत्री वत्सरेण न संशयः १०५
उरोमात्रोदकं स्थित्वा
ध्यायन्मार्तण्डमण्डले
स्थितां देवीं प्रतिदिनं त्रिसहस्रं
जपेन्मनुम् १०६
लभते मण्डलात्सिद्धिं वाचामप्रतिमां भुवि
पालाशबिल्वकुसुमैर्जुहुयान्मधुरोक्षितैः १०७
समिद्भिर्वा तदुत्थाभिर्यशः प्राप्नोति
वाक्पतेः
राजवृक्षसमुद्भूतैः
प्रसूनैर्मधुराप्लुतैः १०८
तत्समिद्भिश्च जुहुयात्कवित्वमतुलं लभेत्
अथ प्रवक्ष्ये विप्रेन्द्र सावित्रीं

ब्रह्मणः प्रियाम् १०९
यां समाराध्य ससृजे ब्रह्मा
लोकांश्चराचरान्
लक्ष्मी माया कामपूर्वा सावित्री
ङेसमन्विता ११०
स्वाहान्तो मनुराख्यातः सावित्र्या
वसुवर्णवान्
ऋषिर्ब्रह्मास्य गायत्री छन्दः प्रोक्तं
च देवता १११
सावित्री सर्वदेवानां सावित्री
परिकीर्तिता
हृदन्तिकैर्ब्रह्मविष्णुरुद्रे
श्वरसदाशिवैः ११२
सर्वात्मना च ङेयुक्तैरङ्गानां कल्पनं
मतम्
तप्तकाञ्चनवर्णाभां ज्वलन्तीं
ब्रह्मतेजसा ११३
ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडसहस्रसमविग्रहाम्
ईषद्धास्यप्रसन्नास्यां
रत्नभूषणभूषिताम् ११४
वह्निशुद्धांशुकाधानां
भक्तानुग्रहकातराम्
सुखदां मुक्तिदां चैव सर्वसम्पत्प्रदां
शिवाम् ११५
वेदबीजस्वरूपां च ध्यायेद्वेदप्रसूं

सतीम्
ध्यात्वैवं मण्डले विद्वान्
त्रिकोणोज्ज्वलकर्णिके ११६
सौरे पीठे यजेद्देवीं दीप्तादिनवशक्तिभिः
मूलमन्त्रेण कॢप्तायां मूर्तौ देवीं
प्रपूजयेत् ११७
कोणेषु त्रिषु सम्पूज्या ब्राह्म्याद्याः
शक्तयो बहिः
आदित्याद्यास्ततः पूज्या उषादिसहिताः
क्रमात् ११८
ततः षडङ्गान्यभ्यर्च्य केसरेषु यथाविधि
प्रह्लादिनीं प्रभां पश्चान्नित्यां
विश्वम्भरां पुनः ११९
विलासिनीप्रभावत्यौ जयां शान्तां
यजेत्पुनः
कान्तिं दुर्गासरस्वत्यौ विद्यारूपां ततः
परम् १२०
विशालसंज्ञितामीशां व्यापिनीं विमलां
यजेत्
तमोपहारिणीं सूक्ष्मां विश्वयोनिं
जयावहाम् १२१
पद्मालयां परां शोभां ब्रह्मरूपां
ततोऽचयेत्
ब्राह्म्याद्याः शारणा बाह्ये
पूजयेत्प्रोक्तलक्षणाः १२२
ततोऽभ्यर्च्येद् ग्रहान्बाह्ये

शक्राद्यानायुधैः सह इत्थमावरणैर्देवीः दशभिः परिपूजयेत् १२३
अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं
हुनेत्तिलैः
सर्वपापविनिर्मुक्तो दीर्घमायुः स
विन्दति १२४
अरुणाब्जैस्त्रिमध्वक्तैर्जुहुयादयुतं
ततः
महालक्ष्मीर्भवेत्तस्य षण्मासान्नात्र
संशयः १२५
ब्रह्मवृक्षप्रसूनैस्तु
जुहुयाद्ब्रह्मतेजसे
बहुना किमिहोक्तेन यथावत्साधिता सती १२६
साधकानामियं विद्या भवेत्कामदुघा मुने
अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि रहस्यं
परमाद्भुतम् १२७
सावित्रीपञ्जरं नाम सर्वरक्षाकरं नृणाम् व्योमकेशालकासक्तां सुकिरीटविराजिताम् १२८
मेघभ्रुकुटिलाक्रान्तां विधिविष्णुशिवाननाम् गुरुभार्गवकर्णान्तां सोमसूर्याग्निलोचनाम् १२९ इडापिङ्गलिकासूक्ष्मावायुनासापुटान्विताम्
सन्ध्याद्विजोष्ठपुटितां

लसद्वागुपजिह्विकाम् १३०
सन्ध्यासूर्यमणिग्रीवां
मरुद्बाहुसमन्विताम्
पर्जन्यहृदयासक्तां
वस्वाख्यप्रतिमण्डलाम् १३१
आकाशोदरविभ्रान्तां नाभ्यवान्तरवीथिकाम्
प्रजापत्याख्यजघनां कटीन्द्राणीसमाश्रिताम् १३२
ऊर्वोर्मलयमेरुभ्यां शोभमानां
सरिद्वराम्
सुजानुजह्नुकशिकां
वैश्वदेवाख्यसंज्ञिकाम् १३३
पादाङिघ्रनखलोमाख्यभूनागद्रुमलक्षिताम्ग्रहराश्यर्क्षयोगादिमूर्तावयवसंज्ञिकाम् १३४
तिथिमासर्तुपक्षाख्यैः
सङ्केतनिमिषात्मिकाम्
मायाकल्पितवैचित्र्यसन्ध्याख्यच्छदनावृताम् १३५
ज्वलत्कालानलप्रख्यां तडित्कोटिसमप्रभाम् कोटिसूर्यप्रतीकाशां शशिकोटिसुशीतलाम् १३६
सुधामण्डलमध्यस्थां सान्द्रा नन्दामृतात्मिकाम्
वागतीतां मनोऽगम्यां वरदां वेदमातरम् १३७

चराचरमयीं नित्यां ब्रह्माक्षरसमन्विताम्
ध्यात्वा स्वात्माविभेदेन
सावित्रीपञ्जरं न्यसेत् १३८
पञ्जरस्य ऋषिः सोऽह छन्दो विकृतिरुच्यते
देवता च परो हंसः परब्रह्मादिदेवता १३९
धर्मार्थकाममोक्षाप्त्यै विनियोग उदाहृतः
षडङ्गदेवतामन्त्रैरङ्गन्यासं समाचरेत् १४०
त्रिधामूलेन मेधावी व्यापकं हि समाचरेत् पूर्वोक्तां देवतां ध्यायेत्साकारं गुणसंयुताम् १४१
त्रिपदा हरिजा पूर्वमुखी
ब्रह्मास्त्रसंज्ञिका
चतुर्विंशतितत्त्वाढ्या पातु प्राचीं
दिशं मम १४२
चतुष्पदा ब्रह्मदण्डा ब्रह्माणी
दक्षिणानना
षड्विंशतत्त्वसंयुक्ता पातु मे दक्षिणां
दिशम् १४३
प्रत्यङ्मुखी पञ्चपदी पञ्चाशत्तत्त्वरूपिणी
पातु प्रतीचीमनिशं मम ब्रह्मशिरोङ्किता १४४
सौम्यास्या ब्रह्मतुर्याढ्या

साथर्वाङ्गिरसात्मिका
उदीचीं षट्पदा पातु षष्टितत्त्वकलात्मिका १४५
पञ्चाशद्वर्णरचिता नवपादा शताक्षरी व्योमा संपातु मे वोर्द्ध्वशिरो वेदान्तसंस्थिता १४६
विद्युन्निभा ब्रह्मसन्ध्या मृगारूढा चतुर्भुजा
चापेषुचर्मासिधरा पातु मे पावकीं दिशम् १४७
ब्राह्मी कुमारी गायत्री रक्ताङ्गी हंसवाहिनी
बिभ्रत्कमण्डलुं चाक्षं स्रुक्स्रुवौ पातु नैरृतिम् १४८
शुक्लवर्णा च सावित्री युवती वृषवाहना कपालशूलकाक्षस्रग्धारिणी पातु वायवीम् १४९
श्यामा सरस्वती वृद्धा वैष्णवी गरुडासना
शङ्खचक्राभयकरा पातु शैवीं दिशं मम १५०
चतुर्भुजा देवमाता गौराङ्गी सिंहवाहना
वराभयखड्गचर्मभुजा पात्वधरां दिशम् १५१
तत्तत्पार्श्वे स्थिताः
स्वस्ववाहनायुधभूषणाः
स्वस्वदिक्षु स्थिताः पान्तु
ग्रहशक्त्यङ्गसंयुताः १५२
मन्त्राधिदेवतारूपा मुद्रा

धिष्ठातृदेवताः
व्यापकत्वेन पान्त्वस्मानापादतलमस्तकम् १५३
इदं ते कथितं सत्यं सावित्रीपञ्जरं मया सन्ध्ययोः प्रत्यहं भक्त्या जपकाले
विशेषतः १५४
पठनीयं प्रयत्नेन भुक्तिं मुक्तिं
समिच्छता
भूतिदा भुवना वाणी महावसुमती मही १५५
हिरण्यजननी नन्दा सविसर्गा तपस्विनी यशस्विनी सती सत्या वेदविच्चिन्मयी शुभा १५६
विश्वा तुर्या वरेण्या च निसृणी यमुना
भुवा
मोदा देवी वरिष्ठा च धीश्च शान्तिर्मती
मही १५७
धिषणा योगिनी युक्ता नदी प्रज्ञाप्रचोदनी
दया च यामिनी पद्मा रोहिणी रमणी जया १५८
सेनामुखी साममयी बगला दोषवर्जिता
माया प्रज्ञा परा दोग्ध्री मानिनी पोषिणी
क्रिया १५९
ज्योत्स्ना तीर्थमयी रम्या सौम्यामृतमया
तथा
ब्राह्मी हैमी भुजङ्गी च वशिनी सुन्दरी
वनी १६०
ॐकारहंसिनी सर्वा सुधा सा षड्गुणावती

माया स्वधा रमा तन्वी रिपुघ्नी रक्षणी सती १६१
हैमी तारा विधुगतिर्विषघ्नी च वरानना अमरा तीर्थदा दीक्षा दुर्धर्षा रोगहारिणी १६२
नानापापनृशंसघ्नी षट्पदी वज्रिणी रणी
योगिनी विमला सत्या अबला बलदा जया १६३
गोमती जाह्नवी रज्वी तपनी जातवेदसा
अचिरा वृष्टिदा ज्ञेया ऋततन्त्रा
ऋतात्मिका १६४
सर्वकामदुघा सौम्या भवाहङ्कारवर्जिता द्विपदा या चतुष्पदा त्रिपदा या च षट्पदा १६५
अष्टापदी नवपदी सहस्राक्षाक्षरात्मिका अष्टोत्तरशतं नाम्नां सावित्र्या यः पठेन्नरः १६६
स चिरायुः सुखी पुत्री विजयी विनयी भवेत् एतत्ते कथितं विप्र पञ्चप्रकृतिलक्षणम् १६७
मन्त्राराधनपूर्वं च विश्वकामप्रपूरणम् १६८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे पञ्चप्रकृतिमन्त्रादिनिरूपणं नाम त्र्यशीतितमोऽध्यायः ८३

अथचतुरशीतितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
कलिकल्पान्तरे ब्रह्मन् ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः
लोकपद्मे तपस्थस्य सृष्ट्यर्थं संबभूवतुः १
विष्णुकर्णमलोद्भूतावसुरौ मधुकैटभौ
तौ जातमात्रौ पयसि लोकप्रलयलक्षणे २
जानुमात्रे स्थितौ दृष्ट्वा ब्रह्माणं
कमलस्थितम्
प्रवृत्तावत्तुमालक्ष्य तुष्टाव
जगदम्बिकाम् ३
ततो देवी जगत्कर्त्री शैवी शक्तिरनुत्तमा
नारायणाक्षिसंस्थाना निद्रा प्रीता बभूव
ह ४
तस्या मन्त्रादिकं सर्वं कथयिष्यामि
तच्छृणु
सारुणा क्रोधनी शान्तिश्चन्द्रा
लङ्कृतशेखरा ५
एकाक्षरीबीजमन्त्रऋषिः शक्तिरुदाहृता
गायत्री च भवेच्छन्दो देवता भुवनेश्वरी ६
षड्दीर्घयुक्तबीजेन कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात्
संहारसृष्टिमार्गेण मातृकान्यस्तविग्रहः ७
मन्त्रन्यासं ततः

कुर्याद्देवताभावसिद्धये
हृल्लेखां मूर्ध्नि वदने गगनां हृदयाम्बुजे ८
रक्तां करालिकां गुह्ये महोच्छुष्मां
पदद्वये
ऊर्द्ध्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषूत्तरेऽपि च ९
सद्यादिह्रस्वबीजाद्यान्वस्तव्या
भूतसप्रभाः
अङ्गानि विन्यसेत्पश्चाज्जातियुक्तानि
षट्क्रमात् १०
ब्रह्माणं विन्यसेद्भाले गायत्र्या सह
संयुतम्
सावित्र्या सहितं विष्णुं कपोले दक्षिणे
न्यसेत् ११
वागीश्वर्या समायुक्तं वामगण्डे महेश्वरम्
श्रिया धनपतिं न्यस्य वामकर्णाग्रके पुनः १२
रत्या स्मरं मुखे न्यस्य पुण्यागणपतिं न्यसेत्
सव्यकर्णोपरि निधाकर्णगण्डान्तरालयोः १३
न्यस्तव्यं वदने मूलं भूपश्चैत्रांस्ततो
न्यसेत्
कण्ठमूले स्तनद्वन्द्वे वामांसे
हृदयाम्बुजे १४

सव्यांसे पार्श्वयुगले नाभिदेशे च देशिकः भालांश्च पार्श्वजठरे पार्श्वांसापरके हृदि १५
ब्रह्माण्याद्यास्तनौ न्यस्य विधिना
प्रोक्तलक्षणाः
मूलेन व्यापकं देहे न्यस्य देवीं
विचिन्तयेत् १६
उद्यद्दिवाकरनिभां तुङ्गोरोजां
त्रिलोचनाम्
स्मेरास्यामिन्दुमुकुटां
वरपाशाङ्कुशाभयाम् १७
रदलक्षं जपेन्मन्त्रं
त्रिमध्वक्तैर्हुनेत्ततः
अष्टद्रव्यैर्दशांशेन
ब्रह्मवृक्षसमिद्वरैः १८
द्राक्षाखर्जूरवातादशर्करानालिकेरकम्
तन्दुलाज्यतिलं विप्र द्र
व्याष्टकमुदाहृतम् १९
दद्यादर्घ्यं दिनेशाय तत्र सञ्चिन्त्य
पार्वतीम्
पद्ममष्टदलं बाह्ये वृत्तं
षोडशभिर्द्दलैः २०
विलिखेत्कर्णिकामध्ये षट्कोणमतिसुन्दरम्
ततः सम्पूजयेत्पीठं नवशक्तिसमन्वितम् २१
जयाख्या विजया पश्यादजिताह्वापराजिता नित्या विलासिनी दोग्ध्रीत्यघोरा मङ्गला

नव २२
बीजाढ्यमासनं दत्त्वा मूर्तिं तेनैव
कल्पयेत्
तस्यां सम्पूजयेद्देवीमावाह्यावरणैः
क्रमात् २३
मध्यप्राग्याम्यसौम्येषु
पूजयेदङ्गदेवताः
षट्कोणेषु यजेन्मन्त्री
पश्चान्मिथुनदेवताः २४
इन्द्रकोणे
लसद्दण्डकुण्डिकाक्षगुणाभयाम्
गायत्रीं पूजयेन्मन्त्री ब्रह्माणमपि
तादृशम् २५
रक्षःकोणे शङ्खचक्रगदापङ्कजधारिणीम्
सावित्रीं पीतवसनां यजेद्विष्णुं च
तादृशम् २६
वायुकोणे परश्वक्षमालाभयवरान्विताम् यजेत्सरस्वतीमच्छां रुद्रं तादृशलक्षणम् २७
वह्निकोणे यजेद्रत्नकुम्भं मणिकरण्डकम् कराभ्यां बिभ्रतीं पीतां तुन्दिलं धनदायकम् २८
आलिङ्ग्य सव्यहस्तेन वामे ताम्बूलधारिणीम्
धनदाङ्कसमारूढां महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् २९

पश्चिमे मदनं बाणपाशाङ्कुशशरासनाम्
धारयन्तं जपारक्तं पूजयेद्रक्तभूषणम् ३०
सव्येन पतिमाश्लिष्य वामेनोत्पलधारिणीम्
पाणिना रमणाङ्कस्थां रतिं
सम्यक्समर्चयेत् ३१
एशान्ये पूजयेत्सम्यक् विघ्नराजं
प्रियान्वितम्
सृणिपाशधरं कान्तं
वराङ्गासृक्कलाङ्गुलिम् ३२
माध्वीपूर्णकपालाढ्यं विघ्नराजं
दिगम्बरम्
पुष्करे विगलद्रत्नस्फुरच्चषकधारिणम् ३३
सिंन्दूरसदृशाकारामुद्दाममदविभ्रमाम्
धृतरक्तोत्पलामन्यपाणिना तु
ध्वजस्पृशाम् ३४
आश्लिष्टकान्तामरुणां
पुष्टिमर्चेद्दिगम्बराम्
कर्णिकायां निधी पूज्यौ षट्कोणस्याथ
पार्श्वयोः ३५
अङ्गानि केसरेष्वेताः पश्चात्पत्रेषु पूजयेत्
अनङ्गकुसुमा पश्चाद्द्वितीयानङ्गमेखला ३६
अनङ्गगमना तद्वदनङ्गमदनातुरा भुवनपाला गगनवेगा षष्ठी चैव ततः परम् ३७ शशिलेखा गगनलेखा चेत्यष्टौ यत्र शक्तयः

खड्गखेटकधारिण्यः श्यामाः पूज्याश्च
मातरः ३८
पद्माद्बहिः समभ्यर्च्याः शक्तयः
परिचारिकाः
प्रथमानङ्गद्वयास्यादनङ्गमदना ततः ३९
मदनातुरा भवनवेगा ततो भुवनपालिका
स्यात्सर्वशिशिरानङ्गवेदनानङ्गमेखला ४०
चषकं तालवृन्तं च ताम्बूलं
छत्रमुज्ज्वलम्
चामरे चांशुकं पुष्पं बिभ्राणाः
करपङ्कजैः ४१
सर्वाभरणसन्दीप्तान्
लोकपालान्बहिर्यजेत्
वज्रादीन्यपि तद्बाह्ये देवीमित्थं
प्रपूजयेत् ४२
मन्त्री
त्रिमधुरोपेतैर्हुत्वाश्वत्थसमिद्वरैः
ब्राह्मणान्वशयेच्छीघ्रं
पार्थिवान्पद्महोमतः ४३
पलाशपुष्पैस्तत्पत्नीं मन्त्रिणः कुमुदैरपि
पचविंशतिधा जप्तैर्जलैः स्नानं दिने दिने ४४
आत्मानमभिषिञ्चेद्यः सर्वसौभाग्यवान्भवेत्
पंचविंशतिधा जप्तं जलं प्रातः पिबेन्नरः

४५
अवाप्य महतीं प्रज्ञां कवीनामग्रणीर्भवेत् कर्पूरागरुसंयुक्तं कुङ्कुमं साधु साधितम् ४६
गृहीत्वा तिलकं कुर्याद्रा
जवश्यमनुत्तमम्
शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुत्तलद्यं
मधुरान्विताम् ४७
जप्तां प्रतिष्ठितप्राणां भक्षयेद्र
विवासरे
वशं नयति राजानं नारीं वा नरमेव च ४८
कण्ठमात्रोदके स्थित्वा वीक्ष्य
तोयोद्गतं रविम्
त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रं कन्यामिष्टां
लभेत्ततः ४९
अन्नं तन्मन्त्रितं मन्त्री भुञ्जीत श्रीप्रसिद्धये
लिखितां भस्मना मायां ससाध्यां फलकादिषु ५०
तत्कालं दर्शयेद्यन्त्रं सुखं सूयेत गर्भिणी
भुवनेशीयमाख्याता सहस्रभुजसम्भवा ५१ भुक्तिमुक्तिप्रदा नॄणां स्मर्तॄणा द्विजसत्तम
ततः कल्पान्तरे विप्र कदाचिन्महिषासुरः

५२
बभूव लोकपालांस्तु जित्वा भुङ्क्ते गजत्त्रयम्
ततस्तत्पीडिता देवा वैकुण्ठं शरणं ययुः ५३
ततो देवी
महालक्ष्मीश्चक्राद्यङ्गोत्थतेजसा
श्रीर्बभूव मुनिश्रेष्ठ मूर्ता
व्याप्तजगत्त्रया ५४
स्वयं सा महिषादींस्तु निहत्य जगदीश्वरी
अरविन्दवनं प्राप्ता भजतामिष्टदायिनी ५५
तस्याः समर्चनं वक्ष्ये संक्षेपेण शृणु द्विज
मृत्युक्रोधेन गुरुणा बिन्दुभूषितमस्तका ५६
बीजमन्त्रः श्रियः प्रोक्तो भजतामिष्टदायकः
ऋषिर्भृगुर्निवृच्छंदो देवता श्रीः समीरिता ५७
षड्दीर्घयुक्तबीजेन कुर्यादङ्गानि षट्
क्रमात्
ततो ध्यायेज्जगद्वेद्यां श्रियं
सम्पत्तिदायिनीम् ५८
काञ्चनाभां गजैः श्वेतैश्चतुर्भिः
स्वकरोद्धृतैः
हिरण्मयामृतघटैः सिच्यमानां सरोजगाम् ५९

वराभयाब्जस्रग्घस्तां क्षौमवस्त्रां किरीटिनीम्
सिद्धलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं
हुनेत्तथा ६०
सुगन्धकुसुमैरिष्ट्वा कमलैर्मधुरप्लुतैः
महालक्ष्म्युदिते पीठे मूर्तिं मूलेन
कल्पयेत् ६१
यजेत्पूर्ववदङ्गानि
दिग्दलेष्वर्चयेत्ततः
वासुदेवं सङ्कर्षणं
प्रद्युम्नमनिरुद्धकम् ६२
हिमपीततमालेन्द्रनीलाभान्पीतवाससः
शङ्खचक्रगदापद्मधारिणस्तांश्चतुर्भुजान् ६३
विदिगन्तेषु पत्रेषु दमकादीन्यजेद्गजान् दमकं पुण्डरीकं च गुग्गुलं च कुरण्टकम् ६४
यजेच्छङ्खनिधिं देव्या दक्षिणे
प्रमदान्वितम्
मुक्तामाणिक्यसङ्काशौ
किञ्चित्स्मितमुखाम्बुजौ ६५
अन्योन्यालिङ्गनपरौ शङ्खपङ्कजधारिणौ
विगलद्रत्नवर्षाभ्यां शङ्खाभ्या
मूर्ध्नि लाञ्छितौ ६६
तुन्दिलं कम्बुकनिधिं वसुधारां घनस्तनीम्
वामतः पङ्कजनिधिं प्रियया सहितं यजेत् ६७
सिन्दूराभौ भुजश्लिष्टौ

रक्तपद्मोत्पलान्वितौ
निःसरद्रत्नवर्षाभ्यां पद्माभ्यां मूर्ध्नि लाञ्छितौ ६८
तुन्दिलं पङ्कजनिधिं तत्त्वां वसुमतीमपि दलाग्रेषु यजेदेता बलाक्याद्याः समन्ततः ६९
बलाकी विमला चैव कमला वनमालिका
विभीषिका मालिका च शाङ्करी वसुमालिका ७०
पङ्कजद्वयधारिण्यो मुक्ताहारसमप्रभाः
लोकेशान्पूजयेदन्ते वज्राद्यस्त्राणि
तद्बहिः ७१
इत्थं यो भजते देवीं विधिना साधकोत्तमः
धनधान्यसमृद्धः
स्याच्छ्रियमाप्नोत्यनिन्दिताम् ७२
वक्षःप्रमाणसलिले स्थित्वा मन्त्रमिमं
जपेत्
त्रिलक्षमर्कगं ध्यायन्स भवेत्कमलालयः ७३
विष्णुगेहस्थबिल्वस्य मूले लक्षत्रयं
जपेत्
साधको यः स लभते वाञ्छितं धनसञ्चयम् ७४
अशोकवह्नावाज्याक्तैस्तण्डुलैर्वशयेज्जगत्
होमेन खादिरे वह्नौ
तण्डुलैर्मधुरोक्षितैः ७५
राजा वश्यो भवेच्छीघ्रं महालक्ष्मीश्च वर्द्धते

बिल्वच्छायामधिवसन्बिल्वमिश्रहविष्यभुक् ७६
संवत्सरत्रयं हुत्वा तत्फलैरथवाम्बुजैः
साधकेन्द्रो महालक्ष्मीं चक्षुषा पश्यति
ध्रुवम् ७७
अथ कल्पान्तरे
ब्रह्मन्देवराज्यविलुम्पकौ
जातौ शुभनिशुंभौ द्वावसुरौ लोककण्टकौ ७८
ततो भ्रष्टाधिकारैस्तु शक्राद्यैः
संस्तुता मुने
महासरस्वती देवी तदा चावततार ह ७९
हिमालये महापुण्ये शैलोद्देशेऽतिशोभने ततः शुम्भादिकान्हत्वा दैवतैः परिपूजिता ८०
वरं दत्त्वाविशद्देवी मानसं नाम वै सरः
तस्या मन्त्रं प्रवक्ष्यामि
शृणुष्वावहितो मुने ८१
ज्ञानामृता शशधरा क्रान्तभालोपशोभिता
वाग्बीजं तेन चाङ्गानि
कल्पयेत्साधकोत्तमः ८२
ऋषिः सदाशिवश्चास्य
छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम्
देवता वाक्समाख्याता भजतामिष्टदायिनी ८३
श्वेताम्बरां विसश्वेतां वीणापुस्तकधारिणीम् दिव्यैराभरणैर्युक्तां ध्यायेद्देवीं

निरन्तराम् ८४
महासरस्वतीपीठे मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् देवीं सम्पूजयेत्तस्यामङ्गाद्यावरणैः सह ८५
आदावङ्गावृतिः पश्चादङिबकाद्यास्समीरिताः
द्वितीया मातृभिः प्रोक्ता तृतीयाद्यष्टशक्तिभिः ८६
चतुर्थी पञ्चमी प्रोक्ता
द्वात्रिंशच्छक्तिभिः पुनः
चतुःषष्ट्या स्मृता षष्ठी
शक्तिभिर्लोकनायकैः ८७
सप्तमी पुनरेतेषामस्त्रैः
स्यादष्टमावृतिः
एवं पूज्या जगद्धात्री श्रीमती
वाग्भवाभिधा ८८
स्थानेषु पूर्वमुक्तेषु यजेदङ्गानि साधकः
अम्बिका वाग्भवा दुर्गा
श्रीशक्तिश्चोक्तलक्षणा ८९
ब्रह्माद्याश्च ततः पूज्याः कराली
विकराल्युमा
सरस्वती श्रीर्दुर्गा च लक्ष्मीश्चैव
धृतिः स्मृतिः ९०
श्रद्धा मेधा रतिः कान्तिरार्या षोडश शक्तयः
खड्गखेटकधारिण्यः श्यामाः पूज्याः

स्वलङ्कृताः ९१
विषघ्नी पुष्टयः प्रज्ञा सिनीवाली कुहूः
पुनः
रुद्रवीर्या प्रभा नन्दा पोषणा वृद्धिदा
शुभा ९२
कालरात्रिर्महारात्रिर्भद्रकाली
कपर्दिनी
विकृतिर्दण्डिमुण्डिन्यौ सेन्दुखण्डा
शिखण्डिनी ९३
निशुम्भशुम्भमथनी चण्डमुण्डविनाशिनी
इन्द्राणी चैव रुद्राणी
शङ्करार्द्धशरीरिणी ९४
नारी नारायणी चैव त्रिशूलिन्यपि पालिनी
अम्बिका ह्रदिनी चैव द्वात्रिंशच्छक्तयः
सिताः ९५
चक्रहस्ताः पिशाचास्याः
सम्पूज्याश्चारुभूषणाः
पिङ्गलाक्षी विशालाक्षी
समृद्धिर्बुद्धिरेव च ९६
श्रद्धा स्वाहा स्वधा भिक्षा माया संज्ञा
वसुन्धरा
त्रिलोकधात्री गायत्री सावित्री
त्रिदशेश्वरी ९७
सरूपा बहुरूपा च स्कन्दमाता श्रुतप्रिया
विमला कमला पश्चादरुणी पुनरारुणी ९८
प्रकृतिर्विकृतिः सृष्टिः स्थितिः

संहृतिरेव च
सन्ध्या माता सती हंसी मर्दिका वज्रिका परा ९९
देवमाता भगवती देवकी कमलासना
त्रिमुखी सप्तवदना सुरासुरविमर्द्दिनी १००
लम्बोष्ठी चोर्द्ध्वकेशी च बहुशिश्ना
वृकोदरी
रथरेखाह्वया पश्चाच्छशिरेखा तथापरा १०१
गगनवेगा पवनवेगा वेगा च तदनन्तरम्
ततो भुवनपालाख्या ततः स्यान्मदनातुरा १०२
अनङ्गानङ्गवदना तथैवानङ्गमेखला
अनङ्गकुसुमा विश्वरूपासुरभयङ्करी १०३
अक्षोभ्या सप्तवाहिन्या वज्ररूपा शुचिव्रता
वरदाख्याथ वागीशी चतुःषष्टिस्समीरिताः १०४
चापबाणधराः सर्वा ज्वालाजिह्वा महाप्रभाः दंष्ट्रिण्यश्चोर्द्ध्वकेश्यस्ता
युद्धोपक्रान्तमानसाः १०५
सर्वाभरणसन्दीप्ता पूजनीयाः प्रयत्नतः
लोकेशाःपूर्ववत्पूज्यास्तद्वद्वज्रादिकान्यपि १०६
जपेत्षोडशलक्षं च तद्दशांशं हुनेत्सृधीः
आज्येन खादिरे वह्नौ ततः सिद्धो
भवेन्मनुः १०७

कमलैरयुतं हुत्वा राजानं वशमानयेत्
उत्पलैर्जुह्वतो नूनं महालक्ष्मीः
प्रजायते १०८
पलाशकुसुमैर्हुत्वा वत्सरेण कविर्भवेत्
राजीलवणहोमेन वनितां वशमानयेत् १०९
भूमौ भोगांस्तु भुक्त्वान्ते विष्णुलोकमवाप्नुयात् वाणीबीजजपाशक्तो नात्र कार्या विचारणा ११०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे देवीमन्त्रनिरूपणं नाम चतुरशीतितमोऽध्यायः ८४

अथपञ्चाशीतितमोऽध्यायः सनत्कुमार उवाच-
वाग्देवतावतारोऽन्य कालिकेति प्रकीर्तिता
तस्या मन्त्रं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणाम् १
सृष्टिक्रियान्विता
शान्तिर्बिन्द्वाढ्या च त्रिधा पुनः
अरुणाक्ष्यादीपिका च बिन्दुयुक्ता द्विधा
ततः २
मायाद्वयं ततः पश्चाद्दक्षिणे कालिके पदम्

पुनश्च सप्तबीजानि स्वाहान्तोऽय मनूत्तमः ३
भैरवोऽस्य ऋषिश्छन्दउष्णिक् काली तु देवता
बीजं मायादीर्घवर्त्म शक्तिरुक्ता
मुनीश्वर ४
षड्दीर्घाढ्ये बीजेन विद्याया
अङ्गमीरितम्
मातृकाणान्दश दश हृदये भुजयोः पदोः ५
विन्यस्य व्यापकं कुर्यान्मूलमन्त्रेण
साधकः
शिरः कृपाणमभयं वरं हस्तैश्च बिभ्रतीम् ६
मुंडस्रङ्मस्तकां मुक्तकेशां
पितृवनस्थिताम्
सर्वालङ्कृतवर्णां च श्यामाङ्गीं कालिकां
स्मरेत् ७
एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं जुहुयादयुतं ततः
प्रसूनैः करवीरोत्थैः
पूजायन्त्रमथोच्यते ८
विलिख्य पूर्वं षट्कोणं त्रिकोणत्रितयं ततः
पद्ममष्टदलं बाह्ये भूपुरं तत्र पूजयेत् ९
जया च विजया चापि अजिता चापराजिता नित्या विलासिनी वापि दोग्ध्र्यघोरा च मङ्गला १०

पीठस्य शक्तयो मायात्मने हृत्पीठमन्त्रकः शिवरूपशवस्थां च शिवाभिर्दिक्षु वेष्टिताम् ११
महाकालरतासक्तां
ध्यात्वाङ्गान्यर्चयेत्पुरा
कालद्यं कपालिनीं कुल्लां कुरुकुल्लां
विरोधिनीम् १२
विप्रचित्तां च षट्कोणे नवकोणे ततोऽचयेत्
उग्रामुष्णप्रभां दीप्तां नीलाधानां
बलाकिकाम् १३
मुद्रां तथामित्रां पूज्याः पत्रेषु
मातरः
पद्मस्यास्य सुयत्नेन ब्राह्मी
नारायणीत्यपि १४
माहेश्वरी च चामुण्डा कौमारी चापराजिता
वाराही नारसिंही च पुनरेतास्तु भूपुरे १५
भैरवीं महदाद्यां तां सिंहाद्यां
धूम्रपूर्विकाम्
भीमोन्मत्तादिकां चापि वशीकरणभैरवीम् १६
मोहनाद्यां समाराध्य शक्रादीन्यायुधान्यपि
एवमाराधिता काली सिद्धा भवति मन्त्रिणाम् १७
ततः प्रयोगान्कुर्वीत महाभैरवभाषितान् आत्मनो वा परस्यार्थं क्षिप्रसिद्धिप्रदायकान् १८

स्त्रीणां प्रहारं निन्दां च कौटिल्यं वाप्रियं वचः
आत्मनो हितमन्विच्छन् कालीभक्तो
विवर्जयेत् १९
सुदृशो मदनावासं पश्यन्यः प्रजपेन्मनुम्
अयुतं सोऽचिरादेव वाक्पतेः समतामियात् २०
दिगम्बरो मुक्तकेशः श्मशानस्थोऽधियामिनि
जपेद्योऽयुतमेतस्य भवेयुः सर्वसिद्धयः २१
शवस्य हृदये स्थित्वा निर्वासाः प्रेतभूमिगः
अर्कपुष्पसहस्रेणाभ्यक्तेन स्वीयरेतसा २२
देवीं यः पूजयेद्भक्त्या जपन्नेकैकशो मनुम्
सोऽचिरेणैव कालेन धरणीप्रभुतां व्रजेत् २३
रजःकीर्णं भगं नार्या ध्यायन्यो ह्ययुतं जपेत्
सकवित्वेन रम्येण जनान्मोहयति ध्रुवम् २४ त्रिपञ्चारे महापीठे शिवस्य हृदि संस्थिताम्
महाकालेन देवेन मारयुद्धं प्रकुर्वतीम् २५
तां ध्यायन्स्मेरवदनां विदधत्सुरतं स्वयम्
जपेत्सहस्रमपि यः स शङ्करसमो भवेत् २६

अस्थिलोमत्वचायुक्तं मांसं मार्जारमेषयोः
उष्ट्रस्य महिषस्यापि बलि यस्तु समर्पयेत् २७
भूताष्टम्योर्मध्यरात्रे वश्याः स्युस्तस्य जन्तवः विद्यालक्ष्मीयशःपुत्रैः स चिरं सुखमेधते २८
यो हविष्याशनरतो दिवा देवीं स्मरन् जपेत् नक्तं निधुवनासक्तो लक्षं स स्याद्धरापतिः २९
रक्तांम्भोजैर्हुनेन्मन्त्री धनैर्जयति
वित्तपम्
बिल्वपत्रैर्भवेद्राज्यं
रक्तपुष्पैर्वशीकृतिः ३०
असृजा महिषादीनां कालिकां यस्तु तर्पयेत् तस्य स्युरचिरादेव करस्थाः सर्वसिद्धयः ३१
यो लक्षं प्रजपेन्मन्त्रं शवमारुह्य
मन्त्रवित्
तस्य सिद्धो मनुः सद्यः
सर्वेप्सितफलप्रदः ३२
तेनाश्वमेधप्रमुखैर्यागैरिष्टं सुजन्मना
दत्तं दानं तपस्तप्तं उपास्ते यस्तु
कालिकाम् ३३
ब्रह्मा विष्णुः शिवो गौरी

लक्ष्मीर्गणपती रविः
पूजिताः सकला देवा यः कालद्यं पूजयेत्सदा ३४
अथापरः सरस्वत्या ह्यवतारो निगद्यते यां निषेव्य नरा लोके कृतार्थाः स्युर्न संशयः ३५
आप्यायिनी चन्द्रयुक्ता माया च
वदनान्तरे
सकामिका क्रुधा शान्तिश्चन्द्रा
लङ्कृतमस्तका ३६
दीपिका सासना चन्द्रयुगस्त्रं मनुरीरितः
मुनिरक्षोभ्य उद्दिष्टश्छन्दस्तु बृहती
मतम् ३७
ताराख्या देवता बीजं द्वितीयञ्च
चतुर्थकम्
शक्तिः षड्दीर्घयुक्तेन
द्वितीयेनाङ्गकल्पनम् ३८
षोढा न्यासं ततं कुर्यात्तारायाः
सर्वसिद्धिम्
श्रीकण्ठादीन्न्यसेद्रुद्रा
न्मातृकावर्णपूर्वकान् ३९
मातृकोक्तस्थले माया तृतीयक्रोधपूर्वकान्
चतुर्थी नमसायुक्तान्प्रथमो न्यास ईरितः ४०
शवपीठसमासीनां नीलकान्तिं त्रिलोचनाम्

अर्द्धेन्दुशेखरां नानाभूषणाढ्यां स्मरन्न्यसेत् ४१
द्वितीये तु ग्रहन्यासं कुर्यात्तां
समनुस्मरन्
त्रिबीजस्वरपूर्वं तु रक्तसूय हृदि
न्यसेत् ४२
तथा पवर्गपूर्वं तु शुक्लं सोमं भ्रुवोर्द्वये
कवर्गपूर्वं रक्ताभं मङ्गलं लोचनत्रयम् ४३
चवर्गाद्यं बुधं श्यामं न्यसेद्वक्षस्थले बुधः
टुवर्गाद्यं पीतवर्णं कण्ठकूपे बृहस्पतिम् ४४
तवर्गाद्यं श्वेतवर्णं घटिकायां तु भार्गवम्
नीलवर्णं पवर्गाद्यं नाभिदेशे शनैश्वरम् ४५
शवर्गाद्यं धूम्रवर्णं ध्यात्वा राहुं मुखे न्यसेत्
त्रिबीजपूर्वकश्चैवं ग्रहन्यासः समीरितः ४६
तृतीयं लोकपालानां न्यासं कुर्यात्प्रयत्नतः मायादिबीजत्रितयपूर्वकं सर्वसिद्धये ४७ स्वमस्तके ललाटादि

दिक्ष्वष्टस्वधऊर्द्ध्वतः ह्रस्वदीर्घकादिकाष्टवर्गपूर्वान्दिशाधिपान् ४८
शिवशक्त्यभिधे न्यासं चतुर्थे तु
समाचरेत्
त्रिबीजपूर्वकान्न्यस्येत्षट्शिवाञ्छक्तिसंयुतान् ४९
आधारादिषु चक्रेषु स्वचक्रवर्णपूर्वकान् ब्रह्माणं डाकिनीयुक्तं
वादिसान्तार्णपूर्वकम् ५०
मूलाधारे विन्यसेच्च चतुर्द्दलसमन्वितम्
श्रीविष्णुं
राकिणीयुक्तबादिलान्तार्णपूर्वकम् ५१
स्वाधिष्ठानाभिधे चक्रे लिङ्गस्थे षड्दले
न्यसेत्
रुद्रं तु डाकिनीयुक्तं
डादिफान्तार्णपूर्वकम् ५२
चक्रे दशदले न्यस्येन्नाभिस्थे मणिपूरके
ईश्वरं कादिठान्तार्णपूर्वकं
शाकिनीयुतम् ५३
विन्यसेद्द्वादशदले हृदयस्थे त्वनाहते
सदाशिवं शाकिनीं च षोडशस्वरपूर्वकम् ५४
कण्ठस्थे षोडशदले विशुद्धाख्ये प्रविन्यसेत्
आज्ञाचक्रे परशिवं हाकिनीसंयुतं न्यसेत् ५५

लक्षार्णपूर्वं भ्रूमध्यसंस्थितेऽतिमनोहरे तारादिपञ्चमं न्यासं कुर्यात्सर्वेष्टसिद्धये ५६
अष्टौ वर्गान्स्वरद्वंन्द्वपूर्वकान्
बीजसंयुतान्
ताराद्या न्यासपूर्वाश्च प्रयोज्या
अष्टशक्तयः ५७
ताराथोग्रा महोग्रापि वज्रा काली सरस्वती
कामेश्वरी च चामुण्डा इत्यष्टौ तारिकाः
स्मृताः ५८
ब्रह्मरन्ध्रे ललाटे च भ्रूमध्ये
कण्ठदेशतः
हृदि नाभौ फले मूलाधारे चेताः
क्रमान्न्यसेत् ५९
अङ्गन्यासं ततः कुर्यात्पीठाख्यं
सर्वसिद्धिदम्
आधारे कामरूपाख्यं बीजं
ह्रस्वार्णपूर्वकम् ६०
हृदि जालन्धरं बीजं दीर्घपूर्वं
प्रविन्यसेत्
ललाटे पूर्णगिर्याख्यं कवर्गाद्यं
न्यसेत्सुधीः ६१
उड्डीयानं चवर्गाद्यं केशसन्धौ
प्रविन्यसेत्
कण्ठे तु मथुरापीठं दशम यादिकं न्यसेत् ६२

षोढा न्यासस्तु तारायाः प्रोक्तोऽभीष्टप्रदायकः
हृदि श्रीमदेकजटां तारिणीं शिरसि न्यसेत् ६३
वज्रोदके शिखां पातु उग्रतारां तु वर्मणि महोग्रा वत्सरे नेत्रे
पिङ्गाग्रैकजटास्त्रके ६४
षड्दीर्घयुक्तमायाया एतान्यष्टौ षडङ्गके
अङ्गुष्ठादिष्वङ्गुलीषु पूर्वं विन्यस्य
यत्नतः ६५
तर्जनीमध्यमाभ्यां तु कृत्वा तालत्रयं
ततः
छोटिकामुद्रया कुर्याद्दिग्बन्धं देवतां
स्मरन् ६६
विद्यया तारपुटया व्यापकं सप्तधा चरेत्
उग्रतारां ततो ध्यायेत्सद्यो
वादेऽतिसिद्धिदाम् ६७
लयाब्धावम्बुजन्मस्थां नीलाभां दिव्यभूषणाम्
कम्बुं खड्गं कपालं च नीलाब्जं दधतीं करैः ६८
नागश्रेष्ठालङ्कृताङ्गीं रक्तनेत्रत्रयां स्मरेत् जपेल्लक्षचतुष्कं हि दशांशं रक्तपद्मकैः ६९
हुनेत्क्षीराज्यसम्मिश्रैः शङ्खं

संस्थाप्य सञ्जपेत्
नारीं पश्यन्स्पृशन्गच्छन्महानिशि बलि चरेत् ७०
श्मशाने शून्यसदने देवागारेऽथ निर्जने पर्वते वनमध्ये वा शवमारुह्य मन्त्रवित् ७१
समरे शत्रुनिहतं यद्वा षाण्मासिकं शिशुम् विद्यां साधयतः शीघ्रं साधितैवं प्रसिद्ध्य्ति ७२
मेधा प्रज्ञा प्रभा विद्या
धीवृत्तिस्मृतिबुद्धयः
विश्वेश्वरीति सम्प्रोक्ताः पीठस्य नव
शक्तयः ७३
भृगुमविन्दुसंयुक्तं मेघवर्त्म सरस्वती योगपीठात्मने हार्द्दं पीठस्य मनुरीरितः ७४
दत्त्वानेनासनं मूर्तिं मूलमन्त्रेण कल्पयेत्
पूजयेद्विधिवद्देवीं तद्विधानमथोच्यते ७५
तारो माया भगं ब्रह्मा जटे सूर्यः सदीर्घकम्
यक्षाधिपतये तन्द्री सोपनीतं बलि ततः ७६ गृहयुग्मं शिवा स्वाहा बलिमन्त्रोऽयमीरितः
दद्यान्नित्यं बलि तेन मध्यरात्रे

चतुष्पथे ७७
जलदानादिकं मन्त्रैर्विदध्याद्दशभिस्ततः
ध्रुवो वज्रोदके वर्म फट्सप्तार्णो
जलग्रहे ७८
ताराद्या वह्निजायान्ता माया हि क्षालने
मता
तारो मायाः भृगुः कर्णो विशुद्धं
धर्मवर्मतः ७९
सर्वपापानि शाम्यन्ते छेतो नेत्रयुतं
जलम्
कल्पान्तनयनस्वाहा मन्त्र आचमने मतः ८०
ध्रुवो मणिधरीत्यन्ते वज्रिण्यक्षियुता
मृतिः
खरिविद्यायुग्रिजश्च सर्ववान्ते
बकोऽब्जवान् ८१
कारिण्यन्ते दीर्घवर्म अस्त्रं वह्निप्रियान्तिमः त्रयोविंशतिवर्णात्मा शिखाया बन्धने मनुः ८२
प्रणवो रक्षयुगलं दीर्घवर्मास्त्रठद्वयम्
नवार्णेनामुना मन्त्री
कुर्याद्भूमिविशोधनम् ८३
नारान्ते सर्वविघ्नानुत्सारयेति पदं ततः
हुं फट् स्वाहा गुणेन्द्वर्णो
मनुर्विघ्ननिवारणम् ८४

मायाबीजं जपापुष्पनिभं नाभौ विचिन्तयेत् तदुत्थेनाग्निना देहं दहेत्सार्द्धं
स्वपाप्मना ८५
ताराबीजं सुवर्णाभं चिन्तयेद्धृदि
मन्त्रवित्
पवनेन तदुत्थेन पापभस्म क्षिपेद्भुवि ८६
तुरीयं चन्द्रकुन्दाभं बीजं ध्यात्वा
ललाटतः
तदुत्थसुधयादेहं स्वयं वै देवतानिभम् ८७
अनया भूतशुद्ध्या तु देवी सादृश्यमाप्नुयात्
तारोऽनन्तो भगुः कर्णो पद्मनाभयुतो बली ८८
खे वज्ररेखे क्रोधाख्यं बीजं पावकवल्लभा अमुना द्वादशार्णेन रचयेन्मण्डलं शुभम् ८९
तारो यथागता निद्रा सदृक् षेकभृगुर्विषम्
सदीर्घस्मृतिरौ साक्षौ महाकालो भगान्वितः ९०
क्रोधोऽस्त्र मनुवर्णोऽय मनुः पुष्पादिशोधने
तारः पाशः परा स्वाहा पञ्चार्णश्चित्तशोधने ९१
मनवो दश सम्प्रोक्ता अर्घ्यस्थापनमुच्यते सेन्दुभ्यां मासतो माया भुवं संसृज्य

भूगृहम् ९२
वृतं त्रिकोणसंयुक्तं कुर्यान्मण्डलमन्त्रतः यजेत्तत्राधारशक्तिं वह्निमण्डलमध्यगाम् वह्निमण्डलमभ्यर्च्य महाशङ्खं निधापयेत् ९३
वामकर्णेन्दुयुक्तेन फडन्तेन विहायसा प्रक्षालितं भृगुर्दण्डी
त्रिमूर्तीन्दुयुतं पठेत् ९४
ततोऽचयेन्महाशङ्खं जपन्मन्त्रचतुष्टयम्
दीर्घत्रयान्विता माया काली सृष्टिः
सदीर्घसः ९५
प्रतिमासंयुतं मांसं यवनं हृदयं ततः
एकादशार्णः प्रथमो महाशङ्खार्चने मनुः ९६
हंसो हरिभुजङ्गेशयुक्तो दीर्घत्रयेन्दुयुक्
तारिण्यन्ते कपालाय नमोन्तो द्वादशाक्षरः ९७
स्वं दीर्घत्रयमन्वाढ्यमेषो वामदगन्वितः लोकपालाय हृदयं तृतीयोऽय शिवाक्षरः ९८ मायास्त्रीबीजमर्द्धेन्दुयुतं स्वं स्वर्गखादिमः
पालाय सर्वाधाराय सर्वः सर्वोद्भवस्तथा ९९
सर्वशुद्धिमयश्चेति ङेन्ताः सर्वासुरान्तिकम्

रुधिरा रतिदीर्घा च वायुः शुभ्रानिलःसुरा १००
भाजनाय भगी सत्या विकपालाय हृन्मनुः तुर्यो रसेषु वर्णोऽय महाशङ्खप्रपूजने १०१
नवार्कमण्डलं चेष्ट्वा सलिलं मूलमन्त्रतः प्रपूरयेत्सुधाबुद्ध्या गन्धपुष्पाक्षतादिभिः १०२
! त्रिखण्डां संदर्श्य पूजयेच्चन्द्र
मण्डलम्
वाक् सत्यपद्मागगने
रेफानुग्रहबिन्दुयुक् १०३
मूलमन्त्रो विपद्धंसमनुसर्गसमन्वितम्
अष्टकृत्वोऽमुना मन्त्री
मन्त्रयेत्प्रयतो जलम् १०४
मायया मदिशं क्षिप्त्वा खं योनिं च
प्रदर्शयेत्
तत्र वृत्ताष्टषट्कोणं ध्यात्वा देवीं
विचिन्तयेत् १०५
पूर्वोक्तां पूजयेत्त्वेनां मूलेनाथ प्रतर्पयेत्
तर्जनीमध्यमानामाकनिष्ठाभिर्महेश्वरीम् १०६
साङ्गुष्ठानिश्चतुर्वारं महाशङ्खस्थिते जले
खं रेफमनुविन्द्वाढ्यं

भृगुमन्विन्दुयुक्तया १०७
ध्रुवाद्येन नमोन्तेन तर्प्यादानन्दभैरवम् ततस्तेनार्धतोयेन प्रोक्षेत्पूजनसाधनम् १०८
! प्रदर्श्यापि प्रणमेद्भवतारिणीम् विधानमर्घे संप्रोक्तं सर्वसिद्धिप्रदायकम् १०९
पूर्वोक्ते पूजयेत्पीठे पद्मे षट्कोणकर्णिके
धरागृहावृते रम्ये देवीं रम्योपचारकैः ११०
महीगृहे चतुर्दिक्षु गणेशादीन्प्रपूजयेत्
पाशाङ्कुशौ कपालं च त्रिशूलं दधतं करैः १११
अलङ्कारचयोपेतं गणेशं प्राक्तमर्चयेत्
कपालशूले हस्ताभ्यां दधतं सर्पभूषणम् ११२
स्वयूथवेष्टितं रम्यं बटुकं
दक्षिणेऽचयेत्
असिशूलकपालानि डमरुं दधतं करैः ११३
कृष्णं दिगम्बरं क्रूरं क्षेत्रपालं च
पश्चिमे
कपालं डमरुं पाशं लिङ्गं सम्बिभ्रतीं
करैः ११४
अध्याकन्या रक्तवस्त्रा योगिनीरुत्तरे

यजेत्
अक्षोभ्यं प्रजयेन्मूर्ध्नि देव्या मन्त्रऋषिं शुभम् ११५
अक्षोभ्यं वस्त्रपुष्पं च
प्रतीच्छानलवल्लभा
अक्षोभ्यपूजने मन्त्रः षट्कोणेषु
षडङ्गकम् ११६
वैरोचनं चामिताभं पद्मनाभाभिधं तथा
शङ्खं पाण्डुरसंज्ञं च दिग्दलेषु
प्रपूजयेत् ११७
लाभकां मानकां चैव पाण्डुरां तारकां तथा विदिग्गताब्जपत्रेषु पूजयेदिष्टसिद्धये ११८
बिन्दुनामादिवर्णाद्याः सम्बुद्ध्य्न्तास्तथाभिधाः
व्रजपुष्पं प्रतीच्छाग्निप्रियान्ताः प्रणवादिकाः ११९
वैरोचनादि पूजायां मनवः परिकीर्तिताः भूधरश्चचतुर्द्वार्षु पद्मान्तकयमान्तकौ १२०
विद्यान्तकाभिधः पश्चान्नरान्तक इमान्यजेत्
शक्रादींश्चैव वज्रादीन्प्रजपेत्तदनन्तरम् १२१
एवं सम्पूजयन्देवीं पाण्डित्यं धनमद्भुतम्

पुत्रान्पौत्राञ्छुभां कीर्तिं लभते
जनवश्यताम् १२२
तारो माया श्रीमदेकजटे नीलसरस्वती
महोपतारे देवासः सनेत्रो गदियुग्मकम् १२३
सर्वदेवपिशाकर्मो
दीर्घोग्निर्मरुसान्ग्रस
अभ्रगुर्मम जाड्यं च छेदयद्वितयं रमा १२४
मायास्त्राग्निप्रियान्तोऽय
द्विपञ्चाशल्लिपिर्मनुः
अनेन नित्यं पूजान्तेऽन्वहं दैव्यै बलि
हरेत् १२५
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री प्रयोगान्विदधाति
च
जातमात्रस्य बालस्य दिवसत्रितयादधः १२६
जिह्वायां विलिखेन्मन्त्रं मध्वाज्याभ्यां शलकया
सुवर्णकृतया यद्वा मन्त्री धवलदूर्वया १२७
गतेऽष्टमेऽब्दे बालोऽपि जायते कविरद्भुतम्
तथापरैरजेयोऽपि भूपसङ्घैर्द्धनार्चितः १२८
उपरागे दतानीव नरदारुसरोजले
निर्माय कीलकं तेन तैलमध्वमृतैर्लिखेत् १२९
सरोजिनीदले मन्त्रं

वेष्टयेन्मातृकाक्षरैः
निखाय तदलं कुण्डे चतुरस्रे समेखले १३०
संस्थाप्य पावकं तत्र जुहुयान्मनुनामुना
सहस्रं रक्तपद्मानां
धेनुदुग्धजलाप्लुतम् १३१
होमान्ते विविधैः रत्नैः पलैरपि बलि
हरेत्
बलि मन्त्रेण विधिवद्बलिमन्त्रः
प्रकाश्यते १३२
तारः पद्मे युग तन्द्री वियद्दीर्घं च
लोहितः
अत्रिर्विषभगारूढो वदत्पद्मावतीपदम् १३३
झिण्टीशाढ्योनिलस्वाहा षोडशार्णो बलेर्मनुः
ततो निशीथे च बलि पूर्वोक्तमनुना हरेत् १३४
एवं कृते पण्डितानां स जयी कविराड् भवेत् निवासो भारतीलक्ष्म्योर्जनतारञ्जनक्षमः १३५
शताभिजप्त्या यो मन्त्री रोचनां मस्तके धरेत्
यं यं पश्यति तस्यासौ दासवज्जायते क्षणात् १३६
श्मशानाङ्गारमाश्रित्य पूर्वायां कुजवासरे
तेन मन्त्रेण संवेष्ट्य निबद्धं

रक्ततन्तुभिः १३७
शताभिजप्तं मूलेन निक्षिपेद्वैरिवेश्मनि
उच्चाटयति सप्ताहात्सकुटुम्बान्विरोधिनः
१३८
क्षीराढ्यया निशामन्त्रं लिखित्वा
पौरुषेऽस्थनि
रविवारे निशीथिन्यां सहस्रमभिमन्त्रयेत्
१३९
तत्क्षिप्तं शत्रुसदने मण्डलाद्भ्रंशकं
भवेत्
क्षेत्रे क्षिप्तं
सस्यहान्योजवहृत्तुरमालयेत् १४०
षट्कोणान्तर्लिखेन्मूलं साध्यार्णं
कैशरे स्वरैः
बाह्येऽष्टवर्गयुक्पत्रं
पद्मभूमिपरावृतम् १४१
यन्त्रं भूर्जे
जतुरसैर्लिखेत्पीताम्बरावृतम्
पट्टसूत्रेण सन्नद्धं शिशुकण्ठगतं
ध्रुवम् १४२
भूतभीतिहरं वामबाहौ स्त्रीणां च पुत्रदम्
नृणां दक्षिणबाहुस्थं निर्धनानां
धनप्रदम् १४३
ज्ञानदं ज्ञानमिच्छूनां राज्ञां तु
विजयप्रदम् १४४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे

बृहदुपाख्याने तृतीयपादे यक्षिणीमन्त्रभेदनिरूपणं नाम पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ८५

अथषडशीतितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
सरस्वत्यवतारास्ते कथिताः सिद्धिदा नृणाम्
अथ लक्ष्म्यवतारांस्ते वक्ष्ये
सर्वार्थसिद्धिदान् १
वाणीमन्मथशक्त्याख्यं बीजत्रितयमीरितम्
ऋषिः स्याद्दक्षिणामूर्तिः
पङिक्तश्छन्दः प्रकीर्तितम् २
देवता त्रिपुरा बाला मध्यान्ते
शक्तिबीजके
नाभेरापादमाद्यं तु नाभ्यन्तं
हृदयात्परम् ३
मूर्ध्नो हृदन्तं तार्तीयं क्रमाद्देहेषु
विन्यसेत्
आद्यं वामकरे दक्षकरे तदुभयोः परम् ४
पुनर्बीजत्रयं न्यस्य मूर्ध्नि गुह्ये च
वक्षसि
नव योन्याभिधं न्यासे नवकृत्वो मनुं
न्यसेत् ५
कर्णयोश्चिबुके न्यस्येच्छंखयोर्मुखपङ्कजे

नेत्रयोर्नासिकायां च स्कन्धयोरुदरे तथा ६
न्यसेत्कूर्परयोर्नाभौ जानुनोर्लिङ्गमस्तके
पादयोरपि गुह्ये च पार्श्वयोर्हृदये पुनः ७
स्तनयोः कण्ठदेशे च वामाङ्गादिषु विन्यसेत्
वाग्भवाद्यां रतिं गुह्ये प्रीतिमत्यादिकां हृदि ८
कामबीजादिकान्पश्येद्भ्रूमध्ये तु
मनोभवाम्
पुनर्वागात्मकामाद्यास्तिस्र एव च
विन्यसेत् ९
अमृतेशीं च योगेशीं विश्वयोनिं तृतीयकाम्
मूर्ध्नि वक्त्रे हृदि न्यस्येद्गुह्ये
चरणयोरपि १०
कामेशीं पञ्चबीजाढ्यां स्मरात्पञ्च
न्यसेत्क्रमात्
मायाकामौ च वाग्लक्ष्मी कामेशी
पञ्चबीजकम् ११
मनोभवश्च मकरध्वजकन्दर्पमन्मथाः
कामदेवः स्मरः पञ्च कीर्तिता
न्याससिद्धिदाः १२
शिरःपन्मुखगुह्येषु हृदये बाणदेवताः द्राविण्याद्याः

क्रमान्न्यस्येद्वाणेशीबीजपूर्वकाः १३ द्राद्रीं! क्लींजूंस इति वै बाणेशीबीजकं च कम्
द्राविणी क्षोभिणी वशीकरण्याकर्षणी तथा १४
संमोहनी च बाणानां देवताः पञ्च कीर्तिताः तार्तीयवाग्मध्यगेन कामेन स्यात्षडङ्गकम् १५
षड्दीर्घस्वरयुक्तेन ततो देवीं
विचिन्तयेत्
ध्यायेद्रक्तसरोजस्थां रक्तवस्त्रां
त्रिलोचनाम् १६
उद्यदर्कनिभां विद्यां मालाभयवरोद्वहाम्
लक्षत्रयं जपेन्मन्त्रं दशांशं
किंशुकोद्भवैः १७
पुष्पैर्हयारिजैर्वापि जुहुयान्मधुरान्वितैः
नवयोन्यात्मकं यन्त्रं बहिरष्टदलावृतम् १८
केसरेषु स्वरान्न्यस्येद्वर्गानष्टौ दलेष्वपि
दलाग्रेषु त्रिशूलानि पद्म तु मातृकावृतम् १९
एवं विलिखिते यन्त्रे पीठशक्तीः प्रपूजयेत्
इच्छा ज्ञाना क्रिया चैव कामिनी

कामदायिनी २०
रती रतिप्रिया नन्दा मनोन्मन्यपि चोदिताः
पीठशक्तीरिमा इष्ट्वा पीठं तन्मनुना
दिशेत् २१
व्योमपूर्वे तु तार्तीयं सदाशिवमहापदम्
प्रेतपद्मासनं ङेन्तं नमोन्तः
पीठमन्त्रकः २२
षोडशार्णस्ततो मूर्तौ कॢप्तायां मूलमन्त्रतः
आवाह्य प्रजपेद्देवीमुपचारैः पृथग्विधैः २३
देवीमिष्ट्वा मध्ययोनौ त्रिकोणे रतिपूर्विकाम्
वामकोणे रतिं दक्षे प्रीतिमग्रे मनोभवाम् २४
योन्यन्तर्वह्निकोणादवङ्गान्यग्नेर्विदिक्ष्वपि
मध्ययोनेर्बहिः पूर्वादिषु चाग्रे स्मरानपि २५
वाणदेवीस्तद्वदेव शक्तीरष्टसु योनिषु सुभगाख्या भगा पश्चात्तृतीया भगसर्पिणी २६
भगमाला तथानङ्गा नगाद्या कुसुमापरा अनङ्गमेखलानङ्गमदनेत्यष्टशक्तयः २७ पद्मकेशरगा ब्राह्मी मुखाः पत्रेषु भैरवाः

दीर्घाद्या मातरः पूज्या
ह्रस्वाद्याश्चाष्टभैरवाः २८
दलाग्रेष्वष्टपीठानि कामरूपाख्यमादिमम्
मलयं कोल्लगिर्य्याख्यं चौहाराख्यं
कुलान्तकम् २९
जालन्धरं तथोन्नासं कोटपीठमथाष्टमम्
भूगृहे दशदिक्ष्वर्चेद्धेतुकं
त्रिपुरान्तकम् ३०
वैतालमग्निजिह्वं च कमलान्तकपालिनौ
एकपादं भीमरूपं विमलं हाटकेश्वरम् ३१
शक्राद्यानायुधैः सार्द्धं स्वस्वदिक्षु
समर्चयेत्
तद्बहिर्दिक्षु बटुकं योगिनीं
क्षेत्रनायकम् ३२
गणेशं
विदिशास्वर्चेद्वसून्सूर्याञ्छिवांस्तथा
भूतांश्चेत्थं भजन्बालामीशः
स्याद्धनविद्ययोः ३३
रक्ताम्भोजैर्हुतैर्नार्यो वश्याः स्युः
सर्षपैर्नृपाः
नन्द्यावर्तै राजवृक्षैः कुन्दैः
पाटलचम्पकैः ३४
पुष्पैर्बिल्वफलैर्वापि होमाल्लक्ष्मीः स्थिरा भवेत्
अपमृत्युं जयेन्मन्त्री गुडूच्या

दुग्धयुक्तया ३५
यथोक्तदूर्वाहोमेन नीरोगायुः समश्नुते
ज्ञानं कवित्वं लभते चन्द्रा
गुरुसुरैर्हुतैः ३६
पलाशपुष्पैर्वाक्सिद्धिरन्नाप्तिश्चान्नहोमतः
सुरभिक्षीरदध्यक्ताँ ल्लाजान्हुत्वा
रुजो जयेत् ३७
रक्तचन्दनकर्पूरकर्चूरागुरुरोचनाः
चन्दनं केशरं मांसीं
क्रमाद्भागैर्नियोजयेत् ३८
भूमिचन्द्रै
कनन्दाब्धिदिक्सप्तनिगमोन्मितैः
श्मशाने कृष्णभूतस्य निशि नीहारपाथसा ३९
कुमार्या पेषयेत्तानि
मन्त्रेणाथाभिमन्त्र्य च
विदद्ध्यात्तिलकं तेन
दर्शनाद्वशयेज्जनान् ४०
गजसिंहादिभूतानि राक्षसाञ्छाकिनीरपि
प्रयोजनानां सिद्ध्यै तु देव्याः शापं
निवर्त्य च ४१
विधायोत्कीलितां पश्चाज्जपमस्य समाचरेत्
यो जपेदादिमे बीजे वराहभृगुपावकान् ४२
मध्यमादौ नभोहंसौ मध्यमान्ते तु पावकम्
आदावन्ते च तार्तीयक्रमात्स्वं
धूम्रकेतनम् ४३

एवं जप्त्वा शतं विद्या शापहीना फलप्रदा यद्वाद्ये चरमे बीजे नैव रेफं वियोजयेत् ४४
शापोद्धारप्रकारोऽन्यो यद्वायं कीर्तितो बुधैः
आद्यमाद्यं हि तार्तीयं कामः कामोऽथ वाग्भवम् ४५
अन्त्यमन्त्यमनङ्गश्च नवार्णः कीर्तितो मनुः
जप्तोऽय शतधा शापं बालाया विनिवर्तयेत् ४६
चैतन्याह्लादिनीमन्त्रौ जप्तौ निष्कीलताकरौ
त्रिस्वराश्चेतनं मन्त्री धरः शान्तिरन्रुगहः ४७
तारादिहृदयान्तः स्यात्काम
आह्लादिनीमनुः
तथा त्रयाणां बीजानां
दीपनैर्मनुभिस्त्रिभिः ४८
सुदीप्तानि विधायादौ जपेत्तानीष्टसिद्धये
वदयुग्मं सदीर्घाम्बु स्मृतिवालावनङ्गतौ ४९
सत्यः सनेत्रो नस्तादृग्वा वाग्वर्णाद्यदीपिनी
क्लिन्ने क्लेदिनि वैकुण्ठो दीर्घं स्वं

सद्यगोन्तिमः ५०
निद्रा सचन्द्रा कुर्वीत शिवार्णा
मध्यदीपिनी
तारो मोक्षं च कुरुते नायं
वर्णास्यदीपिनी ५१
दीपिनीमन्तरा बाला साधितापि न सिद्ध्य्ति वागन्त्यकामान् प्रजयेदरीणां क्षोभहेतवे ५२
कामवागन्त्यबीजानि त्रैलोक्यस्य वशीकृतौ कामान्त्यवाणीबीजानि मुक्तये नियतो जपेत् ५३
पूजारम्भे तु
बालायास्त्रिविधानर्चयेद्गुरून् दिव्यौघश्चैव सिद्धौघो मानवौघ इति त्रिधा ५४
परप्रकाशः परमेशानः परशिवस्तथा कामेश्वरस्ततो मोक्षः षष्ठः कामोऽमृतोऽनतिमः ५५
एते सप्तैव दिव्यौघा आनन्दपदपश्चिमाः ईशानाख्यस्तत्पुरुषोऽघोराख्यो वामदेवकः ५६
सद्योजात इमे पञ्च सिद्धौघाख्याः स्मृता मुने
मानवौघाः परिज्ञेयाः स्वगुरोः सम्प्रदायतः ५७
नवयोन्यात्मके यन्त्रे

विलिखेन्मध्ययोनितः
प्रादक्षिण्येन बीजानि त्रिवारं साधकोत्तमः ५८
त्रींस्त्रीन्वर्णांस्तु गायत्र्या
अष्टपत्रेषु संलिखेत्
बहिर्मातृकयाऽवेष्ट्य
तद्बहिर्भूपुरद्वयम् ५९
कामबीजलसत्कोण व्यतिभिन्नं परस्परम् पत्रे त्रैपुरमाख्यातं जपसम्पातसाधितम् ६०
बाहुना विधृते दद्याद्धनं कीर्तिं सुखं
सुतान्
कामान्ते त्रिपुरा देवी विद्महे कविषं
महिम् ६१
बकः खड्गी समारूढः सनेत्रोऽग्निश्च धीमहि
तत्र क्लिन्ने प्रचोदान्ते यादित्येषा
प्रकीर्तिता ६२
गायत्रीत्रैपुरा सर्वसिद्धिदा सुरसेविता अथ लक्ष्म्यवतारोऽन्य कीर्त्यते सिद्धिदो
नृणाम् ६३
वेदादिर्गिरिजा पद्मा मन्मथो हृदयं भृगुः
भगवति माहेश्वरी ङेन्तेऽन्नपूर्णे
दहनाङ्गना ६४
प्रोक्ता विंशतिवर्णेयं विद्या स्याद्द्रुहिणो मुनिः धृतिश्छन्दोऽन्नपूर्णेशी देवता

परिकीर्तिता ६५
षड्दीर्घाढ्येन हृल्लेखाबीजेन स्यात्षडङ्गकम् मुखनासाक्षिकर्णांसगुदेषु नवसु न्यसेत् ६६
पदानि नव तद्वर्णसङ्ख्येदानीमुदीर्यते भूमिचन्द्रधरैकाक्षिवेदाब्धियुगबाहुभिः ६७
पदसङ्ख्यामिता वर्णैस्ततो ध्यायेत्सुरेश्वरीम्
स्वर्णाभाङ्गां त्रिनयनां
वस्त्रालङ्कारशोभिताम् ६८
भूरमासंयुतां देवीं
स्वर्णामत्रकराम्बुजाम्
लक्षं जपोऽयुतं होमो घृताक्तचरुणा तथा ६९
जयादिनवशक्त्याढ्ये पीठे पूजा समीरिता
त्रिकोणा वेदपत्राष्टपत्रषोडशपत्रके ७०
भूपुरेण युते यन्त्रे प्रदद्यान्मायया
मनुम्
अग्न्यादिकोणत्रितये शिववाराहमाधवान् ७१
अर्चयेत्स्वस्वमन्त्रैस्तु प्रोच्यन्ते मनवस्तु ते
प्रणवो मनुचन्द्राढ्यं गगनं हृदयं शिवा ७२
मारुतः शिवमन्त्रोऽय सप्तार्णः शिवपूजने वाराहनारायणयोर्मंत्रो पूर्वमुदीरयेत्

७३
षडङ्गानि ततोऽभ्यर्च्य वामे दक्षे धरां रमाम्
यजेत्स्वस्वमनुभ्यां तु तावुच्येते
मुनीश्वर ७४
अन्नं मह्यन्नमित्युक्त्वा मे
देह्यन्नाधिपोर्णकाः
नयेममन्नं प्राणान्ते दापयानलसुन्दरी ७५
द्वाविंशत्यक्षरो मन्त्रो भूमीष्टौ
भूमिसम्पुटः
लक्ष्मीष्टौ श्रीपुटो विप्र
स्मृतिर्लभनुचन्द्रयुक् ७६
भुवो बीजमिति प्रोक्तं श्रीबीजं
प्रागुदाहृतम्
मन्त्रादिस्थचतुर्बीजपूर्विकाः
परिपूजयेत् ७७
शक्तीश्चतस्रो वेदास्रे परा च भुवनेश्वरी
कमला सुभगा चेति ब्राह्म्याद्या
अष्टपत्रगाः ७८
षोडशारे स्मृते चैव मानदातुष्टिपुष्टयः
प्रीती रतिर्ह्रीः श्रीश्चापि स्वधा
स्वाहा दशम्यथ ७९
ज्योत्स्ना हैमवती छाया पूर्णिमा
संहतिस्तथा
अमावास्येति संपूज्या मन्त्रेशे
प्राणपूर्विका ८०

भूपुरे लोकपालाः स्युस्तदस्त्राणि तदग्रतः
इत्थं जपादिभिः सिद्धे
मन्त्रेऽस्मिन्धनसञ्चयैः ८१
कुबेरसदृशो मन्त्री जायते जनवन्दितः
अथ लक्ष्म्यवतारोऽन्य कीर्त्यते
मुनिसत्तम ८२
प्रणवः शान्तिररुणाक्रियाढ्याचन्द्र भूषिताः
बगलामुखिसर्वान्ते इन्धिकाह्रादिनीयुता ८३
पीताजरायुक्प्रतिष्ठा पुनर्दीर्घोदसंयुता
वाचं मुखं पदं स्तम्भयान्ते जिह्वापदं
वदेत् ८४
कीलयेति च बुद्धिं विनाशयान्ते स्वबीजकम्
तारोऽग्निसुन्दरी मन्त्रो बगलायाः
प्रकीर्तितः ८५
मुनिस्तु नारदश्छदो बृहती बगलामुखी
देवता नेत्रपञ्चेषुनवपञ्चदिगर्णकैः ८६
अङ्गानि कल्पयित्वा च ध्यायेत्पीताम्बरां
ततः
स्वर्णासनस्थां हेमाभां
स्तम्भिनीमिन्दुशेखराम् ८७
दधतीं मुद्गरं पाशं वज्रं च रसनां करैः एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षमयुतं

चम्पकोद्भवैः ८८
कुसुमैर्जुहुयात्पीठे बालायाः
पूजयेदिमाम्
चन्दनागुरुचन्द्राद्यैः पूजार्थं
यन्त्रमालिखेत् ८९
त्रिकोणषड्दलाष्टास्रषोडशारे यजेदिमाम् मङ्गला स्तम्भिनी चैव जृंभिणी मोहिनी तथा
९०
वश्या चला बलाका च भूधरा कल्मषाभिधा
धात्री च कलना कालकर्षिणी भ्रामिकापि च ९१
मंदगापि च भोगस्था भाविका षोडशी स्मृता
भूगृहस्य चतुर्दिक्षु पूर्वादिषु
यजेत्क्रमात् ९२
गणेशं बटुकं चापि योगिनीः क्षेत्रपालकम्
इन्द्रादींश्च ततो बाह्ये
निजायुधसमन्वितान् ९३
इत्थं सिद्धे मनौ मन्त्री
स्तम्भयेद्देवतादिकान्
पीतवस्त्रपदासीनः पीतमाल्यानुलेपनः ९४
पीतपुष्पैर्यजेद्देवीं हरिद्रोत्थस्रजा जपेत्
पीतां ध्यायन्भगवतीं पयोमध्येऽयुतं जपेत् ९५
त्रिमध्वाज्यतिलैर्होमो नॄणां वश्यकरो मतः
मधुरत्रितयाक्तैः स्यादाकर्षो

लवणैर्ध्रुवम् ९६
तैलाभ्यक्तैर्निम्बपत्रैर्होमो
विद्वेषकारकः
ताललोणहरिद्राभिर्द्विषां संस्तम्भनं
भवेत् ९७
आगारधूमं राजीश्च माहिषं गुग्गुलं निशि
श्मशाने पावके हुत्वा नाशयेदचिरादरीन् ९८
गरुतोगृध्रकाकानां कटुतैलं विभीतकम्
गृहधूमं चितावह्नौ हुत्वा
प्रोच्चाटयेद्रिपून् ९९
दूर्वागुडूचीलाजान्यो मधुरत्रितयान्वितान्
जुहोति सोऽखिलान् रोगान् शमयेद्दर्शनादपि
१००
पर्वताग्रे महारण्ये नदीसङ्गे शिवालये
ब्रह्मचर्यरतो लक्षं जपेदखिलसिद्धये १०१
एकवर्णगवीदुग्धं शर्करामधुसंयुतम्
त्रिशतं मन्त्रितं पीतं
हन्याद्विषपराभवम् १०२
श्वेतपालाशकाष्ठेन रचिते रम्यपादुके अलक्तरञ्जिते लक्षं मन्त्रयेन्मनुनामुना १०३
तदारूढः पुमान् गच्छेत्क्षणेन शतयोजनम् पारदं च शिलां तालं पिष्टं मधुसमन्वितम् १०४
मनुना मन्त्रयेल्लक्षं

लिम्पेत्तेनाखिलां तनुम्
अदृश्यः स्यान्नृणामेष आश्चर्य्यं
दृश्यतामिदम् १०५
षट्कोणं विलिखेद्बीजं साध्यनामान्वितं
मनोः
हरितालनिशाचूर्णैरुन्मत्तरससंयुतैः १०६
शेषाक्षरैः समानीतं धरागेहविराजितम्
तद्यन्त्रं स्थापितप्राणं पीतसूत्रेण
वेष्टयेत् १०७
भ्राम्यत् कुलालचक्रस्थां गृहीत्वा
मृत्तिकां तथा
रचयेदृषभं रम्यं यन्त्रं तन्मध्यतः
क्षिपेत् १०८
हरितालेन संलिप्य वृषं प्रत्यहमर्चयेत्
स्तम्भयेद्विद्विषां वाचं गतिं
कार्यपरम्पराम् १०९
आदाय वामहस्तेन प्रेतभूस्थितकर्परम्
अङ्गारेण चितास्थेन तत्र यन्त्रं
समालिखेत् ११०
मन्त्रितं निहितं भूमौ रिपूणां
स्तम्भयेद्गतिम्
प्रेतवस्त्रे लिखेद्यन्त्रं अङ्गारेणैव
तत्पुनः १११
मण्डूकवदने न्यस्येत्पीतसूत्रेण वेष्टितम्
पूजितं पीतपुष्पैस्तद्वाचं

संस्तम्भयेद्द्विषाम् ११२
यद्भूमौ भविता दिव्यं तत्र यन्त्रं
समालिखेत्
मार्जितं तद्द्विषां
पात्रैर्दिव्यस्तम्भनकृद्भवेत् ११३
इन्द्रवारुणिकामूलं सप्तशो मनुमन्त्रितम्
क्षिप्तं जले दिव्यकृतं जलस्तम्भनकारकम् ११४
किं बहूक्त्या साधकेन मन्त्रः सम्यगुपासितः
शत्रूणां गतिबुद्ध्य्दोः स्तम्भनो नात्र संशयः ११५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने पूर्वभागे तृतीयपादे यक्षिणीमन्त्रसाधननिरूपणं नाम षडशीतितमोऽध्यायः ८६

अथसप्ताशीतितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अवतारत्रयं लक्ष्म्याः कथित ते द्विजोत्तम
दुर्गायाश्चाभिधास्यामि सर्वलोकोपकारकान् १
प्रणवः श्रीः शिवायुग्मं वाणीवैरोचनीपदम् वज्राद्यं क्षुधिता सूक्ष्मा मृता

स्वाग्नीन्दुसंयुता २
प्रतिष्ठाप्य शिवा फट् च
स्वाहान्तोऽत्यष्टिवर्णवान्
भैरवोऽस्य मुनिः सम्राट् छन्दो मन्त्रस्य
देवता ३
छिन्नमस्ता रमाबीजं स्वाहा शक्तिरुदीरिता
आं खड्गाय हृदाख्यातमीं खड्गाय
शिरःस्मृतम् ४
ऊं वज्राय शिखा प्रोक्ता एं पाशाय
तनुच्छदम्
औमंकुशाय नेत्रं स्याद्विसर्गो
वसुरक्षयुक् ५
मायायुग्मं चास्त्रमङ्गं मनवः
प्रणवादिकाः
स्वाहान्ताश्चैवमङ्गानि कृत्वा
ध्यायेदथाम्बिकाम् ६
भानुमण्डलसंस्थानां प्रविकीर्णालकं शिरः
छिन्नं स्वकं स्फारमुखं स्वरक्तं
प्रपिबद्गलत् ७
उपरिस्थां रतासक्तरतिमन्मथयोर्निजे
डाकिनीवर्णिनीसख्यौ दृष्ट्वा
मोदभराकुलाम् ८
ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षचतुष्कं
तद्दशांशतः
पालाशैर्बिल्वजैर्वापि जुहुयात्कुसुमैः
फलैः ९

आधारशक्तिमारभ्य परतत्त्वान्तपूजिते पीठे जयाख्या विजया जिता चापि पराजिता १०
नित्या विलासिनी षष्ठी दोन्ग्ध्यघोरा च
मङ्गला
दिक्षु मध्ये च सम्पूज्या नव पीठस्य
शक्तयः ११
सर्वबुद्धिप्रदे वर्णनीये सर्वभृगुः सदृक्
सिद्धिप्रदे डाकिनीये तारो वज्रः सभौतिकः
१२
खड्गीशो रोचनीयेन्ते भगं धेहि नमोन्तकः
तारादिपीठमन्त्रोऽय वेदरामाक्षरो मतः १३
समर्प्यासनमेतेन तत्र सम्पूजेच्छिवाम्
त्रिकोणमध्यषट्कोणपद्मभूपुरमध्यतः १४
बाह्यावरणमारभ्य पूजयेत्प्रतिलोमतः भूपुरे बाह्यभागेषु वज्रादीनि प्रपूजयेत् १५
तदन्तः सुरराजादीन्पूजयेद्धरितां पतीन् भूपुरस्य चतुर्द्वार्षु द्वारपालान्यजेदथ १६ करालविकराख्यावतिकालस्तृतीयकः महाकालश्चतुर्थः स्यादथ पद्मेष्टशक्तयः १७
एकलिगा योगिनी च डाकिनी भैरवी तथा महाभैरवकेन्द्राक्षी त्वसिताङ्गी तु सप्तमी १८

संहारिण्यष्टमी चेति षट्कोणेष्वङ्गमूर्तयः
त्रिकोणगा छिन्नमस्ता पार्श्वयोस्तु सखीद्वयम् १९
डाकिनीवर्णनीसंज्ञं तारावाग्भ्यां
प्रपूजयेत्
एवं पूजादिभिः सिद्धे मन्त्रे मन्त्री
मनोरथान् २०
प्राप्नुयान्निखिलान्सद्यो
दुर्लभांस्तत्प्रसादतः
श्रीपुष्पैर्लभते लक्ष्मीं तत्फलैश्च
समीहितम् २१
वाक् सिद्धिं
मालतीपुष्पैश्चम्पकैर्हवनात्सुखम्
घृताक्तं छागमांसं यो जुहुयात्प्रत्यहं
शतम् २२
मासमेकं तु वशगास्तस्य स्युः
सर्वपार्थिवाः
करवीरसुमैः
श्वेतैर्लक्षसङ्ख्यैर्जुहोतिः यः २३
रोगजालं पराभूय सुखी जीवेच्छतं समाः
रक्तैस्तत्सङ्ख्यया हुत्वा
वशयेन्मन्त्रिणो नृपान् २४
फलैर्हुत्वाप्नुयाल्लक्ष्मीमुदुम्बरपलाशजैः
गोमायुमांसैस्तामेव कवितां पायसान्धसा २५

बन्धूककुसुमैर्भाग्यं कर्णिकारैः समीहितम्
तिलतण्डुलहोमेन वशयेन्निखिलाञ्जनान् २६
नारीरजोभिराकृष्टैर्मृगमांसैः समीहितम्
स्तम्भनं माहिषैर्मांसैः पङ्कजैः
सघृतैरपि २७
चिताग्नौ
परभृत्पक्षैर्जुर्हुयादरिमृत्यवे
उन्मत्तकाष्ठदीप्तेऽग्नौ तत्फलं
वायसच्छदैः २८
द्यूते वने नृपद्वारे समरे वैरि सङ्कटे
विजयं लभते मन्त्री ध्यायन्देवी
जपन्मनुम् २९
भुक्त्यै मुक्त्यै सितां ध्यायेदुच्चाटे
नीलरोचिषम्
रक्तां वश्ये मृतौ धूम्रां स्तम्भने
कनकप्रभाम् ३०
निशि दद्याद्बलि तस्यै सिद्धये मदिरादिना
गोपनीयः प्रयोगोऽय प्रोच्यते
सर्वसिद्धिदः ३१
भूताहे कृष्णपक्षस्य मध्यरात्रे तमोघने
स्नात्त्वा रक्ताम्बरधरो
रक्तमाल्यानुलेपनः ३२
आनीय पूजयेन्नारीं छिन्नमस्तास्वरूपिणीम्
सुन्दरीं यौवनाक्रान्तां

नरपञ्चकगामिनीम् ३३
सुस्मितां मुक्तकबरीं
भूषादानप्रतोषिताम्
विवस्त्रां पूजयित्वैनामयुतं
प्रजपेन्मनुम् ३४
बलि दत्त्वा निशां नीत्वा सम्प्रेष्य
धनतोषिताम्
भोजयेद्विविधैरन्नैर्ब्राह्मणान्भोजनादिना ३५
अनेन विधिना लक्ष्मीं
पुत्रान्पौत्रान्धनं यशः
नारीमायुः सुखं धर्ममिष्टं च
समवाप्नुयात् ३६
तस्यां रात्रौ व्रतं कार्यं विद्याकामेन
मन्त्रिणा
मनोरथेषु चान्येषु गच्छेत्तां
प्रजपन्मनुम् ३७
उषस्युत्थाय शय्यायामुपविष्टो जपेच्छतम्
षण्मासाभ्यन्तरे मन्त्री कवित्वेन
जयेत्कविम् ३८
शिवेन कीलिता चेयं तदुत्कीलनमुच्यते
मायां तारपुटां मन्त्री जपेदष्टोत्तरं
शतम् ३९
मन्त्रस्यादौ तथैवति भवेत्सिद्धिप्रदा तु
सा
उदिता छिन्नमस्तेयं कलौ शीघ्रमभीष्टदा ४०

अवतारान्तरं देव्या वच्मि ते मुनिसत्तम ज्ञानामृतारुणा श्वेता क्रोधिनीन्दुसमन्विता ४१ शान्तिस्तथाविधा चापि नीचसर्गान्वितास्तथा
वाग्भवं कामराजाख्यं शक्तिबीजाह्वयं तथा ४२
त्रिभिर्बीजैः पञ्च कूटात्मिका त्रिपुरभैरवी
ऋषिः स्याद्दक्षिणामूर्तिश्छन्दः
पङिक्तरुदीरिता ४३
देवता देशिकैरुक्ता देवी त्रिपुरभैरवी
नाभेराचरणं न्यस्य वाग्भवं
मन्त्रवित्पुनः ४४
हृदयान्नाभिपर्यन्तं कामबीजं
प्रविन्यसेत्
शिरसो हृत्प्रदेशान्तं तार्तीयं
विन्यसेत्ततः ४५
आद्यं द्वितीयं करयोस्तार्तीयमुभयं
न्यसेत्
मूलाधारे हृदि न्यस्य भूयो बीजत्रयं
क्रमात् ४६
नवयोन्यात्मकं न्यासं
कुर्याद्बीजैस्त्रिभिः पुनः
बालोदितप्रकारेण मूर्तिन्यासमथाचरेत् ४७
स्वस्वबीजादिकं पूर्वं

मूर्ध्नीशानमनोभवम्
न्यसेद्वक्त्रे तत्पुरुषं
मकरध्वजमात्मवित् ४८
हृद्यघोरकुमारादिकन्दर्प्पं तदनंतरम्
गुह्यदेशे
प्रविन्यस्येद्वामदेवादिमन्मथम् ४९
सद्योजातं कामदेवं पादयोर्विन्यसेत्ततः
ऊर्द्ध्वं प्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु
मुखेषु तान् ५०
प्रविन्यसेद्यथापूर्वं
भृगुर्व्योमाग्निसंस्थितः
सद्यादिपञ्चह्रस्वाद्या बीजमेषां
प्रकीर्तितम् ५१
षड्दीर्घयुक्तेनाद्येन बीजेनाङ्गक्रिया
मता
पञ्चबाणांस्ततो न्यस्येन्मन्त्री
त्रैलोक्यमोहनान् ५२
द्रामाद्यां द्राविणीं मूर्ध्नि द्रा
माद्यां क्षोभणीं पदे
क्लींवशीकरणीं वक्त्रे गुह्ये ब्लं
बीजपूर्विकाम् ५३
आकर्षणीं हृदि पुनः सर्वान्तभृगुसंस्थिताम्
सम्मोहनीं क्रमादेवं बाणन्यासोऽयमीरितः ५४
भालभ्रूमध्यवदने घण्टिकाकण्ठहृत्सु च

नाभ्यधिष्ठानयोः पञ्च ताराद्याः
सुभगादिकाः ५५
मस्तकावधि नाभेश्च मन्त्रिणा सुभगाभगा
भगसर्पिण्यथ परा भगमालिन्यनन्तरम् ५६
अनङ्गानङ्गकुसुमा भूयश्चानङ्गमेखला
अनङ्गमदना सर्वा मदविभ्रममन्थराः ५७
प्रधानदेवता वर्णभूषणाद्यैरलङ्कृताः अक्षस्रक्पुस्तकाभीतिवरदाढ्यकराम्बुजाः ५८
वाक्कामब्लं स्त्रीं सरान्ते ताराः पञ्च
प्रकीर्तिताः
ततः कुर्याद्भूषणाख्यं न्यासमुक्तदिशा
मुने ५९
एवं न्यस्तशरीरोऽसौ
ध्यायेत्त्रिपुरभैरवीम्
सहस्रभानुसंकाशामरुणक्षौमवाससीम् ६०
शिरोमालामसृग्लिप्तस्तनीं जपवटीं करैः विद्यामभीतिं च वरं दधतीं त्रीक्षणाननाम् ६१
दीक्षां प्राप्य जपेन्मन्त्रं
तत्त्वलक्षं जितेन्द्रियः पुष्पैर्भानुसहस्राणि
जुहुयाद्ब्रह्मवृक्षजैः ६२
त्रिमध्वक्तैः प्रसूनैर्वा
करवीरसमुद्भवैः
पद्मं वसुदलोपेतं नवयोन्यष्टकर्णिकम् ६३

इच्छादिशक्तिभिर्युक्तं भैरव्याः पीठमर्चयेत्
इच्छा ज्ञाना क्रिया पश्चात्कामिनी
कामदायिनी ६४
रतिप्रिया मदानन्दा नवमी स्यान्मनोन्मनी
वरदाभयधारिण्यः सम्प्रोक्ता नव शक्तयः ६५
वाग्भवं लोहितो रायै श्रीकण्ठो
लोहितोऽनलः
दीर्घवान्यै परा पश्चादपरायौ हसौ युतः ६६
सदाशिवमहाप्रेतङेन्तं पद्मासनं नमः
अनेन मनुना दद्यादासनं श्रीगुरुक्रमम् ६७
प्राङ्मध्ययोन्यन्तराले
पूजयेत्कल्पयेत्ततः
पञ्चभिः प्रणवैर्मूर्तिं तस्यामावाह्य
देवताम् ६८
पूजयेदागमोक्तेन विधानेन समाहितः
तारावाक्छक्तिकमला हसखूफ्रें हसौः
स्मृताः ६९
वामकोणे यजेद्देव्या रतिमिन्दुसमप्रभाम् सृणिपाशधरां सौम्यां मदविभ्रमविह्वलाम् ७०
प्रीतिं दक्षिणकोणस्थां तप्त काञ्चनसन्निभाम्
अङ्कुशं प्रणतं दोर्भ्यां धारयन्तीं समर्चयेत् ७१
अग्रे मनोभवां रक्तां

रक्तपुष्पाद्यलङ्कृताम् इक्षुकार्मुकपुष्पेषुधारिणीं सस्मिताननाम् ७२
अङ्गान्यभ्यर्चयेत्पश्चाद्यथापूर्वं
विधानवित्
दिक्ष्वग्रे च निजैर्मन्त्रैः
पूजयेद्बाणदेवताः ७३
हस्ताब्जैर्धृतपुष्पेषु प्रणामामृतसप्रभाः अष्टयोनिष्वष्टशक्तीः पूजयेत्सुभगादिकाः ७४
मातरो भैरवाङ्कस्था मदविभ्रमविह्वलाः अष्टपत्रेषु सम्पूज्या यथावत्कुसुमादिभिः ७५
लोकपालांस्ततो दिक्षु तेषामस्त्राणि
तद्बहिः
पूर्वजन्मकृतैः पुण्यैर्ज्ञात्वैनां
परदेवताम् ७६
यो भजेदुक्तमार्गेण स भवेत्सम्पदां पदम्
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री
साधयेदिष्टमात्मनः ७७
जुहुयादरुणाम्भोजैरदोषैर्मधुराप्लुतैः
लक्षसङ्ख्यं तदर्द्धं वा प्रत्यहं
भोजयेद्द्विजान् ७८
वनिता युवती रम्याः प्रीणयेद्देवताधिया होमान्ते

धनधान्याद्यैस्तोषयेद्गुरुमात्मनः ७९
एवं कृते जगद्वश्यो रमाया भवनं भवेत्
रक्तोत्पलैस्त्रिमध्वक्तैररुणैर्वा
हयारिजैः ८०
पुष्पैः पयोन्नैः सघृतैर्होमाद्विश्वं
वशं नयेत्
वाक्सिद्धिं लभते मन्त्री
पलाशकुसुमैर्हुतैः ८१
कर्पूरागुरुसंयुक्तं गुग्गुलं जुहुयात्सुधीः
ज्ञानं दिव्यमवाप्नोति तेनैव स भवेत्कविः ८२
क्षीराक्तैरमृताखण्डैर्होमःसर्वापमृत्युजित्
दूर्वाभिरायुषे होमः क्षीराक्ताभिर्दिनत्रयम् ८३
गिरिकर्णीभवैः
पुष्पैर्ब्राह्मणान्वशयेद्धुतैः
कह्लारैः पार्थिवान्पुष्पैस्तद्वधूः
कर्णिकारजैः ८४
मल्लिकाकुसुमैर्हुत्वा राजपुत्रान्वशं
नयेत्
कोरण्टकुसुमैर्वैश्यान्वृषलान्पाटलोद्भवैः ८५
अनुलोमां
विलोमान्तस्थितसाध्याह्वयान्वितम्

मन्त्रमुच्चार्य जुहुयान्मन्त्री
मधुरलोलितैः ८६
सर्षपैर्मधुसम्मिश्रैर्वशयेत्पार्थिवान् क्षणात्
अनेनैव विधानेन तत्पत्नीस्तत्सुतानपि ८७
जातिबिल्वभवैः पुष्पैर्मधुरत्रयसंयुतैः
नरनारीनरपतीन्होमेन वशयेत्क्रमात् ८८
मालतीबकुलोद्भूतैः पुष्पैश्चन्दनलोलितैः जुहुयात्कवितां मन्त्री लभते वत्सरान्तरे ८९
मधुरत्रयसंयुक्तैः फलैर्बिल्वसमुद्भवैः
जुहुयाद्वशयेल्लोकं श्रियं प्राप्नोति वाञ्छिताम् ९०
साज्यमन्नं
प्रजुहुयाद्भवेदन्नसमृद्धिमान्
कस्तूरीकुङ्कुमोपेतं कर्पूरं
जुहुयाद्वशी ९१
कन्दर्पादधिकं सद्यः सौन्दर्यमधिगच्छति
लाजान्प्रजुहुयान्मन्त्री
दधिक्षीरमधुप्लुतान् ९२
विजित्य रोगानखिलान्स जीवेच्छरदां शतम्
पादद्वयं मलयजं पादं कुङ्कुमकेसरम् ९३
पादं गोरोचनान्तानि त्रीणि पिष्ट्वा
हिमाम्भसा
विदध्यात्तिलकं भाले
यान्पश्येद्यैर्विलोक्यते ९४

यान्स्पृशेत्स्पृश्यते यैर्वा वश्याः स्युस्तस्य तेऽचिरात्
कर्पूरकपिचोराणि समभागानि कल्पयेत् ९५
चतुर्भुजा जटामांसी तावती रोचना मता
कुङ्कुमं समभागं स्याद्दिग्भावं चन्दनं
मतम् ९६
अगुरुर्नवभागं स्यादिति भागक्रमेण च
हिमाद्भिः कन्यया पिष्टमेतत्सर्वं
सुसाधितम् ९७
आदाय तिलकं भाले
कुर्य्याद्भूमिपतीन्नरान्
वनिता मदगर्वाढ्या
मदोन्मत्तान्मतङ्गजान् ९८
सिंहव्याघ्रान्महासर्पान्भूतवेतालराक्षसान्
दर्शनादेव वशयेत्तिलकं धारयन्नरः ९९
इत्येषा भैरवी प्रोक्ता ह्यवतारान्तरं
शृणु
वाङ्माया कमला तारो नमोन्ते भगवत्यथ १००
श्रीमातङ्गेश्वरि वदेत्सर्वजनमनोहरि सर्वादिसुखराज्यन्ते सर्वादिसुखरञ्जनी १०१
सर्वराजवशं पश्चात्करिसर्वपदं वदेत् स्त्रीपुरुषवशं सृष्टिविद्याक्रोधिनिकान्विता १०२ सर्वं दुष्टमृगवशं करिसर्वपदं ततः

सर्वसत्त्ववशङ्करि सर्वलोकं ततः परम् १०३
अमुकं मे वशं पश्चादानयानलसुन्दरी
अष्टाशीत्यक्षरो मन्त्रो मुन्याद्या
भैरवीगताः १०४
न्यासान्मन्त्री तनौ
कुर्याद्वक्ष्यमाणान्यथाक्रमम्
शिरोललाटभ्रूमध्ये तालुकण्ठगलोरसि १०५
अनाहते भुजद्वन्द्वे जठरे नाभिमण्डले
स्वाधिष्ठाने गुप्तदेशे
पादयोर्दक्षवामयोः १०६
मूलाधारे गुदे न्यस्येत्पदान्यष्टादश क्रमात्
गुणैकद्विचतुःषड्भिर्वसुपर्वनवाष्टभिः १०७
नन्दपङ्क्त्यष्टवेदाग्निचन्द्र युग्मगुणाक्षिभिः
यदुकॢप्तिरियं प्रोक्ता
मन्त्रवर्णैर्यथाक्रमम् १०८
रत्याद्या मूलहृदयभ्रूमध्येषु विचक्षणः
वाक्शक्तिलक्ष्मीबीजाद्या मातङ्ग्यन्ताः
प्रविन्यसेत् १०९
शिरोवदनहृद्गुह्यपादेषु विधिना न्यसेत्
हृल्लेखां गगनां रक्तां भूयो मन्त्री
करालिकाम् ११०
महोच्छुष्मां स्वनामादिवर्णबीजपुरः सराः मातङ्ग्यन्ताः षडङ्गानि ततः कुर्वीत

साधकः १११
वर्णैश्चतुर्विंशतिभिर्हृत्त्रयोदशभिः
शिरः
शिखाष्टादशभिः प्रोक्ता वर्म
तावद्भिरक्षरैः ११२
स्यात्त्रयोदशभिर्नेत्रं
द्वाभ्यामस्त्रं प्रकीर्तितम्
बाणन्यासं ततः
कुर्याद्भैरवीप्रोक्तवर्त्मना ११३
मातङ्गीपदयोश्चान्यं मन्मथान्वदनांशयोः
पार्श्वकट्योर्नाभिदेशे कटिपार्श्वांशके
पुनः ११४
बीजत्रयादिकान्मन्त्री मन्मथं मकरध्वजम् मदनं पुष्पधन्वानं पञ्चमं कुसुमायुधम् ११५
षष्ठं कन्दर्पनामानं मनोभवरतिप्रियौ
मातङ्ग्यन्तास्ततो
न्यस्येत्स्थानेष्वेतेषु मन्त्रवित् ११६
कुसुमा मेखला चैव मदना मदनातुरा
मदनवेगा सम्भवा च भुवनपालेन्दुरेखिका ११७
अनङ्गपदपूर्वाश्च मातङ्ग्यन्ताः
समीरिताः
विन्यस्तव्यास्ततो मूलेऽधिष्ठाने
मणिपूरके ११८
हृत्कण्ठास्ये भ्रुवोर्मध्ये मस्तके चापि मत्रिणा

आद्ये लक्ष्मीसरस्वत्यौ रतिः प्रीतिश्च कृत्तिका ११९
शान्तिः पुष्टिः पुनस्तुष्टिर्मातङ्गी
पदशेखरा
मूलमन्त्रं पृथङ्न्यस्येन्निजमूर्द्धनि
मन्त्रवित् १२०
आधारदेशेऽधिष्ठाने नाभौ पश्चादनाहते
कण्ठदेशे भ्रुवोर्मध्ये बिन्दौ भूयः कला
पदोः १२१
निरोधिकायामर्धैन्दुनादे नादान्तयोः पुनः
उन्नतांसेषु वक्त्रे च ध्रुवमण्डलके शिवे १२२
मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यस्येद्वामां ज्येष्ठमतः परम्
! प्रशान्तां श्रद्धाख्यां पुनर्माहेश्वरीमथ १२३
क्रियाशक्तिं सुलक्ष्मीं च सृष्टिं
संज्ञां च मोहिनीम्
प्रमथाश्वासिनीं विद्युल्लतां
चिच्छक्तिमप्यथ १२४
ततश्च सुन्दरीं निन्दां नन्दबुद्धिमिमाः क्रमात्
शिरोभालहृदाधारेष्वेता बीजत्रयाधिकाः १२५
मातङ्ग्याद्याः

प्रविन्यस्येद्यथावद्देशिकोत्तमः मातङ्गीं महदाद्यां तां
महालक्ष्मीपदादिकाम् १२६
सिद्धलक्ष्मीपदाद्यां च मूलमाधारमण्डलम्
न्यसेत्तेनैव कुर्वीत व्यापकं
देशिकोत्तमः १२७
एवं न्यस्तशरीरोऽसौ
चिन्तयेन्मन्त्रदेवताम्
श्यामां शुकोक्तिं शृण्वन्तीं
न्यस्तैकाङिघ्रशिरोरुहाम् १२८
शशिखण्डधरां वीणां वादयन्तीं मधून्मदाम् रक्तांशुकां च कह्लारमालाशोभितचूलिकाम् १२९
शङ्खपत्रां तु मातङ्गीं चित्रकोद्भासिमस्तकाम्
अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं तद्दशांशं मधूकजैः १३०
पुष्पैस्त्रिमधुरोपेतैर्जुहुयान्मन्त्रसिद्धये
त्रिकोणकर्णिकं पद्ममष्टपत्रं
प्रकल्पयेत् १३१
अष्टपत्रावृतं बाह्ये वृतं षोडशभिर्दलैः
चतुरस्रीकृतं बाह्ये कान्त्या
दृष्टिमनोहरम् १३२
एतस्मिन्पूजयेत्पीठे नवशक्तीः क्रमादिमाः

विभूतिपूर्वाः पूर्वोक्ता
मातङ्गीपदपश्चिमाः १३३
सर्वान्ते शक्तिकमलासनाय नम इत्यथ
वाक्सत्यलक्ष्मी बीजाद्यउक्तः पीठार्चने
मनुः १३४
मूलेन मूर्तिं सङ्कल्प्य तस्यामावाह्य
देवताम्
अर्चयेद्विधिनानेन वक्ष्यमाणेन
मन्त्रवित् १३५
रत्याद्यास्त्रिषु कोणेषु
पूजयेत्पूर्ववत्सुधीः
हृहृल्लेखाः पञ्चपूज्या मध्ये दिक्षु च
मन्त्रिणा १३६
पाशाङ्कुशाभयाभीष्टधारिण्यो भूतसप्रभाः
अङ्गानि पूजयेत्पश्चाद्यथापूर्वं
विधानवित् १३७
बाणानभ्यर्चयेद्दिक्षु पञ्चमं पुरतो यजेत्
दलमध्येऽथ सम्पूज्या अनङ्गकुसुमादिकाः १३८
पाशाङ्कुशाभयाभीष्टधारिण्योऽरुणविग्रहाः
पत्राग्रेषु पुनः पूज्या लक्ष्म्याद्या वल्लकीकराः १३९
बहिरष्टदलेष्वर्च्या मन्मथाद्या मदोद्धताः

अपराङ्गा निषङ्गाद्याः पुष्पास्त्रेषुधनुर्द्धराः १४०
पत्रस्था मातरः पूज्या ब्राह्म्याद्याः
प्रोक्तलक्षणाः
तदग्रेष्वर्चयेद्विद्वानसिताङ्गादिभैरवान् १४१
पुनः षोडश पत्रेषु पूज्याः षोडश शक्तयः
वामाद्याः कलवीणाभिर्गायन्त्यः
श्यामविग्रहाः १४२
चतुरस्रे चतुर्दिक्षु चतस्रः पूजयेत्पुनः
मातङ्ग्याद्या मदोन्मत्ता
वीणोल्लसितपाणयः १४३
आग्नेयकोणे विघ्नेशं दुर्गां नैशाचरे
यजेत्
वायव्ये वटुकान् पश्चादीशाने क्षेत्रपं
यजेत् १४४
लोकपाला बहिः पूज्या वज्राद्यैरायुधैः सह
मन्त्रेऽस्मिन्सन्धिते मन्त्री
साधयेदिष्टमात्मनः १४५
मल्लिकाजातिपुन्नागैर्होमाद्भाग्यालयो
भवेत्
फलैर्बिल्वसमुद्भूतैस्तत्पत्रैर्वा
हुताद्भवेत् १४६
राजपुत्रस्य राज्याप्तिः पङ्कजैः श्रियमाप्नुयात् उत्पलैर्वशयेद्विश्वं

क्षारैर्मध्वाश्रितैः स्त्रियम् १४७
वञ्जुलस्य समिद्धोमो वृष्टिं
वितनुतेऽचिरात्
क्षीराक्तैरमृताखण्डैर्होमान्नाशयति
ज्वरम् १४८
दूर्वाभिरायुराप्नोति
तन्दुलैर्धनवान्भवेत्
कदम्बैर्वश्यमाप्नोति सर्वं
त्रिमधुरप्लुतम् १४९
नन्द्यावर्तभवैः पुष्पैर्होमो
वाक्सिद्धिदायकः
निम्बप्रसूनैर्जुहुयादीप्सितश्रीसमृद्धये १५०
पलाशकुसुमैर्होमात्तेजस्वी जायते नरः चन्दनागुरुकस्तूरीचन्द्रकुङ्कुमरोचनाः
१५१
वश्याय च प्रियत्वाय हुताश्च तिलकीकृताः
निगुडीमूलहोमेन निगडान्मुच्यते नरः १५२
निम्बतैलान्वितैर्लोणैर्होमः
शत्रुविनाशनः
हरिद्राचूर्णसम्मिश्रैर्लवणैः
स्तम्भयेज्जगत् १५३
मातङ्गीसिद्धविद्यैषा प्रोक्ता ते
द्विजसत्तम
अवतारान्तरं भूयो वर्णयामि निशामय १५४
दीपिकाप्रीतिचन्द्राढ्या द्विधा चेद्र

ञ्जिता पुनः
वतिवह्निप्रियामन्त्रो धूमावत्या गजाक्षरः १५५
पिप्पलादो मुनिश्छन्दो निवृद्धूमावतीश्वरी
बीजेन षड्दीर्घजातियुक्तेन परिकल्पयेत् १५६
ततो धूमावतीं
ध्यायेच्छत्रुनिग्रहकारिणीम्
विवर्णां चञ्चलां दुष्टां दीर्घां च
मलिनाम्बराम् १५७
विमुक्तकुन्तलां सूक्ष्मां विधवां
विरलद्विजाम्
कङ्कध्वजरथारूढां प्रलम्बितपयोधराम् १५८
सूर्यहस्तां
निरुक्षाङ्कधृतहस्ताम्बरान्विताम्
प्रवृद्धलोमां तु भृशं
कुटिलाकुटिलेक्षणाम् १५९
क्षुत्पिपासार्दितां नित्यं भयदां
कलहप्रियाम्
एवंविधां तु सञ्चिन्त्य नमः स्वाहा
फडन्तकम् १६०
बीजं साध्योपरि न्यस्य तस्मिन् स्थाप्य शवं जपेत्
अवष्टभ्य शवं शत्रुनाम्नाथ प्रजपेन्मनुम् १६१

सोष्णीषकञ्चुको विद्वान्कृष्णे भूते दिवानिशम्
उपवासी श्मशाने वा विपिने शून्यमन्दिरे १६२
मन्त्रस्य सिद्ध्यै यतवाग्ध्यायन्देवीं निरन्तरम्
सहस्रादूर्द्ध्वतः शत्रुर्ज्वरेण परिगृह्यते १६३
पञ्चगव्येन शान्तिः स्याज्ज्वरस्य पयसापि
वा
मन्त्राद्याक्षरमालिख्य शत्रुनाम ततः
परम् १६४
द्वितीयं मनुवर्णं च शत्रुनामैवमालिखेत् सर्वं मनुदिक्सहस्रजपाच्छवमृतिर्भवेत् १६५
दग्ध्वा कङ्कं श्मशानाग्नौ तद्भस्मादाय मन्त्रवित्
विरोधिनाम्नाष्टशतं जप्तमुच्चाटनं रिपोः १६६
श्मशानभस्मना कृत्वा शवं तस्योपरि न्यसेत्
विरोधिनामसंरुद्धं कृष्णे पक्षे समुच्चरेत् १६७
महिषीक्षीरधूपं च दद्याच्छत्रुविपत्करम् एवं संक्षेपतः प्रोक्तं अवतारचतुष्टयम् १६८

दुर्गाया जगदम्बायाः किं पुनः प्रष्टुमिच्छसि १६९
इति श्रीबृन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहुदुपाख्याने तृतीयपादे दुर्गामन्त्रचतुष्टयवर्णनं नाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ८७

अथाष्टाशीतितमोऽध्यायः
सूत उवाच-
श्रुत्वेत्थं यजनं विप्रा मन्त्रध्यानपुरःसरम्
सर्वासामवताराणां नारदो देवदर्शनः १
सर्वाद्याया जगन्मातुः श्रीराधायाः
समर्चनम्
अवतारकलानां हि पप्रच्छ विनयान्वितः २
नारद उवाच-
धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि जातोऽह
त्वत्प्रसादतः
यज्जगन्मातृमन्त्राणां वैभवं
श्रुतवान्मुने ३
यथा लक्ष्मीमुखानां तु अवताराः प्रकीर्तिताः
तथा राधावताराणां श्रोतुमिच्छामि वैभवम् ४
यत्सङ्ख्याकाश्च यद्रूपा यत्प्रभावा विदांवर

राधावतारास्तान्सत्यं कीर्तयाशेषसिद्धिदान् ५
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य विधेः
सुतः
सनत्कुमारः प्रोवाच ध्यात्वा
राधापदाम्बुजम् ६
सनत्कुमार उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि
रहस्यातिरहस्यकम्
राधावतारचरितं भजतामिष्टिसिद्धिदम् ७
चन्द्रावली च ललिता द्वे सख्यौ सुप्रिये
सदा
मालावतीमुखाष्टानां चन्द्रा
वल्यधिपास्मृता ८
कलावतीमुखाष्टानामीश्वरी ललिता मता
राधाचरणपूजायामुक्ता मालावतीमुखाः ९
ललिताधीश्वरीणां तु नामानि शृणु
साम्प्रतम्
कलावती मधुवती विशाखा श्यामलाभिधा १०
शैव्या वृन्दा श्रीधराख्या
सर्वास्तत्तुल्यविग्रहाः
सुशीलाप्रमुखाश्चान्याः सख्यो
द्वात्रिंशदीरिताः ११
ताः शृणुष्व महाभाग नामतः प्रवदामि ते
सुशीला शशिलेखा च यमुना माधवी रतिः १२
कदम्बमाला कुन्ती च जाह्नवी च स्वयंप्रभा

चन्द्रानना पद्ममुखी सावित्री च
सुधामुखी १३
शुभा पद्मा पारिजाता गौरिणी सर्वमङ्गला
कालिका कमला दुर्गा विरजा भारती सुरा १४
गङ्गा मधुमती चैव सुन्दरी चन्दना सती
अपर्णा मनसानन्दा द्वात्रिंशद्रा
धिकाप्रियाः १५
कदाचिल्ललिता देवी पुंरूपा कृष्णविग्रहा ससर्ज षोडशकलास्ताः सर्वास्तत्समप्रभाः १६
तासां मन्त्रं तथा ध्यानं यन्त्रार्चादिक्रमं तथा
वर्णये सर्वतन्त्रेषु रहस्यं मुनिसत्तम १७
वातो मरुच्चाग्निवह्नी धराक्ष्मे जलचारिणी
विमुखं चरशुचिविभू वनस्वशक्तयः स्वराः १८
प्राणस्तेजः स्थिरा वायुर्वायुश्चापि
प्रभा तथा
ज्यकुमभ्रं तथा नादो दावकः पाथ इत्यथ १९
व्योमरयः शिखी गोत्रा तोयं शून्यजवी
द्युतिः
भूमी रसो नमो व्याप्तं दाहश्चापि रसाम्बु
च २०
वियत्स्पर्शश्च हृद्धंसहलाग्रासो हलात्मिकाः

चन्द्रावली च ललिता हंसेला नायके मते २१
ग्रासस्थिता स्वयं राधा स्वयं
शक्तिस्वरूपिणी
शेषास्तु षोडशकला द्वात्रिंशत्तत्कलाः
स्मृताः २२
वाङ्मयं निखिलं व्याप्तमाभिरेव मुनीश्वर
ललिताप्रमुखाणां तु षोडशीत्वमुपागता २३
श्रीराधा सुन्दरी देवी तान्त्रिकैः परिकीर्त्यते
कुरुकुल्ला च वाराही चन्द्रालिललिते उभे २४
संभूते मन्त्रवर्गं तेऽभिधास्येऽह यथातथम्
हृत्प्राणेलाहंसदाहवह्निस्वैर्ललितेरिता २५
त्रिविधा हंसभेदेव शृणु तां च यथाक्रमम्
हंसाद्ययाऽद्या मध्या
स्यादादिमध्यस्थहंसया २६
तृतीया प्रकृतिः सैव तुर्या
तैरन्त्यमायया
आसु तुर्याभवन्मुक्त्यै तिस्रोऽन्या
स्युश्च सम्पदे २७
इति त्रिपुरसुन्दर्या विद्या सम्यक्समीरिता दाहभूमीरसाक्ष्मास्वैर्वशिनीबीजमीरितम् २८

प्राणो रसाशक्तियुतः कामेश्वर्यक्षरं महत्
शून्यमम्बुरसावह्निस्वयोगान् मोहनीमनुः २९
व्याप्तं रसाक्ष्मास्वयुतं विमलाबीजमीरितम् ज्यानभोदाहवह्निस्वयोगैः स्यादरुणामनुः ३०
जयिन्यास्तु समुद्दिष्टः सर्वत्र जयदायकः कं नभोदाहसहितं व्याप्तक्ष्मास्वयुतं मनुः ३१
सर्वेश्वर्याः समाख्यातः सर्वसिद्धिकरः
परः
ग्रासो नभोदाहवह्निस्वैर्युक्तः
कौलिनीमनुः ३२
एतैर्मनुभिरष्टाभिः
शक्तिभिर्वर्गसंयुतैः
वाग्देवतान्तैर्न्यासः स्याद्येन
देव्यात्मको भवेत् ३३
रन्ध्रे भाले तथाज्ञायां गले हृदि तथा
न्यसेत्
नाभावाधारके पादद्वये मूलाग्रकावधि ३४
षड्दीर्घाढ्येन बीजेन कुर्याच्चैव
षडङ्गकम्
लोहितां ललितां बाणचापपाशसृणीः करैः ३५
दधानां कामराजाङ्के यन्त्रितां मुदितां

स्मरेत्
मध्यस्थदेवी त्वेकैव षोडशाकारतः स्थिता ३६
यतस्तस्मात्तनौ तस्यास्त्वन्याः पञ्चदशार्चयेत्
ऋषिः शिवश्छन्द उक्ता देवता ललितादिकाः ३७
सर्वासामपि नित्यानामावृतीर्नामसञ्चये
पटले तु प्रयोगांश्च वक्ष्याम्यग्रे
सविस्तरम् ३८
अथ षोडशनित्यासु द्वितीया या समीरिता
कामेश्वरीति तां सर्वकामदां शृणु नारद ३९
शुचिः स्वेन युतस्त्वाद्यो ललिता
सयाद्द्वितीयकः
शून्यमग्नियुतं पश्चाद्रयोव्याप्तेन
संयुतम् ४०
प्राणो रसाग्निसहितः शून्ययुग्मं
चरान्वितम्
नभोगोत्रा पुनश्चैषां दाहेन समयोजिता ४१
अंबु स्याच्चरसंयुक्तं नवशक्तियुतं च
हृत्
एषा कामेश्वरी नित्या कामदैकादशाक्षरी ४२
मूलविद्याक्षरैरेव कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात्
एकेन हृदयं शीर्षं तावताथो द्वयं द्वयात् ४३

चतुर्भिर्नयनं तद्वदस्त्रमेकेन कीर्तितम्
दृक्श्रोत्रनासाद्वितये जिह्वाहृन्नाभिगुह्यके ४४
व्यापकत्वेन सवाङ्गे
मूर्द्धादिप्रपदावधि
न्यसेद्विद्याक्षराण्येषु स्थानेषु
तदनन्तरम् ४५
समस्तेन व्यापकं तु कुर्यादुक्तक्रमेण तु
अथ ध्यानं प्रवक्ष्यामि नित्यपूजासु
चोदितम् ४६
येन देवी सुप्रसन्ना ददातीष्टमयत्नतः
बालार्ककोटिसङ्काशां
माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ४७
हारग्रैवेयकाञ्चीभिरूर्मिकानूपुरादिभिःमण्डितां रक्तवसनां रत्नाभरणशोभिताम् ४८
षड्भुजां
त्रीक्षणार्मिन्दुकलाकलितमौलिकाम् पञ्चाष्टषोडशद्वन्द्वषटकोणचतुरस्रगाम् ४९
मन्दस्मितलसद्वक्त्रां दयामन्थरवीक्षणाम्
पाशाङ्कुशौ च पुण्ड्रेक्षुचापं पुष्पशिलीमुखम् ५०
रत्नपात्रं सीधुपूर्णं वरदं बिभ्रतीं करैः

ततः प्रयोगान्कुर्वीत सिद्धे मन्त्रे तु
साधकः ५१
तृतीयामथ वक्ष्यामि नाम्ना तु भगमालिनी
कामेश्वर्यादिरादिः स्याद्र
सश्चापस्थिरारसः ५२
धरायुक्सचरा पश्चात्स्थिरा पश्चाद्रसः
स्मृतः
स्थिराशून्येऽग्निसंयुक्ते रसः
स्यात्तदनन्तरम् ५३
स्थिरा भूसहिता गोत्रा सहादोऽग्निरसः
स्थिरा
नभश्च मरुता युक्तं रसवर्णसमन्वितम् ५४
ततो रसः स्थिरा पश्चान्मरुता सह योजिता
अम्बहंसचरोऽथोक्तो रसोऽथ स्यात्स्थिरा
पुनः ५५
स्थिराधरान्विता हंसो व्याप्तेन च चरेण च
रसः स्थिरा ततो व्याप्तं भूयुतं
शून्यमग्नियुक् ५६
रसः स्थिरा ततः साग्निशून्यं तवियुतो
मरुत्
रयः शून्यं चाग्रियुतं हृदाहंसाच्च
तत्परम् ५७
रसः स्थिराम्बु च वियत्स्वयुतं प्राण एव च दाहोऽग्नियुग्रसस्तस्मास्थिराक्ष्मा दाहसंयुता
सचरः स्वाज्जवीपूर्वविद्या तार्तीयतः

क्रमात् ५८
चतुष्टयमथार्णानां रसस्तदनु च स्थिरा
हृदम्बुयुक् क्ष्मया दाहः सचरः स्याज्जवी
च हृत् ५९
दाहोऽम्बुमरुता युक्तो व्योम्नि
साग्निरसस्तुतः
स्थिरा तु मरुता युक्ता शून्यं
साग्निनभश्चरौ ६०
हंसो व्याप्तमरुद्युक्तः शून्यं
व्याप्तमतोऽम्बु च
दाहो गोत्राचरयुता तथा दाहस्तथा रयः ६१
हृद्धरासहितं दाहरयौ चरसमन्वितौ
रसः स्थिरा ततः प्राणो रसाग्निसहितो
भवेत् ६२
शून्ययुग्मं चरयुतं ततः पूर्वमतः परम्
शून्ययुग्मं च गोत्रा
स्याद्वाहयुक्ताम्बुना चरः ६३
प्राणो रसा चरयुतो गोत्रव्यसिमतः परम्
गोत्रादाहमरुद्युक्ता त्वम्बुन्यासमतो
भवेत् ६४
युक्तोनाम्भश्च भूयुक्तं वाश्चरेण
समन्वितम्
ग्रासो धरायुतः पश्चाद्रसः शक्त्या
समन्वितः ६५
ग्रासो भूसहितो विप्र रसो व्याप्तं ततश्च हृत्

दाहोनाम्बु च हृत्पश्चाद्र
येऽम्बुमरुदन्वितः ६६
शून्यं च केवलं चैव रसश्च सचरस्थिरा
वियदम्बुयुतं दाहस्त्वग्नियुक्सयुतः
शुचिः ६७
भूमी रसाक्ष्मास्वयुता पञ्चैकान्तरिताः
स्थिताः
तदन्तरितबीजानि स्वसंयुक्तानि पञ्च वै ६८
तानि क्रमाज्ज्यासचरो रसो भूश्च नभोयुता
हंसश्चरयुतो द्विः स्यात्ततः प्राणो
रसाग्नियुक् ६९
शून्ययुग्मं चरयुतं
हृद्दाहोम्बुमरुद्युतः
व्योमाग्निसहितं पश्चाद्रसश्च मरुता
स्थिरा ७०
शून्यं साग्निनभश्चैव चरेण सहितं तथा
अम्बु पश्चाद्वियत्तस्मान्नभश्च
मरुदन्वितम् ७१
शून्यं व्याप्तं च दद्युक्तं रयदाहस्ववह्निभिः
हंसः सदाहोम्बुरसा चरस्वैः संयुतो भवेत् ७२
हंसः
सदाहवह्निस्वैर्युक्तमन्त्यमुदीरितम् सप्तत्रिंशच्छतार्णैः स्यान्नित्या सौभगमालिनी ७३

अङ्गानि मन्त्रवर्णैः स्युराद्येन हृदुदीरितम्
ततश्चतुर्भिः शीर्षं स्याच्छिखात्रिभिरुदीरिता ७४
गुणवेदाक्षरैः शेषाण्यङ्गानि षडिति
क्रमात्
अरुणामरुणाकल्पां सुन्दरीं
सुस्मिताननाम् ७५
त्रिनेत्रां बाहुभिः षड्भिरुपेतां
कमलासनाम्
कह्लारपाशपुण्ड्रेक्षुकोदण्डान्वामबाहुभिः ७६
दधानां दक्षिणैः पद्ममङ्कुशं पुष्पसायकम्
तथाविधाभिः परितो युतां शक्तिगणैः
स्तुतैः ७७
अक्षरोक्ताभिरन्याभिः
स्मरोन्मादमदात्मभिः
एषा तृतीया कथिता वनिता जनमोहिनी ७८
चतुर्थी शृणु विप्रेन्द्र
नित्यक्लिन्नासमाह्वयाम्
हंसस्तु दाहवह्निस्वैर्युक्तः
प्रथममुच्यते ७९
कामेश्वर्यास्तृतीयादिवर्णानामष्टकं
भवेत्
हृदम्बुमरुता युक्तः स एवैकादशाक्षरः ८०
कादशाक्षरी चेयं विद्यार्णैरङ्गकल्पनम्

आद्येन मन्त्रवर्णेन हृदयं समुदीरितम् ८१
द्वाभ्यां द्वाभ्यां तु शेषाणि अङ्गानि
परिकल्पयेत्
न्यसेदङ्गुष्ठमूलादिकनिष्ठाग्रान्तमूर्द्ध्वगम् ८२
शेषं तद्वलये न्यस्य हृद्दृक्छ्रोत्रे
नसोर्द्वयोः
त्वचि ध्वजे च पायौ च
पादयोरर्णकान्न्यसेत् ८३
अरुणामरुणाकल्पामरुणांशुकधारिणीम्
अरुणस्रग्विलेपां तां
चारुस्मेरमुखाम्बुजाम् ८४
नेत्रत्रयोल्लसद्वक्त्रां भाले घर्माम्बुमौक्तिके
विराजमानां मुकुटलसदर्द्धेन्दुशेखराम् ८५
चतुर्भिर्बाहुभिः पाशमङ्कुशं पानपात्रकम्
अभयं बिभ्रतीं पद्ममध्यासीनां मदालसाम् ८६
ध्यात्वैवं पूजयेन्नित्यक्लिन्नां नित्यां स्वशक्तिभिः
पुण्या चतुर्थी गदिता नित्याक्लिन्नाह्वया मुने ८७
वनिता नवनीतस्य दाविकाग्निर्जयादिना भूः स्वेन युक्ता प्रथमं प्राणो दाहेन

तद्युतः ८८
रसो दाहेन तद्युक्तं प्रभादाहेन तद्युता
ज्या च दाहेन तद्युक्ता
नित्याक्लिन्नान्तगद्वयम् ८९
एषा नवाक्षरी नित्या भेरुण्डा
सर्वसिद्धिदा
प्रणवं ठद्वयं त्यक्त्वा मध्यस्थैः
षड्भिरक्षरैः ९०
षडङ्गानि प्रकुर्वीत वर्णन्यासं ततः परम्
रन्ध्राद्यामुखकण्ठेषु हृन्नाभ्यां
धारयद्वयम् ९१
न्यसेन्मन्त्रार्णनवकं
मातृकान्यासपूर्वकम्
अथ ध्यानं प्रवक्ष्यामि देव्याः
सर्वर्थसिद्धिदम् ९२
तप्तकाञ्चनसङ्काशदेहां
नेत्रत्रयान्विताम्
चारुस्मितां चितमुखीं
दिव्यालङ्कारभूषिताम् ९३
ताटङ्कहारकेयूररत्नस्तबकमण्डिताम्
रसनानूपुरोर्म्यादिभूषणैरतिसुन्दरीम् ९४
पाशाङ्कुशौ चर्मखड्गौ गदावह्निधनुःशरान्
करैर्दधानामासीनां पूजायां मण्ठप
स्थिताम् ९५
शक्तीश्च तत्समाकारतेजोहेतिभिरन्विताः पूजयेत्तद्वदभितः स्मितास्या विजयादिकाः

९६
पञ्चमीयं समख्याता भेरुण्डाख्या मुनीश्वर यस्याः स्मरणतो नश्येद्गरलं त्रिविधं क्षणात् ९७
या तु षष्ठी द्विजश्रेष्ठ सा नित्या
वह्निवासिनी
तद्विधानं शृणुष्वाद्यं साधकानां
सुसिद्धिदम् ९८
भेरुण्डाद्यमिहाद्यं
स्यान्नित्यक्लिन्नाद्यनन्तरम्
ततोऽम्बुशून्ये
हंसाग्निह्युत्तमम्बुमरुद्युतम् ९९
हृदग्निना युतं शून्यं व्याप्तेन शुचिना च युक्
शून्यं नभः शक्तियुतं नवार्णेयमुदाहृता १००
विद्या द्वितीयबीजेन स्वरान्दीर्घान्नियोजयेत् मायान्तान्षड्भिरेवाङ्गान्याचरेत्सकराङ्गयोः १०१
नवाक्षराणि विद्याया नवरन्ध्रेषु विन्यसेत्
व्यापकं च समस्तेन कुर्यादेवात्मसिद्धये १०२
सर्वास्वपि च विद्यासु व्यापकन्यासमाचरेत्

तप्तकाञ्चनसङ्काशां नवयौवनसुन्दरीम् १०३
चारुस्मेरमुखाम्भोजां विलसन्नयनत्रयाम्
अष्टाभिर्बाहुभिर्युक्तां
माणिक्याभरणोज्ज्वलाम् १०४
पद्मरागकिरीटांशुसम्भेदारुणिताम्बराम्
पीतकौशैयवसनां रत्नमञ्जीरमेखलाम् १०५
रक्तमौक्तिकसम्भिन्नस्तबकाभरणोज्वलाम्
रत्नाब्जकम्बुपुण्ड्रेक्षुचापपूर्णेन्दुमण्डलम् १०६
दधानां बाहुभिर्वामैः कह्लारं
हेमशृङ्गकम्
पुष्पेषुं मातुलिगं च दधानां दक्षिणैः
करैः १०७
स्वस्वनामाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताम्
एवं ध्यात्वार्चयेद्वह्निवासिनीं
वह्निविग्रहाम् १०८
यस्याः स्मरणतो वश्यं जायते भुवनत्रयम् अथ या सप्तमी नित्या महावज्रेश्वरी मुने १०९
तस्या विद्यां प्रवक्ष्यामि साधकानां
सुसिद्धिदाम्
द्वितीयं वह्निवासिन्या नित्यक्लिन्ना
चतुर्थकम् ११०
पञ्चमं भगमालाद्यं भेरुण्डाया द्वितीयकम्
नित्यक्लिन्नाद्वितीयं च तृतीयं
षष्ठसप्तमौ १११

अष्टमं नवमं चापि पूर्वं स्यादन्तिमं पुनः
द्वयमेकैकमथ च द्वयद्वयमथ द्वयम् ११२
मायया पुटितं कृत्वा कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात्
प्रत्येकं
शक्तिपुटितैर्मन्त्रार्णैर्दशभिर्न्यसेत् ११३
दृक्छ्रोत्रनासावाग्वक्षोनाभिगुह्येषु च
क्रमात्
रक्तां रक्ताम्बरां
रक्तगन्धमालाविभूषणाम् ११४
चतुर्भुजां त्रिनयनां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् पाशाङ्कुशामिक्षुचापं दाडिमीशायकं तथा ११५
दधानां
बाहुभिर्नेत्रैर्दयासुप्रीतिशीतलैः पश्यन्ती साधके अस्त्रषट्कोणाब्जमहीपुरे ११६
चक्रमध्ये सुखासीनां स्मेरवक्त्रसरोरुहाम्
शक्तिभिः स्वस्वरूपाभिरावृतां पीतमध्यगाम् ११७
सिंहासनेऽभितः प्रेंखत्पोतस्थाभिश्च शक्तिभिः

वृतां ताभिर्विनोदानि यातायातादिभिः सदा ११८
कुर्वाणामरुणान्भोधौ चिंतयेन्मन्त्रनायकम्
एषा तु सप्तमी प्रोक्ता दूतीं चाप्यष्टमीं शृणु ११९
वज्रेश्वर्याद्यमाद्यं
स्याद्वियदग्नियुतं ततः
अम्बु स्यान्मरुता युक्तं गोत्रा
क्ष्मासंयुता ततः १२०
रयोव्यासेन शुचिना युतः स्यात्तदनन्तरम्
अत्यार्णां वह्निवासिन्या दूती नित्या
समीरिताः १२१
षड्दीर्घस्वरयुक्तेन विद्यायाः स्यात्षडङ्गकम्
तेनैव
पुटितैरर्णैर्न्यसेच्छ्रोत्रादिपञ्चसु १२२
षष्ठकं नसि विन्यस्य व्यापकं विद्यया
न्यसेत्
निदाघकालमध्याह्नदिवाकरसमप्रभाम् १२३
नवरत्नकिरीटां च त्रीक्षणामरुणाम्बराम्
नानाभरणसम्भिन्नदेहकान्तिविराजिताम् १२४
शुचिस्मितामष्टभुजां स्तूयमानां
महर्षिभिः
पाशं खेटं गदां रत्नचषकं वामबाहुभिः १२५

दक्षिणैरङ्कुशं खड्गं कट्टारं कमलं तथा दधानां साधकाभीष्टदानोद्यमसमन्विताम् १२६
ध्यात्वैवं पूजयेद्देवीं दूतीं दुर्न्नीतिनाशिनीम्
इत्येषा कथिता तुभ्यं समस्तापन्निवारिणी १२७
श्रीकरी शिवतावासकारिणी सर्वसिद्धिदा अथ ते नवमीं नित्यां त्वरितां नाम नारद १२८
प्रवक्ष्यामि
यशोविद्याधनारोग्यसुखप्रदाम्
आद्यं तु वह्निवासिन्या दूत्यादिस्तदनन्तरम् १२९
हंसो धरा स्वयं युक्तस्तेजश्चरसमन्वितम् वायुःप्रभाचरयुता ग्रासशक्तिसमन्वितः १३०
हृदारयेण दाहेन वह्निस्वावष्टमं तथा हंसः क्ष्माखंयुतो ग्रासश्चरयुक्तो द्वितीयकः १३१
द्वितिर्नादयुता नित्या त्वरिता
द्वादशाक्षरी
विद्या
चतुर्थवर्णादिसप्तभिस्त्वक्षरैस्तथा १३२
कुर्यादङ्गानि युग्मार्णैः षट्क्रमेण कराङ्गयोः

शिरोललाटकण्ठेषु हृन्नाभ्याधारके तथा १३३
ऊरुयुग्मे तथा जानुद्वये जङ्घाद्वये तथा
पादयुग्मे तथा वर्णान्मन्त्रजान्दश
विन्यसेत् १३४
द्वितीयोपान्त्यमध्यस्थैर्मन्त्रार्णैरितरैरपि
ताराद्यैः शृणु तद्ध्य्नां
सर्वसिद्धिविधायकम् १३५
श्यामवर्णशुभाकारां नवयौवनशोभिताम्
द्विद्विक्रमादष्टनागैः
कल्पिताभरणोज्ज्वलैः १३६
ताटङ्कमङ्गदं तद्वद्रसना नूपुरं च तैः
विप्रक्षत्रियविट्शूद्र
जातिभिर्भीमविग्रहैः १३७
पल्लवांशुकसंवीतां शिखिपिच्छकृतैः शुभैः
वलयैर्भूषितभुजां
माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् १३८
बर्हिबर्हकृतापीडां तच्छत्रां तत्पताकिनीम्
गुञ्जागुणलसद्वक्षःकुचकुङ्कुममण्डलाम् १३९
त्रिनेत्रां चारुवदनां मन्दस्मितमुखाम्बुजाम् पाशांकुशवराभीतिलसद्भुजचतुष्टयाम् १४० ध्यात्वैवं तोतलां देवीं पूजयेच्छक्तिभिर्वृताम्

तदग्रस्था लु फट्कारी शरचापकोरज्ज्वला १४१
प्रसीदेत्फलदाने च साधकानां त्वरान्विता एषा तु नवमी नित्या त्वरितोक्ता मुनीश्वर १४२
विघ्नदुःखप्रशमनी सर्वाभीष्टप्रदायिनी शुचिः स्वेन युतस्त्वाद्यो रसावह्निसमन्वितः १४३
प्राणो द्वितीयः स्वयुतो वनदुच्छक्तिभिः
परः
इतीरिता त्र्यक्षराख्या नित्येयं
कुलसुन्दरी १४४
यस्याः स्मरणमात्रेण सर्वज्ञत्वं
प्रजायते
त्रिभिस्तैरुदितैर्मूलवर्णैः
कुर्य्यात्षडङ्गकम् १४५
आदिमध्यावसानेषु पूजाजपविधिक्रमात्
प्रत्येकं तैस्त्रिभिर्बीजै
र्दीर्घस्वरसमन्वितैः १४६
कुर्यात्कराङ्गवक्त्राणां न्यासं
प्रोक्तं यथाविधि
ऊर्द्ध्वप्राग्दक्षिणोदक्च
पश्चिमाधस्तनामभिः १४७
सुविनद्यन्तरस्थैस्तन्नदात्मसु यथाक्रमम्
आधाररन्ध्रहृत्स्वेकं द्वितीयं

लोचनत्रये १४८
तृतीयं श्रोत्रचिबुके चतुर्थं
घ्राणतालुषु
पञ्चमं चांसनाभीषु ततः पाणिपदद्वये १४९
मूलमध्याग्रतो न्यस्येन्नवधा मूलवर्णकैः लोहितां लोहिताकारशक्तिवृन्दनिषेविताम् १५०
लोहितांशुकभूषास्रग्लेपनां षण्मुखाम्बुजाम् अनर्घ्यरत्नघटितमाणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् १५१
रत्नस्तबकसम्भिन्नलसद्वक्षःस्थलां शुभाम्
कारुण्यानन्दपरमामरुणाम्बुजविष्टराम् १५२
भुजैर्द्वादशभिर्युक्तां सर्वेषां सर्ववाङ्मयीम्
प्रवालाक्षस्रजं पद्मं कुण्डिकां रत्ननिर्मिताम् १५३
रत्नपूर्णं तु चषकं लुङ्गीं
व्याख्यानमुद्रिकाम्
दधानां दक्षिणैर्वामैः पुस्तकं
चारुणोत्पलम् १५४
हैमीं च लेखनीं रत्नमालां कम्बुवरं भुजैः अभितः स्तूयमानां च देवगन्धर्वकिन्नरैः १५५

यक्षराक्षसदैत्यर्षिसिद्धविद्याधरादिभिः
ध्यात्वैवमर्चयेन्नित्यां वाग्लक्ष्मीकान्तिसिद्धये १५६
सितां केवलवाक्सिद्ध्यै लक्ष्म्यै
हेमप्रभामपि
धूमाभां वैरिविद्विष्ट्यै मृतये निग्रहाय
च १५७
नीलां च मूकीकरणे स्मरेत्तत्तदपेक्षया
इत्येषा दशमी नित्या प्रोक्ता ते
कुलसुन्दरी १५८
नित्यानित्यां तु दशमीं त्रिकुटां वच्मि साम्प्रतम्
हंसश्च हृत्प्राणरसादाहकर्णैः समन्वितः १५९
विद्यया कुलसुन्दर्या योजितः सम्प्रदायतः नित्यानित्यत्रिवर्णेयं षड्भिः कूटाक्षरैर्युता १६०
प्रतिलोमादिभी रूपैर्द्विसप्ततिभिदा मता यस्या भजनतः सिद्धो नरः स्यात्खेचरः सुखी १६१
निग्रहानुग्रहौ कर्तुं क्षमः स्याद्भुवनत्रये
दीर्घस्वरसमेताभ्यां हंसहृद्भ्यां षडङ्गकम् १६२
भ्रूमध्ये कण्ठहृन्नाभिगुह्याधारेषु च

क्रमात्
विद्याक्षराणि क्रमशो
न्यसेद्बिन्दुयुतानि च १६३
व्यापकं च समस्तेन विधाय विधिना पुनः
ध्यायेत्समस्तसम्पत्तिहेतोः
सर्वात्मिकां शिवाम् १६४
उद्यद्भास्करबिम्बाभां
माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम्
पद्मरागकृताकल्पामरुणांशुकधारिणीम् १६५
चारुस्मितलसद्वक्त्रषट्सरोजविराजिताम्
प्रतिवक्त्रं त्रिनयनां
भुजैर्द्वादशभिर्युताम् १६६
पाशाक्षगुणपुण्ड्रेक्षुचापखेटत्रिशूलकान्
करैर्वामैर्दधानां च अङ्कुशं पुस्तकं तथा १६७
पुष्पेषुमम्बुजं चैव नृकपालाभये तथा दधानां
दक्षिणैर्हस्तैर्ध्यायेद्देवीमनन्यधीः १६८
इत्येषैकादशी प्रोक्ता द्वादशीं शुणु नारद
त्वरितोयान्त्यमाद्यं स्याद्युतिदोहचरस्वयुक् १६९
हृच्च दाहक्ष्मास्वयुतं वज्रेशी पञ्चमं तथा

मरुत्स्वयुक्तो मध्याढ्यो दशम्याः परतः
पुनः १७०
भूमी रसाक्ष्मास्वयुता वज्रेशीत्यष्टमः क्रमात्
षडक्षराणि त्वरिता तृतीयं तदनन्तरम् १७१
द्युतिर्दाहचरस्वेन अस्या आद्यमनन्तरम् उक्ता नीलपताकाख्या नित्या सप्तदशाक्षरी १७२
द्विद्विपक्षाक्षिषड्वर्णैर्मन्त्रोत्थैरङ्गकल्पनम्
श्रोत्रादिनासायुगले वाचि कण्ठे हृदि
क्रमात् १७३
नाभावाधारकेऽथापि पादसन्धिषु च क्रमात्
मन्त्राक्षराणि क्रमशो न्यसेत्सप्तदशापि
च १७४
व्यापकं च समस्तेन विदध्याच्च यथाविधि
इन्द्रनीलनिभां
भास्वन्मणिमौलिविराजिताम् १७५
पञ्चवक्त्रां त्रिनयनामरुणांशुकधारिणीम् दशहस्तां लसन्मुक्तामण्याभरणमण्डिताम् १७६
रत्नस्तबकसम्पन्नदेहां चारुस्मिताननाम् पाशं पताकां चर्मापि शार्ङ्गचापं वरं करैः १७७
दधानां वामपार्श्वस्थैः सर्वाभरणभूषितैः अङ्कुशं च तथा शक्तिं खड्गं बाणं तथाभयम्

१७८
दधानां दक्षिणैर्हस्तैरासीनां पद्मविष्टरे
स्वाकारवर्णवेषास्यपाण्यायुधविभूषणैः १७९
शक्तिवृन्दैर्वृतां ध्यायेद्देवीं नित्यार्चनक्रमे
त्रिषट्कोणयुतं पद्ममष्टपत्रं ततो बहिः १८०
अष्टास्रं भूपुरद्वन्द्वावृतं तत्पुरयुग्मकम्
चतुर्द्वारयुतं दिक्षु शाखाभिश्च समन्वितम् १८१
कृत्वा नामावृतां शक्तिं
गणैस्तत्रार्चयेच्छिवाम्
एषा ते द्वादशी नित्या प्रोक्ता
नीलपताकिनी १८२
समरे विजयं खड्गपादुकाञ्जनसिद्धिदा
वेतालयक्षिणीचेटपिशाचादिप्रसाधिनी १८३
निधानविलसिद्धान्नसाधिनी कामचोदिता
अथ त्रयोदेशीं नित्यां वक्ष्यामि शृणु
नारद १८४
रसो नभस्तथा दाहो
व्याप्तक्ष्मावनपूर्विका
खेन युक्ता भवेन्नित्या विजयैकाक्षरा
मुने १८५

विद्याया
व्यञ्जनैदीर्घस्वरयुक्तैश्चतुष्टयम् शेषाभ्यां च द्वयं कुर्यात्षडङ्गानि कराङ्गयोः १८६
ज्ञानेन्द्रियेषु श्रोत्रादिष्वथ चित्ते
च विन्यसेत्
अक्षराणि क्रमाद्बिन्दुयुतान्यन्यस्तु
पूर्ववत् १८७
पञ्चवक्त्रां दशभुजां प्रतिवक्त्रं
त्रिलोचनाम्
भास्वन्मुकुटविन्यासचन्द्र
लेखाविराजिताम् १८८
सर्वाभरणसंयुक्तां पीताम्बरसमुज्ज्वलाम्
उद्यद्भास्वद्बिन्बतुल्यदेहकान्तिं
शुचिस्मिताम् १८९
शङ्खं पाशं खेटचापौ कह्लारं वामबाहुभिः
चक्रं तथाङ्कुशं खड्गं सायकं
मातुलुङ्गकम् १९०
दधानां दक्षिणैर्हस्तैः प्रयोगे भीमदर्शनाम्
उपासनेति सौम्यां च सिंहोपरि कृतासनाम् १९१
व्याघ्रारूढाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताम्
समरे पूजनेऽन्येषु प्रयोगेषु सुखासनाम् १९२

शक्तयश्चापि पूजायां सुखासनसमन्विताः सर्वा देव्याः समाकारमुखपाण्यायुधा अपि १९३
चतुरस्रद्वयं कृत्वा चतुर्द्वारोपशोभितम्
शाखाष्टकसमोपेतं तत्र
प्राग्वत्समर्चयेत् १९४
तदन्तर्वृतयुग्मान्तरष्टकोणं विधाय तु
तन्तश्च तथा पद्मं षोडशच्छदसंयुतम् १९५
तथैवाष्टच्छदं पद्मं विधायावाह्य तत्र
ताम्
तत्तच्छक्त्या वृतां
सम्यगुपचारैस्तथार्चयेत् १९६
एषा त्रयोदशी प्रोक्ता वादे युद्धे
जयप्रदा
चतुर्दशीं प्रवक्ष्येऽथ नित्यां वै
सर्वमङ्गलाम् १९७
हृदम्बुवनयुक्तं खं नित्या
स्यात्सर्वमङ्गला १९८
एकाक्षर्यनया सिद्धो जायते खेचरः क्षणात्
षड्दीर्घाढ्यां मूलविद्यां षडङ्गेषु
प्रविन्यसेत् १९९
तां नित्यां जातरूपाभां
मुक्तामाणिक्यभूषणाम्
माणिक्यमुकुटां
नेत्रद्वयप्रेङ्खद्दयापराम् २००

द्विभुजां शासनां पद्मे त्वष्टषोडशतद्द्वयैः
पत्रैरुपेते सचतुर्द्वारभूसद्मयुग्मके २०१
मातुलुङ्गफलं दक्षे दधानां करपङ्कजे वामेन निजभक्तानां प्रच्छन्तीं धनादिकम् २०२
स्वसमानाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताम् षट्सप्ततिभिरन्याभिरप्सरोत्थाभिरन्विताम् २०३
प्रयोगेष्वन्यदा नित्यं सपर्यासूक्तशक्तिकाम्
एषा चतुर्दशी प्रोक्ता तथा पञ्चदशीं शृणु २०४
भूः शून्यं नभसा भूश्च रसश्चाथ स्थिराम्बु च
रयोग्निना युतीज्याम्बुमरुद्युक्तारसा मरुत् २०५
नभश्च मरुता युक्तं रसा शून्येऽपि संयुते गोत्रा चरेण सहिता अम्बुपूर्वाक्षरस्तथा २०६
अम्ब्वग्नी हृच्च दाहाम्बुरसक्ष्मारयहृत्स्वयुक्
हंसश्च मरुता दाहः प्राणश्च मरुता युतः २०७
दाहः साग्निप्राणचरौ ज्यामरुत्सहितारयः

चरेणाम्बु च
गोत्राहृत्साग्निर्ज्याम्बुरसा स्वयुक् २०८
रयः साग्निर्ज्याम्बुरसा पुनरेते जवी ततः दाहेनानेन ते द्विः स्याद्ध्रस्वो दाहमरुत्स्वयुक् २०९
हंसः सदाहवह्निस्वो दाहक्ष्मास्वयुतश्च
सः
सप्तदाहास्ततोऽस्या स्युरष्टमाद्यास्तु
पञ्च ते २१०
उपान्त्याधः स्थितं नीलपताकाया अनन्तरम् त्वरिता त्वं च भेरुण्डाष्टमं च नवमं तथा २११
सा ज्वालामालिनी नित्या त्रिषष्ट्यर्णा
समीरिता
एकद्वयचतुःपञ्चचतुष्टयदशाक्षरैः २१२
कुर्यादङ्गानि मूलार्णैरादितः
षट्कराङ्गयोः
शेषैस्तु व्यापकं कुर्यात्ततो
ध्यायेत्सनातनीम् २१३
ज्वलज्ज्वलनसङ्काशां
माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम्
षड्वक्त्रां द्वादशभुजां
सर्वाभरणभूषिताम् २१४
पाशाङ्कुशौ खड्गखेटौ चापबाणौ गदादरौ
शूलवह्नी वराभीती दधानां करपङ्कजैः २१५

स्वप्रमाणाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताम् चारुस्मितलसद्वक्त्रसरोजां त्रीक्षणान्विताम् २१६
ध्यात्वैवमुपचारैस्तैरर्चयेत्तां तु
नित्यशः
चतुरस्रद्वयं कृत्वा
चतुर्द्वारसमन्वितम् २१७
सशाखमष्टपत्राब्जमन्तरा त्र्यस्रकं ततः
षट्कोणं मध्यतस्त्र्यस्रं विधायात्र
शिवां यजेत् २१८
एषा पञ्चदशी प्रोक्ता षोडशीं शृणु नारद
वायुप्रणवतत्त्वैस्तु
चित्रास्यादक्षरद्वया २१९
या सिद्धा धनधान्यात्मनिधिलाभाय कल्प्यते
विद्याद्यवायुना कुर्याद्दीर्घस्वरयुजा
क्रमात् २२०
षडङ्गानि यथापूर्वं मातृकां विद्यया न्यसेत्
उद्यदादित्यबिम्बाभां नवरत्नविभूषणाम् २२१
नवरत्नकिरीटां च चित्रपट्टांशुकोज्ज्वलाम् चतुर्भुजां त्रिनयनां शुचिस्मितलसन्मुखीम् २२२ सर्वान्दंमयीं नित्यां समस्तेप्सितदायिनीम्

चतुर्भुजेषु वै पाशमङ्कुशं वरदाभये २२३
दधानां मङ्गलां पद्मकर्णिकायोनिमध्यगाम्
तच्छक्तिभिश्च तच्चक्रे
तथैवार्चनमीरितम् २२४
प्राणदाहौ धरायुक्तो पुनराद्यं रसे मरुत्
व्यासं मरुच्छक्तियुतं भूः स्वयुक्ता
ततस्त्रयम् २२५
अस्या आद्यं रसायुग्मं चरणेन प्रयोजितम्
दाहेन वह्निशक्तिभ्यां युतो हंसस्ततः
परम् २२६
नभोदिर्हृत्सदाहाम्बुज्या शून्यं स्वेन संयुतम्
अम्बु पश्चाद्विषयुक्तं मरुता तु
नभोयुतम् २२७
शून्यं व्याप्तं भुवा हंसः पूर्वान्त्यौ
स्यान्मनुत्रयम्
अस्याः षष्ठादिपञ्चार्णा
दैत्यास्यादाद्य ईरितः २२८
एकादशाक्षरादन्त्या द्वितीयः खण्ड ईरितः
तृतीयः पञ्चविंशार्णः प्रोक्ता मन्त्रा
इति क्रमात् २२९
बाला
बीजत्रयाद्यैर्द्विस्त्रिभिर्मन्त्रैः
षडङ्गकम्
विकीर्णकुन्तलां नग्नां
रक्तामानन्दविग्रहाम् २३०

दधानां चिन्तयेद्बाणचापपाशसृणी करैः तत्समानायुधाकारवर्णा देव्यस्तु बालिका २३१
ऋतुस्रातां स्फुरद्योन्यः सदानन्दारुणेक्षणाः
इत्येषा कुरुकुल्लान्ते प्रोक्ता चन्द्रा
वली स्वयम् २३२
वाराहीमभिधास्यामि ललितायाः परा तनुः
शुचिः स्वेनाथ शून्यं
स्यान्नभसाभ्ररसस्थिरा २३३
अम्बु पश्चाद्रयः साग्निर्मरुताम्बुरयौ तथा
इलायुतोऽग्निरेतानि पुनरम्बुमरुद्युतम् २३४
दाहाम्बुमरुताहंसस्त्वग्निनैतत्त्रयं पुनः
अम्बुदाहौ मरुद्युक्तौ हंसोऽथ धरया नभः २३५
तेजोग्निना पुनः पञ्च वातः स्वेन समायुतः तोयं चरेण तत्पूर्वं तोयमग्नियुतं ततः २३६
शून्यं व्याप्तेन शुचिना शून्यं शक्त्या नभो युतम्
दाहो धरा स्वसहितस्तोयं चरसमन्वितम् २३७ एतत्पूर्वमधुः प्रोक्तं चतुष्टयमतः परम् ज्याख्येन युक्ता सचरो रभश्चैतस्य

पूर्वकम् २३८
रसोऽग्निना पुनः प्रोक्तं चतुष्का अपयं ततः
शुभोभ्रता चरेणापि हंसः स्वेन सपूर्वकम् २३९
हंसोऽग्निना प्राक् त्रितयं हृदयं स्वसमायुतम्
रसश्चरेण तत्पूर्वमग्निना च रसो युतः २४०
पश्चादुक्तस्त्रयं वातो धरया च
नभोन्वितम्
प्राणः स्वेन युतः पश्चाद्धृदयस्वयुतं
रसः २४१
व्याप्तमेतत्त्रयं पश्चाद्दाहेनाम्बुसमन्वितम् गोत्राभरायुता स्पर्शो नादयुक्तो जवीयुतः २४२
दाहेन पूर्वपूर्वं च पूर्वं च मरुता युतम् शून्यं मरुत्स्वसहितं हृद्दाहेनाम्बुना चरः २४३
स्पर्शो मरुत्स्वसहितो
हृद्दाहेनाम्बुसंयुतम्
ज्याग्निः स्वसंयुतो हंसस्तथाम्बु मरुता
सह २४४
हृद्रूप्रेण स्वेन युतं रसश्च स्वेन संयुतः
प्राणदाहौ धरायुक्तौ पुनस्तौ वह्निना

वियत् २४५
वार्हाहयुक्तमम्बु
स्यादिषष्ट्यासस्वसंयुतम्
पूर्वद्विरुक्तवर्णौ च शुद्धिः स्वेन
युतस्तथा २४६
स्थिरा रसा वतस्वेन दावौ हंसौ धरा स्वयुक् युतिर्नादवती पश्चाद्धृदम्बुमरुता युतम् २४७
हंसश्च मरुता विद्यःदशोत्तरशताक्षरी वाराही पञ्चमी विश्वविजया भद्रकौमुदी २४८
वार्तालीति च विख्याता स्तम्भनाद्यखिलेष्टदा
अङ्गानि कुर्यान्मन्त्रार्णैः सप्तभिषड्भिरेव च २४९
दशभिः सप्तभिः
सप्तसङ्ख्यैर्जातिभिरर्दिताः त्रिकोणवृत्तषट्कोणवृत्तद्वयसमन्वितम् २५०
विधाय चक्रं तत्रैव स्वनामालिख्य पूजयेत् ध्यायेच्च देवीं कीलास्यां ततः
काञ्चनसन्निभाम् २५१
आकण्ठं वनितारूपां ज्वलत्पिङ्गसरोरुहाम्
त्रिनेत्रामष्टहस्तां च चक्रं
शङ्खमथाङ्कुशम् २५२
पाशं च मुशलं शीर्षमभयं वरदं तथा

दधानां गरुडस्कन्धे सुखासीनां विचिन्तयेत् २५३
नित्यपूजासु तच्छक्तीस्तत्समानाः
स्मरेन्मुने
प्रयोगेषु स्मरेद्देवीं सिंहस्थां
व्याघ्रगामपि २५४
गजारूढां हयारूढां तार्क्ष्यारूढां च
शक्तिभिः
श्यामामप्यरुणां
पीतामसिताम्भोजविग्रहाम् २५५
तत्तत्त्प्रयोगेषु तथा
ध्यायेत्तत्तदवाप्तये
अरुणां पञ्चमीं वश्ये पीतां स्तम्भनके
स्मरेत् २५६
श्यामां च दुर्गमे मार्गे सितां
युद्धेऽरिनष्टये
धूम्रामुच्चाटने ध्यायेत्साधको
द्विजसत्तमः २५७
एताः षोडश नित्यास्ते संक्षेपात्समुदीरिताः
भजतामिष्टदाः सद्यः सर्वपापक्षयङ्कराः २५८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने राधादिमन्त्रनिरूपणं नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८

अथैकोननवतितमोऽध्यायः
सनत्कुमार उवाच-
अथासामावृतिस्थानां शक्तीनां समयेन च नाम्नां सहस्रं वक्ष्यामि गुरुध्यानपुरः सरम् १
नाथा नव प्रकाशाद्याः सुभगान्ताः
प्रकीर्तिताः
भूम्यादीनि शिवान्तानि विद्धि तत्त्वानि
नारद २
गुरुजन्मादिपर्वाणि दर्शान्तानि च सप्त
वै
एतानि प्राङ्मनोवृत्त्या
चिन्तयेत्साधकोत्तमः ३
गुरुस्तोत्रं जपेच्चापि
तद्गतेनान्तरात्मना
नमस्ते नाथ भगवञ्शिवाय गुरुरूपिणे ४
विद्यावतारसंसिद्ध्यै स्वीकृतानेकविग्रह
नवाय नवरूपाय परमार्थैकरूपिणे ५
सर्वाज्ञानतमोभेदभानवे चिद्घनाय ते स्वतन्त्राय दयाकॢप्तविग्रहाय शिवात्मने ६
परतन्त्राय भक्तानां भव्यानां भव्यरूपिणे विवेकिनां विवेकाय विमर्शाय विमर्शिनाम् ७
प्रकाशानां प्रकाशाय ज्ञानिनां

ज्ञानरूपिणे
पुरस्तात्पार्श्वयोः पृष्ठे नमः
कुर्यामुपर्यधः ८
सदा मच्चित्तसदने विधेहि भवदासनम्
इति स्तुत्वा गुरुं भक्त्या परां देवीं
विचिन्तयेत् ९
गणेशग्रहनक्षत्रयोगिनीराशिरूपिणीम् देवीं मन्त्रमयीं नौमि मातृकापीठरूपिणीम्
१०
प्रणमामि महादेवीं मातृकां परमेश्वरीम्
कालहृल्लोहलोल्लोहकलानाशनकारिणीम् ११
यदक्षरैकमात्रेऽपि संसिद्धे स्पर्द्धते
नरः
रविताक्ष्येन्दुकन्दर्पैः
शङ्करानलविष्णुभिः १२
यदक्षरशशिज्योत्स्नामण्डितं भुवनत्रयम्
वन्दे सर्वेश्वरीं देवीं
महाश्रीसिद्धमातृकाम् १३
यदक्षरमहासूत्रप्रोतमेतज्जगत्त्रयम्
ब्रह्माण्डादिकटाहान्तं तां वन्दे
सिद्धमातृकाम् १४
यदेकादशमाधारं बीजं कोणत्रयोद्भवम्
ब्रह्माण्डादिकटाहान्तं जगदद्यापि
दृश्यते १५
अकचादिटतोन्नद्धपयशाक्षरवर्गिणीम् ज्येष्ठाङ्गबाहुहृत्कण्ठकटिपादनिवासिनी

म् १६
नौमीकाराक्षरोद्धारां सारात्सारां
परात्पराम्
प्रणमामि महादेवीं परमानन्दरूपिणीम् १७
अथापि यस्या जानन्ति न मनागपि देवताः केयं कस्मात्क्व केनेति सरूपारूपभावनाम् १८
वन्दे तामहमक्षय्यां क्षकाराक्षररूपिणीम्
देवीं कुलकलोल्लोलप्रोल्लसन्तीं शिवां पराम् १९
वर्गानुक्रमयोगेन यस्याख्योमाष्टकं स्थितम्
वन्दे
तामष्टवर्गोत्थमहासिद्ध्यादिकेश्वरीम् २०
कामपूर्णजकाराख्यसुपीठान्तर्न्निवासिनीम्
चतुराज्ञाकोशभूतां नौमि श्रीत्रिपुरामहम् २१
एतत्स्तोत्रं तु नित्यानां यः
पठेत्सुसमाहितः
पूजादौ तस्य सर्वास्ता वरदाः स्युर्न
संशयः २२
अथ ते कवचं देव्या वक्ष्ये नवरतात्मकम्
येन देवासुरनरजयी स्यात्साधकः सदा २३

सर्वतः सर्वदात्मानं ललिता पातु सर्वगा कामेशी पुरतः पातु भगमाली त्वनन्तरम् २४
दिशं पातु तथा दक्षपार्श्वं मे पातु
सर्वदा
नित्यक्लिन्नाथ भेरुण्डा दिशं मे पातु
कौणपीम् २५
तथैव पश्चिमं भागं रक्षताद्वह्निवासिनी महावज्रेश्वरी नित्या वायव्ये मां सदावतु २६
वामपार्श्वं सदा पातु इतीमेलरिता ततः माहेश्वरी दिशं पातु त्वरितं सिद्धदायिनी २७
पातु मामूर्ध्वतः शश्वद्देवता कुलसुन्दरी
अधो नीलपताकाख्या विजया सर्वतश्च माम् २८
करोतु मे मङ्गलानि सर्वदा सर्वमङ्गला
देहेन्द्रि
यमनःप्राणाञ्ज्वालामालिनिविग्रहा २९
पालयत्वनिशं चित्ता चित्तं मे सर्वदावतु
कामात्क्रोधात्तथा
लोभान्मोहान्मानान्मदादपि ३०
पापान्मां सर्वतः शोकात्संक्षयात्सर्वतः सदा
असत्यात्क्रूरचिन्तातो
हिंसातश्चौरतस्तथा
स्तैमित्याच्च सदा पान्तु प्रेरयन्त्यः शुभं प्रति ३१

नित्याः षोडश मां पान्तु गजारूढाः स्वशक्तिभिः
तथा हयसमारूढाः पान्तु मां सर्वतः सदा ३२ सिंहारूढास्तथा पान्तु पान्तु ऋक्षगता अपि
रथारूढाश्च मां पान्तु सर्वतः सर्वदा रणे ३३
तार्क्ष्यारूढाश्च मां पान्तु तथा व्योमगताश्च ताः
भूतगाः सर्वगाः पान्तु पान्तु देव्यश्च सर्वदा ३४
भूतप्रेतपिशाचाश्च परकृत्यादिकान् गदान् द्रावयन्तु स्वशक्तीनां भूषणैरायुधैर्मम ३५
गजाश्वद्वीपिपञ्चास्यतार्क्ष्यारूढाखिलायुधाः
असङ्ख्याः शक्तयो देव्यः पान्तु मां
सर्वतः सदा ३६
सायं प्रातर्जपन्नित्याकवचं सर्वरक्षकम्
कदाचिन्नाशुभं
पश्येत्सर्वदानन्दमास्थितः ३७
इत्येतत्कवचं प्रोक्तं ललितायाः शुभावहम्
यस्य सन्धारणान्मर्त्यो निर्भयो विजयी
सुखी ३८
अथ नाम्नां सहस्रं ते वक्ष्ये सावरणार्चनम्

षोडशानामपि मुने स्वस्वक्रमगतात्मकम् ३९
ललिता चापि वा कामेश्वरी च भगमालिनी
नित्यक्लिन्ना च भेरुण्डा कीर्तिता
वह्निवासिनी ४०
वज्रेश्वरी तथा दूती त्वरिता कुलसुन्दरी
नित्या संवित्तथा नीलपताका विजयाह्वया ४१
सर्वमङ्गलिका चापि ज्वालामालिनिसंज्ञिता
चित्रा चेति क्रमान्नित्याः
षोडशापीष्टविग्रहाः ४२
कुरुकुल्ला च वाराही द्वे एते
चेष्टविग्रहे
वशिनी चापि कामेशी मोहिनी विमलारुणा ४३
तपिनी च तथा सर्वेश्वरीचाप्यथ कौलिनी
मुद्राणंतनुरिष्वर्णरूपा
चापार्णविग्रहा ४४
पाशवर्णशरीरा चाकुर्वर्णसुवपुर्द्धरा त्रिखण्डा स्थापनी सन्निरोधनी चावगुण्ठनी ४५
सन्निधानेषु चापाख्या तथा पाशाङ्कुशाभिधा नमस्कृतिस्तथासंक्षोभणी विद्रावणी तथा ४६
आकर्षणी च विख्याता तथैवावेशकारिणी
उन्मादिनी महापूर्वा कुशाथो खेचरी मता ४७
बीजा शक्त्युत्थापना च
स्थूलसूक्ष्मपराभिधा
अणिमा लघिमा चैव महिमा गरिमा तथा ४८

प्राप्तिः प्रकामिता चापि चेशिता वशिता तथा
भुक्तिः सिद्धिस्तथैवेच्छा सिद्धिरूपा च कीर्तिता ४९
ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी
तथा
वाराहीन्द्राणी चामुण्डा
महालक्ष्मीस्वरूपिणी ५०
कामा बुद्धिरहङ्कारशब्दस्पर्शस्वरूपिणी
रूपरूपा रसाह्वा च गन्धवित्तधृतिस्तथा ५१
नाभबीजामृताख्या च स्मृतिदेहात्मरूपिणी
कुसुमा मेखला चापि मदना मदनातुरा ५२
रेखा संवेगिनी चैव ह्यङ्कुशा मालिनीति च संक्षोभिणी तथा विद्राविण्याकर्षणरूपिणी ५३
आह्लादिनीति च प्रोक्ता तथा सम्मोहिनीति च
स्तम्भिनी जम्भिनी चैव वशङ्कर्यथ रञ्जिनी ५४
उन्मादिनी तथैवार्थसाधिनीति प्रकीर्तिता सम्पत्तिपूर्णा सा मन्त्रमयी
द्वन्द्वक्षयङ्करी ५५
सिद्धिः सम्पत्प्रदा चैव
प्रियमङ्गलकारिणी
कामप्रदा निगदिता तथा दुःखविमोचिनी ५६
मृत्युप्रशमनी चैव तथा विघ्ननिवारिणी

अङ्गसुन्दरिका चैव तथासौभाग्यदायिनी ५७
ज्ञानैश्वर्यप्रदा ज्ञानमयी चैव च पञ्चमी
विन्ध्यवासनका घोरस्वरूपा पापहारिणी ५८
तथानन्दमयी रक्षा रूपेप्सितफलप्रदा
जयिनी विमला चाथ कामेशी वज्रिणी भगा ५९
त्रैलोक्यमोहना स्थाना सर्वाशापरिपूरणी
सर्वसक्षोभणगता सौभाग्यप्रदसंस्थिता ६०
सवार्थसाधकागारा सर्वरोगहरास्थिता
सर्वरक्षाकरास्थाना
सर्वसिद्धिप्रदस्थिता ६१
सर्वानन्दमयाधारबिन्दुस्थानशिवात्मिका
प्रकृष्टा च तथा गुप्ता ज्ञेया
गुप्ततरापि च ६२
सम्प्रदायस्वरूपा च कुलकौलनिगर्भगा
रहस्यापरापरप्राकृत्तथैवातिरहस्यका ६३
त्रिपुरा त्रिपुरेशी च तथैव पुरवासिनी
श्रीमालिनी च सिद्धान्ता
महात्रिपुरसुन्दरी ६४
नवरत्नमयद्वीपनवखण्डविराजिता
कल्पकोद्यानसंस्था च ऋतुरूपेन्द्रियार्चका ६५
कालमुद्रा मातृकाख्या रत्नदेशोपदेशिका
तत्त्वाग्रहाभिधा मूर्तिस्तथैव
विषयद्विपा ६६
देशकालाकारशब्दरूपा सङ्गीतयोगिनी
समस्तगुप्तप्रकटसिद्धयोगिनिचक्रयुक् ६७

वह्निसूर्येन्दुभूताह्वा तथात्माष्टाक्षराह्वया
पञ्चधार्चास्वरूपा च नानाव्रतसमाह्वया ६८
निषिद्धाचाररहिता सिद्धचिह्नस्वरूपिणी
चतुर्द्धा कूर्मभागस्था
नित्याद्यर्चास्वरूपिणी ६९
दमनादिसमभ्यर्चा षट्कर्मसिद्धिदायिनी
तिथिवारपृथग्द्रव्यसमर्चनशुभावहा ७०
वायोश्यनङ्गकुसुमा तथैवानङ्गमेखला
अनङ्गमदनानङ्गमदनातुरसाह्वया ७१
मददेगिनिका चैव तथा भुवनपालिनी
शशिलेखा समुद्दिष्टा गतिलेखाह्वया मता ७२
श्रद्धा प्रीती रतिश्चैव धृतिः
कान्तिर्मनोरमा
मनोहरा समाख्याता तथैव हि मनोरथा ७३
मदनोन्मादिनी चैव मोदिनी शङ्खिनी तथा
शोषिणी चैव शङ्कारी सिञ्जिनी सुभगा तथा ७४
पूषाचेद्वासुमनसा रतिः
प्रीतिर्धृतिस्तथा
ऋद्धिः सौम्या मरीचिश्च तथैव
ह्यंशुमालिनी ७५
शशिनी चाङ्गिरा छाया तथा सम्पूर्णमण्डला तुष्टिस्तथामृताख्या च डाकिनी साथ लोकपा ७६
बटुकेभास्वरूपा च दुर्गा क्षेत्रेशरूपिणी कामराजस्वरूपा च तथा मन्मथरूपिणी ७७

कन्दर्प्परूपिणी चैव तथा मकरकेतना
मनोभवस्वरूपा च भारती वर्णरूपिणी ७८
मदना मोहिनी लीला जम्भिनी चोद्यमा शुभा
ह्लादिनी द्राविणी प्रीती रती रक्ता
मनोरमा ७९
सर्वोन्मादा सर्वमुखा ह्यभङ्गा चामितोद्यमा
अनल्पाव्यक्तविभवा विविधाक्षोभविग्रहा ८०
रागशक्तिर्द्वेषशक्तिस्तथा शब्दादिरूपिणी
नित्या निरञ्जना क्लिन्ना क्लेदिनी
मदनातुरा ८१
मदद्रवा द्राविणी च द्रविणी चेति
कीर्तिता
मदाविला मङ्गला च मन्मथानी मनस्विनी ८२
मोहा मोदा मानमयी माया मन्दा मितावती
विजया विमला चैव शुभा विश्वा तथैव च ८३
विभूतिर्विनता चैव विविधा विनता क्रमात्
कमला कामिनी चैव किराता कीर्तिरूपिणी ८४
कुट्टिनी च समुद्दिष्टा तथैव कुलसुन्दरी
कल्याणी कालकोला च डाकिनी शाकिनी तथा ८५
लाकिनी काकिनी चैव राकिनी काकिनी तथा
इच्छाज्ञाना क्रियाख्या
चाप्यायुधाष्टकधारिणी ८६
कपर्दिनी समुद्दिष्टा तथैव कुलसुन्दरी

ज्वालिनी विस्फुलिङ्गा च मङ्गला सुमनोहरा ८७
कनका किनवा विद्या विविधाच प्रकीर्तिता
मेषा वृषाह्वया चैव मिथुना कर्कटा तथा ८८
सिंहा कन्या तुला कीटा चापा च मकरा तथा
कुम्भा मीना च सारा च सर्वभक्षा तथैव च ८९
विश्वात्मा विविधोद्भूतचित्ररूपा च कीर्तिता
निःसपत्ना निरातङ्का याचनाचिन्त्यवैभवा ९०
रक्ता चैव ततः प्रोक्ता विद्याप्राप्तिस्वरूपिणी
हृल्लेखा क्लेदिनी क्लिन्ना क्षोभिणी मदनातुरा ९१
निरञ्जना रागवती तथैव मदनावती
मेखला द्राविणी वेगवती चैव प्रकीर्तिता ९२
कमला कामिनी कल्पा कला च कलिताद्भुता
किराता च तथा काला कदना कौशिका तथा ९३
कम्बुवादनिका चैव कातरा कपटा तथा
कीर्तिश्चापि कुमारी च कुङ्कुमा
परिकीर्तिता ९४
भञ्जिनी वेगिनी नागा चपला पेशला सती
रतिः श्रद्धा भोगलोला मदोन्मत्ता
मनस्विनी ९५
विह्वला कर्षिणी लोला तथा मदनमालिनी

विनोदा कौतुका पुण्या पुराणा परिकीर्तिता ९६
वागीशी वरदा विश्वा विभवा विघ्नकारिणी बीजविघ्नहरा विद्या सुमुखी सुन्दरी तथा ९७
सारा च सुमना चैव तथा प्रोक्ता सरस्वती समया सर्वगा विद्धा शिवा वाणी च कीर्तिता ९८
दूरसिद्धा तथा प्रोक्ताथो विग्रहवती मता
नादा मनोन्मनी प्राणप्रतिष्ठारुणवैभवा ९९
प्राणापाना समाना च व्यानोदाना च
कीर्तिता
नागा कूर्मा च कृकला देवदत्ता धनञ्जया १००
फट्कारी किङ्कराराध्या जया च विजया तथा हुङ्कारी खेचरी चण्डं छेदिनी क्षपिणी तथा १०१
स्त्रीहुङ्कारी क्षेमकारी चतुरक्षररूपिणी
श्रीविद्यामतवर्णाङ्गी काली याम्या नृपार्णका १०२
भाषा सरस्वती वाणी संस्कृता प्राकृता परा बहुरूपा चित्तरूपा रम्यानन्दा च कौतुका १०३
त्रयाख्या परमात्माख्याप्यमेयविभवा तथा वाक्स्वरूपा बिन्दुसर्गरूपा विश्वात्मिका तथा १०४

तथा त्रैपुरकन्दाख्या ज्ञात्रादित्रिविधात्मिका आयुर्लक्ष्मीकीर्तिभोगसौन्दर्यारोग्यदायिका १०५
एहिकामुष्मिकज्ञानमयी च परिकीर्तिता जीवाख्या विजयाख्या च तथैव विश्वविन्मयी १०६
हृदादिविद्या रूपादिभानुरूपा जगद्वपुः विश्वमोहनिका चैव त्रिपुरामृतसंज्ञिका १०७
सर्वाप्यायनरूपा च मोहिनी क्षोभणी तथा
क्लेदिनी च समाख्याता तथैव च महोदया १०८
सम्पत्करी हलक्षार्णा सीमामातृतनू रतिः
प्रीतिर्मनोभवा वापि प्रोक्ता वाराधिपा
तथा १०९
त्रिकूटा चापि षट्कूटा पञ्चकूटा
विशुद्धगा
अनाहतगता चैव मणिपूरकसंस्थिता ११०
स्वाधिष्ठानसमासीनाधारस्थाज्ञासमास्थिता
षट्त्रिंशत्कूटरूपा च
पंचाशन्मिथुनात्मिका १११
पादुकादिकसिद्धीशा तथा विजयदायिनी
कामरूपप्रदा वेतालरूपा च पिशाचिका ११२
विचित्रा विभ्रमा हंसी भीषणी जनरञ्जिका
विशाला मदना तुष्टा कालकण्ठी महाभया ११३

माहेन्द्री शङ्खिनी चैन्द्री मङ्गला वटवासिनी
मेखला सकला लक्ष्मीर्मालिनी विश्वनायिका ११४
सुलोचना सुशोभा च कामदा च विलासिनी कामेश्वरी नन्दिनी च स्वर्णरेखा मनोहरा ११५
प्रमोदा रागिणी सिद्धा पद्मिनी च रतिप्रिया
कल्याणदा कलादक्षा ततश्च सुरसुन्दरी ११६ विभ्रमा वाहका वीरा विकला कोरका कविः सिंहनादा महानादा सुग्रीवा मर्कटा शठा ११७
बिडालाक्षा बिडालास्या कुमारी खेचरी भवा मयूरा मङ्गला भीमा द्विपवक्त्रा खरानना ११८
मातङ्गी च निशाचारा वृषग्राहा वृकानना सैरिभास्या गजमुखा पशुवक्त्रा मृगानना ११९
क्षोभका मणिभद्रा च क्रीडका सिंहचक्रका
महोदरा स्थूलशिखा विकृतास्या वरानना १२०
चपला कुक्कुटास्या च पाविनी मदनालसा
मनोहरा दीर्घजङ्घा स्थूलदन्ता दशानना १२१
सुमुखा पण्डिता क्रुद्धा वराहास्या
सटामुखा
कपटा कौतुका काला किङ्करा कितवा खला १२२

भक्षका भयदा सिद्धा सर्वगा च प्रकीर्तिता जया च विजया दुर्गा भद्रा भद्रकरी तथा १२३
अम्बिका वामदेवी च महामायास्वरूपिणी विदारिका विश्वमयी विश्वा विश्वविभञ्जिता १२४
वीरा विक्षोभिणी विद्या विनोदा बीजविग्रहा
वीतशोका विषग्रीवा विपुला विजयप्रदा १२५ विभवा विविधा विप्रा तथैव परिकीर्तिता मनोहरा मङ्गला च मदोत्सिक्ता मनस्विनी १२६
मानिनी मधुरा माया मोहिनी च तथा स्मृता भद्रा भवानी भव्या च विशालाक्षी शुचिस्मिता १२७
ककुभा कमला कल्पा कलाथो पूरणी तथा नित्या चाप्यमृता चैव जीविता च तथा दया १२८
अशोका ह्यमला पूर्णा पूर्णा भाग्योद्यता तथा
विवेका विभवा विश्वा वितता च प्रकीर्तिता १२९
कामिनी खेचरी गर्वा पुराणा परमेश्वरी गौरी शिवा ह्यमेया च विमला विजया परा १३० पवित्रा पद्मिनी विद्या विश्वेशी शिववल्लभा

अशेषरूपा ह्यानन्दाम्बुजाक्षी चाप्यनिन्दिता १३१
वरदा वाक्यदा वाणी विविधा वेदविग्रहा विद्या वागीश्वरी सत्या संयता च सरस्वती १३२
निर्मलानन्दरूपा च ह्यमृता मानदा तथा पूषा चैव तथा पुष्टिस्तुष्टिश्चापि रतिर्धृतिः १३३
शशिनी चन्द्रिका कान्तिर्ज्योत्स्ना
श्रीः प्रीतिरङ्गदा
पूर्णा पूर्णामृता
कामदायिनीन्दुकलात्मिका १३४
तपिनी तापिनी धूम्रा मरीचिर्ज्वालिनी
रुचिः
सुषुम्णा भोगदा विश्वा बाधिनी धारिणी
क्षमा १३५
धूम्रार्चिरूष्मा ज्वलिनी ज्वालिनी विस्फुलिङ्गिनी
सुश्रीः स्वरूपा कपिला हव्यकव्यवहा तथा १३६
घस्मरा विश्वकवला लोलाक्षी लोलजिह्विका सर्वभक्षा सहस्राक्षी निःसङ्गा च गतिप्रिया १३७
अचिन्त्या चाप्रमेया च पूर्णरूपा दुरासदा सर्वा संसिद्धिरूपा च पावनीत्येकरूपिणी १३८

तथा यामलवेधाख्या शाक्ते वेदस्वरूपिणी तथा शाम्भववेधा च भावनासिद्धिसूचिनी १३९ वह्निरूपा तथा दस्रा ह्यमाविध्ना भुजङ्गमा
षण्मुखा रविरूपा च माता दुर्गा दिशा तथा १४०
धनदा केशवा चापि यमी चैव हरा शशा अश्विनी च यमी वह्निरूपा धात्रीति कीर्तिता १४१
चन्द्रा शिवादितिर्जीवा सर्पिणी
पितृरूपिणी
अर्यम्णा च भगा सूर्या
त्वाष्ट्रिमारुतिसंज्ञिका १४२
इन्द्राग्निरूपा मित्रा चापीन्द्राणी निरृतिर्जला
वैश्वदेवी हरितभूर्वासवी वरुणा जया १४३
अहिर्बुध्न्या पूषणी च तथा कारस्करामला उदुम्बरा जम्बुका च खदिरा कृष्णरूपिणी १४४
वंशा च पिप्पला नागा रोहिणा च पलाशका पक्षका च तथाम्बष्ठा बिल्वा चार्जुनरूपिणी १४५
विकङ्कता च ककुभा सरला चापि सर्जिका बञ्जुला पनसार्का च शमी हलिप्रियाम्रका १४६
निम्बा मधूकसंज्ञा चाप्यश्वत्था च

गजाह्वया
नागिनी सर्पिणी चैव शुनी चापि बिडालिकी १४७
छागी मार्जारिका मूषी वृषभा माहिषी तथा शार्दूली सैरिभी व्याघ्री हरिणी च मृगी शुनी १४८
कपिरूपा च गोघण्टा वानरी च नराश्विनी नगा गौर्हस्तिनी चेति तथा षट्चक्रवासिनी १४९
त्रिखण्डा तीरपालाख्या भ्रामणी द्रविणी तथा
सोमा सूर्या तिथिर्वारा योगार्क्षा करणात्मिका १५०
यक्षिणी तारणा व्योमशब्दाद्या प्राणिनी च
धीः
क्रोधिनी स्तम्भिनी चण्डोच्चण्डा
ब्राह्म्यादिरूपिणी १५१
सिंहस्था व्याघ्रगा चैव गजाश्वगरुडस्थिता
भौमाप्या तैजसी वायुरूपिणी नाभसा तथा १५२
एकवक्त्रा चतुर्वक्त्रा नववक्त्रा कलानना पञ्चविंशतिवक्त्रा च षड्विंशद्वदना तथा १५३
ऊनपञ्चाशदास्या च चतुःषष्टिमुखा तथा एकाशीतिमुखा चैव शताननसमन्विता १५४ स्थूलरूपा सूक्ष्मरूपा तेजोविग्रहधारिणी वृणावृत्तिस्वरूपा च

नाथावृत्तिस्वरूपिणी १५५
तत्त्वावृत्तिस्वरूपापि
नित्यावृत्तिवपुर्द्धरा १५६
अङ्गावृत्तिस्वरूपा
चाप्यायुधावृत्तिरूपिणी
गुरुपङिक्तस्वरूपा च
विद्यावृत्तितनुस्तथा १५७
ब्रह्माद्यावृत्तिरूपा च परा पश्यन्तिका तथा
मध्यमा वैखरी शीर्षकण्ठताल्वोष्ठदन्तगा १५८
जिह्वामूलगता नासागतोरःस्थलगामिनी पदवाक्यस्वरूपा च वेदभाषास्वरूपिणी १५९ सेकाख्या वीक्षणाख्या चोपदेशाख्या तथैव च व्याकुलाक्षरसङ्केता गायत्री प्रणवादिका १६०
जपहोमार्चनध्यानयन्त्रतर्पणरूपिणी सिद्धसारस्वता मृत्युञ्जया च त्रिपुरा
तथा १६१
गारुडा चान्नपूर्णा चाप्यश्वारूढा
नवात्मिका
गौरी च देवी हृदया लक्षदा च मतङ्गिनी १६२
निष्कत्रयपदा चेष्टावादिनी च प्रकीर्तिता
राजलक्ष्मीर्महालक्ष्मीः
सिद्धलक्ष्मीर्गवानना १६३
इत्येवं ललितादेव्या दिव्यं नामसहस्रकम्

सर्वार्थसिद्धिदं प्रोक्तं
चतुर्वर्गफलप्रदम् १६४
एतन्नित्यमुषःकाले यो जपेच्छुद्धमानसः
स योगी ब्रह्मविज्ज्ञानी शिवयोगी
तथात्मवित् १६५
द्विरावृत्त्या प्रजपतो
ह्यायुरारोग्यसम्पदः
लोकानुरञ्जनं नारीनृपावर्जनकर्म च १६६
अपृथक्त्वेन सिद्ध्य्न्ति साधकस्यास्य
निश्चितम्
त्रिरावृत्त्यास्य वै पुंसो विश्वं
भूयाद्वशेऽखिलम् १६७
चतुरावृत्तितश्चास्य समीहितमनारतम् फलत्येव प्रयोगार्हो लोकरक्षाकरो भवेत् १६८
पञ्चावृत्त्या नरा नार्यो नृपा देवाश्च जन्तवः
भजन्त्येनं साधकं च देव्यामाहितचैतसः १६९ षडावृत्त्या तन्मयः स्यात्साधकश्चास्य सिद्धयः
अचिरेणैव देवीनां प्रसादात्सम्भवन्ति च १७०
सप्तावृत्त्यारिरोगादिकृत्यापस्मारनाशनम्
अष्टावृत्त्या नरो भूपान्निग्रहानुग्रहक्षमः १७१

नवावृत्त्या मन्मथाभो विक्षोभयति भूतलम् दशावृत्त्या पठेन्नित्यं वाग्लक्ष्मीकान्तिसिद्धये १७२
रुद्रावृत्त्याखिलर्द्धिश्च तदायत्तं
जगद्भवेत्
अर्कावृत्त्या सिद्धिभिः
स्याद्दिग्भिर्मर्त्यो हरोपमः १७३
विश्वावृत्त्या तु विजयी सर्वतः
स्यात्सुखी नरः
शक्रावृत्त्याखिलेष्टाप्तिः सर्वतो
मङ्गलं भवेत् १७४
तिथ्यावृत्त्याखिलानिष्टानयत्नादाप्नुयान्नरः
षोडशावृत्तितो भूयान्नरः
साक्षान्महेश्वरः १७५
विश्वं स्रष्टुं पालयितुं संहर्तुं च क्षमो भवेत्
मण्डलं मासमात्रं वा यो जपेद्यद्यदाशयः १७६
तत्तदेवाप्नुयात्सत्यं शिवस्य वचनं यथा इत्येतत्कथितं विप्र नित्यावृत्त्यर्चनाश्रितम् १७७ नाम्नां सहस्रं मनसोऽभीष्टसंपादनक्षमम् १७८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने ललितास्तोत्र

कवचसहस्रनामकथनं नामैकोननवतितमोऽध्यायः ८९

अथनवतितमोऽध्यायः सनत्कुमार उवाच-
अथातो विप्र नित्यानां प्रयोगादिसमन्वितम्
पटलं तेऽभिधास्यामि नित्याभ्यर्चनदीपकम् १
ललितायास्त्रिभिवर्णैः सकलार्थोऽभिधीयते शेषेण देवीरूपेण तेन स्यादिदमीरितम् २
अशेषतो जगत्कृत्स्नं
हृल्लेखात्मकमुच्यते
तस्याश्चार्थस्तु कथितः सर्वतन्त्रेषु
गोपितः ३
व्योम्ना प्रकाशमानत्वं ग्रसमानत्वमग्निना
तयोर्विमर्श ईकारो बिन्दुना तन्निफालनम् ४
पिण्डकर्तरि बीजाख्या मन्त्रा मालाभिधाः क्रमात्
एकार्णवन्तो द्व्यर्णाश्च त्रिदिङ्मुखमुखार्णकाः ५ वृत्तिजार्णांल्लिखेदङ्कैर्व्यत्यस्तक्रमयोगतः
तैर्भेदयोजनं कुर्यात्सन्दर्भाणामशेषतः

६
देव्यात्मकं समुदयं विश्रान्तिं च शिवात्मकम्
उभयात्मकमप्यात्मस्वरूपं तैश्च भावयेत् ७
कालेनान्यच्च दुःखार्त्तिवासनानाशनो
ध्रुवम्
पराहन्तामयं सर्वस्वरूपं चात्मविग्रहम् ८
सदात्मकं स्फुरताख्यमरोषोपाधिवर्जितम् प्रकाशरूपमात्मत्वे वस्तु तद्भासते परम् ९
यत एवमतो लोके नास्त्यमन्त्रं यदक्षरम् यद्विद्येति समाख्यातं सर्वथा सर्वतः सदा १०
वासरेषु तु तेष्वेवं सर्वापत्तारकं भवेत् तद्विधानं च वक्ष्यामि सम्यगासवकल्पनम् ११
गौडी पैष्टी तथा माध्वीत्येवं तत्त्रिविधं स्मृतम्
गुडमुष्णोदके क्षिप्त्वा समालोड्य
विनिक्षिपेत् १२
घटे काचमये तस्मिन् धातकीसुमनोरजः
खात्वा भूमौ सन्ध्ययोस्तु करैः संक्षोभ्य
भूयसा १३
मासमात्रे गते तस्मिन्निमग्ने रजसि
द्रुतम्
संशोध्य पूजयेत्तेन गौडी सा गुडयोगतः १४

एवं मधुसमायोगान्माध्वी पैष्टीं शृणु प्रिय
अध्यर्द्धद्विगुणे तोये श्रपयेत्तन्दुलं शनैः १५
दिनत्रयोषिते तस्मिन्धात्र्यङ्कुररजः क्षिपेत्
दिनमेकं धृते वाते निवाते स्थापयेत्ततः १६
उदकैर्लोलितं पश्चाद्गलितं पैष्टिकं मधु वृक्षजं फलजं चेति द्विविधं क्रियते मधु १७
तन्निर्माणं शृणुष्वाद्य यदास्वादान्मनोलयः
मृद्वीकां वाथ खर्जूरफलं पुष्पमथापि वा १८
मधूकस्याम्भसि क्षिप्त्वा शृतमर्द्धावशेषितम्
प्राक्सृतासवलेशेन मिलितं दिवसद्वयात् १९
गालितं स्वादु पूजार्हं मनोलयकरं शुभम्
वार्क्षं तु नालिकेरं स्याद्धिन्तालस्याथ
तालतः २०
फलकाण्डात्स्नुतं दुग्धं नीतं सद्यो
रसावहम्
नालिकेरफलान्तस्थसलिले शशिना युते २१
अर्द्धपूगफलोत्थं तु रसं संक्षिप्य तापयेत्

आतपे सद्य एवैतदासवं देवताप्रियम् २२
आसवैरेभिरुदितैरर्घ्यं देव्यै निवेदयेत्
दैवैः कृत्वा ततः सद्यो
दद्यात्तत्सिद्धये द्वयम् २३
साधको नियताहारः समाधिस्थः पिबेत्सदा
न कदाचित्पिबेत्सिद्धो
देव्यर्थमनिवेदितम् २४
पानं च तावत्कुर्वीत यावता स्यान्मनोलयः ततः करोति चेत्सद्यः पातकी भवति ध्रुवम्
२५
देवतागुरुशिष्टान्यं पिबन्नासवमाशया
पातकी राजदण्ड्यश्च रिक्थोपासक एव च २६
साध्यसाधकयोरेतत्काम्य एव समीरितम्
सिद्धस्य सर्वदा प्रोक्तं यतोऽसौ तन्मयो
भवेत् २७
पूजयेत्प्रोक्तरूपस्तु प्रोक्तरूपाश्च
ताः क्रमात्
उपचारैरासवैश्च मत्स्यैर्मांसैस्तु
संस्कृतैः २८
अथ काम्यार्चनं वक्ष्ये प्रयोगांश्चापि नारद
येषामाचरणात्सिद्धिं साधको लभते ध्रुवम् २९
चैत्रै दमनकैरर्चेत्पूर्णायां मदनोत्सवम्
वैशाखे मासि पूर्णायां

पूजयेद्धेमपुष्पकैः ३०
ज्यैष्ठ्यां फलैर्यजेद्देवीं कदलीपनसाम्रजैः
आषाढ्यां चन्दनैरेलाजातीकङ्कोलकुङ्कुमैः ३१
श्रावण्यामागमोक्तेन विधिनार्चेत्पवित्रकैः
प्रौष्ठपद्यां गन्धपुष्पैर्यजेद्वा केतकीसुमैः ३२
आश्वयुज्यां कन्यकार्चा
भूषावस्त्रधनादिभिः
कार्तिक्यां कुङ्कुमैश्चैव निशि
दीपगणैरपि ३३
सचन्द्रैर्मार्गशीर्ष्यां तु
नालिकेरैरपूपकैः
पौष्यां सशर्करगुडैर्गवां दुग्धैः
समर्चयेत् ३४
स्वर्णरौप्य्! पङ्कजैस्तु माघ्यां
सौगन्धिकादिभिः
फाल्गुन्यां विविधैर्द्रव्यैः फलैः
पुष्पैः सुगन्धिभिः ३५
पर्वताग्रे यजेद्देवीं पलाशकुसुमैर्निशि
सिद्धद्रव्यैश्च सप्ताहात्खेचरीमेलनं
भवेत् ३६
अरण्ये वटमूले वा कुञ्जे वा धरणीभृताम् कदम्बजातिपुष्पाभ्यां सिद्धद्रव्यैः

शिवां यजेत् ३७
मासेन सिद्धा यक्षिण्यः प्रत्यक्षा वाञ्छितप्रदाः
केतकीकुसुमैः सिद्धाश्चेटका वारिधेस्तटे ३८
आज्ञामभीष्टां कुर्वन्ति रणे मायां महाद्भुताम्
वसूनि मालां भूषां च दद्युरस्येहयानिशम् ३९
पीठमृक्षद्रुमैः कृत्वा तत्र देवीं यजेन्निशि
शाल्मलैः कुसुमैः सिद्धद्रव्यैर्मासं तु निर्भयम् ४०
श्मशानदेशे विप्रेन्द्र
सिद्ध्य्न्त्यस्य पिशाचकाः
अश्मपातप्रहाराद्यैर्जीयादाभिर्द्विषश्चिरम् ४१
निर्जने विपिने रात्रौ मासमात्रं तु
निर्भयः
यजेद्देवीं चक्रगतां सिद्धद्रव्यसमन्विताम् ४२
मालतीजातपुन्नागकेतकीमरुभिः क्रमात्
तेन सिद्ध्य्न्ति
वेतालास्तानारुह्येच्छया चरेत् ४३
श्मशाने चण्डिकागेहे निर्जने विपिनेऽपि वा

मध्यरात्रे यजेद्देवीं कृष्णवस्त्रविभूषणैः ४४
कृष्णचक्रेऽतिकृष्णां तामतिक्रुद्धाशयो
यजेत्
साध्ययोनिं तदग्रे तु बलि
छिन्दन्निवेदयेत् ४५
सिद्धद्रव्यसमेतं तु
मासात्तद्भाललोचनात्
जायन्ते भीषणाः कृत्यास्ताभ्यः सिद्धिं
निवेदयेत् ४६
विश्वसंहारसन्तुष्टाः पुनरेत्य
निजेच्छया
देव्या ललाटनेत्रे स्युः प्रार्थिते तु
तिरोहिताः ४७
रक्तभूषाम्बरालेपमालाभूषितविग्रहाः
उद्याने निर्जने देवीं चक्रे सञ्चिन्त्य
पूजयेत् ४८
कह्लारचम्पकाशोकपाटलाशतपत्रकैः
सिद्धद्रव्यसमोपेतैर्मायाः
सिद्ध्य्न्ति मासतः ४९
यासां प्रसादलाभेन कामरूपो भवेन्नरः
याभिर्विश्वजयी विश्वचारी
विश्वविनोदवान् ५०
षडाधाराब्जमध्ये तु चक्रं सञ्चिन्त्य
पूजयेत्
चन्द्रचन्दनकस्तूरीमृगनाभिमहोदयैः ५१

त्रिकालज्ञो भवेद्देवीं तेषु सम्यग्विचिन्तयेत्
पूर्णप्रतीतौ भव्यानि विकलेऽभव्यमीरितम् ५२
देवीं चक्रेण सहितां स्मरेद्भक्तियुतो नरः
विवेका विभवा विश्वा वितता च प्रकीर्तिता ५३
कामिनी खेचरी गर्वा पुराणा परमेश्वरी
गौरी शिवा ह्यमेया च विमला विजया परा ५४
पवित्रा पीडनी विद्या विश्वेशी शिववल्लभा
अशेषरूपा स्वानन्दाम्बुजाक्षी
चाप्यनिन्दिता ५५
वरदा वाक्यदा वाणी विविधा वेदविग्रहा विद्या वागीश्वरी सत्या संयता च सरस्वती ५६
निर्मलानन्दरूपा च ह्यमृता मानदा तथा पूषा चैव तथा तुष्टिः पुष्टिश्चापि रतिर्धृतिः ५७
शशिनी चन्द्रिका कान्तिर्ज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरङ्गदा
देवीनामानि चैतानि चुलुके सलिले स्मरन् ५८
मातृकासहितां विग्नां त्रिरावृत्त्यामृतात्मिकाम्
ताडीं सारस्वतीं जिह्वां दीपाकारां

स्मरन्पिबेत् ५९
अब्दाच्चतुर्विधं तस्य पाण्डित्यं भुवि जायते
एवं नित्यमुषःकाले यः कुर्याच्छुद्धमानसः ६०
स योगी ब्रह्मविज्ञानी शिवयोगी तथात्मवित्
अनुग्रहोक्तचक्रस्थां देवीं ताभिर्वृतां
स्मरेत् ६१
चम्पकेन्दीवरैर्मासादारोग्यमुपजायते
ज्वरभूतग्रहोन्मादशीतकाकामलाक्षिहृत् ६२
दन्तकर्णज्वरशिरः शूलगुल्मादिकुक्षिजाः
व्रणप्रमेहच्छर्द्यर्शोग्रहण्यामत्रिदोषजाः ६३
सर्वे तथा शमं यान्ति पूजया परमेश्वरी
द्रव्यं चक्रस्य निर्माणे काश्मीरं
समुदीरितम् ६४
सिन्दूरं गैरिकं लाक्षा दरदं चन्दनद्वयम्
बिलद्वारे लिखेत्र्यस्रं षोडशत्र्यस्रसंयुतम् ६५
दरदेनास्य मध्यस्थां पूजयेत्परमेश्वरीम्
ताभिस्तच्छक्तिभिः साकं सिद्धद्रव्यैः
सुगन्धिभिः ६६
कुसुमैर्मासमात्रेण नागकन्यासमन्वितम्
पातालादिषु लाकेषु रमयत्यनिशं चिरम् ६७
यक्षराक्षसगन्धर्वसिद्धविद्याधराङ्गनाः

पिशाचा गुह्यका वीराः किन्नरा भुजगास्तथा ६८
सिद्ध्य्न्ति पूजनात्तत्र तथा तत्प्रोक्तकालतः
किंशुकैर्भूषणावाप्तौ पाटलैर्गजसिद्धये ६९
रक्तोत्पलैरश्वसिद्धौ कुमुदैश्चरसिद्धये उत्पलैरुष्ट्रसंसिद्ध्यै तगरैः
पशुसिद्धये ७०
जम्बीरैर्महिषावाप्त्यै लकुचैरजसिद्धये
दाडिमैर्निधिसंसिद्ध्यै
मधुकैर्गानसिद्धये ७१
बकुलैरङ्गनासिद्ध्यै कह्लारैः पुत्रसिद्धये
शतपत्रैर्जयावाप्व्यै केतकैर्वाहनाप्तये ७२
सौरभाढ्यैः प्रसूनैस्तु नित्यं सौभाग्यसिद्धये
पूजयेन्मासमात्रं वा द्विगुणं त्रिगुणं
तु वा ७३
यावत्फलावाप्तिकांक्षी शर्कराघृतपायसैः
सचक्रपरिवारां तां देवीं सलिलमध्यगाम् ७४
तर्प्पयेत्कुसुमैः सार्घ्यैः सर्वोपद्र
वशान्तये
पूर्णायुषः सिद्ध्यै क्षौद्रैः
सौभाग्यसिद्धये ७५

दुग्धैरारोग्यसंसिद्ध्यै त्रिभिरैश्वर्यसिद्धये नालिकेरोदकैः प्रीत्यै हिमतोयैर्नृपाप्तये
सर्वार्थसिद्धये तौयेरभिषिञ्चेन्महेश्वरीम् ७६ पूगोद्याने यजेद्देवीं सिद्धद्रव्यैर्दिवानिशम्
निवसंस्तत्र तत्पुष्पैर्जायते मन्मथोपमः ७७
पूर्णासु नियतं देवीं कन्यकायां समर्चयन् कृत्याः परेरिता मन्त्रा विमुखांस्तान्
ग्रसन्ति वै ७८
लिङ्गत्रयमयीं देवीं चक्रस्थाभिश्च
शक्तिभिः
पूजयन्निष्टमखिलं लभतेऽत्र परत्र च ७९
शतमानकृतैः स्वर्णपुष्पैः सौरभ्यवासितैः
पूजयन्मासमात्रेण
प्राग्जन्माद्यैर्विमुच्यते ८०
तथा रत्नैश्च नवभिर्मासं तु यदि पूजयेत् विमुक्तसर्वपापौघैस्तां च पश्यति चक्षुषा ८१
अंशुकैरर्चयेद्देवीं मासमात्रं सुगन्धिभिः
मुच्यते पापकृत्यादिदुःखौघैरितरैरपि ८२ देवीरूपं स्वमात्मानं चक्रं शक्तीः

समन्ततः
भावयन्विषयैः पुष्पैः पूजयंस्तन्मयो
भवेत् ८३
षोडशानां तु नित्यानां प्रत्येकं तिथयः
क्रमात्
तत्तत्तिथौ तद्भजनं जपहोमादिकं चरेत् ८४
घृतं च शर्करा दुग्धमपूपं कदलीफलम् क्षौद्रं गुडं नालिकेरफलं लाजा तिलं दधि ८५
पृथुकं चणकं मुद्गपायसं च निवेदयेत्
कामेश्वर्यादिशक्तीनां सर्वासामपि चोदितम् ८६
आद्याया ललितायास्तु सर्वाण्येतानि
सर्वदा
निवेदयेच्च जुहुयाद्वह्नौ
दद्यान्नृणामपि ८७
तत्तद्विद्याक्षरप्रोक्तमौषधं
तत्प्रमाणतः
सम्पिष्य गुटिकीकृत्य ताभिः सर्वं च
साधयेत् ८८
रविवारेऽरुणाम्भोजैः कुमुदैः सोमवारके भौमे रक्तोत्पलैः सौम्ये वारे तगरसम्भवैः ८९
गुरुवारे सुकह्लारैः शुक्रवारे सिताम्बुजैः
नीलोत्पलैर्मन्दवारे पूजयेदिष्टमादरात्

९०
निवेदयेत्क्रमात्तेषु रविवारादिषु क्रमात्
पायसं दुग्धकदलीनवनीतसिताघृतम् ९१ एवमिष्टं समाराध्य देवीं गन्धादिभिर्यजेत्
ग्रहपीडां विजित्याशु सुखानि च समश्नुते ९२
अर्धरात्रे तु साध्यां स्त्रीं स्मरन्मदनवह्निना
दह्यमानां हतस्वान्तां मस्तकस्थापिताञ्जलिम् ९३ विकीर्णकेशीमालोललोचनामरुणारुणाम् वायुप्रेङ्खत्पताकास्थपदा पद्मकलेवराम् ९४
विवेकविधुरां मत्तां मानलज्जाभयातिगाम् चिन्तयन्नर्चयेच्चक्रं मध्ये देवीं
दिगम्बराम् ९५
जपादाडिमबन्धूककिंशुकाद्यैः समर्चयेत्
अन्यैः सुगन्धिशेफालीकुसुमाद्यैः
समर्चयेत् ९६
त्रिसप्तरात्रादायाति प्रोक्तरूपा मदाकुला
यावच्छरीरपातः स्याच्छापो वानपगास्य सा ९७
पद्मैरक्तैस्त्रिमध्वक्तैर्होमाल्लक्ष्

मीमवाप्नुयात्
तथैव कैरवै रक्तैरङ्गनाः स्ववशं नयेत् ९८ समानरूपवत्सायाः शुक्लाया गोः पयःप्लुतैः मल्लिकामालतीजातीशतपत्रैर्हुतैर्भवेत् ९९
कीर्तिविद्याधनारोग्यसौभाग्यवित्तपादिकम्
आरग्वधप्रसूनैस्तु क्षौद्रा क्तैर्हवनाद्भवेत् १००
स्वर्णादिस्तम्भनं शत्रोर्नृपादीनां
क्रुधोऽपि च
आज्याक्तैः करवीरोत्थैः
प्रसूनैररुणैर्हुतैः १०१
रक्ताम्बराणि वनिता भूपामात्यवशं तथा भूषावाहनवाणिज्यसिद्धयश्चास्य वाञ्छिताः १०२
लवणैः सर्पपैगौरैरितरैर्वाथ होमतः
सतैलाक्तैर्निशामध्ये त्वानयेद्वाञ्छितां वधूम् १०३
तैलाक्तैर्जुहुयात्कृष्णदरपुष्पैर्निशान्तरे
मासादरातेस्तस्यार्तिर्ज्वरेण भवति
ध्रुवम् १०४
आरुष्करैर्घृताभ्यक्तैस्तद्बीजैर्निशि होमतः
शत्रोर्द्दाहव्रणानि स्युर्दुःसाध्यानि

चिकित्सकैः १०५
तथा तत्तैलसंसिक्तैर्बीजैरङ्कोलकैरपि
मरिचैः सर्षपाज्याक्तैर्निशि
होमानुसारतः १०६
वाछितां वनितां
कामज्वरार्तामानयेद्द्रुतम्
शालिभिश्चाज्यसंसिक्तैर्होमाच्छालीनवाप्नुयात् १०७
मुद्गैर्मुद्गं घृतैराज्यं सिद्धैरित्थं
हुतैर्भवेत्
साध्यर्क्षवृक्षसंभूतां
पिष्टपादरजःकृताम् १०८
राजीमरीचिलोणोत्थां पुत्तलद्यं
जुहुयान्निशि
प्रपदाभ्यां च जंघाभ्यां
जानुभ्यामुरुयुग्मतः १०९
नाभेरधस्ताद्धृदयाद्भिन्नेनाकण्ठतस्तथाशिरसा च सुतीक्ष्णेनच्छित्वा शस्त्रेण वै क्रमात् ११०
एवं द्वादशधा होमान्नरनारीनराधिपाः
वश्या भवन्ति
सप्ताहाज्ज्वरार्त्तीश्चास्य वांछया १११
पिष्टेन गुडयुक्तेन
मरिचैर्जीरकैर्युताम्
कृत्वा पुत्तलिकां साध्यनामयुक्तामथो
हृदि ११२

सनामहोमसंपातघृतेन पाच्यतां पुनः स्पृशन्निजकराग्रेण सहस्रं प्रजपेन्मनुम् ११३
अभ्यर्च्य तद् घृताभ्यक्तं भक्षयेत्तद्धिया जपन् नरनारीनृपास्तस्य वश्याः स्युर्मरणावधि ११४
शक्त्यष्टगंधं संपिष्य कन्यया शिशिरे जले
तेन वै तिलकं भाले धारयन्वशयेज्जगत् ११५
शालितंदुलमादाय प्रस्थं भांडे नवे
क्षिपेत्
समानवर्णवत्साया रक्ताया गोः पयस्तथा ११६
द्विगुणं तत्र निक्षिप्य
श्रपयेत्संस्कृतेऽनले
घृतेन सिक्तं सिक्थं तु कृत्वा तत्ससितं
करे ११७
विधाय विद्यामष्टोर्द्धशतं जप्त्वा हुनेत्ततः
एवं होमो महालक्ष्मीमावहेत्प्रतिपत्कृतः ११८
शुक्रवारेष्वपि तथा वर्षान्नृपसमो भवेत् पंचम्यां तु विशेषेण प्राग्वद्धोमं समाचरेत् ११९
तस्यां तिथौ त्रिमध्वक्तैर्मल्लिकाद्यैः सितैर्हुनेत्
अन्नाज्याभ्यां च नियतं हुत्वान्नाढ्यो

भवेन्नरः १२०
यद्यद्धि वाञ्छितं वस्तु तत्तत्सर्वं तु
सर्वदा
घृतहोमादवाप्नोति तथैव तिलतन्दुलैः १२१
अरुणैः पङ्कजैर्होमं
कुर्वंस्त्रिमधुराप्लुतैः
मण्डलाल्लभते लक्ष्मीं महतीं
श्लाघ्यविग्रहाम् १२२
कह्लारैः क्षौद्रसंयुक्तैः पूर्णाद्यं
तद्दिनावधि
जुहुयान्नित्यशो भक्त्या सहस्रं विकचैः
शुभैः १२३
स तु कीर्तिं धनं
पुत्रान्प्राप्नुयान्नात्र संशयः
चम्पकैः क्षौद्रसंसिक्तैः
सहस्रहवनाद्ध्रुवम् १२४
लभते स्वर्णनिष्काणां शतं मासेन नारद
पाटलैर्घृतसंसिरुक्तैस्त्रिसहस्रं
हुतैस्तथा १२५
दर्शादि मासाल्लभते चित्राणि वसनानि च कर्पूरचन्दनाद्यानि सुगन्धानि तु मासतः १२६
वस्तूनि लभते हृद्यैरन्यैर्भोगोपयोगिभिः शालिभिः क्षीरसिक्ताभिः सप्तमीषु शतं हुतम् १२७
तेन शालिसमृद्धिः स्यान्मासैः

षड्भिरसंशयम्
तिलैर्हुतैस्तु
दिवसैर्वर्षादारोग्यमाप्नुयात् १२८
स्वजन्मर्क्षत्रिषु तथा
दूर्वाभिर्ज्जुहुयान्नरः
निरातङ्को महाभोगः शतं वर्षाणि जीवति १२९
गुडूचीतिलदूर्वाभिस्त्रिषु जन्मसु वा
हुनेत्
तैनायुःश्रीयशोभोगपुण्यनिध्यादिमान्भवेत् १३०
घृतपायसदुग्धैस्तु हुतैस्तेषु त्रिषु क्रमात्
आयुरारोग्यविभवैर्नृपामात्यो भवेत्तथा १३१
सप्तम्यां कदलीहोमात्सौभाग्यं लभतेऽन्वहम्
दूर्वात्रिकैस्तु
प्रादेशमानैस्त्रिस्वादुसंयुतैः १३२
जुहुयाद्दिनशो घोरे सन्निपातज्वरे तथा
तद्दिनेषु जपेद्विद्यां नित्यशः सलिलं
स्पृशन् १३३
सहस्रवारं तत्तोयैः स्नानं पानं समाचरेत् पाकाद्यमपि तैरेव कुर्याद्रोगविमुक्तये १३४
साध्यर्क्षवृक्षसञ्चूर्णं त्र्यूषणं सर्षपं तिलम्

पिष्टं च साध्यपादोत्थरजसा च समन्वितम् १३५
कृत्वा पुत्तलिकां सम्यग्घृदये नामसंयुताम्
प्राग्वच्छित्वायसैस्तीक्ष्णैः शस्त्रैः पुत्तलिकां हुनेत् १३६
एवं दिनैः सप्तभिस्तु साध्यो वश्यो भवेद्दृढम्
तथाविधां पुत्तलिकां कुण्डमध्ये निखन्य च १३७
उपर्यग्निं निधायाथ विद्यया दिनशो हुनेत् त्रिसहस्रं त्रियामायां सर्षपैस्तद्र
साप्लुतैः १३८
शतयोजनदूरादप्यानयेद्वनितां बलात्
वशयेद्वनितां
होमात्कौशिकैर्मधुमिश्रितैः १३९
नालिकेरफलोपेतैर्गुडैर्लक्ष्मीमवाप्नुयात्
तथाज्यसिक्तैः कह्लारैः
क्षीराक्तैररुणोत्पलैः १४०
त्रिमध्वक्तैश्चम्पकैश्च
प्रसूनैर्बकुलोद्भवैः
मधूकजैः प्रसूनैश्च हुतैः
कन्यामवाप्नुयात् १४१
पुन्नागजैर्हुतैर्वस्त्राण्याज्यैरिष्टमवाप्नुयात्

माहिषैर्महिषीराजैरजान् गव्यैश्च गास्तथा १४२
अवाप्नोति हुतैराज्यैः रत्नै रत्नं च
साधकः
शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुत्तलद्यं ससितां
ततः १४३
हृद्देशन्यस्तनामार्णां
पचेत्तैलाज्ययोर्निशि
तन्मनाश्च दिवारात्रौ विद्याजप्तां तु
भक्षयेत् १४४
सप्तरात्रप्रयोगेण नरो नारी नृपोऽपि वा दासवद्वशमायाति चित्तप्राणादि चार्पयेत् १४५
हयारिपुष्पैररुणैः सितैर्वा जुहुयात्तथा त्रिसप्तरात्रान्महतीमवाप्नोति श्रियन्नरः १४६
छागमांसैस्त्रिमध्वक्तैर्होमात्स्वर्णमवाप्नुयात्
क्षीराक्तैः सस्यसम्पन्नां भुवमाप्नोति
मण्डलात् १४७
पद्माक्षैर्हवनाल्लक्ष्मीमवाप्नोति
त्रिभिर्दिनैः
बिल्वैर्दशांशं जुहुयान्मन्त्राद्यैः
साधने जपे १४८
एवं संसिद्धमन्त्रस्तु मन्त्रितैश्चुलुकोदकैः

फणिदष्टमृतानां तु मुखे सन्ताड्य् जीवयेत् १४९
तत्कर्णयोर्जपन्विद्यां यष्ट्या वा जपसिद्धया
सन्ताड्य शीर्षं सहसा मृतमुत्थापयेदिति १५०
कृत्वा योनिं कुण्डमध्ये तत्राग्नौ विधिवद्धुनेत् तिलसर्षपगोधूमशालिधान्ययवैर्हुनेत् १५१ त्रिमध्वक्तैरेकशो वा समेतैर्वा समृद्धये बकुलैश्चम्पकैरब्जैः कह्लारैररुणोत्पलैः १५२
कैरवैर्मल्लिकाकुन्दमधूकैरिन्दिराप्तये अशोकैः पाटलैर्बिल्वैर्जांतीविकंकतैः
सितैः १५३
नवनीलोत्पलैरश्वरिपुजैः कर्णिकारजैः
होमाल्लक्ष्मीं च सौभाग्यं निधिमायुर्यशो
लभेत् १५४
दूर्वां गुडूचीमश्वत्थं वटमारग्वधं तथा
सितार्कप्लक्षजं हुत्वाचिरान्मुच्येत
रोगतः १५५
इक्षुजम्बूनालिकेरमोचागुडसितायुतैः
अचलां लभते लक्ष्मीं भोक्ता च भवति
ध्रुवम् १५६
सर्षपाज्यैर्हुते मृत्युः काष्टाग्नौ वैरिमृत्यवे

चतुरङ्गुलजैर्होमाच्चतुरङ्गबले रिपोः १५७
सप्ताहाद्रोगदुःखार्तिर्भवत्येव न संशयः नित्यं नित्यार्चनं कुर्यात्तथा होमं
घृतेन वै १५८
विद्याभिमन्त्रितं तोयं
पिबेत्प्रातस्तदाप्तये
चन्दनोशीरकर्पूरकस्तूरीरोचनान्वितैः १५९
काश्मीरकालागुरुभिर्मृगस्वेदमयैरपि
पूजयेच्च शिवामेतैर्गन्धैः
सर्वार्थसिद्धये १६०
सर्वाभिरपि नित्याभिः प्रातर्मातृकया
समम्
त्रिजप्ताभिः पिबेत्तोयं तथा वाक्सिद्धये
शिवम् १६१
विदध्यात्साधनं प्राग्वद्वर्णलक्षं
पयोव्रतः
त्रिस्वादुसिक्तैररुणैरम्बुजैर्हवनं
चरेत् १६२
जपतर्पणहोमार्चासेकसिद्धमनुर्नरः
कुर्यादुक्तान्प्रयोगांश्च न
चेत्तन्मनुदेवताः १६३
प्राणांस्तस्य ग्रसन्त्येव कुपितास्तत्क्षणान्मुने
अनया विद्यया लोके यदसाध्यं न तत्क्वचित् १६४

अरण्यवटमूले च पर्वताग्रगुहासु च उद्यानमध्यकान्तारे मातृपादपमूलतः १६५
सिंन्धुतीरे वने चैता यक्षिणीः
साधयेन्नरः
कमलैः कैरवै रक्तैः सितैः
सौगन्धिकोत्पलैः १६६
सुगन्धिशेफालिकया त्रिमध्वक्तैर्यथाविधि
होमात्सप्तसु वारेषु तन्मण्डलत एव वै १६७
विजयं समवाप्नोति समरे द्वंन्द्वयुद्धके
मल्लयुद्धे शस्त्रयुद्धे वादे
द्यूताह्वयेऽपि च १६८
व्यवहारेषु सर्वत्र जयमाप्नोति निश्चितम्
चतुरङ्गुलजैः
पुष्पैर्होमात्संस्तम्भयेदरीन् १६९
तथैव कर्णिकारोत्थैः पुन्नागोत्थैर्नमेरुजैः
चम्पकैः केतकै राजवृक्षजैर्माधवोद्भवैः १७०
प्राग्वद्द्वारेषु जुहुयात्क्रमात्पुष्पैस्तु सप्तभिः प्रोक्तेषु स्तम्भनं शत्रोर्भङ्गो वा भवति ध्रुवम् १७१
शत्रोर्नक्षत्रवृक्षाग्नौ
तत्समिद्भिस्तु होमतः
सर्षपाज्यप्लुताभिस्ते प्रणमन्त्येव
पादयोः १७२

मृत्युकाष्ठानले मृत्युपत्रपुष्पफलैरपि समिद्भिर्जुहुयात्सम्यग्वारेशार्चनपूर्वकम् १७३
अरातेश्चतुरङ्गं तु बलं रोगार्द्दितं भवेत्
तेनास्य विजयो भूयान्निधनेनापि वा पुनः १७४
अर्कवारेऽकजैरिध्मैः समिद्धेऽग्नौ तदुद्भवैः
पत्रैः पुष्पैः फलैः काण्डैर्मूलैश्चापि हुनेत्क्रमात् १७५
सवर्णारुणवत्साया घृतसिक्तैस्तु
मण्डलात्
अरातिदिङ्मुखो भूत्वा कुण्डे त्र्यस्रे
विधानतः १७६
पलायते वा रोगार्तः प्रणमेद्वा भयान्वितः
पलाशेध्मानले तस्य
पञ्चाङ्गैस्तद्घृताप्लुतैः १७७
होमेन सोमवारे च भवेत्प्राग्वन्न संशयः
खादिरेध्मानले तस्य
पञ्चाङ्गैस्तद्घृताप्लुतैः १७८
वारे भौमस्य हवनात्तदाप्नोति सुनिश्चितम्
अपामार्गस्य सौम्येऽह्नि पिप्पलस्य
गुरोर्दिने १७९
उदुम्बरस्य भृगुजे शम्या मान्देऽह्नि गोघृतैः

शुभ्रपीतसितश्यामवर्णाद्याः पूर्ववत्तथा १८०
तत्फलं समवाप्नोति तत्समिद्दीपितेऽनले प्रतिपत्तिथिमारभ्य पञ्चम्यन्तं क्रमेण
वै १८१
शालीचणकमुद्गैश्च यवमाषैश्च होमतः
माहिषाज्यप्लुतैस्ताभिस्तिथिभिः
समवाप्नुयात् १८२
षष्ठ्यादिसप्तम्यन्तं तु
चाजाभवघृतैस्तथा
प्रागुक्तैर्निस्तुषैर्होमात्प्रागुक्तफलमाप्नुयात् १८३
तदर्द्धं पञ्चके त्वैतैः समस्तैश्च
तिलद्वयैः
सितान्नैः पायसैः सिक्तैराविकैस्तु
घृतैस्तथा १८४
हवनात्तदवाप्नोति यदादौ फलमीरितम्
एवं नक्षत्रवृक्षोत्थवह्नौ
तैस्तैर्मधुप्लुतैः १८५
हवनादपि तत्प्राप्तिर्भवत्येव न संशयः
विद्यां संसाध्य पूर्वं तु
पश्चादुक्तानशेषतः १८६
प्रयोगान्साधयेद्धीमान् मङ्गलायाः
प्रसादतः
संपूज्य देवतां विप्र कुमारीं कन्यकां तु
वा १८७

सशुभावयवां मुग्धां स्नातां धौताम्बरां शुभाम्
तथाविधं कुमारं वा संस्थाप्याभ्यर्च्य विद्यया १८८
स्पृष्टशीर्षो जपेद्विद्यां शतवारं तथार्चयेत्
प्रसूनैररुणैः शुभ्रैः सौरभाढ्यैरथापि वा १८९
दद्याद्गुग्गुलुधूपं च यावत्कर्मावसानकम्
ततो देव्या समाविष्टे तस्मिन्संपूज्य भक्तितः १९०
ततस्तामुपचारैस्तैः प्रागुक्तौर्विद्यया
व्रती
प्रजपंस्तां ततः पृच्छेदभीष्टं कथयेच्च
सा १९१
भूतं भवद्भविष्यं च यदन्यन्मनसि स्थितम्
जन्मान्तराण्यतीतानि सर्वं सा पूजिता
वदेत् १९२
ततस्तां प्राग्वदभ्यर्च्य
स्वात्मन्युद्वास्य तां जपेत्
सहस्रवारं स्थिरधीः पूर्णात्मा
विचरेत्सुखी १९३
मधुरत्रयसंसिक्तैररुणैरम्बुजैः श्रियम्
प्राप्नोति मण्डलं होमात्सितैस्तैश्च
महद्यशः १९४

क्षौद्राक्तैरुत्पलै रक्तैर्हवनात्प्रोक्तकालतः
सुवर्णं समवाप्नोति निधिं वा वसुधां तु वा १९५
क्षीराक्तैः कैरवैर्होमात्प्रोक्तं काममवाप्नुयात्
धान्यानि विविधान्याशु सुभगः स भवेन्नरः १९६
आज्याक्तैरुत्पलैर्होमाद्वाञ्छितं समवाप्नुयात्
तदक्तैरपि कह्लारैर्हवनाद्राजवल्लभः १९७ पलाशपुष्पैस्त्रिस्वादुयुक्तैस्तत्कालहोमतः
चतुर्विधं तु पाण्डित्यं भवत्येव न संशयः १९८
लाजैस्त्रिमधुरोपेतैस्तत्कालहवनेन वै कन्यकां लभते पत्नीं समस्तगुणसंयुताम् १९९
नालिकेरफलक्षोदं ससितं सगुडं तु वा क्षौद्राक्षं
जुहुयात्तद्वदयत्नाद्धनदोपमः २०० तथैवान्नाज्यहोमेन सतन्दुलतिलैरपि प्रसूनैररुणैस्तद्वत्तथा बन्धूकसम्भवैः २०१
सितैः प्रसूनैर्वाक्सिद्धिं हवनात्समवाप्नुयात्

सितरक्तैस्तु मिलितैरायुरोग्यमाप्नुयात् २०२
दूर्वात्रिकैस्त्रिमध्वक्तैर्हवनात्तु जयेच्च तान्
तथा गुडूच्या होमेन पायसेन तिलेन च २०३ श्रीखण्डपङ्कन्कर्पूरमिलितैः शतपत्रकैः हवनाच्छ्र्रियमाप्नोति यावदन्वयगा भवेत् २०४
कुङ्कुमं हिमतोयेन पिष्ट्वा कर्पूरसंयुतम् तत्पङ्कमर्द्दितैर्होमात्कह्लारैर्विकचैः सुमैः २०५
राजकल्पः श्रिया भूयाज्जीवेद्वर्षशतं
भुवि
निःसपत्नो निरातङ्को निद्वन्दो
निर्मलाशयः २०६
इक्षुकाण्डस्य शकलैर्हवनाद्वस्त्रमाप्नुयात्
तथैव करवीरोत्थैः प्रसूनैररुणैः सितैः २०७
क्षौद्राक्तैः पाटलापुष्पैर्हवनाद्वशयेद्वधूः
तथैव पङ्कजैर्होमाद्रूपाजीवां वशं नयेत् २०८
सरूपवत्सासितगोक्षीराक्तसितहोमतः लभतेऽनुपमां लक्ष्मीमपि पापिष्ठचेतनः २०९

सौवीराक्तैस्तु कार्पासबीजैस्तत्कालहोमतः अर्द्धेन्दुकुण्डे नियतं वशगा रिपवो मुने २१०
अरिष्टपत्रैस्तद्बीजैस्तद्वह्नौ तैस्तथा हुतैः
मृत्युबीजैर्निम्बतैलसिक्तैर्होमान्निहन्ति तान् २११
रोगार्तांस्तुरगांस्तद्वत्पञ्चगव्यैर्हुतैर्ध्रुवम्
अक्षबीजैस्तु तैलाक्तैर्होमः
सर्वविनाशनः २१२
करञ्जबीजैः संसिक्तैर्होमाद्वैरी
पिशाचवान्
तथैवाक्षतरूद्भूतपञ्चाङ्गहवनादपि २१३
निम्बतैलान्वितैरक्षद्रुमबीजैस्तु होमतः
तद्दिने स्यादपस्मारी वैरी भवति
निश्चितम् २१४
अरातेर्जन्मनक्षत्रवृक्षेन्धनगतेऽनले
तद्योनिपिशितैस्तैश्च
हवनान्मृत्युकृद्रिपोः २१५
पद्माक्षबीजैः सर्षपतैलाक्तैर्हवनात्तथा जायन्ते वैरिणः कुष्ठरोगा देहविलोपकाः २१६
मरिचैः
सर्षपैर्होमात्तैलाक्तैर्मध्यराजके

दाहज्वरेण ग्रस्तः स्यादरातिस्तद्दिने ध्रुवम् २१७
एवं निग्रहहोमेषु स्वरक्षायै तथान्वहम् स्निग्धैः
सम्प्राप्तसद्विद्यैर्जपहोमादि कारयेत् २१८
मृत्युञ्जयेन वा तत्तत्प्रयोगस्थाभिरेव वा
विद्याभिरन्यथासिद्धमन्त्रमस्याशु नाशयेत् २१९
लक्षत्रयं कृते प्रोक्तं त्रेतायां
द्विगुणं तथा
द्वापरे त्रिगुणं प्रोक्तं कलौ तत्तु
चतुर्गुणम् २२०
दशांशं हवनं कार्यं तर्पणं तद्दशांशतः
तद्दशांशं मार्जनं स्याद्दशांशं
द्विजभोजनम् २२१
एवं क्रमेण सर्वासां या या सङ्ख्या जपस्य
सा
कार्या सिद्ध्यै तु विद्यायास्ततः
कुर्यात्प्रयोगकान् २२२
द्विगुणो हि जपः कार्यः कामेश्वर्या
मुनीश्वर
सिद्धे मन्त्रे प्रयोगांस्तु विदधीत यथा
तथा २२३
जपो लक्षं समाख्यातो होमादिस्तद्दशांशतः

कर्तव्यो भगमालाया विद्यासिद्ध्यै मुनीश्वर २२४
नित्यक्लिन्नाजपः प्रोक्तो लक्षं होमो
दशांशतः
कार्यः सिद्ध्यै तु विद्यायाः
प्रयोगान्साधयेत्ततः २२५
ततो मौनी पयोभक्षः प्रजपेन्नवलक्षकम्
भेरुण्डामन्त्रमुक्तं तु शेषं
कुर्यात्प्रयत्नतः २२६
लक्षत्रयं जपो वह्निवासिन्याः समुदीरितः
अन्यत्सर्वं पुरावच्च कार्य्यं
साधकसत्तमैः २२७
महावज्रेश्वरीविद्याजपो लक्षत्रयो मतः हवनादि दशांशेन कार्यं प्रोक्तक्रमेण हि २२८
अतन्द्रितो जपेल्लक्षमितं दूतीमनुं मुने
तद्दशांशक्रमेणैव होमादिः प्रोक्तमार्गतः २२९
त्वरितां प्रजपेल्लक्षप्रमितां
तद्दशांशतः
कृत्वा होमादिकं सर्वं विद्यासिद्ध्यै
मुनीश्वर २३०
जपो लक्षं समाख्यातो होमादिस्तद्दशांशतः
विद्यायाः कुलसुन्दर्याः कर्तव्यो
द्विजसत्तम २३१
नित्यानित्याजपो विप्र त्रिलक्षप्रमितो

मतः
होमादिस्तद्दशांशेन प्रोक्तः
प्रोक्तविधानतः २३२
त्रिपञ्चाशल्लक्षमुक्तो नियमेन मुनीश्वर
जपो नित्यपताकाया होमादिस्तद्दशांशतः २३३
विजयाया जपः प्रोक्तो लक्षमानेन नारद
अन्यत्पूर्ववदाख्यातं विद्यासिद्ध्यै तु
साधनम् २३४
दन्तलक्षप्रमाणेन सर्वमङ्गलिकां जपेत्
दद्दशांशक्रमणैव होमादि समदीरितम् २३५
अष्टलक्षं हविष्याशी ज्वालामालिनिकां
जपेत्
होमादिस्तद्दशांशेन प्रोक्तद्रव्यैः
समीरितः २३६
चित्राया भूपलक्षं तु जपो होमादिकस्ततः
प्रोक्तेन विधिना कार्यो विद्यासिद्ध्यै
मुनीश्वर २३७
एतत्संक्षेपतः प्रोक्तं नित्यापटलमादितः
ज्ञातव्यं सर्वमेवात्र
यन्त्रसाधनपूर्वकम् २३८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे बृहदुपाख्याने नित्यापटलकथनं नाम नवतितमोऽध्यायः ९०

अथैकनवतितमोऽध्यायः सनत्कुमार उवाच-

अथ वक्ष्ये महेशस्य मन्त्रं सर्वार्थसाधकम्
यं समाराध्य मनुजो भुक्तिं मुक्तिं च विंन्दति १
हृदयं सबकः सूक्ष्मो लान्तोऽनन्तान्वितो
मरुत्
पञ्चाक्षरो मनुः प्रोक्तस्ताराद्योऽय
षडक्षरः २
वामदेवी मुनिश्छन्दः पङिक्तरीशोऽस्य
देवता
षड्भिर्वर्णैः षडङ्गानि
कुर्यान्मन्त्रेण देशिकः ३
मन्त्रवर्णादिकान्न्यस्येन्मन्त्रमूर्तीर्यथाक्रमम्
तर्जनीमध्ययोरन्त्यानामिकाङ्गुष्ठके
पुनः ४
ताः स्युस्तत्पुरुषाघोरभववामेशसंज्ञिकाः
वक्त्रहृत्पादगुह्येषु निजमूर्द्धनि ताः
पुनः ५
प्राग्याम्यवारुणोदीच्यमध्यवक्त्रेषु पञ्चसु
मन्त्राङ्गानि न्यसेत्पश्चाज्जातियुक्तानि षट् क्रमात् ६
कुर्वीत गोलकन्यासं रक्षायै तदनन्तरम् हृदि वक्त्रेंऽसयोरूर्वोः कण्ठे नाभौ

द्विपार्श्वयोः ७
पृष्ठे हृदि तथा मूर्ध्नि वदने
नेत्रयोर्नसोः
दोःपत्सन्धिषु साग्रेषु
विन्यसेत्तदनन्तरम् ८
शिरोवदनहृत्कुक्षिसोरुपादद्वये पुनः
हृदि वक्त्राम्बुजे टङ्कमृगाभयवरेष्वथ ९
वक्त्रांसहृत्सपादोरुजठरेषु
क्रमान्न्यसेत्
मूलमन्त्रस्य
षड्वर्णान्यथावद्देशिकोत्तमः १०
मूर्ध्नि भालोदरांसेषु हृदये ताः
पुनर्न्यसेत्
पश्चादनेन मन्त्रेण कुर्वीत व्यापकं
सुधीः ११
नमोस्त्वनन्तरूपाय ज्योतिर्लिङ्गामृतात्मने चतुर्मूर्तिवपुश्छायाभासिताङ्गाय शम्भवे १२
एवं न्यस्तशरीरोऽसौ चिन्तयेत्पार्वतीपतिम्
ध्यायेन्नित्यं महेशानं
रौप्यपर्वतसन्निभम् १३
चारुचन्द्रावतंसं च
रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गकम्
परश्वधवराभीतिमृगहस्तं शुभाननम् १४

पद्मासीनं समन्तात्तु स्तुतं सुमनसां गणैः
व्याघ्रकृत्तिं वसानं च विश्वाद्यं विश्वरूपकम् १५
त्रिनेत्रं पञ्चवक्त्रं च सर्वभीतिहरं
शिवम्
तत्त्वलक्षं जपेन्मन्त्रं दीक्षितः
शैववर्त्मना १६
तावत्सङ्ख्यसहस्राणि जुहुयात्पायसैः
शुभैः
ततः सिद्धो भवेन्मन्त्रः
साधकाऽभीष्टसिद्धिदः १७
देवं संपूजयेत्पीठे वामादिनवशक्तिके वामा ज्येष्ठा तथा रौद्री काली कलपदादिका १८
विकारिण्याह्वया प्रोक्ता बलाद्या
विकरिण्यथ
बलप्रमथनी पश्चात्सर्वभूतदमन्यथ १९
मनोन्मनीति सम्प्रोक्ताः शैवपीठस्य
शक्तयः
नमो भगवते पश्चात्सकलादि वदेत्ततः २०
गुणात्मशक्तिभक्ताय ततोऽनन्ताय तत्परम्
योगपीठात्मने भूयो नमस्तारादिको मनुः २१
अमुना मनुना दद्यादासनं गिरिजापतेः
मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य तत्रावाह्य
यजेच्छिवम् २२

कर्णिकायां यजेन्मूर्तीरीशमीशानदिग्गजम् शुद्धस्फटिकसङ्काशं दिक्षु
तत्पुरुषादिका २३
पीताञ्जनश्वेतरक्ताः प्रधानसदृशायुधाः
चतुर्वक्त्रसमायुक्ता यथावत्ताः
प्रपूजयेत् २४
कोणेष्वर्चेन्निवृत्त्याद्यास्तेजोरूपाः कलाः क्रमात्
अङ्गानि केसरस्थानि
विघ्नेशान्पन्नगान्यजेत् २५
अनन्तं सुखनामानं शिवोत्तममनन्तरम् एकनेत्रमेकरुद्रं त्रिमूर्तिं तदनन्तरम् २६
पश्चाच्छ्रीकण्ठनामानं शिखण्डिनमिति क्रमात्
रक्तपीतसितारक्तकृष्णरक्ताञ्जनासितान् २७
किरीटार्पितबालेन्दून्पद्मस्थान्भूषणान्वितान्
त्रिनेत्राञ्छूलवज्रास्त्रचापहस्तान्मनोरमान् २८
उत्तरादि यजेत्पश्चाद्रुद्रं चण्डेश्वरं
पुनः
ततो नन्दिमहाकालौ गणेशं वृषभं पुनः २९
अथ भृङिगं रिटिं स्कन्दमेतान्पद्मासनस्थितान्

स्वर्णतोयारुणश्याममुक्तेन्दुसितपाटलान् ३०
इन्द्रादयस्ततः पूज्या
वज्राद्यायुधसंयुताः
इत्थं संपूजयेद्देवं सहस्रं नित्यशो
जपेत् ३१
सर्वपापविनिर्मुक्तः
प्राप्नुयाद्वाञ्छितां श्रियम्
द्विसहस्रं जपन् रोगान्मुच्यते नात्र
संशयः ३२
त्रिसहस्रं जपन्मन्त्रं
दीर्घमायुरवाप्नुयात्
सहस्रवृद्ध्या
प्रजपन्सर्वकामानवाप्नुयात् ३३
आज्यान्वितैस्तिलैः
शुद्धैर्जुहुयाल्लक्षमादरात्
उत्पातजनितान् क्लेशान्नाशयेन्नात्र
संशयः ३४
शतलक्षं जपन्साक्षाच्छिवो भवति मानवः
षडक्षरः शक्तिरुद्धः कथितोऽष्टाक्षरो
मनुः ३५
ऋषिश्छन्दः पुरा प्रोक्तो देवता
स्यादुमापतिः
अङ्गानि पूर्वमुक्तानि सौम्यमीशं
विचिन्तयेत् ३६
बन्धूकाभं त्रिनेत्रं च शशिखण्डधरं

विभुम्
स्मेरास्यं स्वकरैः शूलं कपालं वरदाभये ३७
वहन्तं चारुभूषाढ्यं वामोरुस्थाद्रि कन्यया
भुजेनाश्लिष्टदेहं तं चिन्तयेन्मनसा हृदि ३८
मनुलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं यथाविधि जुहुयान्मधुरासिक्तैरारग्वधसमिद्वरैः ३९
प्राक्प्रोक्ते पूजयेत्पीठे
गन्धपुष्पैरुमापतिम्
अङ्गावृत्तैर्बहिः पूज्या हृल्लेखाद्या
यथापुरा ४०
मध्यप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु
विधानतः
यजेत्पूर्वादिपत्रेषु
वृषभाद्याननुक्रमात् ४१
शूलटङ्काक्षवलयकमण्डलुलसत्करम्
रक्ताकारं त्रिनयनं चण्डेशमथ पूजयेत् ४२
चक्रशङ्खाभयाभीष्टकरां मरकतप्रभाम्
दुर्गां प्रपूजयेत्सौम्यां त्रिनेत्रां
चारुभूषणाम् ४३
कल्पशाखान्तरे घण्टां दधानं
द्वादशेक्षणम्
बालार्काभं शिशुं कान्तं षण्मुखं
पूजयेत्ततः ४४

नन्दिनं च यजेत्सौम्यं रत्नभूषणमण्डितम्
परश्वधवराभीतिटण्किनं श्यामविग्रहम् ४५
पाशाङ्कुशवराभीष्टधारिणं कुङ्कुमप्रभम्
विघ्ननायकमभ्यर्चेच्चन्द्रा
र्द्धकृतशेखरम् ४६
श्यामं रक्तोत्पलकरं
वामाङ्कन्यस्ततत्करम्
द्विनेत्रं रक्तवस्त्राढ्यं
सेनापतिमथार्चयेत् ४७
ततोऽष्टमातरः पूज्या ब्राह्म्याद्याः
प्रोक्तलक्षणाः
इन्द्रादिकान्लोकपालान्स्वस्वदिक्षु
समर्चयेत् ४८
वज्रादीनि तदस्त्राणि तद्बहिः क्रमतोऽचयेत्
एवं यो भजते मन्त्री देवं शम्भुमुमापतिम् ४९
स भवेत्सर्वलोकानां सौभाग्यश्रेयसां पदम् सान्तसद्यान्तसंयुक्तो
बिन्दुभूषितमस्तकः ५०
प्रासादाख्यो मनुः प्रोक्तो भजतां
सर्वसिद्धिदः
षड्दीर्घयुक्तबीजेन षडङ्गविधिरीरितः ५१
षडर्णवत्तु मुन्याद्याः प्रोक्ताश्चास्यापि नारद
ईशानाद्या न्यसेन्मूर्तीरङ्गुष्ठादिषु

देशिकः ५२
ईशानाख्यं तत्पुरुषमघोरं तदनन्तरम् वामदेवाह्वयं सद्योजातबीजं क्रमाद्विदुः ५३
उकाराद्यैः पञ्चह्रस्वैर्विलोमान्संयुतं च यत्
तत्तदङ्गुलिभिर्भूयस्तत्तद्बीजादिकान्न्यसेत् ५४
शिरोवदनहृद्गुह्यपाददेशे यथाक्रमात्
ऊर्द्ध्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु
मुखेषु च ५५
ततः
प्रविन्यसेद्विद्वानष्टत्रिंशत्कलास्तनौ
ईशानाद्या ऋचः सम्यगङ्गुलीषु यथाक्रमात् ५६
अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं न्यसेद्देशिकसत्तमः मूर्द्धास्यहृदयाम्भोजगुह्यपादे तु ताः पुनः ५७
वक्त्रे मूर्धादिषु न्यस्य भूयोऽङ्गानि प्रकल्पयेत्
तारपञ्चकमुच्चार्य सर्वज्ञाय हृदीरितम् ५८अं
अमृते तेजो मालिनि तृप्तायेति पदं पुनः तदन्ते ब्रह्मशिरसे शिरोगं ज्वलितं ततः

५९
शिखिं शिखाय परतोऽनादिबोधाय तच्छिखा वज्रिणे वज्रहस्ताय स्वतन्त्राय तनुच्छदम् ६०
सौं खॐ हौमिति संभाष्य परतो तॐ
गुह्यशक्तये
नेत्रमुक्तं श्लीपशुं हुं फडन्ते नेत्रं
शक्तये ६१
अस्त्रमुक्तं षडङ्गानि कुर्यादेवं समाहितः
पूर्वदक्षिणपश्चात्सौम्यमध्येषु पञ्चसु ६२
वक्त्रेषु पञ्च विन्यस्येदीशानस्य कलाः क्रमात्
ईशानः सर्वविद्यानां शशिनी प्रथमा कला ६३
ईश्वरः सर्वभूतानां मङ्गला तदनन्तरम्
ब्रह्माधिपतिः शब्दान्ते
ब्रह्मणोऽधिपतिः पुनः ६४
ब्रह्मेष्टदा तृतीयास्याच्छिवो मे अस्तु तत्परा
मरीचिः कथिता विप्र चुतर्थी च सदाशिवे ६५
अंशुमालिन्यथ परा प्रणवाद्या नमोन्विताः
पूर्वपश्चिमयाम्योदग्वक्त्रेषु
तदनन्तरम् ६६
चतस्रो विन्यसेन्मन्त्री पुरुषस्य कलाः क्रमात्

आद्या तत्पुरुषायेति विद्महे
शान्तिरीरिता ६७
महादेवाय शब्दान्ते धीमहि स्यात्ततः परम्
द्वितीया कथिता तन्नो रुद्रः पदं ततः ६८
प्रतिष्ठा कथिता पश्चात्तृतीया
स्यात्प्रचोदयात्
निवृत्तिस्तत्परा सर्वा प्रणवाद्या
नमोन्विता ६९
हृदि चांसद्वये नाभिकुक्षौ पृष्ठेऽथ वक्षसि
अथोरसि कला न्यस्येदष्टौ मन्त्री यथाविधि ७०
अघोरेभ्यस्तथा पूर्वमीरिता प्रथमा कला अथ घोरेभ्य इत्यन्ते मोहा स्यात्तदनन्तरम् ७१
अघोरान्ते क्षमा पश्चात्तृतीया
परिकीर्तिता
घोरतरेभ्यो निद्रा स्यात्सर्वेभ्यः
सर्वतत्परा ७२
व्याधिस्तु पञ्चमी प्रोक्ता
शर्वेभ्यस्तदनन्तरम्
मृत्युर्निगदिता षष्ठी नमस्ते अस्तु
तत्परम् ७३
क्षुधा स्यात्सप्तमी रुद्ररूपेभ्यः कथिता तृषा
अष्टमी कथिता एता ध्रुवाद्या नमसान्विताः

७४
गुह्ययुग्मोरुयुग्मेषु जानुजङ्घास्फिजोः पुनः
कट्यां पार्श्वद्वये वामकला
न्यस्येत्त्रयोदश ७५
प्रथमा वामदेवाय नमोन्ते स्याद्रुजा कला
स्याज्ज्येष्ठाय नमो रक्षा द्वितीया
परिकीर्तिता ७६
कलकामा पञ्चमी स्यात्ततो विकरणाय च
नमः संयमनी षष्ठी कथिता तदनन्तरम् ७७
बलक्रिया सप्तमीष्टा कला विकरणाय च
नमो वृद्धिस्त्वष्टमी स्याद्बलान्ते च
स्थिरा कला ७८
पश्चात्प्रमथनायान्ते नमो
रात्रिरुदीरिता
सर्वभूतदमनाय नमोन्ते भ्रामणी कला ७९
नमोन्ते मोहिनी प्रोक्ता
मन्त्रज्ञैर्द्वादशी कला
मनोन्मन्यै नमः पश्चाज्ज्वरा प्रोक्ता
त्रयोदशी ८०
प्रणवाद्याश्चतुर्थ्यन्ता नमोन्तास्तु
प्रकीर्तिताः
पाददोस्तननासासु मूर्ध्नि बाहुयुगे
न्यसेत् ८१
सद्योजातभवाः सम्यगष्टौ मन्त्राः कलाः क्रमात्

सद्योजातं प्रपद्यामि सिद्धिः
स्यात्प्रथमा कला ८२
सद्योजाताय वै भूयो नमः स्याद्
वृद्धिरीरिता
भवेद्युतिस्तृतीया स्यादभवे तदनन्तरम् ८३
लक्ष्मी चतुर्थी कथिता ततो नातिभवेपदम्
मेधा स्यात्पञ्चमी प्रोक्ता कलाभूयो
भवस्व माम् ८४
प्राज्ञा समीरिता षष्ठी भवान्ते स्यात्प्रभा कला
उद्भवाय नमः पश्चात्सुधा स्यादष्टमी कला ८५
प्रणवाद्याश्चतुर्थ्यन्ताः कलाः सर्वा नमोन्विताः
अष्टात्रिंशत्कलाः प्रोक्ताः पञ्च ब्रह्मपदादिकाः ८६
इति विन्यस्तदेहोऽसौ भवेद्गङ्गाधरः स्वयम्
ततः समाहितो भूत्वा ध्यायेदेवं सदाशिवम् ८७
सितपीतासितश्वेतजपाभैः पञ्चभिर्मुखैः अक्षैर्युतं ग्लौमुकुटं
कोटिपूर्णेन्दुसम्प्रभम् ८८
शूलं टङ्कं कृपाणं च
वज्राग्न्यहिपतीन्करैः
दधानं भूषणोद्दीप्तं घण्टापाशवराभयान् ८९

ततः टंकं कृपाणं च वज्राग्न्यहिपतीन्करैः दधानं भूषणोद्दीप्तं घण्टापाशवराभयान् ८९
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं पञ्चलक्षं
मधुप्लुतैः
प्रसूनेः
करवीरोत्थैर्जुहुयात्तद्दशांशतः ९०
पूर्वोदिते यजेत्पीठे मूर्तिं मूलेन कल्पयेत्
आवाह्य पूजयेत्तस्यां मूर्तावावरणैः सह ९१
शक्तिं डमरुकाभीतिवरान्सन्दधतं करैः ईशानं त्रीक्षणं शुभ्रमैशान्यां दिशि
पूजयेत् ९२
परश्वेणवराभीतीर्दधानं विद्युदुज्ज्वलम्
चतुर्मुखं तत्पुरुषं त्रिनेत्रं
पूर्वतोऽचयेत् ९३
अक्षस्रजं वेदपाशौ ऋषिं डमरुकं ततः
खट्वाङ्गं निशितं शूलं कपालं बिभ्रतं
करैः ९४
अञ्जनाभं चतुर्वक्त्रं भीमदन्तं भयावहम्
अघोरं त्रीक्षणं याम्ये
पूजयेन्मन्त्रवित्तमः ९५
कुङ्कुमाभचतुर्वक्त्रं वामदेवं
त्रिलोचनम्
हरिणाक्षगुणाभीतिवरहस्तं चतुर्मुखम् ९६
बालेन्दुशेखरोल्लासिमुकुटं पश्चिमे

यजेत्
कर्पूरेन्दुनिभं सौम्यं सद्योजातं
त्रिलोचनम् ९७
वराभयाक्षवलयकुठारान्दधतं करैः
विलासिनं स्मेरवक्त्रं सौम्ये
सम्यक्समर्चयेत् ९८
कोणेष्वर्चेन्निवृत्त्याद्यास्तेजोरूपाः कलाः क्रमात्
विघ्नेश्वराननन्ताद्यान्पत्रेषु परितो
यजेत् ९९
उमादिकास्ततो बाह्ये शक्राद्यानायुधैः सह इति सम्पूज्य देवेशं भक्त्या परमया युतः १००
प्रीणयेन्नृत्यगीताद्यैः स्तोत्रैर्मन्त्री मनोहरैः
तारो मायावियद्बिन्दुमनुस्वरसमन्वितः १०१
पञ्चाक्षरसमायुक्तो वसुवर्णो मनुर्मतः पञ्चाक्षरोक्तवत्कुर्यादङ्गन्यासादिकं
बुधः १०२
सिन्दूराभं लसद्रत्नमुकुटं चन्द्र
मौलिनम्
दिव्यभूषाङ्गरागं च नागयज्ञोपवीतिनम् १०३
वामोरुस्थप्रियोरोजन्यस्तहस्तं च बिभ्रतम्
वेदटङ्केष्टमभयं ध्यायेत्सर्वेश्वरं

शिवम् १०४
अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं
घृतान्वितैः
पायसैर्जुहुयात्पीठे मूर्तिं सङ्कल्प्य
मूलतः १०५
अङ्गैरावरणं पूर्वमनन्ताद्यैरनन्तरम् उमादिभिः समुद्दिष्टं तृतीयं लोकनायकैः १०६
चतुर्थं पञ्चमं तेषामायुधैः परिकीर्तितम् एवं प्रतिदिनं देवं पूजयेत्साधकोत्तमः १०७
पुत्रपौत्रादिगां लक्ष्मीं सम्प्राप्य ह्यत्र म्दते
तारः स्थिरा सकर्णेन्दुर्भृगुः सर्गसमन्वितः १०८
अक्षरात्मा निगदितो मन्त्रो मृत्युञ्जयात्मकः
ऋषिः कहोलो देव्यादिगायत्री छन्द ईरितम् १०९
मृत्युञ्जयो महादेवो देवतास्य समीरितः भृगुणा दीर्घयुक्तेन षडङ्गानि समाचरेत् ११०
चन्द्रार्कहुतभुङ्नेत्रं स्मितास्यं युग्मपद्मगम्
मुद्रापाशैणाक्षसूत्रलसत्पाणिं शशिप्रभम् १११

भालेन्दुविगलत्पीयूषप्लुताङ्गमलङ्कृतम्हाराद्यैर्निजकान्त्या तु ध्यायेद्विश्वविमॐहनम् ११२
गुणलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत्सुधीः
अमृताशकलैः शुद्धदुग्धाज्यसमभिप्लुतैः ११३
शैवे सम्पूजयेत्पीठे मूर्तिं संकल्पमूलतः अङ्गावरणमाराध्य
पश्चाल्लोकेश्वरान्यजेत् ११४
तदस्त्राणि ततो बाह्ये पूजयेत्साधकोत्तमः
जपपूजादिभिः सिद्धे
मन्त्रेऽस्मिन्मुनिसत्तम ११५
कुर्यात्प्रयोगान्कल्पोक्तानभीष्टफलसिद्धये
दुग्धसिक्तैः सुधाखण्डैर्हुत्वा
प्रत्यहमादरात् ११६
सहस्रमासपर्यन्तं लभेदायुर्धनं सुतान् सुधावटतितान्पूर्वा पयः सर्पिः पयो हविः ११७
सप्त द्रव्याणि वारेषु क्रमाद्दशशतं हुनेत्
सप्ताधिकान् द्विजान्नित्यं भोजयेन्मधुरान्वितम् ११८
ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यादरुणां गां पयस्विनीम्

गुरुं
सम्प्रीणयेत्पश्चाद्धनाद्यैर्देवताधिया ११९
अनेन विधिना साध्यः कृत्याद्रो हज्वरादिभिः
विमुक्तः सुचिरं जीवेच्छरदां शतमञ्जसा १२०
अभिचारे ज्वरे स्तम्भघोरोन्मादे शिरोगदे असाध्यरोगे क्ष्वेडार्तो मोहे दाहे महाभये १२१
होमोऽय शान्तिदः प्रोक्तः
सर्वाभयप्रदायकः
द्रव्यैरेतैः प्रजुहुयात्त्रिजन्मसु
यथाविधि १२२
भोजयेन्मधुरैर्भोज्यैर्ब्राह्मणान्वेदपारगान्
दीर्घमायुरवाप्नोति वाञ्छितां विन्दति
श्रियम् १२३
एकादशाहुतीर्नित्यं दूर्वाभिर्जुहुयाद् बुधः
अपमृत्युजिदेव स्यादायुरारोग्यवर्द्धनम् १२४
त्रिजन्मसु
सुधावल्लीकाश्मीरीबकुलोद्भवैः समिद्वरैः कृतो होमः सर्वमृत्युगदापहः १२५

सिद्धार्थैर्विहितो होमो महाज्वरविनाशनः
अपामार्गसमिद्धोमः सर्वामयनिषूदनः १२६
दक्षिणामूर्तये पूर्वं तुभ्यं पदमनन्तरम्
वटमूलपदस्यान्ते प्रवदेच्च निवासिने १२७
ध्यानैकनिरताङ्गाय पश्चाद् ब्रूयान्नमः पदम्
रुद्राय शम्भवे तारशक्तिरुद्धोऽयमीरितः १२८
षट्त्रिंशदक्षरो मन्त्रः सर्वकामफलप्रदः मुनिः शुकः
समुद्दिष्टश्छन्दोऽनुष्टुप्प्रकीर्तितम् १२९
देवता दक्षिणामूर्तिर्नाम्ना
शम्भुरुदीरितः
तारशक्तियुतैः पूर्वं ह्रीमाद्यन्तैश्च
मन्त्रजैः १३०
षट्षष्ठाष्टेषु
वह्न्यर्णैर्हृदयाद्यङ्गकल्पनम्
मूर्ध्नि भाले दृशोः श्रोत्रे गण्डयुग्मे
सनासिके १३१
आस्यदोःसन्धिषु गले स्तनहृन्नाभिमण्डले
कट्यां गुह्ये पुनः
पादसन्धिष्वर्णान्न्यसेन्मनोः १३२
व्यापकं तारशक्तिभ्यां कुर्याद्देहे ततः
परम्
हिमाचलतटे रम्ये सिद्धकिन्नरसेविते १३३

विविधद्रुमशाखाभिः सर्वतो वारितातपे सुपुष्पितैर्लताजालैराश्लिष्टकुसुमद्रुमे १३४
शिलाविवरनिर्गच्छन्निर्झरानिलशीतले
गायद्देवाङ्गनासङ्घे
नृत्यद्बर्हिकदम्बके १३५
कूजत्कोकिलसङ्घेन मुखरीकृतदिङ्मुखे
परस्परविनिर्मुक्तमात्सर्यमृगसेविते १३६
जलजैः स्थलजैः पुष्पैरामोदिभिरलङ्कृते आद्यैः शुकाद्यैर्मुनिभिरजस्रसुखसेविते १३७
पुरन्दरमुखैर्देवैः साङ्गनाद्यैर्विलोकिते
वटवृक्षं महोच्छ्रायं पद्मरागफलोज्ज्लम् १३८
गारुत्मतमयैः पत्रैर्निबिडैरुपशोभितम् नवरत्नमयाकल्पैर्लम्बमानैरलङ्कृतम् १३९ संसारतापविच्छेदकुशलच्छायमद्भुतम् तस्य मूले सुसङ्कॢप्तरत्नसिंहासने शुभे १४०
आसीनमसिताकल्पं शरच्चन्द्रनिभाननम् कैलासाद्रिनिभं त्र्यक्षं चन्द्रा ङिकतकपर्दकम् १४१
नासाग्रालोकनपरं वीरासनसमास्थितम् अं भद्राटके कुरङ्गाढ्यजानुस्थकरपल्लवम् १४२

कक्षाबद्धभुजङ्गं च सुप्रसन्नं हरं स्मरेत्
अयुतद्वयसंयुक्तगुणलक्षं जपेन्मनुम् १४३ तद्दशांशं तिलैः शुद्धैर्जुहुयात्क्षीरसंयुतैः पंचाक्षरोदिते पीठे तद्विधानेन पूजयेत् १४४
भिक्षाहारो जपेन्मासं मनुमेनं जितेन्द्रि यः
नित्यं सहस्रमष्टार्द्धं परां विन्दति
वाक्छ्रियम् १४५
त्रिवारं जप्तमेतेन पयस्तु मनुना पिबेत्
दक्षिणामूर्तिसन्ध्यानाच्छास्त्रव्याख्यानकृद्भवेत् १४६
प्रणवो हृदयं पश्चाद्वदेद्भगवतेपदम्
ङेयुतं दक्षिणामूर्तिं मह्यं
मेधामुदीरयेत् १४७
प्रयच्छ ठद्वयान्तोऽय द्वाविंशत्यक्षरो
मनुः
मुनिश्चतुर्मुखश्छन्दो गायत्री
देवतोदिता १४८
ताररुद्धैः स्वरैर्दीर्घैः षड्भिरङ्गानि
कल्पयेत्
पदैर्मन्त्रभवैर्वापि ध्यानाद्यं
पूर्ववन्मतम् १४९
लोहितोग्न्यासनः सद्यो बिन्दुमान्प्रथमं

ततः
द्वितीयं वह्निबीजस्था दीर्घा शान्तीन्दुभूषिता १५०
तृतीया लाङ्गलीशार्णमन्त्रो बीजत्रयान्वितः
नीलकण्ठात्मकः प्रोक्तो विषद्वयहरः परः १५१
हरद्वयं वह्निजाया हृदयं परिकीर्तितम् कपर्द्दिने पदयुगं शिरोमन्त्र उदाहृतः १५२
नीलकंठाय ठद्वंद्वं शिखामंत्रोऽयमीरितः
कालकूटपदस्यान्ते विषभक्षणङेयुतम् १५३
हुं फट् कवचमुद्दिष्टं नीलकण्ठिन इत्यतः
स्वाहान्तमस्त्रमेतानि पञ्चाङ्गानि
मनोर्विदुः १५४
मूर्ध्नि कण्ठे हृदम्भोजे क्रमाद्बीजत्रयं न्यसेत् बालार्कायुतवर्चस्कं जटाजूटेन्दुशोभितम् १५५
नागभूषं जपवटीं शूलं ब्रह्मकपालकम् खट्वाङ्गं दधतं दोर्भिस्त्रिनेत्रं चिन्तयेद्धरम् १५६
लक्षत्रयं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं ससर्पिषा
हविषा जुहुयात्सम्यक्संस्कृते हव्यवाहने १५७

शैवे पीठे यजेद्देवं नीलकण्ठं समाहितः मृत्युञ्जयविधानेन विषद्वयविनाशनम् १५८
अग्निः संवर्तकादित्यरानिलौ
षष्टिबिन्दुमान्
चिन्तामणिरिति ख्यातं बीजं
सर्वसमृद्धिदम् १५९
कश्यपो
मुनिराख्यातश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम्
अर्द्धनारीश्वरः प्रोक्तो देवता जगतां
पतिः १६०
रेफादिव्यञ्जनैः षड्भिः कुर्यादङ्गानि
षट् क्रमात्
त्रिनेत्रं नीलमणिभं शूलपाशं कपालकम् १६१
रक्तोत्पलं च हस्ताब्जैर्दधतं चारुभूषणम्
बालेन्दुबद्धमुकुटमर्द्धनारीश्वरं
स्मरेत् १६२
एकलक्षं जपेन्मन्त्रं त्रिशतं मधुराप्लुतैः
तिलैर्हुनेद्यजेत्पीठे शैवेऽङगावरणैः सह १६३
वृषाद्यैर्मातृभिः पश्चाल्लोकपालैस्तदायुधैः प्रासादाद्यं जपेन्मन्त्रमयुतं रोगशान्तये १६४
स्वाहावृत्तमिदं बीजं विगलत्परमामृतम् चन्द्रबिम्बस्थितं मूर्ध्नि ध्यातं

क्ष्वेडगदापहम् १६५
प्रतिलोमस्वराढ्या च बीजं वह्निगृहे स्थितम्
रेफादिव्यञ्जनोल्लासिषट्कोणाभिवृतं बहिः १६६
भूतार्तस्य स्मृतं मूर्ध्नि भूतमाशु विनाशयेत्
पीडिताङ्गे स्मृतं तत्तत्पीडां शमयति
ध्रुवम् १६७
प्रणवो हृदयं पश्चान् ङेन्तः पशुपतिः
पुनः
तारो नमो भूतपदं ततोऽधिपतये ध्रुवम् १६८
नमो रुद्राय युगलं खड्गरावण शब्दतः विहरद्वितयं पश्चान्नरीनृत्ययुगं पृथक्
१६९
श्मशानभस्माचितान्ते शरण्याय ततः परम्
घण्टाकपालमालादिधरायेति पदं पुनः १७०
व्याघ्रचर्मपदस्यान्ते परिधानाय तत्परम्
शशाङ्ककृतशब्दान्ते शेखराय ततः परम् १७१
कृष्णसर्पपदात्पश्चाद्वदेद्यज्ञोपवीतिने
बलयुग्मं चलायुग्ममनिवर्तकपालिने १७२
हनुयुग्मं ततो भूतांस्त्रासयद्वितयं पुनः भूयो मण्डलमध्ये स्यात्कटयुग्मं ततः परम् १७३
रुद्राङ्कुशेन शमय प्रवेशययुगं ततः

आवेशययुगं पश्चाच्चण्डासिपदमीरयेत् १७४
धाराधिपतिरुद्रोऽय
ज्ञापयत्यग्निसुन्दरी
खड्गरावणमन्त्रोऽय
सप्तत्यूर्द्ध्वशताक्षरः १७५
भूताधिपतये स्वाहा पूजामन्त्रोऽयमीरितः
सिद्धमन्त्रोऽयमुदितो जपादेव
प्रसिद्ध्य्ति १७६
अयुतद्वितयात्पश्चाद्भूतादिग्रहणे क्षमः माया स्फुरद्वयं भूयः प्रस्फुरद्वितयं
पुनः १७७अं
घातयद्वितयं वर्मफडन्तः समुदीरितः
एकपञ्चाशदर्णोऽयमघोरास्त्रं महामनुः १७८
अघोरोऽस्य मुनिः प्रोक्तस्त्रिवृच्छन्द
उदाहृतम्
! सन्दिष्टो देवता मन्त्रनायकः १७९
हृदयं पञ्चभिः प्रोक्तं शिरः
षड्भिरुदाहृतम्
शिखा दशभिराख्याता नवभिः कवचं मतम् १८०
वसुवर्णैः स्मृतं नेत्रं
दशार्णैरस्त्रमीरितम्
मूर्ध्नि नेत्रास्यकण्ठेषु
हृन्नाभ्यामूरुषु क्रमात् १८१
जानुजङ्घापदद्वन्द्वे रुद्र भिन्नाक्षरैर्न्यसेत् पञ्चषट्काष्टवेदाङ्गाद्विद्व्यब्धि

रसलोचनैः १८२
श्यामं त्रिनेत्रं सर्पाढ्यं रक्तवस्त्राङ्गरागकम्
नानाशस्त्रधरं ध्यायेदघोराख्यं सदाशिवम् १८३
भूतवेतालकादीनां क्षमोऽय निग्रहे मनुः तारो वान्तो धरासंस्थो वामनेत्रेन्दुभूषितः १८४
पाशी बकः कर्णनेत्रवर्मास्त्रान्तः
षडक्षरः
मनुः पाशुपतास्त्राख्यो ग्रहक्षुद्र
निवारणः १८५
षड्भिर्वर्णैः षडङ्गानि हुंफडन्तैः
सजातिभिः
मध्याह्नार्कप्रभं भीमं त्र्यक्षं
पन्नगभूषणम् १८६
नानाशस्त्रं चतुर्वक्त्रं
स्मरेत्पशुपतिं हरम्
वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं
जुहुयात्तद्दशांशतः १८७
गव्येन सर्पिषा मन्त्रो संस्कृते
हव्यवाहने
शैवे पीठे यजेदङ्गमातृलोकेश्वरायुधैः १८८
अनेन मन्त्रितं तोयं भूतग्रस्तमुखे क्षिपेत्
सद्यः स मुञ्चति

क्रन्दान्महामन्त्रप्रभावतः १८९
अनेन मन्त्रितान्बाणान्विसृजेद्युधि यो
नरः
जयेत्क्षणेन निखिलाञ्छत्रून्पार्थ
इवापरः १९०
वर्णान्तिमो बिन्दुयुतः क्षेत्रपालाय
हृन्मनुः १९१
ताराद्यो वसुवर्णोऽय क्षेत्रपालस्य
कीर्तितः
षड्दीर्घयुक्तबीजेन षडङ्गं न्यस्य
चिन्तयेत् १९२
नीलाचलाभं दिग्वस्त्रं सर्पभूषं
त्रिलोचनम्
पिङ्गोर्ध्वकेशान्दधतं कपालं च गदां
स्मरेत् १९३
लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः
चरुणा घृतसिक्तेन ततः क्षेत्रे समर्चयेत् १९४
धर्मादिकल्पिते पीठे साङ्गावरणमादरात् तस्मै सपरिवाराय बलिमेतेन निर्हरेत् १९५ पूर्वमेहिद्वयं पश्चाद्विद्विषं पुरुषं द्वयम्
भञ्जयद्वितयं भूयो नर्तय द्वितयं पुनः १९६
ततो विघ्नपदद्वन्द्वं महाभैरव तत्परम्

क्षेत्रपालबलि गृह्णद्वयं पावकसुन्दरी १९७
बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः सर्वकामफलप्रदः सोपदेशं बृहत्पिण्डे कृत्वा रात्रिषु साधकः १९८
स्मृत्वा यथोक्तां क्षेत्रेशं तस्य हस्ते
बलि हरेत्
बलिनानेन सन्तुष्टः क्षेत्रपालः
प्रयच्छति १९९
कान्तिं मेधां बलारोग्यं तेजः पुष्टिं
यशः श्रियम्
उद्धरेद्बटुकं ङेन्तमापदुद्धारणं तथा २००
कुरुद्वयं ततः पश्चाद्बटुकं
ङेन्तमुच्चरेत्
शक्तिरुद्धो ध्रुवादिश्च
द्वाविंशत्यक्षरो मनुः २०१
द्विचतुःसप्तवेदाब्धिचन्द्रार्णैरङ्गकं
मनोः
बालं स्फटिकसङ्काशं तल्लोललसिताननम् २०२
दिव्याकल्पैः प्रदीप्ताङ्गं त्र्यक्षं
दण्डत्रिशूलिनम्
सुप्रसन्नं स्मरेद्भक्त्या
भक्तानामभयङ्करम् २०३
वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं हविष्याशी जितेन्द्रियः
तद्दशांशं प्रजुहुयात्तिलैर्मधुरसंयुतैः

२०४
धर्मादिकल्पिते पीठे पङ्कजे चातिशोभने षट्कोणांस्त्रिकोणस्थव्योमपङ्कजसंयुते २०५
बटुकं पूजयेद्देवं साङ्गावरणकं क्रमात् शत्रुपक्षस्य रुधिरं पिशितं च दिने दिने भक्षयस्व गणैः सार्द्धं सारमेयसमन्वितः २०६
बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः शत्रुनाम्ना विदर्भितः
अनेन बलिना हृष्टो बटुकः परसैन्यकम् २०७ छित्वा गणेभ्यो विभजेदामिषं क्रुद्धमानसः अङ्कुशो बह्निशिखरो लान्तदान्त इतीरितः २०८
फडन्तश्चण्डमन्त्रोऽय त्रिवर्णात्मा समीरितः
अस्य त्रितो मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् २०९
चण्डेशो देवता प्रोक्ता
वक्ष्यतेऽङगप्रकल्पनम्
हृदयं दीप्तफट् प्रोक्तं ज्वलफट् शिर
ईरितम् २१०
शिखाज्वालिनि फट् प्रोक्ता वहफट् कवचं
मतम्
हलफट् नेत्रमाख्यातं सर्वज्वालिनि फट्
परम् २११

विन्यस्यैवं षडङ्गानि ततो देवं विचिन्तयेत्
चण्डेश्वरं रक्ततनुं त्र्यक्षं
रक्ताम्बरावृतम् २१२
दधतं च त्रिशूलाक्षमालाटङ्ककमण्डलून्
वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं होमं
कुर्याद्दशांशतः २१३
मधुरत्रयसंयुक्तैर्विशुद्धैस्तिलतण्डुलैः
पञ्चाक्षरोदिते पीठे मूर्तिं मूलेन
कल्पयेत् २१४
कूर्मेशो
बिन्दुसंयुक्तस्ततश्चण्डेश्वराय च हृदयं मनुराख्यातश्चण्डेशस्य प्रपूजने २१५
अङ्गैर्मातृभिराशेशैर्वज्राद्यैरावृतिर्भवेत्
शैवमन्त्रेषु निष्णातश्चण्डेश्वरमनुं
जपेत् २१६
सर्वान्कामानवाप्नोति परत्रेह च नन्दति
शृणु नारद वक्ष्यामि दिव्यं माहेश्वरं
स्तवम् २१७
यस्य पाठेन पूजायां सिद्ध्य्न्ति
मनवोऽखिलाः २१८
धराम्ब्वग्निमरुद्व्योममखेशेन्द्वर्कमूर्तये

सर्वभूतान्तरस्थाय शङ्कराय नमो नमः २१९
श्रुत्यन्तकृतवासाय श्रुतये
श्रुतिजन्मने
अतीन्द्रियाय महसे शाश्वताय नमो नमः २२०
स्थूलसूक्ष्मविभागाभ्यामनिर्देश्याय
शम्भवे
भवाय भवसम्भूतदुःखहन्त्रे नमो नमः २२१
तर्कमार्गातिदूराय तपसां फलदायिने
चतुर्वर्गवदान्याय सर्वज्ञाय नमो नमः २२२
आदिमध्यान्तशून्याय निरस्ताशेषभीतये
योगिध्येयाय महते निर्गुणाय नमो नमः २२३
विश्वात्मने विविक्ताय विलसच्चन्द्र मौलये
कन्दर्प्पदर्प्पनाशाय कालहन्त्रे नमो नमः २२४
विषाशनाय विहरद्वृषस्कन्धमुपेयुषे सरिद्दामसमाबद्धकपर्दाय नमो नमः २२५ शुद्धाय शुद्धभावाय शुद्धानामन्तरात्मने पुरान्तकाय पूर्णाय पुण्यनाम्ने नमो नमः २२६
भक्ताय निजभक्तानां भुक्तिमुक्तिप्रदायिने
विवाससे निवासाय विश्वेषां पतये नमः २२७
त्रिमूर्तिमूलभूताय त्रिनेत्राय
त्रिशूलिने
त्रिधाम्ने धामरूपाय जन्मदाय नमो नमः २२८

देवासुरशिरोरत्नकिरीटारुणिताङ्घ्रये कान्ताय निजकान्तायै दत्तार्द्धाय नमो नमः २२९
एतत्स्तोत्रं महेशस्य प्रोक्तं
सर्वाघनाशनम्
शिवसान्निध्यदं विप्र
सर्वतन्त्रप्रकाशकम् २३०
एतत्ते सुमहत्तन्त्रं सर्वदेवप्रकाशकम्
लोकाभिलाषसंपूर्तिक्रियासाधनसङ्गतम् २३१
ये तु सामान्यतः
प्रोक्तास्तन्त्रेऽस्मिन्मनवो द्विज
ते तु लोकोपकाराय ज्ञातव्याः
सिद्धिदायकाः २३२
विशेषतो वैष्णवा ये मन्त्राः सर्वोत्तमोत्तमाः
त एव साधनीयाः स्युश्चतुर्वर्गफलाप्तये २३३
राममन्त्राः कृष्णमन्त्राः साङ्गा रासेशिमन्त्रकाः
शाक्ताः सौराश्च गाणेशाः शैवाः प्रोक्ताः शुभावहाः २३४
तेषु स्वात्मप्रकाशाय भजेन्मुक्तिफलप्रदान्
एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्त्वयाभ्यर्थितं मुने
देवताराधनं भक्त्या किं भूयः

श्रोतुमिच्छसि २३५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे महेशमन्त्रकथनं नामैकनवतितमोऽध्यायः ९१
इति तृतीयः पादः

अथद्विनवतितमोऽध्यायः
सूत उवाच-
एतच्छ्र्रुत्वा नारदस्तु कुमारस्य वचो मुदा
पुनरप्याह सुप्रीतो जिज्ञासुः श्रेय उत्तमम् १
नारद उवाच-
साधु साधु महाभाग सर्वलोकोपकारकम्
महातन्त्रं त्वया प्रोक्तं
सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमम् २
अधुना श्रोतुमिच्छामि पुराणाख्यानमुत्तमम् यस्मिन्यस्मिन्पुराणे तु यद्यदाख्यानकं
मुने
तत्सर्वं मे समाचक्ष्व सर्वज्ञस्त्वं यतो मतः ३
सूत उवाच-
तच्छ्रुत्वा वचनं विप्रा नारदस्य शुभावहम्
पुराणाख्यानसम्प्रश्नं कुमारः

प्रत्युवाच ह ४
सनत्कुमार उवाच-
पुराणाख्यानकं विप्र नानाकल्पसमुद्भवम्
नानाकथासमायुक्तमद्भुतं बहुविस्तरम् ५
ऋषिः सनातनश्चायं यथा वेद तथाऽपरः
न वेद तस्मात्पृच्छ त्वं बहुकल्पविदां
वरम् ६
श्रुत्वेत्थं नारदो वाक्यं कुमारस्य
महात्मनः
प्रणम्य विनयोपेतः सनातनमथाब्रवीत् ७
नारद उवाच-
ब्रह्मन्पुराणविच्छ्रेष्ठ
ज्ञानविज्ञानतत्पर
पुराणानां विभागं मे साकल्येनानुकीर्तय ८
यस्मिन् श्रुते श्रुतं सर्वं ज्ञाते
ज्ञातं कृते कृतम् ९
वर्णाश्रमाचारधर्मं साक्षात्कारमुपैष्यति
कियन्ति च पुराणानि कियत्सङ्ख्यानि मानतः १०
किं किमाख्यानयुक्तानि तद्वदस्व मम प्रभो चातुर्वर्ण्याश्रया नानाव्रतादीनां
कथास्तथा ११
सृष्टिक्रमेण वंशानां कथाः सम्यक्प्रकाशय
त्वत्तोऽधिको न चान्योऽस्ति
पुराणाख्यानवित्प्रभो १२

तस्मादाख्याहि मह्यं त्वं सर्वसन्देहभञ्जनम्
सूत उवाच-
ततः सनातनो विप्राः श्रुत्वा नारदभाषितम् १३
नारायणं क्षणं ध्यात्वा प्रोवाचाथ विदां वरः
सनातन उवाच-
साधु साधु मुनिश्रेष्ठ सर्वलोकोपकारिका १४
पुराणाख्यानविज्ञाने यज्जाता नैष्ठिकी मतिः
तुभ्यं समभिधास्यामि यत्प्रोक्तं ब्रह्मणा पुरा १५
मरीच्यादिऋषिभ्यस्तु
पुत्रस्नेहावृतात्मना
एकदा ब्रह्मणः पुत्रो मरीचिर्नाम
विश्रुतः १६
स्वाध्यायश्रुतसम्पन्नो वेदवेदाङ्गपारगः
उपसृत्य स्वपितरं ब्रह्माणं लोकभावनम् १७
प्रणम्य भक्त्या पप्रच्छ इदमेव मुनीश्वर
पुराणाख्यानममलं यत्त्वं पृच्छसि मानद १८
मरीचिरुवाच-
भगवन्देवदेवेश लोकानां प्रभवाप्यय
सर्वज्ञ सर्वकल्याण सर्वाध्यक्ष नमोऽस्तु
ते १९

पुराणबीजमाख्यहि मह्यं शुश्रूषवे पितः लक्षणं च प्रमाणं च वक्तारं पृच्छकं तथा २०
ब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणानां समुच्चयम्
यस्मिञ्ज्ञाते भवेज्ज्ञातं वाङ्मयं सचराचरम् २१
पुराणमेकमेवासीत्सर्वकल्पेषु मानद चतुर्वर्गस्य बीजं च शतकोटिप्रविस्तरम् २२
प्रवृत्तिः सर्वशास्त्राणां पुराणादभवत्ततः
कालेनाग्रहणं दृष्ट्वा पुराणस्य महामतिः २३
हरिर्व्यासस्वरूपेण जायते च युगे युगे चतुर्लक्षप्रमाणेन द्वापरे द्वापरे सदा २४
तदष्टादशधा कृत्वा भूर्लोके निर्द्दिशत्यपि
अद्यापि देवलोके तु शतकोटिप्रविस्तरम् २५ अस्त्येव तस्य सारस्तु चतुर्लक्षेण वर्ण्यते
ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च वायवीयं तथैव च २६
भागवतं नारदीयं मार्कंडेयं च कीर्तितम्

आग्नेयं च भविष्यं च ब्रह्मवैवर्त्तलिगके २७
वाराहं च तथा स्कांदं वामनं कूर्मसंज्ञकम्
मात्स्यं च गारुडं
तद्वद्ब्रह्मांडाख्यमिति त्रिषट् २८
एकं कथानकं सूत्रं वक्तुः श्रोतुः
समाह्वयम्
प्रवक्ष्यामि समासेन निशामथ समाहितः २९
ब्राह्मं पुराणं तत्रादौ सर्वलोकहिताय वै
व्यासेन वेदविदुषा समाख्यातं महात्मना ३०
तद्वै सर्वपुराणाऽग्र्य धर्मकामार्थमोक्षदम् नानाख्यानेतिहासाढ्यं दशसाहस्रमुच्यते ३१
देवानां च सुराणां च यत्रोत्पतिः प्रकीर्तिता
प्रजापतीनां च तथा दक्षादीनां मुनीश्वर ३२
ततो लोकेश्वरस्यात्र सूर्यस्य परमात्मनः
वंशानुकीर्तनं पुण्यं महापातकनाशनम् ३३
यत्रावतारः कथितः परमानन्दरूपिणः
श्रीमतो रामचन्द्रस्य
चतुर्व्यूहावतारिणः ३४
ततश्च सोमवंशस्य कीर्तनं यत्र वर्णितम्
कृष्णस्य जगदीशस्य चरितं कल्मषापहम् ३५

द्वीपानां चैव सर्वेषां वर्षाणां चाप्यशेषतः
वर्णनं यत्र पातालस्वर्गाणां च प्रदृश्यते ३६
नरकाणां समाख्यानं सूर्यस्तुतिकथानकम् पार्वत्याश्च तथा जन्म विवाहश्च निगद्यते ३७
दक्षाख्यानं ततः प्रोक्तमेकाम्रक्षेत्रवर्णनम् पूर्वभागोऽयमुदितः पुराणस्यास्य नारदः ३८ अस्योत्तरे विभागे तु पुरुषोत्तमवर्णनम् विस्तरेण समाख्यातं तीर्थयात्राविधानतः ३९
अत्रैव कृष्णचरितं विस्तरात्समुदीरितम् वर्णनं यमलोकस्य पितृश्राद्धविधिस्तथा ४० वर्णाश्रमाणां धर्माश्च कीर्तिता यत्र विस्तरात्
विष्णुधर्मयुगाख्यानं प्रलयस्य च वर्णनम् ४१
योगानां च समाख्यानं साङ्ख्यानां चापि वर्णनम्
ब्रह्मवादसमुद्देशः पुराणस्य प्रशंसनम् ४२
एतद्ब्रह्मपुराणं तु भागद्वयसमन्वितम् वर्णितं सर्वपापघ्नं सर्वसौख्यप्रदायकम् ४३

सूतशौनकसंवादं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् लिखित्वैतत्पुराणं यो वैशाख्यां हेमसंयुतम् ४४
जलधेनुयुतं चापि भक्त्या दद्याद्द्विजातये
पौराणिकाय संपूज्य वस्त्रभोज्यविभूषणैः ४५
स वसेद्ब्रह्मणो लोके यावच्चन्द्रा र्कतारकम्
यः पठेच्छृणुयाद्वापि ब्राह्मानुक्रमणीं द्विज ४६
सोऽपि सर्वपुराणस्य श्रोतुर्वक्तुः फलं
लभेत्
शृणोति यः पुराणं तु ब्राह्मं सर्वं
जितेन्द्रियः ४७
हविष्याशी च नियमात्स लभेद्ब्रह्मणः पदम्
किमत्र बहुनोक्तेन यद्यदिच्छति मानवः
तत्सर्वं लभते वत्स पुराणस्यास्य
कीर्तनात् ४८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे ब्राह्मपुराणेतिहासकथनं नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ९२

अथत्रिनवतितमोऽध्यायः ब्रह्मोवाच-

शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि पुराणं पद्मसंज्ञकम्
महत्पुण्यप्रदं नॄणां शृण्वतां पठतां
मुदा १
यथा पञ्चैन्द्रियः सर्वः शरीरीति
निगद्यते
तथेदं पञ्चभिः खण्डैरुदितं पापनाशनम् २
पुलस्त्येन तु भीष्माय सृष्ट्यादिक्रमतो
द्विज
नानाख्यानेतिहासाद्यैर्यत्रोक्तो
धर्मविस्तरः ३
पुष्करस्य च माहात्म्यं विस्तरेण
प्रकीर्तितम्
ब्रह्मयज्ञविधानं च वेदपाठादिलक्षणम् ४
दानानां कीर्तनं यत्र व्रतानां च
पृथक्पृथक्
विवाहः शैलजायाश्च तारकाख्यानकं महत् ५
माहात्म्यं च गवादीनां कीर्तितं सर्वपुण्यदम्
कालकेयादिदैत्यानां वधो यत्र पृथक्पृथक् ६
ग्रहाणामर्चनं दानं यत्र प्रोक्तं द्विजोत्तम
तत्सृष्टिखण्डमुद्दिष्टं व्यासेन सुमहात्मना ७
पितृमात्रादिपूज्यत्वे शिवशर्मकथा पुरा

सुव्रतस्य कथा पश्चाद्वृत्रस्य च वधस्तथा ८
पृथोर्वैनस्य चाख्यानं सुनीथायाः कथा तथा
सुकलाख्यानकं चैव धर्माख्यानं ततः परम् ९
पितृशुश्रूषणाख्यानं नहुषस्य कथा ततः
यथातिचरितं चैव गुरुतीर्थनिरूपणम् १०
राज्ञा जैमिनिसंवादो
बह्वाश्चर्य्यकथायुतः
कथा ह्यशोकसुन्दर्या
हुण्डदैत्यवधान्विता ११
कामोदाख्यानकं तत्र विहुण्डवधसंयुतम्
कुञ्जलस्य च संवादश्च्यवनेन महात्मना १२
सिद्धाख्यानं ततः प्रोक्तं खण्डस्यास्य
फलोहनम्
सूतशौनकसंवादं भूमिखण्डमिदं स्मृतम् १३
ब्रह्माण्डोत्पत्तिरुदिता यत्रर्षिभिश्च सौतिना
सभूमिलोकसंस्थानं तीर्थाख्यानं ततः परम् १४
नर्मदोत्पत्तिकथनं तत्तीर्थानां कथाः पृथक्
कुरुक्षेत्रादितीर्थानां कथा पुण्या
प्रकीर्तिता १५
कालिन्दीपुण्यकथनं काशीमाहात्म्यवर्णनम्
गयायाश्चैव माहात्म्यं प्रयागस्य च
पुण्यकम् १६

वर्णाश्रमानुरोधेन कर्मयोगनिरूपणम् व्यासजैमिनिसंवादः पुण्यकर्मकथान्वितः १७
समुद्रमथनाख्यानं व्रताख्यानं ततः परम्
ऊर्ज्जपञ्चाहमाहाम्यं स्तोत्रं
सर्वापराधनुत् १८
एतत्स्वर्गाभिधं विप्र सर्वपातकनाशनम्
रामाश्वमेधं प्रथमं रामराज्याभिषेचनम् १९
अगस्त्याद्यागमश्चैव
पौलस्त्यान्वयकीर्त्तनम्
अश्वमेधोपदेशश्च हयचर्या ततः परम् २०
नानाराजकथाः पुण्या जगन्नाथानुवर्णनम्
वृन्दावनस्य माहात्म्यं
सर्वपापप्रणाशनम् २१
नित्यलीलानुकथनं यत्र कृष्णावतारिणः
माधवस्नानमाहात्म्यं स्नानदानार्चने
फलम् २२
धरावराहसंवादो यमब्राह्मणयोः कथा संवादो राजदूतानां कृष्णस्तोत्रनिरूपणम् २३
शिवशम्भुसमायोगो दधीचाख्यानकं ततः
भस्ममाहात्म्यमतुलं
शिवमाहात्म्यमुत्तमम् २४
देवरातसुताख्यानं पुराणज्ञप्रशंसनम्
गौतमाख्यानकं चैव शिवगीता ततः स्मृता २५
कल्पान्तरे रामकथा भारद्वाजाश्रमस्थिता

पातालखण्डमेतद्धि शृण्वतां पठतां सदा २६
सर्वपापप्रशमनं सर्वाभीष्टफलप्रदम्
पर्वताख्यानकं पूर्वं गौर्यै प्रोक्तं
शिवेन वै २७
जालन्धरकथा
पश्चाच्छ्रीशैलाद्यनुकीर्तनम्
सगरस्य कथा पुण्या ततः परमुदीरितम् २८
गङ्गाप्रयागकाशीनां गयायाश्चाधिपुण्यकम्
अन्नादिदानमाहात्म्यं
तन्महाद्वादशीव्रतम् २९
चतुर्विंशैकादशीनां माहात्म्यं पृथगीरितम्
विष्णुधर्मसमाख्यानं विष्णुनामसहस्रकम् ३०
कार्त्तिकव्रतमाहात्म्ये माघस्नानफलं ततः
जम्बूद्वीपस्य तीर्थानां माहात्म्यं पापनाशनम् ३१
साभ्रमत्याश्च माहात्म्यं नृसिंहोत्पत्तिवर्णनम् देवशर्मादिकाख्यानं गीतामाहत्म्यवर्णनम् ३२
भक्त्याख्यानं च माहात्म्यं श्रीमद्भागवतस्य ह
इन्द्रप्रस्थस्य माहात्म्यं बहुतीर्थकथान्वितम् ३३

मन्त्ररत्नाभिधानं च त्रिपाद्भूत्यनुवर्णनम्
अवतारकथाः पुण्या मत्स्यादीनामतः परम् ३४ रामनामशतं दिव्यं तन्माहात्म्यं च वाडव परीक्षणं च भृगुणा श्रीविष्णोर्वैभवस्य च ३५
इत्येतदुत्तरं खण्डं पञ्चमे सर्वपुण्यदम् पञ्चखण्डयुतं पाद्मं यः शृणोति नरोत्तमः ३६
स लभेद्वैष्णवं धाम भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान्
एतद्वै पञ्चपञ्चाशत्सहस्रं पद्मसंज्ञकम् ३७
पुराणं लेखयित्वा वै ज्येष्ठ्यां स्वर्णाब्जसंयुतम्
यः प्रदद्यात्सुसत्कृत्य पुराणज्ञाय मानद ३८
स याति वैष्णवं धाम सर्वदेवनमस्कृतः पद्मानुक्रमणीमेतां यः पठेच्छृणुयात्तथा ३९
सोऽपि पद्मपुराणस्य लभेच्छ्रवणजं फलम् ४० इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे पुराणानुक्रमणिकावर्णनं नाम त्रिनवतितमोऽध्यायः ९३

अथचतुर्नवतितमोऽध्यायः
बह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणं वैष्णवं महत्
त्रयोविंशतिसाहस्रं सर्वपातकनाशनम् १ यत्रादिभागे निर्दिष्टाः षडंशाः शक्तिजेन ह
मैत्रेयायादिमे तत्र पुराणस्यावतारिकाम् २
आदिकारणसर्गश्च देवादीनां च सम्भवः समुद्रमथनाख्यानं दक्षादीनां ततोऽन्वयः ३
ध्रुवस्य चरितं चैव पृथोश्चरितमेव च प्राचेतसं तथाख्यानं प्रह्लादस्य
कथानकनम् ४
पृथग्राज्याधिकाराख्या प्रथमॐऽश इतीरितः
प्रियव्रताऽन्वयाख्यानं
द्वीपवर्षनिरूपणम् ५
पातालनरकाख्यानं सप्तस्वर्गनिरूपणम्
सूर्यादिवारकथनं पृथग्लक्षणसंयुतम् ६
चरितं भरतस्याथ मुक्तिमार्गनिदर्शनम्
निदाघऋभुसंवादो द्वितीयॐऽश उदाहृतः ७
मन्वन्तरसमाख्यानं वेदव्यासावतारकम् नरकोद्धारकं कर्म गदितं च ततः परम् ८
सगरस्यौर्वसंवादे सर्वधर्मनिरूपणम् श्राद्धकल्पं तथोदृष्टं

वर्णाश्रमनिबन्धनम् ९
सदाचारश्च कथितो मायामोहकथा ततः
तृतीयॐऽशोऽयमुदितः सर्वपापप्रणाशनः १०
सूर्यवंशकथा पुण्या सोमवंशाऽनुकीर्तनम्
चतुर्थेंऽशे मुनिश्रेष्ठ
नानाराजकथान्वितम् ११
कृष्णावतारसम्प्रश्नो गोकुलीया कथा ततः
पूतनादिवधो बाल्ये कौमारेऽघादिहिंसनम् १२
कैशोरे कंसहननं माथुरं चरितं तथा
ततस्तु यौवने प्रोक्ता लीला द्वारवतीभवा १३
सर्वदैत्यवधो यत्र विवाहाश्च पृथग्विधाः
यत्र स्थित्वा जगन्नाथः कृष्णो
योगेश्वरेश्वरः १४
भूभारहरणं चक्रे परेषां हननादिभिः
अष्टावक्रीयमाख्यानं पञ्चमॐऽश इतीरितः १५
कलिजं चरितं प्रोक्तं चातुर्विध्यं लयस्य
च
ब्रह्मज्ञानसमुद्देशः खाण्डिक्यस्य
निरूपितः १६
केशिध्वजेन चेत्येष षष्ठॐऽश परिकीर्तितः
अतः परं तु सूतेन शौनकादिभिरादरात् १७
पृष्टेन चोदिताः शश्वद्विष्णुधर्मोत्तराह्वयाः नानाधर्मकथाः पुण्या व्रतानि नियमा यमाः १८

धर्मशास्त्रं चार्थशास्त्रं वेदान्तं ज्योतिषं तथा
वंशाख्यानं प्रकरणात् स्तोत्राणि मनवस्तथा १९
नानाविद्यास्तथा प्रोक्ताः
सर्वलोकोपकारिकाः
एतद्विष्णुपुराणं वै
सर्वशास्त्रार्थसङ्ग्रहम् २०
वाराहकल्पवृत्तान्ते व्यासेन कथितं त्विह
यो नरः पठते भक्त्या यः शृणोति च सादरम् २१
तावुभौ विष्णुलोकं हि व्रजेतां
भुक्तभोगकौ
तल्लिखित्वा च यो दद्यादाषाढ्यां
घृतधेनुना २२
सहितं विष्णुभक्ताय पुराणार्थविदे द्विज
स याति वैष्णवं धाम विमानेनार्कवर्चसा २३
यश्च विष्णुपुराणस्य समनुक्रमणीं द्विज
कथयेच्छृणुयाद्वापि स पुराणफलं लभेत् २४
इति श्री बृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे विष्णुपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम चतुर्नवतितमोऽध्यायः ९४

अथपञ्चनवतितमोऽध्यायः
ब्रह्मोवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि पुराणं

वायवीयकम्
यस्मिञ्च्छ्रुस्नते लभेद्धाम रुद्रस्य
परमात्मनः १
चतुर्विंशतिसाहस्रं तत्पुराणं
प्रकीर्तितम्
श्वेतकल्पप्रसङ्गेन धर्मानत्राह मारुतः २
तद्वायवीयमुदितं भागद्वयसमन्वितम्
सर्गादिलक्षणं यत्र प्रोक्तं विप्र
सविस्तरम् ३
मन्वन्तरेषु वंशाश्च राज्ञां ये यत्र कीर्तिताः
गयासुरस्य हननं विस्तराद्यत्र कीर्तितम् ४
मासानां चैव माहात्म्यं माघस्योक्तं फलाधिकम्
दानधर्मा राजधर्मा विस्तरेणोदितास्तथा ५ भूपातालककुब्व्योमचारिणां यत्र निर्णयः व्रतादीनां च पूर्वोऽय विभागः समुदाहृतः ६
उत्तरे तस्य भागे तु नर्मदातीर्थवर्णनम् शिवस्य संहितोक्ता वै विस्तरेण मुनीश्वर ७
यो देवः सर्वदेवानां दुर्विज्ञेयः सनातनः स तु सर्वात्मना यस्यास्तीरे तिष्ठति सन्ततम् ८
इदं ब्रह्मा हरिरिदं साक्षाच्चेदं परो

हरः
इदं ब्रह्म निराकारं कैवल्यं नर्मदाजलम् ९
ध्रुवं लोकहितार्थाय शिवेन स्वशरीरतः शक्तिः कापि सरिद्रूपारेवेयमवतारिता १०
ये वसन्त्युत्तरे कूले रुद्रस्यानुचरा
हि ते
वसन्ति याम्यतीरे ये लोकं ते यान्ति
वैष्णवम् ११
ॐकारेश्वरमारभ्य यावत्पश्चिमसागरः सङ्गमाः पञ्च च त्रिंशन्नदीनां पापनाशनी १२
दशैकमुत्तरे तीरे त्रयोविंशतिर्दक्षिणे पञ्चत्रिंशत्तमः प्रोक्तो
रेवासागरसङ्गमः १३
संगमैः सहितान्येव रेवातीरद्वयेऽपि च
चतुःशतानि तीर्थानि प्रसिद्धानि च सन्ति
हि १४
षष्टितीर्थसहस्राणि षष्टिकोट्यो
मुनीश्वर
सन्ति चान्यानि रेवायास्तीरयुग्मे पदे
पदे १५
संहितेयं महापुण्या शिवस्य परमात्मनः
नर्मदाचरितं यत्र वायुना परिकीर्तितम् १६
लिखित्वेदं पुराणं तु गुडधेनुसमन्वितम् श्रावण्यां यो देद्भक्त्या ब्राह्मणाय

कुटुंबिने १७
रुद्रलोके वसेत्सोऽपि यावदिंद्रा श्चतुर्द्दश
यः श्रावयेद्वा शृणुयाद्वायवीयमिदं नरः १८
नियमेन हविष्याशी स रुद्रो नात्र संशयः यश्चानुक्रमणीमेतां शृणोति श्रावयेत्तथा १९
सोऽपि सर्वपुराणस्य फलं श्रवणजं लभेत् २० इति श्रीबृहन्नारदीय पुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे वायुपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम पञ्चनवतितमोऽध्यायः ९५ अथषण्णवतितमोऽध्यायः
ब्रह्मोवाच-
मरीचे शृणु वक्ष्यामि वेदव्यासेन यत्कृतम्
श्रीमद्भागवतं नाम पुराणं ब्रह्मसम्मितम् १
तदष्टादशसाहस्रं कीर्तितं पापनाशनम् सुरपादपरूपोऽय स्कन्धैर्द्वादशभिर्युतः २
भगवानेव विप्रेन्द्र विश्वरूपी समीरितः तत्र तु प्रथमस्कन्धे सूतर्षीणां समागमे ३
व्यासस्य चरितं पुण्यं पाण्डवानां तथैव च

पारीक्षितमुपाख्यानमितीदं समुदाहृतम् ४
परीक्षिच्छुकसंवादे सृष्टिद्वयनिरूपणम्
ब्रह्मनारदसंवादे देवताचरितामृतम् ५
पुराणलक्षणं चैव सृष्टिकारणसम्भवः
द्वितीयोऽय समुदितः स्कन्धो व्यासेन
धीमता ६
चरितं विदुरस्याथ मैत्रैयेणास्य सङ्गमः
सृष्टिप्रकरणं पश्चाद्ब्रह्मणः
परमात्मनः ७
कापिलं साङ्ख्यमप्यत्र तृतीयोऽयमुदाहृतः
सत्याश्चरितमादौ तु ध्रुवस्य चरितं ततः ८
पृथोः पुण्यसमाख्यानं ततः
प्राचीनबर्हिषम्
इत्येष तुर्यो गदितो विसर्गे स्कन्ध
उत्तमः ९
प्रियव्रतस्य चरितं तद्वंश्यानां च
पुण्यदम्
ब्रह्मांडांतर्गतानां च लोकानां वर्णनं
ततः १०
नरकस्थितिरित्येष संस्थाने पञ्चमो मतः
अजामिलस्य चरितं दक्षसृष्टिनिरूपणम् ११
वृत्राख्यानं ततः पश्चान्मरुतां जन्म पुण्यदम्
षष्ठोऽयमुदितः स्कन्धो व्यासेन परिपोषणे १२
प्रह्लादचरितं पुण्यं वर्णाश्रमनिरूपणम्

सप्तमो गदितो वत्स वासनाकर्मकीर्तने १३
गजेन्द्रमोक्षणाख्यानं मन्वन्तरनिरूपणे
समुद्रमथनं चैव बलिवैभवबन्धनम् १४
मत्स्यावतारचरितमष्टमोऽय प्रकीर्तितः
सूर्यवंशसमाख्यानं सोमवंशनिरूपणम् १५
वंश्यानुचरिते प्रोक्तो नवमोऽय महामते कृष्णस्य बालचरितं कौमारं च व्रजस्थितिः
१६
कैशोरं मथुरास्थानं यौवनं द्वारकास्थितिः
भूभारहरणं चात्र निरोधे दशमः स्मृतः १७
नारदेन तु संवादो वसुदेवस्य कीर्तितः
यदोश्च दत्तात्रेयेण
श्रीकृष्णेनोद्धवस्य च १८
यादवानां मिथोन्तश्च मुक्तावेकादशः
स्मृतः
भविष्यकलिनिर्द्देशो मोक्षो राज्ञः
परीक्षितः १९
वेदशाखाप्रणयनं मार्कण्डेयतपःक्रिया
सौरी विभूतिरुदिता सात्वती च ततः परम् २०
पुराणसङ्ख्याकथनमाश्रये द्वादशो ह्ययम्
इत्येवं कथितं वत्स श्रीमद्भागवतं तव २१
वक्तुः श्रोतुश्चोपदेष्टुरनुमोदितुरेव च
साहाय्यकर्तुर्गदितं
भक्तिभुक्तिविमुक्तिदम् २२
प्रौष्ठपद्यां पूर्णिमायां हेमसिंहसमन्वितम्

देयं भागवतायेदं द्विजाय प्रीतिपूर्वकम् २३
संपूज्य
वस्त्रहेमाद्यैर्भगवद्भक्तिमिच्छता योऽप्यनुक्रमणीमेतां श्रावयेच्छृणुयात्तथा
स पुराणश्रवणजं प्राप्नोति फलमुत्तमम् २४ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे श्रीमद्भागवतानुक्रणीनिरूपणं नाम षण्णवतितमोऽध्यायः ९६

अथसप्तनवतितमोऽध्यायः
बह्मोवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि पुराणं नारदीयकम्
पञ्चविंशतिसाहस्रं बृहत्कल्पकथाश्रयम् १
सूतशौनकसंवादः सृष्टिसंक्षेपवर्णनम्
नानाधर्मकथाः पुण्याः प्रवृत्ते
समुदाहृताः २
प्राग्भागे प्रथमे पादे सनकेन महात्मना
द्वितीये मोक्षधर्माख्ये
मोक्षोपायनिरूपणम् ३
वेदाङ्गानां च कथनं शुकोत्पत्तिश्च
विस्तरात्
सनन्दनेन गदिता नारदाय महात्मने ४

महातन्त्रे समुद्दिष्टं पशुपाशविमोक्षणम्
मन्त्राणां शोधनं दीक्षामन्त्रोद्धारश्च
पूजनम् ५
प्रयोगाः कवचं नामसहस्रैः स्तोत्रमेव च
गणेशसूर्यविष्णूनां
शिवशक्त्योरनुक्रमात् ६
सनत्कुमारमुनिना नारदाय तृतीयके
पुराणलक्षणं चैव प्रमाणं दानमेव च ७
पृथक्पृथक् समुद्दिष्टा दानकालपुरःसरम् चैत्रादिसर्वमासेषु तिथीनां च पृथक्पृथक् ८
प्रोक्तं प्रतिपदादीनां व्रतं सर्वाघनाशनम्
सनातनेन मुनिना नारदाय चतुर्थके ९ पूर्वभागोऽयमुदितो बृहदाख्यानसंज्ञितः अस्योत्तरे विभागे तु प्रश्न एकादशीव्रते १०
वसिष्ठेनाथ संवादो मान्धातुः परिकीर्तितः रुक्माङ्गदकथा पुण्या मोहिन्युत्पत्तिकर्म च ११
वसुशापश्च मोहिन्यै पश्चादुद्धरणक्रिया गङ्गाकथा पुण्यतमा गयायात्रानुकीर्तनम् १२
काश्या माहात्म्यमतुलं पुरुषोत्तमवर्णनम्

यात्राविधाने क्षेत्रस्य बह्वाख्यानसमन्वितम् १३
प्रयागस्याथ माहात्म्यं कुरुक्षेत्रस्य तत्परम्
हरिद्वारस्य चाख्यानं कामोदाख्यानकं तथा १४
बदरीतीर्थमाहात्म्यं कामाक्षायास्तथैव च प्रभासस्य च माहात्म्यं पुष्कराख्यानकं
ततः १५
गौतमाख्यानकं पश्चाद्वेदपादस्तवस्ततः
गोकर्णक्षेत्रमाहात्म्यं
लक्ष्मणाख्यानकं तथा १६
सेतुमाहात्म्यकथनं नर्मदातीर्थवर्णनम्
अवन्त्याश्चैव माहात्म्यं मथुरायास्ततः
परम् १७
वृन्दावनस्य महिमा पशोर्ब्रह्मान्तिके
गतिः
मोहिनीचरितं पश्चादेवं वै नारदीयकम् १८
यः शृणोति नरो भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः
स याति ब्रह्मणो धाम नात्र कार्या विचारणा १९
यस्त्वेतदिषुपूर्णायां धेनूनां सप्तकान्वितम्
प्रदद्याद्द्विजवर्याय स लभेन्मोक्षमेव च २०

यश्चानुक्रमणीमेतां नारदीयस्य वर्णयेत् शृणुयाद्वैकचित्तेन सोऽपि स्वर्गगतिं लभेत् २१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे नारदीयपुराणानुक्रमणीकथनं नाम सप्तनवतितमोऽध्यायः ९७

अथाष्टनवतितमोऽध्यायः बह्मोवाच-
अथ ते संप्रवक्ष्यामि मार्कडेयाभिधं मुने पुराणं सुमहत्पुण्यं पठतां शृण्वतां सदा १
यत्राधिकृत्य शकुनीन्सर्वधर्मनिरूपणम् मार्कण्डेयपुराणं तन्नवसाहस्रमीरितम् २ मार्कण्डेयमुनेः प्रश्नो जैमिनेः प्राक्समीरितः
पक्षिणां धर्मसंज्ञानां ततो जन्मनिरूपणम् ३
पूर्वजन्मकथा चैषां विक्रिया च दिवस्पतेः
तीर्थयात्रा बलस्याथ द्रौपदेयकथानकम् ४
हरिश्चन्द्रकथा पुण्या
युद्धमाडीबकाभिधम्
पितापुत्रसमाख्यानं दत्तात्रेयकथा ततः ५
हैहयस्याथ चरितं महाख्यानसमन्वितम्
मदालसाकथा प्रोक्ता ह्यलर्कचरितान्विता ६

सृष्टिसङ्कीर्तनं पुण्यं नवधा परिकीर्तितम्
कल्पान्तकालनिर्देशो यक्षसृष्टिनिरूपणम् ७
रुद्रादिसृष्टिरप्युक्ता द्वीपचर्यानुकीर्तनम्
मनूनां च कथा नाना कीर्तिताः पापहारिकाः ८
तासु दुर्गाकथात्यन्तं पुण्यदा
चाष्टमेऽन्तरे
तत्पश्चात्प्रणवोत्पत्तिस्त्रयीतेजःसमुद्भवा ९
मार्तण्डस्य च जन्माख्या तन्माहात्म्यसमन्विता वैवस्वतान्वयश्चापि वत्सप्रीश्चरितं ततः १०
खनित्रस्य ततः प्रोक्ता कथा पुण्या महात्मनः
अविक्षिच्चरितं चैव
किमिच्छव्रतकीर्त्तनम् ११
नरिष्यन्तस्य चरितं इक्ष्वाकुचरितं ततः
नलस्य चरितं पश्चाद्रामचन्द्रस्य
सत्कथा १२
कुशवंशसमाख्यानं सोमवंशानुकीर्त्तनम्
पुरूरवः कथा पुण्या नहुषस्य कथाद्भुता १३
ययातिचरितं पुण्यं यदुवंशानुकीर्त्तनम्
श्रीकृष्णबालचरितं माथुरं चरितं ततः १४

द्वारकाचरितं चाथ कथा सर्वावतारजा
ततः साङ्ख्यसमुद्देशः प्रपञ्चासत्त्वकीर्तनम् १५ मार्कण्डेयस्य चरितं पुराणश्रवणे फलम् यः शृणोति नरो भक्त्या पुराणमिदमादरात् १६
मार्कण्डेयाभिधं वत्स स लभेत्परमां गतिम् यस्तु व्याकुरुते चैतच्छैवं स लभते पदम् १७
तत्प्रयच्छेल्लिखित्वा यः सौवर्णकरिसंयुतम्
कार्तिक्यां द्विजवर्याय स लभेद्ब्रह्मणः पदम् १८
शृणोति श्रावयेद्वापि यश्चानुक्रमणीमिमाम् मार्कण्डेयपुराणस्य स लभेद्वाञ्छितं फलम् १९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे मार्कण्डेयपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नामाष्टनवतितमोऽध्यायः ९८

अथैकोनशततमोऽध्यायः श्रीब्रह्मोवाच-
अथातः संप्रवक्ष्यामि तवाग्नेयपुराणकम् ईशानकल्पवृत्तातं वसिष्ठायानलोऽब्रवीत्

१
तत्पञ्चदशसाहस्रं नाना चरितमद्भुतम्
पठतां शृण्वतां चैव सर्वपापहरं नृणाम् २
प्रश्नः पूर्वं पुराणस्य कथा सर्वावतारजा
सृष्टिप्रकरणं चाथ विष्णुपूजादिकं ततः ३
अग्निकार्यं ततः पश्चान्मन्त्रमुद्रा
दिलक्षणम्
सर्वदीक्षाविधानं च अभिषेकनिरूपणम् ४
लक्षणं मण्डलादीनां कुशापामार्जनं ततः
पवित्रारोपणविधिर्देवालयविधिस्ततः ५
शालग्रामादिपूजा च मूर्तिलक्ष्म
पृथक्पृथक्
न्यासादीनां विधानं च प्रतिष्ठापूर्तकं
ततः ६
विनायकादिपूजा च नानादीक्षाविधिः परम्
प्रतिष्ठा सर्वदेवानां ब्रह्माण्डस्य
निरूपणम् ७
गङ्गादितीर्थमाहात्म्यं
द्वीपवर्षानुवर्णनम्
ऊर्द्ध्वाधोलोकरचना
ज्योतिश्चक्रनिरूपणम् ८
ज्योतिषं च ततः प्रोक्तं शास्त्रं
युद्धजयार्णवम्
षट्कर्म च ततः प्रोक्तं
मन्त्रमन्त्रौषधीगणः ९
कुब्जिकादिसमर्चत्वं षोढा

न्यासविधिस्तथा
कोटिहोमविधानं च मन्वन्तरनिरूपणम् १०
ब्रह्मचर्यादिधर्मांश्च
श्राद्धकल्पविधिस्ततः
ग्रहयज्ञस्ततः प्रोक्तो
वैदिकस्मार्तकर्म च ११
प्रायश्चित्तानुकथनं तिथीनां च
व्रतादिकम्
वारव्रतानुकथनं नक्षत्रव्रतकीर्तनम् १२
मासिकव्रतनिर्द्देशो दीपदानविधिस्तथा नवव्यूहार्चनं प्रोक्तं नरकाणां निरूपणम् १३
व्रतानां चापि दानानां निरूपणमिहोदितम् नाडीचक्रसमुद्देशः सन्ध्याविधिरनुत्तमः १४
गायत्र्यर्थस्य निर्द्देशो लिङ्गस्तोत्रं ततः परम् राज्याभिषेकमन्त्रोक्तिर्द्धर्मकृत्यं च भूभुजाम् १५
स्वप्नाध्यायस्ततः प्रोक्तः
शकुनादिनिरूपणम्
मण्डलादिकनिर्द्देशो
रत्नदीक्षाविधिस्ततः १६
रामोक्तनीतिनिर्द्देशो रत्नानां लक्षणं ततः
धनुर्विद्या ततः प्रोक्ता

व्यवहारप्रदर्शनम् १७
देवासुरविमर्दाख्या ह्यायुर्वेदनिरूपणम्
गजादीनां चिकित्सा च तेषां शान्तिस्ततः
परम् १८
गोनरादिचिकित्सा च नानापूजास्ततः परम्
शान्तयश्चापि विविधाश्छन्दःशास्त्रमतः
परम् १९
साहित्यं च ततः पश्चादेकार्णादिसमाह्वयाः
सिद्धशब्दानुशिष्टिश्च कोशः
सर्गादिवर्गकः २०
प्रलयानां लक्षणं च शारीरकनिरूपणम्
वर्णनं नरकाणां च योगशास्त्रमतः परम् २१
ब्रह्मज्ञानं ततः पश्चात्पुराणश्रवणे फलम्
एतदाग्नेयकं विप्र पुराणं परिकीर्तितम् २२
तल्लिखित्वा तु यो दद्यात्सुवर्णकमलान्वितम्
तिलधेनुयुतं चापि मार्गशीर्ष्यां विधानतः २३
पुराणार्थविदे सोऽथ स्वर्गलोके महीयते
एषानुक्रमणी प्रोक्ता तवाग्नेयस्य
मुक्तिदा २४
शृण्वतां पठतां चैव नृणां चेह परत्र च २५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे चतुर्थपादे बृहदुपाख्याने-

ऽग्निपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नामैकोनशततमोऽध्यायः ९९

अथशततमोऽध्यायः श्रीब्रह्मोवाच-
अथ ते संप्रवक्ष्यामि पुराणं सर्वसिद्धिदम्
भविष्यं भवतः सर्वलोकाभीष्टप्रदायकम् १
यत्राहं सर्वदेवानामादिकर्ता समुद्गतः
सृष्ट्यर्थं तत्र सञ्जातो मनुः
स्वायम्भुवः पुरा २
स मां प्रणम्य पप्रच्छ धर्मं
सर्वार्थसाधकम्
अहं तस्मै तदा प्रीतः प्रावोचं
धर्मसंहिताम् ३
पुराणानां यदा व्यासो व्यासं चक्रे
महामतिः
तदा तां सहितां सर्वां पञ्चधा
व्यभजन्मुनिः ४
अघोरकल्पवृत्तान्तं
नानाश्चर्यकथान्वितम्
तत्रादिमं स्मृतं पर्व ब्राह्यं
यत्रास्त्युपक्रमः ५
सूतशौनकसंवादे पुराणप्रश्नसङ्क्रमः
आदित्यचरितप्रायः सर्वाख्यानसमन्वितः ६
सृष्ट्यादिलक्षणोपेतः

शास्त्रसर्वस्वरूपकः पुस्तलेखकलेखानां लक्षणं च ततः परम् ७
संस्काराणां च सर्वेषां लक्षणं चात्र
कीर्तितम्
पक्षस्यादितिथीनां च कल्पाः सप्त च
कीर्तिताः ८
अष्टम्याद्याः शेषकल्पा वैष्णवे पर्वणि
स्मृताः
शैवे च कायतो भिन्नाः सौरे
चान्त्यकथान्वयः ९
प्रतिसर्गाह्वयं
पश्चान्नानाख्यानसमन्वितम्
पुराणस्योपसंहारसहितं पर्व पञ्चमम् १०
एषु पञ्चसु पूर्वस्मिन् ब्रह्मणो
महिमाधिकाः
धर्मे कामे च मोक्षे तु विष्णोश्चापि
शिवस्य च ११
द्वितीये च तृतीये च सौरे वर्गचतुष्टये
प्रतिसर्गाह्वयं त्वन्त्यं प्रोक्तं
सर्वकथान्वितम् १२
सभविष्यं विनिर्द्दिष्टं पर्व व्यासेन धीमता
चतुर्द्दशसहस्रं तु पुराणं परिकीर्तितम् १३
भविष्यं सर्वदेवानां साम्यं यत्र प्रकीर्तितम्

गुणानां तारतम्येन समं ब्रह्मेति हि
श्रुतिः १४
तं लिखित्वा तु यो दद्यात्पौष्यां
विद्वान्विमत्सरः
गुडधेनुयुतं हेमवस्त्रमाल्यविभूषणैः १५
वाचकं पुस्तकं चापि पूजयित्वा विधानतः
गन्धाद्यैर्भोज्यभक्ष्यैश्च कृत्वा
नीराजनादिकम् १६
यो वै जितेन्द्रियो भूत्वा सोपवासः
समाहितः
अथवैकहविष्याशी कीर्तयेच्छृणुयादपि १७
स मुक्तः पातकैर्घोरैः प्रयाति ब्रह्मणः
पदम्
योऽप्यनुक्रमणीमेतां भविष्यस्य
निरूपिताम् १८
पठेद्वा शृणुयाच्चैतां भुक्तिं मुक्ति च
विन्दति १९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे भविष्यपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम शततमोऽध्यायः १००

अथैकोत्तरशततमोऽध्यायः श्रीब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणं दशमं तव ब्रह्मवैवर्तकं नाम वेदमार्गानुदर्शकम् १

सावर्णिर्यत्र भगवान्साक्षाद्देवर्षये स्थितः
नारदाय पुराणार्थं प्राह सर्वमलौकिकम् २
धर्मार्थकाममोक्षाणां सारः प्रीतिर्हरौ
हरे
तयोरभेदसिर्द्ध्य्थं
ब्रह्मवैवर्तमुत्तमम् ३
रथन्तरस्य कल्पस्य वृत्तान्तं यन्मयोदितम्
शतकोटिपुराणे तत्संक्षिप्य प्राह वेदवित् ४
व्यासश्चतुर्द्धा संव्यस्य ब्रह्मवैवर्तसंज्ञिते
अष्टादशसहस्रं तत्पुराणं परिकीर्तितम् ५
ब्रह्मप्रकृतिविघ्नेशकृष्णखण्डसमन्वितम्
तत्र सूतर्षिसंवादे पुराणोपक्रमस्ततः ६
सृष्टिप्रकरणं त्वाद्यं ततो नारदवेधसोः
विवादः सुमहान्यत्र द्वयोरासीत्पराभवः ७
शिवलोकगतिः पश्चाज्ज्ञानलाभः शिवात्मने शिववाक्येन तत्पश्चान्मरीचेर्नारदस्य तु ८
गमनं चैव सावर्णेर्ज्ञानार्थं सिद्धसेविते
आश्रमे सुमहापुण्ये त्रैलोक्याश्चर्यकारिणि ९

एतद्धि ब्रह्मखण्डं हि श्रुतं पापविनाशनम्
ततः सावर्णिसंवादो नारदस्य समीरितः १० कृष्णमाहात्म्यसंयुक्तो नानाख्यानकथोत्तरम्
प्रकृतेरंशभूतानां कलानां चापि वर्णितम् ११
माहात्म्यं पूजनाद्यं च विस्तरेण यथास्थितम्
एतत्प्रकृतिखण्डं हि श्रुतं भूतिविधायकम् १२
गणेशजन्मसम्प्रश्नः सपुण्यकमहाव्रतम् पार्वत्याः कार्तिकेयेन सह
विघ्नेशसम्भवम् १३
चरितं कार्तवीर्यस्य जामदग्न्यस्य
चाद्भुतम्
विवादः सुमहानासीज्जामदग्न्यगणेशयोः १४
एतद्विघ्नेशखण्डं हि सर्वविघ्नविनाशनम्
श्रीकृष्णजन्मसम्पंश्नो जन्माख्यानं
ततोऽद्भुतम् १५
गोकुले गमनं पश्चात्पूतनादिवधाद्भुताः बाल्यकौमारजा लीला विविधास्तत्र वर्णिताः १६
रासक्रीडा च गोपीभिः शारदी समुदाहृता रहस्ये राधया क्रीडा वर्णिता बहुविस्तरा १७

सहाक्रूरेण तत्पश्चान्मथुरागमनं हरेः कंसादीनां वधे वृत्ते कृष्णस्य
द्विजसंस्कृतिः १८
काश्यसान्दीपनेः
पश्चाद्विद्योपादानमद्भुतम्
यवनस्य बधः पश्चाद्द्वारकागमनं हरेः १९
नरकादिवधस्तत्र कृष्णेन विहितोऽद्भुतः कृष्णखण्डमिदं विप्र नृणां संसारखण्डनम् २०
पठितं च श्रुतं ध्यातं पूजितं चाभिवन्दितम्
इत्येतद्ब्रह्मवैवर्तपुराणं चात्यलौकिकम् २१
व्यासोक्तं चादि सम्भूतं पठञ्छृण्वन्विमुच्यते विज्ञानाज्ञानशमनाद्घोरात्संसारसागरात् २२
लिखित्वेदं च यो दद्यान्माघ्यां धेनुसमन्वितम्
ब्रह्मलोकमवाप्नोति स मुक्तोऽज्ञानबन्धनात् २३ यश्चानुक्रमणीं चापि पठेद्वा शृणुयादपि सोऽपि कृष्णप्रसादेन लभते वाञ्छितं फलम् २४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे

ब्रह्मवैवर्तपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नामैकोत्तरशततमोऽध्यायः १०१

अथद्व्युत्तरशततमोऽध्यायः
बह्मोवाच-
शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि पुराणं लिङ्गसंज्ञितम्
पठतां शृण्वतां चैव भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् १
यच्च लिङ्गाभिधं तिष्ठन्वह्निलिङ्गे
हरोऽभ्यधात्
मह्यं
धर्मादिसिर्द्ध्य्थमग्निकल्पकथाश्रयम् २
तदेव व्यासदेवेन भागद्वयसमन्वितम्
पुराणं लिङ्गमुदितं
बह्वाख्यानविचित्रितम् ३
तदेकादशसाहस्रं हरमाहत्म्यसूचकम्
परं सर्वपुराणानां सारभूतं जगत्त्रये ४
पुराणोपक्रमे प्रश्नः सृष्टिः संक्षेपतः
पुरा
योगाख्यानं ततः प्रोक्तं कल्पाख्यानं ततः
परम् ५
लिङ्गोद्भवस्तदम्बा च कीर्तिता हि
ततःपरम्
सनत्कुमारशैलादिसंवादश्चाथ पावनः ६
ततो दाधीचचरितं युगधर्मनिरूपणम्

ततो भुवनकोशाख्या सूर्यसोमान्वयस्ततः ७
ततश्च विस्तरात्सर्गस्त्रिपुराख्यानकं
तथा
लिङ्गप्रतिष्ठा च ततः पशुपाशविमोक्षणम् ८
शिवव्रतानि च तथा सदाचारनिरूपणम्
प्रायश्चितान्यरिष्टानि
काशीश्रीशैलवर्णनम् ९
अन्धकाख्यानकं पश्चाद्वाराहचरितं पुनः
नृसिंहचरितं पश्चाज्जलन्धरवधस्ततः १०
शैवं सहस्रनामाथ दक्षयज्ञविनाशनम्
कामस्य दहनं पश्चाद्गिरिजायाः करग्रहः ११
ततो विनायकाख्यानं नृपाख्यानं शिवस्य च
उपमन्युकथा चापि पूर्वभाग इतीरितः १२
विष्णुमाहात्म्यकथनमम्बरीषकथा ततः
सनत्कुमारनन्दीशसंवादश्च पुनर्मुने १३
शिवमाहात्म्यसंयुक्तः स्नानयागादिकं ततः सूर्यपूजाविधिश्चैव शिवपूजा च मुक्तिदा १४
दानानि बहुधोक्तानि श्राद्धप्रकरणं ततः
प्रतिष्ठातन्त्रमुदितं ततोऽघोरस्य
कीर्तनम् १५
वज्रेश्वरी महाविद्या गायत्रीमहिमा ततः
त्र्यम्बकस्य च माहात्म्यं
पुराणश्रवणस्य च १६
एवं चोपरिभागस्ते लैङ्गस्य कथितो मया व्यासेन हि निबद्धस्य रुद्र

माहात्म्यसूचितः १७
लिखित्वैतत्पुराणं तु तिलधेनुसमन्वितम्
फाल्गुन्यां पूर्णिमायां यो
दद्याद्भक्त्या द्विजातये १८
स लभेच्छिवसायुज्यं जरामरणवर्जितम्
यः पठेच्छृणुयाद्वापि लैङ्गं पापापहं नरः १९
स भुक्तभोगो लोकेऽस्मिन्नन्ते शिवपुरं
व्रजेत्
लिङ्गानुक्रमणीमेतां पठेद्यः
शृणुयात्तथा २०
तावुभौ शिवभक्तौ तु लोकद्वितयभोगिनौ
जायेतां गिरिजाभर्तुः प्रसादान्नात्र
संशयः २१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे लिङ्गपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम द्व्युत्तरशततमोऽध्यायः १०२

अथत्र्युत्तरशततममोऽध्यायः ब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि वाराहं वै पुराणकम्
भागद्वययुतं
शश्वद्विष्णुमाहात्म्यसूचकम् १ मानवस्य तु कल्पस्य प्रसङ्गं मत्कृतं

पुरा
निबबन्ध पुराणेऽस्मिश्चतुर्विंशसहस्रके २
व्यासो हि विदुषां श्रेष्ठः साक्षान्नारायणो भुवि
तत्रादौ शुभसंवादः स्मृतो भूमिवराहयोः ३
अथादिकृतवृत्तान्ते रम्भस्य चरितं ततः
दुर्जयस्य च तत्पश्चाच्छ्राद्धकल्प
उदीरितः ४
महातपस आख्यानं गौर्युत्पत्तिस्ततः परा
विनायकस्य नागानां सेनान्यादित्ययोरपि ५
गणानां च तथा देव्या धनदस्य वृषस्य च
आख्यानं सत्यतपसो व्रताख्यानसमन्वितम् ६
अगस्त्यगीता तत्पश्चाद्रुद्रगीता
प्रकीर्तिता
महिषासुरविध्वंसमाहात्म्यं च
त्रिशक्तिजम् ७
पर्वाध्यायस्ततः श्वेतोपाख्यानं गोप्रदानिकम्
इत्यादिकृतवृत्तान्तं प्रथमे दर्शितं मया ८
भगवद्धर्मके पश्चाद्व्रततीर्थकथानकम् द्वात्रिंशदपराधानां प्रायश्चितं शरीरगम् ९
तीर्थानां चापि सर्वेषां माहात्म्यं पृथगीरितम्

मथुराया विशेषेण श्राद्धादीनां विधिस्ततः १०
वर्णनं यमलोकस्य ऋषिपुत्रप्रसङ्गतः विपाकः कर्मणां चैव विष्णुव्रतनिरूपणम् ११
गोकर्णस्य च माहात्म्यं कीर्तितं पापनाशनम्
इत्येवं पूर्वभागोऽय पुराणस्य निरूपितः १२
उत्तरे प्रविभागे तु पुलस्त्यकुरुराजयोः संवादे सर्वतीर्थानां माहात्म्यं विस्तरात्पृथक् १३ अशेषधर्माश्चाख्याताः पौष्करं पुण्यपर्व च
इत्येवं तव वाराहं प्रोक्तं पापविनाशनम् १४
पठतां शृण्वतां चैव भगवद्भक्तिवर्धनम् काञ्चनं गरुडं कृत्वा तिलधेनुसमन्वितम् १५
लिखित्वैतच्च यो दद्याच्चैत्र्यां विप्राय भक्तितः
स लभेद्वैष्णवं धाम देवर्षिगणवन्दितः १६
यो वानुक्रमणीमेतां शृणोत्यपि पठत्यपि
सोऽपि भक्तिं लभेद्विष्णौ
संसारोच्छेदकारिणीम् १७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे

बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे वाराहपुराणानुक्रमणीवर्णनं नाम त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः १०३

अथचतुरधिकशततमोऽध्यायः श्रीब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणं स्कन्दसंज्ञकम्
यस्मिन्प्रतिपदं साक्षान्महादेवो
व्यवस्थितः १
पुराणे शतकोटौ तु यच्छैवं वर्णितं मया
लक्षं तस्यार्थजातस्य सारो व्यासेन
कीर्तितः २
स्कन्दाह्वयस्तत्र खण्डाः सप्तैव
परिकल्पिताः
एकाशीतिसहस्रं तु स्कान्दं
सर्वौघकृन्तनम् ३
यः शृणोति पठेद्वापि स तु साक्षाच्छिवः
स्थितः
यत्र माहेश्वरा धर्माः षण्मुखेन
प्रकाशिताः ४
कल्पे तत्पुरुषे वृत्ताः
सर्वसिद्धिविधायकाः
तस्य माहेश्वरश्चाथ खण्डः पापप्रणाशनः ५
किञ्चिन्यूनार्कसाहस्रो बहुपुण्यो बृहत्कथः

सुचरित्रशतैर्युक्तः स्कन्दमाहात्म्यसूचकः ६
यत्र केदारमाहात्म्ये पुराणोपक्रमः पुरा दक्षयज्ञकथा पश्चाच्छिवलिङ्गार्चने फलम् ७
समुद्रमथनाख्यानं देवेन्द्रचरितं ततः
पार्वत्याः समुपाख्यानं
विवाहस्तदनन्तरम् ८
कुमारोत्पत्तिकथनं ततस्तारकसङ्गरः
ततः पाशुपताख्यानं चण्डाख्यानसमन्वितम् ९
द्यूतप्रवर्तनाख्यानं नारदेन समागमः
ततः कुमारमाहात्म्ये पञ्चतीर्थकथानकम् १०
धर्मवर्मनृपाख्यानं नदीसागरकीर्तनम्
इन्द्रद्युम्नकथा
पश्चान्नाडीजङ्घकथान्वितम् ११
प्रादुर्भावस्ततो मह्याः कथा दमनकस्य च
महीसागरसंयोगः कुमारेशकथा ततः १२
ततस्तारकयुद्धं च नानाख्यानसमन्वितम्
वधश्च तारकस्याथ पञ्चलिङ्गनिवेशनम् १३
द्वीपाख्यानं ततः पुण्यमूर्द्ध्वलोकव्यवस्थितिः ब्रह्माण्डस्थितिमानं च वर्क रेशकथानकम् १४
महाकालसमुद्भूतिः कथा चास्य महाद्भुता वासुदेवस्य माहात्म्यं कोटितीर्थं ततः परम् १५

नानातीर्थसमाख्यानं गुप्तक्षेत्रे प्रकीर्तितम्
पाण्डवानां कथा पुण्या
महाविद्याप्रसाधनम् १६
तीर्थयात्रासमाप्तिश्च कौमारमिदमद्भुतम्
अरुणाचलमाहात्म्यं सनकब्रह्मसंकथा १७
गौरीतपः समाख्यानं तत्तत्तीर्थनिरूपणम् माहिषासुरमाख्यानं बधश्चास्य महाद्भुतः १८
द्रोणाचले शिवास्थानं नित्यदा परिकीर्तितम्
इत्येष कथितः स्कान्दे खण्डो माहेश्वरोऽद्भुतः १९
द्वितीयो वैष्णवः खण्डस्तस्याख्यानानि मे शृणु
प्रथमं भूमिवाराहसमाख्यानं प्रकीर्तितम् २०
यत्र वेङ्कटकुध्रस्य माहात्म्यं पापनाशनम्
कमलायाः कथा पुण्या श्रीनिवासस्थितिस्ततः २१
कुलालाख्यानकं चात्र सुवर्णमुखरी कथा नानाख्यानसमायुक्ता भारद्वाजकथाद्भुता २२
मतङ्गाज्जनसंवादः कीर्तितः पापनाशनः पुरुषोत्तममाहात्म्यं कीर्तितं चोत्कले

ततः २३
मार्कण्डेयसमाख्यानमम्बरीषस्य भूपतेः
इन्द्रद्युम्नस्य चाख्यानं विद्यापतिकथा
शुभा २४
जैमिनेः समुपाख्यानं नारदस्यापि वाडव
नीलकण्ठसमाख्यानं नरसिंहोपवर्णनम् २५
अश्वमेधकथा राज्ञो ब्रह्मलोकगतिस्तथा
रथयात्राविधिः
पश्चाज्जन्मस्थानविधिस्तथा २६
दक्षिणामूर्त्युपाख्यानं
गुण्डिवाख्यानकं ततः
रथरक्षाविधानं च शयनोत्सवकीर्तनम् २७
श्वेतोपाख्यानमत्रोक्तं
पृथूत्सवनिरूपणम्
दोलोत्सवो भगवतो व्रतं सांवत्सराभिधम् २८
पूजा चाकामिका विष्णोरुद्दालकनियोगतः
योगसाधनमत्रोक्तं नानायोगनिरूपणम् २९
दशावतारकथनं स्नानादिपरिकीर्तनम्
ततो बदरिकायाश्च माहात्म्यं पापनाशनम् ३०
अग्न्यादितीर्थमाहात्म्यं
वैनतेयशिलाभवम्
कारणं भगद्वासे तीर्थं कापालमोचनम् ३१
पञ्चधाराभिधं तीर्थं मेरुसंस्थापनं तथा
ततः कार्तिकमाहात्म्ये माहात्म्यं
मदनालसम् ३२
धूम्रकेशसमाख्यानं दिनकृत्यानि कार्तिके

पञ्चभीष्मव्रताख्यानं कीर्तितं भुक्तिमुक्तिदम् ३३
ततो मार्गस्य माहात्म्ये विधानं स्नानजं
तथा
पुंड्रादिकीर्तनं चात्र
मालाधारणपुण्यकम् ३४
पञ्चामृतस्नानपुण्यं घण्टानादादिजं फलम्
नानापुष्पार्चनफलं तुलसीदलजं फलम् ३५
नैवेद्यस्य च माहात्म्यं हरिवासरकीर्तनम्
अखण्डैकादशीपुण्यं तथा जागरणस्य च ३६
यस्योत्सवविधानं च नाममाहात्म्यकीर्तनम् ध्यानादिपुण्यकथनं माहात्म्यं मथुराभवम् ३७
मथुरातीर्थमाहात्म्यं पृथगुक्तं ततः परम् वनानां द्वादशानां च माहात्म्यं कीर्तितं ततः ३८
श्रीमद्भागवतस्यात्र माहात्म्यं कीर्तितं परम्
वज्रशाण्डिल्यसंवाद अन्तर्लीलाप्रकाशकम् ३९
ततो माघस्य माहात्म्यं स्नानदानजपोद्भवम् नानाख्यानसमायुक्तं
दशाध्यायैर्निरूपितम् ४०
ततो वैष्णवमाहाम्त्ये शय्यादानादिजं फलम्
जलदानादिविधयः कामाख्यानमतः परम् ४१
श्रुतदेवस्य चरितं

व्याधोपाख्यानमद्भुतम् तथाक्षयतृतीयादेर्विशेषात्पुण्यकीर्तनम् ४२
ततस्त्वयोध्यामाहात्म्ये
चक्रब्रह्माह्वतीर्थके
सुरापापविमोक्षाख्ये तथाधारसहस्रकम् ४३
स्वर्गद्वारं चन्द्र हरिधर्महर्युपवर्णनम् स्वर्णवृष्टेरुपाख्यानं तिलोदासरयूयुतिः ४४
सीताकुण्डं गुप्तहरिसरयूघर्घरान्वयः गोप्रतारं च दुग्धोदं गुरुकुण्डादिपञ्चकम् ४५
सोमार्कादीनि तीर्थानि त्रयोदश ततः परम् गयाकूपस्य माहात्म्यं सर्वाघविनिवर्तकम् ४६
माण्डव्याश्रमपूर्वाणि तीर्थानि तदनन्तरम्
अजितादिमानसादितीर्थानि गदितानि च ४७ इत्येष वैष्णवः खण्डो द्वितीयः परिकीर्तितः
अतः परं ब्रह्मखण्डं मरीचे शृणु पुण्यदम् ४८
यत्र वै सेतुमाहात्म्ये फलं स्नाने क्षणोद्भवम्
गालवस्य तपश्चर्या राक्षसाख्यानकं ततः ४९

चक्रतीर्थादिमाहात्म्यं देवीपत्तनसंयुते
वेतालतीर्थमहिमापापनाशादिकीर्तनम् ५०
मङ्गलादिकमाहात्म्यं
ब्रह्मकुण्डादिवर्णनम्
हनुमत्कुण्डमहिमागस्त्यतीर्थभवं फलम् ५१
रामतीर्थादिकथनं लक्ष्मीतीर्थनिरूपणम्
शङ्खादितीर्थमहिमा तथा साध्यामृतादिजः ५२
धनुष्कोट्यादिमाहात्म्यं
क्षीरकुण्डादिजं तथा
गायत्र्यादिकतीर्थानां माहात्म्यं
चात्र कीर्तितम् ५३
रामनाथस्य महिमा तत्त्वज्ञानोपदेशनम् यात्राविधानकथनं सेतौ मुक्तिप्रदं नृणाम् ५४
धर्माजण्यस्य माहात्म्यं ततः परमुदीरितम् स्थाणुः स्कन्दाय भगवान्यत्र तत्त्वमुपादिशत् ५५ धर्मारण्यसुसंभूतिस्तत्पुण्यपरिकीर्त्तनम्
कर्म्मसिद्धेः समाख्यानं ऋषिवंशनिरूपणम् ५६
अप्सरस्तीर्थमुख्यानां माहात्म्यं यत्र कीर्तितम्
वर्णानामाश्रमाणां च धर्मतत्त्वनिरूपणम् ५७
दिवः स्थानविभागश्च बकुलार्ककथा शुभा

छत्रानन्दा तथा शांता श्रीमाता च मतंगिनी ५८
पुण्यदा च समाख्याता यत्र देव्यः समास्थिताः
इन्द्रेश्वरादिमाहात्म्यं
द्वारकादिनिरूपणम् ५९
लोहासुरसमाख्यानं गंगाकूपनिरूपणम्
श्रीरामचरितं चैव सत्यमंदिरवर्णनम् ६०
जीर्णोद्धारस्य कथनमासनप्रतिपादनम्
जातिभेदप्रकथनं स्मृतिधर्मनिरूपणम् ६१
ततस्तु वैष्णवा धर्मा
नानाख्यानैरुदीरिताः
चातुर्मास्ये ततः पुण्ये
सर्वधर्मनिरूपणम् ६२
दानप्रशंसा तत्पश्चाद्व्रतस्य महिमा ततः
तपसश्चैव पूजायाः सच्छिद्रकथनं ततः ६३
तद्वृत्तीनां भिदाख्यानं
शालग्रामनिरूपणम्
भारकस्य वधोपायो वृक्षार्चामहिमा तथा ६४
विष्णोः शापश्च वृक्षत्वं
पार्वत्यनुतपस्ततः
हरस्य तांडवं नृत्यं रामनामनिरूपणम् ६५
हरस्य लिगपतनं कथा बैजवनस्य च
पार्वतीजन्मचरितं तारकस्य वधोऽद्भुतः ६६
प्रणवैश्वर्यकथनं तारकाचरितं पुनः दक्षयज्ञसमाप्तिश्च द्वादशाक्षरभूषणम्

६७
ज्ञानयोगसमाख्यानं महिमा द्वादशाक्षरैः श्रवणादिकपुण्यं च कीर्तितं शर्मदं
नृणाम् ६८
ततो ब्रह्मोत्तरे भागे शिवस्य
महिमाद्भुतः
पंचाक्षरस्य महिमा गोकर्णमहिमा ततः ६९
शिवरात्रैश्च महिमा प्रदोषव्रतकीर्तनम्
सोमवारव्रतं चापि सीमंतिन्याः कथानकम् ७०
भद्रायूत्पत्तिकथनं सदाचारनिरूपणम् शिववर्मसमुद्देशो भद्रायूद्वाहवर्णनम् ७१
भद्रायुमहिमा चापि
भस्ममाहात्म्यकीर्तनम्
शबराख्यानकं चैव उमामाहेश्वरं व्रतम् ७२
रुद्राक्षस्य च माहात्म्यं रुद्रा
ध्यायस्य पुण्यकम्
श्रवणादिकपुण्यं च ब्रह्मखंडोऽयमीरितः ७३
अतः परं चतुर्थं तु काशीखंडमनुत्तमम् विंध्यनारदयोर्यत्र संवादः परिकीर्तितः ७४
सत्यलोकप्रभावश्चागस्त्यावासे सुरागमः पतिव्रताचरित्रं च तीर्थयात्रा प्रशंसनम् ७५
ततश्च सप्तपुर्याख्या संयमिन्या निरूपणम् बुधस्य च तथेंद्राग्न्योर्लोकाप्तिः

शिवशर्मणः ७६
अग्नेः समुद्भवश्चैव क्रव्याद्वरुणसंभवः गंधवत्यलकापुर्योरीश्वर्याश्च समुद्भवः ७७
चंद्रार्कबुधलोकानां कुजेज्यार्कभुवां क्रमात्
मम विष्णोर्ध्रुवस्यापि तपोलोकस्य वर्णनम् ७८
ध्रुवलोककथा पुण्या सत्यलोकनिरीक्षणम् स्कंदागस्त्यसमालापो मणिकर्णीसमुद्भवः ७९
प्रभावश्चापि गंगाया गंगानामसहस्रकम्
वाराणसीप्रशंसा च भैरवाविर्भवस्ततः ८०
दंडपाणिज्ञानवाप्योरुद्भवः समनंतरम्
ततः कलावत्याख्यानं सदाचारनिरूपणम् ८१
ब्रह्मचारिसमाख्यानं ततः स्त्रीलक्षणानि
च
कृत्याकृत्यविनिर्देशो
ह्यविमुक्तेशवर्णनम् ८२
गृहस्थयोगिनो धर्माः कालज्ञानं ततः परम्
दिवोदासकथा पुण्या काशिकावर्णनं ततः ८३
मायागणपतेश्चाथ भुवि प्रादुर्भवस्ततः विष्णुमायाप्रपंचोऽथ दिवोदासविमोक्षणम् ८४
ततः पंचनदोत्पत्तिर्बिंदुमाधवसंभवः ततो वैष्णवतीर्थाख्या शूलिनः काशिकागमः

८५
जैगीषव्येन संवादो ज्येष्ठेशाख्या महेशितुः
क्षेत्राख्यानं कंदुकेशः
व्याघ्रेश्वरसमुद्भवः ८६
शैलेशरत्नेश्वरयोः कृत्तिवासस्य चोद्भवः देवता नामधिष्ठानं दुंर्गासुरपराक्रमः ८७
दुर्गाया विजयश्चाथ ॐकारेशस्य वर्णनम्
पुनरॐकारमाहात्म्यं त्रिलोचनसमुद्भवः ८८
केदाराख्या च धर्मेश कथा विष्णुभुजोद्भवा वीरेश्वरसमाख्यानं
गंगामाहात्म्यकीर्तनम् ८९
विश्वकर्मेशमहिमा दक्षयज्ञोद्भवस्तथा
सतीशस्यामृतेशादेर्भुजस्तंभः पराशरे ९०
क्षेत्रतीर्थकदंबश्च मुक्तिमंडपसंकथा
विश्वेशविभवश्चाथ ततो यात्रापरिक्रमः ९१
अतः परं त्ववंत्याख्यं शृणु खंडं च पंचमम् महाकालवनाख्यानं ब्रह्मशीर्षच्छिदा ततः ९२
प्रायश्चित्तविधिश्चाग्नेरुत्पत्तिश्च
सुरागमः
देवदीक्षा शिवस्तोत्रं नानापातकनाशनम् ९३
कपोलमोचनाख्यानं महाकालवनस्थितिः
तीर्थं कनखलेशस्य सर्वपापप्रणाशनम् ९४
कुंडमप्सरसंज्ञं च सरो रुद्रस्य पुण्यदम्

कुडवेशं च विद्याध्रं मर्कटेश्वरतीर्थकम् ९५
स्वर्गद्वारचतुःसिंधुतीर्थं शंकरवापिका
शंकराक गन्धवतीतीर्थॄं पापप्रणाशनम् ९६
दशाश्वमेधिकानंशतीर्थे च हरिसिद्धिदम्
पिशाचकादियात्रा च हनुमत्कवचेश्वरौ ९७
महाकालेशयात्रा च वल्मीकेश्वरतीर्थकम्
शुक्रे च पञ्चमे चाख्ये कुशस्थल्याः
प्रदक्षिणाः ९८
अक्रूरसंज्ञकन्त्वेकपादं चंद्रा
र्कवैभवम्
करभेशाख्यतीर्थं च लटुकेशादितीर्थकम् ९९
मार्कंडेशं यज्ञवापी सोमेशं नरकांतकम्
केदारेश्वररामेशसौभाग्येशनरार्ककम् १००
केशवार्कं शक्तिभेदं स्वर्णसारमुखानि च ॐकारेशादितीर्थानि अंधकश्रुतिकीर्तनम् १०१
कालारण्ये लिगसंख्या स्वर्णशृंगाभिधानकम्
कुशस्थल्या अवंत्याश्चोज्जयिन्या अभिधानकम् १०२
पद्मावती वै कुमुद्वत्यमरावतिनामकम् विशालप्रतिकल्पाभिधानं च ज्वरशांतिकम् १०३
शिवानामादिकफलं नागोद्गीता शिवस्तुतिः हिरण्याक्षवधाख्यानं तीर्थं

सुंदरकुंडकम् १०४
नीलगंगापुष्कराख्यं विंध्यवासनतीर्थकम्
पुरुषोत्तमाभिधानं तु तत्तीर्थं
चाघनाशनम् १०५
गोमती वामनं कुंडो विष्णोर्नामसहस्रकम्
वीरेश्वरसरः कालभैरवस्य च तीर्थकम् १०६
महिमा नागपंचम्या नृसिंहस्य जंयतिका कुटुम्बेश्वरयात्रा च देवसाधककीर्तनम् १०७
कर्कराजाख्यतीर्थं च विघ्नेशादिसुरोहनम् रुंद्रकुंडप्रभृतिषु बहुतीर्थनिरूपणम् १०८
यात्राष्टतीर्थजा पुण्या रेवामाहात्म्यमच्यते
धर्मपुत्रस्य वैराग्यो मार्कंडेयेन संगमः १०९
प्राग्रीयानुभवाख्यानममृतापरिकीर्त्तनम्
कल्पे कल्पे पृथङ् नाम नर्मदायाः
प्रकीर्तितम् ११०
स्तवमार्षं नार्मंदं च कालरात्रिकथा ततः
महादेवस्तुतिः
पश्चात्पृथक्कल्पकथाद्भुता १११
विशल्याख्यानकं पश्चाज्जालेश्वरकथा तथा गौरीव्रतसमाख्यानं त्रिपुरज्वालनं ततः ११२

देहपातविधानं च कावेरीसंगमस्ततः दारुतीर्थं ब्रह्मावर्तं यत्रेश्वरकथानकम् ११३
अग्नितीर्थं रवितीर्थं मेघनादादिदारुकम् देवतीर्थं नर्मदेशं कपिलाख्यं करंजकम् ११४
कुंडलेशं पिप्पलादं विमलेशं च शूलभित्
शचीहरणमाख्यानमभ्रकस्य वधस्ततः ११५
शूलभेदोद्भवो यत्र दानधर्माः पृथग्विधाः
आख्यानं दीर्घतपस ऋष्यशृंगकथा ततः ११६
चित्रसेनकथा पुण्या काशिराज्यस्य लक्षणम् ततो देवशिलाख्यानं शबरीतीर्थकान्वितम् ११७
व्याधाख्यानं ततः पुण्यं
पुष्करिण्यर्कतीर्थकम्
आप्रेत्येश्वरस्तीर्थं च शक्रतीर्थं
करोटिकम् ११८
कुमारेशमगस्त्येशमानंदेशं च मातृजम्
लोकेशं धनदेशं च मंगलेशं च कामजम् ११९
नागेशं चापि गोपारं गौतमं शंखचूडकम् नारदेशं नंदिकेशं वरुणेश्वरस्तीर्थकम् १२०
दधिस्कंदादितीर्थानि हनूमतेश्वरं ततः रामेश्वरादितीर्थानि सोमेशं पिंगलेश्वरम् १२१
ऋणमोक्षं कपिलेशं पूतिकेशं जलेशयम्

चंडार्कं यमतीर्थं च काल्होडीशं वनादिके १२२
नारायणं च कोटीशं व्यासतीर्थं प्रभासकम् नागेशसंकर्षणकं प्रश्रयेश्वरतीर्थकम् १२३
एरंडीसंगमं पुण्यं सुवर्णशिलतीर्थकम् करजं कामहं तीर्थं भांडीरो रोहिणीभवम् १२४
चक्रतीर्थं धौतपापं स्कंदमांगिरसाह्वयम् कोटितीर्थमयोन्याख्यमंगाराख्यं
त्रिलोचनम् १२५
इंद्रेशं कंबुकेशं च सोमेशं कोहनं शकम्
नार्मदं चार्कमाग्नेयं
भार्गवेश्वरमुत्तमम् १२६
ब्राह्मं दैवं च
मार्गेशमादिवाराहकेश्वरम्
रामेशमथ सिद्धेशमाहल्यं कंकटेश्वरम् १२७
शाक्रं सौम्यं च नादेशं तोयेशं
रुक्मिणीभवम्
योजनेशं वराहेशं द्वादशीशिवतीर्थकम् १२८
सिद्धेशं मंगलेशं च लिगवाराहतीर्थकम्
कुण्डेशं श्वेतवाराहं गर्भावेशं
रवीश्वरम् १२९
शुक्लादीनि च तीर्थानि हुंकारस्वामितीर्थकम्
संगमेशं नहुषेशं मोक्षणं पञ्चगोपकम्

नागशावं च सिद्धेशं
मार्कण्डांक्रूरतीर्थके १३०
कामोदशूलारोपाख्ये मांड्रव्यं
गोपकेश्वरम्
कपिलेशं पिंगलेशं भूतेशं गांगगौतमे १३१
आश्वमेधं भृगुकच्छं केदारेशं च पापनुत्
कलकलेशं जालेशं शालग्रामं वराहकम् १३२
चंद्रप्रभासमादित्यं श्रीपत्याख्यं च
हंसकम्
मूल्यस्थानं च शूलेशमुग्राख्यं
चित्रदैवकम् १३३
शिखीशं कोटितीर्थं च दशकन्यं सुवर्णकम्
ऋणमोक्षं भारभूति पुंखां मुंडिं च
डिंडिमम् १३४
आमलेशं कपालेशं शृगैरंडीभवं ततः
कोटितीर्थं लोटणेशं फलस्तुतिरतः परम् १३५
दृमिजंगलमाहात्म्ये रोहिताश्वकथा ततः धुन्धुमारसमाख्यानं वधोपायस्ततोऽस्य वै १३६
वधो धुंधोस्ततः पश्चात्ततश्चित्रवहोद्भवः
महिमास्य ततश्चंडीशप्रभावो रतीश्वरः १३७ केदारेशो लक्षतीर्थं ततो विष्णुपदीभवम् मुखारं च्यवनांधास्यं ब्रह्मणश्चसरस्ततः १३८
चक्राख्यं ललिताख्यानं तीर्थं च

बहुगोमयम्
रुद्रावर्तं च मार्कंडं तीर्थं
पापप्रणाशनम् १३९
श्रवणेशं शुद्धपटं देवांधुप्रेततीर्थकम्
जिह्वोदतीर्थसंभूतिः शिवोद्भेदं
फलस्तुतिः १४०
एष खंडो ह्यवंत्याख्यः शृण्वतां पापनाशनः अतः परं नागराख्यः खंडः षष्ठोऽभिधीयते १४१
लिगोत्पत्तिसमाख्यानं हरिश्चन्द्रकथा
शुभा
विश्वामित्रस्य माहात्म्यं
त्रिशंकुस्वर्गतिस्तथा १४२
हाटकेश्वरमाहात्म्ये वृत्रासुर वधस्तथा
नागबिलं शंखतीर्थमचलेश्वरवर्णनम् १४३
चमत्कारपुराख्यानं चमत्कारकरं परम् गयशीर्षं बालशाख्यं वालमंडं मृगाह्वयम् १४४
विष्णुपादं च गोकर्णं युगरूपं समाश्रयः सिद्धेश्वरं नागसरः सप्तार्षेयं ह्यगस्त्यकम् १४५
भ्रूणगर्तं नलेशं च भैष्मं वैडूरमर्ककम् शारमिष्ठं सोमनाथं दौर्गमातर्जकेश्वरम् १४६
जामदग्न्यवधाख्यानं नैःक्षत्रियकथानकम् रामह्रदं नागपुरषड्लिगं चैव यज्ञभूः १४७

मुण्डीरादित्रिकार्कं च सतीपरिणयाह्वयम् रुद्रशीर्षं च यागेशं वालखिल्यं च
गारुडम् १४८
लक्ष्मीशापः सप्तविंशसोमप्रासादमेव च
अंबाबद्धं पांडुकाख्यमाग्नेयं
ब्रह्मकुंडकम् १४९
गोमुखं लोहयष्ट्याख्यमजापालेश्वरी तथा शानैश्चरं राजवापी रामेशो लक्ष्मणेश्वरः १५०
कुशेशाख्यं लवेशाख्यं लिगं सर्वोत्तमोत्तमम्
अष्टषष्टिसमाख्यानं दमयंत्यास्त्रिजातकम् १५१
ततो वै रेवतीचात्र भक्तिकातीर्थसंभवः क्षेमंकरी च केदारं शुक्लतीर्थमुखारकम् १५२
सत्यसंधेश्वराख्यानं तथा कर्णोत्पलाकथा अटेश्वरं याज्ञवल्वयगौर्यं गाणेशमेव च १५३
ततो वास्तुपदाऽख्यानमजागृहकथानकम् सौभाग्यांधुश्च शूलेशं धर्मराजकथानकम् १५४
मिष्टान्नदेश्वराख्यानं गाणापत्यत्रयं ततः
जाबालिचरितं चैव मकरेशकथा ततः १५५ कालेश्वर्यंधकाख्यानं कुंडमाप्सरसं तथा

पुष्यादित्यं रौहिताश्वं नागरोत्पत्तिकीर्त्तनम् १५६
भार्गवं चरितं चैव वैश्वामैत्रं ततः परम् सारस्वतं पैप्पलादं कंसारीशं च पैंडकम् १५७
ब्रह्मणो यज्ञचरितं सावित्र्याख्यानसंयुतम्
रैवतंभार्तयज्ञाख्यं मुख्यतीर्थनिरीक्षणम् १५८
कौरवं हाटकेशाख्यं प्रभासं
क्षेत्रकत्रयम्
पौष्करं नैमिषं धार्ममरण्यत्रितयं
स्मृतम् १५९
वाराणसी द्वारकाख्यावन्त्याख्येति
पुरीत्रयम्
वृन्दावनं खांडवाख्यमद्वैकाख्यं
वनत्रयम् १६०
कल्पः शालस्तथा नन्दिग्रामत्रयमनुत्तमम् असिशुक्लपितृसंज्ञं तीर्थत्रयमुदाहृतम् १६१
श्र्यर्बुदौ रैवतश्चैव
पर्वतत्रयमुत्तमम्
नदीनां त्रितयं गंगा नर्मदा च सरस्वती १६२
सार्द्धकोटित्रयफलमेकैकं चैषु
कीर्त्तितम्
कूषिका शंखतीर्थं चामरकं बालमण्डनम् १६३

हाटकेशक्षेत्रफलप्रदं प्रोक्तं चतुष्टयम्
सांबादित्यं श्राद्धकल्पं
यौधिष्ठिरमथांधकम् १६४
जलशायि चतुर्मासमशून्यशयनव्रतम्
मंकणेशं शिवरात्रिस्तुलापुरुषदानकम् १६५
पृथ्वीदानं वानकेशं कपालमोचनेश्वरम्
पापपिंडं मासलैंगं युगमानादिकीर्तनम् १६६
निंवेशशाकंभर्याख्या रुद्रै कादशकीर्तनम्
दानमाहात्म्यकथनं द्वादशादित्यकीर्तनम् १६७
इत्येष नागरः खंडः प्रभासाख्योऽधुनोच्यते सोमेशो यत्र विश्वेशोऽकस्थलं पुण्यदं महत् १६८
सिद्धेश्वरादिकाख्यानं पृथगत्र
प्रकीर्तितम्
अग्नितीर्थं कपर्द्दीशं केदारेशं
गतिप्रदम् १६९
भीमभैरवचण्डीशभास्करेन्दुकुजेश्वराः
बुधेज्यभृगुसौरागुशिखीशा हरविग्रहाः १७०
सिद्धेश्वराद्याः पंचान्ये रुद्रास्तत्र
व्यवस्थिताः
वरारोहा ह्यजा पाला मंगला ललितेश्वरी १७१
लक्ष्मीशोवाडवेशश्चोर्वीशः कामेश्वरस्तथा

गौरीशवरुणेशाख्ये दुर्वासेशं गणेश्वरम् १७२
कुमारेशं चंडकल्पं शकुलीश्वरसंज्ञकम् ततः प्रोक्तोऽथकोटीशबालब्रह्मादिसत्कथा १७३
नरकेशसंवर्त्तेशनिधीश्वरकथा ततः
बलभद्रेश्वरस्याथ गंगाया गणपस्य च १७४
जांबवत्याख्यसरितः पांडुकूपस्य सत्कथा
शतमेधलक्षमेधकोटिमेधकथा तथा १७५
दुर्वासार्कघटस्थानहिरण्यासंगमोत्कथा नगरार्कस्य कृष्णस्य संकर्षणसमुद्रयोः १७६
कुमार्याःक्षेत्रपालस्य ब्रह्मेशस्य कथा
पृथक्
पिंगलासंगमेशस्य शंकरार्कघटेशयो १७७
ऋषितीर्थस्य नंदार्कत्रितकूपस्य
कीर्तनम्
ससोपानस्य पर्णार्कन्यंकुमत्योः
कथाद्भुता १७८
वाराहस्वामिवृत्तांतं
छायालिगाख्यगुल्फयोः
कथा कनकनंदायां कुंतीगंगेशयोस्तथा १७९
चमसोद्भेदविदुरत्रिलोकेशकथा ततः
मंकणेशत्रैपुरेशषंडतीर्थकथास्तथा १८०
सूर्यप्राची त्रीक्षणयोरुमानाथकथा तथा भूद्धारशूलस्थलयोश्च्यवनार्केशयोस्तथा

१८१
अजापालेशबालार्ककुबेरस्थलजा कथा ऋषितोया कथा पुण्या संगालेश्वरकीर्तनम् १८२
नारदादित्यकथनं नारायणनिरूपणम् तप्तकुंडस्य माहात्म्यं मूलचंडीशवर्णनम् १८३
चतुर्वक्त्रगणाध्यक्षकलंबेश्वरयोः कथा गोपालस्वामिवकुलस्वामिनोर्मरुतां कथा १८४
क्षेमार्कोन्नतविघ्नेशजलस्वामिकथा ततः कालमेघस्य रुक्मिण्या दुर्वासेश्वरभद्र
योः १८५
शंखावर्तमोक्षतीर्थगोष्पदाच्युतसद्मनाम्
जालेश्वरस्य हुंकारेश्वरचंडीशयोः कथा १८६
आशापुरस्थविघ्नेशकलाकुंडकथाद्भुता
कपिलेशस्य च कथा जरद्गवशिवस्य च १८७
नलकर्कोटेश्वरयोर्हाटकेश्वरजा कथा
नारदेशयंत्रभूषादुर्गकूटगणेशजा १८८
सुपर्णैलाख्यभैरव्योर्भल्लतीर्थभवाकथा कीर्तनं कर्दमालस्य गुप्तसोमेश्वरस्य च १८९
बहुस्वर्णेशशृंगेशकोटीश्वरकथा ततः मार्कण्डेश्वरकोटीशदामोदरगृहोत्कथा १९० स्वर्णरेखा ब्रह्मकुंडं कुंतीभीमेश्वरौ

तथा
मृगीकुंडं च सर्वस्वं क्षेत्रे
वस्त्रापथे स्मृतम् १९१
दुर्गाभिल्लेशगंगेशरैवतानां कथाद्भुता
ततोऽबुदेश्वरकथा अचलेश्वरकीर्तनम् १९२
नागतीर्थस्य च कथा वसिष्ठाश्रमवर्णनम्
भद्रकर्णस्य माहात्म्यं त्रिनेत्रस्य
ततः परम् १९३
केदारस्य च माहात्म्यं तीर्थागमनकीर्तनम्
कोटीश्वररूपतीर्थहृषीकेशकथास्ततः १९४
सिद्धेशशुक्रेश्वरयोर्मणिकर्णीशकीर्तनम्
पंगुतीर्थयमतीर्थवाराहतीर्थवर्णनम् १९५
चंद्र
प्रभासपिंडोदश्रीमाताशुक्लतीर्थजम्
कात्यायन्याश्च माहात्म्यं ततः
पिंडारकस्य च १९६
ततः कनखलस्याथ चक्रमानुषतीर्थयोः
कपिलाग्नितीर्थकथा तथा रक्तानुबंधजा १९७
गणेशपार्थेश्वरयोर्यात्रायामुज्ज्वलस्यच
चंडीस्थाननागोद्भवशिवकुंडमहेशजा १९८
कामेश्वरस्य मार्कंडेयोत्पत्तेश्च कथा
ततः
उद्दालकेशसिद्धेशगततीर्थकथा पृथक् १९९
श्रीदेवखातोत्पत्तिश्च

व्यासगौतमतीर्थयोः
कुलसंतारमाहात्म्यं रामक्य्ह्वतीर्थयोः २००
चंद्रो
द्भेदेशानशृंगब्रह्मस्थानोद्भवोऽद्भुतम्
त्रिपुष्कररुद्रह्रदगुहेश्वरकथा शुभा २०१
अविमुक्तस्य माहात्म्यमुमामाहेश्वरस्य च महौजसः प्रभावश्च जंबूतीर्थस्य वर्णनम् २०२
गंगाधरमिश्रकयोः कथा वाथ फलस्तुतिः द्वारकायाश्च माहात्म्ये चंद्र शर्मकथानकम् २०३ जागराद्यर्चनाद्याख्या व्रतमेकादशीभवम् महाद्वादशिकाख्यातं प्रह्लादर्षिसमागमः २०४
दुर्वासस उपाख्यानं यात्रोपक्रमकीर्तनम् गोमत्युत्पत्तिकथनं तस्यां स्नानादिजं
फलम् २०५
चक्रतीर्थस्य माहात्म्यं
गोमत्युदधिसंगमः
सनकादिह्रदाख्यानं नृगतीर्थकथा ततः २०६
गोप्रचारकथापुण्या गोपीनां द्वारकागमः
गोपीसरः समाख्यानं
ब्रह्मतीर्थादिकीर्तनम् २०७

पंचनद्यागमाख्यानं नानाख्यानसमन्वितम्
शिवलिगगदातीर्थकृष्णपूजादिकीर्तनम् २०८
त्रिविक्रमस्य मूर्ताख्या
दुर्वासःकृष्णसंकथा
कुशदैत्यवधोच्चारविशेषार्चनजं फलम् २०९
गोमत्यां द्वारकायां च तीर्थागमनकीर्तनम् कृष्णमंदिरसंप्रेक्षा द्वारवत्यभिषेचनम् २१०
तत्रतीर्थावासकथा द्वारकापुण्यकीर्तनम्
इत्येष सप्तमः प्रोक्तः खंडः प्राभासिको द्विजाः २११
स्कांदे सर्वोत्तरकथे
शिवमाहात्म्यवर्णने
लिखित्वैतत्तु यो
दद्याद्धेमशूलसमन्वितम् २१२
माघ्यां सत्कृत्य विप्राय स शैवे मोदते
पदे २१३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वखण्डे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे स्कंदपुराणानुक्रमणीवर्णनं नाम चतुरधिकशततमोऽध्यायः १०४

पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः
ब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणं वामनाभिधम्

त्रिविक्रमचरित्राढ्यं दशसाहस्रसंख्यकम् १
कूर्मकल्पसमाख्यानं वर्गत्रयकथानकम्
भागद्वयसमायुक्तं वक्तृश्रोतृशुभावहम् २
पुराणप्रश्नः प्रथमं ब्रह्मशीर्षच्छिदा
ततः
कपालमोचनाख्यानं दक्षयज्ञविहिंसनम् ३
हरस्य कालरूपाख्या कामस्य दहनं ततः
प्रह्लादनारायणयोर्युद्धं देवासुराहवः ४
सुकेश्यर्कसमाख्यानं ततो भुवनकोशकम्
ततः काम्यव्रताख्यानं श्रीदुर्गाचरितं
ततः ५
तपतीचरितं पश्चात्कुरुक्षेत्रस्य
वर्णनम्
सत्यामाहात्म्यमतुलं
पार्वतीजन्मकीर्तनम् ६
तपस्तस्या विवाहश्च गौर्युपाख्यानकं ततः
ततः कौशिक्युपाख्यानं कुमारचरितं ततः ७
ततोऽन्धकवधाख्यानं साध्योपाख्यानकं ततः
जाबालिचरितं पश्चादरजायाः कथाद्भुता ८
अंधकेश्वरयोर्युद्धं गणत्वं चांधकस्य च
मरुतां जन्मकथनं बलेश्च चरितं ततः ९
ततस्तु लक्ष्म्याश्चरितं त्रैविक्रममतः
परम्
प्रह्लादतीर्थयात्रायां प्रोच्यंतेऽथ
कथाः शुभाः १०

ततश्च धुन्धुचरितं प्र्तोपाख्यानकं ततः
नक्षत्रपुरुषाख्यानं श्रीदामचरितं ततः ११
त्रिविक्रमचरित्रांते ब्रह्मप्रोक्तः
स्तवोत्तमः
प्रह्लादबलिसंवादे सुतले हरिशंसनम् १२
इत्येष पूर्वभागोऽस्य पुराणस्य तवोदितः
शृण्वतोऽस्योत्तरं भागं
बृहद्वामनसंज्ञकम् १३
माहेश्वरी भागवती सौरी गाणेश्वरी तथा
चतस्रःसंहिताश्चात्र पृथक्
साहस्रसंख्यया १४
माहेश्वर्यां तु कृष्णस्य तद्भक्तानां च
कीर्तनम्
भागवत्यां जगन्मातुरवतारकथाद्भुता १५
सौर्यां सूर्यस्य महिमा गदितः पापनाशनः गाणेश्वर्यां गणेशस्य चरितं च महेशितुः
१६
इत्येतद्वामनं नाम पुराणं सुविचित्रकम्
पुलस्त्येन समाख्यातं नारदाय महात्मने १७
ततो नारदतः प्राप्तं व्यासेन सुमहात्मना
व्यासात्तु लब्धवांश्चैतत् तच्छिष्यो
रोमहर्षणः १८
स चाख्यास्यति विप्रेभ्यो नैमिषीयेभ्य एव च
एवं परंपराप्राप्तं पुराणं वामनं शुभम् १९

ये पठंति च शृण्वंति तेऽपि यांति परां गतिम्
लिखित्वैतत्पुराणं तु यः
शरद्विषुवेऽपयेत् २०
विप्राय वेदविदुषे घृतधेनुसमन्वितम्
स समुद्धृत्य नरकान्नयेत्स्वर्गं
पितॄन्स्वकान् २१
देहांते भुक्तभोगोऽसौ याति विष्णोः परं
पदम् २२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदपाख्याने चतुर्थपादे वामनपुराणानुक्रमणीवर्णनं
नाम पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः १०५

षडुत्तरशततमोऽध्यायः
ब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स मरीचे त्वं पुराणं कूर्मसंज्ञकम्
लक्ष्मीकल्पानुचरितं यत्र कूर्मवपुर्हरिः १
धर्मार्थकाममोक्षाणां माहात्म्यं च
पृथक्पृथक्
इंद्रद्युम्नप्रसंगेन प्राहर्षिभ्यो
दयान्वितः २
तत्सप्तदशसाहस्रं सुचतुः संहितं शुभम् यत्र ब्राह्माः पुरा प्रोक्ता धर्मा

नानाविधा मुने ३
नानाकथाप्रसंगेन नृणां सद्गतिदायकाः
तत्र पूर्वविभागे तु पुराणोपक्रमः पुरा ४
लक्ष्मींद्रद्युम्नसंवादः
कूर्म्मर्षिगणसंकथा
वर्णाश्रमाचारकथा जगदुत्पत्तिकीर्तनम् ५
कालसंख्या समासेन लयांते स्तवनं विभोः
ततः संक्षेपतः सर्गः शांकरं चरितं तथा ६
सहस्रनाम पार्वत्या योगस्य च निरूपणम्
भृगुवंशसमाख्यानं ततः स्वायम्भुवस्य च ७
देवादीनां
समुत्पत्तिर्दक्षयज्ञाहतिस्ततः
दक्षसृष्टिकथा
पश्चात्कश्यपान्वयकीर्तनम् ८
आत्रेयवंशकथनं कृष्णस्य चरितं शुभम्
मार्तंडकृष्णसंवादो व्यासपाण्डवसंकथा ९
युगधर्मानुकथनं व्यासजैमिनिकीर्तनम्
वाराणस्याश्च माहात्म्यं प्रयागस्य ततः
परम् १०
त्रैलोक्यवर्णनं चैव वेदशाखानिरूपणम्
उत्तरेऽस्या विभागे तु पुरा गीतैश्वरी
ततः ११
व्यासगीता ततः प्रोक्ता
नानाधर्मप्रबोधिनी
नानाविधानां तीर्थानां माहात्म्यं च
पृथक् ततः १२

प्रतिसर्गप्रकथनं ब्राह्मीयं संहिता स्मृता
अतः परं भागवतीसंहितार्थनिरूपणम् १३
कथिता यत्र वर्णानां पृथग्वृत्तिरुदाहृता
पादेऽस्या प्रथमे प्रोक्ता ब्राह्मणानां
व्यवस्थितिः १४
सदाचारात्मिका वत्स भोगसौख्यविवर्द्धनी
द्वितीये क्षत्त्रियाणां तु वृतिः
सम्यक्प्रकीर्तिता १५
यया त्वाश्रितया पापं विधूयेह
व्रजेद्दिवम्
तृतीयं वैश्यजातीनां वृत्तिरुक्ता
चतुर्विधा १६
यया चरितया सम्यग्लभते गतिमुत्तमाम्
चतुर्थेऽस्यास्तथा पादे शूद्र
वृत्तिरुदाहृता १७
यया संतुष्यति श्रीशो नृणां श्रेयोविवर्द्धनः
पंचमेऽस्यास्ततः पादे वृत्तिः संकरजोदिता १८
यया चरितयाप्नोति भाविनीं गतिमुत्तमाम् इत्येषा पंचपद्युक्ता द्वितीया संहिता मुने १९
तृतीयात्रोदिता सौरी नॄणां कार्यविधायिनी षोढा षट्कर्मसिद्धिं बोधयन्ती च कामिनाम् २०

चतुर्थी वैष्णवा नाम मोक्षदा परिकीर्तिता
चतुष्पदी द्विजातीनां
साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपिणी २१
ताः क्रमात्षट्चतुर्द्वीषुसाहस्राः
परिकीर्तिताः २२
एतत्कूर्मपुराणं तु चतुर्वर्गफलप्रदम्
पठतां शृण्वणां नॄणां
सर्वोत्कृष्टगतिप्रदम् २३
लिखित्वैतत्तु यो भक्त्या
हेमकूर्मसमन्वितम्
ब्राह्मणायायने दद्यात्स याति परमां
गतिम् २४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे कूर्मपुराणानुक्रमणीकथनं नाम षडुत्तरशततमोऽध्यायः १०६

सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ब्रह्मोवाच-
अथ मात्स्यं पुराणं ते प्रवक्ष्ये द्विजसत्तम
यत्रोक्तं सप्तकल्पानां वृत्तं संक्षिप्य
भूतले १
व्यासेन वेदविदुषा नारसिंहोपवर्णने
उपक्रम्य तदुद्दिष्टं चतुर्द्दष्टं
चतुर्द्दशसहस्रकम् २

मनुमत्स्यसुसंवादो ब्रह्मांडकथनं ततः ब्रह्मदेवासुरोत्पत्तिर्मारुतोत्पत्तिरेव च ३
मदनद्वादशी तद्वल्लोकपालाभिपूजनम् मन्वन्तरसमुद्देशो वैश्यराज्याभिवर्णनम् ४
सूर्यवैवस्वतोत्पत्तिर्बुधसंगमनं तथा
पितृवंशानुकथनं श्राद्धकालस्तथैव च ५
पितृतीर्थप्रचारश्च सोमोत्पत्तिस्तथैव च
कीर्तनं सोमवंशस्य ययातिचरितं तथा ६
कार्तवीर्यस्य चरितं सृष्टवंशानुकीर्तनम्
भृगुशापस्तथा विष्णोर्दशधा जन्मने क्षितौ ७
कीर्त्तनं पूरुवंशस्य वंशो हौताशनः परम् क्रियायोगस्ततः पश्चात्पुराणपरिकीर्तनम् ८
व्रतं नक्षत्रपुरुषं मार्तण्डशयनं तथा
कृष्णाष्टमीव्रतं तद्वद्रोहिणीचन्द्र
संज्ञितम् ९
तडागविधिमाहात्म्यं पादपोत्सर्ग एव च
सौभाग्यशयनं तद्वदगस्त्यव्रतमेव च १०
तथानन्ततृतीयाया रसकल्याणिनीव्रतम्
तथैवानंदकर्याश्च व्रतं सारस्वतं पुनः ११
उपरागाभिषेकश्च सप्तमीशयनं तथा
भीमाख्या द्वादशी तद्वदनंगशयनं तथा १२

अशून्यशयनं तद्वत्तथैवांगारकव्रतम् सप्तमीसप्तकं तद्वद्विशोकद्वादशीव्रतम् १३
मेरुप्रदानं दशधा ग्रहशांतिस्तथैव च
ग्रहस्वरूपकथनं तथा शिवचतुर्दशी १४
तथा सर्वफलत्यागः सूर्यवारव्रतं तथा
संक्रांतिस्नपनं
तद्वद्विभूतिद्वादशीव्रतम् १५
षष्टिव्रतानां माहात्म्यं तथा
स्नानविधिक्रमः
प्रयागस्य तु माहात्म्यं
द्वीपलोकानुवर्णनम् १६
तथांतरिक्षचारश्च ध्रुवमाहात्म्यमेव च
भवनानि सुरेंद्राणां त्रिपुरोद्योतनं
तथा १७
पितृप्रवरमाहात्म्यं मन्वंतरविनिर्णयः
चतुर्युगस्य संभूतिर्युगधर्मनिरूपणम् १८
वज्रांगस्य तु संभूतिस्तारकोत्पत्तिरेव च
तारकासुरमाहात्म्यं
ब्रह्मदेवानुकीर्तनम् १९
पार्वतीसंभवस्तद्वत्तथा शिवतपोवनम्
अनंगदेहदाहश्च रतिशोकस्तथैव च २०
गौरीतपोवनं तद्वच्छिवेनाथ प्रसादनम्
पार्वतीऋषिसंवादस्तथैवोद्वाहमंगलम् २१
कुमारसंभवस्तद्वत्कुमारविजयस्तथा
तारकस्य वधो घोरो नरसिंहोपवर्णनम् २२

पद्मोद्भवविसर्गस्तु तथैवांधकघातनम् वाराणस्यास्तु माहात्म्यं
नर्मदायास्तथैव च २३
प्रवरानुक्रमस्तद्वत्पितृगाथानुकीर्तनम्
तथोभयमुखीदानं दानं कृष्णाजिनस्य च २४
ततः सावित्र्युपाख्यानं राजधर्मास्तथैव
च
विविधोत्पातकथनं ग्रहणांतस्तथैव च २५
यात्रानिमित्तकथनं स्वप्नमंगलकीर्तने वामनस्य तु माहात्म्यं वाराहस्य ततः परम् २६
समुद्रमथनं तद्वत्कालकूटाभिशांतनम् देवासुरविमर्दश्च वास्तुविद्या तथैव च २७ प्रतिमालक्षणं तद्वद्देवतायतनं तथा प्रासादलक्षणं तद्वन्मंडपानां च लक्षणम् २८
भविष्यराज्ञामुद्देशो महादानानुकीर्तनम् कल्पानुकीर्तनं
तद्वत्पुराणेऽस्मिन्प्रकीर्तितम् २९
पवित्रमेतत्कल्याणमायुःकीर्तिविवर्द्धनम्
यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति भवनं हरेः ३०
लिखित्वैतत्तु यो दद्याद्धेममत्स्यगवान्वितम् विप्रायाभ्यर्च्य विषुवे स याति परमं

पदम् ३१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे मत्स्यपुराणानुक्रमणीकथनं नाम सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः १०७

अष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ब्रह्मोवाच-
मरीचे शृणु वक्ष्यामि पुराणं गारुडं शुभम्
गरुडायाब्रवीत्पृष्टो भगवान्गरुडासनः १ एकोनविंशसाहस्रं तार्क्ष्यकल्पकथान्वितम् पुराणोपक्रमप्रश्नः सर्गः संक्षेपतस्ततः २
सूर्यादिपूजनविधिर्दीक्षाविधिरतः परम् श्राद्धपूजा ततः पश्चान्नवव्यूहार्चनं
द्विज ३
पूजाविधानं च तथा वैष्णवं पंजरं ततः
योगाध्यायस्ततो
विष्णोर्नामसाहस्रकीर्तनम् ४
ध्यानं विष्णोस्ततः सूर्यपूजा
मृत्युंजयार्चनम्
मालामंत्रः शिवार्चाथ गणपूजा ततः परम् ५
गोपालपूजा त्रैलोक्यमोहनश्रीधरार्चनम् विष्ण्वर्चा पंचतत्त्वार्चा चक्रार्चा

देवपूजनम् ६
न्यासादिसंध्योपास्तिश्च दुर्गार्चाथ सुरार्चनम्
पूजा माहेश्वरी चातः पवित्रारोपणार्चनम् ७
मूर्तिध्यानं वास्तुमानं प्रासादानां च लक्षणम्
प्रतिष्ठा सर्वदेवानां पृथक्पूजा विधानतः ८
योगोऽष्टागो दानधर्माः प्रायश्चित्तविधिक्रिया द्वीपेशनरकाख्यानं सूर्यव्यूहश्च
ज्योतिषम् ९
सामुद्रिकं स्वरज्ञानं नवरत्नपरीक्षणम्
माहात्म्यमथ तीर्थानां
गयामाहात्म्यमुत्तमम् १०
ततो मन्वंतराख्यानं पृथक्पृथग्विभागशः
पित्राख्यानं वर्णधर्मा द्रव्यशुद्धिः
समर्पणम् ११
श्राद्धं विनायकस्यार्चा
ग्रहयज्ञस्तथाश्रमाः
जननाख्यं प्रेतशौचं नीतिशास्त्रं
व्रतोक्तयः १२
सूर्यवंशः सोमवंशोऽवतारकथनं हरेः
रामायणं हरेर्वंशो भारताख्यानकं ततः १३
आयुर्वेदनिदानं प्राक् चिकित्सा द्र

व्यजा गुणाः
रोगघ्नं कवचं विष्णोर्गारुडं त्रैपुरो
मनुः १४
प्रश्नचूडामणिश्चांतो
हयायुर्वेदकीर्तनम्
ओषधीनामकथनं ततो व्याकरणोहनम् १५
छंदःशास्त्रं सदाचारस्ततः स्नानविधिः स्मृतः
तर्पणं वैश्वदेवं च संध्या पार्वणकर्म च १६
नित्यश्राद्धं सपिंडाख्यं धर्मसारोऽघनिष्कृतिः
प्रतिसंक्रम उक्ताः स्म युगधर्माः कृतेः फलम् १७
योगशास्त्रं विष्णुभक्तिर्नमस्कृतिफलं
हरेः
माहात्म्यं वैष्णवं चाथ
नारसिंहस्तवोत्तमम् १८
ज्ञानामृतं गुहाष्टकं स्तोत्रं
विष्ण्वर्चनाह्वयम्
वेदांतसांख्यसिद्धांतो
ब्रह्मज्ञानंतथात्मकम् १९
गीतासारः फलोत्कीर्तिः पूर्वखंडोऽयमीरितः
अथास्यैवोत्तरे खंडे प्रेतकल्पः पुरोदितः २०

यत्र तार्क्ष्येण संपृष्टो भगवानाह वाडवाः
धर्मप्रकटनं पूर्वं योगिनां गतिकारणम् २१
दानादिकं फलं चापि
प्रोक्तमन्त्रोर्द्ध्वदैहिकम्
यमलोकस्थमार्गस्य वर्णनं च ततः परम् २२
षोडशश्राद्धफलको वृत्तांतश्चात्र वर्णितः
निष्कृतिर्यममार्गस्य धर्मराजस्य वैभवम् २३
प्रेतपीडाविनिर्द्देशः प्रेतचिह्ननिरूपणम्
प्रेतानां चरिताख्यानं कारणं प्रेततां
प्रति २४
प्रेतकृत्यविचारश्च सपिंडीकरणोक्तयः
प्रेतत्वमोक्षणाख्यानं दानानि च
विमुक्तये २५
आवश्यकोत्तमं दानं प्रेतसौख्यकरोहनम्
शारीरकविनिर्देशो यमलोकस्य वर्णनम् २६
प्रेतत्वोद्धारकथनं
कर्मकर्त्तृविनिर्णयः
मृत्योः पूर्वक्रियाख्यानं
पश्चात्कर्मनिरूपणम् २७
मध्यषोडशकश्राद्धं
स्वर्गप्राप्तिक्रियोहनम्
सूतकस्याथ संख्यानं नारायणबलिक्रिया २८

वृषोत्सर्गस्य माहात्म्यं निषिद्धपरिवर्जनम् अपमृत्युक्रियोक्तिश्च विपाकः कर्मणां नृणाम् २९
कृत्याकृत्यविचारश्च
विष्णुध्यानविमुक्तये
स्वर्गतौ विहिताख्यानं
स्वर्गसौख्यनिरूपणम् ३०
भूर्लोकवर्णनं चैव सप्ताधोलोकवर्णनम् पंचोर्द्ध्वलोककथनं ब्रह्मांडस्थितिकीर्तनम्३१ ब्रह्मांडानेकचरितं ब्रह्मजीवनिरूपणम् आत्यंतिकं लयाख्यानं फलस्तुतिनिरूपणम् ३२ इत्येतद्गारुडं नाम पुराणं भुक्तिमुक्तिदम्
कीर्तितं पापशमनं पठतां शृण्वतां नृणाम् ३३
लिखित्वैतत्पुराणं तु विषुवे यः प्रयच्छति
सौवर्णहंसयुग्माढ्यं विप्राय स दिवं व्रजेत् ३४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे गारुडानुक्रमणीवर्णनं नामाष्टोत्तरशततमोऽध्यायः १०८ नवोत्तरशततमोऽध्यायः

ब्रह्मोवाच-
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि ब्रह्मांडाख्यं पुरातनम्
यच्च द्वादशसाहस्रमादिकल्पकथायुतम् १
प्रक्रियाख्योऽनुषंगाख्य
उपोद्धातस्तृतीयकः
चतुर्थ उपसंहारः पादाश्चत्वार एव हि २
पूर्वपादद्वयं पूर्वो भागोऽत्र समुदाहृतः तृतीयो मध्यमो भागश्चतुर्थस्तूत्तरो मतः ३
आदौ कृत्यसमुद्देशो नैमिषाख्यानकं ततः हिरण्यगर्भोत्पत्तिश्च लोककल्पनमेव च ४ एष वै प्रथमः पादो द्वितीयं शृणु मानद कल्पमन्वन्तराख्यानं लोकज्ञानं ततः परम् ५
मानसीसृष्टिकथनं रुद्रप्रसववर्णनम्
महादेवविभूतिश्च ऋषिसर्गस्ततः परम् ६
अग्नीनां विजयश्चाथ कालसद्भाववर्णनम्
प्रियव्रतान्वयोद्देशः
पृथिव्यायामविस्तरः ७
वर्णनं भारतस्यास्य ततोऽन्येषां निरूपणम्
जम्ब्वादिसप्तद्वीपाख्या
ततोऽधोलोकवर्णनम् ८
उर्द्ध्वलोकानुकथनं ग्रहचारस्ततः परम्
आदित्यव्यूहकथनं देवग्रहानुकीर्तनम् ९
नीलकंठाह्वयाख्यानं महादेवस्य वैभवम्

अमावास्यानुकथनं युगतत्त्वनिरूपणम् १०
यज्ञप्रवर्तनं चाथ युगयोरंत्ययोः कृतिः
युगप्रजालक्षणं च ऋषिप्रवरवर्णनम् ११
वेदानां व्यसनाख्यानं
स्वायम्भुवनिरूपणम्
शेषमन्वंतराख्यानं पृथिवीदोहनं ततः १२
चाक्षुषेऽद्यतने सर्गे द्वितीयोऽङघ्रिः पुरोदले
अथोपाद्घातपादे तु सप्तर्षिपरिकीर्तनम् १३
प्रजापत्यन्वयस्तस्माद्देवादीनां समुद्भवः
ततो जयाभिलाषश्च मरुदुत्पत्तिकीर्तनम् १४
काश्यपेयानुकथनं ऋषिवंशनिरूपिणम्
पितृकल्पाकल्पानुकथनं श्राद्धकल्पस्ततः
परम् १५
वैवस्वतसमुत्पत्तिः सृष्टिस्तस्य ततः
परम्
मनुपुत्रान्वयश्चांतो गान्धर्वस्य
निरूपणम् १६
इक्ष्वाकुवंशकथनं वंशोऽत्रे सुमहात्मनः
अमावसोरन्वयश्चरजेश्चरितमद्भुतम् १७
ययातिचरितं चाथ यदुवंशनिरूपणम् कार्तवीर्यस्य चरितं जामदग्न्यं ततः परम् १८
वृष्णिवंशानुकथनं सगरस्याथ संभवः

भार्गवस्यानुचरितं पितृकार्यवधाश्रयम् १९
सगरस्याथ चरितं भार्गवस्य कथा पुनः
देवासुराहवकथा कृष्णाविर्भाववर्णनम् २०
इंद्रस्य तु स्तवः पुण्यः शुक्रेण
परिकीर्तितः
विष्णुमाहात्म्यकथनं बलिवंशनिरूपणम् २१
भविष्यराजचरितं संप्राप्तेऽथ कलौ युगे
सनुपोद्घातपादोऽय तृतीयो मध्यमे दले २२
चतुर्थमुपसंहारं वक्ष्ये खण्डे तथोत्तरे
वैवस्वतांतराख्यानं विस्तरेण यथातथम् २३
पूर्वमेव समुद्दिष्टं संक्षेपादिह कथ्यते
भविष्याणां मनूनां च चरितं हि ततः परम् २४
कल्पप्रलयनिर्देशः कालमानं ततः परम्
लोकाश्चतुर्द्दश ततः कथिताः
प्राप्तलक्षणैः २५
वर्णनं नरकाणां च विकर्माचरणैस्ततः
मनोमयपुराख्यानं लयः प्राकृतिकस्ततः २६
शैवस्याथ पुरस्यापि वर्णनं च ततः परम्
त्रिविधा गुणसंबंधाज्जंतूनां कीर्तिता
गतिः २७
अनिर्देश्याप्रतर्क्यस्य ब्रह्मणः परमात्मनः
अन्वयव्यतिरेकाभ्यां वर्णनं हि ततः परम् २८
इत्येष उपसंहारपादो वृत्तः सहोत्तरः

चतुष्पादं पुराणं ते ब्रह्माण्डं
समुदाहृतम् २९
अष्टादशमनौपम्यं सारात्सारतरं द्विज
ब्रह्मांडं यच्चतुर्लक्षं पुराणं येन
पठ्यते ३०
तदेतदस्य गदितमत्राष्टादशधा पृथक्
पाराशर्येण मुनिना सर्वेषामपि मानद ३१
वस्तुतस्तूपदेष्ट्राथ मुनीनां
भावितात्मनाम्
मत्तः श्रुत्वा पुराणानि लोकेभ्यः
प्रचकाशिरे ३२
मुनयो धर्मशीलास्ते दीनानुग्रहकारिणः
मया चेदं पुराणं तु वसिष्ठाय पुरोदितम् ३३
तेन शक्तिसुतायोक्तं जातूकर्ण्याय तेन च
व्यासो लबध्वा
ततश्चैतत्प्रभंजनमुखोद्गतम् ३४
प्रमाणीकृत्य
लोकेऽस्मिन्प्रावर्तयदनुत्तमम्
य इदं कीर्तयेद्वत्स शृणोति च समाहितः ३५
स विधूयेह पापानि याति लोकमनामयम्
लिखित्वैतत्पुराणं तु
स्वर्णसिंहासनस्थितम् ३६
वस्त्रेणाच्छादितं यस्तु ब्राह्मणाय
प्रयच्छति
स याति ब्रह्मणो लोकं नात्र कार्या
विचारणा ३७

मरीचेऽष्टादशैतानि मया प्रोक्तानि यानि ते
पुराणानि तु संक्षेपाच्छ्रोतव्यानि च
विस्तरात् ३८
अष्टादश पुराणानि यः शृणोति नरोत्तमः
कथयेद्वा विधानेन नेह भूयः स जायते ३९
सूत्रमेतत्पुराणानां यन्मयोक्तं तवाधुना
तन्नित्यं शीलनीयं हि पुराणफलमिच्छता ४०
न दांभिकाय पापाय देवगुर्वनसूयवे
देयं कदापि साधूनां द्वेषिणे न शठाय च ४१
शांताय शमचित्ताय शुश्रूषाभिरताय च
निर्मत्सराय शुचये देयं सद्वैष्णवाय च ४२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे ब्रह्माण्डपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम नवोत्तरशततमोऽध्यायः १०९

दशोत्तरशततमोऽध्यायः
नारद उवाच-
पुराणसूत्रमखिलं श्रुतं तव मुखाद्विभो मरीचये यथा प्रोक्तं ब्रह्मणा परमेष्ठिना १
अधुना तु महाभाग तिथीनां वै कथानकम् क्रमतो मह्यमाख्याहि यथा स्यादव्रतनिश्चयः २

यस्मिन्मासे तु या पुण्या तिथिर्येन उपासिता
यद्विधानं च पूजादेस्तत्सर्वं वद सांप्रतम् ३
सनातन उवाच
शृणु नारद वक्ष्यामि तिथीनां ते व्रतं
पृथक्
तिथीशानुक्रमादेव सर्वसिद्धिविधायकम् ४
चैत्रे मासि जगद्ब्रह्मा ससर्ज
प्रथमेऽहनि
शुक्लपक्षे समग्रं वै सदा सूर्योदये सति ५
वत्सरादौ वसंतादौ बलिराज्ये तथैव च
पूर्वविद्धैव कर्तव्या प्रतिपत्सर्वदा
बुधैः ६
तत्र कार्या महाशांतिः सर्वकल्मषनाशिनी
सर्वोत्पातप्रशमनी कलिदुष्कृतहारिणी ७
आयुःप्रदापुष्टिकरी धनसौभाग्यवर्द्धिनी
मंगल्या च पवित्रा च लोकद्वयसुखावहा ८
तस्यामादौ तु संपूज्यो ब्रह्मा
वह्निवपुर्धरः
पाद्यार्घ्यपुष्पधूपैश्च
वस्त्रालंकारभोजनैः ९
होमैर्बल्युपहारैश्च तथा
ब्राह्मणतर्पणैः
ततः क्रमेण देवेभ्यः पूजा कार्या
पृथक्पृथक् १०

कृत्वॐकार नमस्कारं कुशोदकतिलाक्षतैः सवस्त्रं सहिरण्यं च ततो
दद्याद्द्विजातये ११
दक्षिणां वेदविदुषे व्रतसंपूर्तिहेतवे
एवं पूजाविशेषेण व्रतं
स्यात्सौरिसंज्ञकम् १२
आरोग्यदं नृणां विप्र तस्मिन्नेव दिने मुने
विद्याव्रतमपि प्रोक्तमस्यामेव तिथौ मुने १३
तिलकं नाम च प्रोक्तं कृष्णेनाजातशत्रवे
अथ ज्येष्ठे सिते पक्षे पक्षत्यां
दिवसोदये १४
देवोद्यानभवं हृद्यं करवीरं समर्चयेत्
रक्ततन्तुपरीधानं गंधधूपविलेपनैः १५
प्ररूढसप्तधान्यैश्च नारंगैर्बीजपूरकैः
अभ्युक्ष्याक्षततोयेन मंत्रेणेत्थं
क्षमापयेत् १६
करवीर वृषावास नमस्ते भानुवल्लभ
दंभोलिमृडदुर्गादिदेवानां सततं प्रिय १७
आकृष्णेनेति वेदोक्तमंत्रेणेत्थं
क्षमापयेत्
एवं भक्त्या समभ्यर्च्य दत्त्वा विप्राय
दक्षिणाम् १८
प्रदक्षिणं ततः कुर्यात्पश्चात्स्वभवनं व्रजेत्

नभःशुक्ले प्रतिपदि
लक्ष्मीबुद्धिप्रदायकम् १९
धर्मार्थकाममोक्षाणां निदानं परमं व्रतम्
सोमवारं समारभ्य सार्धमासत्रयं द्विज २०
कार्तिकासितभूतायामुपोष्य व्रततत्परः
पूर्णायां शिवमभ्यर्च्य
सुवर्णवंशसंयुतम् २१
वायनं सुमहत्पुण्यं देवताप्रीतिवर्धकम्
दद्याद्विप्राय संकल्प्य धनवृद्ध्यै
मुनीश्वर २२
भाद्रशुक्लप्रतिपदि व्रतं नाम्ना
महत्तमम्
व्रतं मौनाह्वयं केचित्प्राहुरत्र
शिवोऽच्यते २३
नैवेद्यं तु पचेन्मौनी षोडशत्रिगुणानि च फलानि पिष्टपक्वानि दद्याद्विप्राय षोडश २४
देवाय षोडशान्यानि भुज्यते षोडशात्मना सौवर्णं शिवमभ्यर्च्य कुम्भोपरि विधानवित् २५
तत्सर्वं धेनुसहितमाचार्य्याय प्रदापयेत्
इदं कृत्वा व्रतं विप्र देव देवस्य शूलिनः २६
चतुर्दशाब्दं देहांतं भुक्तभोगः शिवं व्रजेत्

आश्विने सितपक्षत्यां कृत्वाशोकव्रतं नरः २७
अशोको जायते विप्र धनधान्यसमन्वितः
अशोकपूजनं तत्र कार्यं नियमतत्परैः २८
व्रतांते द्वादशे वर्षे मूर्तिं
चाशोकशाखिनः
समर्प्य गुरवे भक्त्या शिवलोके महीयते २९
अस्यामेव प्रतिपदि नवरात्रं समारभेत्
पूर्वाह्णे पूजयेद्देवीं
घटस्थापनपूर्वकम् ३०
अंकुरारोपणं कृत्वा यवैर्गोधूममिश्रितैः
ततः प्रतिदिनं कुर्यादेकभुक्तमयाचितम् ३१
उपवासं यथाशक्ति पूजापाठजपादिकम् मार्कण्डेय पुराणोक्तं चरितत्रितयं द्विज
३२
पठनीयं नवदिनं भुक्तिमुक्ती अभीप्सता
कुमारीपूजनं तत्र प्रशस्ते भोजनादिभिः ३३
इत्थं कृत्वा व्रतं विप्र
सर्वसिद्ध्य्लायो नरः
जायते भुवि दुर्गायाः प्रसादान्नात्र
संशयः ३४
अथोर्जसितपक्षत्यां नवरात्रोदितं चरेत्
विशेषादन्नकूटाख्यं
विष्णुप्रीतिविवर्धनम् ३५
सर्वपाकैः सर्वदोहैः सर्वैः सर्वार्थसिद्धये

कर्तव्यमन्नकूटं तु गोवर्द्धनसमर्चने ३६
सायं गोभिः सह श्रीमद्गोवर्द्धनधराधरम्
समर्च्य दक्षिणीकृत्य भुक्तिमुक्ती
समाप्नुयात् ३७
अथ मार्गसिताद्यायां धनव्रतमनुत्तमम्
नक्तं विष्ण्वर्चनं होमैः सौवर्णीं
हुतभुक्तनुम् ३८
रक्तवस्त्रयुगाच्छन्नां द्विजाय
प्रतिपादयेत्
एवं कृत्वा धनैर्धान्यैः समृद्धो जायते
भुवि ३९
वह्निना दग्धपापस्तु विष्णुलोके महीयते पौषशुक्लप्रतिपदि भानुमभ्यर्च्य भक्तितः ४०
एकभक्तव्रतो मर्त्यो भानुलोकमवाप्नुयात्
माघशुक्लाद्यदिवसे वह्निं
साक्षान्महेश्वरम् ४१
समभ्यर्च्य विधानेन समृद्धो जायते भुवि
अथ फाल्गुनशुक्लादौ देवदेवं दिगंबरम् ४२
धूलिधूसरसर्वांगं जलैरुक्षेत्समंततः कर्मणा लौकिकेनापि संतुष्टो हि महेश्वरः ४३
स्वसायुज्यं प्रदिशति भक्त्या सम्यक्समर्चितः
वैशाखे तु सिताद्यायां विष्णुं विश्व विहारिणम् ४४

समभ्यर्च्य विधानेन विप्रान्संभोजयेद्व्रती
एवं शुचिसिताद्यायां ब्रह्माणं जगतां गुरुम् ४५
विष्णुना सहितो ब्रह्मा
सर्वल्केश्वरेश्वरः
स्वसायुज्यं प्रदिशति
सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ४६
आसु द्वादशमासानां प्रतिपत्सु द्विजोत्तम
व्रतानि तुभ्यं प्रोक्तानि
भुक्तिमुक्तिप्रदानि च ४७
व्रतेष्वेतेषु सर्वेषु ब्रह्मचर्यं विधीयते
भोजने तु हविष्यान्नं सामान्यत उदाहृतम् ४८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासप्रतिपद्व्रतनिरूपणं नाम दशोत्तरशततमोऽध्यायः ११०

एकादशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि द्वितीयाया व्रतानि ते
यानि कृत्वा नरो भक्त्या ब्रह्मलोके महीयते १

चैत्र शुक्लद्वितीयायां ब्रह्माणं च सशक्तिकम्
हविष्यान्नेन गन्धाद्यैः स्तोष्य सर्वक्रतूद्भवम् २
फलं लब्ध्वाखिलान्कामानंते ब्रह्मपदं लभेत्
अस्मिन्नेव दिने विप्र बालेंदुमुदितं परे ३
समभ्यर्च्य निशारंभे भुक्तिमुक्तिफलं भवेत्
अथ वास्मिन्दिने भक्त्या दस्रावभ्यर्च्य
यत्नतः ४
सुवर्णरजते नेत्रे प्रदद्याच्च द्विजातये
पूर्णयात्राव्रते ह्यस्मिन्दध्ना वापि
घृतेन च ५
नेत्रव्रतं द्वादश वत्सरान्वै कृत्वा
भवेद्भूमिपतिर्द्विजेंद्र
सुरूपरूपोऽरिगणप्रतापी धर्माभिरामो
नृपवर्गमुख्यः ६
राधशुक्लद्वितीयायां ब्रह्माणं
विष्णुरूपिणम्
समर्च्य सप्तधान्याढ्यकुंभोपरि विधानतः ७
विष्णुलोकमवाप्नोति भुक्त्वा
भोगान्मनोरमान्
ज्येष्ठशुक्लद्वितीयायां भास्करं
भुवनाधिपम् ८

चतुर्वक्त्रस्वरूपं च समभ्यर्च्य विधानतः
भोजयित्वा द्विजान् भक्त्या भास्करं
लोकमाप्नुयात् ९
आषाढस्य सिते पक्षे द्वितीया पुण्यसंयुता
तस्यां रथं समारोप्य रामं सह सुभद्रया १०
द्विजादिभिर्व्रती सार्धं परिक्रम्य
पुरादिकम्
जलाशयांतिकं गत्वा कारयेच्च महोत्सवम् ११
तदन्ते देवभवने निवेश्य च यथाविधि
ब्राह्मणान्भोजयेच्चैव व्रतस्यास्य
प्रपूर्तये १२
नभः शुक्लद्वितीयायां विश्वकर्मा प्रजापतिः
स्वपितीति तिथिः पुण्या ह्यशोकशयनाह्वया १३
सशक्तिकं तु शय्यास्थं पूजयित्वा चतुर्मुखम्
इममुच्चारयेन्मंत्रं प्रणम्य जगतां पतिम् १४
श्रीवत्सधारिञ्छ्रीकांत श्रीवास श्रीपते प्रभो
गार्हस्थ्यं मा प्रणाशं मे यातु धर्मार्थकामद १५
चंद्रार्द्धदानमत्रोक्तं सर्वसिद्धिविधायकम्
भाद्रशुक्लद्वितीयायां शक्ररूपं

जगद्विधिम् १६
पूजयित्वा विधानेन सर्वक्रतुफलं लभेत्
आश्विने मासि वै पुण्या द्वितीया
शुक्लपक्षगा १७
दानं प्रदत्तमेतस्यामनंतफलमुच्यते ऊर्ज्जशुक्लद्वितीयायां यमो यमुनया पुरा १८
भोजितः स्वगृहे तेन द्वितीयैषा यमाह्वया पुष्टिप्रवर्द्धनं चात्र भगिन्या भोजनं गृहे १९
वस्त्रालंकारपूर्वं तु तस्यै देयमतः परम् २०
यस्यां तिथौ यमुनया यमराजदेवः - संभोजितो निजकरात्स्वसृसौहृदेन
तस्यां स्वसुः करतलादिह यो भुनक्ति- प्राप्नोति रत्नधनधान्यमनुत्तमं सः २१
मार्गशुक्लद्वितीयायां श्राद्धेन
पितृपूजनम्
आरोत्यं लभते चापि पुत्रपौत्रसमन्वयः २२
पौषशुक्ल द्वितीयायां गोशृंगोदकमार्जनम् सर्वकामप्रदं नॄणामास्ते बालेंदुदर्शनम् २३
योऽघ्यदानेन बालेंदुं हविष्याशी जितेंद्रियः
पूजयेत्साज्यसुमनैर्धर्मकामार्थसिद्धये २४

माघशुक्लद्वितीयायां भानुरूपं प्रजापतिम्
समभ्यर्च्य यथान्यायं पूजयेद्र क्तपुष्पकैः २५
रक्तैर्गंधैस्तथा स्वर्णमूर्तिं निर्माय
शक्तितः
ततः पूर्णं ताम्रपात्रं
गोधूमैर्वापितण्डुलैः २६
समर्प्य देवे भक्त्यैव स मूर्तिं
प्रददेद्विजे
एवं कृते व्रते विप्र साक्षात्सूर्य
इवोदितः २७
दुरासदो दुराधर्षो जायते भुवि मानवः
इह कामान्वरान्भुक्त्वा यात्यंते
ब्रह्मणः पदम् २८
सर्वदेवस्तुतोऽभीक्ष्णं विमानवरमास्थितः
अथ फाल्गुनशुक्लाया द्वितीयायां
द्विजोत्तम २९
पुष्पैः शिवं समभ्यर्च्य सुश्वेतैश्च
सुगंधिभिः
पुष्पैर्वितानकं कृत्वा पुष्पालंकरणैः
शुभैः ३०
नैवेद्यैर्विविधैर्धूयैर्दीपैर्नीराजनादिभिः
प्रसाद्य प्रणमेच्चैव साष्टांगं पतितो
भुवि ३१

एवमभ्यर्च्य देवेशं मर्त्यो व्याधिविवर्जितः
धनधान्यसमायुक्तो जीवेद्वर्षशतं ध्रुवम् ३२
यद्विधानं द्वितीयासु शुक्लपक्षगतासु वा प्रोक्तं तदेव कृष्णासु कर्त्तव्यं
विधिकोविदैः ३३
वह्निरेव पृथङ्मास्सु नानारूपवपुर्द्धरः
पूज्यते हि द्वितीयासु ब्रह्मचर्य्यादि
पूर्ववत् ३४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासद्वितीयाव्रतनिरूपणं नामैकादशाधिकशततमोऽध्यायः १११

द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि तृतीयाया व्रतानि ते यानि सम्यग्विधायाशु नारी सौभाग्यमाप्नुयात् १
चैत्रशुक्लतृतीयायां गौरीं कृत्वा
सभर्तृकाम्
सौवर्णीं राजतीं वापि ताम्रीं वा
मृण्मयीं द्विज २
अभ्यर्च्य
गन्धपुष्पाद्यैर्वस्त्रैर्वराभरणैः

शुभैः
दूर्वाकांडैश्च विधिवत्सोपवासा तु कन्यका ३
वरार्थिनी च सौभाग्यपुत्रभर्त्रर्थिनी तथा
द्विजभार्या भर्तृमतीः कन्यकां वा सुलक्षणाः ४
सिंदूरांजनवस्त्राद्यैः प्रतोष्य
प्रीतमानसा
रात्रौ जागरणं
कुर्याद्व्रतसंपूर्तिकाम्यया ५
ततस्तां प्रतिमां विप्र गुरवे
प्रतिपादयेत्
धातुजां मृन्मयीं वा तु निक्षिपेच्च
जलाशये ६
एवं द्वादशवर्षाणि कृत्वा गौरीव्रतं शुभम्
धेनुद्वादशसंकल्पं दद्यादुत्सर्गसिद्धये ७
किमत्र बहुनोक्तेन गौरी सौभाग्यदायिनी स्त्रीणां यथा तथा नान्या विद्यते भुवनत्रये ८
धनं पुत्रान्पतिं विद्यामाज्ञासिद्धिं यशः सुखम्
लभते सर्वमेवेष्टं गौरीमभ्यर्च्य भक्तितः ९

राधशुक्लतृतीया या साक्षया परिकीर्तिता तिथिस्त्रेतायुगाद्या सा कृतस्याक्षयकारिणी १०
द्वे शुक्लेद्वे तथा कृष्णे युगादी कवयो
विदुः
शुक्ले पूर्वाह्णिके ग्राह्ये कृष्णे चैव
तपस्यथ ११
द्वापरं हि कलिर्भाद्रे प्रवृत्तानि युगानि वै
तत्र राधतृतीयायां श्रीसमेतं जगद्गुरुम् १२
नारायणं समभ्यर्चेत्पुष्पधूपविलेपनैः यद्वा गंगांभसि स्नातो मुच्यते सर्वकिल्बिबैः १३
अक्षतैः पूजयेद्विष्णुं
स्नायादप्यक्षतैर्नरः
सक्तून्संभोजयेद्विप्रान्स्वयमभ्यवहरेच्च तान् १४
एवं कृतविधिर्विप्र नरो विष्णुपरायणः
विष्णुलोकमवाप्नोति सर्वदेवनमस्कृतः १५
अथ ज्येष्ठतृतीया तु शुक्ला रंभेति नामतः
तस्यां सभार्यं
विधिवत्पूजयेद्ब्राह्मणोत्तमम् १६
गन्धपुष्पांशुकाद्यैस्तु नारी सौभाग्यकाम्यया
रंभाव्रतमिदं विप्र विधिवत्समुपाश्रितम्

१७
ददाति वित्तं पुत्रांश्च मतिं धर्मे शुभावहाम्
अथाषाढतृतीयायां शुक्लायां शुक्लवाससा १८
केशवं तु सलक्ष्मीकं सस्त्रीके तु
द्विजेऽचयेत्
भोजनैः सुरभीदानैर्वस्त्रैश्चापि
विभूषणैः १९
प्रियैर्वाक्यैर्भृशं प्रीता नारी
सौभाग्यवांछया
समुपास्य व्रतं चैतद्धनधान्यसमन्विता २०
देवदेवप्रसादेन विष्णुलोकमवाप्नुयात्
नभःशुक्लतृतीयायां स्वर्णगोरीव्रतं
चरेत् २१
उपचारैः षोडशभिर्भवानीमभिपूजयेत्
पुत्रान्देहि धनं देहि सौभाग्यं देहि
सुव्रते २२
अन्यांश्च सर्वकामान्मे देहि देहि
नमोऽस्तु ते
एवं संप्रार्थ्य देवेशीं भवानीं
भवसंयुताम् २३
व्रतसंपूर्तिकामा तु वायनं दापयेत्तथा एवं षोडशवर्षाणि कृत्वा नारी व्रतं शुभम् २४
उद्यापनं चरेद्भक्त्या वित्तशाठ्यविवर्जिता

मंडपे मण्डले शुद्धे गणेशादिसुरार्चनम् २५
कृत्वा ताम्रमयं पात्रं कलशोपरि विन्यसेत्
सौवर्णीं प्रतिमां तत्र भवान्याः प्रतिपूजयेत् २६
गंधपुष्पादिभिः सम्यक् ततो होमं समाचरेत् वेणुपात्रैः षोडशभिः पक्वान्नपरिपूरितैः २७
समर्प्य देव्यै नैवेद्यं द्विजेष्वेतन्निवेदयेत्
वायनं च ततः
पश्चाद्दद्यात्संबन्धिबन्धुषु २८
प्रतिमां गुरवे दत्त्वा द्विजेभ्यो
दक्षिणां तथा
पूर्ण लभेत्फलं नारी व्रताचरणतत्परा २९
भाद्रशुक्लतृतीयायां व्रतं वै
हारितालकम्
कुर्याद्भक्त्या विधानेन
पाद्यार्घ्यार्चनपूर्वकम् ३०
ततस्तु कांचने पात्रे राजते चापि ताम्रके
वैणवे मृण्मये वापि विन्यस्यान्नं
सदक्षिणम् ३१
सफलं च सवस्त्रं च द्विजाय प्रतिपादयेत्
तदंते पारणं कुर्यादिष्टबन्धुजनैः सह ३२
एवं कृतव्रता नारी भुक्त्वा

भोगान्मनोरमान्
व्रतस्यास्य प्रभावेण गोरीसहचरी भवेत् ३३
सौभाग्यद्रव्यवस्त्राणि वंशपात्राणि
षोडश
दातव्यानि प्रयत्नेन ब्राह्मणेभ्यो
यथाविधि ३४
अन्येभ्यो विप्रवर्येभ्यो दक्षिणां च
प्रयत्नतः
भूयसीं च ततो दद्याद्विप्रेभ्यो
देवितुष्टये ३५
एवं या कुरुते नारी व्रतं
सौभाग्यवर्द्धनम्
सा तु देवीप्रसादेन सौभाग्यं लभते
ध्रुवम् ३६
यदा तृतीया भाद्रे तु हस्तर्क्षसहिताभवेत्
हस्तगौरीव्रतं नाम तदुद्दिष्टं हि शौरिणा ३७
तथा कोटीश्वरी नाम व्रतं प्रोक्तं पिनाकिना
लक्षेश्वरी चैव तथा तद्विधानमुदीर्यते ३८
अस्यां व्रतं तु संग्राह्यं
यावद्वर्षचतुष्टयम्
उपवासेन कर्तव्यं वर्षे वर्षे तु नारद ३९
अखंडानां तंडुलानां तिलानां वा मुनीश्वर लक्षमेकं विशोध्याथ क्षिपेत्पयसि संसृते

४०
तत्पक्वेन तु निर्माय देव्या मूर्तिं सुशोभनाम्
प्रकरे गंधपुष्पाणां पुष्पमालाविभूषिताम् ४१
संस्थाप्य पार्वतीं तत्र
पूजयेद्भक्तिभावितः
गन्धैः पुष्पैस्तथा
धूपैर्दीपेर्नैवेद्यविस्तरैः ४२
विविधैश्च फलैर्विप्र नमस्कृत्य क्षमापयेत्
ततो विसर्जयेद्देवीं जलमध्येऽथ दक्षिणाम् ४३
दत्त्वा विधिज्ञविप्रेभ्यो भुञ्जीयाच्च परे दिने
इति ते कथितं विप्र कोटिलक्षेश्वरीव्रतम् ४४
गौरीलोकं प्रयात्यंते व्रतस्यास्य प्रभावतः
इषशुक्लतृतीयायां बृहद्गौरीव्रतं चरेत् ४५
पंचवर्षं विधानेन पूर्वोक्तेनैव नारद आचार्यं पूजयेदंते विप्रानन्यान्धनादिभिः ४६
सुवासिनीः पंच पूज्या वस्त्रालंकारचन्दनैः

कंचुकैश्चैव ताटंकैः कंठसूत्रैर्हरिप्रियाः ४७
वंशपात्राणि पंचैव सूत्रैः संवेष्टितानि च
सिंदूरं जीरकं चैव सौभाग्यद्रव्यसंयुतम् ४८
गोधूमपिष्टजातं च नवापूपं फलादिकम् वायनानि च पंचैव ताभ्यो दद्याच्च भोजयेत् ४९
अर्घं दत्त्वा वायनानि पश्चाद्भुंजीत वाग्यता
तत्फलं धारयेत्कंठे सर्वकामसमृद्धये ५०
ततः प्रातः समुत्थाय सालंकारा सखीजनैः
गीतवाद्ययुता नद्यां गौरीं तां तु
विसर्जयेत् ५१
आहूतासि मयाभद्रे पूजिता च यथा विधि मम सौभाग्यदानाय यथेष्टं गम्यतां त्वया ५२
एवं कृत्वा व्रतं भक्त्या द्विज
देवीप्रसादतः
भुक्त्वा भोगांस्तु देहांते गौरीलोकमवाप्नुयात् ५३
ऊर्जशुक्लतृतीयायां विष्णुगौरीव्रतं
चरेत्
पूजयित्वा जगद्वन्द्यामुपचारैः
पृथग्विधैः ५४

सुवासिनीं भोजयित्वा मङ्गलद्र व्यपूजिताम्
विसर्जयेत्प्रणम्यैनां विष्णुगौरीप्रतुष्टये ५५ मार्गशुक्लतृतीयायां हरगौरीव्रतं शुभम् कृत्वा पूर्वविधानेन पूजयेज्जगदंबिकाम् ५६
एतद्व्रतप्रभावेण भुक्त्वा भोगान्मनोरमान्
देवीलोकं समासाद्य मोदते च तया सह ५७ पौषशुक्लतृतीयायां ब्रह्मगौरीव्रतं चरेत्
पूर्वोक्तेन विधानेन पूजितापि द्विजोत्तम ५८
ब्रह्मगौरीप्रसादेन मोदते तत्र संगता माघशुक्लतृतीयायां पूज्या सौभाग्यसुंदरी ५९
पूर्वोक्तेन विधानेन नालिकेरार्घ्यदानतः प्रसन्ना दिशति स्वीयं लोकं तु
व्रततोषिता ६०
फाल्गुनस्य सिते पक्षे तृतीया कुलसौख्यदा
पूजिता गन्धपुष्पाद्यैः सर्वमङ्गलदा
भवेत् ६१
सर्वासु च तृतीयासु विधिः साधारणो मुने देवीपूजा विप्रपूजा दानं होमो विसर्जनम् ६२

इत्येवं कथितानीह तृतीयाया व्रतानि ते भक्त्या कृतानि चेष्टांस्तु कामान्दद्युर्मनोगतान् ६३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासतृतीयाव्रतकथनं नाम द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ११२

त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि चतुर्थ्यास्ते व्रतान्यहम्
यानि कृत्वा नरा नार्योऽभीष्टान्कामानवाप्नुयुः १
चैत्रमासचतुर्थ्यां तु
वासुदेवस्वरूपिणम्
गणपं सम्यगम्यर्च्य दत्त्वा
कांचनदक्षिणाम् २
विप्राय विष्णुलोकं तु
गच्छेद्देवनमस्कृतः
वैशाखस्य चतुर्थ्यां तु प्रार्थ्य
संकर्षणाह्वयम् ३
गृहस्थद्विजमुख्येभ्यः शंखं दत्त्वा विधानवित्
प्राप्य संकर्षणं लोकं मोदते बहुकल्पकम् ४

ज्येष्ठमासचतुर्थ्यां तु प्रार्च्य प्रद्युम्नरूपिणम्
फलं मूलं च यूथेभ्यो दत्त्वा स्वर्गं लभेन्नरः ५
आषाढस्य चतुर्थ्यां तु
संप्रपूज्यानिरुद्धकम्
यतिभ्योऽलाबुपात्राणि दत्त्वाभीष्टं
लभेन्नरः ६
चतुर्मूर्तिव्रतान्येवं कृत्वा
द्वादशवत्सरम्
उद्यापनं विधानेन कर्तव्यं फलमिच्छता ७
अन्यज्ज्येष्ठचतुर्थ्यां तु सतीव्रतमनुत्तमम्
कृत्वा गणपतेर्मातुर्लोके मोदेत तत्समम् ८
तथाऽषाढचतुर्थ्यां तु व्रतमन्यच्छुभावहम्
रथंतराह्वकल्पस्य ह्यादिभूतं दिनं यतः ९ श्रद्धापूतेन मनसा गणेशं विधिना नरः पूजयित्वा लभेच्चापि फलं देवादिदुर्गमम् १०
श्रावणस्य चतुर्थ्यां तु जाते चंद्रोदये मुने ११
गणेशाय प्रदद्याच्च ह्यर्घ्यं विधिविदांवरः
लम्बोदरं चतुर्बाहुं त्रिनेत्रं

रक्तवर्णकम् १२
नानारत्नविभूषाढ्यं प्रसन्नास्यं
विचिंतयेत्
आवाहनादिभिः सर्वैरुपचारैः समर्चयेत् १३
नैवेद्यं मोदकं दद्याद्गणेशप्रीतिदायकम्
एवं व्रतं विधायाथ भुक्त्वा मोदकमेव च १४
सुखं स्वप्यान्निशायां तु भूमावेव
कृतार्चनः
व्रतस्यास्य प्रभावेण कामान्मनसि
चिंतितान् १५
लब्ध्वा लोके परं चापि गणेशपदमाप्नुयात् नानेन सदृशं चान्यद्व्रतमस्ति जगत्त्रये १६
तस्मात्कार्यं प्रयत्नेन सर्वान्कामानभीप्सता
अथास्मिन्नेव दिवसे दूर्वागणपति व्रतम् १७
केचिदिच्छंति देवर्षे तद्विधानं वदामि ते हैमं निर्माय गणपं ताम्रपात्रोपरि स्थितम् १८
वेष्टितं रक्तवस्त्रेण सर्वतोभद्रमंडले पूजयेद्रक्तकुसुमैः पत्रिकाभिश्च पंचभिः १९
बिल्वपत्रमपामार्गं शमी दूर्वा हरिप्रिया आभिरन्यैश्च कुसुमैरभ्यर्च्य फलमोदकैः २० उपहारं प्रकल्प्याथ दद्यादर्घं समुद्यते

ततः संप्रार्थ्य विघ्नेशमूर्तिं
सोपस्करां मुने २१
आचार्याय विधिज्ञाय सत्कृत्य विनिवेदयेत्
कृत्वैवंपंच वर्षाणि समुपास्य यथाविधि २२
भुक्त्वेह भोगानखिलान् लोकं
गणपतेर्व्रजेत्
अथ भाद्रचतुर्थ्यां तु
बहुलाधेनुसंज्ञकम् २३
पूजनीयोऽत्र यत्नेन स्नग्गंधयवसादिभिः
ततः प्रदक्षिणीकृत्य
शक्तश्चेद्दानमाचरेत् २४
अशक्तः पुनरेतां तु नमस्कृत्य विसर्जयेत् पंचाब्दं वा दशाब्दं वा षोडशाब्दमथापि वा २५
व्रतं कृत्वा समुद्याप्य धेनुं
दद्यात्पयस्विनीम्
प्रभावेण व्रतस्यास्य भुक्त्वा भोगान्मनोरमान् २६
सत्कृतो देवतावृंदैर्गोलोकं
समवाप्नुयात्
अथ शुक्ल चतुर्थ्यां तु
सिद्धवैनायकव्रतम् २७
आवाहनादिभिः सर्वैरुपचारैः समर्चनम्
एकाग्रमानसो भूत्वा
ध्यायेत्सिद्धिविनायकम् २८
एकदंतं शूर्पकर्णं गजवक्त्रं चतुर्भुजम्

पाशांकुशधरं देवं तप्तकांचनसन्निभम् २९
एकविंशति पत्राणि चैकविंशतिनामभिः
समर्पयेद्भक्तियुक्तस्तानि नामानि वै
शृणु ३०
सुमुखाय शमीपत्रं गणाधीशाय भृंगजम् उमापुत्राय वैल्वं तु दूर्वां गजमुखाय च ३१
लंबोदराय बदरीं धत्तूरं हरसूनवे शूर्पकर्णाय तुलसीं वक्रतुंडाय शिंबिजम् ३२
गुहाग्रजायापामार्गमेकदंताय बार्हतम् हेरम्बाय तु सिंदूरं चतुर्होत्रे च पत्रजम् ३३
सर्वेश्वरायागस्त्यस्य पत्रं
प्रीतिविवर्द्धनम्
दूर्वायुग्मं ततो गृह्य
गंधपुष्पाक्षतैर्युतम् ३४
पूजां निवेदयेद्भक्तियुक्तो मोदकपंचकम्
आचमय्य नमस्कृत्य संप्रार्थ्य च
विसर्ज्जयेत् ३५
विनायकस्य प्रतिमां हैमीं सोपस्करां मुने
निवेदयेच्च गुरवे द्विजेभ्यो दक्षिणां
ददेत् ३६
एवं कृतार्चनो भक्त्या पंच वर्षाणि नारद उपास्य लभते कामानैहिकामुष्मिकान् शुभान् ३७

अस्यां चतुर्थ्यां शशिनं न पश्येच्च कदाचन
पश्यन् मिथ्याभिशापं तु लभते नात्र संशयः अथ तद्दोषनाशाय मन्त्रं पौराणिकं पठेत् ३८
सिंहः प्रसेनमवधीत्सिंहो जांबवता हतः
सुकुमारक मा रोदीस्तव ह्येष स्यमंतकः ३९
इषशुक्लचतुर्थ्यां तु कपर्द्दीशं
विनायकम् ४०
पौरुषेण तु सूक्तेन पूजयेदुपचारकैः
अकारणान्मुष्टिगतांस्तंडुलान्सकपर्द्दिकान् ४१
विप्राय बटवे दद्याद्गंधपुष्पार्चिताय च तंडुला वैश्वदैवत्या हरदैवत्यमिश्रिताः ४२
कपर्दिगणनाथोऽसौ प्रीयतां तैः समर्पितैः चतुर्थ्यां कार्तिके कृष्णे करकाख्यं व्रतं स्मृतम् ४३ स्त्रीणामेवाधिकारोऽत्र तद्विधानमुदीर्यते
पूजयेच्च गणाधीशं स्नाता स्त्रीसमलंकृता ४४
तदग्रे पूर्णपक्वान्नं विन्यसेत्करकान्दश
समर्प्य देवदेवाय भक्त्या प्रयतमानसा ४५ देवो मे

प्रीयतामेवमुच्चार्य्याथसमर्पयेत् सुवासिनीभ्यो विप्रेभ्यो यथाकामं च सादरम् ४६
ततश्चंद्रोदये रात्रौ दत्त्वार्घं विधिपूर्वकम्
भुञ्जीत मिष्टमन्नं च व्रतस्य परिपूर्तये ४७
यद्वा क्षीरेण करकं पूर्णं तोयेन वा मुने
सपूगाक्षतरत्नाढ्यं द्विजाय
प्रतिपादयेत् ४८
एतत्कृत्वा व्रतं नारी षोडशद्वादशाब्दकम्
उपायनं विधायाथ व्रतमेतद्विसर्ज्जयेत् ४९
यावज्जीवं तु वा नार्या कार्य्यं
सौभाग्यवांछया
व्रतेनानेन सदृशं स्त्रीणां
सौभाग्यदायकम् ५०
विद्यते भुवनेष्वन्यत्तस्मान्नित्यमिति
स्थितिः
ऊर्ज्जशुक्लचतुर्थ्यां तु
नागव्रतमुदाहृतम् ५१
प्रातर्व्रतं तु संकल्प्य धेनुशृंगजलं
शुचि
पीत्वा स्नात्वाथ मध्याह्ने
शंखपालादिपन्नगान् ५२
शेषं चाह्वानपूर्वैस्तु पूजयेदुपचारकैः क्षीरेणाप्यायनं कुर्यादेतन्नागव्रतं

स्मृतम् ५३
एवं कृते तु विप्रेंद्र नृभिर्नागव्रते शुभे
विषाणि नश्यंत्यचिरान्न दशंति च पन्नगाः ५४
मार्गशुक्लचतुर्थ्यां तु वर्षं यावन्मुनीश्वर
क्षपयेदेकभक्तेन नक्तेनाथ द्वितीयकम् ५५ अयाचितोपवासाभ्यां तृतीयकचतुर्थके
एवं क्रमेण विधिवच्चत्वार्यब्दानि मानवः ५६
समाप्य च ततोऽस्याते व्रतस्नातो महाव्रती कारयेद्धेमघटितं भूगणेर्मूषकं रथम् ५७
अशक्तो वर्णकैरेव शुभ्रं चाब्जं
सुपत्रकम्
तस्योपरि घटं स्थाप्य ताम्रपात्रेण
संयुतम् ५८
पूरयेत्तंडुलैः शुभ्रैस्तस्योपरि
गणेश्वरम्
न्यसेद्वस्त्रयुगाच्छन्नं गंधाद्यैः
पूजयेच्च तम् ५९
नैवेद्यं मोदकं कल्प्यं गणेशः
प्रीयतामिति
जागरैर्गीतवाद्याद्यैः
पुराणाख्यानकैश्चरेत् ६०
प्रभाते विमले स्नात्वा होमं कृत्वा

विधानतः
तिलव्रीहियवश्वेतसर्षपाज्यैः सखंडकैः ६१ गणो गणाधिपश्चैव कूष्मांडस्त्रिपुरांतकः लंबोदरैकदंतौ च रुक्मदंष्ट्रश्च विघ्नपः ६२
ब्रह्मा यमोऽथ वरुण सोमसूर्यहुताशनाः गन्धमादी परमेष्ठीत्येवं षोडशनामभिः ६३
प्रणवाद्यैर्ङेंनमॐऽतै प्रत्येकं दहने
हुनेत्
वक्रतुंडेति ङेंतेन
वर्मांतेनाष्टयुक्छतम् ६४
ततो व्याहृतिभिः शक्त्या हुत्वा
पूर्णाहुतिं चरेत्
दिक्पालान्पूजयित्वा च
ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ६५
चतुर्विंशतिसंख्याकान् मोदकैः
पायसैस्तथा
सवत्सां गां ततो दद्यादाचार्याय
सदक्षिणाम् ६६
अन्येभ्योऽपि यथाशक्ति भूयसीं च ततो
ददेत्
प्रणम्य दक्षिणीकृत्य प्रविसृज्य
द्विजोत्तमान् ६७
बन्धुभिः सह भुञ्जीत स्वयं च प्रीतमानसः
एएतद्व्रतं नरः कृत्वा भुक्त्वा
भोगानिहोत्तमान् ६८

सायुज्यं लभते विष्णोर्गणेशस्य प्रसादतः
केचिद्वरव्रतं नाम प्राहुरेतस्य नारद ६९
विधानमेतदेवापि फलं चापीह तत्समम्
पौषमासचतुर्थ्यां तु विघ्नेशं प्रार्थ्य
भक्तितः ७०
विप्रैकं भोजयेच्चैवं मोदकैर्दक्षिणां ददेत्
एवं कृते मुने भूयाद्व्रती संपत्तिभाजनम् ७१
माघकृष्णचतुर्थ्यां तु संकष्टव्रतमुच्यते
तत्रोपवासं संकल्प्य व्रती नियमपूर्वकम् ७२
चंद्रोदयमभिव्याप्य तिष्ठेत्प्रयतमानसः
ततश्चंद्रोदये प्राप्ते मृण्मयं
गणनायकम् ७३
विधाय विन्यसेत्पीठे सायुधं च सवाहनम्
उपचारैः षोडशभिः समभ्यर्च्य विधानतः ७४
मोदकं चापि नैवेद्यं सगुडं तिलकुट्टकम्
ततोऽघ्य ताम्रजे पात्रे
रक्तचंदनमिश्रितम् ७५
सकुशं च सदूर्वं च पुष्पाक्षतसमन्वितम्
सशमीपत्रदधि च कृत्वा चंद्राय दापयेत् ७६
गगनार्णवमाणिक्य चंद्र दाक्षायणीपते
गृहाणार्घ्यं मया दत्तं गणेशप्रतिरूपक ७७
एवं दत्त्वा गणेशाय दिव्यार्घ्यं

पापनाशनम्
शक्त्या संभोज्य विप्राग्र्यान्स्वयं भुंजीत चाज्ञया ७८
एवं कृत्वा व्रतं विप्र संकष्टाख्यं
शुभावहम्
समृद्धो धनधान्यैः स्यान्न च
संकष्टमाप्नुयात् ७९
माघशुक्लचतुर्थ्यां तु
गौरीव्रतमनुत्तमम्
तस्यां तु गौरी संपूज्या संयुक्ता
योगिनीगणैः ८०
नरैः स्त्रीभिर्विशेषेण कुंदपुष्पैः सकुंकुमैः
रक्तसूत्रै रक्तपुष्पैस्तथैवालक्तकेन च
८१
धूपैर्दीपैश्च बलिभिः सगुडेनार्द्रकेण च पयसा पायसेनापि लवणेन च पालकैः ८२
पूज्याश्चाविधवा नार्यस्तथा विप्राः
सुशोभनाः
सौभाग्यवृद्धये देयो भोक्तव्यं बंधुभिः
सह ८३
इदं गौरीव्रतं विप्र
सौभाग्यारोग्यवर्द्धनम्
प्रतिवर्षं प्रकर्त्तव्यं नारीभिश्च
नरैस्तथा ८४
ढुंढिव्रतं परैः प्रोक्तं

कैश्चित्कुंडव्रतं स्मृतम् ललिताव्रतमित्यन्यैः शांतिव्रतमथापरैः ८५
स्नानं दानं जपो होमः सर्वमस्यां कृतं मुने
भवेत्सहस्रगुणितं प्रसादाद्दंतिनः सदा ८६
चतुर्थ्यां फाल्गुने मासि ढुंढिराजव्रतं
शुभम्
तिलपिष्टैर्द्विजान् भोज्य स्वयं चाश्नीत
मानवः ८७
गणेशाराधनपरो दानहोमप्रपूजनैः
तिलैरेवकृतैः सिद्धिं
प्राप्नुयात्तत्प्रसादतः ८८
सौवर्णं गजवक्त्रं च कृत्वा संपूज्य
यत्नतः
द्विजाग्र्याय प्रदातव्यं
सर्वसंपत्समृद्धये ८९
यस्मिन्कस्मिन्भवेन्मासि चतुर्थी रविवारयुक्
सांगारका वा विप्रेंद्र सा विशेषफलप्रदा ९०
सर्वासु च चतुर्थीषु शुक्लास्वप्यसितासु च
विघ्नेश एव देवेशः संपूज्यो भक्तितत्परैः ९१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे

बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासचतुर्थीव्रतनिरूपणं नाम त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ११३

चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि पंचम्यास्ते व्रतान्यहम्
यानि भक्त्या समास्थाय सर्वान्कामानवाप्नुयात् १
प्रोक्ता मत्स्यजयंती तु पंचमी
मधुशुक्लगा
अस्यां मत्स्यावतारार्चा भक्तैः कार्या
महोत्सवा २
श्रीपंचमीति चैषोक्ता तत्र कार्यं श्रियोऽचनम्
गंधाद्यैरुपचारैस्तु नैवेघघै पायसादिभिः ३
यो लक्ष्मीं पूजयेच्चात्र तं वै लक्ष्मीर्न मुंचति
पृथ्वीव्रतं तथा चांद्रं हयग्रीवव्रतं तथा ४
कार्यं तत्तद्विधानेन तत्तत्सिद्धिमभीप्सुभिः
अथ वैशाखपंचम्यां शेषं चाभ्यर्च्य मानवः ५

सर्वैर्नागगणैर्युक्तमभीष्टं लभते फलम्
तथा ज्येष्ठस्य पंचम्यां
पितॄनभ्यर्चयेत्सुधीः ६
सर्वकामफलावाप्तिर्भवेद्वै विप्रभोजनैः
अथाषाढस्य पंचम्यां वायुं सर्वगतं मुने ७
ग्रामाद्बहिर्विनिर्गत्य धरोपस्थे समास्थितः
ध्वजं च पंचवर्णं तु वंशदंडाग्रसंस्थितम् ८
समुच्छ्रितं निदध्यात्तु कल्पिताब्जे तु मध्यतः
ततस्तन्मूलदेशे तु दिक्षु सर्वासु नारद ९ लोकपालान्समभ्यर्च्य कुर्याद्वायुपरीक्षणम्
प्रथमादिषु यामेषु यो यो वायुः प्रवर्तते १०
तस्मै तस्मै दिगीशाय पूजां सम्यक् प्रकल्पयेत्
एवं स्थित्वा निराहारस्तत्र यामचतुष्टयम् ११
सायमागत्य गेहं स्वं भुक्त्वा स्वल्पं समाहितः
लोकपालान्नमस्कृत्य स्वप्याद्भूमितले शुचौ १२
यः स्वप्नो जायते तस्यां रात्रौ यामे चतुर्थके

स एव भविता नूनं स्वप्न इत्याह वै शिवः १३
अशुभे तु समुत्पन्ने शिवपूजापरायणः
सोपवासो नयेदष्टयामं तद्विनमेव वा १४
भोजयित्वा द्विजानष्टौ ततः शुभफलं लभेत्
व्रतमेतत्समुदितं शुभाशुभनिदर्शनम् १५
नृणां सौभाग्यजनकमिह लोके परत्र च
श्रावणे कृष्णपंचभ्यां व्रतं
ह्यन्नसमृद्धिदम् १६
चतुर्थ्यां दिनशेषे तु सर्वाण्यन्नानि
नारद
पृथक् पात्रेषु संस्थाप्य
जलैराप्लावयेत्सुधीः १७
ततो पात्रांतरे तत्तु निष्कास्यांबु
निधापयेत्
प्रातर्भानौ समुदिते पितॄंश्चैव तथा
ऋषीन् १८
देवांश्चाभ्यर्च्य सुस्नातं कृत्वा
नैवेद्यमग्रतः
तदन्नं याचकेभ्यस्तु
प्रयच्छेत्प्रीतमानसः १९
सर्वं दिनं क्षिपेदेवं प्रदोषं तु
शिवालये
गत्वा संपूजेद्देवं लिगरूपिणमीश्वरम् २०
गंधपुष्पादिभिः सम्यक्पूजयित्वा महेश्वरम्
जपेत्पञ्चाक्षरीं विद्यां शतं चापि

सहस्रकम् २१
जपं निवेद्य देवाय भवाय भवरूपिणे
स्तुत्वा सर्वैर्वैदिकैश्च
पौराणैश्चाप्यनाकुलः २२
प्रार्थयेद्देवमीशानं
शश्वत्सर्वान्नसिद्धये
शारदीयानि चान्नानि तथा वासंतिकान्यपि २३
यानि स्युस्तैः समृद्धीऽह भूयां जन्मनि
जन्मनि
एवं संप्रार्थ्य देवेशं गृहमागत्य वै
स्वकम् २४
दत्वान्नं ब्राह्मणादिभ्यः पक्वं भुञ्जीत
वाग्यतः
एतदन्नव्रतं विप्र विधिनाऽचरितं नृभिः २५
सर्वान्नसंपज्जनकं परलोके गतिप्रदम्
श्रावणे शुक्लपञ्चम्यां
नृभिरास्तिक्यतत्परैः २६
द्वारस्योभयतो लेख्या गोमयेन विषोल्बणाः
गंधाद्यैः पूजयेत्तांश्च तथेंद्राणीमनंतरम् २७
संपूज्य
स्वर्णरूप्यादिदध्यक्षतकुशांबुभिः
गन्धैः पुष्पैस्तथा
धूपैर्दीपैर्नैवेद्यसंचयैः २८
ततः प्रदक्षिणीकृत्य तद्द्रव्यं संप्रणम्य च

संप्रार्थ्य भक्तिभावेन विप्राग्र्येषु
समर्पयेत् २९
यदिदं स्वर्णरौप्यादि द्रव्यं वै
विप्रसात्कृतम्
तदनंतफलं भूयान्मम जन्मनि जन्मनि ३०
इत्येवं ददतो द्रव्यं भक्तिभावेन नारद
प्रसन्नः स्याद्धनाध्यक्षः
स्वर्णादिकसमृद्धिदः ३१
एतद्व्रतं नरः कृत्वा विप्रान्संभोज्य
भक्तितः
पश्चात्स्वयं च भुञ्जीत
दारापत्यसुहृद्वृतः ३२
भाद्रे तु कृष्णपंचभ्यां नागान् क्षीरेण
तर्पयेत् ३३
यस्तस्याऽसप्तमं यावत्कुलं
सर्पात्सुनिर्भयम्
भाद्रस्य शुक्लपचभ्यां
पूजयेदृषिसत्तमान् ३४
प्रातर्नद्यादिके स्नात्वा कृत्वा
नित्यमतंद्रितः
गृहमागत्य यत्नेन वेदिकां कारयेन्मृदा ३५
गोमयेनोपलिप्याथ कृत्वा पुष्पोपशोभिताम्
तत्रास्तीर्य कुशान्विप्रऋषीन् सप्त
समर्चयेत् ३६
गन्धैश्चविविधैः पुष्पैर्धूपैर्दीपैः सुशोभनैः

कश्यपोऽत्रिर्भरद्वाजो विश्वामित्रोऽथ
गौतमः ३७
जमदग्निर्वसिष्ठश्च सप्तैते ऋषयः स्मृताः
एतेभ्योऽघ्य च विधिवत्कल्पयित्वा प्रदाय
च ३८
नैवेद्यं
विपचेद्धीमान्श्यामाकाद्यैरकृष्टकैः
तन्निवेद्य विसृज्येमान्स्वयं
चाद्यात्तदेव हि ३९
अनेन विधिना सप्त वर्षाणि प्रतिवत्सरम्
कृत्वा व्रतांते वरयेदाचार्यान् सप्त
वैदिकान् ४०
प्रतिमाःसप्त कुर्वीत सुवर्णेन स्वशक्तितः
जटिलाः साक्षसूत्राश्च कमण्डलुसमन्विताः ४१
संस्थाप्य कलशेष्वेतांस्ताम्रेषु मृण्मयेषु वा
स्नापयेद्विधिवद्भक्त्या
पृथक्पंचामृतैरपि ४२
उपचारैः षोडशभिस्ततः संपूज्य भक्तितः
अर्घ्यं दत्वा ततो होमं
तिलव्रीहियवादिभिः ४३
सहस्तोमा इति ऋचा नाममन्त्रैस्तु वा पृथक्
पुण्यैर्मन्त्रैस्तथैवान्यैर्हुत्वा

पूर्णाहुतिं चरेत् ४४
ततस्तु सप्त गा दद्याद्वस्त्रालंकारसंयुताः
आचार्यं पूजयेच्चैव वस्त्रालंकारभूषणैः ४५
अनुज्ञया गुरोः पश्चान्मूर्तीर्व्रिपेषु चार्पयेत्
भोजयित्वा तु तान्भक्त्या प्रणिपत्य विसर्जयेत् ४६
ततश्चेष्टैः सहासीनः स्वयं
ब्राह्मणशेषितम्
भुक्त्वा वै षड्रसोपेतं प्रमुद्यात्सह
बंधुभिः ४७
एतत्कृत्वा व्रतं सांगं भोगान्भुक्त्वाथ
वाञ्छितान्
सप्तर्षीणां प्रसादेन विमानवरगो भवेत् ४८
आश्विने शुक्लपञ्चम्यामुपांगललिताव्रतम् ४९
तस्यां स्वर्णमयीं मूर्तिं शक्त्या निर्माय नारद
उपचारैः षोडशभिः पूजयेत्तां विधानतः ५० पक्वान्नं फलसंयुक्तं सघृतं दक्षिणान्वितम्
द्विजवर्याय दातव्यं व्रतसंपूर्तिहेतवे ५१
सवाहना शक्तियुता वरदा पूजिता मया

मातर्मामनुगृह्याथ गम्यतां निजमंदिरम् ५२ कार्तिके शुक्लपंचम्यां जयाव्रतमनुत्तमम्
कर्तव्यं पापनाशाय श्रद्धया द्विजसत्तम् ५३
पूजयित्वा जयां विप्र यथाविधि समाहितः उपचारैः षोडशभिस्ततः शुचिरलंकृतः ५४
विप्रैकं भोजयेच्चापि तस्मै दत्वा च
दक्षिणाम्
विसर्जयेत्ततः पश्चात्स्वयं भुञ्जीत
वाग्यतः ५५
यस्तु वै भक्तिसंयुक्तः स्नानं
कुर्याज्जयादिने
नश्यन्ति तस्य पापानि सिंहाक्रांता मृगा
यथा ५६
यदश्वमेधावभृथे फलं स्नानेन कीर्तितम्
तत्फलं प्राप्यते विप्र स्नानेनापि
जयादिने ५७
अपुत्रो लभते पुत्रं वंध्या गर्भं च
विंदति
रोगी रोगात्प्रमुच्येत बद्धो मुच्येत
बंधनात् ५८
मार्गशुक्ले च पञ्चम्यां नागानिष्ट्वा
विधानतः
नागेभ्यो ह्यभयं लब्ध्वा मोदते सह
बांधवैः ५९

पौषेऽपि शुक्लपञ्चम्यां सम्पूज्य मधुसूदनम्
लभते वाच्छितान्कामान्नात्र कार्या विचारणा ६०
पंचम्यां प्रतिमासे तु शुक्ले कृष्णे च नारद
पितॄणां पूजनं शस्तं नागानां चापि सर्वथा ६१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थपञ्चमीव्रतनिरूपणं नाम चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ११४

पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि षष्ठ्याश्चैव व्रतानि ते
यानि सम्यग्विधायात्र लभेत्सर्वान्मनोरथान् १
चैत्रमासे शुक्लषष्ठ्यां कुमार
व्रतमुत्तमम्
तत्रेष्ट्वा षण्मुखं देवं नानापूजा
विधानतः २
पुत्रं सर्वगुणोपेतं प्राप्नुयाच्चिरजीविनम् वैशाखशुक्लषष्ठ्यां च पूजयित्वा च

कार्तिकम् ३
लभते मातृजं सौख्यं नात्र कार्या विचारणा
ज्येष्ठमासे शुक्लषष्ठ्यां
विधिनेष्ट्वां दिवाकरम् ४
लभते वांछितान्कामांस्तत्प्रसादान्न
संशयः
आषाढशुक्लषष्ठ्यां वै
स्कंदव्रतमनुत्तमम् ५
उपोष्य पूजयित्वैनं शिवोमाप्रियमात्मजम्
लभतेऽभीप्सितान्कामान्पुत्रपौत्रादिसंततीः ६
श्रावणे शुक्लषष्ठ्यां तु
शरजन्मानमर्चयेत्
उपचारैः षोडशभिर्भक्त्या परमयान्वितः ७
लभतेऽभीप्सितानर्थान्षण्मुखस्य प्रसादतः
भाद्रमासे कृष्णषष्ठ्यां
ललिताव्रतमुच्यते ८
प्रातः स्नात्वा विधानेन नारी शुक्लाम्बरावृता
शुक्लमाल्यधरा वापि नद्याः संगमवालुकाम् ९
गृहीत्वा वंशपात्रे तु धृत्वा पिंडाकृतिं च ताम्
पञ्चधा ललितां तत्र ध्यायेद्वनविलासिनीम् १०
पङ्कजं करवीरं च नेपालद्यं मालतीं तथा

नीलोत्पलं केतकीं च सृंगृह्य तगरं तथा ११
एकैकाष्टशतं ग्राह्यमष्टाविंशतिरेव च
अक्षताः कलिका गृह्य ताभिर्देवीं
प्रपूजयेत् १२
प्रार्थयेदग्रतः स्थित्वा देवीं तां
गिरीशप्रियाम्
गंगाद्वारे कुशावर्त्ते बिल्वके
नीलपर्वते १३
स्नात्वा कनखले देवि हरिं लब्धवती पतिम्
ललिते सुभगे देवि सुखसौभाग्यदायिनि १४
अनतं देहि सौभाग्यं मह्यं तुभ्यं नमोऽनमः
मंत्रेणानेन कुसुमैश्चंपकस्य सुशोभनैः १५
अभ्यर्च्य विधिवत्तस्या नैवेद्यं पुरतो
न्यसेत्
त्रपुषैरपि कूष्माण्डैर्नालिकेरैः
सुदाडिमैः १६
बीजपूरैः सुतुंडीरैः कारवेल्लैः सचिर्भटैः
फलैस्तत्कालसंभूतैः कृत्वा शोभां तदग्रतः
१७
विरूढधान्यांकुरकैः सुदीपावलिभिस्तथा
साद्धै सर्गणकैर्धूपः सौहालककरंजकैः १८
गुडपुष्पैः कर्णवेष्टैर्मोदकैरुपमोदकैः
बहुप्रकारैर्नैवेद्यैर्यथाविभवसारतः १९
एवमभ्यर्च्य विधिवद्रात्रौ जागरणोत्सवम् गीतवाद्यनटैर्नृत्यैः प्रोक्षणीयैरनेकधा

२०
सखीभिः सहिता साध्वी तां रात्रिं प्रसभं नयेत्
न च संमीलयेन्नेत्रे नारी यामचतुष्टयम् २१
दुर्भगा दुष्कृता वंध्या नेत्रसंमीलनाद्भवेत्
एवं जागरणं कृत्वा सप्तम्यां सरितं नयेत् २२
गन्धपुष्पैस्तथाभ्यर्च्य गीतवाद्यपुरःसरैः
तच्च दद्याद्द्विजेन्द्राय नैवेद्यादि द्विजोत्तम २३
स्नात्वा गृहं समागत्य हुत्वा वैश्वानरं
ततः
देवापितॄन्मनुष्यांश्च पूजयित्वा
सुवासिनीः २४
कन्यकाश्चैव संभोज्य ब्राह्मणान्दश पंच च
भक्ष्यभोज्यैर्बहुविधैर्दत्वा दानानि
भूरिशः २५
ललिता मेऽस्तु सुप्रीता इत्युक्त्वा तान्विसर्जयेत्
यः कश्चिदाचरेदेतद्व्रतं सौभाग्यदं परम् २६
नरो वा यदि वा नारी तस्य पुण्यफलं शृणु यद्व्रतैश्च तपोभिश्च दानैर्वा नियमैरपि

२७
तदेतेनेह लभ्येत किं बहूक्तेन नारद
मृतेरनंतरं प्राप्य शिवलोकं सनातनम् २८
मोदते ललितादेव्या शैवे वै सखिविच्चरम्
नभस्ये मासि या शुक्ला षष्ठी सा
चंदनाह्वया २९
तस्यां देवीं समभ्यर्च्य लभते तत्सलोकताम्
रोहिणी पातभौमैस्तु संयुता कपिला भवेत् ३०
तस्यां रविं समभ्यर्च्य व्रती नियमतत्परः लभते वांछितान्कामान्भास्करस्य प्रसादतः ३१
अन्नदानं जपो होमं पितृदेवर्षितर्पणम् सर्वमेवाक्षयं ज्ञेयं कृतं देवर्षिसत्तम ३२
कपिलां धेनुमभ्यर्च्य वस्त्रमाल्यानुलेपनैः प्रदद्याद्वेदविदुषे द्वादशात्मप्रतुष्टये ३३
अथेषुशुक्लषष्ठ्यां तु पूज्या कात्यायनी
द्विज
गंधाद्यैर्मंगलद्द्रव्यैर्नैवेद्यैर्विविधैस्तथा ३४
ततः क्षमाप्य देवेशीं प्रणिपत्य विसर्जयेत्

पूज्यात्र सैकती मूर्तिर्यद्वा द्विजसती मुदा ३५
वस्त्रालंकरणैर्भव्यैः कात्यायिन्याः
प्रतुष्टये
कन्या वरं प्राप्नुयाच्च वांछितं
पुत्रमंगना ३६
कात्यायिनीप्रसादाद्वै नात्र कार्या
विचारणा
कार्तिके शुक्लषष्ठ्यां तु षण्मुखेन
महात्मना ३७
देवसेना महाभागा लब्धा सर्वसुरार्पिता
अतस्तस्यां सुरश्रेष्ठां देवसेनां च
षण्मुखम् ३८
संपूज्य निखिलैरेव उपचारैर्मनोहरैः
प्राप्नुयादतुलां सिद्धिं मनोभीष्टां
द्विजोत्तम ३९
अत्रैव वह्निपूजोक्ता तां च सम्यक्समाचरेत्
विविधद्रव्यहोमैश्च वह्निपूजापुरःसरम् ४०
मार्गशीर्षे शुक्लषष्ठ्यां निहतस्तारकासुरः
स्कंदेन सत्कृतिः प्राप्ता ब्रह्माद्यैः परिकल्पिता ४१
ततोऽस्या पूजयेत्स्कंदं गंधपुष्पाक्षतैः फलैः

वस्त्रैराभूषणैश्चापि
नैवेद्यैर्विविधैस्तथा ४२
रविवारेण संयुक्ता तथा शतभिषान्विता
यदि चेत्सा समुद्दिष्टा चंपाह्वा
मुनिसत्तम ४३
तस्यां विश्वेश्वरोदेवो द्रष्टव्यः पापनाशनः
पूजनीयो वंदनीयः स्मर्तव्यः सौख्यमिच्छता ४४
स्नानदानादिकं चात्र सर्वमक्षय्यमुच्यते पौषमासे शुक्लषष्ठ्यां देवो दिनपतर्द्विज ४५
विष्णुरूपी जगत्त्राता प्रादुर्भूतः सनातनः ४६
स तस्मात्पूजनीयोऽस्या द्रव्यैर्गंधपुरस्कृतैः
नैवेद्यैर्वस्त्रभूषाद्यैः
सर्वसौख्यमभीप्सुभिः ४७
माघमासे सिता षष्ठी वरुणाह्वा स्मृता तु
सा
तस्यां वरुणमभ्यर्च्येद्विष्णुरूपं
सनातनम् ४८
रक्तैर्गंधांशुकैः पुष्पैर्नैवेद्यैर्धूपदीपकैः एएवमभ्यर्च्य विधिवद्यद्यच्चाभिलषेन्नरः ४९

तत्तच्च फलतो लब्ध्वा मोदते तत्प्रसादतः फाल्गुने शुक्लषष्ठ्यां तु देवं पशुपतिं
द्विज ५०
मृण्मयं विधिना कृत्त्वा पूजयेदुपचारकैः
संस्नाप्य शतरुद्रेण
पृथक्पंचामृतैर्जलैः ५१
गन्धैरालिप्य सुश्वेतैरक्षतैः श्वेतपुष्पकैः
बिल्वपत्रैश्च धत्तूरकुसुमैश्च फलैस्तथा ५२
सम्पूज्य नानानैवेद्यैर्नीराज्य
विधिवत्ततः
क्षमाप्य प्रणिपत्यैनं कैलासाय
विसर्जयेत् ५३
एवं कृत शिवार्चस्तु नरो नार्यथवा मुने ५४
इह भुक्त्वा वरान्भोगानन्ते शिवगतिं
लभेत् ५५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितषष्ठीव्रतनिरूपणं नाम पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ११५

षोडशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि सप्तम्यास्ते व्रतान्यहम्

यानि कृत्वा नरो भक्त्या सूर्यसायुज्यमाप्नुयात् १
चैत्रे तु शुक्लसप्तम्यां बहिः स्नानं
समाचरेत्
स्थंडिले गोमयालिप्ते
गौरमृत्तिकयास्तृते २
लिखित्वाष्टदलं पद्मं कर्णिकायां
विभाकरम्
विन्यसेत्पूर्वपत्रे तु देवौ द्वौ
कृतधातुकौ ३
आग्नेयं च न्यसेत्पत्रे गंधर्वो कृतकारकौ
दक्षिणे च न्यसेत्पत्रे तथैव
राक्षसद्वयम् ४
आकृतौ द्वौ न्यसेत्पत्रे नैरृते
मुनिसत्तम
काद्रवेयौ महानागौ पश्चिमे कृतचारकौ ५
वायव्य यातुधानौ द्वौ उत्तरे च ऋषिद्वयम्
एशान्ये विन्यसेत्पत्रे ग्रहमेको
द्विजोत्तम ६
तेषां संपूजनं कार्यं गंधमाल्यानुलेपनैः
दीपैर्धूपैः
सनैवेद्यैस्तांबूलक्रमुकादिभिः ७
एवं संपूज्य होमं तु घृतेनाष्टशतं चरेत्
सूर्यस्याष्टाष्ट चान्येषां
प्रदद्यादाहुतीः क्रमात् ८
नाममंत्रेण वेद्यां वा ततः पूर्णाहुतिं

ददेत्
दक्षिणा च ततो देया द्विजेभ्यः शक्तितो द्विज ९
एतत्कृत्वा विधानं तु
सर्वसौख्यमवाप्नुयात्
देहांते मण्डलं भानोर्भित्वा गच्छेत्परं
पदम् १०
वैशाखशुक्लसप्तम्यां जह्नुना जाह्नवी
स्वयम्
क्रोधात्पीता पुनस्त्यक्ता
कर्णरंध्रात्तु दक्षिणात् ११
तां तत्र पूजयेत्स्नात्वा प्रत्यूषे विमले जले
गंधपुष्पाक्षताद्यैश्च सर्वैरेवोपचारकैः १२
ततो घटसहस्रं तु देयं गंगाव्रते त्विदम् भक्त्या कृतं सप्तकुलं नयेत्स्वर्गमसंशयः १३
कमलव्रतमप्यत्र प्रोक्तं तद्विधिरुच्यते तिलमात्रं तु सौवर्णं विधाय कमलं शुभम् १४
वस्त्रयुग्मावृतं कृत्वा
गंधधूपादिनार्चयेत्
नमस्ते पद्महस्ताय नमस्ते विश्वधारिणे १५
दिवाकर नमस्तुभ्यं प्रभाकर नमोऽस्तु ते
इति संप्रार्थ्य देवेशं सूर्ये
चास्तमुपागते १६

सोदकुंभं तु तत्पद्मं कपिलां च द्विजेऽपयेत्
तद्दिने तूपवस्तव्यं भोक्तव्यं च परेऽहनि १७
संभोज्य ब्राह्मणान्भक्त्या व्रतसाकल्यमाप्नुयात्
निंबव्रतं च तत्रैव तद्विधानं शृणुष्व मे १८
निंबपत्रैः स्मृता पूजा भास्करस्य द्विजोत्तम
खखोल्कायेति मंत्रेण प्रणवाद्येन नारद १९
निबपत्रं ततोऽश्नीयाच्छयेद्भूमौ च
वाग्यतः
द्विजान्परेऽह्नि संभोज्य स्वयं भुंजीत
बंधुभिः २०
निंबपत्रव्रतं चैतत्कर्तॄणां
सर्वसौख्यदम्
सप्तमी शर्कराख्यैषा प्रोक्ता तच्चापि मे
शृणु २१
अमृतं पिबतो हस्तात्सूर्यस्यामृतबिंदवः
निष्पेतुर्भुवि चोत्पन्ना
शालिमुद्गयवेक्षवः २२
शर्करा च ततस्तस्मादिक्षुसारामृतोपमा इष्टा रवेरतः पुण्या शर्करा हव्यकव्ययोः २३
शर्करासप्तमी चैव वाजिमेधफलप्रदा

सर्वदुःखोपशमनी पुत्रसंततिवर्धिनी २४
अस्यांतु शर्करादानं शर्कराभोजनं तथा
कर्तव्यं हि प्रयत्नेन व्रतमेतद्र
विप्रियम् २५
यः कुर्यात्परया भक्त्या स वै
सद्गतिमाप्नुयात्
ज्येष्ठे तु शुक्लसप्तम्यां जात इंद्रो
रविः स्वयम् २६
तं संपूज्य विधानेन सोपवासो जितेंद्रियः
स्वर्गतिं लभते विप्र देवेंद्रस्य
प्रसादतः २७
आषाढशुक्लसप्तम्यां विवस्वान्नाम
भास्करः
जातस्तं तत्र संप्रार्च्य
गन्धपुष्पादिभिः पृथक् २८
लभते सूर्यसायुज्यं विप्रेंद्रात्र न
संशयः
श्रावणे शुक्लसप्तम्यामव्यंगाख्यं व्रतं
शुभम् २९
कार्पासं तु चतुर्हस्तं सार्द्धं वस्त्रं हि गोपतेः
पूजांते प्रीतये देयं व्रतमेतच्छुभावहम् ३०
यदि चेद्धस्तयुक्तेयं तदा स्यात्पापनाशिनी
अस्यां दानं जपो होमः सर्व चाक्षय्यतां

व्रतेत् ३१
भाद्रे तु
शुक्लसप्तम्याममुक्ताभरणव्रतम्
सोमस्य तु महेशस्य पूजनं चात्र कीर्तितम् ३२
गंगादिभिः षोडशभिरुपचारैः समर्चनम्
प्रार्थ्य प्रणम्य
विसृजेत्सर्वकामसमृद्धये ३३
फलसप्तमिका चेयं तद्विधानमुदीर्यते
नालिकेरं च वृंताकं नारंगं बीजपूरकम् ३४
कूष्मांडं बृहतीपूगमिति सप्त फलानि वै
महादेवस्य पुरतो विन्यस्यापरदोरकम् ३५
सप्ततन्तुकृतं सप्तग्रंथियुक्तं
द्विजोत्तम
संपूज्यपरया भक्त्या धारयेद्वामके करे ३६
स्त्री नरो दक्षिणे चैव यावद्वर्षं
समाप्यते
संभोज्य विप्रान्सप्तैव पायसेन विसृज्य
तान् ३७
स्वयं भुंजीत मतिमान् व्रतसंपूर्तिहेतवे फलानि तानि देयानि सप्तस्वपि द्विजेषु च ३८
एवं तु सप्त वर्षाणि कृत्वोपास्य यथाविधि सायुज्यं लभते विप्र महादेवस्य तद्व्रती ३९
आश्विने शुक्लपक्षे तु विज्ञेया

शुभसप्तमी
तस्यां कृतस्नानपूजो वाचयित्वा द्विजोत्तमान् ४०
आरभ्य कपिलां गां च संपूज्य
प्रार्थयेत्ततः
त्वामहं दद्मि कल्याणि प्रीयतामर्यमा
स्वयम् ४१
पालय त्वं जगत्कृत्स्नं यतोऽसि
धर्मसम्भवा
इत्युक्त्वा वदविदुषे दत्त्वा कृत्वा च
दक्षिणाम् ४२
नमस्कृत्य स्वयं विप्र
विसृजेत्प्राशयेत्स्वयम्
पंचगव्यं व्रतं चेत्थं विधाय श्वो
द्विजोत्तमान् ४३
भोजयित्वा स्वयं चाद्यात्तदन्नं
द्विजशेषितम्
कृतं ह्येतद्व्रतं विप्र सुभाष्यं
श्रद्धयान्वितः ४४
देवदेवप्रसादेन भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात्
अथ कार्तिकशुक्लायां शाकाख्यं
सप्तमीव्रतम् ४५
तस्यां तु सप्तशाकानिसस्वर्णकमलानि च
प्रदद्यात्सप्तविप्रेभ्यः शाकाहारस्ततः
स्वयम् ४६
द्वितीयेऽह्नि द्विजान्भोज्य दत्त्वा

तेभ्योऽन्नदक्षिणाम्
विसृज्य बंधुभिः सार्द्धं स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ४७
मार्गस्य सितसप्तम्यां मित्रव्रतमुदाहृतम् यद्विष्णोर्दक्षिणं नेत्रं तदेव कृतवानिह ४८
अदित्यां कश्यपाज्जज्ञे मित्रो नामा दिवाकरः
अतोऽस्या पूजनं तस्य यथोक्तविधिना द्विज ४९
कृत्वा द्विजान्भोजयित्वा सप्तैव मधुरादिना
सुवर्णदक्षिणां दत्वा विसृज्याश्नीत च स्वयम् ५०
कृत्वैतद्विधिना लोकं सूर्य्यस्य व्रजति
ध्रुवम्
ब्राह्मं तथा शूद्रः सत्कुले जन्म
चाप्नुयात् ५१
पौषस्य शुक्लसप्तम्यां व्रतं
चाभयसंज्ञितम्
उपोष्य भानुं त्रिःसन्ध्यं समभ्यर्च्य
धरास्थितः ५२
क्षीरसिक्तान्नसंबद्धं मोदकं प्रस्थसंमितम्
द्विजाय दत्वा

भोज्यान्यान्सप्ताष्टभ्यश्च दक्षिणाम् ५३
पृथिवीं वा सुवर्णं वा विसृज्याश्नीत च स्वयम्
अभयाख्भ्यं व्रतं त्वेतत्सर्वस्याभयदं
स्मृतम् ५४
मार्तंडाख्यं व्रतं नाम कथयंति द्विजाः
परे
एकमेवेति च प्रोक्तमेकदैवतया बुधैः ५५
माधे तु कृष्णसप्तम्यां व्रतं
सर्वाप्तिसंज्ञकम्
समुपोष्य दिने
तस्मिन्सम्पूज्यादित्त्यबिम्बकम् ५६
सौवर्णं गंधपुष्पाद्यैः कृत्वा रात्रौ च
जागरम्
परेऽह्नि विप्रान्सम्भोज्य पायसेन तु
सप्त वै ५७
दक्षिणां नालिकेराणि तेभ्यो दत्वा गुरुं
ततः
सौवर्णं तु रवेर्बिम्बं युक्तं
दक्षिणयान्यया ५८
समर्प्य च भृशं प्रार्थ्य
विसृज्याद्यात्स्वयं ततः
एतत्सर्वाप्तिदं नाम संप्रोक्तं
सार्वकामिकम् ५९
व्रतस्यास्यप्रभावेण द्वैतं सिध्येद्धि

सर्वथा
माघस्य शुक्लसप्तम्यामचलाख्यं व्रतं स्मृतम् ६०
त्रिलोचनजयंतीयं सर्वपापहरा स्मृता रथाख्या सप्तमी चेयं चक्रवर्तित्वदायिनी ६१
अस्यां समर्च्य सवितुः प्रतिमां तु हैमीं- हैमाश्वयुक्तरथगां तु ददेत्सहेभाम्
यो भावभक्तिसहितः स गतो हि लोकं-
शम्भोः स मोदत इहापि च भुक्तभोगः ६२
भास्करी सप्तमी चेयं कोटिभास्वद्ग्रहोपमा
अरुणोदयवेलायामस्यां स्नानं विधीयते ६३
अर्कस्य च बदर्याश्च सप्त सप्त दलानि वै
निधाय शिरसि स्नायात्सप्तजन्माघशांतये ६४
पुत्रप्रदं व्रतं चात्र प्राहादित्यः स्वयं प्रभुः
यो माघसितसप्तम्यां पूजयेन्मां विधानतः ६५
तस्याहं पुत्रतां यास्ये स्वांशेन भृशतोषितः
तस्माज्जितेंद्रियो भूत्वा समुपोष्य
दिवानिशम् ६६
पूजयेदपरे चाह्नि होमं कृत्वा
द्विजांस्ततः
दध्योदनेन पयसा पायसेन च भोजयेत् ६७
अनेन विधिना यस्तु कुरुते पुत्रसप्तमीः

लभते स तु सत्पुत्रं चिरायुषमनामयम् ६८
तपस्यशुक्लसप्तम्यां व्रतमर्कपुटं चरेत्
अर्कपत्रैर्यजेदर्कमर्कपत्राणि
चाश्नुयात् ६९
अर्कनाम जपेच्छश्वदित्थं चार्कपुटव्रतम्
धनदं पुत्रदं चैतत्सर्वपापप्रणाशनम् ७०
त्रिवर्गदमिति प्राहुः केचिदेतद्व्रतं द्विज
यज्ञव्रतं तथाप्यन्ये विधिवद्धोमकर्मणा ७१
सर्वासु सर्वमासेषु सप्तमीषु द्विजोत्तम भास्कराराधनं प्रोक्तं सर्वकामिकमित्यलम् ७२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितसप्तमीव्रतनिरूपणं नाम षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ११६

सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
शुक्लाष्टम्यां चैत्रमासे भवान्याः प्रोच्यते जनिः
प्रदिक्षणशतं कृत्वा कार्यो
यात्रामहोत्सवः १
दर्शनं जगदम्बायां सर्वानंदप्रदं नृणाम्
अत्रैवाशोककलिकाप्राशनं समुदाहृतम् २

अशोककलिकाश्चाष्टौ ये पिबंति पुनर्वसौ चैत्रे मासि सिताष्टम्यां न ते शोकमवाप्नुयुः ३
महाष्टमीति च प्रोक्ता देव्याः
पूजाविधानतः
वैशाखस्य सिताष्टम्यां समुपोष्यात्र
वारिणा ४
स्नात्वापराजितां देवीं
मांसीबालकवारिभिः
स्नापयित्वार्च्य गन्धाद्यैर्नैवेद्यं
शर्करामयम् ५
कुमारीर्भोजयेच्चापि नवम्यां पारणाग्रतः
ज्योतिर्मयविमानेन भ्राजमानो यथा रविः ६
लोकेषु विचरेद्विप्र देव्याश्चैव
प्रसादतः
कृष्णाष्टम्यां ज्येष्ठमासे पूजयित्वा
त्रिलोचनम् ७
शिवलोके वसेत्कल्पं सर्वदेवनमस्कृतः
ज्येष्ठशुक्लेतथाष्टम्यां यो देवीं
पूजयेन्नरः ८
स विमानेन चरति गन्धर्वाप्सरसां गणैः
शुक्लाष्टम्यां तथाऽषाढे ल स्नात्वा चैव
निशांबुना ९
तेनैव स्नापयेद्देवीं पूजयेच्च विधानतः
ततः शुद्धजलैः स्नाप्य
विलिपेत्सेंदुचंदनैः १०

नैवेद्यं शर्करोपेतं दत्वाऽचमनमर्पयेत् भोजयित्वा ततो विप्रान्दत्वा स्वर्णं च दक्षिणाम् ११
विसृज्य च ततः पश्चात्स्वयं भुंजीत वाग्यतः
एतद्व्रतं नरः कृत्वा देवीलोकमवाप्नुयात् १२
नभःशुक्ले तथाष्टम्यां देवीमिष्ट्वा विधानतः
क्षीरेण स्नापयित्वा च मिष्टान्नं विनिवेदयेत् १३
ततो द्विजान् भोजयित्वा परेऽह्नि स्वयमप्युत
भुक्त्वासमापयेदेतद्व्रतं संततिवर्धनम् १४
नभोमासे सिताष्टम्यां दशाफलमिति व्रतम् उपवासं तु संकल्प्य स्नात्वा कृत्वा च नैत्यिकम् १५
तुलस्याः कृष्णवर्णाया
दलैर्दशभिरर्चयेत्
कृष्णं विष्णुं तथाऽनन्तं गोविन्दं
गरुडध्वजम् १६
दामोदरं हृषीकेशं पद्मनाभं हरिं प्रभुम्
एतैश्च नामभिर्नित्यं कृष्णदेवं
समर्चयेत् १७
नमस्कारं ततः

कुर्यात्प्रदक्षिणसमन्वितम्
एवं दशदिनं कुर्याद्व्रतानामुत्तमं व्रतम् १८
आदौ मध्ये तथा चांते होमं
कुर्याद्विधानतः
कृष्णमंत्रेण जुहुयाच्चरुणाऽष्टोत्तरं
शतम् १९
होमांते विधिना सम्यगाचार्य्यं
पूजयेत्सुधीः
सौवर्णे ताम्रपात्रे वा मृण्मये
वेणुपात्रके २०
तुलसी दलं सुवर्णेन कारयित्वा सुलक्षणम्
हैमीं च प्रतिमां कृत्वा पूजयित्वा
विधानतः २१
निधाय प्रतिमां पात्रे ह्याचार्याय निवेदयेत्
दातव्या गौः सवत्सा च वस्त्रालंकारभूषिता २२
दशाहं कृष्णदेवाय पूरिका दश चार्पयेत् ताश्च दद्याद्विधिज्ञाय स्वयं वा
भक्षयेद्व्रती २३
शयनं च प्रदातव्यं यथाशक्ति द्विजोत्तम
दशमेऽह्नि ततो मूर्तिं सद्रव्यां
गुरवेऽपयेत् २४
व्रतांते दशविप्रेभ्यः प्रत्येकं दश पूरिकाः

दद्यादेव दशाब्दं तु कृत्वा व्रतमनुत्तमम् २५
उपोष्य विधिना भूयात्सर्वकामसमन्वितः अंते कृष्णस्य सायुज्यं लभते नात्र संशयः २६
कृष्णजन्माष्टमी चेयं स्मृता पापहरा नृणाम्
केवलेनोपवासेन तस्मिञ्जन्मदिने हरेः २७
सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र
संशयः
उपवासी तिलैः स्नातो नद्यादौ विमले जले २८
सुदेशे मंडपे कॢप्ते मंडलं रचयेत्सुधीः
तन्मध्ये कलशं स्थाप्य ताम्रजं वापि
मृण्मयम् २९
तस्योपरि न्यसेत्पात्रं ताम्रं तस्योपरि
स्थिताम्
हैमीं वस्त्रयुगाच्छन्नां कृष्णस्य
प्रतिमां शुभाम् ३०
पाद्याद्यैरुपचारैस्तु
पूजयेत्स्निग्धमानसः
देवकीं वसुदेवं च यशोदां नंदमेव च ३१
व्रजं गोपांस्तथा गोपीर्गाश्च दिक्षु
समर्चयेत्
तत आरार्तिकं कृत्वा क्षमाप्यानम्य
भक्तितः ३२
तिष्ठेत्तथैवार्द्धरात्रे पुनः

संस्नापयेद्धरिम्
पंचामृतैः शुद्धजलैर्गंधाद्यैः
पूजयेत्पुनः ३३
धान्याकं च यवानीं च शुंठीं खंडं च नारद
साज्यं रौप्ये धृतं पात्रे नैवेद्यं
विनिवेदयेत् ३४
पुनरारार्तिकं कृत्वा दशधा रूपधारिणम्
विचिंतयन्मृगांकाय दद्यादर्घ्यं
समुद्यते ३५
ततः क्षमाप्य देवेशं रात्रिखंडं नयेद्व्रती
पौराणिकैः स्तोत्रपाठैर्गीतवाद्यैरनेकधा ३६
ततः प्रभाते
विप्राग्र्यान्भोजयेन्मधुरान्नकैः दत्वा च दक्षिणां तेभ्यो विसृजेत्तुष्टमानसः ३७
ततस्तां प्रतिमां विष्णोः
स्वर्णधेनुधरान्विताम्
गुरवे दक्षिणां दत्वा विसृज्याश्नीत च
स्वयम् ३८
दारापत्यसुहृद्भृत्यैरेवं कृत्वा व्रतं नरः
साक्षाद्गोलोकमाप्नोति विमानवरमास्थितः ३९
नैतेन सदृशं चान्यद्व्रतमस्ति जगत्त्रये

कृतेन येन लभ्येत कोटघैघ्कादशकं फलम् ४०
शुक्लाष्टम्यां नमस्यस्य कुर्याद्रा
धाव्रतं नरः
पूर्ववद्राधिकां हैमीं कलशस्थां
प्रपूजयेत् ४१
मध्याह्ने पूजयित्वैनामेकभक्तं समाचरेत् शक्तो भक्तश्चोपवासं परेऽह्नि विधिना ततः ४२
सुवासिनीर्भोजयित्वा गुरवे प्रतिमार्पणम्
कृत्वा स्वयं च भुंजीत व्रतमेवं समापयेत् ४३
व्रतेनानेन विप्रर्षे कृतेन विधिना व्रती रहस्यं गोष्ठजं लब्ध्वा राधापरिकरे वसेत् ४४
दूर्वाष्टमीव्रतं चात्र कथितं तच्च मे शृणु
शुचौदेशे प्रजातायां दूर्वायां द्विज्जसत्तम ४५
स्थाप्य लिगं ततो गंधैः पुष्पैर्धूपैश्च
दीपकैः
नैवेद्यैरर्चयेद्भक्त्या
दध्यक्षतफलादिभिः ४६
अर्घ्यं प्रदद्यात्पूजांते मंत्राभ्यां सुसमाहितः
त्वं दूर्वेऽमृतजन्माऽसि

सुरासुरनमस्कृते ४७
सौभाग्यं संततिं देहि सर्वकार्यकरी भव यथा शाखा प्रशाखाभिर्विस्तृताऽसि महीतले ४८
तथा विस्तृतसंतानं देहि मेऽप्यजरामरम् ततः प्रदक्षिणीकृत्य विप्रान्संभोज्य
तत्र वै ४९
भुक्त्वा स्वयं गृहं गच्छेद्दत्वा
विप्रेषु दक्षिणाम्
फलानि च प्रशस्तानि मिष्टानि सुरभीणि च ५०
एवं पुण्या पापहरा नृणां दूर्वाष्टमी
द्विज
चतुर्णामपि वर्णानां स्त्रीजनानां
विशेषतः ५१
या न पूजयते दूर्वां नारी मोहाद्यथाविधि जन्मानि त्रीणि वैधव्यं लभते सा न संशयः ५२
यदा ज्येष्ठर्क्षसंयुक्ता
भवेच्चैवाष्टमी द्विज
ज्येष्ठा नाम्नी तु सा ज्ञेया पूजिता
पापनाशिनी ५३
अथैनां तु समारभ्य व्रतं षोडशवासरम्
महालक्ष्म्याः समुद्दिष्टं
सर्वसंपद्विवर्धनम् ५४
करिष्येऽह महालक्ष्मीव्रतं ते त्वत्परायणः

तदविघ्नेन मे यातु समाप्तिं
त्वत्प्रसादतः ५५
इत्युच्चार्य ततो बद्ध्वा दोरकं दक्षिणे
करे
षोडशग्रंथिसहितं गुणैः षोडशभिर्युतम् ५६
ततोऽन्वहं महालक्ष्मीं
गंधाद्यैरर्च्चयेद्व्रती
यावत्कृष्णाष्टमी तत्र चरेदुद्यापनं
सुधीः ५७
वस्त्रमंडपिकां कृत्वा सर्वतोभद्रमंडले
कलशं सुप्रतिष्ठाप्य
दीपमुद्द्योतयेत्ततः ५८
उत्तीर्य डोरकं वाहोः कुंभस्याधो
निवेदयेत्
चतस्रः प्रतिमाः कृत्वा
सौवर्णीस्तत्स्वरूपिणीः ५९
स्नपनं कारयेत्तासां जलैः पञ्चामृतैस्तथा
उपचारैः षोडशभिः पूजयित्वा विधानतः ६०
जागरस्तत्र कर्तव्यो
गीतवादित्रनिःस्वनैः
ततो निशीथे
संप्राप्तेऽभ्युदितेऽमृतदीधितौ ६१
दत्वार्घ्यं बंधनं द्रव्यैः
श्रीखंडाद्यैर्विधानतः
चंद्रमण्डलसंस्थायै महालक्ष्म्यै
प्रदापयेत् ६२

क्षीरोदार्णवसंभूत महालक्ष्मीसहोदर पीयूषधाम रोहिण्या सहितोऽघ्य गृहाण मे ६३ क्षीरोदार्णवसम्भूते कमले कमलालये विष्णुवक्षःस्थलस्थे मे सर्वकामप्रदा भव ६४
एकनाथे जगन्नाथे जमदग्निप्रियेऽव्यये रेणुके त्राहि मां देवि राममातः शिवं कुरु ६५
मंत्रैरेतैर्महालक्ष्मीं प्रार्थ्य श्रोत्रिययोषितम्
सम्यक्संपूज्य ताः सम्यग्गंधयावककज्जलैः ६६
संभोज्य जुहुयादग्नौ बिल्वपद्मकपायसैः तदलाभे घृतैर्विप्रगृहेभ्यः समिधस्तिलान् ६७
मृत्युंजयाय च परं सर्वरोगप्रशांतये चंदनं तालपत्रं च पुष्पमालां तथाऽक्षतान् ६८
दूर्वा कौसुम्भसूत्रं च युगं श्रीफलमेव वा
भक्ष्याणि च नवे शूर्पे प्रतिद्रव्यं तु षोडश ६९
समाच्छाद्यान्यशूर्पेण व्रती
दद्यात्समन्त्रकम्
क्षीरोदार्णवसंभूता लक्ष्मीश्चन्द्र
सहोदरा ७०

व्रतेनानेन संतुष्टा भवताद्विष्णुवल्लभा चतस्रः प्रतिमास्तास्तु श्रोत्रियेभ्यः
समर्पयेत् ७१
ततस्तु चतुरो विप्रान् षोडशापि सुवासिनीः
मिष्टान्नेनाशयित्वा तु विसृजेत्ताः
सदक्षिणाः ७२
समाप्तिनियमः पश्चाद्भुञ्जीतेष्टैः
समन्वितः
एतद्व्रतं महालक्ष्म्याः कृत्वा विप्र
विधानतः ७३
भुक्त्वेष्टानैहिकान्
कामांल्लक्ष्मीलोके वसेच्चिरम्
एषाऽशोकाष्टमी चोक्ता यस्यां पूर्णं
रमाव्रतम् ७४
अत्राशोकस्य पूजा स्यादेकभक्तं तथा स्मृतम्
कृत्वाऽशोकव्रतं नारी ह्यशोका शोकजन्मनि ७५
यत्र कुत्रापि संजाता नात्र कार्या विचारणा
आश्विने शुक्लपक्षे तु प्रोक्ता विप्र
महाष्टमी ७६
तत्र दुर्गार्चनं प्रोक्तं
सर्वैरप्युपचारकैः
उपवासं चैकभक्तं महाष्टम्यां विधाय तु ७७
सर्वतो विभवं प्राप्य म्दते देववच्चिरम्

ऊर्ज्जे कृष्णादिकेऽष्टम्यां करकाख्यं व्रतं स्मृतम् ७८
तत्रोमासहितः शंभुः पूजनीयः प्रयत्नतः चंद्रोदयेऽघदानं च विधेयं व्रतिभिः सदा ७९
पुत्रं सर्वगुणोपेतमिच्छद्भिर्विविधं सुखम्
गोपाष्टमीति संप्रोक्ता कार्तिके धवले
दले ८०
तत्रकुर्याद्गवां पूजां गोग्रासं
गोप्रदक्षिणाम्
गवानुगमनं दानं वांछन्सर्वाश्च संपदः ८१
कृष्णाष्टम्यां मार्गशीर्षे मिथुनं
दर्भनिर्मितम्
अनघां चानघं तत्र बहुपुत्रसमन्वितम् ८२
स्थापयित्वा शुभे देशे गोमयेनोपलेपिते
पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैरुपचारैःपृथग्विधैः ८३
संभोज्य द्विजदांपत्यं
विसृजेल्लब्धदक्षिणम्
व्रतमेतन्नरः कृत्वा नारी वा
विधिपूर्वकम् ८४
पुत्रं सल्लक्षणोपेतं लभते नात्र संशयः ८५
मार्गशीर्षसिताष्टम्यां कालभैरवसन्निधौ उपोष्य जागरं कृत्वा महापापैः प्रमुच्यते

८६
यत्किंचिदशुभं कर्म कृतं मानुषजन्मनि तत्सर्वं विलयं याति कालभैरवदर्शनात् ८७
अथ पौषसिताष्टम्यां
श्राद्धमष्टकसंज्ञितम्
पितॄणां तृप्तिदं वर्षं
कुलसन्ततिवर्द्धनम् ८८
शुक्लाष्टम्यां तु पौषस्य शिवं सम्पूज्य
भक्तितः
भुक्तिमुक्तिमवाप्नोति भक्तिमेकां
समाचरत् ८९
कृष्णाष्टम्यां तु माघस्य भद्रकालद्यं
समर्चयेत्
भक्तितो वैरिवृन्दघ्नीं
सर्वकामप्रदायिनीम् ९०
माघमासे सिताष्टम्यां भीष्मं
संतर्पयेद्द्विज
संततिं
त्वव्यवच्छिन्नामिच्छंश्चाप्यपराजयम् ९१
फाल्गुने त्वसिताष्टम्यां भीमां देवीं
समर्चयेत्
तत्र व्रतपरो विप्र सर्वकामसमृद्धये ९२
शुक्लाष्टम्यां फाल्गुनस्य शिवं चापि
शिवां द्विज
गंधाद्यैःसम्यगभ्यर्च्य सर्वसिद्धीश्वरो
भवेत् ९३

फाल्गुनापरपक्षे तु शीतलामष्टमीदिने
पूजयेत्सर्वपक्वान्नैः सप्तम्यां
विधिवत्कृतैः ९४
शीतले त्वं जगन्माता शीतले त्वं जगत्पिता
शीतले त्वं जगद्धात्री शीतलायै नमोनमः ९५
वन्देऽह शीतलां देवीं रासभस्थां
दिगंबराम्
मार्जनीकलशोपेतां विस्फोटकविनाशिनीम् ९६
शीतले शीतले चेत्थं ये जपंति जले स्थिताः
तेषां तु शीतला देवी
स्याद्विस्फोटकशांतिदा ९७
इत्येवं शीतलामन्त्रैर्यः समर्चयते द्विज
तस्य वर्षं भवेच्छांतिः शीतलायाः
प्रसादतः ९८
सर्वमासोभये पक्षे विधिवच्चाष्टमीदिने
शिवां वापि शिवं प्रार्च्य लभते वांछितं
फलम् ९९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थिताष्टमीव्रतकथनं नाम सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ११७

अष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
अथ वक्ष्यामि विप्रेंद्र नवम्यास्ते व्रतानि वै

यानि कृत्वा नरा लोके लभंते वांछितं फलम् १
चैत्रस्य शुक्लपक्षे तु श्रीरामनवमीव्रतम्
तत्रोपवासं विधिवच्छक्तो भक्तः समाचरेत् २
अशक्तश्चैकभक्तं वै मध्याह्नोत्सवतः परम् विप्रान्संभोज्य मिष्टानैरामप्रीतिं समाचरेत् ३
गोभूतिलहिरण्याद्यैर्वस्त्रालंकरणैस्तथा
एवं यः कुरुते भक्त्या श्रीरामनवमीव्रतम् ४
विधूय चेहपापानि व्रजेद्विष्णोः परं पदम् उक्तं मातृव्रतं चात्र भैरवेण समन्विताः ५
स्रग्गंधवस्त्रनैवेद्यैश्चतुः षष्टिस्तु योगिनीः
अत्रैव भद्रकाली तु योगिनीनां महाबला ६
ब्राह्मणश्रेष्ठ
सर्वासामाधिपत्येऽभिषेचिता
तस्मात्तां पूजयेच्चात्र सोपवासो
जितेंद्रियः ७
राधे नवम्यां दलयोश्चंडिकां यस्तु
पूजयेत्
विधिना च विमानेन दैवतैः सह मोदते ८

ज्येष्ठशुक्लनवम्यां तु सोपवासो नरोत्तमः उमां संपूज्य
विधिवत्कुमारीर्भोजयेद्द्विजान् ९ स्वभक्त्या दक्षिणां दत्वा शाल्यन्नं पयसाऽश्नुयात्
उमाव्रतमिदं विप्र यः कुर्याद्विधिवन्नरः १०
स भुक्त्वेह वरान्भोगानंते स्वर्गगतिं लभेत्
आषाढे मासि विप्रेन्द्र यः
कुर्यात्पक्षयोर्द्विज ११
चैंद्रीं समभ्यर्च्येदैरावतगतां
सिताम्
स भवेद्देवलोके तु भोगभाग्देवयानगः १२
श्रावणे मासि विप्रेन्द्र यः कुर्यान्नक्तभोजनम्
पक्षयोरुपवासं वा कौमारीं चंडिकां यजेत् १३
एवं पापहरां गंधैः पुष्पैर्धूपैश्च दीपकैः
नेवेद्यैर्विविधैश्चैव कुमारीभोजनैस्तथा १४
एवं यः कुरुते भक्त्या कौमारीव्रतमुत्तमम्
स विमानेनगच्छेद्वै देवीलोकं सनातनम् १५ भाद्रे तु नवमी शुक्ला नंदाह्वा

परिकीर्तिता
तस्यां यःपूजयेद्दुर्गां विधिवच्चोपचारकैः १६
सोऽश्वमेधफलं लब्ध्वा विष्णुलोके महीयते आश्विने शुक्लनवमी महापूर्वा प्रकीर्तिता १७
अपराह्ने शमीपूजा कार्याऽस्या प्राग्दिशि द्विज
ततो निशायां प्राग्यामे खड्गं धनुरिषून्
गदाम् १८
शूलं शक्तिं च परशुं छुरिकां चर्म खेटकम्
छत्रं ध्वजं गजं चाश्वं गोवृषं पुस्तकं
तुलाम् १९
दंडं पाशं चक्रशंखौ गंधाद्यैरुपचारकैः संपूज्यमहिषं तत्र भद्रकाल्यै समालभेत् २०
एवं बलि विधायाथ भुक्त्वा पक्वान्नमेव च
द्विजेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा व्रतं तत्र समापयेत् २१
एवं यः पूजयेद्दुर्गां नॄणां
दुर्गतिनाशिनीम्
इह भुक्त्वा वरान्भोगानंते
स्वर्गतिमाप्नुयात् २२
कार्तिके शुक्लनवमी याऽक्षया सा प्रकीर्तिता
तस्यामश्वत्थमूले वै तर्प्पणं

सम्यगाचरेत् २३
देवानां च ऋषीणां च पितॄणां चापि नारद
स्वशाखोक्तैस्तथा मंत्रैः
सूर्यायार्घ्यं ततोऽपयेत् २४
ततो द्विजान्भोजयित्वा मिष्टान्नेन
मुनीश्वर
स्वयं भुक्त्वा च विहरेद्द्विजेभ्यो
दत्तदक्षिणः २५
एवं यः कुरुते भक्त्या जपदानं द्विजार्चनम्
होमं च सर्वमक्षय्यं भवेदिति विधेर्वचः २६
मार्गे तु शुक्लनवमी नंदिनी परिकीर्तिता तस्यामुपोषितो यस्तु जगदंबां प्रपूजयेत् २७आ
गंधाद्यैः सोऽश्वमेधस्य फलभाङ्नात्र संशयः
पौषे शुक्लनवम्यां तु महामायां
प्रपूजयेत् २८
एकभक्तपरो विप्र वाजपेयफलाप्तये
माघमासे तु या शुक्ला नवमी लोकपूजिता २९
महानंदेति सा प्रोक्ता सदानंदकरी नृणाम् तस्यां स्नानं तथा दानं जपो होम उपोषणम् ३०
सर्वमक्षयतां याति नात्र कार्या विचारणा फाल्गुनामलपक्षस्य नवमी या द्विजोत्तम ३१

आनंदा सा महापुण्या सर्वपापहरा स्मृता
सोपवासोऽचयेत्तत्र यस्त्वानंदां
द्बिजोत्तम ३२
स लभेद्वांछितान्कामान्सत्यं सत्यं
मयोदितम् ३३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितनवमीव्रतकथनं नामाष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ११८

एकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
अथ तेऽह प्रवक्ष्यामि दशम्या वै व्रतानि च यानि कृत्वा नरो भक्त्या धर्मराजप्रियो भवेत् १
चैत्र शुक्लदशम्यां तु धर्मराजं
प्रपूजयेत्
तत्कालसंभवैः पुष्पैः
फलैर्गंधादिभिस्तथा २
सोपवासो वैकभक्तो भोजयित्वा
द्विजोत्तमान्
चतुर्द्दश ततस्तेभ्यः शक्त्या दद्याच्च
दक्षिणाम् ३
एवं यः कुरुते विप्र धर्मराजप्रपूजनम्
स धर्मस्याज्ञयागच्छेद्देवैः
साधर्म्यमच्युतः ४

दशम्यां माधवे शुक्ले विष्णुमभ्यर्च्य मानवः
गंधाद्यैरुपचारैश्च श्वेतपुष्पैः
सुगंधिभिः ५
शतं प्रदक्षिणाः कृत्वा विप्रान्संभोज्य
यत्नतः
लभते वैष्णवं लोकं नात्र कार्या विचारणा ६
ज्येष्ठे शुक्लदशम्यां तु जाह्नवी सरितां
वरा
समायाता धरां स्वर्गात्तस्मात्सा पुण्यदा
स्मृता ७
ज्येष्ठः शुक्लदलं हस्तो बुधश्च दशमी तिथिः
गरानन्दव्यतीपाताः कन्येंदुवृषभास्कराः ८
दशयोगः समाख्यातो महापुण्यतमो द्विज हरते दश पापानि तस्माद्दशहरः स्मृतः ९ अस्यां यो जाह्नवीं प्राप्य स्नाति संप्रीतमानसः
विधिना जाह्नवीतोये स याति हरिमन्दिरम् १०
आषाढशुक्लदशमी पुण्या मन्वादिकैः स्मृता तस्यां स्नानं जपो दानं होमो वा स्वर्गतिप्रदाः ११
श्रावणे शुक्लदशमी सर्वाशापरिपूर्तिदा अस्यां शिवार्चनं शस्तं

गन्धाद्यैरुपचारकैः १२
तत्रोपवासो नक्तं वा द्विजानां भोजनं जपः
हेम्नो दानं च धेन्वादेः
सर्वपापप्रणाशनम् १३
अथो नभस्यशुक्लायां दशम्यां द्विजसत्तम व्रतं दशावताराख्यं तत्र स्नानं जलाशये १४
कृत्वा संध्यादिनियमं देवर्षिपितृतर्पणम्
ततो दशावताराणि समभ्यर्चेत्समाहितः १५ मत्स्यं कूर्म वराहं च नरसिंहं त्रिविक्रमम्
रामं रामं च कृष्णं च बौद्धं कल्किनमेव च १६
दशमूर्तीस्तु सौवर्णीः पूजयित्वा विधानतः दशभ्यो विप्रवर्येभ्यो दद्यात्सत्कृत्य
नारद १७
उपवासं चैकभक्तं कृत्वा संभोज्य वाडवान्
विसृज्य पश्चाद्भुंजीत स्वयं स्वेष्टैः
समाहितः १८
भक्त्या कृत्वा व्रतं त्वेतद्भुक्त्वा
भोगानिहोत्तमान्
विमानेन व्रजेदंते विष्णुलोकं सनातनम् १९
आश्विने शुक्लदशमी विजया सा प्रकीर्तिता
चतुर्गोमयपिंडानि प्रातर्न्यस्य
गृहांगणे २०

चक्रवालस्वरूपेण तन्मध्ये रामलक्ष्मणौ
तथा भरतशत्रुघ्नौ पूजयेच्चतुरोऽपि हि २१
सपिधानासु पात्रीषु गोमयीषु चतसृषु
क्लिन्नं धान्यं सरौप्यं तु धृत्वा
धौतांशुकावृतम् २२
पितृमातृभ्रातृपुत्रजायाभृत्यसमन्वितम्संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्नैवेद्यैश्च
विधानतः २३
नमस्कृत्याथ भुंजीत द्विजान्संभोज्य
पूजितान्
एवं कृत्वा विधानं तु नरो वर्षे
सुखान्वितः २४
धनधान्यसमृद्धश्च निश्चितं जायते द्विज
अथापराह्णसमये नवम्यां संनिमंत्रिताम् २५
पूर्वदिक्षु शमीं विप्र गत्वा तन्मूलजां
मृदम्
गृहीत्वा स्वगृहं प्राप्य
गीतवादित्रनिःस्वनैः २६
संपूज्य तां विधानेन सज्जीकृत्य स्वकं
बलम्
निर्गत्य पूर्वद्वारेण
ग्रामाद्वहिरनाकुलः २७
ततः शत्रुप्रतिकृतिं निर्मितां
पत्रकादिभिः
मनसा कल्पितां वापि स्वर्णपुंखशरेण वै २८
विध्येदिति भृशं प्रीतं

प्राप्नुयात्स्वगृहं निशि
एवं कृतविधिर्वापि गच्छेद्वा
शत्रुनिग्रहे २९
एषैवं दशमीविप्र विधिनाऽचरिता सदा
धनं जयं सुतान् गाश्च गजाश्वं
वाप्यजाविकम् ३०
दद्यादिह शरीरांते स्वर्गतिं चापि नारद दशम्यां कार्तिके शुक्ले सार्वभौमव्रतं चरेत्३१
कृतोपवासो वैकाशी निशीथेऽपूपकादिभिः
दशदिक्षु बलि दद्याद् गृहाद्वापि
पुराद्बहिः ३२
मंडलेऽष्टदले कॢप्ते गोविड्लिप्तधरातले
मन्त्रैरेभिर्द्विजश्रेष्ठ
गणेशादिकृतार्चनः ३३
यो मे पूर्वगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा तमिंद्रो देवराजोऽद्य नाशयत्वखिलेष्टदः ३४
यो मे वह्निगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा तेजोराजोऽथ वह्निस्तं नाशयत्वलिखेष्टदः ३५
यो मे दक्षगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा तं यमः प्रेतराजो वै नाशयत्वखिलेष्टदः ३६ यो मे नैरृतिगः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा रक्षोराजो नैरृतिस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ३७

यो मे पश्चिमगः पाप्मा पाकेनेहकर्मणा यादःपतिस्तं वरुणो नाशयत्वखिलेष्टदः ३८ यो मे वायुगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा वायुस्तं मरुतां राजो नाशयत्वखिलेष्टदः ३९
यो मे सौम्यगतं पाप्मा पापकेनेह कर्मणा
सोमस्तमृक्षयक्षेशो नाशयत्वखिलेष्टदः ४०
यो म ईशगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा
ईशानो भूतनाथस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ४१
यो मे ऊर्द्ध्वगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा
ब्रह्मा प्रजापतीशस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः
४२
यो मेऽधसंस्थितः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा
अनंतो नागराजस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ४३
इत्येवं दिक्षु दशसु बलि दत्वा समाहितः
क्षेत्रपालाय तद्बाह्ये
क्षिपेद्बलिमतंद्रितः ४४
एवं कृतविधिः शेषं निशायां निनयेत्सुधीः गीतैःसुमंगलप्रायैः स्तवपाठैर्जपादिभिः ४५
प्रातः स्नात्वा समभ्यर्च्य लोकपालान् द्विजोत्तमान्
द्वादशाभ्यर्च्य संभोज्य शक्तितो दक्षिणां ददेत् ४६
इत्थं कृत्वा व्रतं विप्र

भोगान्भुक्तैहिकाञ्छुभान्
युगं स्वर्गसुखं भुक्त्वा सार्वभौमो नृपो भवेत् ४७
मार्गशुक्लदशम्यां तु चरेदारोग्यकं
व्रतम्
गंधाद्यैरर्चयेद्विप्रान् दश
तच्चरणोदकम् ४८
पीत्वाऽथ दक्षिणां दत्वा विसृजेदेकभोजनः
एतत्कृत्वा व्रतं विप्र ह्यारोग्यं
प्राप्य भूतले ४९
धर्मराजप्रसादेन मोदते दिवि देववत्
पौषे दशम्यां शुक्लायां विश्वेदेवान्
समर्चयेत् ५०
क्रतुं दक्षं वसून्सत्यं कालं कामं मुनिं गुरुम्
विप्रं रामं च दशधा केशवस्तान्समास्थितः ५१
स्वापयित्वा दर्भमयानासनेषु च संस्थितान् गंधैर्धूपैस्तथा दीपैर्नैवैद्यैश्चापि नारद ५२
प्रत्येकं दक्षिणां दत्वा प्रणिपत्य
विसर्जयेत्
दक्षिणां तां द्विजाग्र्येभ्यो गुरवे वा
समर्पयेत् ५३
एवं कृतविधिश्चैकभक्तो भोगी व्रती भवेत् लोकद्वयस्य विप्रर्षे नात्र कार्या

विचारणा ५४
माघशुक्लदशम्यां तु सोपवासो जितेंद्रियः
देवानंगिरसो नाम दश सम्यक्समर्चयेत् ५५
कृत्वा स्वर्णमयान्विप्र
गंधाद्यैरुपचारकैः
आत्मा ह्यायुर्मनो दक्षो मदः प्राणस्तथैव च ५६
वर्हिष्मांश्च गविष्ठश्च दत्तः सत्यश्च
ते दश
दश विप्रान्भोजयित्वा मधुरान्नेन नारद ५७
मूर्तीस्तेभ्यः प्रदद्यात्ताः स्वर्गलोकाप्तये क्रमात् अंत्यशुक्लदशम्यां तु चतुर्दश यमान्यजेत् ५८
यमश्च धर्मराजश्च मृत्युश्चैवांतकस्तथा वैवस्वतश्च कालश्च सर्वभूतक्षयस्तथा ५९ औदुम्बरश्च दध्नश्च द्वौ नीलपरमेष्ठिनौ वृकोदरश्च चित्रश्च चित्रगुप्तश्चतुर्दश ६०
गन्धाद्यैरुपचारैश्च समभ्यर्च्याथ तर्पयेत्
तिलांबुमिश्रांजलिभिर्दर्भैः
प्रत्येकशस्त्रिभिः ६१
ततश्च दद्यात्सूर्यार्घं ताम्रपात्रेण
नारद
रक्तचंदन मिश्रतिलाक्षतयवांबुभिः ६२

एहि सूर्यसहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते गृहाणार्घ्यं मया दत्तं भक्त्या मामनुकंपय ६३
इति मंत्रेण दत्वाऽघ्य विप्रान्भोज्य
चतुर्द्दश
रौप्यां सुदक्षिणां दत्वा विसृज्याश्नीत
च स्वयम् ६४
एवं कृतविधिर्विप्र धर्मराजप्रसादतः
मुक्त्वा भोगांश्च
पुत्रार्थानैहिकान्देवदुर्लभान् ६५
विमानवरमास्थाय देहांते विष्णुलोकभाक् ६६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितदशमीव्रतनिरूपणं नामैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ११९

विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
एकादश्यां तु दलयोर्निराहारः समाहितः नानापुष्पैर्मुने कृत्वा विचित्रं मण्डपं शुभम् १
स्नात्वा सम्यग्विधानेन सोपवासो जितेंद्रियः
संपूज्य विधिवद्विष्णुं श्रद्धया सुसमाहितः २०
उपचारैर्बहुविधैर्जपैर्होमैः

प्रदक्षिणैः
स्तोत्रपाठैर्बहुविधैर्गीतवाद्यैर्मनोहरैः ३
दंडवत्प्रणिपातैश्च जयशब्दैर्मनोहरैः
रात्रौ जागरणं कृत्वा याति विष्णोः परं
पदम् ४
चैत्रस्य शुक्लैकादश्यां सोपवासो
नरोत्तमः
कृत्वा च
नियमान्सर्वान्वक्ष्यमाणान्दिनत्रये ५
द्वादश्यामर्चयेद्भक्त्या वासुदेवं
सनातनम्
उपचारैः षोडशभिस्ततः संभोज्य बांधवान् ६
दत्वा च दक्षिणां तेभ्यो विसृज्याश्नीत च
स्वयम्
इयं तु कामदा नाम सर्वपातकनाशिनी ७
भुक्तिमुक्तिप्रदा विप्र भक्त्या
सम्यगुपोषिता
वैशाखकृष्णैकादश्यां समुपोष्य विधानतः ८
वरूथिनीं परदिने पूजयेन्मधुसूदनम्
स्वर्णान्नकन्याधेनूनां दानमत्र
प्रशस्यते ९
वरूथिनीव्रतं कृत्वा नरो नियमतत्परः सर्वपापविनिर्मुक्तो वैष्णवं लभते पदम् १०
वैशाखशुक्लैकादश्यां समुपोष्य च मोहिनीम्

स्नात्वा परेऽह्नि संपूज्य गंधाद्यैः पुरुषोत्तमम् ११
संभोज्य विप्रान्मुच्येत पातकेभ्यो न
संशयः
ज्येष्ठस्य कृष्णैकादश्यां समुपोष्य परां
नृप १२
द्वादश्यां नैत्यिकं कृत्वा समभ्यर्च्य
त्रिविक्रमम्
ततो द्विजाग्र्यान्संभोज्य दत्वा
तेभ्यश्च दक्षिणाम् १३
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं
व्रजेन्नरः
ज्येष्ठस्य शुक्लैकादश्यां निर्जलां
समुपोष्य तु १४
उदयादुदयं यावद्भास्करस्य द्विजोत्तम
प्रभाते कृतनित्यस्तु
द्वादश्यामुपचारकैः १५
हृषीकेशं समभ्यर्च्य विप्रान् संभोज्य
भक्तितः
चतुर्विंशैकादशीनां फलं
यत्तत्समाप्नुयात् १६
आषाढकृष्णैकादश्यां योगिनीं समुपोष्य वै
नारायणं समभ्यर्च्य द्वादश्यां
कृतनित्यकः १७
ततः संभोज्य विप्राग्र्यान्दत्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम्

सर्वदानफलं प्राप्य मोदते विष्णुमन्दिरे १८
आषाढशुक्लैकादश्यां यद्विधानं शृणुष्व तत्
उपोष्य तस्मिन् दिवसे विधिवन्मंडपे शुभे १९
स्थापयेत्प्रतिमां विष्णोः शंखचक्रगदांबुजैः लसच्चतुर्भुजामग्र्यां कांचनीं वाथ राजतीम् २०
पीतांबरधरां शुभ्रे पर्य्यंके स्वास्तृते
द्विज
ततः पंचामृतैः स्नाप्य मन्त्रैः
शुद्धजलेन च २१
पौरुषेणैव सूक्तेन ह्युपचारान्
प्रकल्पयेत्
नीराजनांतान् पाद्यादींस्ततः
संप्रार्थयेद्धरिम् २२
सुप्ते त्वयि जगन्नाथ जगत्सुप्तं
भवेदिदम्
विबुद्धे त्वयि बुद्धं च जगत्सर्वं
चराचरम् २३
इति संप्रार्थ्य देवाग्रे
चातुर्मास्यप्रचोदितान्
नियमांस्तु यथाशक्ति
गृह्णीयाद्भक्तिमान्नरः २४

ततः प्रभाते द्वादश्यां समर्चेच्छेषशायिनम्
उपचारैः षोडशभिस्ततः संभोज्य वाडवान् २५
प्रतोष्य दक्षिणाभिश्च स्वयं भुञ्जीत
वाग्यतः
ततः प्रभृति विप्रेंद्र गन्धाद्यैः
प्रत्यहं यजेत् २६
कृत्वैवं विधिना विप्र देवस्य शयनीव्रतम्
भुक्तिमुक्तियुतो मर्त्यो भवेद्विष्णोः
प्रसादतः २७
श्रावणे कृष्णपक्षे तु एकादश्यां
द्विजोत्तम
कामिकां समुपोष्यैव नियमेन नरोत्तम २८
द्वादश्यां कृतनित्यस्तु श्रीधरं पूजयेद्धरिम्
उपचारैः षोडशभिस्ततः संभोज्य वै द्विजान् २९
दत्वा च दक्षिणां तेभ्यो विसृज्याश्नीत बांधवैः
एवं यः कुरुते विप्रकामिकाव्रतमुत्तमम् ३०
स सर्वकामाँ ल्लब्ध्वेह याति विष्णोः परं पदम्
एकादश्यां नभःशुक्ले पवित्रां समुपोष्य वै ३१
द्वादश्यां नियतो भूत्वा पूजयेच्च

जनार्दनम्
उपचारैः षोडशभिस्ततःसंभोज्य वाडवान् ३२
दत्वा च दक्षिणां तेभ्यः पुत्रं
प्राप्येह सद्गुणम्
याति विष्णोः पदं
साक्षात्सर्वदेवनमस्कृतः ३३
नभस्यकृष्णैकादश्यामजाख्यां समुपोष्य वै
अर्चेदुपेंद्रं द्वादश्यामुपचारैः
पृथग्विधैः ३४
विप्रान्संभोज्य
मिष्टान्नैर्विसृजेत्प्राप्तदक्षिणान्
एवं कृतव्रतो विप्र भक्त्याऽजायाः
समाहितः ३५
भुक्त्वेह भोगानखिलान्यात्यंते वैष्णवं
क्षयम्
नभस्यशुक्लैकादश्यां पद्माख्यां
समुपोष्य वै ३६
कृत्वा नित्यार्चनं तत्र कटिदानमथाचरेत्
पूर्वं संस्थापितायास्तु प्रतिमाया
द्विजोत्तम ३७
समुत्सवविधानेन नीत्वा तां सलिलाशये
कृतांबुस्पर्शनां तत्र संप्रपूज्य
विधानतः ३८
आनीय मण्डपे तस्मिन् वामपार्श्वेन शाययेत्
ततः प्रभाप्ते द्वादश्यां

गन्धाद्यैरर्च्य वामनम् ३९
संभोज्य वाडवान्दत्वा दक्षिणां च विसर्जयेत्
एवं यः कुरुते विप्र पद्माव्रतमनुत्तमम् ४०
भुक्तिं प्राप्येहं मुक्तिं तु लभतेंऽते प्रपंचतः
इषस्यः कृष्णैकादश्यामिंदिरां समुपोष्य वै ४१
शालग्रामशिलाग्रे तु मध्याह्ने
श्राद्धमाचरेत्
विष्णोः प्रीतिकरं विप्र ततः
प्रातर्हरेर्दिने ४२
पद्मनाभं समभ्यर्च्य
भूदेवान्भोजयेत्सुधीः
विसृज्य दक्षिणां दत्वा तांस्ततोऽश्नीत च
स्वयम् ४३
एवं कृतव्रतो मर्त्यॐ भुक्त्वा
भोगानिहेप्सितान्
पितॄणां कोटिमुद्धृत्य यात्यंते वैष्णवं
गृहम् ४४
एकादश्यामिषे शुक्ले विप्र
पाशांकुशाह्वयाम्
उपोष्य विधिवद्विष्णोर्दिने विष्णुं
समर्चयेत् ४५
ततः संभोज्य विप्राग्र्यान्दत्वा

तेभ्यश्च दक्षिणाम्
भक्त्या प्रणम्य विसृजेदश्नीयाच्च स्वयं ततः ४६
एवं यः कुरुते भक्त्या नरः
पाशांकुशाव्रतम्
स भुक्त्वेह वरान्भोगान्याति विष्णोः
सलोकताम् ४७
कार्तिके कृष्णपक्षे तु एकादश्यां
द्विजोत्तम
रमामुपोष्य विधिवद्द्वादश्यां
प्रातरर्चयेत् ४८
केशवं केशिहंतारं देवदेवं सनातनम्
भोजयेच्च ततो
विप्रान्विसृजेल्लब्धदक्षिणान् ४९
एवं कृतव्रतो विप्र भोगान्भुक्त्वेह
वांछितान्
व्योमयानेन सांनिध्यं लभते च रमापतेः ५०
ऊर्जस्य शुक्लैकादश्यां समुपोष्य
प्रबोधिनीम्
केशवं बोधयेद्रात्रौ सुप्तं
गीतादिमंगलैः ५१
ऋग्यजुःसाममंत्रैश्च
वाद्यैर्नानाविधैरपि
द्राक्षेक्षुदाडिमैश्चान्यैः
रंभाशृंगाटकादिभिः ५२
समर्पणैस्ततो रात्र्यां व्यतीतायां

परेऽहनि
स्नात्वा नित्यक्रियांकृत्वा गदादामोदरं
यजेत् ५३
उपचारैः षोडशभिः पौरुषेणापि सूक्ततः
संभोज्य विप्रान्विसृजेद्दक्षिणाभिः
प्रतोषितान् ५४
ततस्तां प्रतिमां हैमीं सधेनुं गुरवेऽपयेत्
एवं यः कुरुते भक्त्या बोधिनीव्रतमादृतः ५५
स भुक्त्वेह वरान्भोगान्वैष्णवं लभते पदम्
मार्गस्य शुक्लैकादश्यामुत्पन्नां समुपोष्य वै ५६
द्वादश्यां
कृष्णमभ्यर्चेद्गंधाद्यैरुपचारकैः
ततः संभोज्य विप्राग्र्यान्दत्वा
तेभ्यश्चदक्षिणाम् ५७
विसृज्य पश्चाद्भुंजीत स्वयमिष्टैः समाहितः
एवं यो भक्तिभावेन उत्पन्नाव्रतमाचरेत् ५८
स विमानं समारुह्य यात्यंते वैष्णवं पदम् मार्गस्य शुक्लैकादश्यां मोक्षाख्यां समुपोष्य वै ५९
द्वादश्यां प्रातरभ्यर्च्य ह्यनंतं

विश्वरूपकम्
सर्वैरैवोपचारैस्तु विप्रान्संभोजयेद्द्विजः ६०
विसृज्य दक्षिणां दत्वा स्वयं भुंञ्जीत
बांधवैः
एवं कृत्वा व्रतं विप्र भुक्त्वा
भोगानिहेप्सितान् ६१
दश पूर्वान्दश परान्समुद्धृत्य व्रजेद्धरिम्
पोषस्य कृष्णैकादश्यां सफलां समुपोष्य वै
द्वादश्यामच्युतं प्रार्च्य
सर्वैरेवोपचारकैः ६२
संभोज्य
विप्रान्मधुरैर्विसृजेल्लब्धदक्षिणान्
एवं कृत्वा व्रतं विप्र सफलाया विधानतः ६३
भुक्त्वेह भोगानखिलान्यात्यंते वैष्णवं
पदम्
पौषस्य शुक्लैकादश्यां पुत्रदां समुपोष्य
वै ६४
द्वादश्यां चक्रिणं
प्रार्चेदर्घाद्यैरुपचारकैः
ततः संभोज्य विप्राग्र्यान्दत्वा
तेभ्यस्तु दक्षिणाम् ६५
विसृज्य स्वयमश्नीयाच्छेषान्नं स्वेष्टबांधवैः
एवं कृतव्रतो विप्र भुक्त्वा

भोगानिहेप्सितान् ६६
विमानवरमारुह्य यात्यंते हरिमंदिरम्
माघस्य कृष्णैकादश्यां षट्तिलां समुपोष्य
वै ६७
स्नात्वा दत्वा तर्पयित्वा हुत्वा
भुक्त्वा समर्च्य च
तिलैरेव द्विजश्रेष्ठ द्वादश्यां
प्रातरेव हि ६८
वैकुंठं सम्यगभ्यर्च्य सर्वैरेवोपचारकैः
द्विजान्संभोज्य विसृजेद्दत्वा तेभ्यश्च
दक्षिणाम् ६९
एवं कृत्वा व्रतं विप्र विधिना सुसमाहितः
भुक्त्वेह वांछितान्भोगानंते विष्णुपदं
लभेत् ७०
माघस्य शुक्लैकादश्यां समुपोष्य
जयाह्वयाम्
प्रातर्हरिदिनेऽभ्यर्च्चेच्छ्रीपतिं
पुरुषं द्विज ७१
भोजयित्वा दक्षिणां च दत्वा विप्रान्विसृज्य च
स्वयं भुञ्जीत तच्छेषं प्रयतो निजबांधवैः ७२
य एवं कुरुते विप्र व्रतं केशवतोषणम्
स भुक्त्वेह वरान् भोगानंते विष्णोः पदं व्रजेत् ७३
तपस्यकृष्णैकादश्यां विजयां समुपोष्य वै

द्वादश्यां प्रातरभ्यर्च्य योगीशं गंधपूर्वकैः ७४
ततः संभोज्य भूदेवान् दक्षिणाभिः
प्रतोष्य तान्
विसृज्य बांधवैः सार्द्धं स्वयमश्नीत
वाग्यतः ७५
एवं कृतव्रतो मर्त्यो भुक्त्वा
भोगानिहेप्सितान्
देहांते वैष्णवं लोके याति देवैः
सुसत्कृतः ७६
फाल्गुनस्य सिते पक्षे एकादश्यां
द्विजोत्तम
उपोष्यामलकीं भक्त्या द्वादश्यां
प्रातरर्चयेत् ७७
पुंडरीकाक्षमखिलैरुपचारैस्ततो द्विजान्
भोजयित्वा वरान्नेन दद्यात्तेभ्यस्तु
दक्षिणाम् ७८
एवं कृत्वा विधानेनामलक्यां पूजनादिकम्
सितैकादश्यां तपस्ये व्रजेद्विष्णोःपरं
पदम् ७९
चैत्रस्य कृष्णैकादशीं पापमोचनिकां द्विज
उपोष्य द्वादश्यांप्रातर्गोविंदं
पूजयेत्तथा ८०
उपचारैः षोडशभिर्द्विजान्संभोज्य दक्षिणाम्
दत्वा तेभ्यो विसृज्याथ स्वयं भुञ्जीत

बान्धवैः ८१
एवं यः कुरुते विप्र पापमोचनिकाव्रतम् स याति वैष्णवं लोकं विमानेन तु भास्वता ८२
इत्थं कृष्णे तथा शुक्ले व्रतं चैकादशीभवम्
मोक्षदं कीर्तितं विप्र
नास्त्यस्मिन्संशयः क्वचित् ८३
यतस्त्रिदिनसंसाध्यं कीर्तितं पापनाशनम्
सर्वव्रत्तोत्तमं विप्र ततो ज्ञेयं
महाफलम् ८४
त्यजेच्चत्वारि भुक्तानि
नारदैतद्दिनत्रये
आद्यंतयोरेकमेकं मध्यमे द्वयमेव हि ८५
अथ ते नियमान्वच्मि व्रते
ह्यस्मिन्दिनत्रये
कांस्यं मांसं मसूरान्नं चणकान्कोद्र
वांस्तथा ८६
शाकं मधु परान्नं च पुनर्भोजनमैथुने दशम्यां दश वस्तूनि वर्जयद्वैष्णवः सदा ८७
च निद्रां च तांबूलं दंतधावनम् परापवादं पैशुन्यं स्तेयं हिंसां तथा रतिम् ८८
कोपं ह्यनृतवाक्यं च एकादश्यां विवर्ज्जयेत्

कांस्यं मांसं सुरां क्षौद्रं तैलं
विण्म्लेच्छभाषणम् ८९
व्यायामं च प्रवासं च पुनर्भोजनमैथुने
अस्पृश्यस्पर्शमाशूरे द्वादश्यां द्वादश
त्यजेत् ९०
एवं नियमकृद्विप्र उपवासं समाचरेत् शक्तोऽशक्तस्तु मतिमानेकभुक्तं न नक्तकम् ९१
अयाचितं वापि चरेन्न त्यजेद्व्रतमीदृशम् ९२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितैकादशीव्रतकथनं नाम विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२०

एकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
अथ व्रतानि द्वादश्याः कथयामि तवानघ यानि कृत्वा नरो लोके विष्णोः प्रियतरो
भवेत् १
चैत्रस्य शुक्लद्वादश्यां
मदनव्रतमाचरेत्
स्थापयेदव्रणं कुंभं सिततंदुलपूरितम् २
नानाफलयुतं तद्वदिक्षुदंडसमन्वितम् सितवस्त्रयुगच्छन्नं सितचंदनचर्च्चितम् ३

नानाभक्ष्यसमोपेतं सहिरण्यं स्वशक्तितः ताम्रपात्रं गुडोपेतं तस्योपरि निवेशयेत् ४
तत्र संपूजयेद्देवं कामरूपिणमच्युतम् गंधाद्यैरुपचारैस्तु सोपवासो परेऽहनि ५
पुनः प्रातः समभ्यर्च्य ब्राह्मणाय
निवेदयेत्
ब्राह्मणान्भोजयेच्चैव तेभ्यो दद्याच्च
दक्षिणाम् ६
वर्षमेवं व्रतं कृत्वा घृतधेनुसमन्विताम्
शय्यां तु दद्याद्गुरवे
सर्वोपस्करसंयुताम् ७
कांचनं कामदेवं च शुक्लां गां च
पयस्विनीम्
वासोभिर्द्विजदांपत्यं पूजयित्वा
समर्पयेत् ८
प्रीयतां कामरूपी मे हरिरित्येवमुच्चरन् यः कुर्याद्विधिनाऽनेन मदनद्वादशीव्रतम् ९
स सर्वपापनिर्मुक्तः प्राप्नोति हरिसाम्यताम्
अस्यामेव समुद्दिष्टं भर्तृद्वादशिकाव्रतम् १०
स्वास्तृतां तत्र शय्यां तु कृत्वात्र श्रीयुतं हरिम्
संस्थाप्य मंडपं

पुष्पैस्तदुपर्प्युपकल्पयेत् ११
ततः संपूज्य गंधाद्यैर्व्रती जागरणं निशि
नृत्यवादित्रगीताद्यैस्ततः प्रातः
परेऽहनि १२
सशय्यं श्रीहरिं हैमं द्विजाग्र्याय
निवेदयेत्
द्विजान्संभोज्य विसृजेद्दक्षिणाभिः
प्रतोषितान् १३
एवं कृतव्रतस्यापि दांपत्यं जायते
स्थिरम्
सप्तजन्मसु भुंक्ते च भोगान्
लोकद्वयेप्सितान् १४
वैशाखशुक्लद्वादश्यां सोपवासो जितेंद्रि यः
संपूज्य माधवं भक्त्या गंधाद्यैरुपचारकैः १५
पक्वान्नं तृप्तिजनकं मधुरं सोदकुंभकम् विप्राय दद्याद्विधिवन्माधवः प्रीयतामिति १६
द्वादश्यां ज्येष्ठशुक्लायां पूजयित्वा
त्रिविक्रमम्
गंधाद्यैर्मधुरान्नाढ्यं करकं
विनिवेदयेत् १७
व्रती द्विजाय तत्पश्चादेकभक्तं समाचरेत्
व्रतेनानेन संतुष्टो
देवदेवस्त्रिविक्रमः १८

ददाति विपुलान्भोगानंते मोक्षं च नारद आषाढशुक्लद्वादश्यां द्विजान्द्वादश भोजयेत् १९
मधुरान्नेन तान्पूज्य पृथग्गंधादिकैः
क्रमात्
तेभ्यो वासांसि दंडांश्च ब्रह्मसूत्राणि
मुद्रिकाः २०
पात्राणि च ददेद्भक्त्या
विष्णुर्मेप्रीयतामिति
द्वादश्यां तु नभः शुक्ले श्रीधरं
पूजयेद्व्रती २१
गंधाद्यैस्तत्परो भक्त्या
दधिभक्तैर्द्विजोत्तमान्
संभोज्य दक्षिणां रौप्यां दत्वा नत्वा
विसर्ज्जयेत् २२
व्रतेनानेन देवेशः श्रीधरः प्रीयतामिति
द्वादश्यां नभस्यशुक्ले व्रती संपूज्य
वामनम् २३
तदग्रे भोजयेद्विप्रान्पायसैर्द्वादशैव
च
सौवर्णीं दक्षिणां दत्वा विष्णुप्रीतिकरो
भवेत् २४
द्वादश्यामिषशुक्लायां पद्मनाभं
समर्चयेत्
गंधाद्यैरुपचारैस्तु तदग्रे
भोजयेद्द्विन् २५

मधुरान्नेन वस्त्राढ्यां सौवर्णीं दक्षिणां ददेत्
व्रतेनैतेन संतुष्टः पद्मनाभो द्विजोत्तम २६
श्वेतद्वीप गतिं दद्याद्देहभोगांश्च वांछितान्
कार्तिके कृष्णपक्षे तु गोवत्सद्वादशीव्रतम् २७
तत्र वत्सयुतां गां तु समालिख्य
सुगंधिभिः
चंदनाद्यैस्तथा पुष्पमालाभिः प्रार्च्य
ताम्रके २८
पात्रे पुष्पाक्षततिलैरर्घ्यं कृत्वा
विधानतः
प्रदद्यात्पादमूलेऽस्या मन्त्रेणानेन
नारद २९
क्षीरोदार्णवसंभूते सुरासुरनमस्कृते
सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैरलंकृते ३०
मातर्मातर्गवां मातर्गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते
ततो माषादिसंसिद्धान्वटकांश्च निवेदयेत् ३१
एवं पञ्च दशैकं वा यथा विभवमात्मनः सुरभि त्वं जगन्माता नित्यं विष्णुपदे स्थिता ३२
सर्वदेवमये ग्रासं मया दत्तमिमं ग्रस

सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैरलंकृते ३३
मातर्ममाभिलषितं सफलं कुरु नंदिनी
तद्दिने तैलपक्वं च स्थालीपक्वं
द्विजोत्तम ३४
गोक्षीरं गोघृतं चैव दधि तक्रं च वर्जयेत्
द्वादश्यामूर्जशुक्लायां देवं दामोदरं
द्विज ३५
समभ्यर्च्योपचारैस्तु गंधाद्यैः
सुसमाहितः
तदग्रे भोजयेद्विप्रान्
पक्वान्नेनार्कसंख्यकान् ३६
ततः
कुंभानपांपूर्णान्वस्त्राच्छन्नान्समर्चितान्
सपूगमोदकस्वर्णांस्तेभ्यः प्रीत्या
समर्पयेत् ३७
एवं कृते प्रियो विष्णोर्जायतेऽखिलभोगभुक्
देहांते विष्णुसायुज्यं लभते नात्र संशयः
३८
नीराजनव्रतं चात्रगदितं तन्निबोध मे सुप्तोत्थितं जगन्नाथमलंकृत्य निशागमे ३९
अलंकृतो नवं वह्निमुत्पाद्याभ्यर्च्य
मन्त्रतः
हुत्वा तत्र समुद्दीप्ते रौप्य दीपिकया
मुने ४०

गंधपुष्पाद्यर्चितया जनैर्नीराजयेद्धरिम्
तत्रैवानुगतां लक्ष्मीं ब्रह्माणीं चंडिकां तथा ४१
आदित्यं शकरं गौरीं यक्षं गणपतिं ग्रहान्
मातॄः
पितॄन्नगान्नागान्सर्वान्नीराजयेत्क्रमात् ४२
गवां नीराजनं कुर्यान्महिष्यादेश्च मंडलम्
नमो जयेति शब्दैश्च घंटाशंखादिनःस्वनैः ४३
सिंदूरालिप्तशृङ्गाणां चित्राङ्गाणां च वर्णकैः
गवां कोलाहले वृत्ते नीराजनमहोत्सवे ४४ तुरगांल्लक्षणोपेतान् गजांश्च मदविप्लुतान्
राजचिह्नानि सर्वाणि च्छत्रादीनि च नारद ४५
राजा पुरोधसा सार्धं मंत्रिभृत्यपुरःसरः पूजयित्वा यथान्यायं नीराज्य स्वयमादरात् ४६
शंखतूर्यादिघोषैश्च नानारत्नविनिर्मिते सिंहासने नवे कॢप्ते तिष्ठेत्सम्यगलंकृतः ४७
ततः सुलक्षणैर्युक्ता वेश्या वाथ

कुलांगना
शीर्षोपरि नरेंद्रस्य तया नीराजयेच्छनैः ४८
एवमेषा महाशांतिः कर्तव्या प्रतिवत्सरम् राज्ञा वित्तवतान्येन वर्षमारोग्यमिच्छता ४९
येषां राष्ट्रे पुरे ग्रामे क्रियते
शांतिरुत्तमा
नीराजनाभिधा विप्र तद्रोगा यांति
संक्षयम् ५०
द्वादश्यां मार्गंशुक्लायां साध्यव्रतमनुत्तमम्
मनोभवस्तथा प्राणो नरो यातश्च वीर्यवान् ५१
चितिर्हयो नृपश्चैव हंसो नारायणस्तथा विभुश्चापि प्रभुश्चैवसाध्या द्वादश कीर्तिताः ५२
पूजयेद्गंधपुष्पाद्यैरेतांस्तंदुलकल्पितान्
ततो द्विजाग्र्यान्संभोज्य द्वादशात्र
सुदक्षिणाः ५३
दत्वा तेभ्यस्तु विसृजेत्प्रीयान्नारायणस्त्विति एतस्यामेव विदितं द्वादशादित्यसंज्ञितम् ५४
व्रतं

तत्रार्चयेद्धीमानादित्यान्द्वादशापि च धाता मित्रोऽयमा पूषा शक्रॐऽशो वरुणो भगः ५५
त्वष्टा विवस्वान्सविता विष्णुर्द्वादश ईरिताः
प्रतिमासं तु शुक्लायां द्वादश्यामर्च्य यत्नतः ५६
वर्षं नयेद्व्रतांते तु प्रतिमा
द्वादशापि च
हैमीः संपूज्य विधिना भोजयित्वा
द्विजोत्तमान् ५७
मधुरान्नैः सुसत्कृत्य प्रत्येकं
चार्पयेद्व्रती
एवं व्रतं नरः कृत्वा
द्वादशादित्यसंज्ञकम् ५८
सूर्यलोकं समासाद्य भुक्त्वा भोगांश्चिरं
ततः
जायते भुवि धर्मात्मा मानुष्ये
रोगवर्जितः ५९
ततो व्रतस्य पुण्येन पुनरेव लभेद्व्रतम्
तत्पुण्येन रवेर्भित्त्वा मंडलं
द्बिजसत्तम ६०
निरंजनं निराकारं निर्द्वद्वं ब्रह्म
चाप्नुयात्
अत्रैवाखंडसंज्ञं च व्रतमुक्तं
द्विजोत्तम ६१

मूर्तिं निर्माय सौवर्णिं जनार्दनसमाह्वयाम्
अभ्यर्च्य गन्ध पुष्पाद्यैस्तदग्रे भोजयेद् द्विजान् ६२
द्वादश प्रतिमासं तु नक्ताशीः
स्याज्जितेंद्रियः
ततः समांते तां मूर्तिं समभ्यर्च्य
विधानतः ६३
गुरवे धेनुसहितां
दद्यात्संप्रार्थयेत्तथा
शतजन्मसु यत्किंचिन्मयाखंडव्रतं कृतम् ६४
भगवंस्त्वत्प्रसादेन तदखंडमिहास्तु मे
ततः संभोज्यविप्राग्र्यान्सखंडाढ्यैस्तु
पायसैः ६५
द्वादशैव हि सौवर्णीं दक्षिणां
प्रददेन्नमेत्
इति कृत्वा व्रतं र्विंप्र प्रीणयित्वा
जनार्दनम् ६६
सौवर्णेन विमानेन याति विष्णोः परं पदम्
पौषस्य कृष्णद्वादश्यां
रूपव्रतमुदीरितम् ६७
दशम्यां विधिवत्स्नात्वा गृह्णीयाद्गोमयं व्रती
श्वेताया वैकवर्णाया अन्तरिक्षगतं द्विज ६८
अष्टोत्तरशतं तेन पिंडिकाः कल्प्य नारद

शोषयेदातपे धृत्वा पात्रे ताम्रेऽथ
मृण्मये ६९
एकादश्यां सोपवासः समभ्यर्च्य विधानतः
सौवर्णीं प्रतिमां विष्णोर्निशायां जागरं
चरेत् ७०
सुमंगलैर्गीतवाद्यैः
स्तोत्रपाठैर्जपादिभिः
ततः प्रभाते द्वादश्यां तिलपात्रोपरि
स्थिताम् ७१
अंबुपूर्णे घटे न्यस्य पूजयेदुपचारकैः
ततोऽग्नि नवमुत्पाद्य
काष्ठसंघर्षणादिभिः ७२
तं समभ्यर्च्य विधिवदेकैकां पिंडिकां सुधीः
होमयेत्सतिलाज्यां च द्वादशाक्षरविद्यया ७३
वैष्णव्याथ च पूर्णां च शतमष्टोत्तरं ततः भोजयेत्पायसैर्विप्रान्प्रीत्या सुस्निग्धमानसः ७४
सहितां च घटेनैवप्रतिमां गुरवेऽपयेत् विप्रेभ्यो दक्षिणां शक्त्या दत्त्वा नत्वा विसर्जयेत्
नरो वा यदि वा नारी व्रतं कृत्वैवमादरात् ७५
लभते रूपसौभाग्यं नात्र कार्या विचारणा सहस्ये शुक्लपक्षे तु

सुजन्मद्वादशीव्रतम् ७६
तत्र स्नात्वा विधानेन
गृह्णीयाद्वार्षिकव्रतम्
पीत्वा गोशृंगवार्यादौ तां च कृत्वा
प्रदक्षिणम् ७७
प्रतिमासे ततः शुक्ले द्वादश्यां
दानमाचरेत्
घृतप्रस्थं तच्चतुष्कं
क्रमाद्व्रीहेर्यवस्य च ७८
द्विरक्तिकं हेम तिलाढकार्द्धं पयसां
घटम्
रौप्यस्य माषमेकं च
तृप्तिकृन्मिष्टपक्वकम् ७९
छत्रं माषार्धहेर्न्मश्च प्रस्थं
फाणितमुत्तमम्
चंदनं पलिकं वस्त्रं पंचहस्तोन्मितं
तनुम् ८०
एवं तु मासिकं दानं कृत्वा प्राश्य
यथाक्रमम्
गोमूत्रं जलमाज्यं वा पक्त्वा शाकं
चतुर्विधम् ८१
दधियुक्तं च यावान्नं तिलाज्यं
शर्करान्वितम्
दर्भांबुक्षीरमुदितं प्राशनं
प्रतिमासिकम् ८२
एवं कृतव्रतो वर्षं सौवर्णीं प्रतिमां

रवेः
कृत्वा वै ताम्रपात्रस्थां न्यस्याभ्यर्च्य विधानतः ८३
गुरवे धेनुसहितां प्रत्यर्प्य
प्रणमेत्पुरः
विप्रान्द्वादश संभोज्य तेभ्यो दद्याच्च
दक्षिणाम् ८४
एवं कृतव्रतो विप्र जन्माप्नोत्युत्तमे
कुले
नीरोगो धनधान्याढ्यो भवेच्चाविकलेन्द्रि
यः ८५
माघस्य शुक्लद्वादश्यां शालग्रामशिलां
द्विज
अभ्यर्च्य विधिवद्भक्त्या सुवर्णं
तन्मुखे न्यसेत् ८६
तां स्थाप्य रौप्यपात्रे तु सितवस्त्रयुगावृताम् प्रदद्याद्वेदविदुषे तं हि संभोजयेत्ततः ८७
पायसान्नेन खंडाज्यसहितेन हितेन च
एवं कृत्वैकभक्तः सन्विष्णुचिंतनतत्परः ८८
वैष्णवं लभते धाम भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान्
अंत्ये सितायां द्वादश्यां सौवर्णीं प्रतिमां हरेः ८९

अभ्यर्च्य
गंधपुष्पाद्यैर्दद्याद्वेदविदे द्विज द्विषट्कसंख्यान्विप्रांश्च भोजयित्वा च दक्षिणाम् ९०
दत्वा विसर्जयेत्पश्चात्स्वयं भुंजीत
बांधवैः
त्रिस्पृशोन्मीलिनी पक्षवर्द्धिनी
वंजुली तथा ९१
जया च विजया चैव जयंती चापराजिता
एता अष्टौ सदोपोष्या द्वादश्यः
पापहारिकाः ९२
श्रीनारद उवाच-
कीदृशं लक्षणं ब्रह्मन्नेतासां किं फलं
तथा
तत्सर्वं मे समाचक्ष्व याश्चान्याः
पुण्यदायिकाः ९३
सूत उवाच-
इत्थं सनातनः पृष्टो नारदेन द्विजोत्तमः प्रशस्य भ्रातरं प्राह महाभागवतं मुनिः ९४
सनातन उवाच-
साधु पृष्टं त्वया भ्रातः साधूनां संशयच्छिदा
वक्ष्ये महाद्वादशीनां लक्षणं च फलं पृथक् ९५
एकादशी निवृत्ता चेत्सूर्यस्योदयतः पुरा

तदा तु त्रिस्पृशा नाम द्वादशी सा महाफला ९६
अस्यामुपोष्य गोविन्दं यः पूजयति नारद अश्वमेधसहस्रस्य स फलं लभते ध्रुवम् ९७ यदारुणोदये विद्धा दशम्यैकादशी तिथिः तदा तां संपरित्यज्य द्वादशीं समुपोषयेत् ९८
तत्रेष्ट्वा वासुदेवाख्यं सम्यक्पूजाविधानतः
राजसूयसहस्रस्य फलमुन्मीलिते लभेत् ९९
यदोदये तु सवितुर्याम्या त्वेकादशीं
स्पृशेत्
तदा वंजुलिकाख्यां तु तां
त्यक्त्वोपोषयेत्सदा १००
अस्यां संकर्षणं देवं गंधाद्यैरुपचारकैः पूजयेत्सततं भक्त्या सर्वस्याभयदं परम् १०१
एषा महाद्वादर्शी तु सर्वक्रतुफलप्रदा सर्वपापहरा प्रोक्ता सर्वसंपत्प्रदायिनी १०२
कुहूराके यदा वृद्धे स्यातां विप्र यदा तदा
पक्षवर्द्धनिका नाम द्वादशी सा महाफला १०३
तस्यां संपूजयेद्देवं प्रद्युम्नं जगतां पतिम्

सर्वैश्वर्य्यप्रदं साक्षात्पुत्रपौत्रविवर्धनम् १०४
यदा तु धवले पक्षे द्वादशी स्यान्मघान्विता
तदा प्रोक्ता जया नाम सर्वशत्रुविनाशिनी १०५
अस्यां संपूजयेद्देवमनिरुद्धं रमापतिम् सर्वकामप्रदं नॄणां सर्वसौभाग्यदायकम् १०६
श्रवणर्क्षयुता चेत्स्याद्द्वादशी धवले दले
तदा सा विजया नाम तस्यामर्चेद्गदाधरम् १०७
सर्वसौख्यप्रदं शश्वत्सर्वभोगपरायणम् सर्वतीर्थफलं विप्र तां चोपोष्याप्नुयान्नरः १०८
यदा स्याच्च सिते पक्षे प्राजापत्यर्क्षसंयुता
द्वादशी सा महापुण्या जयंती नामतः स्मृता १०९
तस्यां समर्च्चयेद्देवं वामनं सिद्धिदं नॄणाम्
उपोषितैषा विप्रेंद्र सर्वव्रतफलप्रदा ११०
सर्वदानफला चापि भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी यदा तु स्यात्सिते पक्षे द्वादशी

जीवभान्विता १११
तदापराजिता प्रोक्ता सर्वज्ञानप्रदायिनी
अस्यां समर्चयेद्देवं नारायणमनामयम् ११२
संसारपाशविच्छित्तिकारकं ज्ञानसागरम्
अस्यास्तूपोषणादेव मुक्तः
स्याद्विप्रभोजनः ११३
यदा त्वाषाढशुक्लायां द्वादश्यां मैत्रभं
भवेत्
तदा व्रतद्वयं कार्य्यं न
दोषोऽत्रैकदैवतम् ११४
श्रवणर्क्षयुतायां च द्वादश्यां भाद्र
शुक्लके
ऊर्ज्जे सितायां द्वादश्यामंत्यभे च
व्रतद्वयम् ११५
एताभ्योऽन्यत्र विप्रेंद्र द्वादश्यामेकभुक्तकम्
निसर्गतः समुद्दिष्टं व्रतं पातकनाशनम् ११६
एकादश्या व्रतं नित्यं द्वादश्याः सहितं यतः
नोद्यापनमिहोद्दिष्टं कर्त्तव्यं जीवितावधि ११७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने पूर्वभागे चतुर्थपादे द्वादशमासस्य द्वादशीव्रतनिरूपणं नामैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२१

द्वाविंशदधिकशततमोऽध्यायः
सनातन उवाच-
अथातः संप्रवक्ष्यामि त्रयोदश्या व्रतानि ते
यानि कृत्वा नरो भक्त्या सुभगो जायते भुवि १
मधौ शुक्लत्रयोदश्यां मदनं चन्दनात्मकम् कृत्वा संपूज्य यत्नेन वीजयेद्व्यजनेन च २
ततः संक्षुधितः कामः पुत्रपौत्रविवर्द्धनः अनंगपूजाप्यत्रोक्ता तां निबोध मुनीश्वर ३
सिन्दूररजनीरागैः फलकेऽनगमालिखेत् रतिप्रीतियुतं श्लक्ष्णं
पुष्पचापेषुधारिणम् ४
कामदेवं वसन्तं च वाजिवक्त्रं वृषध्वजम्
मध्याह्ने पूजयेद्भक्त्या
गंधस्रग्भूषणांशुकैः ५
भक्ष्यैर्नानाविधैश्चापि मन्त्रेणानेन
नारद
नमो माराय कामाय कामदेवस्य मूर्त्तये ६
ब्रह्मविष्णुशिवेंद्राणां मनःक्षोभकराय वै
ततस्तस्याग्रतो भक्त्या पूजयेदंगनापतिम्

७
वस्त्रमाल्यविभूषाद्यैः कामोऽयमिति चिंतयेत्
संपूज्य द्विजदांपत्यं गंधवस्त्रविभूषणैः ८
एवं यः कुरुते विप्र वर्षे वर्षे महोत्सवम्
वसंतसमये प्राप्ते हृष्टः पुष्टः सदैव सः ९
प्रतिमासं पूजयेद्वा यावद्वर्षं समाप्यते
मदनं हृद्भवं कामं मन्मथं च रतिप्रियम् १०
अनंगं चैव कंदर्पं पूजयेन्मकरध्वजम्
कुसुमायुधसंज्ञं च ततः पश्चान्मनोभवम् ११
विषमेषुं तथा विप्र मालतीप्रियमित्यपि
अजाया दानमप्युक्तं स्नात्वा नद्यां
विधानतः १२
अजाः पयस्विनीर्दद्याद्दरिद्राय
कुटुंबिने
भूयस्त्वनेन दानेन स लोके नैव जायते १३
यदीयं शनिना युक्ता सा महावारुणी स्मृता गंगायां यदि लभ्येत कोटिसूर्यग्रहाधिका १४
शुभयोगः शतर्क्षं च शनौ कामे मधौ सिते महामहेति विख्याता कुलकोटिविमुक्तिदा १५ राधशुक्लत्रयोदश्यां कामदेवव्रतं स्मृतम्

तत्र गंधादिभिः कामं पूजयेदुपवासवान् १६ प्रतिमासं ततः पश्चात् त्रयोदश्यां सिते दले
एवमेव व्रतं कार्यं वर्षांते गामलंकृताम् १७
दद्याद्विप्राय सत्कृत्य व्रतसांगत्वसिद्धये
ज्येष्ठशुक्लत्रयोदश्यां दौर्भाग्यशमनं
व्रतम् १८
तत्र स्नात्वा नदीतोये पूजयेच्छुचिदेशजम्
श्वेतमंदारमर्कं वा करवीरं च रक्तकम् १९
निरीक्ष्य गगने सूर्यं
प्रार्थयेन्मंत्रतस्तदा
मंदारकरवीरार्का भवंतो भास्करांशजाः २०
पूजिता मम दौर्भाग्यं नाशयंतु नमोऽस्तु
वः
इत्थं योऽचयते भक्त्या वर्षे वर्षे
द्रुमत्रयम् २१
नश्यते तस्य दौर्भाग्यं नात्र कार्या विचारणा
शुचिशुक्लत्रयोदश्यामेकभक्तं समाचरेत् २२
पूजयित्वा जगन्नाथावुमामाहेश्वरी तनूः हैम्यौ रौप्यौ च मृण्मय्यौ यथाशक्त्या विधाय च २३
सिंहोक्षस्थे देवगृहे गोष्ठे

ब्राह्मणवेश्मनि
स्थापयित्वा प्रतिष्ठाप्य दैवमंत्रेण
नारद २४
ततः पंचदिनं पूजा चैकभक्तं व्रतं तथा
तृतीयदिवसे प्रातः स्नात्वा संपूज्य तौ
पुनः २५
समर्पणीयौ विप्राय वेदवेदांगशालिने
वर्षे वर्षे ततः पश्चाद्विधेयं
वर्षपंचकम् २६
तदंते धेनु युग्मेन सहितौ तौ प्रदापयेत्
इत्थं नरो वा नारी वा कृत्वा व्रतमिदं
शुभम् २७
नैव दांपत्यविच्छेदं लभते सप्तजन्मसु नभःशुक्लत्रयोदश्यां रतिकामव्रतं शुभम्
२८
वैधव्यवारणं स्त्रीणां तथा संतानवर्धनम्
कृतोपवासा कन्यैव नारी वा द्विजसत्तम २९
ताम्रे वा मृण्मये वापि सौवर्णे राजते तथा
रतिकामौ प्रविन्यस्य गंधाद्यैः
सम्यगर्चयेत् ३०
ततस्तु द्विजदांपत्यं चतुर्दश्यां
निमंत्र्य च
सत्कृत्य भोज्य प्रतिमे दद्यात्ताभ्यां
सदक्षिणे ३१
एवं चतुर्दशाब्दं च कृत्वा व्रतमनुत्तमम् धेनुयुग्मान्विते देये

व्रतसंपूर्तिहेतवे ३२
भाद्रशुक्लत्रयोदश्यां
गोत्रिरात्रव्रतं स्मृतम्
लक्ष्मीनारायणं कृत्वा सौवर्णं वापि
राजतम् ३३
पंचामृतेन संस्नाप्य मण्डलेऽष्टदले शुभे
पीठे विन्यस्य वस्त्राढ्यं गंधाद्यैः
परिपूजयेत् ३४
आरार्तिकं ततः कृत्वा दद्यात्सान्नोदकं
घटम्
एवं दिनत्रयं कृत्वा व्रतांते मासमर्च्य
च ३५
सम्यगर्थं च संपाद्य दद्यान्मंत्रेण नारद
पंचगावः समुत्पन्ना मथ्यमाने महोदधौ ३६
तासां मध्ये तु या नंदा तस्यै धेन्वै नमो
नमः
प्रदक्षिणीकृत्य ततो दद्याद्विप्राय
मंत्रतः ३७
गावो ममाग्रतः सन्तु गावो मे संतु पृष्ठतः
गावो मे पार्श्वतः संतु गवां मध्ये
वसाम्यहम् ३८
ततश्च द्विजदांपत्यं सम्यगम्यर्च्य
भोजयेत्
लक्ष्मीनारायणं तस्मै सत्कृत्य
प्रतिपादयेत् ३९
अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च

कृत्वा यत्फलमाप्नोति गोत्रिरात्रव्रताच्च तत् ४०
इषे शुक्लत्रयोदश्यां त्रिसत्राशोककव्रतम्
हैमं ह्यशोकं निर्माय पूजयित्वा विधानतः ४१
उपवासपरा नारी नित्यं कुर्यात्प्रदक्षिणाः
अष्टोत्तरशतं विप्र मंत्रेणानेन सादरम् ४२
हरेण निर्मितः पूर्व त्वमशोक कृपालुना लोकोपकारकरणस्तत्प्रसीद शिवप्रिय ४३
ततस्तृतीये दिवसे वृक्षे
तस्मिन्वृषध्वजम्
समभ्यर्च्य विधानेन द्विजं संभोज्य
दापयेत् ४४
एवं कृतव्रता नारी वैधव्यं
नाप्नुयात्क्वचित्
पुत्रपौत्रादि सहिता भर्तुश्च
स्यात्स्वल्लभा ४५
ऊर्ज्जकृष्णत्रयोदश्यामेकभक्तः समाहितः
प्रदोषे तैलदीपं तु प्रज्वाल्याभ्यर्च्य
यत्नतः ४६
गृहद्वारे बहिर्दद्याद्यमो मे
प्रीयतामिति
एवं कृते तु विप्रेंद्र यमपीडा न जायते ४७

ऊर्ज्जशुक्लत्रयोदश्यामेकभोजी द्विजोत्तम
पुनः स्नात्वा प्रदोषे तु वाग्यतः
सुसमाहितः ४८
प्रदीपानां सहस्रेण शतेनाप्यथवा द्विज
प्रदीपयेच्छिवं वापि
द्वात्रिंशद्दीपमालया ४९
घृतेन दीपयेद्दीपान्गंधाद्यैः
पूजयेच्छिवम्
फलैर्नानाविधैश्चैव नैवेद्यैरपि नारद ५०
ततः स्तुवीत देवेशं शिवं नाम्नां शतेन च
तानि नामानि कीर्त्यंते
सर्वाभीष्टप्रदानि वै ५१
नमो रुद्राय भीमाय नीलकंठाय वेधसे
कपर्द्दिने सुरेशाय व्योमकेशाय वै नमः ५२
वृषध्वजाय सोमाय सोमनाथाय वै नमः
दिगंवराय भृंगाय उमाकांताय वर्द्धिने ५३
तपोमयाय व्याप्ताय शिपिविष्टाय वै नमः व्यालप्रियाय व्यालाय व्यालानां पतये नमः ५४
महीधराय व्योमाय पशूनां पतये नमः त्रिपुरघ्नाय सिंहाय शार्दूलायार्षभाय च ५५
मिताय मितनाथाय सिद्धाय परमेष्ठिने वेदगीताय गुप्ताय वेदगुह्याय वै नमः ५६ दीर्घाय दीर्घरूपाय दीर्घार्थाय महीयसे

नमो जगत्प्रतिष्ठाय व्योमरूपाय वै नमः ५७
कल्याणाय विशिष्टाय शिष्टाय परमात्मने
गजकृत्तिधरायाथ अंधकासुरभेदिने ५८
नीललोहितशुक्लाय चडमुंडप्रियाय च भक्तिप्रियाय देवाय यज्ञांतायाव्ययाय च ५९
महेशाय नमस्तुभ्यं महादेवहराय च त्रिनेत्राय त्रिवेदाय वेदांगाय नमो नमः ६०
अर्थायार्थस्वरूपाय परमार्थाय वै नमः विश्वरूपाय विश्वाय विश्वनाथाय वै नमः ६१ शंकराय च कालाय कालावयवरूपिणे
अरूपाय विरूपाय सूक्ष्मसूक्ष्माय वै नमः ६२
श्मशाभनवासिने तुभ्यं नमस्ते कृत्तिवाससे
शशांकशेखरायाथ रुद्रभूमिश्रिताय च ६३
दुर्गाय दुर्गपाराय दुर्गावयवसाक्षिणे
लिगरूपाय लिगाय लिगान् पतये नमः ६४
नमः प्रभावरूपाय प्रभावार्थाय वै नमः ६५
नमोनमः कारणकारणाय ते - मृत्युंजयायात्मभवस्वरूपिणे
त्रियंबकाय शितिकंठभार्गिणे-
गौरीयुजे मंगलहेतवे नमः ६६
नाम्नां शतमिदं विप्र पिनाकिगुणकीर्तनम्
पठित्वा दक्षिणीकृत्य
प्रायान्निजनिकेतनम् ६७

एवं कृत्वा व्रतं विप्र महादेवप्रसादतः भुक्तत्वेह भोगानखिलानंते शिवपदं लभेत् ६८
मार्गशुक्लत्रयोदश्यां योऽनगं विधिना
यजेत्
त्रिकालमेककालं वा शिवसंगमसंभवम् ६९
गन्धाद्यैरुपचारैस्तु पूजयित्वा विधानतः
घटे मंगलपट्टे वा भोजयेद्द्विजदंपती ७०
ततश्च दक्षिणां दत्वा स्वयमेकाशनं चरेत् एवं तु विधिवद् व्रती सौभाग्यभाजनः जायते भुवि विप्रेन्द्र महादेवप्रसादतः ७१
पौषशुक्लत्रयोदश्यां समभ्यर्च्याच्युतं हरिम्
घृतपात्रं द्विजेन्द्राय
प्रदद्यात्सर्वसिद्धये ७२
माघशुक्लत्रयोदश्यां समारभ्य दिनत्रयम्
माघस्नानव्रतं विप्र नानाकामफलावहम् ७३
प्रयागे माघमासे तु त्र्यहं स्नातस्य
यत्फलम्
नाश्वमेधसहस्रेण तत्फलं लभते भुवि ७४
तत्र स्नानं जपो होमो दानं
चानंत्यमश्नुते
फाल्गुने तु सिते पक्षे
त्रयोदश्यामुपोषितः ७५
नमस्कृत्य जगन्नाथं प्रारंभे धनदव्रतम्

महाराजं यक्षपतिं गंधाद्यैरुपचारकैः ७६
लिखितं वर्णकैः पट्टे पूजयेद्भक्तिभावतः
एवं शुक्लत्रयोदश्यां प्रतिमासं
द्विजोत्तम ७७
संपूजयेत्सोपवासश्चैकभुक्तो भवेन्नरः
ततो व्रतांते तु पुनः सौवर्णं धननायकम् ७८
विधाय निधिभिः सार्द्धं सौवर्णाभिर्द्विजोत्तम
उपचारैः षोडशभिः स्नानैः पंचामृतादिभिः ७९
नैवेद्यैर्विविधैर्भक्त्या पूजयेत्तु समाहितः
ततो धेनुमलंकृत्य वस्त्रस्रग्गंधभूषणैः ८०
सवत्सां दापयेद्विप्र सम्यग्वेदविदे शुभाम्
संभोज्य विप्रान्मिष्टान्नैर्द्वादशाथ त्रयोदश ८१
गुरुं समर्च्य वस्त्राद्यैः प्रतिमां तां
निवेदयेत्
द्विजेभ्यो दक्षिणां शक्त्या दत्वा नत्वा
विसृज्य च ८२
स्वयं भुंजीत मतिमानिष्टैः सह समाहितः
एवं कृते व्रते विप्र निर्धनः प्राप्य
वैभवम् ८३
मोदते भुवि विख्यातो राजराज इवापरः ८४

इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितत्रयोदशीव्रतकथनं नाम द्वाविंशदधिकशततमोऽध्यायः १२२

अथोत्तरभागः
अथप्रथमोऽध्यायः
श्रीगणेशाय नमः श्रीकृष्णाय नमः
पान्तु वो जलदश्यामाः शार्ङ्गज्याघातकर्कशाः त्रैलोक्यमण्डपस्तम्भाश्चत्वारो हरिबाहवः १
सुरासुरशिरोरत्ननिघृष्टमणिरज्जितम् हरिपादाम्बुजद्वन्द्वमभीष्टप्रदमस्तु नः २
मान्धातोवाच
पापेन्धनस्य घोरस्य शुष्कार्द्रस्य द्विजोत्तम
को वह्निर्दहते तस्य तद्भवान्वक्तुमर्हति ३
नाज्ञातं त्रिषु लोकेषु चतुर्मुखसमुद्भव विद्यते तव विप्रेन्द्र त्रिविधस्य
सुनिश्चितम् ४
अज्ञातं पातकं शुष्कं ज्ञातं चार्द्र
मुदाहृतम्
भाव्यं वाप्यथवातीतं वर्तमानं वदस्व नः ५
वह्निना केन तद्भस्म भवेदेतन्मतं मम
वसिष्ठ उवाच-
श्रूयतां नृपशार्दूल वह्निना येन
तद्भवेत् ६
भस्म शुष्कं तथाद्ररं! च पापमस्य

ह्यशेषतः ७
अवाप्य वासरं विष्णोर्यो नरः संयतेन्द्रि
यः
उपवासपरो भूत्वा पूजयेन्मधुसूदनम् ८
स धात्रीस्नानसहितो रात्रौ जागरणान्वितः
विशोधयति पापानि कितवो हि यथा धनम् ९
एकादशीसमाख्येन वह्निना पातकेन्धनम्
भस्मतां याति राजेन्द्र अपि
जन्मशतोद्भवम् १०
नेदृशं पावनं किञ्चिनराणां भूप विद्यते
यादृशं पद्मनाभस्य दिनं पातकहानिदम् ११
तावत्पापानि देहेऽस्मिस्तिष्ठन्ति मनुजाधिप
यावन्नोपवसेज्जन्तुः पद्मनाभदिनं शुभम् १२
अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च एकादश्युपवासस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् १३
एकादशेन्द्रियैः पापं यत्कृतं भवति प्रभो
एकादश्युपवासेन तत्सर्वं विलयं व्रजेत् १४
एकादशीसमं किंचित्पापनाशं न विद्यते व्याजेनापि कृता राजन्न दर्शयति भास्करिम् १५
स्वर्गमोक्षप्रदा ह्येषा

राज्यपुत्रप्रदायिनी
सुकलत्रप्रदा ह्येषा शरीरारोग्यदायिनी १६ न गन्गा न गया भूप न काशी न च पुष्करम्
न चापि कौरवं क्षेत्रं न रेवा न च देविका १७
यमुना चन्द्रभागा च पुण्या भूप हरेर्दिनात्
अनायासेन राजेन्द्र प्राप्यते हरिमन्दिरम् १८
रात्रौ जागरणं कृत्वा समुपोष्य
हरेर्दिनम्
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोके
व्रजेन्नरः १९
दशैव मातृके पक्षे दश राजेन्द्र पैतृके भार्याया दश पक्षे च पुरुषानुद्धरेत्तथा २०
आत्मानमपि राजेन्द्र स नयेद्वैष्णवं
पुरम्
चिन्तामणिसमा ह्येषा अथवापि निधेः समा २१
सङ्कल्पपादपप्रख्या वेदवाक्योपमाथवा
द्वादशीं ये प्रपन्ना हि नरा नरवरोत्तम २२
ते द्वन्द्वबाहवो जाता नागारिकृतवाहनाः
स्रग्विणः पीतवस्त्राश्च प्रयान्ति
हरिमन्दिरम् २३
एष प्रभावो हि मया द्वादश्याः परिकीर्तितः

पापेन्धनस्य घोरस्य पावकाख्यो महीपते २४
हरेर्द्दिनं सदोपोष्यं नरैर्धर्मपरायणैः
इच्छद्भिर्विपुलान्भोगान्पुत्रपौत्रादिकाँ स्तथा २५
हरिदिनमिह मर्त्यो यः करोत्यादरेण नरवर स
तु कुक्षिं मातुराप्नोति नैव
बहुवृजिनसमेतोऽकामतः कामतो वा व्रजति
पदमनन्तं लोकनाथस्य विष्णोः २६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे द्वादशीमाहात्म्यवर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः १

अथद्वितीयोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
इममेवार्थमुद्दिश्य नैमिषारण्यवासिनः
पप्रच्छुर्मुनयः सूतं व्यासशिष्यं
महामतिम् १
स तु पृष्टो महाभाग एकादश्याः सुविस्तरम्
माहात्म्यं कथयामास उपवासविधिं तथा २
तद्वाक्यं सूतपुत्रस्य श्रुत्वा
द्विजवरोत्तमाः
माहात्म्यं चक्रिणश्चापि
सर्वपापौघशान्तिदम् ३
पुनः पप्रच्छुरमलं सूतं पौराणिकं नृप
अष्टादश पुराणानि भवान् जानाति मानद ४
कानीनस्य प्रसादेन महाभारतमप्युत

तन्नास्ति यन्न वेत्सि त्वं पुराणेषु स्मृतिष्वपि ५
चरिते रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरे अस्माकं संशयः कश्चिद्धृदये संप्रवर्तते ६
तं भवानर्हति च्छेत्तुं याथार्थ्येन सुविस्तरात्
तिथेः प्रान्तमुपोष्यं स्यादाहोस्विन्मूलमेव च ७
दैवे पैत्र्ये समाख्याहि नावेद्यं विद्यते तव
सौतिरुवाच -
तिथेः प्रान्तं सुराणां हि उपोष्यं
प्रीतिवर्द्धनम् ८
मूलं तिथेः पितॄणां तु कालज्ञैः
प्रियमीरितम्
अतः प्रान्तमुपोष्यं हि
तिथेर्दशफलेप्सुभिः ९
मूलं हि पितृतृप्त्यर्थं विज्ञेयं
धर्मकाङिक्षभिः
पूर्वविद्धा न कर्तव्या द्वितीया चाष्टमी
तथा १०
षष्ठी चैकादशी भूप धर्मकामार्थलिप्सुभिः
पूर्वविद्धा द्विजश्रेष्ठाः कर्तव्या
सप्तमी सदा ११
दर्शश्च पौर्णमासश्च पितुः सांवत्सरं

दिनम्
पूर्वविद्धानिमांस्त्यक्त्वा नरकं प्रतिपद्यते १२
हानिं च सन्ततेर्भूप दौर्भाग्यं
समवाप्नुयात्
एतच्छ्रुतं मया विप्राः
कृष्णद्वैपायनात्पुरा १३
आदित्योदयवेलायां या स्तोकापि
तिथिर्भवेत्
पूर्वविद्धा तु मंतव्या प्रभूता नोदयं
विना १४
पारणे मरणे नॄणां तिथिस्तात्कालिकी
स्मृता
पित्र्येऽस्तमनवेलायां स्पर्शे पूर्णा
निगद्यते १५
न तत्रोदयिनी ग्राह्या दैवस्योदयिकी
तिथिः
प्रत्यहं शोधयेत्प्राज्ञस्तिथिं
दैवज्ञचिन्तकात् १६
विप्रेन्द्राः क्षपाकरदिवाकरौ
चन्द्रार्कचारविज्ञानात्कालं कालविदो
विदुः १७
पूर्वांयाः सङ्गदोषेण न योग्यास्ताः
प्रपूजने
वर्जयन्ति नरास्तज्ज्ञा यामांश्च चतुरो
द्विजाः १८

अत ऊर्द्ध्वं प्रवक्ष्यामि स्नानपूजाविधिक्रमम्
न दिवा शुद्धिमाप्नोति तदा रात्रौ
विधीयते १९
दिनकार्यमशेषं हि कर्तव्यं शर्वरीमुखे
विधिरेष मया ख्यातो नराणामुपवासिनाम् २०
अल्पायामथ विप्रेन्द्रा
द्वादश्यामरुणोदये
स्नानार्चनक्रिया कार्य्या
दानहोमादिसंयुता २१
त्रयोदश्यां हि शुद्धायां पारणे पृथिवीफलम्
शतयज्ञाधिकं वापि नरः प्राप्नोत्यसंशयम् २२
एतस्मात्कारणाद्विप्राः प्रत्यूषे स्नानमाचरेत्
पितृतर्पणसंयुक्तं न दृष्ट्वा
द्वादशीदिनम् २३
महाहानिकरा ह्येषा द्वादशी लङिघता नृभिः
करोति धर्महरणमस्नातेव सरस्वती २४
क्षये वाप्यथवा वृद्धौ संम्पाप्ते वा
दिनोदये
उपोष्या द्वादशी पुण्या पूर्वविद्धां
विवर्जयेत् २५
ब्राह्मण उवाच-
यदा च प्राप्यते सूत द्वादश्यां

पूर्वसम्भवा
तदोपवासो हि कथं कर्तव्यो मानवैर्वद २६
उपवासदिनं विद्धं यदा भवति पूर्वया
द्वितीयेऽह्नि यदा न
स्यात्स्वल्पाप्येकादशी तिथिः २७
तत्रोपवासो विहितः कथं तद्वद सूतज
सौतिरुवाच-
यदा न प्राप्यते विप्रा द्वादश्यां
पूर्वसम्भवम् २८
रविचन्द्रार्कजाहं तु तदोपोष्यं परं
दिनम्
बह्वागमविरोधेषु ब्राह्मणेषु विवादिषु २९
उपोष्या द्वादशी पुण्या त्रयोदश्यां तु
पारणम्
एकादश्यां तु विद्धायां संन्पाप्ते
श्रवणे तथा ३०
उपोष्या द्वादशी पुण्या पक्षयोरुभयोरपि
एष वो निर्णयः प्रोक्तो मया
शास्त्रविनिर्णयात् ३१
किमन्यच्छ्रोतुकामा हि तद्भवन्तो ब्रुवन्तु मे
ऋषय ऊचुः-
युगादीनां वद विधिं सौते सम्यग्यथातथम् ३२
रविसङ्क्रातिकादीनां नावेद्यं विद्यते तव सौतिरुवाच-

द्वे शुक्ले द्वे तथा कृष्णे युगाद्याः
कवयो विदुः ३३
शुक्ले पूर्वाह्णिके ग्राह्ये कृष्णे
ग्राह्येऽपराह्णिके
अयनं दिनभागाढ्यं सङ्क्रमः षोडशः पलः ३४
पूर्वे तु दक्षिणे भागे व्यतीते चोत्तरो मतः
मध्यकाले तु विषुवे त्वक्षया परिकीर्तिता ३५
ज्ञात्वा विप्रास्तिथिं सम्यक्सांवत्सरसमीरिताम्
कर्तव्यो ह्युपवासस्तु अन्यथा नरकं
व्रजेत् ३६
पूर्वविद्धां प्रकुर्वाणो नरो धर्मं
निकृन्तति
संततेस्तु विनाशाय सम्पदां हरणाय च ३७
पलवेधेऽपि विप्रेन्द्रा दशम्या
वर्जयेच्छिवाम्
सुराया बिन्दुना स्पृष्टं यथा गङ्गाजलं
त्यजेत् ३८
श्वहतं पगव्यं च दशम्या दूषितां त्यजेत् एकादशीं द्विजश्रेष्ठाः पक्षयोरुभयोरपि ३९
पूर्वविद्धा पुरा दत्ता सा तिथिर्यदुमौलिना
दानवेभ्यो द्विजश्रेष्ठाः प्रीणनार्थं

महात्मनाम् ४०
अकाले यद्धनं दत्तमपात्रेभ्यो
द्विजोत्तमाः
सङ्क्रुद्धैरपि यद्दत्तं यद्दत्तं
चाप्यसत्कृतम् ४१
पूर्वविद्धतिथौ दत्तं तद्दत्तमसुरेष्वथ यदुच्छिष्टेन दत्तं तु यद्दतं पतितेष्वपि ४२
स्त्रीजितेषु च यद्दत्तं यद्दत्तं जलवर्जितम्
पुनः कीर्तनसंयुक्तं तद्दत्तमसुरेषु वै ४३
तस्माद्विप्रा न कर्त्तव्या विद्धाप्येकादशी तिथिः
यथा हन्ति पुरा पुण्यं श्राद्धं च बृषलीपतिः ४४
दत्तं जप्तं हुतं स्नातं तथा पूजा कृता हरेः
तिथौ विद्धे क्षयं याति तमं सूर्योदये यथा ४५
जीर्णं पतिं यौवनगर्विता यथा त्यजन्ति नार्यो झषकेतुनार्दिताः
तथा हि वेधं विबुधास्त्यजन्ति तिथ्यन्तरं धर्मविवृद्धये सदा ४६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे तिथिविचारो नाम द्वितीयोऽध्यायः २

अथतृतीयोऽध्यायः ऋषय ऊचुः-
विस्तरेण समाख्याहि
विष्णोराराधनक्रियाम्
यया तोषं समायाति प्रददाति समीहितम् १
लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो ह्यशेषाघौघनाशनः
कर्मणा केन स प्रीतो भवेद्यः सचराचरः २
सौतिरुवाच-
भक्तिग्राह्यो हृषीकेशो न धनैर्द्धरणीधर
भक्त्या संपूजितो विष्णुः प्रददाति
मनोरथम् ३
तस्माद्विप्राः सदा भक्तिः कर्त्तव्या
चक्रपाणिनः
जनेनापि जगन्नाथः पूजितः क्लेशहा भवेत् ४
परितोषं व्रजत्याशु तृषितस्तु जलैर्यथा
अत्रापि श्रूयते विप्रा आख्यानं
पापनाशनम् ५
रुक्माङ्गदस्य संवादमृषिणा गौतमेन हि
आसीद्रुक्माङ्गदो राजा सार्वभौमः
क्षमान्वितः ६
क्षीरशायिप्रियो भक्तो हरिवासरतत्परः
नान्यं पश्यति
देवेशात्पद्मनाभान्महीपतिः ७
पटहं वारणे धृत्वा वादयेद्धरिवासरे अष्टवर्षाधिको यस्तु पञ्चाशीत्यूनवर्षकः

८
भुनक्ति मानवो ह्यद्य विष्णोरहनि मन्दधीः स मे दण्ड्यश्च वध्यश्च निर्वास्यो नगराद्बहिः ९
पिता च यदि वा भ्राता पुत्रो भार्या
सुहृन्मम
पद्मनाभदिने भोक्ता निग्राह्यो
दस्युवद्भवेत् १०
ददध्वं विप्रमुख्येभ्यो मज्जध्वं
जाह्नवीजले
ममेदं वचनं श्रुत्वा राज्यं भुज्जीत
मामकम् ११
वासरे वासरे विष्णोः शुक्लपक्षे महीपतिः
अशुक्ले तु विशेषेण पटहे हेमसम्पुटे १२
एवं प्रघुष्टे भूपेन सर्वभूमौ
द्विजोत्तमाः
गच्छद्भिः सङ्कुलो मार्गः कृतो
लोकैर्हरेर्द्विजाः १३
ये केचिन्निधनं यान्ति भूपालविषये नराः
ज्ञानात्प्रमादतो वापि ते यान्ति
हरिमन्दिरम् १४
अवश्यं वैष्णवो लोकः प्राप्यते
मानवैर्द्विजाः
व्याजेनापि प्रकुर्वाणैर्द्वादशीं
पापनाशिनीम् १५
सोऽश्नाति पार्थिवं पापं योऽश्नाति

हरिवासरे
स प्राप्नोति धराधर्मं यो नाश्नाति
हरेर्दिने १६
ब्राह्मणो नैव हन्तव्य इत्येषा वैदिकी
स्मृतिः
एकादश्यां न भोक्तव्यं पक्षयोरुभयोरपि १७
वैलक्ष्यमगमद्राजा
रविसूनुर्द्विजोत्तमाः
लेख्यकर्मणि
विश्रान्तश्चित्रगुप्तोऽभवत्तदा १८
संमार्जितानि लेख्यानि
पूर्वकर्मोद्भवानि च
गच्छंति वैष्णवं लोकं
स्वधर्मैर्मानवाक्षणात् १९
शून्यास्तु निरयाः सर्वे
पापप्राणिविवर्जिताः
भग्नो याम्योऽभवन्मार्गो
द्वादशादित्यतापितः २०
सर्वे हि गरुडारूढा जना यान्ति हरेः पदम्
देवानामपि ये लोकास्ते शून्या ह्यभवँ
स्तथा २१
उत्सन्नाः
पितृदेवेज्यास्तीर्थदानादिसत्क्रियाः
मुक्त्वैकां द्वादशीं मर्त्या नान्यं
जानन्ति ते व्रतम् २२
शून्ये त्रिविष्टपे जाते शून्ये च नरके

तथा
नारदो धर्मराजानं गत्वा चेदमुवाच ह २३
नारद उवाच-
नाक्रन्दः श्रूयते राजन् प्राङ्गणे
नरकेष्वथ
न चापि क्रियते लेख्यं
किञ्चिद्दुष्कृतकर्मणाम् २४
चित्रगुप्तो मुनिरिव स्थितोऽय मौनसंयुतः कारणं किं न चायान्ति पापिनो येन ते गृहम् २५
मायादम्भसमाक्रान्ता दुष्टकर्मरतास्तथा एवमुक्ते तु वचने नारदेन महात्मना २६
प्राह वैवस्वतो राजा किञ्चिद्दैन्यसमन्वितः
यम उवाच-
योऽय नारद भूपालः पृथिव्यां साम्प्रतं
स्थितः २७
स हि भक्तो हृषीकेशे पुराणपुरुषोत्तमे
राजेन्द्रः स जनं पटहेन हि २८
न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं सम्पाप्ते
हरिवासरे
ये केचिद्भुञ्जते मर्त्यास्ते मे दण्डेषु
यान्ति हि २९
तद्भयाद्धि जनाः सर्वे द्वादशीं समुपासते
व्याजेनापि मुनिश्रेष्ठ द्वादश्यां
समुपोषिताः ३०

प्रयान्ति वैष्णवं लोकं दाहप्रलयवर्जितम् द्वादशीसेवनाल्लोकाः प्रयान्ति हरिमन्दिरम् ३१
तेन राज्ञा द्विजश्रेष्ठ मार्गा लुप्ता
ममाधुना
कृता हि नरकाः शून्या लोकाश्चापि
दिवौकसाम् ३२
विश्रांतं लेखकैर्लेख्यं लिखितं मार्जितं जनैः
एकादश्युपवासस्य माहात्म्येन द्विजोत्तम ३३
ब्रह्महत्यादिपापानि अभुक्त्वैव जना द्विज
समुपोष्य दिनं विष्णोः प्रयान्ति
हरिमन्दिरम् ३४
सोऽह काष्ठमृगेणैव तुल्यो जातो महामुने
नेत्रहीनः कर्ण हीनः सन्ध्याहीनो द्विजो
यथा ३५
स्त्रीजितो वा पुमान्यद्वत्षण्ढो वा
प्रमदापतिः
त्यक्तकामस्त्वहं
ब्रह्मंल्लोकपालत्वमीदृशम् ३६
यास्यामि ब्रह्मलोके वै दुःखं ज्ञापयितुं
स्वकम्
निर्व्यापारो नियोगी तु नियोगे यस्तु
तिष्ठति ३७

स्वामिवित्तं समाश्नाति स याति नरकं ध्रुवम्
सौतिरुवाच-
एवमुक्त्वा यमो विप्रा नारदेन समन्वितः ३८
ययौ विरञ्चिसदनं चित्रगुप्तेन चान्वितः
स ददर्श समासीनं मूर्तामूर्तजनावृतम् ३९
वेदप्रियं जगद्बीजं सर्वेषां प्रपितामहम्
स्वभवं भूतनिलयमॐकाराख्यमकल्मषम् ४०
शुचिं शुचिपदं हंसं ब्रह्माणं दर्भलाञ्छनम्
उपास्यमानं विविधैर्लोकपालैर्दिगीश्वरैः ४१
इतिहासपुराणैश्च वैदैर्विग्रहसंस्थितैः मूर्तिमद्भिः समुद्रैश्च नदीभिश्च सरोवरैः ४२
देहधृग्भिस्तथा वृक्षैरश्वत्थाद्यैर्विशेषतः वापीकूपतडागाद्यैमूर्तिमद्भिश्च पर्वतैः ४३
अहोरात्रैस्तथा पक्षैर्मासैः संवत्सरैर्द्विजाः
कलाकाष्ठानिमेषैश्च ऋतुभिश्चायनैर्युगैः ४४
मन्वन्तरैस्तथा कल्पैर्निमेषैरुन्मिषैरपि

ऋक्षैर्योगैश्च करणैः पौर्णमासेन्दुसंक्षयैः ४५ सुखैर्दुःखैस्तथा द्वन्द्वैर्लाभालाभैर्जयाजयैः सत्यानृतैश्च देवेशो वेष्टितो धर्मपावकः ४६
कर्मविद्भिश्च पुरुषैरनुरूपैरुपास्यते सत्त्वेन रजसा चैव तमसा च पितामहः ४७
शान्तमूढातिघोरैश्च विकारैः
प्राकृतैर्विभुः
वायुना श्लेष्मपित्ताभ्यां
मूर्तैरातङ्कनामभिः ४८
आनन्देन च विश्वात्मा परधर्मं समाश्रितः अनुक्तैरपि भूतैश्च संवृतो लोककृत्स्वयम् ४९
दुरुक्तैः
कटुवाक्याद्यैर्मूर्तिमद्भिरुपास्यते तेषां मध्येऽविशत्सौरिः सव्रीडेव
वधूर्यथा ५०
विलोकयन्नधोभागे नम्रवक्त्रो व्यदर्शयत्
ते प्रविष्टं यमं दृष्ट्वा सकायस्थं
सनारदम् ५१
विस्मिताक्षा मि थः प्रोचुः किमयं
भास्करिस्त्विह
सम्प्राप्तो हि लोककरं द्रष्टुं देवं
पितामहम् ५२

निर्व्यापारः क्षणं नास्ति योऽय व्यग्रो रवेः सुतः
सोऽयमभ्यागतः कस्मात्कच्चित्क्षेमं दिवौकसाम् ५३
आश्चर्यातिशयं मन्ये यन्मार्जितपटस्त्वयम्
लेखकः समनुप्राप्तो दैन्येन महतान्वितः ५४
न केनचित्पटो ह्यस्य मार्जितोऽभूच्च धर्मिणा
यन्न दृष्टं श्रुतं वापि तदिहैव प्रदृश्यते ५५
एवमुच्चरतां तेषां भूतानां कृतशासनः निपपाताग्रतो विप्रा ब्रह्मणो रविनन्दनः ५६
मूलच्छिन्नो यथा शाखी त्राहि त्राहीति संरुदन्
परिभूतोऽस्मि देवेश यन्मार्जितपटः कृतः ५७
त्वया नाथेन विधुरं पश्यामि कमलासन एवं ब्रुवन्स निश्चेष्टो बभूव
द्विजसत्तमाः ५८
ततो हलहलाशब्दः सभायां समवर्तत
योऽय रोदयते
लोकान्सर्वान्स्थावरजङ्गमान् ५९
सोऽय रोदिति दुःखार्तः कस्माद्वैवस्वतो

यमः
अथवा सत्यगाथेयं लौकिकी प्रतिभाति नः ६०
जनसन्तापकर्ता यः सोऽचिरेणोपतप्यते
नहि दुष्कृतकर्मा हि नरः प्राप्नोति
शोभनम् ६१
ततो निवारयामास वायुस्तेषां वचस्तदा
लोकानां समचित्तानां मतं ज्ञात्वा हि
वेधसः ६२
निवार्य शङ्कां मार्तण्डिं शनैरुत्थापयन्
विभुः
भुजाभ्यां साधुपीनाभ्यां
लोकमूर्तिरुदारधीः ६३
विह्वलं तं पलायन्तमासने संन्यवेशयत् सकायस्थमुवाचेदं व्योममूर्तिं रवेः सुतम् ६४
केन त्वमभिभूतोऽसि केन स्थानाद्विवासितः केनापमार्जितो देवपटो लोकपटस्तव ६५ ब्रूहि सर्वमशेषेण कुशकेतुर्वदत्वयम् यः प्रभुस्तात सर्वेषां स ते कर्ता समुन्नतिम्
अपनेष्यति मार्तण्डे दुःखं हृदयसंस्थितम् ६६
स एवमुक्तस्तु प्रभञ्जनेन दिनेशसूनुस्तमथो बभाषे
विलोक्य वक्त्रं कुशकेतुसूनोः सगद्गदं मन्दमुदीरयन्वचः ६७

इहि श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे यमस्य ब्रह्मलोकगमनं नाम तृतीयोऽध्यायः ३
अथचतुर्थोऽध्यायः
यम उवाच-
शृणु मे वचनं नाथ पितामह पितामह
मरणादधिकं देव यत्प्रतापस्य खन्डनम् १
निस्पृहो नाचरेद्यस्तु नियोगं पद्मसम्भव
अन्धकूपे निपतति स चाशु नरके ध्रुवम् २
नियोगी न नियोगं यः करोति कमलासन
प्रभोर्वित्तं समश्नाति स
भवेत्काष्ठकीटकः ३
योऽश्नाति लोभाद्वित्तानि प्रजाभ्यो वा
महीपतेः
नियोगी नरकं याति यावत्कल्पशतत्रयम् ४
आत्मकार्यपरो यस्तु स्वामिनं च विलुम्पति
भवेद्वेश्मनि मन्दात्मा आखुः
कल्पशतत्रयम् ५
नियोगी यस्तु वै भूत्वा आत्मवेश्मनि
भोक्ष्यति
भृत्यान्वै कर्मकरणे राज्ञो मार्जारतां
व्रजेत् ६
सोऽह देव तवादेशात् प्रजा धर्मेण शासयन् पुण्येन पुण्यकर्तारं पापं पापेन कर्मणा ७
सम्यग्विचार्य

मुनिभिर्धर्मशास्त्रादिभिर्विभो
कल्पादौ वर्तमानस्य यावद्यावद्दिनं तव ८
सोऽह त्वदीयेन विभो नियोगेनैव शक्नुयाम्
कर्तुं रुक्माङ्गदेनाद्य पराभूतो हि
भूभुजा ९
भयाद्यस्य जगन्नाथ पृथिवी सागराम्बरा
न भुङ्क्ते वासरे विष्णोः
सर्वपापप्रणाशने १०
विहाय सर्वधर्मांस्तु विहाय पितृपूजनम्
विहाय देवपूजां च
तीर्थस्नानादिसत्क्रियाम् ११
योगसाङ्ख्यावुभौ त्वक्त्वा ज्ञानं ज्ञेयं
च मानद
त्यक्त्वा स्वाध्यायहोमांश्च कृत्वा
पापानि भूरिशः १२
प्रयान्ति वैष्णवं लोकमुपोष्य हरिवासरम् मनुजाः पितृभिः सार्द्धं तथैव च पितामहैः
१३
तेषामपीह पितरः पितॄणां पितरस्तथा
तथा मातामहा यान्ति मातुर्ये जनकादयः १४
तेषामपि जनेतारो जनितॄणां हि पूर्वजाः
एतद्दुःखं पुनर्देव मम मर्मविभेदनम् १५
प्रियायाःपितरो यान्ति मार्जयित्वा लिपिं
मम
पितॄणां बीजतो यस्माद्धात्र्या कुक्षौ
धृतो यतः १६

यदेकः कुरुते कर्म तदेकेनैव भुज्यते ततोऽन्यस्य कृतं ब्रह्मन्बीजं धात्रीसमुद्भवम् १७
तारयेत्स उभौ पक्षौ यत्पिण्डो यस्य
विग्रहः
न भार्याया भवेद्बीजं भार्या न
कुक्षिधारिणी १८
कथं तस्या जगन्नाथ पक्षो याति परं पदम्
जामातुः पुण्यमाहात्म्यात्तेन मे शिरसो
रुजा १९
न मे प्रयोजनं देव नियोगेनेदृशेन वै
एकादश्युपवासी यः स मां त्यक्त्वा
व्रजेद्धरिम् २०
कुलत्रयं समुद्धृत्य आत्मना सह पद्मज
त्यक्त्वा तु मामकं मार्गं प्रयाति
हरिमन्दिरम् २१
न यज्ञैस्तादृशैर्देव गतिं प्राप्नोति
मानवः
न तीर्थैर्नापि दानैर्वा न
व्रतैर्विष्णुवर्जितैः २२
न जले पावके वापि मृतः प्राप्नोति तां गतिम्
योगेन सम्प्रणष्टो वा भृगुपातेन वा विधे २३
तादृशीं न गतिं याति यादृशीं वैष्णवव्रती गतिं मतिमतां श्रेष्ठ सत्यमेतदुदीरितम्

२४
हरेर्दिने धातृफलाङ्गलिप्तो विमुक्तवाञ्छारसभोजनो नरः
प्रयाति लोके धरणीधरस्य विदुष्टकर्मापि मनुष्यजन्मा २५
सोऽह निराशो भुवि हीनकर्मा तवागतः
पादसरोजयुग्मम्
विज्ञप्तिमात्राभयदाप्तिकालं कुरुष्व
सर्वस्थितिनाशहेतोः २६
मा स्युस्तदा पापकृतो विहीना
यन्मामकैर्भूतगणैर्मनुष्याः
नियन्त्रिताः शृङ्खलरज्जुबन्धनैः समीपगा
मे वशगा भवेयुः २७
भग्नस्तु मार्गो रवितापयुक्तो
यद्विष्णुसङ्घैरतितीव्रहस्तैः
विमुच्य कुम्भीं सकलो जनौघः प्रयाति
तद्धाम परात्परस्य २८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे यमवाक्यं नाम चतुर्थोऽध्यायः ४

अथपञ्चमोऽध्यायः
यम उवाच-
घृष्टतां समनुप्राप्तः पन्था देवस्य चक्रिणः
अच्छिद्रैर्गम्यमानैश्च नरैस्त्रिभुवनार्चित १

अप्रमाणमहं मन्ये लोकं विष्णोर्जगत्पते
यो न पूर्यति लोकौघैः सर्वसत्वसरोरुहैः २
माधवावसथेनैव समस्तेन पितामह
स्वकर्मस्था विकर्मस्थाः शुचयोऽशुचयोऽपि
वा ३
उपोष्य वासरं विष्णोर्लोकं यान्ति
नृपाज्ञया
सोऽस्माकं हि महान् शत्रुर्भवतां च
विशेषतः ४
निग्राह्यो जगतां नाथ भवेन्नास्त्यत्र
संशयः
तेन वर्षसहस्रेण शासितं क्षितिमण्डलम् ५
अप्रमेयो जनो नीतो वैष्णवं हरिवल्लभम् आरोपयित्वा गरुडे कृत्वा रूपं चतुर्भुजम् ६
पीतवस्त्रसुसंवीतं स्रग्विणं चारुलेपनम् यदि स्थास्यति देवेश माधव्यां माधवप्रियः ७
समस्तं नेष्यते लोकं विष्णोः पदमनामयम् एष दण्डः पटो ह्येष तव पद्भ्यां विसर्जितः ८
लोकपालत्वमतुलं मार्जितं तेन भूभुजा
रुक्माङ्गदेन देवेश धन्या सा स धृतो यया ९
सर्वदुःखविनाशाय मातृजातो गुणाधिकः
किमपत्येन जातेन मातुः क्लेशकरेण हि १०
यो न तापयते शत्रून् ज्येष्ठें मासि यथा

रविः
वृथाशूला हि जननी जाता देव कुपुत्रिणी ११
यस्य न स्फुरते कीर्तिर्घनस्थेव शतह्रदा
यः पितुर्नोद्धरेत्पक्षं विद्यया वा बलेन
वा १२
मातुर्जठरजो रोगः स प्रसूतो धरातले
धर्मे चार्थे च कामे च प्रतीपो यो
भवेत्सुतः १३
मातृहा प्रोच्यते सद्भिर्वृथा तस्यैव
जीवितम्
एका हि वीरसूरेव विरञ्चे नात्र संशयः १४
यया रुक्मांगदो जातो मल्लिपेर्मार्ज्जनाय
वै
नेदं व्यवस्थितं देव क्षितौ केनापि
भूभुजा १५
पुराणेऽपि जगन्नाथ न श्रुतं पटमार्जनम् सोऽह न जानामि कदाचिदीश दृष्ट्वा
क्षितीशं हरिसेवने स्थितम्
प्रवादमानं पटहं सुघोरं प्रलोपमानं मम
वेश्ममार्गम् १६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे यमविलापनं नाम पञ्चमोऽध्यायः ५

अथषष्ठोऽध्यायः ब्रह्मोवाच-
किमाश्चर्यं त्वया दृष्टं कथं वा खिद्यते

भवान्
सद्गुणेषु च सन्तापः स तापो मरणान्तिकः १
यस्योच्चारणमात्रेण प्राप्यते परमं पदम्
तमुपोष्य कथं सौरे न गच्छति नरस्त्विति २
एको हि कृष्णस्य कृतः प्रणामो
दशाश्वमेधावभृथेन तुल्यः
दशाश्वमेधी पुनरेति जन्म कृष्णप्रणामी न
पुनर्भवाय ३
कुरुक्षेत्रेण किं तस्य किं काश्या
विरजेन वा
जिह्वाग्रे वर्तते यस्य
हरिरित्यक्षरद्वयम् ४
ब्राह्मणः श्वपचीं गच्छन् विशेषेण
रजस्वलाम्
अन्नमश्नन्सुरापक्वं मरणे यो हरिं
स्मरेत् ५
अभक्ष्यागम्ययोर्जातं विहाय पापसञ्चयम्
स याति विष्णुसायुज्यं विमुक्तो
भवबन्धनैः ६
यन्नामोच्चारणान्मोक्षः कथं न तदुपोषणे
यस्मिन्सङ्गीयते सोऽपि चिन्त्यते
पुरुषोत्तमः ७
लीलया चोच्चरेद्देवं शृणुयाच्च जनार्दनम्
गङ्गाम्भः पूतपुण्यत्वे स नरः समतां
व्रजेत् ८
अस्माकं जगतां नाथो जन्मदः पुरुषोत्तमः

कथं शासति दुर्मेधास्तस्य वासरसेविनम् ९
यस्त्वं न चूर्णितस्तैस्तु यस्त्वं बद्धो
न तैर्दृढम्
तदस्माकं कृतं मानं मे तत्त्वं
नावबुध्यसे १०
यो नियोगी न जानाति नृपभक्तान्वरान्
क्षितौ
कृत्स्नायासेन संयुक्तः स
तैर्निग्राह्यते पुनः ११
राजेष्टा न नियोक्तव्याः सापराधा
नियोगिना
स्वामिप्रसादात्सिद्धास्ते
विनिन्युर्व्वै नियोगिनम् १२
एवं हि पापकर्तारः प्रणता ये जनार्दने कथं संयमिता तेषां बाल्याद्भास्करनन्दन १३
शैवैर्भास्करभक्तैर्वा मद्भक्तैर्वा दिवाकरे
करोमि तव साहाय्यं हरिभक्तैर्न भास्करे १४
सर्वेषामेव देवनामादिस्तु पुरुषोत्तमः १५
मधुसूदनभक्तानां निग्रहो नोपपद्यते
व्याजेनापि कृता यैस्तु द्वादशी
पक्षयोर्द्वयोः १६
तैः कृते अवमाने तु तव नाहं सहायवान् १७
कृते सहाये तव सूर्यसूनो भवेदनीतिर्मम

देहघातिनी
विपर्ययो ब्रह्मपदात्सुपुण्यात्कृतेन मार्गे सह विष्णुभक्तैः १८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे ब्रह्मवाक्यं नाम षष्ठोऽध्यायः ६

अथसप्तमोऽध्यायः
यम उवाच-
प्राप्तं तात मया सार्द्धं वेदाङिघ्रनमने हितम्
नाहं गच्छामि योगान्तं पुनरेव जगत्पते १
प्रशासति महीं भूपे हाटकाङ्गदसंज्ञके
तमेकं देवताश्रेष्ठं सम्प्राप्ते
हरिवासरे २
यदि चालयसे धैर्यात्ततोऽह तव किङ्करः
स मे शत्रुर्महान्देव तेन लुप्तः पटो मम ३
तमेकं भोजयित्वा तु कार्ष्णेऽहनि
महीपतिम्
कृतकृत्यो भविष्यामि गयापिण्डप्रदो यथा ४
अद्य प्रभृति देवेशो यैर्नरैः संस्मृतो
हरिः
उपोषितः स्तुतो वापि न नियम्या मया हि ते ५
हरिरिति सहसा ये सङ्गृणन्तिच्छलेन
जननि जठरमार्गात्ते विमुक्ता हि मर्त्याः
मम पटविलिपिं ते नो विशंति प्रवीणा
दिविचरवरसङ्घैस्ते नमस्या भवन्ति ६

सौतिरुवाच-
वैवस्वतस्य कार्येण तत्सम्मानचिकीर्षया
चिन्तयामास देवेशो विरिंचिः कुशलाञ्छनः ७
चिन्तयित्वा क्षणं देवः सर्वभूतैश्च
भूषितः
भूतत्रासनमात्रं तु रूपं स जगृहे विभुः ८
तस्मिन्नुत्पादयामास प्रमदां
लोकमोहिनीम्
सर्वयोषिद्वरा देवी मनसा निर्मिता बभौ ९
सा बभूवाग्रतस्तस्य सर्वालङ्कारभूषिता
दृष्ट्वा पितामहस्तां तु रूपद्रविणसंयुताम् १०
प्राहेमान् पश्यतो ह्येतां स्वकान्वै
काममोहितान्
प्रत्यवायभयाद्ब्रह्मा चक्षुषी
संन्यमीलयत् ११
सरागेणेह मनसा सरागेणेह चक्षुषा चिन्तयेद्वीक्षयेद्वापि जननीं वा सुतामपि १२
वधूं वा भ्रातृजायां वा गुरोर्भार्यां नृपस्त्रियम्
स याति नरकं घोरं संचिंत्य श्वपचीमपि १३ दृष्ट्वा हि प्रमदा ह्येता यः क्षोभं व्रजते नरः
तस्य जन्मकृतं पुण्यं वृथा भवति नान्यथा १४

प्रसङ्गे दशसाहस्रं पुण्यमायाति सङ्क्षयम्
पुण्यस्य संक्षयात्पापी पाषाणाखुर्भवेद्ध्रुवम् १५
तस्मान्न चिन्तयेत्प्राज्ञो ह्येता रागेण
चक्षुषा
जनन्या अपि पादौ तु नादेयौ
द्वादशाब्दिकैः १६
सुतैस्त्वभ्यङ्गकरणे पुनर्यौवनसंस्थितैः
षष्ट्यतीतां सुतोऽभ्यङ्गे नियुञ्जीत
विचक्षणः १७
वृद्धो वापि युवा वापि न पादौ धावयेद्वधूम्
उभयोः पतनं प्रोक्तं रौरवेऽङ्गारसञ्चये १८
या वधूर्दर्शयेदङ्गं विवृतं श्वशुरस्य हि पाणिपादाहता राजन् क्रिमिभक्ष्या भवेत्तु सा
वधूहस्तेन यः पापः पादशौचं करोति हि १९
स्नानं वाप्यथवाभ्यङ्गं तस्याप्येवंविधा गतिः
सूचीमुखैः कृष्णवक्त्रैर्भुज्यते
कल्पसंस्थितिम् २०
तस्मान्न वीक्षयेन्नारीं सुतां वापि वधूं
नरः
साभिलाषेण मनसा तत्क्षणात्पतते नरः २१

एवं सञ्चिन्तयित्वा च सूक्ष्मां दृष्टिं चकार ह
यदिदं वुर्तलं वक्त्रं सोन्नतं दृश्यते
शुभम् २२
अस्थिपञ्जरमेतद्धि चर्ममांसावृतं त्विति
वसा मेदोऽथ नयने सोज्वले स्त्रीषु
संस्थिते २३
अत्युच्छ्रितमिदं मांसं स्तनयोः समवस्थितम्
निम्नांशतां दर्शयति त्रिवली जठरस्थिता २४
पुनरेवाधिकं क्षिप्तं मांसं जघनवर्त्मनि मूत्रद्वारमिदं गुह्यं यत्र मुग्धं
जगत्त्रयम् २५
अपानवायुना जुष्टं सदैव प्रतिकुत्सितम्
भस्त्रावर्गाधिकं क्षिप्तं मांसं
जघनवर्त्मनि २६
कृतं यद्वद्द्विधा काष्ठं तद्वज्जङ्घा
द्विधा ध्रुवम्
शुक्रास्थिपूरितं मांसैः कथं सुन्दरतां
व्रजेत् २७
मांसमेदोवसासारे किं सारं देहिनां वद
विष्ठामूत्रमलैः पुष्टे को देहे रज्यते
नरः २८
एवं विचार्य बहुधा विरिञ्चर्ज्ञानचक्षुषा धैर्यं कृत्वा च नारीं तामुवाच

गजगामिनीम् २९
यथाहि मनसा सृष्टा मया त्वं वरवर्णिनी
तथा भूतासि चार्वङिग मानसोन्मादकारिणी ३०
तमुवाच तदा सा तु प्रणम्य चतुराननम्
पश्य मूर्च्छान्वितं नाथ
जगत्स्थावरजङ्गमम् ३१
मोहितं मम रूपेण सयोगि यदकल्मषम्
स नास्ति त्रिषु लोकेषु यः पुमान्मम
दर्शनात् ३२
भवन्तमादितः कृत्वा न क्षोभं याति पद्मज
आत्मस्तुतिर्न कर्तव्या
केनचिच्छुभमिच्छता ३३
स्तवनान्नरकं याति विशुद्धोऽपि च मानवः
तथापि स्तवनं ब्रह्मन् कर्तव्यं
कार्यहेतुना ३४
साहं सृष्टा त्वया ब्रह्मन्
कस्यचित्क्षोभणाय वै
तमादिश जगन्नाथ क्षोभयिष्ये न संशयः ३५
मां दृष्ट्वापि क्षितौ देव भूधरश्चापि
मुह्यति
किं पुनश्चेतनोपेतः श्वासोच्छ्वासी
नरस्त्विति ३६
तथा चोक्तं पुराणेषु नारीवीक्षणवर्णनम्
उन्मादकरणं नॄणां दुश्चरव्रतनाशनम् ३७
सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेंद्रियाणां

लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव
भ्रूचापाक्षेपयुक्ताः श्रवणपथगता नीलपक्ष्माण एते
यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ३८
धिक्तस्य मूढमनसः कुकवेः कवित्वं
यः स्त्रीमुखं च शशिनं च समीकरोति
भ्रूक्षेपविस्मितकटाक्षनिरीक्षितानि
कोपप्रसादहसितानि कुतः शशांके ३९
पीतं हि मद्यं मनुजेन नाथ करोति मोहं
सुविचक्षणस्य
स्मृता च दृष्टा युवती नरेण विमोहयेदेव
सुराधिका हि ४०
मोहनार्थं त्वया सृष्टा नराणां प्रपितामह तमादिश जगन्नाथ त्रैलोक्यं मोहयाम्यहम् ४१
ब्रह्मोवाच-
सत्यमुक्तं त्वया देवि नासाध्यं भुवनत्रये
नागनासोरु सुभगे मत्तमातङ्गगामिनि ४२
या त्वं दूषयसे चेतो ममापि वरवर्णिनि
तन्मया सुगृहीतं तु कृतं ज्ञानाङ्कुशेन
हि ४३
सा त्वं कथं न लोकानां चेतांस्यपहरिष्यसि
सत्यमेतद्विशालाक्षि तव रूपं विमोहनम् ४४

सामरं हि जगत्सर्वं निश्चेष्टमपि लक्षये यन्निमित्तं मया सृष्टा तत्साधय वरानने ४५
वैदिशे नगरे राजा नाम्ना रुक्माङ्गदः क्षितौ
यस्य सन्ध्यावली भार्या तव रूपोपमा शुभे ४६
यस्यां धर्माङ्गदो जातो पितुरत्यधिकः सुतः
दशनागायुतबलः प्रतापेन रविर्यथा ४७
यः क्षान्त्या धरया तुल्यो गाम्भीर्ये सागरोपमः
तेजसा वह्निवद्दीप्तः क्रोधे वैवस्वतोपमः ४८
त्यागे वैरौचनिर्यद्वद्गतौ हि पवनोपमः सौम्यत्वे शशितुल्यस्तु रूपवान् मन्मथो
यथा ४९
जीवभार्गवयोस्तुल्यो यो नीतौ राजनन्दनः
पित्रा भुक्तं समस्तैकं जंबूद्वीपं
वरानने ५०
धर्माङ्गदेन द्वीपानि
सञ्जितान्यपराण्यपि
पित्रोस्तु व्रीडया येन न ज्ञातं
प्रमदासुखम् ५१
स्वयं प्राप्ताः परित्यक्ता येन भार्याः सहस्रशः

यो न वाक्याद्विचलते सहैव हि पितुर्गृहे ५२
यस्य वै त्रीणि सुभगे मातॄणां चारुहासिनि शतानि कनकाभासे त्वविशेषेण पश्यति ५३ तस्य धर्मप्रधानस्य पुत्ररत्नांचितस्य च समीपं गच्छ चार्वङिग मन्दरे पर्वतोत्तमे ५४
तत्र वत्स्यति राजा वै तुरगेणातिवाहितः तव गीतेन चार्वङिग मोहितोऽश्व विहाय च ५५
अधिरुह्य गिरेः पृष्टं स सङ्गं यास्यति
त्वया
तत्र देवि त्वया वाच्यं मिलित्वा भूभुजा
त्विह ५६
अहं भार्या भविष्यामि तव राजन्न संशयः
यद्ब्रवीमि ह्यहं नाथ तत्कार्यं हि त्वया
ध्रुवम् ५७
मोहितस्तव रूपेण तथैव प्रतिपद्यते
यतस्तं शपथैर्धृत्वा दक्षिणेन करेण वै ५८
वाच्यः कतिपयैः सुभ्रु दिनैरपगतैस्त्विति सुरते तव चार्वङिग यदा मुग्धो हि लक्ष्यते ५९
तदा प्रहस्य राज्ञो वै स्मारणीयं पुरा वचः यस्त्वया शपथो राजन्कृतो मद्वाक्यपालने ६०
तत्पालय महीपाल मन्येऽह समयस्त्विति एवमुक्ते त्वया मुग्धो राजा वै

सत्यगौरवात् ६१
पालयामि न सन्देहो ब्रूहि किं ते
ददाम्यहम्
एवमुक्ते तु वचने त्वया वाच्यो वरानने ६२
रुक्माङ्गदो महीपालो धर्माङ्गदपिता शुभे नोपवासस्त्वया कार्यो जातु वै हरिवासरे ६३
सुरतस्रंसकारी मे ह्युपवासो भवेत्प्रिय सुमुग्धां यौवनोपेतां स्वभार्यां यो न सेवते ६४
पर्वापेक्षी दुराचारः स याति नरकं ध्रुवम्
त्रिरात्रमपविद्धाहं त्वया भूप उपोषणात् ६५
नाहं निमेषमप्येकं स्थातुं शक्ता त्वया विना
श्राद्धकाले तु सम्प्राप्ते
उपाविष्टैर्द्विजैः किल ६६
याचते सङ्गमं भार्या यदि भोग्या तदैव सा एवं सम्बोध्यमानोऽपि यदा राजा वचस्तव ६७
न करिष्यति चार्वङिग तदा वाच्यं परं वचः
यदि न त्यजसे राजन्नुपवासं हरेर्दिने ६८
स्वहस्तेन शिरश्छित्वा स्वपुत्रस्य
वरासिना
धर्माङ्गदस्य राजेन्द्र ममोत्सङ्गे
क्षिप स्वयम् ६९

यद्येतन्मत्प्रियं त्वं हि न करोषि महीपते
धर्मक्षीणो भवान् गन्ता नरके नात्र संशयः ७०
श्रुत्वा त्वदीयं वचनं वराङ्गने
न हिंस्यते प्राणसमं च पुत्रम् सङ्गृह्य वाक्यं वसुधामराणां सम्भोक्ष्यते माधववासरेऽसौ ७१
ततो जनो यास्यति पूर्ववच्च
यमान्तिकं किङ्करपाशबद्धः
लिपिप्रमाणं नरकाधिवासी
भविष्यते साधु कृतं त्वया हि ७२
अथ यदि निहन्ति तनयं राजा सत्येन संयुतः श्रीमान्
निःशेषामरपूज्यं व्रजति पदं पद्मनाभस्य ७३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीं प्रति ब्रह्मवाक्यं नाम

सप्तमोऽध्यायः ७ अथाष्टमोऽध्यायः
सौतिरुवाच-
सा श्रुत्वा ब्रह्मणो वाक्यं नारी कमललोचना
उवाच नाम मे देहि येन गच्छामि मन्दिरम् १ पित्रा नाम प्रकर्तव्यमपत्यानां जगत्पते

नाम पापहरं प्रोक्तं तत्कुरुष्व कुशध्वज २
ब्रह्मोवाच-
यस्मादिदं जगत्सर्वं त्वया सुन्दरि मोहितम्
मोहिनी नाम ते देवि सगुणं हि भविष्यति ३
दशावस्थागतः सम्यग् दर्शनात्ते भविष्यति
यदि प्राप्नोति वै सुभ्रु त्वत्सम्पर्कं
सुखावहम् ४
एवमुक्ता वरारोहा प्रणम्य कमलासनम्
वीक्ष्यमाणामरैर्मार्गे प्रतस्थे
मन्दराचलम् ५
तृतीयेन मूहूर्तेन सम्प्राप्ता गिरिमस्तकम्
यस्य संवेष्टने नागो वासुकिर्नहि पूर्यते ६
यो धृतो हरिणा पूर्वं मथितो देवदानवैः षड्लक्षयोजनः सिन्धुर्यस्यासौ गह्वरो भवेत् ७
कूर्मदेहेन सम्पृक्तो यो न भिन्नो
गिरिर्महान्
पतता येन राजेन्द्रा सिन्धोर्गुह्यं
प्रदर्शितम् ८
गतं ब्रह्माण्डमार्गेण पयो यस्माद्गिरेर्द्विजाः
कूर्मास्थि घर्षता येन पावको जनितो महान्

९
यस्मिन्स वसते देवः सह भूतैर्दिगम्बरः
न देवैर्दानवैर्वापि दृष्टो यो हि
द्विजोत्तमाः १०
दशवर्षसहस्राख्ये काले महति गच्छति
केयूरघर्षणे येन कृतं देवस्य चक्रिणः ११
रत्नानां मन्दिरं ह्येष बहुधातुसमन्वितः १२
क्रीडाविहारोऽपि दिवौकसां यस्तपस्विनां
यस्तपसोऽपि हेतुः
सुराङ्गनानां रतिवर्द्धनो यो रत्नौषधीनां प्रभवो गिरिर्महान् १३
दशैकसाहस्रमितश्च मूले तत्सङ्ख्यया
विस्तरतां गतोऽसौ
दैर्घ्येण तावन्ति हि योजनानि
त्रैलोक्ययष्टीव समुच्छ्रितोऽसौ १४
सकाञ्चनै रत्नमयैश्च शृङ्गैः
प्रकाशयन्भूमितलं वियच्च
यस्मिन्गतः कश्यपनन्दनो वै विरश्मितामेति
विनष्टतेजाः १५
काञ्चनाकारभूताङ्गं सम्म्प्राप्ता काञ्चनप्रभा
सूर्यतेजोनिहन्तारं मन्दरं तेजसा स्वयम् १६
कुर्वती नृपकामार्थमुपविष्टा शिलातले नीलकान्तिमये दिव्ये सप्तयोजनविस्तृते १७

तस्यां शिलायां राजेन्द्र लिङ्गं तिष्ठति कौलिशम्
दशहस्त प्रमाणं हि विस्तरादूर्द्ध्वसङ्ख्यया १८
वृषलिङ्गेति विख्यातं प्रासादाभ्रसमं
परम्
तस्मिन्बाला द्विजश्रेष्ठाश्चक्रे
सङ्गीतमुत्तमम् १९
तन्त्रीतालसमायुक्तं क्लमहानिकरं परम् समीपवर्तिनी तस्य भूत्वा लिङ्गस्य भामिनी २०
मूर्च्छनातालसहितं गान्धारध्वनिसंयुतम्
तस्मिन्प्रवृत्ते राजेन्द्र गीते
मन्मथवर्द्धने २१
बभूव स्थावराणां हि स्पृहा
तस्मिन्मुनीश्वराः
न च दैवं न चादेवं गीतं तादृग्बभूव ह २२
मोहिनीमुखनिर्गीतं गीतं सत्वविमोहनम् २३
श्रुत्वैव गीतं हि दिगम्बरस्तु तेनैव
रूपेण वराङ्गनायाः
कामातुरो भोक्तुमनाश्चचाल तां मोहिनीं
पार्वतिदृष्टिलज्जः २४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते मन्दरवर्णनं नामाऽष्टमोऽध्यायः ८

अथनवमोऽध्यायः सौतिरुवाच-
रुक्माङ्गदस्तु राजेन्द्रो भुक्त्वा भोगांस्तु मानुषान्
सम्पूज्य बहुशो देवं पीताम्बरधरं हरिम् १
दत्वा मूर्ध्नि पदं विप्राः शत्रूणां
रणशालिनाम्
कृत्वा शून्यं यमपथं जित्वा वैवस्वतं
यमम् २
वैकुण्ठस्य तु पन्थानं सम्पूर्णं मानवैः
कृतम्
आहूय तनयं काले धर्माङ्गदमभाषत ३
एतां वसुमतीं पुत्र वसुपूर्णां समन्ततः
परिपालय वीर्येण स्वधर्मे कृतनिश्चयः ४
पुत्रे समर्थे जाते यो राज्यं न प्रतिपादयेत्
तस्य धर्मस्तथा कीर्तिर्विनश्यति न संशयः
५
समर्थेन च पुत्रेण यो न याति पिता सुखम् अवश्यं पातकी सोऽपि विज्ञेयो भुवनत्रये ६
पितुर्भारक्षमः पुत्रो भारं नोद्वहते तु
यः
मातुरुच्चारवज्जातो द्विजिह्वो
विषवर्जितः ७
स पुत्रो योऽधिकख्यातः पितुर्भवति भूतले
प्रकाशयति सर्वत्र स्वकरैरिव भास्करः ८

पुत्रापनयजैर्दुःखै रात्रौ जागर्ति
यत्पिता
स पुत्रो नरकं याति यावदाभूतसम्प्लवम् ९
पितुर्वचनमादृत्य सर्वं यः कुरुते गृहे
स याति देव सायुज्यं स्तूयमानो दिवि
स्थितैः १०
सोऽह प्रजाकृते पुत्र आसक्तः कर्मभिः
क्षितौ
न भुक्तं नैव सुप्तं तु स्वेच्छया पालने
स्थितः ११
असमर्थे त्वयि सुत न प्राप्तं हि मया
सुखम्
विष्णुवासरभोक्तॄणां निग्रहे
कृतबुद्धिना १२
केचिच्छैवे स्थिता मार्गे सौरे
केचिद्व्यवस्थिताः
विरिञ्चिमार्गगाश्चान्ये पार्वत्याश्च
स्थिताः परे १३
सायं च प्रातरासीना अग्निहोत्रे
व्यवस्थिताः
बालो युवा वा वृद्धो या गुर्विणी वा
कुमारिका १४
सरोगो विकलो वापि न शक्नोति ह्युपोषितुम्
इत्येवं जल्पितं यैस्तु तान्निरस्य
समन्ततः १५
वचोभिस्तु

पुराणोक्तैर्वासरैर्बहुभिस्त्वहम्
सम्बोधयित्वा बहुशः प्रजानां सुखहेतवे १६
निगृह्य तान्हरिदिने निराहारान्करोमि च
शास्त्रदृष्ट्या तु विदुषो
मूर्खान्दण्डनपूर्वकम् १७
शासयित्वा कृताः सर्वे निराहारा
हरेर्दिने
तेन मे न सुखं किञ्चिदवलीढं धरातले १८
कच्चिन्न दुःखेन जनान्योजयेत्किल पुत्रक
स्वेभ्यो वापि परेभ्यो वा यो रक्षेच्च
प्रजा नृपः १९
तस्यामी ह्यक्षया लोकाः पुराणेषु
प्रकीर्तिताः
सोऽह प्रजाकृते सौम्य संस्थितो नात्मनः
क्वचित् २०
सौख्यमिच्छाम्यहं भोक्तुं
मृगयादिसमुद्भवम्
न पानद्यूतजं पुत्र कामयेऽह कदाचन २१
एषु सक्तोऽचिरात्पुत्र विनाशं याति
पार्थिवः
त्वत्प्रसादादहं पुत्र मृगया
व्याजतोऽधुना २२
गिरीन्वनानि सरितः सरांसि विविधानि च
भोक्तुकामः प्रियान्कामांस्त्वयि भारं
निवेश्य च २३
एतत्सर्वं समाख्यातं यत्स्थितं हृदये मम

कृते तव महाकीर्तिरकृते नरकस्थितिः २४
धर्मांगद उवाच-
सर्वमेतत्करिष्यामि भुङ्क्ष्व
भोगान्मनोऽनुगान्
गुर्वीं राज्यधुरं तात
त्वदीयामुद्धराम्यहम् २५
नहि मेऽन्य स्मृतो धर्मस्त्वद्वाक्यकरणं
विना
पितुर्वाक्यमकुर्वाणः कुर्वन्धर्मानधो
व्रजेत् २६
तस्मात्करिष्ये वचनं त्वदीयं प्राञ्जलि
स्थितः
एवमुक्ते तु वचने राजा हृष्टो बभूव ह २७
गन्तुकामो मृगान्भूयो लब्ध्वा ज्ञात्वा
वनं ततः
धर्माङ्गदोऽपि हृष्टात्मा प्रजा आहूय
चाब्रवीत् २८
पित्रा नियुक्तो भवतां पालनाय हिताय च
पितुर्वाक्यं मया कार्यं सर्वथा
धर्ममिच्छता २९
नान्यो हि धर्मः पुत्रस्य पितुर्वाक्यं
विना प्रजाः
मयि दण्डधरे शास्ता न यमो भवति क्वचित् ३०
एवं ज्ञात्वा तु युष्माभिः स्मर्तव्यो
गरुडध्वजः
ब्रह्मार्पणप्रयोगेण यजनीयो जनार्दनः ३१

ममत्वं हि परित्यज्य स्वजातिविहितेन च ये न वो ह्यक्षया लोका भवेयुर्नात्र संशयः ३२
पितृमार्गाधिको ह्येष भवतां दर्शितः प्रजाः
ब्रह्मार्पणक्रियायुक्ता भवन्तु ज्ञानकोविदाः ३३
न भोक्तव्यं हरिदिने पैत्रो मार्गस्तु
शाश्वतः
विशेषो हि मयाख्यातो भवतां
ब्रह्मसंस्थितिः ३४
प्रयोक्तव्या च तत्त्वज्ञैः
पुनरावृत्तिदुर्लभा
यदुपोष्यं हरिदिनं तदवश्यमिति स्थितिः ३५
अनुनीय प्रजाः सर्वाः समाश्वास्य पुनः पुनः
न दिवा न च शर्वर्यां शेते धर्माङ्गदः सदा ३६
सर्वत्र भ्रमते शौर्यात्कुर्वन्निष्कण्टकां क्षितिम् पटहो रटते नित्यं मृगारिरिपुमस्तके ३७
अभुक्त्वा द्वादशीं लोका ममत्वेन
विवर्जिताः
त्रिविधेषु च कार्येषु देवेशश्चिन्त्यतां
हरिः ३८
हव्यकव्यवहो देवः स एव पुरुषोत्तमः

सूर्ये यो हि कृशाकाशे विसर्गे जगतां पतिः ३९
स्मर्त्तव्यो मनुजैः सर्वैर्धर्मकामार्थकामुकैः स्वजातिविहितोऽप्येवं सन्मार्गे चैव माधवः ४०
स एव भोक्ता भोक्तव्यः स एव पुरुषोत्तमः विनियोगस्तु तस्यैव सर्वकर्मसु युज्यते ४१
रटन्ति विप्रेद्राः पटहे मेघनिःस्वने एवं धर्ममवाप्याथ पिता धर्माङ्गदस्य हि ४२
ज्ञात्वा पुत्रं क्रियोपेतमात्मनो ह्यधिकं द्विजाः
उवाच भार्यां संहृष्टः स्थितां
लक्ष्मीमिवापराम् ४३
सन्ध्यावलि ह्यहं धन्यस्त्वं चापि
वरवर्णिनी
उभयोर्जनितः पुत्रः शशाङ्कधवलः क्षितौ ४४
कर्णाभ्यां श्रूयते मोक्षो न दृष्टः
केनचित्क्वचित्
सोऽस्माभिरधिकं प्राप्तो मोक्षः
सत्पुत्रसंभवः ४५
पुत्रे विनयसम्पन्ने वृत्तशौर्यसमन्विते
प्रतापिनि वरारोहे पितुर्मोक्षो गृहे
ध्रुवम् ४६

आनन्दं ब्रह्मणो रूपं शतानन्दं सुतेन यः पिता भवति चार्वङिग सत्कर्मकरणैः शुभैः ४७
नैतत्साम्यं भवेद्देवि लोके स्थावरजङ्गमे सत्पुत्रः पितुरादाय भारमुद्वहते तु यः ४८
सौऽह गमिष्यामि वनाय हृष्टो विहारशीलो मृगहिंसनाय
स्वेच्छाचरश्चाथ विशालनेत्रे विमुक्तपापो जनरक्षणाय ४९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे रुक्माङ्गदधर्माङ्गदसंवादो नाम नवमोऽध्यायः ९

अथदशमोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच -
ततः प्राह विशालाक्षी भर्तुर्वाक्यं निशम्य सा
सत्यमुक्तं त्वया राजन्पुत्रसौख्यात्परं
सुखम् १
न भवेदिह राजेन्द्र मुनीनां भाषितं यथा
तुल्यं भवति लोकेऽस्मिन् विष्ण्वाख्यस्य
परस्य हि २
पुत्रेभारस्त्वया न्यस्तः सप्तद्वीपसमुद्भवः
मार्गी हिंसां परित्यज्य यज्ञैरिष्ट्वा

जनार्दनम् ३
भोगस्पृहां परित्यज्य सेवस्य
सुरनिम्नगाम्
एतन्न्याय्यं भवति भो न न्याय्यो
मृगनिग्रहः ४
हृदये नखपातो हि वृद्धाया भूपते यथा
तथा विषयसेवा हि पितॄणां पुत्रिणां विदुः
५
गृहे वापि हृषीकेशं पूजयस्व महीपते
निर्दोषमृगयूथानां न युक्तं सूदनं तव ६
अहिंसा परमो धर्मः पुराणे परिकीर्तितः हिंसया वर्तमानस्य व्यर्थो धर्म्मो
भवेदिति
कुर्वन्नपि वृथा धर्मान्यो
हिंसामनुवर्तते ७
परैरुपहतां भूप नोपभुञ्जन्ति साधवः
षड्विधं नृपते प्रोक्तं
विद्वद्भिर्जीवघातनम् ८
अनुमोदयिता पूर्वं द्वितीयो घातकः स्मृतः विश्वासकस्तृतीयोऽपि चतुर्थो भक्षकस्तथा पञ्चमः पाचकः प्रोक्तः षष्ठो भूपात्र विक्रयी
हिंसया संयुतं धर्ममधर्मं च विदुर्बुधाः ९
न पापं कुरुते भूप पुत्रे भारं निवेश्य वै धर्मं समाश्रयन्सम्यक्सञ्जातपलितः पिता

१०
परित्यज्य इमं भावं मृगहिंसासमुद्भवम् मृगशीला हि राजानो विनष्टाः शतशो नृप ११ तस्माद्दुष्टं हि तन्मन्ये यदत्र मृगपातनम्
दया वरा मृगे राज्ञां धर्मिणामपि दृश्यते १२
निवारितो मया हि त्वं हितबुद्ध्या पुनः पुनः
एवं ब्रुवाणां तां भार्यां नृपो
वचनमब्रवीत् १३
नहि हिंसे मृगान्देवि मृगव्याजेन कानने
पर्य्यटिष्ये धनुष्पाणिः
कुर्वन्कण्टकशोधनम् १४
जनमध्ये सुतो मेऽस्तु काननेऽह वरानने
श्वापदेभ्यश्च दस्युभ्यः प्रजा रक्ष्या
महीभृता १५
आत्मनावाथ पुत्रेण गोपनीयाः प्रजा शुभे
प्रजा अरक्षन्नृपतिः सधर्म्मोऽपि
व्रजत्यधः १६
सोऽह रक्षणमुद्दिश्य गमिष्यामि वनं प्रिये
विमुक्तभावोऽहमिति मेरुशृङ्गे रविर्यथा १७
एवमुद्दिश्य तां राजा आरुरोह हयोत्तमम् दोषापतिसमप्रख्यं निर्दोषं क्षितिभूषणम्

१८
देववाहसमं रूपे प्रभञ्जनसमं जवे धरामादृत्य भूपालो दत्वा तं दक्षिणं करम् १९
सहस्रकोटिदातारं कामिनीकुचपीडनम्
अशोकपल्लवाकारं वज्राङ्कुशविरोहणम् २०
सम्प्रतस्थे महीपालश्चालयानो महीतलम्
साधयानो ययौ देशान्काननं स नृपोत्तमः २१
वाजिवेगेन निर्द्धूता वारणाः स्यन्दना
हयाः
पदातयो निपेतुस्ते मूर्च्छिताः
क्षितिमण्डले २२
स राजा सहसा प्राप्तो मुनीनामाश्रमं परम्
योजनानां समुत्तीर्य शतमष्टोतरं नृप २३
प्रविवेशाश्रमं रम्यं कदलीखण्डमण्डितम्
अशोकबकुलोपेतं पुन्नागसरलावृतम् २४
मातुलिङ्गैः कपित्थैश्च खर्जूरैः
पनसादिभिः
नारिकेलैस्तथा तालैः केतकैः
सिंन्दुवारकैः २५
चन्दनैः सतमालैश्च सालैः पिप्पलचम्पकैः
क्रमुकैर्दाडिमैश्चैव धात्रीवृक्षैः
सहस्रशः २६
निम्बवृक्षैश्च
बहुशस्तथाम्रैर्लोध्रपादपैः
परिपक्वफलैर्नम्रैः खगारूढैः समावृतम् २७

हृद्येन वायुना युक्तं पुष्पगन्धावृतेन हि
पश्यमानो मुनिं राजा ददर्श हुतभुक्प्रभम् २८
वामदेवं द्विजवरं बहुशिष्यसमावृतम् अवरुह्य हयाद्दृष्ट्वा प्रणनाम च सादरम् २९
तेनापि मुनिना राजा ह्यर्घाद्यैरभिपूजितः उपविश्यासने कौशे प्राह संहृष्टया गिरा ३०
अद्य मे पातकं क्षीणं सम्प्राप्तं कर्मणः फलम्
दृष्ट्वा तव पदाम्भोजं सम्यग्ध्यानपरस्य
च ३१
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य रुक्माङ्गदमहीपतेः
संपृष्ट्वा कुशलं प्राह वामदेवो
मुदान्वितः ३२
राजंस्त्वयातिपुण्येन विष्णुभक्तेन
वीक्षितः
ममाश्रमो महाभाग पुण्यो जातो धरातले ३३
कस्तेऽन्यस्तुल्यतामेति पार्थिवो
धरणीतले
येन वैवस्वतो मार्गो भग्नो निर्जित्य वै
यमम् ३४
प्रापितः सकलो लोको वैकुण्ठं पदमव्ययम् उपोषयित्वा नृपते द्वादशीं पापनाशिनीम्

३५
चतुर्भिः शोभनोपायैः प्रजाः संयम्य भूतले स्वकर्मस्था विकर्मस्था नीता मधुभिदः पदम् ३६
सोऽस्माकं द्रष्टुकामानां संप्राप्तो दर्शनं नृप
श्वपचोऽपि महीपाल विष्णुभक्तो द्विजाधिकः ३७
विष्णुभक्तिविहीनस्तु द्विजोऽपि श्वपचाधिकः
दुर्लभा भूप राजानो विष्णुभक्ता महीतले ३८
नावैष्णवो भवेद्राजा क्षितिलक्ष्मीप्रसाधकः
यो न राजा हरेर्भक्तो देवेष्वन्येषु भक्तिमान् ३९
यथा जारे पतिं त्यक्त्वा रता स्त्री स तथा नृपः
एवं व्यतिक्रमस्तस्य नृपतेर्भवति ध्रुवम् ४०
धर्मस्यार्थस्य कामस्य प्रज्ञायाश्च गतेरपि
तत्त्वया न्यायविहितं कृतं विष्णोः प्रपूजनम् ४१
तेन धन्योऽसि नृपते वयं धन्यास्तवेक्षणात्

इत्येवं भाषमाणं तु वामदेवं नृपोत्तमः ४२
उवाचावनतो भूत्वा प्रकृत्या विनयान्वितः
क्षामये त्वा द्विजश्रेष्ठ नाहमेतादृशो
विभो ४३
त्वत्पादपांसुना तुल्यो नाहं विप्र भवामि
हि
न विप्रेभ्योऽधिका देवा भवन्तीह कदाचन ४४
परितुष्टैर्द्विजैर्भक्तिर्जन्तोर्भवतिमाधवे
द्वेष्यो भवति तै रुष्टैः
सत्यमेतन्मयेरितम् ४५
तमाह वामदेवस्तु ब्रूहि किं ते ददाम्यहम् नादेयं विद्यते राजन्गृहायातस्य तेऽधुना
४६
अभीष्टं हि महीपाल यो ददाति महीतले
पटहं वासरे विष्णोः प्रजाभोजनवारणम् ४७
तमाह नृपतिर्विप्रं कृताञ्जलिपुटस्तदा
प्राप्तमेव मया सर्वं
त्वदङिघ्रयुगलेक्षणात् ४८
ममैकः संशयो ब्रह्मन् वर्तते बहुकालतः
तं पृच्छामि द्विजाग्र्यं त्वां
सर्वसन्देहभञ्जनम् ४९
त्रैलोक्यसुन्दरी भार्या मम केन सुकर्मणा
या विलोकयते दृष्ट्या मां सदा
मन्मथाधिकम् ५०
यत्र यत्र पदं देवी ददाति वरवर्णिनी

तत्र तत्र निधानानि प्रकाशयति मेदिनी ५१ यस्याश्चाङ्गं जराहीनं वलीपलितवर्जितम् सदा भाति मुनिश्रेष्ठ शारदेन्दुप्रभा यथा ५२
विनाग्निनापि सा विप्र साधयत्येव षड्रसम् अन्नं पचति यत्स्वल्पं तस्मिन्भुञ्जन्ति
कोटयः ५३
पतिव्रता दानशीला सर्वभूतसुखावहा
नावज्ञा क्रियते ब्रह्मन् वाक्येनापि
प्रसुप्तया ५४
यस्यां जातस्तु तनयो ममाज्ञायां स्थितः
सदा
अहमेव धरापृष्ठे पुत्री द्विजवरोत्तम ५५
यस्य पुत्रः पितुर्भक्तो ह्यधिको
गुणसञ्चयैः
एकद्वीपपतिश्चाहं विदितो धरणीतले ५६
पुत्रो ममाधिको जातः सप्तद्वीपप्रपालकः
मदर्थे येन विप्रेन्द्र समानीता
नृपात्मजा ५७
विद्युल्लेखेति विख्याता रणे जित्वा
महीभुजः
अथ तेनाधिपतिना रूपद्रविणशालिना ५८
षण्मासेन रणे जित्वा कृत्वा
सर्वान्निरायुधान्
यो गत्वा प्रमदाराज्यं जित्वा ताः प्रमदा
रणे ५९

आजहार शुभास्तासां मध्यादष्टौ वराङ्गनाः प्रददौ मयि तां सर्वां प्रणम्य च पुनः पुनः ६०
यानि वासांसि दिव्यानि यानि रत्नानि भूतले
तानि मे प्रददौ पुत्रौ जनन्या तूपवर्णितः ६१
एकाह्ना पृथिवीं सर्वामतीत्य बहुयोजनाम् पुनरायाति शर्वर्यां मत्पादाभ्यङ्गकारणात् ६२
निशीथेऽङगानि संवाह्य द्वारि तिष्ठति
दंशितः
प्रबोधयन्प्रेष्यजनान्निद्रया
सङ्कुलेन्द्रियान् ६३
तथायं मे मुनिश्रेष्ठ देहो रोगविवर्जितः
अप्रमेयं मम सुखं वशगा हि प्रिया गृहे ६४
वाजिनो वारणाश्चैव धनधान्यमनन्तकम्
वर्तंते हि जनः सर्वो ममाज्ञापालकः
क्षितौ ६५
केन कर्मप्रभावेण ममेदं साम्प्रतं सुखम्
इह जन्मकृतं वापि परजन्मकृतं तथा ६६
मम पुण्यं वद ब्रह्मन् विचार्य स्वमनीषया ६७
देहे न रोगो वशगा प्रिया च गृहे विभूतिर्नृहरौ च भक्तिः
विद्वत्सु पूजा

द्विजदानशक्तिर्मन्येऽहमेतत्सुकृतप्रसूतम् ६८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे रुक्माङ्गदवामदेवसंवादो नाम दशमोऽध्यायः १०

अथैकादशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
तच्छ्रुत्वा नृपतेर्वाक्यं महाज्ञानी मुनीश्वरः
चिन्तयित्वा क्षणं ज्ञात्वा कारणं तमुवाच ह १
वामदेव उवाच-
पुरा त्वमवनीपाल शूद्रजातिसमुद्भवः
दारिद्रय्णे पराभूतो दुष्टया भार्यया
तथा २
परसेवनया चैव वेतनेन भुजिक्रिया निवसन्दुःखसन्तप्तो बहुवर्षाणि पार्थिव ३
कदाचिद्द्विजसंसर्गात्तीर्थयात्रां गतो भवान्
ततः सर्वाणि तीर्थानि परिक्रम्य महीपते ४
द्विजसेवापरो जातो मथुरां पुण्यरूपिणीम् तत्र स्नातं त्वया विप्रसङ्गेन यमुनाजले ५

विश्रान्तिसंज्ञके तीर्थे सर्वतीर्थोत्तमोत्तमे
मन्दिरे च वराहस्य कथ्यमानां कथां नृप ६
पुराणोक्तां च शुश्राव अशून्यशयनव्रतम्
चतुर्भिं पारणैर्यस्य निष्पत्तिस्तु
विधीयते ७
येन चीर्णेन देवेशो जीमूताभः प्रसीदति
लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो निःशेषाघौघनाशनः ८
तत्कृतं भवता राजन्पुनरभ्येत्य मन्दिरम्
अशून्यशयनं पुण्यं गृहे वृद्धिकरं परम् ९
अकृत्वेदं महाराज व्रतं पातकनाशनम् गार्हस्थ्यमनुतिष्ठेत वन्ध्यावन्निष्फलो भवेत्
सुखमीदृग्विधं लोके दुर्लभं प्रतिभाति मे १०
श्रावणस्य तु मासस्य द्वितीयायां महीपते ग्राह्यमेतद्व्रतं पुण्यं जन्ममृत्युजरापहम् ११
लक्ष्मीयुक्तो जगन्नाथः पूजनीयोऽत्र पार्थिव
फलैः पुष्पैस्तथा
धूपैश्चारुरक्तानुलेपनैः
शय्यादानैर्वस्त्रदानैस्तथा ब्राह्मणभोजनैः १२
तत्त्वया सर्वमेतद्धि कृतं राजन्सुदुस्तरम्

तस्यैव कर्मणः पुष्टिरशून्यस्य महीपते इमानेवाग्रतः
पुण्यास्त्वयोक्तान्विस्तराच्छृणु १३ नाप्रसन्ने जगन्नाथे भवेयुरिति निश्चितम् पूर्वजन्मनि देवेशस्त्वयाशून्येन पूजितः १४
इह जन्मनि राजेन्द्र द्वादश्यार्चयसे हरिम्
अवश्यं प्राप्यसे राजन् विष्णोः सायुज्यतां ध्रुवम् १५
एष प्रश्नो मया राजन्व्याख्यातस्ते
सुमङ्गलः
सम्पदां प्रभवोपेतो
ज्ञातेरुत्कर्षणार्थकः १६
किमन्यत्ते महीपाल ददामीह करोमि च
अवश्यं सर्वयोग्योऽसि भक्तोऽसि त्वं
जनार्दने १७
राजोवाच-
उत्सुकोऽह द्विजश्रेष्ठ मन्दरं पर्वतं
प्रति
तत्राश्चर्याण्यनेकानि द्रष्टुकामस्तवाज्ञया १८
लघुर्भूत्वा गुरुं त्यक्त्वा पुत्रोपरि द्विजोत्तम
राज्यशासनजं भारं दुर्वहं यच्च भूमिपैः १९

सोऽह स्वेच्छाचरो यातो मत्कृत्यं तनयश्चरेत्
तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञो
वामदेवोऽब्रवीदिदम् २०
एतद्धि परमं कृत्यं पुत्रस्य नृपपुंगव
यत्क्लेशात्पितरं प्रेम्णा विमोचयति
सर्वदा २१
पितुर्वचनकारी च मनोवाक्कायशक्तितः
तस्य भागीरथीस्नानमहन्यहनि जायते २२
निरस्य पितृवाक्यं तु व्रजेत्स्नातुं
सुरापगाम्
नो शुद्धिस्तस्य पुत्रस्य इतीत्थं वैदिकी
श्रुतिः २३
स त्वं गच्छ यथाकामं कृतकृत्योऽसि भूपते
हरिप्रसादात्ते जातो वंशे पुत्रः स
पुण्यकृत् २४
एवमुक्ते तु मुनिना समारुह्य तुरङ्गमम् ययौ शीघ्रगतिः श्रीमान्सदागतिरिव स्वयम् २५
वीक्ष्यमाणो गिरीन्सर्वान्वनानि सरितस्तथा
राजेन्द्रः सरांस्युपवनानि च २६ सोऽचिरेणैव कालेन सम्प्राप्तो मन्दराचलम् भ्रामयित्वा गिरिं श्वेतं गन्धमादनमेव च २७
अतीत्य च महामेरुं दृष्ट्वा

चैवोत्तरान्कुरुन्
शतसूर्यप्रतीकाशं सर्वतः कांचना वृतम् २८
सङ्घृष्टं हरिबाहुभ्यां स्रवन्तं काञ्चनं
रसम्
तद्भूभागं नगाकीर्णं बहुधातुविभूषितम् २९
बहुनिर्झरसंयुक्तं बहुकन्दरभूषितम्
निम्नगायुतसम्पूर्णं धौतं गङ्गाजलैः
शुभैः ३०
विश्वस्तैर्युवतीवृन्दैः कान्ताशर्मोपसेविभिः
घटप्रमाणैर्नृपते परिपक्वैः सुगन्धिंभिः ३१
फलैर्युवतिसम्भूतैः कुचैरिव विभूषितम् द्विरेफध्वनिसंयुक्तं कोकिलस्वरनादितम् ३२
अनेकसत्त्वविरुतैः समन्तान्नादितं गिरिम्
संपश्यमानो नृपतिर्विवेश स महागिरिम् ३३
आरोढुकामस्तु कुतूहलात्तमन्वेषयन्केन
पथा प्ररोहम्
स वीक्षते यावदसौ समन्तात्तावत्समस्तं
द्रुमपक्षिसंघम् ३४
विसर्पमाणं ध्वनिना गृहीतं
विमोहिनीवक्त्रसमुद्भवेन
उपप्लवन्तं तरसा महीपस्तेनैव सार्द्धं स
जगाम तूर्णम् ३५

तस्याऽपि कर्णे ध्वनिराविवेश विमोहिनीवक्त्रसमद्भवो यः
विमोहितो येन विमुच्य वाहं त्रिविक्रमेणेव विलङ्घ्यमानम् ३६
मार्गं गिरेर्मोहिनिगीतमुग्धं क्षणेन
राजा सहसा ददर्श
गिरौ स्थितां तप्तसुवर्णभासं कामस्य
यष्टीमिव निर्मितां च ३७
शक्रस्य लिङ्गं गगने प्रसक्तं
सम्पूजयन्तीमिव लोकसूत्यै
क्षमास्वरूपामिव वै रसाया गिरेः सुताया
इव रूपराशिम् ३८
सिन्धोस्तु वेलामिव रूपयुक्तां
तस्यास्तनुं वै रतिमन्दिराख्याम्
विकर्षमाणां सहसा त्रिनेत्रं लिङ्गाश्रयं
देवविनोदनार्थम् ३९
तत्पुण्यकर्त्तुर्मनसाभिलाषां
व्यवस्थितो मोहिनिरूपदर्शी
विमोहितोऽसौ निपपात राजा
विमोहिनीकामशरेण विद्धः ४०
ज्वरेण तीव्रेण गृहीतदेहः समीपमस्याः स
ससर्प शीघ्रम्
विसर्पिणं भूमिपतिं सुनेत्रा विलोकयामास
कटाक्षदृष्ट्या ४१
विमुच्य वीणां विरराम गीतात्प्राप्तं च कार्यं सहसैव मेने

विधूनयन्ती मृगपक्षिसङ्घान्सुवाससा गण्डभुजौ निवार्य ४२
शिलीमुखान् श्वाससुगन्धमुग्धान् जगाम
देवी नृपतेः समीपम्
त्यक्त्वा हरं पूज्यतमं सुलिङ्गं गत्वा
तु पार्श्वे तमुदारचेष्टा ४३
विमोहिनी नीरजपत्रनेत्रा उवाच वाक्यं
मधुरं मनोज्ञम्
रुक्माङ्गदं कामशराभितप्तमुत्तिष्ठ
राजन्वशगा तवाहम् ४४
किं मूर्च्छया देहमिमं क्षिणोषि यस्त्वं
धराभारमिमं महान्तम्
तृणीकृतं भूप समुद्वहेथा यन्मामकं
रूपमवेक्ष्य हारि ४५
किं मुह्यसे दुर्बलगौरिवेह पङ्के निमग्ना
सुदृढो भव त्वम्
धीरोऽसि वीरोऽसि विडम्बयेथाः
किमर्थमात्मानमुदारचेष्टम् ४६
यद्यस्ति वाञ्छा तव भूपतीश ममानुकूले
सुरतेऽतिहृद्ये
प्रदाय दानं च सुधर्मयुक्तं भुङ्क्ष्व
स्वदासीमिव मां रतिज्ञाम् ४७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीदर्शनं नाम एकादशोऽध्यायः ११

अथद्वादशोऽध्यायः

वसिष्ठ उवाच-
व्याहृते शोभने वाक्ये मोहिन्या नृपतिस्तदा
उन्मील्य नेत्रे राजेन्द्र शतपत्रनिभे
तथा १
सगद्गदमुवाचेदं मुग्धो मोहिनिदर्शनात्
मया बाले सुबहुशः पूर्णचन्द्रनिभाननाः २
दृष्टास्तथानुभूताश्च नेदृग्दृष्टं वपुः
क्वचित्
यादृशं त्वं धारयसे रूपं लोकविमोहनम् ३
सोऽह दर्शनमात्रेण त्वदीयेन वरानने
मनोभवशरैर्विद्धः पतितः सहसा क्षितौ
अजल्पितवचो देवि मोहितस्तव तेजसा ४
कुरु प्रसादं करभोरु मह्यं दास्यामि
सर्वं तव चित्तसंस्थम्
नादेयमस्तीह जगत्त्रयेऽपि तवानुरागेण
निबद्धचेतसः ५
इमां धरां भूधरभूषिताङ्गीं समुद्र
वस्त्रां शशिसूर्यनेत्राम्
घनस्तनीं व्योमसुबद्धदेहां निष्काननां
सुन्दरि वामशीलाम् ६
पातालगुह्यां बहुवृक्षरोम्णद्यं
सप्ताधरां सुभ्रु तवास्मि दाता
सकोशबद्धां गजवाजिपूर्णां
समन्त्रिहृद्यां नगरैः समेताम् ७
आत्मानमपि दास्यामि तव चार्वङिग सङ्गमे

किं पुनर्द्धनरत्नादि प्रसीद मम मोहिनि ८
नृपस्य वचनं श्रुत्वा मोहिनी
मधुराक्षरम्
समुवाच स्मितं कृत्वा तमुत्थाप्य नृपं
तदा ९
न धरां भूधरोपेतां वरये वसुधाधिप यद्वदिष्याम्यहं काले तत्कार्यमविशङ्कया १०
भजिष्यामि न सन्देहः कुरुष्व समयं मम राजोवाच-
येन सन्तुष्यसे देवि समयं तं करोम्यहम् ११ दशावस्थां गतो देहो मम त्वत्सङ्गमं विना १२
मोहिन्युवाच-
दीयतां दक्षिणो हस्तो बहुधर्मकरस्तव येन मे प्रत्ययो राजन् वचने तावके भवेत् १३
राजा त्वं धर्मशीलोऽसि सत्यकीर्तिर्जगत्त्रये
न वक्तास्यनृतं काले मार्गोऽय लौकिकः कृतः १४
एवं ब्रुवाणां राजेन्द्रो मोहिनीं हृच्छयातुरः
अब्रवीन्नृपतिस्तां तु सुप्रसन्नमना नृप १५
जन्मप्रभृति वामोरु नानृतं भाषितं मया

स्वैरेष्वपि विहारेषु कदापि वरवर्णिनि १६
अथवा व्याहृतैर्वाक्यैः किमेभिः प्रत्ययाक्षरैः
दत्तो ह्येष मया हस्तो दक्षिणः पुण्यलाञ्छनः १७
यन्मया सुकृतं किञ्चित्कृतमाजन्म सुन्दरि तत्सर्वं तव वामोरु यदिकुर्यान्न ते वचः १८
अन्तरे ह्येष दत्तो मे धर्मो भार्या भवाङ्गने
तव रूपेण मे क्षोभः सहसा प्रत्युपस्थितः १९
ऋतध्वजसुतश्चाहं नाम्ना रुक्माङ्गदो नृपः इक्ष्वाकुवशसम्भूतः सुतो धर्माङ्गदो मम २०
मृगव्याजेन गहनं प्रविष्टश्चारुलोचने ततो दृष्टो वने हृद्यो वामदेवाश्रमो मया २१
मुनिना जल्पितं तत्र किञ्चित् तेन विसर्जितः
आरुह्य वाहनश्रेष्ठं मन्दरं द्रष्टुमागतः २२
भ्रममाणो गिरिवरं कुतूहलमनास्तदा
प्राप्तं मच्छ्रवणे गीतं तव
वक्त्रविनिर्गतम् २३

तेन गीतेन चाकृष्टस्त्वत्समीपमुपागतः दृष्टेः पथमनुप्राप्ता मम त्वं चारुलोचने २४
ततोऽह मूर्च्छितो देवि विसंज्ञः पतितः क्षितौ
सम्प्रतं चेतनायुक्तस्तव वाक्यामृतेन हि २५
पुनर्जातमिवात्मानं मन्येऽह लोकमोहिनि प्रत्युत्तरप्रदानेन प्रसादं कर्त्तुमर्हसि २६
नृपेणैवं समुद्दिष्टा मोहिन्याहोत्तरं वचः
अहं ब्रह्मभवा राजंस्त्वदर्थं समुपागता २७
श्रुत्वा कीर्तिं स्मरोपेता मन्दरं कनकाचलम्
परित्यज्य
सुरान्सर्वान्विश्वम्भरपुरोगमान् २८
समाहितमनास्त्वत्र तपस्यानिरता स्थिता
सम्पूजयन्ती देवेशं गीतदानेन शङ्करम् २९
गीतदानमहं मन्ये सुराणामतिवल्लभम्
सर्वदानाधिकं भूप ह्यनन्तगतिदायकम् ३०
येन तुष्टः पशुपतिः सद्यः प्रत्युपकारकः
ईप्सितोऽय मया प्राप्तो भवानवनिपालकः ३१
अभिप्रीतोऽसि मे राजन्नभिप्रीता ह्यहं तव ३२

तमेवमुक्त्वा द्विजराजवक्त्रा करं गृहीत्वा नृपतेस्तु वेगात्
उत्थापयामास धराशयानमिन्द्रस्य यष्टीमिव मोहिनी सा ३३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे समयकरणं नाम द्वादशोऽध्यायः १२

अथत्रयोदशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
उत्थापयित्वा राजानं मोहिनी वाक्यमब्रतीत्
मा शङ्कां कुरु राजेन्द्र कुमारीं विद्ध्य्कल्मषाम् १
उद्वहस्व महीपाल गृह्योक्तविधिना हि माम् अनूढा कन्यका राजन् यदि गर्भं बिभर्ति हि २
प्रसूयति दिवाकीर्तिं सर्ववर्णविगर्हितम्
चाण्डालयोनयस्तिस्रः पुराणे कवयो विदुः ३
कुमारीसंभवा त्वेका सगोत्रापि द्वितीयका
ब्राह्मण्यां शूद्रजनिता तृतीया
नृपपुंगव ४
एतस्मात्कारणाद्राजन् कुमारीं मां
समुद्वह
ततस्तां चपलापाङ्गी नृपो रुक्माङ्गदो
गिरौ ५

उद्वाह्य विधिना युक्तस्तस्थौ राजा हसन्निव
राजोवाच-
न तथा त्रिदिवप्राप्तिः प्रीणयेन्मां वरानने ६
तव प्राप्तिर्यथा देवि
मन्दरेऽस्मिन्सुखाय वै
मन्ये पुरन्दराद्देवि ह्यात्मानमधिकं
क्षितौ ७
त्रैलोक्यसुन्दरीं प्राप्य भार्यां त्वां
चारुलोचने
तस्माद्यदनुकूलं ते तत्करोमि प्रशाधि
माम् ८
इहैव रमसे बाले अथवा मन्दिरे मम
मलये मेरुशिखरे वने वा नन्दने वद ९
तच्छ्रुत्वा नृपतेर्वाक्यं मोहिनी मधुरं
नृप
उवाचानुशयं राजन्वचनं प्रीतिवर्द्धनम् १०
सपत्नीनां कटाक्षाणां क्षतानि नगरे मम भविष्यन्ति महीपाल कथं गच्छामि ते पुरम् ११
मास्म सीमन्तिनी काचिद्भवेद्धि क्षितिमण्डले
यस्याः सपत्नीप्रभवं दुःखमामरणं भवेत् १२ साहं लब्धा महीपाल मनसा वशगा तव ज्ञात्वा सपत्नीप्रभवं दुःखं भर्ता कृतो

मया १३
वत्स्यामि पर्वतश्रेष्ठे
बह्वाश्चर्यसमन्विते
न त्वं वससि राजेद्र सन्ध्यावल्या विना
क्वचित् १४
तस्यास्त्वं विरहे दुःखी सपुत्राया
भविष्यसि
दुःखेन भवतो राजन्भूरि दुःखं भवेन्मम १५
यत्रैव भवतः सौख्यं तत्राहमपि संस्थिता
यत्र त्वं रंस्यसे राजंस्तत्र मे मन्दरो
गिरिः १६
भर्तृस्थाने हि वस्तव्यमृद्धिहीनेऽपि भार्यया
स मेरुः काञ्चनमयः सन्निधाने प्रचक्षते १७
मनोरथो नाम मेरुर्यत्र त्वं रमसे विभो
भर्तृस्थानं परित्यज्य स्वपितुर्वापि
वर्जितम् १८
पितृस्थानाश्रयरता नारी तमसि मज्जति
सर्वधर्मविहीनापि नारी भवति सूकरी १९
एवं जानाम्यहं दोषं कथं वत्स्यामि मन्दरे
गमिष्यामि त्वया सार्द्धमीशस्त्वं
सुखदुःखयोः २०
मोहिन्यास्तद्वचः श्रुत्वा राजा
संहृष्टमानसः
परिष्वज्य वरारोहामिदं वचनमब्रवीत् २१

भार्याणां मम
सर्वासामुपरिष्टाद्भविष्यसि
मा शङ्कां कुरु वामोरु यतो दुःखं भविष्यति २२
जीवितादधिका स्रुभु भविष्यसि गृहे मम
एहि गच्छाव तन्वङिग सुखाय नगरं प्रति २३
भुङ्क्ष्व भोगान्मया सार्द्धं तत्रस्था
स्वेच्छया प्रिये २४
सा त्वेवमुक्ता शशिगौरवक्त्रा
रुक्माङ्गदेनात्मविनाशनाय
सम्प्रस्थिता नूपुरघोषयुक्ता
विकर्षयन्ती गिरिजातशोभाम् २५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीसंमोहनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३

अथचतुर्दशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
सम्प्रस्थितावुभौ राजन्गिरिशीर्षाद्धरातलम्
पश्यमानौ बहून्भावान्गिरिजातान्मनोहरान् १
केचिद्विद्रुमसङ्काशाः केचिद्र जतसन्निभाः
केचिन्नीलसमप्रख्याः केचित्काञ्चनसत्विषः २ केचित्स्फाटिकवर्णाभा हरितालनिभाः परे

अन्योन्यश्लेषतां प्राप्तौ सकलैः
स्थावरैरिव ३
सम्प्राप्य वसुधां भूपो ह्यपश्यद्वाजिनां
वरम्
खन्यमानं खुरेणोर्वीं कुलिशाभेन वेगिना ४
तस्य दारयतः पृथ्वद्यं सुतीक्ष्णेन खुरेण
हि
गृहगोधाभवत्तस्मिन् भूभागान्तर्गता किल ५
निर्गच्छमाना नृपते खुरेण विदली कृता
विदीर्यमाणां नृपतिरपश्यत्सदयापरः ६
अभ्यधावत वेगेन हा हतेति प्रियां वदन्
ततः स वृक्षपत्रेण कोमलेन महीपतिः ७
उत्सार्य तां खुरादाशु
प्राक्षिपतृणशाद्वले
ततस्तु मोहिनीं प्राह प्रेक्ष्य
मूर्च्छागतां हि ताम् ८
शीघ्रमाहर चार्वङिग जलं जलजलोचने
येन मूर्च्छागतां सिञ्चे गृहगोधां
विमर्द्दिताम् ९
सा भर्तुर्वचनाच्छीघ्रमानयच्छीतलं जलम्
तेनाभ्यषिञ्चन्नृपतिर्गृहगोधां
विमूर्च्छिताम् १०
अवाप चेतनां राजन् शीतलाज्जलसेचनात् अभिघातेषु सर्वेषु शस्तं वारिप्रसेचनम् ११
अथवा क्लिन्नवस्त्रेण सहसा बन्धनं हितम्

सम्प्राप्तचेतना भूप गोधा वचनमब्रवीत् १२ राजानमग्रतो वीक्ष्य वेदनार्ता शनैः शनैः रुक्माङ्गद महाबाहो निबोध मम चेष्टितम् १३
शाकले नगरे रम्ये भार्याहं ह्यग्रजन्मनः
रूपयौवनसम्पन्ना तस्य नातिप्रिया विभो १४
सदा विद्वेषसंयुक्तो मयि निष्ठुरजल्पकः
नान्यस्य कस्यचिद्द्वेष्टा स तु मे नृपते
पतिः १५
ततोऽह क्रोधसंयुक्ता वशीकरणलम्भनात्
अपृच्छं प्रमदा राजन्यास्त्यक्ताः पतिभिः
किल १६
ताभिरुक्ता ह्यहं भूप वश्यो भर्ता
भविष्यति
अस्माकं प्रत्ययो जातो
भर्तृत्यागावमाननात् १७
प्रव्रज्याभेषजैर्वश्या जाता हि पतयस्तु
नः
त्वं पृच्छ तां वरारोहे दास्यते भेषजं
शुभम् १८
न विकल्पस्त्वया कार्यो भविता दासवत्पतिः ततोऽह त्वरितं गत्वा तासां वाक्येन भूपते १९
प्रासादः कथितस्तस्याः पृच्छन्त्या मम मानवैः
शतस्तम्भसमायुक्तः कान्तिमत्सुधयायुतः

२०
प्रविश्य तं सुतेजस्कामपश्यं ब्रह्मचारिणीम्
प्रावृतां दीर्घवस्त्रेण सन्ध्यारागसवर्णिनीम् २१
दीर्घाभिः सा जटाभिस्तु संवृता
दीप्तिसंयुता
परिचारकैस्तु संयुक्ता वीज्यमाना शनैः
शनैः २२
अक्षसूत्रकरा सा तु जपन्ती भगमालिनी
सर्ववश्यकरं मन्त्रं क्षोभकं
प्रत्ययावहम् २३
ततोऽह प्रणता भूत्वा पद्भ्यां न्यस्याङ्गुलीयकम्
मृदुकाञ्चनसम्भूतं अतिरिक्तप्रभान्वितम् २४
ततो हृष्टाऽभवद्दृष्ट्वा पदस्थं चाङ्गुलीयकम्
अपृष्टया तया ज्ञातं मम भर्त्तुर्विमाननम् २५
तयोक्ताहं ततो भूप तापस्या प्रणता स्थिता चूर्णो रक्षान्वितो ह्येष सर्वभूतवशानुगः २६
त्वया भर्तरि संयोज्यो रक्ष्यं ग्रीवाशयाङ्कुरम्
भविष्यति पतिर्वश्यो नान्यां यास्यति

सुन्दरीम् २७
चूर्णरक्षां गृहीत्वाहं प्राप्ता
भर्तृगृहं पुनः
प्रदोषे पयसा युक्तश्चूर्णो भर्तरि
योजितः २८
ग्रीवायां हि कृता रक्षा न विचारो मया
कृतः
यदा स पीतचूर्णस्तु भर्ता नृपवरोत्तम २९
तदहः क्षयरोगोऽभूत्पतिः क्षीणो दिने दिने गुह्ये तु क्रिमयो जाताः
क्षतदुष्टव्रणोद्भवाः ३०
दिनैः कतिपयैर्जातैर्दीपवद्रविदर्शनात् हततेजास्तथा भर्त्ता मामुवाचाकुलेन्द्रि यः ३१
क्रन्दमानो दिवा रात्रौ दासोऽस्मि तव
शोभने
त्राहि मां शरणं प्राप्तं न गच्छेयं
परस्त्रियम् ३२
तत्तस्य रुदितं श्रुत्वा भयभीता महीपते
तस्यां निवेदितं सर्वं कथं भर्ता
भवेत्सुखी ३३
तयापि भेषजं दत्तं द्वितीयं दाहशान्तये
दत्ते तु भेषजे
तस्मिन्सुस्थोऽभूत्तत्क्षणात्पतिः ३४
पूर्वचूर्णोद्भवो दाहः शान्तस्तेनौषधेन ह ततः प्रभृति मे भर्ता वश्योऽभूद्वचने

स्थितः ३५
कालेन पञ्चतां प्राप्ता गता नरकयातनाम्
ताम्रभ्राष्ट्रे ह्यहं दग्धा युगानि दश
पञ्च च ३६
सूक्ष्माणि तिलमात्राणि कृत्वा
खण्डान्यनेकशः
किञ्चित्पातकशेषेण धरायामवतारिता ३७
गृहगोधामयं रूपं कृतं भास्करजेन मे
साहमत्र स्थिता भूप वर्षाणामयुतं पुरा ३८
यान्यापि युवतिर्भूप भर्तुर्वश्यं
समाचरेत्
वृथाधर्मा दुराचारा दह्यते
ताम्रभ्राष्ट्रके ३९
भर्ता नाथो गतिर्भर्ता दैवतं गुरुरेव च
तस्य वश्यं चरेद्या तु सा कथं
सुखमाप्नुयात् ४०
तिर्यग्योनिशतं याति
क्रिमिकुष्ठसमन्विता
तस्माद्भूपाल कर्तव्यं
स्त्रीभिर्भर्तृवचः सदा ४१
साहं यास्ये पुनर्योनिं कुत्सितां
पातकान्विताम्
यदि नोद्धरसे राजन्नद्य मां शरणागताम् ४२
सुकृतस्य प्रदानेन विजयाजनितेन हि
या त्वया सङ्गमे पुण्ये कृता
श्रवणद्वादशी ४३

सरय्वाश्चैव गङ्गायाः पापनाशविधायके प्रेतनिर्यातनी पुण्या मानसेप्सितदायिनी ४४
यस्यां गृहेऽपि भूपाल संस्मृतो मनुजैर्हरिः
सर्वतीर्थफलावाप्तिं कुरुते नात्र संशयः ४५
दत्तं जप्तं हुतं यच्च कृतं देवार्चनादिकम्
सर्वं तदक्षयं भूप यत्कृतं विजयादिने ४६ एवंविधं फलं यस्यास्तद्देहि सुकृतं मम द्वादश्यामुपवासेन त्रयोदश्यां तु पारणे ४७
द्वादशाब्दोपवासस्य फलं प्राप्नोत्युपोषणे
दयां कृत्वा महीपाल धर्ममूर्तिर्भवान्
क्षितौ ४८
वैवस्वतपथध्वंसी परित्राहि सुदुःखिताम्
गृहगोधावचः श्रुत्वा मोहिनी
वाक्यमब्रवीत् ४९
स्वकृतं तु जनोऽश्नाति सुखदुःखात्मकं विभो
तस्मात्किमनया कार्यं पापया भर्तृदुष्टया ५०
यया भर्ता वशं नीतो रक्षाचूर्णादिभिर्नृप साधुभ्यो यत्कृतं राजन्यशःस्वर्गकरं

भवेत् ५१
उभयोर्भ्रंशतामेति पापेभ्यो यत्कृतं
भवेत्
शर्करामिश्रितं क्षीरं काद्रवेये
नियोजितम् ५२
विषवृद्धिं करोत्येव तद्वत्पापकृतं भवेत् परित्यजेमां त्वं पापां गच्छावो नगराय वै ५३
जन्मव्यापारसक्तानामात्मसौख्यं विनश्यति रुक्माङ्गद उवाच-
ब्रह्मात्मजे कथं वाक्यमीदृशं व्याहृतं
त्वया
न साधूनामिदं वृत्तं भवतीति वरानने ५४
आत्मसौख्यकराः पापा भवन्ति परतापिनः
विप्रपन्ना वरारोहे परोपकरणाय वै ५५
शशी सूर्योऽथ पर्जन्यो मेदिनी
हुतभुग्जलम्
चन्दनं पादपाः सन्तः परोपकरणाय वै ५६
श्रूयते किल राजासीद्धरिश्चन्द्रो
वरानने
चाण्डालमन्दिरावासी भार्यातनयविक्रयी ५७
असत्यवचनाद्भीतो दुःखाद्दुःखतरं गतः
तस्य सत्येन सन्तुष्टा देवाः
शक्रपुरोगमाः ५८
वरेण छन्दयाञ्चक्रुर्हरिश्चन्द्रं महीपतिम्

तेन सत्यवता चोक्ता देवा ब्रह्मपुरोगमाः
यदि तुष्टा हि विबुधा वरं मे दातुमर्हथ ५९
एषा हि नगरी सर्वा सद्रुमा ससरीसृपा
सबालबृद्धतरुणा सनारी सचतुष्पदा ६०
प्रयातु कृतपापापि स्वर्गतिं नगरी मम अयोध्यापातकं गृह्य गन्ताहं नरकं ध्रुवम् ६१
एकाकी नहि गच्छामि परित्यज्य जनं क्षितौ स्वर्गं विबुधशार्दूलाः सत्यमेतन्मयेरितम् ६२
तस्य तां स्थिरतां ज्ञात्वा सह तेनैव सा पुरी
जगाम स्वर्गलोकं च इन्द्रादीनामनुज्ञया ६३
सोऽपि स्वर्गे स्थितो राजा स्वपुरेण समन्वितः
कामगेन विमानेन पूज्यमानोऽमरैरपि ६४
अस्थिदानं कृतं देवि कृपया हि दधीचिना
देवानामुपकारार्थं श्रुत्वा दैत्यैः
पराजितान् ६५
कपोतार्थं स्वमांसानि शिबिना भूभुजा पुरा प्रदत्तानि वरारोहे श्येनाय क्षुधिताय वै ६६
जीमूतवाहनो राजा पुरासीत्क्षितिमण्डले तेनापि जीवितं दत्तं पन्नगाय वरानने ६७ तस्माद्दयालुना देवि भवितव्यं महीभुजा

शुचावमेध्येऽपि शुभे समं वर्षति वारिदः ६८
चाण्डालपतितौ चन्द्रो ह्लादयेच्च निजैः करैः
तस्मादिमां वरारोहे गृहगोधां सुदुःखिताम् ६९
उद्धरिष्ये निजैः पुण्यैर्दौहित्रैर्नाहुषो यथा
विमोहिनीं तिरस्कृत्य गृहगोधामुवाच ह ७०
दत्तं दत्तं मया पुण्यं विजयासम्भवं तव
गच्छ विष्णुगताँ
ल्लोकान्विधूताशेषकल्मषा ७१
तद्वाक्यात्सहसा भूप दिव्याभरणभूषिता विमुच्य देहं तज्जीर्णं गृहगोधासमुद्भवम् ७२
जगामामन्त्र्य तं भूपं द्योतयन्ती दिशो दश
सीमन्तमिव कुर्वाणा वैष्णवं पदमद्भुतम् ७३
यद्योगिगम्यं हुतभुक्प्रकाशं वरं वरेण्यं परमात्मभूतम्
तस्मादियं चैव शिखिप्रदीपा जगत्प्रकाशाय नृपप्रसूता ७४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे गोधाविमुक्तिर्नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४

अथपञ्चदशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
विमोच्य पातकाद्राजा गृहगोधां हसन्निव उवाच मोहिनीं हृष्टः शीघ्रमारुह्यतां हयः १
योजनायुतगामी च क्षणात्कृष्णहयो यथा
तदाकर्ण्य वचो राज्ञो मोहिनी मदलालसा २
आरुरोह समं भर्त्रा तं हयं वातवेगिनम्
उवाच च वचो भूपं भर्तारं चारुहासिनी ३
प्रचोदयेममर्वाणं स्वपुराय महीपते
पुत्रवक्त्रं स्पृहा द्रष्टुं लम्पटा तव
वर्तते ४
तवाधीना नृपश्रेष्ठ गम्यतां यत्र ते मनः
मोहिन्या वचनं श्रुत्वा प्रतस्थे नगरं
प्रति ५
पश्यमानः सुसंहृष्टः
पादपान्पर्वतान्नदीः
वनानि सुविचित्राणि मृगान्बहुविधानपि ६
ग्रामान्दुर्गांस्तथा देवान्नगराणि शुभानि च
सरांसि च विचित्राणि भूभागान्सुमनोहरान् ७
अचिरेणाश्रमं दृष्ट्वा वामदेवस्य भूपते आकाशस्थो महीपालो नमस्कृत्य त्वरान्वितः ८
पुनरेव ययौ राजा वायुवेगेन वाजिना

पश्यमानो बहून्देशान्धनधान्यसमन्वितान् ९
आससाद पुरं राजा वैदिशं स्ववशं च तत् तमायान्तं नृपं श्रुत्वा चारैर्द्धर्माङ्गदः सुतः १०
पितरं हर्षसंयुक्तो भूपालान्वाक्यमब्रवीत्
एषा प्रकाशमायाति उदीचीदिङ् नृपोत्तमाः ११
मत्पितुर्वाजिनाक्रान्ता तत्तेजः परिरञ्जिता
तस्माद्गच्छामहे सर्वे सम्मुखं
ह्यवनीपतेः १२
पितुरागतमात्रस्य सम्मुखं न सुतो व्रजेत्
स याति नरकं घोरं यावदिन्द्रा
श्चतुर्द्दश १३
सम्मुखं व्रजमानस्य पुत्रस्य पितरं प्रति
पदे पदे यज्ञफलं प्रोचुः पौराणिका
द्विजाः १४
उत्तिष्ठध्वं व्रजाम्येष भवद्भिः
परिवारितः
अभिवादयितुं प्रेम्णा एष मे देवदेवता १५
तथेत्युक्तैस्तु तैः
सर्वैर्भूमिपालैर्नृपात्मजः
जगाम सम्मुखं पद्भ्यां क्रोशमात्रं
पितुस्तदा १६

ततो राजसहस्रेण मूर्तिमानिव मन्मथः
स गत्वा दूरमध्वानमाससाद नृपं पथि १७ संप्राप्य पितरं स्नेहाज्जगाम धरणीं तदा शिरसा राजभिः सार्द्धं प्रणाममकरोत्तदा १८
प्रेम्णा समागतं प्रेक्ष्य तं पतन्तं नृपैः सह
अवरुह्य हयाद्राजा समुत्थाप्य सुतं विभो १९
भुजाभ्यां साधु पीनाभ्यां पर्यष्वञ्जत भूपतिः
मूर्ध्नि चैवमुपाघ्राय उवाच तनयं तदा २० कच्चित्पासि प्रजाः सर्वाः कच्चिद्दण्डयसे रिपून्
न्यायागतेन वित्तेन कोशं पुत्र बिभर्षि च २१
कच्चिद्विप्रेष्वत्यधिका वृत्तिर्दत्तानपायिनी
कच्चित्ते कान्तशीलत्वं कच्चिद्वक्ता न
निष्ठुरम् २२
कच्चिद्गावो न दुह्यन्ते पुत्र
चाण्डालवेश्मनि
कच्चिद्वचनकर्तारस्तनयाश्च पितुः सदा २३
कच्चिद्वधूः श्वश्रूवाक्ये वर्तते भर्तरि क्वचित्
कच्चिद्विवादान्विप्रैस्तु समं नेक्षस

आत्मज २४
कच्चिद्गावो न रुध्यन्ते विषये
विविधैस्तृणैः
तुलामानानि सर्वाणि ह्यन्नादीनां
सदेक्षसे २५
कुटुम्बिनं करैः पुत्र नात्यर्थमभिदूयसे
कच्चिन्न द्यूतपानादि वर्तते विषये तव २६
कच्चिद्भिन्नरसैर्लोका भिन्नवाक्यैः
पुरे तव
न दानैर्जीर्णवस्त्रैश्च नोपजीवन्ति
मानवाः २७
कच्चिद्दृष्ट्वा स्वयं पुत्र हस्त्यश्वं परिरक्षसि
कच्चिच्च मातरः सर्वा ह्यविशेषेण पश्यसि २८
कच्चिन्न वासरे विष्णोर्नरा भुञ्जति पुत्रक
शशिनि क्षीणतां प्राप्ते
कच्चिच्छ्राद्धपरो नरः २९
सदा निद्रां विमुञ्जसि
निद्रा मूलमधर्मस्य निद्रा
पापविवर्द्धिनी ३०
निद्रा दारिद्रय्जननी निद्रा
श्रेयोविनाशिनी
नहि निद्रान्वितो राजा चिरं शास्ति
वसुन्धराम् ३१

पुंश्चलीव सदा भर्तुर्लोकद्वयविनाशिनी एवमुच्चरमाणं तं तनयो वाक्यमब्रवीत् ३२ धर्माङ्गदो महीपालं प्रणम्य च पुनः पुनः सर्वमेतत्कृतं तात पुनः कर्तास्मि ते वचः ३३
पितुर्वचनकर्तारः पुत्रा धन्या जगत्त्रये किं ततः पातकं राजन् यो न कुर्यात्पितुर्वचः ३४
पितृवाक्यमनादृत्य व्रजेत्स्नातुं
त्रिमार्गगाम्
न तत्तीर्थफलं भुङ्क्ते यो न
कुर्यात्पितुर्वचः ३५
त्वदधीनं शरीरं मे त्वदधीनं हि जीवितम्
त्वदधीनो हि मे धर्मस्त्वं च मे दैवतं
परम् ३६
त्रैलोक्यस्यापि दानेन न शुद्ध्य्ते
ऋणात्सुतः
किं पुनर्देहवित्ताभ्यां
क्लेशदानादिभिर्विभो ३७
एवं ब्रुवाणं तनयं बहुभूपालसंवृतम्
रुक्माङ्गदः परिष्वज्य पुनराह सुतं वचः
सत्यमेतत्त्वया पुत्र व्याहृतं
धर्मवेदिना ३८
पितुरभ्यधिकं किञ्चिद्दैवतं न सुतस्य हि देवाः पराङ्मुखास्तस्य पितरं योऽवमन्यते ३९

सोऽह मूर्ध्ना त्वया पुत्र धृतस्तत्क्षितिरक्षणात्
जित्वा द्वीपवतीं पृथ्वद्यं बहुभूपालसंवृताम् ४०
एतत्सौख्यं परं लोके एतत्स्वर्गपदं
ध्रुवम्
पितुरभ्यधिकः पुत्रो
यद्भवेत्क्षितिमण्डले ४१
सोऽह पुत्र कृतार्थस्तु कृतः
सद्गुणवर्त्मना
त्वया साधयता भूपान्यथा हरिदिनं शुभम् ४२
तत्पितुर्वचनं श्रुत्वा पुत्रो धर्माङ्गदोऽब्रवीत्
क्व गतस्तु भवांस्तात निवेश्य मयि सम्पदः ४३
कस्मिन्स्थाने त्वियं प्राप्ता सूर्यायुतसमप्रभा
मन्ये निर्वेदमापन्न इमां सृष्ट्वा
प्रजापतिः ४४
नैतद्रूपा महीपाल नारी त्रैलोक्यमध्यतः
मन्ये भूधरजातेयमथवा सागरोद्भवा ४५
माया वा मयदैत्यस्य प्रमदारूपसंस्थिता
अहो सुनिपुणो धाता येनेयं निर्मिता विभो
बालाग्रशतभागो हि व्यलीको नोपपद्यते ४६
इयं हि योग्या कनकावदाता गृहाय तुभ्यं जगतीपतीश

एवंविधा मे जननी यदि स्यात् कोऽन्योऽस्ति मत्तः सुकृती मनुष्यः ४७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते पितापुत्रसंवादो नाम पञ्चदशोऽध्यायः १५

अथषोडशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
धर्माङ्गदवचः श्रुत्वा हृष्टो रुक्माङ्गदोऽब्रवीत्
सत्यं ते जननी पुत्र सम्प्राप्ता मन्दरे मया १
वेदाश्रयसुता बाला मदर्थं कृतनिश्चया कुर्वन्ती दारुणं पुत्र तपो देवगिरौ पुरा २
इतः पञ्चदशादह्नो हयगामी गतो ह्यहम्
मन्दरे पर्वतश्रेष्ठे बहुधातुसमन्विते ३
तस्य मूर्द्धनि बालेयं तोषयन्ती
महेश्वरम्
स्थिता गानपरा दृष्टा मया तत्र सुदर्शना ४
ततोऽह मूर्च्छया युक्तः पतितो धरणीतले
अनङ्गबाणसंविद्धो व्याधविद्धो यथा मृगः ५
ततोऽहमनया देव्या चालितश्चारुनेत्रया
वृतश्चैवापि भर्तृत्वे
किञ्चित्प्रार्थनया सह ६
मया चापि प्रतिज्ञातं

स्वदक्षिणकरान्वितम्
सेयं भार्या विशालाक्षी कृता भूधरमस्तके ७
अवरुह्य धरापृष्ठे समारुह्य तुरङ्गमम्
दिनत्रयेण त्वरितः सम्प्राप्तस्तव
सन्निधौ ८
पश्यमानो गिरीन्देशान्सरांसि सरितस्तथा
इयं हि जननी पुत्र तव प्रीतिविवर्द्धिनी ९
अभिवादय चार्वङ्गीं त्वं निजामिव मातरम्
तत्पितुर्वचनं श्रुत्वा
हयसंस्थामरिन्दमः १०
शिरसा धरणीं गत्वा इदं वचनमब्रवीत्
प्रसीद देवि मातस्त्वं भृत्यो दासः
सुतस्तव ११
नमस्करोमि जननीं बहुभूपालसंयुतः
तं पुत्रमवनीं प्राप्तं मोहिनी प्रेक्ष्य
भूपते १२
भर्तुर्दाक्षिण्ययोगाच्च अवतीर्य तुरङ्गमात्
अवागूहत बाहुभ्यामुत्थाप्य पतितं सुतम् १३
परिष्वक्तस्तदा मात्रा पुनरेवाभ्यनन्दयत्
ततस्तां सुमनोज्ञैस्तु चारुवस्त्रैश्च भूषणैः १४
भूषयित्वा समारोप्य पुनरेव हयोत्तमम्

स्वपृष्ठे चरणं कृत्वा तस्या राजीवलोचनः १५
तेनैव विधिना भूप पितरं चान्वरोहयत् भूपालैः संवृतो गच्छन्पद्भ्यां धर्माङ्गदः सुतः १६
प्रहर्षपुलको ह्यासीज्जननीं प्रेक्ष्य मोहिनीम्
स्तूयमानः स्वयं चापि मेघगम्भीरया गिरा १७
धन्यः स तनयो लोके मातरो यस्य भूरिशः
नवा नवतरा भार्याः पितुरिष्टा मनोहराः १८
यस्यैका जननी लोके पिता तस्यैव दुःखभाक्
पितुर्दुःखेन किं सौख्यं पुत्रस्य हृदि
वर्तते १९
एकस्या वन्दने मातुः पृथिवी फलमश्नुते
मातॄणां वन्दने मह्यं महत्पुण्यं
भविष्यति २०
तस्मादभ्यधिकं पुण्यं भविष्यति दिने दिने
एवमुच्चरमाणोऽसौ राजभिः परिवारितः २१
प्रविष्टो नगरं रम्यं वैदिशं
ऋद्धिसंयुतम्
हयस्थः प्रययौ राजा मोहिन्या सह
तत्क्षणात् २२
ततो गृहवरं प्राप्य पूज्यमानो जनैर्नृपः
अवरुह्य हयात्तस्मान्मोहिनीं
वाक्यमब्रवीत् २३

धर्माङ्गदस्य पुत्रस्य गृहे गच्छ मनोहरे एष ते गुरुशुश्रूषां करिष्यति यथा गुणम् २४
न सखी नैव दासी ते शुश्रूषामाचरेदिति
सा चैवमुक्ता पत्या तु प्रस्थिता सुतमन्दिरम् २५
धर्माङ्गदेन सा दृष्टा गच्छन्ती मन्दिराय वै
आत्मनो भर्तृवाक्येन परित्यज्य महीपतीन् २६
तिष्ठध्वं पितुरादेशादिमां शुश्रूषये ह्यहम्
स एवमुक्त्वा गत्वा तु बाहुभ्यां परिगृह्य वै
क्रमे पञ्चदशे प्राप्ते पर्यङ्के
त्ववरोपयत् २७
काञ्चने पट्टसूत्रेण रचिते कोमले दृढे
मृद्वास्तरणसंयुक्ते मणिरत्नविभूषिते २८
रत्नदीपैश्च बहुशः खचिते सूर्यसप्रभे
ततः पादोदकं चक्रे मोहिन्या धर्मभूषणः २९
सन्ध्यावल्या गुरुत्वेन ह्यपश्यत्तां
नृपात्मजः
नैवमस्याभवद्दुष्टं मनस्तां मोहिनीं
प्रति ३०
सुकुमारोऽपि तन्वङ्गी पीनोरुजघनस्तनीम् मेने वर्षायुतसमामात्मानं च त्रिवत्सरम्

३१
प्रक्षाल्य चरणौ तस्यास्तज्जलं शिरसि न्यधात्
उवाचावनतो भूत्वा सुकृती मातरस्म्यहम् ३२ इत्युक्त्वा नरनारीभिः स्वयं च श्रमनाशनम्
चकार सर्वभोगैस्तां युयोज च मुदान्वितः ३३
क्षीरोदमथने जाते कुण्डले चामृतस्रवे ये लब्धे दानवाञ्जित्वा पाताले धर्ममूर्तिना ३४
मोहिन्या कर्णयोश्चक्रे स्वयमेव वृषाङ्गदः
अष्टोत्तरसहस्रैश्च धात्रीफलनिभैः शुभैः ३५
मौक्तिकै रचितैः शुभ्रैर्हारो देव्याः कृतो हृदि
निष्कं पलशतं स्वर्णं कुलिशायुतभूषितम् ३६
हारं लघूत्तरं चक्रे मातुर्नृपसुतस्तदा वलया वज्रखचिता द्विरष्टौ करयोर्द्वयोः ३७
एकैके निष्ककोटीभिर्मूल्यविद्भिर्नरैः कृताः
केयूरनूपुरौ तस्या अनर्घौ स नृपात्मजः ३८ प्रददौ पितुरिष्टाया भूषणार्थं रविप्रभौ

कटिसूत्रं तु शर्वाण्या
यदासीत्पावकप्रभम् ३९
तद्भ्रष्टं भयभीतायाः सङ्ग्रामे तारकामये
कालनेमौ स्थिते राज्ये पतितं मूलपाचने ४०
तद्गृहीतं तु दैत्येन मयेन लोकमायिना
तं हत्वा मलये दैत्यं दैत्यकोटिसमावृतम् ४१
संवत्सररणे घोरे पितुर्वचनकारणात्
अवाप कटिसूत्रं तु दैत्यराजप्रियास्थितम् ४२
तद्ददौ पितुरिष्टायाः सानन्दपुलको नृपः
हिरण्यकशिपोः पूर्वं या भार्या
लोकसुन्दरी ४३
तस्यां सीमन्तकश्चासीत्सौदामिनिसमप्रभः
सा प्रविष्टा समं पत्या यदा पावकमङ्गला ४४
समुद्रे क्षिप्य सीमन्तं दुःखेन
महतान्विता
सागरस्तत्तु सङ्गृह्य रत्नश्रेष्ठयुगं
किल ४५
ददौ धमाङ्गदायाथ तस्य वीर्येण तोषितः जनन्याः प्रददौ हृष्टः सूर्यकोटिसमप्रभम् ४६
अग्निशौचे शुभे वस्त्रे कञ्चुके सुमनोहरे सहस्रकोटिमूल्ये ते मोहिन्याः संन्यवेदयत् ४७
देवमाल्यं सुगन्धाढ्यं तथा देवविलेपनम्

सर्वदेवगुरोः पूर्वं
सिद्धहस्तात्सुदुर्लभम् ४८
धर्माङ्गदेन वीरेण द्वीपानां विजये तथा
लब्धं तत् प्रददौ देव्या मोहिन्याः
कामवर्द्धनम् ४९
संभूष्य परया भक्त्या पश्चात्षड्रसभोजनम्
आनीतं मातृहस्तेन भोजयामास भूमिप ५०
पुरस्तादेव जननीं वाक्यैः सम्बोध्य
भूरिशः
मया त्वया च कर्तव्यं राज्ञो वाक्यं न
संशयः ५१
या इष्टा नृपतेर्देवि सास्माकं हि गरीयसी
इष्टा या भूपतेर्भर्तुस्तस्या या
दुष्टमाचरेत् ५२
सा पत्नी नरकं याति यावदिन्द्राश्चतुर्दश
सापत्नभावं या कुर्याद्भर्तृस्नेहेष्टया
सह ५३
तस्याः स्नेहवियोगार्थं तप्यते
ताम्रभ्राष्ट्रके
यथा सुखं भवेद्भर्तुस्तथा कार्यं हि
भार्यया ५४
अनुकूलं हितं तस्या इष्टाया भर्तुराचरेत्
यथा भर्ता तथा तां हि पश्येत वरवर्णिनि ५५
हीनायाश्चापि शुश्रूषां कृत्वा याति त्रिविष्टपम्

पश्चात्स्थाने भवेत्सापि मनसा याभवत्प्रिये ५६
सर्वान्भोगानवाप्नोति भर्तुरिष्टं
प्रगृह्य हि
ईर्ष्याभावपरित्यागात्सर्वेश्वरपदं
लभेत् ५७
सपत्नी या सपत्न्यास्तु शूश्रूषां कुरुते
सदा
भर्तुरिष्टां संनिरीक्ष्य तस्या
लोकोऽक्षयो भवेत् ५८
भर्तुरिष्टा पुरा वेश्या ह्यभवत्सा
कुलेषु वै
शूद्रजातेः सुदुष्टस्य
परित्यक्तक्रियस्य तु ५९
आचरद्वेश्यया सार्द्धं सा भार्या
पतिरञ्जिनी
प्रक्षालनं द्वयोः पादौ
द्वयोरुच्छिष्टभोजिनी ६०
उभयोरप्यधः शेते उभयोर्वै हितं रता
वेश्यया वार्यमाणापि सदाचारपथे स्थिता ६१
एवं शुश्रूषयन्त्या हि भर्तारं वेश्यया सह
जगाम सुमहान्कालो वर्तन्त्या दुःखसागरे ६२
अपरस्मिन्दिने भर्ता माहिषं मूलकान्वितम् अभक्षयत निष्पावं

दुर्मेधास्तैलमिश्रितम् ६३
तदपथ्यभुजस्तस्य अवमन्य पतिव्रताम्
अभवद्दारुणो रोगो गुदे तस्य भगन्दरः ६४
सन्दह्यमानोऽतितरां दिवारात्रौ स भूरिशः तस्य गेहे स्थितं वित्तं समादाय जगाम सा ६५
वेश्यान्यस्मै ददौ प्रीत्या यूने
कामपरायणा
ततः स दीनवदनो व्रीडया च समन्वितः ६६
उवाच प्ररुदन्भार्यां शूद्रो
व्याकुलचेतनः
परिपालय मां देवि वेश्यासक्तं
सुनिष्ठुरम् ६७
न मयोपकृतं किञ्चित्तव सुन्दरि पापिना
रमते वेश्यया सार्द्धं
बहूनब्दान्सुमध्यमे ६८
यो भार्यां प्रणतां पापो नानुमन्येत
गर्वितः
सोऽशुभानि समाप्नोति जन्मानि दश पञ्च च ६९
दिवाकीर्तिगृहे तस्माद्योनिं
प्राप्स्यामि गर्हिताम्
तवापमानतो देवि मनो न कलुषीकृतम् ७०
इति भर्तृवचः श्रुत्वा भार्या भर्तारमब्रवीत्
पुरा कृतानि पापानि दुःखानि प्रभवन्ति हि तानि सक्षमते विद्वान् सविज्ञेयो नृणां

वरः ७१
तन्मया पापया पापं कृतं वै पूर्वजन्मनि तद्भजन्त्या न मे दुःखं न विषादः कथञ्चन ७२
एवमुक्त्वा समाश्वास्य भर्तारमनुशास्य च आनीतं जनकाद्वित्तं बन्धुभ्यो वरवर्णिनी ७३
क्षीरोदनिलयावासं मन्यते स्म सती पतिम् दिवा दिवा त्रिर्यत्नेन रात्रौ
गुह्यविशोधनम् ७४
रजनीकरवृक्षोत्थं गृह्य निर्यासमञ्जसा
नखेन पातयेद्भर्तुः
क्रिमीन्कुष्ठाच्छनैः शनैः ७५
मयूरपुच्छसंयुक्तं पवनं चाकरोत्तदा
न देवि रात्रौ स्वपिति न दिवा च वरानना ७६
भर्तृदुःखेन सन्तप्ता अपश्यज्जवलितं जगत्
यद्यस्ति वसुधा देवी पितरो देवतास्तथा ७७
कुर्वन्तु रोगहीनं मे भर्तारं गतकल्मषम्
चण्डिकायै प्रदास्यामि रक्तं
मांससमुद्भवम् ७८
नृच्छागमहिषोपेतं भर्तुरारोग्यहेतवे
सादरं कारयिष्यामि उपवासान्दशैव तु ७९
शरीरं स्थापयिष्येऽह
सूक्ष्मकण्टकसंस्तरे
नोपभोक्ष्यामि मधुरं नोपभोक्ष्यामि वै
घृतम् ८०

बाह्याभ्यङ्गविहीनाहं संस्थास्ये दिनसञ्चयम्
जीवतां रोगहीनो हि भर्ता मे शरदां शतम् ८१ एवं प्रव्याहरन्ती सा वासरे वासरे गते अथ कालेन चाल्पेन त्रिदोषोऽस्य व्यजायत ८२
त्रिकटुं प्रददौ भर्तुर्यत्नेन महता तदा शीतार्तः कम्पमानोऽसौ
पत्न्यङ्गुलिमखण्डयत् ८३
उभयोर्दन्तयोः श्लेषः सहसा समपद्यत
तत्खण्डमङ्गुलेर्वक्त्रे स्थितं
नृपतिवल्लभे ८४
अथ विक्रीय वलयं क्रीत्वा काष्ठानि
भूरिशः
चितां सर्पिर्युतां चक्रे मध्ये धृत्वा
पतिं तदा ८५
अवरुह्य च बाहुभ्यां पादेनाकृष्य पावकम्
मुखे मुखं समाधाय हृदये हृदयं तथा ८६
जघने जघनं देवि आत्मनः सन्निवेश्य वै
दाहयामास कल्याणी भर्तुर्देहं
रुजान्वितम् ८७
आत्मना सह चार्वङ्गी ज्वलिते जातवेदसि ८८
विमुच्य देहं सहसा जगाम पतिं समादाय च
देवलोकम्
विशोधयित्वा बहुपापसङ्घान्स्वकर्मणा
दुष्करसाधनेन ८९

इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे पतिव्रतोपाख्यानं नाम षोडशोऽध्यायः १६

अथसप्तदशोऽध्यायः पुत्र उवाच-
तस्मादीर्ष्यां परित्यज्य मोहिनीमनुभोजय न मातरीदृशो धर्मो लोकेषु त्रिषु लभ्यते १ स्वहस्तेन प्रियां भर्तुर्भार्यां या तु प्रभोजयेत्
सपत्नीं तु सपत्नी हि किञ्चिदन्नं ददाति च २
तदनन्तं भवेद्देवि मातरित्याह नाभिजः कुरु वाक्यं मयोक्तं हि स्वामिनि त्वं प्रसीद मे ३
तातस्य सौख्यं कर्तव्यमावाभ्यां
वरवर्णिनि
भवेत्पापक्षयः सम्यक्
स्वर्गप्राप्तिस्तथाक्षया ४
पुत्रस्य वचनं श्रुत्वा देवी सन्ध्यावली
तदा
अभिमन्त्र्य परिष्वज्य तनयं सा पुनः
पुनः ५
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय वचनं चेदमब्रवीत् करिष्ये वचनं पुत्र त्वदीयं धर्मसंयुतम् ६
इर्ष्यां मानं परित्यज्य भोजयिष्यामि

मोहिनीम्
शतपुत्रा ह्यहं पुत्र त्वयैकेन सुतेन हि ७
नियमैर्बहुभिर्जातो देहक्लेशकरैर्भवान्
व्रतराजेन चीर्णेन
प्राप्तस्त्वमचिरात्सुतः ८
नहीदृशं व्रतं लोके फलदायि प्रदृश्यते
सद्यः प्रत्ययकारीदं महापातकनाशनम् ९
किं जातैर्बहुभिः पुत्रैः
शोकसन्तापकारकैः
वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रमते कुलम् १०
त्रैलोक्यादुपरिष्ठाहं त्वां प्राप्य
जठरे स्थितम्
धन्यानि तानि शूलानि यैर्जातस्त्वं
सुतोऽनघ ११
सप्तद्वीपपतिः शूरः पितुर्वचनकारकः
आह्लादयति यस्तातं जननीं वापि पुत्रकः १२
तं पुत्रं कवयः प्राहुर्वाचाख्यमपरं सुतम्
एवमुक्त्वा तु वचनं देवी सन्ध्यावली तदा १३
वीक्षां चक्रेऽथ भाण्डानि षड्रसस्य तु हेतवे
तस्या वीक्षणमात्रेण परिपूर्णानि भूपते १४
षड्रसस्य सुखोष्णस्य मोहिनीभोजनेच्छया अमृतस्वादुकल्पस्य जनस्य तु महीपते १५

ततो दर्वीं समादाय काञ्चनीं रत्नसंयुताम् परिवेषयदव्यग्रा मोहिन्याश्चारुहासिनी १६
काञ्चने भाजने श्लक्ष्णे मानभोजनवेष्टिते
शनैः शनैश्च बुभुजे इष्टमन्नं
सुसंस्कृतम् १७
उपविश्यासने देवी शातकौम्भमये शुभे
वीज्यमाना वरारोहा व्यजनेन सुगीतिना १८
धर्माङ्गदगृहीतेन शिखिपुच्छभवेन तु
सा भुक्त्वा ब्रह्मतनया तदन्नममृतोपमम् १९
चतुर्गुणेन शीतेन कृत्वा शौचमथात्मनः
जगृहे पुत्रदत्तं तु ताम्बूलं
तत्सुगन्धिमत् २०
वरचन्दनयुक्तेन हस्तेन वरवर्णिनी
ततः प्रहस्य शनकैः प्राह सन्ध्यावलद्यं
नृप २१
जननी किं तु देवि त्वं वृषाङ्गदनृपस्य तु
न मया हि परिज्ञाता श्रमस्वेदितया शुभे २२
वदत्येवं ब्रह्मसुता यावत्सन्ध्यावलद्यं नृप
तावत्प्रणम्य नृपतेः पुत्रो वचनमव्रबीत् २३
उदरे ह्यनया देव्या धृतं संवत्सरत्रयम् तव भर्तुः प्रसादेन वृद्धिं संप्राप्तवानहम् २४

सन्त्यनेकानि मातॄणां शतानि मम संन्दरि
अस्याः पीतं पयो भूरि कुचयोः
स्नेहसम्प्लुतम् २५
अनया सा रुजा तीव्रा विधृता प्रायशो जरा
इयं मां जनयित्वैव जाता शिथिलबन्धना २६
तन्नास्ति त्रिषु लोकेषु यद्दत्वा चानृणो
भवेत्
मातुः पुत्रस्य चार्वङिग
सत्यमेतन्मयेरितम् २७
सोऽह धन्यतरो लोके नास्ति मत्तोऽधिकः
पुमान्
उत्सङ्गे वर्तयिष्यामि मातृसङ्घस्य
नित्यशः २८
नोत्सङ्गे चेज्जनन्या हि तनयो विशति क्वचित्
मातृसौख्यं न जानाति कुमारी भर्तृजं यथा २९
मातुरुत्सङ्गमारूढः पुत्रो दर्पान्वितो भवेत्
हारमुत्तमदेहस्थं हस्तेनाहर्तुमिच्छति ३०
पाल्यमानो जनन्या हि पितृहीनोऽपि दर्पितः समीहते जगद्धर्तुं सवीर्यं मातृजं पयः ३१ एतज्जठरसंसर्गि भवत्युत्सङ्गशङिकतः अस्याश्चैवापराणां च विशेषो यदि मे न चेत् ३२

तेन सत्येन मे तातो जीवताच्छरदां शतम् एवं ब्रुवाणे तनये मोहिनी विस्मयं गता ३३ कथमस्य प्रहर्तव्यं मया निर्घृणशीलया विनीतस्य ह्यपापस्य औचित्यं पापिनो गृहे ३४
पितुः शुश्रूषणं यस्य न तस्य सदृशं क्षितौ एवं गुणाधिकस्याहं कर्तुं कर्म
जुगुप्सितम् ३५
पुत्रस्य धर्मशीलस्य भूत्त्वा तु जननी
क्षितौ
एवं विमृश्य बहुधा मोहिनी लोकसुन्दरी ३६
उवाच तनयं बाला शीघ्रमानय मे पतिम्
न शक्नोमि विना तेन मुहूर्तमपि वर्तितुम् ३७
ततः स त्वरितं गत्वा प्रणम्य पितरं नृप
कनिष्ठा जननी तात शीघ्रं त्वां द्रष्टुमिच्छति ३८
प्रसादः क्रियतां तस्याः पूज्यतां
ब्रह्मणः सुता
पुत्रवाक्येन
नृपतिस्तत्क्षणाद्गन्तुमुद्यतः ३९
प्रहृष्टवदनो भूत्वा सन्ध्यावल्या निवेशनम्
संप्रविश्य गृहे राजा ददर्श शयनस्थिताम् ४०
मोहिनीं मोहसंयुक्तां

तप्तकाञ्चनसप्रभाम्
उपास्यमानां प्रियया सन्ध्यावल्या शनैः शनैः ४१
पुत्रवाक्यात्परित्यज्य क्रोधं
सापत्न्यजं तथा
दृष्ट्वा रुक्माङ्गदं प्राप्तं शयने
मोह्य सुन्दरी ४२
प्रहृष्टवदना प्राह राजानं भूरिदक्षिणम् इहोपविश्यतां कान्त पर्यङ्के मृदुतूलके ४३
सर्वं निरीक्षितं भूप राज्यतन्त्रं त्वया
चिरम्
अद्यापि नहि ते वाञ्छा राज्ये
परिनिवर्तते ४४
मन्ये दुष्कृतिनं भूप त्वामत्र धरणीतले
यः समर्थं सुतं ज्ञात्वा स्वयं
पश्येन्नृपश्रियम् ४५
तस्मात्त्वत्तोऽधिको नास्ति दुःखी लोकेषु
कश्चन
सपुत्राणां पितॄणां हि सुखं याति क्षणं
नृप ४६
दुःखेन पापभोक्तॄणां विषयासक्तचेतसाम्
सर्वाश्च प्रकृती राजंस्तवेष्टाः
पूर्णपुण्यजाः ४७
धर्माङ्गदे पालयाने कथं त्वं वीक्षसेऽधुना

परित्यज्य प्रियासौख्यं कीनाश इव दुर्बलः ४८
यदि पालयसे राज्यं मया किं ते प्रयोजनम् निष्प्रयोजनमानीता क्षीरसागरमस्तकात् ४९
विड्भोज्या हि भविष्यामि पक्षिणामामिषं
यथा
यो भार्यां यौवनोपेतां न सेवेदिह
दुर्मतिः ५०
कृत्याचरणसक्तस्तु कुतस्तस्य
भवेत्प्रिया
असेविता व्रजेद्भार्या अदत्तं हि धनं
व्रजेत् ५१
अरक्षितं व्रजेद्राज्यमनभ्यस्तं श्रुतं
व्रजेत्
नालसैः प्राप्यते विद्या न भार्या
व्रतसंस्थितैः ५२
नानुष्ठानं विना लक्ष्मीर्नाभक्तैः
प्राप्यते यशः
नोद्यमी सुखमाप्नोति नाभार्यः संततिं
लभेत् ५३
नाशुचिर्द्धर्ममाप्नोति न
विप्रोऽप्रियवाग्धनम्
अपृच्छन्नैव जानाति अगच्छन्न
क्वचिद्व्रजेत् ५४
अशिष्यो न क्रियां वेत्ति न भयं वेत्ति जागरी

कस्माद्भूपाल मां त्यक्त्वा धर्माङ्गदगृहे शुभे ५५
वीक्ष्यसे राज्यपदवीं समर्थे तनये विभो ५६
एवं ब्रुवाणां तनयां विधेस्तु रतिप्रियां चारुविशालनेत्राम्
व्रीडान्वितः पुत्रसमीपवर्ती प्रोवाच वाक्यं नृपतिः प्रियां ताम् ५७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते मोहिनीवचनं नाम सप्तदशोऽध्याय १७

अथाष्टादशोऽध्यायः
राजोवाच-
नाधिकारो मया भीरु कृतो नृपपरिग्रहे
श्रमातुरस्य निद्रा मे प्रवृत्ता
सुखदायिनी १
धर्माङ्गदं समाभाष्य मोहिनीं नय मन्दिरम्
पूजयस्व यथान्यायमेषा पत्नी प्रिया मम २
निजं कमलपत्राक्ष सर्वरत्नविभूषितम्
निर्वातवातसंयुक्तं सर्वर्तुसुखदायकम् ३
एवमादिश्य तनयमहं निद्रामुपागतः
शयनं प्राप्य कष्टात्ते अभाग्यो हि धनं
यथा ४
विबुद्धमात्रः सहसा त्वत्समीपमुपागतः
यद्ब्रवीषि वचो देवि तत्करोमि न संशयः ५

मोहिन्युवाच-
परिसान्त्वय राजेन्द्र इमान्दारान्सुदुःखितान् ममोद्वाहेन
निर्विण्णान्निराशान्कामभोगयोः ६
ज्येष्ठानां रूपयुक्तानां कलत्राणां
विशांपते
मूर्ध्नि कीलं कनिष्ठाख्यं यो हि
राजन्निखानयेत् ७
न सद्गतिर्भवेत्तस्य न च सा विन्दते परम्
पतिव्रताश्रुदग्धायाः का शान्तिर्मे
भविष्यति ८
जनितारं हि मे भस्म कुर्य्युर्देव्यः
पतिव्रताः
किं पुनः प्राकृतं भूप त्वादृशं मादृशीं
तथा ९
सन्ध्यावलीसमा नारी त्रैलोक्ये नास्ति भूमिप
तव स्नेहनिबद्धाङ्गी सम्भोजयति षड्रसैः १०
प्रियाणि चाटुवाक्यानि वदती तव गौरखात्
एवंविधा हि शतशो नार्यः सन्ति गृहे तव ११
यासां न पादरजसा तुल्याहं भूपते क्वचित् मोहिनीवचनं श्रुत्वा व्रीडितो
ह्यभवन्नृपः १२
सपुत्रायां समीपे तु ज्येष्ठाया

नृपतिस्तदा
इङिगतज्ञः सुतो ज्ञात्वा दशावस्थागतं नृपम् १३
पितरं कामसन्तप्तं मोहिन्यर्थे विमोहितम् मातॄः सर्वाः समाहूय संध्यावलिपुरोगमाः १४
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा एवमाह प्रियं वचः विमोहिनी मे जननी नवोढा ब्रह्मणः सुता १५
सा च प्रार्थयते देव्यो राजानं रहसि
स्थितम्
आत्मना सह खेलार्थं तन्मोदध्वं
सुहर्षिताः १६
मातर ऊचुः -
कोऽनुमोदयते पुत्र सर्पभक्षणमात्मनः
को हि दीपयते वह्निं स्वदेहे देहिनां वर १७
को भक्षयेद्विषं घोरं कश्छिन्द्यादात्मनः शिरः
कस्तरेत्सागरं बद्धा ग्रीवायां दारुणां
शिलाम् १८
को गच्छेद्द्वीपिवदनं कः
केशान्सुहरेर्हरेत्
को निषीदति धारायां खड्गस्याकाशभासिनः १९
कानुमोदयते भर्त्रा सपत्न्याः क्रीडनं
किल
सर्वस्यापि प्रदानेन नैतन्मनसि वर्तते २०

वरं हि छेदनं मूर्ध्नस्तत्क्षणात्तु वरासिना
का दृष्ट्या दयितं कान्तं निरीक्षेदन्ययादृतम् २१
का सा सीमन्तिनी लोके भवेदेतादृशी क्वचित्
आत्मप्राणसमं कान्तमन्यस्त्रीकुचपीडनम् २२
संश्रुत्य सहते या तु किं पुनः स्वेन चक्षुषा
सर्वेषामेव दुःखानां दुःखमेतदनन्तकम् २३
यद्भर्तान्याङ्गनासक्तो दृश्यते स्वेन
चक्षुषा
वरं सर्वा मृताः पुत्र युगपन्मातरस्तव २४
न तु मोहिनिसंयुक्तो दृश्योऽय नृपतिः पतिः
धर्माङ्गद उवाच-
यदि मे न पितुः सौख्यं करिष्यथ शुभाननाः २५
विषमालोड्य पास्यामि युष्मत्सौख्यं मृते मयि
कर्मणा मनसा वाचा या पितुर्दुःखमाचरेत् २६
सा मे शत्रुर्वधार्हास्ति यदि सन्ध्यावली भवेत्
सर्वासां साधिका देवी मोहिनी जनकप्रिया

२७
क्रीडार्थमागता बाला मन्दराचलमन्दिरात् तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा वेपमाना हि मातरः २८
ऊचुः सगद्गदां वाचं हितार्थं तनयस्य हि अवश्यं तव वाक्यं हि कर्तव्यं न्यायसंयुतम् २९
किं तु दानप्रदो भूत्वा मोहिनीं यातु ते
पिता
यो भार्यामुद्वहेद्भर्ता
द्वितीयामपरामपि ३०
ज्येष्ठायै द्विगुणं तस्या
दद्याच्चैवान्यथा ऋणी
अनुज्ञाप्य यदा भर्ता ज्येष्ठामन्यां
समुद्वहेत् ३१
तदा ज्येष्ठाभिलषितं देयमाहुः पुराविदः
ज्येष्ठया सहितः कुर्यादिष्टापूर्तं
नरोत्तमः ३२
एष धर्मोऽन्यथाऽन्यायो जायते धर्मसंक्षयः
श्रुत्वा तु मातृवचनं
प्रहृष्टेनान्तरात्मना ३३
एकैकस्यै ददौ साग्रां कोटिं कोटिं
सुतस्तदा
सहस्रं नगराणां च ग्रामाणां प्रददौ तथा ३४
चतुरश्वतरीभिश्च पृथग्युक्ता नृपात्मजः
एकैकस्य ददावष्टौ रथान्काञ्चनमालिनः ३५

वाससामयुतं प्रादाद्येषां मूल्यं शताधिकम्
शुद्धस्य मेरुजातस्य अक्षयस्य नृपात्मजः ३६
काञ्चनस्य ददौ लक्षमेकैकं प्रति मातरम् दासानां च शतं साग्रं दासीनां च नृपात्मजः ३७
धेनूनां घटदोग्ध्रीणामेकैकस्यै तथायुतम् युगन्धराणां भद्राणां शतानि दश वै पृथक् ३८
दशप्रकारं नृपते धान्यं च प्रददौ सुतः
वाटीनां तु सहस्राणां शतं
प्रादाद्धसन्निव ३९
कुम्भायुतं सर्पिषस्तु तैलस्य च पृथग्ददौ
अजाविकमसङ्ख्यातमेकैकस्यै न्यवेदयत् ४०
सहस्रेण सहस्रेण सुवर्णस्य व्यभूषयत्
आखण्डलास्त्रयुक्तस्य भूषणस्य
सुभक्तिमान् ४१
धात्रीप्रमाणैर्हारैश्च मौक्तिकैर्दीप्तिसंयुतैः
प्रददौ संहतान्कृत्वा वलयान्पञ्च सप्त च ४२
पञ्चाशच्च शते द्वे तु मौक्तिकानि महीपते संध्यावल्यां स्थितानीह शीतांशुप्रतिमानि च ४३
एकैकस्यै ददौ पुत्रो हारयुग्मं मनोहरम्

कुङ्कुमं चन्दनं भूरि कर्पूरं
प्रस्थसङ्ख्यया ४४
कस्तूरिकां तथा ताभ्यो भूयसीं प्रददौ
सुतः
मातृणामविशेषेण पितुः सुखमभीप्सयन् ४५
भाजनानि विचित्राणि जलपात्राण्यनेकशः घृतक्षीरस्य पात्राणि पेयस्य विविधस्य च ४६
चतुर्द्दशशतं प्रादात्सहस्रेण समन्वितम्
स्थालीनां काञ्चनीनां हि सकुम्भानां
नृपात्मजः ४७
एकैकस्यै ददौ भूप शतानि त्रीणि पञ्च च
करेणूनां सवेगानां
मांसविक्रान्तकन्धराम् ४८
विंशतिं विंशितिं प्रादादुष्ट्रीणां च शतं शतम्
शिबिकानां सवेषाणां पुंसां पीवरगामिनाम् ४९
प्रददौ दश सप्ताश्वान्मातॄणां सुखयायिनः एवं दत्वा बहुधनं बह्वीभ्यो नृपनन्दनः ५०
धन्यो धनपतिप्रख्यश्चक्रे तासां
प्रदक्षिणाः
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा इदं वचनमब्रवीत् ५१
ममोपरोधात्प्रणतस्य मूर्ध्ना पतिं समुद्दिश्य यथा भवत्यः
ब्रुवन्तु सर्वाः पितरं ममाद्य स्वैरेण

संभुंक्ष्व नरेश मोहिनीम् ५२
न चास्मदीया भवता किलेर्ष्या स्वल्पापि
कार्या मनसि प्रतीता
विमोहिनीं ब्रह्मसुतां सुशीलां रमस्व
सौख्येन रहः शतानि ५३
तत्पुत्रवाक्यं हि निशम्य सर्वाः
संहृष्टलोम्न्यो नृपनाथमूचुः
स्वभूदुहित्रा सुचिरं रमस्व विदेहपुत्र्येव रघुप्रवीरः ५४
न शल्यभूता कुशकेतुपुत्री
त्वत्सङ्गमाद्विद्धि न संशयोऽत्र
पुत्रौजसा दुःखविमुक्तभावात्समीरितं
वाक्यमिदं प्रतीहि ५५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मातृसन्मानं नाम अष्टादशोऽध्यायः १८

अथैकोनविंशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
सोऽनुज्ञातो महीपालः प्रियाभिः प्रियकामुकः
प्रहर्षमतुलं लेभे धर्मांगदमुवाच ह १
एतां द्वीपवतीं पृथ्वद्यं परिमालय पुत्रक
कृत्वा दुष्टवधं त्वादावप्रमत्तः
सदोद्यतः २
सदावसरसंयुक्तः सदाचारनिरीक्षकः
सदा चेतनसंयुक्तः सदा वाणिज्यवल्लभः ३

सदा भ्रमणशीलश्च सदा दानरतिर्भव सदा कौटिल्यहीनश्च सदाचाररतः सदा ४
अपरं शृणु मे पुत्र यत्कर्त्तव्यं
त्वयाधुना
अविश्वासस्तु सर्वत्र भूमिपानां
प्रशस्यते ५
कोषस्य च परिज्ञानं जनानां जनवल्लभ
रसवद्द्रव्यमाकर्षेः पुष्पेभ्य इव
षट्पदः ६
त्वया पुत्रेण सम्प्राप्तं पुनरेवेह
यौवनम् ७
इमामपूर्वां वररूपमोहिनीं सम्प्राप्य
भार्यां द्विजराजवक्त्राम्
सुखेन संयोज्य च तेऽद्य भारं
सप्तोदधिद्वीपभवं प्ररंस्ये ८
व्रीडाकरस्तात मनुष्यलोके समर्थपुत्रे
सुरताभिकामी
भवेत्पिता चेद्वलिभिश्च युक्तो
जीर्णद्विजः श्वेतशिरोरुहश्च ९
जीर्णोऽप्यजीर्णस्तव सौख्यवृद्धो वाञ्छे
इमां लोकवरां वरार्हाम्
सन्त्यज्य देवान्मम
हेतुमागतामनङ्गबाणाभिहतां सुनेत्राम् १०
कामं रमिष्ये द्रुतकाञ्चनाभां ह्येकान्तशीलः परिपूर्णचेतीः
भूत्वा तु गुप्तो वननिर्झरेषु रम्येषु

दिव्येषु नदीतटेषु ११
इयं पुरन्ध्री मम जीविताधिका सुखेन
धार्या त्रिदिवैकनारी
अस्यास्तु हेतोर्विबुधा विमूढा यथा रमायै
धरणीशसङ्घाः १२
तद्वाक्यमाकर्ण्य पितुः सुबुद्धिः
प्रणम्य भक्त्या जननीसमेतम्
नृपोत्तमं तं नृपनन्दनोऽसौ दिदेश
भोगार्थमनेकवित्तम् १३
आज्ञाविधेयांस्तु पितुर्नियोज्य
दासांश्च दासीश्च हिरण्यकण्ठीः
मत्स्यध्वजार्त्तस्य सुखाय पुत्रस्ततो
महीरक्षणमाचचार १४
नृपैस्तुतो धर्मविभूषणोऽसौ समावृतो
द्वीपवतीं समग्राम्
तस्येत्थमुर्वीं चरतश्च भूप न पापबुद्धिं
कुरुते जनौघः १५
न चापि वृक्षः फलपुष्पहीनो न
क्षेत्रमासीद्यवशालिहीनम्
स्रवन्ति गावो घटपूरदुग्धं घृताधिकं
शर्करवत्सुमिष्टम् १६
क्षीरं सुपेयं सकलार्तिनाशनं पापापहं
पुष्टिविवर्धनं च
जनो न कश्चिद्विभवस्य गोप्ता भर्तुर्हि
भार्या न कटूक्तिवादिनी १७
पुत्रो विनीतः पितृशासने रतो वधूः स्थिता

हस्तपुटे च श्वश्रोः
द्विजोपदेशे हि जनो व्यवस्थितो वेदोक्तधर्माचरणा द्विजोत्तमाः १८
न भुञ्जते माधववासरे जना न यान्ति शोषं
भुवि निम्नगास्तु
सम्भुज्यमाना नहि यान्ति सम्पदः
सम्भोगयुक्तैरपि मानवैः क्षयम् १९
विवृद्धिमायान्ति जलैरिवोर्द्ध्वं
दूर्वातृणं शाद्वलतामुपैति
कृती च लोको ह्यभवत्समस्तो धर्माङ्गदे
पालनसम्प्रवृत्ते २०
भुक्त्वा तु सौख्यानि च यान्ति मानवा हरेः
पदं तद्दिनसेवनेन
द्वाराणि सध्वान्तनिशासु भूप गुप्तानि
कुर्वन्ति न दस्युभीताः २१
न चापि गोपेषु ददंति वृत्तिं स्वेच्छाचरा
मन्दिरमाव्रजन्ति
क्षीरं क्षरन्त्यो घटवत्सुभूरिशो
वत्सप्रियाः शान्तिकराश्च गावः २२
अकृष्टपच्या धरणी समस्ता प्ररूढसस्या किल
लाङ्गलं विना
मातुः पयोभिः शिशवः सुपुष्टा भर्तुः
प्रयोगैः प्रमदा सुपुष्टाः २३
नृपैः सुगुप्तास्तु जनाः सुपुष्टाः सत्याभियुक्तो हि वृषः सुपुष्टः एवंविधे धर्मरतिप्रधाने जने प्रवृत्ते

हरिभक्तियुक्ते
संरक्ष्यमाणे हि नृपात्मजेन जगाम कालः सुखहेतुभूतः २४
निरामयो भूतिसमन्वितश्च
सभूरिवर्षोत्सवकारकश्च
पृथ्वीपतिश्चातिविमोहितश्च
विमोहिनीचेष्टितसौख्ययुक्तः २५
दिनं न जानाति न चापि रात्रिं मासं च पक्षं
च संवत्सरं च
अतीव मुग्धः सुरतेन तस्या विरञ्चिपुत्र्याः शुभचेष्टितायाः २६
विमोहिनीसङ्गमने नृपस्य बभूव शक्तिस्त्वधिका मनोजे
यथा यथा सेवत एव भूपस्तथा तथा
वृद्धिमियर्ति वीर्यम्
पक्षेषु शुक्लेष्विव शीतभानुर्न क्षीयते सन्ततसेवनेन २७
वृन्दारकः पीतसुधारसो यथा संस्पृश्य
संस्पृश्य पुनर्नवोऽसौ
पिबंस्तु पानं सुमनोहरं हि शृण्वंस्तु
गीतं सुपदप्रयुक्तम् २८
पश्यंश्च रूपं स नितम्बिनीनां
स्पृशन्स्पृशन्मोहिनिवक्त्रचन्द्रम्
विमर्द्दमानस्तु करेण तुङ्गौ सुखेन पीनौ
पिशितोपरूढौ २९
घनस्तनौ काञ्चनकुम्भतुल्यौ प्रच्छादितौ

हारविभूषणेन
वलित्रयं नातिविवर्द्धमानं मनोहरं लोमशराजिशोभम् ३०
स्तनस्य रूपं परितो विलोक्य दध्रे
वराङ्ग्याः शुभलोचनायाः
नहीदृशं चारुतरं नितान्तं नितम्बिनीनां
मनसोऽभिरामम् ३१
यादृग्विधं मोहिनिमोहनार्थं विनिर्मितं
यद्विधिना स्वरूपम्
मृगेन्द्रशत्रोः करसन्निकाशे जङ्घे
विलोमे द्रुतकाञ्चनाभे ३२
शशाङ्ककान्तिर्द्दशनस्य
पङिक्तर्निगूढगुल्फे जनमोहनार्थम्
आपादशीर्षं किल तत्स्वरूपं सम्पश्य
तच्चारुविशालनेत्र्याः ३३
मेने सुराणामधिकं हि राजा
कृतार्थमात्मानमतीव हर्षात्
अहो सुतन्वी विपुलेक्षणेयं याचिष्यते
यच्च तदेव देयम् ३४
अस्यास्तु रम्ये सुरते शुभाया दास्यामि
चान्ते निजवित्तजातम्
सुदुर्लभं देयमदेयमन्यैर्दास्यामि
चास्या यदि वाप्यदेयम् ३५
यद्यप्यदेयं मम जीवितं हि याचिष्यते चेद्यदि हेमवर्णा
दास्यामि चेदं न विचारयिष्ये पुत्रं विना

नास्ति नदेयमस्याः ३६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीप्रणयवर्णनं नामैकोनविंशोऽध्यायः १९

अथविंशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
एवं सुरतमूढस्य राज्ञो रुक्माङ्गदस्य च त्रीणि पञ्च च वर्षाणि व्यतीतानि सुखेन वै १
सम्प्राप्ते नवमे वर्षे पुत्रो धर्माङ्गदो बली
जित्वा विद्याधरान्पञ्च मलये पर्वतोत्तमे २
आजहार मणीन्पञ्च सर्वकामप्रदान् शुभान्
एकं काञ्चनदातारं कोटिकोटिगुणं शुभम् ३
द्वितीयं वस्त्रभूषादिलक्षकोटिप्रदं तथा
तृतीयममृतस्रावि पुनर्यौवनकारकम् ४
सभागृहप्रकर्तारं चतुर्थं चान्नसाधकम्
पञ्चमं व्योमगतिदं त्रैलोक्यपरिसर्पणम् ५
तान्मणीन्गृह्य मनसा विद्याधरसमन्वितः
स्त्रीभिर्विद्याधराणां च
साश्रुनेत्राभिरावृतः ६
ववन्दे चरणौ मातुः पितू रुक्माङ्गदस्य च मणीन्पञ्च समर्प्याथ पादयोः प्राह सन्नतः ७

इमे जिता मया तात पञ्च विद्याधरा रणे मलये भूधरश्रेष्ठे वैष्णवास्त्रेण भूपते ८
इमे ते भृत्यतां प्राप्ताः सस्त्रीका नृपसत्तम
मणीन्प्रयच्छ मोहिन्यै भुजभूषणहेतवे ९ सर्वकामप्रदा ह्येते पुनर्यौवनकारिणः जीर्णदन्ताः पुनर्बाला भवन्ति मणिधारणात् १०
वस्त्रहर्म्यसुवर्णानां स्वर्गतेरमृतस्य च
दातारो मासयुद्धेन साधितास्तव तेजसा ११
साधितानि मया कृच्छ्रात्सप्तद्वीपानि
भूपते
करदानि समस्तानि कृतानि तव तेजसा १२
समुद्रे च प्रविष्टस्य गतः संवत्सरो मम
जिता भोगवती तात मया नागसमावृता १३
आहृता नागकन्याश्च मया चायुतसङ्ख्यकाः
तत्रापि हाररत्नानि सुबहून्याहृतानि च १४
पुनश्चाहं गतस्तात दानवानां पुरं महत्
तान्निर्जित्य च कन्यानां सुरूपाणां
सुवर्चसाम् १५
आहृतानि मया त्रीणि सहस्राणि च पञ्च च
दशकोट्यस्तु रत्नानां दीपकर्म निशागमे १६
कुर्वतां ते महीपाल आनीतास्तव मन्दिरे
ततोऽह वारुणं लोकं रसातलतलस्थितम् १७

गतो वीर्यबलोत्सिक्तस्त्वदङिघ्रयुगसेवकः
तत्रोक्तो वरुणो देवः स्थीयतां
मत्पितुर्वशे १८
रुक्माङ्गदस्य नृपतेर्यदि जीवितुमिच्छसि
कुपितो मम वाक्येन वरुणो योद्धुमागतः १९
तेन संवत्सरं युद्धं घोरं जातं रसातले
जितो नारायणास्त्रेण मया स जलनायकः २०
न हतः प्रमदावाक्यैस्तस्य जीवितरक्षणे निर्जितेनायुतं दत्तं वाजिनां वातरंहसाम् २१
एकतः श्यामकर्णानां शुभ्राणां चन्द्रवर्चसाम्
तृणतोयविहीना ये जीवन्ति बहुशः समाः २२
एकां कन्यां सुरूपां मे पुरस्कृत्य
स्वलङ्कृताम्
भार्यार्थे वरुणः प्रादात्साप्यानीता मया
शुभा २३
कुमारी तु समानीता बहुवित्तसमन्विता
तन्नास्ति त्रिषु लोकेषु स्थानं तात
सुदुर्गमम् २४
यन्मया न जितं ह्यस्ति
तवाङिघ्रपरिसेवनात्
तदुत्तिष्ठ परीक्षस्व
त्वत्प्रसादार्जितां श्रियम् २५
अहं च सम्पदः सर्वास्त्वदधीना विशांपते यः पुत्रस्तात वदति मया लक्ष्मीः

समर्जिता २६
न देया भूमिदेवेभ्यः सोऽपि वै नरकं
व्रजेत्
आत्मसम्भावनं तात न कर्तव्यं सुतेन हि २७
कुठारदात्रसदृशः पुत्रः सम्पत्समुच्चये पितुः शौर्येण पुत्रस्य वर्द्धते
धनसञ्चयः २८
तैजसं दात्रमादाय लुनाति तृणसञ्चयान् वायुना पूरितं वस्त्रं तारयेन्नौगतं जले २९
यथा दारुमयी योषा चेष्टते कुहकेच्छया
तथाहि पितृवीर्येण पुत्रास्तेजोबलान्विताः ३०
तस्मादियं माधवदेववल्लभा विलोकय स्वाद्य
मयोपनीता
आत्मेच्छया यच्छतु रक्षताद्वा स्वसम्पदो
मातृसमूहवर्याः ३१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे धर्माङ्गददिग्विजयो नाम विंशोऽध्यायः २०
अथैकविंशोऽध्यायः मान्धातोवाच-
पुत्रस्य वचनं श्रुत्वा किं चकार महीपतिः सा चापि मोहिनी ब्रह्मन्प्रिया राज्ञो विधेः सुता १
आश्चर्यरूपं कथितमाख्यानं तु सुधोपमम्

विशेषतस्त्वया पुण्यं सर्वसन्देहभञ्जनम् २
वसिष्ठ उवाच-
तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा प्रहृष्टो नृपपुंगवः
उदतिष्ठत्प्रियायुक्तस्ताः श्रियश्चावलोकयत् ३
क्षणं हर्षान्वितो भूप राजा विष्णुपरायणः नागकन्यास्तु ताः सर्वा वारुणीसहिता मुदा ४
प्रददौ तनये प्रेम्णा भार्यार्थं धर्मभूषणे
शेषं दानवनारीभिर्बहुरत्नसमन्वितम् ५ मोहिन्यै प्रददौ राजा कामबाणप्रपीडितः संविभज्य पिता वित्तं धर्माङ्गदसमाहृतम् ६
पुरोहितमुवाचेदं काले चाहूय भूपतिः सर्वासां मत्सुतो ब्रह्मन्पाणीन्गृह्णातु धर्मतः ७
कुमारीणां कुमारोऽय मद्वाक्ये संस्थितः
सदा
वैवाह्यलग्ने नक्षत्रे मुहूर्ते
सर्वकामदे ८
वाचयित्वा द्विजान्स्वस्ति गोस्वर्णाम्बरतोषितान्
विवाहं कुरु पुत्रस्य मम धर्माङ्गदस्य वै

९
यः पुत्रस्य पितोद्वाहं न करोतीह मन्दधीः स मज्जेन्नरके घोरे ह्यप्रतिष्ठे युगायुतम् १०
तस्माच्चोद्वाहयेत्पुत्रं पिता
धर्मसमन्वितः
आत्मा संस्थापितस्तेन येन संस्थापितः
सुतः ११
सर्वक्रतुफलं तस्य पुत्रोद्वाहे कृते
भवेत्
पुत्रस्य गुणयुक्तस्य निर्गुणस्यापि
भूसुर १२
पित्रा कारयितव्यो हि विवाहो धर्ममिच्छता
यो न दारैश्च वित्तैश्च
पुत्रान्संयोजयेत्पिता १३
न पुमान्स तु विज्ञेय इहामुत्र विगर्हितः
तस्माद्वृत्तियुताः कार्याः पुत्रा दारैः
समन्विताः १४
यथा रमन्ते ते तुष्टाः सुखं पुत्राः
सुमानिताः
तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञो द्विजस्तस्य
पुरोहितः १५
धर्माङ्गदविवाहार्थमुद्यतो हर्षसंयुतः
स युवानिच्छमानोऽपि स्त्रीसौख्यं लज्जया
सुतः १६
स्वीचकार पितुर्वाक्याद्दारसङ्ग्रहणं

तदा
वरुणात्मजया सार्द्धं नागकन्या मनोहराः १७
उपयेमे महाबाहू रूपेणाप्रतिमा भुवि उद्वाहयित्वा सर्वास्ता विधिदृष्टेन कर्मणा १८
वसुगोरत्नदानानि विप्रेभ्यः प्रददौ मुदा कृतदारो ववन्देऽथ पादान्मातुः पितुर्मुदा १९
ततः सन्ध्यावलीदेवीमाह धर्माङ्गदः सुतः पितुर्वाक्येन मे देवि सञ्जातो दारसङ्ग्रहः २०
एतन्मे नास्ति मनसि यत्पित्रोद्वाहितो
ह्यहम्
अव्ययं पितरं विज्ञं देवि शुश्रूषये
ह्यहम् २१
दिव्यैर्भोगैर्न मे किञ्चित्स्वर्गेणापि प्रयोजनम्
कार्या मे पितृशुश्रूषा तव चैव दिवानिशम् २२
सन्ध्यावल्युवाच-
चिरं जीव सुखं पुत्र भुंक्ष्व भोगान्मनोऽनुगान्
पितुः प्रसादाद्दीर्घायुर्मनो नन्दय मे सुत २३
त्वया सुपुत्रिणी पुत्र जाता गुणवता

क्षितौ
सपत्नीनां च सर्वासां हृदये संस्थिता ह्यहम् २४
एवमुक्त्वा परिष्वज्य मूर्द्धन्याघ्राय
चासकृत्
व्यसर्जयत्ततः पुत्रं
राज्यतन्त्रावलोकने २५
विसर्जितस्तदा मात्रा मातॄरन्याः प्रणम्य
च
राज्यतन्त्रं तदखिलं चक्रे पितृवचः
स्थितः २६
दुष्टनिग्रहणं चक्रे शिष्टानां परिपालनम्
अटनं सर्वदेशेषु वीक्षणं सर्वकर्मणाम् २७
चक्रे सर्वत्र कार्याणां मासि मासि निरीक्षणम्
हस्त्यश्वपोषणं चक्रे चारचक्रेक्षणं तथा २८
वादसंवीक्षणं चक्रे तुलामानं दिने दिने गृहे गृहे नराणां च चक्रे संरक्षणं नृपः २९
स्तनन्धयी क्वचिद्ब्रालः स्तनहीनो न रोदिति
श्वश्रूर्बध्वा न कुत्रापि प्ररोदित्यवमानिता ३० क्वचित्समर्थस्तनयः पितरं नहि याचते
न वर्णसङ्करो राज्ये केषाञ्चिदभवत्पुनः

३१
न गूढविभवो लोको धर्मे वदति दूषणम्
न कञ्चुकविहीना तु भवेन्नारी सभर्तृका ३२ गृहान्निष्क्रमणं स्त्रीणां मास्तु राज्ये मदीयके
मा सकेशा हि विधवा मास्त्वकेशा सभर्तृका ३३
मा व्रतीह सदाक्रोशी मारण्या नगराश्रयाः सामान्यवृत्त्यदाता मे राज्येऽवसतु
निर्घृणः ३४
गोपालो नगराकांक्षी निर्गुणस्तूपदेशकः
ऋत्विग्वा शास्त्रहीनश्च मा मे राज्ये
वसेदिह ३५
यो हि निष्पादयेन्नीलद्यं
नीलीरङ्गातिसेचकः
निर्वास्यौ तावुभौ पापौ यो वै मद्यं करोति च ३६
वृथा मांसं हि योऽश्नाति पृष्ठमांसप्रियो हि यः
तस्य वासो न मे राज्ये स्वकलत्रं त्यजेच्च यः ३७
विष्णुं परित्यज्य वरं सुराणां
सम्पूजयेद्योऽन्यतमं हि देवम्
गच्छेत्सगर्भां युवतीं प्रसूतां
दण्ड्यश्च वध्यश्च स चास्मदीयैः ३८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे

शिक्षानिरूपणं नामैकविंशोऽध्यायः २१

अथद्वाविंशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
एवं धर्माङ्गदो राज्यं चकार वसुधातले पितुर्नियोगाद्राजेन्द्र पालयन्
हरिवासरम् १
न बभूव जनः कश्चिद्यो न धर्मे व्यवस्थितः
नासुखी नाप्रजः कश्चिन्न वा कुष्ठी
महीपते २
हृष्टपुष्टजने तस्मिन् क्ष्मा चैव निधिदायिनी
घटदोग्ध्रीषु नृपते तृप्तवत्सासु धेनुषु ३
पुटके पुटके क्षौद्रं द्रोणमात्रं द्रुमे द्रुमे
प्रहृष्टायां तु मेदिन्यां
सर्वधान्यसमुद्भवः ४
कृतस्य स्पर्द्धिनि युगे त्रेतान्ते
द्वापरे युगे
व्यतीते जलदापाये निर्मले चाम्बरे गृहे ५
सुगन्धिशालिपक्वाढ्ये
कुम्भोद्भवविलोकिते
मध्यप्रवाहयुक्तासु निम्नगासु समन्ततः ६
तीरोत्थैः काशपुष्पैश्च शुक्लकेशैरिवाङ्गना

चन्द्राशुं!धवले लोके नातितीव्रे दिवाकरे ७
तस्मिन्मनुष्यबहुलैर्जलस्नानविचित्रितैः
यत्रोत्सुकैः प्रयातैस्तु भूमिपालैः
समन्ततः ८
प्रबोधसमये विष्णोराश्विनान्ते
जगद्गुरोः
मोहिनी रमयामास तत्काले हृच्छयार्दिता ९
राजानं विविधैः सौख्यैः सर्वभावेन
सुन्दरी
वनेषु गिरिशृङ्गेषु नदीनां सङ्गमेषु च १०
पद्मिनी कुसुमाढ्येषु सरःसु विविधेषु च
मलये मन्दरे विन्ध्ये महेन्द्रे
विबुधालये ११
सह्ये प्रालेयसंज्ञे च दिगम्बरगिरौ शुभे अन्येषु चैव राजानं स्वर्गस्थानादिकेषु च १२
रमयायास राजेन्द्र दिव्यरूपा दिने दिने
राजापि मोहिनीं प्राप्य सर्वं कृत्यं परित्यजन् १३
त्यक्तं न वासरं
विष्णोर्जन्ममृत्युनिकृन्तनम्
व्रतं नोपेक्षते तत्तु अतिमुग्धोऽपि
पार्थिव १४
क्रीडां त्यजति भूपालो दशम्यादिदिनत्रये

एवं प्रकीडतस्तस्य पूर्णे संवत्सरे गते १५
काले कालविदां श्रेष्ठः सम्प्राप्तः कार्तिकः शुभः
निद्राछेदकरो विष्णोः स मासः पुण्यदायकः १६
यस्मिन्कृतं हि सुकृतं वैष्णवैर्मनुजैर्नृप
अक्षयं हि भवेत्सर्वं विष्णुलोकप्रदायकम् १७
न कार्तिकसमो मासो न कृतेन समं युगम्
न धर्मस्तु दया तुल्यो न ज्योतिश्चक्षुषा समम् १८
न वेदेन समं शास्त्रं न तीर्थं गङ्गया समम्
न भूम्या सदृशं दानं न सुखं भार्यया समम् १९
न कृष्या तु समं वित्तं न लाभः सुरभीसमः
न तपोऽनशनादन्यन्न दमेन समं शिवम् २०
तृप्तिर्न रसनातुल्या न समोऽन्यो द्विजेन
च
न धर्मेण समं मित्रं न सत्येन समं यशः २१
नारोग्यसममैश्वर्यं न देवः केशवात्परः
न कार्तिकसमं लोके पावनं कवयो विदुः २२
कार्तिकः प्रवरो मासो विष्णोश्चापि प्रियः सदा

अव्रतो हि क्षिपेद्यस्तु मासं दामोदरप्रियम् २३
तिर्यग्योनिमवाप्नोति सर्वधर्मबहिष्कृतः २४
मान्धातोवाच -
सम्प्राप्य कार्तिके मासे राजा रुक्माङ्गदो मुने
मोहिनीं मोहसंयुक्तां कथं स बुभुजे वद २५ विष्णुभक्तः श्रुतिपरः प्रवरः स महीक्षिताम्
तस्मिन्पुण्यतमे मासे किं चकार नृपोत्तमः २६
वसिष्ठ उवाच-
सम्प्राप्तं कार्तिकं दृष्ट्वा प्रबोधकरणं हरेः
अतिप्रमुग्धो राजेन्द्रो मोहिनीं वाक्यमब्रवीत् २७
रतं देवि त्वया सार्द्धं मया संवत्सरान्बहून्
तवापमानभीतेन नोक्तं किञ्चिदपि क्वचित् २८
साम्प्रतं वक्तुकामोऽह तन्निबोध शुभानने त्वय्यासक्तस्य मे देवि बहवः कार्तिका गताः २९
न व्रती कार्तिके जातो मुक्त्वैकं हरिवासरम्

सोऽह कार्तिकमिच्छामि व्रतेन पर्य्युपासितुम् ३०
अव्रतेन गतो येषां कार्तिको
मर्त्यधर्मिणाम्
इष्टापूर्तौ वृथा तेषां धर्मो
द्रुहिणसम्भवे ३१
मांसाशिनोऽपि भूपाला अत्यर्थं मृगया रताः
ते मांसं कार्तिके त्यक्त्वा गता
विष्ण्वालयं शुभे ३२
प्रवृत्तानां हि भक्ष्याणां कार्तिके
नियमे कृते
अवश्यं विष्णुरूपत्वं प्राप्यते साधकेन
हि ३३
तिष्ठन्तु बहुवित्तानि दानानि वरवर्णिनि हृदयायासकर्तॄणि दीपदानाद्दिवं व्रजेत् ३४
तस्याप्यभावात्सुभगे परदीपप्रबोधनम् कर्तव्यं भक्तिभावेन सर्वदानाधिकं च तत् ३५
एकतः सर्वदानानि दीपदानं हि चैकतः कार्तिकेन समं प्रोक्तं दीपदानात्प्रबोधनम् ३६
कर्तव्यं भक्तिभावेन सर्वदानाधिकं
स्मृतम्
कार्तिकीं च तिथिं कृत्वा
विष्णोर्नाभिसरोरुहे ३७

आजन्मकृतपापात्तु मुच्यते नात्र संशयः
व्रतोपवासनियमैः कार्तिको यस्य गच्छति ३८
देवो वैमानिको भूत्वा स याति परमां गतिम्
तस्मान्मोहिनि मोहं त्वं परित्यज्य
ममोपरि ३९
आज्ञां विधेहि तत्कालं करिष्ये
कार्त्तिकव्रतम्
तव वक्षोजपूजाया विरतो नीरजेक्षणे ४०
अहं व्रतधरश्चैव भविष्ये हरिपूजने
मोहिन्युवाच -
विस्तरेण समाख्याहि माहात्म्यं
कार्तिकस्य च ४१
सर्वपुण्याकरः प्रोक्तो मासोऽय राजसत्तम
विशेषात्कुत्र कथितस्तदादिश महामते ४२
श्रुत्वा कार्त्तिकमाहात्म्यं करिष्येऽह
यथेप्सितम् ४३
रुक्माङ्गद उवाच-
माहात्म्यमभिधास्यामि मासस्यास्य वरानने
येन भक्तिर्भवित्री ते प्रकर्तुं
हरिपूजनम् ४४
कार्त्तिके कृच्छ्रसेवी यः प्राजापत्यचरोऽपि वा
एकान्तरोपवासी वा त्रिरात्रोपोषितोऽपि वा ४५
यद्वा दशाहं पक्षं वा मासं वा वरवर्णिनि क्षपयित्वा नरो याति स विष्णोः परमं पदम्

४६
एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च अस्मिन् नरैर्धरा चैव प्राप्यते द्वीपमालिनी ४७
विशेषात्पुष्करे तीर्थे द्वारावत्यां च
शौकरे
मासोऽय भक्तिदः प्रोक्तो
व्रतदानार्चनादिभिः ४८
तस्मिन्हरिदिनं पुण्यं तथा वै भीष्मपञ्चकम्
प्रबोधिनीं नरः कृत्वा जागरेण समन्विताम् ४९
न मातुर्जठरे तिष्ठेदपि पापान्वितो नरः तस्मिन्दिने वरारोहे मण्डलं यस्तु पश्यति ५०
विना साङ्ख्येन योगेन स याति परमं पदम् कार्तिके मण्डलं दृष्ट्वा शौकरेः सूकरं
शुभे ५१
दृष्ट्वा कोकवराहं वा न भूयस्तनयो भवेत्
त्रिविधस्यापि पापस्य दृष्ट्वा
मुक्तिर्भवेन्नृणाम् ५२
मण्डलं चपलापाङिग श्रीधरं कुब्जके तथा
कार्तिके वर्जयेत्तैलं कार्त्तिके
वर्जयेन्मधु ५३
कार्तिके वर्जयेन्मांसं कार्तिके वर्जयेत्स्त्रियः

निष्पावान्कार्तिके देवि सन्त्यजेद्विष्णुतत्परः ५४
संवत्सरकृतात्पापाद्बहिर्भवति
तत्क्षणात्
प्राप्नोति राजकीं योनिं
सकृद्भक्षणसम्भवात् ५५
कार्तिके शौकरं मांसं यस्तु भुञ्जीत
दुर्मतिः
षष्टिवर्षसहस्राणि रौरवे परिपच्यते ५६
तन्मुक्तो जायते पापी विष्ठाशी
ग्राम्यसूकरः
मात्स्यं मांसं न भुञ्जीत न कौर्मं नापि
हारिणम् ५७
चाण्डालो जायते देवि कार्तिके
मांसभक्षणात्
कार्तिकः सर्वपापघ्नः किञ्चिद्व्रतधरस्य
हि ५८
कार्तिके तु कृता दीक्षा नृणां
जन्मनिकून्तनी
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीक्षां कुर्वीत
कार्तिके ५९
अदीक्षितस्य वामोरु कृतं सर्वं निरर्थकम्
पशुयोनिमवाप्नोति दीक्षया रहितो नरः ६०
न गृहे कार्तिकं कुर्याद्विशेषेण तु कार्तिकीम्
तीर्थे हि कार्तिकीं कुर्वन्नरो याति

हरेः पदम् ६१
कार्तिके शुक्लपक्षस्य कृत्वा ह्येकादशीं
नरः
प्रातर्दत्वा शुभान्कुम्भान्प्रयाति
हरिमन्दिरम् ६२
संवत्सरव्रतानां हि समाप्तिः कार्तिके
स्मृता
विवाहा यत्र दृश्यन्ते
विष्णोर्नाभिसरोरुहे ६३
दिनानि तत्र चत्वारि यथैकं वरवर्णिनि विनोत्तरायणे कालं लग्नशुद्धिं विनापि च ६४
दृश्यन्ते यत्र सम्बन्धाः
पुत्रपौत्रविवर्द्धनाः
तस्मान्मोहिनि कर्तास्मि कार्तिके व्रतसेवनम् ६५
अशेषपापनाशाय तव प्रीतिविवृद्धये
मोहिन्युवाच-
अहो माहात्म्यमतुलं कार्तिकस्य
त्वयेरितम् ६६
चातुर्मास्यव्रतानां हि विधिमुद्यापनं वद
पूर्णता येन भवति व्रतानां पृथिवीपते ६७
अवैकल्यं भवेच्चैव व्रतं पुण्यफलस्य तु
राजोवाच-
नक्तव्रती षड्रसेन ब्राह्मणं
भोजयेत्प्रिये ६८

अयाचिते त्वनड्वाहं सहिरण्यं प्रदापयेत्
अमांसाशी भवेद्यस्तु गां
प्रदद्यात्सदक्षिणाम् ६९
धात्रीस्नाने नरो दद्याद्दधिपायसमेव च
फलानां नियमे सुभ्रु फलदानं समाचरेत् ७०
तैलत्यागे घृतं दद्याद्घृतत्यागे पयस्तथा
धान्यानां नियमे
शालद्यंस्तत्तद्धान्यमथापि वा ७१
दद्याद्भूशयने शय्यां तूलिकां
गडकान्विताम्
पत्रभोजी नरो दद्याद्भाजनं घृतसंयुतम् ७२
मौने घण्टां तिलान्वापि
सहिरण्यान्प्रदापयेत्
दम्पत्योर्भोजनं कार्यमुभयोः
शयनान्वितम् ७३
सम्भोगं दक्षिणोपेतं व्रतस्य परिपूर्तये
प्रातः स्नाने हयं दद्यान्निःस्नेहे
घृतसक्तुकान् ७४
नखराणां च केशानां धारणे दर्पणं ददेत्
उपानहौ प्रदद्यात्तुपादत्राणविवर्जने ७५
लवणस्य तु सन्त्यागे दातव्या सुरभिस्तथा आमिषस्य परित्यागे सवत्सां कपिलां ददेत् ७६
नित्यं दीपप्रदो यस्तु व्रतेऽभीष्टे सुरालये
स काञ्चनं तथा ताम्रं सघृतं दीपकं प्रिये

७७
प्रदद्याद्वाससा छत्रं वैष्णवे व्रतपूर्तये
एकान्तरोपवासी तु क्षौमवस्त्रं प्रदापयेत् ७८
त्रिरात्रे काञ्चनोपेतां दद्याच्छय्यां
स्वलङ्कृताम्
षड्रात्राद्युपवासेषु शिबिकां
छत्रसंयुताम् ७९
सवाहपुरुषं पीनमनड्वाहमथार्पयेत्
अजाविकं त्वेकभक्ते फलाहारे सुवर्णकम् ८०
शाकाहारे फलं दद्यात्सौवर्णं घृतसंयुतम्
रसानां चैव सर्वेषां त्यागेऽनुक्तस्य
वापि च ८१
दातव्यं राजतं पात्रं सौवर्णं वापि शक्तितः
यथोक्तस्याप्रदाने तु यथोक्ताकरणेऽपि वा ८२
विप्रवाक्यं चरेत्सुभ्रु विष्णुस्मरणपूर्वकम्
वृथा विप्रवचो यस्तु मन्यते मनुजः शुभे ८३
दक्षिणां नैव दद्याद्वा स याति नरके
ध्रुवम्
व्रतवैकल्यमासाद्य कुष्ठी चान्धः
प्रजायते ८४
धरामराणां वचने व्यवस्थिता

दिवौकसस्तीर्थगणा मखाश्च
को लङ्घयेत्सुभ्रु वचो हि तेषां श्रेयोभिकामो मनुजस्तु विद्वान् ८५
इदं मया धर्मरहस्ययुक्तं विरञ्चये
श्रीपतिना यथोक्तम्
प्रकाशितं तुभ्यमनन्यवाच्यं फलप्रदं
माधवतुष्टिहेतुम् ८६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे कार्तिकमाहात्म्यं नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२

अथत्रयोविंशोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
वाक्यमुक्तं त्वया साधु कार्तिके यदुपोषणम्
व्रतादिकरणं राज्ञां नोक्तं क्वापि निदर्शने १
मुक्त्वैकं ब्राह्मणं लोके नोक्तं शूद्र
विशोरपि
दानं हि पालनं युद्धं तृतीयं भूभुजां
स्मृतम् २
न व्रतं हि त्वया कार्यं यदि मामिच्छसि
प्रियाम्
मुहूर्तमपि राजेन्द्र न शक्नोमि त्वया
विना ३
स्थातुं कमलगर्भाभ किं पुनर्माससङ्ख्यया

यत्रोपवासकरणं मन्यसे वसुधाधिप ४
तत्र वै भोजनं देयं विप्राणां च महात्मनाम्
अथवा ज्येष्ठपत्नी या सा करोतु
व्रतादिकम्
एवमुक्ते तु वचने मोहिन्या रुक्मभूषणः ५
आजुहाव प्रियां भार्यां नाम्ना
सन्ध्यावलि शुभाम्
आहूता तत्क्षणात्प्राप्ता राजानं
भूरिदक्षिणम् ६
आसीनं शयने दिव्ये मोहिनीबाहुसंवृतम्
सङ्घृष्टं हि कुचाग्रेण स्वर्णकुम्भनिभेन
हि ७
शयने वामनेत्रायाः सकामाया महीपते कृताञ्जलिपुटा भूत्वा भर्तुर्नमितकन्धरा ८
सन्ध्यावली प्राह नृपं किमाहूता करोम्यहम्
तव वाक्ये स्थिता कान्त दुःसापत्न्यविवर्जिता ९
यथा यथा हि रमसे मोहिन्या सह भूपते
तथा तथा मम प्रीतिर्वर्द्धते नात्र संशयः १०
भर्तुः सौख्येन या नारी दुःखयुक्ता प्रजायते
सा तु श्येनी भवेद्राजंस्त्रीणि वर्षाणि

पञ्च च ११
आज्ञां मे देहि राजेन्द्र मा व्रीडां
कामिकां कुरु १२
रुक्माङ्गद उवाच-
जानामि तव शीलं तु कुलं जानामि भामिनि
तव वाक्येन हि चिरं मोहिनी रमिता मया १३
रममाणस्य सुचिरं बहवः कार्तिका गताः प्रियासौख्येन मुग्धस्य न गतो हरिवासरः १४
सोऽह तृप्तिमनुप्राप्तः कामभोगात्पुनः पुनः
ज्ञातोऽय कार्तिको मासः सर्वपापक्षयङ्करः १५
कर्तुकामो व्रतं देवि कार्तिकाख्यं सुपुण्यदम्
इयं वारयते मां च व्रताद्ब्रह्मसुता शुभे १६
अस्या न विप्रियं कार्यं सर्वथा वरवर्णिनि
मामकं व्रतमाधत्स्व कृच्छ्राख्यं कायशोषकम् १७
सा चैवमुक्ता नवहेमवर्णा भर्त्रा तदा
पीनपयोधराङ्गी
उवाच वाक्यं द्विजराजवक्त्रा व्रतं
चरिष्ये तव तुष्टिहेतोः १८
येनैव कीर्तिस्तु यशो भवेच्च तथैव सौख्यं

तव कीर्तियुक्तम्
करोमि सौम्यं नरदेवनाथ क्षिपामि देहं ज्वलने त्वदर्थम् १९
अकार्यमेतन्नहि भूमिपाल वाक्येन ते हन्मि
सुतं स्वकीयम्
किन्त्वेवमेतद्व्रतकर्म भूयः करोमि
सौम्यं नरदेवनाथ २०
इत्येवमुक्त्वा रविपुत्रशत्रुं प्रणम्य
तं चारुविशालनेत्रा
व्रतं चकाराथ तदा हि देवी
ह्यशेषपापौघविनाशनाय २१
व्रते प्रवृत्ते वरकृच्छ्रसंज्ञे प्रिया
कृते हर्षमवाप राजा
उवाच वाक्यं कुशकेतुपुत्रीं कृतं वचः
सुभ्रु समीहितं ते २२
रमस्व कामं मयि सन्निविष्टसम्पूर्णवाञ्छा
करभोरु हृष्टा
विमुक्तकार्यस्तव सुभ्रु
हेतोर्नान्यास्ति नारी मम सौख्यहेतुः २३
सा त्वेवमुक्ता निजनायकेन
प्रहर्षमभ्येत्य जगाद भूपम्
ज्ञात्वा भवन्तं बहुकामयुक्तं
त्रिविष्टपान्नाथ समागताहम् २४
त्यक्त्वामरान्दैत्यगणांश्च सर्वान्गन्धर्वयक्षोरगराक्षसांश्च सन्दृश्यमानान्मम नाथ हेतोः

स्नेहान्विताहं तव मन्दराद्रौ २५
एतत्कामफलं लोके यद्द्वयोरेकचित्तता
अन्यचेतः कृतः कामः शवयोरिव सङ्गमः २६
सफलं हि वपुर्मेऽद्य सफलं रूपमेव हि
त्वया कामवता कान्त दुर्ल्लभं
यज्जगत्त्रये २७
प्रोन्नताभ्यां कुचाभ्यां हि कामिनो हृदयं यदि
संश्लिष्टं नहि शीर्येत मन्ये वज्रसमं दृढम्
तदेव चामृतं लोके यत्पुरन्ध्य्रधरासवम् २८
कुचाभ्यां हृदि लीनाभ्यां मुखेन परिपीयते
एवमुक्त्वा परिष्वज्य राजानं रहसि
स्थितम् २९
रमयामास तन्वङ्गी वात्स्यायनविधानतः
तस्यैवं रममाणस्य मोहिन्या सहितस्य हि ३०
रुक्माङ्गदस्य कर्णाभ्यां पटहध्वनिरागतः मत्तेभकंम्भसंस्थस्तु धर्माङ्गदनिदेशतः ३१
प्रातर्हरिदिनं लोकास्तिष्ठध्वं त्वेकभोजनाः
अक्षारलवणाः सर्वे हविष्यान्ननिषेविणः ३२ अवनीतल्पशयनाः प्रियासङ्गविवर्जिताः स्मरध्वं देवदेवेशं पुराणं पुरुषोत्तमम् ३३

सकृद्भोजनसंयुक्ता उपवासं करिष्यथ अकृतश्राद्धनिचया अप्राप्ताः पिण्डमेव च ३४
गयामगतपुत्राश्च गच्छध्वं श्रीहरेः पदम् एषा कार्तिकशुक्ला वै हरेर्निद्रा
व्यपोहिनी ३५
प्रातरेकादशी प्राप्ता मा कृथा भोजनं
क्वचित्
ब्रह्महत्यादिपापानि कामकारकृतानि च ३६
तानि यास्यन्ति सर्वाणि उपोष्येमां
प्रबोधिनीम्
प्रबोधयेद्धर्म्मपरान्न्यायाचारसमन्वितान् ३७
हरेः प्रबोधमाधत्ते तेनैषा बोधिनी स्मृता
सकृच्चोपोषितां चेमां निद्राच्छेदकरीं
हरेः ३८
तनयो न भवेन्मर्त्यो न गर्भे जायते पुनः
कुरुध्वं चक्रिणः पूजामात्मवित्तेन
मानवाः ३९
वस्त्रैः
पुष्पैर्धूपदीपैर्वरचन्दनकुङ्कुमैः
सुहृद्यैश्च फलैर्गन्धैर्यजध्वं
श्रीहरेः पदम् ४०
यो न कुर्याद्वचो मेऽद्य धर्म्यं विष्णुगतिप्रदम्
स मे दण्ड्यश्च वध्यश्च निर्वास्यो

विषयाद्ध्रुवम् ४१
एवंविधे वाद्यमाने पटहे मेघनिःस्वने हस्तादमुंच ताम्बूलं सकर्पूरं नृपोत्तमः ४२
मोहिनीकुचयोर्लग्नं हृदयं स विकृष्य वै उदत्तिष्ठन्महीपालः शय्यायां
रतिवर्द्धनः ४३
मोहिनीं मोहकामार्त्तां सान्त्वयन्
श्लक्ष्णया गिरा
देवि प्रातर्हरिदिनं भविष्यत्यघनाशनम् ४४
संयतोऽह भविष्यामि क्षम्यतां
क्षम्यतामिति
तवाज्ञया मया कृच्छ्रं सन्ध्यावल्या तु
कारितम् ४५
इयमेकादशी कार्या प्रबोधकरणी मया
अशेषपापबन्धस्य छेदनी गतिदायिनी ४६
त्रयाणामपि लोकानां महोत्सवविधायिनी
तस्माद्धविष्यं भोक्ष्येऽह नियतो
मत्तगामिनी ४७
मया सह विशालाक्षि त्वं चापि तमधोक्षजम् आराधय हृषीकेशमुपवासपरायणा
येन यास्यसि निर्वाणं दाहप्रलयवर्जितम् ४८
मोहिन्युवाच-
साधूक्तं हि त्वया राजन्पूजनं चक्रपाणिनः

जन्ममृत्युजराछेदि करिष्येऽह तवाज्ञया ४९
प्रतिज्ञा या त्वया पूर्वं कृता
मन्दरमस्तके
करप्रदानसहिता भवता सुकृताङिकता ५०
तस्यास्तु समयः प्राप्तो दीयतां स हि मे
त्वया
जन्मप्रभृति यत्पुण्यं त्वया यत्नेन
सञ्चितम् ५१
तत्सर्वं नश्यति क्षिप्रं न ददासि वरं यदि
रुक्माङ्गद उवाच-
एहि चार्वङिग कर्त्तास्मि यत्ते मनसि
वर्तते ५२
नादेयं विद्यते किञ्चित्तुभ्यं मे
जीवितावधि
किं पुनर्ग्रामवित्तादिधरायुक्तं च
भामिनि ५३
मोहन्युवाच-
नाथ कान्त विभो राजन् जीवितेश रतिप्रिय
नोपोष्यं वासरं विष्णोर्भोक्तव्या यद्यहं
प्रिया ५४
न च तेऽह प्रिया राजन् मुहूर्तमपि कामये
त्वत्संयोगं विना भूता भविष्यामि वरं
विना ५५
तस्मान्मां यदि वाञ्छेथा भोक्तुं
सत्यपरायण
तदा त्यजोपवासं हि भुज्यतां हरिवासरे ५६

एष एव वरो देयो यो मया प्रार्थितः पुरा न चेद्दास्यसि राजेन्द्र भूत्वानृतवचा भवान् ५७
यास्यते नरके घोरे यावदाभूतसम्प्लवम्
राजोवाच-
मैवं त्वं वद कल्याणि नेदं
त्वय्युपपद्यते ५८
विधेश्च तनया भूत्वा धर्मविघ्नं करोषि
किम्
जन्मप्रभृत्यहं नैव भुक्तवान्हरिवासरे ५९
स चाद्याहं कथं भोक्ता सञ्जातपलितः शुभे
यौवनातीतमर्त्यस्य क्षीणेन्द्रियबलस्य
च ६०
स्वर्णदीसेवनं युक्तमथवा हरिपूजनम्
न कृतं यन्मया बाल्ये यौवने न कृतं च यत् ६१
तदहं क्षीणवीर्योऽद्य कथं कुर्यां जुगुप्सितम्
प्रसीद चपलापाङिग प्रसीद वरवर्णिनि ६२ मा कुरुष्व व्रते भङ्गं दाताहं राज्यसम्पदाम्
अथवा नेच्छसि त्वं तत्करोम्यन्यत्सुलोचने ६३
आरोपयित्वा शिबिकां विमानप्रतिमां शुभाम् यत्रेच्छसि नयिष्यामि पादचारी कलत्रयुक् ६४

यदि तच्चापि नेच्छेस्त्वं विमानं हि कृतं मया
तर्हि स्वर्णमयौ स्तम्भौ कृत्वा विद्रुमभूषितौ ६५
मुक्ताफलमयीं दोलां करिष्ये त्वत्कृते
प्रिये
तत्र त्वां दोलयिष्यामि बहून्
मासानहर्निशम् ६६
व्रतभङ्गं वरारोहे मा कुरुष्व मम प्रिये
वरं श्वपचमांसं हि श्वमांसं वा वरानने ६७
आत्मनो वा नरैर्भुक्तं यैर्भुक्तं
हरिवासरे
त्रैलोक्यघातिनः पापं मैथुने शशिनः
क्षये ६८
नरस्य सञ्चरेत्पापं भूतायां क्षौरकर्मणि
भोजने वासरे विष्णोस्तैले षष्ठ्यां
व्यवस्थिते ६९
लवणे तु तृतीयायां सप्तम्यां पिशिते शुभे
आज्येषु पोर्णमास्यां वै सुरायां
रविसङ्क्रमे ७०
गोचारस्य प्रलोपे च कूटसाक्ष्यप्रदायके
निक्षेपहारके वापि कुमारीविघ्नकारके ७१
विश्वस्तघातके चापि मृतवत्साप्रदोग्धरि
ददामीति द्विजाग्र्याय प्रतिश्रुत्य न
दातरि ७२
मणिकूटे तुलाकूटे कन्यानृतगवानृते

यत्पातकं तदन्ने हि संस्थितं हरिवासरे ७३
तद्विद्वांश्चारुनयने कथं भोक्ष्यामि
पातकम्
मोहिन्युवाच-
एकभुक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च ७४
उपवासेन राजेन्द्र द्वादशीं न हि
लङ्घयेत्
गुर्विणीनां गृहस्थानां क्षीणानां
रोगिणां तथा ७५
शिशूनां बलिगात्राणां न युक्तं समुपोषणम्
यज्ञभोगोद्यतानां च
सङ्ग्रामक्षितिसेविनाम् ७६
पतिव्रतानां राजेंद्र न युक्तं समुपोषणम्
एतन्मे गौतमः प्राह स्थिताया मन्दराचले ७७
नाव्रतेन दिनं विष्णोर्नेयं मनुजसत्तम ते गृहस्था द्विजा ज्ञेया येषामग्निपरिग्रहः ७८
राजानस्ते तु विज्ञेया ये प्रजापालने
स्थिताः
गुर्विणी ह्यष्टमासीया
शिशवश्चाष्टवत्सराः ७९
अतिलङ्घनिनः क्षीणा बलिगात्रास्तु वार्द्धकाः
ये विवाहादिमाङ्गल्यकर्मव्यग्रा

महोत्सवाः ८०
निवृत्ताश्च प्रवृत्तेभ्यो यज्ञानां
चोद्यता हि ते
त्रिविधेन पुराणेन भर्त्तुर्या स्त्री
हिते रता ८१
पतिव्रता तु सा ज्ञेया योनिसंरक्षणा तथा किमन्यैर्बहुभिर्भूप वाक्यालापकृतैर्मया ८२
भोजने तु कृते प्रीतिरेकादश्यां त्वया मम
न प्रीतिर्यदि मे छित्वा शिरः स्वं हि
प्रयच्छसि ८३
न करिष्यसि चेद्राजन् भोजनं हरिवासरे
तदा ह्यसत्यवचसो देहं न स्पर्शयामि ते ८४
वर्णानामाश्रमाणां हि सत्यं राजेन्द्र
पूज्यते
विशेषाद्भूमिपालानां त्वद्विधानां
महीपते ८५
सत्येन सूर्यस्तपति शशी सत्येन राजते
सत्ये स्थिता क्षितिर्भूप सत्यं धारयते
जगत् ८६
सत्येन वायुर्वहति सत्येन ज्वलते शिखी
सत्याधारमिदं सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ८७
न सत्याच्चलते सिन्धुर्न विन्ध्यो
वर्द्धते नृप
न गर्भं युवती धत्ते वेलातीतं कदाचन ८८
सत्ये स्थिता हि तरवः फलपुष्पप्रदर्शिनः

दिव्यादिसाधनं नॄणां सत्याधारं महीपते ८९ अश्वमेधसहस्रेभ्यः सत्यमेव विशिष्यते मदिरापानतुल्येन कर्मणा लिप्यसेऽनृतात् ९०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे रुक्माङ्गदसंलापो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३

अथचतुर्विंशोऽध्यायः
राजोवाच-
यत्त्वया व्याहृतं वाक्यं ममेदं
गौतमेरितम्
मन्दरे पर्वतश्रेष्ठे हरिवासरभोजनम् १
अमतेन पुराणानां व्याहृतं यद्द्विजन्मना क्षुद्रशास्त्रोपदेशेन लोलुपेन वरानने २
पुराणे निर्णयो ह्येष विद्वद्भिः समुदाहृतः
न शङ्खेन पिबेत्तोयं न हन्यात्कूर्मसूकरौ ३
एकादश्यां न भोक्तव्यं पक्षयोरुभयोरपि
अगम्यागमने देवि अभक्ष्यस्य च भक्षणे ४
अकार्यकरणे जन्तोर्गोसहस्रवधः स्मृतः
जानन्नपि कथं देवि भोक्ष्येऽह हरिवासरे ५
पुरोडाशोऽपि वामोरु सम्प्राप्ते हरिवासरे
अभक्ष्येण समः प्रोक्तः किं
पुनश्चाशनक्रिया ६

अनुकूलं नृणां प्रोक्तं क्षीणानां वरवर्णिनि
मूलं फलं पयस्तोयमुपभोज्यं मुनीश्वरैः ७
नत्वत्र भोजनं कैश्चिदेकादश्यां
प्रदर्शितम्
ज्वरिणां लङ्घनं शस्तं
धार्मिकाणामुपोषणम् ८
शुभं गतिप्रदं प्रोक्तं सम्प्राप्ते
हरिवासरे
ज्वरमध्ये कृतं पथ्यं निधनाय प्रकल्पते ९
वैष्णवे तु दिने भुक्तं नरकायैव केवलम् माग्रहं कुरु वामोरु व्रतभङ्गो भवेन्मम १०
यदन्यद्रोचते तुभ्यं तत्कर्तास्मि न
संशयः
मोहिन्युवाच-
न चान्यद्रोचते राजन्विना वै भोजनं तव ११
जीवितस्यापि दानेन न मे
किञ्चित्प्रयोजनम्
न च वेदेषु दृष्टोऽयमुपवासो हरेर्दिने १२
अग्निमन्तो न विप्रा हि मन्यन्ते समुपोषणम्
वेदबाह्यं कथं धर्मं भवांश्चरितुमिच्छति १३
वचो निशम्य मोहिन्या राजा वेदविदां वरः उवाच मानसे क्रुद्धः प्रहसन्निव भूपते १४

शृणु मोहिनि मद्वाक्यं वेदोऽय बहुधा स्थितः
यज्ञकर्मक्रिया वेदः स्मृतिर्वेदो
गृहाश्रमे १५
स्मृतिर्वेदः क्रिया वेदः पुराणेषु
प्रतिष्ठितः
पुराणपुरुषाज्जातं यथेदं जगदद्भुतम् १६
तथेदं वाङ्मयं जातं पुराणेभ्यो न संशयः वेदार्थादधिकं मन्ये पुराणार्थं वरानने १७
वेदाः प्रतिष्ठिताः सर्वे पुराणेष्वेव सर्वदा
बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदो मामयं प्रहरिष्यति १८
न वेदे ग्रहसञ्चारो नः शुद्धिः कालबोधिनी तिथिवृद्धिक्षयो वापि पर्वग्रहविनिर्णयः १९
इतिहासपुराणैस्तु निश्चयोऽय कृतः पुरा यन्न दृष्टं हि वेदेषु तत्सर्वं लक्ष्यते स्मृतौ २०
उभयोर्यन्न दृष्टं हि तत्पुराणैः
प्रगीयते
प्रायश्चित्तं तु हत्यायामातुरस्यौषधं
प्रिये २१
न चापि पापशुद्धिः स्यादात्मनश्च परस्य वा

यद्वेदैर्गीयते सुभ्रु
उपांगैर्यत्प्रगीयते २२
पुराणैः स्मृतिभिश्चैव वेद एव निगद्यते
रटन्तीह पुराणानि भूयो भूयो वरानने २३
न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं सम्प्राप्ते
हरिवासरे
पुराणमन्यथा मत्वा
तिर्यग्योनिमवाप्नुयात् २४
संस्नातोऽपि सुदान्तोऽपि न गतिं
प्राप्नुयादिति
पितरं को न वन्देत मातरं को न पूजयेत् २५
को न गच्छेत्सरिच्छ्रेष्ठां को भुंक्ते
हरिवासरे
को हि दूषयते वेदं ब्राह्मणं को
निपातयेत् २६
को गच्छेत्परदारान् हि को भुङ्क्ते
हरिवासरे २७
नहीदृशं पापमिहास्ति
जन्तोर्विमूढचित्तस्य दिने हरेः प्रिये
यद्भोजनेनात्मनिपातकारिणा यमस्य खातेषु
चिरं सुलोचने २८
मोहिन्युवाच-
शीघ्रमानय विप्रांस्त्वं घूर्णिके
वेदपारगान्
येषां वाक्येन युक्तोऽय राजा कुर्याद्धि
भोजनम् २९

सा तद्वाक्यमुपाकर्ण्य ब्राह्मणान्वेदशालिनः
गौतमादीन्समाहूय मोहिनीपार्श्वमानयत् ३० तान्विप्रानागतान्दृष्ट्वा वेदवेदाङ्गपारगान्
मोहिनीसहिता राज्ञा ववन्दे कार्यतत्परा ३१
उपविष्टास्तु ते सर्वे शातकौम्भमयेषु च
आसनेषु महीपाल ज्वलदग्निसमप्रभाः ३२
तेषां मध्ये वयो वृद्धो गौतमो
वाक्यमब्रवीत्
वयं समागता देवि नानाशास्त्रविशारदाः ३३
सर्वसन्देहहर्तारो यदर्थं ते समाहुताः
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां मोहिनी ब्रह्मणः
सुता ३४
सर्वासाध्यकृतं कर्तुं प्रवृत्तांस्तानुवाच ह
मोहिन्युवाच-
सन्देहस्तु जडो ह्येष स्वल्पो वा
स्वमतिर्यथा ३५
सोऽय वदति राजा वै नाहं भोक्ष्ये
हरेर्दिने
अन्नाधारमिदं सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ३६
मृता ह्यपि तथान्नेन प्रीयन्ते पितरो दिवि
कर्कन्धुमात्रं प्रहुतं पुरोडाशं हि

देवताः ३७
कामयन्ति द्विजश्रेष्ठास्ततोऽन्न ह्यमृतं परम्
पिपीलिकापि क्षुधिता मुखेनादाय तण्डुलम् ३८
बिलं व्रजति दुःखेन कस्यान्नं नहि रोचते
अयं खादति नान्नाद्यं सम्प्राप्ते
हरिवासरे ३९
निजधर्मं परित्यज्य परधर्मे व्यवस्थितः
विधवानां यतीनां च युज्यते व्रतसेवनम् ४०
परधर्मरतो यः स्यात्स्वधर्मविमुखो नरः
सॐऽधे तमसि मज्जेत यावदिन्द्रा
श्चतुर्द्दश ४१
उपवासादिकरणं भूभुजां नोदितं क्वचित्
प्रजासंरक्षणं त्यक्त्वा
चतुर्वर्गफलप्रदम् ४२
नारीणां भर्तृशुश्रूषा पुत्राणां
पितृसेवनम्
शूद्राणां द्विजसेवा च लोकरक्षा
महीभृताम् ४३
स्वकं कर्म परित्यज्य योऽन्यत्र कुरुते श्रमम्
अज्ञानाद्वा प्रमादाच्च पतितः स न संशयः ४४
सोऽयमद्य महीपालो यतिधर्म्मे व्यवस्थितः सुबुद्ध्य्चाआ!रशीलश्च वेदोक्तं त्यजति

द्विजाः ४५
स्वेच्छाचारा तु या नारी योऽविनीतः सुतो द्विजाः
एकान्तशीलो नृपतिर्भृत्यः कर्मविवर्जितः ४६
सर्वे ते नरकं यान्ति ह्यप्रतिष्ठश्च यो द्विजाः
अयं हि नियमोपेतो हरिपूजनतत्परः ४७
आक्रन्दे वर्त्तमाने तु न यद्येष
प्रधावति
व्यपोह्य हरिपूजां वै ब्रह्महत्यां तु
विन्दति ४८
क्षीणदेहे हरिदिने कथं संयमयिष्यति
अन्नात्प्रभवति प्राणः
प्राणाद्देहविचेष्टनम् ४९
चेष्टया रिपुनाशश्च तद्धीनः परिभूयते
एवं ज्ञात्वा मया राजा बोध्यमानो न
बुद्ध्य्ति ५०
एतदेव व्रतं राज्ञो यत्प्रजापालनं चरेत्
न व्रतं किञ्चिदस्त्यन्यन्नृपस्य
द्विजसत्तमाः ५१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीप्रश्नो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः २४

अथपञ्चविंशोऽध्यायः

वसिष्ठ उवाच-
तद्वाक्यं ब्राह्मणाः श्रुत्वा मोहिन्या समुदीरितम्
तथ्यमित्येवमुक्त्वा तु राजानं
वाक्यमब्रुवन् १
ब्राह्मणा ऊचुः -
यस्त्वया नृपते पुण्यः कृतोऽय शपथः किल
एकादश्यां न भोक्तव्यं पक्षयोरुभयोरपि २
न कृतः शास्त्रदृष्ट्या तु स्वबुद्ध्य्वै
प्रकल्पितः
साग्नीनां प्राशनं प्रोक्तमुभयोः
सन्ध्ययोः किल ३
होमोच्छिष्टप्रभोक्तारस्त्रयो वर्णाः
प्रकीर्तिताः
विशेषाद्भूमिपालानां कथं युक्तमुपोषणम् ४
सर्वदोद्यतशस्त्राणां दुष्टसंयमिनां
विभो
शास्त्रतोऽशास्त्रतो वापि यस्त्वया शपथः
कृतः ५
परिपूर्णो भवत्वद्य वाक्येन हि
द्विजन्मनाम्
व्रतभङ्गो न तेऽस्तीह भुङ्क्ष्व
विप्रसमन्वितः ६
परितापो न ते कार्यो विप्रवाक्यं महत्तरम्
योऽन्यथा मन्यते वाक्यं विप्राणां

नृपसत्तम ७
स याति राक्षसीं योनिं जन्मानि दश पञ्च च
तच्छ्रुत्वा वचनं रौद्रं राजा
कोपसमन्वितः ८
उवाच स्फुरमाणौष्ठस्तान्विप्रान् श्लक्ष्णया गिरा
सर्वेषामेव भूतानां भवन्तो मार्गदर्शिनः ९
यतीनां विधवानां च श्लोकोऽय पठ्यते द्विजाः
विमार्गगामिनां चैतन्मतं न सात्वतां
क्वचित् १०
यद्भवद्भिः समुद्दिष्टं राज्ञां नोपोषणं
स्मृतम्
तत्र वाक्यानि शृणुत वैष्णवाचारलक्षणे ११
न शंखेन पिबेत्तोयं न हन्यात्कूर्मसूकरौ
एकादश्यां न भोक्तव्यं पक्षयोरुभयोरपि १२
न पातव्यं हि मद्यं तु न हन्तव्यो द्विजः
क्वचित्
क्रीडेन्नाक्षैस्तु धर्मज्ञो
नाशीयाद्धरिवासरे १३
अभक्ष्यभक्षणं पापं परदाराभिमर्शनम्
एकादश्यां भोजनं च पतनस्यैव कारणम् १४
अकार्यकरणं कृत्वा किं जीवेच्छरदां शतम् को हि सञ्चेष्टमानस्तु भुनक्ति हरिवासरे १५

चतुष्पदेभ्योऽपि जनैर्नान्नं देयं हरेर्दिने
उत्तराशास्थितैर्विप्रैर्विष्णुधर्मपरायणैः १६
सोऽह कथं करोम्यद्य अभक्ष्यस्य तु
भक्षणम्
नोपक्षीणशरीरोऽह नामयावी द्विजोत्तमाः १७
स कथं हि व्रतं त्यक्षे
विमार्गस्थद्विजोक्तितः
धर्मभूषणसंज्ञेन रक्ष्यमाणे धरातले १८
न च रक्षाविहीनोऽह शत्रुः कोऽपि न मेऽस्ति
च
एवं ज्ञात्वा द्विजश्रेष्ठा
वैष्णवव्रतशालिनः १९
भवद्भिर्नोचितं वक्तुं प्रतिकूलं
व्रतापहम्
असम्परीक्ष्य ये दद्युः प्रायश्चितं
द्विजातयः २०
तेषामेव हि तत्पापं स्मृतिवैकल्यसम्भवम्
देवो वा दानवो वापि गन्धर्वो राक्षसोऽपि
वा २१
सिद्धो वा ब्राह्मणो वापि पितास्माकं
स्वयं वदेत्
हरिर्वापि हरो वापि मोहिनीजनकोऽपि वा २२
दिनकृल्लोकपालो वा नो भोक्ष्ये हरिवासरे यो हि रुक्माङ्गदो राजा विख्यातो भूतले

द्विजाः २३
सत्यप्रतिज्ञां विफलां न कदाचित्करोति
हि
द्युपतेः क्षीयते तेजो
हिमवान्परिवर्त्तते २४
जलधिः शोषमायाति पावकश्चोष्णतां त्यजेत्
तथापि न त्यजे विप्रा व्रतमेकादशीदिने २५
प्रसिद्धिरेषा भुवनत्रयेऽपि आरट्यते मे
पटहेन विप्राः
ग्रामेषु देशेषु परेषु वापि ये भुञ्जते
रुक्मविभूषणस्य २६
दण्ड्याश्च वध्याश्च सपुत्रकास्ते न चापि
वासो विषये हि तेषाम्
हरेर्दिने सर्वमखप्रधाने पापापहे
धर्मविवर्द्धने च २७
अमेध्यलिप्तः पटहो भवेत्तदा सञ्छादितो
नीलमयेन वाससा
उत्पाद्य कीर्तिं स्वयमेव
जन्तुर्निकृन्तति प्राणभयाच्च पापात् २९
यस्तस्य वासो निरये युगानां
षष्टिर्भवेद्वा क्रिमिदंशसंज्ञे
वृथा हि सूता मम सा जनित्री भवेन्निराशा
द्विजपितृदेवाः ३०
वैवस्वतो हर्षमुपाश्रयेच्च सलेखको मे व्रतभङ्ग एव
किं तेन जातेन दुरात्मना हि ददाति हर्षं

रिपुसंन्दरीणाम् ३१
कुकर्मणा पापरतिः कुजातिः सर्वस्य नाशी
त्वशुचिस्स मूढः
न मन्यते वेदपुराणशास्त्रानंते पुरीं
याति दिनेशसूतोः ३२
कृत्वैव वान्तिं पुनरत्ति तां
यस्तद्वत्प्रतिज्ञाव्रतभङ्गकारी
वेदा न शास्त्रं न च तत्पुराणं न चापि
सन्तः स्मृतयो न च स्युः ३३
ये माधवस्य प्रियकृत्ययोग्ये वदन्ति
शुद्धेऽह्नि भुजिक्रियां तु
श्राद्धेन तेनापि न चास्ति तृप्तिः
पितुश्च चीर्णेन हरेर्दिने तु ३४
व्रतेन यद्विष्णुपदप्रदेन साकं क्षयाहेन
वदन्तु मूढाः ३५
एतच्छ्रुत्वा तु तद्वाक्यं मोहिनी
ज्वलितांतरा
कोपसंरक्तनयना भर्तारं पर्यभाषत ३६
करोषि चेन्न मे वाक्यं धर्मबाह्यो
भविष्यसि
धर्मबाह्यो हि पुरुषः पांशुना तुल्यतां
व्रजेत् ३७
पांशुना पूर्यते गर्तं स गर्तखनको भवेत्
त्वया ममार्पितः पाणिर्वराय पृथिवीपते ३८
तामुल्लङ्घ्य प्रतिज्ञां स्वां पालयिष्यसि नो यदि

कृतकृत्या तदा यास्ये प्राप्तो धर्मो मया तव ३९
न चाहं ते प्रिया भार्या न च त्वं मे पतिर्नृप
उपधानं करिष्यामि स्वकं बाहुं न ते युधि ४०
धिक् त्वां धर्मक्षयकरं स्ववचोलोपकारकम् म्लेच्छेष्वपि न दृश्येत त्वादृशो धर्मलोपकः ४१
सत्याच्चलितमद्य त्वां परित्यक्ष्ये
सुपापिनम्
एवमुक्त्वा वरारोहा
ह्युदतिष्ठत्त्वरान्विता ४२
यथा सती हरं त्यक्त्वा दिव्याभरणभूषिता
प्रस्थिता सा तदा तन्वी भूसुरैश्च
समन्विता ४३
वरं मद्यस्य संस्पर्शो नास्य सङ्गो
नृपस्य वै
वरं नीलाम्बरस्पर्शो नास्य धर्मच्युतस्य
हि ४४
एवं हि मोहिनी रुष्टा प्रलपन्ती तदा भृशम्
गौतमादिसमायुक्ता निर्जगाम गृहाद्बहिः ४५
हा तात हा जगन्नाथ
सृष्टिस्थित्त्यन्तकारक
इत्येव शब्दं क्रोशन्ती ब्रह्मणो
मानसोद्भवा ४६

एतस्मिन्नेव काले तु वाजिराजं समास्थितः अटित्वा सकलामुर्वीं सम्प्राप्तो धर्मभूषणः ४७
संमुखोऽभूज्जनन्यास्तु त्वरायुक्तो
विमत्सरः
कर्णाभ्यां तस्य शब्दोऽसौ विश्रुतः
पितृवत्सलः ४८
मोहिनीवक्त्रसम्भूतो
विप्रवाक्योपबृंहितः
धर्माङ्गदो धर्ममूर्तिः
रुक्माङ्गदसुतस्तदा ४९
अवरुह्य हयात्तूर्णं ययौ तातपदान्तिके
पुनरुत्थाय विप्रेन्द्रान्ननाम
विहिताञ्जलि ५०
ततः शीघ्रगतिं दृष्ट्वा मोहिनीं रुष्टमानसाम्
आलक्ष्य तरसा मातः प्राह राजन् कृताञ्जलि ५१
केनावमानिता देवि कथं रुष्टा पितुः प्रिये
! सहिता क्व त्वं सम्प्रस्थिताधुना ५२
धर्माङ्गदवचः श्रुत्वा मोहिनी
वाक्यमब्रवीत्
पिता तवानृती पुत्र करो येन वृथा कृतः ५३
यः कर्त्ता सुकृतं भूरि रक्ताशोकाकृतिः स्थितः

ध्वजाङ्कुशाङिकतः श्रीमान्दक्षिणः
कनकाङ्गदः ५४
रुक्मांगदेन ते पित्रा न चाहं
वस्तुमुत्सहे ५५
धर्माङ्गद उवाच-
यद्ववीषि वचो देवि तत्कर्त्ताहं न संशयः
मा कोपं कुरु मातस्त्वं निवर्त्तस्व
पितुः प्रिये ५६
मोहिन्युवाच-
अनेन समयेनाहं त्वत्पित्रा मन्दराचले
कृता भार्या शिवः साक्ष्ये स्थितो यत्र
सुराधिपः ५७
समयात्स च्युतः सम्यक्पिता ते रुक्मभूषणः
न प्रयच्छति मे देयं तस्य वृद्धिं
विचिन्तये ५८
न याचे काञ्चनं धान्यं हस्त्यश्वं ग्रामवाससी
येन तस्य भवेद्धानिर्न याचे तन्नृपात्मज ५९
येनासौ प्रीणयेद्देहं स्वी कीयं देहिनां वर
तन्मया प्रार्थितं पुत्र स मोहान्न
प्रयच्छति ६०
तस्यैव चोपकाराय शरीरस्य नृपात्मज
याचिता सुखहेतोस्तु मया नृपतिसत्तमः ६१
स्थितः सोऽद्यानृते घोरे सुरापानसमे

विभुः ६२
सत्यच्युतं निष्ठुरवाक्यभाषिणं
विमुक्तधर्मं त्वनृतं शठं च
परित्यजेयं जनकं तवाधमं नैव स्थितिर्मे
भविता हि तेन ६३
तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं पुत्रो
धर्माङ्गदोऽब्रवीत्
मयि जीवति तातो मे न भवेदनृती क्वचित् ६४
निवर्तस्व वरारोहे करिष्येऽह तवेप्सितम् पित्रा मे नानृतं देवि पूर्वमुक्तं कदाचन ६५
स कथं मयि जाते तु वदिष्यति महीपतिः
यस्य सत्ये स्थिता लोकाः सदेवासुरमानुषाः ६६
वैवस्वतगृहं येन कृतं शून्यं हि पापिभिः विजृम्भते तस्य कीर्तिर्व्याप्तं
ब्रह्माण्डमण्डलम् ६७
स कथं जायते भूपो मिथ्यावचनसंस्थितः
अश्रुतं भूपतेर्वाक्यं परोक्षे श्रद्दधे
कथम् ६८
ममोपरि दयां कृत्वा निवर्तस्व शुभानने
एतद्धर्माङ्गदेनोक्तं वाक्यमाकर्ण्य
मोहिनी ६९
न्यवर्तत महीपाल पुत्रस्कन्धावलम्बिनी यत्र रुक्माङ्गदः शेते मृतकल्पो रविप्रभः ७०

तस्मिन्निवेशयामास शयने काञ्चनान्विते दीपरत्नैः सुप्रकाशे विद्रुमैश्चित्रिते वरे ७१
आखण्डलास्त्रमणिभिः कृतपादे सुकोमले दीर्घविस्तारसंयुक्ते ह्यनौपम्ये मनोहरे ७२
ततः कृताञ्जलि प्राह पितरं श्लक्ष्णया गिरा
तातैषा जननी मेऽद्य त्वां वदत्यनृती
त्विति ७३
कस्मात्त्वमनृती भूप भविष्यसि महीतले
सकोशरत्ननिचये गजाश्वरथसंयुते ७४
राज्ये प्रशास्यमाने तु सप्तोदधिसमन्विते
प्रदेहि सकलं ह्यस्यै तत्त्वया श्रावितं
विभो ७५
मयि चापधरे तात को व्यलीकं चरेत्तव
देहि शक्रपदं देव्यै जितं विद्धि
पुरन्दरम् ७६
वैरिञ्च्यं दुर्ल्लभं यच्च योगिगम्यं
निरञ्जनम्
तच्चाप्यहं प्रदास्यामि तपसा तोष्य
पद्मजम् ७७
समीहते यज्जननी मदीया रसातले वापि धरातले
वा
त्रिविष्टपे वापि परे पदे वा दास्यामि
जित्वा नरदेवदानवान् ७८

अहं हि दासस्तव भूप यस्माद्विक्रीयतां मामथवा तृणाय
हस्ते हि पापस्य दिवाप्रकीर्तेर्वत्स्यामि तत्कर्मकरः सुभुक्तः ७९
यद्दुष्करं भूमिपते त्रिलोक्यां
नादेयमस्तीह तदिष्टभावात्
तच्चापि राजेन्द्र ददस्व देव्यै
मज्जीवितं मज्जननीभवं वा ८०
तेनैव सद्यो नृपनाथ लोके सत्कीर्तियुक्तो भव सर्वदैव
विराजयित्वा
स्वगुणैर्नृपौघान्करैरिवात्मप्रभवैः
स्वशोभैः ८१
कीर्तिप्रभङ्गे वृजिनं भविष्यति प्रजावधे
यन्मनुराह सत्यम्
सम्मार्जयित्वा विमलं यशः स्वं कथं सुखी
स्यां नृपते ततः क्षमः ८२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते पञ्चविंशोऽध्यायः २५

अथषड्विंशोऽध्यायः
राजोवाच-
कीर्तिर्नश्यतु मे पुत्र ह्यनृती वा भवाम्यहम्
गतो वा नरकं घोरं कथं भोक्ष्ये हरेर्दिने

१
ब्रह्मणो निलयं यातु देवीयं मोहिनी सुत भूयो भूयो वदति मां दुर्मेधाश्च सुबालिशा २
नापरं कामये राज्यं वसुधां वसु किञ्चन मुक्त्वैकं वासरे विष्णोर्भोजनं पापनाशने ३
यद्यहं कुत्सितां योनिं व्रजेयं क्रिमिसंज्ञिताम्
तथापि नैव कर्ताहं भोजनं हरिवासरे ४
एषा गुरुतरा भूत्वा लोकानां शिक्षयान्विता
दुन्दुभी कुर्वती नादं सा कथं वितथा भवेत् ५
अभक्ष्यभक्षणं कृत्वा अगम्यागमनं तथा अपेयं चैव पीत्वा तु किं जीवेच्छरदः शतम् ६
असत्यं वापि कृत्वाहं त्यक्तराज्यनयः क्षितौ
धिक्कृतोऽपि जनैः सर्वैर्न भोक्ष्ये
हरिवासरे ७
वियोगे चपलापाङ्ग्या यदि चेन्मरणं मम
तच्चापि वरमेवात्र न भोक्ष्ये हरिवासरे ८
कथं हर्षमहं कर्ता मार्तण्डतनयस्य वै
व्रजदिभर्मनुजैर्मार्गे
निरयस्यातिदुःखितैः ९

यास्तु शून्याः कृतास्तात मया नरकपङ्क्तयः
जनैः पूर्णा भविष्यन्ति मयि भुक्ते तु ताः सुत १०
मास्म सीमन्तिनी पुत्र कुक्षौ
सन्धारयेत्सुतम्
समर्थो यस्तु शत्रूणां हर्षं
सञ्जनयेद्भुवि ११
भोजनं वासरे विष्णोरेतदेव हि याचते
तन्न दास्यामि मोहिन्या याचितोऽपि
सुरासुरैः १२
पिबेद्विषं विशेद्वह्निं
निपतेत्पर्वताग्रतः
आकाशभासा स्वशिरश्छिंद्यादेव वरासिना १३
न भोक्ष्यते हरिदिने राजा रुक्माङ्गदः
क्षितौ
रुक्माङ्गदेति मन्नाम प्रसिद्धं
भुवनत्रये १४
एकादश्युपवासेन यन्मया सञ्चितं यशः
तत् कथं भोजनं कृत्वा नाशये स्वकृतं यशः १५
म्रियते यदि वा गच्छति निपतति नश्येच्च खण्डशो वापि
विरमति तदपि न चेतो मामकमिति मोहिनीहेतोः १६
परित्यजाम्येष निजं हि जीवितं लोकैः

समेतः सहदारभृत्यैः
न त्वेव कुर्यां मधुसूदनस्य दिने सुपुण्येऽन्ननिषेवणं हि १७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते षड्विंशोऽध्यायः २६

अथसप्तविंशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
तत्पितुर्वचनं श्रुत्वा पुत्रो धर्माङ्गदस्तदा
आहूय जननीं शीघ्रं नाम्ना सन्ध्यवलद्यं
शुभाम् १
सूर्यायुतसमप्रख्यां तेजसा रुचिरस्तनाम्
पालयन्तीं धरां सर्वां
पादविन्यासविक्रमैः २
पुत्रस्य वचनात्प्राप्ता तत्क्षणं
नृपसन्निधौ
श्राविता मोहिनी वाक्यं पितुर्वाक्यं
तथैव च ३
उभयोः संविदं कृत्वा परिसान्त्वय्य
मोहिनीम्
भोजनाय स्थितामेनां नृपस्य हरिवासरे ४
यथा नो च्यवते सत्याद्यथा भुङ्क्ते न मे
पिता
तथा विधीयतामेव कुशलं चोभयोर्भवेत् ५
तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा देवी सन्ध्यावली

नृप
मोहिनीं श्लक्ष्णया वाचा प्राह
ब्रह्मसुतां तदा ६
माग्रहं कुरु वामोरु कथञ्चिदपि भूपतिः
नास्वादयति पापान्नं सम्प्राप्ते
हरिवासरे ७
अनुवर्तय राजानं गुरुरेष सनातनः
सदा भवति या नारी भर्तुर्वचनकारिणी ८
तस्याः स्युरक्षया लोकाः सावित्र्यास्तु यथामलाः
यद्यनेन पुरा देवि तव दत्तः करो गिरौ ९
कामार्तेन विमूढेन तन्न योग्यं
विचिन्तितम्
यद्देयं तद्ददात्येष ह्यदेयं प्रार्थयस्व
मा १०
विपत्तिरपि भद्रैव सन्मार्गे संस्थितस्य
तु
न भुक्तं येन सुभगे शैशवैऽपि हरेर्दिने ११
स कथं भोक्ष्यते पुण्ये माधवस्य
दिनेऽधुना
कामं वरय वामोरु वरमन्यं सुदुर्लभम् १२
तं ददात्येव भूपालो निवृत्ता भव भोजने मन्यसे यदि मां देवि धर्माङ्गदविरोहिणीम् १३
अस्मज्जीवितसंयुक्तं राज्यं वरय सुव्रते सप्तद्वीपसमेतं हि ससरिद्वनपर्वतम् १४

कनिष्ठाया वरिष्ठाहं करिष्ये पादवन्दनम् भर्तुरर्थे विशालाक्षि प्रसीद तनुमध्यमे १५
वाचा शपथदोषैस्तु सन्निरुध्य पतिं हि या अकार्यं कारयेत्पापा सा नारी निरये वसेत् १६
सा च्युता नरकाद्घोरात्सप्तजन्मानि पञ्च च
सूकरीं योनिमाप्नोति चाण्डालद्यं च ततः
परम् १७
एवं ज्ञात्वा मया देवि विक्रियां
पापसम्भवाम्
निवारितासि वामोरु सखीभावेन सुन्दरि १८
विपक्षस्यापि सद्बुद्धिर्दातव्या
धर्ममिच्छता
किं पुनः सखिसंस्थायास्तव पद्मनिभानने १९
सन्ध्यावलीवचः श्रुत्वा मोहिनी मोहकारिणी
उवाच कनकाभां तां भर्तुर्ज्येष्ठां
प्रियां तदा २०
माननीयासि मे सुभ्रु करोमि वचनं तव
विद्वद्भिर्मुनिभिर्य्यत्तु गीयते
नारदादिभिः २१
यदि तन्नाचरेद्राजा भोजनं हरिवासरे
क्रियतामपरं देवि मरणादधिकं तव २२
ममापि दुःखदं ह्येतद्दैवाज्जल्पाम्यहं शुभे

कस्येष्टमात्महननं कस्येष्टं विषभक्षणम् २३
पतनं वा गिरेर्मूर्ध्नः क्रीडा वापि बिलेशयैः
व्याघ्रसिंहाभिगमनं समुद्रतरणं तथा २४ दुरुक्तानृतवाक्यं वा परदाराभिमर्शनम् अपथ्यभक्षणं लोके तथाभक्ष्यस्य भक्षणम् २५
मृगाटनमथाक्षैर्वा क्रीडनं साहसं तथा छेदनं तृणकाष्ठानां लोष्टानामवमर्द्दनम् २६
हिंसनं सूक्ष्मदेवानां जलपावकखेलनम्
दैवाविष्टो वरारोहे नरः सर्वं करोति वै २७
त्रिवर्गविच्युतं घोरं यशोदेहहरं क्षितौ
नरकार्हो नरो देवि करोत्यशुभकर्म तत् २८
साहं पापा दुराचारा वक्तुकामा
सुनिर्घृणम्
यादृशेन हि भावेन योनौ शुक्रं
समुत्सृजेत् २९
तादृशेन हि भावेन सन्तानं सम्भवेदिति साहं विषादभावेन राज्ञो रुक्माङ्गदस्य हि ३०
जाता जलजजातेन स्त्रीरूपा वरवर्णिनी दुष्टभावा तथा जाता कर्त्री दुष्टं नृपस्य तु ३१
न लग्नं न ग्रहा देवि न होरा पुण्यदर्शिनी

तत्कालभावना ग्राह्या तद्भावो जायते सुतः ३२
तेन भावेन जातस्य दाक्षिण्यं नोपपद्यते
न च व्रीडा न च स्नेहो न धर्मो देवि
विद्यते ३३
जानन्नपि यथायुक्तस्तं भावमनुवर्तते ३४
वक्ष्ये वचः प्राणहरं तवाधुना भर्तुः
सलोकस्य वधूजनस्य
धर्मापहं वाच्यकरं ममापि कर्तुं न शक्यं
मनसापि भीरु ३५
करोषि वाक्यं यदि मामकं हि भवेच्च कीर्तिर्महतीह लोके
भर्तुर्यशः स्यात्त्रिदिवे गतिस्ते पुत्रे प्रशंसा मम धिग्विवादः३६ वसिष्ठ उवाच-
मोहिनीवचनं श्रुत्वा देवी सन्ध्यावली विभो
धैर्यमालम्ब्य तां तन्वीं ब्रूहि
ब्रूहीत्यचोदयत् ३७
कीदृशं वदसे वाक्यं येन दुःखं भवेन्मम
भर्तुरर्थे प्रकुर्वन्त्या राज्यनाशे न
मे व्यथा ३८
यस्या दुःखी भवेद्भर्ता भार्याया
वरवर्णिनी
समृद्धायाः सपापायास्तस्याः प्रोक्ता
ह्यधोगतिः ३९

सा याति नरकं पापा पूयाख्यं युगसप्ततिम् ततश्छुछुन्दरी स्याच्च सप्त जन्मानि भारते ४०
ततः काकी ततः श्याली गोधा गोत्वेन
शुद्ध्य्ति
भर्तुरर्थे तु या वित्तं विद्यमानं न
यच्छति ४१
जीवितं वा वरारोहे विष्ठायां सा
भवेत्क्रिमिः
क्रिमियोनिविनिर्मुक्ता काष्ठीला जायते
शुभे ४२
मम कौमारभावे तु मत्पितुः काष्ठपाटकः
अग्निप्रज्वालनार्थं हि काष्ठं पाटयते
चिरम् ४३
सखीभिः सहिता चाहं क्रीडासंसक्तमानसा
काष्ठं पाटयतस्तस्य समीपमगमं तदा ४४
तत्र दृष्टा मया सुभ्रु काष्ठीला दारुनिर्गता
नवनीतनिभं देहं बिभ्राणां चाञ्जनत्विषम् ४५
कनिष्ठिकाङ्गुलिसमा स्थौल्ये ह्यङ्गुलिमानिका
तां दृष्ट्वा पतितां भूमौ हन्तुं ध्वांक्षः समागतः ४६
यावद्गृह्णाति वक्त्रेण काष्ठीलां क्षुधितः स तु

तावन्निवारितः सद्यो मया लोष्टेन
तत्क्षणात् ४७
सा मुक्ता ताडितेनेत्थं वायसेन वरानने
सक्षता तुण्डसंस्पृष्टा न च शक्तः
पलायितुम् ४८
ततः सा वेपमाना तु प्राणत्यागमुपागमत्
सिक्ता किञ्चिज्जलैनैव ततः
स्वास्थ्यमुपागता ४९
ततः सा मानुषीवाचा मामाह वरवर्णिनी
सन्ध्यावलीति सम्बोध्य
सखीमध्यसमास्थिताम् ५०
सुमन्तुनाम्नो हि मुनेः सर्वज्ञस्य
सुताऽभवम्
पूर्वजन्मनि पत्नी च कौण्डिन्यस्य
शुभानने ५१
न्यवसं कान्यकुब्जे तु सुसमृद्धा सुदर्पिता
जनन्या बन्धुवर्गस्य पितुरिष्टतमा ह्यहम् ५२
पित्रा दत्ता ततश्चाहं कौण्डिन्याय महात्मने
कुलीनाय सरूपाय स्त्रीसङ्गरहिताय च ५३
शयनीयादिकं दत्तं यौतुकं जनकेन मे
श्वशुरेणापि मे दत्तं सुवर्णस्यायुतं
पुरा ५४
पितृश्वशुरवित्ताभ्यां परिपूर्णाभवं तदा

गोमहिष्यादिसंयुक्ता धनधान्यसमन्विता ५५
इष्टा श्वशुरयोश्चाहं सौशील्येन जनस्य च
कालेन पञ्चतां प्राप्तः श्वशुरो
वेदतत्त्ववित् ५६
तं मृतं पतिमादाय श्वश्रुरग्निं विवेश सा
ततो भर्ताञ्जलि दत्त्वा पित्रोः
श्राद्धमथाकरोत् ५७
गते मासद्वये देवि भर्ता मे राजमन्दिरम्
गतः कौतुकभावेन हृच्छयेन प्रपीडितः ५८
तत्र वेश्याः सुरूपाढ्या यौवनेन
समन्विताः
प्रविशन्त्यो नृपगृहे दृष्टास्तेन
द्विजन्मना ५९
तासां मध्यात्तु द्वे गृह्यवित्तदानेन
भूरिणा
स्वगृहे धारयामास क्रीडार्थं दुर्मतिः
पतिः ६०
ताभ्यां वित्तमशेषं तु क्षयं नीतं निषेवणात्
वर्षत्रये गते देवि निस्वो जातः पतिर्मम ६१
ततो मां प्रार्थयामास देहि मेऽङ्गविभूषणम्
तन्मया नहि दत्तं तु भर्त्रे व्यसनिने तदा ६२
सुभगे सर्वमादाय गताहं मन्दिरं पितुः

ततः पितृगृहे वित्तं भृत्यादिकमशेषतः ६३
विक्रीय दत्तं वैश्याभ्यां तच्चापि
क्षयमागतम्
क्षेत्रधान्यादिकं यच्च सभाण्डं
सपरिच्छदम् ६४
स्वल्पमूल्येन विक्रीय गतो नदनदीपतिम् नावमारुह्य मे भर्ता विवेशान्तर्महोदधेः ६५
स गतो दूरमध्वानं पश्यमानोऽद्भुतानि च शुभे समुद्रजातानि जीवचेष्टाङिकतानि च ६६
प्रभञ्जनवशं प्राप्ता सा नौका शतयोजनम् गता विशीर्णतां तत्र मृतास्ते नावमाश्रिताः ६७
मत्पतिर्दैवयोगेन दीर्घकाष्ठं समाश्रितः वायुना नीयमानोऽसौ प्राचीनेन स्वकर्मणा ६८
आससादाचलं देवि रत्नशृङ्गविभूषितम्
बहुनिर्झरणोपेतं बहुपक्षिसमन्वितम् ६९
बहुवृक्षैः समाकीर्णं नानापुष्पफलोपगैः
उल्लिखन्तं हि शिखरैः खमध्यं
स्वात्मनस्त्रिभिः ७०
तं दृष्ट्वा पर्वतं दिव्यं त्यक्त्वा
नौकाष्ठमद्भुतम्
आरुरोह मुदायुक्तो वित्ताकाङ्क्षी
सुलोचने ७१

विशश्राम मुहूर्तं तु क्षुत्पिपासासमन्वितः
तत उत्थाय भक्ष्यार्थं वृक्षांस्तत्र व्यलोकयत् ७२
सुपक्वास्तत्र मृद्वीका दृष्ट्वा
भुक्त्वा मुदान्वितः
शान्तिं प्राप्तस्ततोऽपश्यत्सालमेकं
सुनिर्मलम् ७३
घनच्छायं मेघनिभं
पञ्चाशत्पुरुषोच्छ्रयम्
तस्याधस्तात्स सुष्वाप स्वोत्तरीयं
प्रसार्य च ७४
मोहिन्या निद्रया चैव
सम्प्रघूर्णितलोचनः
तावत्सुप्तोऽतिखिन्नोऽसौ
यावत्सूर्योऽस्ततां गतः ७५
सूर्येऽस्त समनुप्राप्ते समायाते निशामुखे
अभ्यगाद्राक्षसो घोरो गर्जमानो यथा घनः ७६
अङ्केनादाय तन्वङ्गीं सीतामिव दशाननः शुभां काशीपतेः पुत्रीं नाम्ना रत्नावलद्यं शुभाम् ७७
अधौतपादां सुश्रोणीं सौम्यदिक्छीर्षशायिनीम्
पतिकामा कुमारी सा नाविन्दत्सदृशं पतिम्

७८
सर्वयोषिद्वरा बाला रुदती निद्रयाकुला पिता तस्याः प्रदाने तु चिन्ताविष्टो
ह्यहर्न्निशम् ७९
दीपच्छायाश्रिते तन्वि शयने सा
व्यवस्थिता
अटमानेन पापेन दृष्टा सा रूपशालिनी ८०
दीपरत्नैः सुखचिते धारयंती च कंकणे
उभयोर्दश रत्नानि निष्के च दशपञ्च च ८१
सीमन्ते सप्त रत्नानि केयूरेऽष्टौ च पञ्च च
एवं रत्नाचितां बालां शातकुम्भसमप्रभाम् ८२
जहार राजभवनात्तां तदा चारुहासिनीम् वायुमार्गं समाश्रित्य क्षणात्प्राप्तः स्वमालयम् ८३
तं पर्वतं स यत्रास्ते पतिर्मे
शालमाश्रितः
तत्र तस्य गुहां दृष्ट्वा
सुवर्णसदृशप्रभाम् ८४
तद्भयस्यासहा तत्र प्रविवेशास्य पश्यतः
अनेकैर्मणिविन्यासैः संयुक्तां
चित्रमन्दिराम् ८५
नानाद्रव्यसमाकीर्णा शयनासनसंयुताम् भोजनैः पानपात्रैश्च भक्ष्यभोज्यैरनेकधा ८६

प्रविश्य तत्र शय्यायां मुमोचोत्पललोचनाम् रुदतीमतिसन्त्रस्तां पीनश्रोणिपयोधराम् ८७
तस्यास्तु रुदितं श्रुत्वा तस्य भार्या हि राक्षसी
आजगाम त्वरायुक्ता यत्रासौ राक्षसः स्थितः ८८
तां दृष्ट्वा चारुसर्वाङ्गीं
तप्तकाञ्चनसप्रभाम्
पप्रच्छ निजभर्तारं क्रुद्धा
निर्भर्त्सती सती ८९
किमर्थमाहृता चेयं जीवन्त्यां मयि
निर्घृण
अन्यां समीहसे भार्यां नाहं भार्या भवामि
ते ९०
एवं ब्रुवाणां तां भर्ता
राक्षसीमसितेक्षणाम्
उवाच राक्षसो हर्षात्स्वां प्रियां
चारुलोचनाम् ९१
त्वदर्थमाहृतं भक्ष्यं मया काश्याः शुभानने
दैवोपपादितं द्वारि द्वितीयं मम तिष्ठति ९२
शालवृक्षाश्रितः शेते विप्रश्चैको वरानने तमानय त्वरायुक्ता येनाहं भक्ष्यमाचरे ९३

राक्षसस्य वचः श्रुत्वा कुमारी साब्रवीदिदम्
मिथ्या राक्षसि भर्ता ते भाषते त्वद्भयादयम् ९४
ज्ञात्वा त्वां जरयोपेतां
विरूपामतिजिह्मगाम्
सुप्तां पितृगृहे रात्रौ मां समासाद्य
कामतः ९५
अनूढां रुदतीं भद्रे भार्यार्थं
समुपानयत्
इतीरितमुपाकर्ण्य वचनं राजकन्यया ९६
क्रोधयुक्तातिमात्रं वै बभूव क्षिपती वचः
तस्याश्च रूपमालोक्य सत्यमेवावधारयत् ९७
चिन्तयामास चाप्येवं भार्यार्थे
ह्याहृतेति च
अवश्यं मूर्ध्नि कीलं मे रोपयिष्यति
राक्षसः ९८
मास्म सीमन्तिनी काचिद्भवेत्सा भुवने त्रये
या सापत्न्येन दुःखेन पीड्यमाना हि जीवति ९९
सर्वेषामेव दुःखानां महच्चेदं न संशयः सामान्यद्रव्यभोगादिनिष्ठा चैवापरा भवेत् १००
एवं सा बहु सञ्चिन्त्य भर्तारं वाक्यमब्रवीत्

मदीया मम भक्ष्यार्थं त्वयानीता सुलोचना १०१
तं विप्रमानयिष्यामि भक्ष्यार्थं तव सुव्रत
ततः स राक्षसः प्राह गच्छ गच्छेति सत्वरम् १०२
सृक्किणी स्रवतेऽत्यर्थं तस्य भक्षणकाम्यया
ततः सा राक्षसी घोरा श्रुत्वा पतिसमीरितम् १०३
निर्जगाम दुरन्ताशा ददर्श द्विजसत्तमम् रूपयौवनसंयुक्तं विद्यारत्नविभूषितम् १०४
तं दृष्ट्वा मायया भूत्वा संन्दरी षोडशाब्दिका
हृच्छयेन समाविष्टा तदन्तिकमुपागमत् १०५ अब्रवीत्सा पृथुश्रोणी तं विप्रं प्रीतिसंयुता
कस्त्वं कस्मादिहायातः किमर्थमिह तिष्ठसि १०६
पृच्छामि पतिकामाहं राक्षसी हृच्छयातुरा स्वभर्त्राहं परित्यक्ता त्वां पतिं कर्तुमागता १०७
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या भर्ता मे भयसंयुतः
उवाच वचनं प्राज्ञो धैर्यमालम्ब्य तां

शुभे १०८
रक्षोमानुषसंयोगः कथं राक्षसि सम्भवेत्
मानुषास्तु स्मृता भक्ष्या राक्षसानां न
संशयः १०९
तच्छ्रुत्वा वचनं सा तु पुनस्तं प्राह
सादरम्
असम्भाव्यं च जगति संभवेद्दैवयोगतः ११०
पुराणे श्रूयते ह्येतद्भविष्यं भारते
स्थितम्
हिडम्बा राक्षसी विप्र भीमभार्या
भविष्यति १११
मानुषोत्पादितः पुत्रो भविष्यति घटोत्कचः
अवध्यः सर्वशस्त्राणां
शक्त्यामृत्युमवाप्स्यति ११२
तस्माद्विषादं मा विप्र कुरु त्वं दैवयोगतः
भार्या तवाहं सञ्जाता दैवं हि बलवत्तरम् ११३
मर्त्यलोकं गते शक्रे वैरोचनि निरीक्षणे तदन्तरं समासाद्य भर्ता मे घोरराक्षसः ११४
तद्गृहाच्छक्तिमहरद्दीप्तामग्निशिखामिवसेयं समाश्रिता चात्र शालवृक्षे तु वासवी ११५
अहत्वैकं द्विजश्रेष्ठ न गच्छति पुरन्दरम्

यद्वधाय प्रक्षिपेत्तां सोऽमरोऽपि विनश्यति ११६
साहमारुह्य शालाग्रं शक्तिमानीय
भास्वराम्
त्वत्करे संम्प्रदास्यामि
भर्तुर्निधनकाम्यया ११७
यदि त्वमनया शक्त्या न हिंससि निशाचरम्
खादयिष्यति दुर्मेधास्त्वां च मां च न
संशयः ११८
तव शत्रुर्महानेष ममापि च परन्तप
येनाहृता कुमारीह भार्यार्थं
मन्दबुद्धिना ११९
सपत्नभावो जनितो मम भर्त्रा दुरात्मना
व्यापादितेऽस्मिन्नुभयोः क्रीडनं
सम्भविष्यति १२०
यद्यन्यथा वदेर्वाक्यं त्वामहं
रतिवर्द्धन
तदात्मकृतपुण्यस्य न भवेयं हि भागिनी १२१
या गतिर्ब्रह्महत्यायां कुत्सिता
प्राप्यते नरैः
तां गतिं हि प्रपद्येऽह यद्येतदनृतं
भवेत् १२२
मद्यं हि पिबतो ब्रह्मन् ब्राह्मणस्य
दुरात्मनः
या गतिर्विहिता घोरा तां गतिं
प्राप्नुयाम्यहम् १२३

गुरुदारप्रसक्तस्य जन्तोः पापनिषेविणः या गतिस्तां द्विजश्रेष्ठ मिथ्या प्रोच्य समाप्नुयाम् १२४
स्वर्णन्यासापहरणे मेदिनीहरणे च या आत्मनो हनने या हि विहिता मुनिभिर्द्विज १२५
गतिस्तामनुगच्छामि यद्येतदनृतं वदे पञ्चम्यां च तथाष्टम्यां यत्पापं मांसभक्षणे १२६
स्त्रीसङ्गमे तरुच्छेदे यत्पापं शशिनः
क्षये
यदुच्छिष्टे घृतं भोक्तुर्मैथुनेन दिवा च
यत् १२७
वैश्वदेवमकर्तुश्च गृहिणो हि द्विजस्य
यत्
भिक्षामदातुर्भिक्षुभ्यो विधवाया
द्विभोजनात् १२८
तैलं भोक्तुश्च सङ्क्रान्तौ गोभिस्तीर्थं
च गच्छतः
तथा मृदमनुद्धृत्य स्नातुः परजलाशये १२९
निषिद्धवृक्षजनितं दन्तकाष्ठं च खादतः
गामसेवयतो बद्ध्वा पाखण्डपथगामिनः १३०
पितृदेवार्चनं कर्तुः
काष्ठग्रावस्थितस्य यत्
गोहीनां महिषीं धर्तुर्भिन्नकांस्ये च भुञ्जतः १३१

अधौतभिन्नपारक्यवस्त्रसंवीतकर्मिणः नग्नस्त्रीप्रेक्षणं कर्तुरभक्ष्यस्य च भोजिनः १३२
कथायां श्रीहरेर्विघ्नं कर्तुर्यत्पातकं द्विज
तेन पापेन लिप्येऽह यदि वच्मि तवानृतम् १३३
उक्तान्येतानि पापानि यान्यनुक्तान्यपि द्विज
सर्वेषां भागिनी चाहं यद्येतदनृतं वदे १३४
एवं संबोधितो देवि भर्ता मे पापया तया तथेति निश्चयं चक्रे भवितव्येन मोहितः १३५
निर्द्रव्यो व्यसनासक्तो मद्वाक्यकलुषीकृतः
उवाच राक्षसीं वाक्यं
सर्वसिद्धिप्रदायकम् १३६
शीघ्रमानय तां शक्तिं करोमि वचनं तव
सर्वमेतत्प्रदेयं हि त्वया मे राक्षसे
हते १३७
द्रव्याशया प्रविष्टोऽह सागरं
तिमिसंकुलम्
तच्छ्रुत्वा राक्षसी शक्तिं समानीय
नगस्थिताम् १३८
ददौ मद्भर्तृसिर्द्ध्य्थं विमुञ्चन्तीं

महार्चिषम्
एतस्मिन्नेव काले तु राक्षसः काममोहितः १३९
गमनायोद्यतः कन्यां सा भीता वाक्यमब्रवीत्
कुमारीसेवने रक्षो महापापं विधीयते १४०
छलेनाहं हृता काश्याः सुप्ता
पितृगृहात्त्वया
तव दोषो न चेहास्ति भवितव्यं ममेदृशम् १४१
गुहामध्यगतायास्तु को मे त्राता भविष्यति
विधियोगाद्भवेद्भर्ता
विधियोगाद्भवेत्प्रिया १४२
भवेद्विधिवशाद्विद्या गृहं सौख्यं धनं
कुलम्
विधिना प्रेर्यमाणस्तु जनः सर्वत्र
गच्छति १४३
अवश्यं भविता भर्ता त्वमेव रजनीचर
विधिना विहिते मार्गे किं करिष्यति
पण्डितः १४४
तस्मादानयत विप्रं शालवृक्षाश्रितं त्विह घृतं जलं कुशानग्निं विवाहं विधिना कुरु १४५
विनापि
दर्भतोयाग्नीन्न्यथोक्तविधिमन्तरा ब्राह्मणस्यैव वाक्येन विवाहः सफलो भवेत् १४६

न हतो यदि विप्रस्तु भार्यया तव राक्षस वृत्ते होमस्य कार्ये तु तं भवान् भक्षयिष्यति १४७
एवमुक्ते तु वचने तया वै राजकन्यया विश्वस्तमानसो दर्पान्निर्जगाम स राक्षसः १४८
सत्वरं हृच्छयाविष्टस्तमानेतुं बहिः स्थितः १४९
तस्य निर्गच्छतो देवि क्षुतमासीत्स्वयं
किल
सव्यं चाप्यस्फुरन्नेत्रं स्ववस्त्रं
स्खलितं तथा १५०
अनादृत्य तु तत्सर्वं निर्गतोऽसौ
दरीमुखात्
बिभ्राणां मानुषं रूपं
स्वामपश्यन्नितम्बिनीम् १५१
घटयन्तीं तु सम्बन्धं
भार्याभर्तृसमुद्भवम्
परित्यजामि त्वां पापं राक्षसं
क्रूरकर्मिणम् १५२
मानुषीप्रमदासक्तं मच्छरीरस्य दूषकम् तच्छ्रुत्वा दारुणं वाक्यं भार्यया
समुदीरितम्
ईर्ष्याकोपसमायुक्तस्त्वभ्यधावन्निशाचरः १५३
उत्क्षिप्य बाहू प्रविदार्य वक्त्रं

संप्रस्थितो भक्षयितुं च चोभौ
कालेन वेगात्पवनो यथैव समुच्चरन्वाक्यमनर्थयुक्तम् १५४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्यानं नाम सप्तविंशोऽध्यायः २७

अथाष्टाविंशोऽध्यायः
काष्ठीलोवाच-
राक्षसं धावमानं तु कालान्तकयमोपमम् दृष्ट्वा सा राक्षसी प्राह भर्तारं मम
शङिकता १
प्रक्षिपस्वानलप्रख्यां शक्तिं
हेमविभूषिताम्
ममायं पञ्चतां यातु दिगम्बररिपुप्रिय २
तस्या वाक्यान्मम पतिः पौरुषे तु
व्यवस्थितः
मुमोच विपुलां शक्तिं रक्षोवक्षस्थलं
प्रति ३
ज्वलन्ती ज्वलनप्रख्या द्योतयन्ती दिशो
दश
दिव्यांशुतीक्ष्णवक्त्रान्ता
किङिकणीशतनादिता ४
रक्तचन्दनलिप्ताङ्गी रक्तवस्त्रोपशोभिता
हृदि तस्य निपत्यासौ
शक्तिर्विप्रकरच्युता ५

कृत्वा भस्मावशेषं तु राक्षसं गगनं ययौ पातयित्वा स्वभर्तारं विप्रहस्तेन राक्षसी ६
कृतकृत्यमिवात्मानं मेने हृष्टतनूरुहा अथोवाच द्विजं हृष्टा राक्षसी शुभलोचनम् ७
एहि कान्त गुहां रम्यां प्रविश त्वं यदृच्छया
भुङ्क्ष्व भोगान्मया सार्द्धं ये दिव्या ये च मानुषाः ८
तथेति प्राणनाथो मे प्राह हृष्टवपुस्तदा
ततः सादाय मे कान्तं स्वां प्रविष्टा
गुहां मुदा ९
असंवीक्ष्यैव तद्भस्म भर्तृदेहसमुद्भवम्
कुचाभ्यामुन्नताभ्यां सा
मद्भर्तारमपीडयत् १०
दर्शयामास तां तन्वीं कुमारीं शयने
स्थिताम्
इयं तेनासितापाङ्गी बिम्बोष्ठी
काञ्चनप्रभा ११
भार्यार्थे समुपानीता वाराणस्या
द्विजोत्तम
यस्याः सीमां न लङ्घन्ति पातकानि
ह्यशेषतः १२
शक्तिक्षेत्रं च तां प्राहुः पुण्यं पापक्षयङ्करम्

या गृहं त्रिपुरारेश्च पञ्चगव्यूतिसंस्थिता १३
यस्यां मृताः पुनर्मर्त्या गर्भवासं
विशन्ति न
स त्वमस्या गृहं पित्र्यं पुनर्नय
सुलोचनाम् १४
इमानि तव रत्नानि शयनान्यासनानि च
मया सह समस्तानि विक्रीणीहि निजेच्छया १५
त्वदर्थे राक्षसो घोरो मया
ब्रह्मन्निषूदितः
मुग्धया तव रूपेण प्रेषितो यमसादनम् १६
तस्मान्ममोपरि विभो कृत्वा
विश्वासमात्मना
भजस्व मां विशालाक्ष भक्तां वै
कामरूपिणीम् १७
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भर्ता मे चारुलोचने
राक्षस्यां कामतप्तायां कुमार्याः
सन्निधौ शुभे १८
उवाच राक्षसीं तां तु सशङ्को मधुरं वचः
सुभगे नीतिशास्त्रेषु विश्वस्तव्या न
योषितः १९
कौमारं या पतिं हन्ति सा कथं मां न हिंसति
मत्तो रूपाधिकं मत्वा परं पुरुषलम्पटा २०
सोऽह विश्वासभावेन विश्वस्तस्ते वरानने २१
अद्य वाथ परेद्युर्वा पक्षे मासेऽथ

वत्सरे
व्यापादय यथेच्छं वा त्वां प्रपन्नोऽस्मि भामिनि २२
एवमेव त्वया कार्यं नाद्य चोपकृतं तव आत्मा ते सर्वथा देयः प्रतीकारस्य हेतवे २३
मदर्थे निहतो भर्ता त्वया निःशङ्कया यतः ततोऽह नोत्तरं वच्मि परं किंञ्चित्सुलोचने २४
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य मद्भर्तुः
साब्रवीदिदम्
विश्वस्तहिंसनं ब्रह्मन् ब्रह्महत्या समं
भवेत् २५
यद्येवं राक्षसीं क्रूरां मन्यसे पतिघातिनीम्
पतिं तथापि गर्हेयं विश्वस्तं घातये कथम् २६
सूक्ष्मा हि धर्मस्य गतिर्न ज्ञायेत कथञ्चन
केनापि कुत्रचिद्देवदैत्यराक्षसकादिना केचिन्मनुष्याः पटवो धर्मसूक्ष्मत्वचिन्तने २७
येऽनित्येन शरीरेण नैष्कर्म्यं साधयन्त्युत
श्रूयते च पुराणेषु किञ्चिदत्र निगद्यते २८

धर्मस्यैवानुकूल्येन विष्णुना प्रभविष्णुना
दशावतारग्रहणे दुःखं प्राप्तमनेकधा २९
क्व सीतार्थं श्रीनिवासो रामो
लक्ष्मणसंयुतः
विलापं कुरुते नागपाशबन्धादिकर्मसु ३०
क्व देवदेवो वसुदेवसूनुर्विज्ञानरूपो
निखिलप्रपञ्ची
हा कष्टमित्यस्रदृगादिचेष्टः
पार्थोग्रसेनादिकभृत्यकृत्यः ३१
ईशस्य कृत्यं द्विज दुर्विभाव्यं धर्मानुकूल्येन समास्थितस्य
व्यासः स्वयं वेदविभागकर्त्ता
पाराशरिस्तत्त्वदृगिज्यमूर्तिः
कन्यात्वविध्वंसकवीर्यजन्मा कानीनसंज्ञोऽनुजदारगामी ३२
परिवेत्ता च दिधिषूः शन्तुनुः
स्वःसरित्पतिः
दिधिषूतनयः
साक्षाद्वसुःस्त्रीवादमृत्युभाक् ३३
ये गोलकसुताः कुण्डाः पाङ्डवाः समयोनिगाः
तेषां सङ्कीर्तनं पुण्यं पवित्रं
पापनाशनम् ३४
यं ध्यायन्ति स्मरन्त्यद्धा योगमूर्तिः
सनातनः ३५
विष्णुर्वेश्यासमासक्तः

प्रह्लादाद्युपदेशकृत् श्रीनृसिंहोऽसुरध्वंसी देवदेवाधिदैवतम् ३६
संसारवासनाध्वंसी देवदेवाधिदैवतम् संसारवासनाध्वंसी स्वर्णाक्षभवनस्थितिः ३७
जामदग्न्यः स्वयं सिद्धस्तपसा दग्धकिल्बिषः
ईश्वरः क्षत्रसंहारभ्रूणहत्यादिकर्मकृत् ३८
स्वयमेवर्षभो योगी लोकशिक्षापरो द्विजः लोकग्लानिकरो जातः कुर्वन्धर्मानुरोधतः ३९
नारदो नारदो भूयो भूयो भूयोऽपि नारदः
नारायणपरो नारो नरो नरहितोऽमरः ४०
गौतमो गौतमो विप्र गोपचेष्टापरायणः
वेदबाह्यार्थसंयुक्तशास्त्री
वेदोपकारकृत् ४१
वसिष्ठश्चोर्वशीजातोऽगस्त्योऽपि
स्वयमीश्वरौ
येन लोकोपकरार्थं वासिष्ठं
शास्त्रमुत्तमम् ४२
कृतं यस्मिन्पुराणानि वेदाः
साम्यत्वमागताः
यः स्वयं रामचन्द्रस्य गुरुः
सर्वेश्वरस्य च ४३

स कथं गाधिजाशप्तस्तिर्यग्योनिमुपागमत् यो दमित्वा विभुर्विन्ध्यं वातापिं सागरं
स्थितः ४४
स कथं मृतकादाता दुष्करं समुपासते
यो विधिः कर्मसाक्ष्यादिवन्द्यो मान्यः
पितामहः ४५
मोहिनीमोहितो देहमुत्ससर्ज कथं स च
यः शिवः शिवदः साक्षात्प्रकृतीशः
परात्परः ४६
स कथं देवपत्नीगः श्मशानाशुभचेष्टितः
तस्माद्द्विज सदाचारो निषेव्यो विधिना
विधिः ४७
तमहंभावनायुक्तो नो हेयाद्यो विदां वरः
स शान्तिमाप्नुयादग्र्यां
धर्म्यामुभयसंस्थिताम् ४८
आपवर्ग्यः स्मृतो धर्मो धनं धर्मैकसाधनम् तन्मया साधितो धर्मः सर्वोत्तमधनात्मना ४९
शृणु विप्रात्र धर्मस्य गतिं सूक्ष्मां
वदाम्यहम्
यदा समागतो भर्ता मम कन्यां समाहरन् ५०
त्वां पश्यन् निजकर्मस्थं कोऽपि दोषो न
तस्य वै
मया पृष्टः कथं नाम कन्येयं समुपाहृता ५१
तदा तेन मृषा वाक्यमुक्तं मद्भक्षणार्थकम्

तन्निशम्याह मां बद्धा स्वयं चास्थानिदर्शनात् ५२
ये वदन्ति च दाम्पत्ये भार्या
मोक्षविरोधिनी
न ते तत्त्वदृशो ज्ञेया न सा भार्या
विरोधिनी ५३
भार्या समुद्धरेत्पापात्पतन्तं निरये पतिम्
सा भार्यान्या कर्मवल्लीरूपा संसारदायिनी ५४
पापं किमत्र तन्मत्तः सम्यक्छृणु स्वयं वर
अलीकं नैव वक्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि ५५
सत्यमेवाचरेत् सत्ये साक्षाद्धर्मो व्यवस्थितः
सत्ये समास्थितो ब्रह्मा सत्ये सन्तः
समास्थिताः ५६
सत्ये समास्थितं विश्वं सर्वदा सचराचरम्
सत्यं ब्रूयादिति वचो वेदान्तेषु
प्रगीयते ५७
सत्यं ब्रह्मस्वरूपं हि तत्सत्यमभिधीमहि
सत्यं तु सर्वदा विप्र मङ्गलं
मङ्गलप्रदम् ५८
असत्यमात्मक्षयदं सद्यः प्रत्ययकारकम् स्त्रीषु सत्यं न वक्तव्यं तत्रापि शृणु

कारणम् ५९
निधिं स्त्रियै न कथयेदित्यादौ दोषवारणम्
उक्तं तद्धर्मजनकं
धर्मसूक्ष्मत्वदर्शकम् ६०
कुशा द्विजा जलं वह्निर्वेदा
भूकालदिक्सुराः
साक्ष्ये यत्र विवाहेषु दाम्पत्यं
तदुदीरितम् ६१
समङ्गीकरणं कर्म विवाहे तु विधीयते
स्त्रीपुंसोर्द्विजसंस्कारे निर्दिष्टं
गुरुशिष्ययोः ६२
तस्मात्परस्परं ज्ञेयौ गुरुशिष्यौ वधूवरौ नानयोरणुमात्रोऽपि भेदो बोध्यो विजानता ६३
तत्तत्कर्मानुरूपत्वात्प्राधान्यस्त्रीनियोज्ययोः
क्वचिद्व्यत्ययदोषश्चेद्दैवमेवात्र
कारणम् ६४
दैवाधीनं जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषम्
दैवं तत्पूर्वजन्मानि
सञ्चिताःकर्मवासनाः ६५
प्राप्तं निषेवन्नन्योन्यं वर्तते
कामकारकम्
शुभं वाप्यशुभं विप्र तं तु शान्तं
विदुर्बुधाः ६६
शान्तः सत्यसमाचारो जन्तुर्लोकप्रतारकः

एवमादि विदित्वा तु नायं भर्ता निपातितः ६७
कन्यात्वध्वंसकात्पापात्पूतो मदुपकारतः गतिं प्रयातः कृतिनां त्वद्धस्तविनिपातितः ६८
मया तूपकृतं पत्ये जानत्या
धर्मसूक्ष्मताम्
त्वत्प्राणरक्षणे धर्मो
ममाभूद्द्विजसत्तम ६९
तेन धर्मेण किं प्राप्तमिति सम्यङ्निबोध
मे
राक्षसीं योनिमापन्ना राक्षसस्य प्रिया
ह्यहम् ७०
कामरूपा ब्राह्मणी तु सञ्जाता धर्मकारणात्
धर्मः कामदुघा धेनुः सन्तोषो नन्दनं वनम् ७१
विद्या मोक्षकरी प्रोक्ता तृष्णा वैतरणी नदी
वैतरण्यां पतन्भर्ता मयोद्धृत इहाभवत् ७२
अस्याश्चोपकृतं विप्र
वर्णोत्तमनिवेशनात्
इयं त्वत्सङिगनी भार्या भविष्यति
पितुर्गृहे ७३
अहं तवास्याश्च सदा रक्षिका धर्मबोधिनी मत्संगमात्पूर्वमेव या भार्या विप्र

तेऽभवत् ७४
इयं त्वत्संगिनी भार्या भविष्यति वरानना
सापि तिर्यग्गतिं प्राप्य मुच्यते
मदनुग्रहात् ७५
अहं पुराभवेऽभूवं रमणी लोकसुन्दरी कन्दलीति च विख्याता तनयौर्वमुनेर्द्विज
७६
तपःप्रभावात्सञ्जाता यमला मिथुनंधरा
पुरुषो मे सहभवो दमितो धर्मकारणात् ७७
तेनैवौर्वेण शिष्टाहं दत्ता दुर्वाससे
भवम्
तं पतिं प्राप्य विप्रेन्द्र
प्राक्कर्मवशगा ह्यहम् ७८
कलहाभिरता पत्या शप्ता भस्मत्वमागता किञ्चित्पापावशेषेण राक्षसीं योनिमागता
७९
तत्र योनौ मया लब्धो भर्तायं राक्षसाधिपः
गोभिलो नाम तेजस्वी स त्वया विनिपातितः ८०
शापोऽस्य पूर्ववयसि बभूव द्विजसत्तम
कस्याश्चिद्राजकन्यायाः स्त्रियाऽरब्धा
मृतिस्तव ८१
अहं तु राक्षसी भावरहिता पूर्वकर्मणः
शुभस्य बलमापन्ना जाता तव सहायिनी ८२
दुःखिताहं कृता भर्त्रा कुमार्याहरणात्पुरा
भार्याथ पापिना ब्रह्मंस्तेन व्यापादितो

मया ८३
विश्वस्तो हि यतस्त्वं वै मम सर्वेण चेतसा ततस्त्वां गोपयिष्यामि सर्वभावेन कामुक ८४
एष ते शपथः सत्यः पञ्चभूतोपसाक्षिकः कृत्स्नस्य पुरुषस्येह सन्निधौ व्याहृतो मया ८५
न करोषि द्विजश्रेष्ठ संविदं ह्यन्यथा क्वचित्
मद्वाक्ये भवता स्थेयं सर्वकृत्येषु मानद ८६
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं राक्षस्या परिभाषितम्
प्रतिपेदे वचः सर्वं यत्कृतं हि तया तदा ८७
ततः सा राक्षसी सर्वं सम्प्रगृह्य गुहाधनम्
करेणुरूपिणी भूत्वा पृष्ठे कृत्वा पतिं
मम ८८
तया सह विशालाक्ष्या रत्नावल्या
मुदान्विता
ययावाकाशमार्गेण काशीमभि सुलोचने ८९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्यानं नामाष्टाविंशोऽध्यायः २८

अथैकोनत्रिशोऽध्यायः
काष्ठीलोवाच-
एवं सा राक्षसी सुभ्रु हस्तिनीरूपधारिणी
त्रिभिर्मुहूर्तैः सम्प्राप्ता काशीं
विश्वेशमन्दिरम् १
उवाच तां पुरीं प्राप्य भर्तारमसितेक्षणा
इयं पापतरोः कान्त कुठारा परिकीर्तिता २
षडूर्मिकाञ्चनस्यैषा कान्त प्रोक्ता
दुरोदरी
कर्मबीजोपशमनी सर्वेषां गतिदायिका ३
आद्यं हि वैष्णवं स्थानं पुराणाः
सम्प्रचक्षते
नावैष्णवे स्थले मुक्तिः सर्वस्य तु
कदाचन ४
माधवस्य पुरी चेयं पूर्वमासीद्द्विजोत्तम मुक्तिदा सर्वजन्तूनां सर्वपापप्रणाशिनी ५
एकदा शङ्करो देवो द्रष्टुं
प्रागात्पितामहम्
सर्वलोकैककर्तारं भ्राजमानं स्वतेजसा ६
गत्वा तत्र महादेवो ब्रह्माणं जगतां
गुरुम्
नमस्कृत्य स्थितो ह्यग्रे वेदपाठं
निशामयन् ७
चतुर्भिरद्भुतैर्वक्त्रैश्चतुरो निगमान्मुदा

उद्गिरन्तं जगन्नाथं दृष्ट्वा
प्रीतोऽभवत्तदा ८
अथ तत्पञ्चमं वक्त्रं ब्रह्मणो भूतनायकः
प्रगल्भं तमुपालक्ष्य क्षणाज्जातः
समत्सरः ९
स क्रोधजन्मा विप्रेन्द्र तस्य
प्रागल्भ्यमक्षमन्
चकर्त तन्नखाग्रेण खस्थं वक्त्रं
त्रिलोचनः १०
तच्छिन्नं ब्रह्मणः शीर्षं संलग्नं करपल्लवे
वामे निर्धूतमनिशं न निवृत्तं द्विजोत्तम ११
ब्रह्मा तु दुःखितो भूत्वा तस्थौ स्थाणुं व्यलोकयन्
रुद्रोऽपि लज्जितो भूत्वा निर्ज्जगाम
त्वरान्वितः १२
बहुधा यतमानोऽपि तच्छिरः क्षेप्तुमातुरः
न शशाक परित्यक्तुं तदद्भुतमभून्महत् १३
चिन्तया व्याकुलो भूत्वा सस्मार गरुडध्वजम्
तेन संस्मृतमात्रस्तु शीघ्रमाविरभूच्च सः १४
तं दृष्ट्वा देवदेवेशं विष्णुं सर्वगतं द्विज
ननाम शिरसा नम्रो निष्प्रभो वृषभध्वजः १५

तं तथातुरमालक्ष्य भीतं ब्रह्मद्रुहं हरिः
समाश्वास्याब्रवीद्वाक्यं तत्तोषपरिकारकम् १६
शम्भो त्वया कृतं पापं यच्छिन्नं
ब्रह्मणः शिरः
तत्फलं भुंक्ष्व सर्वज्ञ कियत्कालं कृतं
स्वयम् १७
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्
नाभुक्तं क्षीयते कर्म ह्यपि जन्मशतैः
प्रिय १८
किं करोमि क्व गच्छामि त्वां दृष्ट्वा
दुःखितं हरम्
प्राणा विकलतां यान्ति मम
त्वद्दुःखदर्शनात् १९
यानि कानि च पापानि महान्ति महतां गते
न तानि ब्रह्महत्यायाः समानीति मतिर्मम २०
यस्त्वं सर्वस्य लोकस्य गुरुर्धर्मोपदेशकः ब्रह्महत्याभिभूतस्तु क्षणं स्थातुं न च क्षमः २१
एषा घोरतरा हत्या मीनगन्ध्या जरातुरा लेलिहाना सुरेशान ग्रहीतुं त्वानुधावति २२
तस्मान्नैकत्र भवता स्थेयं द्वादशवत्सरम्

अटनीयं हितार्थाय पापनाशाभिकाम्यया २३
अटित्वा द्वादशाब्दानि तीर्थेषु सकलेषु च
प्रक्षालयन्करं वामं भिक्षां
गृह्णन्कपालके २४
शुद्धिं यास्यसि देवेश
पापादस्मात्सुदारुणात्
इत्युक्तो विष्णुना विप्र स्थाणुः
सर्वगतोऽभवत् २५
कपालमोचनार्थं हि पाणिं प्रक्षालयन् जले
वर्षत्रयं भ्रमित्वा तु प्राप्तो
बदरिकाश्रमम् २६
भिक्षार्थं देवदेवस्य धर्मपुत्रस्य मानद
द्वारस्थो देहि भिक्षां मे विष्णो
इत्यवदन्मुहुः २७
ततो नारायणो देवो दृष्ट्वा द्वारि स्थितं
हरम्
गृहाण भिक्षामित्युक्त्वा प्रददौ दक्षिणं
करम् २८
ततो हरो हरिं दृष्ट्वा भिक्षां दातुं
समुद्यतम्
प्राहरद्दक्षिणं पाणिं त्रिशूलेन
द्विजोत्तम २९
तत्त्रिशूलक्षताद्धारास्तिस्रो
लोकभयंकराः
प्रस्थद्वादशहस्ताश्च
निर्गताश्चित्रवर्णिकाः ३०

एका क्षतजधारा तु कपाले न्यपतत्तदा द्वितीया तन्मुखे प्राप्ता पयस्याथ
तृतीयका ३१
जलधाराशिवं प्राप्ता हरस्य हेतुरग्रतः
ता धारास्त्रीणि वर्षाणि संसेव्य
विधिवद्धरः ३२
किंञ्चित्प्रीतो ययौ क्षेत्रं कुरोः पुण्यकरं द्विज
तत्र गत्वा हरःस्थाणुर्भूतस्तत्र पपात च ३३
ब्रह्मह्रदे त्रिवर्षाणि मग्नो ब्रह्मह्रदाम्बुनि
वर्षत्रये गते तत्र क्षतार्द्धाङ्गो विनिःसृतः ३४
चिरं तुष्टाव देवेशं विष्णुं सर्वगुहाशयम्
ततस्तुष्टो जगन्नाथो वरं तस्मै ददौ तु सः ३५
गच्छ काशीमितो भ्रान्त्वा तीर्थानि बहुशो हर
ततो हरिं नमस्कृत्य परीत्य बहुधा तथा ३६
क्रमात्तीर्थाटनं कुर्वन्नविमुक्तपुरीं
गतः
अविमुक्तस्य सीमायां प्राविशद्वीक्ष्य
धूर्जटिः ३७
नापश्यत्तामनुप्राप्तां ब्रह्महत्यां

बहिः स्थिताम्
ततोऽसौ वैष्णवं ज्ञात्वा क्षेत्रं दुरितनाशनम्
तुष्टाव प्रयतो भूत्वा माधवं वन्द्यमीश्वरम् ३८
जय जय जगदीश नाथ विष्णो जगदानन्दनिधान
वेदवेद्य
मधुमथन नृसिंह पीतवासो गरुडाधिष्ठित
माधवादिदेव ३९
व्रजरमण रमेश राधिकेश त्रिदशेशाखिलकामपूर
कृष्ण
सुरवरकरुणार्णवार्तिनाशिन्नलिनाक्षाधिपते विभो परेश ४०
यदुकुलतिलकाब्धिवास शौरे
कुधरोद्धारविधानदक्ष धन्विन्
कलिकलुषहराङिघ्रपद्मयुग्म गृणदात्मप्रद
कूर्म कश्यपोत्थ ४१
कुकुपतिवनपावकाखिलेज्यास्रपकालासितवस्त्र बुद्ध कल्किन्
भवभयहर भक्तवश्य गोप प्रणत्तोद्धारक
पुण्यकीर्तिनाम ४२
धरणिभरहरासुरारिपूज्य प्रकृतीशेश जगन्निवास राम
गुणगणविलसच्चराचरेश त्रिगुणातीत सनातनाग्रपूज्य निजजनपरिरक्षितान्तकारे कमलाङ्घ्रे

कमनीय पद्मनाभ
कमलकर कुशेशयाधिवास प्रियकामोन्मथन त्र्यधीशवन्द्य ४३
अघहर रघुनाथ यादवेश प्रियभूदेव
परात्परामरेज्य
हलधर दुरतापह प्रणम्य त्रिगुणव्याप्त
जगत्त्रिकालदक्ष ४४
दनुजकुलविनाशनैककर्मन्ननघारूढफणीश
कंसकाल
रविशशिनयन प्रगल्भचेष्ट प्रधुतध्वान्त
नवाम्बुदाभ मेश ४५
मखमखधर मातृबद्धदामन्नवनीतप्रिय
बल्लवीगणेश
अघबकवृषकेशिपूतनान्त
त्रिशिरोवालिदशास्यभेदकारिन् ४६
नरकमुरविनाश बाणदोः कृत्त्रिपुरारीज्य
सुदाममित्र सेव्य
भवतरणिवहित्रपादपद्म प्रकटैश्वर्य पुराण
पूर्णबाहो ४७
बहुजनिसुकृताप्य मङ्गलार्ह श्रुतिवेद्य
श्रुतिधाम शान्तशुद्ध
तव वरद वरेण्यमङिघ्रयुग्मं शरणं
प्राप्तमघार्दितं प्रपाहि ४८
नहि मम गतिदं पुराणपुंसोऽन्यदिति
प्रार्थनया प्रसीदमेऽद्य ४९
इति स्तुतो जगन्नाथो भक्त्या देहेन

शम्भुना
आविर्बभूव सहसा माधवो भक्तवत्सलः ५०
तं दृष्ट्वा दण्डवद्भूमौ निपपात हरो
हरिम्
पुनरुत्थाय विप्रेन्द्र ननाम
विधृताञ्जलि ५१
तमुवाच हृषीकेशः प्रणतं भूतनायकम्
वरं वृणु प्रदास्येऽह सन्तुष्टः
स्तोत्रतस्तव ५२
तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं भूतेशो
ब्रह्महत्यया
पीडितात्मा जगादेदं भुक्तिमुक्तिप्रदं
हरिम् ५३
इच्छामि वसितुं क्षेत्रे तव चक्रगदाधर
त्वत्क्षेत्रसीमाबाह्यस्था ब्रह्महत्या
यदीक्ष्यते ५४
क्षेत्रदानेन कारुण्यं कुरु मे गरुडध्वज मम निर्गमने ब्रह्महत्या मां पुनरेष्यति ५५
त्वत्क्षेत्रे संस्थितोऽह तु पूजां
प्राप्स्ये जगत्त्रये
इत्युक्त्वा ह्यभवत्तूष्णीं देवदेवं
वृषध्वजः ५६
तथेति प्रतिपेदे च क्षीरसागरजाप्रियः
ततः प्रभृति विप्रेन्द्र शैवं क्षेत्रं
निगद्यते ५७

क्षेत्रं तु केशवस्येदं पुराणं कवयो विदुः
कृपया संपरीतस्य माधवस्य द्विजोत्तम ५८ नेत्राभ्यां निर्गतं वारि तेन बिन्दुसरोऽभवत्
माधवस्याज्ञया तत्र सस्नौ देवो वृषध्वजः ५९
स्नातमात्रे हरे तत्तु कपालं पाणितोऽपतत् कपालमोचनं नाम तत्तीर्थं ख्यातिमागतम् ६०
बिंन्दुमाधवनामासौ दत्वा स्वं धाम शूलिने भक्तिभावेन शम्भुस्तु निबद्धस्तत्र
संस्थितः ६१
यं तु ब्रह्मादयो देवाः स्वःस्थाः
पश्यन्ति सर्वदा
सूर्यायुतसमप्रख्यं दिगम्बरनिषेवितम् ६२
विघ्नानि शूलिना कान्त कृतान्यस्य
निषेवणे
यैर्विघ्नैरभिभूतास्तु स्तुत्वा विष्णुं
शिवार्चकाः ६३
सर्वे लोकाः स्थिता ह्यत्र शिवः काशीति
चिन्तकाः
शिवस्य चिन्तनाद्विप्र शैवाः सर्वे
निराकुलाः ६४
प्रयान्ति शिवलोकं वै जरामृत्युविवर्जितम्
बहुपुण्ययुतां सन्तो निवसन्त्यत्र नीरुजः

६५
यज्ञशिष्टाशिनः काशीकान्त ऋद्धिसमन्विताः
नात्र स्नानं प्रशंसंति न जपं न सुरार्चनम् ६६
नापि दानं द्विजश्रेष्ठ मुक्त्वैकं
देहपातनम्
मृत्युं प्राप्य नरः कामं कृतकृत्यो
भवेद्ध्रुवम् ६७
सेयमासादिता विप्र पुरी प्रासादसङ्कुला भोगिनामपि मोक्षाय किं पुनर्व्रतधारिणाम् ६८
निक्षिप्यतामियं बाला काशीशस्येह मन्दिरे वियोजिता तु या पूर्वं तेन दुष्टेन रक्षसा ६९
आत्मनः सुरतार्थाय कुमारी नियमान्विता
एष प्रभावोऽपि हितः क्षेत्रस्यास्य
द्विजोत्तम ७०
विनश्यन्तीह कर्माणि शुभान्यप्यशुभानि च
भूतभव्यभविष्याणि ज्ञानाज्ञानकृतानि च ७१
एषा पुरी कर्मविनाशनाय कृष्णेन पूर्वं हि
विनिर्मिताभूत्
यस्यां मृता दुःखमनन्तमुग्रं भुञ्जन्ति
मर्त्या यमयातनां नो ७२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्याने राक्षसी

चरिते काशीवर्णनं नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः २९

अथत्रिंशत्तमोऽध्यायः
काष्ठीलोवाच-
भार्यायास्तद्वचः श्रुत्वा राक्षस्या धर्मसम्मितम्
पृष्ठात्करेणुरूपिण्याः सकन्योऽवातरद्द्विजः १
अवतीर्णे द्विजे साभूत्सुरूपा प्रमदा पुनः
क्षपाचरी क्षपानाथवक्त्रा पीनोन्नतस्तनी २
सा कुमारीं ततः प्राप्य नगरं स्वपितुः शुभम्
बाह्यरक्षास्थित प्राप्तं पुरपालमुवाच ह ३
गच्छ त्वं नृपतेः पार्श्वं पितुर्मम पुराधिप
ब्रूहि मां समनुप्राप्तां रत्नशालां पुरा हृताम् ४
रत्नावलि रत्नभूतां सुद्युम्नस्य
महीक्षितुः
तल्पस्था रक्षसा रात्रौ स्वपुरस्था हृता
द्विज ५
पुनः सा समनुप्राप्ता जीवमानाक्षता पितः

समाश्वसिहि शोकं त्वं मा कृथाः मत्कृते क्वचित् ६
अविप्लुप्तास्मि राजेन्द्र गाङ्गा आप इवामलाः
तव कीर्तिकरी तद्वन्मातुः सौशील्यसूचिका ७
तत्कुमारीवचः श्रुत्वा पुरपालस्त्वरान्वितः
अबाहुरिति विख्यातः प्राप्तः
सुद्युम्नसन्निधौ ८
कृतप्रणामः सम्पृष्टः प्राह राजानमादरात्
राजन्नुपागता नष्टा दुहिता तव मानद ९
रत्नावलीति विख्याता
सस्त्रीकद्विजसंयुता
पुरबाह्ये स्थिता दृष्टा मया ज्ञाता न
चाभवत् १०
तयाहं प्रेरितः प्रागां त्वां
विज्ञापयितुं प्रभो
अविप्लुताहं वदति मां जानातु समागताम् ११
पितरं मम सत्कृत्यै नात्र कार्या विचारणा
तदद्भुतं वचं श्रुत्वा पुरपालास्य
तत्क्षणात् १२
सामात्यः सकलत्रस्तु सद्विजो निर्ययौ
नृपः
स तु गत्वा पुराद्वाह्ये गङ्गातीरे
व्यवस्थिताम् १३

अपश्यद्भास्कराकारां सस्त्रीकद्विजसंयुताम्
सहजेनैव वेषेण भूषितां भूषणप्रियाम् १४
अम्लानकुसुमप्रख्यां
तप्तकाञ्चनसुप्रभाम्
दूराद्दृष्ट्वान्तिकं गत्वा पर्यष्वजत
भूपतिः १५
पितरं सापि संहृष्टा समाश्लिष्य ननाम ह
ततश्च मात्रा संगम्य हृष्टया
हर्षितान्तरा १६
प्राह वाक्यं विशालाक्षी संबोध्य पितरं नृपम्
सुप्ताहं रत्नशालायां सखीभिः परिवारिता १७
उदक्कृत्वा
शिरस्ताताधौताङिघ्रर्मञ्चकोपरि चिन्तयन्ती भर्तृयोगं निशीथे रक्षसा हृता १८
स मां गृहीत्वा स्वपुरं प्रागादर्णवगे गिरौ
नानारत्नमये तत्र गुहायां स्थापिता
ह्यहम् १९
स तत्रोद्वहनोपायचिन्तयान्तर्व्यवस्थितः
तस्य भार्या त्वियं सुभ्रूर्या तिष्ठति
सुमध्यमा २०
बिभ्रती मानुषं रूपं राक्षसी

राक्षसप्रिया
अनया बुद्धियोगेन शक्त्या शक्रस्य भूपते २१
घातितो विप्रहस्तेन क्रूरकर्मा पतिः स्वकः
पुरैव मम तं शैलं प्राप्तो देवेन भूसुरः २२
इयं तु राक्षसी दृष्ट्वा पतिं स्वं धर्मदूषकम्
विप्रेण संविदं कृत्वा दाम्पत्ये निजकर्मणा २३
रूपेणाप्यस्य सम्मुग्धा घातयामास राक्षसम्
एवं कृत्वा पतिं विप्रं हस्तिनीरूपधारिणी २४
गृहीत्वा वास्तुकं वित्तं पृष्ठमारोप्य मामपि
समायातात्र भूपाल मामत्तुं तव मन्दिरम् २५
अनया रक्षिता राजन् राक्षस्याराक्षसात्ततः
तस्मादिमां पूजयस्व
सत्कृत्याग्रजसंयुताम् २६
अस्या एवानुमत्या मां देह्यस्मै
ब्राह्मणाय हि
अनेनैकासनगता जाता भर्ता स मेऽभवत् २७

येनैकासनगा नारी भवेद्भर्ता स एव हि नान्य इत्थं पुराणेषु श्रूयते
ह्यागमेष्वपि २८
अस्याः पृष्ठे निविष्टाहं प्रीत्या सह
द्विजन्मना
धर्मतस्तेन मद्भर्ता भवेदेषा मतिर्मम २९
तस्मादिमां सान्त्वयित्वा
शास्त्रागमविधानतः
देहि विप्राय मां तात पतिमन्यं वृणे न च ३०
तच्छ्रुत्वा दुहितुर्वाक्यं सुद्युम्नो
भूपतिस्तदा
सान्त्वयामास तन्वङ्गीं राक्षसीं
प्रश्रयानतः ३१
सुतैषा धर्मभीता मे त्वामेव शरणं गता यदर्थं निहतः कान्तस्त्वया पूर्वतरः सति ३२
त्वदधीना ततो भद्रे जातेयं मत्सुता किल इममिच्छति भर्तारं योऽय भर्ता कृतस्त्वया ३३
मया प्रणामदानाभ्यां याचिता त्वं निशाचरि अनुमोदय साहाय्ये सुतां मम सुलोचने ३४
त्वद्वाक्याद्भवतु प्रेष्या मत्सुता
ब्राह्मणस्य तु
सापत्नभावं त्यक्त्वा तु सुतां मे
परिपालय ३५
सुताया मम भार्याया मद्बलस्य जनस्य च

पुरस्य विषयस्यापि स्वामिनी त्वं न संशयः ३६
तव वाक्ये स्थिता ह्येषा सदैवापि भविष्यति
एतच्छ्रुत्त्वा तु वचनं सुद्युम्नस्य
निशाचरी ३७
अन्वमोदत शुद्धेन चेतसा सहचारिणी
उवाच च धरापालं प्रदानाय कृतोद्यमम् ३८
यदर्थं प्रणतस्त्वं मां सद्भावेन
नृपोत्तम
तस्माद्द्वितीया भार्येयं भवत्वस्य
द्विजन्मनः ३९
अहं च भवता पूज्या कृत्वार्चा देवमन्दिरे
सर्वैश्च नागरैः सार्द्धं फाल्गुने धवले
दले ४०
सप्ताहमुत्सवः कार्यो ह्यष्टम्या
आचतुर्दशीम्
नटनर्तकयुक्तेन गीतवाद्येन भूरिणा ४१
मैरेयमांसरक्तादिबलिभिश्चापि पूजया
एवं प्रकुर्वते तुभ्यं सदा क्षेमकरी
ह्यहम् ४२
भवेयं नृपशार्दूल स्वं वचः प्रतिपालय
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्याः सुद्युम्नो
नृपतिस्तदा ४३
अङ्गीचकार तत्सर्वं यदुक्तं प्रीतया तया प्रतिपन्ने तु वचसि राज्ञा तुष्टा तु

राक्षसी ४४
उवाच ब्राह्मणं प्रेम्णा कुरु
भार्यामिमामपि
राजकन्यां द्विजश्रेष्ठ गृह्योक्तविधिना
शुभाम् ४५
ईर्ष्यां त्यक्त्वा विशालाक्ष्या
भवाम्येषा सहोदरी
राक्षस्या वचनेनेह परिणीय नृपात्मजाम् ४६
बहुवित्तयुतां विप्रो महोदयपुरं ययौ आरुह्य करिणीरूपां राक्षसीं क्षणमात्रतः
४७
ततो मया श्रुतं देवि भर्ता ते समुपागतः
धनरत्नसमायुक्तो भार्याद्वयसमन्वितः ४८
ततोऽह बन्धुवर्गेण पितृभ्यां च सखीगणैः
बहुशो भर्त्सिता
रूक्षैर्वचनैर्मर्मभेदिभिः ४९
कथं यास्यसि भर्तारं धनलुब्धे श्रिया
वृतम्
यस्त्वया निर्द्धनः पूर्वं परित्यक्तः
सुदीनवत् ५०
चञ्चलानीह वित्तानि पित्र्याणि किल योषिताम्
कांतार्जितानि सुभगे स्थिराणीति निगद्यते ५१
परुषैर्वचनैर्यस्तु क्षिप्तस्तद्भाषणं कथम्

भविष्यति प्रवेशोऽपि दुष्करस्तस्य
वेश्मनि ५२
गताया अपि ते तत्र शयनं पतिना सह
भविष्यति दुराचारे सुखदं न कदाचन ५३
लोकापवादाद्यदि चेद् ग्रहीष्यति पतिस्तव
त्वां स्नेहहीनचित्तस्तु न
कदाचिन्मिलिष्यति ५४
नेदृशं दुःखदं किञ्चिद्यादृशं
दूरचित्तयोः
दम्पत्योर्मिलनं लोके वैकल्यकरणं महत् ५५
एवंबहुविधा वाचः शृण्वाना बन्धुभाषिताः
अधोमुख्यश्रुपूर्णाक्षी बभूवाहं
सुदुःखिता ५६
चेतसाचिन्तयं चाहं पूर्वलोभेन मुह्यती
न दत्तं कङ्कणं पाणेर्न दत्तं
कटिसूत्रकम् ५७
न चापि नूपुरे दत्ते येन तुष्टिं
व्रजेत्पतिः
धनजीवितयोः स्वामी भर्ता लोकेषु गीयते ५८
तन्मयापहृतं वित्तं भवित्री का गतिर्मम कथं यास्यामि तद्वेश्म कथं सम्भाषये पुनः ५९
यो मया दुष्टया त्यक्तः स प्रत्येति कथं हि माम्
एवं विचिन्तये यावद्धृदयेन विदूयता ६० वेष्टिता बन्धुवर्गेण तावद्दोला समागता

छत्रेण शशिवर्णेन शोभमाना सुकोमला ६१ आस्तृता रांकवैः पीनैः पुरुषैर्विधृतांसकैः
ते समागत्य पुरुषाः प्रोचुर्मामसकृच्छुभे ६२
आकारितासि पत्या ते व्रज शीघ्रं मुदान्विता
धनरत्नयुतो भर्ता सद्विभार्यः समागतः ६३
प्रविष्टमात्रेण गृहे त्वामानेतुं वरानने
प्रेषिताः सत्वरं पत्या संस्थितां
पितृवेश्मनि ६४
ततोऽह व्रीडिता देवि भर्तुस्तद्वीक्ष्य
चेष्टितम्
नैवोत्तरमदां तेभ्यः किञ्चिन्मौनं
समास्थिता ६५
ततोऽह बन्धुवर्गेण भूयोभूयः प्रबोधिता आहूता स्वामिना गच्छ सम्मानेन तदन्तिकम् ६६
स्वामिनाकारिता पत्नी या न याति तदंतिकम्
सा तु ध्वांक्षी भवेत्पुत्रि जन्मानि दश पञ्च च ६७
एवमुक्त्वा समाश्वास्य मां गृहीत्वा
त्वरान्विताः
दोलामारोप्य गच्छेति प्रोचुः स्निग्धा
मुहुर्मुर्हुः ६८
ततस्ते पुरुषा दोलां निधायांसेषु सत्वरम्

जग्मुर्महोदयपुरं यत्र तिष्ठति मे पतिः ६९
दृष्टं मया गृहं तस्य सर्वतः काञ्चनावृतम्
आसनीयैश्च भोज्यैश्च धनैर्वस्त्रैर्युतं
ततः ७०
अथ सा राक्षसीदेवी सा चापि नृपनन्दिनी
प्रीत्या च भक्त्या कुरुतां प्रणतिं मम
सुन्दरि ७१
ततस्ताभ्यामहं प्रेम्णा यथार्हमभिपूजिता
भर्तृवाक्येन संप्रीता स्नात्वार्भ्रुजं
तथादृता ७२
ततोऽस्तसमयात्पश्चाद्भर्ता चाहूय
सत्वरम्
परिष्वज्य चिरं दोर्भ्यां पर्यङ्के
संन्यवेशयत् ७३
ततो निशाचरीं राजपुत्रीं चाहूय
सोऽब्रवीत्
भक्त्या युवाभ्यां
कर्तव्यमस्याश्चरणसेवनम् ७४
इयं प्राक्कालिकी भार्या ज्येष्ठा च
युवयोर्द्ध्रुवम्
पत्युर्वाक्यात्ततस्ताभ्यां गृहीतौ चरणौ
मम ७५
सापत्नभावजामीर्ष्यां परित्यज्य सुलोचने ततः प्रेष्यान्समाहूय भर्ता मे

वाक्यमब्रवीत् ७६
यत्किञ्चिद्रक्षसः पार्श्वान्मया प्राप्तं पुरा वसु
सुतामुद्वहतो राज्ञो यच्च लब्धं मयाखिलम् ७७
तत्सर्वं भक्तिभावेन समानयत मा चिरम् इयं हि स्वामिनी प्राप्ता तस्य वित्तस्य किङ्कराः ७८
तद्वाक्यात्सहसा प्रेष्यैः समानीतं धनं
शुभे
भर्ता समर्पयामास प्रीत्या युक्तोऽखिलं
तदा ७९
सत्कृत्य भूषणैर्वस्त्रैरव्यलीकेन चेतसा
उभयोस्तत्र पश्यन्त्यो
राक्षसीराजकन्ययोः ८०
पर्यङ्कस्थां परिष्वज्य मां चुचुम्बाधरे
शुभे
तद्दृष्ट्वा चाद्भुतं
भर्तुर्देहवित्तसमर्पणम् ८१
उल्लासकरणं वाक्यं करेण कुचपीडनम् छिन्ना गौरिव खड्गेन गताः प्राणा ममाभवन् ८२
ततोऽह यमनिर्द्दिष्टां प्राप्ता नरकयातनाम्
तामतीत्य सुदुःखार्ता काष्ठीला चाभवं शुभे ८३

यास्यामि पुनरेवाहं तिर्यग्योर्निं सहस्रशः
या भर्तुर्नापयेद्वित्तं जीवितं च
शुभानने ८४
सापीदृशीमवस्थां वै यास्यत्येव न संशयः
एवं ज्ञात्वानिशं रक्षेत्पत्युर्वित्तं च
जीवितम् ८५
पतिर्माता पिता वित्तं जीवितं च
गुरुर्गतिः ८६
प्रयाति नारी बहुभिः सुपुण्यैः सहैव
भर्त्रा स्वशरीरदाहात्
विष्णोः पदं वित्तशरीरलुब्धा प्रयाति
यामीं च कुयोनिपीडाम् ८७
इति बृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलाचरितं नामत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३०

अथैकत्रिंशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्याः काष्ठीलायाः शुचिस्मिते
सन्ध्यावली नाम भृशं तामुवाच ह सादरम् १
त्वद्वाक्याद्विस्मयो जातः काष्ठीले
साम्प्रतं मम
कथं दृष्टा मया त्वं च यास्यन्ती
कुत्सितां गतिम् २

कर्मणा केन ते
मुक्तिर्भवेत्कुत्सितयोनितः
तन्मे वद विशालाङ्गे त्वां दृष्ट्वा
दुःखिता ह्यहम् ३
मांसपिण्डोपमं श्लक्ष्णं नवनीतोपमं शुभे
शरीरं तव संवीक्ष्य दया मे जायते हृदि ४
काष्ठीलोवाच -
पृथिवीं दास्यसे सुभ्रु सकलामपि मत्कृते तथापि नैव मुच्येयं सद्यः कुत्सितयोनितः
५
येन पुण्येन सुभगे मुच्येयं कर्मबन्धनात्
तन्निर्दिशामि सुमहद्गतिदं त्वं निशामय ६
यश्चायं माघमासस्तु सर्वमासोत्तमः स्मृतः
यस्मिन् क्रोशन्ति पापानि
ब्रह्महत्यादिकानि च ७
दुर्लभो माघमासो वै दुर्ल्लभं जन्म
मानुषम्
दुर्ल्लभं चोषसि स्नानं दुर्लभं
कृष्णसेवनम् ८
दुर्लभो वासरो विष्णोर्विधिना समुपोषितः
देवैस्तेजः परिक्षिप्तं माघमासे स्वकं
जले ९
तस्माज्जलं माघमासे पावनं हि विशेषतः
नेदृशी सङ्गरे शूरैर्गतिः प्राप्येत
सौख्यदा १०
यादृशी प्लवने प्रातः प्राप्यते

नियमस्थितैः
सरित्तडागवापीषु स्नानं सत्तममीरितम् ११
कूपभाण्डजलैर्मध्यं जघन्यं वह्नितापितैः
न सौख्यैर्लभ्यते पुण्यं दुःखैरेवाप्यते
तु तत् १२
धर्म्मसेवार्थकं स्नानं नाङ्गनैर्मल्यहेतुकम्
होमार्थं सेवनं वह्नेर्न च शीतादिहानये १३
यावन्नोदयते सूर्यस्तावत्स्नानं विधीयते आच्छादिते घनैर्व्योम्नि
ह्युद्गमिष्यन्तमर्थयेत् १४
अभावे सरिदादीनां नवकुम्भस्थितं जलम्
वायुना ताडितं रात्रौ स्नाने गङ्गासमं
विदुः १५
माघस्नायी वरारोहे दुर्गतिं नैव पश्यति
तन्नास्ति पातकं यत्तु माघस्नानं न
शोधयेत् १६
अग्निप्रवेशादधिकं माघोषस्येव मज्जनम्
जीवता भुज्यते दुःखं मृतेन बहुलं सुखम् १७
एतस्मात्कारणाद्भद्रे माघस्नानं विशिष्यते
अहन्यहनि दातव्यास्तिलाः शर्करयान्विताः १८
मेघपुष्पोपपन्नेन सहान्नेन सुमध्यमे यावकैश्चैव होतव्या गव्यसर्पिःसमन्वितैः

१९
माघ्यां स्नानसमाप्तौ तु दद्याद्विप्राय षड्रसम्
सूर्यो मे प्रीयतां देवो विष्णुमूर्तिर्निरञ्जनः २०
वासांसि द्विजयुग्माय ससप्तान्नानि
चार्पयेत्
त्रिंशच्च मोदका देयास्तिलान्नाः
शर्करामयाः २१
भागास्त्रयस्तिलानां तु चतुर्थः
शर्करांशकः
ताम्बूलादीनि भोग्यानि भक्त्या
दद्याद्विधानवित् २२
स्रोतोमुखः सरिति चान्यत्र भास्करसम्मुखः
स्नायादावाह्य तीर्थानि
गङ्गादीन्यर्कमंण्डलात् २३
यदनेकजनुर्जन्यं यज्ज्ञानाज्ञानतः कृतम्
त्वत्तेजसा हतं चास्तु तत्तु पापं
सहस्रधा २४
दिवाकर जगन्नाथ प्रभाकर नमोऽस्तु ते परिपूर्णं कुरुष्वेदं माघस्नानं ममाच्युत २५
तीर्थस्नायी वरारोहे माघस्नायी फलाल्पकः तीर्थस्नानादियात्स्वर्गं माघस्नानात्परं पदम् २६
माघस्य धवले पक्षे भवेदेकादशी तु या

रविवारेण संयुक्ता महापातकनाशिनी २७
विनापि ऋक्षसंयोगं सा शुक्लैकादशी नृणाम्
विनिर्दहति पापानि कुनृपो विषयं यथा २८
कुपुत्रस्तु कुलं यद्वत्कुभार्या च पतिं
यथा
अधर्मस्तु यथा धर्मं कुमन्त्री नृपतिं
यथा २९
अज्ञानं च यथा ज्ञानं कुशौचं शुचितां यथा यथा हन्त्यनृतं सत्यं वादः संवादमेव च ३०
उष्णं हिममनर्थोऽथ पापं कीर्तिं स्मयस्तपः
यथा रसा महारोगाञ्छ्राद्धं सङ्केत एव च ३१
तथा दुरितसङ्घं तु द्वादशी हन्ति साधिता ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं
गुर्वङ्गनागमः ३२
महान्ति पातकान्येतान्याशु हन्ति
हरेर्दिनम्
समवेतानि चैतानि न शामयति पुष्करम् ३३
न चापि नैमिषारण्यं न क्षेत्रं
कुरुसंज्ञितम्
प्रभासो न गया देवि न रेवा न सरस्वती ३४
न गङ्गा यमुना चैव प्रयागो न च देविका
न सरांसि नदाश्चान्ये होमदानतपांसि च ३५
न चान्यत्सुकृतं सुभ्रु पुराणे पठ्यते स्फुटम्

पापसङ्घविनाशाय मुक्त्वैकं हरिवासरम् ३६
उपोषणात्सकृद्देवि विनश्यन्त्यघराशयः
एकतः पृथिवीदानमेकतो हरिवासरम् ३७
न समं ब्रह्मणा प्रोक्तमधिकं हरिवासरम् तस्मिन्वराहवपुषं कृत्वा देवं तु हाटकम् ३८
घटोपरि नवे पात्रे धृत्वा ताम्रमये शुभे
सर्वबीजान्विते चैव
सितवास्त्रावगुण्ठिते ३९
सहिरण्ये सुदीपाढ्ये कृतपुष्पावतंसके
विधिना पूजयित्वा च कुर्याज्जागरणं
व्रती ४०
प्रातर्विप्राय दद्याच्च वैष्णवाय
कुटुम्बिने
तत्कुम्भक्रोडसंयुक्तं
सनैवेद्यपरिच्छदम् ४१
पश्चाच्च पारणं कुर्याद्द्विजान्भोज्य
सुहृद्वृतः
एवं कृते वरारोहे न भूयो जायते क्वचित् ४२
बहुजन्मार्ज्जितं पापं ज्ञानाज्ञानकृतं च
यत्
तत्सर्वं नाशमायाति तमः सूर्योदये यथा ४३
यथाशास्त्रं मया तुभ्यं वर्णिता द्वादशी
शुभे
या सा कृता त्वया
पूर्वमासीद्देव्यन्यजन्मनि ४४

यस्यास्तवातुला पुष्टिर्वर्तते वर्तयिष्यति
भर्त्तुस्तव च पुत्रस्य सर्वदा सुखदायिनी ४५
तस्यास्त्वया तुरीयांशो देयश्चेन्मह्यमादरात्
तदा प्रीता गमिष्यामि तद्विष्णोः परमं
पदम् ४६
वित्ताह्नुतिजं पापं यद्भूतं मम सुन्दरि
तस्यपावनहेतुं च तुरीयांशं प्रयच्छ मे ४७
जीवितेनापि वित्तेन भर्तारं वञ्चयेत्तु
या
कृमियोनिशतं गत्वा पुल्कसी जायते तु सा ४८
सुरतं याचमानाय पत्ये वित्तं च मानिनि
या न यच्छति दुर्बुद्धिः काष्ठीला जायते
ध्रुवम् ४९
तत्पातकविशुर्द्ध्य्थं देहि मे
द्वादशीभवम्
तुरीयांशमितं पुण्यं यद्यस्ति मयि ते
घृणा ५०
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्याः काष्ठीलायाः
सुलोचने
पुण्यं दत्तवती तस्यै पाणौ वारि प्रगृह्य
च ५१
यत्कृतं हि मया पूर्वमेकादश्यामुपोषणम् तत्तुरीयांशपुण्येन काष्ठीलेयं

विमुच्यताम् ५२
पूर्वजन्मकृतात्पापात्सत्यं सत्यं
मयोदितम्
एवमुक्ते तु वचने मया विद्युत्समप्रभा ५३
दृष्टा दिव्यविमानस्था गच्छन्ती वैष्णवं
पदम्
पतिर्हि दैवतं लोके वञ्चनीयो न भार्यया ५४
देहेन चापि वित्तेन यदीच्छेच्छोभनां
गतिम्
सा त्वं ब्रूहि प्रदास्यामि भर्तुरर्थे
तवेप्सितम् ५५
वित्तं देहं तथा पुत्रं यच्चान्यद्वा
वरानने
किमन्यद्दैवतं लोके स्त्रीणामेकं पतिं
विना ५६
तस्यार्थे वा त्यजेद्वित्तं जीवितं वा
सुलोचने
कल्पकोटिशतं साग्रं विष्णुलोके महीयते ५७
अग्न्यादिसाक्ष्ये वृतमीक्ष्य निष्ठुरायुक्तं
सुघोरैर्व्यसनैर्द्विजात्मजा
पतिं ददौ नैव च याचिता धनं तेनैव पापेन
बभूव कीटा ५८
एतन्मया दुष्टमनङ्गयष्टि कौमारभावे पितृवेश्मवासे
ज्ञात्वा हितं तथ्यमिदं स्वभर्तुर्ददामि

सर्वं च गृहाण सुभ्रु ५९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्याने माघमाहात्म्यं नामैकत्रिंशोऽध्यायः ३१

अथद्वात्रिंशोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
सन्ध्यावलीवचः श्रुत्वा मोहिनी दुहिता विधेः
उवाच तत्परा स्वीये कार्ये मोहकरण्डिका १
यद्येवं त्वं विजानासि धर्माधर्मगतिं
शुभे
भर्तुरर्थे प्रदात्री च धनजीवितयोरपि २
तदाहं याचये वित्तं जीवितादधिकं शुभे देहि पुत्रशिरो मह्यं यदिष्टं हृदयाधिकम् ३
यदि नो भोजनं कुर्यात्सम्प्राप्ते
हरिवासरे
तदा स्वहस्ते सङ्गृह्य खड्गं राजा पतिस्तव ४
धर्माङ्गदशिरश्चारु चन्द्रबिम्बोपमं
शुभम्
अजातश्मश्रुकं चैव कुण्डलाभ्यां
विभूषितम् ५
छित्वा शीघ्रं पातयतु ममोत्सङ्गे सुलोचने एतद्वा कुरु तद्भद्रे यदान्नं न भुनक्ति

च ६
दिने माधवदेवस्य पापसङ्घविनाशने
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या मोहिन्याः
कटुकाक्षरम् ७
प्रचकम्पे क्षणं देवी शीतार्ता कदली यथा
सन्ध्यावली ततो धैर्यमास्थाय वरवर्णिनी ८
उवाच मोहिनीं वाक्यं सुमुखी प्रहसन्त्यपि
श्रूयन्ते हि पुराणेषु गाथाः सुभ्रु
समीरिताः ९
द्वादशीं प्रति सम्बद्धाः
स्वर्गमोक्षप्रदायिकाः
धनं त्यजेत्त्यजेद्दाराञ्जीवितं च गृहं
त्यजेत् १०
त्यजेद्देशं तथा भूपं स्वर्गं मित्रं
गुरुं त्यजेत्
त्यजेत्तीर्थं त्यजेद्धर्मं
त्यजेदत्यन्तसुप्रियम् ११
त्यजेद्योगं त्यजेद्दानं ज्ञानं
पुण्यक्रियां त्यजेत्
तपस्त्यजेत्त्यजेद्विद्यां सिद्धिं
मोक्षं त्यजेच्छुभे १२
न त्यजेद्द्वादशीं पुण्यां
पक्षयोरुभयोरपि
इह सम्बन्धिनः सर्वे
पुत्रभ्रातृसुहृत्प्रियाः १३
एहिकामुष्मिके देवि साधनी द्वादशी स्मृता

द्वादश्यास्तु प्रभावेण सर्वं क्षेमं भविष्यति १४
दापये तव तुष्ट्यर्थं धर्माङ्गदशिरः शुभे विश्वासं कुरु मे वाक्ये सुखिनी भव शोभने १५
इहार्थे श्रूयते भद्रे इतिहासः पुरातनः कथयिष्यामि ते भद्रे सावधाना शृणुष्व मे १६
आसीद्विरोचनः पूर्वं दैत्यो धर्मपरायणः तस्य भार्या विशालाक्षी द्विजपूजनतत्परा १७
नित्यमेकमृषिं प्रातः पूजयित्वा यथाविधि पादोदकं तस्य सुभ्रु भक्त्या पिबति हृष्टधीः १८
प्राह्लादिशङिकता देवा आसन्पूर्वं मृते सति
हिरण्यकशिपौ राज्यं शासति ह्युग्रतेजसि १९
प्राह्लादौ ह्लादसंयुक्ते चेरुर्व्यग्रा महीतले
एकदा शक्रमुख्यास्ते देवाः सम्मत्र्य वाक्पतिम् २०
प्रोचुः किं कार्यमधुनास्माभिः
शत्रुप्रतापितैः
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां देवानां
गुरुरब्रवीत् २१

विष्णुर्विज्ञापनीयोऽद्य दुःखं प्राप्तैः सुरव्रजैः
तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्य गुरोरमिततेजसः २२
विरोचनप्राणहत्यै जग्मुर्वैकंण्ठमन्तिके तत्र गत्वा सुरश्रेष्ठं वैकुण्ठं
तुष्टुवुः स्तवैः २३
देवा ऊचुः -
नमो देवाधिदेवाय विष्णवेऽमिततेजसे
भक्तविघ्नविनाशाय वैकुण्ठाय नमो नमः २४
हरयेऽद्भुतसिंहाय वामनाय महात्मने क्रोडरूपाय मत्स्याय प्रलयाब्धिनिवासिने
२५
कूर्माय मन्दरधृते भार्गवायाब्धिशायिने
रामायाखिलनाथाय विश्वेशाय च साक्षिणे २६
दत्तात्रेयाय शुद्धाय कपिलायार्तिहारिणे
यज्ञाय धृतधर्माय सनकादिस्वरूपिणे २७
ध्रुवस्य वरदात्रे च पृथवे भूरिकर्मणे
ऋषभाय विशुद्धाय हयशीर्षभृतात्मने २८
हंसायागमरूपायामृतकुम्भविधारिणे
कृष्णाय वासुदेवाय सङ्कर्षणवपुर्धृते २९
प्रद्युम्नायानिरुद्धाय ब्रह्मणे
शङ्कराय च
कुमाराय गणेशाय नन्दिने भृङिगणे नमः ३०
गन्धमादनवासाय नरनारायणाय च
जगन्नाथाय नाथाय नमो रामेश्वराय च ३१

द्वारकावासिने चैव तुलसीवनवासिने
नमः कमलनाभाय नमस्ते पङ्कजाङ्घ्रये ३२
नमः कमलहस्ताय कमलाक्षाय ते नमः
कमलाप्रतिपालाय केशवाय नमो नमः ३३
नमो भास्कररूपाय शशिरूपधराय च
लोकपालस्वरूपाय प्रजापतिवपुर्धृते ३४
भूतग्रामस्वरूपाय जीवरूपाय तेजसे
जयाय जयिने नेत्रे नियमाय क्रियात्मने ३५
निर्गुणाय निरीहाय
नीतिज्ञायाक्रियात्मने
बुद्धाय कल्किरूपाय क्षेत्रज्ञायाक्षराय
च ३६
गोविन्दाय जगद्भर्त्रेऽनन्तायाद्याय
शार्ङ्गिणे
शङिखने गदिने चैव नमश्चक्रधराय च ३७
खड्गिने शूलिने चैव
सर्वशस्त्रास्त्रघातिने
शरण्याय वरेण्याय पराय परमात्मने ३८
हृषीकेशाय विश्वाय विश्वरूपाय ते नमः
कालनाभाय कालाय शशिसूर्य्यदृशे नमः
पूर्णाय परिसेव्याय परात्परतराय च ३९
जगत्कर्त्रे जगद्भर्त्रे
जगद्धात्रेनऽतकाय च
मोहिने क्षोभिणे कामरूपिणेऽजाय सूरिणे ४०
भगवंस्तव सम्प्राप्ताः शरणं दैत्यतापिताः तद्विधत्स्वाखिलाधार यथा हि सुखिनो वयम्

४१
पुत्रमित्रकलत्रादिसंयुता विहरामहे तच्छ्रुत्वा स्तवनं तेषां वैकुण्ठः प्रीतमानसः ४२
प्रददौ दर्शनं तेषां
दैत्यसंन्तापितात्मनाम्
ते दृष्ट्वा देवदेवेशं वैकुण्ठं
स्निग्धमानसम् ४३
विरोचनवधायाशु प्रार्थयामासुरादरात्
तच्छ्रुत्वा शक्रमुख्यानां कार्यं
कार्यविदां वरः ४४
समाश्वास्य सुरान्प्रीत्या विससर्ज
मुदान्वितान्
गतेषु देववर्गेषु सर्वोपायविदांवरः ४५
वृद्धब्राह्मणरूपेण विरोचनगृहं ययौ द्विजपूजनकाले तु सम्प्राप्तः कार्यसाधकः ४६
तं तु दृष्ट्वा विशालाक्षी ब्राह्मणं हृष्टमानसा
अपूर्वं भक्तिभावेन ददौ सत्कृत्य चासनम् ४७
सोऽनङ्गीकृत्य तद्दत्तमासनं प्राह तां शुभे
नाहं समाददे देवि त्वद्दत्तं परमासनम् ४८ शृणु मे कार्यमतुलं यदर्थमहमागतः
यन्मे मनोगतं कार्यं तद्विज्ञाय च मानिनि

४९
योऽङगीकरोति तत्पूजां ग्रहीष्यामि वरानने तच्छ्रुत्वा वृद्धविप्रस्य वाक्यं वाक्यविशारदा ५०
मायया मोहिता विष्णोः स्त्रीत्वाच्चाहातिहर्षिता विशालाक्ष्युवाच-
यत्ते मनोगतं विप्र तद्दास्यामि गृहाण मे ५१
आसनं पादसलिलं देहि मे वाञ्छितार्थदम् इत्युक्तः स द्विजः प्राह न प्रत्येमि स्त्रिया वचः ५२
तव भर्ता यदि वदेत्तदा मे प्रत्ययो भवेत् तदाकर्ण्य द्विजेनोक्तं विरोचनगृहेश्वरी ५३
पतिमाकारयामास तत्रैव द्विजसन्निधौ
स प्राप्तो दूतवाक्येन
प्राह्लादिर्हृष्टमानसः ५४
अन्तःपुरं यत्र भार्या विशालाक्षी
समास्थिता
तमागतं समालोक्य पतिं धर्मपरायणा ५५
उत्थाय नत्वा विप्राग्र्यमासनं
पुनरर्पयत्
यदा तु जगृहेनैव दत्तमासनमादरात् ५६
राजानं कथयामास दैत्यानां पतिमात्मनः तद्वृत्तान्तमुपाज्ञाय दैत्यराट् स

विरोचनः ५७
भार्यास्नेहेन मुग्धात्मा तत्तदाङ्गीचकार ह
अंगीकृते तु दैत्येन तद्विज्ञाय च मानसम् ५८
उवाच ब्राह्मणो हृष्टः स्वमायुर्मम कल्पय ततस्तु दम्पती तत्र मुग्धौ स्वकृतया शुचा ५९
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय करौ बद्ध्वोचतुर्द्विजम्
गृहाण जीवितं विप्र देहि पादोदकं मम ६०
त्वयोक्तं वचनं सत्यं कुर्वः
प्रीतिमवाप्नुहि
ततस्तु विप्रः प्रीतात्मा तदङ्गीकृत्य
चासनम् ६१
पादोदकं ददौ तस्यै भक्त्या प्रीतो
जनार्दनः
प्रक्षाल्य पादौ विप्रस्य विशालाक्षी
मुदान्विता ६२
पत्या सह दधौ मूर्ध्नि अपः पादावनेजनीः ततस्तु सहसा सुभ्रु दम्पती दिव्यरूपिणौ ६३
विमानवरमारुह्य जग्मतुर्वैष्णवं पदम् ततः प्रसन्नो भगवान् देवशल्यं विमोच्य सः ६४
ययौ वैकुण्ठभवनं सर्वैर्देवगणैः स्तुतः

एवं मयापि दातव्यं तव देवि प्रतिश्रुतम् ६५
न सत्याच्चालये देवि पतिं रुक्माङ्गदाभिधम्
सत्यमेव मनुष्याणां गतिदं परिकीर्तितम् ६६
सत्याच्च्युतं मनुष्यं हि श्वपाकादधमं विदुः ६७
इत्येवमुक्त्वा कनकावदाता सा मोहिनीं
पङ्कजजन्मजाताम्
जग्राह भर्तुश्चरणौ सुताम्रौ रक्ताङ्गुली
पाणियुगेन सुभ्रूः ६८
इति श्री बृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते सन्ध्यावलीकथनं नाम द्वात्रिंशत्तमोऽध्यायः ३२ अथत्रयस्त्रिंशोऽध्याय
वसिष्ठ उवाच-
सन्ध्यावली ततः पादौ भर्तुः सङ्गृह्य भूपते
उवाच वचनं देवी धर्माङ्गदविनाशनम् १ बहुधाप्यनुशिष्टेयं मया भूप यथा त्वया मोहिन्या मोहरूपाया नान्यत्संरोचतेऽधुना २
भोजनं वासरे विष्णोर्वधं वा तनयस्य वै धर्मत्यागाद्वरं नाथ पुत्रस्य विनिपातनम् ३

यादृशी हि जनन्यास्तु पीडा भवति भूपते
पुत्रस्योत्पादने तीव्रा तादृशी न
भवेत्पितुः ४
गर्भसन्धारणे राजन् खेदं स्नेहोऽधिको यथा
मातुर्भवति भूपाल तथा नहि भवेत्पितुः ५
बीजनिर्वापकः प्रोक्तः पिता राजेन्द्र
भूतले
जननी धारिणी क्लिष्टा वर्द्धने
पालनेऽधिका ६
पितुः शतगुणः स्नेहो मातुः पुत्रे
प्रवर्तते
स्नेहाधिक्यं तुं सम्प्रेक्ष्य मातरं
महतीं विदुः ७
साहं जाता गतस्नेहां परलोकजिगीषया
पुत्रस्य नृपशार्दूल सत्यवाक्यस्य
पालनात् ८
व्यापादय सुतं भूप स्नेहं त्यक्त्वा
सुदूरतः
मा सत्यलङ्घनं कार्षीः शापितोऽसि
मयात्मना ९
निकषेषु हृषीकेशो भविष्यति फलप्रदः
यस्मिंश्चीर्णे रुजा देहेनाल्पापि नृप
जायते १०
अधर्मान्मानवोऽवश्यं स्वर्गभ्रष्टो न संशयः
प्राणानादाय पुत्रं वा सर्वस्वं वा

महीपते ११
यश्चानुवर्तते दैवं स पुमान् गीयते महान् ता आपदोऽपि भूपाल धन्या याः सत्यकारिकाः १२
सत्यसंरक्षणार्थत्वान्नृणां स्युर्मोक्षदायिकाः कीर्तिसंस्तरणार्थाय कर्त्तव्यं मनुजैः
सदा १३
कर्म भूपाल शास्त्रोक्तं
स्नेहद्वेषविवर्जितम्
तदलं परितापेन सत्यं पालय भूपते १४
सत्यस्य पालनाद्राजन्विष्णुदेहेन युज्यते
देवैरुत्पादिता ह्येषा निकषा ते विमोहिनी १५
मन्ये भूपाल सा पत्न्या कृता तां त्वं न बुध्यसे
पुत्रव्यापादनाद्देवा भविष्यन्ति ह्यवाङ्मुखाः १६
तेषां दत्वा पदं मूर्ध्नि यास्यसे परमं पदम्
विष्णोरुद्वहतां भक्तिं देवताः
परिपन्थिनः १७
भविष्यत्यन्धता लोके तदेव प्रकटीकृतम्
विरुद्धा विबुधा भूप सेश्वरास्तव
चेष्टितैः १८

मोक्षमार्गप्रभेत्तारस्तव निश्चयलोपकाः
स त्वं भूप दृढो भूत्वा घातयस्व सुतं
प्रियम् १९
मोहिन्याः कुरु वाक्यं तु आत्मनः
सत्यपालनात् २०
लुप्तेऽपि वाक्ये भविता नृपेश पापं समं
ब्रह्मवधेन घोरम्
गन्तासि लोके शमनस्य भूप यशःप्रणाशो
भविता धरायाम् २१
वसिष्ठ उवाच-
भार्याया वचनं श्रुत्वा राजा
रुक्माङ्गदस्तदा
सन्ध्यावलीमुवाचेदं मोहिन्याः सन्निधौ
नृप २२
पुत्रहत्या महाहत्या ब्रह्महत्याधिका प्रिये
घातयित्वा सुतं लोके का गतिर्मे भविष्यति २३
क्व गतो मन्दरं शैलं क्व प्राप्ता मोहिनी मया
धर्माङ्गदविनाशाय देवि कालप्रिया त्वियम् २४
धर्मज्ञं विनयोपेतं प्रजारञ्जनकारकम् अप्रजं च सुतं हत्वा का गतिर्मे भविष्यति २५
कुपुत्रस्यापि हननाद्देवि दुःखं

भवेत्पितुः २६
किं पुनर्द्धर्मशीलस्य गुरुसेवाविधायिनः जम्बूद्वीपमिदं भुक्तं मया तु वरवर्णिनि २७
द्वीपानि सप्त भुक्तानि तनयेन तवाधुना विष्णोरंशो वरारोहे पितुरप्यधिको भवेत् २८
पुराणेषु वरारोहे कविभिः परिकीर्तितः योऽयमत्यधिकः पुत्रो धर्माङ्गद इति क्षितौ २९
मम वंशस्य चार्वङिग किं पुनर्मम मानदः अहो दुःखमनुप्राप्तं पुत्रादप्यधिकं मया ३०
पुनरेव वरारोहे ब्रूहि त्वं वचनैः शुभैः मोहिनीं मोहसम्पांप्तां मम
दुःखप्रदायिनीम् ३१
एवमुक्त्वा तु नृपतिः प्रियां
सन्ध्यावलद्यं तदा
समीपमागत्य नृपो मोहिनीमिदमब्रवीत् ३२
न भोक्ष्ये वासरे विष्णोर्न हिंस्ये तनयं
शुभे
आत्मानं दारयिष्यामि देवीं सन्ध्यावलद्यं
तथा ३३
अन्यद्वा दारुणं कर्म करोमि तव शासनात्
दुष्टाग्रहमिमं सुभ्रु परित्यज सुतं
प्रति ३४

किं फलं भविता तुभ्यं हत्वा धर्माङ्गदं सुतम्
भोजयित्वा दिने विष्णोः को लाभो भविता वद ३५
दासोऽस्मि तव भृत्योऽस्मि वशगोऽस्मि वरानने
अन्यं याचस्व सुभगे वरं त्वां शरणं गतः ३६
रक्ताशोकसमानाभ्यां तव चार्वङिग सर्वशः
अन्यत्प्रयोजनं किंचिंत्कर्त्ताऽस्मि
वशगस्तव ३७
प्रसादं कुरु मे देवि पुत्रभिक्षां प्रयच्छ मे
दुर्लभो गुणवान्पुत्रो दुर्लभो हरिवासरः ३८
दुर्लभं जाह्नवीतोयं दुर्लभा जननी क्षितौ दुर्लर्भं हि कुले जन्म दुर्लभा वंशजा
प्रिया ३९
दुर्लभं काञ्चनं दानं दुर्लभं हरिपूजनम्
दुर्लभा वैष्णवी दीक्षा दुर्लभः
स्मृतिसङ्ग्रहः ४०
दुर्लभः शौकरे वासो दुर्लभं हरिचिन्तनम्
दुर्लभो जागरो विष्णोर्दुर्लभा
ह्यात्मसत्क्रिया ४१
दुर्लभा पुत्रसम्प्राप्तिर्दुर्लभं पौष्करं जलम्
दुर्लभः शिष्टसंसर्गो दुर्लभा

भक्तिरुच्यते ४२
दुर्लभं कपिलादानं दुर्लभं नीलमोक्षणम्
कृतं श्राद्धं त्रयोदश्यां दुर्लभं
वरवर्णिनि ४३
दुर्लभा वसुधा चीर्णं व्रतं पातकनाशनम् धेनुस्तिलमयी सुभ्रु दुर्लभा विप्रगामिनी ४४
धात्रीस्नानं वरारोहे दुर्लभो हरिवासरः दुर्लभं पर्वकाले तु स्नानं शीतलवारिणा ४५
माघमासे विशेषेण प्रत्यूषसमये शुभे यथाशास्त्रोदितं कर्म तद्देवि भुवि
दुर्लभम् ४६
दुर्लभं कुशलं पथ्यं दुर्लभं चौषधं तथा
व्याधेर्विघातकरणं दुर्लभं
शास्त्रमार्गतः ४७
दुर्लभं स्मरणं विष्णोर्मरणे वरवर्णिनि
एवं वचो वरारोहे कुरु मे धर्मरक्षकम् ४८
किं वधेनैव चार्वङिग प्रसादं कर्तुमर्हसि सेविता विषयाः सम्यक्कृतं राज्यमकण्टकम् ४९
मया मूर्ध्नि पदं दत्तं देवगोविप्ररक्षिणाम्
अदृष्टविषयं पुत्रं नाहं हिंस्ये कदाचन ५०
स्वहस्तेनेह चार्वङिग किं नु पापमतः परम्

मोहिन्युवाच
धर्माङ्गदो न मे शत्रुर्नाहं हन्मि सुतं तव ५१
पूर्वमेव मया प्रोक्तं भुङ्क्ष्व त्वं
हरिवासरे
वसुधां स्वेच्छया राजंस्त्वं शाधि
बहुवत्सरम् ५२
नाहं व्यापादये पुत्रमर्थसिद्धिस्तु
भोजने
मम भूमिपते कार्यं न पुत्रनिधने तव ५३
यदि पुत्रः प्रियो राजन्भुज्यतां
हरिवासरे
किं विलापैर्महीपाल
एतैर्द्धर्मबहिष्कृतैः ५४
सत्यं सरंक्ष यत्नेन कुरुष्व वचनं मम
एवं ब्रुवाणां तां राजन्मोहिनीं
तनुमध्यमाम् ५५
धर्माङ्गदः प्रत्युवाच दृष्ट्वा नत्वाग्रतः स्थितः
एतदेव गृहाण त्वं मा शङ्कां कुरु भामिनि ५६
गृहीत्वा निर्मलं खड्गं विन्यस्य नृपतेः पुरः
आत्मानं च प्रत्युवाच सत्यधर्मव्यवस्थितः ५७
न विलम्बः पितः कार्यस्त्वया मम निपातने

मन्मातुर्वचनं सत्यं कुरु भूप प्रतिश्रुतम् ५८
आत्मा रक्ष्यो धनैर्दारैरथवापि
निजात्मजैः
अपत्यं धर्मकामार्थं श्रेयस्कामस्य
भूपतेः ५९
त्वदर्थे मरणं मह्यमक्षय्यगतिदायकम् तवापि निर्मला लोकाः स्ववाक्यपरिपालनात् ६०
परित्यज्य परं दुःखं पुत्रव्यापादनोद्भवम्
देहत्यागे ममारम्भो नरदेहे भविष्यति ६१ सर्वामयविनिर्मुक्ते शतक्रतुसमे विभो पितुरर्थे हता ये तु मातुरर्थे हतास्तथा ६२
गवार्थे ब्राह्मणार्थे वा प्रमदार्थे महीपते
भूम्यर्थे पार्थिवार्थे वा देवतार्थे
तथैव च ६३
बालार्थे विकलार्थे च यान्ति
लोकान्सुभास्वरान्
तदलं परितापेन जहि मां त्वं वरासिना ६४
सत्यं पालय राजेन्द्र मा भुंक्ष्व
हरिवासरे
धर्मार्थे तनयं हन्याद्भार्यां वापि
महीपते ६५

श्रूयते वेदवाक्येषु पुत्रं हन्यान्मखस्थितः
अश्वमेधे मखवरे न दोषो जायते नृप ६६
यद्ब्रवीति महीपाल मोहिनी जननी मम
तत्त्वया ह्यविचारेण कर्त्तव्यं वचनं
ध्रुवम् ६७
प्रसीद राजेन्द्र कुरुष्व वाक्यं मयेरितं चात्मवधाय सत्यम्
विमोचयेथा नृपते सुघोराद्वाक्यानृतान्मोहिनिहस्तयोगात् ६८
वधेन ते भूमिपते सुतस्य यशः प्रकाशं गमयिष्यते च
यशः प्रकाशाद्भविता हि कीर्तिस्तथाक्षया तात न संशयोऽत्र ६९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते धर्माङ्गदोक्तिर्नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३

अथचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा राजा रुक्माङ्गदस्तदा
सन्ध्यावलीमुखं प्रेक्ष्य प्रहृष्टकमलोपमम् १
मोहिनीवचनं शृण्वन्भुंक्ष्व मा हन देहजम्

मा भुंक्ष्व तनयं हिंस
चेत्याग्रहसमन्वितम् २
एतस्मिन्नेव काले तु भगवान्कमलेक्षणः
अन्तर्द्धानगतस्तस्थौ व्योम्नि
धैर्यावलोककः ३
त्रयाणां नृपशार्दूल मेघश्यामो निरञ्जनः
धर्माङ्गदस्य वीरस्य तस्य रुक्माङ्गदस्य
तु ४
सन्ध्यावल्या समेतस्य वीशसंस्थो जनार्दनः
वचने भुंक्ष्व भुंक्ष्वेति मोहिन्या
व्याहृते तदा ५
जग्राह विमलं खड्गं हन्तुं धर्माङ्गदं सुतम्
सुप्रहर्षेण मनसा प्रणम्य गरुडध्वजम्
तं दृष्ट्वा खड्गहस्तं तु पितरं
धर्म्मभूषणः ६
प्रणम्य मातापितरौ देवं चक्रधरं तथा वदनं प्रेक्ष्य चादीनं जनन्या नृपपुङ्गवः ७
वृषाङ्गदेन तु तदा स्वग्रीवोर्वीतले कृता कम्बुग्रीवां समानां तु सुवर्णां च सुकोमलाम् ८
बहुरेखामथ स्थूलां खड्गमार्गे न्यदर्शयत् पितृभक्त्या युतेनैव मातृभक्त्याधिकेन वै ९
ग्रीवाप्रदाने तनयस्य भूप हर्षाकुले

चारुसुधांशुवक्त्रे
गृहीतखड्गे जगदीशनाथे चचाल पृथ्वी सनगा समग्रा १०
सिन्धुः प्रवृद्धश्च बभूव सद्यो
निमज्जनार्थं भुवनत्रयस्य
निपेतुरुल्काः शतशो धरायां
निर्घातयुक्ताः सतडित्खमध्यात् ११
विवर्णरूपा च बभूव मोहिनी न देवकार्यं हि
कृतं मयेति
निरर्थकं जन्म ममाधुनाभूत्कृतं तु दैवेन
जगद्विधायिना १२
विमोहनं रूपमिदं बिडम्बनं यद्भूमिपालेन न
भुक्तमन्नम्
हरेर्दिने पापभयापहे तु तृणैः समाहं
भविता त्रिविष्टपे १३
सत्वाधिको यास्यति मोक्षमार्गं गन्तास्मि
पापा नरकं सुदारुणम् १४
समुद्यते तदा खड्गे नृपेण नृपपुङ्गव
मोहिनी मोहसंयुक्ता पपात धरणीतले १५
राजापि तेन खड्गेन भ्राजमानः समुद्यतः ग्रीवायाश्छेदनार्थाय वृषाङ्गदसुतस्य तु १६
सकुण्डलं चारु शशिप्रकाशं भ्राजिष्णु वक्त्रं तनयस्य भूपः
प्रचिच्छिदे यावदतीव हर्षाद्धैर्यान्वितो रुक्मविभूषणोऽसौ १७

तावद्गृहीतः स्वकरेण भूपः क्षीराब्धिकन्यापतिना महीपः तुष्टोऽस्मि तुष्टोऽस्मि न संशयोऽत्र गच्छस्व लोकं मम लोकनाथ १८
प्रियान्वितश्चात्मजसंयुतश्च कीर्तिं
समाधाय महीतले तु
त्रैलोक्यपूज्यां विमलां च शुक्लां
कृत्वा पदं मूर्ध्नि यमस्य भूप १९
प्रयाहि वासं मम देहसंज्ञं स चक्रिणो
भूमिपतिः करेण
संस्पृष्टमात्रो विरजा बभूव
प्रियासमेतस्तनयेन युक्तः २०
उपेत्य वेगेन जगाम देहं देवस्य दिव्यं स
नृपो महात्मा
विहाय लक्ष्मीमवनीप्रसूतां विहाय दासीः
सुधनं सकोशम् २१
विहाय नागांस्तुरगान् रथांश्च
स्वदारवर्गं स्वजनादिकांश्च
जगाम देहं मधुसूदनस्य
तर्तोऽम्बरात्पुष्पचयः पपात २२
संहृष्टसिद्धैः सुरलोकपालैः सन्ताडिता
दुन्दुभयो विनेदुः
राजन् जगुर्गीतमतीव रम्यं देवाङ्गनाः
संननृतुर्मुदान्विताः २३
गन्धर्वकन्या नृपकर्मतुष्टास्तदद्भुतं प्रेक्ष्य दिनेशसूनुः

हरेस्तनौ भूमिपतिं प्रविष्टं सदारपुत्रं स्वलिपिं प्रमार्ज्य २४
लोकांश्च सर्वान्नृपदिष्टमार्गे कृत्वा
कृतज्ञान्हरिलोकमार्गान्
भीतः पुनः प्राप्य पितामहान्तिकं प्रोवाच
देवं चतुराननं रुदन् २५
नाहं नियोगी भविता हि देव आज्ञाविहीनः
सुरलोकनाथ
विधेहि चान्यत्प्रकरोमि तात निदेशनं
मास्तु मदीयदण्डम् २६
इति श्रीबृहन्नारदीपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते सुतवधोद्यतस्य रुक्माङ्गदस्य भगवद्दर्शनं नाम चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३४

अथपञ्चत्रिंशोऽध्यायः
यम उवाच-
विबुधेश जगन्नाथ चराचरगुरो प्रभो मोहिनी निष्फला जाता वन्ध्या स्त्री जनने
यथा १
रुक्माङ्गदप्रणीतेन मार्गेण कुशलाञ्छन
लोकः प्रयाति वैकुण्ठं न मां
कश्चित्प्रपद्यते २
गतेऽपि भूमिनाथेशे देहं देवस्य चक्रिणः
तथापि सर्वभूतानां न बुद्धिः परिवर्तते ३
उपोष्य वासरं विष्णोराकुमारात्तु मानवाः

प्रयान्ति परमं लोकं लुप्तपापाः पितामह ४
पुत्री ते व्रीडिता देवी मोहिनी मोहमागता
नायाति तव सामीप्यं न भुङ्क्ते
लोकगर्हिता ५
निर्व्यापारस्त्वहं जातः किं करोमि
प्रशाधि माम्
रविपुत्रवचः श्रुत्वा प्रोवाच कमलासनः ६
गच्छामः सहिताः सर्वे मोहिनीं
प्रतिबोधितुम्
मोहिन्यां प्रतिबुद्धायां करिष्यामो
दिवाकरे ७
तव कार्यं न सन्देहः
सम्भ्रमस्त्यज्यतामयम्
ततो देवगणाः सर्वे शतक्रतुपुरोगमाः ८
ब्रह्मणा सहिताः पृथ्वद्यं विमानैः सूर्यसप्रभैः
समायाता महीपाल नारीं तां प्रतिबोधितुम् ९
ते विमानैः समन्तात्तु परिवार्य शुभाननाम्
तेजोहीनां निरानन्दां शुष्कतोयां नदीमिव १०
शशिहीनां निशां भूप ऋत्विग्घीनां क्रियामिव
पराजितो यथा मर्त्यः प्रम्लानकुसुमं यथा ११

निवृत्तोत्सववेदीव विद्रुमं धवलं यथा
गतशालिस्तु केदारो निष्प्र यथा १२
मण्ड वा गतोद्वा यथा सरः
मन्थानं नवनीते वा उद्धृते धरणीपते १३
असंस्कृता यथा वाणी मर्दिता च यथा चमूः
हतनाथा तु युवती धान्यहीना प्रजा यथा १४
मन्त्रहीनविधिं युद्धं धर्मश्च दयया विना पृथ्वी भूपालहीना वा मन्त्रहीनो यथा नृपः
१५
धनधान्यविहीनं वा गृहं नृपवरोत्तम
जलहीनं यथा कुम्भं पङ्कस्थं गोपतिं यथा १६
गृहस्थं भार्यया हीनं राष्ट्रभ्रष्टं च
भूपतिम्
भग्नक्रियं यथा वैद्यं भग्नशाखं यथा
द्रुमम् १७
तेजोहीनं यथागारं निर्जलं वा घनं यथा विधूम इव सप्तार्चिर्विरश्मिरिव भास्करः १८
मतिभ्रष्टो यथा मर्त्यः पर्वसङ्गी यथा नरः
अतृप्तः कान्तया कान्तः पन्नगश्च विषोज्झितः १९
लूनपक्षो यथा पक्षी वृत्तिहीनो यथा द्विजः
शिरोभ्रष्टा यथा माला पर्वतो धातुवर्जितः २०

प्रभ्रष्टलिपि शास्त्रं वा ऋग्यजुर्विस्वरं यथा
स्वरहीनं यथा साम पद्महीनं यथा सरः २१
यथा मार्गं तृणै रुद्धं पद्मं
पत्रविवर्जितम्
ज्ञानं ममत्वसंयुक्तं पुमांसं प्रकृतिं
विना २२
साङ्ख्यानि तत्त्वहीनानि धर्मं दम्भान्वितं यथा
तेजो हीनां तथा पश्यन् मोहिनीं ते दिवौकसः २३
ध्यायमानां निरुत्साहां दृश्यमानां जनैः प्रभो
आक्रोशवचनैः क्रूरैः पुत्रहत्यासमन्विताम् २४
दुःशीलां धर्मसन्त्यक्तां
तद्वाक्यपरिमोषिताम्
स्ववाक्यपालनां चण्डामूचुर्देवाः
समागताः २५
मा शोकं कुरु वामोरु पौरुषं हि त्वया
कृतम्
नहि माधवभक्तानां विद्यते मानखण्डनम् २६
सा त्वं हरिणशावाक्षि देवकार्यार्थमागता तन्न सिद्धं वरारोहे स प्रयातोऽधुनाभवम् २७
विघ्नविध्वंसिनी पूर्वं कृता

रुक्माङ्गदेन हि
एकादशी महापुण्या मोहिनी माधवे सिते २८
संवत्सरं विशालाक्षि
कृच्छ्रपादप्रपूजिता
तस्यैवाध्युष्टिरतुला यत्सत्याच्चलितो न
हि २९
विघ्नराज्ञी तु वै नारी लोकेषु परिगीयते कर्मणा मनसा वाचा पुत्रव्यापादने मतिम् ३०
कृत्वा चोद्धृत्य खड्गं च त्यक्त्वा स्नेहं सुदूरतः
तादृशं निकषं प्रेक्ष्य भगवान्मधुसूदनः ३१
हनिष्यति प्रियं पुत्रं न भुङ्क्ते हरिवासरे
पुत्रस्य च प्रियायाश्च भावं प्रेक्ष्य
नृपस्य च ३२
विष्णुना परितुष्टेन नीताः स्वभवने त्रयः
सदेहाः क्षीणकर्माणो
ह्यङ्गारोऽग्निरिवाहितः ३३
फलं कर्मणि चारब्धे यदि देवि न सिद्ध्य्ति
सर्वयत्नेन सुभगे दोषः कोऽत्र तवाधुना ३४
एतस्माद्वरदाः सर्वे सम्प्राप्ता विबुधाः
शुभे
सिद्धौ वाप्यथ वासिद्धौ
कर्मकृत्स्याद्वृथा नहि ३५

भर्तव्यो भृत्यवर्गश्च भूभुजा धर्ममिच्छता
सद्भावे घटमानस्य यदि कर्म न सिद्ध्य्ति ३६
देयं वेतनमात्रं तु न च तुष्टिफलं भवेत् यो न तस्मै प्रयच्छेत जीवनं जीवनाय वै ३७ गोवधं समवाप्नोति स नरो नात्र संशयः तस्माद्देयं वरारोहे अभीष्टं वरसुन्दरि ३८
सद्भावेन कृते सम्यग्विघ्नं कार्यं दिवौकसाम्
किं न कुर्वन्ति विबुधास्त्वया सह वरानने ३९
द्वादश्यास्तेजसा भग्ना यामाहुर्विंघ्ननाशिनीम् विबुधैरेवमुक्ता तु मोहिनी लोकमोहिनी ४० उवाच सा निरानन्दा पतिहीनातिदुःखिता धिगिदं जीवितं मह्यं येन कार्यं न साधितम् ४१
न कृतो जनसम्बाधो यममार्गोऽमराधिपाः
न तु लुप्तं हरिदिनं न भुक्तं हरिवासरे ४२
भूभुजा तेनवीरेण कृतः पुत्रवधो मुदा
गतो मूर्ध्नि पदं दत्वा मम रुक्माङ्गदो
हरिम् ४३
अप्रमेयगुणं विष्णुं निर्मलं निर्मलाश्रयम्

हंसं शुचिपदं व्योम प्रणवं बीजमव्ययम् ४४
निराकारं निराभासं निष्प्रपञ्चं
निरञ्जनम्
शून्यं वियत्स्वरूपं च
ध्येयध्यानविवर्जितम् ४५
अस्ति नास्तीति यं प्राहुर्न दूरे नापि चान्तिके
परं धाम मनोग्राह्यं पुरुषाख्यं जगन्मयम् ४६
हृत्पङ्कजसमासीनं तेजोरूपं सनातनम् तस्मिँ ल्लयमनुप्राप्ते किं नु मे जीविते
फलम् ४७
असाधिते तु यः कार्ये नरो गृह्णाति वेतनम्
स्वामिनं तु परित्यज्य प्रयाति नरकं
ध्रुवम् ४८
न साधयन्ति ये कार्यं स्वामिनां तु दिवौकसः
भृत्या वेतनभोक्तारो जायन्ते भूतले हयाः ४९
असाधिनीयं कार्यस्य भर्तृपुत्रविनाशिनी कथं वरं तु गृह्णामि भवतां नाकवासिनाम् ५० देवा ऊचुः -
ब्रूहि मोहिनि दास्यामि यत्ते हृदि समीहितम्
अनृणास्तु भविष्यामः कृत्वा चोपकृतिं तव ५१

परिश्रमः कृतो देवि त्वया राजप्रयोजने
तस्य त्वं फलभाग्देवि तादृशार्थे कृतस्य
तु ५२
एवमुच्चरमाणानां देवतानां महीपते
नृपतेराजगामाथ पुरोधाः पावकप्रभः ५३
उषितो जलमध्ये तु प्राणायामरतो मुनिः द्वादशाब्दे ततः पूर्णे निर्गतो जलमध्यतः
५४
निर्गतेन श्रुतं तेन मोहिनीचेष्टितं नृप
सक्रोधो मुनिशार्दूलो देववृन्दमुपागतः ५५
उवाच विबुधान्सर्वान्मोहिनीवरदायिनः
धिगिमां धिग्देवसङ्घं कर्म
धिक्पापसंज्ञितम् ५६
भवतां भावनाशाय पुरुषार्थे प्ररोहकम्
भवन्तो यच्च दातारो मोहिन्या वाञ्छितं
वरम् ५७
हत्यायुता भर्तृसुतोपघातिनी
विहीनवृत्तिश्च नराशिरूपा
नास्या हि लोके भवतीह शुद्धिः
समिद्धवह्नौ पतनेऽपि देवाः ५८
हंत्यायुतं भर्तृवधो निरर्थकमेतत्समं विप्रवरैः पुराकृतम्
न चापि चास्या भवतीह शुद्धिः समिद्धवह्नौ पतनेऽपि देवाः अं
विमोहयित्वा वचनैः सुधामयै रुक्माङ्गदं धर्मविभूषणं च

प्रियायुतं मोक्षपदं निहत्य चकार भूमिं नृपवर्जितां च ५९
न चापि वासो नरकेषु देवा अस्याः स्थितिः क्व त्रिदिवेऽल्पबुद्धेः
न चापि राज्ञो निकटे च देवा नाप्येतु
विष्णोः पदमव्ययं यत् ६०
न लोकवादेन विदूषिताया लोकेषु कुत्रापि
भवेच्च वासः
धिग्जीवनं कर्म्मविगर्हिताया देवाः सदा
पापसमारतायाः ६१
पतिं हत्वा सुतं हत्वा सपत्नीं जननीसमाम्
हत्वा धरां समस्तां वा कां गतिं यास्यते
सुराः ६२
इयं पापतरा देवा धर्मविध्वंसिनी हरेः सर्वदाप्यनया प्रोक्तं भुज्यतां हरिवासरे ६३
प्राणसंवर्द्धनार्थाय तेषामेवाप्यधोगतिः
भुज्यतां वासरे विष्णोर्हन्यतां
गौर्द्विजान्विता ६४
अपेयं पीयतामुक्त्वा कथं वासं लभेद्दिवि
एतदज्ञानिनां प्रोक्तं ज्ञानिनां तु न
निर्णयः ६५
अज्ञानाद्व्याहृते वाक्ये भुज्यतां हरिवासरे
तस्यापि शुद्धिर्गदिता प्राणायामशतेन हि ६६

अथवाप्युपवासेन एकादश्या दिवौकसः ऋक्षेण संयुतायास्तु
ज्येष्ठकुण्डाप्लवेन वा ६७
शौकरस्पर्शनाद्वापि नरो देवार्चनेन वा
व्याहृते कथितं विप्रैः सेयमद्य
सुनिष्ठुरा ६८
भोजने पापनिरता दिने विष्णोर्दुरासदे
भर्तुर्वाक्यं व्यपोह्यैव घातयित्वा सुतं
प्रियम् ६९
वाक्यज्ञं वाक्यनिरतं मातॄणां तु हिते रतम्
विष्णुधर्मप्रलोप्त्रीयं बहुपापसमन्विता ७०
नैषा स्पृश्यास्ति देवेशाः कथमस्या वरप्रदा
भवन्तो न्याययुक्तेषु धर्मयुक्तेषु
तत्पराः ७१
पालनं पापयुक्तस्य न कुर्वन्ति दिवौकसः
धर्माधाराः स्मृता देवा धर्मो वेदे
समास्थितः ७२
वेदैः शुश्रूषणं भर्तुः स्त्रीणां धर्मः
प्रकीर्तितः
यद्ब्रवीति पतिः
किञ्चित्तत्कार्यमविशङ्कया ७३
शुक्लं शुक्लमिति ब्रूयात्कृष्णं कृष्णेति चामराः

शुश्रूषा सा हि विज्ञेया न शुश्रूषा हि सेवनम् ७४
भर्तुराज्ञा हता देवा आत्माज्ञास्थापनेच्छया
तस्मात्पापा न सन्देहो मोहिनी सर्वयोषिताम्
सत्यस्य साधनार्थाय शपथैर्यन्त्रितो नृपः ७५
उवाच विविधं वाक्यं सा नैच्छत्पुत्रघातिनी
तेन मोक्षं गतो राजा पापमस्यां विसृज्य च
७६
सेयं पापशरीरा हि हत्यायुतसमन्विता ७७
दातारं सर्वदानानां ब्रह्मण्यं हरिदैवतम्
प्रजारञ्जनशीलं च हरिवासरसेविनम् ७८
परदारेषु निःस्नेहं विषये विगतस्पृहम्
परार्थं त्यक्तकामं च सदा मखनिषेविणम् ७९
सदैव दुष्टदमने वर्तमानं धरातले
व्यसनैः सप्तभिर्घोरैरनाक्रान्तं
महीपतिम् ८०
सन्निरस्य दुराचारा वरयोग्या कथं भवेत्
योऽस्या पक्षे तु वर्तेत देवो वा दानवोऽपि
वा ८१
तं चापि भस्मसात्कुर्यां क्षणेन सुरसत्तमाः
मोहिन्या रक्षणे यस्तु प्रयत्नं कुरुते

सुराः ८२
तस्य तज्जायते पापं यन्मोहिन्यां
व्यवस्थितम् ८३
एवमुक्त्वा नृपते द्विजेन्द्रः
सङ्गृह्य पाणौ सलिलं च तीव्रम्
क्रोधेन संवीक्ष्य विधिप्रसूतां चिक्षेप
तन्मूÞ र्यनलप्रकाशम् ८४
निक्षिप्तमात्रे सलिले महीप सद्यः
प्रजज्वाल च तच्छरीरम्
सम्पश्यतां नाकनिवासिनां तु तृण्या यथा
वह्निशिखावलीढा ८५
कोपं विभो संहर संहरेति यावद्गिरः खे
मरुतां बभूवुः
तावत्स वह्निर्द्विजवाक्यसृष्टो
भस्मावशेषां प्रमदां चकार ८६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते शापप्राप्तिर्नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ३५

अथषट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
मोहनी मोहमुत्सृज्य गता विबुधमन्दिरम् भर्त्सिता देवदूतेन स्थितिस्तेऽत्र न पापिनी १
पापशीले सुदुर्मेधे भर्तृनिन्दापरायणे हरिवासरलोपिन्याः वासस्ते न त्रिविष्टपे

२
धर्मतो विमुखानां च नरके वास इष्यते
एवमुक्त्वा तु तां वायुः क्रूरं
वचनमद्भुतम् ३
ताडयित्वा च दण्डेन प्रेरयामास यातनाम्
एवं सन्ताडिता राजन् देवदूतेन मोहिनी ४
ब्रह्मदण्डपराभूता सम्प्राप्ता नरकं नृप
तत्र धर्माज्ञया सा तु दूतैः सन्ताडिता
चिरम् ५
सर्वेषु क्रमशो गत्वा नरकेषु निपातिता पापे धर्माङ्गदः पुत्रो घातितः पतिपाणिना ६
त्वया यतस्ततो भुंक्ष्व कृतकर्मफलं त्विह
प्रजाहितं स्थिरप्रज्ञं महेन्द्रवरुणोपमम् ७
सप्तद्वीपाधिपं पुत्रं
हत्वेदृक्फलभोगिनी
प्राकृतस्यापि पुत्रस्य हिंसायां
ब्रह्महा भवेत् ८
किं पुनर्द्धर्मयुक्तस्य पापे धर्माङ्गदस्य च
एवं निर्भर्त्सिता दूतैर्यमस्य नृपसत्तम ९
बुभुजे यातनाःसर्वाः क्रमशः शमनोदिताः ब्रह्मदण्डहतायास्तु देहस्पर्शेन यातनाः १०

ज्वलिताङ्गा बभूवुस्ता धारणाय न तु क्षमाः
ततस्ते नरका राजन् धर्मराजमुपागताः ११
प्रोचुः प्राञ्जलयो
भीतास्तदङ्गस्पर्शपीडिताः
देवदेव जगन्नाथ धर्मराज दयां कुरु १२
इमां निःसारयाशु त्वं यातनाभ्यःसुखाय नः यस्याः स्पर्शनतो नाथ भस्मभूताः क्षणादहो १३
भविष्यामस्ततस्त्वेनां नरकेभ्यो विवासय
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां धर्मराजोऽतिविस्मितः १४
दूतान्स्वान्प्रत्युवाचेयं निःसार्या मम
मन्दिरात्
यो ब्रह्मदण्डनिर्दग्धः पुमान् स्त्री वा च तस्करः १५
तस्य पापस्य संस्पर्शं नेच्छति यातना मम तस्मादिमां महापापां भर्तुर्वचनलोपिनीम् १६
पुत्रघ्नीं धर्महन्त्रीं च
ब्रह्मदण्डहतामपि
निःसारयत मे वापि देहो ज्वलति दर्शनात् १७
इत्युक्तास्ते तदा दूता धर्मराजेन भूपते
प्रहरन्तोऽस्त्रशस्त्रैश्च
बहिश्चक्रुर्यमक्षयात् १८
ततः सा दुःखिता राजन् मोहिनी मोहसंयुता

पातालं प्रययौ तत्र पातालस्थैर्निवारिता १९
ततस्तु व्रीडितात्यर्थं मोहिनी ब्रह्मणः सुता
जनकस्यान्तिकं गत्वा दुःखं स्वं सन्न्यवेदयत् २०
तात तन्नास्ति मे स्थानं त्रैलोक्ये
सचराचरे
यत्र यत्र तु गच्छामि तत्र तत्र क्षिपन्ति
माम् २१
अहं निर्वासिता
लोकैर्घातयित्वायुधैर्दृढम्
भवदाज्ञां समादाय गता रुक्मविभूषणम् २२
मया व्यवसितं चेदं सर्वलोकविगर्हितम्
क्लेशयित्वा तु भर्तारं पुत्रं हत्वा
वरासिना २३
सन्ध्यावलद्यं क्षोभयित्वा पितः प्राप्ता दशामिमाम्
न गतिर्विद्यते देव पापाया मम साम्प्रतम् २४
विशेषाद्द्विजशापेन जाताहं दुःखभागिनी विप्रवाक्यहतानां च दग्धानां चित्रभानुना २५
दिवाकीर्तिहतानां च भक्षितानां मृगादिभिः शतह्रदाविपन्नानां मुक्तिदा स्वर्णदी पितः २६

यदि त्वं त्रिदशैः सार्द्धं विप्रं तं शापदायिनम्
प्रसादयसि मत्प्रीत्या तर्हि मे विहिता
गतिः २७
तां तथावादिनीं राजन् ब्रह्मालोकपितामहः
शिवेन्द्र
धर्मसूर्याग्निदेवेशैर्मुनिभिर्युतः २८
मोहिनीमग्रतः कृत्वा जगाम द्विजसन्निधौ
तत्र गत्वा महीपाल ब्रह्मा
देवादिभिर्वृतः २९
महता गौरवेणापि नमश्चक्रे स्वयं विधिः
भूप रुद्रादिदेवैस्तु पूज्यो मान्यः
पितामहः ३०
मोहिनीप्रीतये मुग्धः स्वयं चक्रे
नमस्क्रियाम्
कार्ये महति सम्प्राप्ते ह्यसाध्ये
भुवनत्रये ३१
न दूषितं भवेद्भूप यविष्ठस्याभिवादनम्
स द्विजो वेदवेदाङ्गपारगस्तपसि स्थितः ३२
सम्प्रेक्ष्य लोककर्तारं दैवैः सह
समागतम्
समुत्थाय नमश्चक्रे ब्रह्माणं
तान्मुनीन्सुरान् ३३
वासयामास भक्त्या च स्तुतिं चक्रेऽब्जजन्मनः
ततः प्रसन्नो भगवान् लोककर्ता जगद्गुरुः

३४
ते द्विजं प्रार्थयामासुर्मोहिन्यर्थे नृपार्चितम्
तात विप्र सदाचार परलोकोपकारक ३५
कृपां कुरु कृपासिन्धो मोहिनीगतिदो भव
मया सम्प्रेषिता ब्रह्मन्
रुक्माङ्गदविमोहने ३६
सुता मे यमलोकं तु शून्यं दृष्ट्वा च मानद
वैकुण्ठं सङ्कुलं प्रेक्ष्य लोकैः
सर्वैर्निराकुलैः ३७
मनसोत्पादिता देवी देवानां हितकारिणी
निशामय धरादेव यद्ब्रवीमि तवाग्रतः ३८
गतिं धर्मस्यातिसूक्ष्मां
लोककल्याणकारिणीम्
अनया निकषाश्याङ्ग्या परीक्ष्य
स्वर्णभूषणः ३९
सदारः ससुतो ब्रह्मन्प्रापितो हरिंमन्दिरम्
राज्ञाऽप्रहतया भक्त्या हरिवासरपालनात् ४०
कृतं शून्यं यमस्थानं लिपिमार्जनकर्मणा देवापकारो विप्रर्षे न क्षमो बाहुजन्मना ४१
भूसुराणां विशेषेण यातास्ते तत्सहायकाः ४२
न प्राप्यते साङ्ख्यविदा तु यच्च

नाष्टाङ्गयोगेन तु भक्तिगम्यम् तत्प्रापितं भूसुर भूपभर्तुर्निजस्य पुत्रस्य तथा सपत्न्याः ४३
यत्पुण्यशीलस्य नृपस्य
भूपशिरोमणेराचरितं प्रतीपम्
तत्पापवेगेन बभूव विद्रुता भस्मावशेषा तव
शापदग्धा ४४
देवार्थमेषा भववर्द्धनार्थं नृपोपकाराय च
सम्प्रवृत्ता
न स्वार्थकामा लभतेऽवमानं कथं
द्विजातोऽपकृतिं क्षमस्व ४५
दयां कुरुष्व प्रशमं भजस्व पिष्टस्य पेषो नहि नीतियुक्तः
शापप्रदानेननिपातितेयं कुरु प्रसादं
गतिदो भव त्वम्
यस्मिन्कृते ब्राह्मण मोहिनीयं बुद्धिं त्यजेत्क्रूरतरां त्वयीज्ये ४६
स एवमुक्तः कमलासनेन विमृश्य बुद्ध्या
विससर्ज कोपम्
उवाच देवं त्रिदशाधिनाथं विमोहिनीदेहकृतं
! ४७
बहुपापयुता देव मोहिनी तनया तव
न लोकेषु स्थितिस्तस्मात्प्राणिभिः
सङ्कुलेषु च ४८
मया विमृश्य सुचिरं मोहिन्यर्थे विचिन्तितम्

तद्दास्यामि तव प्रीत्या त्वं हि
पूज्यतरो मम ४९
यथा तव वचः सत्यं मम चापि सुरेश्वर
देवकार्यं च भविता मोहिनीकृत्यमेव च ५०
यन्नाक्रान्तं हि भूतौघैस्तत्स्थाने
मोहिनीस्थितिः
जङ्गमाजङ्गमैर्भूमिर्व्याप्ता द्वीपवती
सदा ५१
तलानि चापि दैत्याद्यैराकाशः पक्षिपूर्वकैः
नाकः सुकृतिभिर्जींवैर्नरकाः पापकर्मभिः ५२
झषाद्यैः सागरा व्याप्ता नैष्वस्पृश्यास्थितिस्ततः
ततो ब्रह्मा सुरैः सर्वैः सम्मन्त्र्य नृपसत्तम ५३
उवाच मोहिनीं देवीं नास्ति स्थानं तव
क्वचित्
तच्छ्रुत्वा मोहिनी वाक्यं
पितुराज्ञाविधायिनी ५४
उवाच प्रणता सर्वान् हरिवासरनाशिनी पुरोधसा समेतानां देवानां लोकसाक्षिणाम् ५५
भवतां त्रिदशश्रेष्ठा एष बद्धो मयाञ्जलि प्रणिपातशतेनापि प्रसन्नेन हृदा सुराः ५६ दातव्यं याचितं मह्यं सर्वेषां

प्रीतिकारकम्
एकादश्याः प्रभावेण सर्वेषां पापिनां गतिः ५७
साध्यते तां सुरश्रेष्ठा वर्धितुं मे
प्रयोजनम्
पतिः सपत्नी पुत्रश्च मया वैकुण्ठगाः
कृताः ५८
भूर्लोके विधवाद्याहं वर्तामि भवतां कृते
यथा हरिदिनं दुष्टं जायते मम मानदाः ५९
एतत्प्रयाचे ददत स्वार्थार्थं तद्धि
नान्यथा ६०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते
षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः३६

अथसप्तत्रिंशोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
एकादशीसमं देवाः पावनं नापरं भवेत्
यया पूता महापापा गच्छन्ति हरिमन्दिरम् १
तत्समीपे मम स्थानं युक्तं भाति
विचार्यताम्
देवा ऊचुः -
वेधो निशीथे देवानामुपकाराय मोहिनी २
सूर्योदये सुराणां च हरिणा परिकल्पितः
पारणं च त्रयोदश्यामुपवासविनाशनम् ३
महाद्वादशिका ह्यष्टौ याः स्मृता

वैष्णवागमे
तास्तु ह्येकादशीभिन्ना उपोष्यन्ते च वैष्णवैः ४
एकादशीव्रतं भिन्नं वैष्णवानां
महात्मनाम्
नित्यं पक्षद्वये प्रोक्तं विधिना
त्रिदिनात्मके ५
सायं प्रातस्त्यजेद्भुक्तिं क्रमात्पूर्वापराह्णयोः
एकादशी यदा भिन्ना उपोष्या हि परेऽहनि
द्वादश्यां हि व्रतं कार्यं निरम्बु
समुपोषणम् ६
लङ्घने त्वसमर्थानां जलं शाकं फलं पयः
नैवेद्यं वा हरेः प्रोक्तं
स्वाहारात्पादसंमितम् ७
स्मार्ता सूर्योदये विद्धां
त्यजन्त्येकादशीं सति
निष्कामा मध्यरात्रे च विद्धां मुञ्चन्ति
याम्यया ८
सर्वेष्वपि तु लोकेषु विदिता दशमी तिथिः
यमस्य तस्याः प्रान्ते तु स्थितिः कार्या
त्वयानघे ९
एतेन देवकार्यं च सिद्धं भवति शोभने
सूर्येन्दुचारा तिथ्यास्तु दशम्याः
प्रान्तगामिनी १०
भुवि तीर्थानि चैव त्वं स्वाघनाशाय सञ्चर

अरुणोदयमारभ्य यावत्सूर्योदयो भवेत् ११
तदन्तस्त्वं व्रते प्राप्ता
लभस्वैकादशीफलम्
यः कश्चित्कुरुते विद्धं त्वया
ह्येकादशीव्रतम् १२
स तूपकारकस्तुभ्यं भविष्यति सुरप्रिये
मुहूर्तद्वयमात्रं तु ज्ञेयं
चात्रारुणोदयम् १३
मुहूर्ताः पञ्चदश च स्मृता
रात्रेर्दिनस्य च
ज्ञेयास्ते ह्रस्वदीर्घत्वे
त्रैराशिकविधानतः १४
त्रयोदशान्मुहूर्तात्तु
रात्रेरूर्द्ध्वं समागता
लब्ध्वोपवासिनां पुण्यं स्वस्था भव
शुचिस्मिते १५
यमसंस्थापनार्थाय वैकुण्ठध्वंसनाय च पाखण्डानां विवृर्द्ध्य्थं पापसञ्चयनाय च
१६
दत्तं ते मोहिनि स्थानं
प्रत्यूषसमयाङिकतम् १७
विद्धं त्वयैकादशिकाव्रतं ये कुर्वन्ति
कर्तार इह प्रयत्नात्
तेषां भवेद्यत्सुकृतं शुभे फलं भुंक्ष्व
प्रसन्ना भव भूसुरे त्वम् १८
एवं प्रदिष्टा कमलासनाद्यैः सा मोहिनी

हृष्टतरा बभूव
मेने कृतार्थं निजजीवितं च स्वपापतीर्थाभिनिषेवणेन १९
संसाधितं कार्यमिदं सुराणां भस्मावशेषं
हि गतेऽपि देहे
चैतन्यमात्रे पवनात्मकेऽस्मिन्
सम्मार्जितो भूपकृतस्तु पन्थाः २०
नीतं मया चात्मकृतं हि वाक्यं प्रहृष्टया
वै यदुदाहृतं हि
एवं विमृश्य क्षितिपालदेवान्प्रणम्य
हृष्टा च पुरोधसं स्वम् २१
प्रान्ते स्थिता सूर्यविहीनसंज्ञे काले
दशम्या जनमोहनाय
कृच्छ्रान्तरूपा च दिनं च भुङ्क्ते
प्रकृष्टरूपा नरकाय नॄणाम् २२
प्रान्तस्थितां तां रविजो निरीक्ष्य प्रहृष्टवक्त्रो वचनं जगाद
त्वया प्रतिष्ठा मम चारुनेत्रे कृतात्र
लोके पुनरेव सम्यक्
विभेदितो रुक्मविभूषणस्य मत्तेभसंस्थः
पटहः सुघोषः २३
दृष्टे कार्ये जनः सर्वः प्रत्ययं कुरुते
त्विति २४
सूर्योदयस्पृशा ह्येशा दशमी गर्हिता सदा
अस्पृष्टमुदयं नॄणां मोहनाय भविष्यति २५
विहाय तां यत्प्रिययोगभुक्तिं पादस्थिता

सापि ह्यदृश्य रूपा
सत्यं हि ते नाम विशालनेत्रे यन्मोहिनीत्येव जनो ब्रवीति २६
विमोहयित्वा हि जनं समस्तं पटे मदीये
लिखितं करोषि
इत्येवमुक्त्वा तनयो विवस्वतः प्रणम्य
तां ब्रह्मसुतां प्रहृष्टः २७
जगाम देवैः सह नाकलोकं करे गृहीत्वा
लिपिलेखितारम्
गतेषु देवेषु विमोहिनी सा
ब्रह्माणमासाद्य सुरासुरेशम् २८
विज्ञापयामास पितः पुरोधा
ममायमत्युग्रतरश्च कोपात्
दग्धं शरीरं मम लोकनाथ पुनः प्रपत्स्येऽथ
तथा कुरुष्व २९
विमोहितं चैव जगन्मयेदं प्रान्ते
समास्थाय यमस्य तिथ्याः
जितो हि राज्ञा शमनः पुराद्य कृतो जयी तात
तव प्रभावात् ३०
तव कृत्यमिदं तात यत्पुनर्देहधारिणी
भूयामहं जगन्नाथ ब्राह्मणं सांत्वयस्व
भोः ३१
तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं ब्रह्मा लोकविधानकृत्
ब्राह्मणं सान्त्वयामास पुनरेव सुताकृते ३२

वसो तात निबोधेदं यद्ब्रवीमि हितावहम्
तव चास्या महाभाग सर्वलोकहिताय च ३३
त्वयेयं मोहिनी कोपात्कृता भस्मावशेषिता
पुनः शरीरं याचेत तदाज्ञां देहि मानद ३४
मत्पुत्री तव याज्येयं दुर्गतिं तात गच्छति
त्वया मया च सा पाल्या कृतकार्या तपस्विनी ३५
यदि त्वं शुद्धभावेन मां ज्ञापयसि मानद तातोऽहमस्या भूयोऽपि देहमुत्पादयाम्यहम् ३६
किन्तु विष्णुदिनस्यैषा वैरिणी पापकारिणी यथा शुद्ध्य्ते विप्रेन्द्र तथैवाशु विधीयताम् ३७
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य ब्रह्मणः स पुरोहितः
याज्याया देहयोगार्थमादिदेश मुदान्वितः ३८
विप्रवाक्यं समाकर्ण्य ब्रह्मा लोकपितामहः
कमण्डलुजलेनौक्षन्मोहिन्या देहभस्म तत् ३९
समुक्षिते ब्रह्मणा लोककर्त्रा सा मोहिनी देहयुता बभूव
प्रणम्य तातं च वसोः पुरोधसो जग्राह पादौ विनयेन नत्वा ४०

ततो वसुर्याजक एव राज्ञो मुदान्वितो याज्यनितम्बिनीं ताम्
विमोहिनीं स्वामिसुतोज्झितां च जगाद वाक्यं विदुतामवीराम् ४१
वसुरुवाच-
क्रोधस्त्यक्तो मया देवि ब्रह्मणो वचनादथ गतिं ते कारयिष्यामि तीर्थस्नानादिकर्मणा ४२
इत्युक्त्वा मोहिनीं विप्रो ब्रह्माणं जगतां पतिम्
विससर्ज नमस्कृत्य मोहिनीपितरं मुदा ४३
मोहिन्या वसुना चैव प्रीत्या ब्रह्मा
विसर्जितः
जगाम लोकं तमसः परमव्यक्तवर्त्मना ४४
स वसुर्ब्राह्मणश्रेष्ठो
रुक्माङ्गदपुरोहितः
मोहिनीं समनुग्राह्यां मत्वा हृदि
विचारयन् ४५
मुहूर्त्तं ध्यानमापन्नो बुबुधे कारणं
गतेः ४६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते सप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७

अथाष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
स वसुर्नृपशार्दूल मोहिनीं याज्यकामिनीम्

उवाच श्लक्ष्णया वाचा सर्वलोकहिते रतः १
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि तीर्थानां लक्षणं
पृथक्
येन विज्ञातमात्रेण पापिनां गतिरुत्तमा २
सर्वेषामपि तीर्थानां श्रेष्ठा गङ्गा धरातले
न तस्या सदृशं किञ्चिद्विद्यते पापनाशनम् ३
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य वसोः स्वस्य पुरोधसः
प्रणता मोहिनी प्राह गङ्गास्नानकृतादरा ४
मोहिन्युवाच-
भगवन्वाडवश्रेष्ठ
गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम्
सर्वेषां च पुराणानां सम्मतं वद
साम्प्रतम् ५
श्रुत्वा माहात्म्यमतुलं गङ्गायाः
पापनाशनम्
पश्चात्पापविनाशिन्यां स्नातुं यास्ये
त्वया सह ६
तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं वसुः
सर्वपुराणवित्
माहात्म्यं कथयामास गङ्गायाः पापनाशनम् ७
वसुरुवाच-
ते देशास्ते जनपदास्ते शैलास्तेऽपि

चाश्रमाः
येषां भागीरथी पुण्या समीपे वर्तते सदा ८
तपसा ब्रह्मचर्येण यज्ञैस्त्यागेन वा
पुनः
तां गतिं न लभेज्जन्तुर्गङ्गां संसेव्य
यां लभेत् ९
पूर्वे वयसि पापानि कृत्वा कर्माणि ये
नराः
शेषे गङ्गां निषेवन्ते तेऽपि यान्ति परां
गतिम् १०
तिष्ठेद्युगसहस्रं तु पादेनैकेन यः पुमान्
मासमेकं तु गङ्गायां स्नातस्तुल्यफलावुभौ ११
तिष्ठेतार्वाक्छिरा यस्तु युगानामयुतं पुमान्
तिष्ठेद्यथेष्टं यश्चापि गङ्गायां स
विशिष्यते १२
भूतानामिह सर्वेषां दुःखोपहतचेतसाम्
गतिमन्वेषमाणानां न गङ्गासदृशी गतिः १३
प्रकृष्टैः पातकै र्घोरैः पापिनः पुरुषाधमान्
प्रसह्य तारयेद्गङ्गा गच्छतो निरयेऽशुचौ १४
ते समानास्तु मुनिभिर्नूनं देवैः सवासवैः येऽभिगच्छन्ति सततं गङ्गामभिमतां सुरैः

१५
अन्धाञ्जडान्द्रव्यहीनांश्च गङ्गा संपावयेद्बृहती विश्वरूपा
दैवैः सेन्द्रैर्मुनिभिर्मानवैश्च निषेविता सर्वकालं समृद्ध्यै १६
पक्षादौ कृष्णपक्षे तु भूमौ सन्निहिता
भवेत्
यावत्पुण्या ह्यमावास्या दिनानि दश
मोहिनि १७
शुक्लप्रतिपदादेश्च दिनानि दश सङ्ख्यया
पाताले सन्निधानं तु कुरुते स्वयमेव हि १८
आरभ्य शुक्लैकादश्या दिनानि दश यानि तु
पञ्चम्यन्तानि सा स्वर्गे भवेत्सन्निहिता
सदा १९
कृते तु सर्वतीर्थानि त्रेतायां पुष्करं
परम्
द्वापरे तु कुरुक्षेत्रं कलौ गङ्गा
विशिष्यते २०
कलौ तु सर्वतीर्थानि स्वं स्वं वीर्यं
स्वभावतः
गङ्गायां प्रतिमुञ्चन्ति सा तु देवी न
कुत्रचित् २१
गङ्गाम्भःकणदिग्धस्य वायोः
संस्पर्शनादपि
पापशीला अपि नराः परां गतिमवाप्नुयुः २२
योऽसौ सर्वगतो विष्णुश्चित्स्वरूपी

जनार्दनः
स एव द्रवरूपेण गङ्गाम्भो नात्र संशयः २३
ब्रह्महा गुरुहा गोघ्नः स्तेयी च
गुरुतल्पगः
गङ्गाम्भसा च पूयन्ते नात्र कार्या
विचारणा २४
क्षेत्रस्थमृद्धृतं वापि शीतमुष्णमथापि वा
गाङ्गेयं तु हरेत्तोयं पापमामरणांतिकम् २५
वर्ज्यं पर्युषितं तोयं वर्ज्यं पर्युषितं दलम्
न वर्ज्यं जाह्नवीतोयं न वर्ज्यं तुलसीदलम् २६
मेरोः सुवर्णस्य च सर्वरत्नैः
सङ्ख्योपलानामुदकस्य वापि
गङ्गाजलानां न तु शक्तिरस्ति वक्तुं
गुणाख्यापरिमाणमत्र २७
तीर्थयात्राविधिं कृत्स्नमकुर्वाणोऽपि
यो नरः
गङ्गातोयस्य माहात्म्यात्सोऽप्यत्र
फलभाग्भवेत् २८
चिन्तामणिगुणाच्चापि
गङ्गायास्तोयबिन्दवः
विशिष्टा यत्प्रयच्छन्ति भक्तेभ्यो
वाञ्छितं फलम् २९

गण्डूषमात्रतो भक्त्या सकृद्गङ्गाम्भसा नरः
कामधेनुस्तनोद्भूतान्भुङ्क्ते
दिव्यरसान्दिवि ३०
शालग्रामशिलायां तु यस्तु गङ्गाजलं
क्षिपेत्
अपहत्य तमस्तीव्रं भाति सूर्यो यथोदये ३१
मनोवाक्कायजैर्ग्रस्तं पापैर्बहुविधैरपि
वीक्ष्य गङ्गां भवेत्पूतः पुरुषो नात्र
संशयः ३२
गङ्गातोयाभिषिक्तां तु भिक्षामश्नाति यः
सदा
सर्पवत्कञ्चुकं मुक्त्वा पापहीनो भवेत्स
वै ३३
हिमवद्विंन्ध्यसदृशा राशयः पापकर्मणाम्
गङ्गाम्भसा विनश्यन्ति विष्णुभक्त्या
यथापदः ३४
प्रवेशमात्रे गङ्गायां स्नानार्थं
भक्तितो नृणाम्
ब्रह्महत्यादिपापानि हाहेत्युक्त्वा
प्रयान्त्यलम् ३५
गङ्गातीरे वसेन्नित्यं गङ्गातोयं
पिबेत्सदा
यः पुमान्स विमुच्येत पातकैः
पूर्वसञ्चितैः ३६
यो वै गङ्गां समाश्रित्य नित्यं तिष्ठति

निर्भयः
स एव देवैर्मर्त्यैश्च पूजनीयो महर्षिभिः ३७
किमष्टाङ्गेन योगेन किं तपोभिः किमध्वरैः वास एव हि गङ्गायां सर्वतोऽपि विशिष्यते ३८
किं यज्ञैर्बहुभिर्जाप्यैः किं तपोभिर्धनार्पणैः
स्वर्गमोक्षप्रदा गङ्गा सुखसेव्या यतः स्थिता ३९
यज्ञैर्यमैश्च नियमैर्दानैः
संन्यासतोऽपि वा
न तत्फलमवाप्नोति गङ्गां सेव्य
यदाप्नुयात् ४०
प्रभासे गोसहस्रेण राहुग्रस्ते दिवाकरे
यत्फलं लभते मर्त्यो गङ्गायां तद्दिनेन
वै ४१
अन्योपायांश्च यस्त्यक्त्वा मोक्षकामः
सुनिश्चितः
गङ्गातीरे सुखं तिष्ठेत्स वै मोक्षस्य
भाजनम् ४२
वाराणस्यां विशेषेण गङ्गा सद्यस्तु
मोक्षदा
प्रतिमासं चतुर्दश्यामष्टम्यां चैव
सर्वदा ४३
गङ्गातीरे निवासश्च यावज्जीवं च सिद्धिदः

कृच्छ्राणि सर्वदा कृत्वा यत्फलं सुखमश्नुते ४४
सदा चान्द्रायणं चैव तल्लभेज्जाह्नवीतटे गङ्गासेवापरस्येह दिवसार्द्धेन यत्फलम् ४५
न तच्छक्यं ब्रह्मसुते प्राप्तुं क्रतुशतैरपि
सर्वयज्ञतपोदानयोगस्वाध्यायकर्मभिः ४६
यत्फलं तल्लभेद्भक्त्या गङ्गातीरनिवासतः
यत्पुण्यं
सत्यवचनैर्नैष्ठिकब्रह्मचारिणाम् ४७
यदग्निहोत्रिणां पुण्यं तत्तु
गङ्गानिवासतः
समातृपितृदाराणां कुलकोटिमनन्तकम् ४८
गङ्गाभक्तिस्तारयते संसारार्णवतो
ध्रुवम्
संतोषः परमैश्वर्यं तत्त्वज्ञानं
सुखात्मनाम् ४९
विनयाचारसम्पत्तिर्गङ्गाभक्तस्य जायते
कृतकृत्यो भवेन्मर्त्यो गङ्गां प्राप्यैव
केवलम् ५०
तद्भक्तस्तत्परश्च स्यान्मृतो वापि न
संशयः
भक्त्या तज्जलसंस्पर्शी तज्जलं पिबते च
यः ५१
अनायासेन हि नरो मोक्षोपायं स विन्दति

दीक्षितः सर्वयज्ञेषु सोमपानं दिने दिने ५२
सर्वाणि येषां गङ्गायास्तोयैः कृत्यानि सर्वदा
देहं त्यक्त्वा नरास्ते तु मोदन्ते शिवसंन्निधौ ५३
देवाः सोमार्कसंस्थानि यथा शक्रादयो मुखैः
अमृतान्युपभुञ्जन्ति तथा गङ्गाजलं नराः ५४
कन्यादानैश्च विधिवद्भूमिदानैश्च भक्तितः
अन्नदानैश्च गोदानैः स्वर्णदानादिभिस्तथा ५५ रथाश्वगजदानैश्च यत्पुण्यं परिकीर्तितम् ततः शतगुणं पुण्यं गङ्गाम्भश्चुलुकाशनात् ५६
चान्द्रायणसहस्राणां यत्फलं परिकीर्तितम्
ततोऽधिकफलं गङ्गांतोयपानादवाप्यते ५७
गण्डूषमात्रपाने तु अश्वमेधफलं लभेत्
स्वच्छन्दं यः पिबेदम्भस्तस्य मुक्तिः
करे स्थिता ५८
त्रिभिः सारस्वतं तोयं सप्तभिस्त्वथ यामुनम्
नार्मदं दशभिर्मासैर्गागं वर्षेण जीर्यति

५९
शास्त्रेणाकृततोयानां मृतानां क्वापि देहिनाम्
तदुत्तरफलावाप्तिर्गङ्गायामस्थियोगतः ६०
चान्द्रायणसहस्रं तु यश्चरेत्कायशोधनम्
यः पिबेत्तु यथेष्टं हि गङ्गाम्भः स
विशिष्यते ६१
गङ्गां पश्यति यः स्तौति स्नाति भक्त्या
पिबेज्जलम्
स स्वर्गं ज्ञानममलं योगं मोक्षं च
विन्दति ६२
यस्तु सूर्य्यांशुनिष्टप्तं गांगेयं पिबते जलम्
गोमूत्रयावकाहाराद्गांगपानं विशिष्यते ६३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गङ्गामाहात्म्यवर्णनं नामाष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३८

अथैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि गङ्गाया दर्शने फलम्
यदुक्तं हि पुराणेषु मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः १

भवन्ति निर्विषाः सर्पा यथा तार्क्ष्यस्य दर्शनात्
गङ्गासन्दर्शनात्तद्वत्सर्वपापैः प्रमुच्यते २
सप्तावरान् सप्तपरान् पितॄंस्तेभ्यश्च ये
परे
पुमांस्तारयते गङ्गां वीक्ष्य
स्पृष्ट्वावगाह्य च ३
दर्शनात्स्पर्शनात्पानात्तथा गंगेति
कीर्तनात्
पुमान्पुनाति पुरुषाञ्छतशोऽथ सहस्रशः ४
ज्ञानमैश्वर्यमतुलं
प्रतिष्ठायुर्यशस्तथा
शुभानामाश्रमाणां च गङ्गादर्शनजं फलम् ५
सर्वेन्द्रियाणां चाञ्चल्यं व्यसनानि च
पातकम्
निर्घृणत्वं च नश्यन्ति
गङ्गादर्शनमात्रतः ६
परहिंसा च कौटिल्यं परदोषाद्यवेक्षणम् दाम्भिकत्वं नृणां गङ्गादर्शनादेव नश्यति ७
मुहुर्मुहुस्तथा पश्येत्स्पृशेद्वापि मुहुर्मुहुः
भक्त्या यदीच्छति नरः शाश्वतं पदमव्यम् ८ वापीकूपतडागादिप्रपासत्रादिभिस्तथा अन्यत्र यद्भवेत्पुण्यं

तद्गंगादर्शनाद्भवेत् ९
यत्फलं जायते पुंसां दर्शने परमात्मनः
तद्भवेदेव गङ्गाया दर्शनाद्भक्तिभावतः १०
नैमिषे च कुरुक्षेत्रे नर्मदायां च
पुष्करे
स्नानात्संस्पर्शनात् सेव्य यत्फलं लभते
नरः ११
तद्गङ्गादर्शनादेव कलौ प्राहुर्महर्षयः
अथ ते स्मरणस्यापि गङ्गाया भूपभामिनि १२
प्रवक्ष्यामि फलं यत्तु पुराणेषु
प्रकीर्तितम्
अशुभैः
कर्मभिर्युक्तान्मज्जमानान्भवार्णवे १३
पततो नरके गङ्गा स्मृता दूरात्समुद्धरेत् योजनानां सहस्रेषु गङ्गां स्मरति यो नरः
१४
अपि दुष्कृतकर्मा हि लभते परमां गतिम्
स्मरणादेव गङ्गायाः पापसङ्घातपञ्जरम् १५
भेदं सहस्रधा याति गिरिर्वज्रहतो यथा
गच्छंस्तिष्ठन्स्वपन्ध्यायञ्जाग्रद्भुञ्जन् हसन् रुदन् १६
यः स्मरेत्सततं गङ्गां स च मुच्येत
बन्धनात्
सहस्रयोजनस्थाश्च गङ्गां भक्त्या
स्मरन्ति ये १७
गङ्गागंगेति चाक्रुश्य मुच्यन्ते तेऽपि

पातकात्
ये च स्मरन्ति वै गङ्गां गङ्गाभक्तिपराश्च ये १८
तेऽप्यशेषैर्महापापैर्मुच्यन्ते नात्र
संशयः
भवनानि विचित्राणि विचित्राभरणाः
स्त्रियः १९
आरोग्यं वित्तसम्पत्तिर्गङ्गास्मरणजं
फलम्
मनसा संस्मरेद्यस्तु गङ्गां दूरस्थितो
नरः २०
चान्द्रायणसहस्रस्य स फलं लभते ध्रुवम् गङ्गा गङ्गा जपन्नाम योजनानां शते स्थितः २१
मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं च गच्छति
कीर्तनान्मुच्यते पापाद्दर्शनान्मङ्गलं लभेत् २२
अवगाह्य तथा पीत्वा पुनात्यासप्तमं कुलम् सप्तावरान्परान्सप्त सप्ताथ परतः परान् २३
गङ्गा तारयते पुंसां प्रसङ्गेनापि कीर्तिता
अश्रद्धयापि गङ्गाया यत्तु नामानुकीर्तनम् २४
करोति पुण्यवाहिन्याः सोऽपि स्वर्गस्य

भाजनम्
सर्वावस्थां गतो वापि सर्वधर्मविवर्जितः २५
गङ्गायाः कीर्तनेनैव शुभां गतिमवाप्नुयात्
ब्रह्महा गुरुहा गोघ्नः स्पृष्टो वा सर्वपातकैः २६
गङ्गातोयं नरः स्पृष्ट्वा मुच्यते
सर्वपातकैः
कदा द्रक्ष्यामि तां गङ्गां कदा स्नानं
लभे ह्यहम् २७
इति पुंसाभिलषिता कुलानां तारयेच्छतम्
अथ स्नानफलं देवि गङ्गायाः प्रवदामि ते २८
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र
संशयः
स्नातस्य गङ्गासलिले सद्यः पापं
प्रणश्यति २९
अपूर्वपुण्यप्राप्तिश्च सद्यो मोहिनि
जायते
स्नातानां शुचिभिस्तोयैर्गांगेयैः
प्रयतात्मनाम् ३०
व्युष्टिर्भवति या पुंसां न सा
क्रतुशतैरपि
अपहत्य तमस्तीव्रं यथा भात्युदये रविः ३१
तथापहत्य पाप्मानं भाति गङ्गाजलोक्षितः
एकेनैवापि विधिना स्नानेन नृपसुन्दरि ३२

अश्वमेधफलं मर्त्यो गङ्गायां लभते ध्रुवम्
अनेकजन्मसम्भूतं पुंसः पापं प्रणश्यति ३३ स्नानमात्रेण गङ्गायाः सद्यः स्यात्पुण्यभाजनम्
अन्यस्थानकृतं पापं गङ्गातीरे विनश्यति ३४
गङ्गातीरे कृतं पापं गङ्गास्नानेन नश्यति रात्रौ दिवा च सन्ध्यायां गङ्गायां तु प्रयत्नतः ३५
स्नात्वाश्वमेधजं पुण्यं
गृहेऽप्युद्धृततज्जलैः
सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वेष्टायतनेषु
च ३६
तत्फलं लभते मर्त्यो गङ्गास्नानान्न
संशयः
महापातकसंयुक्तो युक्तो वा सर्वपातकैः ३७
गङ्गास्नानेन विधिवन्मुच्यते सर्वपातकैः
गङ्गास्नानात्परं स्नानं न भूतं न
भविष्यति ३८
विशेषतः कलियुगे पापं हरति जाह्नवी
निहत्य
कामजान्दोषान्कायवाक्चित्तसम्भवान् ३९
गङ्गास्नानेन भक्त्या तु मोदते दिवि देववत्
वर्षं स्नाति च गङ्गायां यो नरो

भक्तिसंयुतः ४०
तस्य स्याद्वैष्णवे लोके स्थितिः कल्पं न
संशयः
आमृत्युं स्नाति गङ्गायां यो नरो
नित्यमेव च ४१
समस्तपापनिर्मुक्तः समस्तकुलसंयुतः
समस्तभोगसंयुक्तो विष्णुलोके महीयते ४२
परार्द्धद्वितयं यावन्नात्र कार्या
विचारणा
गङ्गायां स्नाति यो मर्त्यो नैरन्तर्येण
नित्यदा ४३
जीवन्मुक्तः स चात्रैव मृतो विष्णुपदं
व्रजेत्
प्रातः स्नानाद्दशगुणं पुण्यं मध्यन्दिने
स्मृतम् ४४
सायङ्काले शतगुणमनन्तं शिवसन्निधौ
कपिलाकोटिदानाद्धि गङ्गास्नानं
विशिष्यते ४५
कुरुक्षेत्रसमा गङ्गा यत्र तत्रावगाहिता हरिद्वारे प्रयागे च सिन्धुसङ्गे फलाधिका ४६
ये मदीयांशुसन्तप्ते जले ते स्नान्ति जाह्नवि
ते भित्वा मण्डलं यान्ति मोक्षं चेति रवेर्वचः ४७
यो गृहे स्वे स्थितोऽपि त्वां स्नाने

सङ्कीर्तयिष्यति
सोऽपि यास्यति नाकं वै इत्याह वरुणश्च ताम् ४८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते
गङ्गास्नानमाहात्म्यं नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९

अथचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
अथ कालविशेषे तु गङ्गास्नानस्य ते फलम् कीर्तयिष्यामि वामोरु सावधाना निशामय १ नैरन्तर्येण गङ्गायां माघे स्नाति च यो नरः
स शक्रलोके सुचिरं कालं तिष्ठेत्सगोत्रजः २
ततो ब्रह्मपुरं याति कल्पकोटिशतायुतैः नैरन्तर्येण विधिवद्गङ्गायां स्नाति यो नरः ३
षण्मासमेककालाशी सकृदेवोत्तरायणे सोऽपि विष्णुपदं याति कुलानां शतमुद्धरन् ४
सङ्क्रान्तिषु तु सर्वासु स्नात्वा गङ्गाजले नरः
विमानेनार्कवर्णेन स व्रजेद्विष्णुमन्दिरम् ५

विषुवेऽयनसङ्क्रान्तौ विशेषात्फलमीरितम् तपः समं कार्तिकेऽपि गङ्गास्नाने फलं
विदुः ६
मेषप्रवेशार्ककाले कार्तिक्यां वापि
मोहिनि
माघस्नानाधिकं प्राहुः कमलासनपूर्वकाः ७
संवत्सरस्नानजन्यं फलमक्षयके तिथौ
कार्तिके वापि वैशाखे इति प्राह पिता तव ८
मन्वादौ च युगादौ यत्प्रोक्तं गङ्गाजले
फलम्
स्नानेन याज्यवनिते त्रिमास्यापि च
तत्फलम् ९
द्वादश्यां श्रवणर्क्षे च अष्टम्यां
पुष्ययोगतः
आद्रार्यां! च चतुर्दश्यां गङ्गास्नानं
सुदुर्लभम् १०
पूर्णिमा माधवे पुण्या तथा कार्तिकमाघयोः
अमावस्यास्तथैतेषां गङ्गास्नाने
सुदुर्लभाः ११
कृष्णाष्टम्यां सहस्रं तु शतं
स्यात्सर्वपर्वसु
अमायां च तथाष्टम्यां माघासितदले सति १२
अर्धोदयं तदापर्व किञ्चिन्न्यूनं महोदयः
महोदये शतगुणं लक्षमर्द्धोदये स्मृतम् १३
स्नानं गङ्गाजले देवि ग्रहणाच्चन्द्रसूर्ययोः

मासत्रयस्नानफलं फाल्गुनाषाढमासयोः १४ जन्मर्क्षे तु कृते स्नाने गङ्गायां भक्तिभावतः
जन्मप्रभृति पापं वै सञ्चितं हि विनश्यति १५
चतुर्दश्यां माघकृष्णे व्यतीपातश्च दुर्लभः
कृष्णाष्टम्यां विशेषेण
वैधृतिर्जाह्नवीजले १६
माघं सकलमेवापि नरो यो विधिपूर्वकम्
अरुणोदयके स्नायी स तु जातिस्मरो भवेत् १७
सर्वशास्त्रार्थविज्ज्ञानी नीरोगश्च
भवेद्ध्रुवम्
सङ्क्रान्त्यां पक्षयोरन्ते ग्रहणे
चन्द्रसूर्ययोः १८
गङ्गास्नातो नरः कामाद्ब्रह्मणः सदनं
लभेत्
इन्दोर्लक्षगुणं प्रोक्तं रवेर्दशगुणं
ततः १९
गङ्गातीरे तु सम्प्राप्ता इन्दोः कोटी रवेर्दश
वारुणेन समायुक्ता मधौ कृष्णा त्रयोदशी गङ्गायां यदि लभ्येत सूर्यग्रहशतैः समा २०
ज्येष्ठे मासि क्षितिसुतदिने शुक्लपक्षे दशम्यां

हस्ते शैलादवतरदसौ जाह्नवी मर्त्यलोकम् पापान्यस्यां हरति हि तिथौ सा दशैषाद्यगङ्गा
पुण्यं दद्यादपि शतगुणं वाजिमेधक्रतोश्च २१
महापातकसंङ्घानि यानि पापानि सन्ति मे गोविन्दद्वादशीं प्राप्य तानि मे हन
जाह्नवि २२
ऋक्षेण चन्द्रः सम्पूर्णमण्डलः
गुरुणा याति संयोगं तन्महत्त्वं तिथेः
स्मृतम् २३
गङ्गायां यदि लभ्येत सूर्यग्रहशतैः समा
अथ देशविशेषेण स्नानस्य फलमुच्यते २४
कुरुक्षेत्राद्दशगुणा यत्र तत्रावगाहिता
कुरुक्षेत्राच्छतगुणा यत्र विन्ध्येन
संयुता २५
विन्ध्याच्छतगुणा प्रोक्ता काशीपुर्यां
तु जाह्नवी
सर्वत्र दुर्लभा गङ्गा त्रिषु स्थानेषु
चाधिका २६
गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे
एषु स्नाता दिवं यान्ति ये
मृतास्तेऽपुनर्भवाः २७
गङ्गाद्वारे कुशावर्ते स्नाने पुण्यफलं शृणु
सप्तानां राजसूयानां फलं स्यादश्वमेधयोः

२८
उषित्वा तत्र मासार्द्धं षण्णां विश्वजितां फलम्
दशायुतानां तु गवां दानपुण्यं विदुर्बुधाः २९
सरोत्तमेऽथ गोविन्दं रुद्रं कनखले
स्थितम्
स्नात्वा वाप्येषु गङ्गायां
पुण्यमक्षयमाप्नुयात् ३०
तीर्थं च सौकरं नाम महापुण्यं शुभे शृणु
यस्मिन्नाविरभूत्पूर्वं
वाराहाकृतिरच्युतः ३१
शतस्याग्निचितां पुण्यं
ज्योतिष्टोमद्वयस्य च
अग्निष्टोमसहस्रस्य फलमाप्नोति मानवः ३२
तत्रैव ब्रह्मणस्तीर्थे
ज्योतिष्टोमायुतस्य च
अश्वमेधत्रयस्यापि स्नातः पुण्यं
लभेन्नरः ३३
कुब्जाख्यं तीर्थमनघं यत्र च व्याधयोऽखिलाः
नश्यंति सर्वजन्मोत्थं पातकं चापि मोहिनि ३४
अत्रान्यत्कापिलं तीर्थं यत्र स्नातो नरः शुभे
कपिलाष्टायुतस्यापि दानतुल्यफलं लभेत् ३५

गङ्गाद्वारे कुशावर्तें बिल्वके नीलपर्वते
तीर्थे कनखले स्नात्वा धूतपापो व्रजेद्दिवम् ३६
पवित्रार्थं ततस्तीर्थं
सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्
द्वयोर्विश्वजितोस्तत्र स्नानात्पुण्यं
लभेन्नरः ३७
वेणीराज्यं ततस्तीर्थं सरयूर्यत्र गंगया
सुपुण्यया महापुण्या स्वसा स्वस्रेव
सङ्गता ३८
हरेर्दक्षिणपादाब्जक्षालनादमरापगा
वामपादोद्भवा वापि सरयूर्मानसप्रसूः ३९
तीर्थे तत्रार्चयन् रुद्रं विष्णुं
विष्णुत्वमाप्नुयात्
पञ्चाश्वमेधफलदं स्नानं तत्र
प्रकीर्तितम् ४०
ततस्तु गाण्डवं तीर्थं गण्डकी यत्र सङ्गता
गोसहस्रस्य दानं च तत्र स्नानं समं द्वयम् ४१
रामतीर्थं ततः पुण्यं वैकुण्ठं यत्र सन्निधौ
सोमतीर्थं ततः पुण्यं यत्रासौ नकुलो मुनिः ४२
समभ्यर्च्य शिवं ध्यायन्गणतां तु समाययौ

चम्पकाख्यं पुण्यतीर्थं यद्गङ्गोत्तरवाहिनी ४३
मणिकार्णिकया तुल्यं महापातकनाशनम् कलशाख्यं ततस्तीर्थं कलशादुत्थितो मुनिः ४४
अगस्त्यः पूजयन्यत्र रुद्रं मुनिवरोऽभवत्
सोमद्वीपं महापुण्यं तीर्थं वाराणसीसमम् ४५
सोमो यत्रार्चयन्नीशं रुद्रेण शिरसा धृतः
विश्वामित्रस्य भगिनी गंगया यत्र सङ्गता ४६
तत्राप्लुतो नरो भूयाद्वासवस्य प्रियोऽतिथिः
जुह्नुह्रदे महातीर्थे स्नातो मर्त्यो हि
मोहिनि ४७
एकविंशतिकुल्यानां तारको भवति ध्रुवम्
तस्माददितितीर्थं च
यत्रावापादितिर्हरिम् ४८
कश्यपात्तत्र सुभगे स्नानमाहुर्महोदयम्
शिलोच्चयं महातीर्थं यत्र तप्त्वा तपः
प्रजाः ४९
तृणादिभिः सह स्वर्गं यांति तीर्थगणाश्रयात्
इन्द्राणीनामतीर्थं स्याद्यत्रेन्द्रा

णी तु वासवम् ५०
तपस्तप्त्वा पतिं लेभे
सेव्यमेतत्प्रयागवत्
पुण्यदं स्नातकं तीर्थं
विश्वामित्रस्तपश्चरन् ५१
यत्र ब्रह्मर्षितां लेभे
क्षत्त्रियस्तीर्थसेवया
प्रद्युम्नतीर्थं तपसा ख्यातं यत्र स्मरो
हरेः ५२
प्रद्युम्ननामा पुत्रोऽभूत्परं तत्र
महोदयम्
ततो दक्षप्रयागं तु गङ्गातो यमुनागतम् ५३
स्नात्वा तत्राक्षयं पुण्यं प्रयाग इव
लभ्यते ५४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गङ्गामाहात्म्ये स्थलविशेषस्नानफलकथनं नाम
चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४०

अथैकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
अथावगाहनादीनां कर्मणां फलमुच्यते सावधाना शृणुष्व त्वं ब्रह्मपुत्रि नृपप्रिये १
यैः पुण्यवाहिनी गङ्गा

सकृद्भक्त्यावगाहिता
तेषां कुलानां लक्षं तु भवात्तारयते शिवा २
सामान्यस्थानतो देवि तत्र सन्ध्या ह्युपासिता
पुण्यं लक्षगुणं कर्तुं समर्था द्विजपावनी ३
दत्ताः पितृभ्यो यत्रापस्तनयैः
श्रद्धयान्वितैः
अक्षयां तु प्रकुर्वन्ति तृप्तिं मोहिनि
दुर्लभाम् ४
यावन्तश्च तिला मर्त्यैर्गृहीताः
पितृकर्मणि
तावद्वर्षसहस्राणि पितरः स्वर्गवासिनः ५
पितृलोकेषु ये केचित्सर्वेषां पितरः
स्थिताः
तर्प्यमाणाः परां तृप्तिं यांति
गङ्गाजलैः शुभैः ६
य इच्छेत्सफलं जन्म सन्ततिं वा शुभानने
स पितॄंस्तर्पयेद्गंगामभिगम्य
सुरांस्तथा ७
ये मता दुर्गता
मर्त्यास्तर्पितास्तत्कुलोद्भवैः
कुशैस्तिलैर्गांगजलैस्ते प्रयांति हरेः
पदम् ८
स्वर्गसंस्थाश्च ये केचित्पितरः

पुण्यशीलिनः
ते तर्पिता गांगजलैर्मोक्षं यांति
विधेर्वचः ९
मासं तर्पणमात्रेण पिण्डसम्पातनेन च
गङ्गायां पितरः सर्वे सुप्रीताः
सूर्यवर्चसः १०
अप्सरोगणसंयुक्तान्हेमरत्नविभूषितान्
मुक्ताजालपरिच्छन्नान्वेणुवीणानिनादितान् ११
भेरीशङ्खमृदङ्गादिनिर्घोषान्स्रग्विभूषितान्
गन्धर्वदेहरुचिरान्दिव्यभोगसमन्वितान् १२
आरुह्य तु विमानाग्र्यान्ब्रह्मलोकं प्रयांति हि
गङ्गायां तु नरः स्नात्वा यो नित्यं
लिङ्गमर्चयेत् १३
एकेन जन्मना मोक्षं परमाप्नोति स ध्रुवम्
अग्निहोत्राणि वेदाश्च यज्ञाश्च
बहुदक्षिणाः १४
गङ्गायां लिङ्गपूजायाः कोट्यंशेनापि नो
समाः
पितॄनुद्दिश्य वा देवान्गङ्गाम्भोभिः
प्रसिञ्चयेत् १५
तृप्ताः स्युस्तस्य पितरो नरकस्थाश्च तत्क्षणात्

मृत्कुम्भात्ताम्रकुम्भैस्तु स्नानं दशगुणं स्मृतम् १६
रौप्यैः शतगुणं पुण्यं हेमैः कोटिगुणं स्मृतम्
एवमर्घे च नैवेद्ये बलिपूजादिषु क्रमात् १७
पात्रान्तरविशेषेण फलं चैवोत्तरोत्तरम् विभवे सति यो मोहान्न कुर्याद्विधिविस्तरम् १८
न स तत्कर्मफलभाग्देवद्रोही
प्रकीर्त्यते
देवानां दर्शनं पुण्यं दर्शनात्स्पर्शनं
वरम् १९
स्पर्शनादर्चनं श्रेष्ठं घृतस्नानमतः
परम्
प्राहुर्गंगाजलैः स्नानं घृतस्नानसमं
बुधाः २०
अर्घ्यं द्रव्यविशेषेण गङ्गातोयेन यः सकृत्
मागधप्रस्थमात्रेण ताम्रपात्रस्थितेन च २१
देवताभ्यः प्रदद्यात्तु स्वकीयपितृभिः सह पुत्रपौत्रैश्च संयुक्तः स च वै स्वर्गमाप्नुयात्
आपः क्षीरं कुशाग्राणि घृतं दधि तथा मधु २२

रक्तानि करवीराणि तथा वै रक्तचन्दनम् अष्टाङ्गैरेष युक्तोऽघो भानवे परिकीर्तितः २३
विष्णोः शिवस्य सूर्य्यस्य दुर्गाया
ब्रह्मणस्तथा
गङ्गातीरे प्रतिष्ठां तु यः करोति
नरोत्तमः २४
तथैवायतनान्येषां कारयत्यपि शक्तितः अन्यतीर्थेषु करणात्कोटिकोटिगुणं भवेत् २५
गङ्गातीरसमुद्भूतमृदा लिङ्गादि शक्तितः
सलक्षणानि कृत्वा तु प्रतिष्ठाप्य दिने दिने २६
मन्त्रैश्च पत्रपुष्पाद्यैः पूजयित्वा च
शक्तितः
गङ्गायां निक्षिपेन्नित्यं तस्य
पुण्यमनन्तकम् २७
सर्वानन्दप्रदायिन्यां गङ्गायां यो
नरोत्तमः
अष्टाक्षरं जपेद्भक्त्या मुक्तिस्तस्य
करे स्थिता २८
नमो नारायणायेति प्रणवाद्यं नियम्य च
षण्मासं जपतः सर्वा ह्युपतिष्ठंति
सिद्धयः २९
नमः शिवायेति मन्त्रं सतारं विधिना तु यः चतुर्विंशतिलक्षं वै जपेत्साक्षात्स

शङ्करः ३०
पञ्चाक्षरी सिद्धविद्या शिव एव न संशयः अपवित्रः पवित्रो वा जपन्निष्पातको भवेत् ३१
पूजितायां तु गङ्गायां पूजिताः सर्वदेवताः
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजयेदमरापगाम् ३२
चतुर्भुजां त्रिनेत्रां च
सर्वावयवशोभिताम्
रत्नकुम्भसिताम्भोजवराभयकरां शुभाम् ३३
श्वेतवस्त्रपरीधानां
मुक्तामणिविभूषिताम्
सुप्रसन्नां सुवदनां करुणार्द्र
हृदम्बुजाम् ३४
सुधाप्लावितभूपृष्ठां त्रैलोक्यनमितां
सदा
ध्यात्वा जलमयीं गङ्गां
पूजयन्पुण्यभाग्भवेत् ३५
मासार्द्धमपि यस्त्वेवं नैरन्तर्येण
पूजयेत्
स एव देवसदृशो बहुकाले फलाधिकः ३६
वैशाखशुक्लसप्तम्यां जह्नुना जाह्नवी
पुरा
क्रोधात्पीता पुनस्त्यक्ता
कर्णरन्ध्रात्तु दक्षिणात् ३७
तां तत्र पूजयेद्देवीं गङ्गां गगनमेखलाम्

अक्षयायां तु वैशाखे कार्तिकेऽपि शुभानने ३८
रात्रौ जागरणं कृत्वा यवान्नैश्च तिलैस्तथा
विष्णुं गङ्गां च शम्भुं च
पूजयेद्भक्तिभावतः ३९
तथा सुगन्धैः कुसुमैः कुङ्कुमागरुचन्दनैः
तुलसीबिल्वपत्राद्यैर्मातुलुङ्गफलादिभिः ४०
धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैर्यथा
विभवविस्तरैः
कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ४१
दिव्यं विमानमास्थाय विष्णुलोके महीयते
ततो महीतलं प्राप्य राजा भवति धार्मिकः ४२
भुक्त्वा विविधसौख्यानि
रूपशीलगुणान्वितः
देहांते ज्ञानवान्भूत्वा
शिवसायुज्यमाप्नुयात् ४३
यज्ञो दानं तपो जप्यं श्राद्धं च
सुरपूजनम्
गङ्गायां तु कृतं सर्वं कोटिकोटिगुणं
भवेत् ४४
यस्त्वक्षयतृतीयायां गङ्गातीरे ददाति वै
घृतधेनुं विधानेन तस्य पुण्यफलं शृणु ४५
कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च
सहस्रादित्यसङ्काशः सर्वकामसमन्वितः ४६

हेमरत्नमये चित्रे विमाने हंसभूषिते स्वकीयपितृभिः सार्द्धं ब्रह्मलोके
महीयते ४७
ततस्तु जायते विप्रो गङ्गातीरे धनान्वितः
अन्ते तु ब्रह्मविद्भूत्वा
मोक्षमाप्नोत्यसंशयः ४८
तथैव गोप्रदानं च विधिना कुरुते तु यः
गोलोमसङ्ख्यवर्षाणि स्वर्गलोके महीयते ४९
जायते च कुले पश्चाद्धनधान्यसमाकुले रत्नकाञ्चनभूपूर्णे शीलविद्यायशोन्विते ५०
स भुक्त्वा
विपुलान्भोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः मोक्षभागी भवेन्नूनं नात्र कार्या
विचारणा ५१
कपिला यदि दत्ता स्याद्विधिना वेदपारगे
नरकस्थान्पितॄन्सर्वान्स्वर्गं नयति वै
तदा ५२
भूमिं निवर्तनमितां गङ्गातीरे ददाति यः
भूमिरेणुप्रमाणाब्दं
ब्रह्मविष्णुशिवातिगः ५३
जायते च पुनर्भूमौ सप्तद्वीपपतिर्भवेत्
भेरीशङ्खादिनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ५४
स्तुतिभिर्मागधानां च सुप्तोऽसौ प्रतिबुध्यते

सर्वसौख्यान्यवाप्येह सर्वधर्मपरायणः ५५
नरकस्थान्पितॄन्सर्वान्प्रापयित्वा दिवं
तथा
स्वर्गस्थितान्मोक्षयित्वा स्वयं ज्ञानी च मोहिनि ५६
अन्ते ज्ञानासिना छित्वा अविद्यां पञ्चपर्विकाम्
परं वैराग्यमापन्नः परं ब्रह्मादि गच्छति ५७
सप्तहस्तेन दण्डेन त्रिंशद्दण्डा निवर्तनम्
त्रिभागहीनं गोचर्म मानमाह विधिः स्वयम् ५८
ग्रामं गङ्गातटे यो वै ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति
ब्रह्मविष्णुशिवप्रीत्यै दुर्गाया भास्करस्य च ५९
सर्वदानेषु यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फलम्
तपोव्रतेषु पुण्येषु यत्फलं परिकीर्तितम् ६०
सहस्रगुणितं तत्तु विज्ञेयं ग्रामदायिनः सूर्यकोटिप्रतीकाशे विमाने वैष्णवे पुरे ६१
क्रीडते शाङ्करे वापि स्तुतो देवादिभिर्मुदा

भूमिरेण्वब्दसङ्ख्याकं कालं स्थित्वा च
तत्र सः ६२
अणिमादिगुणैर्युक्ते योगिनां जायते कुले
अक्षयायां तु यो देवि स्वर्णं
षोडशमासिकम् ६३
ददाति द्विजमुख्याय सोऽपि लोकेषु पूज्यते अन्नदानाद्विष्णुलोकं शैवं वै तिलदानतः ६४
ब्राह्मं रत्नप्रदानेन गोहिरण्येन वासवम्
गान्धर्वं स्वर्णवासोभिः कीर्तिं कन्याप्रदानतः ६५
विद्यया मुक्तिदं ज्ञानं प्राप्य
यायान्निरञ्जनम्
गङ्गातीरे नरो यस्तु नानावृक्षैः
समन्वितम् ६६
आरामं कारयेद्भक्त्या गृहं चोपवनान्वितम्
कदलीनारिकेरैश्च कपित्थाशोकचम्पकैः ६७
पनसैर्बिल्ववृक्षैश्च
कदम्बाश्वत्थपाटलैः
आम्रैस्तालैर्नागरङ्गैर्वृक्षैरन्यैश्चसंयुतम् ६८
जातीविजयसंयुक्तं तथा पाटलराजितम्
निचितं कारयित्वैवमावासं पुष्पशोभितम् ६९
शिवाय विष्णवे वापि दुर्गायै भास्कराय च
प्रयच्छति तथा भक्त्या सेवार्थं
परिकल्प्य च ७०

तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये संक्षेपान्न तु विस्तरात्
यावंति तेषां वृक्षाणां पुष्पमूलफलानि च ७१
बीजानि च विचित्राणि तेषां मूलानि वै तथा तावत्कल्पसहस्राणि तेषां लोकेषु संस्थितिः ७२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे
गङ्गामाहात्म्ये दानादिविधिवर्णनं नामैकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४१

अथद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
धन्याहं कृतकृत्याहं सफलं जीवितं मम यच्छ्रुतं
त्वन्मुखाम्भोजाद्गंगामाहात्म्यमुत्तमम् १
अहो गङ्गासमं तीर्थं नास्ति
किंञ्चिद्धरातले
यस्याः सन्दर्शनादीनामीदृशं
पुण्यमीरितम् २
गुडधेन्वादिधेनूनां विधानं च यथाक्रमम्
तथा कथय विप्रेन्द्र भक्ताहं तव सर्वदा ३
वसिष्ठ उवाच -
तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं वसुस्तस्याः

पुरोहितः
वेदागमानां तत्त्वज्ञः स्मयमान उवाच ह ४
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि यत्पृष्टं हि
त्वया मम
गुडधेनुविधानं च यथा शास्त्रे
प्रकीर्तितम् ५
कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भुवि
गोमये नोपलिप्तायां कुशानास्तीर्य यत्नतः ६
प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनुमुदक्पादां सवत्सकाम्
उत्तमा गुडधेनुस्तु चतुर्भारैः प्रकीर्तिता ७
वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां मध्यमा
स्मृता
अर्द्धभारेण वत्सः स्यात्कनिष्ठा भारकेण
तु ८
चतुर्थांशेन वत्सः स्याद्
गृहवित्तानुसारतः
प्रभुः प्रथमकल्पस्य योऽनुकल्पेन
वर्तयेत् ९
न साम्परायिकं तस्य दुर्मतेर्जायते फलम्
धेनुवत्सौ घृतस्यैतौ
सितश्लक्ष्णांबरावृतौ १०

शुक्तिकर्णाविक्षुपादौ
शुद्धमुक्ताफलेक्षणौ
सितसूत्रशिरालौ च सितकम्बलकम्बलौ ११
ताम्रगण्डूकपृष्ठौ तौ सितचामरलोमकौ
विद्रुमक्रमगोपेतौ नवनीतस्तनान्वितौ १२
कांस्यदोहाविन्द्रनीलमणिकल्पिततारकौ
सुवर्णशृङ्गाभरणौ शुद्धरौप्यखुरावुभौ १३
नानाफलसमायुक्तौ घ्राणगन्धकरण्डकौ इत्येवं रचयित्वा तु धूपदीपैरथार्चयेत् १४
या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवेष्ववस्थिता
धेनुरूपेण सा देवी मम शान्तिं प्रयच्छतु १५
देहस्था या च रुद्राणां शङ्करस्य सदा प्रिया
धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु १६
विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहारूपा
विभावसोः
चन्द्रार्कशक्रशक्तिर्या धेनुरूपास्तु
सा श्रिये १७
चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्लक्ष्मीर्या
धनदस्य च
लक्ष्मीर्या लोकपालानां सा
धेनुर्वरदास्तु मे १८
स्वधा या पितृमुख्यानां स्वाहा यज्ञभुजां

च या
सर्वपापहरा धेनुः सा मे शांतिं प्रयच्छतु १९
एवमामन्त्र्य तां धेनुं ब्राह्मणाय निवेदयेत्
विधानमेतद्धेनूनां सर्वासामिह पठ्यते २०
यास्तु पापविनाशिन्यः कीर्तिता दश धेनवः
तासां स्वरूपं वक्ष्यामि शास्त्रोक्तं
शृणु मोहिनि २१
प्रथमा गुडधेनुः स्याद् घृतधेनुरथापरा
तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जलसंज्ञिता २२
पञ्चमी क्षीरधेनुश्च षष्ठी मधुमयी स्मृता सप्तमी शर्कराधेनुर्दधिधेनुस्तथाष्टमी २३
रत्नधेनुश्च नवमी दशमी तु स्वरूपतः
कुम्भाः स्युर्द्रवधेनूनां चेतरासां तु
राशयः २४
सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छंति सूरयः
नवनीतेन तैलेन तथा केऽपि महर्षयः २५
एतदेव विधानं स्यादेत एव ह्युपस्कराः मन्त्रावाहनसंयुक्ताः सदा पर्वणि पर्वणि २६
यथाश्रद्धं प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदाः
अनेकयज्ञफलदाः सर्वपापहराः शुभाः २७ अयने विषुवे पुण्ये व्यतीपातेऽथवा पुनः

युगादौ चैव मन्वादौ चोपरागादिपर्वसु २८ गुडधेन्वादयो देया भक्तिश्रद्धासमन्वितैः
तीर्थेषु स्वगृहे वापि गङ्गातीरे विशेषतः २९
एवं दत्वा विधानेन धेनुं द्विजवराय च प्रदक्षिणीकृत्य विप्रं दक्षिणाभिः प्रतोष्य च ३०
ऋत्विजः प्रीतिसंयुक्तो नमस्कृत्य विसर्जयेत्
ततः सम्पूजयेद्गङ्गां विधिना सुसमाहितः ३१
अष्टमूर्तिधरां देवीं दिव्यरूपां निरीक्ष्य च
शालितन्दुलप्रस्थेन द्विप्रस्थपयसा तथा ३२
पायसं कारयित्वा च दत्वा मधु घृतं तथा प्रत्येकं पलमात्रं च भक्तिभावेन संयुतः ३३
तत्पायसमपूपांश्च मोदका मण्डलानि च
तथा गुञ्जार्द्धमात्रं च सुवर्णं रूप्यमेव च ३४
चन्दनागरुकर्पूरकुङ्कुमानि च गुग्गुलुम् बिल्वपत्राणि दूर्वाश्च रोचना सितचन्दनम् ३५
नीलोत्पलानि चान्यानि पुष्पाणि सुरभीणि च

यथाशक्ति महाभक्त्या गङ्गायां चैव
निक्षिपेत् ३६
मन्त्रेणानेन सुभगे पुराणोक्तेन चापि हि
ॐगङ्गायै नारायण्यै शिवायै च नमो नमः ३७
एतदेव विधानं तु मासि मासि च मोहिनि
पौर्णमास्याममायां वा कार्यं प्रातः
समाहितैः ३८
वर्षं यस्तु नरो भक्त्या यथा शक्त्यर्चयन्मुदा
हविष्याशीं मिताहारो ब्रह्मचर्यसमन्वितः ३९
दिने वापि तथा रात्रौ नियमेन च मोहिनि संवत्सरान्ते तस्यैषा गङ्गा दिव्यवपुर्द्धरा ४०
दिव्यमाल्याम्बरा चैव दिव्यरत्नविभूषिता प्रत्यक्षरूपा पुरतस्तिष्ठत्येव वरप्रदा ४१
एवं प्रत्यक्षरूपां तां गङ्गां दिव्यवपुर्द्धराम्
दृष्ट्वा स्वचक्षुषा मर्त्यः कृतकृत्यो भवेच्छुभे ४२
यान्यान्कामयते मर्त्यः
कामांस्तांस्तानवाप्नुयात्
निष्कामस्तु लभेन्मोक्षं विप्रस्तेनैव
जन्मना ४३
एतद्विधानं च मयोदितं ते पृष्टं हि सर्वं

गुडधेनुपूर्वम्
गङ्गार्चनं मुक्तिकरं व्रतं च सांवत्सरं श्रीपतितुष्टिदं हि ४४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गङ्गामाहात्म्ये गुडधेनुविधिकथनं नाम द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४२

अथत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-
वसोर्वचनमाकर्ण्य गङ्गामाहात्म्यसूचकम् पुनः पप्रच्छ राजेन्द्र तं विप्रं स्वपुरोहितम् १
मोहिन्युवाच-
श्रुतं विप्र मया सर्वं गोदानादि
शुभावहम्
अधुना श्रोतुमिच्छामि
गङ्गाव्रतमनुत्तमम् २
गङ्गादीनां पूजनं च स्थापनं तत्र वा द्विज
किं फलं वद सर्वज्ञ त्वामहं शरणं गता ३
अधुना गतिदाता त्वं वर्जितायाश्च
बन्धुभिः
पत्या विरहिता चाहं पुत्रहीना विदांवर ४
त्वामेव शरणं प्राप्ता पितुर्वचनगौरवात् तद्भवान्प्रणताया मे गङ्गामाहात्म्यसंयुतम्

देवताराधनं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा मुच्यते ह्यघात् ५
वसिष्ठ उवाच-
तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं वसुर्विप्रः
प्रतापवान्
सभाज्य मोहिनीं भूप प्राह वेदविदां वरः ६
वसुरुवाच-
साधु पृष्टं त्वया देवि लोकानां
हितकाम्यया ७
गङ्गामाहात्म्यमखिलं महापापप्रणाशनम्
वृषध्वजेन कथितं शिवेन दयया पुरा ८
प्रीत्या देव्याभिपृष्टेन
गङ्गातीरनिवासिना
देवैस्तु भुक्तं पूर्वाह्णे मध्याह्न
ऋषिभिस्तथा ९
अपराह्णे च पितृभिः शर्वर्यां गुह्यकादिभिः
सर्वा वेला अतिक्रम्य नक्तभोजनमुत्तमम् १०
उपवासाद्वरं भैक्ष्यं भैक्ष्याद्वरमयाचितम्
अयाचिताद्वरं नक्तं तस्मान्नक्तं
समाचरेत् ११
हविष्यभोजनं स्नानं सत्यमाहारलाघवम्
अग्निकार्य्यमधः शय्यां नक्ताशी षट्
समाचरेत् १२

गङ्गातीरे माघमासे यः कुर्यान्नक्तभोजनम् शिवायतनपार्श्वे तु कृशरं घृतसंयुतम् १३
नैवेद्यं च निवेद्यैव कृशरान्नं शिवस्य
तु
काष्ठमौनेन भुञ्जानो जिह्वालौल्यं
विवर्जयेत् १४
पलाशपत्रे भुज्जानः शिवं स्मृत्वा
जितेन्द्रियः
धर्मराजस्य देव्याश्च पृथक् पिण्डं
प्रकल्पयेत् १५
सोपवासश्चतुर्द्दश्यां भवेदुभयपक्षयोः
पौर्णमास्यां तु गन्धैश्च
गङ्गायासलिलैस्तथा १६
शिवं संस्नाप्य पयसा मध्वाज्यदधिभिः
पृथक्
तथैव हेमपुष्पं च लिङ्गमूर्ध्नि
विनिक्षिपेत् १७
ततो दद्यात्तु शक्त्यैवापूपञ्च
घृतपाचितम्
तिलाढकं प्रगृह्याथ शिवलिङ्गोपरि
क्षिपेत् १८
नीलोत्पलैश्च सर्वेशं पूजयेत्पङ्कजैरपि तदलाभे तु सौवर्णैः पङ्कजैः पूजयेद्धरम् १९
पायसं चात्र मध्वक्तं घृतयुक्तं च गुग्गुलुम्

घृतदीपं तथा चैव चन्दनाद्यैर्विलेपनम् २०
दद्याद्भक्त्या महेशाय तथा पत्रफलानि च
कृष्णगोमिथुनं चैव सरूपं च निवेदयेत् २१
भोजयेद्ब्राह्मणानष्टौ मासान्ते तु
सदक्षिणान्
वर्जयेन्मधु मांसं च तं मासं
ब्रह्मचर्यवान् २२
एवं कृत्वा यथोद्दिष्टमेकवारमिदं व्रतम्
यमैश्च नियमैर्युक्तः
श्रद्धाभक्तिपरायणः २३
इह भोगानवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमां
गतिम्
इन्द्रनीलप्रतीकाशैर्विमानैः
शिखिसंयुतैः २४
दिव्यरत्नमयैश्चैव दिव्यभोगसमन्वितैः
गत्वा शिवपुरं रम्यं सर्वस्वकुलसंयुतः २५
सुहृद्भिर्विविधैश्चैव
विविधानप्यभीप्सितान्
भुक्त्वा भोगानशेषांश्च
यावदाभूतसम्प्लवम् २६
ततो भवति धर्मात्मा जम्बूद्वीपपतिस्तथा
तत्र भुङ्क्ते समस्ताँ श्च
भोगान्विगतकल्मषः २७
सुरूपःसुभगश्चैव तथा विहितशासनः
सर्वरोगविनिर्मुक्तः
सोऽप्येतत्फलभाग्भवेत् २८

वैशाखे शुक्लपक्षे वा चतुर्दश्यां समाहितः
शाल्यन्नं क्षीरसंयुक्तं यः
कुर्यान्नक्तभोजनम् २९
शिवं सम्पूज्य पुष्पाद्यैर्भोज्यं तु
सन्निवेद्य च
काष्ठमौनेन भुंजानो वटकाष्ठेन वै तथा ३०
मौनेन प्रयतो भूत्वा कुर्याद्वै दन्तधावनम्
शिवलिङ्गसमीपे तु गङ्गातीरे निशि स्वपेत् ३१
पौर्णमास्यां प्रभाते तु गङ्गायां विधिना तथा
स्नात्वोपवासं सङ्कल्प्य कुर्य्याज्जागरणं निशि ३२
लिङ्गं घृतेन संस्नाप्य पुष्पगन्धादिभिस्तथा नैवेद्यधूपदीपैश्च संपूज्य वृषभं शुभम् ३३
सुश्वेतपुष्पवस्त्राद्यैर्हारिद्रै श्चन्दनैस्तथा
अलङ्कृत्य विधानेन शिवाय विनिवेदयेत् ३४
ब्राह्मणांश्च यथाशक्ति पायसेन तु
भोजयेत्
एवं सकृच्च यो भक्त्या करोति
श्रद्धयान्वितः ३५

लभते दैवपादोनयुगानां द्विसहस्रकम्
तपः कृत्वा तु नियमाद्यत्पुण्यं तदसंशयम् ३६
हंसकुन्दप्रभायुक्तैर्विमानैश्चन्द्र सन्निभैः
सुश्वेतवृषयुक्तैश्च मुक्ताजालविभूषितैः ३७
स्वकीयपितृभिः सार्द्धं प्रयातीश्वरमन्दिरम् नीलोत्पलसुगन्धाभिः सुरूपाभिः समन्ततः ३८ कान्ताभिर्दिव्यरूपाभिर्भुक्त्वा भोगाननेकशः
अनन्तकालमैश्वर्ययुक्तो भूत्वा ततो भुवि ३९
जायते स महीपालः कीर्त्यैश्वर्यसमन्वितः एकच्छत्रेण स महीं पालयत्याज्ञया सह ४०
अन्ते वैराग्यसम्पन्नो गङ्गां स लभते
पुनः
स तया श्रद्धया युक्तो गङ्गायां मरणं
लभेत् ४१
तथा तत्र स्मृतिं लब्ध्वा मोक्षमाप्नोति
स ध्रुवम्
ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे दशम्यां
हस्तसंयुते ४२
गङ्गातीरे तु पुरुषो नारी वा भक्तिभावतः निशायां जागरं कृत्वा गङ्गां दशविधैस्ततः

४३
पुष्पैर्गन्धैश्च नैवैद्यै फलैश्च दशसङ्ख्यया
तथैव दीपैस्ताम्बूलैः पूजयेच्छ्रद्धयान्वितः ४४
स्नात्वा भक्त्या तु जाह्नव्यां दशकृत्वो
विधानतः
दशप्रसृति कृष्णांश्च तिलान्सर्पिश्च वै
जले ४५
सक्तुपिण्डान्गुडपिण्डान्दद्याच्च दशसङ्ख्यया
ततो गङ्गातटे रम्ये हेम्ना रूप्येण वा तथा ४६
गङ्गायाः प्रतिमां कृत्वा वक्ष्यमाणस्वरूपिणीम् पद्मस्वस्तिकचिह्नस्य संस्थितस्य तथोपरि ४७
वस्त्रस्रग्दामकण्ठस्य पूर्णकुम्भस्य चोपरि
संस्थाप्य पूजयेद्देवीं तदलाभे मृदादि वा ४८
अथ तत्राप्यशक्तश्चेल्लिखेत्पिष्टेन वै भुवि
चतुर्भुजां सुनेत्रां च चन्द्रा युतसमप्रभाम् ४९
चामरैर्वीज्यमानां च

श्वेतच्छत्रोपशोभिताम्
सुप्रसन्नां च वरदां करुणार्द्र निजान्तराम् ५०
सुधाप्लावितभूपृष्ठां देवादिभिरभिष्टुताम्
दिव्यरत्नपरीतां च दिव्यमाल्यानुलेपनाम् ५१
ध्यात्वा जले यथाप्रोक्तां तत्रार्चायां तु पूजयेत्
वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण कुर्यात्पूजां
विशेषतः ५२
पच्चामृतेन च स्नानमर्चायां तु विशिष्यते
प्रतिमाग्रे स्थण्डिले तु
गोमयेनोपलेपयेत् ५३
नारायणं महेशं च ब्रह्माणं भास्करं तथा
भगीरथं च नृपतिं हिमवन्तं नगेश्वरम् ५४
गन्धपुष्पादिभिश्चैव यथाशक्ति
प्रपूजयेत्
दशप्रस्थांस्तिलान् दद्याद्दश विप्रेभ्य
एव च ५५
दशप्रस्थान्यवान् दद्याद्दश
गव्यैर्यथाहितान्
मत्स्यकच्छपमण्डूकमकरादिजलेचरान् ५६
कारितान्वै यथाशक्ति स्वर्णेन रजतेन वा तदलाभे पिष्टमयानभ्यर्च्य कुसुमादिभिः गङ्गायां प्रक्षिपेत्पूर्व्वं

मन्त्रेणैव तु मन्त्रवित् ५७
रथयात्रादिने तस्मिन्विभवे सति कारयेत्
रथारूढप्रतिकृतिं
गङ्गायास्तूत्तरामुखाम् ५८
भ्रमन्त्या दर्शनं लोके दुर्लभं
पापकर्मणाम्
दुर्गाया रथयात्रास्ति तथैवात्रापि
कारयेत् ५९
एवं कृत्वा विधानेन वित्तशाठ्यविवर्जितः दशपापैर्वक्ष्यमाणैः सद्य एव विमुच्यते ६०
अदत्तानामुपादानं हिंसा चैवाविधानतः परदारोपसेवा च कायिकं त्रिविधं स्मृतम् ६१
पारुष्यमनृतं वापि पैशुन्यं चापि सर्वशः असम्बद्धप्रलापश्च वाचिकं स्याच्चतुर्विधम् ६२
परद्रव्येष्वभिध्यानं मनसानिष्टचिन्तनम्
वितथाभिनिवेशश्च मानसं त्रिविधं स्मृतम् ६३
एतैर्दशविधैः पापैः कोटिजन्मसमुद्भवैः मुच्यते नात्र सन्देहो ब्रह्मणो वचनं यथा ६४
दश त्रिंशच्च तान्पूर्वान्पितॄनेव तथापरान्

भुक्तिमुक्तिप्रदायिन्यै भोगवत्यै नमो नमः ७३
मन्दाकिन्यै नमस्तेऽस्तु स्वर्गदायै नमो नमः
नमस्त्रैलोक्यमूर्तायै त्रिदशायै नमो नमः ७४
नमस्ते शुक्लसंस्थायै क्षेमवत्यै नमो नमः त्रिदशासनसंस्थायै तेजोवत्यै नमोऽस्तु ते ७५
मंदायै लिङ्गधारिण्यै नारायण्यै नमो नमः नमस्ते विश्वमित्रायै रेवत्यै ते नमो नमः ७६
बृहत्यै ते नमो नित्यं लोकधात्र्यै नमो नमः
नमस्ते विश्वमुख्यायै नन्दिन्यै ते नमो
नमः ७७
पृथ्व्यै शिवामृतायै च विरजायै नमो नमः
परावरगताद्यायै तारायै ते नमो नमः ७८
नमस्ते स्वर्गसंस्थायै अभिन्नायै नमो नमः शान्तायै ते प्रतिष्ठायै वरदायै नमो नमः ७९
उग्रायै मुखजल्पायै सञ्जीविन्यै नमो नमः ब्रह्मगायै ब्रह्मदायै दुरितध्न्यै नमो नमः ८०
प्रणतार्तिप्रभञ्जिन्यै जगन्मात्रे नमो नमः

विलुषायै दुर्गहन्त्र्यै दक्षायै ते नमो नमः ८१
सर्वापत्प्रतिपक्षायै मङ्गलायै नमो नमः
परापरे परे तुभ्यं नमो मोक्षप्रदे सदा
गङ्गा ममाग्रतो भूयाद्गङ्गा मे
पार्श्वयोस्तथा ८२
गङ्गा मे सर्वतो भूयात्त्वयि गंगेऽस्तु
मे स्थितिः
आदौ त्वमन्ते मध्ये च सर्वा त्वं गाङ्गते
शिवे ८३
त्वमेव मूलप्रकृतिस्त्वं हि नारायणः प्रभुः
गंगे त्वं परमात्मा च शिवस्तुभ्यं नमो नमः ८४
इतीदं पठति स्तोत्रं नित्यं भक्तिपरस्तु यः
शृणोति श्रद्धया वापि कायवाचिकसम्भवैः ८५ दशधा संस्थितैर्दोषैः सर्वैरेव प्रमुच्यते
रोगी प्रमुच्यते रोगान्मुच्येतापन्न आपदः ८६
द्विषद्भ्यो बन्धनाच्चापि भयेभ्यश्च विमुच्यते
सर्वान्कामानवाप्नोति प्रेत्य ब्रह्मणि लीयते ८७
इदं स्तोत्रं गृहे यस्य लिखितं

परिपूज्यते
नाग्निचौरभयं तत्र पापेभ्योऽपि भयं नहि ८८
तस्यां दशम्यामेतच्च स्तोत्रं गङ्गाजले स्थितः
जपंस्तु दशकृत्वश्च दरिद्रो वापि चाक्षमः ८९
सोऽपि तत्फलमाप्नोति गङ्गां सम्पूज्य भक्तितः
पूर्वोक्तेन विधानेन फलं यत्परिकीर्तितम् ९०
यथा गौरी तथा गङ्गा तस्माद्गौर्यास्तु पूजने
विधिर्यो विहितः सम्यक्सोऽपि
गङ्गाप्रपूजने ९१
यथा शिवस्तथा विष्णुर्यथा विष्णुस्तथा
ह्युमा
उमा यथा तथा गङ्गा चात्र भेदो न विद्यते ९२
विष्णुरुद्रान्तरं यश्च गङ्गागौर्यन्तरं
तथा
लक्ष्मीगौयन्तरं यश्च प्रब्रूते
मूढधीस्तु सः ९३
शुक्लपक्षे दिवा भूमौ गङ्गायामुत्तरायणे धन्या देहं विमुञ्चति हृदयस्थे जनार्दने ९४
ये मुञ्चति नराः प्राणान् गङ्गायां

विधिनन्दिनि
ते विष्णुलोकं गच्छंति स्तूयमाना दिविस्थितैः ९५
अर्द्धोदकेन जाह्नव्यां म्रियतेऽनशनेन यः
स याति न पुनर्जन्म ब्रह्मसायुज्यमेति च ९६
या गतिर्योगयुक्तस्य सात्विकस्य मनीषिणः
सा गतिस्त्यजतः प्राणान् गङ्गायां तु
शरीरिणः ९७
अनशनं गृहीत्वा यो गङ्गातीरे मृतो नरः
सत्यमेव परं लोकमाप्नोति पितृभिः सह ९८
गङ्गायां मरणात्प्राणान्यः
प्राज्ञस्त्यक्तुमिच्छति
गतानि बहुजन्मानि यत्र यत्र मृतानि च ९९
महाँ श्चापि गतः कालो यत्र तत्रापि गच्छतः
अत्र दूरे समीपे च सदृशं योजनद्वयम् १००
गङ्गायां मरणेनेह नात्र कार्या विचारणा ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि कामतोऽकामतोऽपि वा १०१
गङ्गायां तु मृतो मर्त्यः स्वर्गं मोक्षं
च विन्दति
प्राणेषूत्सृज्य मानेषु यो गङ्गां
संस्मरेन्नरः १०२
स्पृशेद्वा पाप शीलोऽपि स वै याति परां
गतिम् १०३

गङ्गां गत्वा यैः शरीरं विसृष्टं प्राप्ता धीरास्ते तु देवैः समत्वम् तस्मात्सर्वान्प्रोह्य मुक्तिप्रदान्वै सेवेद्गङ्गामाशरीरस्य पातम् १०४
अन्तरिक्षे क्षितौ तोये पापीयानपि यो
मृतः
ब्रह्मविष्णुशिवैः पूज्यं
पदमक्षय्यमश्नुते १०५
यो धर्मिष्ठश्च सप्राणः प्रयतः शिष्टसम्मतः
चिन्तयेन्मनसा गङ्गां स गतिं परमां लभेत् १०६
यत्र तत्र मृतो वापि मरणे समुपस्थिते भक्त्या गङ्गां स्मरन्याति शैवं वा वैष्णवं पुरम् १०७
शम्भोर्जटाकलापात्तु
विनिष्क्रान्तातिकर्कशात्
प्लावयित्वा दिवं निन्ये या
पापान्सगरात्मजान् १०८
यावन्त्यस्थीनि गङ्गायां तिष्ठंति पुरुषस्य वै
तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते १०९
गङ्गातोये तु यस्यास्थि नीत्वा प्रक्षिप्यते नरैः
तत्कालमादितः कृत्वा स्वर्गलोके

भवेत्स्थितिः ११०
गङ्गातोये तु यस्यास्थि प्राप्यते शुभकर्मणः
न तस्य पुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कथञ्चन १११
दशाहाभ्यन्तरे यस्य गङ्गातोयेऽस्थि सङ्गतम्
गङ्गायां मरणे
यादृक्तादृक्फलमवाप्नुयात् ११२
स्नात्वा ततः पञ्चगव्येन सिक्त्वा
हिरण्यमध्वाज्यतिलैर्नियोज्य
तदस्थिपिण्डं पुटके निधाय पश्यन् दिशं
प्रेतगणोपगूढाम् ११३
नमोऽस्तु धर्माय वदन्प्रविश्य जलं स मे
प्रीत इति क्षिपेच्च
स्नात्वा ततस्तीर्थवटाक्षयं च दृष्ट्वा
प्रदद्यादथ दक्षिणां तु ११४
एवं कृत्वा प्रेतपुरे स्थितस्य स्वर्गे
गतिः स्यात्तु महेन्द्रतुल्या ११५
प्रवाहमवधिं कृत्वा यावद्धस्तचतुष्टयम् तत्र नारायणः स्वामी नान्यः स्वामी कदाचन ११६
न तत्र प्रतिगृह्णीयात्प्राणैः कण्ठगतैरपि
भाद्रशुक्लचतुर्दश्यां यावदाक्रमते जलम् ११७

तावद्गर्भं विजानीयात्तद्दूरं तीरमुच्यते
सार्द्धहस्तशतं यावद्गर्भस्तीरं ततः परम् ११८
इति केषां मतं देवि श्रुतिस्मृतिषु सम्मतम्
तीराद्गव्यूतिमात्रं तु परितः क्षेत्रमुच्यते ११९
तीरं त्यक्त्वा वसेत्क्षेत्रे तीरे वासो न चेष्यते
एकयोजनविस्तीर्णा क्षेत्रसीमा तटद्वयात् १२०
गङ्गासीमां न लङ्घन्ति पापान्यप्यखिलान्यपि
तां तु दृष्ट्वा पलायंते यथा सिंहं वनौकसः १२१
यत्र गङ्गा महाभागे रामशम्भुतपोवनम् सिद्धक्षेत्रं तु तज्ज्ञेयं समन्तात्तु त्रियोजनम् १२२
तीर्थे न
प्रतिगृह्णीयात्पुण्येष्वायतनेषु च
निमित्तेषु च सर्वेषु तन्निवृत्तो
भवेन्नरः १२३
तीर्थे यः प्रतिगृह्णाति पुण्येष्वायतनेषु च
निष्फलं तस्य तत्तीर्थं

यावत्तद्धनमुच्यते १२४
गङ्गाविक्रयणाद्देवि विष्णोर्विक्रयणं
भवेत्
जनार्दने तु विक्रीते विक्रीतं
भुवनत्रयम् १२५
गङ्गातीरसमुद्भूतां मृदं मूर्ध्ना बिभर्ति यः
बिभर्ति रूपं सोऽकस्य तमोनाशाय केवलम् १२६
गङ्गापुलिनजां धूलिमास्तीर्याथ निजान् पितॄन्
प्रीणयन्यो नरः पिण्डान्दद्यात्तान् स्वर्नयेदपि १२७
इदं तेऽभिहितं भद्रे
गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम्
पठन् शृण्वन्नरो ह्येति तद्विष्णोः परमं
पदम् १२८
नित्यं जप्यमिदं भक्त्या प्रयतैः
श्रद्धयान्वितैः
वैष्णवीं गतिमिच्छद्भिः शैवीं वा
विधिनन्दिनि १२९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गङ्गामाहात्म्ये पूजादिकथनं नाम त्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
४३

अथचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः वसिष्ठ उवाच-
ततस्स्तु मोहिनी भूप श्रुत्वा माहात्म्यमुत्तमम्
गङ्गायाः पापनाशिन्याः पुनः प्राह पुरोहितम् १
मोहिन्युवाच-
त्वया चानुगृहीतास्मि भगवन्ननुकम्पया
यदुक्तं पुण्यमाख्यानं गङ्गायाः
पापशोधनम् २
गयातीर्थं तु विख्यातं कथं लोके द्विजोत्तम
तदहं श्रोतुमिच्छामि कृपां कृत्वाधुना वद ३
वसुरुवाच-
पितृतीर्थं गयानाम सर्वतीर्थवरं स्मृतम्
यत्रास्ते देवदेवेशः स्वयमेव पितामहः ४
यत्रैषा पितृभिर्गीता गाथा योगमभीप्सुभिः
एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां
व्रजेत् ५
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत् सारात्सारतरं देवि गयामाहात्म्यमुत्तमम् ६
प्रवक्ष्यामि समासेन भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु

गयासुरोऽभवत्पूर्वं वीर्यवान्परमः स च ७
तपश्चक्रे महाघोरं सर्वभूतोपतापनम्
तत्तपस्तापिता देवास्तद्वधार्थं हरिं
गताः ८
शरणं हरिरूचे तान् भवितव्यं शिवात्मभिः
पातितस्य महान्देहे तथेत्यूचुः सुरा
हरिम् ९
कदाचिच्छिवपूजार्थं क्षीराब्धेः कमलानि च
आनीय निकटे देशे शयनं चाकरोद्धरेः १०
विष्णुमायाविमूढोऽसौ गदया विष्णुना हतः
ततो गदाधरो विष्णुर्गयायां मुक्तिदः
स्मृतः ११
तस्य देहे लिङ्गरूपी स्थितः शुद्धः
पितामहः
विष्णुवाहार्थमर्यादां पुण्क्षेत्रं
भविष्यति १२
यज्ञं श्राद्धं पिण्डदानं स्नानादि
कुरुते नरः
सः स्वर्गं ब्रह्मलोकं वा गच्छेन्न नरकं
नरः १३
गयातीर्थं परं ज्ञात्वा योगं चक्रे पितामहः
ब्राह्मणान्पूजयामास ऋषींश्च समुपागतान् १४
नदीं सरस्वतीं सृष्ट्वा स्थितो व्याप्तदिगन्तरः

भक्ष्यभोज्यफलादींश्च कामधेनूस्तथासृजत् १५
पञ्चक्रोशं गयातीर्थं ब्राह्मणेभ्यो धनं ददौ
धर्मयागे तु लोभाद्वै प्रतिगृह्य धनादिकम् १६
स्थिता विप्रास्तदा शप्ता गयायां
ब्रह्मणा ततः
मा भूत्त्रिपुरुषी विद्या
माभूत्त्रिपुरुषं धनम् १७
युष्माकं स्याद्धि विरसा नदी
पाषाणपर्वतः
स तैस्तु प्रार्थितो ब्रह्मा तीर्थानि
कृतवान्प्रभुः १८
लोकाः पुण्या गयायां वै श्राद्धेन ब्रह्मलोकगाः
युष्मान्ये पूजयिषन्ति तैरहं पूजितः सदा १९
ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोगृहे मरणं तथा
वासः पुंसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिरेषा चतुर्विधा २०
! सरितः सर्वे वापीकूपह्रदास्तथा स्नातुकामा गयातीर्थं देवि यांति न संशयः २१
ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं

गुर्वङ्गनागमः
पापं तत्सङ्गजं सर्वं
गयाश्राद्धाद्विनश्यति २२
अंसंस्कृता मृता ये च पशुभिः प्रहताश्च ये
सर्पदष्टा गयाश्राद्धान्मुक्ताः स्वर्गं
व्रजन्ति ते २३
गयायां पिण्डदानेन यत्फलं लभते नरः
न तच्छक्यं मया वक्तुं कल्पकोटिशतैरपि २४
अत्रैव श्रूयते देवि इतिहासः पुरातनः
तं प्रवक्ष्यामि सुभगे
शृणुष्वैकाग्रमानसा २५
त्रैतायुगे वै नृपतिर्बभूव विशालनामा स
पुरीं विशालाम्
उवास धन्यो धृतिमानपुत्रः स्वयं
विशालाधिपतिर्द्विजाग्र्यान् २६
पप्रच्छ पुत्रार्थममित्रहन्ता तं
ब्राह्मणाः प्रोचुरदीनसत्वाः
राजन् पितॄंस्तर्पय पुत्रहेतोर्गत्वा
गयायां विधिवत्तु पिण्डैः २७
ध्रुवं ततस्ते भविता तु वीर सहस्रदाता
सकलक्षितीशः
इतीरितो विप्रगणैः स थृष्टो राजा
विशालाधिपतिः प्रयत्नात् २८
समस्ततीर्थप्रवरां द्विजेन गयामियात्तद्गतमानसः सन्
आगत्य तीर्थप्रवरं सुतार्थी गयाशिरो

यागपरः पितॄणाम् २९
पिण्डप्रदानं विधिना प्रयच्छत्तावद्वियत्युत्तममूर्तियुक्तान्
पश्यन् स पुंसः सितरक्तकृष्णानुवाच राजा
किमिदं भवंतः ३०
सम्मुह्यते शंसत सर्वमेतत्कुतूहलं मे मनसि प्रवृत्तम्
सित उवाच-
अहं सितस्ते जनकोऽस्मि राजन्नाम्ना च
वर्णेन च कर्मणा च ३१
अयं च मे जनको रक्तवर्णो
नृशंसकृद्ब्रह्महा पापकारी
अतः परं शृणु प्रपितामहश्च कृष्णो नाम्ना
कर्मणा वर्णतश्च ३२
एतेन कृष्णेन हता पुरा वै जन्मन्यनेका
ऋषयः पुराणाः
एतौ स्मृतौ द्वावपि पितृपुत्रो
अवीचिसंज्ञं नरकं प्रविष्टौ ३३
अतः परोऽय जनकः परोऽस्य
तत्कृष्णवक्त्रावपि दीर्घकालम्
अहं च शुद्धेन निजेन कर्मणा शक्रासनं
प्राप्य सुदुर्लभं तत् ३४
त्वया पुनर्मन्त्रविदा गयायां पिण्डप्रदानेन बलादिमौ च
मोक्षायितौ तीर्थवरप्रभावादवीचिसंज्ञं

नरकं गतौ तौ ३५
पितॄन् पितामहांश्चैव तथैव प्रपितामहान् प्रीणयामीति यत्तोयं त्वया दत्तमरिन्दम ३६
तेनास्मद्युगपद्योगो जातो वाक्येन सत्तम तीर्थप्रभावाद्गच्छामः पितृलोकं न संशयः ३७
तत्र पिण्डप्रदानेन एतौ तव पितामहौ त्वद्गतावपि संसिद्धौ
पापाद्विकृतलिङ्गकौ ३८
एतस्मात्कारणात्पुत्र अहमेतौ प्रगृह्य तु
आगतोऽस्मि भवन्तं वै द्रष्टुं यास्यामि
सांप्रतम् ३९
तीर्थप्रभावाद्यत्नेन ब्रह्मघ्नस्यापि वै पितुः
गयायां पिण्डदानेन कुर्यादुद्धरणं सुतः ४०
इत्येवमुक्त्वा तु पिता सितोऽस्य सार्द्धं च ताभ्यां हि पितामहाभ्याम् जगाम सद्यो हि सुतं विशालं संयोज्य
चाशीर्भिरपि स्वलोकम् ४१
सकृद्गयाभिगमनं सकृत्पिंडप्रपातनम्
दुर्लभं किं पुनर्नित्यमस्मिन्नेव
व्यवस्थितिः ४२
क्रियते पतितानां तु गते संवत्सरे क्वचित्

देशकालप्रमाणत्वाद्गयाकूपे स्वबन्धुभिः ४३
प्रेतराजोऽथ वणिजं कञ्चित्प्राह स्वमुक्तये
गयातीर्थं तु दृष्ट्वा त्वं स्नात्वा शौचसमन्वितः ४४
मम नाम समुद्दिश्य पिण्डनिर्वपणं कुरु तत्र पिण्डप्रदानेन प्रेतभावादहं सुखम् ४५
मुक्तस्तु सर्वदातॄणां प्राप्स्यामि शुभलोकताम्
इत्येवमुक्त्वा वणिजं प्रेतराजोऽनुगैः सह ४६
स्वनामानि यथान्यायं सम्यगाख्यातवान् रहः उपार्जयित्वा प्रययौ गयाशीर्षमनुत्तमम् ४७
पांशुनिर्वपणं चक्रे प्रेतानामनुपूर्वशः चकार वसुदानं च पितॄन्कृत्वा पुरःसरान् ४८
आत्मनोऽसौ महाबुद्धिर्विधिनापि तिलैर्विना
पिण्डनिर्वपणं चक्रे तथान्यानपि
गोत्रजान् ४९
एवं दत्ते तु वै पिण्डे वणिजा प्रेतभावतः
विमुक्ता द्विजतां प्राप्य ब्रह्मलोकं
ततो गताः ५०

पायसं खड्गमांसं च पुत्रैर्दत्तं पितृक्षयं
कृष्णो लोहस्तथा छाग आनन्त्याय प्रकल्पते ५१
गयायामक्षयं श्राद्धं जपहोमतपांसि च पितृक्षये हि तत्पुत्रैः कृतमानन्त्यतां व्रजेत् ५२
कांक्षंति पितरः पुत्रान्नरकस्य
भयार्द्दिताः
गयां यास्यति यः पुत्रः
सोऽस्मान्सन्तारयिष्यति ५३
गयायां धर्मपृष्ठे च सदसि ब्रह्मणस्तथा गयाशीर्षेऽक्षयवटे पितॄणां दत्तमक्षयम् ५४
ब्रह्मारण्यं धर्मपृष्ठं धेनुकारण्यमेव च दृष्ट्वैतानि पितॄंश्चार्च्य वंश्यान्विंशतिमुद्धरेत् ५५ महाकल्पकृतं पापं गयां प्राप्य विनश्यति गवि गृध्रवटे चैव श्राद्धं दत्तं महाफलम् ५६
मतङ्गस्य पदं तत्र दृश्यते सर्वमानुषैः ख्यापितं धर्मसर्वस्वं लोकस्यैव निदर्शनात् ५७
तत्पङ्कजवनं पुण्यं पुण्यवद्भिर्निषेवितम्
यस्मिन् पाण्डुर्विशत्येव तीर्थं

सर्वनिदर्शनम् ५८
तृतीयां तथा पादे निक्षीरायाश्च मण्डले
महाह्रदे च कौशिक्यां दत्तं श्राद्धं
महाफलम् ५९
मुण्डपृष्ठे पदं न्यस्तं महादेवेन धीमता बहुवर्षशतं तप्तं तपस्तीर्थेषु दुष्करम् ६०
अल्पेनाप्यत्र कालेन नरो धर्मपरायणः
पाप्मानमुत्सृजत्याशु जीर्णां त्वचमिवोरगः ६१
नाम्ना कनकनन्देति तीर्थं तत्रैव
विश्रुतम्
उदीच्यां मुण्डपृष्ठस्य
ब्रह्मर्षिगणसेवितम् ६२
तत्र स्नात्वा दिवं यांति स्वशरीरेण मानवाः
दत्तं तत्र सदा श्राद्धमक्षयं समुदाहृतम् ६३
स्नात्वा दिनत्रयं तत्र निःक्षीरायां सुलोचने
मानसे सरसि स्नात्वा श्राद्धं तत्र समाचरेत् ६४
उत्तरं मानसं गत्वा सिद्धिं
प्राप्नोत्यनुत्तमाम्
यस्तत्र निर्वपेच्छ्राद्धं यथाशक्ति
यथाबलम् ६५

कामान्संलभते दिव्यान्मोक्षोपायांश्च कृत्स्नशः
ततो ब्रह्मसरो
गच्छेद्ब्रह्मावश्योपशोभितम् ६६
ब्रह्मलोकमवाप्नोति प्रभातामेव शर्वरीम्
ब्रह्मणा तत्र सरसि यूपः पुण्यः
प्रकल्पितः ६७
यूपं प्रदक्षिणीकृत्य वाजपेयफलं लभेत् ततो गच्छेत्तु सुभगे धेनुकं लोकविश्रुतम् ६८
एकरात्रोषितो यत्र
प्रयच्छेत्तिलधेनुकाम्
सर्वपापविनिर्मुक्तः सोमलोकं
व्रजेद्ध्रुवम् ६९
तत्र चिह्नं महाभागे अद्यापि महदद्भुतम्
कपिला सह वत्सेन पर्वते विचरत्युत ७०
पदानि तत्र दृश्यन्ते सवत्सायाश्च मोहिनि
सवत्सायाः प्रदृष्टेषु पदेषु नरपुङ्गवैः ७१
यत्किञ्चिदशुभं कर्म तेषां तन्नश्यति क्षणात्
ततो गृध्रवटं गच्छेत्स्थानं देवस्य धीमतः ७२
स्रायीत भस्मना तत्र अभिगम्य वृषध्वजम् ब्राह्मणानां भवेद्देवि व्रतं

द्वादशवार्षिकम् ७३
इतरेषां तु वर्णानां सर्वं पापं प्रणश्यति
उद्यन्तं च ततो गच्छेत्पर्वतं गीतनादितम् ७४
सावित्र्यास्तु पदं यत्र दृश्यते पुण्यदं महत्
तत्र सन्ध्यामुपासीत ब्राह्मणः शंसितव्रतः ७५
उपासिता भवेत्सन्ध्या तेन द्वादशवार्षिकी योनिद्वारं च तत्रैव विद्यते विधिनन्दिनि ७६
तत्राधिगम्य मुच्येत पुरुषो योनिसङ्कटात् शुक्लकृष्णावुभौ पक्षौ गयायां यो वसेन्नृपः ७७
पुनात्यासप्तमं चैव कुलान्यत्र न संशयः ततो गच्छेच्च सुभगे धर्मपृष्ठं महाफलम् ७८
यत्र धर्मः स्थितः साक्षात्पितृलोकस्य पालकः
अभिगम्य ततस्तत्र वाजिमेधफलं लभेत् ७९ ततो गच्छेत मनुजो ब्रह्मणस्तीर्थमुत्तमम् तत्राधिगम्य ब्रह्माणं राजसूयफलं लभेत् ८०
फल्गुतीर्थं च विख्यातं बहुमूलफलान्वितम् कौशिकी च नदी यत्र श्राद्धं तत्राक्षयं

स्मृतम् ८१
ततो महीधरं गच्छेद्धर्मज्ञेनाभिरक्षितम्
राजर्षिणा पुण्यकृता गयेनानुपभुज्यते ८२
सरो गयशिरो यत्र पुण्या चैव महानदी
ऋषिजुष्टं महापुण्यं तीर्थं
ब्रह्मसरोवरम् ८३
अगस्त्यो भगवान्यत्र गतो वैवस्वतं प्रति
उवास सततं यत्र धर्मराजः सनातनः ८४
सर्वासां सरितां यत्र समुद्भेदो हि दृश्यते
यत्र सन्निहितो नित्यं महादेवः पिनाकधृक् ८५
यत्राक्षयो वटो नाम वर्तते लोकविश्रुतः गयेन यजमानेन तत्रेष्टं क्रतुना पुरा ८६ आस्थिता तु सरिच्छ्रेष्ठा गययज्ञेषु रक्षिता
मुण्डपृष्ठं गयां चैव रैवतं देवपर्वतम् ८७
तृतीयं क्रौञ्चपादं च दृष्ट्वा पापात्प्रमुच्यते
शिवनद्यां शिवकरं गयायां च गदाधरम् ८८ सर्वत्र परमात्मानं दृष्ट्वा मुच्येदघव्रजात्
वाराणस्यां विशालाक्षी प्रयागे ललिता तथा ८९
गयायां मङ्गला नाम कृतशौचे तु सैंहिका

यद्ददाति
गयास्थस्तत्सर्वमानन्त्यमश्नुते ९०
नन्दंति पितरस्तस्य सुप्रकृष्टेन कर्मणा
यद्गयास्थो ददात्यन्नं पितरस्तेन
पुत्रिणः ९१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे गयामाहत्म्यं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४

अथपञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि पुण्यं प्रेतशिलाभवम्
माहात्म्यं यत्र दत्वा तु
पिण्डान्पितॄन्समुद्धरेत् १
आच्छादितशिलापादः प्रभासेनात्रिणा ततः
प्रभासो मुनिभिस्तुष्टः
शिलाङ्गुष्ठाद्विनिर्गतः २
अङ्गुष्ठस्थित ईशोऽपि प्रभासेशः
प्रकीर्तितः
शिलाङ्गुष्ठैकदेशो यः सा च प्रेतशिला
स्थिता ३
पिण्डदानाद्यतस्तस्मात्प्रेतत्वान्मुच्यते नरः
महानदी प्रभासात्र्योः सङ्गमे
स्नानकृन्नरः ४

वामदेवः स्वयं भूयाद्वामतीर्थं ततः स्मृतम्
प्रार्थितोऽथ महानद्यां रामस्नातोऽभवद्यदा ५
रामतीर्थं त्वत्रजातं सर्वलोकसुपावनम् जन्मान्तरसहस्रैस्तु यत्कृतं पातकं नरैः ६
तत्सर्वं विलयं याति रामतीर्थाभिषेचनात् मन्त्रेणानेन यः स्नात्वा श्राद्धं
कुर्वीत मानवः ७
रामतीर्थे पिण्डदस्तु विष्णुलोके महीयते
रामराम महाबाहो देवानामभयङ्कर ८
त्वां नमस्ये तु देवेश मम नश्यतु पातकम्
नमस्कृत्य प्रभासेशं भासमानं शिवं
व्रजेत् ९
तं च शम्भुं नमस्कृत्य कुर्याद्याम्यबलि
ततः
आपस्त्वमसि देवेशं ज्योतिषां पतिरेव च १०
पापं नाशय मे शीघ्रं मनोवाक्कायकर्म्मजम्
अं
शिलाया जघनं भूयः समाक्रान्तं यमेन च ११
धर्मराजेनाद्रिरुक्तो न गच्छेति नगः
स्मृतः
यमराजधर्मराजौ निश्चलावह संस्थितौ १२
ताभ्यां बलिमकृत्वा स्याद्गयाश्राद्धमपार्थकम्

श्वानौ द्वौ श्यामशबलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ १३
ताभ्यां पिण्डं प्रदास्यामि स्यातामेतावहिंसकौ
तीर्थे प्रेतशिलादौ च चरुणा सघृतेन च १४
पितॄनावाह्य तेभ्यश्च मन्त्रैः
पिण्डांस्तु निर्वपेत्
कृत्वा ध्यानं पितॄणां तु प्रयतः
प्रेतपर्वते १५
प्राचीनावीतिको भूयाद्दक्षिणाभिमुखः
स्मरन्
कव्यवालोऽनलः सोमो यमश्चैवार्यमा तथा १६
अग्निष्वात्ता बर्हिषदः सोमपाः
पितृदेवताः
आगच्छन्तु महाभागा युष्माभी
रक्षितास्त्विह १७
मदीयाः पितरो ये च कुले जाताः सनाभयः
तेषां पिण्डप्रदानार्थमागतोऽस्मि
गयामिमाम् १८
ते सर्वे तृप्तिमायान्तु श्राद्धेनानेन
शाश्वतीम्
आचम्योक्त्वाथ पञ्चाङ्गं प्राणानायम्य
यत्नतः १९
पुनरावृत्तिरहितब्रह्मलोकाप्तिहेतवे
एवं सङ्कल्प्य विधिवच्छ्राद्धं
कुर्याद्यथाक्रमम् २०

पितॄनावाह्य चाभ्यर्च्य मन्त्रैः पिण्डप्रदो भवेत्
प्रज्वाल्य पूर्वं तत्स्थानं पञ्चगव्यैः पृथक् पृथक् २१
दत्वा श्राद्धं सपिण्डानां तेषां
दक्षिणभागतः
कुशैरास्तीर्य तेषां तु सकृद्दत्वा
तिलोदकम् २२
गृहीत्वाञ्जलिना तेभ्यः पितृतीर्थेन
यत्नतः
सक्तुना मुष्टिमात्रेण
दद्यादक्षय्यपिण्डकम् २३
तिलाज्यदधिमध्वादि पिण्डद्रव्येषु
योजयेत्
सम्बधिनस्तिलाद्यैश्च
कुशेष्वावाहयेत्ततः २४
एतांस्तु मन्त्रांस्त्रीञ्छ्राद्धे
स्त्रीलिङ्गान्वै समुच्चरेत्
पिण्डान्दद्याद्यथा पूर्वं पितॄनावाह्य
पूर्ववत् २५
स्वगोत्रे वा विगोत्रे वा दम्पत्योः
पिण्डपातने
अपृथङ्निष्फलं श्राद्धं पिण्डं
चोदकतर्पणम् २६
पिण्डपात्रे तिलान्दत्वा पूरयित्वा शुभोदकैः

मन्त्रेणानेन पिण्डांस्तान्प्रदक्षिणकरं यथा २७
परिषिञ्चेत्त्रिधा सर्वान्प्रणिपत्य
क्षमापयेत्
पितॄन्विसृज्य चाचम्य साक्षिणः
श्रावयेत्सुरान् २८
सर्वस्थानेषु चैवं स्यात्पिंडदानं तु मोहिनि
गयायां पिण्डदाने तु न च कालं विचिन्तयेत् २९
अधिमासे जनिदिने ह्यस्ते च गुरुशुक्रयोः न त्यजेत्तु गयाश्राद्धं सिंहस्थे च बृहस्पतौ ३०
दण्डं प्रदर्शयेद्भिक्षुर्गयां गत्वा न
पिण्डदः
न्यस्य विष्णुपदे दण्डं मुच्यते पितृभिः
सह ३१
पायसेन गयायां च सक्तुना पिष्टकेन वा चरुणा तण्डुलाद्यैर्वा पिण्डदानं विधीयते ३२
गयां दृष्ट्वा तु सुभगे महापापोऽपि पातकी
पूतः कृत्याधिकारी च
श्राद्धकृद्ब्रह्मलोकभाक् ३३
अश्वमेधसहस्राणां सहस्रं यः समाचरेत्
नासौ तत्फलमाप्नोति फल्गुतीर्थे
यदाप्नुयात् ३४

गयां प्राप्यार्पयेत्पिंडान्पितॄणां चातिवल्लभान्
विलम्बो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नं
समाचरेत् ३५
पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः
माता पितामही चैव तथैव प्रपिता मही ३६
मातामहस्तत्पिता च प्रमातामहकादयः
तेषां पिण्डो मया दत्तो
ह्यक्षय्यमुपतिष्ठताम् ३७
अस्मत्कुले मृता ये च गतिर्येषां न विद्यते
तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ३८
बन्धुवर्गे कुले ये च गतिर्येषां न विद्यते
तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ३९
अजातदन्ता ये केचिद्ये च गर्भे प्रपीडिताः
तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ४०
अग्निदग्धाश्च ये केचिन्नाग्निदग्धास्तथा परे विद्युच्चौरहता ये च तेभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ४१
दावदाहे मृता ये च सिंहव्याघ्रहताश्च ये

दंष्ट्रिभिः शृङ्गिभिर्वापि तेभ्यः
पिण्डं ददाम्यहम् ४२
उद्बन्धनमृता ये च विषशस्त्रहताश्च ये
आत्मनो घातिनो ये च तेभ्यः पिण्डं
ददाम्यहम् ४३
अरण्ये वर्त्मनि वने क्षुधया तृषया हताः
भूतप्रेतपिशाचैश्च तेभ्यः पिण्डं
ददाम्यहम् ४४
रौरवे ये च तामिस्रे कालसूत्रे च ये स्थिताः
तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ४५
अनेकयातनासंस्थाः प्रेतलोकं च ये गताः तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ४६
दुर्गतिं समनुप्राप्य अभिशापादिना हताः तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ४७
नरकेषु समस्तेषु यमदूतवशं गताः तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ४८
पशुयोनिगता ये च पक्षिकीटसरीसृपाः
अथवा वृक्षयोनिस्थास्तेभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ४९
जात्यन्तरसहस्रेषु ये भ्रमन्ति स्वकर्मणा

मानुष्यं दुर्लभं येषां तेभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ५०
दिव्यन्तरिक्षभूमिष्ठाः पितरो
बान्धवादयः
असंस्कृतमृता ये च तेभ्यः पिण्डं
ददाम्यहम् ५१
ये कचित्प्रेतरूपेण वर्तंते पितरो मम
ते सर्वे तृप्तिमायान्तु पिण्डेनानेन
सर्वदा ५२
ये बान्धवाबान्धवा वा येऽन्यजन्मनि
बान्धवाः
तेषां पिण्डो मया दत्तो
ह्यक्षय्यमुपतिष्ठताम् ५३
पितृवंशे मृता ये व मातृवंशे च ये मृताः
गुरुश्वशुरबन्धूनां ये चान्ये बान्धवा
मृताः ५४
ये मे कुले लुप्तपिण्डाः
पुत्रदारविवर्जिताः
क्रियालोपगता ये च जात्यन्धाः पङ्गवश्च
ये ५५
विरूपा आमगर्भाश्च ज्ञाताज्ञाताः कुले
मम
तेषां पिण्डो मया दत्तो
ह्यक्षय्यमुपतिष्ठताम् ५६
आ ब्रह्मणो ये पितृवंशजाता मातुस्तथा वंशभवा मदीयाः

कुलद्वये ये मम सङ्गताश्च तेभ्यः स्वधा पिण्डमहं ददामि ५७
साक्षिणः सन्तु मे देवा
ब्रह्मेशानादयस्तथा
मया गयां समासाद्य पितॄणां निष्कृतिः
कृता ५८
आगतोऽस्मि गयां देव पितृकार्ये गदाधर
त्वमेव साक्षी भगवाननृणोऽहमृणत्रयात् ५९
अपरेऽह्नि शुचिर्भूत्वा गच्छेत्तु
प्रेतपर्वतम्
ब्रह्मकुण्डे ततः स्नात्वा
देवादींस्तर्पयेत्सुधीः ६०
कृत्वाह्वानं पितॄणां तु प्रयतः
प्रेतपर्वते
पूर्ववच्चैव सङ्कल्प्य ततः
पिण्डान्प्रदापयेत् ६१
स्वमन्त्रैरथ सम्पूज्य परमाः पितृदेवताः
यावन्तस्तु तिलाः पुंभिर्गृहीताः
पितृकर्मणि ६२
गच्छंति भीता असुरास्तावंतो गरुडाहिवत्
पूर्ववत्सकलं कर्म कुर्यात्तत्रापि
मोहिनि ६३
तिलमिश्रांस्तथा
सक्तून्निःक्षिपेत्प्रेतपर्वते
ये केचित्प्रेतरूपेण वर्तंते पितरो मम ६४
ते सर्वे तृप्तिमायान्तु

सक्तुभिस्तिलमिश्रितैः आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं यत्किञ्चित्सचराचरम् ६५
मया दत्तेन पिण्डेन तृप्तिमायान्तु सर्वशः
आदौ तु पञ्चतीर्थेषु चोत्तरे मानसे विधिः ६६
आचम्य कुशहस्तेन शिरश्चाभ्युक्ष्य वारिणा उत्तरं मानसं गत्वा मन्त्रेण स्नानमाचरेत् ६७
उत्तरे मानसे स्नानं
करोम्यात्मविशुद्धये
सूर्यलोकादिसंप्राप्तिसिद्धये
पितृमुक्तये ६८
स्नात्वाथ तर्पणं कुर्याद्देवादीनां
यथाविधि
आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं
देवर्षिपितृमानवाः ६९
तृप्यन्तु पितरः सर्वे मातृमातामहादयः
श्रार्द्धे सपिण्डकं
कुर्यात्स्वसूत्रोक्तविधानतः ७०
अष्टकासु च वृद्धौ च गयायां च क्षयेऽहनि
मातुः श्राद्धं पृथक्कुर्यादन्यत्र
स्वामिना सह ७१
ॐनमोऽस्तु भानवे भर्त्रे सोमभौमज्ञरूपिणे
जीवभार्गवशनैश्चरराहुकेतुस्वरूपिणे ७२

सूर्यं नत्वार्चयित्वा च सूर्यलोकं नयेत्पितृन्
मानसं हि सरो ह्यत्र तस्मादुत्तरमानसम् ७३
उत्तरान्मानसान्मौनी व्रजेद्दक्षिणमानसम् उदीचीतीर्थमित्युक्तं ततोदीच्यां
विमुक्तिदम् ७४
उदीच्यां मुण्डपृष्ठस्य
देवर्षिपितृतर्पणम्
मध्ये कनखलं तीर्थं पितॄणां गतिदायकम् ७५
स्नातः कनकवद्भाति नरो याति पवित्रताम्
अतः कनखलं लोके ख्यातं तीर्थमनुत्तमम् ७६
तस्माद्दक्षिणभागे तु तीर्थं
दक्षिणमानसम्
दक्षिणे मानसे चैव तीर्थत्रयमुदाथृतम् ७७
स्नात्वा तेषु विधानेन कुर्याच्छ्राद्धं
पृथक् पृथक्
दिवाकर करोमीह स्नानं दक्षिणमानसे ७८
ब्रह्महत्यादिपापौघघातनाय विमुक्तये
अनेन स्नानपूजादि कुर्याच्छ्राद्धं
सपिण्डकम् ७९
नमामि सूर्यं तृप्त्यर्थं पितॄणां तारणाय च
पुत्रपौत्रधनैश्वर्यआयुरारोग्यवृद्धये ८०

दृष्ट्वा सम्पूज्य मौनार्कमिमं मन्त्रमुदीरयेत्
कव्यवाडादयो ये च पितॄणां देवतास्तथा ८१
मदीयैः पितृभिः सार्द्धं तर्पिताःस्थ
स्वधाभुजः
फल्गुतीर्थं
व्रजेत्तस्मात्सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ८२
मुक्तिर्भवति कर्तॄणां पितॄणां श्राद्धतः
सदा
ब्रह्मणा प्रार्थितो विष्णुः फल्गुको
ह्यभवत्पुरा ८३
दक्षिणाग्नौ कृतं नूनं तद्भवं
फल्गुतीर्थकम्
यस्मिन्फलति फल्ग्वां गौः कामधेनुर्जलं
मही ८४
सृष्टेरन्तर्गतं यस्मात्फल्गुतीर्थं न निष्फलम्
तीर्थानि यानि सर्वाणि भुवनेष्वखिलेषु च ८५
तानि स्नातुं समायान्ति फल्गुतीर्थं न संशयः
गङ्गा पादोदकं विष्णोः फल्गुश्चादिगदाधरः ८६
हिमं च द्रवरूपेण तस्माद्गङ्गाधिकं विदुः
अश्वमेधसहस्राणां फलं फल्गुजलाप्लवात् ८७

फल्गुतीर्थे विष्णुजले करोमि स्नानमद्य वै
पितॄणां विष्णुलोकाय भुक्तिमुक्तिप्रसिद्धये ८८ फल्गुतीर्थे नरः स्नात्वा तर्पणं श्राद्धमाचरेत्
सपिण्डकं स्वसूत्रोक्तं नमेदथ पितामहम् ८९
नमः शिवाय देवाय ईशानपुरुषाय च अघोरवामदेवाय सद्योजाताय शम्भवे ९०
नत्वा पितामहं देवं मन्त्रेणानेन
पूजयेत्
फल्गुतीर्थे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं
गदाधरम् ९१
आनम्य पितृभिः सार्द्धं स्वं
नयेद्वैष्णवं पदम्
ॐ नमो वासुदेवाय नमः सङ्कर्षणाय च ९२
प्रद्युम्नायानिरुद्धाय श्रीधराय च
विष्णवे
पञ्चतीर्थ्यां नरः स्नात्वा ब्रह्मलोके
नयेत्पितॄन् ९३
अमृतैः पञ्चभिः स्नातं
पुष्पवस्त्राद्यलंकृतम्
न कुर्याद्यो गदापाणिं तस्य
श्राद्धमपार्थकम् ९४
नागकूटाद्गृध्रकूटाद्विष्णोश्चोत्तरमान

सात्
एतद्गयाशिरः प्रोक्तं फल्गुतीर्थं तदुच्यते ९५
मुण्डपृष्ठनगाधस्तात्फल्गुतीर्थमनुत्तमम्
अत्र श्राद्धादिना सर्वे पितरो
मोक्षमाप्नुयुः ९६
शमीपत्रप्रमाणेन पिण्डं दद्याद्गयाशिरे
यन्नाम्ना पातयेत्पिंडं तं नयेद्ब्रह्म
शाश्वतम् ९७
अव्यक्तरूपी यो देवो मुण्डपृष्ठाद्रि
रूपतः
फल्गुतीर्थादिरूपेण नमस्यति गदाधरम् ९८
शिलापर्वतफल्ग्वादिरूपेणाव्यक्तमास्थितः
गदाधरादिरूपेण व्यक्तमादिधरस्तथा ९९
धर्मारण्यं ततो गच्छेद्धर्मो यत्र
व्यवस्थितः
मतङ्गवाप्यां स्नात्वा तु तर्पणं
श्राद्धमाचरेत् १००
गत्वा नत्वा मतङ्गेशमिमं मन्त्रमुदीरयेत्
प्रमाणं देवताः शम्भुर्लोकपालाश्च
साक्षिणः १०१
मयागत्य मतङ्गेऽस्मिन्पितॄणां निष्कृतिः कृता
पूर्वं तु ब्रह्मतीर्थे च कूपे

श्राद्धादि कारयेत् १०२
तत्कूपयूपयोर्मध्ये कुर्वंस्तु त्रायते
पितॄन्
धर्मं धर्मेश्वरं नत्वा महाबोधितरुं
नमेत् १०३
द्वितीयदिवसे कृत्यं मया ते समुदाहृतम्
स्नानतर्पणपिण्डार्चानत्याद्यैः
पितृसौख्यदम् १०४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे गयामाहात्म्ये पिण्डदानविधिर्नाम पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४५

अथषट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः वसुरुवाच-
अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदायकम्
तृतीयदिवसे कृत्यं गयासङ्गफलप्रदम् १
स्नात्वा तु ब्रह्मसरसि श्राद्धं
कुर्यात्सपिण्डकम्
स्नानं करोमि
तीर्थेऽस्मिन्नृणत्रयविमुक्तये २
श्राद्धाय पिण्डदानाय
तर्पणायार्थसिद्धये
तत्कूपयूपयोर्मध्ये कुर्वंस्तारयते
पितॄन् ३

स्नानं कृत्वोच्छ्रितो यूपो ब्रह्मणो यूप इत्युत
कृत्वा ब्रह्मसरःश्राद्धं ब्रह्मलोकं
नयेत्पितॄन् ४
गोप्रचारसमीपस्था आम्रा
ब्रह्मप्रकल्पिताः
तेषां सेचनमात्रेण पितरो मोक्षगामिनः ५
आम्रं ब्रह्मसरोद्भूतं सर्वदेवमयं विभुम्
विष्णुरूपं प्रसिञ्चामि पितॄणां चैव
मुक्तये ६
एको मुनिः कुम्भकुशाग्रहस्त आम्रस्य मूले सलिलं ददाति
आम्राश्च सिक्ताः पितरश्च तृप्ता एका
क्रिया द्व्यर्थकरी प्रसिद्धा
आचम्य मूले सलिलं ददानो नोपेक्षणीयो
विबुधैर्मनुष्यः ७
यूपं प्रदक्षिणीकृत्य वाजपेयफलं लभेत्
ब्रह्माणं च नमस्कृत्य पितॄन्
ब्रह्मपुरं नयेत् ८
ॐ नमो ब्रह्मणेऽजाय जगज्जन्मादिकारिणे
भक्तानां च पितॄणां च तारकाय नमो नमः ९
ततो यमबलि क्षिप्त्वा मन्त्रेणानेन संयतः यमराजधर्मराजौ निश्चलार्थाविति स्थितौ १०
ताभ्यां बलि प्रयच्छामि पितॄणां मुक्तिहेतवे

ततः श्वानबलि कृत्वा पूर्वमन्त्रेण
मोहिनि ११
ततः काकबलि कुर्यान्मन्त्रेणानेन संयतः
एन्द्रवारुणवायव्या याम्या वै
नैरृतास्तथा १२
वायसाः प्रतिगृह्णन्तु भूमौ पिण्डं
मयार्पितम्
ततः स्नानं प्रकुर्वीत ब्रह्मतीर्थे
कुशान्वितः १३
एवं तृतीयदिवसे समाप्य नियमं सुधीः नत्वा गदाधरं देवं ब्रह्मचर्यपरो भवेत् १४
फल्गुतीर्थे चतुर्थे च स्नानादिकमथाचरेत्
गयाशिरस्यथो श्राद्धं पदे कुर्यात्सपिण्डकम् १५
साक्षाद्गयाशिरस्तत्र फल्गुतीर्थाश्रयं
कृतम्
क्रौञ्चपादात्फल्गुतीर्थं
यावत्साक्षाद्गयाशिरः १६
गयाशिरे नगाद्याश्च
साक्षात्तत्फल्गुतीर्थकम्
मुखं गयासुरस्यैतत्स्नात्वा श्राद्धं
समाचरेत् १७
आद्यो गदाधरो देवो व्यक्ताव्यक्तार्थमास्थितः विष्ण्वादिपदरूपेण पितॄणां मुक्तिहेतवे

१८
तत्र विष्णुपदं दिव्यं दर्शनात्पापनाशनम् स्पर्शनात्पूजनाच्चापि पितॄणां मोक्षदायकम् १९
श्राद्धं सपिण्डकं कृत्वा
सहस्रकुलमात्मनः
विष्णुलोकं समुद्धृत्य नयेद्विष्णुपदे
नरः २०
श्राद्धं कृत्वा रुद्रपदे नयेत्कुलशतं
नरः
सहात्मना शिवपुरं तथा ब्रह्मपदे शुभे २१
दक्षिणाग्रिपदे श्राद्धी वाजपेयफलं लभेत् गार्हपत्यपदे श्राद्धी राजसूयफलं लभेत् २२
श्राद्धं कृत्वा चन्द्रपदे वाजिमेधफलं
लभेत्
श्राद्धं कृत्वा सत्यपदे ज्योतिष्टोमफलं
लभेत् २३
आवसथ्यपदे श्राद्धी सोमलोकमवाप्नुयात्
श्राद्धं कृत्वा चन्द्रपदे शक्रलोकं
नयेत्पितॄन् २४
अन्येषां च पदे श्राद्धी पितॄन्ब्रह्मपदे
नयेत्
श्राद्धी सूर्यपदे यश्च पापिनोऽकपुरं
नयेत् २५
कार्तिकेयपदे श्राद्धी शिवलोके

नयेत्पितॄन्
श्राद्धं कृत्वागस्त्यपदे ब्रह्मलोकं नयेत्पितॄन् २६
सर्वेषां काश्यपं श्रेष्टं विष्णो रुद्रस्य वै पदम्
ब्रह्मणश्च पदं तत्र
सर्वश्रेष्ठमुदाहृतम् २७
प्रारम्भे च समाप्तौ च तेषामन्यतमं
स्मृतम्
श्रेयस्करं भवेत्तत्र श्राद्धकर्तुश्च
मोहिनि २८
कश्यपस्य पदे दिव्यो भारद्वाजो मुनिः
पुरा
श्राद्धं हि चोद्यतो दातुं
पित्रादिभ्यश्च पिण्डकम् २९
शुक्लकृष्णौ तदा हस्तौ पदमुद्भिद्य निष्कृतौ
दृष्ट्वा हस्तद्वयं तत्र पितृसंशयमागतः ३०
ततः स्वमातरं शान्तां भारद्वाजस्तु पृष्टवान्
कश्यपस्य पदे कस्मिञ्छुक्ले कृष्णे पदे पुनः ३१
पिण्डो देयो मया मातर्जानासि पितरं वद तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य भारद्वाजस्य धीमतः ३२

शान्तोवाच प्रसन्नास्या पुत्रं श्राद्धप्रदायिनम्
भारद्वाज महाप्राज्ञ पिण्डं कृष्णाय देहि भोः ३३
भारद्वाजस्ततः पिण्डं दातुं कृष्णाय
चोद्यतः
श्वेतो दृश्योऽब्रवीत्पुत्र देहि पुत्रो
ममौरसः ३४
कृष्णोऽब्रवीत् क्षेत्रजस्त्वं ततो मे
देहि पिण्डकम्
शुक्लोऽब्रवीत्स्व्!रिणीयं यतोऽतस्त्वं
ममौरसः ३५
स्वैरिणीजो ददौ चादौ क्षेत्रिणे बीजिने
ततः
ततो भक्त्या महाभागे दत्वा
पिण्डान्महामतिः ३६
कृतकृत्यं निजात्मानं मेने
प्रत्यक्षभाषणात्
भीष्मो विष्णुपदे श्राद्धं आहूय तु
पितॄन्स्वकान् ३७
श्राद्धं कृत्वा विधानेन पिण्डदानाय चोद्यतः
पितुर्विनिर्गतौ हस्तौ गयाशिरसि शन्तनोः ३८
भीष्मः पिण्डं ददौ भूमौ नाधिकारः करे यतः शंन्तनुः प्राह सन्तुष्टः शास्त्रार्थे

निश्चलो भवान् ३९
त्रिकालदर्शी भव च विष्णुश्चान्ते
गतिस्तव
स्वेच्छया मरणं चास्तु इत्युक्त्वा
मुक्तिमागतः ४०
रामो रुद्रपदं रम्ये
पिण्डार्पणकृतोद्यमः
पिता दशरथः स्वर्गात्प्रसार्य करमागतः ४१
नादात्पिंडं करे रामो ददौ रुद्रपदे ततः
शास्त्रार्थातिक्रमाद्भीतो रामं
दशरथोऽब्रवीत् ४२
तारितोऽह त्वया पुत्र रुद्रलोको
ह्यभून्मम
पदे पिण्डप्रदानेन हस्ते तु
स्वर्गतिर्नहि ४३
त्वं च राज्यं चिरं कृत्वा पालयित्वा
निजाः प्रजाः
यज्ञान्सदक्षिणान्कृत्वा विष्णुलोकं
गमिष्यसि ४४
सहायोध्याजनैः सर्वैः कृमिकीटादिभिः सह
इत्युक्त्वा स नृपो रामं रुद्रलोकं परं
ययौ ४५
कनकेशं च केदारं नारसिंहं च वामनम्
रथमार्गे समभ्यर्च्य पितॄन्सर्वांश्च
तारयेत् ४६
गयाशिरसि यः पिण्डं येषां नाम्ना तु

निर्वपेत्
नरकस्था दिवं यांति स्वर्गस्था
मोक्षगामिनः ४७
गयाशिरसि यः पिडं शमीपत्रप्रमाणतः
कन्दमूलफलाद्यैर्वा दद्यात्स्वर्गं
नयेत्पितॄन् ४८
पदानि यत्र दृश्यन्ते विष्ण्वादीनां
तदग्रतः
श्राद्धं कृत्वा पदे येषां तेषां
लोकान्नयेत्पितॄन् ४९
मुण्डपृष्ठाद्रिः पदैरेभिः स लक्षितः
प्रयांति पितरस्तत्र पूजिता ब्रह्मणः
पदम् ५०
गयासुरस्य तु शिरो गदया यद्द्विधा कृतम्
यतः प्रक्षालिता तीर्थे गदालोलस्तदा
स्मृतः ५१
क्रौञ्चरूपेण हि मुनिर्मुण्डपृष्ठे
तपोऽकरोत्
तस्य पादाङ्कको यस्मात्क्रौञ्चपादः स्मृतस्ततः ५२
विष्ण्वादीनां पदान्यत्र
लिङ्गरूपस्थितानि च
देवादितर्पणं कृत्वा श्राद्धं रुद्र
पदादितः ५३
चतुर्थदिवसे कृत्यमेतत्कृत्वा तु मोहिनि

पूतः कर्माधिकारी स्याच्छ्राद्धकृद्ब्रह्मलोकभाक् ५४
शिलास्थितेषु तीर्थेषु स्नात्वा कृत्वाथ
तर्पणम्
श्राद्धं सपिण्डकं येषां ब्रह्मलोकं
प्रयांति ते ५५
स्थासन्ति च रमिषन्ति यावदाभूतसम्प्लवम्
देहं त्यक्त्वा शिलापृष्ठे
स्वेदजाण्डजरायुजाः ५६
गच्छंति विष्णुसायुज्यं कुलैः सप्तशतैः
सह ५७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे गयामाहात्म्ये विष्ण्वादिपदे पिण्डदानमाहत्म्यकथनं नाम षट्चत्चारिंशत्तमोऽध्यायः ४६

अथसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
पञ्चमेऽह्नि गदालोले कृत्वा स्नानादि पूर्ववत्
श्राद्धं सपिण्डकं कुर्यात्ततोऽक्षयवटे नरः १
तत्र श्राद्धादिकं कृत्वा
पितॄन्ब्रह्मपुरं नयेत्
ब्रह्मप्रकल्पितान्
विप्रान्भोजयेत्पूजयेदथ २

कृतश्राद्धोऽक्षयवटे अनेनैव प्रयत्नतः
दृष्ट्वा नत्वाथ सम्पूज्य वटेशं च
समाहितः ३
पितॄन्नयेतद् ब्रह्मपुरमक्षयं तु सनातनम्
गदालोले महातीर्थे गदाप्रक्षालने वरे ४
स्नानं करोमि शुर्द्ध्य्थमक्षय्याय स्वराप्तये
एकान्तरे वटस्याग्रे यः शेते योगनिद्रया
५
बालरूपधरस्तस्मै नमस्ते योगशायिने
संसारवृक्षशस्त्रायाशेषपापक्षयाय च ६
अक्षय्यब्रह्मदात्रे च नमोऽक्षय्यवटाय वै
कलौ माहेश्वरा लोका येन तस्माद् गदाधरः ७
लिङ्गरूपोऽभवत्तं च वन्दे त्वां
प्रपितामहम्
नयेत्पितॄन् रुद्रपदं नत्वा तं
प्रपितामहम् ८
हेतिं हत्वासुरं तस्य शिरश्चैव द्विधा कृतम्
गदया सा गदा यत्र क्षालिता प्रभुणाऽभवत् ९
गदालोलमिति ख्यातं तत्तीर्थप्रवरं ह्यभूत्
हेती रक्षो
ब्रह्मपुत्रस्तपस्तेपेऽद्भुतं महत् १० ब्रह्मादींस्तपसा तुष्टान्वरं वव्रे

वरप्रदान्
दैत्यादिभिश्च शस्त्राद्यैर्विविधैर्मनुजैरपि ११
कृष्णेशानादिचक्राद्य्रवध्यः स्यां
महाबलः
तथेत्युक्त्वान्तर्हितास्ते
हेतिर्देवानथाजयत् १२
इन्द्रत्वमकरोद्धेतिस्तदा ब्रह्महरादयः
देवा हरिं प्रपन्नास्तमूचुर्हेतिं जहीति
च १३
ऊचे हरिरवध्योऽय हेतिर्देवाः सुरासुरैः
ब्रह्मास्त्रं मे प्रयच्छद्ध्वं हेतिं
हन्यां हि येन तम् १४
इत्युक्तास्ते ततो देवा विष्णवे तां गदां
ददुः
उपेन्द्र त्वं जहीत्येव हेतिं
प्रोचुरजादयः १५
दधार तां गदामादौ देवैरुक्तो गदाधरः गदया हेतिमाहत्य देवेभ्यस्त्रिदिवं ददौ १६
उपोषितोऽथ गायत्रीतीर्थे महानदीस्थिते गायत्र्याः पुरतः स्नातस्ततः सन्ध्यां समाचरेत् १७
श्राद्धं सपिण्डकं कृत्वा नयेद्ब्राह्मणतां कुलम्
तीर्थे समुद्यते स्नात्वा सावित्र्याः

पुरतो नरः १८
सन्ध्यामुपास्य मध्याह्ने
नयेत्पितॄन्विधिक्षयम्
प्राचीसरस्वतीस्नातः
सरस्वत्यास्ततोऽग्रतः १९
सन्ध्यामुपास्य सायाह्ने
नयेत्सर्वज्ञतां कुलम्
बहुजन्मकृतात्सन्ध्यालोपपापाद्विशुद्ध्य्ति २०
विशालायां लिलेहाने तीर्थे च भरताश्रमे
पदाङ्किते मुण्डपृष्ठे गदाधरसमीपतः २१
तीर्थ आकाशगङ्गायां गिरिकर्णमुखेषु च
श्राद्धदः पिण्डदो ब्रह्मलोकं पितृशतं नयेत् २२
स्नातो गोदावैतरण्यां
त्रिःसप्तकुलमुद्धरेत्
देवनद्यां गोप्रचारे तथा मानसके पदे २३
पुष्करिण्यां गदालोले तीर्थे चामरके तथा
कोटितीर्थे रुक्मकुण्डे पिण्डदः
स्वर्नयेत्पितॄन् २४
मार्कण्डेयेशकोटीशौ नत्वा स्यात्पितृतारकः
तथा पाण्डुशिलायास्तु पुण्यदायाः सुलोचने २५
दृष्टिमात्रेण सम्पूतान्नरकस्थान्दिवं नयेत्

इत्युक्त्वा प्रययौ पाण्डुः शाश्वतं
पदमव्ययम् २६
घृतकुल्या मधुकुल्या देविका च महानदी
शिलायां सङ्गता तत्र मधुस्रवा
प्रकीर्तिता २७
अयुतं ह्यश्वमेधानां स्नानेन लभते नरः
तर्पयित्या पितृगणं श्राद्धं कृत्वा
सपिण्डकम् २८
सहस्रकुलमुद्धृत्य नयेद्विष्णुपुरं नरः
उद्भिज्जाः स्वेदजा वापि ह्यण्डजा ये
जरायुजाः २९
मधुस्रवां समासाद्य मृता विष्णुपदं ययुः
दशाश्वमेधिके हंसतीर्थे श्राद्धाद्दिवं
व्रजेत् ३०
दशाश्वमेधहंसौ च नत्वा शिवपुरं व्रजेत्
मतङ्गस्य पदे श्राद्धकर्ता ब्रह्मपुरे
वसेत् ३१
निर्मथ्याग्नीन्शमीगर्भे
विधिर्विष्ण्वादिभिः सह
मन्थोकुण्डं हि तत्तीर्थं पितॄणां
मुक्तिकारकम् ३२
तर्पणात्पिंडदानाच्च
स्नानकृन्मुक्तिमाप्नुयात्
पितॄन्स्वर्गं नयेन्नत्वा
रामेशकरकेश्वरौ ३३
गयाकूपे पिण्डदानादश्वमेधफलं लभेत्

भस्मकूटे भस्मनाऽथ स्नानात्तारयते
पितॄन् ३४
धौतपापोऽथ निःक्षीरासङ्गमे स्नानकृन्नरः
श्राद्धी रामपुष्करिण्यां ब्रह्मलोकं
नयेत्पितॄन् ३५
सुषुम्नायां महानद्यां
त्रिःसप्तकुलमुद्धरेत्
स्नातो नत्वा वसिष्ठेशं तस्य
तीर्थेऽश्वमेधभाक् ३६
पिण्डदो धेनुकारण्ये कामधेनुपदेषु च
स्नातो नत्वा तु तं देवं ब्रह्मलोकं
नयेत्पितॄन् ३७
कर्दमाले गयानाभौ मुण्डपृष्ठसमीपतः
स्नात्वा श्राद्धी नयेत्स्वर्गं
पितॄन्नत्वा च चण्डिकाम् ३८
फल्गुचण्डीशनामानं सङ्गमाधीशमर्च्य च
गयागजो गयादित्यो गायत्री च गदाधरः ३९
गया गयाशिरश्चैव षड्गया मुक्तिदायिकाः
गयायां तु
वृषोत्सर्गात्त्रिःसप्तकुलमुद्धरेत् ४०
यत्र तत्र स्थितो विप्रगदितो
विजितेन्द्रियः
आद्यं गदाधरं ध्यायन् श्राद्धपिंडानि
कारयेत् ४१
कुलानां शतमुद्धृत्य ब्रह्मलोकं नयेद्ध्रुवम्

ततो दध्योदनेनैव दत्वा नैवेद्यमुत्तमम् ४२
जनार्दनाय देवाय समभ्यर्च्य यथाविधि दद्यान्निक्षिप्य पिण्डांस्तु तच्छेषेणैव जीवति ४३
दैत्यस्य मुण्डपृष्ठे तु यस्मात्सा संस्थिता शिला
मुण्डपृष्ठाद्रिः पितॄणां ब्रह्मलोकदः ४४
रामे वनं गते शैलमारुह्य भरतः स्थितः पित्रे पिण्डादिकं दत्वा रामेशं स्थाप्य तत्र च ४५
स्नात्वा नत्वा च रामेशं रामं सीतां
समाहितः
श्राद्धं पिण्डप्रदानं च
कृत्वाविष्णुपुरं व्रजेत् ४६
पितृभिः सह धर्मात्मा कुलानां च शतैः सह शिलादक्षिणहस्ते च स्थापितः कुण्डपृष्ठतः ४७
तत्र श्राद्धादिना सर्वान्पितॄन्ब्रह्मपुरं नयेत् कुण्डेनाथ तपस्तप्तं सीताद्रेर्दक्षिणे नगे ४८
मतङ्गस्य पदे पुण्ये पिण्डदः स्वर्नयेत्पितॄन्
वामहस्ते शिलायाश्च ह्यन्तको विधृतो

गिरिः ४९
उदयाद्रिरिहानीतो ह्यगस्त्येन महात्मना
स्थापितः पिण्डदस्तत्र पितॄन्ब्रह्मपुरं
नयेत् ५०
कुण्डमुद्यन्तकं तत्र स्वात्मनस्तपसे
कृतम्
ब्रह्मा तत्र च सावित्री कुमाराभ्यां
स्थितस्त्विह ५१
हाहाहुहूप्रभृतयो गीतं वाद्यं प्रचक्रमुः
स्नातोऽगस्त्ये च मध्याह्ने सावित्रीं
समुपास्य च ५२
कोटिजन्म भवेद्विप्रो धनाढ्यो वेददपारगः
अगस्त्यस्य पदे स्नातः पिण्डदः
स्वर्नयेत्पितॄन् ५३
ब्रह्मयोनिं प्रविश्याथ
निर्गच्छेद्यस्तु मानवः
परं ब्रह्म स यातीह विमुक्तो
योनिसङ्कटात् ५४
नत्वा गयाकुमारं च ब्राह्मण्यं लभते नरः
सोमकुण्डाभिषेकाद्यैः सोमलोकं
नयेत्पितॄन् ५५
बलि काकशिलायां तु काकेभ्यः क्षणमोक्षदः
स्वर्गद्वारेश्वरं नत्वा
स्वर्गाद्ब्रह्मपुरं नयेत् ५६
पिण्डदो व्योमगङ्गायां निर्मलः स्वर्नयेत्पितॄन्

शिलाया दक्षिणे हस्ते भस्मकूटमधारयत् ५७
धर्म्मोऽतस्तत्र च हरस्तन्नाम समकारयत्
यत्रासौ भस्मकूटाद्रिर्भस्मनामा तु
मोहिनि ५८
वटो वरेश्वरस्तत्र स्थितश्च प्रपितामहः तदग्रे रुक्मिणीकुण्डं पश्चिमे कपिला नदी ५९
कपिलेशो नदीतीरे उमासोमसमागमः
कपिलायां नरः स्नात्वा कपिलेशं नमेद्यजेत् ६०
श्राद्धदः स्वर्गभागी स्यान्महेशीकुण्ड एव च
गौरी च मङ्गला तत्र सर्वसौभाग्यदार्चितता ६१
जनार्दनो भस्मकूटे तस्य हस्ते तु पिण्डदः मन्त्रेण चात्मनोऽन्येषां सव्येनापि
तिलैर्विना ६२
पिण्डं च दधिसंमिश्रं सर्वे ते
विष्णुलोकगाः
एष पिण्डो मया दत्तस्तव हस्ते जनार्दन ६३
गयाश्राद्धे त्वया देयो मह्यं पिण्डो
मृते मयि
तुभ्यं पिण्डो मया दत्तो यमुद्दिश्य
जनार्दन ६४
देहि देव गयाशीर्षे तस्मै तस्मै मृते ततः
जनार्दन नमस्तुभ्यं नमस्ते पितृरूपिणे ६५

पितृपात्र नमस्तुभ्यं नमस्ते मुक्तिहेतवे
गयायां पितृरूपेण स्वयमेव जनार्दनः ६६
तं दृष्ट्वा पुंडरीकाक्षं मुच्यते च
ऋणत्रयात्
नमस्ते पुंडरीकाक्ष ऋणत्रयविमोचन ६७
लक्ष्मीकान्त नमस्तेऽस्तु नमस्ते
पितृमोक्षद
पुण्डरीकाक्षमभ्यर्च्य स्वर्गगः
स्याज्जनार्दनम् ६८
वामजानुं तु संपात्य नत्वा भूमिं
जनार्दनम्
श्राद्धं सपिण्डकं कृत्वा
भ्रातृभिर्विष्णुलोकभाक् ६९
शिलाया वामपादे तु प्रेतकूटो गिरिर्धृतः धर्मराजेन पापाढ्यो गिरिः प्रेतशिलामयः
७०
पादेन दूरे निक्षिप्तः शिलायाः पादभारतः
प्रेता धानुष्करूपेण करग्रहणकारकाः ७१
पृथक् स्थिताश्च बहवो विघ्नकारिण एव ते
श्राद्धादिकारिणं नॄणां तीर्थे
पितृविमुक्तये ७२
गतः शिलाद्रिसम्पर्कात्प्रेतकूटः
पवित्रताम्
प्रेतकुण्डं तु तत्रास्ते देवास्तत्र
पदैः स्थिताः ७३
श्राद्धपिण्डादिकृत्स्नातः

प्रेतत्वान्मोचयेत्पितॄन्
कीकटेषु गया पुण्या पुण्यं राजगृहं वनम् ७४
च्यवनस्याश्रमः पुण्यो नदी पुण्या पुनः पुना
वैकुण्ठो लोहदण्डश्च गिरिकूटश्च शोणगः ७५ श्राद्धपिण्डादिकृत्तत्र पितॄन्ब्रह्मपुरं नयेत्
शिलादक्षिणपादे तु गृध्रकूटो गिरिर्धृतः ७६
धर्मराजेन स्वस्थैर्यकरणायाशु पावनः गृध्ररूपेण संसिद्धास्तपः कृत्वा महर्षयः ७७
अतो गिरिर्गृध्रकूटस्तत्र गृध्रेश्वरः शिवः
दृष्ट्वा गृध्रेश्वरं स्नात्वा याति शम्भोः पुरं नरः ७८
तत्र गृध्रपुरं गत्वा प्राप्तकालो दिवं व्रजेत्
ऋणमोक्षं पापमोक्षं शिवं दृष्ट्वा शिवं
व्रजेत् ७९
आदिपादेन गिरिणा समाक्रान्तं शिलोदकम् तत्रास्ते गजरूपेण विघ्नेशो विघ्ननाशनः ८०
तं दृष्ट्वा मुच्यते विघ्नैः पितॄञ्छिवपुरं नयेत्

गायत्रीं च गयादित्यं स्नातो दृष्ट्वा दिवं व्रजेत् ८१
ब्राह्मणं चादिपादस्थं दृष्ट्वा
स्यात्पितृतारकः
नाभौ च पिण्डदो यस्तु पितॄन्ब्रह्मपुरं
नयेत् ८२
शोभार्थे मुण्डपृष्ठस्य अरविन्दवरं
त्वभूत्
मुण्डपृष्ठारविन्दे च दृष्ट्वा
पापैर्विमुच्यते ८३
शृङ्गिभिर्दंष्ट्रिभिर्व्यालैर्विषवह्निस्त्रिया जलैः
सुदूरात्परिहर्तव्यः कुर्वन् क्रीडां
मृतस्तु यः ८४
नागानां विप्रियं कुर्वन्हतश्चाप्यथ
विद्युतः
निगृहीतः स्वयं राज्ञा चौर्यदोषेण च
क्वचित् ८५
परदारान् रमन्तश्च
द्वेषात्तत्पतिभिर्हताः
असमानैश्च सङ्कीर्णैश्चाण्डालाद्यैश्च
विग्रहम् ८६
कृत्वा तैर्निहतास्तांश्च
चांडालादीन्समाश्रिताः
गवाग्निविषदाश्चैव पाखण्डाः
क्रूरबुद्धयः ८७

क्रोधात्प्रायो विषं वह्निं शस्त्रमुद्बन्धनं जलम् गिरिवृक्षात्प्रपातं च ये कुर्वंति नराधमाः ८८
कुशिल्पजीविनो ये च पञ्चसूनाधिकारिणः मखे सभासु ये केचिद्दीनप्राया नपुंसकाः ८९
ब्रह्मदण्डहता ये तु ये चापि ब्राह्मणैर्हताः
महापातकिनो ये च पतितास्ते प्रकीर्तिताः ९०
स्नानेन शुद्धिमायांति गयाकूपस्य भस्मना इति ते कथितं देवि गयामाहात्म्यमुत्तमम् ९१
सर्वपापप्रशमनं पितॄणां मुक्तिदायकम् यः शृणोति नरो भक्त्या श्राद्धे पर्वणि वान्वहम् ९२
श्रावयेद्वा वरारोहे सोऽपि
स्याद्ब्रह्मलोकभाक्
इदं स्वस्त्ययनं पुण्यं धन्यं स्वर्गतिदं
नृणाम् ९३
यशस्यमपि चायुष्यं
पुत्रपौत्रविवर्द्धनम् ९४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गयामाहात्म्यं नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४७

अथाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः मान्धातोवाच-
भगवन्सम्यगाख्यातं सर्वज्ञेन कृपालुना
मोहिनीचरितं पुण्यं महापातकनाशनम् १
पतिं पुत्रं सपत्नीं च या प्रसह्य
भवार्णवात्
मोचयामास धर्मस्य रक्षणे पितुराज्ञया २
सा ब्रह्मपुत्री सर्वज्ञा सर्वलोकहिते रता
पुरोधसं च संप्राप्ता शरणं प्रभुमात्मनः ३
श्रुत्वा गयाया माहात्म्यं पितॄणां गतिदं परम्
भूयः पप्रच्छ किं विप्रं वसुं वेदविदांवरम् ४
वसिष्ठ उवाच-
शृणु भूप प्रवक्ष्यामि
यदपृच्छत्पुनर्वसुम्
मोहिनी मोहमापन्ना तीर्थसेवनकामुका ५
मोहिन्युवाच-
साधु साधु द्विजश्रेष्ठ लोकोद्धरणतत्पर
त्वया ह्यनुगृहीताहमधुना करुणात्मना ६
श्रुतं पुण्यं मया ब्रह्मन् गयामहात्म्यमुत्तमम्
गोप्यं पितॄणां गतिदं धर्माख्यानं

सुखावहम् ७
अधुना वद विप्रेन्द
काशीमाहात्म्यमुत्तमम्
मया पूर्वं श्रुतं ब्रह्मन्
किञ्चित्सन्ध्यावलीमुखात् ८
तेन मे स्मृतिमापन्नं विस्तराद्वद साम्प्रतम्
वसिष्ठ उवाच-
तच्छ्रुत्वा मोहिनी वाक्यं वसुस्तस्याः
पुरोहितः ९
वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः प्राह तां श्रूयतामिति
वसुरुवाच-
शुभा काशीपुरी धन्या धन्यो देवो महेश्वरः १०
यः सेवतेऽनिशं काशीं मुक्तिदां वैष्णवीं पुरीम्
याचयित्वा हरेः क्षेत्रं स्थितो देवः सनातनः ११
पूजयंस्तं हृषीकेशं पूज्यमानः सुरादिभिः १२
वाराणसी तु भुवनत्रयसारभूता
रम्या नृणां सुगतिदा किल सेव्यमाना अत्रागता विविधदुष्कृतकारिणोऽपि पापक्षये विरजसः सुमनःप्रकाशाः १३
इदं गुह्यतमं क्षेत्रं

सर्वप्राणिसुखावहम्
मोक्षदं सर्वजन्तूनां वैष्णवं शैवमेव च १४
ब्रह्मघ्नगोघ्नगुरुतल्पगमित्रध्रुक् च न्यासापहारकुशिदादिनिषिद्धवृत्तिः संसारभूतदृढपाशविमुक्तदेहो
वाराणसीं शिवपुरीं समुपैति मर्त्यः १५
क्षेत्रं तथेदं सुरसिद्धजुष्टं
सम्प्राप्य मर्त्यः सुकृतप्रभावात्
ख्यातो भवेत्सर्वसुरासुराणां
मृतश्च यायात्परमं पदं सः १६
क्षेत्रेऽस्मिन्निवसंति ये सुकृतिनो भक्ता हरौ वा हरे
पश्यन्तोऽन्वहमादरेण शुचयः सन्तः समाः शम्भुना
ते मर्त्या भयदुःखपापरहिताः संशुद्धकर्मक्रियाः
भित्वा सम्भवबन्धजालगहनं विन्दंति मोक्षं परम् १७
द्वियोजनमथार्द्धं च पूर्वपश्चिमतः
स्थितम्
अर्द्धयोजनविस्तीर्णं दक्षिणोत्तरतः
स्मृतम् १८
वरणासिर्नदी यावदसिः शुष्कनदी शुभे
एष क्षेत्रस्य विस्तारः प्रोक्तो देवेन
शंभुना १९

अयनं तूत्तरं ज्ञेयं तिमिचण्डेश्वरं ततः दक्षिणं शङ्कुकर्णं तु ॐकारे तदनन्तरम् २०
पिङ्गला नाम यत्तीर्थं आग्नेयी सा प्रकीर्तिता
शुष्का सरिच्च सा ज्ञेया लोलार्को यत्र तिष्ठति २१
इडानाम्नी तु या नाडी सा सौम्या सम्प्रकीर्तिता
वरणा नाम सा ज्ञेया केशवो यत्र संस्थितः २२
आभ्यां मध्ये तु या नाडी सुषुम्णा सा प्रकीर्तिता
मत्स्योदरी च सा ज्ञेया विस्वरं
तत्प्रकीर्तितम् २३
विमुक्तं न कदा यस्मान्मोक्ष्यते न कदाचन
महाक्षेत्रमिदं तस्मादविमुक्तमिदं
स्मृतम् २४
प्रयागादपि तीर्थादेरधिकं दुस्तराच्छुभे
अनायासेन वै यत्र मोक्षप्राप्तिः
प्रजायते २५
नानावर्णा विकर्णाश्च चाण्डाला ये
जुगुप्सिताः
किल्बिषैः पूर्णदेहाश्च प्रकृष्टैः
पातकैस्तथा २६
भेषजं परमं तेषामविमुक्तं विदुर्बुधाः

दुष्टान्धान्
दीनकृपणान्पापान्दुष्कृतकारिणः २७
हरोऽनुकम्पया सर्वान्नयत्याशु परां गतिम्
क्षेत्रमध्याद्यदा गङ्गा सङ्गता सरितां
पतिम् २८
ततः प्रभृति सा पुण्या पुरी जाता शुभानने
पुण्या चोदङ्मुखी गङ्गा प्राची चैव
सरस्वती २९
तत्र मुक्तं कपालं तु शिवेन सुमहात्मना
तस्मिंस्तीर्थे तु ये गत्वा पिण्डदानेन
वै पितॄन् ३०
श्राद्धेषु प्रीणयिष्यन्ति तेषां लोकास्तु भास्वराः
ब्रह्महा योऽभिगच्छेत्तु अविमुक्तं कदाचन ३१
तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्याद्ब्रह्महत्या निवर्तते
अविमुक्तं गता ये वै महापुण्यकृतो नराः ३२
अक्षय्या ह्यजराश्चैव विदेहाश्च भवंति ते
आज्ञानाज्ज्ञानतो वापि स्त्रिया वा
पुरुषेण वा ३३
यत्किञ्चिदशुभं कर्म कृतं चैव
कुबुद्धिना
अविमुक्तं प्रविष्टस्य तत्सर्वं
भस्मसाद्भवेत् ३४
सदा यजति यज्ञेन सदा दानं प्रयच्छति

सदा तपस्वी भवति ह्यविमुक्ते स्थितो नरः ३५
न सा गतिः कुरुक्षेत्रे गङ्गाद्वारे न पुष्करे
या गतिर्विहिता पुंसामविमुक्तनिवासिनाम् ३६
सर्वात्मना तपः सत्यं प्राणिनां नात्र संशयः
अविमुक्ते वसेद्यस्तु स तु साक्षान्महेश्वरः ३७
अविमुक्तं न सेवंते ये मूढास्तामसा नराः विण्मूत्ररजसां मध्ये ते वसंति पुनः पुनः ३८
अविमुक्ते स्थिता नित्यं पांशुभिर्वायुनेरितैः
स्पृष्टा दुष्कृतकर्माणो यांति वै परमां गतिम् ३९
यस्तत्र निवसेन्मर्त्यः संयतात्मा
समाहितः
त्रैलोक्यमपि भुञ्जानो वायुभक्षसमः
स्मृतः ४०
तत्र मासं वसेद्यस्तु लब्धाहारो
जितेन्द्रियः
सम्यक्तेन व्रतं चीर्णं महापाशुपतं
भवेत् ४१
जन्ममृत्युभयं जित्वा स याति परमां गतिम्

निःश्रेयसगतिं पुण्यां तथा योगगतिं लभेत् ४२
नहि योगगतिर्लभ्या जन्मान्तरशतैरपि प्राप्यते
क्षेत्रमाहात्म्यात्प्रभावाच्छङ्करस्य च ४३
एकाहारस्तु यस्तिष्ठेन्मासं तत्र शुभानने यावज्जीवकृतं पापं मासेनैकेन नश्यति ४४
आदेहपाताद्यो मर्त्योऽविमुक्तं नैव
मुञ्चति
ब्रह्मचर्येण संयुक्तः स साक्षाच्छंकरो
भवेत् ४५
विघ्नैराहन्यमानोऽपि योऽविमुक्तं न च
त्यजेत्
स मुञ्चति जरामृत्युं जन्म चैतच्च
नश्वरम् ४६
आदेहपतनाद्ये तु सेवंते ह्यविमुक्तकम्
ते मृता हंसयानेन दिव्यान्
लोकान्प्रयांति हि ४७
विषयासक्तचित्तोऽपि त्यक्तभक्तिमतिर्नरः
इह क्षेत्रे मृतः सोऽपि संसारं न
पुनर्विशेत् ४८
स्वर्गापवर्गयोर्हेतुरेतत्तीर्थवरं भुवि
यस्तत्र पञ्चतां याति तस्य मुक्तिर्न
संशयः ४९
जन्मान्तरसहस्रेण योगी यत्पदमाप्नुयात्

तदिहैव परं मोक्षं मरणादधिगच्छति ५०
ब्राह्मणाः क्षत्त्रिया वैश्याः शूद्रा
वै वर्णसङ्कराः
क्रिमयश्चैव ये म्लेच्छाः सङ्कीर्णाः
पापयोनयः ५१
कीटाः पिपीलिकाश्चैव ये चान्ये
मृगपक्षिणः
कालेन निधनं प्राप्तास्तेऽपि देवेश्वराः
स्मृताः ५२
चन्द्रार्द्धमौलयः सर्वे ललाटाक्षा
बृषध्वजाः
प्राणांस्त्यजन्ति ये तत्र
प्राणिनस्तत्त्वतः शुभे ५३
रुद्रत्वं ते तु सम्प्राप्य मोदंते शिवसन्निधौ
अकामो वा सकामो वा तिर्यग्योनिगतोऽपि वा ५४
अविमुक्ते
त्यजन्प्राणान्मुक्तिभाक्स्यान्न संशयः शिवभक्तिपरा नित्यं नान्यभक्ताश्च ये नराः ५५
तच्चित्तास्तद्गतप्राणा जीवन्मुक्ता न संशयः
अग्निप्रवेशं ये कुर्युरविमुक्ते विचारतः ५६
कालाग्निरुद्रसायुज्यं ते प्रयान्ति च

मोहिनि
कुर्वन्त्यनशनं ये तु शिवभक्ताः
सुनिश्चिताः ५७
न तेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि
अविमुक्ते मृत्युकाले भूतानामीश्वरः
स्वयम् ५८
कर्मभिः प्रेर्यमाणानां कर्णजाप्यं प्रयच्छति
स्वयं रामेण चाप्युक्तं शिवाय शिवकारिणे ५९
अतिप्रसन्नचित्तेन अविमुक्तनिवासिने मुमूर्षोर्दक्षिणे कर्णे यस्य कस्यापि वा स्वयम् ६०
उपदेक्ष्यसि मन्मन्त्रं स मुक्तो भविता शिव
अन्तकाले मनुष्याणां छिद्यमानेषु कर्मसु ६१
वायुना प्रेर्यमाणानां स्मृतिर्नैवोपजायते
येऽविमुक्ते स्थिता रुद्रा भक्तप्रीतिप्रदायकाः ६२
कर्णजाप्यं प्रयच्छन्ति
डिमिचण्डेश्वरादयः
नाविमुक्ते मृतः कश्चिन्नरकं याति
किल्बिषी ६३
ईश्वरानुगृहीता हि सर्वे यांति परां

गतिम्
उद्देशमात्रात्कथिता अविमुक्तगुणास्तव ६४
समुद्रस्यैव रत्नानामविमुक्तस्य विस्तरः ज्ञानविज्ञाननिष्ठानां परमानन्दमिच्छताम् ६५
या मतिर्विहिता नूनं स्वर्न्नीते तु
मृतस्य सा
प्राणानिह नरस्त्यक्त्वा न पुनर्जायते
क्वचित् ६६
अनन्ता सा गतिस्तस्य योगिनामेव या स्मृता
योगपीठं श्मशानाख्यं यत्तीर्थं
मणिकर्णिका ६७
तेषु मुक्तिः समुद्दिष्टा पतितानां स्वकर्मणा
तत्रापि सर्वतीर्थानामुत्तमा मणिकर्णिका ६८
यत्र नित्यं वरारोहे सान्निध्यं धूर्जटेः स्मृतम्
दशानामश्वमेधानां यज्ञानां यत्फलं स्मृतम् ६९
तदवाप्नोति धर्मात्मा तत्र स्नात्वा
वरानने
स्वस्वमप्यत्र यो दद्याद् ब्राह्मणे
वेदपारगे ७०
शुभां गतिमवाप्नोति हुताश इव दीप्यते

उपवासं तु यः कृत्वा विप्रान्सन्तर्पयेन्नरः ७१
स सौत्रामणियज्ञस्य फलमाप्नोति
निश्चितम्
तत्र दीपप्रदानेन ज्ञानवत्स्फुरतीन्द्रि
यम् ७२
प्राप्नोति धूपदानेन स्थानं रुद्र
निषेवितम्
वृषभं तरुणं सौम्यं चतुर्वत्सतरीयुतम् ७३
योऽङ्कयित्वा मोचयति स याति परमां गतिम् पितृभिः सहितो मोक्षं गच्छत्येव न संशयः ७४
किमत्र बहुनोक्तेन धर्मादींस्तु प्रकुर्वतः
यच्छिवं तु समुद्दिश्य तदनन्तफलं भवेत् ७५
दशाश्वमेधिकं पुण्यं पुष्पदाने प्रकीर्तितम्
अग्निहोत्रफलं धूपे गन्धे भूदानजं फलम् ७६
मार्जने गोप्रदानस्य फलमत्र प्रकीर्तितम्
अनुलेपे दशगुणं माल्ये दशगुणं स्मृतम् ७७
गीते सहस्रगुणितं वाद्ये लक्षगुणं
स्मृतम्
अविमुक्ते महादेवमर्चन्ति स्तुवंति वै ७८
सर्वपापविमुक्तास्ते

स्वस्तिष्ठंत्यजरामराः
अविमुक्तं समासाद्य लिङ्गमर्चयते नरः ७९
कल्पकोटिशतैश्चापि तस्य नास्ति पुनर्भवः
अजरो ह्यमरश्चैव क्रीडेत्स भवसन्निधौ ८०
ये तु ध्यानं समासाद्य मुक्तात्मानः
समाहिताः
सन्नियम्येन्द्रियग्रामं जपंति शतरुद्रि
यम् ८१
अविमुक्ते स्थिता नित्यं कृतार्थास्ते
द्विजोत्तमाः
एकाहमुपवासं यः करिष्यति यशस्विनि ८२
फलं वर्षशतस्येह लभते नात्र संशयः
अतः परं तु सायुज्यं गङ्गावरुणसङ्गमम् ८३
श्रवणद्वादशीयोगो बुधवारे यदा भवेत्
तदा तस्मिन्नरः स्नात्वा सन्निहत्याफलं
लभेत् ८४
श्राद्धं करोति यस्तत्र तस्मिन्काले
शुभानने
तारयित्वा पितॄन्सर्वान्विष्णुलोकं स
गच्छति ८५
वरणास्योस्तु जाह्नव्याः सङ्गमे
लोकविश्रुते
दत्वाश्वं च विधानेन स भूयोऽपि न जायते ८६
यस्तत्र सङ्गमेशानमर्चयेद्भक्तिमान्नरः
स साक्षाद्देवदेवेशो निग्रहानुग्रहे
क्षमः ८७

देवेश्वरस्य पूर्वेण स्वयं तिष्ठति केशवः केशवस्य च पूर्वेण विश्रुतः सङ्गमेश्वरः ८८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे काशीमाहात्म्यं नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४८

अथैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
वायव्ये तु दिशो भागे तस्य पीठस्य सुन्दरि
लिङ्गं प्रस्थापितं तत्र सगरेण
चतुर्मुखम् १
सागराद्वायुकोणे तु भद्रदेहं सरः
स्मृतम्
गवां क्षीरेण सञ्जातं सर्वपातकनाशनम् २
कपिलानां सहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् तत्फलं लभते मर्त्यः स्नानमात्रेण मोहिनि ३
पूर्वाभाद्रपदायुक्ता पौर्णमासी यदा भवेत्
तदा पुण्यतमः कालो ह्यश्वमेधफलप्रदः ४ यत्र सा दृश्यते देवी विख्याता भीष्मचण्डिका
श्मशाने तां समभ्यर्च्य न नरो दुर्गतिं

व्रजेत् ५
अन्तकेश्वरपूर्वेण दक्षे सर्वेश्वरस्य च
मातलीश्वरसौम्ये तु कृत्तिवासेश्वरः
स्मृतः ६
कृत्तिवासेश्वरं दृष्ट्वा तं सम्पूज्य परां गतिम्
एकेन जन्मना देवि कृत्तिवासे तु लभ्यते पूर्वजन्मकृतं पापं तपसापि न शुद्ध्य्ति ७
तत्क्षणान्नश्यते पापं तस्य लिङ्गस्य दर्शनात्
कृते तु त्र्यम्बकं पूर्वं त्रेतायां कृत्तिवाससम् ८
महेश्वरं तु देवस्य द्वापरे नाम गीयते हस्तिपालेश्वरं नाम कलौ सिद्धैस्तु गीयते ९
कृत्तिवासेश्वरो देवो द्रष्टव्यश्च पुनः पुनः
यदीहेत्तारकं ज्ञानं शाश्वतं चामृतप्रदम् १०
दर्शनाद्देवदेवस्य ब्रह्महापि प्रमुच्यते
स्पर्शने पूजने चैव सर्वयज्ञफलं लभेत् ११
श्रद्धया परया देवं येऽचन्ति सनातनम्
फाल्गुनस्य चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे
समाहिताः १२

पुष्पैः फलैस्तथा पत्रैर्भक्ष्यैरुच्चावचैस्तथा क्षीरेण मधुना चैव तोयेन सह सर्पिषा १३ तर्पन्ति परं लिङ्गमर्चन्ति शुभं शिवम् डुण्डुकारनमस्कारैर्नृत्यगीतैस्तथैव च १४
मुखवाद्यैरनेकैश्च स्तोत्रैर्मत्रैस्तथैव च
उपोष्य रजनीमेकां भक्त्या परमया हरम् १५ ते यांति परमं स्थानं पूजयित्वा च मोहिनि भूतायां चैत्रमासस्य योऽचयेत्परमेश्वरम् १६
स च वित्तेश्वरं प्राप्य क्रीडते यक्षराडिव
वैशाखस्य चतुर्द्दश्यां योऽचयेत्प्रयतः
शिवम् १७
वैशाखलोकमासाद्य तस्यैवानुचरो भवेत्
ज्येष्ठमासे चतुर्दश्यां
योऽचयेच्छ्रद्धया हरम् १८
स्वर्गलोकमवाप्नोति यावदाभूतसम्प्लवम्
चतुर्द्दश्यां शुचौ भद्रे
योऽचयेत्प्रयतः शिवम् १९
सूर्यलोकं समासाद्य क्रीडते यावदीप्सितम्
श्रावणस्य चतुर्द्दश्यां कामलिङ्गं
समुत्थितम् २०
ददाति वारुणं लोकं क्रीडते चाप्सरोन्वितः

मासि भाद्रपदे युक्तमर्चयित्वा तु शङ्करम् २१
पुष्पैः फलैश्च विविधैरिन्द्रस्यैति
सलोकताम्
पितृपक्षे चतुर्द्दश्यां पूजयित्वा
यथेश्वरम् २२
प्राप्नोति पितृलोकं तु क्रीडते
पूजितश्च तैः
प्रबोधमासे देवेशमर्चयित्वा महेश्वरम् २३
चन्द्रलोके समासाद्य क्रीडते यावदीप्सितम्
बहुले मार्गशीर्षस्य पूजयित्वा पिनाकिनम् २४
पिष्णुलोकमवाप्नोति क्रीडते कालमक्षयम् अर्चयित्वा तथा पौषे स्थाणुं हृष्टेन चेतसा २५
प्राप्नोति नैरृतं स्थानं तेनैव सह मोदते माघे समर्चयित्वा वै पुष्पमूलफलैः शुभैः २६
प्राप्नोति शिवलोकं तु त्यक्त्वा संसारसागरम्
कृत्तिवासेश्वरं देवमर्चयेत्तु प्रयत्नतः २७
अविमुक्ते वसेच्चैव यदीच्छेच्छाङ्करं पदम्
घण्टाकर्णो ह्रदस्तत्र व्यासेशस्य तु

पश्चिमे २८
स्नानं कृत्वा ह्रदे तस्मिन्व्यासेशस्य
च दर्शनात्
यत्र तत्र मृतो देवि वाराणस्यां मृतो
भवेत् २९
दण्डखाते नरः स्नात्वा तर्पयित्वा स्वकान्पितॄन्
नरकस्थास्तु ये देवि पितृलोकं व्रजंति ते ३०
पिशाचत्वं गता देवि ये नराः पापकर्मिणः
तेषां पिण्डप्रदानेन देहस्योद्धरणं
स्मृतम् ३१
दर्शनात्तस्य खातस्य कृतकृत्योऽभिजायते
तत्रैव ललिता देवी वर्तते लोकशर्मदा ३२
ये चा तां पूजयिषन्ति तस्मिन्स्थाने
स्थिताः स्वयम्
तेषां सा विविधान्भोगान्सम्प्रदास्यति
मानदे ३३
जागरं ये तु तस्याश्च पुरः कुर्वंति
दीपकैः
तेषां सा ह्यक्षयान् लोकान् वितरिष्यति
मोहिनि ३४
आलयं ये प्रकुर्वंति भूमिं सम्मार्जयन्ति
च
तेषामष्टसहस्रस्य सुवर्णस्य फलं भवेत् ३५
तामुद्दिश्य तु यो देवि

ब्राह्मणान्वेदपारगान्
भोजयिष्यति मिष्ठान्नैस्तस्य पुण्यफलं
शृणु ३६
दुर्गालोके वसेत्कल्पमिहैवागच्छते पुनः
नरो वा यदि वा नारी सर्वभोगसमन्वितौ ३७
धनधान्यसमायुक्तौ जायेते महतां कुले
सुभगौ दर्शनीयौ च रूपयौवनगर्वितौ ३८
भवेतामीदृशौ देवि सर्वसौख्यस्य भाजनौ
मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य
विद्युत्सम्पातचञ्चलम् ३९
येन सा ललिता दृष्टा तस्य जन्मभयं कुतः
पृथ्वीप्रदक्षिणां कृत्वा यत्फलं लभते
नरः ४०
तत्फलं ललितायाश्च वाराणस्यां
प्रदर्शनात्
मासि मासि चतुर्थ्यां तु तस्मिन्काल
उपोषितः ४१
अर्चयित्वा तु तां देवीं जागरं तत्र
कारयेत्
तस्यार्द्धिः सकला देवि त्रैलोक्यस्यापि
पूजितम् ४२
नलकूबरकेशानं तं च सम्पूज्य मोहिनि सर्वसिद्धिप्रदातारं कृतकृत्यो नरो भवेत् ४३
तस्यैव दक्षिणे देवि मणिकर्णीति च श्रुतम्

तस्य चाग्रे महत्तीर्थं सर्वपापप्रणाशनम् ४४
मणिकर्णीश्वरं देवं कुण्डमध्ये व्यवस्थितम्
दृष्ट्वा नत्वा समभ्यर्च्य न भूयो जठरे वसेत् ४५
तस्य दक्षिणपार्श्वे तु गङ्गायां
स्थापितं परम्
गङ्गेश्वरं समभ्यर्च्य
सुरलोकमवाप्नुयात् ४६
अन्यदायतनं वक्ष्ये वाराणस्यां सुमोहिनि यत्र वै देवदेवस्य रुचिरं स्थानमीप्सितम् ४७
नीयमानं पुरा लिङ्गं सुभगे शशिमौलिनः
राक्षसैरन्तरिक्षर्स्थ्व्रजमानैश्च
सत्वरम् ४८
अस्मिन्देशे यदा प्राप्तं तदा देवेन
चिंतितम्
अविमुक्तवियोगस्तु कथं मे न भवेदिति ४९
इममर्थं तु देवेशो यावच्चिन्तयते शुभे
तावत्कुक्कुटशब्दस्तु तस्मिन्स्थाने
बभूव ह ५०
शब्दं श्रुत्वा तु तं देवि राक्षसास्त्रस्तचेतसः
लिङ्गमुत्सृज्य तत्रैव प्रभातसमये गताः ५१

गतेषु राक्षसेष्वेवं लिङ्गं तत्रैव संस्थितम्
स्थानेऽतिरुचिरे शुभ्रे देवदेवः स्वयं
प्रभुः ५२
अविमुक्ते तत्र मध्ये अविमुक्ततरं
स्मृतम् ५३
तदा विमुक्तेति सुरैर्हरस्य नाम स्मृतं
पुण्यतमाक्षराढ्यम्
मोक्षप्रदं स्थावरजङ्गमानां ये प्राणिनः
पञ्चतां यांति तत्र ५४
कुक्कुटाश्चापि सुभगे तस्मिन्स्थाने
स्थिताः सदा
अद्यापि तत्र दृश्यन्ते पूज्यमानाः
शुभात्मभिः ५५
अविमुक्तं सदा देवि यं श्रयेदीक्षया नरः
न तस्य पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ५६
देवस्य दक्षिणे भागे वापी तिष्ठति शोभना
तस्यास्तथोदकं पीत्वा नावृत्तिः पुनरत्र
च ५७
त्रीणि लिङ्गानि वर्तन्ते हृदये पुरुषस्य
तु
तथा यैस्तज्जलं पीतं ते कृतार्थास्तु
मानवाः ५८
तेषां तु तारकं ज्ञानमस्त्येवेति न संशयः
वापीजले नरः स्नात्वा दृष्ट्वा
दण्डकनामकम् ५९

अविमुक्तं ततो दृष्ट्वा कैवल्यं लभते क्षणात्
तत्र सन्ध्यामुपासित्वा ब्राह्मणः सकृदेव
तु ६०
पञ्चषष्टिसमाः संध्या तेन चोपासिता भवेत्
पुरीं वाराणसीं तां तु श्मशानं
चाविमुक्तकम् ६१
अविमुक्तेश्वरं चैव दृष्ट्वा
गणपतिर्भवेत्
अविमुक्तेश्वरं लिङ्गं तत्र दृष्ट्वैव
मानवः ६२
सद्यः पापैस्तथा रोगैः
पशुपाशैर्विमुच्यते
अविमुक्तस्य चाग्रे तु लिङ्गं
पश्चान्मुखं स्थितम् ६३
अविमुक्तं च ते भद्रे नाम्ना वै लक्षणेश्वरम्
तेन वै दृष्टमात्रेण ज्ञानवान् जायते नरः ६४
तस्य चोत्तरतो देवि लिङ्गं चैव चतुर्मुखम्
चतुर्थेश्वरनामेदं पापभीमोचनं परम् ६५
क्षेत्रं वाराणसीनाम मुक्तिदं प्राणिनां
भुवि
अविमुक्तेश्वरं तत्र जीवन्मुक्तं
प्रकीर्तितम् ६६

यत्र तत्र स्थितस्यापि गाणपत्यं विधीयते प्राणांस्तु तत्र सन्त्यज्य
मुक्तिमात्यन्तिकीं व्रजेत् ६७
एतदभ्यन्तरे क्षेत्रे प्रथमावरणं स्मृतम्
तथा द्वितीयावरणे प्राच्यां तु
मणिकर्णिका ६८
सप्तकोट्यस्तु लिङ्गानि तत्र स्थाने
स्थितानि हि
तेषां दर्शनमात्रेण यज्ञानां
फलमाप्नुयात् ६९
एतानि सिद्धलिङ्गानि कूपाः पुण्यास्तस्था
ह्रदाः
वाप्यो नद्योऽथ कंण्डानि तथा तेऽपि
प्रकीर्तिताः ७०
एतेषु चैव यः स्नानं करिष्यति समाहितः
लिङ्गानि स्पर्शयित्वा च संसारे न
विशेत्पुनः ७१
पृथिव्यां यानि तीर्थानि ह्यन्तरिक्षे च
यानि तु
तेषां मध्ये तु मुख्यानि कीर्तितानि मया
हि ते ७२
तीर्थयात्रा वरारोहे कथिता पापनाशिनी
येन चैषा कृता दृष्टा सोऽपि वै
मुक्तिभाग्भवेत् ७३
अविमुक्तं तु सुश्रोणि मध्यमावरणं शुभम् एतत्तु कण्टकं नाम मृत्युकालेऽमृतप्रदम्

७४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे काशीमाहात्म्ये तीर्थयात्रावर्णनं नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ४९

अथपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
अतः परं प्रवक्ष्यामि यात्राकालं तु मोहिनि
देवाद्यैस्तु कृता या तु यथायोग्यफलाप्तिदा १
चैत्रमासे तु दिविजैर्यात्रेयं विहिता पुरा
तत्रस्थैः कामकुण्डे तु स्नानपूजनतत्परैः २
ज्येष्ठमासे तु वै सिद्धैः कृता यात्रा शुभानने
रुद्रावासस्य कुण्डे तु स्नानपूजापरायणैः ३
आषाढे चापि गन्धर्वैर्यात्रेयं विहिता
शुभैः
प्रियादेव्यास्तु कुण्डे वै
स्नानपूजनकारकैः ४
विद्याधरैस्तु यात्रेयं श्रावणे मासि मोहिनि

लक्ष्मीकुण्डस्थितैश्चीर्णा
स्नानार्चनपरायणैः ५
मार्कण्डेयह्रदस्थैस्तु
स्नानपूजनतत्परैः
कृता यक्षैस्तु यात्रेयमिषमासे वरानने ६
पन्नगैश्चैव यात्रेयं मार्गमासे तु
मोहिनि
कोटितीर्थस्थितैश्चीर्णा
स्नानपूजाविधायकैः ७
कपालमोचनस्थैस्तु गुह्यकैः शुभलोचने
पौषे मासि कृता यात्रा
स्नानध्यानार्चनान्वितैः ८
कालेश्वराख्यकुण्डस्थैः फाल्गुने मासि
शोभने
पिशाचैस्तु कृता यात्रा
स्नानपूजादितत्परैः ९
फाल्गुने तु शुभे मासे सिते या तु
चतुर्दशी
तेन सा प्रोच्यते देवि पिशाचीनाम
विश्रुता १०
अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि यात्राकृत्यं
शुभानने
कृतेन येन मनुजो यात्राफलमवाप्नुयात् ११
उदकुम्भास्तु दातव्या मिष्टान्नेन समन्विताः
फलपुष्पसमोपेता वस्त्रैः सञ्छादिताः

शुभाः १२
चैत्रस्य शुक्लपक्षे तु तृतीया या महाफला
तत्र गौरी तु द्रष्टव्या भक्तिभावेन
मानवैः १३
स्नानं कृत्वा तु गन्तव्यं गोप्रेक्षे तु
वरानने
स्वर्द्वारि कालिकादेवी अर्चितव्या
प्रयत्नतः १४
अन्या चापि परा प्रोक्ता संवर्ता ललिता
शुभा
द्रष्टव्या चैव सा भक्त्या
सर्वकामफलप्रदा १५
ततस्तु
भोजयेद्विप्राञ्छिवभक्ताञ्छुचिव्रतान्
वासोभिर्द्दक्षिणाभिश्च
पुष्कलाभिर्यथार्हतः १६
पञ्चगौरीः समुद्दिश्य रसान् गन्धान्द्विजेऽपयेत्
उत्तमं श्रेय आप्नोति सौभाग्येन समन्वितः १७
विनायकान्प्रवक्ष्यामि क्षेत्रावासे तु विघ्नदान्
यान्संपूज्य नरो देवि निर्विघ्नेन फलं लभेत् १८
ढुण्ढिं तु प्रथमं दृष्ट्वा तथा किलविनायकम्

देव्या विनायकं चैव गोप्रेक्षं हस्तिहस्तिनंम् १९
विनायकं तथैवान्यं सिन्दूर्यं नाम
विश्रुतम्
चतुर्थ्यां देवि द्रष्टव्या एवं चैव
विनायकाः २०
लड्डुकाश्च प्रदातव्या एतानुद्दिश्य
वाडवे
एतेन चैव कृत्येन सिद्धिमाञ्जायते नरः २१
अतः परं प्रवक्ष्यामि चण्डिकाः
क्षेत्ररक्षिकाः
दक्षिणे रक्षते दुर्गा नैरृते
चान्तरेश्वरी २२
अङ्गारेशी पश्चिमे तु वायव्ये भद्र
कालिका
उत्तरे भीमचण्डा च महामत्ता तथैशके २३
ऊर्द्ध्वकेशी समायुक्ता शाङ्करी पूर्वतः
स्मृता
अधःकेशी तथाग्नेय्यां चित्रघण्टा च
मध्यतः २४
एतास्तु चण्डिकादेवीर्यो वै पश्यति
मानवः
तस्य तुष्टाश्च ताः सर्वाः क्षेत्रं
रक्षंति तत्पराः २५
विघ्नं कुर्वंति सततं पापिनां देवि सर्वदा

तस्माद्देव्यः सदा पूज्या रक्षार्थे सविनायकाः २६
यदीच्छेत्परमां सिद्धिं सन्ततिं विभवं
सुखम्
ततो भक्त्या
गन्धपुष्पनैवेद्यादीन्समर्प्पयेत् २७
अन्यच्च ते प्रवक्ष्यामि तस्मिन्स्थाने
सुलोचने
तिस्रो नद्यस्तु तत्रस्था वन्हति च
शुभोदकाः २८
तासां दर्शनमात्रेण ब्रह्महत्या निवर्तते एका तु तत्र त्रिस्रोता तथा मन्दाकिनी परा २९
मत्स्योदरी तृतीया च एतास्तिस्रस्तु पुण्यदाः
मंदाकिनी तत्र पुण्या मध्यमेश्वरसंस्थिता ३०
संस्थिता त्रिस्रोतिका च अविमुक्तेति पुण्यदा
मत्स्योदरी तु ॐकारे पुण्यदा सर्वदैव हि ३१
तस्मिन्स्थाने यदा गङ्गा आगमिष्यति मोहिनी
तदा पुण्यतमः कालो देवानामपि दुर्लभः ३२ वरणासिक्तसलिले जाह्नवीजलविप्लुते तत्र नादेश्वरे पुण्ये स्नातः किमनुशोचति

३३
मत्स्योदरीसमायुक्ता यदा गङ्गा बभूव ह तस्मिन्काले शिवः स्नानात्कपालं
मुक्तवाञ्छुभे ३४
कपालमोचनं नाम तत्रैव सुमहत्सरः
पावनं सर्वसत्त्वानां पुण्यदं
परिकीर्तितम् ३५
मत्स्योदरीजले गङ्गा ॐकारेश्वरसन्निधौ
तदा तस्मिञ्जले स्नात्वा दृष्ट्वा
चोङ्कारमीश्वरम् ३६
शोकं जरां मृत्युबन्धं ततो न स्पृशते नरः
तस्मिन्स्नातः शिवः
साक्षादोङ्कारेश्वरसंज्ञितः ३७
एतद्रहस्यमाख्यातं तव स्नेहाद्वरानने अकारं चाप्युकरं च मकारं च प्रकीर्तितम् ३८
अकारस्तत्र विज्ञेयो विष्णुलोकगतिप्रदः तस्य दक्षिणपार्श्वे तु उकारः परिकीर्तितः ३९
तत्र सिद्धिं परां प्राप्तो देवाचार्यो बृहस्पतिः
ॐकारं तत्र विज्ञेयं ब्रह्मणः पदमव्ययम् ४०
तयोस्तथोत्तरे भागे मकारं विष्णुसंज्ञितम्
तस्मिँ ल्लिङ्गे तु संसिद्धः

कपिलर्षिर्महामुनिः ४१
वाराणसीमभ्युपेत्य पञ्चायतनमुत्तमम्
आराध्यमानो देवेशं भीष्मस्तत्र
स्थितोऽभवत् ४२
तस्मिन्स्थाने तु सुभगे
स्वयमाविरभूच्छिवः
गोप्रेक्षक इति ख्यातः संस्तुतः
सर्वदैवतैः ४३
गोप्रेक्षेश्वरमागत्य दृष्ट्वाभ्यर्च्य च मानवः
न दुर्गतिमवाप्नोति कल्मषैश्च विमुच्यते ४४
वनस्था दह्यमानास्तु सुरभ्यो दाववह्निना भ्रमन्त्योऽस्मिन्ह्रदेऽभ्येत्य
शान्तास्तोयं पपुस्तदा ४५
कपिलाह्रद इत्येवं ततः प्रभृति कथ्यते
तत्रापि स शिवः साक्षाद्वृषध्वज इति
स्मृतः ४६
सान्निध्यं कृतवान्देवो दृश्यमानः सदा
स्थितः
कपिलाह्रदतीर्थेऽस्मिन्स्नात्वा
संयतमानसः ४७
वृषध्वजं शिवं दृष्ट्वा सर्वयज्ञफलं
लभेत्
स्वर्लोकतां मृतस्तत्र पूजयित्वा शिवो
भवेत् ४८

लभते देहभेदेन गणत्वं चातिदुर्लभम् अस्मिन्नेव प्रदेशे तु गावो वै ब्रह्मणा स्वयम् ४९
शान्त्यर्थं सर्वलोकानां सर्वान्पावयितुं ध्रुवम्
भद्रदोहं सरस्तत्र पुण्यं पापहरं शुभम् ५०
तस्मिन्स्थाने नरः स्नातः साक्षाद्वागीश्वरो भवेत्
शिवस्तत्र समानीय स्थापितः परमेष्ठिना ५१
ब्रह्मणश्चापि सङ्गृह्य विष्णुना
स्थापितः पुनः
हिरण्यगर्भ इत्येवं नाम्ना तत्र स्थितः
शिवः ५२
पुनश्चापि ततो ब्रह्मा
स्वर्लोकेश्वरसंज्ञकम्
स्थापयामास वै लिङ्गं स्वर्लीलं कारणे
क्वचित् ५३
दृष्ट्वा वै तं तु देवेशं शिवलोके महीयते
प्राणानिह पुनस्त्यक्त्वा न पुनर्जायते
क्वचित् ५४
अनन्ता सा गतिस्तस्य योगिनामेव या स्मृता
अस्मिन्नेव महीदेशे दैत्यो दैवतकण्टकः ५५
व्याघ्ररूपं समास्थाय निहतो दर्पितो बली
व्याघ्रेश्वर इति ख्यातो नित्यं तत्र
समास्थितः ५६

न पुनर्दुर्गतिं याति दृष्ट्वैनममरेश्वरम् हिमवत्स्थापितं लिङ्गं शैलेश्वरमिति स्थितम् ५७
दृष्ट्वैतन्मनुजो भद्रे न
दुर्गतिमवाप्नुयात्
उत्पलो विदलश्चैव यौ दैत्यौ ब्रह्मणो
वरात् ५८
स्त्रीलौल्याद्दर्पितौ दृष्ट्वा
पार्वत्या निहतावुभौ
सारङ्गं कन्तुकेनात्र तस्येदं
चिह्नमास्थितम् ५९
दृष्ट्वैतन्मनुजो लिङ्गं ज्येष्ठस्थानं समाश्रितम्
न शोचति पुनर्भद्रे सिद्धो जन्मनि जन्मनि ६०
समन्तात्तस्य देवैस्तु लिङ्गानि स्थापितानि च
दृष्ट्वा च तानि वै मर्त्यो देहभेदे गणो भवेत् ६१
नदी वाराणसी चेयं पुण्या पापप्रणाशिनी क्षेत्रमेतदलङ्कृत्य जाह्नव्या सह सङ्गता ६२
स्थापितं सङ्गमे चास्मिन्ब्रह्मणा लिङ्गमुत्तमम्
सङ्गमेश्वरमित्येव ख्यातं जगति दृश्यताम्

६३
सङ्गमे देवनद्योश्च यः स्नात्वा मनुजः शुभे
अर्चयेत्सङ्गमेशानं तस्य जन्मभयं कुतः ६४
स्थापितं लिङ्गमेतच्च शुक्रेण भृगुसूनुना
नाम्ना शुक्रेश्वरं भद्रे
सर्वसिद्धामरार्चितम् ६५
दृष्ट्वैतन्मानवः सद्यो मुक्तः
स्यात्सर्वकिल्बिषैः
मृतश्च न पुनर्जन्म संसारे लभते नरः ६६
जम्बुकोऽत्र हतो दैत्यो महादेवेन मोहिनि
तल्लिङ्गं तु नरो दृष्ट्वा
सर्वान्कामानवाप्नुयात् ६७
देवैः शक्रपुरोगैश्च एतानि स्थापितानि हि जानीहि पुण्यलिङ्गानि सर्वकामप्रदानि च ६८
एवमेतानि सर्वाणि शिवलिङ्गानि मोहिनि कथितानि मया तुभ्यं क्षेत्रेऽस्मिन्नविमुक्तके ६९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे काशीमाहात्म्यं नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५०

अथैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-

अथान्यत्ते प्रवक्ष्यामि गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् वाराणासीस्थितं भद्रे
भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् १
अविमुक्ते कृतं यत्तु तदेवाक्षयतां
व्रजेत्
अविमुक्तगतः कश्चिन्नरकं नैति किल्बिषी २
अविमुक्तकृतं यत्तु पापं वज्रं भवेच्छुभे
त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि मोक्षदानि च
कृत्स्नशः ३
सेवंते सततं गङ्गां काश्यामुत्तरवाहिनीम्
दशाश्वमेधे यः स्नात्वा दृष्ट्वा
विश्वेश्वरं शिवम् ४
सद्यो निष्पातको भूत्वा मुच्यते
भवबन्धनात्
गङ्गा हि सर्वतः पुण्या
ब्रह्महत्यापहारिणी ५
वाराणस्यां विशेषेण यत्र चोत्तरवाहिनी
वरणायास्तथास्याश्च जाह्नव्याः सङ्गमे
नरः ६
स्नानमात्रेण सर्वेभ्यः पातकेभ्यः
प्रमुच्यते
काश्यामुत्तरवाहिन्यां गङ्गायां
कार्तिके तथा ७
स्नात्वा माघे च मुच्यन्ते महापापादिपातकैः

सर्वलोकेषु तीर्थानि यानि ख्यातानि तानि च ८
सर्वाण्येतानि सुभगे काश्यामायांति
जाह्नवीम्
नित्यं पर्वसु सर्वेषु पुण्यैश्चायतनैः
सह ९
उत्तराभिमुखीं गङ्गां काश्यामायांति चान्वहम्
महापातकदोषादिदुष्टानां स्पर्शनोद्भवम् १०
व्यपोहितुं स्वपापं च जन्तुपापविमुक्तये जन्मान्तरशतेनापि सत्कर्मनिरतस्य च ११
अन्यत्र सुधिया भद्रे मोक्षो लभ्येत वा न वा
एकेन जन्मना त्वत्र गङ्गायां मरणेन च १२
मोक्षस्तु लभ्यते काश्यां नरेणावलितात्मना
ख्यातो धर्मनदो नाम ह्रदस्तत्रैव सुन्दरि
१३
धर्म एव स्वरूपेण महापातकनाशनः
धूली च धूतपापा सा सर्वतीर्थमयी शुभा १४
हरेन्महापापसङ्घान्कूलजानिव पादपान्
किरणा धूतपापा च पुण्यतोया सरस्वती १५
गङ्गा च यमुना चैव पञ्च नद्यः प्रकीर्तिताः
अतः पञ्चनदं नाम तीर्थं

त्रैलोक्यविश्रुतम् १६
तत्राप्लुतो न गृह्णीयाद्देहितां
पाञ्चभौतिकीम्
अस्मिन्पञ्चनदीनां तु सङ्गमेऽघौघभेदने १७
स्नानमात्रान्नरो याति भित्वा
ब्रह्माण्डमण्डपम्
प्रयागे माघमासे तु सम्यक् स्नानस्य
यत्फलम् १८
तत्फलं स्याद्दिनैकेन काश्यां पञ्चनदे
ध्रुवम्
स्नात्वा पञ्चनदे तीर्थे कृत्वा च
पितृतर्पणम् १९
विष्णुं माधवमभ्यर्च्य न भूयो
जन्मभाग्भवेत्
यावत्सङ्ख्यास्तिला दत्ताः पितृभ्यो
जलतर्पणे २०
पुण्ये पञ्चनदे तीर्थे तृप्तिः
स्यात्तावदाब्दिकी
श्रद्धया यैः कृतं श्राद्धं तीर्थे
पञ्चनदे शुभे २१
तेषां पितामहा मुक्ता नानायोनिगता अपि
यमलोके पितृगणैर्गाथेयं परिगीयते २२
महिमानं पाञ्चनदं दृष्ट्वा
श्राद्धविधानतः
अस्माकमपि वंश्योऽत्र कश्चिच्छ्राद्धं
करिष्यति २३

काश्यां पञ्चनदं प्राप्य येन मुच्यामहे वयम्
तत्र पञ्चनदे तीर्थे यकिञ्चिद्दीयते वसु २४
कल्पक्षयेऽपि न भवेत्तस्य पुण्यस्य संक्षयः
वन्ध्यापि वर्षपर्यन्तं स्नात्वा पञ्चनदे ह्रदे २५
समर्च्य मङ्गलां गौरीं पुत्रं जनयति ध्रुवम्
जलैः पाञ्चनदैः पुण्यैर्वाससा परिशोधितैः २६
महाफलमवाप्नोति स्नापयित्वेह दिक्श्रुताम्
पञ्चामृतानां कलशैरष्टोत्तरशतोन्मितैः २७
तुलितोऽधिकतां प्राप्तो बिन्दुः पाञ्चनदस्तु सः
पञ्चकूर्चेन पीतेन यात्राशुद्धिरुदाहृता २८
सा शुद्धिः श्रद्धया प्राश्य बिन्दुं
पञ्चनदाम्भसाम्
भवेदथ ह्रदस्नानाद्राजसूयाश्वमेधयोः २९
यत्फलं तच्छतगुणं स्मृतं पञ्चनदाम्बुना
राजसूयाश्वमेधौ च भवेतां स्वर्गसाधने ३०
आब्रह्मपट्टिकाद्वन्द्वान्मुक्तिः

पञ्चनदाम्बुभिः
स्वर्गनद्यभिषेकोऽपि न तथा सम्मतः सताम् ३१
अभिषेकः पाञ्चनदो यथानन्यो वरप्रदः
शतं समास्तपस्तप्त्वा कृते यत्प्राप्यते
फलम् ३२
तत्कार्तिके पञ्चनदे सकृत्स्नानेन लभ्यते
इष्टापूर्तेषु धर्मेषु यावज्जन्मकृतेषु
यत् ३३
अन्यत्र स्यात्फलं तस्याधिकं
पञ्चनदाम्बुभिः
न धूतपापसदृशं तीर्थं क्वापि महीतले ३४
यदेकस्नानतो नश्येदघं जन्मत्रयार्जितम्
कृते धर्मनदं नाम त्रेतायां धूतपातकम् ३५
द्वापरे बिन्दुतीर्थं च कलौ पञ्चनदं
स्मृतम्
बिदुतीर्थे नरो दत्वा काञ्चनं
कृष्णलोन्मितम् ३६
न दरिद्रो भवेत्क्वापि न सुखेन वियुज्यते गोभूतिलहिरण्याश्ववासोऽन्नस्थानभूषणम् ३७
यत्किंञ्चिद्बिन्दुतीर्थेऽत्र दत्वाक्षयमवाप्नुयात्
एकामप्याहुतिं कृत्वा समिद्धेऽग्नौ विधानतः ३८
पुण्ये धर्मनदीतीर्थे कोटिहोमफलं लभेत्

न पञ्चनदतीर्थस्य महिमानमनन्तकम् ३९
कोऽपि वर्णयितुं शक्तश्चतुर्वर्गशुभौकसः
इति ते कथितं भद्रे
काशीमाहात्म्यमुत्तमम् ४०
सुखदं मोक्षदं नॄणां महापातकनाशनम्
ब्रह्मघ्नो मधुपः स्वर्णस्तेयी च
गुरुतल्पगः ४१
महापातकयुक्तोऽपि संयुक्तोऽप्युपपातकैः
अविमुक्तस्य
माहात्म्यश्रवणाच्छुद्धिमाप्नुयात् ४२
ब्राह्मणो वेदविद्वान्स्यात्क्षत्त्रियो विजयी रणे
वैश्यो धनपतिः शूद्रो विष्णुभक्तसमागमी ४३
श्रवणादस्य सुभगे भूयात्पठनतोऽपि वा सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु
यत्फलम् ४४
तत्सर्वं समवाप्नोति पठनाच्छ्रवणादपि
विद्यार्थी लभते विद्यां धनार्थी लभते
धनम् ४५
भार्यार्थी लभते भार्यां सुतार्थी
पुत्रमाप्नुयात्
अविमुक्तस्य माहात्म्यं मया ते
परिकीर्तितम् ४६
विष्णुभक्ताय दातव्यं शिवभक्तिरताय च
जगज्जननिभक्ताय सूर्यहेरम्बसेविने ४७

गुरुशुश्रूषवे दत्वा तीर्थस्नानफलं लभेत्
शठाय निन्दकायापि गोविप्रसुरविद्विषे गुरुद्रुहेऽसूयकाय दत्वा मृत्युमवाप्नुयात् ४८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे काशीमाहात्म्ये एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५१

अथद्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
धन्योऽसि विप्रवर्य त्वं कृपालुः सर्वदेहिषु
यच्छ्रुतं ते
मुखाम्भोजात्काशीमाहात्म्यमुत्तमम् १
अधुनाहं कृतार्थास्मि त्वया हि
प्रतिबोधिता
कृपालुना निपतिताभ्युद्धृता भवसागरात् २
अधुना श्रोतुमिच्छामि हरेः क्षेत्रस्य
मानद
माहात्म्यं यत्र गमनात्कृतार्थो जायते
नरः ३
पुरुषोत्तमविष्णोस्तु क्षेत्रं
मुक्तिविधायकम्
श्रूयते हि पुराणेषु वर्णितं
मुनिभिर्द्विजैः ४

तत्कथ्यतां महाभाग शिष्याहं यदि ते प्रिया
साधवः सर्वलोकस्य सततोपकृतौ स्थिताः ५
वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि तुभ्यं
माहात्म्यमुत्तमम्
पुरुषोत्तमनाम्नस्तु क्षेत्रस्य
ब्रह्मणोदितम् ६
पृथिव्यां भारतं वर्षं कर्मभूमिरुदाहृता
तत्रास्ते भारते वर्षे दक्षिणोदधितीरगः ७
उत्कलेति समाख्यातः स्वर्गमोक्षप्रदायकः समुद्रादुत्तरं तावद्यावद्विरजमण्डलम् ८
देशोऽसौ पुण्यशीलानां गुणैः
सर्वैरलङ्कृतः
सर्वतीर्थानि पुण्यानि पुण्यान्यायतनानि
च ९
उत्कले तु विशालाक्षि वेदितव्यानि तानि
तु
समुद्रस्योत्तरे तीरे
तस्मिन्देशेऽखिलोत्तमे १०
आस्ते गुह्यं परं क्षेत्रं मुक्तिदं पापनाशनम्
सर्वत्र वालुकाकीर्णे पवित्रं धर्मकामदम् ११
दशयोजनविस्तीर्णं क्षेत्रं परमदुर्लभम् नक्षत्राणां यथा सोमः सरसां सागरो यथा १२

तथा समस्ततीर्थानां वरिष्ठं पुरुषोत्तमम् वसूनां पावको यद्वद्रुद्राणां शङ्करो यथा १३
तथा श्रेष्ठं हि तीर्थानां सर्वेषां
पुरुषोत्तमम्
वर्णानां ब्राह्मणो यद्वद्वैनतेयश्च
पक्षिणाम् १४
तथा समस्ततीर्थानां वरिष्ठं पुरुषोत्तमम्
सेनानीनां यथा स्कन्दः सिद्धानां कपिलो
यथा १५
एरावतो गजेन्द्राणां महर्षीणां भृगुर्यथा
मेरुः शिखरिणां यद्वन्नागानां च हिमालयः १६
उच्चैःश्रवा यथाश्वानां कवीनामुशना यथा मुनीनां च यथा व्यासः कुबेरो यक्षरक्षसाम् १७
इन्द्रियाणां मनो यद्वद्भूतानामवनी यथा अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां पवनः पवतां यथा १८
अरुन्धती यथा स्त्रीणां शस्त्राणां कुलिशं यथा
अकारः सर्ववर्णानां गायत्री छन्दसां यथा १९
सर्वाङ्गेभ्यो यथा श्रेष्ठमुत्तमाङ्गं विधातृजे

यथा समस्तविद्यानां मोक्षविद्या परा
स्मृता २०
मनुष्याणां यथा राजा धेनूनां कामधुग्यथा
सुवर्णं सर्वधातूनां सर्पाणां
वासुकिर्यथा २१
प्रह्लादः सर्वदैत्यानां रामः शस्त्रभृतां यथा
झषाणां मकरो यद्वन्मृगाणां मृगराड् यथा २२
वरुणो यादसां यद्वद्यमः संयमिनां यथा क्षीरोदः सागराणां च देवर्षीणां च नारदः २३
पुरोधसां यथा जीवः कालः कलयतां यथा ग्रहाणां भास्करो यद्वन्मन्त्राणां प्रणवो यथा २४
कृत्यानां धर्मकार्यं च
तद्वच्छ्रीपुरुषोत्तमम्
पुरुषाख्यं सकृद्दृष्ट्वा सागरान्तः
सकृन्मतः २५
ब्रह्मविद्यां सकृज्ज्ञात्वा गर्भवासो न विद्यते
एवं सर्वगुणोपेतं क्षेत्रं परमदुर्लभम् २६
आस्ते यत्र वरारोहे विख्यातं पुरुषोत्तमम्
जगद्व्यापी स विश्वात्मा देवेशः

पुरुषोत्तमः २७
जगद्योनिर्जगन्नाथस्तत्र सर्वं
प्रतिष्ठितम्
अजः शक्रश्च रुद्रश्च
देवाश्चाग्निपुरोगमाः २८
निवसन्ति महाभागे तस्मिन्देशे सदैव हि गन्धर्वाप्सरसः सिद्धाः पितरो देवमानुषाः २९
यक्षा विद्याधराश्चैव मुनयः शंसितव्रताः
ऋषयो वालखिल्याद्याः कश्यपाद्याः प्रजेश्वराः ३०
सुपर्णाः किन्नरा नागास्तथान्ये
स्वर्गवासिनः
साङ्गा वेदाश्च चत्वारो शास्त्राणि
विविधानि च ३१
इतिहासपुराणानि यज्ञाश्च बहुदक्षिणाः
नद्यश्च विविधाः
पुण्यास्तीर्थान्यायतनानि च ३२
सागराश्च तथा शैलास्तस्मिन्देशे
व्यवस्थिताः
एवं पुण्यतमे देशे देवर्षिपितृसेविते ३३
सर्वोपभोगसहिते वासः कस्य न रोचते
श्रेष्ठत्वं तस्य देवस्य किं चान्यदधिकं
ततः ३४
आस्ते यत्र जगद्देवो मुक्तिदः पुरुषोत्तमः

धन्यास्ते विबुधप्रख्या ये वसन्त्युत्कले नराः ३५
तीर्थराजजले स्नात्वा पश्यन्ति
पुरुषोत्तमम्
स्वर्गे वसन्ति ते मर्त्या न तु ते
राजसालये ३६
ये वसंत्युत्कले क्षेत्रे पुण्ये
श्रीपुरुषोत्तमे
सफलं जीवितं तेषामौत्कलानां सुमेधसाम् ३७
ये पश्यन्ति
सुताम्रौष्ठप्रसन्नायतलोचनम् चारुभ्रूकेशमुकुटं चारुकर्णलताञ्चितम् ३८
चारुस्मितं चारुदन्तं
चारुकुण्डलमण्डितम्
सुनासं सुकपोलं च सुललाटं सुलक्षणम् ३९
त्रैलोक्यानन्दजननं कृष्णस्य मुखपङ्कजम्
पुरा कृतयुगे देवि शक्रतुल्यपराक्रमः ४०
बभूव नृपतिः श्रीमानिन्द्रद्युम्न इति
श्रुतः
सत्यवादी शुचिर्दक्षः सर्वशस्त्रभृतां
वरः ४१
रूपवान्सुभगः शूरो दाता भोक्ता प्रियंवदः
यष्टा समस्तयज्ञानां ब्रह्मण्यः
सत्यसङ्गरः ४२
धनुर्वेदे च वेदे च शास्त्रे च निपुणः

कृती
वल्लभो नरनारीणां पौर्णमास्यां यथा शशी ४३
आदित्य इव दुष्प्रेक्ष्यो मधुरश्चन्द्र मा इव
वैष्णवः सत्यसम्पन्नो जितक्रोधो जितेन्द्रियः ४४
अध्यात्मविद्यानिरतो युयुत्सुर्धर्मतत्परः
एवं स पालयेत्पृथ्वद्यं राजा सर्वगुणाकरः ४५
तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना विष्णोराराधनं प्रति
कथमाराधयिष्यामि देवदेवं जनार्दनम् ४६ कस्मिन्क्षेत्रेऽथवा तीर्थे नदीतीरे तथाश्रमे
एवं चिन्तापरः सोऽथ निरीक्ष्य मनसा महीम् ४७
आलोक्य सर्वतीर्थानि यानि पापहराणि च तानि सर्वाणि सञ्चिन्त्य जगाम मनसा पुनः ४८
विख्यातं परमं क्षेत्रं मुक्तिदं पुरुषोत्तमम्
स गत्वा नृपतिस्तत्र समृद्धबलवाहनः ४९ अयजच्चाश्वमेधेन विधिवद्भूरिदक्षिणः कारयित्वा महोत्सेधं प्रासादं

भूरिदक्षिणम् ५०
सङ्कर्षणं कृष्णं सुभद्रां स्थाप्य वीर्यवान्
पञ्चतीर्थं च विधिवत्कृत्वा तत्र महीपतिः ५१
स्नानं दानं जपं होमं देवताप्रेक्षणं तथा भक्त्या चाराध्य विधिवत्प्रत्यहं पुरुषोत्तमम्
प्रसादाद्देवदेवस्य ततो मोक्षमवाप्तवान् ५२
मोहिन्युवाच-
तस्मिन् क्षेत्रे वरे पुण्ये वैष्णवे
पुरुषोत्तमे ५३
किं तत्र प्रतिमा पूर्वं सुस्थिता
वैष्णवी प्रभो
येनासौ नृपतिस्तत्र गत्वा सबलवाहनः ५४
कृष्णं च रामं भद्रां शुभप्रदाम्
संशयोऽस्ति महांस्तत्र विस्मयश्च
द्विजोत्तम ५५
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं ब्रूहि तत्कारणं च यत्
वसुरुवाच-
शृणुष्व पूर्ववृत्तान्तं कथां
पापप्रणाशिनीम् ५६
प्रवक्ष्यामि समासेन श्रिया पृष्टं च यत्पुरा

सुमेरोः काञ्चने शृङ्गे सर्वाश्चर्यसमन्विते ५७
तत्र स्थितं जगन्नाथं जगत्स्रष्टारमव्ययम्
प्रणम्य शिरसा देवी लोकानां हितकाम्यया ५८
पप्रच्छेदं महाप्रश्नं भूमौ स्थानमनुत्तमम्
श्रीरुवाच-
ब्रूहि त्वं सर्वलोकेश संशयं मे हृदि
स्थितम् ५९
मर्त्यलोके महाश्चर्ये भूमौ
कर्मसुदुर्लभे
लोभमोहमहाग्राहे कामक्रोधमहार्णवे ६०
येन मुच्येत आत्मेश दुर्गसंसारसागरात्
त्वामृते नास्ति लोकेऽस्मिन्वक्ता
संशयनिर्णये ६१
श्रुत्वैवं वचनं तस्या देवदेवो जनार्दनः
प्रोवाच परया प्रीत्या परं सारामृतोपमम्
सुखोपायं सुसाध्यं च निरायासं महाफलम् ६२
श्रीभगवानुवाच-
आस्ते तीर्थवरं देवि विख्यातं
पुरुषोत्तमम् ६३
न तेन सदृशं किञ्चित्त्रिषु लोकेषु विद्यते
कीर्तनाद्यस्य देवेशि मुच्यते सर्वपातकैः

६४
न विज्ञातो नरैः सर्वैर्न दैत्यैर्न च दानवैः
मरीच्याद्यैर्मुनिवरैर्दर्शितोऽय वरानने ६५
दक्षिणस्योदधेस्तीरे न्यग्रोधो यत्र तिष्ठति
यस्तु कल्पे समुत्पन्ने महदुल्कानिबर्हणे ६६
विनाशं नैव चाभ्येति स्वयं तत्रैव संस्थितः
दृष्टमात्रे वटे तस्मिञ्छायामाश्रित्य चासकृत् ६७
ब्रह्महत्या प्रमुच्येत पापेष्वन्येषु का
कथा
प्रदक्षिणं कृतं यैस्तु नमस्कारैस्तु
जन्तुभिः ६८
सर्वे विधूतपापास्ते गता वै केशवालयम्
न्यग्रोधस्योत्तरे किञ्चिद्दक्षिणे
केशवस्य तु ६९
प्रासादे तत्र तिष्ठेत्तु पदं धर्ममयं हि
तत्
प्रतिमां तत्र तां दृष्ट्वा स्वयं देवेन
निर्मिताम् ७०
अनायासेन वै यान्ति भवनं मे ततो नराः गच्छन्नेव तु तं दृष्ट्वा एकदा धर्मराट्

स्वयम् ७१
मदन्तिकमनुप्राप्य प्रणम्य शिरसाब्रवीत्
नमस्ते भगवन्देव लोकनाथाय तेजसे ७२
क्षीरोदवासिनं देवं शेषभोगोरुशायिनम्
वरं वरेण्यं वरदं कर्तारं ह्यक्षयं
प्रभुम् ७३
विश्वेश्वरमजं विष्णुं सर्वज्ञमपराजितम्
नीलोत्पलदलश्यामं पुंडरीकनिभेक्षणम् ७४
सर्वगं निर्गुणं शान्तं जगद्धातारमव्यम्
सर्वलोकविधातारं लोकनाथं सुखावहम् ७५
पुराणपुरुषं वेद्यं व्यक्ताव्यक्तं
सनातनम्
पुरा पुराणं स्रष्टारं लोकतीर्थं
जगद्गुरुम् ७६
श्रीवत्सवक्षसा युक्तं वनमालाविभूषितम् पीतवस्त्रं चतुर्बाहुं शङ्खचक्रगदाधरम् ७७
हारकेयूरसंयुक्तं मुकुटाङ्गदधारिणम्
सर्वलक्षणसंयुक्तं सर्वेन्द्रि
यविवर्जितम् ७८
कूटस्थमचलं सूक्ष्मं ज्योतीरूपं सनातनम्
भावाभावविनिर्मुक्तं व्यापिनं प्रकृतेः
परम् ७९
तं नमस्ये जगन्नाथमीश्वरं सुखदं प्रभुम्
इत्येवं धर्मराजस्तु पुरा
न्यग्रोधसन्निधौ ८०

स्तुत्वा नानाविधैः स्तोत्रैः प्रणाममकरोत्तदा
तं दृष्ट्वा च महाभागे प्रणतं प्राञ्जलि
स्थितम् ८१
स्तोत्रस्य कारणं देवि पृष्टवानहमन्तकम्
वैवस्वत महाबाहो सर्वदेवमयो ह्यसि ८२
किमर्थं स्तुतवानित्थं संक्षेपाद् ब्रूहि
तन्मम ८३
यम उवाच-
अस्मिन्नायतने पुण्ये विख्याते
पुरुषोत्तमे
इन्द्रनीलमयी सृष्टा प्रतिमा
सार्वकामिकी ८४
तां दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्ष भावेनैकेन
श्रद्धया
श्वेताख्यं भुवनं यान्ति निष्कामाश्चैव
मानवाः ८५
अतश्चैवं न शक्नोमि व्यापारमरिसूदन
प्रसीद त्वं महादेव संहर प्रतिमां विभो ८६
श्रुत्वा वैवस्वतस्यैतद्वाक्यं
तमहमुक्तवान्
यमैतां गोपयिष्यामि सिकताभिः समन्ततः ८७
ततः सा प्रतिमा देवि वल्लीभिर्गोपिता तथा
यथा तत्र न पश्यन्ति मनुजाः
स्वर्गकांक्षिणः ८८
प्रच्छाद्य वल्लिकैर्दैवि

जातरूपपरिच्छदैः
यमं प्रस्थापयामास तां पुरीं दक्षिणां दिशम् ८९
गुप्तायां प्रतिमायां तु इन्द्रनीलस्य
वै तदा
तस्मिन्क्षेत्रवरे पुण्ये विख्याते
पुरुषोत्तमे ९०
यत्कृतं तत्र वृत्तान्ते देवदेवो
जनार्दनः
तत्सर्वं कथयामास स तस्मै भगवान्पुरा ९१
इन्द्रद्युम्नस्य गमनं क्षेत्रसन्दर्शनं
तथा
क्षेत्रस्य वर्णनं चैव व्युष्टिं तस्य च
मोहिनि ९२
दर्शनं बलदेवस्य कृष्णस्य च विशेषतः
सुभद्रायाश्च तत्रैव माहात्म्यं चैव
सर्वशः ९३
दर्शनं नरसिंहस्य व्युष्टिसङ्कीर्तनं तथा
अनन्तवासुदेवस्य दर्शनं गुणकीर्तनम् ९४
श्वेतमाधवमाहात्म्यं स्वर्गद्वारस्य
वर्णनम्
उदधेर्दर्शनं चैव स्नानं तर्पणमेव च ९५
समुद्रस्नानमाहात्म्यमिन्द्रद्युम्नस्य चापि वै
पञ्चतीर्थफलं चैव महाज्यैष्ट्यां तथैव च ९६

स्नानं कृष्णस्य हलिनः सर्वयात्राफलं तथा वर्णनं विष्णुलोकस्य क्षेत्रस्य च पुनः स्वयम्
पूर्वं कथितवांस्तथ्यं तस्यै स पुरुषोत्तमः ९७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५२

अथ त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
ब्रूहि मे मुनिशार्दूल यत्पृच्छामि पुरातनम्
यथा ताः प्रतिमाः पूर्वमिन्द्रद्युम्नेन निर्मिताः १
केन चैव प्रकारेण तुष्टस्तस्मै स माधवः तत्सर्वं वद मे विप्र श्रोतुं कौतूहलं मम २
वसुरुवाच-
शृणुष्व चारुनयने पुराणं वेदसम्मितम् कथयामि पुरावृत्तं प्रतिमानां च संभवम् ३ प्रवृत्ते च महायज्ञे प्रासादे चैव निर्मिते
चिन्ता तस्य बभूवाथ प्रतिमार्थमहर्निशम् ४
केनोपायेन देवेशं सर्वलोकविभावनम्

सर्गस्थित्यन्तकर्त्तारं पश्यामि पुरुषोत्तमम् ५
चिन्ताविष्टो नरेन्द्रस्तु नैवं शेते
दिवानिशम्
न भुङ्क्ते विविधान्भोगान्न च स्नानं
प्रसाधनम् ६
शैलजा दारुजा वापि धातुजा वा महीतले
विष्णोर्योग्यास्तु प्रतिमाः
सर्वलक्षणलक्षिताः ७
एतैरेव त्रयाणां तु दयितं यत्सुरार्चितम् स्थापिते प्रीतिमभ्येति इति
चिन्तापरोऽभवत् ८
पञ्चरात्रविधानेन सम्पूज्य पुरुषोत्तमम् चिन्ताविष्टो महीपालः संस्तोतुमुपचक्रमे ९
इन्द्रद्युम्न उवाच-
वासुदेव नमस्तेऽस्तु नमस्ते मोक्षकारण त्राहि मां सर्वलोकेश जन्मसंसारसागरात् १०
निर्मलांशुकसङ्काश नमस्ते पुरुषोत्तम सङ्कर्षण नमस्तेऽस्तु त्राहि मां धरणीधर ११
नमस्ते हेमगर्भाय नमस्ते मकरध्वज रतिकान्त नमस्तुभ्यं त्राहि मां शम्बरान्तक १२
नमस्ते मेघसङ्काश नमस्ते भक्तवत्सल

अनिरुद्ध नमस्तेऽस्तु त्राहि मां वरदो भव १३
नमस्ते विबुधावास नमस्ते विबुधप्रिय नारायण नमस्तेऽस्तु त्राहि मां शरणागतम् १४
नमस्ते बलिनां श्रेष्ठं नमस्ते
लाङ्गलायुध
नमस्ते विबुधश्रेष्ठ नमस्ते कमलोद्भव १५
चतुर्भुज जगद्धातस्त्राहि मां प्रपितामह
नमस्ते नीलमेघाभ नमस्ते त्रिदशार्चित १६
त्राहि विष्णो जगन्नाथ मग्नं मां भवसागरे
प्रलयानलसङ्काश नमस्ते दितिजान्तक १७
नरसिंह महावीर्य त्राहि मां दीप्तलोचन यथा रसातलाच्चोर्वी जले मग्नोद्धृता पुरा १८
तथा महावराह त्वं त्राहि मां दुःखसागरात् तवाङ्गमूर्तयः कृष्ण वरदाः संस्तुता मया १९
त्वं चेमे बलदेवाद्याः पृथग्रूपेण संस्थिताः
अङ्गानि तव देवेश गरुडाद्यास्तथा प्रभो २०
दिक्पालाः सायुधाश्चैव वासवाद्यास्तथाच्युत
ये चान्ये तव देवेश भेदाः प्रोक्ता मनीषिभिः २१

तेऽपि सर्वे जगन्नाथ प्रसन्नायतलोचन
ये वार्चिताः स्तुताः सर्वे तथा यूयं
नमस्कृताः २२
प्रयच्छत वरं मह्यं धर्मकामार्थमोक्षदम्
भेदास्ते कीर्तिता ये तु हरे
सङ्कर्षणादयः २३
तव पूजार्थसम्बद्धास्ततस्त्वयि
समाश्रिताः
न भेदस्तव देवेश विद्यते परमार्थतः २४
विविधं तव यद्रूपं युक्तं तदुपचारतः
अद्वैतं त्वां कथं द्वैतं वक्तुं शक्नोति
मानवः २५
एकस्त्वं हि हरे व्यापी चित्स्वभावो
निरञ्जनः
परमं तव यद्रूपं भावाभावविवर्जितम् २६
निर्लेपं निर्मलं सूक्ष्मं कूटस्थमचलं
ध्रुवम्
सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सत्तामात्रं
व्यवस्थितम् २७
तद्देवोऽपि न जानाति कथं जानाम्यहं प्रभो अपरं तव यद्रूपं पीतवस्त्रं चतुर्भुजम् २८
शङ्खचक्रगदापाणिं मुकुटाङ्गदधारिणम् श्रीवत्सवक्षसा युक्तं वनमालाविभूषितम् २९
तदर्चयन्ति विबुधा ये चान्ये

त्वत्समाश्रयाः
देव सर्वसुरश्रेष्ठ भक्तानामभयप्रद ३० त्राहि मां चारुपद्माक्ष मग्नं विषयसागरे नान्यं पश्यामि लोकेश यस्याहं शरणं व्रजे ३१
त्वामृते कमलाकान्त प्रसीद मधुसूदन जराव्याधिशतैर्युक्तो
नानादुःखैर्निपीडितः ३२
हर्षशोकान्वितो मूढः कर्मपाशैः
सुयंत्रितः
पतितोऽह महारौद्रे घोरे संसारसागरे ३३
विषयोदकदुष्पारे रागद्वेषसमाकुले
इन्द्रियावर्तगम्भीरे
तृष्णाशोकोर्मिसङ्कुले ३४
निराश्रये निरालम्बे निःसारेऽत्यन्तचञ्चले
मायया मोहितस्तत्र भ्रमामि सुचिरं प्रभो
३५
नानाजातिसहस्रेषु जायमानः पुनः पुनः
मया जन्मान्यनेकानि सहस्राण्ययुतानि च ३६
विविधान्यनुभूतानि संसारेऽस्मिञ्जनार्दन
वेदाः साङ्गा मयाधीताः शास्त्राणि
विविधानि च ३७
इतिहासपुराणानि तथा शिल्पान्यनेकशः असन्तोषाश्च सन्तोषाः सञ्चया बहवो व्ययाः ३८

मया प्राप्ता जगन्नाथ क्षयवृद्ध्य्दुयेतराः भार्यामित्रस्वबन्धूनां वियोगाः सङ्गमास्तथा ३९
पितरो विविधा दृष्टा मातरश्च तथा मया दुःखानि चानुभूतानि मया सौख्यान्यनेकशः ४०
प्राप्ताश्च बान्धवाः स्वसृभ्रातरो ज्ञातयस्तथा
मयोषितं तथा स्त्रीणां कोष्ठे विण्मूत्रपिच्छिले ४१
गर्भवासे महादुःखमनुभूतं तथा प्रभो दुःखानि यान्यनेकानि बाल्ये यौवनगर्विते ४२
वार्द्धक्ये च हृषीकेश तानि प्राप्तानि वै मया
मरणे यानि दुःखानि गुप्तमार्गे यमालये ४३
मया तान्यनुभूतानि नरके यातनाकुले
क्रिमिकीटद्रुमाणां च
हस्त्यश्वमृगपक्षिणाम् ४४
महिषाणां गवां चैव तथान्येषां वनौकसाम्
द्विजातीनां च सर्वेषां शूद्राणां चैव
योनिषु ४५
धनिनां क्षत्रियाणां च दरिद्राणां तपस्विनाम्
नृपाणां नृपभृत्यानां तथान्येषां च

देहिनाम् ४६
गृहे तेषां समुत्पन्नो देव चाहं पुनः पुनः
गतोऽत्मि दासतां नाथ भृत्यानां बहुशो
नृणाम् ४७
दरिद्रत्वं चेश्वरत्वं स्वामित्वं च तथा
गतः
हता मया हतश्चान्यैर्हतं मे घातिता मया ४८
दत्तं मेऽन्यैरथान्येभ्यो मया दत्तमनेकशः
पितृमातृसुहृद्वर्गकलत्राणां कृतेन च ४९
अहं हृष्टोऽसकृद्दैन्यैश्चाश्रुधौताननो गतः
देवतिर्यङ्मनुष्येषु चरेषु स्थावरेषु च ५०
न विद्यते च तत्स्थानं यत्राहं न गतः
प्रभो
कदा मे नरके वासः कदा स्वर्गे जगत्पते ५१
कदा मनुष्यलोकेषु कदा तिर्यग्गतेषु च
जलयन्त्रे तथा चक्रे कदाऽवटनिबन्धने ५२
पातितोऽधस्तथोर्द्ध्वं च कदा मध्ये
स्थितस्त्वहम्
तथा चाहं सुरश्रेष्ठ कर्म्मवल्लीं
समाश्रितः ५३
एवं संसारचक्रेऽस्मिन्भैरवे लोमहर्षणे
भ्रमामि सुचिरं कालं नान्तं पश्यामि
कर्हिचित् ५४
न जाने किं करोम्येष हरे

व्याकुलितेन्द्रियः
शोकतृष्णाभिभूतश्च कांदिशीको विचेतनः ५५
इदानीं त्वमाहं देव विकलः शरणं गतः
त्राहि मां दुःखितं कृष्ण मग्नं
संसारसागरे ५६
कृपां कुरु जगन्नाथ भक्तोऽह यदि मन्यसे
त्वामृते नास्ति मे बंधुर्योऽसौ चिन्तां
करिष्यति ५७
देव त्वां नाथमासाद्य न भयं मेऽस्ति
कुत्रचित्
जीविते मरणे चैव योगक्षेमे तथा प्रभो ५८
ये तु त्वां विधिवद्देव नार्चयन्ति नराधमाः
सुगतिस्तु कथं तेषां भवेत्संसारबन्धनात्
५९
किं तेषां कुलशीलेन विद्यया जीवितेन च
येषां न जायते भक्तिर्जगद्धातरि केशवे ६०
प्रकृतिं त्वासुरीं प्राप्य ये त्वां
निंन्दन्ति मोहिताः
पतन्ति नरके घोरे जायमानाः पुनः पुनः ६१
न तेषां निष्कृतिस्तस्माद्विद्यते
नरकार्णवात्
ये दूषयन्ति दुर्वृत्तास्ते देव
पुरुषाधमाः ६२
यत्र यत्र भवेज्जन्म मम कर्मनिबन्धनात् तत्र तत्र हरे भक्तिस्त्वयि स्यादक्षता

सदा ६३
आराध्य त्वां परं दैत्या नराश्चान्येऽपि
सङ्गताः
अवापुः परमां सिद्धिं कस्त्वां देव न
पूजयेत् ६४
न शक्नुवन्ति ब्रह्माद्याः स्तोतुं त्वां प्रकृतेः परम्
यथा चाज्ञानभावेन संस्तुतोऽसि मया प्रभो ६५
तत्क्षमस्वापराधान्मे यदि तेऽस्ति दया मयि
कृतापराधेऽपि हरे क्षमां कुर्वंति साधवः ६६
तस्मात्प्रसीद देवेश भक्त्या स्नेहं समाश्रितः
स्तुतोऽसि यन्मया देव भक्तिभावेन चेतसा ६७
साङ्गं भवतु तत्सर्वं वासुदेव नमोऽस्तु ते ६८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५३

अथचतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
इत्थं स्तुतस्तदा तेन प्रसन्नो गरुडध्वजः

ददौ तस्मै तु सुभगे सकलं मनसेप्सितम् १
यः सम्पूज्य जगन्नाथं प्रत्यहं स्तौति
मानवः
स्तोत्रेणानेन मतिमान्स मोक्षं लभते
ध्रुवम् २
त्रिसंध्यं यो जपेद्विद्वानिमं
स्तोत्रवरं शुचिः
धर्मं चार्थं च कामं च मोक्षं च लभते नरः ३
यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा
समाहितः
स लोकं शाश्वतं विष्णोर्याति
निर्द्धूतकल्मषः ४
धन्यं पापहरं चेदं भुक्तिमुक्तिप्रदं
शिवम्
गुह्यं सुदुर्लभं पुण्यं न देयं यस्य कस्य
चित् ५
न नास्तिकाय मूर्खाय न कृतघ्नाय मानिने
न दुष्टमतये दद्यान्नाभक्ताय कदाचन ६
दातव्यं भक्तियुक्ताय गुणशीलान्विताय च
विष्णुभक्ताय शान्ताय
श्रद्धानुष्ठानशीलिने ७
इदं समस्ताघविनाशहेतुं कारुण्यसंज्ञं
सुखमोक्षदं च
अशेषवाञ्छाफलदं वरिष्ठं स्तोत्रं मयोक्तं
पुरुषोत्तमस्य ८
ये तं सुसूक्ष्मं विमलाम्बरामं ध्यायन्ति

नित्यं पुरुषं पुराणम्
ते मुक्तिभाजः प्रविशन्ति विष्णुं मन्त्रैर्यथाज्यं हुतमध्वराग्नौ ९
एकः स देवो भवदुःखहन्ता परः परेषां न
ततोऽस्ति चान्यः
स्रष्टा स पाता सकलान्तकर्ता विष्णुः
समश्चाखिलसारभूतः १०
किं विद्यया किं सुगुणैश्च तेषां
यज्ञैश्च दानैश्च तपोभिरुग्रैः
येषां न भक्तिर्भवतीह कृष्णे जगद्गुरौ
मोक्षसुखप्रदे च ११
लोके स धन्यः स शुचिः स विद्वान्स एव वक्ता
स च धर्मशीलः
ज्ञाता स दाता स च सत्यवक्ता यस्यास्ति
भक्तिः पुरुषोत्तमाख्ये १२
स्तुत्वैवं ब्रह्मतनयः प्रणम्य च सनातनम्
वासुदेवं जगन्नाथं सर्वकामफलप्रदम् १३
चिन्ताविष्टो महीपालः कुशानास्तीर्य भूतले
वस्त्रं च तन्मना भूत्वा सुष्वाप धरणीतले
१४
कथं प्रत्यक्षमभ्येति देवदेवो जनार्दनः
मम चिन्ताहरो देवः कदासाविति चिन्तयन् १५
सुप्तस्य तस्य नूपतेर्वासुदेवो जगद्गुरुः
आत्मानं दर्शयामास स्वप्ने तस्मै च
चक्रधृक् १६

स ददर्श च तं स्वप्ने देवदेवं जगत्पतिम् शङ्खचक्रधरं शान्तं गदापद्माग्रपाणिनम् १७
शार्ङ्गबाणासियुक्तं च ज्वलत्तेजोग्रमण्डलम् युगान्तादित्यवर्णाभं नीलवैडूर्यसन्निभम् १८
सुपर्णपृष्ठमासीनं षोडशार्द्धभुजं
विभुम्
स चासौ प्राब्रवीद्वीक्ष्य साधु
राजन्महामते १९
क्रतुनानेन दिव्येन तथा भक्त्या च श्रद्धया
तुष्टोऽस्मि ते महीपाल वृथा किमनुशोचसि २०
यदत्र प्रतिमा राजन् राजपूज्या सनातनी
यथा तां प्राप्नुया भूप तदुपायं ब्रवीमि
ते २१
गतायामद्य शर्वर्यां निर्मले भास्करोदये
सागरस्य जलस्यान्ते नानाद्रुमविभूषिते २२
जलं तथैव वेलायां दृश्यते यत्र वै महत्
लवणस्योदधे राजंस्तरङ्गैः समभिप्लुतम् २३
कूलालम्बी महावृक्षः स्थितः स्थलजलेषु च वेलाभिर्हन्यमानश्च न चासौ कम्पते ध्रुवः २४
हस्तेन पर्शुमादाय ऊर्मेरन्तस्ततो व्रज

एकाकी विहरन् राजन्यं त्वं पश्यसि पादपम् २५
इदं चिह्नं समालोक्य च्छेदय त्वमशङ्कितः शात्यमानं तु तं वृक्षं प्रांशुमद्भुतदर्शनम् २६
दृष्ट्वा तेनैव सञ्चिन्त्य तदा भूपाल
दर्शनम्
कुरु तत्प्रतिमां दिव्यां जहि चिन्तां
विमोहिनीम् २७
एवमुक्त्वा महाभागो जगामादर्शनं हरिः
स चापि स्वप्नमालक्ष्य परं विस्मयमागतः २८
तां निशां समुदीक्षन्स ततस्तद्गतमानसः व्याहरन्वैष्णवान्मन्त्रान्सूक्तं चैव तदात्मकम् २९
प्रभातायां रजन्यां तु तुद्गतोऽनन्यमानसः स स्नात्वा सागरे सम्यग्यथावद्विधिना ततः ३०
दत्वा दानं तु विप्रेभ्यो ग्रामांश्च नगराणि च
कृत्वा पौर्वाह्णिकं कर्म जगाम स
नृपोत्तमः ३१
न रथो न पदातिश्च न गजो न च सारथिः
एकाकी स महावेलां प्रविवेश महीपतिः ३२
तं ददर्श महावृक्षं तेजस्वन्तं महाद्रुमम्

महान्तकं महारोहं पुण्यं विफलमेव च ३३
महोत्सवं महाकायं प्रसुप्तं च जलान्तिके
सान्द्रमाञ्जिष्ठवर्णाभं
नामजातिविवर्जितम् ३४
नरनाथस्तथा विष्णोर्द्रुमं दृष्ट्वा
मुदान्वितः
पर्शुना शातयामास शितेन च दृढेन च ३५
द्वैधीभूता मतिस्तत्र बभूवेन्द्रसखस्य च निरीक्षमाणे काष्ठे तु बभूवाद्भुतदर्शनम् ३६
विश्वकर्मा च विष्णुश्च विप्ररूपधरावुभौ आजग्मतुर्महात्मानौ तथा तुल्याग्रजन्मनौ ३७
ज्वलमानौ सुतेजोभिर्दिव्यस्रग्गन्धलेपनौ
अथ तौ तं समासाद्य नृपमिन्द्रसखं तदा ३८
तावब्रूतां महाराज त्वं किमत्र करिष्यसि
किमयं ते महाबाहो शातितश्च वनस्पतिः ३९
असहायो महादुर्गे निर्जने गहने वने
महासिन्धुतटे चैव शातितो वै महाद्रुमः ४०
तयोः श्रुत्वा वचः सुभ्रु स तु राजा
मुदान्वितः
बभाषे वचनान्याभ्यां मृदूनि मधुराणि च ४१
दृष्ट्वा तौ ब्राह्मणौ तत्र चन्द्र
सूर्याविवागतौ
नमस्कृत्य जगन्नाथाववाङ्मुखमवस्थितः ४२
देव देवमनाद्यन्तममेयं जगतः पतिम्

आराधितुं वै प्रतिमां करोमीति मतिर्मम ४३
अहं स देवदेवेन परमेण महात्मना
स्वप्नान्ते च समुद्दिष्टो भवद्भ्य
श्रावितो मया ४४
यज्ञस्तद्वचनं श्रुत्वा देवेन्द्र
प्रतिमस्य च
प्रहस्य तस्मै विश्वेशस्तुष्टो
वचनमब्रवीत् ४५
साधु साधु महीपाल यदेतन्मन उत्तमम्
संसारसागरे घोरे कदलीदलसन्निभे ४६
निःसारे दुःखबहुले कामक्रोधसमाकुले इन्द्रियावर्तकलिले दुस्तरे लोमहर्षणे ४७
नानाव्याधिशतावर्ते चलबुद्बुदसन्निभे यतस्ते मतिरुत्पन्ना विष्णोराराधनाय वै ४८
धन्यस्त्वं नृपशार्दूल गुणैः सर्वैरलङ्कृतः
सप्रजा धरणी धन्या सशैलवनपत्तना ४९
सपुरग्रामनगरा चतुर्वर्णैरलङ्कृता
यत्र त्वं नृपशार्दूल प्रजापालयिता
प्रभुः ५०
एह्येहि त्वं महाभाग
द्रुमेऽस्मिन्सुखशीतले
आवाभ्यां सह तिष्ठ त्वं
कथाभिर्द्धर्मसंश्रितः ५१

अयं तव सहायार्थमागतः शिल्पिनां वरः विश्वकर्मसमः साक्षान्निपुणः सर्वकर्मसु ५२
मयोद्दिष्टां तु प्रतिमां करोत्येष तटं त्यज
श्रुत्वैवं वचनं तस्य तदा राजा
द्विजन्मनः ५३
सागरस्य तटं त्यक्त्वा गत्वा तस्य समीपतः
तस्थौ स नृपतिश्रेष्ठो वृक्षच्छायां
सुशीतलाम् ५४
ततस्तस्मै स विश्वात्मा तदाकारां
तदाकृतिम्
शिल्पिमुख्याय विधिजे
कुरुष्वेत्यभ्यभाषत ५५
कृष्णरूपं परं शान्तं पद्मपत्रायतेक्षणम्
श्रीवत्सकौस्तुभधरं शङ्खचक्रगदाधरम् ५६
गौरं गोक्षीरवर्णाभं द्वितीयं स्वस्तिकाङ्कितम्
लाङ्गलास्त्रधरं देवमनन्ताख्यं महाबलम् ५७
देवदानवगन्धर्वयक्षविद्याधरोरगैः
न विज्ञातो हि तस्यान्तस्तेनानन्त इति
स्मृतः ५८
भगिनीं वासुदेवस्य रुक्मवर्णां सुशोभनाम्
वै सुभद्रां च सर्वलक्षणलक्षिताम् ५९
श्रुत्वैतद्वचनं तस्य विश्वकर्मा

सुकर्मकृत्
तत्क्षणात्कारयामास प्रतिमाः शुभलक्षणाः ६०
कुण्डलाभ्यां विचित्राभ्यां कर्णाभ्यां सुविराजिताः
चक्रलाङ्गलविन्यासहताभ्यां भानुसम्मताः ६१
प्रथमं शुक्लवर्णानां शारदेन्दुसमप्रभम्
सुरक्ताक्षं महाकायं फटाविकटमस्तकम् ६२
नीलाम्बरधरं चोग्रं बलमद्भुतकुण्डलम्
महाहलधरं दिव्यं महामुसलधारिणम् ६३
द्वितीयं पुण्डरीकाक्षं
नीलजीमूतसन्निभम्
अतसीपुष्पसङ्काशं पद्मपत्रायतेक्षणम् ६४
श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्पीतवाससमच्युतम्
चक्रकम्बुकरं दिव्यं सर्वपापहरं हरिम् ६५
तृतीयां स्वर्णवर्णाभां
पद्मपत्रायतेक्षणाम्
विचित्रवस्त्रसञ्छन्नां
हारकेयूरभूषिताम् ६६
विचित्राभरणोपेतां रत्नमालावलम्बिताम्
पीनोन्नतकुचां रम्यां विश्वकर्मा
विनिर्ममे ६७
स तु राजाद्भुतं दृष्ट्वा क्षणेनैकेन निर्मिताः
दिव्यवस्त्रयुगाच्छन्ना

नानारत्नैरलङ्कृताः ६८
सर्वलक्षणसम्पन्नाः प्रतिमाः सुमनोहराः
विस्मयं परमं गत्वा इदं वचनमब्रवीत् ६९
किं देवौ समनुप्राप्तौ द्विजरूपधरावुभौ
द्वावप्यद्भुतकर्माणौ देववृत्तौ
त्वमानुषौ ७०
देवौ वा मानुषौ वापि यक्षविद्याधरौ वरौ
किं वा ब्रह्मथृषीकेशौ वसुरुद्रा
वुताश्विनौ ७१
न वेद्मि सत्यवद्भावौ मायारूपेण संस्थितौ
युवां गतोऽस्मि शरणमात्मानं वदतं मम ७२
द्विज उवाच-
नाहं देवो न यक्षो वा न दैत्यो न च देवराट्
न ब्रह्मा न च रुद्रोऽह विद्धि मां
पुरुषोत्तमम् ७३
आर्तिघ्नं सर्वलोकानामनन्तबलपौरुषम् अर्चनीयो हि भूतानामन्तो यस्य न विद्यते ७४
पठ्यते सर्वशास्त्रेषु वेदान्तेषु निगद्यते
यदुक्त ध्यानगम्यं च वासुदेवेति योगिभिः ७५
अहमेव स्वयं ब्रह्मा अहं विष्णुः शिवो ह्यहम्
इद्रोऽह देवराजश्च जगत्संयमनो यमः ७६ पृथिव्यादीनि भूतानि

त्रेताग्निर्हुतभुग्यथा
वरुणोऽपा पतिश्चाहं धरित्री च महीधराः ७७
यत्किञ्चिद्वाङ्मयं लोके
जगत्स्थावरजङ्गमम्
विश्वरूपं च मां विद्धि
मत्तोऽन्यन्नास्ति किञ्चन ७८
प्रीतोऽह ते नृपश्रेष्ठ वरं वरय सुव्रत
यदिष्टं तत्प्रयच्छामि हृदि यत्ते
व्यवस्थितम् ७९
मद्दर्शनमपुण्यानां स्वप्नान्तेऽपि न
जायते
त्वं पुनर्दृढभक्तित्वात्प्रत्यक्षं
दृष्टवानसि ८०
श्रुत्वैवं वासुदेवस्य वचनं तस्य मोहिनि
रोमाञ्चिततनुर्भूत्वा इदं स्तोत्रं जगौ
नृपः ८१
राजोवाच-
श्रियःकान्त नमस्तेऽस्तु श्रीपते पीतवाससे
श्रीद श्रीश श्रीनिवास नमस्ते श्रीनिकेतन ८२
आद्यं पुरुषमीशानं सर्वेशं सर्वतोमुखम् निष्कलं परमं देवं प्रणतोऽस्मि सनातनम् ८३
शब्दातीतं गुणातीतं भावाभावविवर्जितम् निर्लेपं निर्गुणं सूक्ष्मं सर्वज्ञं

सर्वभावनम् ८४
शङ्खचक्रधरं देवं गदामुसलधारिणम्
नमस्ये वरदं देवं नीलोत्पलदलच्छविम् ८५
नागपर्यङ्कशयनं क्षीरोदार्णववासिनम्
नमस्येऽह हृषीकेशं सर्वपापहरं हरिम् ८६
पुनस्त्वां देवदेवेश नमस्ये वरदं विभुम् सर्वलोकेश्वरं विष्णुं मोक्षकारणमव्ययम् ८७
एवं स्तुत्वा तु तं देवं प्रणिपत्य कृताञ्जलि
उवाच प्रणतो भूत्वा निपत्य वसुधातले ८८ प्रीतोऽसि यदि मे नाथ वृणोमि वरमुत्तमम् देवाः सुराः सगन्धर्वा यक्षरक्षोमहोरगाः ८९
सिद्धविद्याधराः साध्याः किन्नरा गुह्यकास्तथा
ऋषयो ये महाभागा नानाशास्त्रविशारदाः ९०
प्रव्रज्यायोगयुक्ताश्च
वेदतत्त्वानुचिन्तकाः
मोक्षमार्गविदो येऽन्ये ध्यायन्ति परम्
पदम् ९१
निर्मलं निर्गुणं शान्तं यत्पश्यन्ति
मनीषिणः
तत्पदं गन्तुमिच्छामि प्रसादात्ते
सुदुर्लभम् ९२
श्रीभगवानुवाच-

सर्वं भवतु भद्रं ते यथेष्टं सर्वमाप्नुहि
भविष्यति यथाकामं मत्प्रसादान्न संशयः ९३
दश वर्षसहस्राणि तथा नव शतानि च
अविच्छिन्नं महाराज्यं कुरु त्वं
नृपसत्तम ९४
प्रपद्य परमं दिव्यं दुर्लभं
यत्सुरासुरैः
पूर्णं मनोरथं शान्तं
गुह्यमव्यक्तमव्ययम् ९५
परात्परतरं सूक्ष्मं निर्लेपं निर्गुणं
ध्रुवम्
चिन्ताशोकविनिर्मुक्तं
क्रियाकारणवर्जितम् ९६
तदहं दर्शयिष्यामि विज्ञेयाख्यं परं पदम्
सम्प्राप्य परमानन्दं प्राप्स्यसे परमां
गतिम् ९७
कीर्तिश्च तव राजेन्द्र भवत्वत्र महीतले
यावद्धरा नभो यावद्यावच्चन्द्रा
र्कतारकाः ९८
! सप्तैव यावन्मेर्व्वादिपर्वताः
तिष्ठन्ति दिवि देवाश्च यावत्सर्वत्र
चाव्ययाः ९९
इन्द्रद्युम्नसरो नाम तीर्थं यज्ञाज्यसम्भवम्
यत्र स्नात्वा सकृल्लोकः

शक्रलोकमवाप्स्यति १००
दापयिष्यति यः पिण्डं तटेऽस्मिन्नम्बुधेः शुभे
कुलैकविंशमुद्धृत्य शक्रलोकं गमिष्यति १०१
पूज्यमानोऽप्सरोभिश्च गन्धर्वैर्गीतनिःस्वनैः
विमानेन चरेत्तत्र यावदिन्द्राश्चतुर्दश १०२
सरसो दक्षिणे भागे नैरृत्यां तु समाश्रिते
न्यग्रोधोऽस्ति द्रुमस्तत्र तत्समीपे तु मण्डपः १०३
केतकीवनसञ्छन्नो नानापादपसङ्कुलः आषाढस्य सिते पक्षे पञ्चम्यां पितृदैवते १०४
ऋक्षे नेष्यन्ति नस्तत्र नीत्वा सप्त दिनानि वै
मण्डपे स्थापयिष्यन्ति सुवेश्याभिः सुशोभनैः १०५
क्रीडाविशेषबहुलैर्नृत्यगीतमनोहरैः चामरैः स्वर्णदण्डैश्च व्यजनै रत्नभूषणैः १०६
व्यञ्जयन्त्यस्तदास्मभ्यं स्थास्यन्ति परमाङ्गनाः
ब्रह्मचारी यतिश्चैव स्नातकाश्च

द्विजोत्तमाः १०७
वानप्रस्था गृहस्थाश्च सिद्धाश्चान्ये च
वै द्विजाः
नानावर्णपदैः
स्तोत्रैरृग्यजुःसामनिःस्वनैः १०८
करिष्यन्ति स्तुतिं राजन् रामकेशवयोः
पुनः
ततः स्तुत्वा च दृष्ट्वा च सम्प्रणम्य च
भक्तितः १०९
नरो वर्षायुतं दिव्यं श्रीमद्धरिपुरे
वसेत्
पूज्यमानोऽप्सरोभिश्च
गन्धर्वैर्गीतनिःस्वनैः ११०
हरेरनुचरस्तत्र क्रीडते केशवेन वै १११
विमानेनार्कवर्णेन रत्नहारेण राजते सर्वे कामा महाभागे तिष्ठन्ति भवनोत्तमे ११२
तपःक्षयादिहागत्य मनुष्यो ब्राह्मणो भवेत्
कोटीधनपतिः श्रीमांश्चतुर्वेदो भवेद्ध्रुवम् ११३
एवं तस्मै वरं दत्त्वा कृत्वा च समयं हरिः जगामादर्शनं भद्रे सहितो विश्वकर्मणा ११४
स तु राजा तदा हृष्टो रोमाञ्चिततनूरुहः कृतकृत्यमिवात्मानं मेने

सन्दर्शनाद्धरेः ११५
कृष्णं च रामं च सुभद्रां च वरप्रदाम् रथैर्विमानसङ्काशैर्मणिकाञ्चनचित्रितैः ११६
संवाह्य तांस्ततो राजा जयमङ्गलनिःस्वनैः आनयामास मतिमान्सामात्यः सपुरोहितः ११७ नानावादित्रनिर्घोषैर्नानावेदस्वनैः शुभैः
संस्थाप्य च शुभे देशे पवित्रे सुमनोहरे ११८
ततः शुभे तिथौ स्वर्क्षे काले च शुभलक्षणे प्रतिष्ठां कारयामास सुमुहूर्ते द्विजैः सह ११९
यथोक्तेन विधानेन विधिदृष्टेन कर्मणा आचार्यानुमतेनैव सर्वं कृत्वा महीपतिः १२०
आचार्याय तदा दत्त्वा दक्षिणां विधिवत्प्रभुः
ऋत्विग्भ्यः सविधानेन तथान्येभ्यो धनं ददौ १२१
कृत्वा प्रतिष्ठां विधिवत्प्रासादे
भवनोत्तमे
स्थापयामास
तान्सर्वान्विश्वकर्मविनिर्मितान् १२२
ततः सम्पूज्य विधिना नानापुष्पैः सुगन्धिभिः

सुवर्णमणिमुक्ताद्यैर्नानावस्त्रैः
सुशोभनैः १२३
ददौ द्विजेभ्यो विषयान्पुराणि नगराणि च
एवं बहुविधान्दत्त्वा राज्यं कृत्वा
यथोचितम् १२४
इष्ट्वा च विविधैर्यज्ञैर्दत्त्वा दानान्यनेकशः
कृतकृत्यस्ततो राजा त्यक्तसर्वपरिग्रहः जगाम परमं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् १२५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये चतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५४

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
कस्मिन् काले द्विजश्रेष्ठ गन्तव्यं पुरुषोत्तमे
विधिना केन कर्तव्या पञ्चतीर्थ्यपि मानद १
एकैकस्य च तीर्थस्य स्नाने दाने च यत्फलम् देवताप्रेक्षणे चैव ब्रूहि सर्वं पृथक् पृथक् २
वसुरुवाच-
निराहारः कुरुक्षेत्रे पादेनैकेन

यस्तपेत्
जितेन्द्रियो जितक्रोधः
सप्तसंवत्सरायुतम् ३
दृष्ट्वा सकृज्ज्येष्ठशुक्लद्वादश्यां
पुरुषोत्तमम्
कृतोपवासः प्राप्नोति ततोऽधिकतरं फलम् ४
तस्माज्ज्येष्ठे तु सुभगे प्रयत्नेन
सुसंयतैः
स्वर्गलोकेप्सुभिर्मर्त्यैर्द्रष्टव्यः
पुरुषोत्तमः ५
पञ्चतीर्थीं च विधिवत्कृत्वा ज्येष्ठे
नरोत्तमः
द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य पश्येत्तं
पुरुषोत्तमम् ६
ये पश्यन्त्यव्ययं देवं द्वादश्यां
पुरुषोत्तमम्
ते विष्णुलोकमासाद्य न च्यवन्ते कदाचन ७
तस्माज्ज्येष्ठे प्रयत्नेन गन्तव्यं
विधिनन्दिनि
कृत्वा सम्यक्पञ्चतीर्थीं द्रष्टव्यः
पुरुषोत्तमः ८
सुदूरस्थोऽपि प्रीतात्मा
कीर्तयेत्पुरुषोत्तमम्
अहन्यहनि शुद्धात्मा सोऽपि विष्णुपुरं
व्रजेत् ९
यात्रां करोति कृष्णस्य श्रद्धया यः

समाहितः
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं व्रजेन्नरः १०
चक्रं दृष्ट्वा हरेर्दूरात्प्रासादोपरि
संस्थितम्
सहसा मुच्यते पापान्नरो भक्त्या प्रणम्य
तम् ११
पञ्चतीर्थीविधिं वक्ष्ये शृणु मोहिनि
साम्पंतम्
यस्यां कृतायां मनुजो माधवस्य प्रियो
भवेत् १२
मार्कण्डेयह्रदं गत्वा स्नात्वा
चोदङ्मुखः शुचिः
निमज्जेत्तत्र त्रीन्वारानिमं
मन्त्रमुदीरयेत् १३
संसारसागरे मग्नं पापग्रस्तमचेतनम्
त्राहि मां भगनेत्रघ्न त्रिपुरारे
नमोऽस्तु ते १४
नमः शिवाय शान्ताय सर्वपापहराय च
स्नानं करोमि देवेश मम नश्यतु पातकम् १५
नाभिमात्रे जले स्थित्वा विधिवद्देवता ऋषीन्
तिलोदकेन मतिमान्पितॄनन्यांश्च तर्पयेत् १६
स्नात्वैवं च तथाचम्य ततो गच्छेच्छिवालयम्

प्रविश्य देवतागारं कृत्वा तं त्रिः प्रदक्षिणम् १७
मूलमन्त्रेण सम्पूज्य मार्कण्डेयेशमादरात्
अघोरेण तु मन्त्रेण प्रणिपत्य क्षमापयेत् १८
त्रिलोचन नमस्तेऽस्तु नमस्ते शशिभूषण त्राहि मां पुण्डरीकाक्ष महादेव नमोऽस्तु ते १९
मार्कण्डेयह्रदे त्वेवं स्नात्वा दृष्ट्वा च शङ्करम्
दशानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः २०
पापैः सर्वैर्विनिर्मुक्तः शिवलोकं स गच्छति
तत्र भुक्त्वा
वरान्भोगान्यावदाभूतसम्प्लवम् २१
इह लोके समासाद्य भवेद्विप्रो बहुश्रुतः शाङ्करं योगमासाद्य ततो मोक्षमवाप्नुयात् २२
कल्पवृक्षं ततो गत्वा कृत्वा तं त्रिः प्रदक्षिणम्
पूजयेत्परया भक्त्या मन्त्रेणानेन तं वटम् २३
ॐ नमोऽव्यक्तरूपाय महते नतपालिने महोदकोपविष्टाय न्यग्रोधाय नमोऽस्तु ते

२४
अवसस्त्वं सदा कल्पे हरेश्चायतने वटे न्यग्रोध हर मे पापं कल्पवृक्ष नमोऽस्तु
ते २५
भक्त्या प्रदक्षिणं कृत्वा गत्वा कल्पवटं
नरः
सहसोज्झति पापौघं जीर्णां त्वचमिवोरगः २६
छायां तस्य समाक्रम्य कल्पवृक्षस्य
मोहिनि
ब्रह्महत्यां नरो जह्यात्पापेष्वन्येषु
का कथा २७
दृष्ट्वा कृष्णाङ्गसम्भूतं
ब्रह्मतेजोमयं परम्
न्यग्रोधाकृतिकं विष्णुं प्रणिपत्य च
वैधसि २८
राजसूयाश्वयेधाभ्यां फलं प्राप्नोति चाधिकम्
तथा कुलं समुद्धृत्य विष्णुलोकं स गच्छति २९
वैनतेयं नमस्कृत्य कृष्णस्य पुरतः स्थितम्
सर्वपापविनिर्मुक्तस्ततो विष्णुपुरं
व्रजेत् ३०
दृष्ट्वा वटं वैनतेयं यः
पश्येत्पुरुषोत्तमम्
सुभद्रां च स याति परमां गतिम् ३१

प्रविश्यायतनं विष्णोः कृत्वा तं त्रिः प्रदक्षिणम्
सुभद्रां च भक्त्या पूज्य प्रसादयेत् ३२
नमस्ते हलधृङ्नाम्ने नमस्ते मुसलायुध
नमस्ते रेवतीकान्त नमस्ते भक्तवत्सल ३३
नमस्ते बलिनां श्रेष्ठ नमस्ते धरणीधर
प्रलम्बारे नमस्तेऽस्तु त्राहि मां
कृष्णपूर्वज ३४
एवं प्रसाद्य चानन्तमजेयं त्रिदशार्चितम्
कैलासशिखराकारं चन्द्रकान्तवराननम् ३५
नीलवस्त्रधरं देवं फणाविकटमस्तकम्
महाबलं हलधरं कुण्डलैकविभूषितम् ३६
रौहिणेयं नरो भक्त्या लभेदभिमतं फलम्
सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो विष्णुलोकं च
गच्छति ३७
आभूतसम्प्लवं यावद्भुक्त्वा तत्र स्वयं बुधः
पुण्यक्षयादिहागत्य प्रवरो योगिनां कुले ३८
ब्राह्मणप्रवरो भूत्वा सर्वशास्त्रार्थपारगः
ज्ञानं तत्र समासाद्य मुक्तिं प्राप्नोति दुर्लभाम् ३९
एवमभ्यर्च्य हलिनं ततः कृष्णं विचक्षणः द्वादशाक्षरमन्त्रेण पूजयेत्सुसमाहितः

४०
द्विषट्वर्णकमन्त्रेण भक्त्या ये पुरुषोत्तमम्
पूजयन्ति सदा धीरास्ते मोक्षं
प्राप्नुवन्ति वै ४१
न तां गतिं सुरा यान्ति योगिनो नैव सोमपाः
यां गतिं यान्ति विधिजे
द्वादशाक्षरतत्पराः ४२
तस्मात्तेनैव मन्त्रेण भक्त्या कृष्णं
जगद्गुरुम्
सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यैः प्रणिपत्य
प्रसादयेत् ४३
जय कृष्ण जगन्नाथ जय सर्वाघनाशन
जय चाणूरकेशिघ्न जय कंसनिषूदन ४४
जय पद्मपलाशाक्ष जय चक्रगदाधर
जय नीलाम्बुदश्याम जय सर्वसुखप्रद ४५
जय देव जगत्पूज्य जय संसारनाशन
जय लोकपते नाथ जय वाञ्छाफलप्रद ४६
संसारसागरे घोरे निःसारे दुःखफेनिले क्रोधग्राहकुले रौद्रे विषयोदकसम्प्लवे ४७
नानारोगोर्मिकलिले मोहावर्तसुदुस्तरे
निमग्नोऽह सुरश्रेष्ठ त्राहि मां
पुरुषोत्तम ४८
एवं प्रसाद्य देवेशं वरदं भक्तवत्सलम्
सर्वपापहरं देवं सर्वकामफलप्रदम् ४९

पीनांसं द्विभुजं कृष्णं पद्मपत्रायतेक्षणम्
महोरस्कं महाबाहुं पीतवस्त्रं शुभाननम् ५०
शङ्खचक्रगदापाणिं मुकुटाङ्गदभूषणम् सर्वलक्षणसंयुक्तं वनमालाविभूषितम् ५१ दृष्ट्वा नरोऽञ्जलि कृत्वा दण्डवत्प्रणिपत्य च
अश्वमेधसहस्राणां फलं प्राप्नोति मोहिनि ५२
यत्फलं सर्वतीर्थेषु स्नाने दाने प्रकीर्तितम्
नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं प्रणम्य च ५३
यत्फलं सर्ववेदेषु सर्वयज्ञेषु यत्फलम् तत्फलं समवाप्नोति नरः कृष्णं प्रणम्य च ५४
यत्फलं सर्वदानेषु व्रतेषु नियमेषु च नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं प्रणम्य च ५५
यत्फलं ब्रह्मचर्येण सम्यक् चीर्णेन
कीर्तितम्
नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं
प्रणम्य च ५६
गार्हस्थ्येन यथोक्तेन यत्फलं समुदाहृतम् नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं

प्रणम्य च ५७
यत्फलं वनवासेन वानप्रस्थस्य कीर्तितम्
नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं
प्रणम्य च ५८
सन्यासेन यथोक्तेन यत्फलं समुदाहृतम्
नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं
प्रणम्य च ५९
किं चात्र बहुनोक्तेन माहात्म्यं तस्य
भामिनि
दृष्ट्वा कृष्णं नरो भक्त्या मोक्षं
प्राप्नोति दुर्लभम् ६०
पापैर्विमुक्तः शुद्धात्मा
कल्पकोटिसमुद्भवैः
श्रिया परमया युक्तः सर्वैः समुदितो
गुणैः ६१
सर्वकामसमृद्धेन विमानेन सुवर्चसा
त्रिःसप्तकुलमुद्धृत्य नरो विष्णुपुरं
व्रजेत् ६२
ततः कल्पशतं यावद्भुक्त्वा
भोगान्मनोरमान्
गन्धर्वाप्सरसैः सार्धं यथा
विष्णुश्चतुर्भुजः ६३
च्युतस्तस्मादिहायातो विप्राणां प्रवरे
कुले
सर्वज्ञः सर्ववेदी च जायते गतमत्सरः ६४
स्वधर्मनिरतः शान्तो दाता भूतहिते रतः

आसाद्य वैष्णवं ज्ञानं ततो मुक्तिमवाप्नुयात् ६५
सम्पूज्य मन्त्रेण सुभद्रां भक्तवत्सलाम्
प्रसादयेच्च विधिजे प्रणिपत्य कृताञ्जलि ६६
नमस्ते सर्वगे देवि नमस्ते शुभसौख्यदे त्राहि मां पद्मपत्राक्षि कात्यायनि
नमोऽस्तु ते ६७
एवं प्रसाद्यतां देवीं जगद्धात्रीं
जगद्धिताम्
भगिनीं सुभद्रां वरदां शिवाम् ६८
कामगेन विमानेन नरो विष्णुपुरं व्रजेत् आभूतसम्प्लवं यावत्कीडित्वा तत्र देववत् ६९
इह मानुषतां प्राप्तो ब्राह्मणो
वेदविद्भवेत्
प्राप्य योगं हरेस्तत्र मोक्षं च लभते ध्रुवम् ७०
निष्क्रम्य देवतागारात्कृतकृत्यो
भवेन्नरः
प्रणम्यायतने पश्चाद्व्रजेत्तत्र
समाहितः ७१
इन्द्रनीलमयो विष्णुर्यत्रास्ते बालुकावृतः
अन्तर्धानेऽपि तं नत्वा ततो विष्णुपुरं

व्रजेत् ७२
सर्वदेवमयो देवो हिरण्यकशिपूद्धरः
यत्रास्ते नित्यदा देवि
सिंहार्द्धकृतविग्रहः ७३
भक्त्या दृष्ट्वा तु तं देवं प्रणम्य
नृहरिं शुभे
मुच्यते पातकैर्मर्त्यः समस्तैर्नात्र
संशयः ७४
नरसिंहस्य ये भक्ता भवन्ति भुवि मानवाः
न तेषां दुष्कृतं किञ्चित्फलं च
स्याद्यदीप्सितम् ७५
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नरसिंहं
समाश्रयेत्
धर्मार्थकाममोक्षाणां फलं
यस्मात्प्रयच्छति ७६
तस्मात्तं ब्रह्मतनये भक्त्या
सम्पूजयेत्सदा
मृगराजं महावीर्यं सर्वकामफलप्रदम् ७७
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः स्त्रियः
शूद्रान्त्यजादयः
सम्पूज्य तु सुरश्रेष्ठं भक्ताः
सिंहवपुर्द्धरम् ७८
मुच्यन्ते
चाशुभाद्दुःखाज्जन्मकोटिसमुद्भवात्
सम्पूज्य तं सुरश्रेष्ठं
प्राप्नुवन्त्यभिवाञ्छितम् ७९

देवत्वममरेशत्वं धनेशत्वं च भामिनि यक्षविद्याधरत्वं च तथान्यच्च प्रयच्छति ८०
शृणुष्व नरसिंहस्य प्रभावं विधिनन्दिनि अजितस्याप्रमेयस्य भुक्तिमुक्तिप्रदस्य च ८१
कः शक्नोति गुणान्वक्तुं समस्तांस्तस्य
सुव्रते
सिंहार्द्धकृतदेहस्य प्रवक्ष्यामि
समासतः ८२
याः काश्चित्सिद्धयश्चात्र श्रूयन्ते
दैवमानुषाः
प्रसादात्तस्य ताः सर्वाः सिद्ध्य्न्ते
नात्र संशयः ८३
स्वर्गे मर्त्ये च पाताले दिवि तोये सुरे नगे
प्रसादात्तस्य देवस्य भवत्यव्याहता गतिः ८४
असाध्यं तस्य देवस्य नास्त्यत्र सचराचरे नरसिंहस्य सुभगे सदा भक्तानुकम्पिनः ८५ विधानं तस्य वक्ष्यामि भक्तानामुपकारकम् येन प्रसीदते चासौ सिंहार्द्धकृतविग्रहः ८६
यत्तत्त्वं तस्य देवस्य तदज्ञातं सुरासुरैः
शाकयावकमूलैस्तु फलपिण्याकसक्तुभिः ८७

पयोभक्ष्येण वा भद्रे वर्तते साधकेश्वरः कासकौपीनवासाश्च ध्यानयुक्तो जितेन्द्रि यः ८८
अरण्ये विजने देशे नदीसङ्गमपर्वते सिद्धक्षेत्रे चोषरे च नरसिंहाश्रमे तथा ८९
प्रतिष्ठाप्य स्वयं चापि पूजां कृत्वा विधानतः
उपपातकवान्देवि महापातकवानपि ९०
मुक्तो भवेत्पातकेभ्यः साधको नात्र संशयः
कृत्वा प्रदक्षिणं तत्र नरसिंहं
प्रपूजयेत् ९१
गन्धपुष्पादिभिर्धूपैः प्रणम्य शिरसा प्रभुम्
कर्पूरचन्दनाक्तानि जातीपुष्पाणि मस्तके ९२
प्रदद्यान्नरसिंहस्य ततः सिद्धिः प्रजायते
भगवान्सर्वकार्येषु न क्वचित्प्रतिदूयते ९३
न शक्तास्तं समाक्रान्तुं ब्रह्मरुद्रादयः सुराः
किं पुनर्दानवा लोके सिद्धगन्धर्वमानुषाः ९४
विद्याधराः यक्षगणाः सकिन्नरमहोरगाः
ते सर्वे प्रलयं यान्ति दिव्या

दिव्याग्नितेजसा ९५
सकृज्जप्त्वाग्निशिखया
हन्यात्सर्वानुपद्रवान्
त्रिर्जप्त्वा कवचं दिव्यं
संरक्षेद्दैत्यदानवात् ९६
भूतात्पिशाचाद्रक्षोभ्यो ये चान्ये
परिपंथिनः
त्रिर्जप्तं कवचं दिव्यमभेद्यं च
सुरासुरैः ९७
योजनद्वादशान्तस्तु देवो रक्षति सर्वदा
नरसिंहो महाभागे महाबलपराक्रमः ९८
ततो गत्वा बिलद्वारमुपोष्य रजनीत्रयम् पलाशकाष्ठैः प्रज्वाल्य भगवज्जातवेदसम् ९९
पालाशसमिधं तत्र जुहुयात्त्रिमधुप्लुताम्
द्वेऽयुते कञ्जनयने शकटश्चैव साधकः १०० ततः कवल्लीविवरं प्रकटं जायते क्षणात् ततो विशेत्तु निःशङ्कः कवल्लीविवरं बुधः १०१
गच्छतः शकटस्याथ तमो मोहश्च नश्यति राजमार्गस्तु विस्तीर्णो दृश्यते तत्र मोहिनि १०२
नरसिंहं स्मरंस्तत्र पातालं विशते तदा गत्वा तत्र जपेच्छुद्धो नरसिंहं तमव्ययम् १०३

ततः स्त्रीणां सहस्राणि वीणाचामरकर्मणाम् निर्गच्छन्ति पुराच्चैव स्वागतं ता
वदन्ति च १०४
प्रवेशयन्ति तं हस्ते गृहीत्वा
साधकेश्वरम्
ततो रसायनं दिव्यं पाययन्ति सुलोचने १०५
पीतमात्रे दिव्यदेहो जायते सुमहाबलः
क्रीडते
दिव्यकन्याभिर्यावदाभूतसम्प्लवम् १०६
भिन्नदेहो वासुदेवं नीयते नात्र संशयः यदा न रोचयन्त्येतास्ततो निर्गच्छते पुनः
१०७
पट्टं शूलं च खड्गं च रोचनां च मणिं तथा
रसं रसायनं चैव पादुकाञ्जनमेव च १०८
कृष्णाञ्जलि च सुभगे गुटिकां च मनः शिलाम् मुण्डलां चाक्षसूत्रं च षष्ठीं सञ्जीवनीं
तथा १०९
सिद्धां विद्यां च शास्त्राणि गृहीत्वा
साधकोत्तमः
ज्वलद्वह्निस्फुलिङ्गोर्मिवेष्टितं
त्रिदशं हृदि ११०
सकृन्न्यस्तं दहेत्सर्वं वृजिनं
जन्मकोटिजम्
विषे न्यस्तं विषं हन्यात्कुष्ठं
हन्यात्तनौ स्थितम् १११
सुदेहभ्रूणहत्यादि कृत्वा दिव्येन

शुध्यति
महाग्रहगृहीतेषु ज्वलमानं विचिन्तयेत् ११२
रुदन्ति वै ततः शीघ्रं नश्येयुर्दारुणा ग्रहाः
बालानां कण्ठके बद्ध्वा रक्षा भवति नित्यशः ११३
गण्डपिण्डककृत्यानां नाशनं कुरुते
ध्रुवम्
व्याधिघाते समिद्भिश्च घृतं क्षीरेण
होमयेत् ११४
त्रिसन्ध्यं मासमेकं तु सर्वरोगान्विनाशयेत्
असाध्यं नास्य पश्यामि तत्त्वस्य सचराचरे ११५
यां यां कामयते सिद्धिं तां तां प्राप्नोत्यपि ध्रुवम्
अष्टोत्तरशतं त्वेकं पूजयित्वा मृगाधिपम् ११६
मृत्तिकां सप्त वल्मीके श्मशाने च चतुष्पथे
रक्तचन्दनसम्मिश्रां गवां क्षीरेण लेपयेत् ११७
सिंहस्य प्रतिमां कृत्वा प्रमाणेन षङ्गुलाम्
भूर्जपत्रे विशेषेण लिखेद्रोचनया तथा

११८
नरसिंहस्य कण्ठे तु बद्ध्वा चैव समन्त्रवत्
जपेत्सङ्ख्याविहीनं तु पूजयित्वा जलाशये ११९
यावन्मन्त्रं तु जपति सप्ताहं संयतेन्द्रियः
जलाकीर्णा मुहूर्तेन जायते सर्वभेदिनी १२०
अथवा शुद्धवृक्षाग्रे नरसिंहं तु पूजयेत् जप्त्वा चाष्टशतं तत्त्वं वर्षं तद्विनिवारयेत् १२१
तमेव पिञ्जके बद्ध्वा भ्रामयेत्साधकोत्तमः
महावातो मुहूर्तेन आगच्छेन्नात्र संशयः १२२
पुनश्चावारयन्सिक्तां सप्तजप्तेन वारिणा अथ तां प्रतिमां द्वारे निखनेद्यस्य साधकः १२३
गोत्रोत्सादो भवेत्तस्य उद्धृते चैव शान्तिदः
तस्माद्वै ब्रह्मतनये पूजयेद्भक्तितः सदा १२४
मृगराजं महावीर्यं सर्वकामफलप्रदम् दृष्ट्वा स्तुत्वा नमस्कृत्य सम्पूज्य नृहरिं शुभे १२५

प्राप्नुवन्ति नरा राज्यं स्वर्गं मोक्षं च दुर्लभम्
नरसिंहं नरो दृष्ट्वा लभेदभिमतं फलम् १२६
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं च
गच्छति
सकृद् दृष्ट्वा तु तं देवं भक्त्या
सिंहवपुर्द्धरम् १२७
मुच्यते पातकैः सर्वैः
कायवाक्चित्तसम्भवैः
सङ्ग्रामे सङ्कटे दुर्गे
चौरव्याघ्रादिपीडिते १२८
कान्तारे प्राणसन्देहे विषवह्निजलेषु च राजादिभीषु सङ्ग्रामे ग्रहरोगादिपीडिते १२९
स्मृत्वा तं यो हि पुरुषः सङ्कटैर्विप्रमुच्यते
सूर्योदये यथा नाशं तमोऽभ्येति महत्तरम् १३०
तथा सन्दर्शने तस्य विनाशं यान्त्युपद्र वाः
गुटिकां जनपाताले पादलेपरसायनम् १३१ नरसिंहे प्रसन्ने तु प्राप्नोत्यन्यांश्च वाञ्छितान्
यान्यान्कामानभिध्यायन्भजेत नृहरिं नरः १३२
तांस्तान्कामानवाप्नोति नरो नास्त्यत्र

संशयः १३३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनिसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५५

अथ षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
अन्यच्छृणु महाभागे तस्मिञ्छ्रीपुरुषोत्तमे
तीर्थव्रजं महत्पुण्यं
दर्शनात्पापनाशनम् १
अनन्ताख्यं वासुदेवं दृष्ट्वा भक्त्या
प्रणम्य च
सर्वपापविनिर्मुक्तो नरो याति परं पदम् २
श्वेतगङ्गां नरः स्नात्वा यः
पश्येच्छ्वेतमाधवम्
मत्स्याख्यं माधवं चैव श्वेतद्वीपं स
गच्छति ३
तुषारप्रतिमं शुद्धं शङ्खचक्रगदाधरम्
सर्वलक्षणसंयुक्तं पुण्डरीकायतेक्षणम् ४
श्रीवत्सवक्षसा युक्तं सुप्रसन्नं
चतुर्भुजम्
वनमालावृतोरस्कं मुकुटाङ्गदधारिणम् ५
पीतवस्त्रं सुपीनांसं कुण्डलाभ्यामलंकृतम्
कुशाग्रेणापि राजेन्द्र श्वेतगाङ्गेयमेव

च ६
स्पृष्ट्वा स्वर्गं गमिष्यन्ति
विष्णुभक्ताः समाहिताः
यस्त्विमां प्रतिमां पश्येन्माधवाख्यां
शशिप्रभाम् ७
शङ्खगोक्षीरसङ्काशामशेषाघविनाशिनीम्
तां प्रणम्य सकृद्भक्त्या
पुण्डरीकनिभेक्षणाम् ८
विहाय सर्वकामान्वै विष्णुलोके महीयते
मन्वन्तराणि तत्रैव देवकन्याभिरावृतः ९
गीयमानश्च गन्धर्वैः सिद्धविद्याधरार्चितः
भुनक्ति विपुलान्भोगान्यथेष्टं दैवतैः सह १०
च्युतस्तस्मादिहागत्य मानुष्ये ब्राह्मणो भवेत्
वेदवेदाङ्गविद्धीमान् भोगवांश्चिरजीवितः ११
गजाश्वरथयानाढ्यो धनधान्यवृतः शुचिः रूपवान्बहुभाग्यश्च पुत्रपौत्रसमन्वितः १२
पुरुषोत्तमं पुनः प्राप्य वटमूलेऽथ सागरे त्यक्त्वा देहं हरिं स्मृत्वा ततः शान्तं पदं व्रजेत् १३
श्वेतमाधवमालोक्य समीपे मत्स्यमाधवम् एकार्णवे जले पूर्वं रूपं रोहितमास्थितः

१४
वेदानां हरणार्थाय रसातलतले स्थितः चिन्तयित्वा क्षितिं मत्स्यं
तस्मिन्स्थाने व्यवस्थितम् १५
आधाय तरुणं रूपं माधवं मत्स्यमाधवम्
प्रणम्य प्रयतो भूत्वा
सर्वान्कष्टान्विमुञ्चति १६
प्रयाति परमं स्थानं यत्र देवो हरिः स्वयम्
काले पुनरिहायातो राजा स्यात्पृथिवीतले १७
मत्स्यमाधवमासाद्य दुराधर्षो भवेन्नरः दाता भोक्ता भवेद्योद्धा वैष्णवः सत्यसङ्गरः १८
योगं प्राप्य हरेः पश्चात्ततो
मोक्षमवाप्नुयात्
मत्स्यमाधवमाहात्म्यं मया ते
परिकीर्तितम् १९
यं दृष्ट्वा ब्रह्मतनये
सर्वान्कामानवाप्नुयात्
मार्जनं तत्र वक्ष्यामि मार्कण्डेयह्रदे
शुभे २०
भक्त्या तु तन्मना भूत्वा पुराणं
पुण्यमुक्तिदम्
मार्कंडेयह्रदे स्नानं सर्वकालं
प्रशस्यते २१

चतुर्दश्यां विशेषेण सर्वपापप्रणाशनम् तद्वत्स्नानं समुद्रस्य सर्वकालं
प्रशस्यते २२
पौर्णमास्यां विशेषेण हयमेधफलं लभेत्
पूर्णिमा ज्येष्ठमासस्य ज्येष्ठा ऋक्षं
यदा भवेत् २३
तदा गच्छेद्विशेषेण तीर्थराजं परं शुभम् कायवाङ्मानसैः शुद्धसद्भावोऽनन्यमानसः २४
सर्वद्वन्द्वविनिर्मुक्तो वीतरागो
विमत्सरः
कृल्पवृक्षं वटं रम्यं यत्र साक्षाज्जनार्दनः २५
प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत
त्रीन्वारान्सुसमाहितः
दृष्ट्वा नश्यति यत्पापं
सप्तजन्मसमुद्भवम् २६
पुण्यं प्राप्नोति विपुलं गतिमिष्टां च
मोहिनि
तस्य नामानि वक्ष्यामि सप्रमाणं युगे
युगे २७
वटं वटेश्वरं शान्तं पुराणपुरुषं विदुः वटस्यैतानि नामानि कीर्तितानि कृतादिषु २८
योजनं पादहीनं च योजनार्द्धं तदर्द्धकम् प्रमाणं कल्पवृक्षस्य कृतादिषु यथाक्रमम्

२९
पूर्वोक्तेन तु मन्त्रेण नमस्कृत्वा च तं वटम्
दक्षिणाभिमुखो गच्छेद्धन्वन्तरशतत्रयम् ३०
यत्रासौ दृश्यते चिह्नं स्वर्गद्वारं मनोरमम्
सागरान्तः समाकृष्टं काष्ठं सर्वगुणान्वितम् ३१
प्रणिपत्य ततस्तिष्ठेत्परिपूज्य ततः पुनः मुच्यते सर्वपापौघैस्तथा पापग्रहादिभिः ३२
उग्रसेनः पुरा दृष्ट्वा स्वर्गद्वारेण सागरम्
गत्वाऽचम्य शुचिस्तत्र ध्यात्वा नारायणं
परम् ३३
न्यसेदष्टाक्षरं मन्त्रं
पश्चाद्धस्तशरीरयोः
ॐ नमो नारायणायेति यं वदन्ति मनीषिणः ३४
किं कार्यं
बहुभिर्मन्त्रैर्मनोविभवकारकैः
नमो नारायणायेति मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ३५
आपो नरस्य सूनुत्वान्नारा इति ह कीर्तिताः
विष्णोस्तास्त्वालयं पूर्वं तेन नारायणः

स्मृतः ३६
नारायणपरा वेदा नारायणपरा द्विजाः
नारायणपरं ज्ञानं नारायणपरा क्रिया ३७
नारायणपरो धर्मो नारायणपरं तपः
नारायणपरं दानं नारायणपरं व्रतम् ३८
नारायणपराः लोका नारायपराः सुराः
नारायणपरं नित्यं नारायणपरं पदम् ३९
नारायणपरा पृथ्वी नारायणपरं जलम्
नारायणपरो वह्निर्नारायणपरं नभः ४०
नारायणपरो वायुर्नारायणपरं मनः अहङ्कारश्च बुद्धिश्च उभे नारायणात्मके ४१
भूतं भव्यं भविष्यच्च
यत्किञ्चिज्जीवसंज्ञितम्
स्थूलं सूक्ष्मं परं चैव सर्वं
नारायणात्मकम् ४२
नारायणात्परं किञ्चिन्नेह पश्यामि मोहिनि
तेन व्याप्तमिदं सर्वं दृश्यादृश्यं
चराचरम् ४३
आपो ह्यायतनं विष्णोः स चासावम्भसांपतिः
तस्मादप्सु स इत्येवं नारायणमघापहम् ४४
स्नानकाले विशेषेण चोपस्थाय जले शुचिः
स्मरेन्नारायणं ध्यायेद्धस्ते काये च
विन्यसेत् ४५
ॐकारं वामकट्या तु नाकारं दक्षिणे तथा
राकारं नाभिदेशे तु यकारं वामबाहुके ४६

णाकारं दक्षिणे न्यस्य यकारं मूर्ध्नि विन्यसेत्
अधश्चोर्द्ध्वं च हृदये पार्श्वतः
पृष्ठतोऽग्रतः ४७
ध्यात्वा नारायणं पश्चादारभेत्कवचं बुधः
पूर्वे मां पातु गोविन्दो दक्षिणे
मधुसूदनः ४८
पश्चिमे श्रीधरो देवः केशवस्तु तथोत्तरे
पातु विष्णुस्तथाग्नेये नैरृते
माधवोऽव्ययः ४९
वायव्ये तु हृषीकेशस्तथेशाने च वामनः
भूतले पातु वाराहस्तथोर्द्ध्वे च
त्रिविक्रमः ५०
कृत्वैवं कवचं पश्चादात्मानं
चिन्तयेत्ततः
अहं नारायणो देवः शङ्खचक्रगदाधरः ५१
एवं ध्यात्वा तदात्मानमिमं मन्त्रमुदीरयेत्
त्वमग्निर्द्विपदां नाथ रेतोधाः कामदीपनः ५२
प्रधानः सर्वभूतानां जीवानां प्रभुरव्ययः अमृतस्यारणिस्त्वं हि देवयोनिरपांपते ५३ वृजिनं हर मे सर्वं तीर्थराज नमोऽस्तु ते एवमुच्चार्य विधिवत्ततः स्नानं समाचरेत् ५४
अन्यथा ब्रह्मतनये स्नानं तत्र न शस्यते

कृत्वा चाब्दैवतैर्मत्रैरभिषेकं च
मार्जनम् ५५
अन्तर्जले
जपन्पश्चात्त्रिरावृत्याघमर्षणम्
हयमेधो यथा देवि सर्वपापहरः क्रतुः ५६
तथाघमर्षणं चात्र सूक्तं सर्वाघमर्षणम्
उत्तीर्य वाससी धौते निर्मले परिधाय च ५७
प्राणानायम्य चाचम्य सन्ध्यां चोपास्य
भास्करम्
उपातिष्ठेत्ततश्चोर्द्ध्वं क्षिप्त्वा
पुष्पजलाञ्जलिम् ५८
उपस्थायोर्द्ध्वबाहुश्च
तल्लिङ्गैर्भास्करं ततः
गायत्रीं पावनीं देवीं जपेदष्टोत्तरं
शतम् ५९
अन्यांश्च सौरमन्त्रान्हि जप्त्वा
तिष्ठन्समाहितः
कृत्वा प्रदक्षिणं सूर्यं
नमस्कृत्योपविश्य च ६०
स्वाध्यायं प्राङ्मुखः कृत्वा
तर्पयेद्देवमानवान्
ऋषीन्पितॄन्हि स्वीयांश्च
विधिवन्नामगोत्रवित् ६१
तोयेन तिलमिश्रेण विधिवत्सुसमाहितः श्राद्धे हवनकाले च पाणिनैकेन निर्वपेत् ६२

तर्पणे तूभयं कुर्यादेष एव विधिः सदा अन्वारब्धेन सव्येन पाणिना दक्षिणेन तु ६३
तृप्यतामिति सुव्यक्तं नामगोत्रेण वाग्यतः
कायस्थैर्यस्तिलैर्मोहात्करोति पितृतर्पणम् ६४
तर्पितास्तेन
पितरस्त्वङ्मांसरुधिरास्थिभिः
जले स्थित्वा स्थले दत्तं स्थले स्थित्वा
जलेऽपितम् ६५
नोपतिष्ठति तत्तोयं यद्भूम्यां न प्रदीयते
पितॄणामक्षयं स्थानं मही दत्ता विरञ्चिना ६६
तस्मात्तत्रैव दातव्यं पितॄणां प्रीतिमिच्छता
भूमिस्तेन समुत्पन्ना भूम्यां चैव तु संस्थितम् ६७
भूम्यां चैव लयं यान्ति भूमौ दद्यात्ततो जलम्
आस्तीर्य च कुशान्साग्रानावाह्य
स्वस्वमन्त्रतः
प्राचीनाग्रेषु वै देवान्याम्याग्रेषु तथा पितॄन् ६८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे

वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५६

अथ सप्तपञ्चाशत्तमोध्यायः
वसुरुवाच-
देवान्
ऋषीन्पितॄंश्चान्यान्सन्तर्प्याचम्य वाग्यतः
हस्तमात्रं चतुष्कोणं चतुर्द्वारं
सुशोभनम् १
पुरं विलिख्य विधिजे तीरे तस्य महोदधेः
मध्ये तत्र लिखेत्पद्ममष्टपत्रं
सकर्णिकम् २
एवं मण्डलमालिख्य पूजयेत्तत्र मोहिनि
अष्टाक्षरविधानेन नारायणमजं विभुम् ३
अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि कायशोधनमुत्तमम्
क्षकारं हृदये चिन्त्यं रक्तं
रेफसमन्वितम् ४
ज्वलन्तं त्रिशिखं चैव दहन्तं पापसञ्चयम्
चन्द्रमण्डलमध्यस्थमेकारं मूर्ध्नि
चिन्तयेत् ५
शुक्लवर्णं प्रवर्षन्तममृतं
प्लावयन्महीम्
एवं निर्द्धूतपापस्तु दिव्यदेहस्ततो
भवेत् ६
अष्टाक्षरं ततो मन्त्रं

न्यसेद्देहात्मनोर्बुधः
वामपादं समारभ्य क्रमशश्चैव विन्यसेत् ७ पञ्चाङ्गं वैष्णवं चैव चतुर्व्यूहं तथैव च
करशुद्धिं प्रकुर्वीत मूलमन्त्रेण साधकः ८
एकैकं चैव वर्णं तु अङ्गुलीषु पृथक् पृथक् ॐकारं पृथिवी शुक्लं वामपादे तु विन्यसेत् ९
नकारस्तु भुवः श्यामो दक्षिणे तु व्यवस्थितः
मोकारं कालमेवाहुर्वामकट्यां निधापयेत् १०
नाकारं पूर्वबीजं तु दक्षिणस्यां व्यवस्थितम्
राकारस्तेज इत्याहुर्नाभिदेशे
व्यवस्थितः ११
वायव्योऽय यकारस्तु वामस्कन्धे समाश्रितः
णाकारः सर्वदा ज्ञेयो दक्षिणांसे
व्यवस्थितः १२
यकारोऽय शिरस्थश्च यत्र लोका व्यवस्थिताः
ॐकारं हृदये न्यस्य विकारं वा शिरस्यथ १३
ष्णकारं वै शिखायां तु वेकारं कवचे
न्यसेत्
नकारं नेत्रयोस्तु स्यान्मकारं
चास्त्रमीरितम् १४

ललाटे वासुदेवस्तु शुक्लवर्णः समास्थितः रक्तः सङ्कर्षणश्चैव मुखे वह्न्यर्कसन्निभः १५
प्रद्युम्नो हृदये पीतोऽनिरुद्धो मेहने
स्थितः
सर्वाङ्गे सर्वशक्तिश्च
चतुर्व्यूहार्चितो हरिः १६
ममाग्रेऽवस्थितो विष्णुः पृष्ठतश्चापि
केशवः
गोविन्दो दक्षिणे पार्श्वे वामे तु
मधुसूदनः १७
उपरिष्टात्तु वैकुण्ठो वाराहः पृथिवीतले अवान्तरदिशो यास्तु तासु सर्वासु माधवः १८
गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोऽपि वा
नरसिंहकृता गुप्तिर्वासुदेवमयो ह्यहम् १९ एवं विष्णुमयो भूत्वा ततः कर्म समारभेत् यथा देहे तथा देवे सर्वतत्त्वानि योजयेत् २०
फकारान्तं समुद्दिष्टं सर्वविघ्नहरं शुभम्
तत्रार्कचन्द्रवह्नीनां मण्डलानि विचिन्तयेत् २१
पद्ममध्ये न्यसेद्विष्णुं भुवनस्यान्तरस्य तु

ततो विचिन्त्य थृदये प्रणवं
ज्योतिरुत्तमम् २२
कर्णिकायां समासीनं ज्योतीरूपं सनातनम्
अष्टाक्षरं ततो मन्त्रं न्यसेच्चैव
यथाक्रमम् २३
तेन व्यस्तसमस्तेन पूजनं परमं स्मृतम् द्वादशाक्षरमन्त्रेण यजेद्देवं सनातनम् २४
ततोऽवधार्य हृदये कर्णिकायां
बहिर्न्यसेत्
चतुर्भुजं महासत्वं सूर्यकोटिसमप्रभम् २५
चिन्तयित्वा महायोगं
ततश्चावाहयेत्क्रमात्
मीनरूपावहश्चैव नरसिंहश्च वामनः २६
आयान्तु देवा वरदा मम नारायणाग्रतः
सुमेरुः पादपीठं ते पद्मकल्पितमासनम् २७
सर्वतत्त्वहितार्थाय तिष्ठ त्वं मधुसूदन
पाद्यं ते पादयोर्देव पद्मनाभ सनातन २८
विष्णो कमलपत्राक्ष गृहाण मधुसूदन
मधुपर्कं महादेव ब्रह्माद्यैः कल्पितं
मया २९
निवेदितं च भक्त्यार्घं गृहाण पुरुषोत्तम मन्दाकिन्यास्ततो वारि सर्वपापहरं शिवम् ३०
गृहाणाचमनीयं त्वं मया भक्त्या निवेदितम् त्वमापः पृथिवी चैव ज्योतिस्त्वं वायुरेव

च ३१
लोकसन्धृतिमात्रेण वारिणा स्नापयाम्यहम्
देवतन्तुसमायुक्ते यज्ञवर्णसमन्विते ३२
स्वर्णवर्णप्रभे देव वाससी
प्रतिगृह्यताम्
शरीरं च न जानामि चेष्टां च तव केशव ३३
मया निवेदितं गन्धं प्रतिगृह्य विलिप्यताम्
ऋग्यजुःसाममन्त्रेण त्रिवृतं पद्मयोनिना ३४
सावित्रीग्रन्थिसंयुक्तमुपवीतं तवार्प्यते
दिव्यरत्नसमायुक्ता वह्निभानुसमप्रभाः ३५
गात्राणि शोभयिष्यन्ति अलङ्कारास्तु माधव सूर्याचन्द्रमसोर्ज्योतिर्विद्युदग्न्योस्तथैव च ३६ त्वमेव ज्योतिषां देव दीपोऽय प्रतिगृह्यताम्
वनस्पतिरसो दिव्यो गन्धाढ्यः सुरभिश्च ते ३७
मया निवेदितो भक्त्या धूपोऽय प्रतिगृह्यताम्
अन्नं चतुर्विधं स्वादु रसैः षड्भिः समन्वितम् ३८
मया निवेदितं भक्त्या नैवेद्यं तव केशव

पूर्वे दले वासुदेवं याम्ये सङ्कर्षणं
न्यसेत् ३९
प्रद्युम्नं पश्चिमे कुर्यादनिरुद्धं
तथोत्तरे
वाराहं च तथाग्नेये नरसिंहं च नैरृते ४०
वायव्यां माधवं चैव तथैशाने त्रिविक्रमम् तथाष्टाक्षरदेवस्य गरुडं परितो न्यसेत् ४१
वामपार्श्वे तथा चक्रं शङ्खं दक्षिणतो न्यसेत्
तथा महागदां चैव न्यसेद्देवस्य दक्षिणे ४२
ततः शार्ङ्गधनुर्विद्वान्न्यसेद्देवस्य वामतः
दक्षिणे चेषुधी दिव्ये खड्गं वामे च
विन्यसेत् ४३
श्रियं दक्षिणतः स्थाप्य पुष्टिमुत्तरतो
न्यसेत्
वनमालां च पुरतस्ततः श्रीवत्सकौस्तुभौ ४४
विन्यसेद्धृदयादीनि पूर्वादिषु
चतुर्ष्वपि
ततोऽस्त्र देवदेवस्य कोणे चैव तु
विन्यसेत् ४५
इन्द्रमग्निं यमं चैव निरृतिं वरुणं तथा
वायुं धनदमीशानमनन्तं ब्रह्मणा सह ४६
पूजयेत्तान्स्वकैर्मन्त्रैरधश्चोर्ध्वं

तथैव च
एवं सम्पूज्य देवेशं मण्डलस्थं जनार्दनम् ४७
लभेदभिमतान्कामान्नरो नास्त्यत्र संशयः
अनेनैव विधानेन मण्डलस्थं जनार्दनम् ४८
पूजितं यस्तु पश्येत्स
प्रविशेद्विष्णुमव्ययम्
सकृदप्यर्चितो येन विधिनानेन केशवः ४९
जन्ममृत्युजरास्तीर्त्वा विष्णोः
पदमवाप्नुयात्
यः स्मरेत्सततं भक्त्या नारायणमतन्द्रि
तः ५०
अन्वहं तस्य वासाय श्वेतद्वीपः
प्रकीर्तितः
ॐकारादिसमायुक्तं नमस्कारं तदीयकम् ५१
सनामसर्वतत्त्वानां मंत्र इत्यभिधीयते
अनेनैन विधानेन गन्धपुष्पं निवेदयेत् ५२
एकैकस्य प्रकुर्वीत यथोद्दिष्टं क्रमेण
तु
मुद्रास्ततो
निबध्नीयाद्यथोक्तिक्रमवेदितम् ५३
जपं चैव प्रकुर्वीत मूलमन्त्रेण
तत्त्ववित्
अष्टाविंशतिमष्टौ वा शतमष्टोत्तरं तथा ५४
काम्येषु च यथोक्तं स्याद्यथाशक्ति समाहितः

पद्मं शङ्खं च श्रीवत्सं गदां गरुडमेव च ५५
खड्गं च शार्ङ्गं च अष्टौ मुद्राः प्रकीर्तिताः
गच्छ गच्छ परं स्थानं पुराणपुरुषोत्तम ५६
यन्न ब्रह्मादयो देवा विन्दन्ति परमं
पदम्
अर्चनं ये न जानन्ति
हरेर्मन्त्रैर्यथोदितम् ५७
ते त्वत्र मूलमन्त्रेण पूजयन्त्यच्युतं
शुभे ५८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५७

अथाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
एवं सम्पूज्य विधिवद्भक्त्या तं पुरुषोत्तमम्
प्रणम्य शिरसा पश्चात्सागरं च प्रसादयेत् १
प्राणस्त्वं सर्वभूतातां विश्वस्मिन्सरितां पते
तीर्थराज नमस्तेऽस्तु त्राहि मामच्युतप्रिय २
स्नात्वैवं सागरे सम्यक् तस्मिन्

क्षेत्रवरे शुभे
तीरे चाभ्यर्च्य विधिवन्नारायणमनामयम् ३
कृष्णं सुभद्रां च प्रणिपत्य च सागरम्
शतानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः ४
सर्वपापविनिर्म्क्तः सर्वदुःखविवर्जितः वृन्दारकहरिः श्रीमान् रूपयौवनगर्वितः ५
विमानेनार्कवर्णेन दिव्यगन्धर्वनादिना कुलैकविंशतिं धृत्वा विष्णुलोकं च गच्छति ६
भुक्त्वा तत्र वरान्भोगान्क्रीडित्वा च
सुरैस्सह
च्युतस्तस्मादिहायातो ब्राह्मणो ब्रह्मवित्तमः ७
यशस्वी मतिमाञ्छ्रीमान्सत्यवादी
जितेन्द्रियः
वेदशास्त्रार्थविद्विप्रो
भवेत्पश्चात्तु वैष्णवः ८
योगं च वैष्णवं प्राप्य ततो मोक्षमवाप्नुयात्
ग्रहोपरागे सङ्क्रान्त्यामयने विषुवे तथा ९
युगादिषु च मन्वादौ व्यतीपाते दिनक्षये आषाढ्यां चैव कार्तिक्यां माघ्यां वान्यशुभे तिथौ १०
ये त्वत्रदानं विप्रेभ्यः प्रयच्छन्ति सुमेधसः

फलं सहस्रगुणितमन्यतीर्थाल्लभन्ति ते ११
पितॄणां ये प्रयच्छन्ति पिण्डं तत्र
विधानतः
अक्षयां पितरस्तेषां तृप्तिं
सम्प्राप्नुवन्ति वै १२
एवं स्नानफलं सम्यक् सागरस्य मयेरितम्
दानस्य च फलं देवि पिण्डदानस्य चैव हि १३
धर्मार्थमोक्षफलदमायुःकीर्तियशस्करम्
भुक्तिमुक्तिप्रदं नॄणां धन्यं
दुःस्वप्ननाशनम् १४
सर्वपापहरं पुण्यं सर्वकामफलप्रदम्
नास्तिकाय न वक्तव्यं शठाय कृपणाय च १५
तावद्गर्ज्जंति तीर्थानि माहात्म्यैः
स्वैः पृथक् पृथक्
यावन्न तीर्थराजस्य माहात्म्यं वर्ण्यते द्विजैः १६
पुष्करादीनि तीर्थानि प्रयच्छन्ति स्वकं फलम्
तीर्थराजः समुद्रस्तु सर्वतीर्थफलप्रदः १७
भूतले यानि तीर्थानि सरितश्च सरांसि च विशन्ति सागरे तानि तेन वै श्रेष्ठतां गतः १८
राजा समस्ततीर्थानां सागरः सरितां पतिः तस्मात्समस्ततीर्थेभ्यः श्रेष्ठोऽसौ सर्वकामदः १९

तमो नाशं यथाभ्येति भास्करेऽभ्युदिते सति कोट्यो नवनवत्यस्तु यत्र तीर्थानि सन्ति वै २०
तस्मात्स्नानं च दानं च होमं जप्यं
सुरार्चनम्
यत्किञ्चित्क्रियते तत्र
तदक्षयमितीरितम् २१
मोहिन्युवाच-
सर्वेषु तु समुद्रेषु क्षारोऽय सरितां
पतिः
कथं जातो गुरो ब्रूहि सर्वज्ञोऽसि यतो
द्विज २२
वसुरुवाच-
शृणु वक्ष्यामि सुभगे क्षारत्वं चास्य
वारिधेः
यथा प्राप्तः पुरासीच्च मात्रास्य
जगतामपि २३
सृष्टिक्रमे जाताः समुद्राः सप्त
मोहिनि
राधिकागर्भसम्भूता दिव्यदेहाः
पृथग्विधाः २४
एकदा राधिकानाथः कान्तया सह सङ्गतः
आस्ते वृन्दावने
साक्षाद्गोपगोपीगवांपतिः २५
रासमण्डलमध्ये तु सुदीप्ते मणिमण्डपे सुस्निग्धया समायुक्तः शृङ्गारे कान्तया

तया २६
ते सप्त सागरा बालाः स्तन्यपानकृतक्षणाः
ततस्ते सर्वतो दृष्ट्वा मातरं तां
जगत्प्रसूम् २७
क्षुधार्ताश्च रुदन्तस्तु
आसेदुर्मणिमण्डपम्
तत्र जग्मुस्तु ते सर्वे
स्तन्यपानकृतेक्षणाः २८
सर्वे निवारिताश्चापि
द्वारस्थैर्वल्लवीगणैः
विविशुश्च भृशं क्रुद्धा बालकास्ते
स्तनार्थिनः २९
उपेक्षिता
गोपिकाभिर्मातुरुत्सङ्गवर्तिनः
ततस्तु प्ररुदन्तो वै ते गत्वा
मणिमण्डपम् ३०
उच्चैः प्रचुक्रुशुर्देवि मातः
क्वासीतिवादिनः
यदा नाह्वयते माता
बालकांस्तान्स्तनार्थिनः ३१
तदा कनिष्ठः सर्वेषां विवेशायं रतिस्थलम्
तं दृष्ट्वा स्वसुतं राधा मुग्धं
शृङ्गारभङ्गदम् ३२
शशाप क्षुभिता भद्रे भूर्लोकं यात मा चिरम्
यतः शृङ्गारभङ्गं तु मम कर्तुं समुद्यताः

३३
ततो यूयं भुवं गत्वा स्थास्यथैकाकिनः सुताः
तच्छ्रुत्वा वचनं मातुर्जगद्धात्र्या
विरञ्चिजे ३४
अत्युच्चै रुरुदुः सर्वे वियोगभयकातराः
ततः प्रसन्नो भगवाञ्छ्रीकृष्णः
प्रणतार्तिहा ३५
मा भैष्ट पुत्रास्तिष्ठामि समीपे
भवतामहम्
द्रवरूपा भवन्तस्तु पृथग्रूपचराः सदा ३६
वर्तध्वं क्षारतां यातु कनिष्ठोऽभ्यन्तरे
स्थितः
एवमुक्त्वा जगन्नाथो बालकान्विससर्ज ह ३७
तेषां तु सान्त्वनार्थाय समीपस्थः सदाभवत्
यः प्रविष्टो रतिगृहं स क्षारोदो बभूव ह
अन्ये तु द्रवरूपा वै क्षीरोदाद्याः
पृथक् स्थिताः ३८
मोहिन्युवाच-
का राधा भवता प्रोक्ता गुरो लोकप्रसूः सती
तस्यास्तत्त्वं समाख्याहि श्रोतुं
कौतूहलं मम ३९
पुराणेषु रहस्यं तु राधामाधववर्णनम् यतः सर्वं भवान्वेत्ति याथातथ्येन सुव्रत ४०

वसिष्ठ उवाच-
तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं भूपते स
वसुर्महान्
अतीवभक्तो गोविन्दे निमग्नहृदयोऽभवत् ४१
पुलकाङ्कितसर्वाङ्गः प्रथृष्टहृदयो मुदा
उवाच मोहमापन्नो मोहिनीं द्विजसत्तमः ४२
वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि रहस्यातिरहस्यकम्
सुगोप्यं कृष्णचरितं
ब्रह्मैकत्वविधायकम् ४३
प्रकृतेः पुरुषस्यापि नियन्तारं
विधेर्विधिम्
संहर्तारं च संहर्तुर्भगवन्तं
नतोऽस्म्यहम् ४४
देवि सर्वेऽवतारास्तु ब्रह्मणः
कृष्णरूपिणः
अवतारी स्वयं कृष्णः सगुणो निर्गुणः
स्वयम् ४५
स एव रामः कृष्णश्च वस्तुतो गुणतः पृथक्
सर्वे प्राकृतिका लोका गोलोको निर्गुणः
स्वयम् ४६
गावस्तेजॐऽशवो भद्रे
वेदविद्भिर्निरूपिताः
ब्रह्मविष्णुशिवाद्यास्तु प्राकृता
गुणनिर्मिताः ४७
तत्तेजः सर्वदा देवि निर्गुणं

गुणकृन्मतम्
गुणास्तदंशवो भद्रे सर्वे व्याकृतरूपिणः ४८
व्याकृतोत्पादका ज्ञेया रजःसत्त्वतमोभिधाः
अव्याकृतस्य पुंसो हि गुणा विज्ञापकाः शुभे ४९
देहभूताः स्मृतास्तस्य तच्छक्तिः
प्रकृतिर्मता
प्रधानप्रकृतिं प्राहुः
कार्यकारणरूपिणीम् ५०
साक्षिणं पुरुषं प्राहुर्निर्गुणं तु
सनातनम्
पुरुषो वीर्यमाधत्त प्रकृत्यां च ततो
गुणाः ५१
सत्त्वाद्या ह्यभवंस्तेभ्यो महत्तत्त्वं समुद्गतम्
पुरुषस्येच्छया तत्तु व्याकृतं समभूदहम् ५२
तत्त्रिधा समभूद्भद्रे द्रव्यज्ञानक्रियात्मकम् वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्चेत्यहं त्रिधा ५३
वैकारिकान्मनो जज्ञे देवा वैकारिका दश ५४ दिग्वातार्कप्रचेतोश्विब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रमित्रकाः

तैजसानीन्द्रियाण्याहुर्ज्ञानकर्ममयानि च ५५
श्रोत्रत्वग्घ्राणदृग्जिह्वाविज्ञानेन्द्रियरूपकाः
कर्मेन्द्रियाणि सुभगे
वाग्दोर्मेढ्राङिघ्रपायवः ५६
शब्दस्तु तामसाज्जज्ञे तस्मादाकाश एव च आकाशादभवत्स्पर्शस्तस्माद्वायुरभूत्सति ५७
वायोरभूत्ततो रूपं तस्मात्तेजो व्यजायत तेजसस्तु रसस्तस्मादापः समभवन्सति ५८ अद्भ्यो गन्धः समुत्पन्नो गन्धात्क्षितिरजायत
चराचरस्य निष्ठा तु भूमावेव प्रदृश्यते ५९
आकाशादिषु तत्त्वेषु एकद्वित्रिचतुर्गुणाः
भूमौ पञ्च गुणाः प्रोक्ता विशेषस्तु ततः
क्षितेः ६०
कालमायांशलिङ्गेभ्य एतेभ्योऽण्डमचेतनम्
समभूच्चेतनं जातं दरेण विशता सति ६१
तस्मादण्डाद्विराड् जज्ञे सोऽशयिष्ट
जलान्तरे
मुखादीन्यस्य जातानि विराजोऽवयवा अपि ६२
वचनादेश्च सिर्द्ध्य्थं सलिलस्थस्य भामिनि

तस्य नाभ्यामभूत्पद्मं सहस्रार्कोरुदीधितिः ६३
तस्मिन्स्वयम्भूः समभूल्लोकानां
प्रपितामहः
तेन तप्त्वा तपस्तीव्रं
पुंसोऽनुज्ञामवाप्य च ६४
लोकाश्च लोकपालाश्च कल्पिता ब्रह्मणा सति
कट्यादिभिरधः सप्त सप्तोर्द्ध्वं
जघनादिभिः ६५
चतुर्दशभिरेभिस्तु लोकैर्ब्रह्माण्डमीरितम्
तस्मिन् ससर्ज भूतानि स्थावराणि चराणि च ६६
ब्रह्मणो मनसो जाताश्वत्वारः सनकादयः देहाद्भावादयो देवि यैरिदं वर्द्धितं जगत् ६७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये ब्रह्माण्डोत्पत्तिवर्णनं नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५८

अथैकोनषष्टितमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
योऽसौ निरञ्जनो देवश्चित्स्वरूपी जनार्दनः
ज्योतीरूपो महाभागे कृष्णस्तल्लक्षणं

शृणु १
गोलोके स विभुर्नित्यं ज्योतिरभ्यन्तरे स्थितः
एक एव परं ब्रह्म दृश्यादृश्यस्वरूपधृक् २
तस्मिँ ल्लोके तु गावो हि गोपा गोप्यश्च मोहिनि
वृन्दावनं पूर्वतश्च शतशृङ्गस्तथा सरित् ३
विरजा नाम वृक्षाश्च पक्षिणश्च पृथग्विधाः
यावत्कालं तु प्रकृतिर्जागर्ति विधिनन्दिनि ४
तावत्कालं तु गोलोके दृश्य एव विभुः
स्थितः
लये सुप्ता गवाद्यास्तु न जानन्ति विभुं
परम् ५
ज्योतिःसमूहान्तरतः कमनीयवपुर्द्धरः
किशोरो जलदश्यामः पीतकौशाम्बरावृतः ६
द्विभुजो मुरलीहस्तः किरीटादिविभूषितः
आस्ते कैवल्यनाथस्तु
राधावक्षस्थलोज्ज्वलः ७
प्राणाधिकप्रियतमा सा राधाराधितो यया
सुवर्णवर्णा देवी सा चिद्रूपा प्रकृतेः
परा ८
तयोर्देहस्थयोर्नास्ति भेदो

नित्यस्वरूपयोः धावल्यदुग्धयोर्यद्वत्पृथिवीगन्धयोर्यथा ९
तत्कारणं कारणानां निर्द्देष्टुं नैव शक्यते
वेदानिर्वचनीयं यत्तद्वक्तुं नैव शक्यते १०
ज्योतिरन्तरतः प्रोक्तं यद्रूपं श्यामसुन्दरम्
शिवेन दृष्टं तद्रूपं कदाचिद्ध्य्नागोचरम् ११
ततः प्रभृति जानन्ति गोलोकाख्यानमीप्सितम्
नारदाद्या विधिसुते सनकाद्याश्च योगिनः १२
श्रुतं ध्यायन्ति तं सर्वे न तैर्दृष्टं कदाचन
साक्षाद्द्रष्टुं तु तपते शिवोऽद्यापि सनातनः १३
नैव पश्यति तद्रूपं ध्यायति ध्यानगोचरम् कदाचित्क्रीडतोर्देवि राधामाधवयोर्वपुः १४
द्विधाभूतमभूत्तत्र वामाङ्गं तु चतुर्भुजम्
समानरूपावयवं समानाम्बरभूषणम् १५ तद्वद्राधास्वरूपं च द्विधारूपमभूत्सति

ताभ्यां दृष्टं तत्स्वरूपं साक्षात्तावपि तत्समौ १६
चतुर्भुजं तु यद्रूपं लक्ष्मीकान्तं
मनोहरम्
तद्दृष्टं तु शिवाद्यैश्च
भक्तवृन्दैरनेकशः १७
सकृत्तु ब्रह्मणा दृष्टं देवि रूपं
चतुर्भुजम्
सृष्टिकार्यप्रमुग्धेन दर्शितं कृपया
स्वयम् १८
लक्ष्म्या सनत्कुमाराय वर्णितं
विधिनन्दिनि
विष्वक्सेनाय तूद्दिष्टं स्वरूपं
तत्त्वमूर्तये १९
नारायणेन विधिजे ततो ध्यायन्ति सर्वशः
धर्मपुत्रेण देवेशि नारदाय समीरितम् २०
गोलोकवर्णनं सर्वं राधाकृष्णमयं तथा
या तु राधा विधिसुते देवी देववरार्चिता २१
सा स्वयं शिवरूपाभूत्कौतुकेन वरानने
तद्दृष्ट्वा सहसाश्चर्यं कृष्णो
योगेश्वरेश्वरः २२
मूलप्रकृतिरूपं तु दध्रे तत्समयोचितम् विपरीतं वपुर्धृत्वा वामदेवो मुदान्वितः २३
ध्यायेदहर्निशं देवं दुर्गारूपधरं हरिम् या राधा सैव लक्ष्मीस्तु सावित्री च

सरस्वती २४
गङ्गा च ब्रह्मतनये नैव भेदोऽस्ति
वस्तुतः
पञ्चधा सा स्थिता विद्या
कामधेनुस्वरूपिणी २५
यः कृष्णो राधिकानाथः स लक्ष्मीशः
प्रकीर्तितः
स एव ब्रह्मरूपश्च धर्मो नारायणस्तथा २६
एवं तु पञ्चधा रूपमास्थितो भगवानजः
कार्यकारणरूपोऽसौ ध्यायन्ति जगतीतले २७
तेन वै प्रेमसम्बद्धो विषयी यः शिवः स तु राधेशं राधिकारूपं स्वयं
सच्चित्सुखात्मकम् २८
देवतेजःसमुद्भूता मूलप्रकृतिरीश्वरी
कृष्णरूपा महाभागे दैत्यसंहारकाण्! २९
सती दक्षसुता भूत्वा विषयेशं शिवं श्रिता
भर्तुर्विनिन्दनं श्रुत्वा सती त्यक्त्वा
कलेवरम् ३०
जज्ञे हिमवतः क्षेत्रे मेनायां पुनरेव च
ततस्तप्त्वा तपो भद्रे शिवं प्राप
शिवप्रदा ३१
वस्तुतः कृष्णराधासौ शिवमोहनतत्परा
जगदम्बास्वरूपा च यतो माया स्वयं विभुः ३२
अत एव ब्रह्मसुते स्कन्दो गणपतिस्तथा
स्वयं कृष्णो गणपतिः स्वयं स्कन्दः
शिवोऽभवत् ३३

शिवमेवं वदन्त्येके राधारूपं समाश्रितम् कृष्णवक्षःस्थलस्थानं तयोर्भेदो न लक्ष्यते ३४
कृष्णो वा मूलप्रकृतिः शिवो वा राधिका स्वयम्
एकं वा मिथुनं वापि न केनापीति निश्चितम् ३५
अनिर्देश्यं तु यद्वस्तु तन्निर्देष्टुं न च क्षमम्
उपलक्षणमेतद्धि यन्निदेशनमैश्वरम् ३६
शास्त्रं वेदाश्च सुभगे वर्णयंन्ति
यदीश्वरम्
तत्सर्वं प्राकृतं विद्धि निर्देष्टुं
शक्यमेव च ३७
अनिर्देश्यं तु यद्देवि तन्नेतीति
निषिध्यते
निषेधशेषः स विभुः कीर्तितः शरणागतैः ३८
शास्त्रं नियामकं भद्रे सर्वेषां
कर्मणां भवेत्
कर्मी तु जीवः कथित ईश्वरांशो विभुः
स्वयम् ३९
प्रकृतेस्तु परो नित्यो मायया मोहितः
शुभे
यस्तु साक्षी स्वयं पूर्णः सहानुशयिता
स्थितः ४०
न वेत्ति तं चानुशयी वेदानुशयिनं स तु

शङ्खचक्रगदापद्मैरलङ्कृतभुजद्वयाः ४१
प्रपन्नास्ते तु विज्ञेयाः द्विविधा
विधिनन्दनि
आर्तदृप्तविभेदन तत्रार्ता असहा मताः ४२
दृप्ता जन्मान्तरसहा निर्भयाः सदसज्जनाः
ये प्रपन्ना महालक्ष्म्यां सखिभावं
समाश्रिताः ४३
तेषां मन्त्रं प्रवक्ष्यामि प्रयान्ति
विधिबोधितम्
गोपीजनपदस्यान्ते वल्लभेति समुच्चरेत् ४४
चरणञ्च्छरणं पश्चात्प्रपद्ये पदमीरयेत्
षोडशार्णो मन्त्रराजः साक्षाल्लक्ष्म्या
प्रकाशितः ४५
पूर्वं सनत्कुमाराय शम्भवे तदनन्तरम् सखिभावं समाश्रित्य गोपिकावृन्दमध्यगम् ४६
आत्मानं चिन्तयेद्भद्रे राधामाधवसंज्ञकम्
गुरुष्वीश्वरभावेन वर्त्तेत प्रणतः सदा ४७
वैष्णवेषु च सत्कृत्य तथा समतयान्यतः दिवानिशं चिन्तनं च स्वामिनोः प्रेमबन्धनात्
कुर्यात्पर्वस्वपि सदा यात्रापर्वमहोत्सवान् ४८
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे

वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्यं नाम एकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९

षष्टितमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
ततो गच्छेद्विधिसुते तीर्थं यज्ञाङ्गसम्भवम्
इन्द्रद्युम्नसरो नाम यत्रास्ते पावनं शुभम् १
तत्र गत्वा शुचिर्विद्वानाचम्य मनसा
हरिम्
ध्यात्वोपस्थाय च विभुं
मन्त्रमेनमुदीरयेत् २
अश्वमेधाङ्गसम्भूत तीर्थ सर्वाघनाशन
स्नानं त्वयि करोम्यद्य पापं हर नमोऽस्तु
ते ३
एवमुच्चार्य विधिवत्स्नात्वा देवान्
ऋषीन्पितॄन्
तिलोदकेन वान्यांश्च सन्तर्प्याचम्य
वाग्यतः ४
दत्वा पितॄणां पिण्डांश्च सम्पूज्य पुरुषोत्तमम्
दशाश्वमेधिकं सम्यक्फलं प्राप्नोति मानवः ५
सप्तावरान्सप्त परान्वंशानुद्धृत्य देववत्

कामगेन विमानेन विष्णुलोकं स गच्छति ६
भुक्त्वा तत्र वरान्भोगान्यावच्चन्द्रा
र्कतारकम्
च्युतस्तस्मादिहायातो मोक्षं च लभते
ध्रुवम् ७
एवं कृत्वा पञ्चतीर्थीमेकादश्यामुपोषितः
ज्येष्ठशुक्ले पञ्चदश्यां यः
पश्येत्पुरुषोत्तमम् ८
स पूर्वोक्तफलं प्राप्य क्रीडित्वा
चाच्युतालये
प्रयाति परमं स्थानं यस्मान्नावर्तते
पुनः ९
पृथिव्यां यानि तीर्थानि सरितश्च सरांसि
च
पुष्करिण्यस्तडागानि वाप्यः कूपास्तथा
ह्रदाः १०
नाना नद्यः समुद्राश्च सप्ताहं
पुरुषोत्तमे
ज्येष्ठशुक्लदशम्यादि प्रत्यक्षं यान्ति
सर्वदा ११
स्नानदानादिकं यस्माद्देवताप्रेक्षणे
सति
नृभिर्यत्क्रियते तत्र तत्सर्वं चाक्षयं
भवेत् १२
ज्येष्ठमासे तु दशमी शुक्लपक्षस्य मोहिनि
हरते दश पापानि तस्माद्दशहरा स्मृता १३

हलिनं कृष्णं पश्येद्भद्रां च सुव्रतः सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं व्रजेन्नरः १४
नरो दोलागतं दृष्ट्वा गोविन्दं
पुरुषोत्तमम्
फाल्गुन्यां संयतो भूत्वा गोविन्दस्य
पुरं व्रजेत् १५
विषुवे दिवसे प्राप्ते पञ्चतीर्थविधानतः सङ्कर्षणं कृष्णां सुभद्रां च सुलोचने १६
नरः समस्तयज्ञानां फलं प्राप्नोति
दुर्लभम्
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं च गच्छति १७
यः पश्यन्ति तृतीयायां कृष्णं
चन्दनरूषितम्
वैशाखस्य सिते पक्षे स
यात्यच्युतमन्दिरम् १८
यदा भवेन्महाज्यैष्ठी राशिनक्षत्रयोगतः
प्रयत्नेन तदा मर्त्यैर्गन्तव्यं
पुरुषोत्तमम् १९
दृष्ट्वा महाज्येष्ठ्यां रामं भद्रां च
मोहिनि
नरो द्वादशयात्राणां फलं प्राप्नोति
चाधिकम् २०
प्रयागे च कुरुक्षेत्रं नैमिषे पुष्करे

गये
गङ्गाद्वारे च कुब्जाम्रगङ्गासागरसङ्गमे २१
कोकामुखे शूकरे च मथुरायां मरुस्थले शालग्रामे वायुतीर्थे मन्दरे सिन्धुसागरे २२
पिण्डारके चित्रकूटे प्रभासे कनखले तथा शङ्खोद्धारे द्वारकायां तथा बदरिकाश्रमे २३
लोहकूटे चाश्वतीर्थे सर्वपापप्रमोचने
कर्द्दमाले कोटितीर्थे तथा चामरकण्टके २४
लोलार्के जम्बुमार्गे च सोमतीर्थे
पृथूदके
उत्पलावर्तके चैव पृथुतुङ्गे सकुब्जके २५
एकाम्रके च केदारे काश्यां वा विरजे सति कालञ्जरे च गोकर्णे श्रीशैले गन्धमादने २६
महेन्द्रे मलये विन्ध्ये पारियात्रे हिमाह्वये
सह्ये च शुक्तिमति च गोमन्ते चार्बुदे तथा २७
गङ्गायां च महाभागे यत्पुण्यं यामुनेषु च सारस्वतेषु गोमत्यां ब्रह्मपुत्रेषु सप्तसु २८
गोदावरी भीमरथी तुङ्गभद्रा च नर्मदा तापी पयोष्णी कावेरी शिप्रा चर्मण्वती

तथा २९
वितस्ता चन्द्रभागा च शतद्रुर्बाहुदा तथा
ऋषिकुल्या मरुद्वृधा विपाशा च दृषद्वती ३०
सरयूर्नाकगङ्गा च गण्डकी च महानदी
कौशिकी करतोया च त्रिस्रोता मधुवाहिनी ३१
महानदी वैतरणी याश्चान्या नानुकीर्तिताः
तास्सर्वा न समाः प्रोक्ताः
कृष्णसन्दर्शनस्य च ३२
यत्फलं स्नानदानेन राहुग्रस्ते दिवाकरे
तत्फलं कृष्णमालोक्य महाज्येष्ठ्यां
लभेन्नरः ३३
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गन्तव्यं
पुरुषोत्तमम्
महाज्यैष्ठ्यां विधिसुते
सर्वकामफलेप्सुभिः ३४
दृष्ट्वा रामं महाज्यैष्ठ्यां कृष्णं
चापि सुभद्रया
विष्णुलोकं नरो याति समुद्धृत्य कुलं
शतम् ३५
भुक्त्वा तत्र
वरान्भोगान्यावदाभूतसम्प्लवम्
पुण्यक्षयादिहागत्य चतुर्वेदी द्विजो
भवेत् ३६
स्वधर्मनिरतः शान्तः कृष्णभक्तो

जितेन्द्रियः
वैष्णवं योगमास्थाय ततो मोक्षमवाप्नुयात् ३७
मासि ज्येष्ठे च सम्प्राप्ते नक्षत्रे चेन्द्रदैवते
पौर्णमास्यां तदा स्नानं प्रशस्तं सागराम्भसि ३८
सर्वतीर्थमयः कूपस्तदास्ते सजलः शुचिः तथा भोगवती तत्र प्रत्यक्षा भवति ध्रुवम् ३९
तस्माज्ज्यैष्ठ्यां समुद्धृत्य हैमादिकलशैर्जलम्
कृष्णरामाभिषेकार्थं सुभद्रायाश्च
मोहिनि ४०
कृत्वा सुशोभनं मञ्चं पताकाभिरलङ्कृतम्
सुदृढं सुखसञ्चारं वस्त्रैः
पुष्पैरलङ्कृतम् ४१
विस्तीर्णं धूपितं धूपैः स्नानार्थं
रामकृष्णयोः
पीतवस्त्रपरिच्छन्नं
मुक्ताहारावलम्बितम् ४२
तत्र नानाविधैर्वाद्यैः कृष्णं नीलाम्बरं सति
संस्थाप्य भद्रां च जयमङ्गलनिःस्वनैः ४३
ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रै

श्चान्यैश्च मोहिनि अनेकशतसाहस्रैर्वृतं स्त्रीपुरुषैस्तथा ४४
गृहस्थाः स्नातकाश्चैव यतयो ब्रह्मचारिणः स्नापयन्ति तदा कृष्णं मञ्चस्थं सहलायुधम् ४५
तथा समस्ततीर्थानि पूर्वोक्तानि च
सुन्दरि
मोदकैः पुष्पमिश्रैश्च स्नापयन्ति पृथक्
पृथक् ४६
पश्चात्पटहंसघोषैर्भेरीमुरजनिःस्वनैः
काहलैस्तालशब्दैश्च
मृदङ्गैर्झर्झरैस्तथा ४७
अन्यैश्च
विविधैर्वाद्यैर्घण्टास्वनविमिश्रितैः
स्त्रीणां मङ्गलशब्दैश्च
स्तुतिशब्दैर्मनोरमैः ४८
जयशब्दैस्तथा
स्तोत्रैर्वीणावेणुनिनादितैः
श्रूयते सुमहाञ्छब्दः सागरस्येव गर्जतः ४९
मुनीनां वेदघोषैश्च मन्त्रघोषैस्तथापरैः
नानास्तोत्ररवैः पुण्यैः
सामगानोपबृंहितैः ५०
श्यामावदातवेश्याभिः पीतरक्तांशुकैस्तथा
चामरै रत्नदण्डैश्च वीज्येते रामकेशवौ ५१

यक्षविद्याधरैः सिद्धैर्देवगन्धर्वचारणैः
वसवो रुद्राः साध्या विश्वे मरुद्गणाः ५२
लोकपालास्तथान्ये च स्तुवन्ति पुरुषोत्तमम्
नमस्ते देवदेवेश पुराणपुरुषोत्तम ५३
सर्गस्थित्यन्तकृद्देव लोकनाथ जगत्पते
त्रैलोक्यशरणं देवं ब्रह्मण्यं
मोक्षकारणम् ५४
तं नमस्यामहे भक्त्या सर्वकामफलप्रदम्
स्तुत्वैवं विबुधाः कृष्णं रामं चैव
महाबलम् ५५
! चापि विधिजे तदाकाशे व्यवस्थिताः
गायन्ति देवगन्धर्वा
नृत्यन्त्यप्सरसस्तथा ५६
देवतूर्याणि वाद्यन्ते वाता वान्ति
सुशीतलाः
पुष्पमिश्रं तदा मेघा
वर्षन्त्याकाशगोचराः ५७
जयशब्दं च कुर्वंति मुनयः सिद्धचारणाः शक्राद्या विबुधाः सर्वे ऋषयः पितरस्तथा ५८
प्रजानां पतयो नागा ये चान्ये स्वर्गवासिनः
ततो मङ्गलसम्भारैर्विधिमन्त्रपुरस्कृतम्

५९
आभिषेचनिकं द्रव्यं गृहीत्वा देवतागणाः इन्द्रविष्णू महावीर्यौ सूर्याचन्द्र
मसौ तथा ६०
धाता चैव विधाता च तथा चैवानिलानलौ
पूषा भगोऽयमा त्वष्टा
विवस्वानंशुमांस्तथा ६१
रूद्राश्विसहितो धीमान्मित्रेण वरुणेन च रुद्रै
र्वसुभिरादित्यैर्वालखिल्यैर्मरीचिजैः ६२
भृगुभिश्चाङ्गिरोभिश्च सर्वविद्यासु निष्ठितैः
पितामहः पुलस्त्यश्च पुलहश्च महातपाः ६३ अङ्गिराः कश्यपोऽत्रिश्च मरीर्चिभृगुरेव च
क्रतुर्हरः प्रचेताश्च मनुर्दक्षस्तथैव च ६४
ऋतवश्च ग्रहाश्चैव ज्योतींषि च द्विजोत्तमाः
मूर्तिमत्यश्च सरितो देवाश्चैव सनातनाः ६५
सुभद्राश्च ह्रदाश्चैव तीर्थानि विविधानि च
पृथिवी द्यौर्दिशश्चैव पादपाश्च द्विजोत्तमाः ६६

अदितिर्देवमाता च ह्रीः श्रीः स्वाहा सरस्वती
उमा शची सिनीवाली तथा चानुमतिः कुहूः ६७
राका च धिषणा चैव पत्न्यश्चान्या दिवौकसाम्
श्रेष्ठो गिरीणां हिमवान्नागराजश्च वामनः
पारियात्रश्च विन्ध्यश्च
मेरुश्चानेकशृङ्गवान् ६८
एरावतः सानुचरः कलाः काष्ठास्तथैव च
मासार्द्धमासा ऋतवस्तथा रात्र्यहनी
समाः ६९
उच्चैःश्रवा हयश्रेष्ठो नागराजश्च वामनः
अरुणो गरुडश्चैव लताश्चौषधिभिः सह ७०
धर्मश्च भगवान्देवः समागच्छन्ति सर्वतः कालो यमश्च मृत्युश्च यमस्यानुचराश्च ये ७१
बहुलत्वाच्च नोक्ता ये विविधा देवतागणाः ते देवस्याभिषेकार्थं समायान्ति ततस्ततः ७२
दिव्यसम्भारसंयुक्तैः कलशैः काञ्चनैस्तथा
सारस्वतीभिः पुण्याभिर्दिव्यतोयाभिरेव च ७३
तोयेनाकाशगङ्गायाः कृष्णं रामेण सङ्गतम् सुपुष्पैः कुम्भसलिलैः स्नापयन्त्यम्बरे स्थिताः ७४

सञ्चरन्ति विमानानि देवानामम्बरे तथा उच्चावचानि दिव्यानि कामगानि स्थिराणि च ७५
दिव्यरत्नविचित्राणि सेवितान्यप्सरोगणैः गीतैर्वाद्यैः पताकाभिः शोभितानि समन्ततः ७६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्येऽभिषेको नाम षष्टितमोऽध्यायः ६०

अथैकषष्टितमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
एवं तदा विधिसुते कृष्णं रामेण सङ्गतम्
! च महाभागाः संस्तुवति मुदान्विताः १
देवा ऊचुः
जय जय लोकपाल जय पद्मनाभ भूधरण
जय जय चादिदेव बहुकारण २
जय जय वासुदेव जय सच्चरण सत्करण
जय जय दिव्यमीन जय त्रिदशवर ३
जय जय जलधिशयन जय जय योगेश जय वेदधर
जय जय विश्वमूर्ते जय चक्रधर ४
जय जय भूतनाथ जय श्रीनिवास जय जय योगिवर
जय जय सूर्यनेत्र जय देव वराह ५
जय जय कैटभारे जय जय वेदवर
जय जय कूर्मरूप जय यज्ञवर ६

जय जय कमलनाभ जय शैलधर
जय जय योगेश जय वेगधर ७
जय जय विश्वमूर्ते जय चक्रधर
जय जय भूतनाथ जय धरणीधर ८
जय जय शेषशायिञ्जय पीतवास
जय सोमकान्त जय योगवास जय जय ९
दहनचक्र जय धर्मवास जय जय
गुणनिधान जय श्रीनिवास जय जय १०
गरुडासन जय सुखनिवास जय जय
जय जय धर्मकान्त जय जय मतिनिवास ११
जय जय गहनगेहनिवास
जय जय योगिगम्य जय मखनिवास १२
जय जय वेदवेद्य जय शान्तिकर
जय जय योगिचिन्त्य जय पुष्टिकर १३
जय जय ज्ञानमूर्ते जय कमलाकर
जय जय भाववेद्य जय मुक्तिकर १४
जय विमलदेह जय जय सत्त्वनिलय
जय जय गुणसमूह जय जय यज्ञकर १५
जय जय गुणविहीन जय जय मोक्षकर
जय जय भूहिरण्य जय जय कान्तियुत १६
जय लोकशरण जय जय लक्ष्मीपते
जय पङ्कजाक्ष जय जय सृष्टिकर १७
जय योगयुत जयातसीकुसुमश्यामदेह
जय जय सुभद्राविष्टदेह जय
लक्ष्मीपङ्कजभोगदेह १८
जय जय भक्तिभावन लोकगेय

जय लोककान्त जय परमशान्त १९
जय जय परमसार जयचक्रधर
जय भोगियुत जय नीलाम्बर २०
जय साङ्ख्यनुत जय कलुषहर
जय कृष्ण जगन्नाथ जय सङ्कर्षणानुज २१
जय जय पद्मपलाशाक्ष जय वाञ्छितफलप्रद
जय मालावृतोरस्क जय चक्रगदाधर २२
जय पद्मालयाकान्त जय विष्णो नमोऽस्तु ते
एवं स्तुत्वा तदा देवाः शक्राद्या
थृष्टमानसाः २३
सिद्धचारणगन्धर्वा ये चान्ये
स्वर्गवासिनः
दृष्ट्वा स्तुत्वा नमस्कृत्य
तद्गतेनान्तरात्मना २४
रामं सुभद्रां च यान्ति स्वं स्वं
निवेशनम्
कपिलाशतदानेन यत्फलं पुष्करे स्मृतम् २५
तत्फलं कृष्णमालोक्य मञ्चस्थं सहलायुधम्
कन्याशतप्रदानेन यत्फलं समुदाहृतम् २६
तत्फलं कृष्णमालोक्य मञ्चस्थं लभते नरः
शतनिष्कसुवर्णेन भूमिदानेन यत्फलम् २७
तत्फलं चान्नदानेन सर्वातिथ्येन यत्फलम् वृषोत्सर्गेण विधिवद् ग्रीष्मे
तोयप्रदानतः २८
तिलधेनुप्रदानेन गजाश्वरथदानतः
चान्द्रायणेन चीर्णेन तथा मासोपवासतः २९

यत्फलं सर्वतीर्थेषु व्रतैर्दानैश्च यत्फलम्
ससुभद्रौ रामकृष्णौ तल्लभेद्वीक्ष्य
मञ्चगौ ३०
तस्मान्नरोऽथवा नारी पश्येत्तं
पुरुषोत्तमम्
स्नानशेषेण कृष्णस्य तोयेन यदि मोहिनि ३१
वन्ध्या मृतप्रजा वापि दुर्भगा
ग्रहपीडिताः
राक्षसाद्यैर्गृहीता वा तथा रोगैश्च
संहताः ३२
सद्यस्ताः शुद्धिमायान्ति विधिना
ह्यभिषेचिताः
प्राप्नुवन्तीप्सितान्कामान्यान्यान्वाञ्छन्ति सुप्रभे ३३
पुण्यानि यानि तोयानि सन्त्यन्यानि
धरातले
तानि स्नातावशेषस्य कलां नार्हन्ति
षोडशीम् ३४
तस्मात्स्नानावशेषेण जलेन जलशायिनः
अभ्युक्षेत्सर्वगात्राणि सर्वकामप्रदेन
च ३५
स्नातं पश्यन्ति ये कृष्णं व्रजन्तं
दक्षिणामुखम्
ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यन्ते ते न
संशयः ३६

शास्त्रेषु यत्फलं प्रोक्तं त्रिः प्रदक्षिणया भुवः
दृष्ट्वा नरो लभेत्कृष्णं तत्फलं दक्षिणामुखम् ३७
तीर्थयात्राफलं यत्तु पृथिव्यां
समुदाहृतम्
दृष्ट्वा यान्तं लभेत्कृष्णं तत्फलं
दक्षिणामुखम् ३८
गङ्गाद्वारे च कुब्जाम्रे
कुरुक्षेत्रेऽकपर्वणि
पुष्करादिषु चान्येषु यत्फलं स्नानतः
स्मृतम् ३९
तत्फलं दक्षिणास्यं तु कृष्णं यान्तं
निरीक्ष्य च
अथ किं बहुनोक्तेन यत्फलं पुण्यकर्मणः ४०
वेदशास्त्रपुराणेषु भारते संहितादिषु
तत्फलं वीक्ष्य दक्षास्यौ सुभद्रौ
बलकेशवौ ४१
गुण्डिचामण्डपं यान्तं ये पश्यन्ति रथे स्थितम्
सभद्रं सबलं कृष्णं ते यान्ति भवनं हरेः ४२
गुण्डिचायानसमये फाल्गुन्यां विषुवे तथा सकृद्यात्रां नरः कृत्वा विष्णुलोकं प्रगच्छति ४३
यावतीः कुरुते मत्तर्यो यात्राः

श्रीपुरुषोत्तमे
तावत्कल्पं विष्णुलोके वसेदिति विनिश्चयः ४४
यात्रा द्वादश सम्पूर्णा यदा स्युर्विधिनन्दिनि
तदा प्रतिष्ठां कुर्वीत विधिना पापनाशिनि ४५
ज्येष्ठमासि सिते पक्षे ह्येकादश्यां समाहितः
गत्वा जलाशयं पुण्यमाचम्य प्रयतः शुचिः ४६
आवाह्य सर्वतीर्थानि ध्यात्वा नारायणं तथा
ततः स्नानं प्रकुर्वीत विधिबोधितवर्त्मना ४७
स्नात्वा सम्यक्ततो देवानृषींश्चापि पितॄन्स्वकान्
सन्तर्पयेत्तथान्यांश्च
नामगोत्रोक्तिपूर्वकम् ४८
उत्तीर्य वाससी धौते निर्मले परिधाय च
उपस्पृश्य विधानेन तथोपस्थाय भास्करम् ४९
वेदमातरमावर्त्य पुण्यामष्टोत्तरं शतम्
सौरमन्त्रांस्तथा चान्यांस्त्रिः परीत्य
नमेद्रविम् ५०
वेदोक्तं त्रिषु वर्णेषु स्नानं
जप्यमुदाथृतम् ५१

स्त्रीशूद्रयोर्वरारोहे वेदोक्तविधिवर्जितम्
ततो व्रजेन्मन्दिरस्थं भक्त्या श्रीपुरुषोत्तमम् ५२
प्रक्षाल्य हस्तौ पादौ च उपस्पृश्य यथाविधि
घृतेन स्नापयेद्देवं क्षीरेण तदनन्तरम् ५३
मधुगन्धोदकेनापि तीर्थचन्दनवारिणा
ततो वस्त्रयुगं श्रेष्ठं भक्त्या तं
परिधापयेत् ५४
चन्दनागुरुकर्पूरैः कुङ्कुमेन विलेपयेत्
पूजयेत्परया भक्त्या पद्मैश्च
पुरुषोत्तमम् ५५
सम्पूज्यैवं जगन्नाथं भुक्तिमुक्तिप्रदं हरिम्
धूपं चागुरुसंयुक्तं देहे देवस्य चाग्रतः ५६
गुग्गुलं च सुनिष्पूतं दहेद्घृतसमन्वितम् दीपं प्रज्वालयेद्भक्त्या यथाशक्ति घृतेन
वै ५७
अन्याँ श्च दीपकान्दद्याद्द्वादशैव
समाहितः
गोघृतेन तु देवेशि तिलतैलेन वा पुनः ५८
नैवेद्यं पायसापूपशष्कुलीवेष्टकानि च मोदकं फाणिकं चान्यत्फलानि च निवेदयेत्

५९
एवं पञ्चोपचारेण सम्पूज्य पुरुषोत्तमम् ॐनमः पुरुषोत्तमायेति जपेदष्टोत्तरं शतम् ६०
ततः प्रसादयेद्देवं दण्डवत्प्रणिपत्य च
ततोऽचयेद्गुरुं भक्त्या
पुष्पवस्त्रानुलेपनैः ६१
नानयोरन्तरं यस्माद्विद्यते विधिनन्दिनि
देवस्योपरि कुर्वीत मण्डपं सुसमाहितः ६२
नानापुष्पैः सुविशदं विचित्रं मण्डलं पुरः
कृत्वावधारणं पश्चाज्जागरं कारयेन्निशि ६३
कथां च वासुदेवस्य गीतिकां चापि कारयेत् ध्यायन्पठन्स्तुवन्देवं प्रणयेद्रजनीं बुधः ६४
ततः प्रभाते विमले द्वादश्यां द्वादशैव
तु
निमन्त्रयेद्व्रतस्नातान्ब्राह्मणान्वेदपारगान् ६५
इतिहासपुराणज्ञाञ्छ्रोत्रियान्संयतेन्द्रि यान्
स्नात्वा सम्यग्विधानेन धौतवासा
जितेन्द्रियः ६६
स्नापयेत्पूर्ववद्भक्त्या तत्रस्थं पुरुषोत्तमम्

गन्धैः
पुष्पैस्तूपहारैर्नैवेद्यैर्दीपकैस्तथा ६७
उपचारैर्बहुविधैः प्रणिपातैः प्रदक्षिणैः
जाप्यस्तुतिनमस्कारैर्गीतवाद्यैर्मनोहरैः ६८
सम्पूज्यैवं जगन्नाथं ब्राह्मणान्पूजयेत्ततः
द्वादशैव तु गास्तेभ्यो दत्त्वा कनकमेव च ६९
छत्रोपानद्युगं चार्प्य कांस्यपात्रं च भक्तितः
ततस्तान्भोजयेद्विप्रान्भोज्यं पायसपूर्वकम् ७०
पक्वान्नं भक्ष्यभोज्यं च सगुडं शर्करान्वितम्
ततो भुक्त्वा
सुसन्तृप्तान्ब्राह्मणान्सुस्थमानसान् ७१
द्वादशैवोदकुम्भांश्च ग्राहयेत्तान्समोदकान्
दक्षिणां च यथाशक्ति विष्णुतुल्यं विरिंचिजे ७२
सुवर्णवस्त्रगोधान्यैर्द्रव्यैश्चान्यैर्वरैर्बुधः

सम्पूज्य तान्नमस्कृत्य इमं
मन्त्रमुदीरयेत् ७३
सर्वव्यापी जगन्नाथः शङ्खचक्रगदाधरः
अनादिनिधनो देवः प्रीयतां पुरुषोत्तमः ७४
इत्युच्चार्य ततो विप्रांस्त्रिः
परिक्रम्य सादरम्
प्रणम्य शिरसा भक्त्या
साचार्यांस्तान्विसर्जयेत् ७५
ततस्तान्ब्राह्मणान्भक्त्या
चासीमान्तमनुव्रजेत्
अनुव्रज्य तु तान्विप्रान्नमस्कृत्य
निवर्त्य च ७६
बान्धवैः स्वजनैर्युक्तस्ततो भुञ्जीत वाग्यतः
एवं कृत्वा नरः सम्यङ् नारी वा लभते फलम्
७७
अश्वमेधसहस्रस्य राजसूयशतस्य च
अतीतं शतमुद्धृत्य पुरुषाणां नरोत्तमः ७८
भविष्यच्च शतं देवि दिव्यरूपधरोऽव्ययः
सर्वलक्षणसम्पन्नः सर्वालङ्कारभूषितः ७९
सर्वकामसमृद्धात्मा गुणरूपवयोऽन्वितः स्तूयमानोऽथ गन्धर्वैरप्सरोभिः समन्ततः ८०
विमानेनार्कवर्णेन कामगेन स्थिरेण च पताकाध्वजयुक्तेन शतसूर्यप्रभेण च ८१ उद्योतयन्दिशः सर्वा आकाशे विगतक्लमः

युवा महाबलो धीमान्विष्णुलोकं स गच्छति ८२
तत्र कल्पशतं यावद्भुङ्क्ते भोगान्यथेप्सितान्
स्तुतो मुनिवरैर्देवि तिष्ठेच्च
विगतज्वरः ८३
यथादेवो जगन्नाथः शङ्खचक्रगदाधरः
तथाऽसौ मुदितो देवि धृत्वा रूपं
चतुर्भुजम् ८४
भुक्त्वा तत्र वरान्भोगान्क्रीडित्वा
सुचिरं सति
तदन्ते ब्रह्मसदनमायात्यखिलकामदम् ८५
सिद्धविद्याधरैश्चापि शोभितं सुरकिन्नरैः
कालं नवतिकल्पं तु तत्र भुक्त्वा सुखं नरः ८६
रुद्रलोकं समायाति सुखदं सेवितं सुरैः
सिद्धविद्याधरैर्यक्षैर्भूषितं
दैत्यदानवैः ८७
अशीतिकल्पकालं तु तत्र भुक्त्वा सुखं नरः
तदन्ते याति गोलोकं सर्वभोगसमन्वितम् ८८
सुरसिद्धाप्सरोभिश्च शोभितं सुमनोहरम्
तत्र सप्ततिकल्पं तु भुक्त्वा
भोगानभीप्सितान् ८९
पश्चादायाति वै लोकं प्राजापत्यमनुत्तमम् षष्टिकल्पं सुखं तत्र भुक्त्वा नानाविधं

मुदा ९०
तदन्ते शक्रभवनं नानाश्चर्यं समाव्रजेत्
आगत्य तत्र पञ्चाशत्कल्पं भुक्त्वा सुखं
नरः ९१
प्रपद्यतेऽमरगृहान्विमानैः समलङ्कृतान्
चत्वारिंशत्कल्पकालं भोगान्भुक्त्वा
सुदुर्लभान् ९२
नाक्षत्रं लोकमायाति नानासौख्यसमन्वितम् तत्र भुक्त्वा
वरान्भोगांस्त्रिंशत्कल्पं यथेप्सितान् ९३
तस्माद्गच्छति तं लोकं शशाङ्कस्य विरिंञ्चिजे
यत्र तिष्ठति सोमोऽसौ सर्वदेवैरलङ्कृतः ९४
तत्र विंशतिकल्पं तु भुक्त्वा भोगं सुदुर्लभम्
आदित्यस्य ततो लोकमायाति सुरपूजितम् ९५ तत्र भुक्त्वा शुभान्भोगन्दश कल्पं सुनिर्वृतः
तस्मादायाति भवनं गन्धर्वाणां सुदुर्लभम् ९६
तत्र भोगान्समस्तांश्च कल्पमेकं यथासुखम् भुक्त्वा चायाति मेदिन्यां राजा भवति धार्मिकः ९७
चक्रवर्ती महावीर्यो गुणैः सर्वैरलङ्कृतः

कृत्वा राज्यं तु धर्मेण यज्ञैरिष्ट्वा सदक्षिणैः ९८
तदन्ते योगिनां लोकं गत्वा मोक्षप्रदं
शिवम्
तत्र भुक्त्वा
वरान्भोगान्यावदाभूतसम्प्लवम् ९९
तस्मात्पुनरिहायातो जायते योगिनां कुले १००
प्रवरे वैष्णवे भद्रे दुर्लभे साधुसम्मते
चतुर्वेदी विप्रवरो ब्रह्मयज्ञपरः सति १०१
वैष्णवं योगमासाद्य कैवल्यं मोक्षमाप्नुयात्
एवं यात्राफलं तुभ्यं प्रोक्तं
श्रीपुरुषोत्तमे १०२
भुक्तिमुक्तिप्रदं नॄणां
किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि १०३
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तमक्षेत्रमाहात्म्ये पुरुषोत्तमक्षेत्रयात्राफलवर्णनं नामैकषष्टितमोऽध्यायः६१

अथ द्विषष्टितमोऽध्यायः
वसिष्ठ उवाच-

एतच्छ्रुत्वा तु भूपाल मोहिनी विधिनन्दिनी
पुरुषोत्तममाहात्म्यं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् १
पुनः पप्रच्छ तं विप्रं वसुं स्वस्य पुरोहितम्
मोहिन्युवाच-
श्रुतमत्यद्भुतं विप्र
पुरुषोत्तमसम्भवम् २
माहात्म्यं चाधुना ब्रूहि प्रयागस्यापि
सुव्रत
तीर्थराजः प्रयागाख्यः श्रुतः पूर्वं मया
गुरो ३
तन्माहात्म्यं ममाख्याहि
तीर्थयात्राविधानयुक्
स मान्यानां विशेषाणां तीर्थानां गमने
द्विज ४
यत्कर्त्तव्यं च विधिना
नृभिर्द्धर्मपरायणैः
तच्छ्रुत्वा स द्विजो राजन्मोहिन्या
भाषितं वचः ५
सामान्यविधिपूर्वं तत्प्रयागाख्यानमब्रवीत्
वसुरुवाच-
शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि तीर्थाभिगमने
विधिम् ६

यं समाश्रित्य मनुजो यथोक्तं फलमाप्नुयात्
तीर्थाभिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते ७
अनुपोष्य त्रिरात्राणि तीर्थान्यप्यभिगम्य च
अदत्त्वा काञ्चनं गाश्च दरिद्रो जायते
नरः ८
अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्ट्वा
विपुलदक्षिणैः
न तत्फलमवाप्नोति तीर्थाभिगमनेन यत् ९
अज्ञानेनापि यस्येह तीर्थाभिगमनं भवेत्
सर्वकामसमृद्धः स स्वर्गलोके महीयते १०
स्थानं च लभते नित्यं धनधान्यसमाकुलम् एश्वर्यज्ञानसम्पूर्णः सदा भवति भोगवान्
११
तारिताः पितरस्तेन नरकात्प्रपितामहाः
यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् १२
विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते
प्रतिग्रहादपावृत्तः सन्तुष्टो येन
केनचित् १३
अहङ्कारविमुक्तश्च स तीर्थफलमाप्नुयात्
अकल्पको निरारम्भो लघ्वाहारो जितेन्द्रि
यः १४
विमुक्तः सर्वसङ्गैस्तु स तीर्थफलभाग्भवेत्

तीर्थान्यनुसरन्धीरः श्रद्दधानः समाहितः १५
कृतपापो विशुध्येत्तु किं पुनः शुद्धकर्मकृत्
अश्रद्दधानः पापार्तो नास्तिकोऽच्छिन्नसंशयः १६ हेतुनिष्ठश्च पञ्चैते न तीर्थफलभागिनः नृणां पापकृतां तीर्थे पापस्य शमनं भवेत् १७
यथोक्तफलदं तीर्थं भवेच्छुद्धात्मनां नृणाम्
कामं क्रोधं च लोभं च यो जित्वा तीर्थमाविशेत्
न येन किञ्चिदप्राप्तं तीर्थाभिगमनाद्भवेत्
तीर्थानि च यथोक्तेन विधिना सञ्चरन्ति ये सर्वद्वन्द्वसहा धीरास्ते नराः स्वर्गगामिनः १८
गङ्गादितीर्थेषु वसन्ति मत्स्या देवालये
पक्षिगणाश्च सन्ति
भावोज्झितास्ते न फलं लभन्ते तीर्थाच्च
देवायतनाच्च मुख्यात् १९
भावं ततो हृत्कमले निधाय तीर्थानि सेवेत
समाहितात्मा
तीर्थयात्रा कथिता मुनीन्द्रैः कृता
प्रयुक्ता ह्यनुमोदिता च २०

तां ब्रह्मचारी विधिवत्करोति सुसंयतो गुरुणा संनियुक्तः
सर्वस्वनाशेऽप्यथ वाल्पपक्षे स ब्राह्मणानग्रत एव कृत्वा २१
यज्ञाधिकारेऽप्यथवा निवृत्ते विप्रस्तु
तीर्थानि परिभ्रमेच्च
तीर्थेष्वलं यज्ञफलं हि यस्मात्प्रोक्तं
मुनीन्द्रैरमलस्वभावैः २२
यस्येष्टियज्ञेष्वधिकारितास्ति वरं गृहं गृहधर्माश्च सर्वे
एवं गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य तीर्थे गतिः
पूर्वतरैर्निषिद्धा
सवाणि तीर्थान्यपि चाग्निहोत्रतुल्यानि नैवेति वदन्ति केचित् २३
यो यः कश्चित्तीर्थयात्रां तु
गच्छेत्सुसंयतः स च पूर्वं गृहेषु
कृतावासः शुचिरप्रमत्तः
सम्पूजयेद्भक्तिनम्रो गणेशम् २४
देवान्पितॄन्ब्राह्मणांश्चैव साधून्धीमान्विप्रो वित्तशक्त्या
प्रयत्नात्
प्रत्यागतश्चापि पुनस्तथैव
देवान्पितॄन्ब्राह्मणान्पूजयेच्च २५
एवं कुर्वतस्तस्य तीर्थाद्यदुक्तं फलं
तत्स्यान्नात्र सन्देहलेशः २६
गच्छन्देशान्तरं यस्तु श्राद्धं

कुर्यात्ससर्षिषा
यात्रार्थमिति तत्प्रोक्तं प्रवेशे च न संशयः २७
प्रयागे तीर्थयात्रायां पितृमातृवियोगतः कचानां वपनं कुर्याद् वृथा न विकचो भवेत् २८
उद्यतश्चेद्गयां गन्तुं श्राद्धं कृत्वा विधानतः
विधाय कार्पटीवेषं कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणाम् २९
ततो ग्रामान्तरं गत्वा श्राद्धशेषस्य
भोजनम्
ततः प्रतिदिनं
गच्छेत्प्रतिग्रहविवर्जितः ३०
पदेपदेऽश्वमेधस्य स्यात्फलं गच्छतो गयाम् बलीवर्दसमारूढस्तीर्थं यो याति सुव्रते
३१
नरके वसते घोरे गवां क्रोधो हि दारुणः
सलिलं च न गृह्णन्ति पितरस्तस्य देहिनः ३२
एश्वर्याल्लोभमोहाद्वा गच्छेद्यानेन यो
नरः
निष्फलं तस्य तत्तीर्थं तस्माद्यानं
विवर्जयेत् ३३
गोयाने गोवधः प्रोक्तो हययाने तु निष्फलम्
नरयाने तदर्द्धं स्यात्पद्भ्यां तच्च

चतुर्गुणम् ३४
वर्षातपादिके छत्री दण्डी शर्करकण्टके शरीरत्राणकामोऽसौ सोपानत्कः सदा व्रजेत् ३५
तीर्थं प्राप्यानुषङ्गेण स्नानं तीर्थे समाचरन्
स्नानजं फलमाप्नोति तीर्थयात्राफलं न तु ३६
षोडशांशं स लभते यः परार्थेन गच्छति अर्द्धं तीर्थफलं तस्य यः प्रसङ्गेन
गच्छति ३७
तीर्थेषु ब्राह्मणं नैव परीक्षेत कदाचन
अत्रार्थिनमनुप्राप्तं भोज्यं तं
मनुरब्रवीत् ३८
सक्तुभिः पिण्डदानं च संयावैः पायसेन वा
बदरामलकैर्वापि पिण्याकैर्वा सुलोचने ३९
श्राद्धं तु तत्र
कर्तव्यमर्च्चावाहनवर्जितम्
श्वध्वांक्षगृध्रपापानां नैव दृष्टिहतं च
यत् ४०
श्राद्धं तु तैर्थिकं प्रोक्तं पितॄणां
तृप्तिकारकम्
अकालेऽप्यथवा काले तीर्थश्राद्धं तथा
नरैः ४१
प्राप्तैरेव सदा तत्र कर्तव्यं पितृतर्पणम्

विलम्बो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नं
समाचरेत् ४२
प्रतिकृतिं कुशमयीं तीर्थवारिणि मज्जयेत्
यमुद्दिश्य विशालाक्षि सोऽष्टमांशं फलं
लभेत् ४३
कुशोऽसि कुशपुत्रोऽसि ब्रह्मणा निर्मितः
पुरा
त्वयि स्नाते तु स स्नातो यस्येदं
ग्रन्थिबन्धनम् ४४
मुण्डनं चोपवासश्च सर्वतीर्थेष्वयं विधिः
वर्जयित्वा कुरुक्षेत्रं विशालां विरजां
गयाम् ४५
भौमानामथ तीर्थानां पुण्यत्वे कारणं शृणु
यथा शरीरस्योद्देशाः केचिन्मुख्यतमाः
स्मृताः ४६
प्रभावादद्भुताद्भूमेः सलिलस्य च तेजसः
परिग्रहान्मुनीनां च तीर्थानां पुण्यता
स्मृता ४७
गङ्गां सम्प्राप्य यो देवि मुण्डनं नैव
कारयेत्
क्रिया तस्याक्रिया सर्वा तीर्थद्रोही
भवेत्तथा ४८
गङ्गायां भास्करक्षेत्रे मुण्डनं यो न कारयेत्
स कोटिकुलसंयुक्त आकल्पं रौरवं व्रजेत् ४९

गङ्गां प्राप्य सरिच्छ्रेष्ठां कल्पान्तपापसञ्चयाः
केशानाश्रित्य तिष्ठन्ति
तस्मात्तान्परिवर्जयेत् ५०
यावन्ति नखलोमानि गङ्गातोये पतन्ति वै
तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ५१
प्रयागव्यतिरेके तु गङ्गायां मुण्डनं न हि
योऽन्यथा कुरुते मोहात्स महारौरवं विशेत् ५२
स जीवत्पितृको यस्तु तीर्थं प्राप्य विधानवित्
क्षौरं समाचरेन्नैव श्मश्रूणां वपनं सति ५३
गयादावपि देवेशि श्मश्रूणां वपनं विना न क्षौरं मुनिभिः सर्वैर्निषिद्धं चेति
कीर्तितम् ५४
सश्मश्रुकेशवपनं मुडनं तद्विदुर्बुधाः
न क्षौरं मुण्डनं सुभ्रु कीर्तितं
वेदवेदिभिः ५५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे प्रयागराजमाहात्म्ये तीर्थविधिर्नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२

अथ त्रिषष्टितमोऽध्यायः

वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि माहात्म्यं वेदसम्मतम्
प्रयागस्य विधानेन स्नात्वा यत्र
विशुध्यति १
कुरुक्षेत्रसमा गङ्गा यत्र तत्रावगाहिता
तस्माद्दशगुणा प्रोक्ता यत्र विन्ध्येन
सङ्गता २
तस्माच्छतगुणा प्रोक्ता
काश्यामुत्तरवाहिनी
काश्याः शतगुणा प्रोक्ता गङ्गा
यत्रार्कजान्विता ३
सहस्रगुणिता सापि भवेत्पश्चिमवाहिनी
सा देवि दर्शनादेव ब्रह्महत्यादिहारिणी ४
पश्चिमाभिमुखी गङ्गा कालिन्द्या सह सङ्गता
हन्ति कल्पशतं पापं सा माघे देवि दुर्लभा ५
अमृतं कथ्यते भद्रे सा वेणी भुवि सङ्गता यस्यां माघे मुहूर्तं तु देवानामपि दुर्लभम् ६
पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुर्यः
पुण्यास्तथा सति
स्नातुमायान्ति ता वेण्यां माघे
मकरभास्करे ७
ब्रह्मविष्णुमहादेवा रुद्रा

दित्यमरुद्गणाः
गन्धर्वा लोकपालाश्च यक्षकिन्नरगुह्यकाः ८
अणिमादिगुणोपेता ये चान्ये तत्त्वदर्शिनः ब्रह्माणी पार्वती लक्ष्मीः शची मेधाऽदिती रतिः ९
सर्वास्ता देवपत्न्यश्च तथा नागाङ्गनाः शुभे
घृताची मेनका रम्भाप्युर्वशी च तिलोत्तमा १०
गणाश्चाप्सरसां सर्वे पितॄणां च गणास्तथा स्नातुमायान्ति ते सर्वे माघे वेण्यां विरञ्चिजे ११
कृते युगे स्वरूपेण कलौ प्रच्छन्नरूपिणः सर्वतीर्थानि कृष्णानि पापिनां सङ्गदोषतः १२
भवन्ति शुक्लवर्णानि प्रयागे माघमज्जनात्
मकरस्थे रवौ माघे गोविन्दाच्युत माधव १३
स्नानेनानेन मे देव यथोक्तफलदो भव
इमं मन्त्रं समुच्चार्य स्नायान्मौनं
समाश्रितः १४
वासुदेवं हरिं कृष्णं माधवं च
स्मरेत्पुनः
तप्तेन वारिणा स्नानं यद्गृहे क्रियते
नरैः १५
षष्ट्यब्देन फलं तद्धि मकरस्थे दिवाकरे

बहिः स्नानं तु वाप्यादौ द्वादशाब्दफलं
स्मृतम् १६
तडागे द्विगुणं तद्धि नद्यादौ
तच्चतुर्गुणम्
दशधा देवखाते च महानद्यां च तच्छतम् १७
चतुर्युगशतं तच्च महानद्योस्तु सङ्गमे
सहस्रगुणितं सर्वं तत्फलं मकरे रवौ १८
गङ्गायां स्नानमात्रेण प्रयागे तत्प्रकीर्तितम्
गङ्गां ये चावगाहन्ति माघे मासि सुलोचने १९
चतुर्युगसहस्रं ते न पतन्ति सुरालयात् शतेन गुणितं माघे सहस्रं विधिनन्दिनि २० निर्दिष्टमृषिभिः स्नानं गङ्गायमुनसङ्गमे
पापौघैर्भुवि भारस्य दाहायेमं प्रजापतिः २१
प्रयागं विदधे देवि प्रजानां हितकाम्यया स्नानस्थानमिदं सम्यक् सितासितजलं किल २२ पापरूपपशूनां हि ब्रह्मणा निर्मितं पुरा सितासिता तु या धारा सरस्वत्या विदर्भिता २३
तं मार्गं ब्रह्मलोकस्य सृष्टिकर्त्ता ससर्ज वै
ज्ञानदो मानसे माघो न तु मोक्षफलप्रदः २४ हिमवत्पृष्ठतीर्थेषु सर्वपापप्रणाशनः

वेदविद्भिर्विनिर्द्दिष्ट इन्द्र लोकप्रदो हि सः
सर्वमासोत्तमो माघो मोक्षदो बदरीवने २५ पापहा दुःखहारी च सर्वकामफलप्रदः
रुद्रलोकप्रदो माघो नार्मदे परिकीर्तितः २६
सारस्वतौघविध्वंसी सर्वलोकसुखप्रदः विशालफलदो माघो विशालायां प्रकीर्तितः २७ पापेन्धनदवाग्निश्च गर्भवासविनाशनः विष्णुलोकाय मोक्षाय जाह्नवः परिकीर्तितः २८
सरयूर्गण्डकी सिन्धुश्चद्रभागा च कौशिकी तापी गोदावरी भीमा पयोष्णी कृष्णवेणिका २९
कावेरी तुङ्गभद्रा च यास्तथान्याः समुद्रगाः
तासु स्नायी नरो याति स्वर्गलोकं विकल्मषः ३०
नैमिषे विष्णुसारूप्यं पुष्करे ब्रह्मणोऽन्तिकम्
आखण्डलस्य लोको हि कुरुक्षेत्रे च माघतः ३१
माघो देवह्रदे देवि योगसिद्धिफलप्रदः प्रभासे मकरादित्ये स्नात्वा रुद्रगणो भवेत् ३२
देविकायां देवदेहो नरो भवति माघतः

माघस्नानेन विधिजे गोमत्यां न पुनर्भवः ३३
हेमकूटे महाकाले ॐकारे ह्यपरे तथा नीलकण्ठार्बुदे माघो रुद्रलोकप्रदो मतः ३४
सर्वासां सरितां देवि सम्पूरो माकरे रवौ स्नानेन सर्वकामानां प्राप्त्यै ज्ञेयो
विचक्षणैः ३५
माघस्तु प्राप्यते धन्यैः प्रयागे
विधिनन्दिनि
अपुनर्भवदं तत्र सितासितजलं यतः ३६
गायन्ति देवाः सततं दिविष्ठा माघः
प्रयागे किल नो भविष्यति
स्नाता नरा यत्र न गर्भवेदानां पश्यन्ति
तिष्ठन्ति च विष्णुसन्निधौ ३७
तीर्थैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैः
सार्द्धं विधात्रा तुलया धृतं पुरा
माघः प्रयागश्च तयोर्द्वयोरभून्माघो
गरीयांश्चतुराननात्मजे ३८
वाताम्बुपर्णाशनदेहशोषणैस्तपोभिरुग्रैश्चिरकालसञ्चितैः
योगैश्च संयान्ति नरास्तु यां गतिं स्नानात्प्रयागस्य हि यान्ति तां गतिम् ३९
स्नाता हि ये माकरभास्करोदये तीर्थे प्रयागे सुरसिन्धुसङ्गमे

तेषां गृहद्वारमलङ्करोति भृङ्गावली कुञ्जरकर्णताडिता ४०
यो राजसूयाख्यसमाध्वरस्य स्नानात्फलं
संप्रददाति चाखिलम्
पापानि सर्वाणि निहत्य लीलया नूनं
प्रयागः स कथं न वर्ण्यते ४१
चतुर्वेदिषु यत्पुण्यं सत्यवादिषु चैव हि स्नात एव तदाप्नोति गङ्गाकालिन्दिसङ्गमे
४२
तत्राभिषेकं कुर्वीत सङ्गमे शंसितव्रतः
तुल्यं फलमवाप्नोति राजसूयाश्वमेधयोः ४३
पञ्चयोजनविस्तीर्णं प्रयागस्य तु मण्डलम्
प्रवेशादस्य भूमौ तु अश्वमेधः पदे पदे ४४
त्रीणि कुण्डानि सुभगे तेषां मध्ये तु
जाह्नवी
प्रयागस्य प्रवेशेन पापं नश्यति
तत्क्षणात् ४५
मासमेकं नरः स्नात्वा प्रयागे
नियतेन्द्रियः
मुच्यते सर्वपापेभ्यो यथा दृष्टं
स्वयम्भुवा ४६
शुचिस्तु प्रयतो भूत्वाऽहिसकः
श्रद्धयान्वितः
स्नात्वा मुच्येत पापेभ्यो गच्छेच्च परमं
पदम् ४७
नैमिषं पुष्करं चैव गोतीर्थं

सिन्धुसागरम्
गया च धेनुकं चैव गङ्गासागरसङ्गमः ४८
एते चान्ये च बहवो ये च पुण्याः
शिलोच्चयाः
दश तीर्थसहस्राणि त्रिंशत्कोट्यस्तथा
पराः ४९
प्रयागे संस्थिता नित्यमेधमाना मनीषिणः
त्रीणि यान्यग्निकुण्डानि तेषां मध्ये तु
जाह्नवी ५०
प्रयागाद्धि विनिष्क्रान्ता सर्वतीर्थपुरस्कृता
तपनस्य सुता देवी त्रिषु लोकेषु विश्रुता ५१
यमुना गङ्गया सार्द्धं सङ्गता लोकपावनी गङ्गायमुनयोर्मध्ये पृथिव्यां यत्परं स्मृतम् ५२
प्रयागस्य तु तीर्थस्य कलां नार्हंति
षोडशीम्
तिस्रः कोट्योऽद्धकोटी च तीर्थानां
वायुरब्रवीत् ५३
दिवि भुव्यन्तरिक्षे च जाह्नव्यां तानि
सन्ति च
प्रयागं समधिधष्ठाय कम्बलाश्वतरावुभौ ५४
भोगवत्यथवा चैषा वेदी वेद्या प्रजापतेः
तत्र वेदाश्च यज्ञाश्च मूर्तिमन्तः
समास्थिताः ५५

प्रजापतिमुपासन्ते ऋषयश्च तपोधनाः यजन्ति क्रतुभिर्देवास्तथा चक्रधराः सति ५६
ततः पुण्यतमो नास्ति त्रिषु लोकेषु सुन्दरि
प्रभावात्सर्वतीर्थेभ्यः प्रभवत्यधिकस्तथा ५७
तत्र दृष्ट्वा तु तत्तीर्थं प्रयागं परमं पदम्
मुच्यन्ते सर्वपापेभ्यः शशाङ्क इव राहुणा ५८
ततो गत्वा प्रयागं तु सर्वदेवाभिरिक्षितम्
ब्रह्मचारी वसन्मासं पितॄन्देवांश्च
तर्पयन् ५९
ईप्सिताँ ल्लभते कामान्यत्र
तत्राभिसङ्गतः
सितासिते तु यो मज्जेदपि पापशतावृतः ६०
मकरस्थे रवौ माघे न स भूयस्तु गर्भगः
दुर्जया वैष्णवी माया देवैरपि
सुदुस्त्यजा ६१
प्रयागे दह्यते सा तु माघे मासि विरञ्चिजे तेषु तेषु च लोकेषु भुक्त्वा भोगाननेकशः ६२
पश्चाच्चक्रिणि लीयन्ते प्रयागे माघमज्जिनः

उपस्पृशति यो माघे मकरार्के सितासिते ६३
तस्य पुण्यस्य सङ्ख्यां नो चित्रगुप्तोऽपि वेत्त्यलम्
राजसूयसहस्रस्य वाजपेयशतस्य च
फलं सितासिते माघे स्नातानां भवति
ध्रुवम् ६४
आकल्पजन्मभिः पापं सञ्चितं मनुजैस्तु यत्
तद्भवेद्भस्मसान्माघे स्नातानां तु
सितासिते ६५
गङ्गायमुनयोश्चैव सङ्गमो लोकविश्रुतः
स एव कामिकं तीर्थं तत्र स्नानेन भक्तितः ६६
यस्य यस्य च यः कामस्तस्य तस्य भवेद्धि सः
भोगकामस्य भोगाः स्युः स्याद्राज्यं राज्यकामिनः ६७
स्वर्गः स्यात्स्वर्गकामस्य मोक्षः
स्यान्मोक्षकामिनः
कामप्रदानि तीर्थानि त्रैलोक्ये यानि
कानि च ६८
तानि सर्वाणि सेवन्ते प्रयागं मकरे रवौ
हरिद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे ६९
स्नात्वैव ब्रह्मणो विष्णोः शिवस्य च पुरं व्रजेत्
सितासिते तु यत्स्नानं माघमासे सुलोचने ७०
न दत्ते पुनरावृत्तिं कल्पकोटिशतैरपि

सत्यवादी जितक्रोधो ह्यहिंसां परमां श्रितः ७१
धर्मानुसारी तत्त्वज्ञो गोब्राह्मणहिते
रतः
गङ्गायमुनयोर्मध्ये स्नातो मुच्येत
किल्बिषात् ७२
मनसा चिन्तितान्कामांस्तत्र प्राप्नोति पुष्कलान्
स्वर्णभारसहस्रेण कुरुक्षेत्रे रविग्रहे ७३
यत्फलं लभते माघे वेण्यां तत्तु दिने दिने गवां शतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ७४
प्रयागे माघमासे तु त्र्यहं स्नातस्य तत्फलम्
योगाभ्यासेन यत्पुण्यं संवत्सरशतत्रये ७५
प्रयागे माघमासे तु त्र्यहं स्नानेन
यत्फलम्
नाश्वमेधसहस्रेण तत्फलं लभते सति ७६
त्र्यहस्नानफलं माघे पुरा काञ्चनमालिनी
राक्षसाय ददौ प्रीत्या तेन मुक्तः स
पापकृत् ७७
त्र्यहात्पापक्षयो जातः
सप्तविंशतिभिर्दिनैः
स्नानेन यदभूत्पुण्यं तेन देवत्वमागता ७८
रममाणा तु कैलासे गिरिजायाः प्रिया सखी

जातिस्मरा तथा जाता प्रयागस्य प्रसादतः ७९
अवन्तीविषये राजा वासराजोऽभवत्पुरा नर्मदातीर्थमासाद्य राजसूयं चकार सः ८० अश्वैः षोडशभिस्तत्र स्वर्णयूपविराजितैः स्वर्णभूषणभूषाढ्यै रेजे सोऽपि यथाविधि ८१
प्रददौ धान्यराशिं च द्विजेभ्यः पर्वतोपमम्
श्रद्धावान्देवताभक्तो गोप्रदश्च
सुवर्णदः ८२
ब्राह्मणो भद्रको नाम मूर्खो
हीनकुलस्तथा
कृषीवलोऽधमाचारः सर्वधर्मबहिष्कृतः ८३
सीरकर्मसमुद्विग्नो बन्धुभिश्च स वञ्चितः इतस्ततः परिक्रम्य निर्गतोऽदृष्टपीडितः ८४
दैवतो ज्ञानमाश्रित्य प्रयागं समुपागतः
महामाघीं पुरस्कृत्य सस्नौ तत्र
दिनत्रयम् ८५
अनघः स्नानमात्रेण समभूत्स द्विजोत्तमः
प्रयागाच्चलितस्तस्माद्ययौ
यस्मात्समागतः ८६
स राजा सोऽपि वै विप्रो विपन्नावेकदा तदा तयोर्गतिः समा दृष्टा देवराजस्य सन्निधौ ८७

तेजो रूपं बलं स्त्रैणं देवयानं विभूषणम् माला च पारिजातस्य नृत्यं गीतं समं तयोः ८८
इति दृष्ट्वा हि माहात्म्यं क्षेत्रस्य कथमुच्यते
माघः सितासिते भद्रे राजसूयसमो न च ८९ धनुर्विंशतिविस्तीर्णे सितनीलाम्बुसङ्गमे
माघादपुनरावृत्ती राजसूयात्पुनर्भवेत् ९०
कम्बलाश्वतरौ नागौ विपुले यमुनातटे
तत्र स्नात्वा च पीत्वा च सर्वपापैः
प्रमुच्यते ९१
तत्र गत्वा च संस्थाने महादेवस्य धीमतः
नरस्तारयते पुंसो दश पूर्वान्दशावरान् ९२
कूपं चैव तु तत्रास्ति
प्रतिष्ठानेऽतिविश्रुतम्
तत्र स्नात्वा पितॄन्देवान्सन्तर्प्य
यतमानसः ९३
ब्रह्मचारी जितकोधस्त्रिरात्रं योऽत्र तिष्ठति
सर्वपापविशुद्धात्मा सोऽश्वमेधफलं लभेत् ९४
उत्तरेण प्रतिष्ठानाद्भागीरथ्याश्च पूर्वतः
हंसप्रतपनं नाम तीर्थं लोकेषु विश्रुतम्

९५
अश्वमेधफलं तत्र स्नानमात्रेण लभ्यते यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च तावत्स्वर्गे महीयते ९६
ततो भोगवतीं गत्वा वासुकेरुत्तरेण च दशाश्वमेधिकं नाम तत्तीर्थं परमं स्मृतम् ९७
तत्र कृत्वाभिषेकं तु वाजिमेधफलं लभेत् धनाढ्यो रूपवान्दक्षो दाता भवति धार्मिकः ९८
चतुर्वेदिषु यत्पुण्यं सत्यवादिषु यत्फलम्
अहिंसायां तु यो धर्मो गमनात्तस्य
तत्फलम् ९९
पायतेश्चोत्तरे कूले प्रयागस्य तु
दक्षिणे
ऋणमोचनकं नाम तीर्थं तु परमं स्मृतम् १००
एकरात्रोषितः स्नात्वा ऋणैः सर्वैः प्रमुच्यते
स्वर्गलोकमवाप्नोति ह्यमरश्च तथा भवेत् १०१
त्रिकालमेकस्नायी चाहारमुक्तिं य आचरेत् विश्वासघातपापात्तु त्रिभिर्मासैः स शुद्ध्य्ति १०२
कीर्तनाल्लभते पुण्यं दृष्ट्वा भद्राणि पश्यति

अवगाह्य च पीत्वा च पुनात्यासप्तमं कुलम् १०३
मकरस्थे रवौ माघे न स्नात्यनुदिते रवौ कथं पापैः प्रमुच्येत कथं वा त्रिदिवं व्रजेत् १०४
प्रयागे वपनं कुर्याद्गङ्गायां
पिण्डपातनम्
दानं दद्यात्कुरुक्षेत्रे वाराणस्यां
तनुं त्यजेत् १०५
किं गयापिण्डदानेन काश्यां वा मरणेन किम्
किं कुरुक्षेत्रदानेन प्रयागे मुण्डनं
यदि १०६
संवत्सरं द्विमासोनं पुनस्तीर्थं
व्रजेद्यदि
मुण्डनं चोपवासं च ततो यत्नेन कारयेत् १०७
प्रयागप्राप्तनारीणां मुण्डनं
त्वेवमीरयेत्
सर्वान्केशान्समुद्धृत्य
छेदयेदङ्गुलद्वयम् १०८
केशमूलान्युपाश्रित्य सर्वपापानि
देहिनाम्
तिष्ठन्ति तीर्थस्नानेन तस्मात्तान्यत्र
वापयेत् १०९
अमार्कपातश्रवणैर्युक्ता चेत्पौषमाघयोः अर्द्धोदयः स विज्ञेयः सूर्यपर्वशताधिकः ११०

किञ्चिन्न्यूने तु विधिजे महोदय इति स्मृतः
अरुणोदयवेलायां शुक्ला माघस्य सप्तमी १११
प्रयागे यदि लभ्येत सहस्रार्कग्रहैः समा
अयने कोटिपुण्यं स्याल्लक्षं तु विषुवे
फलम् ११२
षडशीत्यां सहस्रं तु तथा विष्णुपदीषु च दानं प्रयागे कर्तव्यं यथाविभवविस्तरम् ११३
तेन तीर्थफलं चैव वर्धते विधिनन्दिनि
गङ्गायमुनयोर्मध्ये यस्तु गां वै प्रयच्छति ११४
सुवर्णं मणिमुक्तां वा यदि वान्यं
प्रतिग्रहम्
पाटलां कपिलां भद्रे यस्तु तत्र
प्रयच्छति ११५
स्वर्णशृङ्गीं रौप्यखुरां चैलकण्ठीं
पयस्विनीम्
सवत्सां श्रोत्रियं साधुं ग्राहयित्वा
यथाविधि ११६
शुक्लाम्बरधरं शान्तं धर्मज्ञं वेदपारगम् सा च गौस्तस्य दातव्या गङ्गायमुनसङ्गमे ११७
वासांसि च महार्हाणि रत्नानि विविधानि च यावन्तो रोमकूपाः स्युस्तस्या गोर्वत्सकस्य च ११८

तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते यत्रासौ लभते जन्म सा गौस्तत्राभिजायते ११९
न च पश्यन्ति नरकं दातारस्तेन कर्मणा उत्तरांश्च कुरून्प्राप्य मोदन्ते
कालमक्षयम् १२०
गवां शतसहस्रेभ्यो दद्यादेकां पयस्विनीम्
पुत्रान्दारांस्तथा भृत्यान् गौरेका
प्रतितारयेत् १२१
तस्मात्सर्वेषु दानेषु गोदानं तु
विशिष्यते
दुर्गमे विषमे घोरे महा पातकसङ्क्रमे १२२
गौरेव रक्षां कुरुते तस्माद्देया
द्विजोत्तमे
तीर्थे न
प्रतिगृह्णीयात्पुण्येष्वायतनेषु च १२३
निमित्तेषु च सर्वेषु ह्यप्रमत्तो
भवेद्द्विजः
स्वकार्ये पितृकार्ये वा
देवताभ्यर्चनेऽपि वा १२४
विफलं तस्य तत्तीर्थं यावत्तद्धनमश्नुते
गङ्गायमुनयोर्मध्ये यस्तु कन्यां
प्रयच्छति १२५
न स पश्यति घोरं तु नरकं तेन कर्मणा
उत्तरांस्तु कुरून् गत्वा मोदते
कालमक्षयम् १२६

पुत्रान्दारांश्च लभते धार्मिकान् रूपसंयुतान्
अधःशिरास्ततो धूममूर्द्ध्वबाहुः
पिबेन्नरः १२७
शतं वर्षसहस्राणां स्वर्गलोके महीयते
परिभ्रष्टस्ततः स्वर्गादग्निहोत्री
भवेन्नरः १२८
भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं
लभते पुनः
आ प्रयागात्प्रतिष्ठानान्मत्पुरो
वासुकेर्ह्रदात् १२९
कम्बलाश्वतरौ नागौ नागादबहुमूलकात्
एतत्प्रजापतेः क्षेत्रं त्रिषु लोकेषु
विश्रुतम् १३०
तत्र स्नात्वा दिवं यान्ति ये
मृतास्तेऽपुनर्भवाः
न वेदवचनाच्चैव न लोकवचनादपि १३१
मतिरुत्क्रमणीया हि प्रयागमरणं प्रति दशतीर्थसहस्राणि षष्टिकोट्यस्तथा पराः १३२
तत्रैव तेषां सान्निध्यं कीर्तितं विधिनन्दिनि
या गतिर्योगयुक्तस्य सत्पथस्थस्य धीमतः १३३
सा गतिस्त्यजतः प्राणान् गङ्गायमुनसङ्गमे बाधितो यदि वा दीनः क्रुद्धो वापि

भवेन्नरः १३४
गङ्गायमुनमासाद्य यस्तु
प्राणान्परित्यजेत्
दीप्तकाञ्चनवर्णाभैर्विमानैः
सूर्यकान्तिभिः १३५
गन्धर्वाप्सरसां मध्ये स्वर्गे मोदति
मानवः
ईप्सिताँ ल्लभते कामान्वदन्तीति
मुनीश्वराः १३६
गीतवादित्रनिर्घोषैः प्रसुप्तः प्रतिबुध्यते
यावन्न स्मरते जन्म तावत्स्वर्गे महीयते १३७
ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मात्र चागतः
हिरण्यरत्नसम्पूर्णे समृद्धे जायते कुले १३८
तदेव संस्मरंस्तत्र विष्णुलोकं स गच्छति वटमूलं समासाद्य यस्तु
प्राणान्परित्यजेत् १३९
सर्वलोकानतिक्रम्य रुद्रलोकं स गच्छति
तत्र ते द्वादशादित्यास्तपन्ते रुद्र
माश्रिताः १४०
निर्गच्छति जगत्सर्वं वटमूले स दह्यते हरिश्च भगवांस्तत्र प्रजापतिपुरस्कृतः १४१

आस्ते तत्र पुटे देवि पादाङ्गुष्ठं धयञ्छिशुः
उर्वशीपुलिने रम्ये विपुले हंसपाण्डुरे १४२
परित्यजति यः प्राणाञ्छृणु तस्यापि यत्फलम्
षष्टिवर्षसहस्राणि षष्टिवर्षशतानि च १४३ वसेत्स पितृभिः सार्द्धं स्वर्गलोके विरिञ्चिजे
उर्वशीं च यदा पश्येद्देवलोके सुलोचने १४४
पूज्यते सततं देवैरृषिगन्धर्वकिन्नरैः ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मा त्विहागतः १४५
उर्वशीसदृशीनां तु कान्तानां लभते शतम् मध्ये नारीसहस्राणां बहूनां च पतिर्भवेत् १४६
दशग्रामसहस्राणां भोक्ता शास्ता च मोहिनि काञ्चीनूपुरशब्देन सुप्तोऽसौ प्रतिबुध्यते १४७
भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं
लभते पुनः
शुक्लाम्बरधरो नित्यं नियतः स जितेन्द्रि
यः १४८
एककालं तु भुञ्जानो मासं योगपतिर्भवेत् सुवर्णालङ्कृतानां तु नारीणां लभते शतम्

१४९
पृथिव्यामासमुद्रायां महाभोगपतिर्भवेत् धनधान्यसमायुक्तो दाता भवति नित्यशः १५०
स भुक्त्वा विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं
स्मरते पुनः
कोटितीर्थं समासाद्य यस्तु
प्राणान्परित्यजेत् १५१
कोटिवर्षसहस्रान्तं स्वर्गलोके महीयते
ततः स्वार्गादिहागत्य क्षीणकर्मा
नरोत्तमः १५२
सुवर्णमणिमुक्ताग्रे कुले जायेत रूपवान् अकामो वा सकामो वा गङ्गायां यो विपद्यते
१५३
शक्रस्य लभते स्वर्गं नरकं तु न पश्यति
हंससारसयुक्तेन विमानेन स गच्छति १५४
अप्सरोगणसङ्कीर्णे सुप्तोऽसौ
प्रतिबुध्यते
ततः स्वर्गादिहायातः क्षीणकर्मा
विरञ्चिजे १५५
योगिनां श्रीमतां चापि स्वेच्छया लभते
जनिम्
गङ्गायमुनयोर्मध्ये करीषाग्निं तु
धारयेत् १५६
अहीनाङ्गो ह्यरोगश्च पञ्चेन्द्रियसमन्वितः
यावन्ति लोभकूपानि तस्य गात्रे तु धीमतः

१५७
तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जम्बूद्वीपपतिर्भवेत् १५८
भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं
लभते पुनः
यस्तु देहं निकृत्य स्वं शकुनिभ्यः
प्रयच्छति १५९
स वर्षशतसाहस्रं सोमलोके महीयते ततस्तस्मादिहागत्य राजा भवति धार्मिकः १६०
गुणवान् रूपसम्पन्नो
विद्यावान्प्रियवाक्छुचिः
भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं
पुनराव्रजेत् १६१
पञ्चयोजनविस्तीर्णे प्रयागस्य तु मण्डले
विपन्नो यत्र कुत्राप्यनाशकं
व्रतमास्थितः १६२
व्यतीतान्पुरुषान्सप्त भाविनस्तु चतुर्दश
नरस्तारयते सर्वानात्मानं च समुद्धरेत् १६३
अग्नितीर्थमिति ख्यातं दक्षिणे यमुनातटे पश्चिमे धर्मराजस्य तीर्थं तु नरकं स्मृतम् १६४
तत्र स्नात्वा दिवं यान्ति ये

मृतास्तेऽपुनर्भवाः
यमुनोत्तरकाले तु पापघ्नानि बहून्यपि १६५
तीर्थानि सन्ति विधिजे संवितानि
मुनीश्वरैः
तेषु स्नाता दिवं यान्ति ये
मृतास्तेऽपुनर्भवाः १६६
गङ्गा च यमुना चैव उभे तुल्यफले स्मृते
केवलं ज्येष्ठभावेन गङ्गा सर्वत्र
पूज्यते १६७
यस्तु सर्वाणि रत्नानि ब्राह्मणेभ्यः
प्रयच्छति
तेन दत्तेन देवेशि योगो लभ्येत वा न वा १६८
प्रयागे तु मृतस्येदं सर्वं भवति नान्यथा देशस्थो यदि वारण्ये विदेशे यदि वा गृहे १६९
प्रयागं स्मरमाणोऽपि यस्तु प्राणान्परित्यजेत् ब्रह्मलोकमवाप्नोति मही यत्र हिरण्मयी १७०
सर्वकामफला वृक्षास्तिष्ठन्ति ऋषयो गताः स्त्रीसहस्राकुले रम्ये मन्दाकिन्यास्तटे शुभे १७१
क्रीड्यते सिद्धगन्धर्वैः पूज्यते त्रिदशैस्तथा
ततः पुनरिहायातो जम्बूद्वीपपतिर्भवेत् १७२

धर्मात्मा गुणसम्पन्नस्तत्तीर्थं लभते पुनः
एतत्ते सर्वमाख्यातं माहात्म्यं च
प्रयागजम् १७३
सुखदं मोक्षदं सारं
किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि १७४
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे बृहदुपाख्याने वसुमोहिनीसंवादे प्रयागमाहात्म्ये त्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३
इति प्रयागमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ कुरुक्षेत्रमाहात्म्यं प्रारभ्यते अथ चतुष्षष्टितमोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
वसो कृपालो धर्मज्ञ त्वया बहुविदा मम तीर्थराजस्य माहात्म्यं प्रयागस्य निरूपितम् १
यत्सर्वतीर्थमुख्येषु कुरुक्षेत्रं
शुभावहम्
पावनं सर्वलोकानां तन्ममाचक्ष्व
साम्प्रतम् २
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि कुरुक्षेत्रं सुपुण्यदम्
यत्र गत्वा नरः स्नात्वा सर्वपापैः

प्रमुच्यते ३
तत्र तीर्थान्यनेकानि सेवितानि
मुनीश्वरैः
तान्यहं तेऽभिधास्यामि शृण्वतां
मुक्तिदानि च ४
ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोग्रहे मरणं
तथा
वासः पुंसां कुरुक्षेत्रे मक्तिरुक्ता
चतुर्विधा ५
सरस्वतीदृषद्वत्योर्देवनद्योर्यदन्तरम्तं देवसेवितं देशं ब्रह्मावर्तं
प्रचक्षते ६
दूरस्थोऽपि कुरुक्षेत्रे गच्छामि च
वसाम्यहम्
एवं यः सततं ब्रूयात्सोऽपि पापैः
प्रमुच्यते ७
तत्र वै यो वसेद्धीरः सरस्वत्यास्तटे
स्थितः
तस्य ज्ञानं ब्रह्ममयं भविष्यति न संशयः ८
देवता ऋषयः सिद्धाः सैवन्ते कुरुजाङ्गलम्
तस्य संसेवनाद्देवि ब्रह्म चात्मनि
पश्यति ९
मोहिन्युवाच-
कुरुक्षेत्रं द्विजश्रेष्ठ सर्वतीर्थाधिकं कथम्
तन्मे विस्तरतो ब्रूहि त्वामहं शरणं गता

१०
वसुरुवाच-
शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि कुरुक्षेत्रं महाफलम्
यथा जातं नृणां पापदहनं ब्रह्मणः प्रियम् ११
आद्यं ब्रह्मसरः पुण्यं तत्र स्थाने समुद्गतम्
ततो रामह्रदो जातः कुरुक्षेत्रं ततः परम् १२
सरः संनिहितं तच्च ब्रह्मणा निर्मितं पुरा
अथैषा ब्रह्मणो वेदी दिशमन्तरतः स्थिता १३
ब्रह्मणात्र तपस्तप्तं सृष्टिकामेन मोहिनि
स्थितिकामेन हरिणा तपस्तप्तं च चक्रिणा १४
सरः प्रवेशात्सम्प्राप्तं स्थाणुत्वं शम्भुनापि च
पितुर्वधाच्च तप्तेन पर्शुरामेण भामिनि १५
अब्रह्मण्यक्षत्रवधाद्ये च रक्तह्रदाः कृताः
तद्रक्तेन तु सन्तर्प्य कृतवांस्तत्र वै तपः १६

रामतीर्थं ततः ख्यातं सञ्जातं पापनाशनम् मार्कण्डेयेन मुनिना सन्तप्तं परमं तपः १७
यत्र तत्र समायाता प्लक्षजाता सरस्वती सा सभाज्य स्तुता तेन मुनिना धार्मिकेण ह १८
सरः सन्निहितं प्लाव्य पश्चिमां प्रस्थिता दिशम्
कुरुणा तु ततः कृष्टं यावत्क्षेत्रं
समन्ततः १९
पञ्चयोजनविस्तारं दयासत्यक्षमोद्गमम्
स्यमन्तपञ्चकं
तावत्कुरुक्षेत्रमुदाहृतम् २०
अत्र स्नाता नरा देवि लभन्ते पुण्यमक्षयम्
मृता विमानमारुह्य ब्रह्मलोकं व्रजन्ति च २१
उपवासश्च दानं च होमो जप्यं सुरार्चनम् अक्षयत्वं प्रयान्त्येव नात्र कार्या
विचारणा २२
ब्रह्मवेद्यां कुरुक्षेत्रे ये
मृतास्तेऽपुनर्भवाः
ग्रहनक्षत्रताराणां कालेन पतनाद्भयम् २३
कुरुक्षेत्रे मृतानां तु न भूयः पतनं भवेत्
देवर्षिसिद्धगन्धर्वास्तत्सरःसेवनोत्सु

काः २४
यत्र नित्यं स्थिता देवि रन्तुकं
नामतस्ततः
तस्य क्षेत्रस्य रक्षार्थं विष्णुना
स्थापिताः पुरा २५
सुचन्द्रः सूर्यश्च वासुकिः
शम्बुकर्णकः
विद्याधरः सुकेशी च राक्षसाः स्थापिताः
शुभे २६
सभृत्यैस्तेऽष्टसाहस्रैर्द्धनुर्बाणधरैः सदा
रक्षंन्ति च कुरुक्षेत्रं वारयन्ति च
पापिनः २७
रन्तुकं तु समासाद्य क्षामयित्वा पुनः
पुनः
ततः स्नात्वा सरस्वत्यां यक्षं दृष्ट्वा
प्रणम्य च २८
पुष्पं धूपं च नैवेद्यं कृत्वैतद्वाक्यमुच्चरेत्
तव प्रसादाद्यक्षेन्द्र वनानि सरितस्तथा २९
भ्रमतो मम तीर्थानि मा विघ्नं जायतां नमः इति प्रसाद्य यक्षेशं यात्रां सम्यक् समाचरेत् ३०
वनानां चापि तीर्थानां सरितामपि मोहिनि यो नरः कुरुते यात्रां कुरुक्षेत्रस्य

पुण्यदाम् ३१
न तस्य न्यूनता काचिदिह लोके परत्र च ३२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे बृहदुपाख्याने वसुमोहिनिसंवादे कुरुक्षेत्रमाहात्म्ये क्षेत्रप्रमाणादिनिरूपणं नाम चतुष्षष्टितमोऽध्यायः ६४

अथ पञ्चषष्टितमोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
वनानि कानि विप्रेन्द्र तत्र सन्ति शुभावहाः
सरितश्च क्रमाद्यात्रां वद मे सर्वसिद्धिदाम् १
यानि तीर्थानि सन्त्यत्र कुरुक्षेत्रे
सुपुण्यदे
तानि सर्वाणि मे ब्रूहि गतिदस्त्वं
गुरुर्यतः २
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि कुरुक्षेत्रस्य
पुण्यदम्
यात्राविधानं यत्कृत्वा लभते
गतिमुत्तमाम् ३
वनानि सप्त सन्तीह कुरुक्षेत्रस्य मध्यतः
तेषां नामानि वक्ष्यामि पुण्यदानां
नृणामिह ४

काम्यकं च वनं पुण्यं तथादितिवनं महत्
व्यासस्य च वनं पुण्यं फलकीवनमेव च ५
तथा सूर्यवनं चात्र पुण्यं मधुवनं च वै
सीतावनं तथा ख्यातं नृणां कल्मषनाशनम् ६
वनान्येतानि सप्तात्र तेषु
तीर्थान्यनेकशः
सरस्वती नदी पुण्या तथा वैतरणी नदी ७
गङ्गा मन्दाकिनी पुण्या तथैवान्या
मधुस्रवा
दृषद्वती कौशिकी च पुण्या हैरण्वती नदी ८
वर्षकालवहाश्चैता वर्जयित्वा सरस्वतीम्
एतासामुदकं पुण्यं स्पर्शे पाने
समाप्लुतौ ९
रजस्वलात्वं नैतासां पुण्यक्षेत्रप्रभावतः
रन्तुकं तु पुरासाद्य द्वारपालं महाबलम् १०
यक्षं समभिवाद्याथ तत्र यात्रां समारभेत् ततो गच्छेन्नरः पुण्यं भद्रेऽदितिवनं महत् ११
अदित्या यत्र पुत्रार्थं सम्यक् चीर्णं महत्तपः
तत्र स्नात्वा समभ्यर्च्य देवमातरमङ्गना १२
सूते पुत्रं महाशूरं सर्वलक्षणसंयुतम् ततो गच्छेद्वरारोहे विष्णोः

स्थानमनुत्तमम् १३
विमलं नाम विख्यातं यत्र सन्निहितो हरिः
विमले तु नरः स्नात्वा दृष्ट्वा च
विमलेश्वरम् १४
विमलः स लभेल्लोकं देवदेवस्य चक्रिणः
हरिं च बलदेवं च दृष्ट्वैकासनमास्थितौ १५
मुच्यते किल्बिषात्सद्यो मोहिन्यत्र न
संशयः
ततः पारिप्लवं गच्छेत्तीर्थं लोकेषु
विश्रुतम् १६
तत्र स्नात्वा च पीत्वा यो ब्राह्मणं
वेदपारगम्
सन्तोष्य दक्षिणाद्येन ब्राह्मयज्ञफलं
लभेत् १७
यत्रास्ति सङ्गमो भद्रे कौशिक्याः
पापनाशनः
तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या प्राप्नोति
प्रियसङ्गमम् १८
ततस्तु पृथिवीतीर्थमासाद्य
क्षान्तिमान्नरः
स्नातो भक्त्या महाभागे प्राप्नोति
गतिमुत्तमाम् १९
धरण्यामपराधा ये कृताः स्युः पुरुषेण वै
तान्सर्वान्क्षमते देवी तत्र स्नातस्य
देहिनः २०
ततो दक्षाश्रमे पुण्ये दृष्ट्वा

दक्षेश्वरं शिवम्
अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः २१
ततः शालकिनीं गच्छेत्तत्र स्नात्वा समर्चयेत्
हरिं हरेण संयुक्तं वाञ्छितार्थस्य लब्धये २२
नागतीर्थं ततः प्राप्य स्नात्वा तत्र
विधानवित्
सर्पिश्चास्य दधि प्राश्य नागेभ्यो
ह्यभयं लभेत् २३
ततः सायमुपावृत्य रन्तुकं द्वारपालकम्
एकरात्रोषितस्तत्र पूजयेत्तं परेऽहनि २४
गन्धाद्यैरुपचारैस्तु ब्राह्मणं
प्रार्च्य भोजयेत्
ततः पञ्चनदं गच्छेत्तीर्थं
त्रैलोक्यविश्रुतम् २५
पञ्च नादाः कृता यत्र हरेणासुरभीषणाः
तेन पञ्चनदं नाम सर्वपातकनाशनम् २६
यत्र स्नानेन दानेन निर्भयो जायते नरः
कोटितीर्थं ततो गच्छेद्यत्र रुद्रेण
मोहिनि २७
कोटितीर्थान्युपाहृत्य स्थापितानि
महात्मना
तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा
कोटीश्वरं हरम् २८

पञ्चयज्ञभवं पुण्यं तत्प्रभृत्याप्नुयात्सदा
तत्रैव वामनो देवः सर्वैर्देवैः प्रतिष्ठितः २९
तस्मात्तं तत्र सम्पूज्य अग्निष्टोमफलं
लभेत्
ततोऽश्वितीर्थमासाद्य
श्रद्धावान्विजितेन्द्रियः ३०
स्नात्वा तत्र यशस्वी च रूपवांश्च नरो
भवेत्
ततो वाराहतीर्थं च प्राप्य
विष्णुप्रकल्पितम् ३१
आप्लुत्य श्रद्धया तत्र नरः सद्गतिमाप्नुयात्
ततो व्रजेत्सोमतीर्थं यत्र सोमो वरानने ३२
तपस्तप्त्वा ह्यरोगोऽभूत्तत्र स्नानं समाचरेत्
दत्वा च तत्र गामेकां राजसूयफलं लभेत् ३३
भूतेश्वरं च तत्रैव ज्वालामालेश्वरं तथा ताण्डलिङ्गं समभ्यर्च्य न भूयो
भवमाप्नुयात् ३४
एकहंसे नरः स्नात्वा गो सहस्रफलं लभेत् कृतशौचे नरः स्नात्वा पुण्डरीकफलं लभेत् ३५
ततो मुञ्जवटं नाम प्राप्य देवस्य शूलिनः

समुष्य च निशामेकां प्रार्च्येशं गणपो भवेत् ३६
प्रसाद्य यक्षिणीं तत्र
द्वारस्थामुपवासकृत्
स्नात्वाभ्यर्च्याशयेद्विप्रान्महापातकशान्तये ३७
प्रदक्षिणमुपावृत्य पुष्करं च ततो
व्रजेत्
तत्र स्नात्वा पितॄन्प्रार्च्य कृतकृत्यो
नरो भवेत् ३८
कन्यादानं च यस्तत्र कार्तिक्यां वै
समाचरेत्
प्रसन्ना देवतास्तस्य यच्छन्त्यभिमतं
फलम् ३९
कपिलश्च महायक्षो द्वारपालोऽत्र संस्थितः विघ्नं करोति पापानां सुकृतं च प्रयच्छति ४०
पत्नी तस्य महाभागा नाम्नोलूखलमेखला आहत्य दुन्दुभिं सा तु भ्रमते नित्यमेव हि ४१
वारयेत्पापिनः स्नानात्तथा सुकृतिनो नयेत्
ततो रामह्रदं गच्छेत्स्नात्वा तत्र विधानतः ४२
देवान्पितॄनृषीनिष्ट्वा भुक्तिं मुक्तिं च विन्दति

राममभ्यर्च्य सच्छ्रद्धः स्वर्णं दत्त्वा धनी भवेत् ४३
वंशमूलं समासाद्य स्नात्वा स्वं
वंशमुद्धरेत्
कायशोधनके स्नात्वा शुद्धदेहो हरिं
विशेत् ४४
लोकोद्धारं ततः प्राप्य स्नात्वाभ्यर्च्य
जनार्दनम्
प्राप्नोति शाश्वतं लोकं यत्र विष्णुः
सनातनः ४५
श्रीतीर्थं च ततः प्राप्य
शालग्राममनुत्तमम्
स्नात्वाभ्यर्च्य हरिं नित्यं पश्यति
स्वान्तिके स्थितम् ४६
कपिलाह्रदमासाद्य स्नात्वाभ्यर्च्य
सुरान्पितॄन्
सहस्रकपिलापुण्यं लभते नात्र संशयः ४७
कपिलं तत्र विश्वेशं समभ्यर्च्य विधानतः
देवैश्च सत्कृतो भद्रे साक्षाच्छिवपदं
लभेत् ४८
सूर्यतीर्थे ततो भानुं सोपवासः समर्चयेत्
अग्निष्टोमस्य यज्ञस्य फलं लब्ध्वा
व्रजेद्दिवम् ४९
पृथिवीविवरद्वारि स्थितो गणपतिः स्वयम्
तं दृष्ट्वाथ समभ्यर्च्य यज्ञस्य
फलमाप्नुयात् ५०

देव्यास्तीर्थे नरः स्नात्वा लभते रूपमुत्तमम्
ब्रह्मावर्ते नरः स्नात्वा ब्रह्मज्ञानमवाप्नुयात् ५१
सुतीर्थके नरः स्नात्वा
देवर्षिपितृमानवान्
समभ्यर्च्याश्वमेधस्य यज्ञस्य
फलमाप्नुयात् ५२
कामेश्वरस्य तीर्थे तु स्नात्वा
श्रद्धासमन्वितः
सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो ब्रह्म
प्राप्नोति शाश्वतम् ५३
स्नातस्य मातृतीर्थे तु श्रद्धयाभ्यर्चकस्य तु
आसप्तमं कुलं देवि वर्द्धते श्रीरनुत्तमा
५४
ततः सीतावनं गच्छेत्तत्र तीर्थं महच्छुभे पुनातिदर्शनादेव पुरुषानेकविंशतिम् ५५
केशान्प्रक्षिप्य वै तत्र पूतो भवति
पापतः
दशाश्वमेधिकं तत्र तीर्थं
त्रैलोक्यविश्रुतम् ५६
दर्शनात्तस्य तीर्थस्य मुक्तो भवति
किल्बिषैः
मानुषाह्वं ततस्तीर्थं प्राप्य स्नानं
समाचरेत् ५७

यदीच्छेन्मानुषं जन्म पुनश्च विधिनन्दिनि मानुषाच्च ततस्तीर्थात्क्रोशमात्रे
महानदी ५८
अपगा नाम विख्याता तत्र स्नात्वा विधानतः
श्यामाकं पयसा सिद्धं भोजयेद्
द्विजसत्तमान् ५९
तस्य पापं क्षयं याति पितॄणां श्राद्धतो गतिः
नभस्ये मासि कृष्णे तु पितृपक्षे महालये ६०
चतुर्दश्यां तु मध्याह्ने पिण्डदो मुक्तिमाप्नुयात्
ब्राह्मोदुम्बरकं गच्छेद्ब्रह्मणः स्थानकं ततः ६१
तत्र ब्रह्मर्षिकुण्डेषु स्नातः सोमफलं
लभेत्
वृद्धकेदारके तीर्थे स्थाणुं
दण्डिसमन्वितम् ६२
समर्च्य यत्र चाप्नोति
नरोऽन्तर्द्धानमिच्छया
कलश्यां च ततो गच्छेद्यत्र देवी स्वयं
स्थिता ६३
स्नात्वास्यामम्बिकां प्रार्च्य
तरेत्संसारसागरम्
सरके कृष्णभूतायां दृष्ट्वा देवं
महेश्वरम् ६४

शैवं पदमवाप्नोति नरः श्रद्धासमन्वितः तिस्रः कोट्यस्तु तीर्थानां सरके सन्ति भामिनि ६५
रुद्रकोटिस्तथा कूपे सरोमध्ये
व्यवस्थिता
तस्मिन्सरसि यः स्नात्वा रुद्रकोटिं
स्मरेन्नरः ६६
पूजिता रुद्रकोटिस्तु तेन स्यान्नात्र संशयः
ईहास्पदं च तत्रैव तीर्थं पापप्रणाशनम् ६७
यस्मिन्मुक्तिमवाप्नोति दर्शनादेव मानवः तत्रस्थानर्चयित्वा च देवान्पितृगणानपि ६८
न दुर्गतिमवाप्नोति मनसा चिन्तितं लभेत् केदारं च महातीर्थं सर्वकल्मषनाशनम् ६९ तत्र स्नात्वा च पुरुषः सर्वदानफलं लभेत् अन्यजन्मेति विख्यातं सरकस्य तु पूर्वतः ७०
सरो महत्स्वच्छजलं देवौ हरिहरौ यतः विष्णुश्चतुर्भुजस्तत्र लिङ्गाकारः शिवः स्थितः ७१
तत्र स्नात्वा च तौ दृष्ट्वा स्तुत्वा
मोक्षं लभेन्नरः
नागह्रदे ततो गत्वा स्नात्वा चैत्रे
सितान्तके ७२

श्राद्धदो मुक्तिमाप्नोति यमलोकं न पश्यति
ततस्त्रिविष्टपं गच्छेत्तीर्थं
देवनिषेवितम् ७३
यत्र वैतरणी पुण्या नदी पापप्रमोचिनी
तत्र स्नात्वार्चयित्वा च शूलपाणिं
बृषध्वजम् ७४
सर्वपापविशुद्धात्मा गच्छत्येव परां
गतिम्
रसावर्ते नरः स्नात्वा
सिद्धिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ७५
चैत्रस्य सितभूतायां स्नानं कृत्वा
विलेपके
पूजयित्वा शिवं भक्त्या सर्वपापैः
प्रमुच्यते ७६
ततो गच्छेन्नरो देवि फलकीवनमुत्तमम् यत्र देवाः सगन्धर्वास्तप्यन्ते परमं तपः ७७
तत्र नद्यां दृषद्वत्यां नरः स्नात्वा
विधानतः
देवान्पितॄंस्तर्पयित्वा
ह्यग्निष्टोमातिरात्रभाक् ७८
दर्शे तथा विधुदिने तत्र श्राद्धं करोति
यः
गयाश्राद्धसमं तत्र लभते फलमुत्तमम् ७९
श्राद्धे फलमरण्यस्य स्मरणं

पितृतृप्तिदम्
पाणिघाते ततस्तीर्थे पितॄन्सन्तर्प्य मानवः ८०
राजसूयफलं प्राप्य साङ्ख्यं योगं च
विन्दति
ततस्तु मिश्रके तीर्थे स्नात्वा मर्त्यो
विधानतः ८१
सर्वतीर्थफलं प्राप्य लभते गतिमुत्तमाम्
ततो व्यासवने गत्वा स्नात्वा तीर्थे
मनोजवे ८२
मनीषिणं विभुं दृष्ट्वा मनसा चिन्तितं
लभेत्
गत्वा मधुवनं चैव देव्यास्तीर्थे नरः
शुचिः ८३
स्नात्वा देवानृषीनिष्ट्वा लभते
सिद्धिमुत्तमाम्
कौशिकीसङ्गमे तीर्थे दृषद्वत्यां नरः
प्लुतः ८४
नियतो नियताहारः सर्वपापैः प्रमुच्यते
ततो व्यासस्थलद्यं गच्छेद्यत्र व्यासेन
धीमता ८५
पुत्रशोकाभिभूतेन देहत्यागो विनिश्चितः
पुनरुत्थापितो देवैस्तत्र गत्वा न
शोकभाक् ८६
किन्दुशूकूपमासाद्य तिलप्रस्थं प्रदाप्य च

गच्छेद्धि परमां सिद्धिं मृतो मुक्तिवाप्नुयात् ८७
आह्नं च मुदितं चैव द्वै तीर्थे भुवि
विश्रुते
तयोः स्नात्वा विशुद्धात्मा
सूर्यलोकमवाप्नुयात् ८८
मृगमुच्यं ततो गत्वा गङ्गायां प्रणतः
स्थितः
अर्चयित्वा महादेवमश्वमेधफलं लभेत् ८९
कोटितीर्थं ततो गत्वा स्नात्वा कोटीश्वरं
शिवम्
दृष्ट्वा स्तुत्वा श्रद्दधानः
कोटियज्ञफलं लभेत् ९०
ततो वामनकं गच्छेत्त्रिषु लोकेषु विश्रुतम्
यत्र वामनजन्माभूद्बलेर्यज्ञजिहीर्षया ९१
तत्र विष्णुपदे स्नात्वा पूजयित्वा च वामनम्
सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोके महीयते ९२
ज्येष्ठाश्रमं च तत्रैव सर्वपातकनाशनम् ज्येष्ठस्य शुक्लैकादश्यां सोपवासः परेऽहनि ९३
स्नात्वा तत्र विधानेन श्रेष्ठत्वं लभते नृषु

श्राद्धं तत्र कृतं देवि
पितॄणामतितुष्टिदम् ९४
तत्रैव कोटितीर्थं च त्रिषु लोकेषु
विश्रुतम्
तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा कोटियज्ञफलं
लभेत् ९५
तत्र कोटीश्वरं नाम देवेदवं महेश्वरम्
समभ्यर्च्य विधानेन गाणपत्यमवाप्नुयात्
९६
सूर्यतीर्थं च तत्रैव स्नात्वात्र
रविलोकभाक्
कुलोत्तारणके तीर्थे गत्वा स्नानं
समाचरन् ९७
उद्धृत्य स्वकुलं स्वर्गे कल्पान्तं
निवसेत्ततः
पवनस्य ह्रदे स्नात्वा दृष्ट्वा देवं
महेश्वरम् ९८
विमुक्तः सर्वपापेभ्यः शैवं
पदमवाप्नुयात्
स्नात्वा च हनुमत्तीर्थे नरो
मुक्तिमवाप्नुयात् ९९
शालहोत्रस्य राजर्षेस्तीर्थे
स्नात्वाघवर्जितः
श्रीकुम्भाख्ये सरस्वत्यास्तीर्थे
स्नात्वाथ यज्ञवाक् १००
स्नातश्च नैमिषे कुण्डे

नैमिषस्नानपुण्यभाक्
स्नात्वा वेदवतीतीर्थे स्त्री सतीत्वमवाप्नुयात् १०१
ब्रह्मतीर्थे नरः स्नात्वा ब्राह्मण्यं लभते नरः
ब्रह्मणः परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति १०२
सोमतीर्थे नरः स्नात्वा स्वर्गतिं समवाप्नुयात्
सप्तसारस्वतं तीर्थं प्राप्य स्नात्वा च मुक्तिभाक् १०३
यत्र सप्त सरस्वत्यः सम्यगैक्यं समागताः सुप्रभा काञ्चनाक्षी च विशाला च मनोहरी १०४
सुनन्दा च सुवेणुश्च सप्तमी विमलोदका तथैवौशनसे तीर्थे स्नात्वा मुच्येत
पातकैः १०५
कपालमोचने स्नात्वा ब्रह्महापि विशुध्यति
वैश्वामित्रे नरः स्नातो ब्राह्मण्यं
समवाप्नुयात् १०६
ततः पृथूदके स्नात्वा मुच्यते भवबन्धनात्
अवकीर्णे नरः स्नात्वा ब्रह्मचर्यफलं
लभेत् १०७
मधुस्रावेऽथप्रयातः स्नातो मुच्येत पातकैः
स्नात्वा तीर्थे च वासिष्ठे वासिष्ठं

लोकमाप्नुयात् १०८
अरुणासङ्गमे स्नात्वा त्रिरात्रोपोषितो
नरः
स्नात्वा मुक्तिमवाप्नोति नात्र कार्या
विचारणा १०९
समुद्रास्तत्र चत्वारस्तेषु स्नातो नरः शुभे
गोसहस्रफलं लब्ध्वा स्वर्गलोके महीयते ११०
सोमतीर्थं च तत्रान्यत्तस्मिन्स्नात्वा च मोहिनि
चैत्रे षष्ठ्यां च शुक्लायां श्राद्धं
कृत्वोद्धरेत्पितॄन् १११
अथ पञ्चवटे स्नात्वा योगमूर्तिधरं शिवम्
समभ्यर्च्य विधानेन दैवतैः सह मोदते ११२
कुरुतीर्थे ततः स्नातः
सर्वसिद्धिमवाप्नुयात्
स्वर्गद्वारे प्लुतो मर्त्यः स्वर्गलोके
महीयते ११३
स्नातो ह्यनरके तीर्थे मुच्यते सर्वकिल्बिषैः
ततो गच्छेन्नरो देवि काम्यकं वनमुत्तमम् ११४
यस्मिन्प्रविष्टमात्रस्तु मुच्यते सर्वसञ्चयैः
अथादित्यवनं प्राप्य दर्शनादेव

मुक्तिभाक् ११५
स्नानं रविदिने कृत्वा तत्र
वाञ्छितमाप्नुयात्
यज्ञोपवीतिके स्नात्वा
स्वधर्मफलभाग्भवेत् ११६
ततश्चतुःप्रवाहाख्ये तीर्थे स्नात्वा नरोत्तमः
सर्वतीर्थफलं प्राप्य मोदते दिवि देववत् ११७
स्नातस्तीर्थे विहारे तु सर्वसौख्यमवाप्नुयात्
दुर्गातीर्थे नरः स्नात्वा न
दुर्गतिमवाप्नुयात् ११८
ततः सरस्वतीकूपे पितृतीर्थापराह्वये
स्नात्वा सन्तर्प्य देवादींल्लभते
गतिमुत्तमाम् ११९
स्नात्वा प्राचीसरस्वत्यां श्राद्धं
कृत्वा विधानतः
दुर्लभं प्राप्नुयात्कामं देहान्ते
स्वर्गतिं लभेत् १२०
शुक्रतीर्थे नरः स्नात्वा श्राद्धदः
प्रोद्धरेत्पितॄन्
अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां चैत्रे कृष्णे
विशेषतः १२१
सोपवासो ब्रह्मतीर्थे मुक्तिभाङ्नात्र संशयः

स्थाणुतीर्थे ततः स्नात्वा दृष्ट्वा
स्थाणुवटं नरः १२२
मुच्यते पातकैर्घोरैरिति प्राह पितामहः
दर्शनात्स्थाणुलिङ्गस्य यात्रा पूर्णा
प्रजायते १२३
कुरुक्षेत्रस्य देवेशि सत्यं सत्यं मयोदितम्
कुरुक्षेत्रसमं तीर्थं न भूतं न भविष्यति १२४
तत्र द्वादश यात्रास्तु कृत्वा भूयो न जन्मभाक्
पूर्तमिष्टं तपस्तप्तं हुतं दत्तं
विधानतः १२५
तत्र स्यादक्षयं सर्वमिति वेदविदो विदुः
मन्वादौ च युगादौ च ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः १२६
महापाते च सङ्क्रान्तो पुण्ये
चाप्यन्यवासरे
स्नातस्तत्रः कुरुक्षेत्रे
फलानन्त्यमवाप्नुयात् १२७
कलिजानां तु पापानां पावनाय महात्मनाम्
ब्रह्मणा कल्पितं तीर्थं कुरुक्षेत्रं
सुखावहम् १२८
य इमां कीर्तयेत्पुण्यां कथां पापप्रणाशिनीम्
शृणुयाद्वा नरो भक्त्या सोऽपि पापैः

प्रमुच्यते १२९
यद्यद्ददाति यस्तत्र कुरुक्षेत्रे
रविग्रहे
तत्तदेव सदाप्नोति नरो जन्मनि जन्मनि १३०
अथ किं बहुनोक्तेन विधिजे शृणु निश्चितम्
सेवेतैव कुरुक्षेत्रं
यदीच्छेद्भवमोक्षणम् १३१
एतदेव महत्पुण्यमेतदेव महत्तमः
एतदेव महज्ज्ञानं
यद्व्रजेत्स्थाणुतीर्थकम् १३२
कुरुक्षेत्रसमं तीर्थं नान्यद्भुवि
शुभावहम्
साचारो वाप्यनाचारो यत्र
मुक्तिमवाप्नुयात् १३३
एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽह
त्वयानघे
कुरुक्षेत्रस्य माहात्म्यं
सर्वपापनिकृन्तनम् १३४
पुण्यदं मोक्षदं चैव
किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि १३५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे कुरुक्षेत्रमाहात्म्ये तीर्थयात्रावर्णनं नाम पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ६५
इति कुरुक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ गङ्गाद्वारमाहात्म्यं प्रारभ्यते
अथ षट्षष्टितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
कुरुक्षेत्रस्य माहात्म्यं श्रुतं पापापहं महत्
त्वत्तो द्विजवरश्रेष्ठ सर्वसिद्धिप्रदं नृणाम् १
गङ्गाद्वारेति यत्ख्यातं तीर्थं
पुण्यावहं गुरो
तत्समाख्याहि भद्रं ते श्रोतुं
वाञ्छास्ति मे हृदि २
वसुरुवाच-
शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं
पापनाशनम्
गङ्गाद्वारस्य ते पुण्यं शृण्वतां पठतां
शुभम् ३
यत्र भूमिमनुप्राप्ता भगीरथरथानुगा
श्रीगङ्गालकनन्दाख्या नगान्भित्त्वा
सहस्रशः ४
यत्रायजत यज्ञेशं पुरा दक्षः प्रजापतिः
तत्क्षेत्रं पुण्यदं नॄणां
सर्वपातकनाशनम् ५
यस्मिन्यज्ञे समाहूता देवा इन्द्र पुरोगमाः
स्वैः स्वैर्गणैः समायाता

यज्ञभागजिघृक्षया ६
यत्र देवर्षयः प्राप्तास्तथा
ब्रह्मर्षयोऽमलाः
शिष्यप्रशिष्यैः सहितास्तथा राजर्षयः
शुभे ७
सर्वे निमन्त्रितास्तेन ब्रह्मपुत्रेण
धीमता
गन्धर्वाप्सरसो यक्षाः
सिद्धविद्याधरोरगाः ८
सम्प्राप्ता यज्ञसदनमृते शर्वं पिनाकिनम्
ततस्तु गच्छतां तेषां सप्रियाणां
विमानिनाम् ९
दक्षयज्ञोत्सवं प्रीत्यान्योन्यं
वर्णयतां सती
श्रुत्वा सोत्का महादेवं प्रार्थयामास
भामिनी १०
तच्छ्रुत्वा भगवानाह न श्रेयो गमनं ततः
अथ देवमनादृत्य भाविनोऽथस्य गौरवात् ११
जगामैकाकिनी भद्रे द्रष्टुं पितृमखोत्सवम्
ततः सा तत्र सम्प्राप्ता न केनापि सभाजिता १२
प्राणांस्तत्याज तन्वङ्गी तज्जातं क्षेत्रमुत्तमम्
तस्मिंस्तीर्थे तु ये स्नात्वा तर्पयन्ति सुरान्पितॄन् १३

ते स्युर्देव्याः प्रियतमा भोगमोक्षैकभागिनः
येऽन्येऽपि तत्र स्वान्प्राणांस्त्यजन्त्यनशनादिभिः १४ तेऽपि साक्षाच्छिवं प्राप्य नाप्नुवन्ति पुनर्जनिम्
अथ तन्नारदाच्छ्रुत्वा भगवान्नीललोहितः १५
मरणं स्वप्रियायास्तु वीरभद्रं विनिर्ममे
स सर्वैः प्रमथैर्युक्तस्तं यज्ञं समनाशयत् १६
पुनर्विधेः प्रार्थनया मीढ्वान्सद्यः
प्रसादितः
संदधे च पुनर्यज्ञं विकृतं
प्रकृतिस्थितम् १७
ततस्तत्तीर्थमतुलं सर्वपातकनाशनम्
जातं यत्राप्लुतः सोमो मुक्तो
यक्ष्मग्रहादभूत् १८
तत्र यो विधिवत्स्नात्वा यं यं कामं
विचिन्तयेत्
तं तमाप्नोति विधिजे नात्र कार्या
विचारणा १९
यत्र यज्ञेश्वरः साक्षाद्भगवान्विष्णुरव्ययः स्तुतो दक्षेण देवैश्च तत्तीर्थं

हरिसंज्ञितम् २०
तत्र यो विधिवन्मर्त्यः स्रायाद्धरिपदे
सति
स विष्णोर्वल्लभो
भूयाद्भुक्तिमुक्त्येकभाजनम् २१
अतः पूर्वदिशि क्षेत्रं त्रिगङ्गं नाम
विश्रुतम्
यत्र त्रिपथगा साक्षाद्दृश्यते
सकलैर्जनैः २२
तत्र स्नात्वाथ सन्तर्प्य
देवर्षिपितृमानवान्
सम्यक्छ्रद्धायुतो मर्त्यो मोदते दिवि
देववत् २३
तत्र यस्त्यजति प्राणान्प्रवाहे पतितः
सति
स व्रजेद्वैष्णवं धाम देवैः
सम्यक्सभाजितः २४
ततः कनखले तीर्थे दक्षिणीं दिशमाश्रिते
त्रिरात्रोपोषितः स्नात्वा मुच्यते
सर्वकिल्बिषैः २५
अथ यस्तत्रगां दद्याद्ब्रह्मणे वेदपारगे स कदाचिन्न पश्येत्तु देवि वैतरणीं यमम् २६
अत्र जप्तं हुतं तप्तं दत्तमानन्त्यमश्नुते
अत्रैव जह्नुतीर्थे च यत्र वै जह्नुना

पुरा २७
राजर्षिणा निपीताभूद्गण्डूषीकृत्य सा नदी
प्रसादितेन सा तेन मुक्ता
कर्णाद्विनिर्गता २८
तत्र स्नात्वा महाभागे यो नरः श्रद्धयान्वितः
सोपवासः समभ्यर्चेद्ब्राह्मणं वेदपारगम् २९
भोजयेत्परमान्नेन स्वर्गे कल्पं वसेत्स तु
अथ पश्चाद्दिशि गतं कोटितीर्थं सुमध्यमे ३०
यत्र कोटिगुणं पुण्यं भवेत्कोटीशदर्शनात् ओष्यैकां रजनीं तत्र पुण्डरीकमवाप्नुयात् ३१
तथैवोत्तरदिग्भागे सप्तगङ्गेति विश्रुतम्
तीर्थं परमकं देवि सर्वपातकनाशनम् ३२
यत्राश्रमाश्च पुण्या वै सप्तर्षीणां
महामते
तेषु सर्वेषु तु पृथक् स्नात्वा
सन्तर्प्य देवताः ३३
पितॄंश्च लभते मर्त्य ऋषिलोकं सनातनम्
भगीरथेन वै राज्ञा यदानीता सुरापगा ३४
तदा सा प्रीतये तेषां सप्तधारागताभवत् सप्तगङ्गं ततस्तीर्थं भुवि

विख्यातिमागतम् ३५
स आवर्तं ततः प्राप्य सन्तर्प्यामरपूर्वकान्
स्नात्वा देवेन्द्रभवने मोदते युगमेव च ३६
ततो भद्रे समासाद्य कपिलाह्रदमुत्तमम् धेनुं दत्त्वा द्विजाग्र्याय गोसहस्रफलं
लभेत् ३७
अत्रैव नागराजस्य तीर्थं परमपावनम्
अत्राभिषेकं यः कुर्यात्सोऽभयं सर्पतो
लभेत् ३८
ततो ललितकं प्राप्य
शन्तनोस्तीर्थमुत्तमम्
स्नात्वा सन्तर्प्य विधिवत्सुरादीँ
ल्लभते गतिम् ३९
यत्र शन्तनुनालब्धा गङ्गा मानुष्यमागता तत्रैव तत्यजे देहं वसून्सूत्वानुवत्सरम् ४०
तद्देहो न्यपतत्तत्र तत्राभूदृक्षजन्म च तत्र यः स्नाति मनुजो भक्षयेदोषधीं च ताम् ४१
स न दुर्गतिमाप्नोति गङ्गादेवीप्रसादतः भीमस्थलं ततः प्राप्य यः स्नायात्सुकृती नरः ४२
भोगान्भुक्त्वेह देहान्ते स्वर्गतिं समवाप्नुयात्

एतान्युद्देशतो देवि तीर्थानि गदितानि ते ४३
अन्यानि वै महाभागे सन्ति तत्र सहस्रशः योऽस्मिन्क्षेत्रे नरः
स्नायात्कुम्भगेज्येऽजगे रवौ ४४
स तु स्याद्वाक्पतिः साक्षात्प्रभाकर
इवापरः
अथ याते प्रयागादिपुण्यतीर्थे पृथूके ४५
अथ यो वारुणे योगे महावारुणके तथा
महामहावारुणे च स्रायात्तत्र विधानतः ४६
सम्पूज्य ब्राह्मणान् भक्त्या स
लभेद्ब्रह्मणः पदम्
सङ्क्रान्तौ वाप्यमायां वा व्यतीपाते
युगादिके ४७
पुण्येऽहनि तथान्यद्वै यतिंञ्चिद्दानमाचरेत्
तत्तु कोटिगुणं भूयात्सत्यमेतन्मयोदितम् ४८
गङ्गाद्वारं स्मरेद्यो वै दूरसंस्थोऽपि मानवः
सद्गतिं स समाप्नोति स्मरन्नन्ते यथा हरिम् ४९
यं यं देवि हरिद्वारे पूजयेत्प्रयतो नरः स स देवः सुप्रसन्नः पूरयेत्तन्मनोरथान् ५०
एतदेव तपःस्थानमेतदेव जपस्थलम्

एतदेव हुतस्थानं यत्र गङ्गा भुवं गता ५१
यस्तत्र नियतो मर्त्यो गङ्गानामसहस्रकम्
त्रिकालं पठति स्नात्वा सोऽक्षयां
सन्ततिं लभेत् ५२
गङ्गाद्वारे पुराणं तु शृणुयाद्यश्च
भक्तितः
नियमेन महाभागे स याति पदमव्ययम् ५३
हरिद्वारस्य माहात्म्यं यः शृणोति
नरोत्तमः
पठेद्वा भक्तिसंयुक्तः सोऽपि स्नानफलं
लभेत् ५४
देवि तिष्ठति यद्गेहे माहात्म्यं
लिखितन्त्विदम्
तद्गृहे सर्पचौराग्निग्रहराजभयं नहि ५५
वर्द्धंते सम्पदः सर्वा
विष्णुदेवप्रसादतः ५६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे हरिद्बारमाहात्म्यं नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६
इति गङ्गाद्वार-हरिद्वार-माहात्म्यं समाप्तम्
अथ बदरीमाहात्म्यं प्रारभ्यते
अथ सप्तषष्टितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
अहो द्विजवराख्यातं गङ्गाद्वारसमुद्भवम्

माहात्म्यमधुना ब्रूहि बदर्याः पापनाशनम् १
वसुरुवाच-
शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं बदरीभवम्
यच्छ्रुत्वा मुच्यते
जन्तुर्जन्मसंसारबन्धनात् २
बदर्याख्यं हरेः क्षेत्रं सर्वपातकनाशनम्
मुक्तिदं भवभीतानां कलिदोषहरं नृणाम् ३
यत्र नारायणो देवो नरश्च भगवानृषिः
धर्मान्मूर्त्यां लब्धजनी
ययतुर्गन्धमादनम् ४
यत्रास्ति बदरीवृक्षो बहुगन्धफलान्वितः तस्मिन्स्थाने महाभाग आकल्पादास्थितौ तपः ५
नारदाद्यैर्मुनिवरैः कलापग्रामवासिभिः
सिद्धसङ्घैः परिवृतौ लोकानां स्थितये स्थितौ ६
यत्राग्नितीर्थं विख्यातं वर्तते
सर्वसिद्धिदम्
महापातकिनस्तत्र स्नात्वा शुध्यन्ति
पातकात् ७
दुर्वर्णं हाटकं यद्वदग्नौ ध्मातं
विशुद्ध्य्ति
तथाग्नितीर्थं आप्लुत्य देही
पापैर्विमुच्यते ८

चान्द्रायणसहस्रैस्तु कृच्छ्रैः कोटिभिरेव च
यत्फलं लभते
मर्त्यस्तत्स्नानाद्वह्नितीर्थतः ९ शिलाः पञ्चापि तत्तीर्थे सन्ति यन्मध्यतः स्थितम्
अग्नितीर्थं विधिसुते दर्शनात्तदघापहम् १०
नारदो यत्र भगवांस्तपस्तेपे सुदारुणम् सा शिला नारदी नाम दर्शनादेव मुक्तिदा ११ नित्यदा यत्र सान्निध्यं हरेरस्ति सुलोचने
तत्र नारदकुण्डं च यत्र स्नातो नरः शुचिः १२
भुक्तिं मुक्तिं हरेर्भक्तिं यद्यद्वाञ्छेत्तु तल्लभेत्
एतस्यां यो नरो भक्त्या स्नानं दानं
सुरार्चनम् १३
होमं जपं तथान्यद्वा यत्करोति तदक्षयम्
वैनतेयशिला चान्या तस्मिन् क्षेत्रे
शुभावहा १४
यत्र तप्तं तपस्तीवं गरुडेन महात्मना त्रिंशद्वर्षसहस्राणि हरिदर्शनकाम्यया १५
ततः प्रसन्नो भगवान्ददौ तस्मै वरं शुभे अजेयो दैत्यसङ्घानां नागानां च विभीषणः

१६
वाहनं भव मे वत्स प्रसन्नोऽह तवोपरि त्वन्नाम्नेयंशिलाख्यातिं गमिष्यति महीतले १७
दर्शनात्पुण्यदा नॄणां यत्र तप्तं त्वया
तपः
अत्र मुख्यतमे गङ्गा तीर्थे
मत्प्रीतिकाम्यया १८
आविरस्तु महाभाग पुण्यदा स्नानकारिणाम्
पञ्चगङ्गे तु यः स्नात्वा
देवादींस्तर्पयिष्यति १९
न तस्य
पुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्सनातनात्
एवं दत्वा वरं
विष्णुर्बभूवान्तर्हितस्तदा २०
गरुडोऽप्याज्ञया विष्णोर्वाहनत्वमुपागतः ततः प्रभृति तत्तीर्थं जातं पापविनाशनम्
२१
पुण्यदं वै स्मरेच्चापि वैनतेयगतिप्रदम्
अथान्या तु शिला तत्र वाराहीति शुभावहा २२
यत्रोद्धृत्य महीं देवो हिरण्याक्षं
निपात्य च
शिलारूपेण चाक्रम्य स्थितः पापविनाशनः २३
तत्र यो मनुजो गत्वा गङ्गाम्भस्यमले प्लुतः
पूजयेत्तां शिलां भक्त्या स न

दुर्गतिमाप्नुयात् २४
अथान्या नारसिंहाख्या शिला तत्र
सुरेश्वरी
हिरण्कशिपुं हत्वा स्थितो यत्र बभूव ह २५
ततः सुरर्षिभिः सर्वैः क्रोधस्तस्य
निवारितः
प्रार्थितश्च विशालायां स्थातुं तत्र
सदैव हि २६
चतुर्भुजस्तथा तत्र शिलारूपमुपागतः
जलक्रीडापरो नित्यं वर्तते तोयमध्यगः २७
तत्र यः स्नाति मनुजो नृहरेः पूजयेच्छिलाम्
स लभेद्वैष्णवं धाम पुनरावृत्तिदुर्लभम् २८
पञ्चमीं तु शिलां देवि वह्निकुण्डतटस्थिताम्
नरनारायणाख्यां च वक्ष्यामि शृणु
साम्प्रतम् २९
कृते युगे तु सर्वेषां नरनारायणो हरिः
प्रत्यक्षं वसते तत्र
भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ३०
त्रेतायां
मुनिभिर्देवैर्योगिभिर्दृश्यते शुभे नान्यैः समास्थितो योगं लोकस्थितिविधायकः ३१
द्वापरे समनुप्राप्ते ज्ञानयोगेन दृश्यते

नान्योपायेन केनापि तिष्ये दर्शनतां गतः ३२
ततो ब्रह्मादयो देवा ऋषयश्च तपोधनाः स्तुत्वा वाग्भिर्विचित्राभिर्देवं
प्रासादयन्हरिम् ३३
ततोऽशरीरिणी वाणी प्राह
तान्विधिपूर्वकान्
कलौ न दर्शनं यामि सर्वधर्मविवर्जिते ३४
यदि वो दर्शने श्रद्धा मण्डपस्य
सुरेश्वराः
गृहीध्वं मामकीं मूर्तिं शैलद्यं
नारदकुण्डगाम् ३५
ततस्तां गिरमाकर्ण्य ब्रह्माद्या
हृष्टमानसाः
निष्कास्य शैलद्यं तां दिव्यां मूर्तिं
नारदकुंडगाम् ३६
स्थापयामासुरभ्यर्च्य स्वं स्वं धाम
ययुस्ततः
वैशाखे मासि ते देवा गच्छन्ति
निजमन्दिरम् ३७
कार्तिके तु समागत्य पुनरर्चां चरन्ति च
ततो वैशाखमारभ्य मानवा हिमसंक्षयात् ३८
लभन्ते दर्शनं पुण्याः पापकर्मविवर्जिताः
षण्मासं दैवतैः पूज्या षण्मासं
मानवैस्तथा ३९
एवं व्यवस्थया

मूर्तिस्तत्प्रभृत्याविरास सा
यः शैलद्यं प्रतिमां विष्णोः पूजयेद्भक्तिभावतः ४०
नैवेद्यं भक्षयेच्चापि स मुक्तिं लभते
ध्रुवम्
एताः पञ्च शिलाः पुण्या विशालायां
व्यवस्थिताः ४१
आसां मध्ये तु नैवेद्यं देवानां दुर्लभं
हरेः
किं पुनर्मानुषादीनां भक्षितं
मोक्षसाधनम् ४२
बदर्या विष्णुनैवेद्यं सिक्थमात्रं च
भक्षितम्
शोधयेद्देहगं पापं दीप्ताग्निरिव
काञ्चनम् ४३
कपालमोचनं ह्येतत्तीर्थं पापविशोधनम्
यन्मध्ये तु शिलाः पञ्च सन्ति
पापविमोचिकाः ४४
अथापरं महत्तीर्थमत्रैव शृणु मोहिनि
यत्र स्नातो नरो भक्त्या वेदानां पारगो
भवेत् ४५
सुप्तस्य ब्रह्मणो
वक्त्रान्निर्गतानसुरोऽहरत्
वेदान्हयशिरा नाम देवादीनां भयावहः ४६
ततस्तु ब्रह्मणा विष्णुः प्रार्थितः प्रकटोऽभवत्

मत्स्यरूपेण तं हत्वा
वेदान्प्रत्यर्पयद्विधेः ४७
तच्च तीर्थं महत्पुण्यं
सर्वविद्याप्रकाशकम्
तैमिङ्गिलं महाभागे दर्शनात्पापनाशनम् ४८
हयग्रीवस्वरूपेण भगवान्विष्णुरव्ययः पुनश्च हत्वा मत्तौ द्वावसुरौ मधुकैटभौ ४९
वेदापहारिणौ भूयो वेदान्वै ब्रह्मणे ह्यदात्
तत्तीर्थं सर्वपापघ्नं स्नानमात्रेण वैधसि ५०
मात्स्ये चापि हयग्रीवे वेदास्ते द्रवरूपिणः
वर्तंते सर्वदा भद्रे तज्जलं पापनाशनम् ५१
तीर्थमिन्द्रपदं तत्र विख्यातं वह्निकोणगम्
तत्र स्नात्वा नरो देवि पदमैन्द्र मवाप्नुयात् ५२
मानसोद्भेदकं चान्यत्तत्र तीर्थं मनोरमम् भिनत्ति हृदयग्रन्थिं छिनत्त्यखिलसंशयम् ५३
हरत्यंहश्च सकलं मानसोद्भेदकं ततः कामाकामाभिधं चान्यत्तीर्थं तत्र वरानने ५४

कामप्रदं कामवतामकामानां तु मोक्षदम् ततः पश्चिमतो भद्रे वसुधारेति तीर्थकम् ५५
तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या लभते वाञ्छितं फलम्
अत्र पुण्यवतो यान्ति दृश्यते जलमध्यगम् ५६
यद्दृष्ट्वा न पुनर्जन्तुर्गर्भवासं प्रपद्यते
ततो नैरृतिदिग्भागे पञ्च धाराः पतन्त्यधः ५७
प्रभासपुष्करगयानैमिषारण्यसंज्ञकाः तासु स्नात्वा
पृथङ्मर्त्यस्तत्तत्तीर्थफलं लभेत् ५८
ततोऽन्यद्विमलं तीर्थं
सोमकुण्डापराह्वयम्
यत्र तप्त्वा तपस्तीव्रं सोमः
खेटाद्यधीश्वरः ५९
तत्र स्नात्वा नरो भद्रे गतदोषः प्रजायते
तत्रान्यद्द्वादशादित्यं तीर्थं पापहरं
परम् ६०
स्नात्वा यत्र नरो भूत्वा तेजसा
भास्करोपमः
चतुःस्रोतोऽपरं तत्र तीर्थं तत्राप्लुतो
नरः ६१
धर्मार्थकाममोक्षांश्च लभते यं यमिच्छति

अथ सप्तपदं नाम तीर्थं तत्र मनोहरम् ६२ दर्शनाद्यस्य तीर्थस्य पातकानि महान्त्यपि
नश्यन्ति नियतं तस्य किं पुनः स्नानतः सति ६३
त्रिषु लोकेषु कुण्डस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
आस्थितास्तत्र मरणान्नरः सत्यपदं लभेत् ६४
नरनारायणावासे तीर्थमस्त्यपरं शुभे
उर्वशीकुण्डनामात्र स्नातो रूपमनोहरः ६५
नारायणप्रियोऽत्यर्थं भवेद्विश्ववशङ्करः
ततो दक्षिणदिग्भागे तीर्थमस्त्राभिधं
परम् ६६
नरनारायणौ यत्र शस्त्रं न्यस्य तपःस्थितौ आयुधानि तु दिव्यानि शङ्खचक्रादिकानि च ६७
मूर्तिमन्ति महाभागे दृश्यन्ते
कृतिभिर्यतः
तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या न शत्रोर्भयमाप्नुयात् ६८
मेरुतीर्थं च तत्रास्ति यत्र दृष्ट्वा
धनुर्द्धरम्
स्नात्वा च लभते सोऽपि शुभे
सर्वान्मनोरथान् ६९
लोकपालाह्वयं नाम

तत्रान्यत्तीर्थमुत्तमम् लोकपालैस्तपस्तप्तं यत्र तत्राप्लुतो नरः ७०
सर्वतीर्थाप्लुतिफलं लभते देवि मानवः दण्डेनाहत्य हरिणा यतस्तीर्थं विनिर्मितम् ७१ दण्डपुष्करिणीत्येतत्ततो लोकप्रसौख्यदम् भागीरथी यत्र योगं प्राप्ता ह्यलकनन्दया ७२
तत्तीर्थं सर्वतः श्रेष्ठं पुण्ये बदरिकाश्रमे
तत्र स्नात्वा
पितॄन्देवान्सन्तर्प्याभ्यर्च्य भक्तितः ७३
लभते वैष्णवं धाम सर्वदेवनमस्कृतः सङ्गमाद्दक्षिणे भागे धर्मक्षेत्रं शुभानने ७४
तत्क्षेत्रं पावनं मन्ये
सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्
तत्र स्नात्वा नरो भद्रे
साध्यसन्निधिभाग्भवेत् ७५
उर्वशीसङ्गमं तीर्थं सर्वपापहरं नृणाम्
कर्मोद्धराह्वयं
चान्यद्धरिभक्त्येकसाधनम् ७६
ब्रह्मावर्ताह्वयं तीर्थं ब्रह्मलोकैककारणम्

गङ्गाश्रितानि चैतानि तीर्थानि कथितानि ते ७७
ब्रह्मापि कार्त्स्न्यतो वक्तुं
तत्रस्थानि न वै प्रभुः
य इदं शृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वा
समाहितः ७८
सर्वपापविनिर्मुक्तः सोऽपि विष्णुपदं
लभेत्
मासमात्रं नरो भक्त्या योऽत्र
तिष्ठेद्धृतव्रतः ७९
स साक्षादेव पश्येत्तु नरनारायणं हरिम् यत्रैतल्लिखितं देवि माहात्म्यं बदरीभवम् ८०
नाल्पमृत्युर्भवेत्तत्र
ह्याधिव्याध्यहिभीस्तथा
कल्याणानि सदा तत्र प्रसादात्सन्ति वै
हरेः ८१
वर्द्धन्ते सम्पदस्सर्वास्तथा
विष्णुप्रसादतः ८२
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे बदरिकाश्रममाहात्म्यं नाम सप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७
इति बदरिकाश्रममहात्म्यं समाप्तम्

अथ कामोदामाहात्म्यम्

अथाष्टषष्टितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
कामोदायास्तु माहात्म्त्यं ब्रूहि मे द्विजसत्तम
यच्छ्रुत्वाहं तव मुखात्प्रसन्ना स्यां कृतार्थवत् १
वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि कामोदाख्यानकं
शुभम्
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र
संशयः २
कामोदाख्यं पुरं देवि गङ्गातीरे
व्यवस्थितम्
कामोदा यत्र वर्तंते सार्द्धं
देवैर्हरिप्रियाः ३
यदा सुरासुरैर्दैवि मथितः क्षीरसागरः कामोदा सा तदोत्पन्ना कन्यारत्नचतुष्टये ४
कन्या रमाख्या प्रथमा द्वितीया वारुणी स्मृता
कामोदाख्या तृतीया तु चतुर्थी तु वराभिधा ५
तत्र कन्यात्रयं प्राप्तं विष्णुना प्रभविष्णुना
वारुणी त्वसुरैर्नीता विष्णुदेवाज्ञया सति ६

ततः प्रभृति लक्ष्मीस्तु विष्णोर्वक्षःस्थले स्थिता
बभूव विष्णुपत्नी सा सपत्नीरहिता शुभे ७
भविष्यकार्यं विज्ञाय देवा
विष्णुसमाज्ञया
कामोदाख्ये पुरे देवीं कामोदां पूजयन्ति
हि ८
सा तत्र वर्तते नित्यं
विष्णुसंयोगकाम्यया
भार्यात्वं भावतः प्राप्ता
विष्णुध्यानपरायणा ९
स तत्र भावगम्यो वै विष्णुः सर्वगतो महान्
अनयापि तया नित्यं वर्तते तत्समीपतः १०
स देवैर्वासुरैर्देवि
मुनिभिर्मानवैस्तथा
अलक्ष्यदेहो विश्वात्मा वर्तते
ध्यानगोचरः ११
ध्यानेनैव प्रपश्यन्ति देवाश्च मुनयो
विभुम्
कामोदा सा महाभागा यदा हसति मोहिनि १२
हर्षेण तु समादिष्टा तदाश्रूणि पतन्ति च आनन्दाश्रूणि गङ्गायां पतितानि सुरेश्वरि १३
कामोदाख्यानि पद्मानि तानि तत्र भवन्ति च पीतानि च सुगन्धीनि महामोदप्रदानि च १४ यस्तु भाग्यवशाल्लब्ध्वा तानि तैः

पूजयेच्छिवम्
स लभेद्वाञ्छितान्कामानित्याज्ञा
पारमेश्वरी १५
दुःखजानि तथाश्रूणि कदाचित्प्रपतन्ति हि
तेभ्यश्च तानि पद्मानि
विगन्धीन्युद्भवन्ति च १६
तैस्तु यः पूजयेद्देवं शङ्करं लोकशङ्करम्
स युज्येताखिलैर्दुखैः
पूर्वपापैर्विमोहितः १७
गङ्गाद्वारादुपरि च दशयोजनके स्थितम्
कामोदं तत्र वर्षैकं यो
जपेद्द्वादशाक्षरम् १८
वर्षांते चैत्रमासस्य द्वादश्यां
विधिनन्दिनि
वासन्तीं च श्रियं दृष्ट्वा सा
हसेद्धर्षतः सदा १९
तानि पद्मानि स लभेन्नान्यदा कोऽपि कर्हिचित्
तत्र यः स्नाति मनुजे विष्णुभक्तिपरायणः २०
ध्यात्वा पुरं च कामोदं स भवेद्विष्णुवल्लभः
देवातानां पितॄणां च वल्लभो नात्र संशयः २१
यो द्वादश समास्तत्र तिष्ठेज्जपपरायणः सलभेद्दर्शनं साक्षात्कामोदायाः शुभानने

२२
यं यं चिन्तयते कामं तत्र तीर्थे नरः शुचिः
स्नानमात्रेण लभते तं तमैहिकमङ्गने २३ एतद्धि परमं तीर्थं लभ्यं भाग्यवशाद्भवेत्
हिमात्ययादगे भद्रे दुर्गमं विकटस्थलम् २४
एतत्ते सर्वमाख्यातं कामोदाख्यानकं शुभम् यः शृणोति नरो भक्त्या सोऽपि पापैः प्रमुच्यते २५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे कामोदाख्यानं नामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८
इति कामोदामाहात्म्यं समाप्तम्

अथ सिद्धनाथचरित्रसहितं कामाक्षामाहात्म्यं प्रारभ्यते अथैकोनसप्ततितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
श्रुतं कामोदकाख्यानं पापघ्नं पुण्यदं नृणाम्
साम्प्रतं श्रोतुमिच्छामि कामाक्षायाः फलं द्विज १
वसुरुवाच-

कामाक्षा परमा देवी पूर्वस्यां दिशि संस्थिता
सागरानूपतटगा कलौ सिद्धिप्रदा नृणाम् २
यस्तत्र गत्वा कामाक्षां सम्पूज्य
नियताशनः
तिष्ठेदेकां निशां भद्रे स पश्येत्तां
दृढासनः ३
सा देवी भीमरूपेण याति सन्दर्शनं नृणाम्
तां दृष्ट्वा न चलेद्यो वै स सिद्धिं
वाञ्छितां लभेत् ४
यस्तु दृष्ट्वा सुरेशानीं कामाक्षां
भीमरूपिणीम्
आसनाच्चलितः सद्यः स विक्षिप्तो
भवेद्ध्रुवम् ५
तत्रास्ते पार्वतीपुत्रः सिद्धनाथो
वरानने
उग्रे तपसि लोकैः स प्रेक्ष्यते न कदाचन ६
कृतत्रेताद्वापरेषु प्रत्यक्षं
दृश्यतेऽखिलैः
कलावन्तर्हितस्तिष्ठेद्यावत्पादः
कलेर्व्रजेत् ७
कलेः पादे गते चैकस्मिन्घोरे च धरातले
स वै प्रत्यक्षतां प्राप्य साधयेदखिलं
जनम् ८
मोहनाद्यैरुपायैस्तु म्लेच्छप्रायाञ्जनांस्तदा

कृत्वा वशे महाभागे गमयेत्त्रिपदं कलेः ९
यस्तत्र गत्वा सिद्धेशं भक्तिभावसमन्वितः
चिन्तयेद्वर्षमात्रं तु कामाक्षां
नित्यदार्चयन् १०
स लभेद्दर्शनं स्वप्ने दर्शनान्ते
समाहितः
सूचितां तेन सिद्धिं स लब्ध्वा सिद्धो
भवेद्भुवि ११
विचरेत्सर्वलोकानां कामनाः पूरयञ्शुभे
त्रिलोक्यां यानि वस्तूनि तानि
सङ्कर्षयेद्वरात् १२
स मत्स्यनाथः किल तत्र संस्थो
विज्ञानपारङ्गम एव भद्रे
चचार लोकाभिमतं वितन्वंस्तपोऽतिघोरं न च
याति दृष्टिम् १३
युगान्यनेकानि पुरा भ्रमित्वा
लोकान्समग्रानहतेष्टगत्या
तपस्थितोऽद्यास्ति महानुभावो न कालवेगेन
शुभेऽभिभूतः १४
गण्डान्तजातस्तु पुराभवेऽभूद्द्विजस्य
कस्यापि सुतः सुभद्रे
स जातमात्रः किल पुष्कराख्ये द्वीपेऽस्य
पित्रा ह्युदधौ विसृष्टः १५
प्रक्षिप्तमात्रं किल तत्र बालं मत्स्योऽग्रसीत्कोऽपि विधेर्नियोगात् तत्र स्थितोऽनेकयुगानि सोऽभूत्कालस्य

गत्या ह्यजरामराङ्गः १६
ततः कदाचित्प्रियया प्रदिष्टो महेश्वरः
सार्द्धमगप्रसूत्या
तत्त्वोपदेशाय जगाम भद्रे स
लोकलोकाचलमप्रमेयः १७
तत्सौम्यशृङ्गे मणिभिः प्रदीप्ते
स्थित्वा क्षणार्द्धं हरिमग्नचेताः
देवीमुमां सम्प्रतिबोध्य शक्त्या
तालत्रयेणाप्यभिभूय सत्त्वान् १८
उवाच तत्त्वं सुरहस्यभूतं
यद्द्वादशार्णार्थनिजस्वरूपम्
ततस्तु सा शैलसुता महेशं मारान्तकं
यावदभिप्रणम्य १९
अज्ञाय तत्त्वं समवस्थिताऽभूत्तावत्स मत्स्यस्तु महार्णवस्थः
द्रुतं समुत्प्लुत्य जगाम शृङ्गं यो
विप्रबालो ह्युदरे स्थितोऽस्य
स तत्त्वसिद्धोऽखिलबन्धमुक्तः २०
निर्गम्य मत्स्योदरतः शुभास्ये नमः
प्रचक्रे भवयोः पुरस्तात्
विज्ञाततत्त्वोऽपि महेश्वरस्तं पप्रच्छ
तद्गर्भगतेर्निदानम् २१
स वर्णयामास यथार्थमेव तयोः पुरः सर्वमपि
प्रवृत्तम्
आकर्ण्य तद्वृत्तमनुप्रसन्ना सोमा
महेशानुमतिं च कृत्वा २२

तं कल्पयामास सुतं शुभाङ्गे सोत्सङ्ग आस्थाप्य चुचुम्ब वक्त्रम्
सुतो ममायं किल मत्स्यनाथो विज्ञाततत्त्वोऽखिलसिद्धनाथः २३
निजेच्छया सम्प्रति यातु लोकान्कीर्तिं
वितन्वन्सुखमावयोश्च
ततः प्रभृत्येष सुतोऽम्बिकाया
लोकान्समग्रान्प्रविहृत्य कामम् २४
तत्सिद्धपीठं समवाप्य तत्र तपस्युपादिष्ट
इवास्थितोऽस्ति
तं सिद्धनाथं मनसा विचिन्त्य नरो
भवेत्सिद्धसमस्तकामः २५
संप्राप्य विद्यां निजवाक्यवाहे
निमज्जयेत्पण्डितवर्गजातम्
एतां कथां तस्य जगत्पवित्रां शृणोति यः
कर्णपथप्रयाताम् २६
स चाभिकामं समवाप्य भूमौ स्वर्गं प्रयात्येव सुरार्चिताङिघ्रः एतन्मया ते कथितं सुनेत्रे
श्रीसिद्धनाथस्य चरित्रयुक्तम्
कामाक्षमाहात्म्यमघघ्नमाद्यं भूयोऽपि किं ते प्रवदामि भद्रे २७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे सिद्धनाथचरित्रयुक्तं कामाक्षामाहात्म्यं

नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९
इति सिद्धनाथचरित्रसहितं कामाक्षामाहात्म्यं समाप्तम्

अथ प्रभासमाहात्म्यं प्रारभ्यते
अथ सप्ततितमोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
प्रभासस्य तु माहात्म्यं वद मे द्विजसत्तम
यच्छ्रुत्वाहं प्रसन्नात्मा धन्या स्यां त्वत्प्रसादतः १
वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि प्रभासाख्यं
सुपुण्यदम्
तीर्थं पापहरं नॄणां
भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् २
यस्मिन्नसङ्ख्यतीर्थानि विद्यन्ते विधिनन्दिनि
सोमेशो यत्र विश्वेशो भगवान् गिरिजापतिः ३
स्नात्वा प्रभासके तीर्थे सोमनाथं प्रपूज्य च
नरो मुक्तिमवाप्नोति सत्यमेतन्मयोदितम् ४
योजनानां दश द्वे च प्रभासपरिमण्डलम्
मध्येऽस्य पीठिका प्रोक्ता
पञ्चयोजनविस्तृता ५

गोचर्ममात्रं तन्मध्ये तीर्थं कैलासतोऽधिकम्
अर्कस्थलं तत्र पुण्यं तीर्थमन्यत्सुशोभनम् ६
सिद्धेश्वरादिलिङ्गानि यत्र सन्ति
सहस्रशः
यत्र स्नात्वा नरो भक्त्या सन्तर्प्य
पितृदेवताः ७
लिङ्गानि पूजयित्वा च याति रुद्र
सलोकताम्
अग्नितीर्थं तथान्यच्च सागरस्य तटे
स्थितम् ८
तत्र स्नात्वा नरो देवि वह्निलोकमवाप्नुयात्
तत्र देवं कपर्द्दीशं सोपवासः प्रपूज्य च ९
शिवलोकमवाप्नोति भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान्
केदारेशं ततो गत्वा समभ्यर्च्य विधानतः १०
स्वर्गतिं समवाप्नोति विमानेन सुरार्चितः भीमेशं भैरवेशं च चण्डीशं भास्करेश्वरम् ११
अङ्गारेशं च गुर्वीशं सोमेशं भृगुजेश्वरम्
शनिराहुशिखीशांश्च

क्रमाद्गच्छेच्चतुर्दश १२
भक्त्या पृथक् पृथक् तेषां पूजां कृत्वा
विधानवित्
शिवसालोक्यमाप्नोति निग्रहानुग्रहे
क्षमः १३
सिद्धेश्वरादिपञ्चान्यलिङ्गानि विधिनन्दिनि
समर्च्य लभते सिद्धिमैहिकामुष्मिकीं नरः १४
वरारोहामजापालां मङ्गलां ललितेश्वरीम् सम्पूज्य क्रमतश्चैता विपापो जायते नरः १५
लक्ष्मीश्वरं बाडवेशमर्घ्येशं कामकेश्वरम्
समभ्यर्च्य नरो भक्त्या साक्षाल्लोकेशतां
व्रजेत् १६
गौरीतपोवनं प्राप्य गौरीशवरुणेश्वरौ
उषेश्वरं च सम्पूज्य नरः
स्वर्गतिमाप्नुयात् १७
गणेशं च कुमारेशं स्वाककेशकुलेश्वरौ उत्तङ्केशं च वह्नीशं गौतमं दैत्यसूदनम् १८
समभ्यर्च्य विधानेन न नरो दुर्गतिं व्रजेत्
चक्रतीर्थं ततः प्राप्य तत्र स्नात्वा विधानतः १९

गौरीदेवीं समभ्यर्च्य नरोऽभिलषितं लभेत् सन्निहत्याह्वयं तीर्थं प्राप्य तत्र
वरानने २०
स्नात्वा सन्तर्प्य
देवादीन्सन्निहत्याफलं लभेत्
अथैकादश लिङ्गानि भूतेशादीनि योऽचयेत् २१
स लब्ध्वेह वरान्भोगानन्ते रुद्रपदं
व्रजेत्
आदिनारायणं देवं समभ्यर्च्य नरोत्तमः २२
मोक्षभागी भवेद्देवि नात्र कार्या विचारणा
ततश्चक्रधरं प्राप्य पूजयेद्यो विधानतः २३
स तु शत्रुं विनिर्जित्य भोगानुच्चावचाँ ल्लभेत्
साम्बादित्यं ततः प्राप्य स्नात्वा
नियमपूर्वकम् २४
नीरोगो धनधान्याढ्यो जायते मानवो भुवि
ततस्तु मनुजः प्राप्य देवीं
कण्टकशोधिनीम् २५
महिषघ्नीं च सम्पूज्य निर्भयो जायते नरः
कपालीशं च कोटीशं समभ्यर्च्य नरोत्तमः २६
सुसौभाग्यो भवेदेवं मध्ययात्रां समापयेत्
बालब्रह्माभिधं पश्चात्प्राप्य मर्त्यो
नरेश्वरि २७
जायते भुक्तिमुक्तीशः सर्वदेवप्रपूजितः

नरकेशं ततः प्राप्य संवर्तेशं निधीश्वरम् २८
बलभद्रेश्वरं प्रार्च्य जायते भुक्तिमुक्तिमान्
गङ्गागणपतिं प्राप्य समभ्यर्च्य विधानतः २९
लभते वाञ्छितान्कामानिह लोके परत्र च ततो जाम्बवतीं प्राप्य नदीं भक्त्या समाहितः ३०
स्नात्वा सुरादीनभ्यर्च्य कृतकृत्यो
भवेन्नरः
पाण्डुकूपे ततः स्नात्वा
पाण्डवेश्वरमर्चयेत् ३१
स नरः स्वर्गमायाति क्रीडते नन्दनादिषु
शतमेधं लक्षमेधं कोटिमेधमनुक्रमात् ३२
लिङ्गत्रयं समभ्यर्च्य मोदते दिवि देववत्
दुर्वासादित्यकं दृष्ट्वा सम्पूज्य च
विधानतः ३३
अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम्
यादवस्थलमासाद्य वर्षेशं प्रार्च्य मानवः ३४
लभते वाञ्छितां सिद्धिं देवराजेन सत्कृतः हिरण्यासङ्गमे स्नात्वा दद्याद्धेमरथं द्विजे ३५
शिवमुद्दिश्य यो भक्त्या स लोकानक्षयाँ

ल्लभेत्
नगरार्कं ततः प्रार्च्य सूर्यलोकमवाप्नुयात् ३६
नगरादित्यपार्श्वे तु बलकृष्णौ सुभद्रि
काम्
दृष्ट्वा सम्पूज्य विधिना
कृष्णसायुज्यमाप्नुयात् ३७
कुमारिकां ततः प्राप्य समभ्यर्च्य विधानतः
लभते वांछितान्कामाञ्जयेच्छक्रं न संशयः ३८
क्षेत्रपालं ततोऽभ्यर्च्य सर्वान्कामानवाप्नुयात्
ब्रह्मेश्वरं च संपूज्य सरस्वत्यास्तटे
स्थितम् ३९
सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोके महीयते
पिङ्गलाख्यां नदीं प्राप्य स्नात्वा तत्र
सुरादिकान् ४०
सन्तर्प्य श्राद्धकृन्मर्त्यो नेह
भूयोऽभिजायते
सङ्गमेशं समभ्यर्च्य न नरो दुर्गतिं
व्रजेत् ४१
सम्प्रार्च्य शङ्करादित्यं घटेशं च
महेश्वरम्
मानवः सकलान्कामान्प्राप्नुयान्नात्र
संशयः ४२

ऋषितीर्थं ततः प्राप्य स्नात्वा नियतमानसः
ऋषींस्तत्र समभ्यर्च्य सर्वतीर्थफलं लभेत् ४३
नन्दादित्यं ततः प्रार्च्य मुच्यते
सर्वरोगतः
त्रितकूपं ततः प्राप्य स्नात्वा याति
दिवं नरः ४४
शशोपाने नरः स्नात्वा देवान्पश्यति
मोहिनि
वाञ्छितांश्च लभेत्कामान्सत्यं सत्यं
मयोदितम् ४५
पर्णादित्यं नरो दृष्ट्वा नीरोगो
भोगवान्भवेत्
ततो न्यङ्कुमतीं प्राप्य स्नात्वा तत्र
विधानतः ४६
सिद्धेश्वरं समर्च्यात्र
अणिमादिकसिद्धिभाक्
वाराहस्वामिनं दृष्ट्वा मुच्यते
भवसागरात् ४७
छायालिङ्गं समभ्यर्च्य मुच्यते
सर्वपातकैः
गुल्फं दृष्ट्वा नरोऽभ्यर्च्य चान्द्रायणफलं लभेत् ४८
देवीं कनकनन्दां च समभ्यर्च्य नरः सति सर्वान्कामानवाप्नोति देहान्ते

स्वर्गतिं लभेत् ४९
कुन्तीश्वरं समभ्यर्च्य मुच्यते
सर्वपातकैः
गङ्गेश्वरं समभ्यर्च्य गङ्गायां मनुजः
प्लुतः ५०
त्रिविधेभ्योऽपि पापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः
चमसोद्भेदके स्नात्वा पिण्डदानं करोति यः ५१
गयाकोटिगुणं पुण्यं स लभेन्नात्र संशयः ततस्तु विधिजे गत्वा विदुराश्रममुत्तमम् ५२
त्रिगं त्रिभुवनेशं च सम्पूज्यात्र सुखी भवेत्
मङ्कणेश्वरमभ्यर्च्य लभते सद्गतिं नरः ५३
त्रैपुरं च त्रिलिङ्गं तु प्रार्च्य
पापैः प्रमुच्यते
षण्डतीर्थं ततः प्राप्य स्नात्वा
स्वर्णप्रदो नरः ५४
सर्वपापविशुद्धात्मा शैवं पदमवाप्नुयात्
सूर्यप्राच्यां नरः स्नात्वा विपाप्मा
भोगावान्भवेत् ५५
त्रिलोचने नरः स्नात्वा रुद्र
लोकमवाप्नुयात्
देविकायामुमानाथं समर्च्य मनुजोत्तमः ५६
लभते वाञ्छितान्कामान्देहान्ते

स्वर्गमाप्नुयात्
भूद्वारं तु समभ्यर्च्य लभते वाञ्छितं फलम् ५७
शूलस्थाने तु वाल्मीकिं नमस्कृत्य
कविर्भवेत्
च्यवनार्कं ततः प्रार्च्य
सर्वकामसमृद्धिमान् ५८
च्यवनेशार्चनान्मर्त्यः शिवस्यानुचरो भवेत्
पजापालेशमभ्यर्च्य धनधान्यान्वितो भवेत् ५९
बालार्कपूजको मर्त्यो विद्यावान्धनवान् भवेत्
कुबेरस्थानके स्नात्वा निधिं प्राप्नोति निश्चितम् ६०
ऋषितोयनदीं प्राप्य स्नात्वा तत्र नरः
शुचिः
दत्वा सुवर्णं विप्राय मुच्यते
सर्वपातकैः ६१
सङ्गालेश्वरमभ्यर्च्य रुद्रलोके महीयते
नारदादित्यमभ्यर्च्य
त्रिकालज्ञानवान्भवेत् ६२
ततो नारायणं प्रार्च्य मुक्तिभागी नरो
भवेत
तप्तकुण्डोदके स्नात्वा
मूलचण्डीशमर्चयेत् ६३

सर्वपापविनिर्मुक्तो वाञ्छितार्थं लभेन्नरः
विनायकं चतुर्वक्त्रमभ्यर्च्याप्नोति कामितम् ६४
कलम्बेश्वरमभ्यर्च्य धनधान्यसमृद्धिमान् गोपालस्वामिपूजातो गोमान्वै धनवान्कविः ६५
बकुलस्वामिनोऽभ्यर्चा नृणां स्वर्गतिदायिनी
सम्पूज्य मारुतां देवीं सर्वकामफलं लभेत् ६६
क्षेमादित्यार्चनान्मर्त्यः क्षेमी सिद्धार्थसत्यभाक्
उन्नताख्यं विघ्नराजं प्रार्च्य
विघ्नैर्न हन्यते ६७
जलस्वामी कालमेघः पूजितौ सर्वसिद्धिदौ
रुक्मिणी पूजिता देवी वाञ्छितार्थप्रदा
नृणाम् ६८
दुर्वासेशं च पिङ्गेशं प्रार्च्य
पापैर्विमुच्यते
भद्रायाः सङ्गमे स्नात्वा नरो भद्राणि
पश्यति ६९
शङ्खावर्ते नरः स्नात्वा सर्वसिद्धीश्वरो
भवेत्
मोक्षतीर्थे नरः स्नात्वा भवेन्मुक्तो
भवार्णवात् ७०

गोष्पदस्नानमात्रेण सर्वसौख्यमवाप्नुयात्
नारायणगृहे गत्वा नरो भूयो न शोचति ७१
जालेश्वरार्चनात्पुंसां सिद्धयः
स्युरभीप्सिताः
स्नातो हुङ्कारकूपे तु गर्भवासं न
चाप्नुयात् ७२
तथा चण्डीशमभ्यर्च्य सर्वतीर्थफलं लभेत्
विघ्नेशमाशापुरगं प्रार्च्य विघ्नं न
चाप्नुयात् ७३
कलाकुण्डाप्लुतो मर्त्यो मुक्तिभागी न संशयः
कपिलेशं समभ्यर्च्य कपिलायूथमाप्नुयात् ७४
जरद्गवेश्वरं प्रार्च्य जरसा नाभिभूयते नलेश्वरार्चको भोगी कर्क्कोटेशार्चको धनी ७५
हाटकेश्वरपूजातः पूर्यन्ते सर्वकामनाः नारदेशार्चको भक्तिं लभेद्विष्णौ च शङ्करे ७६
स्वर्गार्हो जायतेऽभ्यर्च्य देवीं मन्त्रविभूषणाम्
दुर्गकूटं गणपतिं पूजयित्वा सुखी भवेत् ७७
धनधान्ययुतो भूयात्पूजयन्कौरवेश्वरीम् सुपर्णेलां भैरवीं च पूजयित्वा सुखी

भवेत् ७८
मल्लतीर्थे नरः स्नात्वा मुच्यते
सर्वकिल्बिषैः
कर्दमाले नरः स्नात्वा
पातकैर्विप्रयुज्यते ७९
गुप्तसोमेश्वरं दृष्ट्वा न भूयोऽहति
शोचितुम्
बहुस्वर्णेश्वरं दृष्ट्वा स्वर्गतिं
समवाप्नुयात् ८०
शृङ्गेश्वरार्चको मर्त्यो न
दुःखैरभिभूयते
तीर्थे नारायणे स्नात्वा मुक्तिमाप्नोति
मानवः ८१
मार्कण्डेश्वरमभ्यर्च्य दीर्घायुर्जायते
नरः
तथा कोटीह्रदे स्नात्वाभ्यर्च्य
कोटीश्वरं सुखी ८२
सिद्धस्थाने पुनः स्नात्वा तत्र लिङ्गानि
पूजयेत्
असङ्ख्यातानि यो मर्त्यः स सिद्धो जायते
भुवि ८३
दामोदरगृहं दृष्ट्वा
सुखमाप्नोत्यनुत्तमम्
वस्त्रापथं प्रभासस्य नाभिस्थाने स्थितं
शुभे ८४
तत्राभ्यर्च्य भवं साक्षाद्भवेद्भवसमः

स्वयम्
दामोदरे स्वर्णरेखा ब्रह्मकुण्डं च रैवते ८५
कुन्तीश उज्जयन्ते तु भीमेशश्च महाप्रभः मृगीकुण्डं च सर्वस्वं क्षेत्रे वस्त्रापथे स्मृतम् ८६
एतेषु क्रमशः स्नात्वा देवानभ्यर्च्य
यत्नतः
पितॄन्सन्तर्प्य तोयेन सर्वतीर्थफलं
लभेत् ८७
दुन्नाबिले नरः स्नात्वा भुक्तभोगो दिवं
व्रजेत्
गङ्गेश्वरं ततोऽभ्यर्च्य गङ्गास्नानफलं
लभेत् ८८
गिरौ रैवतके देवि सन्ति तीर्थान्यनेकशः
तेषु स्नात्वा नरो भक्त्या
ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ८९
इन्द्रादिलोकपान्प्रार्च्य भुक्तिं
मुक्तिं च विन्दति
एतान्युद्देशतस्तीर्थान्युक्तानि तव
सुन्दरि ९०
अवान्तराण्यनन्तानि तानि वक्तुं न शक्यते एकैकस्यापि तीर्थस्य सन्ति विस्तरतः कथाः ९१
अतः संक्षिप्य गदितं मया पुण्यं प्रभासजम्

न प्रभाससमं तीर्थं त्रिषु लोकेषु मोहिनि ९२
यत्र स्नातोऽपि मनुजः स्वर्गिणा स्पर्द्धते शुभे
माहात्म्यं च प्रभासस्य लिखितं वर्तते गृहे ९३
यत्र तत्र न भीतिः
स्याद्भूतचौराहिशत्रुजा
यः शृणोति नरो भक्त्या श्रावयेद्वा
समाहितः ९४
प्रभासतीर्थमाहात्म्यं सोऽपि
सद्गतिमाप्नुयात् ९५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे प्रभासतीर्थमाहात्म्यं नाम सप्ततितमोऽध्यायः ७०
इति प्रभासक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ पुष्करमाहात्म्यं प्रारभ्यते अथैकसप्ततितमोऽयायः
मोहिन्युवाच-
श्रुतं प्रभासमाहात्म्यं द्विजश्रेष्ठातिपुण्यदम्
अधुना श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं पुष्करोद्भवम् १
यदाद्यं सर्वतीर्थानां पवित्रं पापनाशनम्

मत्पितुर्यज्ञसदनं तन्ममाख्याहि विस्तरात् २
वसुरुवाच-
शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि नराणां कामदं
सदा
पुण्यं पुष्करमाहात्म्यं
बहुतीर्थसमन्वितम् ३
विष्णुना सहिता देवा यत्रेन्द्राद्या व्यवस्थिताः
गजवक्त्रः कुमारश्च रैवतश्च दिवाकरः ४
शिवदूती तथा देवी क्षेत्रक्षेमकरी सदा
ज्येष्ठे तु पुष्करारण्ये यस्तिष्ठति
निरुद्यमी ५
अष्टाङ्गयोगजं पुण्यं स लभेन्नात्र संशयः नातः परतरं किञ्चित्क्षेत्रमस्तीह भूतले ६
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
सेव्यमेतन्नरोत्तमैः
ब्राह्मणाः क्षत्त्रिया वैश्याः शूद्रा वा क्षेत्रवासिनः ७
सर्वात्मना ब्रह्मभक्ता
भूतानुग्रहकारिणः
ते यान्ति ब्रह्मणो लोकं यत्र गच्छन्ति
योगिनः ८
यो नरः सर्वतीर्थेषु यत्फलं लभते प्लुतः तत्सर्वं स लभेन्मर्त्यो ज्येष्ठकुण्डे

सकृत्प्लुतः ९
पुष्करारण्यमासाद्य यत्र प्राची सरस्वती
मतिः स्मृतिर्दया प्रज्ञा मेधा
बुद्धिसमाह्वया १०
तत्रस्थं तज्जलं येऽपि प्रपश्यन्ति तटे
स्थिताः
तेऽप्यश्वमेधयज्ञस्य फलं प्राप्य
व्रजन्ति कम् ११
त्रीणि शृङ्गाणि शुभ्राणि त्रीणि
प्रस्रवणानि च
ज्येष्ठमध्यकनिष्ठानि त्रीणि तत्र सरांसि
च १२
तत्रान्यत्सुमहत्तीर्थं नन्दा नाम
सरस्वती
यत्र पश्चिमदिश्यास्ते सरसो योजने सति १३
तत्र स्नात्वा विधानेन गां च दत्त्वा
पयस्विनीम्
विप्राय वेदविदुषे व्रजेद्ब्रह्मक्षयं
नरः १४
कोटितीर्थं तथात्रास्ति
यत्रर्षिकोटिरागता
तत्र स्नात्वा द्विजान्प्रार्च्य मुच्यते
सर्वपातकैः १५
अगस्त्याश्रममासाद्य स्नात्वा सम्पूज्य कुम्भजम्
दीर्घायुर्जायते भोगी देहान्ते स्वर्गतिं

लभेत् १६
सप्तर्षीणां तथा प्राप्य
तत्राश्रममनन्यधीः
स्नात्वा सम्पूज्य भक्त्या ताँ ल्लभते
तत्सलोकताम् १७
मनूनामाश्रमे स्नात्वा पूजामाप्नोति
सर्वतः
गङ्गाविनिर्गमे स्नात्वा गङ्गास्नानफलं
लभेत् १८
ज्येष्ठे तु पुष्करे स्नात्वा गां च दत्त्वा द्विजातये
भुक्त्वेह भोगानखिलान्ब्रह्मलोके महीयते १९
मध्यमे पुष्करे स्नात्वा ब्राह्मणाय महीं ददत्
विष्णुलोकमवाप्नोति विमानवरमास्थितः २०
कनिष्ठे तु नरः स्नात्वा दत्त्वा विप्राय
काञ्चनम्
सर्वान्कामानवाप्यान्ते रुद्रलोके
महीयते २१
ततो विष्णुपदे स्नात्वा दत्त्वा किञ्चिद्द्विजातये
लभते सकलान्कामान् विष्णोश्चैव प्रसादतः २२
नागतीर्थे ततः स्नात्वा नागानभ्यर्च्य मानवाः

दत्त्वा दानं द्विजातिभ्यो मोदते त्रिदिवे युगम् २३
पिशाचतीर्थके स्नात्वा दत्त्वा विप्राय
भोजनम्
न कदाचित्पिशाचत्वं प्राप्नोति त्रिदिवं
व्रजेत् २४
शिवदूतीह्रदे स्नात्वा तत्र शम्भुं
समर्च्य च
विप्रान्सम्भोज्य मिष्टान्नं स्वर्गलोके
महीयते २५
आकाशपुष्करे स्नात्वा मन्त्रयोगफलप्रदे
नरो मुक्तिमवाप्नोति सत्यं सत्यं
तवोदितम् २६
आपोहिष्ठादिभिर्मन्त्रैराकाशस्थं
विचिन्त्य तत्
स्नायाद्यः पुष्करारण्ये स लभेच्छाश्वतं
पदम् २७
आग्नेयं तु यदा ऋक्षं कार्तिक्यां भवति
क्वचित्
महती सा तिथिस्तत्र स्नानमाकाशपुष्करे २८
याम्यर्क्षयोगे कार्तिक्यां मध्यमे स्नानकृन्नरः
तत्फलं समवाप्नोति यन्नभःपुष्करोद्भवम् २९
प्राजापत्यर्क्षयुक्तायां कार्तिक्यां तु कनिष्ठके

स्नातस्तत्फलमाप्नोति यद्वियत्पुष्करोद्भवम् ३०
नन्दा चार्के गुरौ सोमे याम्ये वह्नौ विधौ क्रमात्
यदा नभः पुष्करोत्थं तदा स्यात्सकलं फलम् ३१
विशाखायां यदा भानुः कृत्तिकायां च चन्द्रमाः
तदा नभःपुष्कराख्ये योगे स्नातो दिवं व्रजेत् ३२
अन्तरिक्षावतीर्णेऽस्मिस्तीर्थे पैतामहे
शुभे
कुर्वन्ति ये नराः स्नानं तेषां लोका
महोदयाः ३३
पञ्चस्रोतःसरस्वत्यां पुष्करारण्यके सति
कृतानि मुनिभिः
सिद्धैस्तीर्थान्यायतनानि च ३४
तेषु सर्वेषु विज्ञेया धर्महेतुः सरस्वती
हाटकक्षितिगौरीणां दानं तेषु महाफलम् ३५
धान्यान्यपि तिलांश्चापि योऽत्र
दद्याद्द्विजोत्तमे
स नरो लभते भोगानिहामुत्र परां गतिम् ३६
सङ्गे गङ्गासरस्वत्योर्यः स्नात्वा
पूजयेद्द्विजान्
स प्राप्नोति गतिं चाग्र्यां भुक्त्वा
भोगानिहेप्सितान् ३७

अवियोगाभिधायां तु वाप्यां स्नात्वा नरः सति
पिण्डं दत्त्वा विधानेन पितॄन्नयति वै दिवम् ३८
तथा सौभाग्यकूपे तु स्नात्वा सन्तर्प्य
पूर्वजान्
सद्गतिं लभते मर्त्यो सौभाग्यं चातुलं
भुवि ३९
मर्यादा पर्वतौ द्वौ तु स्नात्वा
स्पृष्ट्वा समर्च्य च
वाञ्छिताँ ल्लभते लोकान्साङ्गयात्राफलं
तथा ४०
अजगन्धं शिवं प्राप्य समभ्यर्च्य विधानतः
लभते वाञ्छितान्कामानिह लोके परत्र च ४१
सरसो दक्षिणे भागे सावित्रीं पर्वतोपरि
संस्थितां यः समभ्यर्चेत्सोऽपि वेदस्य
तत्त्ववित् ४२
वाराहस्य नृसिंहस्य ब्रह्मणश्च हरेस्तथा शिवस्य चापि सूर्यस्य सोमस्य च गुहस्य च ४३
पार्वत्या ज्वलनस्यापि तत्र तीर्थानि मोहिनि
पृथक् तेषु महाभागे नरः स्नात्वा समाहितः ४४
दानं च दत्त्वा विप्रेभ्यो लभते गतिमुत्तमाम्

पुष्करे दुर्लभं स्नानं पुष्करे दुर्लभं
तपः ४५
पुष्करे दुर्लभं दानं पुष्करे दुर्लभा
स्थितिः
शतयोजनसंस्थोऽपि स्नानकाले तु यो नरः ४६
पुष्करं चिन्तयेद्भक्त्या स तत्स्नानफलं
लभेत्
मङ्कणाद्यास्तपःसिद्धाः सेवन्ते पुष्करं
मुदा ४७
यत्र तत्र गतो भाग्यात्कामितां सिद्धिमाप्नुयात्
पुष्करेति च नामापि येनोक्तं विधिनन्दिनि ४८
पुष्करस्नानजं पुण्यं लभेत्सोऽपि न संशयः
यः शृणोति नरो भक्त्या माहात्म्यं
पुष्करस्य च ४९
सोऽपि स्नानफलं प्राप्य मोदते दिवि
देववत् ५०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुष्करमाहात्म्यं नामैकसप्ततितमोऽध्यायः ७१
इति पुष्करमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ गौतमाश्रममाहात्म्यं प्रारभ्यते अथ द्विसप्ततितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-

श्रुतं पुष्करमाहात्म्यं वसो पापप्रणाशनम्
गौतमाश्रममाहात्म्यमधुना कीर्तय प्रभो १ वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि गौतमाश्रममुत्तमम्
यत्र गत्वा नरो भक्त्या न भूयोऽहति यातनाः २
गौतमस्याश्रमं पुण्यं देवर्षिगणसेवितम्
सर्वपापप्रशमनं सर्वोपद्रवशान्तिदम् ३
सेवते द्वादशाब्दं यो भक्तिभावसमन्वितः
स शैवं लभते धाम यत्र गत्वा न शोचति ४
मायादेवीसुतो यत्र तपस्युग्रे समास्थितः
तत्र गोदावरी गङ्गा सर्वपातकनाशिनी ५
तपस्यतो मुनेस्तस्य द्वादशाब्दमवर्षणम्
बभूव घोरं विधिजे सर्वसत्त्वक्षयङ्करम् ६
तस्मिन्नुग्रे तु दुर्भिक्षे
क्षुत्क्षामा मुनयोऽखिलाः
नानादेशेभ्य आयाता गौतमस्याश्रमं शुभे ७
चक्रुर्विज्ञापनं तस्य गौतमस्य तपस्यतः
देहि नो भोजनं येन प्राणास्तिष्ठन्ति
वर्ष्मसु ८
एवं विज्ञापितस्तैस्तु मुनिभिर्गौतमो
मुनिः
जातानुकम्पस्तानाह विश्वस्तांस्तपसो
बलात् ९

गौतम उवाच-
तिष्ठध्वं मुनयः सर्वे ममाश्रमसमीपतः भोजनं वः प्रदास्यामि यावद्दुर्भिक्षमादृतः १०
विश्वास्यैवमृषीन्सर्वान्गौतमस्तपसो
बलात्
दध्यौ प्रसन्नमनसा गङ्गां
सर्वार्थसाधिनीम् ११
स्मृतमात्रा तु सा देवी तत्रोद्भूता
धरातलात्
तां तु दृष्ट्वा मुनिर्गंगां
सम्प्लावितधरातलाम् १२
प्रातरुप्त्वा क्षितौ
शालीन्पक्वान्मध्याह्नकेऽलुनात्
शाल्यन्नेन ततस्तेन तानृषीन्समभोजयत् १३
ततस्ते मुनयः प्रीता भुक्त्वान्नं
तृप्तिमागताः
निवासं चक्रिरे तत्र गौतमाश्रमके मुदा १४
एवं प्रतिदिनं भद्रे शालिभिः पक्वतां
गतैः
आतिथ्यं विदधे तेषां भक्तिभावसमन्वितः १५
ततस्तस्य मुनीन्द्रस्य
द्विजान्भोजयतोऽन्वहम्
व्यतीयाय च दुर्भिक्षं
द्वादशाब्दान्तकालतः १६
ततस्ते मुनयः सर्वे सुभिक्षे काल आगते

विज्ञाप्य तं मुनिश्रेष्ठं जग्मुर्देशान्स्वकान्पुनः १७ एवंप्रभावः स मुनिर्गौतमस्तत्र मोहिनि तपस्तेपे बहुतिथं कालं नियमितेन्द्रियः १८
ततस्तत्तपसा तुष्टो भगवानम्बिकापतिः
सगणो दर्शनं यातो वरं ब्रूहीत्युवाच ह १९
ततो मुनिवरो दृष्ट्वा देवदेवमुपापतिम्
त्र्यम्बकं स नमश्चक्रे निपत्य भुवि
तत्पुरः २०
तत उत्थाय सहसा कृताञ्जलिरुपस्थितः
प्रोवाच देहि मे भक्तिं पादयोस्तव
नित्यदा २१
ममाश्रमसमीपेऽत्र पर्वतोपरि शङ्कर त्वामेवं संस्थितं पश्याम्येष एव वरो मम २२
इत्युक्तः पार्वतीनाथो भक्तानां
वाञ्छितप्रदः
तत्र दत्त्वा स्वसान्निध्यं सद्यः प्रीतं चकार तम् २३
तेन रूपेण तत्रैव न्यवसत् त्र्यम्बकः
सति
स गिरिस्त्र्यम्बकाख्यस्तु ततः प्रभृति
कीर्त्यते २४
ये तु गोदावरीं गङ्गां प्राप्य भक्तियुता नराः

स्नानं कुर्वन्ति सुभगे ते स्युर्मुक्ता भवार्णवात् २५
स्नात्वा गोदावरीतोये त्र्यम्बकं ये
गिरिस्थितम्
उपचारैः पूजयन्ति ते स्युः
साक्षान्महेश्वराः २६
त्र्यम्बकस्य तु माहात्म्यं
संक्षेपाद्वर्णितं मया
ब्रह्मापि विस्तराद्वक्तुं तव तातः क्षमो
नहि २७
ततो गोदावरी यावत्साक्षाद्दर्शनतां गता
तावदप्याश्रमाः पुण्यास्तत्र सन्ति
ह्यनेकशः २८
तेषु स्नात्वा विधानेन सन्तर्प्य
पितृदेवताः
नरोऽभिलषितान्कामान्प्राप्नुयान्नात्र
संशयः २९
प्रकाशा तु क्वचिद्भद्रे क्वचिद्गुप्ता
ततः परम्
प्लावयामास धरणीं पुण्या गोदावरी नदी ३०
यत्र प्रकटतां याता नृणां भक्त्या
महेश्वरी
तत्र तीर्थं महत्पुण्यं
स्नानमात्रादघापहम् ३१
ततः पञ्चवटीं प्राप्य सा देवी नियतव्रता सुप्रकाशमनुप्राप्ता लोकानां गतिदायिनी

३२
गोदावर्यां पञ्चवट्यां यः स्नायान्नियतव्रतः
स नरः
प्राप्नुयात्कामानभीष्टान्विधिनन्दिनि ३३
यदा त्रेतायुगे रामः पञ्चवट्यामुपागतः सभार्यः सानुजस्तत्र वसन्पुण्यतरां
व्यधात् ३४
इत्येत्सर्वमाख्यातं गौतमाश्रमजं शुभे
शृण्वतां पठतां पुण्यं पापघ्नं
वाञ्छितप्रदम् ३५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे बृहदुपाख्याने वसुमोहिनीसंवादे गौतमाश्रममाहात्म्ये गौतमतपश्चर्याप्रभाववर्णनं नाम द्वासप्ततितमोऽध्यायः ७२
इति गौतमाश्रममाहात्म्यं

अथ त्र्यम्बकमाहात्म्यं प्रारभ्यते
अथ त्रिसप्ततितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
श्रुतं गुरो त्वया प्रोक्तं पुण्याख्यानं च गौतमम्
त्र्यम्बकस्य च माहात्म्यं गोदापञ्चवटीभवम् १

अधुना श्रोतुमिच्छामि पुण्डरीकपुरोद्भवम्
यथा तत्र महादेवस्ताण्डवं नृत्यमाचरत् २
तथा वद महीदेव पुण्यात्पुण्यतरं मम
वसुरुवाच-
भक्तवश्यो महादेवः सद्यो वरद एव च ३
प्राकट्यं याति भक्तानां करोति च
तदिच्छया
एकदा जैमिनिर्नाम्ना व्यासशिष्यो
मुनीश्वरः ४
अग्निवेशादिभिः शिष्यैः सार्द्धं
तीर्थान्यटन्नगात्
पुण्डरीकपुरं साक्षाद्देवराजपुरोपमम् ५
सर्वतोऽलङ्कृतं
श्रीमत्सर्वर्तुकुसुमद्रुमैः
शोभितं शीतलच्छायैः शुभ्रवारिजलाशयैः ६
नानावयःकुलाकीर्णैः सुरम्यैः कमलाकरैः
नारीभिरप्सरोभिश्च
नृभिर्विद्याधरद्युभिः ७
विलसद्भवनैः शुभ्रैर्विमानमिव राजते
दृष्ट्वा शोभां मुनिस्तस्य पुरस्य
प्रीतिमान्भृशम् ८
बभूव च मनश्चक्रे स्नातुं तत्र सरोवरे
स्निग्धच्छायैर्द्रुमैर्युक्ते
नानापुष्पसुगन्धिते ९
विश्रम्य तरुछायाढ्ये तटे तस्य क्षणं

मुनिः
स्नात्वा नित्याः क्रियाश्चक्रे
देवर्षिपितृतर्पणम् १०
निर्माय पार्थिवं लिङ्गं विविधैरुपचारकैः
पूजयामास
विधिवत्पाद्यार्घ्याद्यैरनाकुलः ११
गन्धैर्धूपैस्तथा
दीपैर्नैवेद्यैर्विविधैरपि
पुष्पैः सुगन्धिभिः प्रार्च्य स्थितो
यावदभून्मुनिः १२
तावत्प्रसन्नो भगवान्साक्षात्कारमुपागतः
तस्मिन्नेव च मृल्लिङ्गे
नानारत्नप्रभोद्गमे १३
ततः स जैमिनिर्दृष्ट्वा
साक्षाद्देवमुमापतिम्
पपात दण्डवद्भूमौ पुनरुत्थाय साञ्जलि १४
प्राह प्रपन्नार्तिहरं हरार्द्धाङ्गं हरिं विभुम्
जैमिनिरुवाच-
धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि देवदेव
जगत्पते १५
यस्त्वं ब्रह्मादिभिर्ध्येयः
साक्षान्मद्दृष्टिगोचरः
ततः प्रसन्नः स विभुर्गिरीशोऽस्य निजं
करम् १६
शिरस्याधायागदत्तं ब्रूहि पुत्र

किमिच्छसि
तच्छ्रुत्वा वचनं शम्भोर्जैमिनिः
प्रत्युवाच ह १७
देवं साम्बं सविघ्नेशं सकुमारं विलोकये
ततः साम्बः सपुत्रोऽस्य शङ्करो दर्शनं
गतः १८
पुनः प्राह प्रसन्नात्मा ब्रूहि पुत्र
किमिच्छसि
अथास्य जैमिनिर्वीक्ष्य कृपालुत्वं
जगद्गुरोः १९
स्मयन्नाह समीक्षे त्वां ताण्डवं नटनं गतम्
अथ तद्वाञ्छितं कर्तुं भगवानम्बिकापतिः २०
सस्मार
प्रमथान्सर्वान्नानाक्रीडाविशारदान् स्मृतमात्रास्तु ते सर्वे नन्दिभृङ्गिपुरोगमाः २१
समाजग्मुः प्रजल्पन्तः कौतूहलसमन्विताः सविघ्नेशकुमाराम्बं ते नमस्कृत्य
वाग्यताः
तस्थुः प्राञ्जलयो
देवदेवस्याज्ञासमीक्षकाः २२
ततो हरो हराज्ञया विधाय रूपमद्भुतं प्रनर्तुमुद्यतो बभौ विचित्रवेषभूषणः विलोलनागवल्लरीद्धकक्षईषदुत्सिता-

ननो ललाटशोभितेन्दुलेख ऊर्ध्वदोर्ध्वजः २३
सुदृग्विलिप्तभस्मदेहरुग्जितेन्दुचन्द्रि को जटाकलापनिस्सरत्सुरापगार्द्र विग्रहः
ललाटलोचनोज्ज्वलत्कृशानुतप्तशीतगुः स्रवत्सुधानुजीवितैणभूपकृत्तिहुङ्कृतः२ ४
कुमारवाहकेकिचञ्चुकृष्टनागफुङ्कृतो गलत्सुधानुजीवदब्जयोनितुण्डतुङ्कृतः फणिप्रभीतविघ्नराजवाहनाखुचुङ्कृतो मृगेन्द्र
नादभीषिताक्षतन्महोक्षभाङ्कृतः २५
मुहुः पदाम्बुजप्रपातकम्पितावनीतलः प्रकृष्टवाद्यहृष्टगात्ररोमराजिकण्टकः
सुरासुरेन्द्र
मौलिरत्नभासिताङिघ्रपङ्कजो
गणेशकार्तिकेयशैलपुत्रिवीक्षिताननः २६
प्रवृद्धहर्षभक्तवृन्दसम्यगुक्तसञ्जयः
प्रवृत्तताण्डवैर्विभुर्बभौ
दिशोऽवभासयन् २७
अथानन्दार्णवे मग्नो दृष्ट्वा नृत्यं महेशितुः
जैमिनिर्वेदपादेन स्तवेनास्तौत्समाहितः २८
विरिञ्चिविष्णुगिरिशप्रणताङिघ्रसरोरुहे

जगत्सूते नमस्तुभ्यं देवि काम्पिल्यवासिनि २९ विघ्नेशविधिमार्तण्डचन्द्रेन्द्रोपेन्द्रवन्दित
नमो गणपते तुभ्यं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पते ३०
उमाकोमलहस्ताब्जसम्भावितललाटकम् हिरण्यकुण्डलं वंदे कुमारं पुष्करस्रजम् ३१
शिवं ब्रह्मादिदुर्दर्शं नरः कः स्तोतुमर्हति
दर्शनात्ते स्तुतिर्मे सा
चाभ्राद्वृष्टिरिवाजनि ३२
नमः शिवाय साम्बाय नमः शर्वाय शम्भवे
नमो नटाय रुद्राय सदसस्पतये नमः ३३
पादभिन्नाय लोकाय मौलिभिन्नाण्डभित्तये
भुजभ्रान्तदिगन्ताय भूतानां पतये नमः ३४
क्वणन्नूपुरयुग्माय विलसत्कृत्तिवाससे
फणीन्द्रमेखलायास्तु पशूनां पतये नमः ३५
कालकालाय सोमाय योगिने शूलपाणये
अस्थिभूषाय शुद्धाय जगतां पतये नमः ३६
पात्रे सर्वस्य जगतो नेत्रे
सर्वदिवौकसाम्
गोत्राणां पतये तुभ्यं क्षेत्राणां पतये
नमः ३७
शङ्कराय नमस्तुभ्यं मङ्गलाय नमोनमः

धनानां पतये तुभ्यमन्नानां पतये नमः आत्माधिपतये तुभ्यं नमो मीढुष्टमाय च ३८ अष्टाङ्गायातिहृद्याय क्लिष्टभक्तेष्टदायिने
इष्टिघ्नाय सुतुष्टाय पुष्टानां पतये नमः ३९
पञ्चभूताधिपतये कालाधिपतये नमः
नम आत्माधिपतये दिशां च पतये नमः ४०
विश्वकत्रे महेशाय विश्वभर्त्रे पिनाकिने
विश्वहन्त्रेऽग्निनेत्राय विश्वरूपाय वै
नमः ४१
ईशान ते तत्पुरुष नमो घोरय ते सदा
वामदेव नमस्तेऽस्तु सद्योजाताय वै नमः ४२
भूतिभूषाय भक्तानां भीतिभङ्गप्रदायिने
नमो भवाय भर्गाय नमो रुद्राय मीढुषे ४३
सहस्राम्बाय साम्बाय सहस्राभीषवे नमः
सहस्रबाहवे तुभ्यं सहस्राक्षाय मीढुषे ४४
सुकपोलाय सोमाय सुललाटाय सुभ्रुवे
सुदेहाय नमस्तुभ्यं सुमृडीकाय मीढुषे ४५
भवक्लेशनिमित्तोरुभयच्छेदकृते सदा
नमस्तुभ्यमषाढाय सहमानाय मीढुषे ४६
वंदेऽह देवमानन्दसन्दोहं लास्यसुन्दरम्
समस्तजगतां नाथं सदसस्पतिमद्भुतम् ४७
सुजङ्घं सुन्दरं क्षौमं रक्षोभूतक्षतिक्षमम्
यक्षेशेष्टं नमामीशमक्षरं परमं प्रभुम्

४८
अर्द्धालकमवस्त्रार्द्धमस्थ्युत्पलदलस्रजम्
अर्द्धपुंलक्षणं वंदे पुरुषं
कृष्णपिङ्गलम् ४९
सकृत्प्रणतसंसारमहासागरतारकम्
प्रणमामि तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिम् ५०
धातारं जगतामीशं दातारं सर्वसम्पदाम्
नेतारं मरुतां वंदे जेतारमपराजितम् ५१
तं त्वामन्तकनेतारं वंदे मन्दाकिनीधरम् दधाति विदधद्यो मामिमानि त्रीणि विष्टपा ५२
सर्वज्ञं सर्वगं सर्वं कविं वंदे तमीश्वरम्
यतश्च यजुषा सार्द्धमृचः सामानि जज्ञिरे ५३
भवन्तं सुदृशं वंदे भूतभव्यभवन्ति च त्यजन्तीतरकर्माणि यो
विश्वाभिर्विपश्यति ५४
हरं सुरनियन्तारं हरन्तमहमानतः
यदाज्ञया जगत्सर्वं व्याप्य नारायणः
स्थितः ५५
तं नमामि महादेवं यन्नियोगादिदं जगत्
कल्पादौ भगवान्धाता यथापूर्वमकल्पयत् ५६
ईश्वरं तमहं देवं यस्य लिङ्गमहर्निशम् यजन्ते सह भार्याभिरिन्द्रज्येष्ठा

मरुद्गणाः ५७
नमामि तमिमं रुद्रं यमभ्यर्च्य
सकृत्पुरा
अवापुः स्वं स्वमैश्वर्यं देवासः
पूषरातयः ५८
तं वंदे देवमीशानं यं शिवं हृदयांबुजे
सततं यतयः शान्ताः सञ्जानाना उपासते ५९
तदस्मै सततं कुर्मो नमः कमलकान्तये
उमाकुचपटोरस्क या ते रुद्रशिवा तनूः ६०
नमस्ते रुद्रभावाय नमस्ते रुद्रकेलये
नमस्ते रुद्रशान्त्यै च नमस्ते रुद्र
मन्यवे ६१
वेदाश्वरथनिष्ठाभ्यां पादाभ्यां
त्रिपुरान्तक
बाणकार्मुकयुक्ताभ्यां बाहुभ्यामुत ते
नमः ६२
नमस्ते वासुकिज्याय विष्किराय च शङ्कर
महते मेरुरूपाय नमस्ते अस्तु धन्वने ६३
नमः परशवे तेऽस्तु शूलायातुलरोचिषे
हयग्रीवात्मने तुभ्यमुतोत इषवे नमः ६४
सुरेतरवधूहारहारीणि हर यानि ते
अन्यान्यस्त्राण्यहं तूण इदं तेभ्योऽकरं
नमः ६५
धराधरसुतालीलासरोजाहतबाहवे
तस्मै तुभ्यमघोराय नमो अस्मा श्रवस्य च ६६
रक्ष मामज्ञमक्षीणमशिक्षितमनन्यगम्

अनाथं दीनमापन्नं दरिद्रं नीललोहितम् ६७
दुर्मुखं दुष्क्रियं दुष्टं रक्ष मामीश
दुर्दशम्
आदृशा तमहं न त्वदन्यं विन्दामि राधसे ६८
भवाख्येनाग्निना शम्भो
रागद्वेषमदार्चिषा
दयालो दह्यमानानामस्माकमविता भव ६९
परदारं परावासं परवस्त्रं पराश्रयम्
हर पाहि परान्नं मां पुरुणामन्पुरुष्टुत
७०
लौकिकैर्यत्कृतं दुष्टैर्नावमानं सहामहे
देवेश तव दासेभ्यो भूरिदा भूरि देहि नः ७१
कुलोकानामयत्नानां गर्विणामीश पश्यताम्
अस्मभ्यं क्षेत्रमायुश्च वसु स्पार्हं
तदाभर ७२
याञ्चातो महतीं लज्जामस्मदीयां घृणानिधे
त्वमेव वेत्सि नस्तूर्णमिदं स्तोतृभ्य
आभर ७३
जाया माता पिता चान्ये मां द्विषन्त्यमितं कृशम्
देहि मे महतीं विद्यां राया विश्वपुषा सह ७४
अदृष्टार्थेषु सर्वेषु दृष्टार्थेष्वपि कर्मसु
मेरुधन्वन्नशक्तेभ्यो बलं धेहि तनूषु नः ७५

लब्धानिष्टसहस्रस्य नित्यमिष्टवियोगिनः
हृद्रोगं मम देवेश हरिमाणं च नाशय ७६
ये ये रोगाः पिशाचा वा नरा देवाश्च मामिह
बाधन्ते देवताः सर्वा निबाधस्व महानसि ७७
त्वमेव रक्षितास्माकमन्यः कश्चिन्न
विद्यते
तस्मात्स्वीकृत्य देवेश रक्षा णो
ब्रह्मणस्पते ७८
त्वमेवोमापते माता त्वं पिता त्वं
पितामहः
त्वमायुस्त्वं मतिस्त्वं श्रीरुत भ्रातोत
नः सखा ७९
यतस्त्वमेव देवेश कर्ता सर्वस्य कर्मणः
ततः क्षमस्व तत्सर्वं यन्मया दुष्कृतं
कृतम् ८०
त्वत्समो न प्रभुत्वेन फल्गुत्वेन च
मत्समः
ततो देव महादेव त्वमस्माकं तवस्मसि ८१
सुस्मितं भस्मगौराङ्गं तरुणादित्यविग्रहम्
प्रसन्नवदनं सौम्यं गाये त्वा नमसा गिरा ८२
एष एव वरोऽस्माकं नृत्यन्तं त्वां सभापतिम्
लोकयन्तमुमाकान्तं पश्येम शरदः शतम् ८३ अरोगिणो महाभागा विद्वांसश्च बहुश्रुताः

भगवंस्त्वत्प्रसादेन जीवेम शरदः शतम् ८४
सदारा बन्धुभिः सार्द्धं त्वदीयं
ताण्डवामृतम्
पिबन्तः काममीशानं नन्दाम शरदः शतम् ८५
देवदेव महादेव त्वदीयाङिघ्रसरोरुहम्
कामं मधुमयं पीत्वा मोदाम शरदः शतम् ८६
कीटा नागाः पिशाचा वा ये वा के वा भवे भवे
तव दासा महादेव भवाम शरदः शतम् ८७
सभायामीश ते देव नृत्यवाद्यगलस्वनम्
श्रवणाभ्यां महादेव शृणुयाम शरदः शतम् ८८
स्मृतिमात्रेण संसारविनाशनकराणि ते नामानि खलु दिव्यानि प्रब्रवाम शरदः शतम् ८९
इषुसन्धानमात्रेण दग्धत्रिपुर धूर्जटे
आधिभिर्व्याधिभिर्नित्यमजिताः स्याम
शरदः शतम् ९०
चारुचामीकराभासं गौरीकुचपटोरसम्
कदा नु लोकयिष्यामि युवानं विश्पतिं
कविम् ९१
प्रमथेन्द्रावृतं प्रीतवदनं प्रियवाससम्
सेविष्येऽह कदा साम्बं सुभासं
शुक्रशोचिषम् ९२
बह्वेनसं मामकृतपुण्यलेशं च दुर्मतिम्
स्वीकरिष्यति किं न्वीशो नीलग्रीवो
विलोहितः ९३
कालशूलानलासक्तं भीतं व्याकुलमानसम्

कदा नु द्रक्ष्यतीशो मां तुविग्रीवो
अनानतः ९४
गायका यूयमायात यदि रागादिलिप्सवः
धनदस्य सखायं तमुपास्मै गायता नरः ९५
स्वस्त्यस्तु सखि ते जिह्वे विद्यादातुरुमापतेः
स्तवमुच्चतरं ब्रूहि जयतामिव दुन्दुभिः ९६
चेतयाजन ध शान्तस्त्वं नेदं वेदाखिलं जगत्
अस्य तृप्त्याखिलं शम्भोर्गौरो न तृषितः
पिब ९७
सुगन्धिं च सुखस्पर्शं कामदं सोमभूषणम्
गाढमालिङ्ग मच्चित्तं योषा जारमिव
प्रियम् ९८
महामयूखाय महाभुजाय महाशरीराय महाम्बराय
महाकिरीटाय महेश्वराय महो महीं
सुष्टुतिमीरयामि ९९
यथाकथञ्चिद्र
चिताभिरीषत्प्रसन्नतश्चारुभिरादरेण
प्रपूजयामि स्तुतिभिर्महेशमषाढमुग्रं
सहमानमाभिः १००
नमः शिवाय त्रिपुरान्तकाय जगत्त्रयेशाय
दिगम्बराय
नमोऽस्तु मुख्याय हराय भूयो नमो जघन्याय च
बुध्नियाय १०१

नमो विकाराय विकारिणे ते नमो भवायास्तु भवोद्भवाय
बहुप्रजात्यन्तविचित्ररूप यतः प्रसूता जगतः प्रसूतिः १०२
तस्मै
सुरेशोरुकिरीटनानारत्नावृताष्टापदविष्टराय
भस्माङ्गरागाय नमः परस्मै यस्मात्परं
नापरमस्ति किञ्चित् १०३
सर्पाधिराजौषधिनाथयुद्धक्षुभ्यज्जटामण्डलगह्वराय
तुभ्यं नमः सुन्दरताण्डवाय यस्मिन्निदं
सञ्चविचैति सर्वम् १०४
मुरारिनेत्रार्चितपादपद्ममुमाङिघ्रलाक्षापरिरक्तपाणिम्
नमामि देवं वृषनीलकण्ठं हिरण्यदन्तं
शुचिवर्णमारात् १०५
अनन्तमव्यक्तमचिन्त्यमेकं
हरन्तमाशाम्बरमम्बराङ्गम्
अजं पुराणं प्रणमामि यूपमणोरणीयान्महतो
महीयान् १०६
अन्तःस्थमात्मानमजं न दृष्ट्वा भ्रमन्ति
मूढा गिरिगह्वरेषु
पश्चादुदग्दक्षिणतः पुरस्तादधः
स्विदासी३दुपरि स्विदासी३त् १०७
इमं नमामीश्वरमिन्दुमौले शिवं

महानन्दमशोकदुःखम्
हृदंबुजे तिष्ठति यः परात्मा यतश्च सर्वाः प्रदिशो दिशश्च १०८
रागादिकापट्यसमुद्भवेन भान्तं भवाख्येन
महामयेन
विलोक्य मां पालय चन्द्रमौले भिषक्तमं
त्वा भिषजां शृणोमि १०९
दुःखाम्बुराशिं सुखलेशहीनमस्पृष्टपुण्यं
बहुपातकं माम्
मृत्योः करस्थं भव रक्ष भीतं
पश्चात्पुरस्तादधरादुदक्तात् ११०
गिरीन्द्रजाचारुमुखावलोकसुशीतया देव
तवैव दृष्ट्या
वयं दयापूरितयैव पूर्णमपो न नावा दुरिता
तरेम १११
अपारसंसारसमुद्रमध्ये
निमग्नमुत्क्रोशमनल्परागम्
मामक्षमं पाहि महेशजुष्टमोजिष्ठया
दक्षिणयेव रातिम् ११२
स्मरन्पुरा सञ्चितपातकानि खरं यमस्यापि
मुखं यमारे
बिभेमि मे देहि यथेष्टमायुर्यदि
क्षितायुर्यदि वा परेतः ११३
सुगन्धिभिः
सुन्दरभस्मगौरैरनन्तभोगैर्मृदुलैरघोरैः इमं कदालिङ्गति मां पिनाकी

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रः ११४
क्रोशन्तमीशं पतितं भवाब्धौ
नाकुस्थमण्डूकमिवातिभीतम्
कदा नु मां रक्षति देवदेवो हिरण्यरूपः स
हिरण्यसन्दृक् ११५
चारुस्मितं चन्द्रकलावतंसं
गौरीकटाक्षारुहयुग्मनेत्रम्
आलोकयिष्यामि कदा नु साम्बमादित्यवर्णं
तमसः परस्तात् ११६
आगच्छतानादिमुमुक्षवो ये यूयं शिवं
चिन्तयतान्तरेऽब्जे
ध्यायन्ति मुक्त्यर्थममुं हि नित्यं
वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः ११७
आयात यूयं भवताधिपत्ये कामं गहेशं गिरिशं
यजध्वम्
एवं पुराभ्यर्च्य हिरण्यगर्भो भूतस्य
जातः पतिरेक आसीत् ११८
एकायनं ते विपुलां श्रियं ते
श्रीकण्ठमेनं सुकृता नमन्ताम्
श्रीमानयं श्रीपतिवन्द्यपादः
श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम् ११९
सुपुत्रकामा अपि ये मनुष्या युवानमेनं
गिरिशं यजन्ताम्
यतः स्वयम्भूर्जगतो विधाता हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्रे १२०
अलं किमुक्तैर्बहुभिः समीहितं

समस्तमस्याश्रयणेन सिध्यति पुरैनमाश्रित्य हि कुम्भसम्भवो दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि १२१
अन्यत्परित्यज्य ममाक्षिभृङ्गाः सर्वं
सदैनं शिवमाश्रयध्वम्
आमोदवानेष मृदुः शिवाय स्वादुःष्किलायं
मधुमाँ उतायम् १२२
भविष्यसि त्वं प्रतिमानहीनो
विनिर्ज्जिताशेषनरामरश्च
नमश्च ते वाणि महेशमेनं स्तुहि श्रुतं
गर्तसदं युवानम् १२३
यद्यन्मनश्चिन्तयसि त्वमिष्टं
तत्तद्भविष्यत्यखिलं ध्रुवं ते
दुःखेन वृत्तिं विषये कदाचिद्यक्ष्वामहे
सौमनसाय रुद्रम् १२४
अज्ञानयोगादपचारकर्म
यत्पूर्वमस्माभिरनुष्ठितं ते
तदेव सोढ्वा सकलं दयालो पितेव
पुत्रान्पति नो जुषस्व १२५
संसाराख्यक्रुद्धसर्पेण तीव्रै
रागद्वेषोन्मादलोभादिदन्तैः
दष्टं दृष्ट्वा मां दयालुः पिनाकी
देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् १२६
इत्युक्त्वान्ते ये समाधेर्नमन्ते रुद्र त्वां ते यान्ति जन्माहिदष्टाः
सन्तो नीलग्रीवसूत्रात्मनाहं तत्त्वा

यामि ब्रह्मणा वन्दमानः १२७
भवाधिभीषणज्वरेण पीडितान्महामयानशेषपातकालयानदूरकाललोचनान्
अनाथनाथ ते करेण भेषजेन कालहा
उदूषुणो वसो महे मृशस्व शूर राधसे १२८
जयेम येन सर्वमेतदिष्टमष्टदिग्गणं
भुवः स्थलं दिवः स्थलं नभःस्थलं च तद्गतम् य एष सर्वदेवदानवप्रभुः सभापतिः
स नो ददातु तं रयिं पुरुं पिशङ्गसङ्दृशम् १२९
नमो भवाय ते हराय भूतिभासितोरसे
नमो भवाभिभूतिभीतिसङ्गिने पिनाकिने
नमः शिवाय विश्वपाय शाश्वताय हेलये
न यस्य हन्यते सखा न जीयते कदाचन १३०
सुरपतिपतये नमो नमः प्रजापतिपतये नमो नमः
क्षितिपतिपतये नमो नमोऽम्बिकापतय उमापतये
नमो नमः १३१
विनायकं
वन्दनमस्तकाहतस्वनाद्यसङ्घृष्टकिरीटमस्तकम्
नमामि नित्यं प्रणतार्तिनाशनं कविं
कवीनामुपमश्रवस्तमम् १३२
देवा युद्धे यागे विप्रास्त्रप्याह्वयं ध द्वयं विन्दन्ति स्कन्दम्
वंदे सुब्रह्मण्यॐ सुब्रह्मण्यॐ

सुब्रह्मण्योम् १३३
नमः शिवायै जगदम्बिकायै शिवप्रियायै
शिवविग्रहायै
समुद्बभूवाद्रिपतेः सुता या चतुष्कपर्दा
युवतिः सुपेशाः १३४
हिरण्यवर्णां मणिनूपुरांघ्रिं
प्रसन्नवक्त्रां शुकपद्महस्ताम्
विशालनेत्रां प्रणमामि गौरीं वचोविदं
वाचमुदीरयन्तीम् १३५
नमामि मेनातनयाममेयामिमामुमां
कान्तिमतीममेयाम्
करोति या भूतिसितौ स्तनौ द्वौ प्रियं
सखायं परिषस्वजाना १३६
कान्तामुमां कान्तनिभाङ्गकान्तिं
भान्तामुपात्तानतहर्यजेन्द्राम्
नतोऽस्मि यास्ते गिरिशस्य पार्श्वे
विश्वानि देवी भुवनानि चष्टे १३७
वंदे गौरीं तुङ्गपीनस्तनीं तां चन्द्रा
चूडां क्लिष्टसर्वाङ्गरागाम्
यैषा दुःखिप्राणिनामात्मकान्तिं देवीं
देवीं राधसे चोदयन्तीम् १३८
एनां वंदे दीनरक्षाविनोदां मेनाकन्यां
मानदानन्ददात्रीम्
या विद्यानां मङ्गलानां च वाचामेषा
नेत्री राधसः सूनृतानाम् १३९
संसारतापोरुभयापहन्त्री भवानि

भोज्याभरणैकभोगे
धियं वरां देहि शिवे निरर्गलां ययाति विश्वा दुरिता तरेम१४०
शिवे कथं त्वत्समता क्व दीयते जगत्कृतिः केलिरयं शिवः पतिः
हरिस्तु दासोऽनुचरीन्दिरा शची सरस्वती वा सुभगाददिर्वसु १४१
वसुरुवाच-
इत्यनेन स्तवेनेशं स्तुत्येत्थं स महामुनिः
स्नेहाश्रुपूर्णनयनः प्रणनाम सभापतिम् १४२
मुहुर्मुहुः पिबन्नीशं ताण्डवामृतमङ्गलम् सर्वान्कामानवाप्यान्ते गाणपत्यमवाप ह १४३
इमं स्तवं जैमिनिना वचोदितं द्विजोत्तमो यः पठतीह भक्तितः तमिष्टवाक्सिद्धिमतिद्युतिश्रियः परिष्वजन्ते जनयो यथा पतिम् १४४
महीपतिर्यस्तु युयुत्सुरादरादमुं
पठत्यस्य तथैव सादरात्
प्रयान्ति शीघ्रं प्रमदान्तकान्तिकं भियं
दधाना हृदयेषु शत्रवः १४५
त्रैवर्णिकेष्वन्यतमो य एनं नित्यं कदाचित्पठतीशभक्तितः

कलेवरान्ते शिवपार्श्ववर्ती निरञ्जनः साम्यमुपैति दिव्यम् १४६
लभन्ते पठन्तो मतिं बुद्धिकामा लभन्ते
तथैव श्रियं पुष्टिकामाः
लभन्ते हि धान्यं नरा धान्यकामा लभन्ते ह
पुत्रान्नराः पुत्रकामाः १४७
पादं वाप्यर्द्धपादं वा श्लोकं
श्लोकार्द्धमेव वा
यस्तु धारयते नित्यं शिवलोकं स गच्छति १४८
यत्र नृत्तं शिवश्चक्रे ताण्डवं तत्स्थलं
शुभे
पुण्यात्पुण्यतरं तीर्थं तत्र स्नात्वा
विमुच्यते १४९
यस्तत्र कुरुते श्राद्धं पितॄणां
मनुजोत्तम
पूर्वजान्स नयेत्स्वर्गं नात्र कार्या
विचारणा १५०
गां सुवर्णं धरां शय्यां
वस्त्रमातपवारणम्
पानमन्नं द्विजे दद्यात्तत्र
तत्सर्वमक्षयम् १५१
एतदाख्यानकं पुण्यं पुण्डरीक पुरोद्भवम्
शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि सोऽपि रुद्र
प्रियो भवेत् १५२
इति श्री बृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे

वसुमोहिनीसंवादे त्र्यम्बकेश्वरमाहात्म्ये वेदपादस्तवो नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३
इति त्र्यम्बकेश्वरज्योतिर्लिङ्गमाहात्म्यं सम्पूर्णम्

अथ गोकर्णमाहात्म्यमारभ्यते
अथ चतुःसप्ततितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
पुण्डरीकपुराख्यानं त्वया प्रोक्तं श्रुतं गुरो
गोकर्णस्याद्य तीर्थस्य माहात्म्यं मे समादिश १
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि तीर्थं पुण्यप्रदं
नृणाम्
गोकर्णाख्यं हरक्षेत्रं सर्वपातकनाशनम् २
पश्चिमस्थसमुद्रस्य तीरेऽस्ति वरवर्णिनि
सार्द्धयोजनविस्तारं दर्शनादपि
मुक्तिदम् ३
सगरस्यात्मजैर्देवि खनिते भूतले क्रमात्
सागरो वर्द्धितस्त्वारात्प्लावयामास
मेदिनीम् ४
त्रिंशद्योजनविस्तारां सतीर्थक्षेत्रकाननाम्

ततस्तन्निलयाः सर्वे सदेवासुरमानवाः ५
तत्स्थानं सम्परित्यज्य सह्यादिगिरिषु
स्थिताः
ततो गुह्यं परं तीर्थं गोकर्णाख्यं
समुद्रगम् ६
चिन्तयन्तो मुनिवरास्तदुद्धारे मतिं दधुः
ततः सम्मन्त्र्य ते सर्वे
पर्वतोपत्यकास्थिताः ७
महेन्द्राचलसंस्थानं पर्शुरामं
दिदृक्षवः
जग्मुर्मुनिवरा देवि
गोकर्णोद्धारकांक्षया ८
समारुह्य तु तं शैलं ददृशुस्तस्य
चाश्रमम्
प्रशान्तक्रूरसत्वाढ्यं सर्वर्तुषु
सुखावहम् ९
फलितैः पुष्पितैर्वृक्षैर्गहनं
तत्तपोवनम्
स्निग्धच्छायमनौपप्यं
स्वामोदिसुखमारुतम् १०
तं तदाश्रममासाद्य ब्रह्मघोषनिनादितम्
विविशुर्थृष्टमनसो यथावृद्धपुरःसरम् ११
ब्रह्मासने सुखासीनं
मृदुकृष्णाजिनोत्तरे
शिष्यैः परिवृतं शान्तं ददृशुस्तं
तपोधनम् १२

कालाग्निमिव लोकांस्त्रीन्दग्ध्वा शान्तं तपः स्थितम्
ते समेत्य भृगुश्रेष्ठं विनयेन ववन्दिरे १३
ततस्तानागतान्दृष्ट्वा मुनीन्भृगुकुलोद्वहः
अर्घ्यपाद्यादिभिः सम्यक्पूजयामास
सादरम् १४
तानासीनान्कृतातिथ्यानुवाच भृगुनन्दनः
स्वागतं वो महाभागा यदर्थमिह चागताः १५
तद्वदध्वं सुविश्वस्ताः करणीयं मयास्ति
यत्
ततोऽब्रुवन्मुनिश्रेष्ठा यदर्थं
राममागताः १६
अवेह्यस्मान् भृगुश्रेष्ठ
गोकर्णनिलयान्मुनीन्
खनद्भिः सागरैर्भूमिं
तस्मात्तीर्थाद्विवासितान् १७
स त्वमात्मप्रभावेण क्षेत्रप्रवरमद्य नः
दातुमर्हसि विप्रेन्द्र
समुत्सार्यार्णवोदकम् १८
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां न्यस्तशस्त्रो
व्यचिन्तयत्
ततो विचिन्त्य भगवान्धर्म्यं
साध्वभिरक्षणम् १९
प्रगृह्य स्वधनुर्बाणान्सम्प्रतस्थे स

तैः समम्
सोऽवरुह्य महेन्द्राद्रेर्दिशं दक्षिणपश्चिमाम् २०
समुद्दिश्य ययौ शीघ्रं स स्वमुल्लङ्घ्य
पर्वतम्
सम्प्राप्तः सागरतटं सार्द्धं
गोकर्णावासिभिः २१
मुहूर्त्तं तत्र विश्रम्य वरुणं यादसां
पतिम्
मेघगभीरया वाचा प्रोवाच वदतां वरः २२
रामोऽह भार्गवः प्राप्तो मुनिभिः सह
कार्यवान्
प्रचेतो दर्शनं देहि कार्यमात्यायिकं
त्वया २३
एवं रामसमाहूतो यादःपतिरहन्तया
श्रुत्वापि तस्य तद्वाक्यं नायातो
रामसन्निधौ २४
एवं पुनः पुनस्तेन समाहूतोऽपि नागतः
यदा तदाभिसंक्रुद्धो धनुर्जग्राह भार्गवः २५
तस्मिन्सन्धाय विशिखं वह्निदेवं तु भार्गवम्
अस्त्रं संयोजयामास शोषणाय सरित्पतेः २६ तस्मिन्संयोजितेऽस्त्रे तु भार्गवेण महात्मना
संक्षुब्धः सागरो भद्रे यादोगणसमाकुलः

२७
वरुणोऽस्त्राभिसन्तप्तो रामस्य भयसम्प्लुतः
स्वरूपेण समागत्य रामपादौ समग्रहीत् २८
ततोऽस्त्र स विनिर्वर्त्य वरुणं प्राह
सत्वरम्
गोकर्णो दृश्यतां देव उत्सर्पय जलं किल २९
ततो रामाज्ञया सोऽपि गोकर्णोदकमाहरत्
रामोऽपि तं समभ्यर्च्य गोकर्णं नाम
शङ्करम् ३०
प्राप्तः पुनर्महेन्द्राद्रौ
तस्थुस्तत्रैव ते द्विजाः
यत्र सर्वे तपस्तप्त्वा मुनयः
शंसितव्रताः ३१
निर्वाणं परमं प्राप्ताः
पुनरावृत्तिवर्जितम्
तत्क्षेत्रस्य प्रभावेण प्रीत्या भूतगणैः
सह ३२
देव्या च सकलैर्देवैर्नित्यं वसति शङ्करः एनांसि दर्शनात्तस्य गोकर्णस्य महेशितुः ३३
सद्यो वियुज्य गच्छन्ति प्रवाते शुष्कपर्णवत्
तत्क्षेत्रसेवनरतिर्नृणां जातु न जायते ३४
निर्बन्धेन तु ये तत्र प्राणिनः

स्थिरजङ्गमाः
म्रियन्ते देवि सद्यस्ते स्वर्गं यान्ति सनातनम् ३५
स्मृत्यापि सकलैः पापैर्यस्य मुच्येत
मानवः
तद्गोकर्णाभिधं क्षेत्रं
सर्वतीर्थनिकेतनम् ३६
स्नात्वा क्षेत्रेषु सर्वेषु यजन्तश्च
सदाशिवम्
लभन्ते यत्फलं मर्त्यास्तत्सर्वं तत्र
दर्शनात् ३७
कामक्रोधादिभिर्हीना ये तत्र निवसन्ति वै
अचिरेणैव कालेन ते सिद्धिं प्राप्नुवन्ति
हि ३८
जपहोमरताः शान्ता नियता ब्रह्मचारिणः
वसन्ति तस्मिन्ये ते हि सिद्धिं
प्राप्स्यन्त्यभीप्सिताम् ३९
दानहोमजपाद्यं च पितृदेवद्विजार्चनम्
अन्यस्मात्कोटिगुणितं भवेत्तस्मिन्फलं
सति ४०
इत्येतत्कथितं भद्रे गोकर्णक्षेत्रसम्भवम्
माहात्म्यं सर्वपापघ्नं पठतां शृण्वतामपि ४१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे

वसुमोहिनीसंवादे गोकर्णमाहात्म्यं नाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७४
इति गोकर्णमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ लक्ष्मणाचलमाहात्म्यमारभ्यते
अथ पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
श्रुतं गोकर्णमाहात्म्यं वसो पापविनाशनम् लक्ष्मणस्यापि माहात्म्यं वक्तुमर्हसि साम्प्रतम् १
वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं
लक्ष्मणस्य च
यं दृष्ट्वा मनुजो देवं मुच्यते
सर्वपातकैः २
चतुर्व्यूहावतारे यो देवः सकर्षणः स्वयय्
सर्वभूमण्डलं ह्येतत्सहस्रवदनः स्वराट् ३
एकस्मिञ्छिरसि न्यस्तं
नावैत्सिद्धार्थकोपमम्
देवो नारायणः साक्षाद्रामो
ब्रह्मादिवन्दितः ४
प्रद्युम्नो भरतो भद्रे शत्रुघ्नो
ह्यनिरुद्धकः
लक्ष्मणस्तु महाभागे स्वयं सङ्कर्षणः
शिवः ५
ब्रह्माद्यैः प्रार्थितः पूर्वं

साक्षाद्देवो रमापतिः रामादिनामभिर्जज्ञे चतुर्द्धा दिग्ग्रथान्नृपात् ६
ततः कालान्तरे देवि विश्वामित्रो
मुनीश्वरः
यज्ञरक्षार्थमागत्य प्रार्थयद्रा
मलक्ष्मणौ ७
ततो राजा दशरथः प्राणेभ्योऽपि प्रियौ
सुतौ
मुनेः शापभयाद्भीतो ददौ तौ रामलक्ष्मणौ ८
गत्वा यज्ञं मुनीन्द्रस्य गाधिपस्य
ररक्षतुः
सताडकं सुबाहुं तु हत्वा प्रक्षिप्य
दूरतः ९
मारीचं मानवास्त्रेण विश्वामित्रमतोषयत्
ततः
प्रीतान्मुनिश्रेष्ठादस्त्रग्राममवाप्यच १०
उवाच स कियत्कालं सानुजस्तेन सत्कृतः
वैदेहनगरं नीतो विश्वामित्रेण तत्परम् ११
ततस्तु राजा जनको विश्वामित्रं सुसत्कृतम्
पप्रच्छ बालकावेतौ कस्य क्षत्रकुलेशितुः १२
ततस्तस्मै मुनिवरो राज्ञो दशरथस्य तौ पुत्रौ निवेदयामास भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ

१३
ततो विदेहः सप्रीतो दृष्ट्वा रामं च लक्ष्मणम्
सीतोर्मिलाख्ययोः पुत्र्योश्चेतसाकल्पयत्पती १४
त्रिकालज्ञस्तु स मुनिर्ज्ञात्वा तस्य
मनोगतम्
मोदमानोऽथ जनकं प्राह दर्शय तद्धनुः १५
सीतास्वयंवरे न्यस्तं न्यासभूतं महेशितुः
राजा श्रुत्वा तु तद्वाक्यं
विश्वामित्रस्य सत्वरम् १६
भृत्यत्रिशत्यानाय्यास्मै दर्शयामास
सादरम्
रामश्चण्डीशचापं तद्वामदोष्णोद्धरन्
क्षणात् १७
सज्यं विकृष्य सहसा बभञ्जेक्षुमिवेभराट्
ततोऽति मिथिलः प्रीतः स्वे कन्ये
रामलक्ष्मणौ १८
समभ्यर्च्यार्पयामास ताभ्यां ते विधिपूर्वकम्
ज्ञात्वा मुनिवरादन्यौ राज्ञो दशरथस्य तु १९
ताभ्यां सह तमाहूय भ्रातृकन्ये अदापयत् ततः स कृतदारैस्तु चतुर्भिस्तनयैः सह २० समर्चितो विदेहेनायोध्यां मुन्याज्ञया ययौ

मार्गे भृगुपतेर्दर्पं शमयित्वा स राघवः २१
पितृभ्रातृयुतः श्रीमान्मुमुदे बहुवत्सरान्
पण्डितैस्तु वसिष्ठाद्यैर्बोधितोऽसौ
निजं महः २२
ब्रह्माख्यं बुबुधे रामो मानुषत्वं
विडम्बयन्
ततो दशरथो राजा ज्ञातज्ञेयं निजं सुतम् २३
रामं समुद्यतो हृष्टो
यौवराज्येऽभिषेचितुम्
यज्ज्ञात्वा कैकयी देवी राज्ञः प्रेष्ठा
कनीयसी २४
सन्निवार्य हठात्तस्य पुत्रस्य तदरोचत
ततो रामो मुदे तस्याः पित्राननुमतो ययौ २५
सभार्यः सः ससौमित्रिश्चित्रकूटं गिरिं
शुभे
कियत्कालमुवासासौ तत्रैव मुनिवेषधृक् २६
मातामहगृहात्तच्च श्रुत्वाऽयातः पितुर्वधम्
स विज्ञाय मृतं तातं हा रामेति विराविणम् २७
धिक्कृत्य कैकयीं यातो रामं स विनिवर्तितुम्
ततः स्वपादुके दत्वा भरतं विनिवर्त्य च २८ रामोऽत्रेश्चाप्यगस्त्यस्य

सुतीक्ष्णस्याश्रमेष्वगात्
तेषु द्वादश वर्षाणि गमयित्वा रघूद्वहः २९
भार्यानुजान्वितः श्रीमांस्ततः पञ्चवटीमगात्
तत्रावसज्जनस्थाने त्रिशिरःखरदूषणान् ३० शूर्पणख्या विकृतया प्रेरितान्स व्यनाशयत्
ततो रक्षःसहस्रैश्च चतुर्द्दशभिरागतान् ३१
विचित्रवाजैर्नाराचैर्यमक्षयमनीनयत् यच्छ्रुत्वा रक्षसां राजा मारीचं काञ्चनं मृगम् ३२
दर्शयित्वापवाह्यैतौ सीतां हृत्वा जटायुषम्
रुन्धानं मार्गमाहत्य लङ्कायां समुपानयत् ३३
आगत्य तौ हृतां सीतां मार्गमाणौ समन्ततः दृष्ट्वा जटायुषं शान्तं दग्ध्वा हत्वा
कबन्धकम् ३४
शबरीमनुकम्प्याथ ऋष्यमूकमुपागतौ
ततस्तु हनुमद्वाक्यात्स्वसख्युः
प्लवगेशितुः ३५
विद्विषं वालिनं हत्वा सुग्रीवमकरोन्नृपम् तदाज्ञप्तास्तु ते कीशाः सर्वतः

समुपागताः ३६
हनुमत्प्रमुखाः सीतां मार्गन्तो
दक्षिणोदधिम्
प्राप्य सम्पातिवचनाल्लङ्कायां निश्चयं
गताः ३७
ततस्तु हनुमानेकः प्राप्य लङ्कां पुरीं
कपिः
समुद्रस्य परे पारेऽपश्यद्रामप्रियां
सतीम् ३८
दत्त्वा रामाङ्गुलीरत्नं विश्वासमुपपाद्य ताम्
तयोः कुशलमाश्राव्य लब्ध्वा चूडामणिं ततः ३९
भङ्क्त्वा चाशोकवनिकां हत्वा चाक्षं ससैन्यकम्
इन्द्रजिद्बन्धनात्प्राप्य सम्भाष्यापि च रावणम् ४०
दग्ध्वा लङ्कां पुरीं कृत्स्नां
पुनर्दृष्ट्वा तु मैथिलीम्
लब्धाज्ञोऽणवमुल्लङ्घ्य रामायैनां
न्यवेदयत् ४१
श्रुत्वा रामोऽपि तां सीतां राक्षसस्य
निवासगाम्
सार्द्धं स कपिसैन्येन सम्प्राप्तो
मकरालयम् ४२
सागरानुमतेनासौ सेतुं बद्ध्वा महोदधौ

अद्रिकूटेः परं तीरं प्राप्य सेनां
न्यवेशयत् ४३
ततोऽसौ रावणो भ्रात्रा बोधितोऽपि कनीयसा
प्रदानं तत्र मैथिल्यास्तद्भर्त्रे न
त्वरोचयत् ४४
पदा हतस्ततस्तेन रावणेन विभीषणः
सम्प्राप्तः शरणं रामं रामो
लङ्कामुपारुणत् ४५
ततस्तु मन्त्रिणोऽमात्याः पुत्रा भृत्याः
प्रचोदिताः
युद्धाय ते क्षयं नीतास्ताभ्यां संख्ये
कपीश्वरैः ४६
लक्ष्मणः शक्रजेतारं जघ्निवान्निशितैः शरैः
रामोऽपि कुम्भश्रवणं रावणं चाप्यजीघनत् ४७
विभीषणेन तत्कृत्यं कारयित्वा निजां प्रियाम्
वह्नौ संशोध्य दत्वास्मै रामो
रक्षोगणेशताम् ४८
लङ्कामायुश्च कल्पान्तं ययौ चीर्णव्रतः
पुरीम्
पुष्पकेण विमानेन ससुग्रीवविभीषणः ४९
नन्दिग्रामस्थभरतं नीत्वायोध्यां समाविशत्
मातॄः प्रणम्य ताः सर्वा भ्रातरस्ते

पुरोधसा ५०
वसिष्ठेनानुविज्ञाप्य रामं राज्येऽभ्यषेचयन्
ततो रामोऽपि भगवान्प्रजाः शासन्निवौरसान् ५१
लोकापवादात्सन्त्रस्तः सीतां तत्याज धर्मवित्
सा तु सम्प्राप्य वाल्मीकेराश्रमं न्यवसत्सुखम् ५२
पुत्रौ च सुषुवे तत्र नाम्ना ख्यातौ
कुशीलवौ
वाल्मीकिस्तु तयोः कृत्वा यथा समुदिताः
क्रियाः ५३
रामायणं विरच्यैतावध्यापयदुदारधीः
तौ गायमानौ सत्रेषु मुनीनां ख्यातिमागतौ ५४
यज्ञे रामस्य सम्प्राप्तौ वाजिमेधे प्रवर्तिते
तत्र ताभ्यां तु तद्गीतं स्वचरित्रं प्रसन्नधीः ५५
मुनिमाकारयामास ससीतं तत्र संसदि
सा तु रामाय तौ पुत्रौ निवेद्य जगतीजनिः ५६
जगत्या विवरं भूयो विवेशासीत्तदद्भुतम् ततः परं ब्रह्मचर्यं यज्ञमेव त्रयोदश ५७ सहस्राब्दान्प्रकुवार्णस्तस्थौ भुवि

रघूत्तमः
ततस्तु काले दुर्वासाः सम्प्राप्तो राघवं
प्रति ५८
ब्रह्मणा प्रेषितो भद्रे वैकुण्ठगमनाय च
स एकान्तगतो रामं प्राह कोऽपीह
नाऽव्रजेत् ५९
आगतो वध्यतां यातु
रामस्तत्प्रतिजज्ञिवान्
स लक्ष्मणं समाहूय प्रोवाच रघुनन्दनः ६०
द्वारि तिष्ठात्र निर्विष्टो वध्यतां मे प्रयास्यति
स तथेति प्रतिज्ञाय रामस्याज्ञां समाचरन्
६१
प्रवेशनं न कस्यापि प्रददौ रामसन्निधौ एवमेकान्तगं रामं कालसंविदमास्थितम् ६२
ज्ञात्वाथ द्वारि दुर्वासा लक्ष्मणं
समुपागमत्
तमागतं तु संप्रेक्ष्य सौमित्रिः
प्रणिपत्य च ६३
मुहूर्तं पालयेत्याह मन्त्रव्यग्रोऽस्ति
राघवः
दुर्वासास्तद्वचः श्रुत्वा
कालस्यार्थविधायकः ६४
क्रुद्धः प्रोवाच सौमित्रिं देहि मेऽन्तप्रवेशनम्
नो चेत्त्वां भस्मसात्सद्यः करिष्यामि

विचारय ६५
वचो दुर्वाससः श्रुत्वा लक्ष्मणो
जातसम्भ्रमः
मुनेर्भीतो
विवेशान्तर्विज्ञापयितुमग्रजम् ६६
दृष्ट्वा तु लक्ष्मणं काल उत्थाय
कृतमन्त्रकः
प्रतिज्ञां पालयेत्युक्त्वा ययौ
रामविसर्ज्जितः ६७
ततो निष्क्रम्य भगवान् रामो धर्मभृतां
वरः
प्रतोष्य तं मुनिं प्रीतो
दुर्वाससमभोजयत् ६८
भोजयित्वा प्रणम्यैनं विसृज्य प्राह
लक्ष्मणम्
भ्रातर्लक्ष्मण सम्प्राप्तं सङ्कटं
धर्मकारणात् ६९
यत्त्वं मे वध्यतां प्राप्तो दैवं हि
बलवत्तरम्
मया त्यक्तस्ततो वीर यथेच्छं गच्छ
साम्प्रतम् ७०
ततः प्रणम्य तं रामं सत्यधर्मे व्यवस्थितम्
दक्षिणां दिशमाश्रित्य तपश्चक्रे नगोपरि ७१
ततो रामोऽपि भगवान्ब्रह्मप्रार्थनया पुनः

स्वधामाविशदव्यग्रः ससाकेतः सकोशलः ७२
गोप्रतारे सरय्वां ये रामं सञ्चिन्त्य
सम्प्लुताः
ते रामधाम विविशुर्दिव्याङ्गा
योगिदुर्लभम् ७३
लक्ष्मणस्तु कियत्कालं तपोयोगबलान्वितः
रामानुगमनेनैव स्वधामाविशदव्ययम् ७४
सान्निध्यं पर्वते तस्मिन्दत्त्वा
सौमित्रिरन्वहम्
चक्रं निजाधिकारं स
ततस्तत्क्षेत्रमुत्तमम् ७५
ये पश्यन्ति नरा भक्त्या लक्ष्मणं
लक्ष्मणाचले
ते कृतार्था न सन्देहो गच्छन्ति
हरिमन्दिरम् ७६
तत्र दानं प्रशंसन्ति
स्वर्णगोभूमिवाजिनाम्
दत्तं तत्राक्षयं सर्वं हुतं जप्तं कृतं
तथा ७७
बहुना किमिहोक्तेन दर्शनं तस्य दुर्लभम्
अगस्त्याज्ञान्तरा देवि दृष्टे मुक्तिर्न
संशयः ७८
एतद्रामचरित्रं तु लक्ष्मणाख्यानंसयुतम्
श्रावयेद्योऽपि शृणुयात्स्यातां तौ
रामवल्लभौ ७९
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे

बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे रामलक्ष्मणचरित्रसहितलक्ष्मणाचलमाहात्म्यं नाम पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः७५
इति लक्ष्मणाचलमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ सेतुमाहात्म्यमारभ्यते
अथ षट्सप्ततितमोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
साधु साधु द्विजश्रेष्ठ यन्मे रामायणं त्वया
श्रावितं सर्वपापघ्नं नृणां पुण्यविवर्द्धनम् १
अधुना श्रोतुमिच्छामि सेतुमाहात्म्यमुत्तमम्
वसुरुवाच-
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि
सेतुमाहात्म्यमुत्तमम् २
यं दृष्ट्वा मनुजो देवि मुच्यते
भवसागरात्
सेतोः सन्दर्शनं पुण्यं यत्र रामेश्वरो
विभुः ३
दर्शनादेव मर्त्यानाममरत्वं प्रयच्छति
रामेश्वरं तु सम्पूज्य नरो नियतमानसः ४
सर्वाः समश्नुते भूतीर्नात्र कार्या विचारणा

चक्रतीर्थमिहान्यच्च वर्तते पापनाशनम् ५
स्नानं दानं जपो होमस्तत्रानन्त्यं
विगाहते
तालतीर्थं तु सम्प्राप्य यः स्नायात्तत्र
मानवः ६
स उत्तमां जनिं लब्ध्वा मोदते देववद्भुवि ततः सम्प्राप्य सुभगे तीर्थं पापविनाशनम् ७
स्नात्वा निर्धूतपापोऽसौ नरः स्वर्गे
महीयते
सीताकुण्डे ततः प्राप्य स्नानं सम्यग्विधाय च ८
तर्पयित्वा
पितॄन्देवान्सर्वान्कामानवाप्नुयात्
मङ्गलं तीर्थमासाद्य स्नात्वा मुच्येत
पातकान् ९
स्नात्वैवामृतवाप्यां तु मानवोऽमरतां
लभेत्
ब्रह्मकुंडे नरः स्नात्वा
ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् १०
स्नात्वा लक्ष्मणतीर्थे वै नरो योगगतिं
व्रजेत्
जटातीर्थे नरः स्नात्वा नीरोगी जायते
भुवि ११
हनुमत्कुण्डके स्नात्वा दुर्जयो जायतेऽरिभिः

अगस्त्यतीर्थ आप्लुत्य पुत्रवान्धनवान्भवेत् १२
रामकुण्डे प्लुतो मर्त्यो
रामसालोक्यमाप्नुयात्
लक्ष्मीतीर्थाभिषेकेण लक्ष्मीवान्
रूपवान्भवेत् १३
अग्नितीर्थे नरः स्नात्वा मुच्यते सर्वकिल्बिषैः
स्नानेन शिवतीर्थे तु शिवलोकगतिर्भवेत् १४
शङ्खतीर्थे तु संस्नातो न नरो दुर्गतिं व्रजेत्
यमुनादिषु तीर्थेषु नरः स्नात्वा दिवं व्रजेत् १५
कोटितीर्थे तु सम्प्लुत्य सर्वतीर्थफलं
लभेत्
साध्यामृते प्लुते याति नरः
साध्यसलोकताम् १६
सर्वतीर्थे नरः स्नात्वा
लभेत्कामानभीप्सितान्
धनुष्कोट्यां तु विधिवत्स्नातो मुच्येत
बन्धनात् १७
क्षीरकुंडाप्लुतो मर्त्यो
भोगानुच्चावचाँ ल्लभेत्
कपितीर्थे नरः स्नात्वा न वियोनिं
समालभेत् १८

गायत्र्यां च सरस्वत्यां स्नातो मुच्येत किल्बिषात्
ऋणमोचनतीर्थादौ स्नात्वा मुक्तो
भवेदृणात् १९
इत्येतत्सेतुतीर्थानां माहात्म्यं गदितं
शुभे
पठतां शृण्वतां चैव सर्वपातकनाशनम् २०
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे सेतुमाहात्म्यं नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

अथ नर्मदातीर्थमाहात्म्यमारभ्यते
अथ सप्तसप्ततितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
श्रुतं मया द्विजश्रेष्ठ सेतुमाहात्म्यमुत्तमम्
अधुना श्रोतुमिच्छामि नर्मदातीर्थसङ्ग्रहम् १
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि नर्मदोभयतीरगम् चतुःशतं मुख्यतमं प्रोक्तं तीर्थकदम्बकम् २
एकादशोत्तरे तीरे दक्षिणे च त्रिविंशतिः पञ्चत्रिंशत्तमः प्रोक्तो रेवासागरसङ्गमः ३

ॐकारतीर्थं परितो नगादमरकण्टकात् क्रोशद्वये सर्वदिक्षु सार्द्धकोटित्रयी स्थिता ४
कोटिरेका तु तीर्थानां कपिलासङ्गमे स्थिता
अशोकवनिकायां च तीर्थलक्षं प्रतिष्ठितम् ५
शतमङ्गारगर्तायाः कुब्जाया अयुतं तथा सहस्रं वायुसङ्गे तु सरस्वत्याः शतं स्थितम् ६
शतद्वयं शुक्लतीर्थे सहस्रं
विष्णुतीर्थके
माहिष्मत्यां च साहस्रं शूलभेदेऽयुतं
विदुः ७
देवग्रामे सहस्रं चोलूके सप्तशती स्थिता
तीर्थान्यष्टोत्तरशतं मणिनद्याश्च
सङ्गमे ८
वैद्यनाथे च तावन्ति तावन्त्येव घटेश्वरे
सार्द्धलक्षं च तीर्थानां स्थितं
रेवाब्धिसङ्गमे ९
अष्टाशीतिसहस्राणि व्यासे द्वीपशतानि च
सङ्गमे तु करञ्जायाः
स्थितमष्टोत्तरायुतम् १०
एरण्डीसङ्गमे तद्वत्तीर्थान्यष्टाधिकं शतम्
धूतपापेऽष्टषष्टिश्च सार्द्धकोटिश्च

कोकिले ११
सहस्रं रोमकेशे च द्वादशार्के सहस्रकम्
लक्षाष्टके सहस्रे द्वे शुक्लतीर्थे
नरेश्वरि १२
सङ्गमेषु तु सर्वेषु शतमष्टाधिकं विदुः
कावेर्याः सङ्गमे नन्दे तीर्थपञ्चशती
स्थिता १३
भृगोः क्षेत्रे च तीर्थानां कोटिरेका
व्यवस्थिता
भारभूत्यां च तीर्थानां शतमष्टोत्तरं
स्थितम् १४
अक्रूरेशे सार्द्धशतं विमलेशे दशायुतम्
सा सार्द्धकोटिरित्येषा तीर्थसंज्ञा च
नार्मदे १५
दशादित्यस्य नव च कपिलस्याष्ट वै विधोः नन्दिनः कोटिसंज्ञानि तथैवाष्ट शुभानने १६
नागाग्निसिद्धावर्तानि सप्तसंख्यानि मोहिनि
केदारेन्द्रियवारीशनंदिदैवानि पञ्च वै १७
यमेशा वैद्यनाथाश्च वामनाङ्गारकेश्वराः सारस्वता मुनीशाश्च दारुकेशाश्च गौतमाः १८
चत्वार एव गदितास्त्रयो वै विमलेश्वराः सहस्रयज्ञभीष्मेशास्स्वर्णतीर्थानि चापि

हि १९
धौतपापकरञ्जेशऋणमुक्तिगुहाह्वयम् दशाश्वमेधनन्दाख्यं मन्मथेशाख्यभार्गवम् २०
पराशरायोनिसंज्ञं व्यासाख्यपितृनन्दिकम् गोपेशमारुतेशाख्यं जङ्गलेशाख्यशुक्लकम् २१
अक्षरेशं पिप्पलेशं माण्डव्यदीपकेश्वरम्
उत्तरेशमशोकेशं योधनेशं च रौहिणम् २२
लुकेशं च द्विसङ्ख्याकं प्रत्येकं गदितं
शुभे
सैकोनविंशतिशतं तीर्थान्येकैकशः शुभे २३
स्तबकेषु च तीर्थानि द्विशतं च
चतुर्द्दशम्
शैवान्येतानि तीर्थानि वैष्णवानि
द्विविंशतिः २४
ब्राह्माणि सर्वतीर्थानि शाक्तान्यष्टौ च
विंशतिः
तेषु सप्त च मातॄणां त्रीणि ब्राह्म्याः
शुभानने २५
वैष्णव्या द्वे तथा भद्रे रौद्री शेषेषु संस्थिता
तथैकं क्षेत्रपालस्य तीर्थमुक्तं शुभानने २६
अवान्तराणि गुह्यानि प्रकटानि च मोहिनि सार्द्धत्रिकोटितीर्थानि गदितानीह

वायुना २७
दिवि भुव्यन्तरिक्षे च रेवायां तानि सन्ति च
यस्त्वेतेषु महाभागे यत्र कुत्रापि मानवः २८
स्नानं करोति शुद्धात्मा स लभेदुत्तमां गतिम्
स्नानं दानं जपो होमो वेदाध्ययनमर्चनम् २९
सर्वमक्षयतां याति नर्मदायास्तटे कृतम् त्र्यहात्सारस्वतं तोयं सप्ताहाद्यामुनं सति ३०
गाङ्गं सकृत्प्लवात्पुण्यं दर्शनादेव नार्मदम्
इत्येष कथितो देवि नर्मदातीर्थसङ्ग्रहः ३१
स्मरतामपि मर्त्यानां महापातकशान्तिदः य इमं शृणुयान्मर्त्यो नर्मदातीर्थसङ्ग्रहम् ३२
श्रावयेद्वा पठेद्भद्रे सोऽपि पापैः
प्रमुच्यते
यद्गृहे लिखितं चैतन्माहात्म्यं
नर्मदाभवम् ३३
विद्यतेऽभ्यर्चितं तत्र न मारी नाग्निजं
भयम्
न राजचौरशत्रुभ्यो भयं रोगभयं न च ३४

तद्गृहं पूर्य्यते लक्ष्म्या धनैर्द्धान्यैर्निरन्तरम् पुत्रपौत्रादिकानां च विवाहाद्यैः सुमङ्गलम् ३५
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे नर्मदातीर्थमाहात्म्यं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७
इति नर्मदातीर्थमाहात्म्यं समाप्तम्

अथावन्तीमाहात्म्यमारभ्यते अथाष्टसप्ततितमोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
अत्यद्भुतमिदं विप्र माहाम्त्यं नर्मदाभवम्
श्रुतं त्वया निगदितं नृणां पापविनाशनम् १
अधुना तु महाभाग ब्रूहि मेऽवन्तिसम्भवम् माहात्म्यं देववन्द्यस्य महाकालस्य च प्रभो २
वसुरुवाच-
शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि ह्यवन्त्याः
पुण्यदं नृणाम्
माहात्म्यं सर्वपापघ्नं
यथावत्परिकीर्तितम् ३
महाकालवनं पुण्यं तपःस्थानमनुत्तमम्

यत्र देवो महाकालः स्थितस्तपसि नित्यदा ४ महाकालवनात्क्षेत्रं नापरं विद्यते भुवि यत्र गत्वा नरो देवि स्पर्द्धते दैवतैः सह ५
कपालमोचनं नाम यत्र तीर्थं सुलोचने
तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या ब्रह्महापि
विशुध्यति ६
तथा कलकलेशाख्यं देवमभ्यर्च्य मानवः
विवादे जयमाप्नोति कार्यसिद्धिं च
सन्ततम् ७
अत्रान्यदप्सरःकुण्डं तीर्थं तत्राप्लुतो नरः
सुभगो
भोगवान्भूयात्साक्षात्कन्दर्प्पसन्निभः ८
महिषाख्ये तथा कुण्डे स्नातः शत्रूञ्जयेद्रणे
स्नातस्तु रुद्रसरसि रुद्रलोके महीयते ९ कुण्डवेश्वरमासाद्य समभ्यर्च्य विधानतः व्यापारे लाभमाप्नोति जायते च शिवप्रियः १०
विद्याधराह्वये तीर्थे नर स्नात्वा विशुध्यति
मार्कण्डेश्वरमभ्यर्च्य दीर्घायुश्च धनी भवेत् ११
सम्पूज्य शीतलां देवीं नरः कालवने

स्थिताम्
विस्फोटकभयं नैव कदाचित्तस्य जायते १२
स्वर्गद्वारं समासाद्य स्नात्वाभ्यर्च्य
सदाशिवम्
नरो न दुर्गतिं याति स्वर्गलोके महीयते १३
राजस्थलं नरः प्राप्य ततः सामुद्रिके प्लुतः
स्नानस्य सर्वतीर्थानां लभते फलमुत्तमम् १४
शङ्करस्य तथा वाप्यां स्नात्वा नियमवान्नरः
प्राप्येह वाञ्छितान् भोगानन्ते रुद्र पुरं व्रजेत् १५
शङ्करादित्यमभ्यर्च्य नरः
स्याद्दुष्प्रधर्षणः
स्नातस्तु नीलगङ्गायां देवीं गन्धवतीं
नरः १६
सम्पूज्य भक्तिभावेन सर्वपापैः प्रमुच्यते
दशाश्वमेधिके स्नात्वा वाजिमेधफलं लभेत् १७
अथ मर्त्यः समासाद्य एकानंशां सुरेश्वरीम्
सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यैः सर्वान्कामानवाप्नुयात् १८
हरसिद्धिं नरोऽभ्यर्च्य सर्वसिद्धीश्वरो

भवेत्
पिशाचकादिकान्मर्त्यः समभ्यर्च्य चतुर्द्दश १९
सर्वान्कामानवाप्नोति नात्र कार्या
विचारणा
हनुमत्केश्वरं प्रार्चेत्स्नात्वा रुद्र
सरोवरे २०
यो नरः श्रद्धया युक्तः स
लभेत्सम्पदोऽखिलाः
वाल्मीकेश्वरमभ्यर्च्य
सर्वविद्यानिधिर्भवेत् २१
शुक्रेश्वरादिलिङ्गानि योऽचयेच्छ्रद्धया
नरः
स स्यादखिलभोगाढ्यः सर्वरोगविवर्जितः २२
पञ्चेशानं समभ्यर्च्य स्यान्नरः
सर्वसद्धिभाक्
कुशस्थलद्यं परिक्रम्य वाञ्छितं लभते
फलम् २३
अक्रूरेशं तु सम्पूज्य क्रूरेभ्योऽप्यभयं
लभेत्
मन्दाकिन्यां समाप्लुत्य गङ्गास्नानफलं
लभेत् २४
अङ्कपादं नरोऽभ्यर्च्य शिवस्यानुचरो
भवेत्
चन्द्रादित्यं प्रपूज्याथ
भोगान्नानाविधाँ ल्लभेत् २५

करभेश्वरमभ्यर्च्य यानसौख्यमवाप्नुयात् लड्डुकप्रियविघ्नेशं समभ्यर्च्य सुखी भवेत् २६
कुसुमेशादिकान्प्रार्च्य
सर्वान्भोगान्समश्नुते
यज्ञवाप्यां नरः स्नात्वा मार्कण्डेशं
समर्च्य च २७
सर्वयज्ञफलं लब्ध्वा युगमेकं वसेद्दिवि
सोमवत्यां नरः स्नात्वाभ्यर्च्य
सोमेश्वरं सति २८
वाञ्छिताँ ल्लभते कामानिहामुत्र च मोहिनि
यातनाकलने स्नात्वा यातनां नैव पश्यति २९
नरकेशं समभ्यर्च्य स्वर्गलोकगतिं लभेत् केदारेशं ततः प्रार्च्य रामेश्वरमथापि वा ३०
सौभाग्येशं नरादित्यं लभते वाञ्छितं फलम्
केशवार्कं तु सम्पूज्य नरः स्यात्केशवप्रियः ३१
शक्तिभेदे ततः स्नात्वा
मुच्यतेऽत्युग्रसङ्कटात्
स्वर्णक्षुरब्रह्मवाप्यां
स्नात्वाभ्यर्च्याभयेश्वरम् ३२
अगस्त्येशं च विधिजे सम्पदामयनं भवेत् ॐकारेशादिलिङ्गानि यो नरः सम्यगर्चयेत् ३३
स लभेदखिलान्कामान्महेशस्य प्रसादतः

महाकालवने देवि लिङ्गसङ्ख्या न विद्यते ३४
यत्र तत्र स्थितं लिङ्गं सम्पूज्य स्याच्छिवप्रियः
तथा कनकशृङ्गाह्वा कुशस्थल्यप्यवन्तिका ३५
तथा पद्मावती देवी कुमुद्वत्युज्जयिन्यपि प्रतिकल्पाभिधा भिन्ना विशालाख्यामरावती ३६
शिप्रायां वै नरः स्नात्वा यो महेशं समर्चयेत्
स लभेत्सकलान्कामन्देवयोस्तु प्रसादतः ३७
स्नात्वा तु गोमतीकुण्डे स्वर्गतिं लभते
नरः
कुण्डे तु वामने स्नात्वा स्तौति
नामसहस्रतः ३८
श्रीधरं सर्वदेवेशं यः स
साक्षाद्धरिर्भुवि
स्नात्वा वीरेशसरसि योऽचयेत्कालभैरवम् ३९
स सर्वाः सम्पदो भुक्त्वा शिवलोकमवाप्नुयात्
यः कुटुम्बेश्वरं प्राप्य पूजयेदुपचारकैः ४०
सम्प्राप्य विविधान्कामानन्ते स्वर्गगतिं लभेत्
देवप्रयागसरसि योऽचयेद्देवमाधवम् ४१

स भक्तिं माधवे प्राप्य पदं विष्णोः समाप्नुयात्
ककराजस्य तीर्थे तु स्नात्वा प्रयतमानसः ४२
सर्वरोगविनिर्मुक्तो धनी भोगी भवेत्सति अन्तर्गृहस्य यात्रायां विघ्नेशं भैरवं ह्युमाम् ४३
रुद्रा
दित्यान्सुरानन्यान्योऽचयेच्छ्रद्धया
नरः
यथालब्धोपचाराद्यैः स
भवेत्स्वर्गलोकभाक् ४४
रुद्रसरःप्रभृतिषु तीर्थान्यन्यानि
भामिनि
बहूनि तेषु चाभ्यर्च्य शङ्करं स्यात्सुखी
नरः ४५
अष्टतीर्थ्यां नरः स्नात्वा साङ्गं यात्राफलं लभेत्
कालारण्यस्य विधिजे सत्यं सत्यं मयोदितम् ४६
एतत्ते सर्वमाख्यातं माहात्म्यं पापनाशनम्
अवन्त्या यन्नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ४७
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे

वसुमोहिनीसंवादे अवन्तिकामाहात्यं नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८ इत्यवन्तीमाहात्म्यं समाप्तम्

अथ मथुरामाहात्म्यमारभ्यते अथैकोनाशीतितमोऽध्यायः
मोहिन्युवाच-
श्रुतं ह्यवन्त्या माहात्म्यं वसो पापहरं नृणाम्
अधुना श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं
मथुराभवम् १
वसुरुवाच-
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि मथुरायाः शुभावहम्
वैभवं यत्र भगवाञ्जातः पद्मभुवार्थितः २
आविर्भूय विभुस्तत्र सम्प्राप्तो
नन्दगोकुलम्
तत्र स्थित्वाखिलाः क्रीडाश्चकार सह
गोपकैः ३
हत्वा च कंसप्रहितान्पूतनादीन्निशाचरान्
विजहार स गोपीभिर्वनेषु द्वादशस्वपि ४
वनेषु यानि तीर्थानि सन्ति यानि च माथुरे
तानि तेऽह प्रवक्ष्यामि शृणु मोहिनि
साम्प्रतम् ५
आद्यं मधुवनं नाम स्नातो यत्र नरोत्तमः
सन्तर्प्य देवर्षिपितॄन्विष्णुलोके
महीयते ६

अथ तालाह्वयं देवि द्वितीयं वनमुत्तमम् यत्र स्नातो नरो भक्त्या कृतकृत्यः
प्रजायते ७
कुमुदाख्यं तृतीयं तु यत्र स्नात्वा
सुलोचने
लभते वाञ्छितान्कामानिहामुत्र च मोदते ८
ततः काम्यवनं नाम चतुर्थं परिकीर्तितम्
बहुतीर्थान्वितं यत्र गत्वा
स्याद्विष्णुलोकभाक् ९
यत्तत्र विमलं कुण्डं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्
तत्र स्नातो नरो भद्रे लभते वैष्णवं पदम् १०
पञ्चमं बहुलाख्यं तु वनं पापविनाशनम् यत्र स्नातस्तु मनुजः
सर्वान्कामानवाप्नुयात् ११
अस्ति भद्रवनं नाम षष्ठं स्नातोऽत्र
मानवः
कृष्णदेवप्रसादेन सर्वभद्राणि पश्यति १२
खादिरं तु वनं देवि सप्तमं यत्र मानवः स्नानमात्रेण लभते तद्विष्णोः परमं पदम् १३
महावनं चाष्टमं ते सदैव हरिवल्लभम् तद्दृष्ट्वा मनुजो भक्त्या शक्रलोके महीयते १४
लोहजङ्घं तु नवमं वनं यत्राप्लुतो नरः

महाविष्णुप्रसादेन भुक्तिं मुक्तिं च विन्दति १५
बिल्वारण्यं तु दशमं यत्र स्नातः सुमध्यमे
शैवं वा वैष्णवं वापि याति लोकं निजेच्छया १६
एकादशं तु भाण्डीरं योगिनामतिवल्लभम्
यत्र स्नातो नरो भक्त्या
सर्वपापैर्विमुच्यते १७
वृन्दावनं द्वादशं तु सर्वपापनिकृन्तनम्
यत्समं न धरापृष्ठे वनमस्त्यपरं सति १८
यत्र स्नातस्तु मनुजो देवर्षिपितृतर्पणम्
कृत्वा ऋणत्रयान्मुक्तो विष्णुलोके
महीयते १९
विंशतिर्योजनानां तु माथुरं परिमण्डलम्
यत्र कुत्राप्लुतस्तत्र
विष्णुभक्तिमवाप्नुयात् २०
तन्मध्ये मथुरा नाम पुरी सर्वोत्तमोत्तमा यस्या दर्शनमात्रेण भक्तिं विन्दति माधवे २१
विश्रान्तिसंज्ञकं यत्र तीर्थरत्नं नरेश्वरि
तत्र स्नातो नरो भक्त्या वैष्णवं लभते पदम् २२
विश्रान्तेर्निकटे दक्षे विमुक्तं तीर्थमुत्तम्

तत्र स्नातो नरो भक्त्या मुक्तिमाप्नोति
निश्चितम् २३
ततोऽपि दक्षिणे भागे रामतीर्थं जनेश्वरि
यत्र स्नातो नरोऽज्ञानबन्धान्मुक्तो
भवेद्ध्रुवम् २४
संसारमोक्षणं तस्माद्दक्षिणे
तीर्थमुत्तमम्
तत्र स्नात्वा तु मनुजो विष्णुलोके
महीयते २५
प्रयागाख्यं ततो दक्षे तीर्थं
त्रिदशदुर्लभम्
स्नातस्तत्र नरो देवि अग्निष्टोमफलं
लभेत् २६
ततः कनखलं तीर्थं यत्र स्नातो नरः सति स्वर्गमासाद्य देहान्ते मोदते नन्दनादिषु २७
तद्दक्षे तिन्दुकं तीर्थं यस्मिन्स्नातो
नरोत्तमः
राजसूयफलं प्राप्य मोदते दिवि देववत् २८
ततः परं पटुस्वामितीर्थं भास्करवल्लभम्
स्नात्वा यत्र रविं दृष्ट्वा भुक्तभोगो
दिवं व्रजेत् २९
तस्माद्दक्षिणतो भद्रे
ध्रुवतीर्थमनुत्तमम्
यत्र स्नातो ध्रुवं दृष्ट्वा लभते
वैष्णवं पदम् ३०

ध्रुवतीर्थात्ततो दक्षे तीर्थं सप्तर्षिसेवितम्
तत्र स्नात्वा मुनीन्दृष्ट्वा ऋषिलोके प्रमोदते ३१
दक्षिणे ऋषितीर्थस्य मोक्षतीर्थमनुत्तमम्
यत्र वै स्नानमात्रेण मुच्यते सर्वपापतः ३२
तद्दक्षे बोधिनीतीर्थं स्नात्वा यत्र तु मानवः
दत्वा पिण्डं पितृभ्यश्च नयेत्तांस्त्रिदशालयम् ३३
तद्दक्षे कोटितीर्थं वै यत्र स्नानेन
मानवः
सर्वपापविनिर्मुक्तो
विष्णुलोकमवाप्नुयात् ३४
विश्रान्तेरुत्तरे भागे तीर्थमस्त्यसिकुण्डकम्
यत्र स्नातो नरो देवि वैष्णवं लभते पदम् ३५
असिकुण्डस्य सौम्ये तु नवतीर्थं सुलोचने
यत्र वै स्नानतो मर्त्यः स्वर्गलोके
महीयते ३६
तीर्थं संयमनं नाम तत उत्तरतः स्थितम्
तत्र स्नानेन दानेन यमलोकं न पश्यति ३७
तदुत्तरे परं तीर्थं धारायतनसंज्ञकम्

तत्र स्नात्वा तु मनुजः पितृभिः सह मोदते ३८
तदुत्तरे नागतीर्थं यत्र स्नानेन मोहिनि सर्पेभ्यो ह्यभयं लब्ध्वा स्वर्गे लोके
महीयते ३९
तदुत्तरे ब्रह्मलोकं घण्टाभरणकाह्वयम्
स्नानात्पापापहं तीर्थं
ब्रह्मलोकगतिप्रदम् ४०
अस्मात्सौम्ये परं तीर्थे सोमाख्यं यत्र
सम्प्लुतः
सोमलोकमवाप्नोति विपापो मनुजोत्तमः ४१
स्नात्वा प्राचीसरस्वत्यां
तस्मादुत्तरतः शुभे
यत्र वै स्नानमात्रेण नरो वागीश्वरो
भवेत् ४२
तदुत्तरे चक्रतीर्थं यत्र स्नातस्तु
मानवः
जित्वा शत्रुगणं स्वर्गे मोदते
युगसप्तकम् ४३
दशाश्वमेधिकं तीर्थं तस्मादुत्तरतः
स्थितम्
यत्र स्नानेन सुभगे वाजिमेधफलं लभेत् ४४
गोकर्णाख्यं शिवं तत्र सम्पूज्य विधिवन्नरः
सर्वान्कामानवाप्यान्ते शिवलोके महीयते ४५

विघ्नराजाह्वयं तीर्थं तस्मादुत्तरतः स्थितम्
यत्र स्नात्वा ह्यविघ्नेन सर्वकर्मफलं लभेत् ४६
तदुत्तरे ह्यनन्ताख्यं तीर्थं
तत्राप्लुतो नरः
चतुर्विंशतितीर्थानां माथुराणां फलं
लभेत् ४७
मथुरायां महाभागे साक्षाद्देवो हरिः
स्थितः
चतुर्व्यूहस्वरूपेण माथुराणां
विमुक्तिदः ४८
एका वाराहमूर्तिश्च परा नारायणाह्वया
वामनाख्या तृतीया च चतुर्थी हलधारिणी ४९
चतुर्व्यूहधरं दृष्ट्वा समभ्यर्च्य
विधानतः
नरो मुक्तिमवाप्नोति नात्र कार्या
विचारणा ५०
रङ्गेशं चापि भूतेशं महाविद्यां च भैरवम्
दृष्ट्वा सम्पूज्य
विधिवत्तीर्थयात्राफलं लभेत् ५१
चतुःसामुद्रिके कूपे कुब्जायाश्च
गणेशितुः
तथा कृष्णाख्यगङ्गायां स्नात्वा मुच्येत
पातकात् ५२
सर्वस्य माथुराख्यस्य मण्डलस्य शुभानने

आधिपत्ये स्थितो देवः केशवः क्लेशनाशनः ५३
अदृष्ट्वा केशवं भद्रे माथुरे पुण्यमण्डले
जनुर्निरर्थकं तस्य संसरेद्भवसागरे ५४
अन्यान्यसङ्ख्यतीर्थानि तत्र सन्ति
शुभानने
स्नात्वा तेष्वपि दत्त्वा च किञ्चित्तत्र
स्थिताय च ५५
नरो न दुर्गतिं याति सत्यं तुभ्यं मयोदितम्
मथुरायाश्च माहात्म्यं श्रावयेद्यः
शृणोति च
सोऽपि भक्तिं हरौ लब्ध्वा सर्वान्कामानवाप्नुयात् ५६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे मथुरामाहात्म्यवर्णनं नामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ७९
इति मथुरामाहात्म्यं समाप्तम्

अथ वृन्दावनमाहात्म्यमारभ्यते अथाशीतितमोऽध्यायः मोहिन्युवाच-
मथुरायास्तु माहात्म्यं वनानां चापि मानद श्रुतं वृन्दावनस्यापि रहस्यं किञ्चिदीरय

१
वृन्दारण्यं भुवो ब्रह्मन्कीर्तिरूपं रहोगतम्
तच्छ्रोतुं मम वाञ्छास्ति तन्निरूपय विस्तरात् २
वसुरुवाच-
शृणु देवि रहस्यं मे वृन्दारण्यसमुद्भवम्
यन्न कस्मैचिदाख्यातं मया प्राप्य
गुरूत्तमात् ३
गुरवे कथितं भद्रे नारदेन महात्मना
वृन्दया नारदायोक्तं रहस्यं गोपिकापतेः ४
तत्तेऽह सम्प्रवक्ष्यामि
जगदुद्धारकारणम्
एकदा नारदो लोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ५
वृन्दारण्यं समासाद्य तस्थौ पुष्पसरस्तटे
पश्चिमोत्तरतो देवि माथुरे मण्डले
स्थितम् ६
वृन्दारण्यं तुरीयांशं गोपिकेशरहःस्थलम्
गोवर्द्धनो यत्र गिरिः सखिस्थलसमीपतः ७
वृन्दायास्तत्तपोऽरण्यं नन्दिग्रामानुयामुनम्
तटे तु यामुने रम्ये रम्यं वृन्दावनं सति ८
पुण्यं तत्रापि सुभगे सुपुण्यं कौसुमं सरः
वृन्दायास्तु तटे रम्ये आश्रमोऽतिसुखावहः

९
नित्यं विश्रमते यत्र मध्याह्ने सखिभिर्हरिः
मुहूर्तं स तु विश्रम्य
स्निग्धच्छायतरोस्तले १०
शीतलं पुष्पसरसो वार्युपस्पृश्य नारदः
कृत्वा माध्याह्निकं कर्म तस्थौ तत्र
सरस्तटे ११
तत्र वृन्दाश्रमे रम्ये गोप्यो गोपाश्च मोहिनि
आयान्ति वर्गशो यान्ति नारदस्य विपश्यतः १२
अथैवं याममेकं तु तत्र स्थित्वा तु नारदः प्रहरार्द्धावशिष्टेऽह्नि
विवेशाश्रममद्भुतम् १३
यत्र वृन्दा स्थिता देवी
कृष्णभक्तिपरायणा
समागतानां सत्कारं विदधाना फलादिभिः १४
तां दृष्ट्वा तापसीं भद्रे नारदः
साधुसम्मतः
नमस्कृत्य विनम्राङ्गो निषसाद धरातले १५
ततः सा ध्यानयोगान्ते समुन्मील्य विलोचने
आसनं सन्दिदेशाथोऽतिथये नारदाय वै १६
ततः स नारदस्तत्र सत्कृतो वृन्दयावसत् रहस्यं गोपिकेशस्य तस्या जिज्ञासुरादरात् १७

तया कृतां सत्कृतिं तु स्वीकृत्य विधिनन्दनः
सुप्रसन्नान्तरां वृन्दां ज्ञात्वा हार्दं व्यजिज्ञपत् १८
सा तु तद्वाञ्छितं ज्ञात्वा ध्यानयोगेन भामिनि
स्वसखीं माधवीं तत्र समाहूयाब्रवीदिदम् १९
माधवि प्रियमेतस्य नारदस्य महात्मनः सम्पादय यथा मह्यमाश्रमस्य सुपुण्यता २० स्वाश्रमं ह्यागतस्यैव यो न सम्पादयेत्प्रियम्
निष्फलो ह्याश्रमस्तस्य फेरुराजगृहोपमः २१
अथ सा माधवी देवी नीत्वा नारदमाज्ञया स्वाधिष्ठात्र्यास्तु वृन्दायाः
सरसस्तटमुत्तमम् २२
पश्चिमोत्तरतस्तस्मिन् स्नातुं तं
सन्दिदेश ह
ततस्तदाज्ञया भद्रे नारदो देवदर्शनः २३
निममज्ज जले
तस्मिन्ध्यायञ्छ्रीकृष्णसङ्गमम्
निमज्जमाने सरसि नारदे मुनिसत्तमे २४
ययौ वृन्दान्तिके भद्रे संविधाय
तदीप्सितम्
अथासौ नारदस्तत्र सन्निमज्योद्गतस्तदा २५

ददर्श निजमात्मानं वनितारूपमद्भुतम् ततस्तु परितो वीक्ष्य नारदी सा शुचिस्मिता २६
पूर्वोत्तरायां तिष्ठन्ती आह्वयन्ती करेङ्गितैः
ददर्श वनितां रम्यां भूषितां भूषणोत्तमैः २७
ततस्तया समाहूता नारदी सा तदन्तिकम् प्राप्ता विश्वासिता स्वस्था नीता चापि
स्थलान्तरम् २८
रत्नप्राकारखचिते भवने वनिताकुले
प्रापय्य तां निवृत्तासौ सापि ताभिः
सुसत्कृता २९
विशाखादिसखीवृन्दैराश्वास्याऽल्यैकया
ततः
प्रापिताभ्यन्तरे देवि
सापश्यद्गोपिकेश्वरम् ३०
दूत्यां तस्यां निवृत्तायां समाहूता
प्रियेण सा
नारदी प्रणिपत्येशं लज्जा नम्रान्तिकं
ययौ ३१
रसिकेन समाश्लिष्य रमयित्वा विसर्ज्जिता
क्रमेणैव तु सम्प्राप्ता सा पुनः कौसुमं
सरः ३२
सा पुनस्तत्र माधव्या मज्जिता दक्षपश्चिमे

पुंभावमभिसम्प्राप्तो नारदो
विस्मितोऽभवत् ३३
ततो वृन्दाज्ञया तत्र सरसः पूर्वदक्षिणे
एकान्तं तप आस्थाय तस्थौ
तत्प्रेक्षणोत्सुकः ३४
एवं तपस्यतस्तस्य नारदस्य महात्मनः
वृन्दया प्रेषितैर्वृत्तिं निजां कल्पयतः
फलैः ३५
एकदा नारदस्तत्र विचरन्नाश्रमान्तरे शुश्राव सौभगं शब्दं कयाचित्समुदीरितम् ३६
तच्छ्रुत्वा कौतुकाविष्टो
नारदोऽध्यात्मदर्शनः विचिन्वन्वनमास्थाय न ददर्श च तत्पदम् ३७
ततः स विस्मयाविष्टो वृन्दां पप्रच्छ
सादरम्
सापि तस्मै समाचख्यौ
कुब्जावृत्तान्तमादितः ३८
भूम्यन्तरगृहस्थाना कुब्जा नारी वरा
विभोः
काममेकान्तके स्वेशं समुपाचरति स्वयम् ३९
न तां कोऽपि मुनिश्रेष्ठ विजानाति मया
विना
ततः संक्षेपतो वक्ष्ये यां
दिदृक्षुस्तपोऽचरः ४०
प्रातः प्रबोधितो मात्रा स्नात्वा

भुक्त्वानुगान्वितः
गोचारणाय विपिने वृन्दावन उपाविशत् ४१
सखिभिर्गोपकैः क्रीडां
कुर्वन्संवारयंश्च गाः
द्वित्रैः प्रियसखैरत्र ममाश्रम
उपाव्रजत् ४२
मया प्रकल्पितैर्वत्सभवने सार्वकामिके
फलमूलादिभिर्भक्ष्यैस्तर्पितः
प्रिययाऽस्वपत् ४३
सुसख्या राधया तत्र सेव्यमानो व्रजप्रियः
सार्द्धयामं विहरति निकुञ्जेषु पृथक्
पृथक् ४४
राधादिभिस्तत्र सुप्तो वीजितः शयनं गतः
सार्द्धयामे स्वयं बुद्धो निजाः संमान्य
ताः प्रियाः ४५
गोपैर्गोभिर्वृतः सायं व्रजं याति
प्रहर्षितः
सख्यं सखिस्थलं प्राप्य प्रियां सञ्चय
राधिकाम् ४६
तया सह विशालाक्ष्यः स्वगेहान्यान्ति चान्वहम्
एवं गतागतं कुर्वल्लीँ लां नित्यमुपागतः ४७
मयैव दृश्यते वत्स नापि ब्रह्मभवादिभिः मयाप्यलक्षितं वत्स कुब्जासङ्केतवैभवम् ४८

प्रीतप्रियोक्त्या जानामि सुगोप्यं प्रवदामि ते
अङ्गरागार्पणात्पुण्यात्प्राप्ता
सङ्केतमुत्तमम् ४९
सदा सा सेवनव्यग्रा सैकैकेनाप्यनेकधा
शतकोटिमितान्येवं मिथुनानि वसन्ति हि ५०
कुब्जाकृष्णानुरूपाणि नानाक्रीडापराणि च
सम्भूतान्याद्यमिथुनात्स्थावरं
भाषयन्त्यपि ५१
गतागतविहीनानि नित्यं नवनवानि च
तदगम्यं तृतीयस्य द्वितीयस्यैकतां गतम् ५२
रूपं विलक्षणं विप्र सृष्टिस्थितिलयैकलम्
एकैवाहं विजानामि श्रुतं श्रुत्वा त्वमप्यथ ५३
दग्धः षट्कर्णगो मन्त्र इत्युक्तं
समुपाचर
श्रुत्वैतद्दुर्लभं सोऽपि वृन्दोक्त्या
नारदो मुनिः ५४
उभयं चिन्तयन्प्राप्तो मुनिस्तत्रैव तत्परम्
एतद्रहस्यं विधिजे विषयं गुरुशिष्ययोः ५५
न्व कोऽप्यपरो वेत्ति धर्मः सैवावयोरपि एक एव विजानाति वक्तुः श्रोतैकतः शुभे ५६ तदेकं तत्त्वमेवास्ति नेह नानास्ति

किञ्चन
गदितं ते महाभागे रहस्यं गोपिकेशितुः ५७
प्रकाशाचरितं चापि वक्ष्ये सम्यङ्निशामय
यत्र सन्दर्शितं तत्त्वं त्वत्पित्रे
विधिनन्दिनि ५८
तद्ब्रह्मकुण्डमेतद्धि पुण्यं वृन्दावने
वने
तत्र यः स्नाति मनुजो मूलवेषं विभावयन् ५९
वैभवं पश्यते किञ्चिदेवं नित्यविहारिणः
शक्रेण ज्ञाततत्त्वेन गोविन्दो यत्र
चिन्तितः ६०
गोविन्दकुण्डं तद्भद्रे स्नात्वा
तत्रापि तल्लभेत्
एकानेकस्वरूपेण यत्र कुञ्जविहारिणा ६१
वल्लवीभिः समारब्धो रासस्तदपि तद्विधम् यत्र नन्दादयो गोपा ददृशुर्वैभवं विभोः ६२
तच्च तत्त्वप्रकाशाख्यं तीर्थं श्रीयमुनाजले
दर्शितं यत्र गोपानां कालियस्य विमर्दनम् ६३
तच्च पुण्यं समाख्यातं तीर्थं पापापहं नृणाम्
दावाग्नेर्मोचिता यत्र सस्त्रीबालधनार्भकाः ६४
गोपाः कृष्णेन तत्पुण्यं तीर्थं

स्नानादघापहम्
यत्र केशी हतस्तेन लीलयैव हयाकृतिः ६५ तत्र स्नातस्तु मनुजो लभते धाम वैष्णवभ् यत्र दुष्टो वृषस्तेन हतस्तत्राभवच्छुचिः ६६
अरिष्टकुण्डं विख्यातं स्नानमात्रेण मुक्तिदम्
धेनुकोऽघो बको वत्सो व्योमो लम्बासुरोऽपि च ६७
हताः कृष्णेन लीलासु तत्र तीर्थानि
यान्यपि
तेषु स्नात्वा नरो भक्तः सन्तर्प्य
पितृदेवताः ६८
लभते वाञ्छितान्कामान् गोपालस्य प्रसादतः
सुप्तं भुक्तं विचरितं श्रुतं दृष्टं
विलक्षणम् ६९
कृतं यत्र च तत्क्षेत्रं
स्नानात्स्वर्गगतिप्रदम्
श्रुतः सञ्चिन्तितो दृष्टो नतः श्लिष्टः
स्तुतोऽथितः ७०
यत्र पुण्यनरैर्भद्रे तच्च तीर्थं
गतिप्रदम्
यत्र श्रीराधया भद्रे तपस्तप्तं
सुदारुणम् ७१
तच्छ्रीकुण्डं महत्पुण्यं स्नाने दाने जपादिके

वत्सतीर्थे चन्द्रसरस्तथैवाप्सरसां सरः ७२
रुद्रकुण्डं कामकुण्डं परमं मन्दिरं हरेः
विशालालकनन्दाढ्या नीपखण्डं मनोहरम् ७३ विमलं धर्मकुण्डं च भोजनस्थलमेव च बलस्थानं बृहत्सानुः सङ्केतस्थानकं हरेः ७४
नंदिग्रामः किशोर्याश्च कुण्डं कोकिलकाननम्
शेषशायिपयोऽब्धिश्च क्रीडादेशोऽक्षयो वटः ७५
रामकुण्डं चीरचौर्यं भद्र भाण्डीरबिल्वकम्
मानाह्वं च सरः पुण्यं पुलिनं भक्तभोजनम् ७६
अक्रूरं तार्क्ष्यगोविन्दं बहुलारण्यकं शुभे
एतद्वृन्दावनं नाम समन्तात्पञ्चयोजनम् ७७
सुपुण्यं पुण्यकृज्जुष्टं दर्शनादेव
मुक्तिदम्
यस्य सन्दर्शनं देवा वाञ्छन्ति च
सुदुर्लभम् ७८
लीलामाभ्यन्तरीं द्रष्टुं तपसापि न च क्षमाः
सर्वत्र सङ्गमुत्सृज्य यस्तु वृन्दावनं

श्रयेत् ७९
न तस्य दुर्लभं किञ्चित्त्रिषु लोकेषु भामिनि
वृन्दावनेति नामापि यः समुच्चरति प्रिये ८०
तस्यापि भक्तिर्भवति सततं नन्दनन्दने यत्र वृन्दावने पुण्ये नरनारीप्लवङ्गमाः ८१
कृमिकीटपतङ्गाद्याः खगा वृक्षा नगा मृगाः
समुच्चरन्ति सततं राधाकृष्णेति मोहिनि ८२
कृष्णमायाभिभूतानां कामकश्मलचेतसाम्
स्वप्नेऽपि दुर्लभं पुंसां मन्ये
वृन्दावनेक्षणम् ८३
वृन्दारण्यं तु यैर्दृष्टं नरैः सुकृतिभिः शुभे
तैः कृतं सफलं जन्म कृपापात्राणि ते हरेः ८४
किं पुनर्बहुनोक्तेन श्रुतेन विधिनन्दिनि सेव्यं वृन्दावनं पुण्यं भव्यं मुक्तिमभीप्सुभिः ८५
दृश्यं गम्यं च संसेख्यं ध्येयं
वृन्दावनं सदा
नास्ति लोके समं तस्य भुवि
कीर्तिविवर्द्धनम् ८६
यत्र गोवर्द्धनो नाम द्विजः कल्पे पुरातने

विरक्तः सर्वसंसारात्तप्तवान्परमं तपः ८७
तद्गत्वा देवि देवेशो भगवान्विष्णुरव्ययः
क्रीडास्थानं निजं प्राप्तो वरं दातुं
द्विजन्मने ८८
तं दृष्ट्वा देवदेवेशं शङ्खचक्रगदाधरम् विलसत्कौस्तुभोरस्कं मकराकृतिकुण्डलम् ८९
सुकिरीटं सुकटकं कलनूपुरभूषितम् वनमालानिवीताङ्गं श्रीवत्साङ्कितवक्षसम् ९०
पीतकौशेयवसनं नवाम्बुदसमप्रभम्
सुनाभिं सुन्दरग्रीवं सुकपोलं सुनासिकम् ९१
सुद्विजं सुस्मितं सुष्ठुजानूरुभुजमध्यकम्
कृपार्णवं प्रमुदितं
सुप्रसन्नमुखाम्बुजम् ९२
दृष्ट्वा स सहसोत्थाय ननाम भुवि दण्डवत्
वरं ब्रूहीति निर्द्दिष्टो प्राह
गोवर्द्धनो हरिम् ९३
पद्भ्यामाक्रम्य मत्पृष्ठे तिष्ठ चैव वरो
मम
तच्छ्रुत्वा भक्तवश्यो वै विचिन्त्य च
पुनः पुनः ९४
तस्थौ तत्पृष्ठमाक्रम्य तदा भूयो द्विजोऽब्रवीत्

नाहं त्वामुत्सहे देव निजपृष्ठे जगत्पते ९५
अवतारयितुं तस्मादेवमेव स्थिरो भव
ततः प्रभृति विश्वात्मा त्यक्त्वा
गोवर्द्धनं द्विजम् ९६
गिरिरूपधरं याति नित्यं योगिवनं क्वचित्
कृष्णावतारे भगवान् ज्ञात्वा गोवर्द्धनं
द्विजम् ९७
सम्प्राप्तं निजसारूप्यं नन्दाद्यैः समभोजयत्
अन्नकूटेन दोहेन तर्पयित्वाचलं द्विजम् ९८
तृट्परीतं समाज्ञाय नवमेघानपाययत् मित्रं स वासुदेवस्य सञ्जातं तेन कर्मणा ९९
तं यो भक्त्या नरो देवि पूजयेदुपचारकैः प्रदक्षिणं परिक्रामेन्न तस्य पुनरुद्भवः १००
गोवर्द्धनो गिरिः पुण्यो जातो हरिनिवासतः तं दृष्ट्वा दर्शनेनालमन्यपुण्याचलस्य च १०१
यामुनं पुलिनं रम्यं कृष्णविक्रीडनाञ्चितम्
त्वमेव ब्रूहि सुभगे क्वान्यत्र जगतीतले १०२
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन त्यक्त्वा

वननदीगिरीन्
सुपुण्यान्पुण्यदान् नॄणां सेव्यं वृन्दावनं सदा १०३
यमी पुण्या नदी यत्र पुण्यो गोवर्द्धनो
गिरिः
तत्किं वृन्दावनात्पुण्यमरण्यं भुवि
विद्यते १०४
कलिकल्मषभीतानां विषयासक्तचेतसाम्
नान्यं वृन्दावनात्सेव्यमस्ति लोकेष्वषि
त्रिषु १०५
यस्मिन्नित्यं विचरति हरिर्गोपगोगोपिकाभि-
र्बर्हापीडी नटवरवपुः कर्णिकारावतंसी
वंशीहंसीस्वनजितरवो वैजयन्तीवृताङ्गो
नन्दस्याङ्गाद्धृतमणिगणो यश्च हंसोऽहमाख्यः १०६
यस्य ध्यानं नगजनियुतोऽहर्निशं वै गिरीशो भक्तिक्लिन्नो रहसि कुरुते ह्यर्द्धनारीश्वराख्यः
गायत्रीं स्त्रीं हृदयकुहरे पद्मयोनिर्विधत्ते
नेत्रैरिन्द्रो दशशतमितैर्वीक्षते वै शचीं ताम् १०७
अश्रोत्रेशो रहसि वनितां रक्षति स्वां रसज्ञो
वंशीनादश्रवणजभिया कान्यवार्ता जनानाम्

छेदं शोषं तदनु दहनं भेदनं प्राप्य यासी- च्छ्रीगोपीशाघरजनिसुधां सादरं शीलयन्ती १०८
याभिर्वृन्दावनमनुगतो नन्दसूनुः क्षपासु रेमे चन्द्राशुं!कलितसमुद्योतभद्रे निकुञ्जे
तासां दिष्टं किमहमधुना वर्णये बल्लवीनां यासां साक्षाच्चरणजरजः श्रीशविध्याद्यलभ्यम् १०९
यत्र प्राप्तास्तृणमृगखगा ये कृमिप्राणिवृन्दा-
वृन्दारण्ये विधिहररमाभ्यर्हणीया भवन्ति तत्सम्प्राप्याद्वयपदरतो ब्रह्मभूयं गतःकौ
प्रेमस्निग्धो विहरति सुखाम्भोधिकल्लोलमग्नः ११०
यत्र क्रूराः सहजमसुभृद्व्रातजाता विसृज्य
वैरं स्वैरं सुहृद इव तत्सौख्यमेवाश्रयंते
तत्किं प्राप्य प्रभुमिव जनः सम्परित्यज्य गच्छन्
क्वाप्यन्यत्र प्रभवति सुखी कृष्णमायाकरण्डे १११
वृन्दारण्यं तदखिलधरापुण्यरूपं श्रयन्मे स्वान्तं ध्वान्तं जगदिदमधः कृत्य

वर्वर्ति शश्वत्
गोपीनाथः प्रतिपदमपि प्रेमसङिक्लन्नचेता नीचं वोच्चं न च गणयति प्रोद्धरत्येव भक्तान् ११२
गोपान् गोपीः खगमृगनगागोपगोभूरजांसि स्मृत्वा दृष्ट्वा प्रणमति जने प्रेमरज्ज्वा निबद्धः
दास्यं भक्ते कलयतितरां तत्किमन्यं व्रजेशात्
सेव्यं देवं गणय विधिजेऽह तु जानामि नैव ११३
एतत्संक्षेपतः प्रोक्तं वृन्दारण्यसमुद्भवम्
माहात्म्यं विधिजे तुभ्यं वक्तव्यं
नावशेषितम् ११४
संसारभीतैर्मनुजैरेतदेव सदानघैः
श्रोतव्यं कीर्तनीयं च स्मर्तव्यं
ध्येयमेव च ११५
वृन्दारण्यस्य माहात्म्यं यः शृणोति नरः
शुचिः
कीर्तयेद्वापि विधिजे सोऽपि विष्णुर्न
संशयः ११६
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे श्रीवृन्दावनमाहात्म्यं नामाशीतितमोऽध्यायः ८०

अथैकाशीतितमोऽध्यायः
वसुरुवाच-
यदेतत्कीर्तितं देवि तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम्
तल्लभस्व महाभागे चरित्वा तीर्थमण्डलम् १
अहं ब्रह्माणमामन्त्र्य पितरं ते
नरेश्वरि
वृन्दावनमुपागम्य चरिष्यामि मृगैः सह २
सूत उवाच-
इत्युक्त्वा मोहिनीं विप्रा वसुस्तस्याः
पुरोहितः
सत्कृत्य पूजितोऽभीक्ष्णं ब्रह्मलोकं ययौ
तथा ३
स गत्वा तत्र धातारं ब्रह्माणं जगतां
विधिम्
प्रणम्य मोहिनीवृत्तं तं कार्त्स्न्येन
न्यवेदयत् ४
तच्छ्रुत्वा वचनं ब्रह्मा ब्राह्मणस्य
वसोर्द्विजाः
प्रसन्नः प्राह तं वत्स सुकृतं हि त्वया
कृतम् ५
या मया मोहिनी विप्र देवकार्यार्थमात्मजा
नियुक्ताऽकृतकार्या सा त्वया शप्ता क्षयं
गता ६
भूयो ममाज्ञया वत्स त्वया सा जीविताधुना

नीता कृतार्थतां तस्मात्कोऽन्यस्त्वत्तोऽधिकः कृती ७
यत्त्वया मह्यमाख्यातं
मोहिनीवृत्तमुत्तमम्
प्रसन्नस्तेन दास्यामि ब्रूहि तुभ्यं वरं
द्विज ८
इत्युक्तः स द्विजस्तेन ब्रह्मणा लोकभाविना
प्रणम्य वव्रे स वरं वृन्दारण्यनिवासनम् ९
तच्छ्रुत्वा जगतां धाता स्मयमानचतुर्मुखः
प्राह प्रपन्नार्तिहरस्तथास्त्विति
मुनीश्वराः १०
स प्रणम्य विधातारं वसुर्थृष्टमनास्ततः
वृन्दावनमुपाव्रज्य तपश्चक्रे समाहितः ११
तपतस्तस्य तु वसोः संवत्सरगणा द्विजाः
व्यतीयुः पञ्चसाहस्रास्ततस्तुष्टो हरिः
स्वयम् १२
गोपैः प्रियसखैर्द्वित्रैर्युतोऽभ्याह द्विजोत्तमम्
ब्रूहि किं वृणुषे विप्र तुष्टोऽह तपसा तव १३
ततः स वसुरुत्थाय अष्टाङ्गालिङ्गितावनिः प्राह वृन्दावने देव वासमिच्छामि सर्वदा १४
अथ विष्णुर्द्विजश्रेष्ठा वरं

तद्वाञ्छितं ददौ
तेनाभिवन्दितो भूयो ह्यन्तर्धानमुपागतः १५
स द्विजस्तत्प्रभृत्येवं स्वेच्छारूपधरः स्थितः
चिन्तयन्सततं देवं वृन्दारण्यकुतूहलम् १६
कदाचिद्यमुनातीरे निविष्टस्तं
विचिन्तयन्
ददर्श नारदं प्राप्तं वृन्दारण्यं विधेः
सुतम् १७
स तं दृष्ट्वा नमस्कृत्य परमं
गुरुमात्मनः
प्रपच्छ विविधान्धर्मान्
भगवद्भक्तिवर्द्धनान् १८
स तेनैवं सुसम्पृष्टो नारदोऽध्यात्मदर्शनः
तस्मै प्रोवाच निखिलं भविष्यच्चरितं हरेः १९
एकदाहं गतो विप्र देवं कैलासवासिनम्
द्रष्टुं प्रष्टुं भविष्यच्च
वृन्दावनरहस्यकम् २०
ततः प्रणम्य देवेशं ततः सिद्धैः समावृतम्
महेशं
स्वमहिव्याप्तसर्वब्रह्माण्डगोलकम् २१
अपृच्छमीप्सितं भद्रं स मां प्राह स्मयन्हरः

वैधात्र यत्त्वया पृष्टं
हरेर्वृत्तमनागतम् २२
तत्ते व्रबीमि यत्पूर्वं श्रुतं
सुरभिवक्त्रतः
एकदा सुरभिर्दृष्टा मया गोलोकमध्यगा २३
स्वसन्तानसमायुक्ता सुप्रीता
स्निग्धमानसा
ततः पृष्टा भविष्यार्थे गवां माता
पयस्विनी २४
मह्यं प्रोवाच देवर्षे भविष्यच्चरितं हरेः
सुखमास्तेऽधुना देवः कृष्णो राधासमन्वितः
२५
गोलोकेऽस्मिन्महेशान गोपगोपीसुखावहः
स कदाचिद्धरालोके माथुरे मण्डले शिव २६
आविर्भूयाद्भुतां क्रीडां वृन्दारण्ये
करिष्यति
वृषभानुसुता राधा श्रीदामानं हरेः
प्रियम् २७
सखायं विरजागेहद्वाःस्थं क्रुद्धा
शपिष्यति
ततः सोऽपि महाभाग राधां प्रति शपिष्यति २८
याहि त्वं मानुषं लोकं मिथः शापाद्धरां
ततः
प्राप्स्यत्यथ हरिः पश्चाद्ब्रह्मणा
प्रार्थितः क्षितौ २९

भूभारहरणायैव वासुदेवो भविष्यति वसुदेवगृहे जन्म प्राप्य यादवनन्दनः ३०
कंसासुरभिया पश्चाद्व्रजं नन्दस्य
यास्यति
तत्र यातो हरिः प्राप्तां पूतनां
बालघातिनीम् ३१
वियोजयिष्यति प्राणैश्चक्रवातं च दानवम् वत्सासुरं महाकायं हनिष्यति सुरार्द्दनम्
३२
दमित्वा कालियं नागं यम्या उच्चाटयिष्यति
दुःसहं धेनुकं हत्वा बकं तद्वदघासुरम् ३३
दावं प्रदावं च तथा प्रलम्बं च हनिष्यति
ब्रह्माणमिन्द्रं वरुणं प्रमत्तौ
धनदात्मजौ ३४
विमदान्स विधायेशो हनिष्यति वृषासुरम्
शङ्खचूडं केशिनं च व्योमं हत्वा व्रजे
वसन् ३५
एकादश समास्तत्र गोपीभिः क्रीडयिष्यति
ततश्च मथुरां प्राप्य रजकं सन्निहत्य च ३६
कुब्जामृज्वीं ततः कृत्वा धनुर्भङ्क्त्वा गजोत्तमम्
हत्वा कुवलयापीडं मल्लांश्चाणूरकादिकान् ३७
कंसं स्वमातुलं कृष्णो हनिष्यति ततः परम् विमुच्य पितरौ बद्धौ यवनेशं निहत्य च ३८ जरासन्धभयात्कृष्णो द्वारकायां समुष्यति

रुक्मिणीं सत्यभामां च सत्यां जाम्बवतीं तथा ३९
कैकेयीं लक्ष्मणां मित्रविन्दां
कालिन्दिकां विभुः
दारान्षोडशसाहस्रान्भौमं
हत्वोद्वहिष्यति ४०
पौण्ड्रकं शिशुपालं च दन्तवक्त्रं
विदूरथम्
शाल्वं च हत्वा द्विविदं बल्वलं
घातयिष्यति ४१
वज्रनाभं सुनाभं च सार्द्धं वै
षट्पुरालयैः
त्रिशरीरं ततो दैत्यं हनिष्यति
वरोर्ज्जितम् ४२
कौरवान्पाण्डवांश्चापि निमित्तमितरेतरम्
कृत्वा हनिष्यति शिव भूभारहरणोत्सुकः ४३
यदून्यदुभिरन्योन्यं संहृत्य स्वकुलं
हरिः
पुनरेतन्निजं धाम समेष्यति च सानुगः ४४
एतत्तेऽभिहितं शम्भो भविष्यच्चरितं हरेः गच्छ द्रक्ष्यसि तत्सर्वं जगतीतलगे हरौ ४५
तच्छ्रुत्वा सुरभेर्वाक्यं भृशं प्रीतो विधातृज
स्वस्थानं पुनरायातस्तुभ्यं चापि मयोदितम् ४६

त्वं च द्रक्ष्यसि कालेन चरितं गोकुलेशितुः
तच्छ्रुत्वा शूलिनो वाक्यं वसुर्थृष्टतनूरुहः ४७
गायन्माद्यन् विभुं तन्त्र्या रमयाम्यातुरं जगत्
एतद्भविष्यत्कथितं मया तुभ्यं द्विजोत्तम ४८
यथा तु गौतमस्तद्वदहं चापि हिते रतः
सूत उवाच-
इत्युक्त्वा नारदस्तस्मै वसवे स
द्विजन्मने ४९
जगाम वीणां रणयंश्चिन्तयन्यदुनन्दनम्
स वसुस्तद्वचः श्रुत्वा व्रजे
सुप्रीतमानसः ५०
उवास सर्वदा विप्राः
कृष्णक्रीडेक्षणोत्सुकः ५१
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे वसुचरित्रनिरूपणं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ८१

अथ द्व्यशीतितमोऽध्यायः
ऋषय ऊचुः -
सूत साधो त्वयाख्यातं श्रीकृष्णचरितामृतम्

श्रुतं कृतार्थास्तेन स्मो वयं
भवदनुग्रहात् १
गते वसौ ब्रह्मलोकं मोहिनी विधिनन्दिनी
किं चकार ततः पश्चात्तन्नो
व्याख्यातुमर्हसि २
सूत उवाच-
शृणुध्वमृषयः सर्वे मोहिन्याश्चरितं शुभम्
यच्चकार वसोः पश्चात्तीर्थानां परिसेवनम् ३
यथानुशिष्टा वसुना मोहिनी सा विधेः सुता जगाम विधिना तीर्थयात्रार्थं स्वर्णदीतटम् ४
तत्र गत्वा समाप्लुत्य गङ्गादीनि तु वैधसी
चचार विधिवद्धृष्टा ब्राह्मणैः सह सङ्गता ५
पुरोहितेन वसुना यस्य तीर्थस्य यो विधिः कथितस्तत्प्रकारेण सेवमाना चचार ह ६ तेषु तीर्थेषु देवांश्च विष्ण्वादीन्पूजयन्त्यथ
समर्पयन्ती विप्रेभ्यो दानानि विविधानि च ७
गयायां विधिवद्भर्तुः पिण्डदानं चकार ह काश्यां विश्वेश्वरं प्रार्च्य सम्प्राप्ता पुरुषोत्तमम् ८

तस्मिन् क्षेत्रे तु नैवेद्यं भुक्त्वा सा जगदीशितुः
शुद्धदेहा ततः पश्चात्सम्प्राप्ता लक्ष्मणाचलम् ९
तं समभ्यर्च्य विधिवद्गत्वा सेतुं
समर्च्य च
रामेश्वरं महेन्द्राद्रिं भार्गवं
समवन्दत १०
गोकर्णं च शिवक्षेत्रं गत्वाभ्यर्च्य
तमीश्वरम्
प्रभासं प्रययौ विप्राः सार्द्धं
तैर्द्विजसत्तमैः ११
स्नात्वा सन्तर्प्य देवादींस्तस्य
यात्रां विधाय च
द्वारकायां हरिं दृष्ट्वा कुरुक्षेत्रं
जगाम सा १२
तत्रापि विधिवद्यात्रां संविधाय नरेश्वरी
गङ्गाद्वारमुपेयाय तत्र सस्नौ विधानतः १३
ततस्तु दृष्ट्वा कामोदां नमस्कृत्य
मुदान्विता
बदर्याश्रममासाद्य नरनारायणावृषी १४
समभ्यर्च्याथ कामाक्षीं ययौ द्रष्टुं त्वरान्विता
सिद्धनाथं नमस्कृत्य ततोऽयोध्यामुपागता १५
स्नात्वा सरय्वां विधिवत्प्रार्च्य

सीतापतिं ततः
मध्ययात्रामुपाश्रित्य ययावमरकण्टकम् १६
महेशं तत्र सम्पूज्य
प्रतिस्रोतस्तुनर्मदाम्
संसेव्योङ्कारमीशानं दृष्ट्वा
माहिष्मतीं ययौ १७
त्र्यम्बकेशं ततः प्रार्च्य
सम्प्राप्ता सा त्रिपुष्करम्
पुष्करेषु विधानेन दत्वा दानान्यनेकशः १८
सम्प्राप्ता सा तु मथुरां
सर्वतीर्थोत्तमोत्तमाम्
विधायाभ्यन्तरीं यात्रां योजनानां तु
विंशतिम् १९
परिक्रम्य पुरीं पश्चाच्चतुर्व्यूहं
ददर्श सा
स्नात्वा विंशतितीर्थे तु समाप्याथ
प्रदक्षिणाम् २०
धेनूनामयुतं प्रादान्माथुरेभ्यो
ह्यलङ्कृतम्
सम्भोज्य तान्वरान्नेन भक्तिक्लिन्नेन
चेतसा २१
नमस्कृत्य विसृज्यैतान्कालिन्दीं
समुपाविशत्
ततः प्रविष्टा सा देवीं
कालिन्दीमघनाशिनीम् २२
नाद्यापि निर्गता भूयो

यमतिथ्यन्तमास्थिता स्मार्तान्सूर्योदयं प्राप्य
श्रौतानप्यरुणोदयम् २३
निशीथं वैष्णवान्विप्राः प्राप्य दूषयते
व्रतान्
मोहिनीवेधरहितामुपोष्यैकादशीं नरः २४
द्वादश्यां विष्णुमभ्यर्च्य वैकुण्ठं
यात्यसंशयम्
मोहिनी विधिजा देवी विष्णुजैकादशी
द्विजाः २५
विष्णुजास्पर्द्धया धात्रा मोहिनी सा
विनिर्मिता
रुक्माङ्गदस्तु
राजर्षिर्विष्णुभक्तिपरायणः २६
न तु वारयितुं शक्ता सा तमेकादशीव्रतात्
विष्णुलोकं गते तस्मिन्सभार्ये ससुते
नृपे २७
स्पर्द्धन्त्यैकादशीं सिद्धिं यमान्ते
मोहिनी स्थिता
इत्येतदुक्तं विप्रेन्द्रा मोहिनीचरितं
मया २८
यदर्थं निर्मिता धात्रा तथा चात्र
व्यवस्थिता
नारदीयोत्तरं ह्येतत्प्रोक्तं वो
भुक्तिमुक्तिदम् २९
अत्र सम्यग्घरेर्भक्तिः साध्यतेऽनुपदं

नृणाम्
नारदीयं पुराणं तु लक्षणैर्द्दशभिर्युतम् ३०
यः शृणोति नरो भक्त्या स गच्छेद्वैष्णवं पदम्
धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्ण्णां कारणं
परम् ३१
सर्वेषां च पुराणानामिदं बीजं सनातनम्
प्रवृत्तं च निवृत्तं च
पुराणेऽस्मिन्द्विजोत्तमाः ३२
विस्तरादुदितं सर्वं पाराशर्येण धीमता
अलौकिकचरित्राढ्यं पुराणं नारदीयकम् ३३
यस्मै कस्मै न दातव्यं मह्यं व्यासेन
कीर्तितम्
हित्वा स्वशिष्यान्पैलादीन्मह्यं
नारदसंहिताम् ३४
यो व्याचक्रे नमस्तस्मै वेदव्यासाय
विष्णवे
पुराणसंहितामेतां नारदाय विपश्चिते ३५
सनकाद्या महाभागा मुनयः प्रचकाशिरे हंसस्वरूपी भगवान्यदा तं ब्रह्म शाश्वतम् ३६
तदुपादिशदेतेभ्यो विज्ञानेन विजृम्भितम् तदिदं
भगवान्साक्षान्नारदोऽध्यात्मदर्शनः ३७ वेदव्यासाय मुनये रहस्यं निर्दिदेश ह

मया प्रकाशितं ह्येतद्रहस्यं भुवि
दुर्लभम् ३८
चतुर्वर्गप्रदं नॄणां शृण्वतां पठतां सदा
विप्रो वेदनिधिर्भूयात्क्षत्रियो जयते
महीम् ३९
वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रो मुच्येत दुःखतः
पञ्चविंशतिसाहस्री संहितेयं प्रकीर्तिता ४०
पञ्चपादसमायुक्ता कृष्णद्वैपायनेन ह अस्यां वै श्रूयमाणायां सर्वसन्देहभञ्जनम् ४१
पुंसां सकामभक्तानां निष्कामानां
विमोक्षणम्
पुण्यतीर्थं समासाद्य नैमिषं पुष्करं
गयाम् ४२
मथुरां द्वारकां विप्रा नरनारायणाश्रमम्
कुरुक्षेत्रं नर्मदां च क्षेत्रं
श्रीपुरुषोत्तमम् ४३
हविष्याशी धराशायी निःसङ्गो विजितेन्द्रि यः
पठित्वा संहितामेनां मुच्यते भवसागरात् ४४
एकादशी व्रतानां च सरितां जाह्नवी यथा वृन्दावनमरण्यानां क्षेत्राणां कौरवं यथा ४५

यथा काशी पुरीणां च तीर्थानां मथुरा यथा सरसां पुष्करं विप्राः पुराणानामिदं तथा ४६
गणेशभक्ताः सौराश्च वैष्णवाः शाक्तशाम्भवाः
सर्वेऽधिकारिणो ह्यत्र
सकामाश्चाप्यकामकाः ४७
यं यं काममभिध्यायन्नरो नार्यथवादरात्
शृणोति श्रावयेद्वापि तं तं प्राप्नोति
निश्चितम् ४८
रोगार्तो मुच्यते रोगाद्भयार्तो निर्भयो
भवेत्
जयकामो जयेच्छत्रून्नारदीयानुशीलनात् ४९
सृष्ट्यादौ रजसा विश्वं मध्ये सत्त्वेन पाति यः
तमसांऽते ग्रसेदेतत्तस्मै सर्वात्मने नमः ५०
ऋषयो मनवः सिद्धा लोकपालाः प्रजेश्वराः ब्रह्माद्या रचिता येन तस्मै
ब्रह्मात्मने नमः ५१
यतो वाचो निवर्तन्ते न मनो यत्र संविशेत्
तद्विद्यादात्मनो रूपं ह्यरूपस्य
चिदात्मनः ५२
यस्य सत्यतया सत्यं जगदेतद्विकाशते विचित्ररूपं वन्दे तं निर्गुणं तमसः परम् ५३

आदौ मध्ये चाप्यजनश्चान्ते चैकाक्षरो
विभुः
विभाति नानारूपेण तं वन्देऽह निरञ्जनम्
५४
निरञ्जनात्समुत्पन्नं जगदेतच्चराचरम्
तिष्ठत्यप्येति वा यस्मिंस्तत्सत्यं
ज्ञानमद्वयम् ५५
शिवं शैवा वदन्त्येनं प्रधानं
साङ्ख्यवेदिनः
योगिनः पुरुषं विप्राः कर्म मीमांसका
जनाः ५६
विभुं वैशेषिकाद्याश्च चिच्छक्तिं
शक्तिचिन्तकाः
ब्रह्माद्वितीयं तद्वन्दे
नानारूपक्रियास्पदम् ५७
भक्तिर्भगवतः पुंसां भगवद्रूपकारिणी
तां लब्ध्वा चापरं लाभं को वाञ्छति विना
पशुम् ५८
भगवद्विमुखा ये तु नराः संसारिणो द्विजाः
तेषां मुक्तिर्भवाटव्या नास्ति
सत्सङ्गमन्तरा ५९
साधवः समुदाचाराः सर्वलोकहितावहाः
दीनानुकम्पिनो विप्राः
प्रपन्नास्तारयन्ति हि ६०
यूयं धन्यतमा लोके मुनयः साधुसम्मताः
यन्मुहुर्वासुदेवस्य कीर्तिं

पल्लवनूतनाम् ६१
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि
भवद्भिर्लोकमङ्गलम्
यत्स्मारितो हरिः
साक्षात्सर्वकारणकारणम् ६२

ॐ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे
बृहदुपाख्याने उत्तरभागे महापुराणे
एतत्पुराणश्रवणादिफलनिरूपणं नाम
द्व्यशीतितमोऽध्यायः ८२

समाप्तमिदं नारदीयं महापुराणम्

NŒrada PurŒöa by Veda Vyasa
Edited by Khemraj Shri Krishna Das, 1984 edition.
Typed by Radhe Shyam Tiware, B.A.
Proofread by Rashmi Sharma, M.A., Ph.D.
Font conversion by Claude Setzer and Ralph Bunker.
Formatted for Maharishi University of Mangement Vedic Literature Collection.